ρησε καὶ ὁ διάδοχός του *Εὐρυσθεὺς* ἐναντίον τῶν νομίμων ἀξιώσεων τοῦ Ἡρακλέους υἱοῦ τοῦ Ἀμφιτρύωνος.

2) *Ἡρακλῆς* (1233;). Ὁ *Ἡρακλῆς* ὑπῆρξε κατὰ τὸν μῦθον γόνος ὄχι τοῦ Ἀμφιτρύωνος, ἀλλὰ τοῦ Διὸς ὁμοιωθέντος κατὰ πᾶν τῷ Ἀμφιτρύωνι ὅτε συνεμίγη ἐν τριπλασίᾳ νυκτὶ μετὰ τῆς γυναικὸς ἐκείνου Ἀλκμήνης διατριβούσης τότε ἐν Θήβαις καὶ περιμενούσης ἐνταῦθα τὸν ἔν τινι ἐκστρατείᾳ ἀπόντα σύζυγόν της. Εἰκαὶ δὲ κατὰ τὴν πρόρρησιν τῶν μεγίστων θεῶν ὁ τριέσπερος Ἡρακλῆς ἔμελλε νὰ δεσπόσῃ τῶν Περσειδῶν, ἡ Ἥρα ὅμως ζηλοτυποῦσα καὶ ἔχουσα συνεργὸν τὴν Εἰλείθυιαν ἐβράδυνε μὲν τῆς Ἀλκμήνης τὸν τοκετόν, ἐπετάχυνε δὲ τὸν τῆς Νικίππης καὶ οὕτω καταστρατηγηθέντος τοῦ Διὸς ἦλθεν εἰς φῶς πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου ὁ Εὐρυσθεύς, ὥστε ὁ προωρισμένος νὰ ἄρξῃ ὤφειλεν ἤδη νὰ ὑποταχθῇ. Ἐν τοῖς σπαργάνοις δ' ἔτι ὢν ὁ μετέχων θείας ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως Ἡρακλῆς ἔδειξε τὴν ὑπεράνθρωπον δύναμίν του ἀποπνίξας καὶ τοὺς *δύο* ὑπερμεγέθεις δράκοντας, τοὺς ὁποίους ἡ Ἥρα ἔστειλε κατ' αὐτοῦ. Ἡλικιωθεὶς δὲ καὶ μέλλων νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας, αἵτινες τῷ ἐπαρουσιάσθησαν ἔν τινι σχιστῇ ὁδῷ ἐκθέτουσαι ἑκάστη τὰ ἴδια αὐτῶν πλεονεκτήματα, ἠκολούθησε τὴν πρώτην. Κατὰ τὴν ὁποίαν δ' ἐξελέξατο ἀγαθὴν μερίδα κύριον προθέμενος σκοπὸν νὰ παλλάξῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τῶν τεράτων καὶ κακούργων εἶχε μὲν ἀδιακόπως τὴν Ἥραν καταδιώκουσαν αὐτόν, ἀλλ' ἐνταὐτῷ ἀπέλαυε καὶ τῆς προστασίας τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς. Ἐκ προοιμίων ἤδη ἐφόνευσε πολλὰ *ἄγρια θηρία* ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, ἅτινα ἔβλαπτον τοὺς ὁδοιπόρους καὶ ἠλευθέρωσε τοὺς Θηβαίους ἔκ τινος φόρου, τὸν ὁποῖον ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώνωσιν εἴς τινα γείτονα τύραννον. Ὅθεν πρὸς ἀμοιβὴν ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν τῷ ἔδωκεν εἰς σύζυγον τὴν θυγατέρα του, μετὰ τῆς ὁποίας ἐγέννησε κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον *τρία τέκνα*. Ἀλλὰ κυριευθεὶς ὑπὸ μανίας ἐξ ἐπιβουλῆς τῆς Ἥρας ἐφόνευσε καὶ σύζυγον καὶ τέκνα καὶ ἐρωτήσας τὸ μαντεῖον πῶς νὰ ἐξιλεώσῃ τοὺς θεοὺς διὰ τὴν ἀνόσιον πρᾶξίν του διετάχθη παρ' αὐτοῦ νὰ ὑπηρετήσῃ *δυοκαίδεκα ἔτη* τὸν Περσείδην Εὐρυσθέα καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὁποίας αὐτὸς ἤθελε τῷ ἐπιβάλῃ καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς Ἥρας πράξεις. Ἐντεῦθεν δ' ἄρχονται οἱ περίφημοι *δώδεκα ἆθλοι* τοῦ Ἡρακλέους συνιστάμενοι συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ μύθου: α) *εἰς τὴν ἐξάλειψιν ἀγρίων καὶ φθοροποιῶν θηρίων*· οἷον τοῦ ἐν τῷ ἄλσει τῆς Νεμέας ἐμφωλεύοντος λέοντος· τῆς Λερναίας Ὕδρας· τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου· τῶν Στυμφαλίδων ὀρνίθων· τοῦ πυριπνόου ταύρου τῆς Κρήτης· τῶν ἵππων τοῦ ἀγρίου τῆς Θράκης βασιλέως Διομήδους κ.λ., β) *εἰς ἀπόκτησιν πολυτίμων πραγμάτων ξένων χωρῶν* οἷον τοῦ

φαεινοῦ ζωστῆρος τῆς βασιλίσσης τῶν Ἀμαζόνων Ἱππολύτης· τῆς περικαλλοῦς καὶ διὰ τὸ τάχος περιβοήτου Ἐλάφου τῆς Ἀρτέμιδος· τῶν βοῶν τοῦ ἐν τῇ παρωκεανίτιδι νήσῳ Ἐρυθείᾳ βασιλεύοντος Γηρυόνου· τῶν χρυσῶν μήλων τῶν Ἑσπερίδων νυμφῶν, καὶ γ) ἐν γένει εἰς ἀγῶνας ἢ πράξεις ὑπεραν θρώπους οἵαι ἦσαν μάλιστα: ἡ ἐν μιᾷ ἡμέρα κάθαρσις τῶν βουστασίων τοῦ βασιλέως τῆς Ἠλιδος Αὐγέου, ὅπου ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὑπῆρχε συσσωρευμένη κόπρος ἄπλετος τρισχιλίων βοῶν· ἡ ἐξ Ἅδου ἀναγωγὴ τοῦ τρικεφάλου Κερβέρου κλ. — Ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν κατὰ παραγγελίαν ἐκτελεσθέντων μνημονεύονται καὶ πολλαὶ ἄλλαι οὐχ ἧττον λαμπραὶ αὐτοῦ πράξεις, τὰ λεγόμενα Πάρεργα, ἐξ ὧν τὰ κυριώτερά εἰσιν: ὁ πρὸς τοὺς Κενταύρους διαγωνισμός του καὶ ἡ τελεία τούτων κατατρόπωσις· ἡ μέχρι τινὸς συμμετοχή του εἰς τὸν πλοῦν τῶν Ἀργοναυτῶν· ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἡσιόνης ἐκτεθείσης εἰς τὴν βορὰν κήτους ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς Λαομέδοντος βασιλέως τῆς Τρωάδος· ἡ ἵδρυσις τῶν ἀπ' αὐτοῦ κληθεισῶν Ἡρακλείων στηλῶν (Ἀβύλης καὶ Κάλπης) κατὰ τὸν χωρίζοντα τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Λιβύης πορθμόν· ἡ μετὰ τῶν Γιγάντων μάχη ἐν τῷ Φλεγραίῳ πεδίῳ καὶ ἡ καταπάλαισις αὐτῶν· ἀναίρεσις τοῦ ὑπερμεγέθους Ἀνταίου υἱοῦ τῆς γῆς, ὅστις πίπτων χαμαὶ ἐλάμβανε νέας δυνάμεις· ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ εἰς τὸν Καύκασον δεδεμένου Προμηθέως μετὰ τὴν κατατόξευσιν τοῦ ἀετοῦ τοῦ κατατρώγοντος τὸ ἧπαρ αὐτοῦ καὶ· ἡ ἐκ τοῦ Ἅδου ἀναβίβασις τοῦ Θησέως καὶ τῆς Ἀλκήστεως πιστῆς συζύγου τοῦ βασιλέως τῶν Φερῶν Ἀδμήτου.

Ἀλλὰ μεταξὺ ὅλων τούτων τῶν θαυμασίων ἔργων ὁ ἥρως ἐξετρέπετο εἰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας καὶ εἰς ἁμαρτήματα, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὤφειλε νὰ τιμωρῆται. Ἐπειδὴ ζητήσας μνηστὴν Ἰόλην τὴν Εὐρύτου βασιλέως τῆς Οἰχαλίας καὶ ἀποτυχὼν τῆς αἰτήσεως ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς ὀργῆς του ἀπέκτεινε τὸν υἱὸν ἐκείνου Ἴφιτον· τούτου δ' ἕνεκα περιέπεσεν εἰς νόσον βαρεῖαν, τῆς ὁποίας τὴν θεραπείαν τὸ μαντεῖον ὑπεσχέθη αὐτῷ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ ὑπηρετήσῃ τρία ἔτη ὡς δοῦλος ἐπὶ μισθῷ· ὅθεν ἀναχωρήσας εἰς Ἀσίαν ὑπέμεινεν ἑκουσίως νὰ πωληθῇ εἰς τὴν Ὀμφάλην βασίλισσαν τῆς Λυδίας, ἥτις πρὸς καταισχύνην τὸν ἐνέδυσε γυναικεῖα καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ κλώθῃ διὰ τῆς ἠλακάτης νῆμα. Ἕνεκα δ' ἄλλου μετέπειτα ἁμαρτήματος εὗρε τελευταῖον θάνατον ὀδυνηρόν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς τὴν ἀθανασίαν μετάστασίν του· ἦτο δὲ αὐτὴ ἡ ἰδία αὐτοῦ γυνὴ Δηϊάνειρα, ἥτις ἀγνοοῦσα τί ἔπρατε παρεσκεύασεν αὐτῷ τὸν θάνατον τοῦτον. Ταύτην ποτὲ ὁ Κένταυρος Νέσσος, ἐν ᾧ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Ἡρακλέους τὴν διεβίβαζε διὰ τοῦ πορθμείου πέραν τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ, ἠθέλησε νὰ τὴν

βιάσῃ, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς τὸν κατετόξευσε παρὰ χρῆμα διὰ φαρμακεροῦ βέλους· ἀποθνήσκων δ' εὐθὺς ὁ Κένταυρος ἔδωκεν εἰς τὴν Δηϊάνειραν τὸν ὑπὸ τοῦ φαρμακευθέντος αἵματος τῆς πληγῆς κεχρισμένον χιτῶνα του ἵνα τὸν μεταχειρισθῇ, χρείας τυχούσης, ὡς μέσον ἐπιτήδειον εἰς διασόβησιν πάσης ξένης ἀγάπης ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ ἥρωος. Τοιαύτην δὲ κλίσιν συνέλαβε τῳόντι ὁ Ἡρακλῆς πρὸς τὴν Ἰόλην, τὴν ὁποίαν ἐζήτησεν ἄλλοτε μνηστήν· ἀρνηθέντος δὲ καὶ αὖθις τοῦ Εὐρύτου τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς, ἐφόνευσεν αὐτόν τε καὶ τοὺς υἱούς του καὶ ἀπήγαγε τὴν Ἰόλην. Μαθοῦσα δὲ τοῦτο ἡ Δηϊάνειρα ἐνόμισεν ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ποιήσῃ χρῆσιν τοῦ Κενταυρείου φίλτρου· ἔπεμψε δηλονότι εἰς τὸν Ἡρακλῆ ἑτοιμαζόμενον νὰ ἐκτελέσῃ θυσίαν τινὰ πανηγυρικὴν χιτῶνα κεχρισμένον εἰς τὸ αἷμα τοῦ Νέσσου. Ὁ ἥρως ἐνεδύθη αὐτόν, ἀλλὰ πάραυτα ᾐσθάνθη τὰ ἀποτελέσματα τοῦ τρομεροῦ φαρμάκου, πόνους βασανιστικοὺς καταπαράττοντας ὅλα αὐτοῦ τὰ μέλη. Πεπεισμένος δὲ ὅτι οἱ τρομεροὶ οὗτοι πόνοι ἐδύναντο μόνον μετὰ τῆς ζωῆς του νὰ λάβωσι πέρας διέταξε τὸν υἱόν του Ὕλλον νὰ φέρῃ αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος τῆς Οἴτης καὶ ἐκεῖ νὰ θέσῃ αὐτὸν ἐπὶ πυρᾶς, ἵνα γενῇ ὁλοκαύτωμα. Μὴ τολμῶντος δὲ τοῦ υἱοῦ νὰ πράξῃ τοῦτο, μόνον ὁ φίλος του *Φιλοκτήτης* ἐπείσθη· ὅθεν χάριν τῆς ὑπουργίας του ἔλαβε δωρεὰν τὰ τόξα καὶ τὴν φαρέτραν τοῦ ἥρωος. — Ἐνταῦθα τελευτᾷ ὅλος ὁ μῦθος. Ὁ Ἡρακλῆς καθαρισθεὶς ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος εἰς τὸ πῦρ καὶ ἡμίθεος γενόμενος ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἔλαβε παρὰ τῆς ἐξιλεωθείσης Ἥρας βραβεῖον τῶν μακρῶν καὶ σκληρῶν ἀγώνων του σύζυγον τὴν αἰωνίως ἀκμάζουσαν θεὰν τῆς νεότητος *Ἥβην*.

3) *Θησεὺς* (1233;). — Ὡς ὁ Ἡρακλῆς τοῦ Δωρικοῦ, οὕτως ὁ *Θησεὺς* υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν *Αἰγέως* εἶνε τοῦ Ἰωνικοῦ γένους τὸ σέμνωμα δειχθεὶς οὐχ ἧττον ἐκείνου διὰ τῶν ἡρωϊκῶν πράξεών του εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἰδίως τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Ἡ γέννησις αὐτοῦ μετατιθεμένη εἰς Τροιζῆνα πόλιν ἱερὰν τοῦ Ποσειδῶνος ἐμφαίνει τρόπον τινὰ ἀρχὴν θείαν, ἂν μὴ πάντη ὁμοίαν τῇ τοῦ Ἡρακλέους. Κατὰ τὴν μυθικὴν δηλονότι παράδοσιν ὁ *Αἰγεὺς* ἄτεκνος ὢν πρότερον καὶ ἐπιθυμῶν νὰ καταλίπῃ ἀπογόνους, ἐπηρώτησε περὶ τούτου τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν· πρὸς λύσιν δὲ τοῦ ὁποίου ἔλαβεν ἀσαφοῦς χρησμοῦ κατέφυγεν εἰς τὸν διὰ τὴν σοφίαν του περίφημον τῆς Τροιζῆνος βασιλέα *Πιτθέα*, ὅστις ἐπὶ ἐκπληρώσει τῆς ἐννοίας τοῦ χρησμοῦ τὸν συνῆψε μυστικῶς μετὰ τῆς ἑαυτοῦ θυγατρὸς *Αἴθρας*. Ὑπονοήσας δὲ αὐτὴν ἔγκυον ἀπέλιπεν, ἐν ᾧ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Ἀθήνας, τὸ ξίφος καὶ τὰ πέδιλά του ὑπὸ μεγάλην τινὰ πέτραν καὶ φέρων ἐκεῖ τὴν Αἴθραν παρήγγειλεν αὐτήν: ἂν τέξῃ

παῖδα καὶ οὗτος ἀνδρωθεὶς δυνηθῇ νὰ μετακυλίσῃ τὸν λίθον, νὰ τὸν πέμψῃ ἔχοντα τὰ σημεῖα ἐκεῖνα εἰς Ἀθήνας μηδενὸς εἰδότος· διότι ἐφοβεῖτο τοὺς ἀνεψιούς του *Παλλαντίδας*, οἵτινες τὸν ἐπεβούλευον καὶ διὰ τὴν ἀτεκνίαν τὸν κατεφρόνουν. Τεκούσης δὲ τῆς Αἴθρας υἱόν, οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι εὐθὺς οὗτος ὠνομάσθη Θησεὺς διὰ τὴν τῶν ἀπολειφθέντων γνωρισμάτων θέσιν, οἱ δὲ ὅτι ὕστερον ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς υἱοθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ Αἰγέως. Διατελῶν δὲ παρὰ τῷ Πιτθεῖ εἶχε παιδαγωγὸν *Κοννίδην* τινὰ καὶ αὐξανόμενος ἐθαυμάζετο διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὸν νοῦν του. Ὅτε δὲ ἡλικιώθη μαθὼν παρὰ τῆς μητρός του τίς ἦν ὁ ἀληθὴς πατήρ του, ὃν ἕως τότε ἠγνόει, καὶ λαβὼν μετὰ τὴν ἐκκύλισιν τῆς πέτρας τὰ κατατεθέντα σημεῖα ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν ὁδὸν δὲ αὐτοῦ, ἥτις τότε ἔγεμε λῃστῶν καὶ κακούργων, ἐφιλοτιμήθη ζηλῶν τοῦ Ἡρακλέους τὴν ἀρετὴν νὰ γείνῃ ὀνομαστὸς δι' ἡρωϊκῶν πράξεων. Καὶ *πρῶτον* μὲν ἐν τῇ Ἐπιδαυρίᾳ ἀπέκτεινε τὸν διαβόητον λῃστὴν *Περιφήτην τὸν Κορυνήτην*, ὅστις κωλύων τοὺς διαβαίνοντας ἐφόνευεν αὐτοὺς διὰ κορύνης ἤτοι ῥοπάλου· δεύτερον δὲ ἀπαντήσας ἐν τῷ ἰσθμῷ *Σίνιν τὸν Πιτυοκάμπτην* διέφθειρεν αὐτὸν κατασπαράξας τὰ μέλη του· τρίτον δὲ πρὸ τῆς Μεγαρικῆς ἐξηφάνισε τὸν *Σκίρωνα*, ὅστις ἀπό τινος βράχου τῶν λεγομένων Σκιρωνίδων πετρῶν ἐκρήμνιζε τοὺς διαβάτας εἰς τὴν θάλασσαν· τέταρτον δ' ἐν Ἐλευσῖνι *Κερκύονα* τὸν Ἀρκάδα καταπαλαίσας ἀνεῖλε· πέμπτον δ' ὀλίγον περαιτέρω ἐν Ἐρινεῷ *Δαμάστην* τὸν ἐπικαλούμενον *Προκρούστην*, ὅστις συλλαμβάνων τοὺς διαβαίνοντας ὁδοιπόρους ἐξήπλωνεν αὐτοὺς ἐπὶ κλίνης καὶ τῶν μὲν μακροτέρων τὰ προέχοντα τοῦ σώματος μέρη ἀπέκοπτε, τῶν δ' ἐλαττόνων τοὺς πόδας προέκρουεν ἤτοι ἐτάνυεν, ἐξ οὗ καὶ *Προκρούστης* ὠνομάσθη. Οὕτω δ' ὁ Θησεὺς κολάζων τοὺς κακούργους διὰ τῶν αὐτῶν μάλιστα μέσων, ἅτινα οὗτοι μετεχειρίζοντο κατὰ τῶν ἀθώων, ἀφίκετο τέλος εἰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ πατήρ του τὸν ἀνεγνώρισεν ἐκ τοῦ ὁποίου ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ξίφους, καὶ συναγαγὼν τοὺς πολίτας τὸν ἐπαρουσίασεν εἰς αὐτοὺς ὡς *νόμιμον* διάδοχόν του. Καὶ οὗτοι μὲν ἐδέχθησαν ἄσμενοι τὸν περιώνυμον ἥρωα· οἱ δὲ *Παλλαντίδαι*, οἵτινες ἤλπιζον νὰ διαδεχθῶσι τὴν βασιλείαν τοῦ ἀτέκνου θείου των, ἐλυπήθησαν σφόδρα καὶ ἡτοιμάσθησαν εὐθὺς εἰς πόλεμον. Ἀλλ' ὁ ἥρως Θησεὺς ἐπιπεσὼν ἐξαίφνης κατ' αὐτῶν τοὺς μὲν διέφθειρεν, ἄλλους δ' ἔτρεψεν εἰς φυγήν. Παραχρῆμα δ' εὗρε διπλῆν εὐκαιρίαν νὰ φανῇ προστάτης καὶ σωτὴρ τῆς χώρας, τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ ἄρξῃ.

Ταῦρος ἄγριος ἀναφανεὶς πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ διέφθειρε τοὺς ἀγροὺς καὶ ἀνησύχει πρὸ πάντων τοὺς κατοίκους τοῦ Μαραθῶνος· ὁ

Θησεὺς συνέλαβε τὸ θηρίον καὶ τὸ ἐπέδειξεν ἀλυσίδετον εἰς τὸν λαόν, ὅστις ἐξεπλάγη διὰ τὸ κατώρθωμα. Ἀλλ' ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν Ἀθηναίων ἀπό τινος τρομεροῦ *φόρου*, ὅνπερ τὸ μαντεῖον ἐπέβαλεν αὐτοῖς πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ φονευθέντος ἐν τῇ Ἀττικῇ παιδὸς τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης Μίνωος, ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως ἀξιολογώτερον ἔργον. Ἑπτὰ *νέους* δηλονότι καὶ ἄλλας τόσας *παρθένους* καλὰς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς καταγωγῆς ὤφειλον οὗτοι νὰ πέμπωσιν ὡς θύματα κατὰ πᾶν ἔννατον ἔτος εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην. Ὁ *Μίνως* υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρώπης εἶχε σύζυγόν τινα τοὔνομα Πασιφάην θυγατέρα τοῦ θεοῦ Ἡλίου, ἥτις καταληφθεῖσα ὑπό τινος παρὰ φύσιν ἔρωτος πρός τινα ὡραῖον ταῦρον ἐγέννησε μετ' αὐτοῦ τὸν *Μινώταυρον* ἔχοντα σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ταύρου. Ὁ Μίνως θέλων νὰ ποκρύψῃ τὸ αἶσχος ἐνέκλεισε τὸ τέρας τοῦτο εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ περιφήμου τεχνίτου *Δαιδάλου* κατασκευασθέντα *λαβύρινθον*. Ἐνταῦθα δ' ἐκλείοντο τὰ δυστυχῆ θύματα καὶ ἠναγκάζοντο μὴ δυνάμενα νὰ εὕρωσι τὴν ἔξοδον ἢ νὰ πολεσθῶσιν ὑπὸ λιμοῦ ἢ νὰ γείνωσι βορὰ τοῦ Μινωταύρου. Ὅτε λοιπὸν τὸ τρίτον ἤδη τὰ εἰς βέβαιον ὄλεθρον διὰ κλήρου στελλόμενα θύματα ἐπεβιβάσθησαν ἐν Ἀθήναις, ὁ Θησεὺς ἑκουσίως συνώδευσεν αὐτὰ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰπαλλάξῃ διὰ παντὸς τὴν πατρίδα του τοιαύτης αἰσχρᾶς ὑποχρεώσεως. Διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἰσχύος του ἢ διά τινος μαγικοῦ ξίφους, ὅπερ ἔλαβε παρὰ τῆς ἐρωτικῶς πρὸς αὐτὸν διατεθείσης βασιλόπαιδος Ἀριάδνης, ἀπέκτεινε τὸν Μινώταυρον, διά τινος δὲ ἀνελιττομένου μίτου ἤτοι κλωστῆς διεξῆλθε τοὺς ἑλιγμοὺς τοῦ λαβυρίνθου. Κατὰ τὴν εἰς Ἀθήνας δ' ἐπάνοδον ὁ ναύκληρος ἐλησμόνησε τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Αἰγέως παραγγελίαν τοῦ νὰ ὑψώσῃ ὡς σημεῖον τῆς εὐτυχοῦς ἀποπερατώσεως τοῦ ἐπιχειρήματος τὸ λευκὸν ἱστίον ἀντὶ τοῦ μέλανος, ὅπερ συνήθως ἡ κομίζουσα τὸν φόρον ναῦς ἔφερεν ὡς ἐπὶ συμφορᾷ προδήλῳ πεμπομένη. Ὅθεν ὁ Αἰγεὺς ἰδὼν μακρόθεν τὸν κατάπλουν καὶ ὑπολαβὼν ἀποτυχόντα καὶ ἀπολωλότα τὸν υἱόν του ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης λύπης του κατεκρήμνισεν ἑαυτὸν εἰς τὸ πέλαγος, ὅπερ ἔκτοτε ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθη *Αἰγαῖον*. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὑπεδέξαντο μετ' ἀλαλαγμῶν τὸν ἥρωα Θησέα θριαμβεύσαντα καὶ τὸν ἀνεκήρυξαν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς διατάξαντες συνάμα νὰ πέμπηται κατὰ πᾶν ἔτος πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης ναῦς τις πλήρης προσφορῶν εἰς Δῆλον ἱερὰν τοῦ Ἀπόλλωνος νῆσον καὶ νὰ τελῆται χορὸς κατὰ μίμησιν τῶν περιελίξεων καὶ ἀνελίξεων τοῦ λαβυρίνθου.

Ὁ Θησεὺς λαβὼν ἴσως ἀφορμὴν ἐκ τῶν διατάξεων τῆς τότε ἐπὶ εὐνομίᾳ διαπρεπούσης Κρήτης διενοήθη ὡς βασιλεὺς ἔργον θαυμαστότερον: τὴν *πολιτικὴν διακόσμησιν* καὶ αὔξησιν τῆς πατρίδος του.

Ἀπὸ τοῦ Κέκροπος ἤδη τοῦ κτίσαντος τὴν ἀκρόπολιν ἡ Ἀττικὴ διῃρεῖτο εἰς *δώδεκα δήμους*, οἵτινες προϊόντος τοῦ χρόνου κατέστησαν ἀνεξάρτητοι ἔχοντες ἴδια *βουλευτήρια* καὶ ἰδίας ἀρχὰς καὶ πολλάκις διαφερόμενοι ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλους οὐδ' ἀπένεμον τὴν προσήκουσαν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς πολιτείας τιμήν. Ὁ δὲ Θησεὺς γενόμενος ὡς λέγει ὁ Θουκιδίδης «*μετὰ τοῦ συνετοῦ καὶ δυνατός*,» κατώρθωσε νὰ συνοικίσῃ τοὺς τέως διεσπαρμένους κατοίκους ὑπαγαγὼν αὐτοὺς εἰς *τρεῖς μερίδας* ἢ *τάξεις* ἀντὶ τῶν πρώτων τεσσάρων φυλῶν, ἤγουν εἰς *εὐπατρίδας*, *γεωμόρους* καὶ εἰς *δημιουργοὺς* καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν πολλῶν μικρῶν βουλευτηρίων νὰ καταστήσῃ *κοινὸν βουλευτήριον* καὶ *πρυτανεῖον* ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν. Ἐνῷ δὲ τοὺς μέχρι τοῦδε ἄρχοντας τῶν κατὰ μέρος δήμων ἤτοι τοὺς εὐπατρίδας ἀνέδειξε μετόχους ὅλων τῶν ἀρχῶν τῆς μιᾶς νέας καὶ μείζονος πολιτείας, αὐτὸς ἠρκέσθη μόνον νὰ ἦνε ἡγεμὼν τοῦ πολέμου καὶ φύλαξ τῶν νόμων καὶ τῶν ὁσίων. Πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τῆς οὕτω κατορθωθείσης συμπολιτεύσεως ὥρισε νὰ πανηγυρίζωνται κατὰ πᾶν ἔτος τὰ *συνοίκια*, τὴν δὲ εἰς τιμὴν τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς τελουμένην ἑορτὴν τὰ Ἀθήναια μετέβαλεν εἰς *Παναθήναια*. Ἐχάραξε δὲ καὶ νόμισμα φέρον βοὸς εἰκόνα ἢ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Μαραθωνίου ταύρου ἢ χάριν προτροπῆς τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν γεωργίαν. Ἐπὶ δὲ τούτοις κατορθώσας νὰ προσλάβῃ βεβαίως καὶ τὴν Μεγαρικὴν εἰς τὸ κράτος τῆς Ἀττικῆς ἔστησεν ἐν τῷ Ἰσθμῷ τὴν θρυλουμένην στήλην ἐπιγράψας τὸ διορίζον τὴν χώραν ἐπίγραμμα ἐν δυσὶ τριμέτροις, ὧν τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς ἔλεγε: «*Τάδ' οὐχὶ Πελοπόννησος, ἀλλ' Ἰωνία*»· τὸ δὲ πρὸς δυσμάς: «*Τάδ' ἐστὶ Πελοπόννησος, οὐκ Ἰωνία*» καὶ τέλος ἔθηκε πρῶτος τὸν ἀγῶνα τῶν *Ἰσθμίων* πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος κατὰ μίμησιν τοῦ Ἡρακλέους τοῦ καθιερώσαντος τὰ *Ὀλύμπια* εἰς τιμὴν τοῦ Διός. Οὕτως ἄρα ὁ Θησεὺς καταρτίσας καὶ προαγαγὼν τὰ πράγματα τῆς Ἀττικῆς εὐλόγως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ δημιουργὸς τοῦ μετέπειτα μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀλλὰ καὶ βασιλεύων δὲν ἔπαυσε νὰ ἐπιχειρῇ πρὸς ταῖς πράξεσιν, αἵτινες ἐμφαίνουσιν ἄνδρα σπουδαῖον καὶ νουνεχῆ, καὶ ἄλλας, αἱ ὁποῖαι δεικνύουσι τὸ ἐξ ἀρχῆς ἱπποτικὸν καὶ ἀνήσυχον αὐτοῦ πνεῦμα· τοιαῦται δὲ ἦσαν μάλιστα αἱ διάφοροι αὐτοῦ *ἐκστρατεῖαι* ὁτὲ μὲν μετὰ τοῦ Ἡρακλέους, ὁτὲ δὲ μετὰ τοῦ Μελεάγρου καὶ ἄλλων συγχρόνων ἡρώων καὶ τελευταῖον μετὰ τοῦ ἀχωρίστου φίλου του Πειρίθου ἡγεμόνος τῶν Λαπιθῶν. Κατὰ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ἀπουσίαν του ὁ *Μενεσθεύς*, εἷς ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἐρεχθέως, ἴσχυσε τοὺς μὲν δυνατοὺς τῶν Ἀθηνῶν νὰ παροξύνῃ ἀναμιμνήσκων

αὐτοὺς τίνι τρόπῳ ὁ Θησεὺς τοὺς ἀφῆρεσε τὴν ἀρχὴν καὶ τοὺς περιέκλεισεν εἰς ἓν ἄστυ πάντας, τοὺς δὲ πολλοὺς νὰ διαταράξῃ λέγων ὅτι δὲν βλέπουσιν εἰμὴ ὄνειρον ἐλευθερίας, πραγματικῶς δέ εἰσιν ἀπεστερημένοι πατρίδων καὶ ἱερῶν καὶ ἀντὶ πολλῶν, ἀγαθῶν καὶ γνησίων βασιλέων ἀναγκάζονται νὰποβλέπωσι πρὸς ἕνα δεσπότην ἔπηλυν καὶ ξένον. Ἴσως δὲ ὅλα τὰ δημαγωγικὰ ταῦτα μέσα ἤθελον εἶσθαι ἧττον τελεσφόρα, ἐὰν εἰς τὸν νεωτερισμὸν δὲν προσετίθετο κατὰ συγκυρίαν καὶ ἡ μετ' ἐνόπλου δυνάμεως ἐμφάνισις τῶν Τυνδαριδῶν Κάστορος καὶ Πολυδεύκους ἀπαιτούντων τὴν ἀδελφήν των *Ἑλένην*, ἣν ὁ Θησεὺς ἁρπάσας ἐκ Σπάρτης διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ Πειρίθου εἶχεν ἀποκρύψῃ ἐν Ἀφίδναις. Ὁ κίνδυνος ἐπέκειτο μέγας, ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν τῶν Ἀθηνῶν Ἀκάδημός τις γινώσκων τὸν τόπον τῆς ἀποκρύψεως ἐκείνης ἀπέτρεψε διὰ τῆς ταχείας ἀποδόσεώς της τὸν κίνδυνον· ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι, πείσαντος αὐτοὺς τοῦ Μενεσθέως ὅτι ἡ τῶν Τυνδαριδῶν ἐπίθεσις ἀπέβλεπε μόνον τὴν βιαίαν τοῦ Θησέως πρᾶξιν, ἐδέχθησαν φιλοφρόνως καὶ ἐτίμησαν αὐτοὺς μεγάλως. Τότε δ' ἐπανελθὼν ὁ Θησεὺς ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεών του εἰς Ἀθήνας εὗρε μόνον ὀλίγους ἔτι φίλους καὶ ὀπαδοὺς τοῦ συστήματός του· διὸ ἀπογνοὺς τὰ πράγματα τοὺς μὲν παῖδας αὐτοῦ Ἀκάμαντα καὶ Δημοφῶντα, οὓς ἐγέννησε μετὰ τῆς Φαίδρας ἀδελφῆς τῆς Ἀριάδνης ὑπεξέπεμψεν εἰς Εὔβοιαν πρὸς Ἐλφήνορα, αὐτὸς δ' ἐν Γαργηττῷ καταρασθεὶς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀχαριστίαν ἀπῆλθεν εἰς *Σκῦρον*, ὅπου ἔχων πατρῷα κτήματα ἀπεφάσισε νὰ διανύσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του. Ἐπὶ τῇ πεποιθήσει δὲ ὅτι ἀφικνεῖται εἰς φίλον τὸν τότε βασιλεύοντα τῶν Σκυρίων Λυκομήδην ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ τῷ δείξῃ τοὺς ἀγρούς· ἀλλ' ὁ Λυκομήδης ἢ φοβηθεὶς τὴν δόξαν τοῦ ἀνδρὸς ἢ χαριζόμενος εἰς τὸν Μενεσθέα τὸν διαδεχθέντα τὴν βασιλείαν ἐν Ἀθήναις ἀναγαγὼν αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς χώρας ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἤθελε νὰ τῷ ἐπιδείξῃ ἐκεῖθεν τοὺς ἀγροὺς τὸν ὤθησε κατὰ πετρῶν καὶ οὕτω διέφθειρεν.

§ 196. **Ἡρωϊκοὶ πόλεμοι.** Ἀλλὰ πλὴν τῶν μεμονωμένων ἄθλων ἤτοι κατορθωμάτων τούτου ἢ ἐκείνου τῶν ἡρώων ἐγένοντο κατὰ τοὺς μυθιστορικοὺς χρόνους καὶ *πόλεμοι κοινοὶ* πλειόνων ἡρώων ὁμοῦ καὶ πολιτειῶν ἔν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, ὧν ἀξιολογώτεροι εἶνε οἱ ἑξῆς, οὓς δύναταί τις νὰ ὀνομάσῃ *ἡρωϊκούς*:

1) *Ὁ Ἀργοναυτικὸς* (1225;). Ὁ πόλεμος οὗτος συνδέεται μετά τινος προγενεστέρου συμβεβηκότος τοῦ ἑξῆς: *Ἀθάμας* ὁ βασιλεὺς τοῦ πλουσίου Μινυείου Ὀρχομενοῦ ἀποπέμψας τὴν πρώτην αὐτοῦ σύζυγον *Νεφέλην* συνῆλθεν εἰς γάμον μετὰ τῆς τοῦ Κάδμου θυγατρὸς *Ἰνοῦς*, ἥτις διά τινος ἀπατηλοῦ χρησμοῦ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς

θεοὺς τὰ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου δύο τέκνα του *Φρίξον* καὶ *Ἕλλην*. Ἀλλ' ἡ ἀποπεμφθεῖσα τούτων μήτηρ τὰ ἔσωσε δοῦσα αὐτοῖς χρυσόμαλλόν τινα κριὸν ἵνα τὸν μεταχειρισθῶσι πρὸς φυγήν των. Ἐνῷ δ' ἐπεραιοῦντο ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, ἡ μὲν Ἕλλη πεσοῦσα εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις ἀπ' αὐτῆς ὠνομάσθη *Ἑλλήσποντος*, ἐπνίγη ὁ δὲ Φρίξος εὐτυχῶς εἰς Κολχίδα ἀφιχθεὶς τὸν μὲν κριὸν ἔθυσεν εἰς Δία τὸν Φύξιον, τὸ δὲ χρυσοῦν δέρας ἐδώρησεν εἰς τὸν Αἰήτην τὸν τότε βασιλέα τῶν Κόλχων, ὅστις ἀναθέσας αὐτὸ εἰς τὸ τοῦ Ἄρεως ἱερὸν ἐπέστησε φύλακας αὐτοῦ δράκοντά τινα ἀκοίμητον καὶ δύο πυρίπνοας ταύρους. Τὸ χρυσοῦν δὲ τοῦτο δέρας ἦτο τὸ θαυμασιώτερον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀντικείμενον καὶ τῆς γενικῆς ἐπιθυμίας ὁ σκοπός. Ὅθεν, ὅτε ὁ *Ἰάσων* υἱὸς τοῦ πρώην τῆς Ἰωλκοῦ βασιλέως Αἴσονος ἀπήτησε παρὰ τοῦ θείου καὶ ἐπιτρόπου του Ηελίου τὴν πατρῴαν βασιλείαν, οὗτος ὑπεσχέθη τότε μόνον νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἴτησίν του ὅτε πλεύσας εἰς Κολχίδα ἤθελε κατορθώσῃ νὰ τῷ φέρῃ ἐκεῖθεν τὸ εἰρημένον κειμήλιον. Τούτου ἕνεκα λοιπὸν ὁ Ἰάσων κατασκευάσας ταχύπορόν τι πλοῖον τὴν *Ἀργὼ* καὶ παραλαβὼν συμπλωτῆρας τοὺς περιφημοτέρους τοῦ αἰῶνός του ἥρωας: τὸν *Ἡρακλῆ*, τὸν *Θησέα* καὶ τὸν τούτου φίλον *Πειρίθουν*, τοὺς *Διοσκούρους*: *Κάστορα* καὶ *Πολυδεύκη*, τὸν ἀοιδὸν *Ὀρφέα* καὶ τοὺς πατέρας τῶν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἡρώων: *Πηλέα*, *Τελαμῶνα*, *Οἰλέα*, *Νηλέα* καὶ *Μενοίτιον* ἐπεχείρησε τὸν περίπυστον *Ἀργοναυτικὸν στόλον* κληθέντα οὕτως ἀπὸ τοῦ εἰρημένου σκάφους, ἀπέβη μετὰ πολλὰ κινδυνεύματα εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Κολχίδος *Αἶαν* κειμένην ἴσως παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Φάσιδος καὶ ἐξεπλήρωσεν ὡς ὁ Θησεὺς διὰ βοηθείας τῆς Ἀριάδνης τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον διὰ βοηθείας τῆς *Μηδείας* θυγατρὸς τοῦ Αἰήτου, τὴν ὁποίαν ἀπήγαγεν εἰς Εὐρώπην μετὰ τοῦ δέρατος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατὴρ ἠθέλησε νὰ τοὺς καταδιώξῃ, ἡ Μήδεια φονεύσασα καὶ καταμελίσασα τὸν νεώτερον ἀδελφόν της *Ἄψυρτον*, ὃν εἶχε λάβῃ μεθ' ἑαυτῆς ἀνέστειλε τὴν καταδίωξιν ἐκείνου καταγινομένου νὰ συναθροίσῃ τοῦ ἀναγνωρισθέντος ἀγαπητοῦ αὐτοῦ τέκνου τὰ μέλη. Οὕτω δὲ ὁ Ἰάσων λαβὼν τὸ χρυσόμαλλον δέρας καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἰωλκὸν ἔλαβε καὶ τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ μετὰ χρόνον τινὰ ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ *Ἀκάστου* υἱοῦ τοῦ Πελίου κατέφυγεν εἰς Κόρινθον καὶ ἐφονεύθη ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ναῷ τοῦ Ποσειδῶνος.

2) *Ὁ τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας* (1213;). Ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν *Λάϊος* δισέγγονος τοῦ Κάδμου γήμας *Ἰοκάστην* τὴν Κρέοντος καὶ χρόνον ἱκανὸν ἄπαις ὢν ἐπηρώτησε τὴν Πυθίαν περὶ τεκνώσεως, ἥτις ἀπαντῶσα εἶπεν ὅτι δὲν συνέφερεν αὐτῷ οὐδαμῶς ὅπερ ἐζήτει, ὡς μέλλοντος τοῦ γεννηθησομένου παιδὸς νὰ γείνῃ πατροκτόνος καὶ νὰ

πληρώσῃ τὴν οἰκίαν του μεγάλων δυστυχημάτων. Ἀλλ' ἐπιλαθόμενος τοῦ χρησμοῦ καὶ τεκνοποιήσας διέταξε τάχιστα τὴν ἔκθεσιν τοῦ βρέφους ἐπὶ τοῦ Κιθαιρῶνος, ἀφοῦ διεπερόνησε τὰ σφυρά του διὰ σιδήρου, δι' ἣν αἰτίαν *Οἰδίπους* ὕστερον ὠνομάσθη. Ἐν τούτοις πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ πεπρωμένου ὁ παῖς ἐσώθη καὶ ἀνετράφη ὑπὸ τῆς βασιλίσσης τῆς Κορίνθου *Περιβοίας*. Ἐν τελείᾳ δὲ ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθοῦς καταγωγῆς του συναντηθεὶς μετὰ τοῦ πατρός του κατὰ τὴν Φωκίδα ἐν τῇ καλουμένῃ «σχιστῇ» ὁδῷ ἀπέκτεινεν αὐτὸν μὴ θέλοντα νὰ ὑποχωρήσῃ· εἶτα δὲ ἀφοῦ ἔλυσε τὸ αἴνιγμα τῆς Σφιγγὸς (τί ἐστὶ τὸ αὐτὸ δίπουν, τρίπουν καὶ τετράπουν) ἐπὶ τῇ πρὸς λύσιν τούτου ὁρισθείσῃ βραβεύσει ἔγημε τὴν μητέρα του, ἐξ ἧς ἐγέννησε τέσσαρα τέκνα: *Ἐτεοκλῆ, Πολυνείκην, Ἀντιγόνην* καὶ *Ἰσμήνην*, καὶ ἐγένετο βασιλεὺς τῶν Θηβῶν. Γνοὺς δὲ μετὰ ταῦτα παρὰ τοῦ μάντεως Τειρεσίου τὰ ἀκούσια ἀνοσιουργήματά του *πατροκτονίαν* καὶ *αἱμομιξίαν* πλήρης ἀπελπισμοῦ ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμούς του, κατηράσθη τοὺς υἱούς του *Ἐτεοκλῆ* καὶ *Πολυνείκην* καὶ ὑπὸ τῆς θυγατρός του Ἀντιγόνης χειραγωγούμενος περιεπλανᾶτο ὡς ἐπαίτης, ἕως οὗ ἐλθὼν εἰς *Κολωνὸν τῆς Ἀττικῆς* καὶ προσπεσὼν ἱκέτης εἰς τὸ τέμενος τῶν Εὐμενίδων εὗρεν αὐτοῦ παρὰ τῷ Θησεῖ φιλάνθρωπον ὑποδοχὴν καὶ μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν· ἡ δὲ Ἰοκάστη ἐκρεμάσθη μόνη ἀπὸ τῆς στέγης τοῦ οἴκου της. Οἱ δίδυμοι δὲ υἱοὶ αὐτῶν ἀνδρωθέντες παρέλαβον τὴν ἀρχὴν καὶ συνεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους νὰ ἄρχωσι παρ' ἐνιαυτόν· ἀλλ' ἀρνηθέντος τοῦ κατὰ πρῶτον ἄρξαντος *Ἐτεοκλέους* νὰ παραδώσῃ τὴν βασιλείαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ συμπεφωνημένου χρόνου, ὁ ἀποκλεισθεὶς Πολυνείκης προεκάλεσε τὸν ἐπὶ Θήβας πόλεμον τῶν ἑπτὰ ἡρώων: *Ἀδράστου* βασιλέως τοῦ Ἄργους, *Τυδέως* υἱοῦ Οἰνέως βασιλέως τῆς Καλυδῶνος, *Ἀμφιαράου* τοῦ Ἀργείου μάντεως, *Καπανέως* τοῦ ἡγεμόνος τῶν Μυκηνῶν, *Ἱππομέδοντος* τοῦ Τιρυνθίου, *Παρθενοπαίου* τοῦ Ἀρκάδος καὶ αὐτοῦ τοῦ *Πολυνείκους*. Μετὰ ματαίαν δὲ τῆς πόλεως προσβολὴν ὁ ἀγὼν ἔλαβε πέρας διὰ τῆς *μονομαχίας* καὶ *ἀλληλοκτονίας τῶν δύο ἀδελφῶν*, πρὸς δὲ καὶ διὰ τῆς τολμηρᾶς ἐξόδου τοῦ θείου αὐτῶν Κρέοντος, καθ' ἣν ἅπαντες οἱ στρατεύσαντες ἡγεμόνες ἀπωλέσθησαν πλὴν ἑνός, τοῦ Ἀδράστου, τὸν ὁποῖον μόνον ἡ μεγάλη τοῦ ἵππου του ταχύτης ἐδυνήθη νὰ σώσῃ. Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ *Κρέων* ἀδελφὸς τῆς Ἰοκάστης ἀνέλαβεν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἔτι ἀνήλικος *Λαοδάμαντος* υἱοῦ τοῦ Ἐτεοκλέους τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως ἐν Θήβαις.

4) Ὁ τῶν Ἐπιγόνων. Μετὰ δέκα δ' ἔτη οἱ τῶν εἰρημένων ἑπτὰ ἡγεμόνων υἱοί, *Ἐπίγονοι: Αἰγιαλεὺς* ὁ *υἱὸς τοῦ Ἀδράστου*, *Ἀλκμέων* ὁ *καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας καὶ Ἀμφίλοχος οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀμφια-*

ράου, *Θέρσανδρος ὁ τοῦ Πολυνείκους, Διομήδης ὁ τοῦ Τυδέως, Πρόμαχος ὁ τοῦ Παρθενοπαίου καὶ Σθένελος ὁ τοῦ Καπανέως* ἐστράτευσαν ἐκ νέου ἐπὶ τὰς Θήβας ἵνα ἐκδικηθῶσι τὸν θάνατον τῶν πατέρων των. Ἑλόντες δὲ μετὰ μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν Γλίσαντα τὴν πόλιν καὶ ἐγκαταστήσαντες τὸν *Θέρσανδρον* ὡς βασιλέα ἐπανέκαμψαν μετὰ πολλῶν λαφύρων εἰς τὰς πατρίδας των πλὴν τοῦ Αἰγιαλέως φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Λαοδάμαντος. Πιθανώτατα δὲ οἱ Καδμεῖοι ἤτοι οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν δεύτερον τοῦτον πόλεμον ἐξήντλησαν οὕτω τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις, ὥστε μετά τινα χρόνον ἔπειτα ἀπέβησαν ἐντελῶς ἀνίκανοι νὰντισταθῶσιν εἰς τοὺς βορειόθεν ἐπελθόντας δορυκτήτορας.

5) *Ὁ Τρωϊκός.* (1193-1184). Ἡ μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Τρωάδος καὶ τῶν Πελοπιδῶν ἰδιωτικὴ ἔχθρα αἰτίαν ἔχουσα τὴν πάλαι ποτὲ ὑπὸ τοῦ *Δαρδάνου* βασιλέως τῆς Τρωάδος γενομένην ἐξέλασιν τοῦ Πέλοπος ἀπὸ τῆς Φρυγίας ἐγένετο τέλος ἀφορμὴ πολέμου, ὅτε ὁ *Πάρις* υἱὸς τοῦ τῶν Τρώων βασιλέως Πριάμου ξενισθεὶς παρὰ τῷ ἐν Σπάρτῃ βασιλεύοντι Μενελάῳ ἐγγόνῳ τοῦ Πέλοπος ἥρπασε τὴν τούτου σύζυγον *Ἑλένην* μετὰ πολλῶν θησαυρῶν καὶ ἀπήγαγεν εἰς τὴν Τρωάδα. Ὁ ὑβρισθεὶς Μενέλαος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Ἀγαμέμνων* τῶν Μυκηνῶν ὁ κραταιὸς ἄναξ ἔπεισαν τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων καὶ ἡρώων: τὸν γηραιὸν καὶ σοφὸν *Νέστορα* βασιλέα τῆς Πύλου, τὸν πολύμητιν *Ὀδυσσέα* τῆς Ἰθάκης βασιλέα, τὸν ὠκύπουν Πηλείδην *Ἀχιλλέα* ἄρχοντα τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Μυρμιδόνων, τὸν τολμηρὸν *Διομήδην* υἱὸν τοῦ ἐν Θήβαις ἀπολεσθέντος Τυδέως, τοὺς δύο *Αἴαντας* τὸν τοῦ Τελαμῶνος βασιλέα τῆς Σαλαμῖνος καὶ τὸν τοῦ Ὀϊλέως ἀρχηγὸν τῶν Λοκρῶν, τὸν ἐκ Κρήτης *Ἰδομενέα*, ἀπόγονον τοῦ Μίνωος καὶ ἄλλους, ἵνα ἐπιχειρίσωσι κοινὴν κατὰ τῆς Τρωάδος στρατείαν. Ὅτε δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος συγκείμενος ἐκ 1086 νεῶν φέρων δεκακισμυρίους στρατιώτας συνήχθη ἐν τῷ λιμένι τῆς Αὐλίδος, ἡ *Ἄρτεμις* ὀργισθεῖσα διότι ὁ Ἀγαμέμνων θηρεύων ἐφόνευσεν ἔλαφόν τινα αὐτῆς ἱερὰν πρὸς τιμωρίαν ἔπεμψε νηνεμίαν καὶ ἐδυσωπήθη μόνον τότε, ὅτε οὗτος κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Κάλχαντος προσήνεγκεν εἰς θυσίαν τὴν θυγατέρα του *Ἰφιγένειαν*, τὴν ὁποίαν ὅμως ἡ θεὰ περικαλύψασα μετὰ νεφέλης καὶ θέσασα ἀντ' αὐτῆς ἔλαφον τὴν μετέστησεν εἰς Ταυρίδα, ὅπου ἐγένετο ἱέρεια ἐν τῷ ναῷ τῆς αὐτῆς θεᾶς. Οὕτω δὲ πνεύσαντος μετὰ τοῦτο οὐρίου ἀνέμου, ἀπέπλευσεν ὁ στόλος. Οἱ δὲ Τρῶες ἐν τῷ μεταξὺ μαθόντες τὰ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς στρατείας προσεκάλεσαν εἰς βοήθειάν των ὅμορα ἔθνη, ἐν οἷς καὶ τὸν τῶν Δαρδάνων βασιλέα *Αἰνείαν* υἱὸν τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης.

Ὁ πόλεμος, οὗ μέρος ἰδίως ὕμνησεν ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ ἀθανάτῳ

Ἰλιάδι, συνιστάμενος κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς πολλοὺς μεμονωμένους ἀτάκτους ἀγῶνας καὶ εἰς μονομαχίας, καθ' ἃς καὶ οἱ θεοὶ αὐτοὶ τοῦ Ὀλύμπου διηρημένοι πρὸς ἀλλήλους ἐφαίνοντο προστάται τούτου κἀκείνου τοῦ μέρους, παρετάθη ἐπὶ *δέκα* ἔτη ἕνεκα τῆς ἀναφυείσης μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως ἔριδος, διότι ὁ πρῶτος ἀφήρεσε τοῦ δευτέρου τὸ γέρας ἤτοι τὴν *Βρισηΐδα*, οὗτος δὲ χολωθεὶς διὰ τοῦτο ἀπέσχε τοῦ ἀγῶνος καθήμενος μακρὰν παρὰ τὰς νῆας, ἕως οὗ ἀναγκασθεὶς νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του Πατρόκλου ἐπανῆλθεν εἰς τὸ πολεμικὸν θέατρον καὶ ἐφόνευσε μὲν τὸν φονέα ἐκείνου Ἕκτορα, τὸν ἀνδρειότερον υἱὸν τοῦ Πριάμου, ἐφονεύθη δὲ καὶ αὐτὸς μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Πάριδος τοξευθεὶς κατὰ τὴν πτέρναν τὸ μόνον τρωτὸν τοῦ σώματός του μέρος. Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸ *δέκατον ἔτος* τοῦ πολέμου ἐκατέρωθεν ἔπεσον οἱ ἀνδρειότεροι ὁ Ἕκτωρ καὶ ὁ Ἀχιλλεύς, ἐκυριεύθη ἡ Τροία διὰ πανουργίας. Ὁ Ὀδυσσεὺς δηλονότι μετημφιεσμένος εἰσέδυσε μετὰ τοῦ Διομήδους εἰς τὸ Ἴλιον, ἥρπασεν ἐκεῖθεν τὸ οὕτω λεγόμενον *Παλλάδιον* ἤτοι ξόανον τῆς Παλλάδος, ὅπερ ἐξ οὐρανοῦ ποτε πεσὸν ἐλατρεύετο ὡς ἔχον τὴν δύναμιν τοῦ φυλλάττειν τὴν πόλιν ἀπόρθητον ἐν ὅσῳ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ· διὰ δὲ συμβουλῆς του κατεσκευάσθη ὁ *Δούρειος* (*ξύλινος*) *ἵππος*, εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ὁποίου αὐτὸς μετ' ἄλλων Ἑλλήνων ἐκρύβη καὶ τὸν ὁποῖον οἱ Τρῶες αὐτοὶ εἰσήγαγον περιχαρῶς εἰς τὴν πόλιν των πρὸς ἀντικατάστασιν δῆθεν τοῦ ἀφαιρεθέντος ἀπ' αὐτῶν Παλλαδίου. Τὴν ἀκόλουθον δὲ νύκτα οἱ κεκρυμμένοι ἥρωες ἐκπηδήσαντες ἀπὸ τοῦ Δουρείου ἵππου ἀνέῳξαν ῥέμα τὰς πύλας, δι' ὧν ὁ κατὰ προσποίησιν ἀποχωρήσας Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ μετέβαλον αὐτὴν εἰς ἐρείπια καὶ τέφραν. Ὁ γέρων Πρίαμος ἐθυσιάσθη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν Τρώων οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν, ὀλίγοι δὲ μόνον ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς, ἐν οἷς καὶ ὁ Αἰνείας, φέρων διὰ μέσου τῶν φλογῶν τὸν γηραιὸν πατέρα του Ἀγχίσην ἐπὶ τῶν ὤμων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων ἔπαθον πολλὰ δεινὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των.

1) *Ἀγαμέμνων*. Ὁ *Ἀγαμέμνων*, ὅστις παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς αἰχμάλωτον τὴν μάντιν Κασσάνδραν θυγατέρα τοῦ Πριάμου ἀφιχθεὶς εἰς τὰ βασίλειά του ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῆς συζύγου του Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ συγγενοῦς του *Αἰγίσθου* ἔχοντος πρὸς αὐτὴν σχέσεις ἀθεμίτους. Ὁ δ' Αἴγισθος καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα ἐφονεύθησαν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ δολοφονηθέντος, τοῦ Ὀρέστου, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ φίλου του τοῦ Φωκέως Πυλάδου. Ταρασσόμενος ὅμως ὁ Ὀρέστης διὰ

τὴν μητροκτονίαν καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἐριννύων ἀπῆλθε μετὰ τοῦ φίλου του ἐκείνου κατὰ παραγγελίαν τοῦ Δελφικοῦ μαντείου εἰς τὸ ἐν Ταυρίδι ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ἐνῷ ἔμελλεν ἐκεῖ νὰ θυσιασθῇ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του Ἰφιγενείας ὡς ἱερείας τῆς Ἀρτέμιδος, γνωρισθεὶς ὑπ' αὐτῆς ἐσώθη καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ τοῦ ἀχωρίστου φίλου του ἀπηλλάγη εἰς τὰ ἴδια, ὅπου ἤνωσε τὸ παρὰ τοῦ Διομήδους ἐγκαταληφθὲν Ἄργος μετὰ τοῦ πατρικοῦ βασιλείου κατεχομένου μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου καὶ γήμας τὴν θυγατέρα τοῦ θείου του Μενελάου *Ἑρμιόνην* προσεκτήσατο μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τὸ βασίλειον τῆς Σπάρτης.

2) *Μενέλαος*. Ὁ *Μενέλαος* περιπλανηθεὶς μετὰ τῆς Ἑλένης ὀκτὼ ἔτη εἰς τὰ παράλια τῆς Κύπρου, τῆς Φοινίκης καὶ ἀλλαχοῦ ἐπανῆλθεν εἰς Σπάρτην.

3) *Διομήδης*. Ὁ *Διομήδης* εὑρὼν τὴν σύζυγόν του Αἰγιάλειαν συζῶσαν ἐν διγαμίᾳ μετὰ τοῦ Κομήτου υἱοῦ τοῦ Σθενέλου κατέλιπε τὸ Ἄργος καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν·

4) *Ἰδομενεύς*. Ὁ *Ἰδομενεὺς* κατέφυγε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποβληθεὶς ὑπὸ τῶν ἀποστάντων ὑπηκόων του·

5) *Ὀδυσσεύς*. Ἀλλὰ τοὺς μεγίστους καὶ πλείστους κινδύνους ὑπέστη ὁ *Ὀδυσσεὺς* ὁ κυρίως τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου κατωρθώσας. Αἱ περιπλανήσεις δὲ καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν τῆς *Ὀδυσσείας* ποιήσεως τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου θείου ἀοιδοῦ τοῦ Ὁμήρου, ὅστις, ὡς εἴρηται, ἔψαλλε τὰς ἐνώπιον τοῦ Ἰλίου πράξεις τῶν Ἑλλήνων. Ὁ τῆς Ἰθάκης βασιλεὺς ὠθεῖται κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἀνέμων εἰς *Ἀφρικὴν πρὸς τοὺς Λωτοφάγους*, ἐκεῖθεν ἔρχεται εἰς τὴν *Σικελίαν πρὸς τοὺς Κύκλωπας*, ὅπου ὁ μονόφθαλμος *Πολύφημος* υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος κατεσθίει ἓξ ἐκ τῶν ἑταίρων συμπλωτήρων ἐκείνου, ὅστις ὅμως τὸν ἐκδικεῖται ἐξορύξας, ἀφοῦ τὸν ἐμέθυσε καὶ τὸν ἀπεκοίμισε, τὸν ἕνα καὶ μόνον ὀφθαλμόν του· ἕνεκα δὲ τούτου κατεδιώκετο ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Μάτην δ' ἐν τῇ πλωτῇ τοῦ *Αἰόλου νήσῳ* λαμβάνει παρὰ τοῦ θεοῦ τούτου ἀσκὸν περιέχοντα ἐγκλείστους τοὺς ἐναντίους ἀνέμους, διότι, ἐν ᾧ ἔπλεεν ἤδη ἀπέναντι τῆς Ἰθάκης, οἱ περίεργοι ἑταῖροί του ἀνοίγουσιν ἀπερισκέπτως τὸν ἀσκὸν καὶ αἱ ἀπολυθεῖσαι θύελλαι τὸν ἐπαναφέρουσιν εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς τοὺς *Λαιστρυγόνας*, οἵτινες ἐξαφανίζουσιν ὅλα αὐτοῦ τὰ πλοῖα ἐκτὸς ἑνός. Μετὰ τοῦτο δὲ κατάγεται εἰς *Αἰαν* τὴν νῆσον τῆς μαγίσσης Κίρκης, ἥτις μεταμορφώνει τοὺς συμπλωτῆρας του εἰς *χοίρους*, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ ἀπειληθεῖσα ἀποδίδει αὐτοῖς τὴν πρώτην ἀνθρωπίνην μορφήν. Ἀκολούθως καταβαίνει εἰς τὸν *Ἅιδην*, ὅπου μανθάνει παρὰ τοῦ μάντεως

Τειρεσίου τὴν μέλλουσαν τύχην του, ἐπιστρέφει ἐκεῖθεν, διαφεύγει τὰς ἐπαγωγοὺς *Σειρῆνας* μεταξὺ τῶν ἐπικινδύνων δινῶν τῆς *Σκύλλης* καὶ *Χαρύβδεως*. Ἔπειτα δὲ στερεῖται, ναυαγήσαντος τοῦ πλοίου του, ὅλων τῶν συμπλωτήρων του, οἵτινες παρὰ τὴν ἀπαγόρευσίν του ἔσφαξαν *βόας τοῦ Ἡλίου* καὶ μετὰ ἐννέα ἡμέρας πλέων ἐπὶ σανίδος καταπλέει εἰς τὴν νῆσον *Ὠγυγίαν τῆς νύμφης Καλυψοῦς*, ὅπου διέμενεν *ἑπτὰ ὁλόκληρα ἔτη* κρατούμενος ὑπὸ τῆς θεᾶς ταύτης. Τέλος δὲ ἀπολυθεὶς ἦλθε μετὰ νέας ἄλλας τρικυμίας εἰς *Σχερίαν* ἤτοι τὴν Κέρκυραν τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, οἵτινες τὸν ἐπανάγουσι *μετὰ εἴκοσιν ἐτῶν* ἀπουσίαν εἰς Ἰθάκην. Ἐκεῖ ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς εἰς πρεσβύτην ἐπαίτην μεταβληθεὶς διηγεῖται εἰς τὸν συοφορβὸν *Εὔμαιον* τὰ περὶ Ὀδυσσέως· ἀποκαλύπτεται ἔπειτα εἰς τὸν υἱόν του *Τηλέμαχον* καὶ διὰ τῆς συνεργίας αὐτοῦ ἀποκτείνει τοὺς *ἐννενήκοντα ὀκτὼ* μνηστῆρας τῆς φρονίμου καὶ πιστῆς συζύγου του *Πηνελόπης*.—Ἐν τούτῳ καταλήγει ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος καὶ σὺν αὐτῷ ὁ μυθιστορικὸς αἰών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

ΔΙΑΠΛΑΣΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ (1104 — 500).

§ 197. **Νέαι μεταναστάσεις Ἑλληνικῶν φύλων.** Καὶ μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἐπικρατεῖ ἔτι τὸ *μυθιστορικόν*, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἱστορία ἀποβάλλει τὸ μυθῶδες ἅτε στηριζομένη ἐπὶ τῆς *γεωγραφίας* καὶ *χρονολογίας* τῶν δύο τούτων ὀφθαλμῶν τῆς ἱστορίας. Τοῦτο δ' ἐγένετο κυρίως διὰ τῶν νέων μεταναστάσεων.

Θεσσαλοὶ ἐξ Ἠπείρου (1124). Οἱ ἐκ Πελασγῶν καταγόμενοι *Θεσσαλοὶ* ᾤκουν ἐν *Θεσπρωτίᾳ τῆς Ἠπείρου*· οὗτοι πιεσθέντες πιθανώτατα ὑπὸ ἄλλων βορειοτέρων καὶ κραταιοτέρων φύλων ἴσως τῶν *Ἰλλυριῶν* κατέλιπον τὴν ἑαυτῶν πατρίδα καὶ τὴν Πίνδον ὑπερβάντες προήλασαν εἰς τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῆς τότε μὲν κατὰ Διόδωρον καλουμένης *Αἰολίδος* ἢ *Αἱμονίας*, ἀκολούθως δ' ἀπ' αὐτῶν μετονομασθείσης *Θεσσαλίας*. Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι αὐτῆς εἰς πολλὰς μικρὰς κοινότητας διῃρημένοι καὶ ἄνευ σταθεροῦ κέντρου δὲν ἐδυνήθησαν νὰντισταθῶσιν εἰς τὴν ἀκατάσχετον τοῦ ἀνδρείου ὀρεινοῦ ἔθνους ὁρμήν. Ἐκτὸς δὲ ὅτι πολλοὶ αὐτῶν μεμονωμένοι προσεβλήθησαν ἀλληλοδιαδόχως, μὴ δυνηθέντων τῶν ἀπωτέρω οἰκούντων νὰ παράσχωσιν αὐτοῖς βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀρχαίων ἐγχωρίων ἠνώθησαν μετὰ τῶν δορυκτητόρων, ἐν οἷς οἱ *Περραιβοί*, οὓς εἶχον πιέσῃ πρότερον οἱ Δω-

ριεῖς, οἱ *Ἑστιαιῶται* καί τινα ὀρεινὰ φῦλα προσέτι πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς μᾶλλον ἢ πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγγενεύοντα, οἷον οἱ *Αἴθικες*, οἱ *Ἀθαμᾶνες*, οἱ *Ἀπεραντοὶ* καὶ οἱ *Δόλοπες*.

Αἰολεῖς (=*Βοιωτοὶ*) *ἐκ Θεσσαλίας*. Ἐκ τῶν προσβληθέντων δὲ καὶ ἡττηθέντων οἱ μὲν ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβάλωσι τύχην γενόμενοι τοῦ λοιποῦ ὑπήκοοι καὶ ὑποτελεῖς φόρου τῶν νέων κυρίων, καλούμενοι *πενέσται*, οἱ δὲ τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν περὶ πολλοῦ ποιούμενοι προετίμησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πάτριον γῆν καὶ νὰ προχωρήσωσι νοτιώτερον. Οἱ κυριώτεροι δ' ἐκ τῶν τελευταίων ἦσαν οἱ εὐκίνητοι καὶ εὐμήχανοι *Αἰολεῖς* οἱ παρὰ τὴν νοτίαν τῆς *Ὄθρυος* κλιτὺν καὶ περὶ τὴν ὡραίαν *Ἄρνην* ἐν τῷ Μαλιακῷ κόλπῳ οἰκοῦντες, οἵτινες ἀκολούθως ὠνομάσθησαν *Βοιωτοί*. Οὗτοι ἐξησθενημένοι μὲν διὰ τῆς ἀπολείψεως πολλῶν συνοίκων ἐν τῇ Αἱμονίᾳ, ἀλλὰ βεβαίως διὰ τῆς παρακολουθήσεως οὐκ ὀλίγων ἄλλων ὁμοφύλων ἐνισχυθέντες, πάντες δὲ ὁμοῦ σῶμα ἓν εὐγενῶν μαχίμων ἀποτελοῦντες μετέστησαν κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Α, 12) εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς *μέσης Ἑλλάδος*, ὅπου ἤκμασαν πρότερον αἱ τῶν Μινυῶν καὶ Καδμείων πολιτεῖαι, ἐσχάτως δὲ καὶ Πελασγοὶ καὶ Θρᾷκες εἶχον ἐγκατασταθῆ. Ὁ λόγος δέ, δι' ὃν εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐτράπησαν, εἶνε ὅτι κατὰ τὰ ἤδη παραδεδομένα ὑπῆρχον μεταξὺ αὐτῶν ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀποδράντες ἐκ τῶν Καδμείων Θηβῶν εὗρον παρ' αὐτοῖς ξενίαν. Ἡγεῖτο δὲ τῶν τελευταίων τότε ὁ *Ὀφέλτης*, ὃν ἀκολούθως διεδέξατο ὁ υἱός του *Δαμασίχθων*. Φυσικῷ δὲ τῷ λόγῳ εὗρον πρώτους τοὺς συγγενεῖς των Μινύας ἐν Ὀρχομενῷ. Ἀλλ' οὐδὲν ἀκριβῶς γινώσκομεν περὶ τοῦ ἐκραγέντος ἐνταῦθα ἀγῶνος. Φαίνεται δὲ ὅτι οὗτος ἔλαβε πέρας διὰ τῆς ἐκβολῆς τῶν *Μινυῶν*, ὧν πολλοὶ μὲν *μετέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν*, τινὲς δ' ἐκ τῶν εὐγενῶν, οἷον οἱ *Ἀθαμαντίδαι*, παρέμειναν καὶ ἀνέλαβον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων, ἅτινα οἱ νικηταὶ παρεδέχθησαν, τὸ δὲ πλῆθος ὑπέστη μακροθύμως τὴν μεταβολὴν τῶν ἀρχόντων. Οἱ Βοιωτοὶ κατεστάθησαν ἐντελῶς *περὶ τὴν Κωπαΐδα*, ἔκτισαν καὶ ἐνταῦθα ἄλλην *Ἄρνην* καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα ἔτι χρόνους κοινὸς τῆς συνόδου αὐτῶν τόπος ὑπῆρχεν ἱερόν τι τῆς *Ἰτωνίδος Ἀθηνᾶς* κείμενον οὐ μακρὰν τῆς εἰρημένης λίμνης.

Ἐκεῖ ἀνέστειλαν, ὡς φαίνεται, ἐπί τινα χρόνον τὴν προέλασίν των οἱ Βοιωτοί, ἕως οὗ πιθανῶς διὰ νέων φυγάδων ἐκ τῆς ἤδη εἰς νέους ἄρχοντας περιελθούσης νοτίας *Αἰολίδος* ἐπιρρωσθέντες προέβησαν περαιτέρω πρὸς νότον, ὅπου ἀπήντησαν μάλιστα τοὺς *Πελασγοὺς* καὶ *Θρᾷκας*, οἵτινες μεθ' ἱκανὴν ἀντίστασιν ἡττήθησαν παρ' αὐτῶν, ὡς λέγουσιν ὅ τε Στράβων (Θ. 2, 3 καὶ 4) καὶ ὁ Πολύαινος (Ζ, 43).

Καὶ οἱ μὲν *Θρᾷκες* ὑπέστρεψαν κατὰ τὸν Στράβωνα εἰς Παρνασόν· τινὲς δὲ τῶν Πελασγῶν κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν καί εἰσιν αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες βραδύτερον ἐκβληθέντες ἐντεῦθεν ἐδίωξαν τοὺς Μινύας ἐκ τῆς Λήμνου (Ἡρόδ. Δ, 145). Περὶ δὲ τοῦ μεταξὺ Βοιωτῶν καὶ Καδμείων ἀγῶνος ὀλιγώτεραι εἰδήσεις διετηρήθησαν· εἶνε δὲ μόνον γνωστόν, ὅτι καὶ αἱ Θῆβαι ἠλώθησαν καὶ ὡς ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας κείμεναι ἐγένοντο ἔκτοτε ἡ κυριωτέρα τῶν Βοιωτῶν ἕδρα, ἀφ' ἧς σὺν τῷ χρόνῳ ἐκυριεύθησαν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Βοιωτίας χωρία (Θουκυδ. Γ', 61). Οἱ *Καδμεῖοι* κατέφυγον πρὸς τοὺς ἐν *Ἀσίᾳ Αἰολεῖς* καὶ *Ἴωνας*, καὶ οὐκ ὀρθῶς οὗτοι ὀνομάζονται πολλάκις Βοιωτοί· ὁ Ἡρόδοτος μνημονεύει (Ε', 61) καὶ τῶν *Γεφυραίων*, οἵτινες ὡς Φοινίκων ἀπόγονοι συγγενεύοντες πρὸς τοὺς Καδμείους ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ὡσαύτως διασωθέντες εἰς τὴν Ἀττικήν. Τέλος οἱ Βοιωτοὶ ἐτόλμησαν νὰ ἐμβάλωσι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀττικήν· ὁ Στράβων τοὐλάχιστον ἀναφέρει (Θ', 1. 7) μάχην τινὰ συμβᾶσαν ἐνταῦθα, καθ' ἣν ὁ Βοιωτὸς βασιλεὺς *Ξάνθος*, οὗτινος μέμνηται καὶ ὁ Παυσανίας (Θ', 6. 7), ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Νηλείδου *Μελάνθου*. Τοῦτο δὲ συνέβη πιθανώτατα περὶ τὸ 1100 ἔτος, καὶ ἔκτοτε οἱ Βοιωτοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰ ὅρια τῆς ἐπωνύμου αὐτῶν χώρας.

§ 198. **Μεταναστάσεις Δωριέων καὶ κάθοδος Ἡρακλειδῶν** (1104). Πολὺ δὲ ἀποτελεσματικώτεραι τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ὑπῆρξαν αἱ τῶν *Δωριέων μετοικήσεις*, αἵτινες πολλάκις ἀλλ' ἐσφαλμένως θεωροῦνται ὡς ἡ μόνη αἰτία ὅλων τῶν ἤδη ἐν Ἑλλάδι γενομένων μεταναστάσεων. Ἐκ τοῦ Ἡροδότου (ς', 52) γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ Δωρικὴ μετανάστασις ὑπῆρξε τὸ πάλαι ἀντικείμενον, ὅπερ ἐχορήγησεν ὕλην ἄφθονον εἰς ποιήσεις· σώζονται δ' ἔτι στίχοι ἐκ τῶν τοῦ Ἡσιόδου *μεγάλων Ἠοιῶν*, αἵτινες εἰς αὐτὴν ἀναφέρονται. Καὶ φαίνεται ὅτι ἡ διηγηματικὴ ποίησις τῆς οὕτω λεγομένης *Ἡσιοδικῆς σχολῆς* ἐπραγματεύετο τὰς περὶ τῶν προκειμένων μεταναστάσεων παραδόσεις, καὶ τοῦτο κατὰ συνέχειαν τῶν Ὁμηρικῶν καὶ τῶν πρὸς ταύτας συγγενῶν κυκλικῶν ποιήσεων, αἵτινες περιωρίσθησαν εἰς ἀντικείμενα ἀφορῶντα εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καὶ τοὺς νόστους τῶν ἡρώων, ἐν ᾧ αἱ μετέπειτα ἀκολουθοῦσαι ποιήσεις ἔψαλλον μόνον τὴν ἵδρυσιν πόλεων ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς παραλίαις.

Συνήθως δὲ ἡ *Δωρικὴ μετανάστασις*, διότι μετ' αὐτῆς συνδέονται ἀναποσπάστως αἱ τύχαι τῶν ἀπογόνων τοῦ μεγάλου ἥρωος τῶν Θηβῶν καὶ ἀντιζήλου τοῦ Εὐρυσθέως, καλεῖται καὶ *κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν*. Ἐκ τῶν προειρημένων δὲ ἐν μέρει εἶνε ἤδη γνωστὸν ὅτι ἀποτυχόντες οὗτοι τῆς *πρώτης αὐτῶν ἀποπείρας* πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πατρῴας

κληρονομίας των κατέφυγον εἰς τοὺς Δωριεῖς, οὓς ἐθεώρουν ὡς οἰκείους ἕνεκα προηγουμένων αὐτῶν ὑποχρεώσεων πρὸς τὸν Ἡρακλέα.

Δύο ἀποτυχοῦσαι ἀπόπειραι καθόδου. Μετ' αὐτῶν δὲ μετανέστησαν ὁμοῦ *ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας* εἰς *Δωρίδα*, ὁπόθεν δὶς στρατηγούντων τοῦ *Κλεοδαίου υἱοῦ τοῦ Ὕλλου καὶ Ἀριστομάχου* ἐγγόνου τοῦ Ὕλλου τοῦ κατὰ πρῶτον εἰς Πελοπόννησον στρατεύσαντος ἐπανέλαβον ματαίως τὴν αὐτὴν ἀπόπειραν, ἕως οὗ τὸ *τρίτον* οἱ τοῦ Ὕλλου δισέγγονοι: *Τήμενος, Κρεσφόντης καὶ Ἀριστόδημος* ἀντ' αὐτοῦ ἀποθανόντος καθ' ὁδὸν οἱ δίδυμοι παῖδές του *Εὐρυσθένης* καὶ *Προκλῆς* ἡγούμενοι δισμυρίων περίπου Δωριέων καὶ μετὰ τοῦ *Ὀξύλου* βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν ἡνωμένοι ἐπέτυχον τέλος τοῦ σκοποῦ.

Τρίτη ἀπόπειρα ἐπιτυχὴς (κάθοδος). Ἡ *τρίτη* δ' αὕτη εὐτυχὴς τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον κάθοδος ἐγένετο ὄχι πλέον ὡς πρότερον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅπου ματαίως ὁ Πελοπίδης *Τισαμενὸς* τοὺς περιέμενεν, ἀλλὰ διὰ νεῶν ἐκ *Ναυπάκτου* εἰς *Ῥίον*. Δωριεῖς δὲ καὶ Αἰτωλοὶ μηδεμίαν εὑρόντες ἀντίστασιν προὐχώρησαν ὁμοῦ μέχρι τῶν μεθορίων τῆς Ἠλιδος. Ἐκεῖ δὲ χωρισθέντες ἀπ' ἀλλήλων οἱ μὲν *Αἰτωλοὶ* ἐνέβαλον εἰς αὐτὴν τῶν *Ἠλείων τὴν χώραν*, οἵπινες ὄντες παλαιοὶ αὐτῶν συγγενεῖς ἐδέχθησαν αὐτοὺς συνοίκους καὶ μετά τινα μονομαχίαν, καθ' ἣν ὑπερίσχυσεν ὁ *Αἰτωλὸς Πυραίχμης*, ἀνεγνώρισαν τὸν *Ὄξυλον* κοινὸν βασιλέα (Παυσ. Ε', 4. 2)· οἱ δὲ *Δωριεῖς* ἐτράπησαν πρὸς τὴν *Ἀρκαδίαν*, ὅπου ὁ τότε βασιλεύων *Κύψελος* ἐγκατέλιπεν εὐθὺς τὰ πράγματα τῶν Πελοπιδῶν καὶ μαθὼν ὅτι εἷς τῶν τοῦ Ἀριστομάχου παίδων ὁ *Κρεσφόντης* ἦτο ἄγαμος ἐξέδωκεν εἰς τοῦτον τὴν θυγατέρα του (Παυσ. Η', 5. 4), καὶ οὕτως ἐξησφάλισε τὴν βασιλείαν του. Ἡ δὲ Ἀρκαδία ἐγένετο, ὡς φαίνεται, τὸ κέντρον τῆς περαιτέρω ἐνεργείας τῶν Δωριέων· διότι ἐντεῦθεν εἰσέβαλον εἰς τὰς χώρας τῶν ἡνωμένων Πελοπιδῶν καὶ Νηλειδῶν, ἤτοι εἰς τὴν *Ἀργολίδα, Λακωνίαν* καὶ *Μεσσηνίαν*, διαιρεθέντες εἰς τρία στίφη, τῶν ὁποίων ἡγοῦντο οἱ τρεῖς ἐκείνων ἀρχηγοί. Ἐντεῦθεν δὲ πηγάζει ἡ περὶ κληρώσεως τῶν εἰρημένων τριῶν χωρῶν μεταξὺ τῶν τριῶν ἀδελφῶν παράδοσις.

Ἀγὼν καθ' ὅλον τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα. Ἄλλοτε δ' ἐπιστεύετο ὅτι ἐξ ἐφόδου κατέλαβον παραχρῆμα ὁ μὲν Τήμενος τὴν Ἀργολίδα, ὁ δὲ Κρεσφόντης τὴν Μεσσηνίαν καὶ οἱ τοῦ Ἀριστοδήμου παῖδες τὴν Λακωνίαν. Τῆς δόξης ὅμως ταύτης τὸ ἀνυπόστατον ἀπέδειξεν ἀποχρώντως ὁ Γερμανὸς Μύλλερος (Die Dorier, I, σελ. 76). Κατ' αὐτὸν δηλονότι ὁ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων κατοίκων τῆς χώρας ἐκκαυθεὶς ἀγὼν διήρκεσε δι' ὅλου τοῦ *ἑνδεκάτου αἰῶνος καὶ ἐν τῇ Λακω-*

νίᾳ ἔτι μακρότερον. Ἐν Σπάρτῃ δὲ μόνον ἴσχυσαν οἱ Δωριεῖς νὰ ἐγκατασταθῶσι πολὺ ταχέως, καὶ τοῦτο, μαρτυροῦντος τοῦ Στράβωνος (Η', 5. 5), διὰ προδοσίας ἢ ἀποστάσεως τῶν Ἀχαιῶν ἀπὸ τῆς τῶν Πελοπιδῶν δυναστείας. Ἀλλ' ἀγνοοῦντες τὰ καθέκαστα τοῦ ἀγῶνος τούτου περιοριζόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὰ κυριώτερα ἀποτελέσματα αὐτοῦ ταῦτα:

Ἀγὼν ἐν Μεσσηνίᾳ. Ἐν τῇ *Μεσσηνίᾳ* ἐξέβαλον οἱ Δωριεῖς πρὸ πάντων τοὺς *Νηλείδας* καὶ τοὺς μεγάλα ἔχοντας κτήματα ἐκ τῶν κατοίκων οἵτινες ὅλοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικήν· ἐκεῖ δὲ οἱ μὲν μετὰ τῶν ἐγχωρίων ἑνωθέντες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῶν κατ' αὐτῆς ἐπιδρομῶν καὶ διὰ τοῦτο ἠγαπήθησαν μεγάλως, οἱ δὲ ἐγένοντο ὁδηγοὶ ἀποικιῶν εἰς Ἀσίαν (Παυσ. Β', 18. 9 καὶ Στράβ. Η', 7. 1). Μετὰ δὲ τὴν ἔξωσιν ἐκείνην οἱ Δωριεῖς ἀρκεσθέντες εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς γῆς μετεχειρίσθησαν ἐν γένει πολὺ ἠπίως τοὺς ἐναπολειφθέντας ἀρχαίους κατοίκους, ἀπένειμαν αὐτοῖς ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ταχέως συνεχωνεύθησαν μετ' αὐτῶν εἰς ἓν ἔθνος.

Ἐν Λακωνίᾳ. Ἐν δὲ τῇ *Λακωνίᾳ* κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ εἰσβαλόντες *Δωριεῖς* συνεβιβάσθησαν μετὰ τῶν *Ἀχαιῶν* περιορισθέντες εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς· ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτῶν ἤδη γενεὰν ἤρξατο *μακρὸς ἀγών*, ὅστις συνεπήγαγε πολλὰς τῶν Ἀχαιῶν μεταναστάσεις καὶ ἔληξεν εἰς τὴν πλήρη τῶν ὑπολειφθέντων ὑποταγήν.

Ἐν Ἀργολίδι. Ἐν δὲ τῇ *Ἀργολίδι* αἱ ὀχυραὶ πόλεις ἰδίως παρέσχον μεγάλα κωλύματα εἰς τοὺς περὶ τὴν τειχομαχίαν ὀλίγον ἐπιτηδείους Δωριεῖς. Ὅθεν οὐ μακρὰν τοῦ Ἄργους ἔκτισαν οὗτοι ἀκρόπολίν τινα, τὸ *Τημένιον*, καὶ ἐντεῦθεν ὡς ἀπὸ ὁρμητηρίου κατεπίεζον τόσον διηνεκῶς καὶ χαλεπῶς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους τῆς χώρας, ὥστε ἐπὶ τέλους οἱ πλεῖστοι τούτων ἠναγκάσθησαν νὰποχωρήσωσιν. Ἔκτοτε οἱ ἀπόγονοι τοῦ Τημένου ἐξέτειναν ἐπιτυχῶς τὰς κατακτήσεις των ἐπὶ πάσας τὰς Ἀργολικὰς πόλεις καὶ περαιτέρω. Ἐκ δὲ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ μὲν *Κεῖσος* ἔλαβε τὸ *Ἄργος* καὶ τὰς *Μυκήνας*, ὁ δὲ *Φάλκος* τὴν *Συκιῶνα*· *Ῥηγνίδας* δὲ ὁ Φάλκου κατέκτησεν ὕστερον (1044) τὴν *Φλιοῦντα*· ὁ δὲ τοῦ Τημένου γαμβρὸς *Δηϊφόντης* κατέλαβε πρότερον ἤδη (1066) τὴν *Ἐπιδαυρίαν* ἐξώσας τοὺς ἐν αὐτῇ οἰκοῦντας Ἴωνας εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἐξ Ἐπιδαύρου δὲ ἔλαβεν ἡ *Αἴγινα* Δωριεῖς κατοίκους καὶ Δωρικοὺς θεσμούς. Ὁ δ' ἄλλος υἱὸς τοῦ Τημένου *Ἀγαῖος* ἢ *Ἀγραῖος* ἐξεδώρισεν ἔτι πρότερον (1074) τὴν πιθανῶς Ἰωνικὴν ἐπίσης Τροιζῆνα· ὁ δ' Ἡρακλείδης *Ἀλήτης* υἱὸς τοῦ Ἱππότου καθυπέταξε τὴν Κόρινθον.

Ἀχαιοὶ ἐξ Ἀργολίδος εἰς τὴν ἐξ αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Ἀχαΐαν. Παρόμοιαι δὲ σκήναὶ ἐπανελήφθησαν καὶ αὖθις ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Οἱ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος ἐκβληθέντες *Ἀχαιοὶ* καὶ μάλιστα οἱ εὐγενέστεροι μεταξὺ αὐτῶν, ἡγουμένου τοῦ *Τισαμενοῦ* ἀρχηγοῦ τῶν Πελοπιδῶν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἰώνων ἐν τῇ Αἰγιαλείᾳ. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὑπάρχει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅτι οἱ ὑπὸ τῶν Δωριέων ἐξελαθέντες Ἀχαιοὶ τῆς Ἀργολίδος ἦσαν οἱ καταλαβόντες τὴν χώραν ἐκείνην, ἥτις ἔκτοτε ἀπ' αὐτῶν μετωνομάσθη *Ἀχαΐα.*

Ἴωνες ὑπ' Ἀχαιῶν ἐκβληθέντες εἰς Ἀττικήν. Μετὰ τὴν ὑπερίσχυσιν δὲ τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς Πελοποννήσου, λέγεται ὅτι οἱ *Ἴωνες* μετέστησαν εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς τοὺς συγγενεῖς των· ἀλλὰ δὲν εἶνε πιστευτὸν ὅτι ὅλοι κατέλιπον τὴν πατρίδα αὐτῶν· ἐξεναντίας φαίνεται πιθανώτατον ὅτι οὐκ ὀλίγοι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς νικητὰς καὶ συνεμίχθησαν μετὰ τούτων.

Ἀγὼν ἐν Ἀττικῇ, Κόδρος (1066). Πέραν τῆς Πελοποννήσου ἠσθάνθη τέλος καὶ ἡ *Ἀττικὴ* τὸν πάταγον τῶν ἐθνικῶν τούτων ἐπιδρομῶν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἀπέφυγε τὰ ἀποτελέσματά των. Εἴρηται ἤδη ὅτι πολλὰ τῆς Βοιωτίας γένη ἐπιχειρήσαντα νὰ εἰσβάλωσιν εἰς αὐτὴν ἀπεκρούσθησαν καὶ ὅτι διακριθεὶς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Νηλείδης Μέλανθος ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐξ εὐγνωμοσύνης βασιλεύς. Τοῦ Μελάνθου δὲ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος ὑπῆρξεν ὁ περιώνυμος Κόδρος· ἐπὶ τούτου οἱ Δωριεῖς ὑπερβαλόντες τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν ἠθέλησαν νὰ ἐκτείνωσι τὰς κατακτήσεις των καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ· ἀλλ' ἀπέτυχον κατὰ τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φερομένην παράδοσιν διὰ τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Κόδρου. Ἐνῷ δηλονότι οἱ Ἀθηναῖοι ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν ἐπελθόντων Δωριέων, τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον ἐρωτηθὲν περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου ἀνήγγειλε νίκην εἰς ἐκείνους, ὧν ὁ βασιλεὺς ἤθελε φονευθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Κόδρος ἀπεφάσισε νὰ προσφέρῃ ἑαυτὸν ὁλοκαύτωμα εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Δωριεῖς ἀπηγόρευσαν νὰ τὸν φονεύσῃ τις, οὗτος μεταμφιεσθεὶς εἰς χωρικὸν εἰσέδυσεν οὕτως εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ ἄγνωστος ἤρξατο νὰ διαπληκτίζεται μετά τινων στρατιωτῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ ἀνῃρέθη. Ἰδόντες δὲ τότε οἱ Δωριεῖς ἐκπεπληρωμένον τὸν χρησμὸν καὶ ἀπογνόντες τὴν νίκην ἐγκατέλιπον τὴν Ἀττικήν.

Ἐν Μεγαρίδι (1066). Ἐπιστρέφοντες δὲ οἱ Δωριεῖς εἰς Πελοπόννησον ἐκράτησαν τῆς Μεγαρίδος, ἥτις ἐξηρτημένη μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο τοῦ λοιποῦ Δωρική. Αὕτη ἦτο ἡ τελευταία κατακτητικὴ ἐπιχείρησις τῶν Δωριέων. Ἡ Πελοπόννησος κατέστη ἔκτοτε

ἡ κυρία αὐτῶν χώρα, ἐν ᾗ περιωρίσθησαν, ἥτις ἀπὸ Ἀχαϊκῆς, οἵα ἦτο μέχρι τοῦδε, μετεβλήθη εἰς Δωρικήν.

Μίαν ἄλλην δὲ πλείστου λόγου ἀξίαν σκηνὴν τοῦ μεγάλου δράματος τῶν προεκτεθειμένων μεταναστάσεων ἀποτελοῦσιν αἱ ἐντεῦθεν προκληθεῖσαι πολλαὶ καὶ συνεχεῖς ἀποικίσεις διαφόρων Ἑλληνικῶν γενῶν τὸ πρῶτον μὲν εἰς τὰς παραλίας καὶ νήσους τῆς μικρᾶς Ἀσίας, βραδύτερον δὲ πρὸς τὰ ἑσπέρια τῆς Εὐρώπης μέρη, περὶ ὧν εἴρηται ἤδη (σελ. 347-356) ἐν τοῖς περὶ ἀποικιῶν τῶν Ἑλλήνων.

§ 199. **ΣΠΑΡΤΗ.** Οἱ δίδυμοι υἱοὶ τοῦ κατὰ τὴν εἰσβολὴν ἀποθανόντος Ἀριστοδήμου *Εὐρυσθένης* καὶ *Προκλῆς* ἔλαχον, ὡς εἴρηται, τῆς Λακωνίας· ἐκ δὲ τούτων ἡ βασιλεία περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν *Ἀγίδας καὶ Προκλείδας* ἡ Εὐρυπωντίδας, ὥστε πάντοτε δύο ὁμοῦ βασιλεῖς ἐν τῇ Λακωνικῇ ἐβασίλευον. Καὶ αὐτοῦ δὲ ὁ ἀγὼν τῶν Δωριέων πρὸς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν.

Διαίρεσις τῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς. Οἱ δὲ Δωριεῖς ἀναδείξαντες τὴν Σπάρτην διὰ τὸ προσφυὲς τῆς θέσεώς της μητρόπολιν ἐκ ταύτης ἴσως *Σπαρτιᾶται* προσηγορεύθησαν· ἐκ δὲ τῶν προτέρων κατοίκων τῆς Λακωνίας Ἀχαιῶν οἱ ἀπολειφθέντες ἐκλήθησαν πρὸς διάκρισιν *Λακεδαιμόνιοι* ἢ ἐκ τῆς περὶ τὴν μητρόπολιν οἰκήσεώς των *περίοικοι*. Οὕτω δὲ πλὴν τῶν δυστυχῶν Εἱλώτων κατοίκων τοῦ Ἕλους, οἵτινες πρὸς ποινὴν τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου ἀντιστάσεώς των κατεδικάσθησαν εἰς τὴν σκληρὰν τῆς δουλείας τύχην, οἱ λοιποὶ πάντες διετήρησαν τὴν προσωπικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν.

Ἀνομία. Ἡ ἱστορία τῶν δύο ἐφεξῆς αἰώνων ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Δωριέων ἐν τῇ Λακωνίᾳ οὐδὲν ἄλλο παρουσιάζει εἰμὴ πολέμους συνεχεῖς τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς ὁμόρους *Ἀργείους* καὶ *Ἀρκάδας καὶ ἐσωτερικὰς ταραχάς, τὰς ὁποίας παρήγαγον ἡ μεγάλη ἀνισότης τῆς περιουσίας, αἱ ἀμοιβαῖαι τῶν δύο βασιλικῶν οἴκων ἔριδες καὶ ἡ ἐξασθένησις τῆς ἐξουσίας αὐτῶν.* Ἀφοῦ δὲ τὰ δεινὰ ἐκορυφώθησαν καὶ ἡ *ἀνομία* ἐπλεόνασεν, ᾐσθάνθησαν τέλος πάντες τὴν ἀνάγκην σταθερᾶς τινος πραγμάτων τάξεως· καὶ εὐτυχῶς ἐνεφανίσθη ὁ ἄνθρωπος, ὅστις μόνος ἐδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν κοινὴν ταύτην ἐπιθυμίαν. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ περιώνυμος *Λυκοῦργος*, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τῆς Σπάρτης νομοθέτης.

Λυκοῦργος (884). Ὁ *Λυκοῦργος* κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Προκλειδῶν ἢ Εὐρυπωντιδῶν. Τὸν πατέρα του *Εὔνομον* (929) φονευθέντα, ὅτε ἠθέλησε νὰ ἐμποδίσῃ ἀψιμαχίαν τινὰ συμβᾶσαν κατὰ τὴν ἀγοράν, διεδέχθη ὁ πρεσβύτερος υἱὸς αὐτοῦ *Πολυδέκτης* (886).

Ἀποθανόντος δὲ καὶ τούτου μετ' ὀλίγον χρόνον ἔμελλεν, ὡς πάντες ἐπίστευον, νὰ βασιλεύσῃ ὁ Λυκοῦργος καὶ πρὶν ἢ γείνῃ φανερὸν ὅτι ἡ χήρα τοῦ ἀδελφοῦ του ἦτο ἔγκυος ἀληθῶς ἐβασίλευεν. Ἀλλ' οὗτος τοῦτο μαθὼν ἐκήρυξε παρρησίᾳ ὅτι, ἂν ἐκείνη γεννήσῃ ἄρρεν, θέλει παραιτηθῆ τὴν βασιλείαν· τὴν δὲ μυστικὴν τῆς φιλοδόξου βασιλίσσης πρότασιν τοῦ νὰ διαφθείρῃ τὸ βρέφος, ἐὰν συγκατετίθετο νὰ τὴν νυμφευθῇ, ἀποστραφεὶς ὑπέβαλε τὴν προτείνασαν εἰς αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν καὶ τὸ μετ' οὐ πολὺ τεχθὲν παιδίον ἀνεκήρυξε προθύμως ὡς βασιλέα ὀνομάσας αὐτὸ Χαρίλαον (884). Ἀφοῦ δὲ ἐπί τινα χρόνον ἐξηκολούθησε νὰ διέπῃ τὰ τῆς βασιλείας ὡς πρόδικος ἤτοι ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικος κατέλιπε τὴν Σπάρτην ἢ ἀκουσίως ἵν' ἀποφύγῃ τὰς ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν τῆς δυσηρεστημένης κατ' αὐτοῦ βασιλίσσης διασπαρείσας κατ' αὐτοῦ ὑπονοίας ὡς ἐπιβουλευομένου δῆθεν τοῦ ἀνήλικος βασιλέως τὴν ζωὴν ἢ ἑκουσίως προθέμενος νὰ λάβῃ πολιτικὴν ἐμπειρίαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος του. Διὸ κατὰ πρῶτον μὲν ἀφίκετο εἰς *Κρήτην* τὴν τότε πρὸ πάσης ἄλλης χώρας εὐνομουμένην, ὅπου ἐγνώρισε *Θάλητά* τινα σοφὸν πολιτικὸν ἄνδρα καὶ ποιητήν τὸν ὁποῖον κατέπεισε νὰ πέλθῃ εἰς Σπάρτην ἵνα προετοιμάσῃ τὰς ψυχὰς εἰς εὐπείθειαν καὶ ὁμόνοιαν διὰ τῶν λυρικῶν ᾀσμάτων του. Ἀπὸ τῆς Κρήτης δ' ἀκολούθως ἔπλευσεν εἰς τὴν *μικρὰν Ἀσίαν*, ἔνθα εὑρὼν τὰς ἕως τότε ἀγνώστους ἢ ἐν μέρει μόνον γνωστὰς τοῦ Ὁμήρου *ῥαψῳδίας* ἀντέγραψε προθύμως καὶ μετεκόμισεν αὐτὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λέγεται δὲ ὅτι περιῆλθε καὶ τὴν *Αἴγυπτον* καὶ προέβη καὶ μέχρι τῆς *Ἰνδικῆς*. Μετὰ *δεκαετῆ* δὲ ἀπουσίαν ἐπανῆλθε τέλος εἰς Σπάρτην καὶ εὑρὼν εὐδιαθέτους πάντας ἐπεχείρησε τὸ ἀξιόλογον ἔργον τὴν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον μετάστασιν τῆς πολιτείας· δηλαδὴ «μετέστησε τὰ νόμιμα πάντα» ὡς λέγει ὁ Ἔφορος (Στραβ. 482). Ἡ δὲ Πυθία, τὴν ὁποίαν προηγουμένως συνεβουλεύθη, *θεοφιλῆ* μὲν αὐτὸν προσεῖπε καὶ *θεὸν* μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, τὴν δὲ σκοπουμένην νομοθεσίαν του ὠνόμασεν *ἀρίστην*.

Τρία τὰ κύρια τῆς τοῦ Λυκούργου νομοθεσίας. *Τρία τινὰ* ἀπέβλεπον κυρίως αἱ νομοθετικαὶ διατάξεις τοῦ Λυκούργου, τὸ *πολίτευμα*, τὴν *διανομὴν τῆς γῆς* καὶ τὴν *ῥύθμισιν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου* ἢ *τὴν ἀγωγὴν τῶν πολιτῶν*. Παρατηρητέον δὲ ὅτι αἱ πλεῖσται αὐτῶν τῶν διατάξεων δὲν ἦσαν νέαι ἐφευρέσεις ἢ ἐπινοήσεις τοῦ Λυκούργου, ἀλλ' ἐστηρίζοντο εἰς ἀρχαίας δωρικὰς συνηθείας, τὰς ὁποίας οὗτος ἀνεκαίνισε μόνον, ὥρισεν ἀκριβέστερον ἢ καὶ ἐξέτεινεν, ὅπως αἱ μεταβληθεῖσαι περιστάσεις καὶ αἱ παροῦσαι χρεῖαι ὑπηγόρευον, ὀνομάσας αὐτὰς *ῥήτρας* ἢ ὡς συνθήκας τῆς πόλεως ῥητὰς ἢ ὡς δῆθεν πυθοχρήστους.

Τρεῖς φυλαί, ὠβαί, γερουσία, βασιλεῖς. Αἱ *τρεῖς φυλαί*: ἡ τῶν *Ὑλλέων*, ἡ τῶν *Δυμάνων* καὶ ἡ τῶν *Παμφύλων*, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ Δωριεῖς συνέκειντο ἀνέκαθεν διατηρηθεῖσαι διῃρέθησαν ἑκάστη εἰς *δέκα*· ὅλαι ἄρα ὁμοῦ εἰς *τριάκοντα ὠβάς*, καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν συνέταξεν ὁ Λυκοῦργος τὴν *γερουσίαν*, ἤτοι τὴν βουλὴν τῶν *εἰκοσιοκτὼ γερόντων* μετὰ τῶν *δύο* ἀρχαγετῶν ἢ βασιλέων. Οἱ *γέροντες* ἐκλεγόμενοι ἰσοβίως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου ὤφειλον νὰ ὦσι ἑξηκοντούτεις τοὐλάχιστον καὶ νὰ διακρίνωνται διὰ τῆς ἐπιφανοῦς καταγωγῆς καὶ τῆς ἀμέμπτου διαγωγῆς των· πάσης δ' ἀπηλλαγμένοι εὐθύνης ἀπετέλουν τὴν ὑπερτάτην κυβερνῶσαν ἀρχὴν βουλευόμενοι περὶ πάντων τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ δικάζοντες περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. Οἱ *βασιλεῖς*, οἵτινες ἐξεπροσώπουν δύω ὠβάς, ἴσχυον κυρίως μόνον ἐν πολέμῳ, διότι ὡς στρατηγοὶ ἐδύναντο νὰ ἐνεργῶσι κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ ἀπεριορίστως· μετὰ τὴν εἰς τὰ ἴδια ὅμως ἐπάνοδόν των ὤφειλον εὐθύνας ἐνώπιον τῆς βουλῆς· μένοντες δὲ ἐν Σπάρτῃ ἐξεπλήρουν ἔργα ὡρισμένα οὐδὲ διέφερον πολὺ τῶν βασιλέων τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος· προήδρευον δηλαδὴ ἐν τῇ γερουσίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· ἐδίκαζον περί τινων ὑποθέσεων, αἵτινες ἀπέβλεπον οἰκογενειακὰς σχέσεις· ὡς *ἱερεῖς* τοῦ *Λακωνικοῦ* καὶ τοῦ *Οὐρανίου Διὸς* προΐσταντο τῶν δὶς τοῦ μηνὸς τελουμένων δημοσίων *θυσιῶν*· ἀνηγόρευον τοὺς λεγομένους *τέσσαρας Πυθίους*, οἵτινες ἐπηρώτων τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ τῶν Δελφῶν· ἐφύλαττον ὅσους οἱ Πύθιοι ἔφερον χρησμούς· τέλος δὲ εἶχον καί τινα ἐξαιρετικὰ προνόμια καὶ τιμάς, οἷον *ἀγροὺς* εὐπροσόδους ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῶν περιοίκων, *κατοικίαν* δημοσίαν, ὡρισμένα τινὰ μέρη ἐκ πάντων τῶν *θυμάτων*, *τὴν πρωτοκαθεδρίαν* εἰς ὅλας τὰς τελετὰς καὶ τὴν *διπλασίαν μερίδα* τροφῆς ἐν τοῖς συσσιτίοις. Ἄλλως δὲ ἐν τῷ συνήθει βίῳ οὐδεμίαν εἶχον διάκρισιν, καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Σπαρτιατῶν ἀνεστρέφοντο μετ' αὐτῶν ὡς ἰσοτίμων.

Ἐκκλησία τοῦ δήμου. Σχετικῶς πρὸς τοὺς γέροντας καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν ἡνωμένους βασιλεῖς, οἵτινες ἀπετέλουν ὁμοῦ τὸ ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον, ἡ *ἐκκλησία τοῦ δήμου* παρίσταται ὡς τὸ ἀντίθετον δημοκρατικὸν στοιχεῖον. Μόνον δὲ *πολῖται τῆς Σπάρτης* καὶ μάλιστα ὅσοι εἶχον ἤδη συμπληρώσῃ τὸ *τριακοστὸν* τῆς ἡλικίας των ἔτος ἐδύναντο νὰ συνεδριάζωσιν ἐν αὐτῇ συνερχομένῃ κανονικῶς κατὰ τὴν *πανσέληνον ἑκάστου μηνὸς* μεταξὺ τοῦ ποταμίου *Κνακίωνος* (τοῦ ἔπειτα Οἰνοῦντος) καὶ τῆς γεφύρας *Βαβύκας*. Δὲν ἐπετρέπετο δὲ εἰμὴ εἰς γέροντας καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς νὰ εἰσφέρωσι γνώμην, τὴν δὲ παρ' αὐτῶν προταθεῖσαν κύριος ἦτο ὁ δῆμος νὰ ἐπικρίνῃ ἤτοι νὰ δεχθῇ ἢ νὰπορρίψῃ, καὶ τοῦτο ὄχι διὰ ψήφου ἀλλὰ διὰ βοῆς. Ὑπὸ τῆς ἐκ-

κλησίας δ' ἐγένοντο ὅλαι αἱ *ἀρχαιρεσίαι*, ἐνεκρίνοντο *νέοι νόμοι* καὶ μεταβολαὶ περὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὸν δῆμον καὶ ἀπεφασίζετο περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης.

Πέντε ἔφοροι. Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων κυρίων ἀρχῶν, αἵτινες συνίστων τὴν Σπαρτιατικὴν πολιτείαν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Λυκούργου, ὑπῆρχε καὶ ἡ τῶν *πέντε ἐφόρων*, περιωρισμένη μὲν ἐξ ἀρχῆς εἰς ἀστυνομικὰ καθήκοντα, ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ βασιλέως *Θεοπόμπου* (786) αὐξηθεῖσα οὕτως, ὥστ' ἐν πολλοῖς ἴσχυε μᾶλλον καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς γερουσίας αὐτῆς· διότι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγαλείου τῆς Σπάρτης οἱ ἔφοροι ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου κατὰ πᾶσαν *φθινοπωρινὴν ἰσημερίαν* καὶ ὄντες κυρίως ἀντιπρόσωποι τῆς δημοτικῆς ἐξουσίας ὡς οἱ δήμαρχοι τῆς Ῥώμης ἀπετέλουν τὸ ἀνώτατον πολιτικὸν δικαστήριον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὤφειλον εὐθύνας ὅλαι αἱ ἄλλαι δημόσιαι ἀρχαὶ καὶ τὸ ὁποῖον καθ' ἑαυτὸ μὲν ἐδύνατο νὰ κολάζῃ καὶ τοὺς βασιλεῖς ἐπὶ πταίσμασι, ὁμοῦ δὲ μετὰ τῶν γερόντων νὰ τοὺς δικάζῃ καὶ καταδικάζῃ ἐπ' ἐγκλήμασιν. Οἱ ἔφοροι προσέτι συνεκάλουν εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον· εἰσῆγον εἰς αὐτὴν τὰς ὑποθέσεις καὶ ἐξετέλουν τὰ ἐψηφισμένα· εἶχον τὴν διαχείρησιν τῶν δημοσίων χρημάτων· ἐδέχοντο καὶ ἔπεμπον πρὸς τὰ ἔξω πρέσβεις· διέτασσον τὰς ἐκστρατείας, καὶ δύο ἐξ αὐτῶν παρηκολούθουν πάντοτε τὸν ἕτερον τῶν βασιλέων ἐκστρατεύοντα.

Διανομὴ γῆς, ἐννεακισχίλιοι κλῆροι Σπαρτιατῶν, τρισμύριοι Λακεδαιμονίων, ἑστιοπάμων, ἄγαμος ἢ ὀψίγαμος, υἱοθεσία. Πρὸς τὸ πνεῦμα δὲ τῆς πολιτείας ἀντεστοίχουν ἀκριβῶς καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ Λυκούργου νομοθετικαὶ διατάξεις ὡς ἀναγκαῖον αὐτοῦ παρακολούθημα. Καὶ τοιαύτη ἐν πρώτοις παρίσταται ἡ ἀφορῶσα *τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν* καὶ τὸ ἀμετάβλητον τῆς διατηρήσεώς της. Οἱ Δωριεῖς δηλονότι εἶχον ἤδη διαιρέσῃ κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειάν των τὴν Λακωνίαν εἰς *τρία μέρη*, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν *πολιτείαν* ἀπευθείας, ὅθεν ἡ ἐλευθερία τοῦ θηρεύειν ἐν τοῖς δρυμοῖς· τὸ δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος *ἐλευθέρους πολίτας* ἤτοι εἰς τοὺς *Σπαρτιάτας*, καὶ τὸ τρίτον παρεχωρήθη εἰς τοὺς ἠττημένους *Λακεδαιμονίους* ἤτοι τοὺς περιοίκους ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει ὅμως τοῦ νὰ τελῶσι φόρον τεταγμένον. Μεταβληθείσης δέ, προϊόντος τοῦ χρόνου, τῆς ἀρχικῆς περὶ τὴν κτῆσιν ἰσότητος, ὁ Λυκοῦργος πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῆς ἐπεχείρησεν ἐκ νέου τὴν διανομὴν τῆς δημοσίας χώρας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν παρόντων οἴκων εἰς *ἐννεακισχιλίους κλήρους*. Τὸ μέρος τοῦτο ἀποτελοῦν τὴν δυτικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ *Ταϋγέτου*, ἀρκτικῶς δὲ ὑπὸ τῆς *Πελλήνης* καὶ *Σελλασίας* ὁριζομένην καὶ ἀνατολικῶς πρὸς τὸν *Μαλέαν* παρήκουσαν

μεσογαίαν τῆς Λακωνίας, ἐκαλλιέργουν οἱ *Εἵλωτες* χάριν τῶν κατοίκων τῆς Σπάρτης. Ἡ μετὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην ὑπολειφθεῖσα μερὶς τῶν ἀγρῶν ἀφέθη εἰς τοὺς *περιοίκους*, διηρημένη ὅμως καὶ αὐτὴ εἰς κλήρους *τρισμυρίους*, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἄνευ συνδρομῆς τῶν Εἱλώτων καλλιεργούμενος ἐξήρκει εἰς διατροφὴν τῆς εἰς ἣν ἀνῆκεν οἰκογενείας καὶ εἰς πληρωμὴν τοῦ τεταγμένου φόρου. Εἰς οὐδένα δὲ Σπαρτιάτην ἢ περίοικον ἐπετρέπετο νὰ πολλοτριώσῃ τὸν κλῆρόν του διὰ πωλήσεως, ἀνταλλαγῆς ἢ διανομῆς, διότι ἐντεῦθεν ἐδύνατο νὰ λλοιωθῇ ἡ ὑπόστασις τῆς πολιτείας. Ὁ δὲ κλῆρος μετεβιβάζετο συνήθως ἀπὸ ἄρρενος εἰς ἄρρεν κατὰ τὸ δικαίωμα τῆς πρωτοτοκίας· ὁ εἷς δ' οὗτος κληρονόμος λεγόμενος *ἐπίκληρος ἢ ἑστιοπάμων* ὤφειλε νὰ προνοῇ περὶ τῆς διατροφῆς τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Φροντὶς δὲ τῆς πολιτείας καὶ θρησκευτικὴ ὑποχρέωσις ἑκάστου πολίτου ἦτο νὰ μὴ ἐλαττωθῇ ποτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπικλήρων· διότι ἡ σβέσις τοῦ πυρὸς ἐν τῇ οἰκιακῇ ἑστίᾳ σημαίνουσα τὴν ἐρήμωσιν τοῦ οἴκου καὶ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ γένους ἐνέπνεε φρικώδη ἐντύπωσιν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Θεοὶ καὶ ἄνθρωποι εἶχον συμφέρον εἰς ἀποτροπὴν τοιαύτης συγερᾶς δυστυχίας, ἐκεῖνοι μὲν ἵνα μὴ ἀπολέσωσι τὰς ὁποίας ἀπελάμβανον θυσίας, οὗτοι δὲ νὰ μὴ στερηθῶσι τῶν μετὰ θάνατον τιμῶν. Ἐκ τούτου ἄρα καὶ αἱ ἀτιμωτικαὶ ποιναί, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβάλλοντο ὅ τε ἄγαμος καὶ ὀψίγαμος. Ἀλλὰ μεθ' ὅλας αὐτὰς τὰς προφυλάξεις πολλάκις ἡ σκοπουμένη κληρονομικὴ διαδοχὴ ἀπέβαινε ματαία, καθόσον ἐκ τοῦ γάμου ἐδύναντο νὰ προέλθωσι θήλεα μόνον. Τὴν περίπτωσιν δὲ ταύτην προβλέπουσα ἡ ἀρχαιοτέρα ἤδη νομοθεσία παρεδέχθη καὶ *ἐπικλήρους θυγατέρας*, αἵτινες συνήρχοντο εἰς γάμον μετὰ τῶν δευτεροτόκων ἤτοι τῶν μὴ ἐπικλήρων ἀρρένων. Ἀλλὰ τὰ ἐντεῦθεν γεννώμενα τέκνα ἀνῆκον εἰς τῆς μητρὸς καὶ οὐχὶ εἰς τοῦ πατρὸς τὸν οἶκον καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐθεωροῦντο κληρονόμοι τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου. Ὁσάκις δὲ οἶκός τις ἐστερεῖτο καὶ υἱῶν καὶ θυγατέρων, ἐλάμβανε τότε χώραν ἡ *υἱοθεσία* ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Ὅση δὲ κατεβάλλετο φροντὶς εἰς τὴν μὴ ἀπόσβεσιν τῶν κλήρων ἢ οἴκων, ἄλλη τόση ἐλαμβάνετο καὶ εἰς τὴν μὴ σύμπτωσιν δύο κλήρων ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ὅθεν ἐδύνατο νὰ διαταραχθῇ ἡ ἰσότης.

Νομισμάτων χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀκύρωσις καὶ περιττῶν τεχνῶν, συσσίτια (*φειδίτια*), *μέλας ζωμός*, Μετὰ τὴν ἴσην τῶν ἀκινήτων διανομὴν ὁ Λυκοῦργος ἐπειράθη καὶ τὴν *διαίρεσιν τῶν κινητῶν*, ὥστε νὰ φαιρέσῃ πᾶν ἴχνος ἀνισότητος. Ἀλλὰ βλέπων τὸ πρᾶγμα δυσκατόρθωτον ἀπ' εὐθείας κατέφυγεν εἰς ἄλλα πλάγια μέσα, δι' ὧν ἴσχυσε νὰ νικήσῃ τὴν περὶ ταῦτα πλεονεξίαν. Πρῶτον δηλαδὴ *ἀκυρώσας* πᾶν

νόμισμα, χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν εἰσήγαγε μόνον τὸ *σιδηροῦν* καὶ τοῦτο τόσον ὀγκώδες καὶ μικρᾶς ἀξίας, ὥστε ἀπητεῖτο εἰς φύλαξιν μὲν ὀλίγων τινῶν μνῶν ὁλόκληρος ἀποθήκη, εἰς τὴν μετακόμισίν των δὲ δίζυγος ἅμαξα, ὅθεν οὐδ' εἶχέ τινα τιμὴν ἐντὸς τῆς Λακωνίας. Ἀκολούθως δ' ἐξώρισεν ὅλας τὰς *ἀχρήστους καὶ περιττὰς τέχνας*· ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῆς ξενηλασίας ἔδει αὗται, ὡς καὶ τὸ ἐμπόριον, νὰ συνεκπέσωσιν ὁμοῦ μὲ τὸ κοινὸν νόμισμα. Μόνον τὰ πρόχειρα καὶ ἀναγκαῖα τῶν σκευῶν, *κλιντῆρες, δίφροι, τράπεζαι* καὶ τὰ παρόμοια κατεσκευάζοντο ἐν Λακεδαίμονι βέλτιστα. Ἐξ ἐναντίας δ' αἱ οἰκίαι ἦσαν εὐτελεῖς, μὴ συγχωρουμένων εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἄλλων ἐργαλείων παρὰ τὸν *πέλεκυν καὶ τὸν πρίονα*. Οὕτως ἄρα ὁ πλοῦτος πρὸς οὐδὲν χρήσιμος ἐπαύσατο νὰ ἦνε ζηλωτὸς καὶ ἡ τρυφὴ ἐν ἐλλείψει τῶν ζωπυρούντων καὶ τρεφόντων αὐτὴν ἐμαράνθη. Ἀλλ' ὅ,τι μᾶλλον συνετέλεσεν εἰς περιορισμὸν τῆς τρυφῆς καὶ δι' αὐτοῦ ἑπομένως εἰς ἐπιτυχίαν τῆς ὁποίας ὁ νομοθέτης προέθετο ἰσότητος ἦτο *ἡ τῶν συσσιτίων ἢ φειδιτίων εἰσαγωγή*. Ἅπαντες δηλονότι οἱ Σπαρτιᾶται, ἐξαιρουμένων τῶν γυναικῶν, συνειστιῶντο συνήθως ἀνὰ *δεκαπέντε* ἐν μιᾷ σκηνῇ ὅθεν ἐλέγοντο οὗτοι *σύσκηνοι* καὶ εἰς τὸ συσκήνιον οὐδὲν νέον προσετίθετο μέλος ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως ὅλων. Ἕκαστος δὲ τῶν συσσίτων ἢ συσκήνων συνεισέφερε κατὰ μῆνα *ἕνα μέδιμνον* ἀλφίτων (κριθίνου ἀλεύρου) *ὀκτὼ κόγχας οἴνου, πέντε λίτρας τυροῦ, δύο καὶ ἡμίσειαν λίτρας σύκων*, πρὸς δὲ τούτοις *μικρόν τι μέρος νομίσματος* εἰς προμήθευσιν τῶν ἄλλων χρειωδῶν. Ὁ θύων ὑπεχρεοῦτο νὰ πέμπῃ *ἀπαρχὰς* καὶ ὁ θηρεύων *μέρος* τοῦ *κυνηγίου* εἰς τὸ συσσίτιον. Μόνον εἰς τὸν κατὰ τὴν θυσίαν ἢ τὴν θήραν ὀψιζόμενον ἐπετρέπετο νὰ δειπνήσῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ του· ἐκτὸς δὲ τῆς περιπτώσεως ταύτης ἕκαστος Σπαρτιάτης, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν βασιλέων αὐτῶν, ὤφειλε νὰ παρευρίσκηται καὶ μάλιστα χωρὶς ποτε νὰ προδειπνῇ, διότι οἱ λοιποὶ ἐπιμελῶς παραφυλάττοντες ἐκάκιζον τὸν μὴ ἐσθίοντα μήτε πίνοντα μετ' αὐτῶν. Τὸ ἀγαπητότερον δὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων βρωμάτων ἦτο ὁ περίφημος *μέλας ζωμός*, μίγμα τι ἐκ ζωμοῦ *χοιρίνων κρεάτων, αἵματος, ὄξου καὶ ἅλατος*. Λέγεται ὅτι βασιλεύς τις τοῦ Πόντου ἀκούσας πολλὰ περὶ τοῦ θρυλουμένου τούτου ζωμοῦ ἔλαβεν ἐπίτηδες Λάκωνα μάγειρον· ἀλλὰ γευθεὶς καὶ εὑρὼν ἀηδέστατον «Πιστεύω, εἶπεν ὁ μάγειρος, ὁ ἡμέτερος ζωμὸς δὲν δύναται νὰ ἦνε ἀρεστὸς εἰμὴ εἰς ἐκείνους, ὅσοι λούονται ἐν τῷ Εὐρώτᾳ.» Πολλάκις δὲ εἰς τὰ συσσίτια ἐφοίτων καὶ παῖδες ὡς εἰς *δικασκαλεῖα σωφροσύνης*, ὅπου ἠκροάζοντο λόγους πολιτικούς, εἶχον ἐνώπιόν των παραδείγματα ἐλευθερίας καὶ ἀρετῆς καὶ ἐμάνθανον νὰ ἀστεΐζωνται ἄνευ βωμολοχίας καὶ σκω-

πτόμενοι νὰ μὴ δυσχεραίνωσιν· εἰς πάντα δὲ εἰσερχόμενον δεικνύων ὁ πρεσβύτατος τὰς θύρας, «διὰ τούτων, ἔλεγε, δὲν ἐξέρχεται ἔξω λόγος.»

Σωματικὴ ἀγωγή, ἀποθέται, ἀγέλαι, εἴρενες, διαμαστίγωσις, κρυπτεῖαι. Τὰ λοιπὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου στρέφονται κυρίως περὶ τὴν *ἀγωγήν*, ἥτις οὖσα ἔργον τῆς πολιτείας σκοπὸν εἶχε τὴν μόρφωσιν ὑγιοῦς, ῥωμαλέας, ἐμβριθοῦς καὶ εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον ἀφοσιωμένης τάξεως πολιτῶν. Τὰ *νεογέννητα παιδία* ἐφέροντο εἰς τόπον τινὰ καλούμενον *λέσχην*, ἔνθα τῶν φυλετῶν οἱ πρεσβύτατοι καθήμενοι τὰ ἐξέταζον, καὶ ὅσα εὕρισκον ἀσθενῆ καὶ ἄμορφα ἀπέπεμπον εἰς τοὺς λεγομένους *ἀποθέτας* τόπον βαραθρώδη παρὰ τὸν Ταΰγετον· διότι τῶν τοιούτων ἡ ζωὴ ἐθεωρεῖτο ἀνωφελὴς καὶ εἰς ταῦτα καὶ εἰς τὴν πόλιν· τὰ δὲ εὐπαγῆ καὶ ῥωμαλέα διετηροῦντο ὡς μέλλοντες πολῖται. Καὶ μέχρι μὲν συμπληρώσεως τοῦ ἕκτου *ἔτους* ἀνετρέφοντο ὑπὸ τῶν γονέων των ἀμέσως, ἑπταετεῖς δὲ γενόμενοι παρεδίδοντο εἰς *παιδονόμους* καὶ ὑπ' αὐτῶν κατετάττοντο εἰς *ἀγέλας*, ὅπου συνέζων διαρκῶς συντρώγοντες, συμπαίζοντες καὶ συσχολάζοντες. Πάσης δὲ ἀγέλης προΐστατο ὁ μεταξὺ τῶν ἰδίων παίδων ἐπὶ φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ διακρινόμενος καὶ πρὸς τοῦτον οἱ λοιποὶ ἀπέβλεπον ὑπακούοντες εἰς τὰς προσταγάς του καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ ἐπιβαλλομένας κολάσεις ἀνεχόμενοι, ὥστε ἡ παιδεία ἦτο μελέτη εὐπειθείας. Ἐπεσκόπουν δὲ οἱ πρεσβύτεροι αὐτοὺς παίζοντας, τοὺς παρώτρυνον εἰς μάχας καὶ φιλονεικίας καὶ κατεμάνθανον τὸν χαρακτῆρα ἑκάστου. Τόσα δὲ μόνον γράμματα ἐδιδάσκοντο οἱ παῖδες, ὅσα ἦσαν ἀπολύτως ἀναγκαῖα· πᾶσα δὲ ἡ ἄλλη παίδευσις ἐγίνετο πρὸς τὸ πείθεσθαι τοῖς ἄρχουσι, πρὸς τὸ ἀντέχειν εἰς τοὺς πόνους καὶ νικᾶν ἐν ταῖς μάχαις. Καὶ οἱ ἔφηβοι (ἀπὸ 12 μέχρι τοῦ 18 ἔτους) διῃρημένοι ὡσαύτως εἰς *ἴλας* καὶ *ἀγέλας* εἶχον προστάτας τοὺς καλουμένους *εἴρενας* (νέους ἄγοντας ἤδη τὸ 20 ἔτος), οἵτινες τοὺς καθωδήγουν εἰς γυμνάσεις καὶ εἰς μάχας ἄρχοντες αὐτῶν ἀπεριορίστως. Οἱ μᾶλλον ἡλικιωμένοι ἔφερον κατὰ προσταγὴν αὐτῶν ξύλα, οἱ δὲ νεώτεροι λάχανα, τὰ ὁποῖα συνήθως ἔπρεπε νὰ κλέπτωσιν εἰσερχόμενοι κρυφίως εἰς τοὺς κήπους ἢ εἰς τῶν ἀνδρῶν τὰ σισσίτια· διότι ἡ ἔντεχνος κλοπὴ δὲν ἐλογίζετο οὐδαμῶς αἰσχρὰ παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις· μόνον δὲ οἱ ἁλόντες ἐμαστιγοῦντο, καὶ τοῦτο ὄχι ἕνεκα τῆς πράξεως ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀνεπιτηδειότητός των. Ὁ Λυκοῦργος εἰσήγαγε καὶ τὴν πάνδημον αὐτῶν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς *Ὀρθίας Ἀρτέμιδος διαμαστίγωσιν* μέχρις αἱματώσεως, καθ' ἣν πολλοὶ ἀπέθνησκον χωρὶς νὰ δηλώσωσι τὸν πόνον των οὐδὲ δι' ἀναστεναγμοῦ. Προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας των οἱ ἔφηβοι ἐμάνθανον καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ παρεσκευάζοντο πρὸς τὰ ἔργα

τοῦ πολέμου, ἐν οἷς δυστυχῶς συνηριθμεῖτο καὶ τὸ ἀπάνθρωπον τῆς *κρυπτείας*. Οἱ ἱκανώτεροι δηλονότι μεταξὺ αὐτῶν ἐξεπέμποντο παρὰ τῶν προϊσταμένων των ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὴν χώραν φέροντες ἐγχειρίδια καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἀπέκρυπτον ἑαυτοὺς καὶ ἀνεπαύοντο, τὴν δὲ νύκτα καταβαίνοντες εἰς τὰς ὁδοὺς ἀπέσφαττον ὅντινα τῶν Εἱλώτων ἀπήντων· πολλάκις δὲ διατρέχοντες καὶ τοὺς ἀγροὺς ἐφόνευον τοὺς ῥωμαλεωτέρους καὶ τολμηροτέρους ἐξ αὐτῶν. Ὁ Πλούταρχος εἰκάζει ὅτι τὸ ἀποτρόπαιον τοῦτο γύμνασμα εἰσήχθη μετὰ τὸν Λυκοῦργον καὶ μάλιστα μετὰ τὸν μέγαν σεισμόν, ὅτε οἱ Εἵλωτες καὶ οἱ ὑποδουλωμένοι Μεσσήνιοι ἀποστάντες ἔπραξαν μεγάλα κακὰ εἰς τὴν Σπάρτην.

Νοῦ διάπλασις, Λακωνισμός, τρέσαντες. Ἀλλὰ πρὸς τὰς σωματικὰς καὶ πολεμικὰς τῶν νέων ἀσκήσεις δὲν ἠμελεῖτο καὶ ἡ *νοητικὴ διάπλασίς των*. Οἵ τε εἴρενες καὶ πάντες οἱ πρεσβύτεροι ἄνδρες ἐφρόντιζον νὰ διαλέγωνται μετ' αὐτῶν περὶ πραγμάτων ἐπιτηδείων, νὰ διεγείρωσιν εἰς τὴν ψυχὴν των φρονήματα γενναῖα ὑψηλὰ καὶ πάτρια. Πρὸ πάντων δὲ τοὺς συνείθιζον νὰ ἀποκρίνωνται ταχέως εὐστόχως καὶ συντόμως εἰς τὰ προβαλλόμενα αὐτοῖς ἐρωτήματα, ἅτινα ἀπέβλεπον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς σχέσεις τοῦ πρακτικοῦ βίου· διὰ τὸν τοιοῦτον δὲ τοῦ ἐκφράζεσθαι τρόπον τὸν λεγόμενον *Λακωνισμόν*, ὅστις περιεῖχεν ἐν ὀλίγοις πολὺ νόημα καὶ πικρίαν μεμιγμένην μὲ χάριν, ἦσαν οἱ Σπαρτιᾶται περίφημοι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν διανοητικὴν δὲ παίδευσιν προσετίθετο καὶ ἡ περὶ τὰς *ᾠδὰς ἄσκησις*, διὰ τῶν ὁποίων ψαλλομένων συνήθως κατὰ τὰς θυσίας καὶ ἑορτὰς ἐπηνοῦντο μὲν καὶ ἐμακαρίζοντο οἱ ὑπὲρ τῆς Σπάρτης ἀποθανόντες, ἐψέγοντο δὲ οἱ *τρέσαντες* ἤτοι δειλοὶ καὶ διηγείρετο ἐν γένει τὸ πολεμικὸν φρόνημα.

Θηλέων ἀγωγή. Αἱ αὐταὶ σχεδὸν ἀσκητικαὶ διατάξεις καὶ ἡ αὐτὴ αὐστηρότης ἐπεκράτουν καὶ εἰς τοῦ *θήλεος φύλου τὴν ἀγωγήν*· διότι ὁ Λυκοῦργος ἐστοχάζετο ὅτι καὶ αἱ μητέρες τῶν Σπαρτιατῶν ἔπρεπεν οὐχ ἧττον νὰ ὦσι ῥωμαλέαι, ὅπως ἀντέχωσι μὲν εὐκόλως πρὸς τὰς ὠδῖνας, τίκτωσι δὲ ἄνδρας γενναίους. Ὅθεν *δρόμος, πάλη, βολαὶ δίσκων* ἦσαν τὰ συνήθη τῶν παρθένων γυμνάσματα· γυμναὶ δὲ ὁμοίως μὲ τοὺς παῖδας καὶ αὗται παρηκολούθουν τὰς πομπάς, ἐχόρευον καὶ ἔψαλλον εἰς ἱερὰς ἑορτὰς παρόντων καὶ βλεπόντων τῶν νέων· ἡ δὲ γύμνωσίς των δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς προσβάλλουσα τὴν αἰδῶ ἢ βλάπτουσα τὰ χρηστὰ ἤθη.

Ἀγωγὴ ἀνδρῶν. Ἡ αὐστηρὰ δὲ παίδευσις δὲν ἔπαυε μὲ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ἐξετείνετο καὶ εἰς τοὺς ἐνήλικας μὴ ὄντος εἰς οὐ-

δένα ἐπιτετραμμένου νὰ ζῇ ὡς ἤθελε. Πάντες τὴν πόλιν οἷον στρατόπεδον διαρκὲς θεωροῦντες ὤφειλον νὰ ἔχωσιν δίαιταν ὡρισμένην, νὰ ἀσχολῶνται περὶ τὰ κοινὰ καὶ ἐν γένει νὰ νομίζωσιν ὅτι χάριν τῆς πατρίδος καὶ ὄχι χάριν ἑαυτῶν ὑπάρχουσι. Τὸ πλεῖστον δὲ τῆς ἡμέρας, ὅτε δὲν ἐσχόλαζον ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ ὅτε δὲν συνέβαινε νὰ στρατεύωσι διῆγον θηρεύοντες, γυμναζόμενοι, λουόμενοι καὶ κολυμβῶντες εἰς τὸν Εὐρώταν, χορεύοντες, εὐωχούμενοι, θύοντες, ἀναστρεφόμενοι εἰς τὰς λέσχας, ἐπισκοποῦντες καὶ νουθετοῦντες τοὺς παῖδας ἢ μανθάνοντες αὐτοὶ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων. Ἐν ᾧ δ' ἀπεστρέφοντο τὴν ἀργίαν καὶ διὰ συνεχῶν ἀσκήσεων ἐπέτεινον τὰς δυνάμεις των, κατεφρόνουν ὅμως πᾶσαν *βάναυσον* ἐργασίαν καὶ τὴν *γεωργίαν* ὡς ἀναξίαν ἐλευθέρων ἀνδρῶν ἀσχολίαν· διότι ἀντ' αὐτῶν εἰργάζοντο τὴν γῆν οἱ *Εἵλωτες*.

Σπαρτιᾶται ἐν πολέμῳ. Τὰ σκληρότερα τῶν μέχρι τοῦδε περὶ τῆς Σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς εἰρημένων ἔπαυον κυρίως ἐν πολέμῳ· τότε μόνον ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας νὰ καλλωπίζωσι τὴν *κόμην* των, νὰ κοσμῶσι τὰ *ὅπλα* καὶ νὰ φέρωσι τὴν *πορφυρᾶν χλαμύδα* των ἤτοι τὴν φοινικίδα· τότε δὲ καὶ τὰ *γυμνάσιά* των καθίσταντο μαλακώτερα καὶ ἡ λοιπὴ *δίαιτά* των πλέον ἄνετος· ὥστε ἀληθῶς ὁ πόλεμος κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Πλουτάρχου παρὰ μόνοις τοῖς Σπαρτιάταις ὑπῆρχεν ἀνάπαυσις τῆς πρὸς τὸν πόλεμον ἀσκήσεως. Πρὸς διηνεκῆ δ' ἐνθύμησιν τοῦ ὅτι παντὸς Σπαρτιάτου ὁ *προορισμὸς* ἦτο τὸ *μάχεσθαι*, ὅλα τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ αὐτῆς τῆς Ἀφροδίτης παρίσταντο ἐν Σπάρτῃ *ὡπλισμένα*· ἡ δὲ πόλις αὐτὴ κατὰ ῥητὸν τοῦ Λυκούργου νόμον ἔμενεν *ἀτείχιστος* ὡς ἀνατεθειμένης τῆς φυλάξεώς της εἰς τὴν ἀνδρείαν, εἰς τὰ στήθη τῶν πολιτῶν καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς λίθους.

Θάνατος Λυκούργου. Ἀφοῦ τέλος ὁ Λυκοῦργος ἐπεραίωσε τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον, ἐπιθυμήσας νὰ καταστήσῃ τοῦτο, εἰ δυνατόν, ἀθάνατον καὶ εἰς τὸ μέλλον ἀκίνητον, συναγαγὼν ἅπαντας εἰς ἐκκλησίαν ἤγγειλεν αὐτοῖς ὅτι προέθετο νὰ πέλθῃ εἰς Δελφοὺς ἵνα συμβουλευθῇ τὸ μαντεῖον ἐὰν εἶχέ τινος προσθήκης χρείαν· συγχρόνως ὅμως τοὺς ὑπεχρέωσε δι' ὅρκου νὰ μὴ ἐπιχειρήσωσιν οὐδεμίαν μεταβολὴν ἕως τῆς ἐπιστροφῆς του. Τὸ μαντεῖον ἐρωτηθὲν ἀπεκρίθη: « *καὶ τοὺς νόμους καλῶς κεῖσθαι καὶ τὴν πόλιν ἐνδοξοτάτην διαμενεῖν τῇ Λυκούργου χρωμένην πολιτείᾳ* ». Τὸν χρησμὸν δὲ τοῦτον ἔπεμψεν ὁ Λυκοῦργος εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ ἵνα μὴ ἀπολυθῶσι τοῦ ὅρκου αὐτῶν οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέθανεν ἑκουσίως ἀποκαρτερήσας ἐν Κρίσῃ τῆς Φωκίδος ἢ κατ' ἄλλους ἐτελεύτησεν ἐν Κρήτῃ καὶ διέταξε νὰ καύσωσι τὸ σῶμά του καὶ σκορπίσωσι τὴν τέφραν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν,

μή ποτε δηλαδὴ κομισθέντων εἰς Σπάρτην τῶν λειψάνων, ὡς ἐπανήκοντος αὐτοῦ καὶ τῶν ὅρκων λελυμένων, μεταβάλωσιν οἱ Σπαρτιᾶται τὴν πολιτείαν.

Εὐνομία Σπαρτιατῶν. *Πέντε περίπου ἑκατονταετηρίδας ὑπὸ δεκατέσσαρας* βασιλεῖς μέχρις Ἄγιδος τοῦ Ἀρχιδάμου διετηρήθη ἀσάλευτος τοῦ Λυκούργου ἡ πολιτεία καὶ καθ' ὅλον τὸν μακρὸν τοῦτον χρόνον ἡ Σπάρτη ἐπρώτευεν ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ εὐνομίᾳ καὶ δόξῃ. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν ὅτι ἡ ἀκμὴ αὕτη καὶ τὸ κράτος τῶν Σπαρτιατῶν ἐξηγοράσθησαν βαρυτίμως διὰ τῆς θυσίας τῶν φιλανθρώπων αἰσθημάτων καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Εἵλωτας καὶ ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς κατὰ τῶν ὁμοφύλων Μεσσηνίων διαγωγῆς των. Ἄλλως ἡ ἱστορία προϊοῦσα θέλει δείξει ἡμῖν ὅτι καὶ τοῦ Λυκούργου ἡ πόλις ὑπέκυψεν οὐδὲν ἧττον εἰς τὴν ἠθικὴν διαφθοράν, ἥτις ἐφώρμησε μετὰ τοὺς Περσικοὺς μάλιστα πολέμους κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὑποταγὴ Ἀχαιῶν, Ἀρκάδων, Ἀργείων. Κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Λυκοῦργον ἀμέσως ἑπομένους χρόνους οἱ Σπαρτιᾶται ὑπέταξαν τοὺς ἔτι ἐλευθέρους *Ἀχαιοὺς* κατοίκους τῆς Λακεδαίμονος καὶ κατέστησαν πρὸς τοὺς ὁμόρους *Ἀρκάδας* καὶ *Ἀργείους* εἰς ἔριδας, αἵτινες ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔφερον εἰς οὐδὲν λόγου ἄξιον ἀποτέλεσμα.

Οἱ δύο πρῶτοι Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐξερράγη ὁ μακρὸς καὶ πεισματώδης μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Μεσσηνίων ἀγών, ὅστις δὶς ἐπαναληφθεὶς ἔλαβε πέρας διὰ τῆς ὑποδουλώσεως τῶν Μεσσηνίων.

Αἰτία τῶν πολέμων. Ἡ Μεσσηνία εἶναι μικροτέρα τῆς Λακωνικῆς, ἦτο ὅμως ἀσυγκρίτως καρποφορωτέρα· διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην τῆς χώρας οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπωφθαλμίων πάντοτε τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἡ ζηλοτυπία των αὕτη, τὴν ὁποίαν μόνον τοῦ ἐπιθυμητοῦ πράγματος ἡ ἀπόλαυσις ἐδύνατο νὰ κατασιγάσῃ, ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ *κυρία* τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγῶνος *αἰτία*, καίτοι παρὰ Παυσανίᾳ, ὅστις συνήθροισεν ὅλας τὰς περὶ τούτου ἀρχαίας παραδόσεις, φέρονται καὶ ἄλλαι ἀφορμαὶ ἢ *μερικώτεραι αἰτίαι*.

Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (743 - 724), ἀφορμαὶ αὐτοῦ. Ἀμοιβαῖαι δηλονότι δυσμενεῖς πράξεις, οἷον ἡ *ἁρπαγὴ Σπαρτιατίδων παρθένων* ἐν τῇ παρὰ τὸ κοινὸν ἱερὸν τῆς *Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος* τελουμένῃ ἑορτῇ, ἡ *ἀναίρεσις* τοῦ πρὸς ἐλευθέρωσιν ἐκείνων σπεύσαντος βασιλέως τῆς Σπάρτης *Τηλέκλου*, ἡ *ἀνάνευσις* τῶν ἀρχῶν τῆς Σπάρτης πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ Μεσσηνίου Πολυχάρους διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Εὐαίφνου πραχθεῖσαν διττὴν ἀδικίαν: τὴν στέρησιν τῶν βοῶν του καὶ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του, καὶ αἱ ἐκ μέρους τοῦ

ἀδικηθέντος τούτου καὶ μὴ ἱκανοποιηθέντος γενόμεναι αὐτοδικίαι προεκάλεσαν τὸν *πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον*. Οἱ Λακεδαιμόνιοι κατήρξαντο αὐτοῦ ἀκηρυκτὶ παρασκευασθέντες κρυφίως καὶ ὁρκισθέντες πανηγυρικῶς νὰ μὴ ἀνακάμψωσιν εἰς Σπάρτην πρὶν ἢ καταστήσωσι δορυάλωτον τὴν Μεσσηνίαν. Κατὰ τὰ *πρῶτα τέσσαρα ἔτη* αὐτοὶ μὲν ἐξορμώμενοι ἀπὸ τοῦ ὁμοροῦντος εἰς τὴν Λακωνικὴν ὀχυροῦ πολίσματος, *τῆς Ἀμφείας*, ὅπερ εἶχον ἐξ ἀρχῆς καταλάβῃ, ἠρκοῦντο νὰ φθείρωσι καὶ δῃῶσι τὰ ὕπαιθρα τῆς ἐχθρικῆς χώρας, οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἔγκλειστοι εἰς τὰς ὀχυρωτέρας αὐτῶν πόλεις ἠμύνοντο μόνον γυμναζόμενοι ἐν τούτῳ εἰς τὰ ὅπλα· κατὰ δὲ τὸ *πέμπτον ἔτος* ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Μεσσηνίας *Εὐφάης* ἰδὼν τοὺς περὶ αὐτὸν ἱκανῶς ἤδη ἐξησκημένους ἐτόλμησε νὰ τοὺς παρατάξῃ εἰς μάχην, μετὰ τὴν ὁποίαν, καίπερ ἀποβᾶσαν ἰσόρροπον, οἱ Σπαρτιᾶται ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ ὀνειδιζόμενοι ὑπὸ τῶν γερόντων ὡς δειλοὶ καὶ ἐπιλήσμονες τοῦ ὅρκου των ἐπεχείρησαν καὶ δευτέραν ἐκστρατείαν, καθ' ἣν συνηκολούθησαν *Ἀσιναῖοι, Δρύοπες* καὶ *Κρῆτες* τοξόται. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη κατὰ τὰς πλείστας συμπλοκὰς οἱ Σπαρτιᾶται ἐπλεονέκτουν, οἱ Μεσσήνιοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἰσχύσωσιν ἐν ὑπαίθρῳ περιωρίσθησαν ἐντὸς τῆς ὀρεινῆς καὶ ὀχυρᾶς *Ἰθώμης*.

Ἀριστόδημος. Ὁ *Ἀριστόδημος* διάδοχος τοῦ Εὐφάου ἐξετέλεσεν αὐτόθεν θαύματα ἀνδρείας· ἀλλ' ὅμως οὔτε ταῦτα οὔτε ἡ εἰς θυσίαν ἑκουσία προσφορὰ τῆς ἑαυτοῦ κόρης ὡς ἄλλης Ἰφιγενείας ἴσχυσαν νὰ ἀποτρέψωσι τὸ πεπρωμένον τῆς ἀτυχοῦς πατρίδος του. Ὁ Ἀριστόδημος ἀπελπισθεὶς *κατέσφαξεν* ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ματαίως θυσιασθείσης θυγατρός του· ἡ δὲ *Ἰθώμη* ἁλωθεῖσα κατεστράφη καὶ ἐκ τῶν Μεσσηνίων τινὲς μὲν ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν *Ἀλκιδαμίδαν* μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἔκτισαν τὸ *Ῥήγιον*, ἄλλοι δὲ κατέφυγον εἰς τὴν ὄμορον *Ἀρκαδίαν* καὶ οἱ λοιποὶ πιθανῶς οἱ πτωχότεροι *ὑπετάγησαν* εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὑποχρεωθέντες νὰ στέλλωσιν ἐνιαυσίως εἰς τὴν Λακεδαίμονα τὸ ἥμισυ εἰσόδημα τῶν ἀγρῶν των.

Παρθενίαι, Τάρας (705). Κατὰ τὴν μακρὰν ἐπὶ τοῦ πολέμου τούτου ἀπουσίαν τῶν Σπαρτιατῶν ἐγένοντο ἐν Σπάρτῃ πολλαὶ νέων μὴ συμπεριληφθέντων εἰς τὸν κοινὸν ὅρκον *συζεύξεις* μὲ Σπαρτιάτιδας, ὅθεν προῆλθον οἱ λεγόμενοι *Παρθενίαι*, οἵτινες θεωρούμενοι ὡς νόθοι καὶ κοινῶς περιφρονούμενοι συνώμοσαν μετὰ τῶν Εἱλώτων. Ἀλλ' ἀνακαλυφθείσης τῆς συνωμοσίας ἀντὶ πάσης ἄλλης τιμωρίας ἀπεπέμφθησαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὅπου, ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ *Φαλάνθου*, ἔκτισαν τὸν μετέπειτα περίφημον *Τάραντα* (705).

Δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (675-668). Οἱ Μεσσήνιοι ἔφερον

ἐν τούτοις ἀλγεινῶς τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν ὁμοφύλων των· ὅθεν, ὅτε πολλοὶ ἄριστοι νέοι, υἱοὶ καὶ ἔκγονοι τῶν ἐκτὸς τῆς Μεσσηνίας καὶ ἰδίως εἰς τὰς ὁμόρους τῆς Ἀρκαδίας πόλεις, *Ἀνδανίαν καὶ Οἰχαλίαν* καταφυγόντων, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ ἐκ βασιλικοῦ γένους καταγόμενος ἥρως *Ἀριστομένης*, ἐνεφανίσθησαν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἕτοιμοι νὰ προκινδυνεύσωσιν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος, συμπραττόντων καὶ τῶν οὐχ ἧττον ἐχθρικῶς κατὰ τῆς Σπάρτης διακειμένων *Ἀρκάδων καὶ Ἀργείων*, δὲν ἐδίστασαν νὰ κινηθῶσιν εἰς ἀποστασίαν. Οὕτω δὲ μετὰ παρέλευσιν *τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν* ἀπὸ ἁλώσεως τῆς Ἰθώμης ἄρχεται ὁ *δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος*.

Ἀριστομένης. Ὁ ῥηθεὶς Ἀριστομένης τοῦ προκειμένου ἐγχειρήματος ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν πρώτην ἀμέσως μάχην τὴν ἐν *Δέραις* ἔδωκε τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀρετῆς δείγματα, ὥστε οἱ Μεσσήνιοι ἔσπευσαν νὰ τῷ προσφέρωσι τὴν βασιλείαν καὶ μὴ δεχθέντα αὐτὴν τὸν ἀνηγόρευσαν *στρατηγὸν αὐτοκράτορα*. Πάραυτα δὲ διὰ τῶν τολμηρῶν αὐτοῦ καὶ συνεχῶν ἐφορμήσεων καταστάντες εἰς ἀμηχανίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἠναγκάσθησαν νὰ προσφύγωσιν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ κατὰ τὴν συμβουλὴν τούτου νὰ ζητήσωσι στρατηγὸν παρὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἢ μὴ θέλοντες νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς Λακεδαίμονος ἢ προτιθέμενοι νὰ ὑποδείξωσιν ὅτι πρὸς τῇ σωματικῇ ἀνδρείᾳ ἀπῃτεῖτο καὶ νοῦς ἐν πᾶσι τοῖς ἔπεμψαν ἀντὶ στρατιωτικοῦ *ποιητήν*, τὸν ἐξ Ἀφιδνῶν *Τυρταῖον*. Εἰκαὶ δὲ οὗτος διὰ τῶν ᾠδῶν του ἴσχυσε νὰνορθώσῃ τὸ καταπεσὸν φρόνημα τῶν Σπαρτιατῶν, οὐχ ἧττον ἡ τύχη ἐξηκολούθει νὰ δεικνύηται ἐπί τινα χρόνον ἔτι *εὐμενὴς* πρὸς τοὺς Μεσσηνίους. Κατὰ τὴν ἑπομένην μάλιστα μεγάλην μάχην, ἥτις ἐγένετο ἐπὶ τῷ καλουμένῳ *Κάπρου σήματι* παρὰ τὴν Στενύκλαρον, ὁ Ἀριστομένης ἐνίκησε τοιαύτην λαμπρὰν νίκην, ὥστε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπελπισθέντες ἤθελον νὰ παραιτήσωσι παντάπασι τὸν πόλεμον καὶ μόνον ὁ Τυρταῖος ᾄδων ἐλεγεῖα ἐδυνήθη νὰ τοὺς μεταπείσῃ. Τέλος κατὰ τὸ *τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου* συνεκροτήθη ἡ μεγαλειτέρα ἐπὶ τῇ *Μεγάλῃ τάφρῳ* μάχη, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιᾶται ὑπερίσχυσαν ἐντελῶς, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς προδοσίας τοῦ ὑπ' αὐτῶν διαφθαρέντος βασιλέως τῶν Ἀρκάδων *Ἀριστοκράτους*. Ἔκτοτε δὲ αὐτοὶ μὲν κατεκράτησαν πάλιν ὅλης τῆς πεδινῆς χώρας, οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἀπεχώρησαν εἰς *Εἶραν*, φρούριον ὀρεινὸν ἀπέχον μικρὸν τῆς θαλάσσης, ὅπου πολιορκούμενοι ἠμύνοντο *ἔνδεκα ὁλόκληρα ἔτη*.

Ἀπὸ τοῦ ὀχυροῦ τούτου χωρίου ὁ Ἀριστομένης μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τριακοσίων λογάδων ἐπεχείρει τοιαύτας εὐτυχεῖς ἐξόδους καὶ καταδρομὰς ὥστε πολλάκις ἐνέβαλλε καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Λακωνίας.

Ἀλλ' ἐν μιᾷ τῶν ἐξόδων τούτων πληγεὶς ὑπὸ λίθου καὶ ληφθεὶς ζῶν μετὰ *πεντήκοντα ἄλλων* ἐκ τῶν ἀκολούθων του ἐρρίφθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὸν *Κεάδαν* βάραθρον βαθύτατον, ὅπου συνήθως ἐρρίπτοντο οἱ εἰς θάνατον καταδεδικασμένοι ἢ τὰ πτώματα αὐτῶν. Ὡς διὰ θαύματος ὅμως ἐπὶ πτερῶν *ἀετοῦ* ὑποπετομένου κατενεχθεὶς ἔφθασεν εἰς τὸν βυθὸν τοῦ βαράθρου ἀβλαβὴς καὶ διὰ τῆς βοηθείας τινὸς ἀλώπεκος, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν εἰς στενωπὸν ὑπόγειον, ἐξελθὼν ἐντεῦθεν ἐνεφανίσθη ἀπροσδοκήτως τεταρταῖος εἰς Εἶραν καὶ εὐθὺς διὰ νέων ἀνδραγαθημάτων ἐβεβαίωσεν εἰς τοὺς ἀπιστοῦντας Σπαρτιάτας τὴν φήμην τῆς σωτηρίας του. Ἀλλὰ φεῦ! τόσα τεράστια ἀνδρείας καὶ τύχης τοῦ Ἀριστομένους ἀπέβησαν ἐπὶ τέλους μάταια. Τῶν θεῶν ἡ βουλὴ ἀπεφάσισε τὸν ὄλεθρον τῆς Μεσσηνίας! Κατά τινα ὀμβρώδη καὶ ἀσέληνον νύκτα ἐγκαταλειφθέντος ἀφυλάκτου μέρους τινὸς τοῦ φρουρίου οἱ Σπαρτιᾶται μαθόντες τοῦτο παρά τινος αὐτομόλου εἰσέβαλον ἐξαίφνης. Μετὰ *τριήμερον* δὲ πεισματικωτάτην ἀντίστασιν ὁ Ἀριστομένης ἡγούμενος τῶν ὑπολειφθέντων Μεσσηνίων, διασχίζων τοὺς ἐχθροὺς κατέφυγεν εἰς Ἀρκαδίαν καὶ ἐνταῦθα συνέλαβε παραχρῆμα τὴν ἡρωϊκὴν ἰδέαν νὰ ἐπιπέσῃ ἐξ ἐφόδου μὲ ἐπικούρους Ἀρκάδας κατὰ τῆς Σπάρτης, ἐν ᾧ ἔτι ὁ στρατός της διέτριβεν ἐν Μεσσηνίᾳ. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀρκάδων *Ἀριστοκράτης* προδοὺς τὸ σχέδιον τοῦτο εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἐματαίωσεν αὐτό. Καὶ οὗτος μὲν ὡς προδότης λιθοβοληθεὶς παρὰ τῶν Ἀρκάδων ἐρρίφθη ἄταφος ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἀρκαδίας, οἱ δὲ ἀτυχεῖς Μεσσήνιοι μετὰ τὴν εἰς Ῥόδον ἀποδήμησιν τοῦ Ἀριστομένους παραλαβόντες ἀρχηγὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ *Γόργον* κατέπλευσαν εἰς Ἰταλίαν ἐπὶ ἀναζητήσει νέας πατρίδος καὶ διὰ τῆς προτροπῆς καὶ συνδρομῆς τῶν ἐν Ῥηγίῳ ἀδελφῶν των κατέλαβον τὴν *Ζάγκλην* τὴν ἀπ' αὐτῶν ἔκτοτε μετονομασθεῖσαν *Μεσσήνην* παρὰ τὸν Σικελιωτικὸν πορθμόν. Ὅσοι δὲ περὶ τὴν Εἶραν ἢ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Μεσσηνίας ἔμειναν, ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν τύχην τῶν Εἱλώτων.

Ἡγεμονία Σπάρτης ἐν Πελοποννήσῳ. Οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ τοὺς εἰρημένους εὐτυχεῖς πολέμους ὁρῶντες τὴν ἑαυτῶν πολεμικὴν δύναμιν ηὐξημένην ἠβουλήθησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τῆς ἐπικρατείας των τὰ ὅρια. Πρὸς τοῦτο δὲ προσέβαλον ἐπανειλημμένως τὴν *Ἀρκαδίαν* καὶ τὸ *Ἄργος*, καὶ μέγα μὲν ἐκείνης μέρος ὑπετάγη εἰς αὐτούς, ἀφοῦ ἔπεσεν ἡ ὀχυρὰ πόλις *Τεγέα* (554), εἰς τῆς ὁποίας τοὺς ἀνδρείους κατοίκους παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποτελεῖν πάντοτε τὴν *ἀριστερὰν πτέρυγα* τοῦ Σπαρτιατικοῦ στρατοῦ· ἡ δὲ Ἀργολὶς μετὰ μακρὸν ἀγῶνα, ἂν καὶ διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της ἐν γένει, ἀπέβαλε (546) τὴν

προσεχῶς παρὰ τὴν Λακωνίαν κειμένην Κυνουρίαν. Ἔκτοτε ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης ηὐξήθη καὶ αἱ πλεῖσται τῆς Πελοποννήσου πόλεις ἀνεγνώρισαν τὴν *ἡγεμονίαν αὐτῆς*.

Κλεομένης ὁ Α' (510 - 491), *Λεωνίδας* (491 - 480). Πρῶτος δὲ ὁ ἀλαζὼν καὶ ἐπιχειρηματίας βασιλεὺς *Κλεομένης ὁ Α'* ἤρξατο νὰναμιγνύηται συντόνως καὶ εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου πράγματα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτος ἐβοήθησε τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἔπειτα δὲ μεταμεληθεὶς ἐζήτησε νὰ τοῖς ἐπιβάλῃ πολίτευμα ἀριστοκρατικόν· ἀλλ' αἱ παράλογοι αὗται ἀξιώσεις του καὶ ἡ κατὰ τῶν Ἀργείων τραχεῖα διαγωγή του διήγειραν τὴν κατ' αὐτοῦ δυσαρέσκειαν ὅλων τῶν Πελοποννησίων καὶ αὐτῶν τῶν Κορινθίων καὶ ἐκλόνησαν τὴν Σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ αὐτὸς βασιλεύς, ἀφοῦ ὑπεσκέλισε τὸν συνάρχοντά του *Δημάρατον*, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὴν Περσικὴν αὐλήν, κατώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ σέβας εἰς τοὺς κραταιοὺς κατὰ θάλασσαν Αἰγινήτας καὶ νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ νὰ ὑποσχεθῶσι τὴν συνδρομήν των εἰς τὸν τότε κατὰ τῶν Περσῶν ἑτοιμαζόμενον πόλεμον. Περιπεσόντα δὲ τέλος εἰς μανίαν καὶ αὐτοχειριασθέντα διεδέξατο ὁ περίφημος *Λεωνίδας*.

§ 200. **ΑΘΗΝΑΙ.** Τὸ Ἰωνικὸν φῦλον ἦτο *εὐεπίφορον* εἰς μεταβολάς, καὶ κατὰ τοῦτο κυρίως διαφέρει τοῦ Δωρικοῦ, ὅπερ βραδέως καὶ σπανίως μετέβαλε τὰ τῆς αὐτοῦ πολιτείας ἐμμένον τοῖς πατρίοις νομίμοις καὶ ἤθεσι καὶ ἐθίμοις. Τούτου δὲ ἕνεκα ὅλως διάφορος τῆς Δωρικῆς Σπάρτης παρουσιάζεται πολιτικῶς ἡ Ἰωνικὴ τῶν Ἀθηνῶν πόλις. Οἱ διακρίνοντες τὸ Ἰωνικὸν γένος χαρακτῆρες δηλαδὴ ἡ εἰς *πάντα νεωτερισμόν*, εἰς πᾶσαν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων μετάθεσιν τῶν ὑφισταμένων σχέσεων κλίσις καὶ ἡ ἀκατάπαυστος πρὸς πραγματοποίησιν τῶν νέων ἰδεῶν σπουδὴ δεικνύονται προφανέστατα ἐν τῇ συνεχεῖ πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μεταβολῇ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος. Ὅθεν ἐν γένει συνάγεται τοιαύτη τις τοῦ δημοσίου βίου κίνησις καὶ πρόοδος, οἵαν ματαίως ἤθελέ τις ζητήσῃ εἰς ἄλλην Ἑλληνικὴν πολιτείαν.

Βασιλεῖς, Νηλεῖδαι, Μέλανθος, Κόδρος. Καὶ αἱ Ἀθῆναι εἶχον ὡς καὶ ἡ Λακεδαίμων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας των *βασιλείαν* εἰς δημοκρατικὰς στηριζομένην βάσεις· διακοσμητὴς δὲ ταύτης ὑπῆρξε κυρίως, ὡς εἴρηται, ὁ περιώνυμος *Θησεύς*, ἀπὸ τῆς γενεᾶς τοῦ ὁποίου γενομένης πρὸς καιρὸν ἐκπτώτου τοῦ θρόνου καὶ ἀποκατασταθείσης πάλιν μετὰ τοῦ Μενεσθέως τὸν θάνατον ἡ βασιλικὴ ἐξουσία μετέβη εἰς τὴν τῶν *Νηλειδῶν* ἀπογόνων τοῦ Νέστορος· καὶ *πρῶτος* μὲν ἐκ ταύτης βασιλεὺς μνημονεύεται ὁ *Μέλανθος* ὁ διά

τινος μονομαχίας ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Βοιωτῶν ἀμυνάμενος· δεύτερος δὲ καὶ τελευταῖος ὁ *Κόδρος*, ὅστις προσενεγκὼν ἑαυτὸν θῦμα ἑκούσιον εἰς ἀποτροπὴν τοῦ ἐκ τῆς εἰσβολῆς τῶν Δωριέων ἐπικειμένου κινδύνου ἐγένετο ὁ σωτὴρ τῆς πατρίδος του. Οὐδεὶς θνητός, εἶπον τότε οἱ Ἀθηναῖοι, ἐδύνατο μετὰ τὸν ἑκούσιον ἡρωϊκὸν θάνατον ἐκείνου νὰ φέρῃ ἀξίως τὸ βασιλικὸν ὄνομα.

Ἄρχοντες ἰσόβιοι (1066-752). Ὅθεν ἀντὶ βασιλέων καταστήσαντες *ἄρχοντας* ἀνηγόρευσαν ἐξ εὐγνωμοσύνης *πρῶτον ἄρχοντα* τὸν *Μέδοντα* υἱὸν τοῦ Κόδρου, καὶ οὕτως ἐγένετο τὸ πρῶτον πρὸς τὴν δημοκρατίαν βῆμα.

Οἱ ἄρχοντες ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἰσόβιοι, κληρονομικοὶ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κόδρου καὶ ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῶν εὐπατριδῶν. *Δεκατρεῖς* τοιοῦτοι ἄρχοντες διεδέχθησαν ἀλλήλους, ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος ἐκαλεῖτο *Ἀλκμέων*.

Ἄρχοντες ἐπὶ δεκαετίαν (752-683). Τοὺς ἰσοβίους δὲ τούτους ἠκολούθησαν ἐφεξῆς ἄρχοντες ἐπὶ *δεκαετίαν* ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐπατριδῶν ἐκλεγόμενοι καὶ οὗτοι ὡσαύτως ὡς καὶ οἱ πρῶτοι, *Κοδρίδαι* ἢ *Μεδοντίδαι* τὸ γένος. Ἑπτὰ δὲ μνημονεύονται, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἐλέγετο *Χάροψ* καὶ ὁ ἔσχατος *Ἐρυξίας*.

Ἄρχοντες ἐννέα κατ' ἐνιαυτὸν ἄρχειν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 683 ἡ ἀρχοντία μετεβλήθη οὐσιωδῶς, τῆς δεκαετοῦς διαρκείας της περιορισθείσης εἰς *ἐνιαυσίαν*, ἀνθ' ἑνὸς δὲ ἐκλεγομένων τοῦ λοιποῦ *ἐννέα* εὐγενῶν ἀρχόντων, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐκαλεῖτο *ἐπώνυμος*, διότι τὸ ἔτος ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάζετο· ὁ δὲ δεύτερος *βασιλεὺς* ἔχων ἰδίως τὴν ἐπιμέλειαν τῶν περὶ τὴν θρησκείαν καὶ λατρείαν· ὁ τρίτος *πολέμαρχος* διαχειριζόμενος τὰ στρατιωτικὰ καὶ οἱ λοιποὶ ἐξ *θεσμοθέται* ἢ δικασταὶ φροντίζοντες ἐν γένει περὶ τῆς κοινῆς εὐταξίας καὶ δικάζοντες ἀνεκλήτως ὅσας ὑποθέσεις δὲν ἐδίκαζον οἱ τρεῖς ἄλλοι.

Δράκων (621). Ἡ τελευταία περὶ τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν μεταβολή, καίπερ ἀρεστὴ εἰς τὸ φίλαρχον ἀριστοκρατικὸν κόμμα, δὲν ἐδύνατο ὅμως νὰ ἦνε κοινῶς ἀσπαστή· διότι ὀλίγοι τινὲς κατέθλιβον τοὺς πολλοὺς καὶ ἡ ἔλλειψις γραπτῶν νόμων ἐνίσχυε τὴν παρανομίαν των. Τούτου δ' ἕνεκα μόνον ἔκ τινος σταθερᾶς νομοθεσίας ἠλπίζετο τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας ἡ ἀποκατάστασις. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἐπιτραπὲν εἰς ἕνα ἐκ τῶν τελευταίων ἀρχόντων, τὸν *Δράκοντα*, δὲν ἀπέβη κατὰ τὴν κοινὴν προσδοκίαν· οἱ θεσμοὶ αὐτοῦ μηδαμῶς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ δημοσίου βίου ἀποβλέποντες ἐστηρίζοντο ἁπλῶς εἰς *ἀστυνομικὰς* ἢ *ποινικὰς διατάξεις* καὶ κατεγίνωσκον τὴν αὐτὴν ποινήν, θάνατον ἢ ἐξορίαν εἰς τὰ μικρότατα ἀδικήματα ὡς καὶ εἰς τὰ βαρύτατα ἐγκλήματα. Ὅθεν ἡ ἄκρα αὐτῶν αὐστηρότης, ἕνεκα τῆς ὁποίας

μετέπειτα ὁ *Δημάδης* ἔλεγεν ὅτι ἦσαν γεγραμμένοι δι' αἵματος καὶ οὐχὶ διὰ μέλανος, κατέστησε τὴν ἐφαρμογὴν των ἀδύνατον, ἐπήγαγε τὴν ἀτιμωρησίαν καὶ ἀκολούθως τὴν γενικὴν ἀνομίαν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ τῶν πραγμάτων καταστάσει οἱ μὲν εὐπατρίδαι ἐδεικνύοντο ἐπὶ μᾶλλον αὐθάδεις καὶ αὐτογνώμονες, ὁ δὲ λαὸς ὠργισμένος κατ' αὐτῶν ἐπεθύμει μεταβολὴν τοῦ καθεστῶτος.

Κύλων (626). Ἐκ τῆς κοινῆς δὲ ταύτης διαθέσεως ὠφελούμενος τότε ὁ εἰς τοὺς πολλοὺς ἰδίως ὡς ὀλυμπιονίκης ἀγαπητὸς *Κύλων*, καίπερ ἄλλως ἀνήκων εἰς τοὺς εὐπατρίδας, ἐβουλεύθη νὰ καταστῇ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Ἔχων δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἄλλους συνωμότας καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του *Θεαγένους τυράννου τῶν Μεγάρων* κατώρθωσεν εὐκόλως νὰ γείνῃ κύριος τῆς ἀκροπόλεως. Ἀλλ' οἱ λοιποὶ εὐπατρίδαι, κατ' ἐξοχὴν οἱ κραταιοὶ *Ἀλκμεωνίδαι*, ὧν ὁ ἀρχηγὸς *Μεγακλῆς* ἦτο τότε ἄρχων ἐπώνυμος, σπεύσαντες πανταχόθεν ἐπολιόρκησαν τὸν Κύλωνα καὶ τοὺς συνωμότας του ἐν τῇ ἀκροπόλει, ὥστε μετ' οὐ πολὺ δι' ἔλλειψιν τροφῆς καὶ ὕδατος ἐκεῖνος μὲν ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ, οἱ δὲ ἄλλοι, καίπερ προσφυγόντες ὡς ἱκέται εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ ἀκροπόλει καὶ εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν Εὐμενίδων ἐκτὸς αὐτῆς, κατὰ προσταγὴν τοῦ Μεγακλέους ἀπεσφάγησαν ἀνηλεῶς. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ἀσέβημα ἤτοι ὕβρις πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ καλεῖται *Κυλώνειον ἄγος*. Ὅλοι δὲ οἱ ὑπὸ τοῦ Μεγακλέους ἢ Ἀλκμεωνίδαι εἴλκυσαν ὡς ἐναγεῖς καὶ ἀλιτήριοι καθ' ἑαυτῶν τὸ κοινὸν μῖσος. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν διὰ βοηθείας τῶν Σπαρτιατῶν ἐξεβλήθησαν τῆς πόλεως, ἔπειτα δὲ αὖθις μετεκλήθησαν· ἀλλ' ἡ παρουσία των ἦτο ἀφορμὴ διηνεκῶν στάσεων καὶ ταραχῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἠνοῦντο καὶ αἱ περὶ τὰς πολιτικὰς σχέσεις σφοδραὶ διαφωνίαι.

Σόλων (594). Κατ' εὐτυχίαν τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρχε τότε παρ' αὐτοῖς ἀνήρ, ὅστις μόνος ἐδύνατο νὰ ἐξομαλίσῃ τὰ πάντα, ὁ περίφημος *Σόλων*, πατρόθεν μὲν *Κοδρίδης*, μητρόθεν δὲ συγγενὴς τοῦ ἔπειτα ἐνδόξου τυράννου Πεισιστράτου. Νέος ἔτι ἐτράπη εἰς τὴν ἐμπορίαν· ὡς δὲ ἄλλοι βεβαιοῦσι μᾶλλον ἕνεκα αὐξήσεως τῶν γνώσεών του ἢ χάριν χρηματισμοῦ ἐπλανήθη ὢν ὁμολογουμένως σοφίας ἐραστής. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχεν ἐπιδοθῇ πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ τέρψιν εἰς τὴν *ποίησιν*· ὕστερον δὲ καὶ γνώμας φιλοσόφους ἐστιχούργησε ἐχούσας ἀντικείμενα ἠθικά τε καὶ πολιτικὰ καὶ ἕνεκα τούτου συγκατετάχθη εἰς τὸν χορὸν τῶν *ἑπτὰ λεγομένων σοφῶν* τῆς ἐποχῆς του.

Σαλαμίς. Τὸ ποιητικὸν μάλιστα προτέρημά του ὑπῆρξε τὸ μέσον, δι' οὗ, ὡς λέγεται, διέπρεψε κατὰ πρῶτον ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλονότι πολεμοῦντες μακρόν τινα καὶ δυσχερῆ πόλεμον

πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς περὶ τῆς Σαλαμῖνος ἀπέκαμον εἰς τοσοῦτον, ὥστε ἔθεσαν νόμον ἀπαγορεύοντα ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ γείνῃ πρότασίς τις περὶ ἀντιποιήσεως τῆς νήσου ταύτης. Ὁ δὲ Σόλων βαρέως φέρων τὴν ἐντεῦθεν εἰς τὴν πατρίδα του προσγινομένην ἀδοξίαν καὶ πολλοὺς τῶν νέων βλέπων εὐδιαθέτους πρὸς τὸν πόλεμον, ὑποκριθεὶς τὸν μαινόμενον ἀναβὰς ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπὶ τοῦ λίθου, ἐφ' οὗ ἵσταντο οἱ κήρυκες, ἀπήγγειλε μετὰ τόνου ἐνθουσιαστικοῦ τὴν ἐλεγείαν, ἥτις ἤρχετο ὡς ἑξῆς:

« Αὐτὸς κῆρυξ ἦλθον ἀφ' ἱμερτῆς Σαλαμῖνος
κόσμον ἐπέων ᾠδὴν ἀντ' ἀγορῆς θέμενος ».

Διὰ τῆς ἐπινοίας δὲ ταύτης κατώρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸν κοινὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ φέρῃ τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα, τὴν λύσιν τοῦ περὶ Σαλαμῖνος νόμου, στρατηγοῦντος αὐτοῦ τοῦ Σόλωνος.

Κρισαῖος πόλεμος (595–586). Ἔνδοξος δὲ ἤδη διὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ νέος ποιητὴς καὶ στρατηγὸς ἐθαυμάσθη ἔτι μᾶλλον καὶ διεβοήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀναλαβὼν τὴν προστασίαν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ καὶ προτρέψας τοὺς Ἀμφικτύονας νὰ πολεμήσωσι τοὺς *Κιρραίους*, οἵτινες ἐτόλμησαν νὰ ἐπιβάλωσι χεῖρας εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ θεοῦ κτήματα· οὗτος δὲ εἶνε ὁ λεγόμενος πρῶτος *ἱερὸς πόλεμος*, ὅστις ἔλαβε πέρας διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως Κρίσης.

Ἁγνισμὸς τῆς πόλεως ἐκ τοῦ Κυλωνείου ἄγους, Ἐπιμενίδης. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, ἀκμαζούσης ἐν Ἀθήναις τῆς στάσεως ἕνεκα τοῦ Κυλωνείου ἄγους, παρελθὼν εἰς τὸ μέσον ὁ Σόλων καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τῶν ἀρίστων τῶν Ἀθηνῶν ἔπεισε διὰ θερμῶν παρακλήσεων τοὺς οὕτω λεγομένους *ἐναγεῖς* νὰ ὑποβάλωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀπόφασιν δικαστηρίου συγκειμένου ἐκ τριακοσίων ἐγκρίτων πολιτῶν. *Μύρωνος* δὲ τοῦ Φλυέως κατηγοροῦντος κατεδικάσθησαν οἱ ἄνδρες καὶ οἱ ζῶντες ὅλοι ἐξωρίσθησαν. Ἐπειδὴ δέ, ἐνσκηψάσης λοιμώδους νόσου καὶ πολλῶν φθειρομένων, οἱ μάντεις ἀπεφάνθησαν ὅτι ἡ πόλις εἶχε χρείαν *καθαρμῶν ἀπὸ τοῦ Κυλωνείου μιάσματος*, μετεπέμφθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκ Κρήτης *Ἐπιμενίδης* ὁ Φαίστιος ἀνὴρ σοφὸς καὶ θεοφιλής.

Πεδιεῖς, διάκριοι, πάραλοι, ἑκτημόριοι. Καὶ ἀπηλλάγη μὲν ἐκείνη διὰ τῆς ἐμφανίσεώς του ἐκ τῶν παρόντων δεινῶν, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἐξηκολούθει νὰ κυμαίνηται δεινεκῶς ἐν μέσῳ ἀντιμαχομένων συμφερόντων καὶ ἀντιπάλων φατριῶν· διότι οἱ μὲν *πεδιεῖς* ἢ *πεδιαῖοι* (κάτοικοι τῶν πεδινῶν τόπων τῆς Ἀττικῆς), εἰς τοὺς ὁποίους συνηριθμοῦντο οἱ κτηματικοὶ καὶ οἱ πλούσιοι, ἐπεθύμουν ἀριστοκρατικὴν ἢ ὀλιγαρχικὴν κυβέρνησιν, οἱ δὲ *διάκριοι* (κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν μερῶν) ἔκλινον πρὸς τὴν δημοκρατίαν, οἱ δὲ *πάραλοι* (κάτοικοι τῶν παραθαλασσίων) μέσον

τι καὶ μικτὸν πολιτείας εἶδος προτιμῶντες διεκώλυον τοὺς ἑτέρους νὰ ὑπερισχύσωσιν. Ἀλλὰ μετὰ τῶν διακρίων ἠνώθη τότε τὸ μέγα πλῆθος τῶν πενήτων, οἵτινες καταχρεωμένοι πρὸς τοὺς πλουσίους ἔπασχον δεινὰ ἀφόρητα· διότι ἢ γεωργοῦντες ἐτέλουν τὰ ἕκτα τῶν προϊόντων εἰς ἐκείνους, *ἑκτημόριοι* διὰ τοῦτο προσαγορευόμενοι καὶ *θῆτες*, ἢ δάνεια λαμβάνοντες ἠναγκάζοντο νὰ ἐνεχυριάζωσι τὰ εὐτελῆ αὐτῶν κτήματα καὶ τὰ ἑαυτῶν πρόσωπα, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἰδίους παῖδας νὰ πωλῶσι καὶ τὴν πόλιν νὰ φεύγωσι διὰ τὴν ἄκραν χαλεπότητα τῶν δανειστῶν, τοὺς ὁποίους ὁ νόμος ἐπροστάτευεν. Οἱ πλεῖστοι καὶ ῥωμαλεώτεροι αὐτῶν συνεφώνησαν νὰ μὴ ὑπομείνωσιν ἐπιπλέον τὴν τοιαύτην κατάστασιν καὶ παρώτρυνον ἀλλήλους νὰ ἐκλέξωσιν ἕνα προστάτην ἄνδρα πιστόν, ὅστις ἐλευθερῶν τοὺς *ὑπερημέρους* νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν ἀναδασμὸν τῆς γῆς καὶ ἐν γένει τὴν μετάστασιν τῆς πολιτείας.

Νόμοι Σόλωνος, σεισάχθεια, κατάργησις προσωπικῆς κρατήσεως. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Σόλων καὶ ἕνεκα τῶν προηγουμένων πράξεών του καὶ ἕνεκα τῆς ἀμέμπτου διαγωγῆς του ἐλκύσας εἰς ἑαυτὸν τὰ βλέμματα τῶν φρονιμωτέρων Ἀθηναίων προσεκλήθη νὰ καταπαύσῃ τὰς ὑφισταμένας διαφορὰς ὡς ἄρχων ἐπώνυμος καὶ νομοθέτης. Λέγεται δὲ ὅτι ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ δυσσυμβίβαστον τῶν ἀντιμαχομένων συμφερόντων τῶν τε πλουσίων καὶ πενήτων δὲν συγκατετέθη εἰμὴ μετὰ πολλῆς δυσκολίας νὰ δεχθῇ τὴν πρόσκλησιν. Πολλῶν δ' ἐπιθυμούντων νὰ ἴδωσι συγκεντρωμένην ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς του, ὁ Σόλων, ὅστις ἐγίνωσκε καλῶς τοὺς μετ' αὐτῆς συνδεδεμένους κινδύνους, ἀντέστη ῥητῶς καὶ πρὸς τοὺς κακίζοντας αὐτὸν διὰ τοῦτο φίλους του, «*ἡ τυραννίς*, εἶπεν, *εἶνε μὲν ὡραῖόν τι χωρίον, δὲν ἔχει ὅμως οὐδεμίαν ἀπόβασιν.*» Ὅθεν ἀποκρούσας τὴν τυραννίδα μετεχειρίσθη τὸν πραότατον εἰς τὰ πράγματα τρόπον καὶ ἐσπούδασε διὰ μέσων συμβιβαστικῶν καὶ εἰς τὰς προκειμένας περιστάσεις προσφόρων νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ σπουδαῖον ἔργον. Πρὸς δὲ τοὺς ἐρωτῶντας αὐτὸν ὕστερον ἂν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τοὺς ἀρίστους νόμους, «*τοὺς ἀρίστους*, ἀπεκρίθη, *τῶν νόμων, ὅσων ἦσαν ἐπιδεκτικοί.*»

Τὸ πρῶτον δὲ πρᾶγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἅμα ἀρξάμενος νὰ νομοθετῇ ἐπέστησε τὴν προσοχήν του, ἦτο ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τοῦ καταχρέου καὶ τεταλαιπωρημένου λαοῦ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰσήγαγε τὴν λεγομένην *σεισάχθειαν*, ἥτις δὲν σημαίνει, ὥς τινες ὑπέθεσαν, τελείαν τῶν χρεῶν ἀποκοπήν, ἀλλὰ μέτρον τι οἰκονομικὸν ἀποβλέπον τὸν περιορισμὸν ἢ τὴν ἐλάφρωσιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν τόκων καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, ἀναβιβασθείσης

τῆς μνᾶς ἀπὸ 73 εἰς 100 δραχμάς. Ὁμοῦ δὲ μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς σεισαχθείας ἠκυρώθη καὶ τὸ ὁποῖον οἱ δανεισταὶ εἶχον μέχρι τοῦδε δικαίωμα ἐπὶ τῆς *προσωπικῆς* τῶν χρεωφειλετῶν ἐλευθερίας. Μετὰ τὰς προπαρασκευαστικὰς δὲ ταύτας διατάξεις καὶ τὴν *κατάργησιν τῶν δρακοντείων νόμων*, ἐξαιρουμένων τῶν φονικῶν, ὁ Σόλων ἐνησχολήθη εὐθὺς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς πολιτείας καὶ κατ' αὐτὴν ἔδειξε μάλιστα τὴν μεγάλην εὐφυΐαν του διὰ τῆς εὐστόχου μεταβολῆς τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ γένους εἰς *τιμοκρατίαν*, μεταβολῆς ἐπιτρεπούσης εἰς ἕκαστον πολίτην τοῦ λοιποῦ νὰ ἔχῃ κατὰ λόγον τῆς περιουσίας του μείζονα ἢ ἐλάσσονα μετοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἐν ᾧ πρότερον ἡ διαφορὰ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐξήρτητο ἁπλῶς ἀπὸ τῆς καταγωγῆς. Τοιουτοτρόπως δὲ ἡ πολιτεία ἔλαβε χαρακτῆρα δημοκρατικὸν χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκλεισθῇ παντάπασι καὶ τὸ ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον, ὡς τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς θέλει βεβαιωθῆ.

Ἐκκλησία τοῦ δήμου, πεντακοσιομέδιμνοι, ἱππεῖς, ζευγῖται, θῆτες. Κατὰ τὴν νέαν δὲ πολιτικὴν τοῦ Σόλωνος διαρρύθμισιν ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία ἀνετέθη εἰς τὴν *ἐκκλησίαν τοῦ δήμου*, τὴν ὁποίαν συνεκρότουν μόνον οἱ ἐλεύθεροι πολῖται, τουτέστιν οἱ ἐξ αὐτοχθόνων γονέων ἐν νομίμῳ γάμῳ γεγεννημένοι ἢ ὑπὸ τοῦ δήμου ὡς τοιοῦτοι ἀνεγνωρισμένοι (*δημοποίητοι*) καὶ εἰς τοὺς καταλόγους τῶν φρατριῶν καὶ γενῶν ἐγγεγραμμένοι, ἀποκλειομένων τῶν *μετοίκων* καὶ *δούλων*, ὧν οἱ μὲν μόνον δι' ἑνὸς προστάτου καὶ ἐπὶ πληρωμῇ *μετοικίου* (12 δραχμῶν ὡς ἔγγιστα) εὑρίσκοντο εἰς ἔνδικόν τινα πρὸς τὴν πολιτείαν σχέσιν, οἱ δέ, καίπερ ἀπολαύοντες τῆς προστασίας τῶν νόμων μηδ' ὑποκείμενοι εἰς τὰς κακώσεις τῶν δούλων τῆς Σπάρτης καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἐστεροῦντο ὅμως παντὸς προσωπικοῦ δικαιώματος. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι διῃροῦντο, ὡς εἴρηται, εἰς *τέσσαρας φυλάς: Γελέοντας ἢ Τελέοντας, Ὁπλίτας, Αἰγικορεῖς καὶ Ἐργαδεῖς ἢ Ἀργαδεῖς*. Ἑκάστη δὲ τούτων εἰς *τρεῖς φρατρίας ἢ φράτρας*· φρᾶτραι ἄρα ἦσαν *δώδεκα*· ἑκάστη δὲ φρᾶτρα ὑποδιῃρεῖτο εἰς *τριάκοντα γένη*· γένη ἄρα ἦσαν *ἐννενήκοντα*· ἕκαστον δὲ γένος ὑποδιῃρεῖτο εἰς *τριάκοντα* οἰκογενείας· οἰκογένειαι ἄρα *δύο χιλιάδες ἑβδομήκοντα*. Ὁ Σόλων δὲ νῦν διέκρινε τοὺς πολίτας κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ *τιμήματος* ἤτοι τῆς καθαρᾶς προσόδου ἑκάστου εἰς 4 τάξεις: εἰς *πεντακοσιομεδίμνους* τοὺς ἔχοντας 500 καὶ ἐπέκεινα μεδίμνων τίμημα, εἰς *τριακοσιομεδίμνους ἢ ἱππεῖς* τοὺς ἔχοντας τίμημα κατώτερον τῶν 500 μέχρι τῶν 300 μεδίμνων, εἰς *ζευγίτας* τοὺς ἔχοντας τίμημα κατώτερον τῶν 300 μέχρι τῶν 150 μεδίμνων καὶ εἰς *θῆτας* τοὺς ὀλιγώτερον ἐν γένει κεκτημένους. Μόνοι δὲ οἱ εἰς τὰς τρεῖς

πρώτας τάξεις ἀνήκοντες ἦσαν δεκτοὶ εἰς τὰς δημοσίας ἀρχάς, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ μόνοι ὑπέκειντο εἰς τὰς λειτουργίας ἤτοι δημοσίας εἰσφορὰς καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ δὲ τῆς τετάρτης εἶχον τὸ κοινὸν δικαίωμα τοῦ *συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν*. Ἡ ἁρμοδιότης τῆς ἐκκλησίας ἐξετείνετο εἰς πάσας τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς σχέσεις, οἷον εἰς τὴν νομοθεσίαν, εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας, εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν φόρων, εἰς τὰ περὶ διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων, τὰ περὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων, περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχιῶν, συνθηκῶν κτλ. Συνήρχετο δὲ αὕτη τὸ πρῶτον εἰς τὴν *Πνύκα* καὶ ἔπειτα εἰς τὸ *Διονυσιακὸν θέατρον* τακτικῶς μὲν *τετράκις κατ' ἔτος* ἤτοι ἅπαξ κατὰ πᾶσαν τριμηνίαν ἐν ἀρχῇ τῆς *πρυτανείας ἑκάστης φυλῆς*, ἐκτάκτως δὲ ὁσάκις περιστάσεις κατεπείγουσαι τὸ ἀπήτουν καὶ τότε ἐκαλεῖτο ἰδίως *σύγκλητος*. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὕστερον ἐπὶ *Κλεισθένους* (509) γενομένης μεταρρυθμίσεως αἱ *τέσσαρες ἐτήσιαι ἐκκλησίαι* ηὐξήθησαν κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως τῶν φυλῶν εἰς *δέκα*, αἵτινες ἐπανελαμβάνοντο ἐν ἀρχῇ τῆς *πρυτανείας ἑκάστης τῶν φυλῶν τούτων*, τουτέστι κατὰ πᾶσαν 35 ἢ 36 ἡμερῶν περίοδον. Ὑστερώτερον δὲ ἐπὶ *Ἀριστείδου*, *Περικλέους* καὶ ἐφεξῆς εἰς τὴν μίαν τοιαύτης περιόδου ἢ πρυτανείας ἐκκλησίαν προσετέθησαν ἔτι *τρεῖς* καὶ ἑκάστη τούτων εἶχε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυδεύκους (Ὀνομ. Η', 95) πάντῃ ἴδια ἔργα, ὅπερ ὅμως, ὡς φαίνεται, δὲν ἐτηρεῖτο πάντοτε ἀκριβῶς. — Ἡ διάκρισις αὕτη τῆς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς βραδυτέρας ἢ ταχυτέρας ἐπαναλήψεως τῶν ἐκκλησιῶν εἶνε τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος, ὅσῳ ὅλοι σχεδὸν οἱ πρὸ τοῦ Ἄγγλου *Γροτίου* συγγραφεῖς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐξελάμβανον τὴν τελευταίαν ἐκείνων φάσιν ὡς ἀρχικὴν τοῦ Σόλωνος διάταξιν. Ἔπρεπε δέ, ἵνα ἔχῃ κῦρος πᾶσα ἀπόφασις τοῦ δήμου, ἥτις ἐγένετο διὰ *χειροτονίας* ἢ διὰ *ψήφων*, νὰ ὑπάρχωσι παρόντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὄχι ὀλιγώτεροι τῶν *πεντακισχιλίων*· τὸ κυρούμενον δὲ οὕτως ἐλέγετο *ψήφισμα μέν*, ἂν διέτασσε περὶ τῆς ἐν ῥητῷ χρόνῳ καὶ τόπῳ ἰσχύος του ἢ περὶ προσώπων ὡρισμένων· *νόμος* δέ, ἂν ἀπέβλεπεν ἐν γένει εἰς πάντας τοὺς πολίτας καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν κατὰ πάντα χρόνον ἐφαρμοζόμενος.

Βουλή. Τὴν μεγάλην δὲ ταύτην τοῦ δήμου ἐξουσίαν θέλων νὰ χαλινώσῃ ὁ Σόλων ἐπενόησε σοφῶς τὴν σύστασιν *βουλῆς*, ὡς ἀρχῆς ἐχούσης τὸ εἰσηγητικὸν ἐν πᾶσι δικαίωμα ἤτοι τὸ προβουλεύεσθαι, ἰδίως δὲ ὀφειλούσης νὰ ἐπιτηρῇ ἅπαντας τῆς διοικήσεως καὶ τῆς οἰκονομίας τοὺς κλάδους. Καὶ κατὰ τὴν πρώτην μὲν σύστασίν της αὕτη περιελάμβανε *τετρακοσίους ἄνδρας* ἀνὰ *ἑκατὸν* ἀφ' ἑκάστης τῶν *τεσσάρων φυλῶν*, οἵτινες τὸ τριακοστὸν συμπληρώσαντες ἔτος ἠροῦντο

ἐνιαυσίως διὰ κλήρου καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν αὐστηρὰν τοῦ Ἀρείου πάγου δοκιμασίαν· ἔπειτα δ' ἐπὶ *Κλεισθένους*, αὐξηθεισῶν εἰς δέκα τῶν φυλῶν διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολιτογραφηθέντων μετοίκων, συνέζη ἐκ *πεντακοσίων*, λαμβανομένων *πεντήκοντα* ἀφ' ἑκάστης τῶν φυλῶν. *Καθ' ἑκάστην* πλὴν τῶν ἑορτῶν καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν συνεδριάζουσα ἐν τῷ βουλευτηρίῳ προεβουλεύετο περὶ παντὸς πράγματος προκειμένου νὰ συζητηθῇ ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας, ὥστε οὐδέποτε ἀπροβούλευτον ψήφισμα εἰσήγετο εἰς τὸν δῆμον· ἠδύνατο δὲ νὰ ἐκδώσῃ καὶ οἴκοθεν ψηφίσματα, ἡ ἰσχὺς ὅμως τούτων περιωρίζετο εἰς τὸ ἔτος τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς. Ἵνα δὲ μὴ μένῃ οὐδεμίαν στιγμὴν ἡ πόλις ἐστερημένη παντάπασιν ἀρχῆς, οἱ βουλευταὶ ἑκάστης φυλῆς ἀνελάμβανον ἀλληλοδιαδόχως διὰ κλήρου τὸ ἀδιάκοπον τῆς *πρυτανείας* ἔργον, ὅπερ διήρκει *35 ἢ 36* καὶ ἐπὶ ἐμβολίμων ἐνιαυτῶν *38* ἡμέρας· ἐλέγοντο δὲ οὗτοι *πρυτάνεις* καὶ ἡ φυλή, εἰς ἣν ἀνῆκον, πρυτανεύουσα, καὶ διῃροῦντο εἰς *πέντε δεκάδας*, ὥστε πᾶσα δεκὰς κληρουμένη προήδρευεν *ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα*. *Εἷς* δὲ ἐκ τῶν δέκα προέδρων διὰ κλήρου ὡσαύτως καθ' ἑκάστην ἐκλεγόμενος καὶ *ἐπιστάτης* καλούμενος ἐφύλαττε τὰς κλεῖς τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ταμείου καὶ τὴν σφραγῖδα τῆς πολιτείας. Ὄντες δ' ἀντιπρόσωποι τῆς ὅλης βουλῆς οἱ πρυτάνεις διέμενον συνηγμένοι ἀδιαλείπτως ἐν τῷ πρυτανείῳ ἵνα φροντίζωσι περὶ τῶν τρεχουσῶν, οὕτως εἰπεῖν, ὑποθέσεων καὶ ἀναφέρωσι τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν βουλήν. Ἐσιτοῦντο δὲ αὐτόθι δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ μετ' αὐτῶν συνεστιῶντο καὶ οἱ καλούμενοι *ἀείσιτοι*, τουτέστιν οἱ ἔχοντες δικαίωμα τοῦ διατρέφεσθαι ἀπὸ τοῦ δημοσίου, ἐν οἷς καὶ οἱ *ξένοι πρέσβεις*.

Ἄρχοντες. Οἱ ἐννέα ἐνιαύσιοι *ἄρχοντες* διετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ἐκλεγόμενοι ἤδη ὡς καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ ἀλλὰ μόνον μεταξὺ τῶν πεντακοσιομεδίμνων ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου καὶ ὑποβαλλόμενοι εἰς τὴν ἀνάκρισιν τῆς βουλῆς. Ἐνῷ δὲ τὸ πρότερον εἶχον ὅλην τὴν νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν, κατὰ τὴν νέαν νομοθεσίαν, περιελθόντος τοῦ πλείστου ἐκείνης μέρους εἰς τοὺς πρυτάνεις, περιωρίσθησαν ἁπλῶς εἰς τὰ *δικαστικά*, ἐπιτρεπομένης ὅμως τῆς ἐφέσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεών των εἰς τὰ δικαστήρια τοῦ δήμου, ὡς λεχθήσεται. Καὶ ὁ μὲν *ἐπώνυμος*, ὁ πρῶτος δηλονότι ἄρχων, οὗτινος τὸ ὄνομα ἔφερον τό τε ἔτος καὶ τὰ κατ' αὐτὸ ἐκδιδόμενα ψηφίσματα, εἶχεν ἐξαιρέτως ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του τὰ περὶ *γάμων*, *διαθηκῶν* καὶ *κληρονομιῶν*· ὁ δὲ *βασιλεὺς* ἐρρύθμιζε τὴν τέλεσιν τῶν ἐπισημοτέρων *μυστηρίων* καὶ *ἑορτῶν*, ἀπεφάσιζε περὶ ὅλων τῶν δικῶν, ὅσαι ἀπέβλεπον τὴν θρησκείαν, καὶ ἐτιμώρει πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ βεβήλωσιν τῶν ἱερῶν. Ὁ δὲ *πολέμαρχος* ἐθεωρεῖτο μὲν ἔτι προϊστάμενος τῶν πολεμικῶν πραγμά-

των, κυρίως ὅμως ταῦτα διεξήγοντο μετὰ τὴν βραδύτερον ἐπὶ Κλεισθένους γενομένην μεταρρύθμισιν ὑπὸ τῶν *δέκα στρατηγῶν*, οἵτινες ἐχειροτονοῦντο ἐνιαυσίως εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου. Αὐτοὶ δὲ οὗτοι μετήρχοντο προσέτι καὶ τὴν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν προσωπικῶν καὶ οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων τῶν *μετοίκων καὶ ξένων*. Οἱ δὲ τελευταῖοι ἓξ, οἱ καλούμενοι *θεσμοθέται* ἀνέκρινον τὰς δίκας καὶ εἶχον τὴν ἡγεμονίαν ἤτοι *προεδρείαν* τῶν δικαστηρίων, ἐν οἷς ἐδίκαζον ὁρκωτοί. Πάντες δὲ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐνιαυσίου ἀρχῆς των καὶ μετὰ τὸ δοῦναι εὐθύνας εἰς τοὺς λογιστάς, ἐὰν ἡ πολιτεία των εὑρίσκετο ἄμεμπτος, συγκατετάσσοντο διὰ βίου εἰς τὴν ἄνω βουλήν, ἤτοι εἰς τὸν *Ἄρειον πάγον*.

Ἄρειος πάγος, τέσσαρα ἄλλα δικαστήρια, δέκα δημοτικά. Ὁ περιβόητος *Ἄρειος πάγος*, ὅστις, καίπερ παλαιόθεν, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον, ὑφιστάμενος, διὰ τοῦ Σόλωνος ὅμως κατὰ πρῶτον ἔλαβε πολιτικὸν χαρακτῆρα ὡρίσθη νὰ ἦνε κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Πλουτάρχου, «*ἐπίσκοπος πάντων καὶ φύλαξ τῶν νόμων*·» διὰ δὲ τῆς τοιαύτης ἐπισκοπικῆς ἢ ἐφορευτικῆς ἐξουσίας του ἐπετήρει τὴν *ἀνατροφὴν* τῶν νέων ὅλων καὶ τὴν αὐστηρὰν τῶν *ἠθῶν, ἐθίμων καὶ θρησκευτικῶν τελετῶν φυλακήν*, ἐξήταζε πόθεν ἕκαστος ἐπορίζετο τὰ *πρὸς τὸ ζῆν*, ἐτιμώρει τοὺς *ἀργούς, ἀσώτους καὶ ἀσεβεῖς*, καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ἐδύνατο νὰ ἀναθεωρῇ καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ δήμου αὐτοῦ γινομένας κρίσεις καί, ἐὰν τὰς εὕρισκε παρανόμους καὶ ἀδίκους, νὰ τὰς ἀκυρώνῃ. Ὡς τοιοῦτον δὲ δικαίως ὁ Σόλων τὸν ἐθεώρει μίαν ἐκ τῶν δύω ἀγκυρῶν, ὧν ἡ ἑτέρα ἦτο ἡ προμνημονευθεῖσα *βουλὴ τῶν τετρακοσίων*, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐνόμιζεν: «*ὁρμοῦσαν ἧττον ἐν σάλῳ τὴν πόλιν ἔσεσθαι καὶ μᾶλλον ἀτρεμοῦντα τὸν δῆμον παρέξειν.*» Ἀλλὰ πρὸς τῇ πολιτικῇ διετήρησεν ὁ *Ἄρειος πάγος* καὶ τὴν ἀρχαίαν δικαστικὴν ἐξουσίαν ὧν πάντοτε τὸ πρῶτον καὶ σεβαστότερον τῶν *πέντε ἐγκληματικῶν δικαστηρίων*. Καὶ αὐτὸς μὲν συνεδριάζων τὴν νύκτα ἐν βαθεῖ σκότει ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν κειμένου ὁμωνύμου λόφου ἐδίκαζεν ἰδίως τὰ ἑκούσια καὶ ἐκ προμελέτης πραττόμενα ἐγκλήματα, περὶ δὲ τῶν ἀκουσίων φόνων ἀπεφάσιζον τὰ ἄλλα *τέσσαρα*, ἤγουν τὸ ἐπὶ *Παλλαδίῳ* ἢ τὸ τῶν *ἐφετῶν*, τὸ ἐπὶ *Δελφινίῳ*, τὸ ἐπὶ *πρυτανείῳ* καὶ τὸ ἐπὶ *Φρεαττοῖ*.

Εἰς τὰ δικαστήρια δὲ ταῦτα ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν ἤδη χρόνων ἱδρυμένα καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Δράκοντος ὀργανισθέντα ὁ Σόλων προσέθετο τὰ *δέκα δημοτικά*, ἅτινα κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδίκαζον μόνον τὰς ἐφέσεις, ἔπειτα δέ, προϊούσης τῆς δημοτικῆς ἰσχύος, ἐσφετερίσθησαν ὁλόκληρον τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Πρὸς συγκρότησιν δὲ τούτων

κατὰ τὴν ἔναρξιν ἑκάστου ἔτους ἐκληροῦντο ἐφάπαξ διὰ τῶν ἀρχόντων ἑξακισχίλιοι μεταξὺ τῶν συμπληρωσάντων τὸ *τριακοστὸν* ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ μηδέποτε εἰς ἀτιμίαν ὑποπεσόντων πολιτῶν, οἵτινες ὠνομάζοντο *ἡλιασταὶ* ἀπὸ τοῦ ἡλιάζεσθαι (συναθροίζεσθαι) καὶ ὤμνυον τὸν ἑξῆς ὅρκον: «*περὶ ὧν μὲν νόμοι εἰσί, κατὰ τοὺς νόμους ψηφιεῖσθαι, περὶ ὧν δὲ μὴ εἰσί, σὺν γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ.*» Κατὰ πᾶσαν δὲ πρωΐαν *πεντακισχίλιοι* διὰ νέας κληρώσεως διενέμοντο εἰς τὰ εἰρημένα δικαστήρια, ὥστε ἕκαστον τούτων περιελάμβανε μέχρι τῶν 500, οἱ δὲ περισσεύοντες *χίλιοι* ἐχρησίμευον ὡς ἐπιλαχόντες εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν κωλυομένων. Ἐνίοτε δέ, προκειμένων σπουδαίων ὑποθέσεων αἵτινες ἀπέβλεπον τὴν πολιτείαν, συνήρχοντο εἰς ἕν, δύο ἢ τρία συστήματα ἡλιαστῶν ἀποτελοῦντα τὴν κατ' ἐξοχὴν λεγομένην *Ἡλιαίαν*. Ἡ ἀγωγὴ συνετάσσετο πάντοτε ἐγγράφως, ἡ δὲ συζήτησις διεξήγετο προφορικῶς καὶ δημοσίᾳ.

Εἰδικοὶ νόμοι. Ὁ Σόλων ἀφοῦ διωργάνωσεν ἐν γένει τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν, συνέταξε καὶ νόμους μερικωτέρους ἀποβλέποντας τὰς ἰδιωτικὰς τῶν πολιτῶν σχέσεις. Τοιοῦτοι δὲ μάλιστά εἰσιν: ὁ ἐπιτρέπων εἰς ἕκαστον νὰ *διαθέτῃ* τὰ ἑαυτοῦ ἐλευθέρως μετὰ θάνατον καὶ ἀπονέμων οὕτως εἰς τὴν περιουσίαν χαρακτῆρα ἀληθοῦς ἰδιοκτησίας· ὁ καταργῶν τὰς *φερνὰς* καὶ περιορίζων τὴν *προῖκα* τῆς γυναικὸς εἰς ὀλίγα ἱμάτια καὶ εὐτελῆ τινα σκεύη· ὁ ἀπαλλάττων πάντα υἱὸν τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ *γηροκομεῖν* τὸν πατέρα του, ἐὰν οὗτος δὲν ἐφρόντιζεν ἐγκαίρως νὰ τὸν διδάξῃ τέχνην τινά· ὁ δίδων εἰς ἕνα ἕκαστον τὴν ἄδειαν τοῦ *ἐγκαλεῖν καὶ εἰσάγειν εἰς δίκην* τὸν κακομεταχειριζόμενον καὶ κακοῦντα *παιδίον, γυναῖκα, πτωχὸν ἢ δοῦλον*· ὁ κηρύττων πάντα πολίτην *ἄτιμον*, ὅστις ὑπαρχούσης στάσεως μένει οὐδέτερος ἤτοι εἰς οὐδεμίαν προστίθεται μερίδα. Σκοπὸς δὲ τοῦ νόμου τούτου ἦτο τὸ νὰ μὴν ἐγκαταλείπηται τῆς πολιτείας ἡ τύχη εἰς χεῖρας ὀλίγων τολμηρῶν καὶ κακοβούλων. — Καὶ εἰς τὴν *παιδαγωγίαν* ἐπέστησεν ὡσαύτως τὴν προσοχήν του ὁ Σόλων· ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ τῆς Σπάρτης νομοθέτης τὴν κατέταξε μεταξὺ τῶν κοινῶν τῆς πολιτείας καθηκόντων, αὐτὸς τὴν ἐθεώρησεν ὡς ἔργον ἐξηρτημένον ἀπὸ τῆς θελήσεως καὶ τῆς δυνάμεως ἑκάστου· ὅθεν ἡ *γυμναστικὴ* εἰκαὶ ἀποτελοῦσα ἐν Ἀθήναις μίαν ἐκ τῶν κυρίων ἀσχολιῶν τῆς νεολαίας, δὲν ἐνηργεῖτο ὅμως μετὰ τῆς τραχείας Σπαρτιατικῆς αὐστηρότητος. Ἐν γένει ὁ Σόλων διάφορος τοῦ Λυκούργου ἐσπούδασε διὰ τῶν νόμων του νὰ μορφώσῃ ὄχι *ἥρωας ὑπερφυσικούς*, ἀλλ' *ἀνθρώπους ἀνδρείους μὲν καὶ ἐλευθερόφρονας*, ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ *εὐαισθήτους, χαριέντας, φιλοτέχνους καὶ φιλεπιστήμονας*.

Ξύλινοι ἄξονες, ἀποδημία Σόλωνος (594-584). Ὅλοι οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐγράφησαν, ὡς λέγεται, ἐπὶ *ξυλίνων ἀξόνων* καί, ὡς πολλοὶ εἰκάζουσιν, ἐξετέθησαν δημοσίως· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐμμένωσιν αὐτοῖς πιστοὶ εἰς *δέκα ἐνιαυτούς*. Ἵνα μὴ ἀναγκασθῇ ὅμως ὁ Σόλων ἐνδίδων εἰς συμβουλάς, παρακλήσεις ἢ ἀπειλὰς νὰ φέρῃ τινὰ μεταβολὴν εἰς τὸ ἔργον του, ἀπεφάσισε νὰ ἐκδημήσῃ *δέκα ἔτη* (594—584), ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον συνειθίσῃ εἰς τὴν νέαν νομοθεσίαν. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἀφίκετο εἰς *Αἴγυπτον*, ὅπου διέτριψε χρόνον ἱκανὸν συμφιλοσοφήσας μετὰ τῶν λογιωτέρων τῶν αὐτόθι ἱερέων, *Ψενώφιος* τοῦ Ἡλιουπολίτου καὶ *Σώγχιδος* τοῦ Σαΐτου· ἔπειτα δὲ ἔπλευσεν εἰς *Κύπρον*, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς *Φιλόκυπρος* ἀκολουθῶν τὰς συμβουλάς του ἔκτισεν ἀντὶ τῆς μέχρι τοῦδε πρωτευούσης *Αἰπείας* κειμένης ἔν τινι ἀποκρήμνῳ τόπῳ παρὰ τὸν ποταμὸν Κλάριον νέαν ἄλλην εἰς θέσιν προσφυᾶ καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τὴν ὠνόμασε *Σόλους*· τελευταῖον δὲ ἀπῆλθε εἰς *Λυδίαν*, ἔνθα ἐλθὼν εἰς λόγους μετὰ τοῦ βασιλέως *Κροίσου* ἔδειξε πολλὴν παρρησίαν καὶ ἔδωκε συμβουλὰς σοφοῦ ἀνδρός, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάμνησις ἔσωσεν αὐτὸν ἔπειτα κινδυνεύοντα ὑπὸ Κύρου τὸν ἔσχατον κίνδυνον.

Πεισίστρατος τύραννος (560-554;), 548(;)-547(;) 537-527. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Σόλωνος ἠγέρθησαν ἐκ νέου αἱ προειρημέναι *τρεῖς φατρίαι* κατ' ἀλλήλων· καὶ τῆς μὲν τῶν πεδιαίων προΐστατο ἤδη ὁ *Λυκοῦργος*, τῆς δὲ τῶν παράλων ὁ Ἀλκμεωνίδης *Μεγακλῆς* καὶ τῆς τῶν διακρίων ὁ *Πεισίστρατος*. Ὅλοι ἐπεθύμουν μεταβολήν τινα τῶν καθεστώτων, διότι ἕκαστος ἤλπιζεν ἐν ταύτῃ νὰ κατισχύσῃ τῶν ἄλλων. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, παραγενόμενος ὁ Σόλων εἰς Ἀθήνας ἐτιμᾶτο μὲν καὶ ἀπέλαυε παρὰ πᾶσι τοῦ ὀφειλομένου σέβας, δὲν ἦτο ὅμως δυνατὸς νὰ παύσῃ τὰς στάσεις καὶ ἰδίως τοῦ μητρόθεν συγγενοῦς του Πεισιστράτου τὰ σχέδια νὰ ματαιώσῃ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶχέ τι αἱμύλον καὶ προσφιλὲς ἐν τῷ διαλέγεσθαι, ἐδεικνύετο βοηθητικὸς καὶ φίλος πρὸς τοὺς πένητας, ἐπιεικὴς δὲ καὶ μέτριος πρὸς τοὺς ἐχθρούς του. Παρὰ ταύτας δὲ τὰς ἰδιότητας, δι' ὧν κατ' ἀρχὰς ἐκέρδησε τὴν ἀγάπην τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔπειτα ἐπί τινα χρόνον συνήργησεν εἰς τὴν εὐτυχίαν των, ὑπεκρίνετο καὶ ὅσας δὲν εἶχεν, ἤγουν τὴν πρὸς τὴν ἰσότητα κλίσιν καὶ τὴν εὐλάβειαν τῶν καθεστώτων. Ὁ Σόλων κατανοήσας πρῶτος τὸ ἦθος καὶ τὴν ἐπιβουλὴν αὐτοῦ ἐσπούδασε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ διὰ νουθεσιῶν· καὶ πρὸς τὸν ἴδιον δὲ καὶ πρὸς ἑτέρους ἔλεγεν, ὅτι ἂν ἦτο δυνατὸν νὰφαιρεθῶσιν ἀπ' αὐτοῦ τὸ φιλόπρωτον καὶ ἡ πρὸς τὴν τυραννίδα κλίσις, οὐδεὶς ἄλλος ἤθελεν εἶσθαι εὐφυέστερος πρὸς ἀρετὴν καὶ κρείττων πολίτης. Ἀλλ'

ὁ Πεισίστρατος ἔσπευδεν ἀκατασχέτως πρὸς τὸν σκοπόν του· μίαν ἡμέραν πληγώσας ἑαυτὸν ἐλαφρῶς ἦλθε καθαιμακτὸς εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ παρεπονεῖτο ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐπεβουλεύοντο τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν δῆμον ἀγάπης του. Τότε δὲ προσελθὼν ὁ Σόλων, «*κακῶς*, εἶπεν, *ὦ παῖ Ἱπποκράτους, ὑποκρίνεσαι τὸν Ὁμηρικὸν Ὀδυσσέα· διότι ἐκεῖνος μὲν ἐπληγώθη σκοπῶν νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς πολεμίους, σὺ δ' ἔπραξας τοῦτο θέλων νὰ ἐξαπατήσῃς τοὺς συμπολίτας σου.*» Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ φωνὴ τοῦ γέροντος δὲν εἰσηκούσθη, ἐξ ἐναντίας τὸ πλῆθος ἐδείχθη πρόθυμον νὰ ὑπερμαχήσῃ τοῦ Πεισιστράτου καὶ συνελθὸν εἰς ἐκκλησίαν ἐψηφίσατο νὰ τῷ δοθῶσι *πεντήκοντα* κορυνηφόροι ὡς σωματοφύλακες, διὰ τῶν ὁποίων αὐξηθέντων πάραυτα ὁ Πεισίστρατος κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν καὶ κατέστησεν οὕτω τὴν τυραννίδα. Τούτου δὲ γενομένου ἡ πόλις πᾶσα ἐπλήσθη θορύβου· ὁ *Μεγακλῆς* ὁ Ἀλκμεωνίδης ἔφυγε· μόνος δὲ ὁ Σόλων προελθὼν πάλιν εἰς τὴν ἀγορὰν διελέχθη πρὸς τοὺς πολίτας· καὶ πρῶτον μὲν κατέκρινε τὴν ἀβουλίαν καὶ δειλίαν των, ἔπειτα δὲ τοὺς προέτρεψεν εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας των, ὅτε καὶ τὸ μνημονευόμενον εἶπεν: «*ὡς πρώην μὲν ἦν εὐμαρέστερον τὸ κωλῦσαι τὴν τυραννίδα συνισταμένην, νῦν δὲ μεῖζόν ἐστι καὶ λαμπρότερον ἐκκόψαι καὶ ἀνελεῖν αὐτὴν συνεστῶσαν.*» Μηδενὸς δὲ προσέχοντος εἰς τοὺς λόγους του διὰ τὸν φόβον, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν καὶ θέμενος τὰ ὅπλα πρὸ τῶν θυρῶν, «*ὅσον ἐδυνάμην*, εἶπεν, *ἐβοήθησα τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους,*» εἶτα δ' ἀπομακρυνθεὶς διῆγε βίον ἥσυχον. Εἰκαὶ δὲ πολλοὶ τὸν παρεκίνουν νὰναχωρήσῃ πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς ἐνδεχομένου κινδύνου, αὐτὸς ὅμως πιστεύων εἰς τὸ γῆρας του ἢ μᾶλλον εἰς τὸ ἥμερον ἦθος τοῦ νέου τυράννου δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν ἀκρόασιν. Καὶ ἀληθῶς ὁ Πεισίστρατος ἐγκρατὴς ἤδη τῶν πραγμάτων γενόμενος οὕτω φιλοφρόνως προσηνέχθη καὶ τοσοῦτον ἔδειξε σέβας πρὸς τὸν ἔνδοξον νομοθέτην, ὥστε πολλάκις τὸν μετεχειρίζετο ὡς σύμβουλόν του· καί, ἀφοῦ δὲ μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν, ἐτίμησε τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς φυλάττων κατὰ τὸ πλεῖστον τοὺς παρ' αὐτοῦ τεθέντας νόμους καὶ τοὺς φίλους πρὸς τοῦτο ἀναγκάζων. Ἀγάπη πρὸς τὴν δικαιοσύνην, πραότης, φρόνησις καὶ περίθαλψις τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ὑπῆρχον αἱ διακρίνουσαι τὸν Πεισίστρατον ἀρεταί. Καὶ ὅμως δὲν ἦτο ἔτι ἐρριζωμένη ἀρκούντως ἡ τυραννίς του· ὁ δὲ πρᾶος καὶ συμβιβαστικός του τρόπος ἀντὶ νὰφοπλίσῃ ἐνεθάρρυνεν ἔτι μᾶλλον τοὺς ἐχθρούς του. Οἱ φυγάδες πάντη ἄφοβοι ἐπανῆλθον, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων φατριῶν *Λυκοῦργος* καὶ *Μεγακλῆς* ἑνωθέντες τοῦ ἀφῄρεσαν τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸν ἐξέβαλον τῆς πόλεως. Ἀλλὰ μόλις ἀπηλλάχθησαν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ,

καὶ ἔστρεψαν πάλιν τὰ ὅπλα κατ' ἀλλήλων. Ἐκ τούτων δὲ ὁ Μεγακλῆς προτιμῶν ἀντὶ τῆς καταθλιπτικῆς ἐξουσίας τῶν εὐπατριδῶν τὴν πραεῖαν τοῦ Πεισιστράτου τυραννίαν ὑπεσχέθη εἰς τοῦτον διὰ μυστικῶν διαπραγματεύσεων νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀποκατάστασίν του, ἐὰν μόνον συγκατετίθετο νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν θυγατέρα του. Ὁ Πεισίστρατος τότε χηρεύων, ἀλλὰ πατὴρ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου δύω τέκνων, τοῦ *Ἱππίου* καὶ τοῦ *Ἱππάρχου*, ἐδέχθη τοὺς λόγους καὶ ἀμφότεροι ἐπενόησαν πρὸς ἐξαπάτησιν τοῦ λαοῦ μηχάνημά τι, ὅπερ ὁ Ἡρόδοτος ἀναφερόμενος εἰς τὴν σοφίαν τῶν Ἀθηναίων ὀνομάζει *εὐηθέστατον*. Εὗρον δηλαδὴ γυναῖκά τινα τὸ ὄνομα *Φύην* ὑπερμεγέθη τὸ ἀνάστημα καὶ ἄλλως εὐειδῆ, τὴν ὁποίαν στολίσαντες διὰ πανοπλίας ὡδήγησαν ἐπὶ ἅρματος εἰς τὸ ἄστυ, κήρυκες δὲ προπορευόμενοι «*δέχεσθε*, ἐφώναζον, *ὦ Ἀθηναῖοι, εὐμενῶς τὸν Πεισίστρατον, ὃν αὐτὴ ἡ θεὰ ὑπὲρ πάντας τιμήσασα εἰς τὴν ἑαυτῆς ἀκρόπολιν κατάγει.*» Καὶ ἐδέχθη μὲν ὁ λαὸς αὐτὸν προθύμως, πρὸς ὃν ἄλλως διέκειτο εὐνοϊκῶς, ἀλλὰ καὶ νῦν ὡς καὶ τὸ πρῶτον ἡ ἐν Ἀθήναις διαμονή του διήρκεσε βραχὺν χρόνον. Ὁ Μεγακλῆς μαθὼν ὅτι αἰσχρῶς μετεχειρίζετο τὴν θυγατέρα του καὶ θεωρήσας τοῦτο ὕβριν πρὸς ἑαυτὸν συνδιηλλάχθη ἐκ νέου μετὰ τῆς φατρίας τοῦ Λυκούργου πρὸς καταδίωξιν τοῦ γαμβροῦ του, ὅστις ἀμηχανῶν ἀντιστῇ εἰς τὰς ἡνωμένας ἐκείνων δυνάμεις ὑπεχώρησεν ἑκουσίως καταφυγὼν εἰς *Ἐρέτριαν*. *Ἕνδεκα* ἔτη ἔμεινεν ἐκεῖ διατρίβων, καὶ εἶχε σχεδὸν λησμονηθῇ ὑπὸ τοῦ εὐμεταβόλου λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε οἱ υἱοί του ὄντες ἤδη ἡλικιωμένοι τὸν ἔπεισαν νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ *τρίτην* πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐξουσίας ἀπόπειραν.

Ὁ Πεισίστρατος, ὅστις κατὰ τὰς δύο πρώτας περιόδους τῆς τυραννίδος του ἐδείχθη πολυειδῶς εὐεργετικὸς πρός τε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ξένους καὶ πρὸς ὁλοκλήρους πόλεις, πανταχόθεν ἤδη ὑπεστηρίχθη χρηματικῶς τε καὶ δι' ἐνόπλων ἀνθρώπων. Ἀφοῦ δὲ παρεσκεύασε τὰ πάντα καλῶς, ἐπεχείρησε τὴν κάθοδόν του καὶ πρῶτον περαιωθεὶς εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέλαβε τὸν *Μαραθῶνα*, ὅπου συνέρρευσαν ταχέως πάντες οἱ ἐκ τοῦ ἄστεως στασιῶται καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν δήμων πολλοί. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐξεστράτευσαν καὶ οἱ ἐχθροί του στρατοπεδεύσαντες ἐπὶ τοῦ λόφου, ἔνθα ἔκειτο Ἀθηνᾶς ἱερὸν ἀπέναντι ἐκείνων. Καὶ πολὺν μὲν χρόνον ἔμειναν παρατηρούμενοι ἀμοιβαίως, ἕως οὗ οἱ ἐκ τοῦ ἄστεως Ἀθηναῖοι πεινῶντες ὥρμησαν εἰς τὸ ἄριστον καὶ μετὰ τοῦτο ἄλλοι μὲν ἐτράπησαν εἰς ὕπνον, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ παίζειν. Τότε ὁ Πεισίστρατος ἐπιπεσὼν διεσκόρπισεν αὐτοὺς εὐκόλως· εἰς δὲ τοὺς φεύγοντας καὶ δυναμένους νὰ αἰχμαλωτευθῶσιν ἔπεμψεν εὐθὺς μετὰ πολλῆς φρονήσεως

τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ υἱοὺς ἐφίππους, οἵτινες τοὺς παρεκίνουν νὰ ἔχωσι θάρρος καὶ νὰ ἀπέλθωσιν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Οὕτω λοιπὸν γενόμενος κύριος τῶν Ἀθηνῶν τὸ τρίτον καὶ προθέμενος νὰ ῥιζώσῃ ἤδη τὴν τυραννίδα του, τοὺς μὲν ἐχθροὺς αὐτοῦ ἀπέπεμψεν ἐντελῶς ἐκ τῆς πόλεως, τῶν δὲ ἀμφιβόλων τοὺς παῖδας λαβὼν ὁμήρους κατέστησεν εἰς *Νάξον*, ἣν ὑποτάξας ἐπέτρεψεν εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ *Λύγδαμιν*. Ἅμα δ' ἀποκατασταθείσης τῆς ἡσυχίας ἐν τῇ πόλει ἤρξατο νὰ κυβερνᾷ πάλιν μετὰ τῆς πρώτης συνήθους ἠπιότητός του καὶ ἐσπούδασε νὰ φανῇ παντὶ τρόπῳ ἀρεστὸς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὴν ματαιότητά των ἐκολάκευσε καθαρίσας τὴν *νῆσον Δῆλον* διὰ τῆς ἐξορύξεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς μετακομιδῆς τούτων ἀλλαχόσε, τὴν δὲ φιλοδοξίαν των διὰ τῆς κυριεύσεως τοῦ *Σιγείου* ἐν τῷ κατὰ τῶν *Μιτυληναίων πολέμῳ*· ἐνίσχυσε τὴν *γεωργίαν*, *τὴν ἐμπορίαν*, *τὰς τέχνας* καὶ *ἐπιστήμας*· συνήθροισε καὶ συνῆψεν εἰς ἓν ὅλον τὰς μέχρι τοῦδε διεσκορπισμένας *ῥαψῳδίας τοῦ Ὁμήρου* διατάξας νὰ ἀναγινώσκωνται δημοσίως ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Παναθηναίων· ἵδρυσε πρῶτος καὶ *βιβλιοθήκην ἐν Ἀθήναις*, εἰς ἣν ἕκαστος ἐδύνατο νὰ προσέρχηται ἀκωλύτως· ἐξύψωσε τὴν φιλοκαλίαν τῶν πολιτῶν διὰ τῆς ἀνεγέρσεως *κτιρίων* ἀφιερωμένων εἰς δημοσίαν χρῆσιν καὶ εἰς τὴν θείαν λατρείαν, οἷον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἤδη ἀρξαμένου λαμπροτάτου *ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου* Διὸς καὶ τῶν κήπων καὶ ἀλσῶν τοῦ *Λυκείου*. Ὅπως δέ, διαρκούσης τῆς ἐξουσίας του, οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐν γένει ἐπαγιώθησαν, οὕτω κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατεβλήθησαν καὶ τὰ πρῶτα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ποιήσεως σπέρματα, ἅτινα ἔμελλον προσεχῶς νὰ φέρωσιν ἀφθόνους καρπούς. Ἀπέθανε δὲ τῷ 527 π. Χ. πενθούμενος ὑπὸ πάντων ὡς κοινὸς πατήρ.

Πεισιστρατίδαι: Ἱππίας καὶ Ἵππαρχος. Οἱ υἱοί του Ἱππίας καὶ Ἵππαρχος διαδεχθέντες ἀταράχως τὴν τυραννίδα μετῆλθον αὐτὴν οὐχ ἧττον ἐπιεικῶς καὶ μετρίως. Ὁ Ἵππαρχος ἰδίως ἐδείχθη κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πατρός του ἔνθερμος προστάτης *τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν*. Περίφημοι ποιηταί, οἷον *Ἀνακρέων ὁ Τήϊος*, *Σιμωνίδης ὁ Κεῖος* καὶ ἄλλοι, προσκεκλημένοι ἀπέλαυον παρ' αὐτῷ τιμῶν μεγάλων καὶ ἐφιλοδωροῦντο ἐλευθερίως. Ὅλαι αἱ ἀγυιαὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ αἱ ὁδοὶ τῆς Ἀττικῆς ἐστολίσθησαν δι' *Ἑρμῶν* φερόντων διάφορα γνωμικὰ πρὸς φωτισμὸν τοῦ λαοῦ. Ὁ δὲ *Ἱππίας* ἐξεναντίας ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὰς πολιτικὰς σχέσεις καὶ εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, θέλων οὕτω νὰ προσοικειωθῇ τὸν λαόν. Ἐνῷ ὁ Πεισίστρατος ἐλάμβανεν ὡς φόρον τὸ *δέκατον μέρος* τῶν εἰσοδημάτων χάριν μισθοδοτήσεως τῆς φρουρᾶς του καὶ τῆς ἄλλης δημοσίας δαπάνης, ὁ Ἵππαρχος ἠλάττωσε τὸν φόρον τοῦτον κατὰ τὸ ἥμισυ. Αἱ Ἀθῆναι ηὐτύ-

χουν ὡς οὐδέποτε πρότερον. Ἀλλ' ὅμως πολλοὶ φίλοι τῆς δημοκρατίας μὴ ἀρεσκόμενοι εἰς τὸ ἐπικρατοῦν πολίτευμα ἐπεθύμουν τὴν κατάργησίν του.

Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων δύο φίλοι, φόνος Ἱππάρχου (514). *Δύο δὲ πολῖται* Ἀθηναῖοι, *Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων*, οἵτινες παρεκτὸς τῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων εἶχον καὶ πάθος προσωπικὸν κατὰ τῶν τυράννων, μάλιστα ὁ πρῶτος διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἱππάρχου γενομένην ὕβριν, συνώμοσαν νὰ φονεύσωσιν ἀμφοτέρους (514) κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Ἀλλὰ τὰ διὰ μυρσίνης κεκαλυμμένα ξίφη των ἀπέκτειναν μόνον τὸν Ἵππαρχον. Καὶ ὁ μὲν Ἁρμόδιος ἀνῃρέθη παραχρῆμα ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ τυράννου, τὸν δὲ Ἀριστογείτονα συλλαβὼν ὁ Ἱππίας ὑπέβαλεν εἰς τρομερὰς βασάνους πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν συνωμοτῶν. Μεταγενέστεροι συγγραφεῖς βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ Ἀριστογείτων βασανιζόμενος ἀντὶ τῶν συναιτίων προέδωκε τοὺς φίλους τοῦ Ἱππίου, οἵτινες καὶ ἐφονεύθησαν ἀμέσως· ἡ δὲ ἐρωμένη του *Λέαινα*, ἵνα μὴ ὑπὸ σφοδροτέρων πόνων ἀναγκασθεῖσα μαρτυρήσῃ τι ἐξ ὅσων ἐγνώριζεν, ἀπέκοψε διὰ τῶν ὀδόντων τὴν γλῶσσάν της καὶ τὴν ἀπέπτυσεν εἰς τοῦ τυράννου τὸ πρόσωπον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνήγειραν ἔπειτα ἄγαλμα εἰς αὐτὴν παριστῶν λέαιναν ἄνευ γλώσσης· εἰς δὲ τὸν Ἁρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα ἔστησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ *χαλκοῦς ἀνδριάντας*, καὶ ᾠδαὶ δημόσιαι ὕμνουν τὰ ὀνόματα καὶ τὸ κλέος αὐτῶν.

Ἱππίας μόνος (514-510). Ἀπὸ τοῦ εἰρημένου δὲ συμβεβηκότος ἤρξατο ἡ ἀληθὴς τυραννία. Ὁ *Ἱππίας* πλήρης ὑπονοιῶν καὶ δυσπιστίας πρὸς πάντας ὁσημέραι καθίστατο ὠμότερος· ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς του ἀπαλλοτριούμενος τοὺς πρώην φίλους αὐτοῦ ηὔξανε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀντιπάλων του. Οἱ Ἀλκμεωνίδαι, οἵτινες ἔζων ἐξόριστοι διὰ τὴν πρὸς τοὺς Πεισιστρατίδας ἔχθραν των, δὲν ἔμενον ἀμέριμνοι. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των, ἤτοι τῆς ἐξώσεως τῶν Πεισιστρατιδῶν, μετεχειρίσθησαν τὴν θρησκείαν· πλούσιοι δηλαδὴ ὄντες ἀνέλαβον τῇ συγκαταθέσει τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου τὴν *ἀνοικοδόμησιν* τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν καὶ ἐκέρδησαν οὕτως ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν Πυθίαν, ὥστε αὕτη εἰς πάντα Σπαρτιάτην ἐρχόμενον νὰ χρηστηριασθῇ ἢ δι' ἑαυτὸν ἢ διὰ τὴν πολιτείαν ἔδιδε τὴν παραγγελίαν τῆς ἐλευθερώσεως τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ *Σπαρτιᾶται* ὑπακούσαντες τέλος εἰς τὴν θείαν προσταγὴν ἔπεμψαν στρατὸν κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀλλ' ὁ Ἱππίας προμαθὼν τοῦτο ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του Θεσσαλοὺς ἱππεῖς, δι' ὧν ἐδυνήθη νὰποκρούσῃ τὴν ἐν Φαλήρῳ ἀπόβασιν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν κατὰ

γῆν, στρατηγοῦντος τοῦ *Κλεομένους*, ἔτρεψαν τοὺς Θεσσαλοὺς εἰς φυγήν, τοὺς δὲ Πεισιστρατίδας ἠνάγκασαν νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει. Καὶ ἀνεχώρησαν μὲν εὐθὺς ἔπειτα βλέποντες παρατεινομένην τὴν πολιορκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον οὐδεμίαν κλίσιν, κατὰ συμβεβηκὸς ὅμως οἱ παῖδες τοῦ Ἱππίου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του ὑπεκτεθειμένοι ἔξω τῆς χώρας συνελήφθησαν, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου οἱ Ἀθηναῖοι κατώρθωσαν τὸν σκοπόν των. Ὁ Ἱππίας ἀναγκασθεὶς νὰ παραιτηθῇ τὴν ἀρχὴν (510) ἀπῆλθε τὸ πρῶτον εἰς τὸ *Σίγειον* παρὰ τὴν ἀρχαίαν Τρωάδα, ὅπου ἐτυράννει ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του *Ἡγησίστρατος*, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν *Περσίαν*.

Κλεισθένης (509), *δέκα φυλαί*, *ὀστρακισμός*. Ἀπὸ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐγένοντο πάλιν πρῶτοι ἐν Ἀθήναις οἱ Ἀλκμεωνίδαι, ὧν ὁ ἀρχηγὸς *Κλεισθένης* προθέμενος τὴν ταπείνωσιν τῶν εὐπατριδῶν καὶ συνάμα τὴν αὔξησιν καὶ στερέωσιν τῆς δημοκρατίας ὥρμησεν εὐθὺς εἰς *νεωτερισμοὺς ἀξιολόγους*. *Ἐπολιτογράφησε* δηλονότι οὐ μόνον *μετοίκους* ἀλλὰ καὶ *δούλους* καὶ τὰς μέχρι τοῦδε *τέσσαρας φυλὰς* ηὔξησεν εἰς *δέκα*, αἵτινες ἔφερον τὰ ὀνόματα ταῦτα: *Ἐρεχθηΐς*, *Αἰγηΐς*, *Παλλιονίς*, *Λεοντίς*, *Ἀκαμαντίς*, *Οἰνηΐς*, *Κεκροπίς*, *Ἱπποθωοντίς*, *Αἰαντὶς* καὶ *Ἀντιοχίς*· ὥστε ἡ βουλή, λαμβανομένων *πεντήκοντα* ἀνδρῶν ἀφ' ἑκάστης φυλῆς, συνέστη ἔκτοτε, ὡς εἴρηται, ἐκ *πεντακοσίων*. Εἰσήγαγε δὲ κατὰ τὸν αὐτόν, ὡς λέγεται, χρόνον καὶ τὸν *ὀστρακισμὸν* ἢ τὴν ἐπὶ δεκαετίαν ἐξορίαν παντός, τὸν ὁποῖον ὁ πλοῦτος ἢ ἡ δημοτικότης καθίστα ἐπικίνδυνον εἰς τὴν πολιτείαν.

Ἰσαγόρας. Ἀλλ' ὅμως τοῦ Κλεισθένους τὰ τολμηρὰ βήματα ἠρέθισαν καὶ αὖθις τὴν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν· ὅθεν ὁ ταύτης προεστὼς *Ἰσαγόρας* ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τοῦ Κλεομένους βασιλέως τῆς Σπάρτης, ὅστις σπεύσας προθύμως μετὰ μεγάλης δυνάμεως πρῶτον μὲν ἐζήτησεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων νὰπελάσωσι τὸν Κλεισθένην ὡς ἐνεχόμενον δῆθεν εἰς τὸ Κυλώνειον ἄγος, ὅπερ καὶ ἐγένετο· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξώρισε κατὰ τὴν εἰσήγησιν τοῦ Ἰσαγόρου *ἑπτακόσια Ἀθηναίων ἐφέστια* ἤτοι οἰκογενείας καὶ τέλος ἐπεχείρησε νὰ καταλύσῃ καὶ τὴν βουλὴν αὐτὴν τῶν πεντακοσίων καὶ νὰ ἐγχειρίσῃ τὰς ἀρχὰς εἰς *τριακοσίους* ὀπαδοὺς τοῦ Ἰσαγόρου. Ἀλλ' ἀντισταθείσης τῆς βουλῆς καὶ κατὰ προτροπὴν αὐτῆς ἐξοπλισθέντος τοῦ δήμου ὅ τε Κλεομένης καὶ ὁ Ἰσαγόρας καὶ οἱ συστασιῶται αὐτῶν ἐκλείσθησαν ἐν τῇ ἀκροπόλει· τὴν δὲ *τρίτην* ἡμέραν ἐξῆλθον ὑπόσπονδοι ἐκ τῆς χώρας ὅσοι αὐτῶν ἦσαν Λακεδαιμόνιοι· φρονίμως δὲ ποιῶν ἀνεχώρησεν ὁμοῦ καὶ ὁ Ἰσαγόρας. Ὁ Κλεισθένης τότε ἐπανῆλθε μετὰ τῶν λοιπῶν ἐξορίστων εἰς Ἀθήνας καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν τὰ Σπαρτια-

τικὰ φρονούντων κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη οἱ Ἀθηναῖοι ἐφοβοῦντο μὴ ἐπιστρέψωσιν ἰσχυρότεροι οἱ καταφρονηθέντες Σπαρτιᾶται, *ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Σάρδεις* ζητοῦντες τὴν συμμαχίαν τῶν Περσῶν. Ὁ σατράπης τῶν Σάρδεων Ἀρταφέρνης ἐδέχθη τούτους μετὰ μεγάλης ὑπεροψίας· τοὺς ἠρώτησε πόθεν ἦλθον καὶ τοῖς ὑπεσχέθη τὴν προστασίαν ἐὰν προσφέρωσιν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα γῆν καὶ ὕδωρ· οἱ πρέσβεις ἔστερξαν εἰς τοῦτο ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανελθόντας τοὺς κατέκριναν μεγάλως.

Κλεομένους εἰσβολὴ εἰς Ἀττικὴν (507). Ἀλλ' ὅμως καὶ ἂν κατωρθοῦτο ἡ ζητηθεῖσα συμμαχία, βραδέως ἤθελε φθάση ἡ Περσικὴ βοήθεια, διότι ὁ Κλεομένης μαινόμενος διὰ τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὕβριν συνέστησεν ἐκ πάσης τῆς Πελοποννήσου στρατὸν καὶ προσεκάλεσεν ἐν ταὐτῷ τούς τε Βοιωτοὺς καὶ Χαλκιδεῖς εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἐκστρατείας του, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο τῶν Ἀθηναίων ἡ τιμώρησις καὶ τοῦ Ἰσαγόρου ὡς τυράννου ἡ ἀποκατάστασις καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικήν. Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἀττικὴ ἐπολεμεῖτο ἑκατέρωθεν καὶ ἤθελεν ὑποκύψη ἐξάπαντος, ἐὰν ἡ ἐχθρικὴ δύναμις δὲν ἐδιχονόει. Πρῶτοι οἱ *Κορίνθιοι* πεισθέντες περὶ τῆς ἀδικίας τοῦ προκειμένου κινήματος μετέβαλον γνώμην καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια· ἔπειτα καὶ ὁ ἕτερος βασιλεὺς Δημάρατος διαφωνήσας πρὸς τὸν Κλεομένην ἐπέστρεψε μετά τινος μοίρας τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Λακωνικήν. Ταῦτα δὲ βλέποντες καὶ οἱ λοιποὶ τῶν συμμάχων ἀνεχώρησαν καὶ αὐτοὶ ταχέως. Διαλυθέντος δὲ οὕτως ἀκλεῶς τοῦ Πελοποννησιακοῦ στρατοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι ὥρμησαν κατὰ *τῶν Βοιωτῶν* καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγήν, ἀφοῦ ἐφόνευσαν πάνυ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ ἐζώγρησαν ἑπτακοσίους· τὴν δ' αὐτὴν ἡμέραν διαβάντες εἰς *Εὔβοιαν* συνέβαλον πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς, τοὺς ἐνίκησαν κατὰ κράτος καὶ καταλιπόντες *τετρακισχιλίους κληρούχους* ἐπανέκαμψαν ἐν Θριάμβῳ. Τοιουτοτρόπως ἀπεδείχθη, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, πόσον σπουδαῖον χρῆμα εἶνε ἡ πολιτικὴ ἰσηγορία ἤτοι ἰσότης· διότι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐν ὅσῳ ἐτυραννοῦντο, δὲν ἦσαν οὐδαμῶς κρείττονες τῶν περιοικούντων, ἅμα δ' ἀπαλλαχθέντες τῶν τυράννων ἐγένοντο πρῶτοι πάντων.

Ἀλλ' ἡ αὔξησις αὕτη τῶν Ἀθηνῶν ἐτρόμαξε τοὺς Σπαρτιάτας· ἐστοχάζοντο, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ἀττικῆς μένων μὲν ἐλεύθερος ἔμελλε νὰ γείνῃ ἰσόρροπος πρὸς αὐτούς, ὑποκείμενος δὲ εἰς τὴν τυραννίδα ἤθελεν εἶσθαι ἀσθενὴς καὶ ἕτοιμος νὰ πειθαρχῇ· ὅθεν μεταμελόμενοι διὰ τὰ πεπραγμένα μετεπέμψαντο τὸν Ἱππίαν ἀπὸ τοῦ Σιγείου ἵνα τὸν καταστήσωσι πάλιν τύραννον τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ τῶν συμμάχων ὁμηγύρει, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσαν ἐπὶ

τούτῳ καὶ ὅπου ἀπροκαλύπτως ἐξέφρασαν τὸν σκοπόν των, λαβὼν καὶ αὖθις τὸν λόγον Κορίνθιός τις ὁ *Σωσικλῆς* παρέστησεν ὅτι ἦτο ἀπρεπὲς εἰς τὴν Σπάρτην νὰ καταλύῃ τὴν ἐλευθερίαν ὅπου ὑπάρχει εἰσάγουσα τὴν τυραννίδα εἰς τὰς πόλεις καὶ ὅτι οὐδὲν ἄλλο τούτου ἀδικώτερον οὔτε μιαιφονώτερον τῷ ἐφαίνετο. Περιέγραψε δὲ συνάμα φέρων παράδειγμα τυράννου ἄρξαντος ἐν Κορίνθῳ τὰ δεινὰ τῆς τυραννίδος τόσον ζωηρῶς, ὥστε πάντες ἐψήφισαν ὁμοφώνως νὰ παραιτήσῃ μὲν ἡ Σπάρτη τὸν σκοπὸν αὐτῆς, ὁ δὲ Ἱππίας νὰ ζήσῃ ὅπου καὶ ὅπως βούλεται. Οὕτω δ' ἀποτυχὼν ὁ Πεισιστρατίδης οὗτος τῆς δι' Ἑλληνικῆς συνδρομῆς ἀποκαταστάσεώς του, ἐστράφη πρὸς τοὺς Πέρσας, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ συνεξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὡς λεχθήσεται.

§ 201. **ΗΠΕΙΡΟΣ.** Ἡ *Ἤπειρος* κατῳκεῖτο ἀνέκαθεν ὑπὸ Πελασγῶν καὶ διαφόρων ἴσως βαρβάρων ἐθνῶν. Ἐκ δὲ τῶν πόλεων αὐτῆς ἡ *Ἀμβρακία* ἦτο καθαρῶς Ἑλληνικὴ ὡς ἀποικία τῶν Κορινθίων. Αὕτη κτισθεῖσα κατὰ τὸν Στράβωνα ὑπὸ τοῦ Γόργου υἱοῦ τοῦ Κυψέλου ἐκυβερνήθη τὸ πρῶτον *τυραννικῶς*· ἔπειτα δὲ ἐκβληθέντος τοῦ Περιάνδρου ἐξαδέλφου τοῦ ἐν Κορίνθῳ ὁμωνύμου τυράννου *ἐδημοκρατήθη*· καίπερ δὲ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Κορίνθου, διετήρησε πάντοτε τὸν μετ' αὐτῆς σύνδεσμον καὶ ἐγένετο ἡ ἑστία, ἀφ' ἧς ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία εἰσέδυσε κατὰ μικρὸν πανταχοῦ μὲν τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, μάλιστα δὲ εἰς τὴν χώραν τῶν Μολοσσῶν, ὅπου καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἦρχε *βασιλική* τις δυναστεία ἀναφέρουσα τὴν καταγωγὴν αὐτῆς εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχιλλέως Νεοπτόλεμον.

§ 202. **ΘΕΣΣΑΛΙΑ.** Ἡ *Θεσσαλία* διὰ τῆς ἐποικήσεως τοῦ Πελασγικοῦ ἢ Θεσπρωτικοῦ γένους τῶν Θεσσαλῶν ἔλαβε τὴν νέαν καὶ διαρκῆ ἐπωνυμίαν της. Ἐκ δὲ τῶν παλαιῶν αὐτῆς κατοίκων οἱ μὲν *Δωριεῖς* καὶ οἱ *Βοιωτοὶ* μετῴκησαν πρὸς νότον, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν *Αἰολέων* μετέβησαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν· οἱ δὲ *Ἀχαιοί, Φθιῶται καὶ Μάγνητες* μετέβαλον μόνον κυρίους, ἐνῷ οἱ πρὸς τὰ ὄρη ἀποσθέντες *Περραιβοὶ καὶ Ἑστιαιῶται* διετήρησαν ὁπωσδήποτε τὴν αὐτονομίαν των. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀπὸ τῆς Θεσσαλοκρατίας μορφωθεισῶν πολιτειῶν ὑπερεῖχον μάλιστα ἡ *Λάρισσα* καὶ ἡ *Κρανὼν* ἕνεκα τῶν ἐν αὐταῖς ἰσχυουσῶν δυναστειῶν, ἤτοι τῶν *Ἀλευαδῶν καὶ Σκοπαδῶν*. Οἱ δυνάσται ἔφερον πολλάκις καὶ τὸ ὄνομα τῶν *βασιλέων*· κατὰ πρῶτον δὲ ἀπὸ τοῦ *Ἰάσονος* (378-370) τυράννου τῶν Φερῶν παρουσιάζονται οἱ οὕτω λεγόμενοι *ταγοί*.

§ 203. **ΒΟΙΩΤΙΑ.** Ἡ *Βοιωτία*, ὅπου εἴδομεν ἀκμάζοντας τοὺς *Καδμείους καὶ Μινύας*, περιελάμβανεν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Βοιω-

τῶν πολλὰς αὐτονόμους πόλεις, ἐξ ὧν ἑκάστη παρίστατο διὰ κοινοῦ συμβουλίου εἰς τὴν κοινὴν τῶν *Δαιδάλων πανήγυριν*· εἰς ὅλας δὲ ταύτας οἱ Βοιωτοὶ ὑπερισχύσαντες ἐγένοντο οἱ *προέχοντες γεωμόροι* ἄνδρες ἀλαζόνες καὶ θρασεῖς, ἐν ᾧ οἱ ὑπολειφθέντες πρώην κάτοικοι ἀπέβησαν πῇ μὲν ἐντελῶς ὑπήκοοι ἢ πενέσται, πῇ δὲ ἁπλῶς ὑπόφοροι. Πρὸ πάσης δὲ ἄλλης πόλεως αἱ *Θῆβαι* ἐξ ἀρχῆς ἤδη ἡ εὐανδροτέρα ἐπέδιδεν ἐπὶ μᾶλλον, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου οὐ μόνον περιέλαβεν εἰς τὴν ἐπικράτειάν της τὸ μεῖζον τῆς νοτίας Βοιωτίας μέρος, ἀλλ' ἀντεποιήθη πάντοτε καὶ τῆς προεδρείας ἢ ἡγεμονίας ἐπὶ τῶν ἄλλων πόλεων. Αὐτὴ δέ, ὡς φαίνεται, εἰσήγαγε καὶ πολιτικήν τινα ἕνωσιν ἢ *ὁμοσπονδίαν*, καθ' ἣν οἱ λεγόμενοι *Βοιωτάρχαι ἐνιαύσιοι* αἱρετοὶ ἄρχοντες προΐσταντο τοῦ ὅλου συστήματος ὄντες ὁτὲ μὲν *δώδεκα*, ὁτὲ δὲ ὀλιγώτεροι κατὰ λόγον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συμμετεχουσῶν αὐτοῦ πόλεων· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης οὐδεμία μεταξὺ τῶν Βοιωτῶν ἐνότης κατωρθώθη. Ἡ *Πλάταια* χωρισθεῖσα πρωΐμως ἀπὸ τῶν Θηβῶν προσετέθη εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηνῶν· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπραξαν ἐφεξῆς καὶ αἱ *Θεσπιαί*.

§ 204. **ΦΩΚΙΣ.** Ἐν τῇ μικρᾷ πολιτείᾳ τῆς *Φωκίδος* ἡ βασιλεία κατηργήθη εὐθὺς μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν· ἑκάστη δὲ τῶν πόλεων αὐτῆς εἰσήγαγε τὸ *δημοκρατικὸν* πολίτευμα, ἐξαιρουμένων τῶν Δελφῶν, ὅπου *πέντε ἰσόβιοι ὅσιοι*, οἵτινες ἐκαυχῶντο ὅτι κατήγοντο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δευκαλίωνος, συνεκυβέρνων μετὰ τῶν *προφητῶν* τοῦ ναοῦ. Ἡ *Κρῖσα* καὶ *Κίρρα*, ἥτις ἦτο τὸ ἐπίνειον τῶν Δελφῶν, ἐπὶ τέλους κατεστράφησαν ἐπὶ τοῦ λεγομένου *πρώτου ἱεροῦ πολέμου* (595-586), διότι ἐτελώνουν αὐστηρῶς παρὰ τὰ προστάγματα τῶν Ἀμφικτυόνων τοὺς ἐπὶ τὸ ἱερὸν ἀφικνουμένους ξένους καὶ κατελάμβανον ἱερὰν γῆν.

§ 205. **ΔΩΡΙΣ.** Ἡ *Δωρὶς* προσεχῶς εἰς τὴν Φωκίδα κειμένη, τῆς ὁποίας ἐξ ἀρχῆς ἀπετέλει μέρος, ὡς ἐστία, ὅθεν οἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβαλόντες Δωριεῖς ὡρμήθησαν, ἐτιμᾶτο διηνεκῶς ὑπὸ τῆς Δωρικῆς Σπάρτης καὶ ἐβοηθεῖτο πάντοτε ὑπὸ ταύτης κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν της, ἰδίως κατὰ τῶν Φωκέων. Τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἐστηρίζετο πιθανῶς εἰς τοὺς ἀρχαίους Δωρικοὺς θεσμούς, ἐξ ὧν καὶ τὸ τῆς Σπάρτης διεπλάσθη.

§ 206. **ΛΟΚΡΙΣ, ἀνατολικὴ καὶ δυτική.** Ἡ *Λοκρὶς* εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν διαστελλομένη περιελάμβανεν ἐκείνη μὲν τοὺς *Ὀπουντίους* καὶ *Ἐπικνημιδίους*, ἡ δὲ δυτικὴ ἢ Ἑσπερία Λοκρὶς τοὺς *Ὀζόλας*. Ἐν μιᾷ τῶν κυρίων πόλεων τῆς Ἑσπερίας τῇ *Ναυπάκτῳ*, οἱ Δωριεῖς κατεσκεύασαν τὰ πλοῖα, δι' ὧν ἐπεραιώθησαν εἰς τὴν Πε-

λοπόννησον καὶ ἐντεῦθεν, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, ἔλαβεν ἡ πόλις τὴν ἐπωνυμίαν. Ὁ χρόνος δέ, καθ' ὃν ἡ Λοκρὶς κατήργησε τὴν βασιλείαν, καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ αὐτῆς πολιτικαὶ σχέσεις ἀγνοοῦνται.

§ 207. **ΑΙΤΩΛΙΑ.** Ἡ *Αἰτωλία*, ἐξαιρουμένων τῶν τὰ παράλια οἰκούντων Αἰτωλῶν, οἵτινες εἶχον Ἑλληνικὴν καταγωγὴν καὶ μετέδωκαν εἰς ὅλην τὴν χώραν τὸ ὄνομα αὐτῶν, περιελάμβανε διάφορα γένη *Πελασγικὰ* ἢ *Ἠπειρωτικὰ* πολιτευόμενα κωμηδόν, τὸν ληστρικὸν κατὰ τὸ πλεῖστον μετερχόμενα βίον καὶ διὰ τοῦτο καταφρονούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς βάρβαρα. Ἡ σύστασις τῆς Αἰτωλικῆς ὁμοσπονδίας, ἀφ' ἧς ἡ προκειμένη χώρα κατέστη λόγου ἀξία, συμπίπτει εἰς τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων.

§ 208. **ΑΚΑΡΝΑΝΙΑ.** Ἀπὸ τῶν Αἰτωλῶν δὲν διέφερον οὐδαμῶς οἱ *Ἀκαρνᾶνες* κατὰ τοὺς χρόνους τούτους· ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ προβαίνουσιν ἐκπολιτιζόμενοι καὶ κατὰ τοῦτο συνετέλεσαν ἰδίως διάφοροι πρώτιμως παρ' αὐτῶν κατασταθεῖσαι *Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι*, οἷον τὸ *Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος*, ὅπερ ἔκτισαν οἱ *Ἀργεῖοι*· τὸ *Σόλλιον*· ἡ *Λευκάς*· τὸ *Ἀνακτόριον* καὶ ἄλλαι, τὰς ὁποίας ἔκτισαν ὡσεπιτοπλεῖστον *Κορίνθιοι* ἐπὶ τῶν Βακχιαδῶν καὶ Κυψελιδῶν.

§ 209. **ΜΕΓΑΡΙΣ.** Ἡ *Μεγαρὶς* συνάπτουσα τὴν Ἀττικὴν μετὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐν γένει τὴν εἰς ταύτην ἀπὸ τῆς μέσης Ἑλλάδος μετάβασιν ἀποτελοῦσα ἐπὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἀπετέλεσε μέρος τῆς Δωρικῆς Κορίνθου, ἔπειτα ὅμως κατώρθωσε νὰ γείνῃ αὐτόνομος καὶ ταχέως ὡς ἐκ τῆς ἐπικαίρου θέσεώς της προήχθη εἰς ἀκμὴν μεγάλην, ὥστε οὐ μόνον ἐδυνήθη νὰ στείλῃ πολλὰς *ἀποικίας* εἰς ἀπωτέρας παραλίας, ἀλλ' ἐτόλμησε καὶ πρὸς τὴν κατὰ θάλασσαν κραταιὰν *Σάμον* νὰ ναυμαχήσῃ ἕνεκα τῆς *Περίνθου*. Κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ζ' αἰῶνος δημαγωγός τις ἐπιτήδειος ὁ *Θεαγένης* ἴσχυσε νὰ γείνῃ *τύραννος* καὶ διὰ τοῦ γαμβροῦ του *Κύλωνος* περιεπλέχθη εἰς τὸν πρὸς τὰς Ἀθήνας πόλεμον ἐκεῖνον, ὃν ἡ μικρὰ Μεγαρὶς ὑπέσχε πολὺν χρόνον ἐνδόξως καταλαβοῦσα καὶ διατηρήσασα τὴν Σαλαμῖνα, ἕως οὗ ὁ Σόλων κατώρθωσε νὰ τὴν ἐπαναφέρῃ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν. Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Θεαγένους ἐπεκράτησεν ἀχαλίνωτός τις *ὀχλοκρατία* καὶ ἡ πολιτεία ἐξετέθη εἰς δεινοὺς σπαραγμούς. Περὶ τὸ τέλος δὲ τῆς προκειμένης περιόδου εὑρίσκομεν τὰ Μέγαρα ἐν τῇ Πελοποννησιακῇ συμμαχίᾳ, τοὺς δὲ Δωριεῖς ἀριστοκρατικοὺς ἀναλαβόντας μὲν πάλιν τὴν ὑπεροχήν, μὴ δυναμένους ὅμως νὰ καταβάλωσιν ἐντελῶς τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων προστατευομένους δημοκρατικούς.

§ 210. **ΚΟΡΙΝΘΟΣ· βασιλεῖς (1074-747), πρυτάνεις ἢ τύραννοι (747-581).** Ἡ *Κόρινθος* περιῆλθε

μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ *Ἀλήτου*, οὗτινος οἱ ἀπόγονοι ἐβασίλευσαν *πέντε ἀνθρώπων γενεὰς* μέχρι Βάκχιδος (850). Οἱ ἀπὸ τούτου δὲ καλούμενοι *Βακχιάδαι* Ἡρακλεῖδαι καὶ οὗτοι τὴν καταγωγὴν ἦρξαν ἄλλας *πέντε γενεὰς* ἕως τοῦ *Τελέστου* (747), οὗτινος ἀναιρεθέντος οὐδεὶς πλέον βασιλεὺς ἐγένετο, ἀλλὰ *πρυτάνεις* τοῦ λοιποῦ ἐκ τῶν Βακχιαδῶν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀνηγορεύοντο. Ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τούτων ἤκμασε τὰ μέγιστα ἡ Κόρινθος διὰ τοῦ ἐμπορίου, πρὸς ὃ ἡ θαυμασία αὐτῆς φυσικὴ θέσις μεταξὺ δύο θαλασσῶν μεταξὺ ἀνατολῆς καὶ δύσεως ἀνέκαθεν τὴν προώρισε. Εἰκαὶ δὲ ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐξυμνουμένη τῶν Βακχιαδῶν ὀλιγαρχικὴ διοίκησις ὑπῆρξε λίαν συντελὴς εἰς τὴν εὐτυχίαν ἁπάντων, κατ' αὐτὴν ὅμως διεπλάσθη πολυάριθμός τις πολιτῶν τάξις διακρινομένη ἐπὶ πλούτῳ καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἀνεχομένη νὰ στερῆται πάσης ἰσχύος ἐν τῇ πόλει καὶ νὰ μένῃ ἀποκεκλεισμένη τῶν δημοσίων πραγμάτων. Ὅθεν ἡ ὀσημέραι αὐξάνουσα δυσαρεσκεία ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐπενέγκῃ μεταβολήν τινα ἅμα ἀνεφαίνετο τολμηρός τις τῶν δυσηρεστημένων ἀρχηγός.

Κύψελος τύραννος (657-625). Τοιοῦτος δὲ τέλος ἐπαρουσιάσθη ὁ μὴ ἐκ Δωριέων καταγόμενος *Κύψελος*, ὅστις διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ δήμου κατέλυσε τὴν *ὀλιγαρχίαν* τῶν Βακχιαδῶν καὶ ἐκ δημαγωγοῦ δὲν ἐβράδυνε νὰ γείνῃ *τύραννος* (657)· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτος ἐδείχθη βίαιος καταδιώξας καὶ ἀποκτείνας πολλοὺς τῶν ἰσχυρῶν, ἤτοι τῶν προτέρων ἀρχόντων Κορινθίων, ἔπειτα δέ, καταστάντων τῶν πραγμάτων, ἐπολιτεύθη ἠπιώτατα, τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του καὶ ἀναστρεφόμενος πρὸς πάντας πάντῃ ἀδορυφόρητος.

Περίανδρος (627-587). Διήρκεσε δὲ ἡ τοῦ Κυψέλου τυραννὶς *τριάκοντα ὅλα ἔτη* καὶ ἐπαγιώθη οὕτως ὥστε περιῆλθε κληρονομικῶς καὶ εἰς τὸ υἱόν του, τὸν περίφημον *Περίανδρον*, ὅστις ἐτυράννησε *τεσσαράκοντα ἔτη* (617-587).

Ψαμμήτιχος (587-584). Τέλος δὲ περιῆλθεν εἰς τὸν ἔγγονον τούτου *Ψαμμήτιχον*, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία διήρκεσε *τρία μόλις ἔτη*. Λέγεται δὲ ὅτι εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ τελευταίου συνήργησαν μάλιστα οἱ Σπαρτιᾶται, ὥστε ἀπὸ τοῦ 581 ἔτους ἡ Κόρινθος κατέστη ἐλευθέρα. Εἰκαὶ δὲ ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν τίνι τρόπῳ ἐσωτερικῶς διωργανώθη, ὡς ἐκ τῆς συνεργίας ὅμως τῶν Σπαρτιατῶν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ ἀρχαία Δωρικὴ εὐγένεια ἀνέλαβε πάλιν τὰς δυνάμεις της καὶ ὅτι τὸ νέον πολίτευμα εἶχεν *ἀριστοκρατικὸν μᾶλλον ἢ δημοκρατικὸν χαρακτῆρα*· διὸ ἡ Κόρινθος πρὸ πάσης ἄλλης Πελοποννησιακῆς πολιτείας παρίσταται τοῦ λοιποῦ στενῶς μετὰ τῆς Σπάρτης συνδεδεμένη.

§ 211. **ΣΙΚΥΩΝ.** Ἡ *Σικυὼν* πρωΐμως ἤδη Δωρικῆς τέχνης κυρία ἕδρα βασιλευθεῖσα μέχρι τοῦ 750 περιῆλθεν εἶτα ὑπὸ τὴν μακρὰν *τυραννίαν τοῦ Ὀρθαγόρου*.

Ὀρθαγορίδαι (700 - 570). Ἐκ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ, *Ἀνδρέα, Μύρωνος, Ἀριστωνύμου καὶ Κλεισθένους*, ὁ ἔσχατος ὑπῆρξεν ὁ ἀξιολογώτερος ἁπάντων· μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου τὴν τυραννίαν διεδέχθη τὸ *ἀριστοκρατικὸν* καὶ μετέπειτα τὸ *δημοκρατικὸν* πολίτευμα.

§ 212. **ΦΛΙΑΣΙΑ.** Ἡ *Φλιασία βασιλευθεῖσα* καὶ αὕτη τὸ πρῶτον ὑπό τινος Ἡρακλείδου διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της καὶ ἀφοῦ μετέπειτα μετέβαλε τὸ πολίτευμα αὐτῆς κατὰ τὸ παράδειγμα ἄλλων ὁμόρων πολιτειῶν· καὶ ὡς τοιαύτη ἀνῆκεν εἰς τὸ σύστημα τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας.

§ 213. **ΑΧΑΙΑ.** Ἡ *Ἀχαΐα* ἐπὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἐβασιλεύθη ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου *Τισαμενοῦ*, οὗτινος ἡ δυναστεία ἐπεκράτησεν ἀδιακόπως μέχρι τοῦ *Ὠγύγου*, καὶ μετὰ τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ εἰσήγαγεν ὁμόσπονδόν τινα πολιτείαν, καθ' ἣν ἑκάστη μὲν τῶν δώδεκα *Ἀχαϊκῶν πόλεων* ἦτο αὐτόνομος ὡς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς πράγματα, γενικὸν δέ τι *συνέδριον* συγκείμενον ἐκ 12 *δημιουργῶν* καὶ συνερχόμενον ἐν τῷ ἄλσει τοῦ Ὁμαγυρίου Διὸς παρὰ τὸ Αἴγιον ἐβουλεύετο καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων αὐτῶν.

§ 214. **ΗΛΙΣ.** Ἡ *Ἦλις* διετέλει ἀπὸ τῆς Δωρικῆς μεταναστεύσεως ὑπὸ Αἰτωλοὺς βασιλεῖς ἀπογόνους τοῦ *Ὀξύλου*, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει καὶ ὁ τοῦ Λυκούργου σύγχρονος *Ἶφιτος* ὁ ἀνακαινίσας τοὺς ἐπὶ Ἡρακλέους ἤδη ἱδρυθέντας Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ δι' αὐτῶν εἰσαγαγὼν τὴν λεγομένην *ἐκεχειρίαν*, ἥτις εἶχε διὰ τὴν μικρὰν ταύτην χώραν τὸ σωτήριον ἀποτέλεσμα τοῦ νὰ μένῃ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀτάραχος ἐπὶ πολὺν χρόνον. Περὶ δὲ τὸ 580, ὡς ἔκ τινος χωρίου τοῦ Παυσανίου (Ε', 9, 4) προκύπτει, ἡ *βασιλεία ἔπαυσε* καὶ ἀντικατέστη διά τινος ἐλευθέρου πολιτεύματος, ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει *ὀλιγαρχικόν*, καθόσον οἱ λεγόμενοι *ἑξακόσιοι* οἱ ἐξασκοῦντες τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου περιωρίζοντο ὑπὸ βουλῆς *ἐνενήκοντα ἔτι ἰσοβίων γερόντων*, οἵτινες εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ τῶν ὁποίων τὰς ἀποφάσεις ἐνήργουν αἱρετοὶ ἄρχοντες οἱ καλούμενοι *δημιουργοί*.

§ 215. **ΑΡΚΑΔΙΑ.** Ἡ *Ἀρκαδία* ὑπῆρξεν ἡ μόνη χώρα τῆς Πελοποννήσου, ἥτις ἔμεινεν ἀτάραχος ἐπὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν. Μετὰ τὴν λιθοβόλησιν δὲ τοῦ βασιλέως της *Ἀριστοκράτους* τοῦ

προδόντος τὸν Μεσσήνιον ἥρωα Ἀριστομένην, καταργηθείσης τῆς βασιλείας, ἡ Ἀρκαδία ἡνωμένη τὸ πρότερον παρουσιάζεται διηρημένη εἰς πολλὰς μικρὰς πολιτείας, ὧν συγκειμένων ἐκ διαφόρων δήμων καὶ πολιτευομένων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δημοκρατικῶς προεῖχον ἡ *Τέγεα*, ἡ *Μαντίνεια* καὶ ὁ *Ὀρχομενός*. Ἡ πρώτη μετὰ μακρὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθη τέλος (554) νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῆς κραταιᾶς Σπάρτης συμμαχίαν, εἰς ἣν κατὰ μικρὸν προσετέθησαν καὶ ἄλλαι Ἀρκαδικαὶ πόλεις.

§ 216. **ΑΡΓΟΛΙΣ.** Ἡ *Ἀργολὶς* ὡς ἡ κυριωτέρα ἑστία τῶν Πελοπιδῶν καὶ τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς Ἀχαιῶν καὶ περιέχουσα πολλὰς ὀχυρὰς πόλεις, ἐν αἷς προεῖχον τὸ *Ἄργος*, αἱ *Μυκῆναι* καὶ ἡ *Τίρυνς*, παρέσχε μεγάλας δυσκολίας εἰς τὰς πρώτας τῶν περὶ τὸν *Τήμενον* Δωριέων ἐπιχειρήσεις. Κατὰ τὴν κοινὴν δὲ παράδοσιν ἐπὶ τοῦ Τημένου ἤδη αὐτοῦ κατωρθώθη ἡ ἅλωσις τοῦ Ἄργους, ἀφοῦ οἱ Πελοπίδαι μετὰ τῶν μαχιμωτέρων Ἀχαιῶν ἀνεχώρησαν πρὸς ἀναζήτησιν νέων κατοικιῶν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰώνων· ἐντεῦθεν δὲ ἐκεῖνο μὲν κατέστη ἡ κυριωτέρα τῆς Ἀργολίδος πολιτεία, αἱ δὲ δύο ἄλλαι πόλεις ἀπέβαλον διὰ παντὸς τὸ πρῶτον αὐτῶν ἀξίωμα. Ἀπὸ τοῦ Ἄργους δὲ προῆλθον πλείονες Δωρικαὶ πολιτεῖαι ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων ἀποτελοῦσαι τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἐρεύνας νεωτέρων ἱστορικῶν *ἀμφικτυονίαν τινά*, ἥτις ὅμως δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Προΐσταντο δὲ τούτων Ἡρακλεῖδαι ὡς βασιλεῖς, οἱ δὲ *Δωριεῖς μόνον* εἶχον δικαιώματα πολιτῶν· *μέσην* δέ τινα τάξιν ἀπετέλουν βεβαίως ἐν Ἄργει οἱ *περίοικοι*, οἵτινες ἐνταῦθα ὠνομάσθησαν *Ὀρνεᾶται* ἀπὸ τῶν ἡττημένων Ὀρνεῶν. Μετὰ τοὺς δύο πρώτους τοῦ Ἄργους βασιλεῖς Τήμενον καὶ Κεῖσον μνημονεύονται παρὰ τῷ Παυσανίᾳ (Β', 19, 2) τρεῖς ἄλλοι· *Μήδων*, *Μέλτας* καὶ *Ἔρατος* μέχρι τοῦ ἐν ταῖς παραδόσεσι πολὺ ὑμνηθέντος *Φείδωνος* (750 π. Χ.), τὸν ὁποῖον ὅ τε Ἡρόδοτος, Παυσανίας καὶ Στράβων συγχέουσιν ἐσφαλμένως μετά τινος νεωτέρου ὁμωνύμου τυράννου.

Φείδων βασιλεὺς (750). Διεκρίθη δὲ ὁ Φείδων οὗτος κατὰ πρῶτον ἐπὶ πολεμικοῖς κατορθώμασιν ὑποτάξας τὴν *Αἴγιναν* καὶ τὴν *Ἐπίδαυρον* καὶ τὴν *Κόρινθον* ἀναγκάσας νὰναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν του, διὸ λέγεται πολλάκις καὶ *Κορίνθιος*. Διέπρεψε δὲ οὐχ ἧττον καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ σταδίου, ὥστε ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματός του ὡς νομοθέτου δὲν ἤθελεν εἶσθαι κατωτέρα τῆς τοῦ Λυκούργου ἂν αἱ διατάξεις του διετηροῦντο. Αὐτὸς πρῶτος διέρρηξε τοὺς φραγμούς, οὓς ἡ Δωρικὴ ἀριστοκρατία ἔθετο εἰς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ μοναρχικὸν στοιχεῖον τῶν Δωρικῶν πολιτειῶν ἔλαβε τὴν ὑπεροχήν. Ἀλλὰ

μόνος αὐτὸς δημιουργήσας ἐδύνατο καὶ νὰ σώσῃ τὴν τάξιν ταύτην τῶν πραγμάτων. Ὑπὸ ἀσθενεστέρους δὲ διαδόχους προέκυψαν μάλιστα ἐντεῦθεν ταραχαί, αἵτινες ἐπήνεγκον τὴν ἀνατροπὴν ὅλης τῆς θεσμοθεσίας χωρὶς νὰ μείνῃ οὐδὲν αὐτῆς ἴχνος εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν πράξεων, οἷον τῆς εἰσαγωγῆς ὡρισμένων *μέτρων* καὶ *σταθμῶν* καὶ τῆς *χαράξεως πραγματικῶν νομισμάτων*, πράξεων, αἵτινες ἐν Αἰγίνῃ, ὡς λέγεται, ἐνηργήθησαν κατὰ πρῶτον. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἡ ἱστορία τοῦ Ἄργους μένει μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Φείδωνος ἐνδεὴς ἀξίων μνήμης γεγονότων, καὶ ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἡ πολιτεία δὲν διετηρήθη εἰς τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος τὴν προήγαγεν ὕψος, ἀφοῦ μάλιστα ἀπέβαλεν ἣν μέχρι τοῦδε ἐξήσκει κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Κορίνθου, τῆς Αἰγίνης, τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῶν Κλεωνῶν, γενομένων ἐντελῶς αὐτονόμων.

Φείδων τύραννος (600). Περὶ τὸ 600 δ' ἔτος παρουσιάζεται ὁ νεώτερος *Φείδων* φέρων ἐντελῶς τὸν χαρακτῆρα *τυράννου*· διότι καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης περὶ αὐτοῦ ἀποφαίνονται δὲν δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς βασιλεύς τις ὑπερβὰς τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας του. Ἄλλως δέ, βεβαιοῦντος τοῦ Παυσανίου (ϛ', 22, 2), κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου οὐδ' ἐγένετο κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ὁμοίων του ἁπλῶς ἀπὸ δημαγωγοῦ τύραννος. Περιποιηθεὶς δὲ μᾶλλον τὸν δῆμον πρὸς βλάβην τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐπολιτεύθη κατά τινα τρόπον ὡς δημαγωγὸς καὶ οὕτω παρεσκεύασε τὸ μετ' οὐ πολὺ ἐπικρατῆσαν *δημοκρατικὸν πολίτευμα*. Κατὰ τὸν Στράβωνα οἱ Σπαρτιᾶται καθεῖλον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτον τὸν τύραννον. Ἀλλ' ἀντὶ καθαιρέσεως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν μᾶλλον περιορισμόν τινα μόνον τῆς ἐξωτερικῆς ἐξουσίας του· διότι μετ' αὐτὸν ἦρξε καὶ ὁ υἱός του *Λεωκύδης* καὶ μόλις ὁ ἔγγονός του *Μέλτας* ἐξεθρονίσθη τῷ ὄντι ὑπὸ τῶν Ἀργείων· τοῦτο δὲ συνέβη μικρὸν πρὸ τοῦ 550 ἔτους.

Ἀρτῦναι, ἐκκλησία τοῦ δήμου, ὀγδοήκοντα πολῖται (*ἔκκλητοι*). Οὕτω δὲ τὸ Ἄργος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Δωρικὴ πολιτεία, ἥτις παρεκκλίνασα ἐντελῶς ἐκ τῶν ἀρχαίων Δωρικῶν θεσμῶν μετέστη εἰς ἐλευθέραν πολιτείαν. Εἶχε δὲ νῦν κατὰ τὸν Θουκυδίδην (Ε', 47) αἱρετὰς ἀρχὰς τοὺς λεγομένους *ἀρτύνας*, τοὺς *ὀγδοήκοντα* (πολίτας ἐκκλήτους) καὶ *ἐκκλησίαν τοῦ δήμου*, ἐξ ὧν οἱ μὲν *ἀρτῦναι ἐπεῖχον τὸν τόπον τῶν κατὰ κληρονομίαν βασιλέων*, τὰ δὲ ἄλλα δύο στοιχεῖα παρίστων τὴν *ἀριστοκρατίαν* καὶ *δημοκρατίαν*. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη μεταβολὴ ἐγένετο ἠρέμα καὶ ἄνευ φονικῶν σκηνῶν· ἡ ἐλευθέρα ὅμως *πολιτεία* ὑπέστη μετ' οὐ πολὺ τραχείας ἔξωθεν πληγάς· διότι κατὰ τοὺς πρώτους ἤδη χρόνους τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματός της

ἠγέρθη πάλιν περὶ *Κυνουρίας* ἔρις πρὸς τὴν ὑπέροχον τότε Σπάρτην. Εἶνε δὲ αὕτη ἡ προκαλέσασα τὴν μάχην ἐκείνην, καθ' ἣν *300* λογάδες ἔπεσαν ὑπὲρ πατρίδος εἰς μάτην ὡς μὴ δυνηθέντες διὰ τῆς θυσίας των νὰ σώσωσι τὴν διαφιλονεικουμένην χώραν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς οἱ Σπαρτιᾶται δὲν μετέβαλον τὴν ἐχθρικὴν διάθεσίν των. Μετὰ τὸ 315 ἔτος ἐφώρμησαν ἐκ νέου ὑπὸ τὸν βασιλέα *Κλεομένη*· ἡ δὲ μεγάλη παρὰ τὴν Τίρυνθα δι' ἀπάτης κατορθωθεῖσα νίκη, καθ' ἣν *ἑξακισχίλιοι Ἀργεῖοι* ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων γενῶν ἀνηλεῶς ἐσφάγησαν, ἐπήνεγκεν ἀποτελέσματα σπουδαιότατα· ἡ πόλις τοῦ Ἄργους ἠρημώθη· αἱ τάξεις τῶν πολιτῶν ἀνεπληρώθησαν διὰ περιοίκων καὶ τὸ μέχρι τοῦδε πολίτευμα μετεβλήθη εἰς καθαρὰν δημοκρατίαν. Ἔκτοτε δὲ οἱ Ἀργεῖοι διέμενον ἐχθροὶ ἀδιάλλακτοι τῶν Σπαρτιατῶν.

§ 217. **ΚΡΗΤΗ.** Ἡ *Κρήτη* κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἤδη χρόνους ᾠκίσθη ὑπὸ Δωριέων μεταναστευσάντων ἐκ Θεσσαλίας καὶ ἀναμιχθέντων μετὰ πολλῶν ἄλλων φύλων αὐτόθι. Πολλῷ δὲ πλείονες τοιοῦτοι διεπεραιώθησαν εἰς αὐτὴν ἐκ Πελοποννήσου κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον· φαίνεται δὲ ὅτι οἱ δεύτεροι οὗτοι ἑνωθέντες μετὰ τῶν πρώτων ὑπερίσχυσαν τοσοῦτον τῶν ἄλλων κατοίκων, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπεκράτησαν ἐντελῶς τῆς ὅλης νήσου πολλὰς ἐν αὐτῇ συγκροτήσαντες ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων πολιτείας, ὧν μέγισται καὶ ἐπιφανέσταται ἦσαν: ἡ *Κνωσός*, ἡ *Γόρτυς*, ἡ *Κυδωνία* καὶ ἡ *Λύκτος*.

Ὑπήκοοι μνῶΐται ἢ μνῷται, ἀφαμιῶται ἢ κλαρῶται, βασιλεῖς. Ὡς δ' ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐνταῦθα αὐτοὶ μόνοι ἐλογίζοντο *τέλειοι πολῖται*, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν κατοίκων διεστέλλοντο εἰς τρεῖς τάξεις· ἤτοι εἰς *ὑπηκόους, μνωΐτας ἢ μνῴτας* καὶ *ἀφαμιώτας ἢ κλαρώτας*, ἐξ ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ἐξωμοιοῦντο πρὸς τοὺς περιοίκους τῆς Λακεδαίμονος, οἱ δὲ δεύτεροι ἦσαν δοῦλοι τοῦ δημοσίου καὶ οἱ τελευταῖοι δοῦλοι τῶν ἰδιωτῶν. Τῶν Δωρικῶν δὲ πολιτειῶν προΐσταντο κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς προκειμένης περιόδου *βασιλεῖς* ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ ὡς τελευταῖος τούτων μνημονεύεται παρὰ τῷ Ἡροδότῳ (Δ', 154) ὁ *Ἐτέαρχος*.

Δέκα κόσμοι, πρωτόκοσμος, τριάκοντα γέροντες, ἐκκλησία συσσίτια. Μετὰ τὴν κατάλυσιν δὲ τῆς βασιλείας ἐπεκράτησε πανταχοῦ τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα, καὶ τὴν μὲν ὑπερτάτην νομοτελεστικὴν ἀρχὴν ἀπετέλουν ἔκτοτε ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν πόλεσιν οἱ λεγόμενοι *δέκα κόσμοι*, τῶν ὁποίων ἐκλεγομένων ἐνιαυσίως ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων γενῶν ἡγεῖτο ἑκάστοτε *πρωτόκοσμός τις*. Τριάκοντα δὲ ὡς ἐν Σπάρτῃ ἰσόβιοι καὶ ἀνεύθυνοι *γέροντες* συμπληρούμενοι πάντοτε ἐκ τῶν προδιατελεσάντων κόσμων ἐβουλεύοντο περὶ τῶν μεγίστων πραγμάτων

καὶ ἀπεφάσιζον κατ' ἔθιμα μᾶλλον ἢ κατὰ γραπτοὺς νόμους· ἡ δ' *ἐκκλησία*, ἥτις περιελάμβανεν ἅπαντας τοὺς τελείους πολίτας, περιωρίζετο εἰς τὸ δέχεσθαι ἁπλῶς ἢ ἀπορρίπτειν *βοῇ* καὶ οὐ *ψήφῳ* τὰ δοκοῦντα τοῖς γέρουσι καὶ τοῖς κόσμοις. Ὁ ἰδιωτικὸς δὲ τῶν Δωριέων τῆς Κρήτης βίος ἦτο πάντη σύμφωνος πρὸς τὰ ἀνέκαθεν τοῦ γένους τούτου θέσμια, εἰς τὰ ὁποῖα πρῶτος ὁ σοφὸς Μίνως ἔδωκεν ἰσχὺν νόμων καὶ τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα ἀπέβλεπον τὰ περὶ τὴν ἀγωγήν· ἦσαν δ' ἐνταῦθα τὰ *συσσίτια* πολὺ πλέον ἀνεπτυγμένα καὶ τελειότερα τῶν τῆς Σπάρτης.

§ 218. **ΕΥΒΟΙΑ.** Ἡ *Εὔβοια* μετὰ τὴν Κρήτην ἡ μείζων τοῦ Αἰγαίου πελάγους νῆσος ᾠκίσθη παλαιόθεν ὑπὸ *Ἀβάντων*, οἵτινες ἦσαν τοσοῦτον προκεχωρημένοι εἰς τὸν πολιτισμόν, ὥστ' ἐδύναντο νὰμιλλῶνται πρὸς τοὺς κατοίκους πάσης ἄλλης Ἑλληνικῆς πολιτείας· ἀλλὰ κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς προκειμένης περιόδου ὑπέκυψαν καὶ οὗτοι εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς τῶν ἐθνῶν μεταναστάσεως, καθόσον ὅλον ἐκεῖνο τὸ πλῆθος τῶν ἐξοικισθέντων καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐξελαθέντων Ἰώνων μὴ εὑρὸν ἐνταῦθα τὰ πρὸς τὸν βίον ἀρκοῦντα ἐτράπη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἐγγὺς κειμένην νῆσον, περὶ ἧς ὁ λόγος· καί τινας μὲν τῶν κατοίκων αὐτῆς κατέστρεψε, τοὺς δὲ πλείστους ἢ ὑπέταξεν ἢ συμπαρέλαβεν εἰς τὴν περαιτέρω αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀσίαν μετοίκησιν. Ἔκτοτε λοιπὸν τὸ Ἰωνικὸν γένος ἀπέβη τὸ ἄρχον ἐν Εὐβοίᾳ ἱδρῦσαν πολλὰς πόλεις, ἐν αἷς ὅμως ἡ *Χαλκὶς* καὶ ἡ *Ἐρέτρια* τοσοῦτον διεκρίθησαν, ὥστε οὐδεὶς περὶ τῶν ἄλλων γίνεται λόγος· πιθανῶς δὲ ἀμφότεραι εἶχον βασιλεῖς ἐκ τῶν αὐτῶν οἴκων, οἵτινες ἐπεκράτησαν καὶ παρὰ τοῖς Ἴωσι τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τοὐλάχιστον ὁ Στράβων ἀναφέρει τὸν *Αἶκλον* καὶ *Κόθον* ὡς ἡγεμόνας τοιούτων μεταναστῶν, ἐξ ὧν ἐκεῖνος μὲν ᾤκισε τὴν Ἐρέτριαν, οὗτος δὲ τὴν Χαλκίδα. Ταχέως δὲ αὗται προήχθησαν εἰς εὐδαιμονίαν διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καλλιεργίας τῶν εὐφόρων πεδίων των καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τοῦ θαλασσίου ἐμπορίου. Τὴν ἐμπορικὴν δὲ αὐτῶν ἀνάπτυξιν μαρτυρεῖ μάλιστα τὸ πλῆθος τῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐστάλησαν ἐντεῦθεν καὶ περὶ ὧν θέλει γείνη λόγος προσεχῶς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔξοδον τῆς προκειμένης περιόδου ἡ Χαλκὶς ἀναμιχθεῖσα εἰς τὰς διαφορὰς τῶν Βοιωτῶν καὶ Ἀθηναίων προεκάλεσε τὸν ὄλεθρον αὐτῆς· διότι μετ' οὐ πολὺ κατατροπωθεῖσα ὑπὸ τῶν δευτέρων ἔπαυσε νὰποτελῇ ἰδίαν πολιτείαν, τὸ δὲ πλεῖστον μέρος περιῆλθεν εἰς κληρούχους Ἀθηναίους. Δὲν ἐβράδυνε δὲ καὶ τῆς Ἐρετρίας ἡ καταστροφή, ἣν συνεπήγαγεν ἡ παρ' αὐτῆς πρὸς τοὺς τῆς Ἀσίας Ἕλληνας κατὰ Περσῶν χορηγηθεῖσα βοήθεια.

§ 219. **ΑΙΓΙΝΑ.** Ἡ *Αἴγινα* ἀπὸ τῆς ἀπέναντι κειμένης Ἐπι-

δαύρου δεχθεῖσα τοὺς Δωριεῖς κατοίκους της ἀνεγνώριζε πολλοὺς αἰῶνας τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς καὶ τὴν τοῦ Ἄργους ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φείδωνος. Βραδύτερον δὲ εὐανδρήσασα κατώρθωσε νὰ γείνῃ *αὐτόνομος* καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα τῆς παρούσης περιόδου ἑκατονταετηρίδα ἐξέπρεπεν οὐ μόνον ὡς ἕδρα *τοῦ ἐμπορίου*, τῆς *βιομηχανίας* καὶ τῶν *πλαστικῶν τεχνῶν*, ἀλλὰ καὶ ὡς δύναμις *ναυτικὴ* πολλῷ ὑπερτέρα πάσης ἄλλης τοῦ Δωρικοῦ γένους.

§ 220. **ΚΕΡΚΥΡΑ.** Ἡ *Κέρκυρα* ὁ ἀξιολογώτερος τῶν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν πλεόντων ἐμπορικὸς σταθμὸς ἀπῳκίσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Ἐρετριέων. Ὅτε δὲ ὁ Βακχιάδης *Ἀρχίας* ἡγούμενος μιγάδων μεταναστῶν ἀπήρχετο κατὰ τὸ 735 ἔτος νὰ κατοικίσῃ τὰς *Συρακούσας*, μέρος τι ἐκείνων ἐναπελείφθη ὑπὸ τὸν Βακχιάδην *Χερσικράτην* ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἐκράτησεν αὐτῆς. Ὅθεν ἐκτὸς ἄλλων Δωρικῶν θεσμίων μετηνέχθη καὶ ἐνταῦθα *ὀλιγαρχικόν τι πολίτευμα* ὡς τὸ ἐν Κορίνθῳ τότε ὑφιστάμενον· ἡ τοῦ τελευταίου δὲ κατάλυσις συνεπήγαγε καὶ ἐκείνου τὴν κατάλυσιν· συνάμα δὲ καὶ τὴν αὐτονομίαν τῆς νήσου. Καίπερ δὲ ἀποικία τῆς Κορίνθου ἡ Κέρκυρα, διετέλει ὅμως πάντοτε εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτὴν καὶ οὐδέποτε ἔπαυσεν ἡ μεταξὺ ἀμφοτέρων πάλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

ΑΚΜΗ ΕΛΛΑΔΟΣ (500-431 π. Χ.)

§ 221. **Σημασία τῆς περιόδου ταύτης.** Μέχρι τοῦ νῦν εἴδομεν τὴν *διάπλασιν* τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καθ' ἑαυτάς. Ἐν δὲ τοῖς λεχθησομένοις θὰ δηλωθῇ πρὸ πάντων ὁ μέγας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων, ὃν οὗτοι ἀνέλαβον *μόνοι* καθ' ἁπάσης τῆς Ἀσιατικῆς βαρβαρότητος ὑπὲρ τοῦ *παγκοσμίου πολιτισμοῦ*. Τούτου δὲ ἕνεκα ἡ περίοδος αὕτη τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ὡς οὖσα πλήρης ἐξαισίων καὶ ἐσαεὶ ἀξιομνημονεύτων συμβάντων εἶνε βεβαίως ἡ λαμπροτέρα πάσης ἄλλης περιόδου. Ἐν ταύτῃ ὡς διὰ θαύματος ἡ Ἑλλὰς ἐμφανίζεται αἴφνης καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἀκμὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς δυνάμεώς της· ἀντιπαρατασσομένη καὶ ὄχι μάλιστα ὁλόκληρος εἰς τὰ ἄπειρα τῆς Ἀσίας πλήθη δεικνύει πρώτη αὕτη τὴν νικῶσαν τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος ἰσχὺν κατὰ τῆς ὑλικῆς ὑπεροχῆς καὶ σώζουσα ἑαυτὴν σώζει συνάμα καὶ τὸν *Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν*, τὸν ὁποῖον ἡ *Ἀσιατικὴ βαρβαρότης* ἤρχετο φρικαλέα ἢ νὰ κατακλύσῃ διὰ παντὸς ἢ τοὐλάχιστον νὰναστείλῃ ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς ἀπὸ τῆς προωρισμένης ἰδιοφυοῦς μορφώ-

σεώς του καὶ ἐπὶ τέλους δίδει μάθημα αἰώνιον εἰς τὰς ἐπερχομένας τῶν ἀνθρώπων γενεάς, ὅτι ποτὲ ζυγὸς τυραννικὸς δὲν ἐπιβάλλεται εἰς ἔθνος ἀμυνόμενον μετὰ πλήρους ἀφοσιώσεως καὶ καρτερίας τὴν ἑαυτοῦ πολιτικὴν ὕπαρξιν. Ὁ προκείμενος ἄρα ἀγών, ὅστις ἐπεσφράγισε τὸν θρίαμβον τῆς ἐλευθερίας κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἀνέδειξε τὴν Εὐρώπην ἄρχουσαν πάσης ἄλλης ἠπείρου, καὶ καθ' ἑαυτὸν καὶ κατὰ τὰποτελέσματά του θεωρούμενος ἔχει μεγίστην ἱστορικὴν σημασίαν.

§ 222. **Αἴτια τῶν Μηδικῶν πολέμων καὶ ἀφορμαί.** Ὁ Ἡρόδοτος ἔκθαμβος διὰ τὴν μεγάλην ταύτην τοῦ βαρβαρικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ κόσμου σύρραξιν διενοήθη νὰναζητήσῃ καὶ ἀνεύρῃ τὰς *αἰτίας* της ἐπέκεινα τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἀνελθὼν ἕως τῶν μυθολογικῶν χρόνων. Ἀλλὰ πρὸς ἐξήγησιν τῆς διαφορᾶς τῶν δύο κόσμων δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰναβῶμεν τόσον ὑψηλὰ ἀνατρέχοντες κατὰ μίμησιν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας εἰς ἁρπαγὰς γυναικῶν, εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀσιατῶν διαπραχθεῖσαν τῆς Ἰοῦς καὶ τῆς Ἑλένης καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀμοιβαδὸν γενομένην τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Μηδείας. Ἡ ἀπόδρασις τοῦ *ἰατροῦ Δημοκήδους*, ὅστις σταλεὶς ὑπὸ τοῦ Δαρείου ἐπὶ ἐρευνήσει τῶν παραλιῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἠπάτησεν αὐτὸν ἐκ νοσταλγίας, ἤτοι θέλων νὰ ἴδῃ καὶ αὖθις τὴν πατρίδα του, τὴν Κρότωνα, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς βασιλίσσης *Ἀτόσσης* τοῦ νὰ ἔχῃ μεταξὺ τῶν ἀμφιπόλων της *γυναῖκας Ἀθηναίας, Σπαρτιάτιδας καὶ Κορινθίας*, εἰσὶν ὅλως περιστατικὰ ἐπουσιώδη. Σπουδαιοτέραν δέ τινα ἐπίδρασιν ἔσχον αἱ συνεχεῖς παρακλήσεις τοῦ Πεισιστρατίδου *Ἱππίου* περὶ τῆς εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα ἀποκαταστάσεώς του καὶ αἱ τῶν *Ἀλευαδῶν ἡγεμόνων* τῆς Θεσσαλίας περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῖς ἀπαλλαγῆς των. *Ἀλλὰ ἡ κυρία καὶ ἀληθὴς αἰτία*, ὅθεν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος γιγαντιαῖος ἀγὼν προέκυψεν, ὑπῆρξεν *ἡ ἰσχὺς αὐτὴ ἢ ἡ ἀκμή*, εἰς ἣν εἶχε προαχθῇ τότε ἡ Περσία *διὰ τῆς πρὸς δορυκτησίας ἀκατασχέτου ῥοπῆς τῶν δυναστῶν της*.

Ἀκμὴ Περσῶν, Κῦρος, Καμβύσης, Δαρεῖος. Οὐδὲν ἄλλο πρότερον κράτος ἐδυνήθη ἐν οὕτω βραχεῖ χρόνῳ νὰ ἐπιδώσῃ τοσοῦτον, ὅσον τὸ Περσικόν. Ὁ ἱδρυτὴς αὐτοῦ *Κῦρος* (558), ἀφοῦ ἀπέσεισε τὴν τῶν Μήδων κυριαρχίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε οἱ Πέρσαι διετέλουν, ὑπέταξεν ἀλληλοδιαδόχως τὰ πλεῖστα τῆς Ἀσίας, ἐν οἷς καὶ τὸ κραταιὸν Λυδικὸν βασίλειον. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του *Καμβύσης* κατέκτησε τὸ ἀξιολογώτερον τῆς Ἀφρικῆς μέρος, τὴν Αἴγυπτον· ὁ δὲ *Δαρεῖος* ὁ υἱὸς τοῦ Ὑστάσπου μὴ θέλων νὰ μείνῃ κατώτερος τῶν προκατόχων του, ἀφοῦ προηγουμένως κατέστειλε τὰς ἐκραγείσας ἐσωτερικὰς στάσεις καὶ διωργάνωσε πρῶτος τὴν ἀχανῆ ἐπικράτειάν του

διαιρέσας αὐτὴν εἰς εἴκοσι σατραπείας, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ μεγάλην τινὰ κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐκστρατείαν. Εὐτυχῶς δὲ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, ὅπερ κατὰ πρῶτον ἐξελέξατο, δὲν ἦτο ἡ τότε ἀπαράσκευος Ἑλλάς, καθ' ὅσον ἡ μᾶλλον ἀξιόμαχος πολιτεία αὐτῆς, ἡ τῶν Ἀθηνῶν, διετέλει ἔτι ὑπὸ τὴν καταθλιπτικὴν τῶν Πεισιστρατιδῶν τυραννίδα, ἀλλ' ἡ χώρα τῶν *Σκυθῶν* (514), τοὺς ὁποίους πρὸ πάντων ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ, ὡς ἐμβαλόντας ἄλλοτε εἰς τὴν Μηδικὴν καὶ καταστρέψαντας τὰ ἄνω τῆς Ἀσίας. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἐκστρατείας ταύτης πρὸς βορρᾶν, ὅπως καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κύρου ἤδη πρότερον ἐπιχειρηθεῖσα κατὰ τῶν Μασσαγετῶν εἶχεν ἀποτύχῃ, τὰ βλέμματα τοῦ μεγάλου βασιλέως ἔκτοτε θέλοντος καὶ τὸ πρῶτον πταῖσμά του νὰ ἐπανορθώσῃ καὶ διά τινος μείζονος κατορθώματος τοὺς προκατόχους του νὰ ὑπερακοντίσῃ ἐστράφησαν πρὸς δύσιν, πρὸς τὸν *Ἑλληνικὸν κόσμον*, οὗτινος ἡ ἐκ τῆς ἐπικαίρου θέσεώς του ἀξιολογότης καὶ τὰ πνευματικὰ πλεονεκτήματα ἦσαν ἤδη γνωστὰ εἰς τὴν Περσίαν. Οὕτω δὲ διατεθειμένου καὶ τοιαῦτα μετὰ τὴν ἀπὸ Σκυθίας εἰς Σοῦσα ἐπάνοδόν του διανοουμένου τοῦ Δαρείου περὶ Ἑλλάδος, ἐπῆλθεν ἡ τῶν *Ἰώνων ἀποστασία* (500-494), περὶ τῆς ὁποίας παρασχούσης τὴν προσεχῆ ἀφορμὴν πρὸς ἔκρηξιν τοῦ μεγάλου Ἑλληνοπερσικοῦ ἀγῶνος ἐπάναγκες εἶνε νὰ διαλάβωμεν ἐκ προοιμίων διὰ βραχέων.

§ 223. **Ἰωνικὴ ἀποστασία (500-494).** Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ Κύρου αἱ μὲν ὡς συνεχόμεναι μετὰ τοῦ Λυδικοῦ βασιλείου, αἱ δὲ ἀμέσως.

Τύραννοι Ἕλληνες, Ἱστιαῖος. Εἰς ὅλας δὲ ταύτας ἐπὶ τῆς Περσικῆς κυριότητος ἐγκαθιδρύθησαν *τύραννοι* ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες φροντίζοντες περὶ διατηρήσεως τῆς ἐξουσίας των ὑπὸ τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν ἠρέσκοντο εἰς τὴν ὑφισταμένην τῶν πραγμάτων τάξιν καί, ἐπειδὴ ἐγίνωσκον τὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν κλίσιν ὧν ἐτυράννουν πόλεων, διὰ τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν κυριάρχην των. Οὕτως ὁ τῆς Μιλήτου τύραννος *Ἱστιαῖος* πρὸς τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ἀποβλέπων παρὰ τὴν τοῦ Μιλτιάδου ἄρχοντος τότε τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου συμβουλήν, ἧς ἡ ἐκτέλεσις καθίστα δυνατὴν τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἰώνων, διετήρησε τὴν ἐπὶ τοῦ Ἴστρου γέφυραν καὶ ἔσωσε τὸν Δαρεῖον καὶ τὴν στρατιάν του μετὰ τὴν ἐπὶ τοὺς Σκύθας ἀτυχῆ αὐτοῦ ἐκστρατείαν. Εὐγνώμων δ' ἕνεκα τούτου πρὸς τὸν σωτῆρά του ὁ Πέρσης βασιλεὺς μεταπεμψάμενος αὐτὸν εἰς Σάρδεις τὸν ἀντήμειψεν ἐλευθερίως διὰ τῆς δωρήσεως τῆς ὁποίας αὐτὸς οὗτος ἐπεθύμει Θρᾳκικῆς χώρας *Μυρκίνου τῆς Ἠδωνίδος*. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὴν Θρᾴκην στρατηγὸς *Μεγάβαζος* θεωρῶν ὅτι ἀσύμφορον

Ἕλλην νὰ κατέχῃ τοιαύτην χώραν, ἥτις περιεῖχε πολλὴν ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ μέταλλα ἀργύρου, ἔπεισε τὸν βασιλέα νὰ καλέσῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν Ἰστιαῖον ἐπὶ λόγῳ μὲν ὅτι ἤθελε δῆθεν νὰ τὸν μεταχειρισθῇ σύμβουλον εἰς τὰς μελλούσας ἐπιχειρήσεις του, ἀληθῶς δὲ ἵνα τὸν καταστήσῃ ἀκίνδυνον διὰ τῆς προσφερομένης αὐλικῆς τιμῆς.

Ἀρισταγόρας, ἐκστρατεία κατὰ Νάξου (501). Ἐν ᾧ δὲ οὗτος διέτριβεν ἐν Σούσοις παρὰ τῷ βασιλεῖ, ὁ ἀνεψιὸς καὶ γαμβρός του *Ἀρισταγόρας*, ὅστις ἐτυράννει τῆς Μιλήτου ὡς ἐπίτροπος, ἐπιχειρήσας τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Νάξου διὰ Περσικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἀποτυχὼν καὶ ἤδη φοβούμενος μὴ ἕνεκα τούτου στερηθῇ τῆς τῶν Μιλησίων ἡγεμονίας ἐστοχάσθη ὡς μόνον σωτηρίας μέσον *τὴν ἀπόστασιν τῆς Ἰωνίας* καὶ κατὰ τοῦτο εἶχε συνεπαινέτην καὶ αὐτὸν τὸν πενθερόν του, ὅστις δυσφορῶν διὰ τὴν ἐν Σούσοις ἀργὴν διατριβήν του ἤλπιζεν ὅτι στάσεως γενομένης ὁ Δαρεῖος ἤθελε τὸν πέμψῃ πρὸς κατάπαυσιν αὐτῆς καὶ οὕτως ἤθελεν ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του.

Μιλήτου ἀποστασία (499). Κατὰ προτροπὴν λοιπὸν τοῦ Ἰστιαίου *πρώτη ἡ Μίλητος ἤγειρε* τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῆς ἐμιμήθησαν ταχέως πολλαὶ ἄλλαι πόλεις, καθειρχθέντων ἢ ἀπελαθέντων τῶν εἰς τοὺς Πέρσας ἀφωσιωμένων τυράννων. Ἐν τούτῳ δ' ὁ Ἀρισταγόρας προβλέπων ὅτι δυσκόλως οἱ Ἴωνες καθ' ἑαυτοὺς ἤθελον ἐπαρκέσῃ πρὸς ὃν ἀπεδύοντο ἀγῶνα ἔσπευσε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν κυριωτέρων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος πολιτειῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἐπειράθη νὰ πείσῃ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀποτυχὼν δ' ἐτράπη ἀκολούθως πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες μνήμονες τῆς Ἰωνικῆς καταγωγῆς των καὶ εἰδότες ἄλλως ὅτι ὁ Ἱππίας καταφυγὼν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν ἐσπούδαζε τῇ συνδρομῇ αὐτοῦ νὰ κατακτήσῃ τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα προθύμως ἐχορήγησαν πρὸς τοὺς Μιλησίους *εἴκοσι τριήρεις*, εἰς ἃς καὶ οἱ Ἐρετριεῖς προσέθεντο ἄλλας *πέντε*.

Πυρπόλησις Σάρδεων (499). Ἡνωμένοι δὲ οἱ ἐπίκουροι Ἕλληνες μετὰ τῶν Ἰώνων ἐνέβαλον εὐθὺς εἰς τὴν Περσικὴν χώραν, ἐκυρίευσαν καὶ *ἐπυρπόλησαν τὰς Σάρδεις*, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προβῶσι περαιτέρω. Καὶ οὗτοι μὲν ἐννοήσαντες τοῦ ἐγχειρήματος τὸ δυσκατόρθωτον ἀνεχώρησαν μετ' οὐ πολὺ εἰς τὰ ἴδια· οἱ δὲ Ἴωνες συμμαχήσαντες ἤδη μετὰ τῶν *Καρῶν* καὶ *Καυνίων* κατέλαβον πάσας τὰς ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς παραλίας κτήσεις τῶν Περσῶν καὶ ἐκίνησαν εἰς ἀπόστασιν καὶ *τὴν Κύπρον*. Ἀλλὰ μεθ' ὅλων τούτων τῶν προσπαθειῶν των εἰς τέλος δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἰσχύσωσιν εἰς τὴν ὁρμὴν καὶ ὑπέροχον δύναμιν τῶν Περσῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἡττήθησαν οἱ *Κύπριοι* (498), ἔπειτα δ' αἱ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον *πόλεις* καὶ οἱ *Κᾶρες* καὶ τελευ-

ταῖον οἱ *Αἰολεῖς* καὶ οἱ *Ἴωνες* κατὰ κράτος ἐν τῇ παρὰ τὴν *Λάδην ναυμαχίᾳ* (494). Ὁ δὲ Ἀρισταγόρας φυγὼν εἰς Μύρκινον ἐφονεύθη πρότερον (498), ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἰστιαῖος συλληφθεὶς ἀνεσκολοπίσθη· ἡ δὲ Μίλητος μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τελευταία τῶν ἄλλων πόλεων ἑάλω καὶ πλεῖστοι μὲν τῶν ἀνδρῶν αὐτῆς ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα των ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Ὅσοι δὲ τῶν Ἰώνων διέμειναν ἐν τῇ πατρῴᾳ αὐτῶν γῇ ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον βαρύν. — Τοιοῦτο θλιβερὸν καὶ ἀπαίσιον ἔλαβε πέρας ἡ ἀποστασία τῶν Ἑλλήνων τῆς μικρᾶς Ἀσίας!

§ 224. **Πρώτη ἀτυχὴς ἐκστρατεία Περσῶν (492) ὑπὸ Μαρδόνιον.** Ὁ Δαρεῖος πνέων ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων ὡς τολμησάντων νὰ χορηγήσωσι βοήθειαν εἰς τοὺς ἀποστάτας ὑπηκόους του ἀπεφάσισε νὰ κινήσῃ κατ' αὐτῶν καὶ ἐν γένει κατὰ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον ἐξολοθρευτικόν. Ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ *Μαρδόνιος* σατράπης τῆς μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τὸν Ἀρταφέρνην ἀποδειχθεὶς ἀρχηγὸς μεγάλης ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἡ *Θάσος* καὶ ἡ *Μακεδονία* ὑπετάχθησαν εὐθύς. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα εὐτυχήματα διεδέχθησαν ἀμέσως συμφοραὶ δειναί· διότι ὁ μὲν στόλος ἐνῷ περιέπλεε τὸν Ἄθω *ὑπέπεσε τρικυμίαν, ὥστε τριακόσιαι τριήρεις* καὶ ὑπὲρ τὰς *δύο μυριάδας ἀνθρώπων* διεφθάρησαν· κατὰ δὲ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ στρατοπεδεύοντος ἐν Μακεδονίᾳ ἐπιπεσόντες νυκτὸς *Βρύγοι Θρᾷκες* ἐπήνεγκον τοσοῦτον ὄλεθρον, ὥστε ὁ Μαρδόνιος δὲν ἐτόλμησε μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω καὶ οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ ἄπρακτος εἰς τὴν Ἀσίαν.

Κήρυκες Πέρσαι αἰτοῦσι γῆν καὶ ὕδωρ (491). Ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις τῆς πρώτης ἐπιχειρήσεως ἀντὶ νὰ μεταπείσῃ ἠρέθισεν ἔτι μᾶλλον τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν· ἐνῷ δὲ ἠσχολεῖτο εἰς νέας πολέμου ἑτοιμασίας θέλων νὰ δοκιμάσῃ τοὺς Ἕλληνας ἂν εἶχον κατὰ νοῦν νὰ πολεμήσωσιν ἢ νὰ παραδώσωσιν ἑαυτούς, ἔπεμψεν εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα *κήρυκας* αἰτήσοντας γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Ὅλαι σχεδὸν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, μηδ' αὐτῆς τῆς κραταιᾶς Αἰγίνης ἐξαιρουμένης, καὶ αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδος ὑπήκουσαν εἰς τὴν αἴτησιν· μόνον δ' αἱ *Ἀθῆναι* καὶ ἡ *Σπάρτη* ἀπέρριψαν αὐτὴν καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐνέβαλον τοὺς αἰτοῦντας αἱ μὲν εἰς βάραθρον, ἡ δὲ εἰς φρέαρ, ἵνα λάβωσιν αὐτόθεν ὅ,τι ἐζήτουν, *γῆν καὶ ὕδωρ*.

§ 225. **Πόλεμος Αἰγινητῶν καὶ Ἀθηναίων, Κλεομένης.** Τῶν Αἰγινητῶν ἡ διαγωγὴ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην

ὑπῆρξεν οὕτως ἐπιλήψιμος, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι οἱ ἀδιάλλακτοι αὐτῶν ἐχθροὶ ἔλαβον ἐντεῦθεν ἀφορμὴν πρόχειρον νὰ τοὺς κηρύξωσιν ὡς προδότας τῆς πατρίδος. Συμφωνῶν δὲ κατὰ τοῦτο καὶ ὁ τῆς Σπάρτης βασιλεὺς *Κλεομένης* προέτεινε τὴν τιμωρίαν των, ἀλλὰ τοῦ ἑτέρου βασιλέως *Δημαράτου* δεικνυομένου ὑπερασπιστοῦ αὐτῶν, κατώρθωσεν ἐν συννενοήσει μετὰ τοῦ Λεωτυχίδου νὰ φθείρῃ τὴν Πυθίαν ὥστε νὰ ποφανθῇ περὶ τῆς μὴ γνησίας γεννήσεώς του. Οὕτω δὲ παυθεὶς ὁ Δημάρατος τῆς βασιλείας καὶ μὴ ἀνεχόμενος τὸ ὄνειδος κατέφυγεν εἰς τὴν Περσικὴν αὐλήν, ὅπου καὶ ὁ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐκβληθεὶς Ἱππίας ὑπέθαλπε τοῦ λοιποῦ τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὀργὴν τοῦ βασιλέως. Ὁ Κλεομένης ἔπειτα ἠνάγκασε τοὺς Αἰγινήτας νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους *δέκα* τοὺς ἐπισημοτέρους τῆς νήσου ἄνδρας ὡς ὁμήρους. Ἀλλ' ἀφοῦ μετ' ὀλίγον ὁ παράτολμος οὗτος βασιλεὺς περιπεσὼν εἰς μανίαν καὶ κατατεμὼν τὰς σάρκας του ἀπέθανε (491), ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐβασίλευσεν ὁ ἀδελφός του *Λεωνίδας*, οἱ Αἰγινῆται ἀπήτησαν τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὁμήρων καὶ μὴ συγκατατεθέντων τῶν Ἀθηναίων εἰς τοῦτο ἐξερράγη ἐντεῦθεν πόλεμος μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιζήλων πεισματωδέστατος, πόλεμος, ὅστις ἐκτὸς μικρᾶς διακοπῆς διήρκεσε μέχρι τῆς τρίτης τῶν Περσῶν ἐκστρατείας.

§ 226. **Δευτέρα ἐκστρατεία Περσῶν ὑπὸ Δᾶτιν καὶ Ἀρταφέρνην. Μάχη Μαραθῶνος (490).** Αἱ ἀδιάκοποι προτροπαὶ τῶν εἰρημένων ἐπιφανῶν προσφύγων *Ἱππίου* καὶ *Δημαράτου* καὶ ὁ τρόπος ἰδίως, καθ' ὃν ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι μετεχειρίσθησαν τοὺς Πέρσας κήρυκας, ἐπετάχυναν τὴν ὑπὸ τοῦ Δαρείου ἤδη μελετηθεῖσαν δευτέραν ἐκστρατείαν (490). Ἀρχηγοὶ ταύτης ἐξελέχθησαν δύο ἐπίσημοι σατράπαι, ὁ *Δᾶτις* καὶ *Ἀρταφέρνης*, προστεταγμένοι νὰ τιμωρήσωσιν ἰδίως τὰς *Ἀθήνας*, τὴν *Σπάρτην* καὶ τὴν *Ἐρέτριαν*. Ἀπὸ τῆς Κιλικίας, ὅπου ὁ ἐκ *δεκακισμυρίων πεζῶν* καὶ *μυρίων ἱππέων* συγκείμενος Περσικὸς στρατὸς συναθροισθεὶς ἐνεβιβάσθη εἰς 600 τριήρεις, ἔπλευσαν οἱ εἰρημένοι στρατάρχαι κατὰ πρῶτον εἰς *Σάμον* καὶ ἐντεῦθεν εἰς *Νάξον*. Ἀφοῦ δὲ ὑπέταξαν ταύτην καὶ πολλὰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου νήσους, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν νοτίαν τῆς Εὐβοίας ἄκραν καὶ ἐπολιόρκησαν εὐθὺς τὴν *Ἐρέτριαν*, ἥτις μετὰ ἑξαήμερον κραταιὰν ἄμυναν ἠλώθη διὰ προδοσίας, καὶ αἱ μὲν οἰκίαι καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῆς ἐπυρπολήθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι ἐξανδραποδισθέντες δέσμιοι κατ' ἐντολὴν τοῦ Δαρείου εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίας ἀπήχθησαν. Ἔχοντες δ' ἐντεῦθεν ὁδηγὸν τὸν Ἱππίαν οἱ βάρβαροι μετέβησαν διὰ τοῦ Εὐρίπου εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Μαραθῶνος.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἅμα ἀγγελθείσης τῆς προσεγγίσεως τῶν ἐχθρῶν ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσι τῶν Σπαρτιατῶν τὴν συνδρομήν. Ἀλλὰ τούτους μὲν θρησκευτικὴ πρόληψις: τὸ μὴ ἐκστρατεύειν πρὸ τῆς πανσελήνου, διεκώλυσε νὰ ἔλθωσιν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι· μόνον δὲ οἱ *Πλαταιεῖς* ἔδραμον προθυμότατοι εὐθὺς καὶ συμμετέσχον τοῦ ἀγῶνος. Οἱ εὐάριθμοι λοιπὸν οὗτοι ἐπίκουροι *χίλιοι* περίπου καὶ *δεκακισχίλιοι Ἀθηναῖοι* ὁπλῖται ἀπετέλουν ὅλην τὴν δύναμιν, ἥτις ἔμελλε νὰντιπαραταχθῇ πρὸς τὴν δεκάκις ὑπερτέραν τῶν ἐχθρῶν. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ διάταξιν ἰσάριθμοι ταῖς δέκα τῶν Ἀθηναίων φυλαῖς *στρατηγοὶ* ἡγοῦντο τοῦ στρατοῦ· ἀλλὰ μεταξὺ τούτων ὑπῆρχεν εὐτυχῶς ὁ κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν δεξιότητα πολὺ προέχων *Μιλτιάδης*, ὅστις χρηματίσας πρότερον τύραννος ἐν τῇ Θρᾳκικῇ χερσονήσῳ ἐγίνωσκε κρεῖττον παντὸς ἄλλου καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὰς περὶ τὸ μάχεσθαι συνηθείας τῶν Περσῶν. Εἶχε δ' ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἐκ περιτροπῆς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἡμέρας· εἰκαὶ δὲ πάντες τὴν παρεχώρησαν εἰς τὸν Μιλτιάδην, οὗτος περιέμεινεν ἕως οὗ ἔλθῃ ἡ ἰδία ἑαυτοῦ. Ταύτης δ' ἐπιστάσης, οἱ Ἀθηναῖοι παρετάχθησαν ὡς εἰς μάχην, καὶ τοῦ μὲν δεξιοῦ κέρατος ἡγεῖτο ὁ πολέμαρχος *Καλλίμαχος*, ἐφεξῆς δ' εἵποντο αἱ φυλαὶ κατὰ τάξιν, οἱ δὲ *Πλαταιεῖς* κατεῖχον τὸ ἀριστερὸν κέρας. Ὁ *Ἀριστείδης* καὶ ὁ *Θεμιστοκλῆς*, τοὺς ὁποίους ὅσον οὔπω θέλομεν ἰδῆ παρουσιαζομένους λαμπρῶς ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, ἦσαν ἐν τῷ κέντρῳ, ὁ δὲ Μιλτιάδης εὑρίσκετο πανταχοῦ. Ἅμα δ' ἀρθέντος τοῦ σημείου πάντες ὥρμησαν *δρομάδην* κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀφ' ὧν ὀκταστάδιον μόνον τοὺς ἐχώριζε διάστημα. Μετὰ κρατερὰν δὲ συμπλοκὴν οἱ Πέρσαι ἠττήθησαν ἧτταν ὁλοσχερῆ· 6,400 ἐξ αὐτῶν ἔπεσον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἴσως καὶ ὁ Ἱππίας, οἱ δὲ λοιποὶ τραπέντες εἰς φυγὴν διεσώθησαν μόλις ἐπὶ τοῦ στόλου των. Ματαιωθείσης δὲ διὰ τῆς ἀγρύπνου σπουδῆς τοῦ Μιλτιάδου καὶ τῆς ἑτέρας αὐτῶν ἀποπείρας τοῦ νὰ ἐπιπέσωσι περιπλέοντες τὸ Σούνιον αἰφνιδίως εἰς τὸ *ἄστυ* καὶ νὰ καταλάβωσιν αὐτὸ ἔρημον τῶν ἀμυνομένων, ἐπανέκαμψαν κατησχυμμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν. — Ἡ ἐν Μαραθῶνι νίκη ἐξύψωσε τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι καὶ μετὰ αἰῶνας ἔπειτα ῥήτορες ἐπίσημοι θέλοντες νὰ ἐξάψωσι τὸν ζῆλον τοῦ λαοῦ τὸν Μαραθώνιον πρὸ πάντων ἀνεμίμνησκον ἀγῶνα καὶ τοὺς *Μαραθωνομάχους* ὡς παράδειγμα ἀνδρείας καὶ ἀκραιφνοῦς φιλοπατρίας ἔφερον εἰς μέσον.

§ 227. **Μιλτιάδης (†489).** Διὰ τοῦτο ἐμπλησθέντες φρονήματος μεγάλου οἱ Ἀθηναῖοι καὶ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὸ ὅτι ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρὸν ἤρξαντο νὰποβλέπωσι καὶ εἰς ἐξωτερικὰς πράξεις. Διὸ προτείνας αὐτοῖς ὁ Μιλτιάδης, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τότε ἐτιμᾶτο

καὶ διέπρεπεν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, νὰ ἐπιπλεύσῃ μετὰ 70 πλοίων κατὰ τῶν χωρῶν ἐκείνων, ὅσαι εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας, δὲν εὗρεν οὐδεμίαν ἀντίστασιν. Ὁ πλοῦς διευθύνθη ἀμέσως κατὰ τῆς *Πάρου*, προθεμένου τοῦ Μιλτιάδου νὰ τιμωρήσῃ τὴν νῆσον ταύτην, διότι ἐχορήγησε ναυτικὴν βοήθειαν εἰς τὸν Πέρσην καὶ διότι εἷς τῶν ἐπιφανῶν Παρίων τοὔνομα *Λυσαγόρας* τὸν εἶχε βλάψῃ προσωπικῶς ὄντα ἔτι ἐν τῇ Θρᾳκικῇ χερσονήσῳ. Ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα ἀπέτυχε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἰδόντες ματαιωθείσας τὰς λαμπρὰς ἐλπίδας, ὅσας ἀπὸ τούτου εἶχον συλλάβῃ, διετέθησαν δυσμενῶς κατὰ τοῦ Μιλτιάδου. Ἐντεῦθεν δ' οἱ πολιτικοὶ ἐχθροί του, ἰδίως οἱ Ἀλκμεωνίδαι, οἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν αὔξησίν του, ἀπετόλμησαν νὰ τὸν κατηγορήσωσιν ἐπὶ ἀπάτῃ ὡς ἔνοχον θανάτου. Εἰσαχθέντα δὲ εἰς δίκην τῆς μὲν θανατικῆς ποινῆς ἀπέλυσαν αὐτὸν οἱ δικασταὶ διὰ τῆς ἀπολογίας τῶν φίλων καὶ χάριν τοῦ Μαραθωνίου ἔργου του, τὸν κατεδίκασαν δὲ εἰς χρηματικὴν ποινὴν *50 ταλάντων*, ἅτινα, ἀποθανόντος αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ ἴσως ἐν φυλακῇ, ἀπέτισεν ἔπειτα ὁ υἱός του *Κίμων*.

§ 228. **Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης.** Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου δύο ἔξοχοι καὶ ἀντίζηλοι ἐνταὐτῷ ἄνδρες, οἱ ἤδη προμνημονευθέντες, *Θεμιστοκλῆς ὁ Νικοκλέους* καὶ *Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου*, προήχθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ προέστησαν τῆς πόλεως ἐφ' ἱκανὸν χρόνον. *Δραστηριότης, τόλμη, πανουργία* καὶ *φιλοδοξία* ἄμετρος ἐχαρακτήριζον τὸν *πρῶτον· χρηστότης* δὲ *φιλαλήθεια* καὶ *δικαιοσύνη* διέκρινον καὶ ἐξῆρον τὸν *δεύτερον* παντὸς ἄλλου Ἀθηναίου. Ὁ μὲν ἐθήρευε τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου καὶ εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου· ἀφοῦ μάλιστα ὁδηγήσας τὸ δεύτερον τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ ἐφάνη εὐτυχέστερος τοῦ πολιορκητοῦ τῆς Πάρου, ἐξ ἀρχῆς διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐπαγίωσε τὴν ὑπόληψίν του. Ὁ δὲ ζηλώσας καὶ θαυμάσας ὑπὲρ πάντας τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας Λυκοῦργον τὸν Λακεδαιμόνιον πρὸς τὴν ἀριστοκρατικὴν μᾶλλον ἐτράπη πολιτείαν. Ἄρχων δὲ τὴν ἐπώνυμον ἀρχήν, ὅτε ὁ πρῶτος ὡδήγει τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ, εἵλκυσε τὸ σέβας ἁπάντων διὰ τῆς ἔμφρονος διοικήσεώς του καὶ ἰδίως διὰ τοῦ ἀκεραίου χαρακτῆρός του, ὥστε, ἀπαγγελλομένων ποτὲ ἐν θεάτρῳ τῶν εἰς Ἀμφιάραον ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου πεποιημένων ἰαμβίων:

> « Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
> βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
> ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.» (Αἰσχυλ. Ἀγ. 986-988.),

πάντες εἰς Ἀριστείδην ἀπέβλεψαν ὡς εἰς ἐκεῖνον μάλιστα τῆς ἀρετῆς

ταύτης ἀνηκούσης. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ πρῶτον ἠγαπᾶτο διὰ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ *δικαίου*, ὕστερον διήγειρεν ἕνεκα τούτου καθ' ἑαυτοῦ τὸν φθόνον τῶν πολλῶν. Εἰς τὴν μεταβολὴν δὲ τῆς κοινῆς γνώμης συνήργησεν ἰδίως ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις σκοπῶν νὰ κατορθώσῃ ἐξορίαν ἐκείνου διέδωκε τὴν συκοφαντίαν ὅτι σπουδάζει νὰ ποκλείσῃ τοῦ *δικαστικοῦ ἀξιώματος* τοὺς πολλοὺς ὡς μὴ ἔχοντας τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην ἱκανότητα. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἱκανοὺς πρὸς πάντα, ἐνέδωκαν προθύμως εἰς τὴν τοιαύτην ῥᾳδιουργίαν· διὸ συνελθόντες πανταχόθεν εἰς τὸ ἄστυ ἐψήφισαν τοῦ δικαίου τὴν *ἐξοστράκισιν*. Γραφομένων δὲ τότε τῶν ὀστράκων, λέγεται ὅτι ἀγράμματός τις καὶ παντελῶς ἀγροῖκος ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Ἀριστείδην ὡς εἰς ἕνα τῶν τυχόντων τὸ ὄστρακον καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ ἐγγράψῃ τὸν Ἀριστείδην· τοῦ δὲ θαυμάσαντος καὶ ἐρωτήσαντος μή τι κακὸν ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἀριστείδης; «οὐδέν, εἶπεν ἐκεῖνος, οὐδὲ γινώσκω τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐνοχλοῦμαι πανταχοῦ τὸν δίκαιον ἀκούων.» Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Ἀριστείδης καὶ μηδὲν ἀποκριθεὶς ἐνέγραψε τὸ ὄνομα εἰς τὸ ὄστρακον καὶ τὸ ἀπέδωκεν. Ἀπαλλαττόμενος δὲ τῆς πόλεως ὕψωσε τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ηὐχήθη νὰ μὴ ἐπέλθῃ ποτὲ εἰς τοὺς Ἀθηναίους καιρός, ὅστις ἤθελε τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ μνησθῶσιν αὐτοῦ.

§ 229. **Τρίτη ἐκστρατεία Περσῶν ὑπὸ Ξέρξην (480-479).** Ἐνῷ ὁ Δαρεῖος ἡτοίμαζε μεγάλας παρασκευὰς κατὰ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τριακονθεξαετῆ βασιλείαν ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν πρὶν κατορθώσῃ νὰ ὑποτάξῃ ἐκ νέου τοὺς Αἰγυπτίους, οἵτινες ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς Περσικῆς κυριότητος. Κατέλιπε δὲ τὸ ἀχανὲς αὐτοῦ κράτος ἐν στάσει, ὅπως καὶ ἀρξάμενος νὰ βασιλεύῃ τὸ εὗρεν. Ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὄχι ὁ πρωτότοκος *Ἀρτοβαζάνης*, ὃν ἐγέννησεν ἰδιώτης ἔτι ὢν ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Γωβρύου, ἀλλ' ὁ *Ξέρξης* τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἔτεκεν ἡ Ἄτοσσα θυγάτηρ τοῦ Κύρου. Ἡ Ἄτοσσα, εἶχεν, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τὸ πᾶν κράτος παρὰ τῷ Δαρείῳ καὶ τὰς συμβουλὰς αὐτῆς ὑπεστήριζε καὶ ὁ πρώην τῆς Σπάρτης βασιλεὺς Δημάρατος. Οὕτω λοιπὸν ὁ *Ξέρξης* ὁ ὡραιότερος καὶ εὐπρεπέστερος ἀνὴρ μεταξὺ ὅλων τῶν Περσῶν, ἐγένετο ὁ ἄρχων τοῦ κραταιοτάτου βασιλείου (485). Καὶ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἐδεικνύετο ὑψηλοφρονῶν, ἡ δὲ ταχεῖα καὶ εὐτυχὴς τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀποστασίας καταπάλαισις ἐξύψωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν αὐτοπεποίθησίν του. Οἱ κάτοικοι τοῦ Νείλου ὑπεβλήθησαν εἰς τραχυτέραν τῆς προτέρας δουλείαν καὶ ὁ Ξέρξης ἐγκατέστησεν ὡς σατράπην τὸν γνήσιον ἀδελφόν του Ἀχαιμένην.

Φιλοδοξία Ξέρξου, Τὸ κράτος τῶν Περσῶν ἐστηρίχθη ἀνέκαθεν ἐπὶ τοῦ ξίφους· πᾶς διάδοχος βασιλεὺς ὑπεχρεοῦτο νὰκολουθήσῃ τὰ

ἴχνη τοῦ προκατόχου του. Πῶς λοιπὸν ὁ Ξέρξης, ὅστις ἄρτι ἤγαγεν εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦ πατρός του ἐν Αἰγύπτῳ, ἐδύνατο νὰ μὴ ἀναλάβῃ τὸ σχέδιον τῆς ἐκδικήσεως αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος; Ἡ ἐθνικὴ τιμὴ καὶ ὅλον τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν ἐπέβαλλον εἰς αὐτὸν τὸ χρέος νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἡμέραν τοῦ Μαραθῶνος καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὅρια τοῦ βασιλείου πρὸς δυσμάς. Συνέλαβε δὲ πιθανῶς τὸν ὑπερήφανον στοχασμὸν τοῦ νὰ ἐπισκιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Δαρείου διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων, νὰ διεξέλθῃ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ἡγούμενος τῶν κολοσσιαίων δυνάμεών του καί, ὡς ὁ Ἡρόδοτος λέγει, νὰ καταστήσῃ γῆν τὴν Περσίδα «*ὁμορέουσαν τῷ Διὸς αἰθέρι.*» Δὲν ἔλειπον δὲ οὐδαμῶς καὶ σύμβουλοι, οἵτινες ἐνίσχυον αὐτὸν εἰς τοὺς σκοπούς του καὶ τὸν προέτρεπον ὅσον τάχιον νὰ τοὺς πραγματοποιήσῃ.

Δημάρατος, Ὀνομάκριτος, Ἀλευάδαι, Μαρδόνιος ὑπὲρ τῆς ἐκστρατείας. Ὁ *Δημάρατος*, ἴσως καὶ ὁ Ἱππίας, ἐὰν ἔζη, ἀμφότεροι ἐπεθύμουν νὰποκατασταθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἀντεποιοῦντο ὡς κληρονομικὸν αὐτῶν δικαίωμα, καὶ οὐδενὸς πρὸς τοῦτο ἠμέλουν· καὶ ὁ *Ὀνομάκριτος* ἐκεῖνος, ὅστις εἶχε συναθροίσῃ καὶ καταγράψῃ χάριν τῶν ἀρχαίων Πεισιστρατιδῶν τοὺς λεγομένους χρησμοὺς τοῦ μυθικοῦ ἀοιδοῦ Μουσαίου παρώτρυνε τὸν βασιλέα εἰς ἐκστρατείαν διὰ μεταδόσεως παλαιῶν προρρήσεων ὑποσχομένων τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Οὕτω κατ' αὐτὰς ἦτο προωρισμένον Πέρσης τις ἀνὴρ νὰ ζεύξῃ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν νὰ ἐμπρήσῃ. Καὶ οἱ κραταιοὶ τῆς Θεσσαλίας ἡγεμόνες *Ἀλευάδαι* ἐξ ἰδιοτελῶν ὡσαύτως αἰτίων κινούμενοι προέτρεπον τὸν μέγαν βασιλέα εἰς πόλεμον. Ἐκ δὲ τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων ὁ *Μαρδόνιος* ἦν ὁ πλέον ἔνθερμος τῆς ἐκστρατείας συνήγορος νῦν μὲν ἐξυμνῶν τὴν περικαλλῆ χώραν ὡς φέρουσαν εὐγενεῖς καρπούς, νῦν δὲ παριστῶν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὡς ἀπόλεμον καὶ εὐνίκητον καὶ τέλος τὴν τιμώρησιν αὐτοῦ ὡς καθῆκον τιμῆς.

Ἀρτάβανος κατὰ τῆς ἐκστρατείας. Εἰς μάτην δ' ὁ τοῦ Ξέρξου θεῖος *Ἀρτάβανος* ὁ καὶ εἰς τὸν Σκυθικὸν ἤδη πόλεμον ἐναντιωθεὶς ὑπέμνησε τὸν βασιλέα ὅσα μέχρι τοῦδε οἱ Πέρσαι ὑπέστησαν ἀτυχήματα. Εἰς μάτην ἠθέλησε νὰ τὸν πείσῃ, ὅτι ὁ θεὸς ἀγαπᾷ νὰ ταπεινώνῃ πάντα τὸν θέλοντα νὰ ὑπερέχῃ καὶ δὲν ὑποφέρει νὰ φρονῇ ἄλλος μέγα ὡς αὐτός. Ἐξύψωσε δὲ συνάμα καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ξέρξης ἔβλεπεν ἤδη κατ' ὄναρ ὅλον τὸν κόσμον ὑπὸ τοὺς πόδας του.

Στρατὸς Ξέρξου. Ἀποφασισθείσης τέλος τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας, αἱ παρασκευαὶ αὐτῆς διήρκεσαν δύο ὁλόκληρα ἔτη (483-481) καθ' ἅπαν τὸ κράτος. Οὔτε ἡ ἀρχαία οὔτε ἡ νέα ἱστορία δει-

κνύει ἄλλην γιγαντιαιοτέραν τῆς προκειμένης ἐπιχείρησιν· ὑπὲρ τὰ *πεντήκοντα ἔθνη* διαφέροντα κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη, τὴν δίαιταν καὶ τὸν ὁπλισμὸν ὑπεχρεώθησαν νὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὴν συγκρότησιν στρατοῦ, ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου ἔφθανεν εἰς *ἑκατὸν ἑβδομήκοντα μυριάδας πεζῶν καὶ ὀκτὼ μυριάδας ἱππέων*. Οἱ ἐνδοξότεροι δυνάσται καὶ σατράπαι συνεξεστράτευσαν προσωπικῶς μετὰ τοῦ Ξέρξου καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρειάσθη ἀκολουθία δούλων, μαγείρων, γυναικῶν, τεχνιτῶν, σχεδὸν ἰσάριθμος πρὸς ἅπαντα τὸν στρατόν· ὥστε οἱ ὁρμήσαντες κατὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦσαν ἐλάττονες τῶν *πέντε ἑκατομμυρίων*. Ὅλοι οἱ παραθαλάσσιοι λαοὶ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἕως τοῦ Ἑλλησπόντου ὤφειλον νὰ προαποθηκεύσωσι σῖτον παντοχοῦ τῶν παραλίων μέχρι Μακεδονίας χάριν τοῦ στρατοῦ καὶ συντελέσωσιν εἰς κατάρτισιν στόλου ἀναλόγου πρὸς τὴν χρείαν, ὅστις συνέκειτο ἐκ χιλίων διακοσίων τριήρων καὶ τρισχιλίων περίπου φορτηγῶν. Ὁ Αἰσχύλος, ὅστις ἦτο παρὼν ἐν τῇ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίᾳ, σύμφωνος πρὸς τὸν Ἡρόδοτον (Ζ', 89, 184) περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Περσικῶν πλοίων καὶ ἰδίως τῶν τριήρων, λέγει εἰς τοὺς «Πέρσας» του:

«Ξέρξῃ δέ, καὶ γὰρ οἶδα, χιλιὰς μὲν ἦν
νεῶν τὸ πλῆθος· αἱ δ' ὑπέρκομποι τάχει
ἑκατὸν ὅις ἦσαν ἑπτά θ'· ὧδ' ἔχει λόγος.» (341-343)

Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς ἐπικινδύνου περιπλεύσεως τοῦ Ἄθω ὁ Ξέρξης διέταξε νὰ διορύξωσι τὸν ἰσθμὸν αὐτοῦ, ἔργον τεράστιον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν ἐδαπανήθησαν τρία ἔτη. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Διόδωρος, ὁ Πλάτων ἐν Νόμοις, ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν Πανηγυρικόν του λόγον καὶ ἄλλοι ἀξιόπιστοι συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος ἀναφέρουσιν ὡς πρᾶγμα ἀναμφίβολον τὴν διώρυξιν τοῦ Ἄθω· μόνος δὲ ὁ μισέλλην Ῥωμαῖος ποιητὴς Ἰουβενάλιος (Satyr. X, 174) τὴν θεωρεῖ ὡς ψεῦδος τῶν Ἑλλήνων λέγων:

. . . . . Creditur olim
Velificatus Athos, et quidquid Græcia mendax
Audet in historia.

Πορεία Ξέρξου. Ἀφοῦ δὲ τὰ πάντα ἡτοιμάσθησαν, ὁ μὲν στόλος κατὰ τὴν δοθεῖσαν παραγγελίαν συνήχθη εἰς *Κύμην* καὶ *Φώκαιαν*, ὁ δὲ στρατὸς ἀπὸ *Κριτάλλων* τῆς Καππαδοκίας ὁρμηθεὶς συνηθροίσθη εἰς *Σάρδεις* τὸ φθινόπωρον τοῦ 481 ἔτους, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἀφίχθη καὶ ὁ Ξέρξης προάγων ἀπὸ τῶν Σούσων. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπέστειλεν ἐκεῖθεν κήρυκας εἰς πάσας τῆς Ἑλλάδος τὰς πόλεις πλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης ἐπὶ αἰτήσει γῆς καὶ ὕδατος, ἔπειτα δὲ διέταξε νὰ ζεύξωσι τὸν μεταξὺ *Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ ἑπταστάδιον πόρον* τοῦ

Ἑλλησπόντου *διὰ διπλῆς γεφύρας*. Καταρτισθεῖσα δ' αὖτη, ἀλλὰ καταστραφεῖσα ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας ἐκ νέου πάλιν κατεσκευάσθη παρ' ἄλλων ἀρχιτεκτόνων ἀσφαλέστερον, ἀφοῦ, ὡς λέγεται, οἱ μὲν πρῶτοι τέκτονες ἐτιμωρήθησαν μὲ θάνατον, ἡ δὲ θάλασσα μετὰ μωρᾶς Ἀσιατικῆς ὑπεροψίας ἐμαστιγώθη. Ἅμα δὲ φανέντος τοῦ ἔαρος (480) ἐκινήθη ὁ στρατὸς ἐκ τῶν Σάρδεων προβαίνων κατὰ τὴν ἀκόλουθον τάξιν. *Πρῶτον* ἠγοῦντο οἱ *σκευοφόροι* καὶ τὰ *ὑποζύγια*, ἔπειτα εἵποντο *χίλιοι ἱππεῖς* ἐπίλεκτοι καὶ ἄλλοι τόσοι ὡσαύτως *ἐπίλεκτοι* αἰχμοφόροι· μετὰ δὲ *ἵπποι ἱεροὶ* τοῦ Ἡλίου ἐκ τοῦ Νισαίου πεδίου κεκοσμημένοι κάλλιστα, ὄπισθεν δὲ τούτων *ἅρμα Διὸς ἱερὸν* ἑλκόμενον ὑπὸ ὀκτὼ λευκῶν ἵππων· ἐφεξῆς δὲ αὐτὸς ὁ *Ξέρξης* ἐπὶ ἅρματος ἵππων Νισαίων· ἔπειτα πάλιν *χίλιοι αἰχμοφόροι* καὶ *χίλιοι ἱππεῖς*, οἱ ἄριστοι καὶ γενναιότατοι τῶν Περσῶν· μετὰ δὲ τούτους ἐκ τῶν λοιπῶν Περσῶν ἀπολελεγμένοι *μύριοι πεζοὶ* καὶ *μύριοι ἱππεῖς*, καὶ τελευταῖον τὸ ἐκ διαφόρων ἐθνῶν σύμμικτον πλῆθος. Ὅτε δ' ἔφθασεν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Τρωάδος, ὁ δι' αὐτῆς ῥέων καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου φημισθεὶς ποταμὸς *Σκάμανδρος* δὲν εἶχεν ἱκανὸν ὕδωρ νὰ δροσίσῃ τὰς διψώσας μυριάδας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κτηνῶν. Ἐντεῦθεν δέ, ἀφοῦ ὁ Ξέρξης ἔθυσεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Ἰλίου *χιλίους βόας* καὶ οἱ *μάγοι* αὐτοῦ ἐτέλεσαν σπονδὰς εἰς τιμὴν τῶν ἐγχωρίων ἡρώων, ὥδευσαν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον. *Ἑπτὰ* ἡμέρας καὶ *ἑπτὰ* νύκτας διήρκεσεν ἡ διὰ τῆς γεφύρας *διάβασις* τοῦ στρατοῦ. Συγχρόνως δ' ἀνήχθη καὶ ὁ στόλος εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν παρακολουθῶν τὴν πορείαν ἐκείνου, οὗτινος ἡ πρώτη ἐπιθεώρησις καὶ ἀρίθμησις ἐγένετο ἐν *Δορίσκῳ* αἰγιαλῷ καὶ πεδίῳ μεγάλῳ τῆς Θράκης, δι' οὗ ῥέει ὁ ποταμὸς Ἔβρος. Ἐνταῦθα δ' ὁ Ξέρξης μεταπεμψάμενος τὸν Δημάρατον συστρατευόμενον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιδείξας αὐτῷ τὰς ἀπείρους πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις του τὸν ἠρώτησεν ἂν οἱ Ἕλληνες θέλουσι δυνηθῆ ἢ τολμήσῃ νὰντιπαραταχθῶσιν εἰς αὐτάς· ὁ δὲ Δημάρατος ζητήσας καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ ἐκφράσῃ ὅλην τὴν ἀλήθειαν εἶπεν: «ἡ Ἑλλὰς ἔχει μὲν σύντροφον τὴν πενίαν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀρετῆς, ἣν ἐμπνέουσι παιδεία καὶ νόμοι ἰσχυροί, ἀπαμύνεται τήν τε πενίαν καὶ τὸν δεσποτισμόν· κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅσον ἂν ὦσιν εὐάριθμοι, καὶ ἂν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες μηδίσωσι, θέλουσι πολεμήσῃ εὐτόλμως (Ἡροδ. Ζ', 102).» Γελοῖοι ἐφάνησαν εἰς τὸν βασιλέα οἱ τοῦ Δημαράτου λόγοι, ἕως οὗ ἡ πεῖρα μετ' οὐ πολὺ τὸν ἐβεβαίωσε περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν!

Ἐκ Δορίσκου ἠκολούθησεν ὁ στρατὸς τὴν πορείαν του διὰ τῶν παραλίων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας μέχρις *Ἀκάνθου* καὶ ἐφεξῆς μέχρι

τῆς παρὰ τὸν ὁμώνυμον κόλπον κειμένης *Θέρμης* τῆς ἔπειτα Θεσσαλονίκης αὐξανόμενος ἀδιακόπως ἐκ τῆς προσθήκης ὅλων τῶν ἐθνῶν, διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διήρχετο. Εἰς τὸν Θερμαῖον δὲ κόλπον ἀφίχθη ὀλίγον πρότερον καὶ ὁ στόλος διεκπλεύσας τὸν διορυχθέντα αὐχένα τοῦ Ἄθω. Ὁ δὲ Ξέρξης ἰδὼν ἐκ τῆς Θέρμης τὰ Θεσσαλικὰ ὄρη, τόν τε Ὄλυμπον καὶ τὴν Ὄσσαν, καὶ μαθὼν ὅτι διὰ μέσου αὐτῶν ὑπάρχει στενὸς αὐλών, δι' οὗ ῥέει ὁ Πηνειὸς καὶ ὅτι ἐντεῦθεν ὁδός τις φέρει εἰς Θεσσαλίαν ἐπεθύμησε πλεύσας νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἦν ἔμελλε νὰ βαδίσῃ ὁδόν. Ὅθεν εἰσβὰς εἰς *Σιδώνιον* πλοῖον, εἰς ὃ εἰσέβαινε πάντοτε ὁσάκις προέκειτο νὰ πλεύσῃ, ἔδωκε σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἄλλα νὰναχθῶσι ταὐτοχρόνως καί, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν του, ἐπανελθὼν αὖθις εἰς Θέρμην διέταξε καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν νὰ προβῇ διὰ τῶν διόδων τοῦ Ὀλύμπου ἤτοι διὰ τῆς Πιερίας καὶ τῶν Περραιβῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Ἕλληνές τινες ὑποτάσσονται τῷ Ξέρξῃ. Ἐνῷ δὲ ὁ Ξέρξης διέτριβεν ἐν Πιερίᾳ ἦλθον οἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα πεμφθέντες *κήρυκες* οἱ μὲν κενοί, οἱ δὲ φέροντες γῆν καὶ ὕδωρ. Ἐκ τῶν δόντων ταῦτα εἴθ' ἑκουσίως εἴτ' ἐξ ἀνάγκης ἦσαν: *Θεσσαλοί, Δόλοπες, Αἰνιᾶνες, Περραιβοί, Λοκροί, Μάγνητες, Μαλιεῖς,* οἱ Φθιῶται Ἀχαιοί, οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Βοιωτοί. Ἀλλ' ἡ *Σπάρτη* μετὰ τῶν συντεταγμένων αὐτῇ Πελοποννησίων καὶ αἱ *Ἀθῆναι* μετὰ τῶν συμμάχων των *Θεσπιῶν* καὶ *Πλαταιῶν* ἀπεφάσισαν νὰναλάβωσι τὴν κοινὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος κατὰ τοῦ ἐπιόντος κινδύνου ἐπιφυλαττόμεναι νὰ τιμωρήσωσιν ἔπειτα τοὺς παραδόντας ἑαυτοὺς ἄνευ ἀνάγκης. Ὁ προκείμενος ἀγὼν προδήλως ἦτο μέγας· καὶ αὐτὸ τὸ Δελφικὸν μαντεῖον ἐθεώρησεν ἔργον μωρὸν τὴν ἀντίστασιν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἱκέτευον ἀδιαλείπτως ἕως οὗ ἡ Πυθία ἔδωκε χρησμὸν ἠπιώτερον ὑποδεικνύουσα ὡς μόνον σωτηρίας μέσον τὸ *ξύλινον τεῖχος,* ὅπερ πολλοὶ μὲν καὶ μάλιστα οἱ πρεσβύτεροι ἔλεγον ὅτι δηλοῖ τὴν ἀκρόπολιν, οὖσαν τὸ πάλαι περίφρακτον δι' *αἱμασιᾶς,* ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἡρμήνευσεν εὐστόχως εἰπὼν ὅτι σημαίνει τὰ πλοῖα καὶ ὅτι ὁ θεὸς συμβουλεύει νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς ναυμαχίαν. Ὁ δὲ χρησμὸς ἦν οὑτοσί:

« Τῶν ἄλλων γὰρ ἁλισκομένων, ὅσα Κέκροπος οὖρος
ἐντὸς ἔχει κευθμών τε Κιθαιρῶνος ζαθέοιο,
Τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς
μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν, τὸ σὲ τέκνα τ' ὀνήσει. »
(Ἡρόδ. Ζ', 141. Πλουτ. Θεμιστ.)

Ἡ γνώμη δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ὑπερίσχυσεν εἰς τέλος, καὶ οὕτως ὁ ἄνθρωπος, ὅστις διὰ τῶν ῥᾳδιουργιῶν του ἐτάραξε πρότερον τὴν πα-

τρίδα του, ἔμελλεν ἤδη νὰ γείνῃ ὁ σωτὴρ αὐτῆς καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν φρονίμων συμβουλῶν του· διότι αὐτοῦ ἔργον ἦτο, ὡς προείρηται, καὶ ἡ αὔξησις τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδύνατό ποτε νὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τοῦ Περσικοῦ κολοσσοῦ.

Ἕλληνές τινες ἀπέχουσι νὰ πολεμήσωσι πρὸς Ξέρξην. Συνελθόντες δὲ ἤδη ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου πρόβουλοι τῶν συμμάχων Ἑλλήνων καὶ δόντες εἰς ἀλλήλους λόγον καὶ πίστιν ἔκριναν προηγουμένως ἀναγκαῖον νὰ καταλύσωσι τὰς ἔχθρας καὶ τοὺς ὑπάρχοντας ἐμφυλίους πολέμους, ἐξ ὧν ὁ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Αἰγινητῶν ἦτο ὁ κυριώτερος, καὶ ἀκολούθως νὰ στείλωσι πρέσβεις εἰς διαφόρους Ἑλληνικὰς χώρας, οἷον εἰς *Ἄργος*, εἰς *Κρήτην*, εἰς *Κέρκυραν* καὶ εἰς *Συρακούσας*, παρηγγελμένους νὰ τὰς παρακαλέσωσιν εἰς τὸν περὶ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα· μέχρι δὲ τῆς ἐπιστροφῆς τούτων ἐγίνοντο συντόνως αἱ δυναταὶ ἑτοιμασίαι. Μετ' οὐ πολὺ οἱ σταλέντες ἐπανῆλθον, ἀλλὰ παντάπασιν ἄπρακτοι. Τὸ *Ἄργος* διὰ τὸ πρὸς τὴν Σπάρτην ἀδιάλλακτον μῖσός του, ἡ *Κρήτη* παλαιῶν παθημάτων ἀναμιμνησκομένη καὶ κωλυομένη ὑπὸ τῆς Πυθίας, ἡ *Κέρκυρα* δειλιῶσα καὶ ἀμφιταλαντευομένη καὶ ὁ *Γέλων* τῶν Συρακουσῶν ὁ τύραννος ματαίως τῆς στρατηγίας ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ ἀντιποιούμενος ἠρνήθησαν τὴν συνδρομήν των. Οἱ δὲ *Θεσσαλοί*, οἵτινες ἐξ ἀνάγκης τὸ πρῶτον ἐμήδισαν, δυσηρεστημένοι εἰς ὅσα οἱ Ἀλευάδαι ἐμηχανῶντο, ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσι παρὰ τῶν συμμάχων Ἑλλήνων ἐπικουρίαν. Οἱ ἐν τῷ Ἰσθμῷ συνηθροισμένοι δεξάμενοι τὴν αἴτησιν αὐτῶν, ἔπεμψαν εἰς φύλαξιν τῶν διόδων τοῦ Ὀλύμπου *μυρίους ὁπλίτας*, ὧν ἐστρατήγουν *Εὐαίνετος* ὁ Σπαρτιάτης καὶ *Θεμιστοκλῆς* ὁ Ἀθηναῖος. Ἀλλὰ μαθόντες οὗτοι παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου βασιλέως τῆς Μακεδονίας τὸ πλῆθος τῆς ἐχθρικῆς στρατιᾶς καὶ θεωροῦντες ἀδύνατον νἀναχαιτίσωσιν αὐτόθι τὴν εἰσβολὴν αὐτῆς ἀνεχώρησαν ταχέως. Καὶ οὕτω μὲν οἱ Θεσσαλοὶ ἐρημωθέντες συμμάχων ἐμήδισαν φανερῶς καὶ ἐδείχθησαν τοῦ λοιποῦ χρησιμώτατοι εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν.

Στρατὸς Ἑλλήνων. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπανελθόντες εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἐβουλεύοντο ποῦ νὰ στήσωσι τὸν πόλεμον. Κατὰ τὴν νικῶσαν δὲ γνώμην ἀπεφασίσθη ὁπλῖται μὲν ἱκανοὶ νὰ προκαταλάβωσι τὰς πρὸ πολλοῦ ἤδη ὑπὸ τῶν Φωκέων τετειχισμένας παρόδους τῶν Θερμοπυλῶν· ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις νὰ πλεύσῃ ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας καὶ μεταξὺ Σκιάθου καὶ Μαγνησίας. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀπελθόντες ἐκ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐστρατεύοντο ταχέως ἐπὶ τὰς ὁρισθείσας θέσεις. Καὶ τὰς μὲν Θερμοπύλας κατέλαβον οἱ Σπαρτιᾶται ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν *Λεωνίδαν* τριακόσιοι ὅλοι τὸν ἀριθμόν, εἰς οὓς προ-

σετέθησαν παραυτίκα χίλιοι *Τεγεᾶται καὶ Μαντινεῖς, ἑκατὸν εἴκοσι Ὀρχομένιοι καὶ χίλιοι* ἐκ τῆς λοιπῆς Ἀρκαδίας, *τετρακόσιοι Κορίνθιοι, διακόσιοι Φλιάσιοι, ὀγδοήκοντα Μυκηναῖοι, ἑπτακόσιοι Θεσπιεῖς, τετρακόσιοι Θηβαῖοι* ἀκουσίως προσληφθέντες, *χίλιοι Φωκεῖς καὶ Λοκροὶ οἱ Ὀπούντιοι πανστρατιᾷ*. Τῶν δ' ἐπὶ Ἀρτεμίσιον στρατευομένων τὸ πλεῖστον μέρος ἀπετέλουν *Ἀθηναῖοι καὶ Κορίνθιοι*, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ἐχορήγησαν *ἑκατὸν εἰκοσιεπτὰ τριήρεις*, ἐν αἷς προσελήφθησαν ὡς πληρώματα καὶ Πλαταιεῖς, καὶ πλὴν τούτων ἑτέρας *εἴκοσι*, τὰς ὁποίας ἐπλήρουν Χαλκιδεῖς, οἱ δὲ δεύτεροι *τεσσαράκοντα*. Μετὰ δὲ τούτους οἱ *Μεγαρεῖς* παρέσχον *εἴκοσιν*, οἱ *Αἰγινῆται δεκαοκτώ*, οἱ *Σικυώνιοι δυοκαίδεκα*, οἱ *Λακεδαιμόνιοι δέκα*, οἱ *Ἐπιδαύριοι ὀκτώ*, οἱ *Ἐρετριεῖς ἑπτά*, οἱ *Τροιζήνιοι πέντε*, οἱ *Στυρεῖς δύο*, *ἄλλας δύο τριήρεις καὶ τρεῖς πεντηκοντόρους* οἱ *Κεῖοι*, *Λοκροὶ δὲ οἱ Ὀπούντιοι ἑπτὰ πεντηκοντόρους*, ὥστε ὅλος ὁ παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον Ἑλληνικὸς στόλος συνέκειτο ἐκ *διακοσίων ὀγδοήκοντα σκαφῶν*, διοικούμενος ὑπὸ *Εὐρυβιάδου τοῦ Λακεδαιμονίου*, Θεμιστοκλέους τοῦ Ἀθηναίου καὶ Ἀδειμάντου τοῦ Κορινθίου. Εἰκαὶ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς ὡς συνεισενεγκόντες εἰς τοῦτον ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, εἶχον καὶ μείζονα καὶ δικαιοτέραν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας, ἀντιβαινόντων ὅμως τῶν συμμάχων, ὑπεχώρησαν προθύμως εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους πρὸς ἀποφυγὴν πάσης διχονοίας, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Η', 3): «Ἀντιβάντων δὲ τῶν συμμάχων, εἶκον οἱ Ἀθηναῖοι μέγα πεποιημένοι περιεῖναι τὴν Ἑλλάδα καὶ γνόντες, εἰ στασιάσουσι περὶ τῆς ἡγεμονίης, ὡς ἀπολέεται ἡ Ἑλλάς, ὀρθὰ νοεῦντες· *στάσις γὰρ ἔμφυλος πολέμου ὁμοφρονέοντος τοσούτῳ κάκιόν ἐστι, ὅσῳ πόλεμος εἰρήνης*.» Ὁ δὲ τῶν Περσῶν στρατὸς κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Ἡροδότου (Ζ', 185-187) ὁ μέχρι Θερμοπυλῶν ἀφιχθεὶς ἀπετέλει *μυριάδας διακοσίας ἑξήκοντα τέσσαρας, δεκαὲξ ἑκατοντάδας καὶ μίαν δεκάδα* ἐκτὸς τῆς θεραπείας ἐξισουμένης κατὰ τὸν ἀριθμὸν μὲ τὸ μάχιμον μέρος καὶ ἐκτὸς τῶν σιτοποιῶν γυναικῶν, τῶν παλλακῶν καὶ εὐνούχων, ὧν τὸ πλῆθος ἦτο ἀναρίθμητον. Καὶ ὑποτιθεμένου δὲ ὅτι ὁ Ἕλλην ἱστορικὸς ὑπεραυξάνει τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις, οὐδὲν ἧττον εἶνε βέβαιον ὅτι αὗται ὑπερεῖχον πολὺ τῶν Ἑλληνικῶν, ὥστε μόνη ἡ ἰδέα τῆς ἀντιστάσεως, μόνη ἡ ἀπόφασις τῆς ἀμύνης, καὶ ἂν οἱ Ἕλληνες ἥττῶντο, ἤρκουν νὰ ποδείξωσι τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἠθικῆς αὐτῶν ἀξίας!

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπανηγυρίζετο ἐν Σπάρτῃ ἡ ἑορτὴ *τῶν Καρνείων*· συνέπιπτε δὲ νὰ τελῶνται ἐν τῷ αὐτῷ θέρει καὶ τὰ *Ὀλύμπια*, ὧν ἡ ἀναβολὴ δὲν ἐπετρέπετο ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Ἐντεῦθεν ἄρα ἡ σμι-

κρότης τῆς πεζικῆς μάλιστα τῶν Ἑλλήνων δυνάμεως ἐν τῷ παρόντι ἀγῶνι· ἄλλως προκειμένου περὶ ἀμύνης ἐν στενῷ χωρίῳ, τοὐλάχιστον ἐπί τινα χρόνον, ἀποχρῶσα ἐφάνη καὶ ἡ εὐάριθμος ἐκείνη ὑπὸ τὸν Λεωνίδαν στρατιά. Ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ κἂν ἔμεινεν εἰς τέλος ἀμείωτος! διότι, ἅμα ἐμφανισθέντων τῶν ἀπείρων τῆς Ἀσίας στιφῶν παρὰ τὰ Θεσσαλικὰ ἄκρα τῶν διόδων ἐν Τραχινίᾳ, οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ θέᾳ τούτων ἐξεπλάγησαν καὶ οἱ πλεῖστοι μὲν τῶν Πελοποννησίων τὴν φύλαξιν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἀναγκαιοτέραν λογιζόμενοι ἀπῆλθον, μόνον δὲ ὁ Λεωνίδας μετὰ τῶν λογάδων Σπαρτιατῶν του ἐννοῶν κάλλιστα τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἐτάχθη, ἀπεφάσισε, συναινούντων καὶ τῶν *Φωκέων*, τῶν *Θεσπιέων* καὶ τῶν *Λοκρῶν*, νὰ μείνῃ αὐτόθι.

§ 230. **Μάχη Θερμοπυλῶν, Λεωνίδας (480).** Προετοιμαζομένων δὲ τῶν περὶ τὸν Λεωνίδαν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὁ Ξέρξης ἔπεμψε κατάσκοπον ἱππέα ἵνα παρατηρήσῃ πόσοι εἰσὶ καὶ τί πράττουσι. Παρακινηθεὶς δ' ἴσως εἰς τοῦτο καὶ ἐκ τούτου ὅτε μικρὸν πρότερον δύο πτωχοὶ Ἀρκάδες αὐτομολήσαντες εἰς τὸ Περσικὸν στρατόπεδον, ἀχθέντες εἰς ὄψιν τοῦ βασιλέως καὶ ἐρωτηθέντες τί πράττουσιν ἐν τῷ παρόντι οἱ Ἕλληνες; «ἄγουσιν Ὀλύμπια καὶ θεωροῦσιν ἀγῶνας» ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι. «Καὶ τί εἶνε τὸ βραβεῖον τῆς νίκης;» — «στέφανος ἐξ ἀγρίας ἐλαίας.» «Παπαὶ Μαρδόνιε, ἐφώναξεν εἷς ἐκ τῶν ἐνδόξων Περσῶν, κατὰ τίνων ἄγεις ἡμᾶς ἀνθρώπων, οἵτινες δὲν ἀγωνίζονται περὶ χρημάτων ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς!» Πλησιάσας δὲ ὁ ἱππεὺς δὲν ἐδυνήθη μὲν νὰ θεωρήσῃ ὅλον τὸ στρατόπεδον ὃν ἐντὸς τοῦ τείχους, εἶδεν ὅμως τὴν ἔξω τούτου τεταγμένην φρουρὰν καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔτυχον νὰ ὦσι φρουροὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν ἐγυμνάζοντο, ἄλλοι δὲ ἐκτένιζον τὰς μακρὰς αὐτῶν κόμας. Ὁ κατάσκοπος ἔκθαμβος εἰς ταῦτα ἐπιστρέψας τὰ ἀνήγγειλεν· ἀλλ' ὁ Ξέρξης δὲν ἐδύνατο νὰ ἐννοήσῃ πῶς τοσοῦτον ὀλίγοι ἄνθρωποι εἶχον τὴν τόλμην νὰντιστῶσιν εἰς τὰς μυριάδας τοῦ στρατοῦ του. Ὅθεν περιέμενε *τέσσαρας ἔτι ἡμέρας* ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ἤθελον φύγη· τὴν δὲ *πέμπτην*, ἀφοῦ εἶδε τὴν ἐπιμονήν των καὶ μάλιστα ἀφοῦ ζητήσας ἀγερώχως τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων ἤκουσε τὴν Λακωνικὴν ἐκείνην ἀπάντησιν «*μολὼν λάβε*» ὀργισθεὶς προσέταξε τοὺς Μήδους καὶ Κισσίους νὰ προχωρήσωσι καὶ νὰ συλλάβωσιν ὅλους ζῶντας. Ἀλλ' ἀποκρουσθέντων τῶν πρώτων τούτων μετὰ πολλῆς ζημίας τὴν ἐπαύριον ἄλλοι τὴν μάχην διεδέχθησαν καὶ ἀκμαῖοι πρὸς διαπεπονημένους συμβαλόντες οὐδὲν ἧττον ἀπέτυχον. Ἐπὶ τέλους ἐκινήθησαν καὶ οἱ λεγόμενοι *ἀθάνατοι*, *μύριοι* ἐπίλεκτοι Πέρσαι, οἵτινες ἐκαλοῦντο οὕτω, διότι ὁσάκις ἐφονεύετο τις ἢ ἔλειπεν

ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας, ἡ ἀναπλήρωσίς του ἐγίνετο πάραυτα δι' ἄλλου ὁμοίου, καὶ οὕτω τὸ σῶμα διετηρεῖτο πάντοτε πλῆρες. Τούτων δ' ἡγεῖτο ὁ Ὑδάρνης. Καὶ οὗτοι ὅμως δὶς τὸν ἀγῶνα ἐπαναλαβόντες ἡττήθησαν καὶ εἰς αἰσχρὰν ἐτράπησαν φυγήν. Λέγεται δὲ ὅτι εἰς τὰς προσβολὰς ταύτας θεατὴς ὢν ὁ Βασιλεὺς πολλάκις ἔντρομος ἠγέρθη ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ του θρόνου.

Ἐφιάλτης. Εὑρισκομένου δὲ αὐτοῦ εἰς τελείαν ἀπορίαν, ἄθλιός τις Τραχίνιος τοὔνομα *Ἐφιάλτης* προσελθὼν ὑπεσχέθη νὰ δείξῃ ἄγνωστόν τινα ἀτραπόν, ἥτις τείνουσα κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ προκειμένου ὄρους Καλλιδρόμου καλουμένην *Ἀνόπαιαν* φέρει εἰς Θερμοπύλας· ταύτην δὲ τὴν φύλαξιν ὁ Λεωνίδας εἶχεν ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς χιλίους Φωκεῖς. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιχαρὴς τούτου ἕνεκα γενόμενος καὶ φιλοδωρήσας ἀδρῶς τὸν Τραχίνιον ἔστειλε μετ' αὐτοῦ νυκτὸς τοὺς περὶ τὸν Ὑδάρνην ἀθανάτους. Καὶ οὕτως οἱ Πέρσαι ἔχοντες ὁδηγὸν τὸν προδότην ἐπέπεσον ἐξαίφνης εἰς τοὺς Φωκεῖς, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν παρὰ τὴν ὁδὸν ἐστρατοπεδευμένων Σπαρτιατῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὅμως νύκτα *Κυμαῖός τις Ἕλλην* διαδρὰς ἐκ τῆς τῶν Περσῶν παρεμβολῆς ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς ἐν Θερμοπύλαις τὰ περὶ τὴν προδοσίαν. Ὅθεν ὁ Λεωνίδας συνήγαγε παραχρῆμα εἰς συμβούλιον τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ προκειμένου ἀναποδράστου κινδύνου εἰς μὲν τοὺς ἄλλους εἶπε νὰναχωρήσωσιν εὐθύς, ἵνα μὴ ἀπολεσθῶσιν εἰς μάτην, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν *τριακοσίων* του, μετὰ τῶν *Θεσπιέων* ἑκόντων καὶ τῶν *Θηβαίων* ἀκόντων ἔμεινε νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν χρησμὸν τῆς πυθίας προαναγγείλαντα ἢ τὴν ἀναστάτωσιν τῆς Λακεδαίμονος ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἢ τὴν ἀπώλειαν τοῦ βασιλέως, ὅστις ἔχει οὕτως:

> «Ὑμῖν δ', ὦ Σπάρτης οἰκήτορες εὐρυχόροιο,
> ἢ μέγα ἄστυ ἐρικυδὲς ὑπ' ἀνδράσι Περσείδῃσι
> πέρθεται ἢ τὸ μὲν οὐκί, ἀφ' Ἡρακλέος δὲ γενέθλης
> πενθήσει βασιλῆ φθίμενον Λακεδαίμονος οὖρος.» (Ἡροδ. Η', 220).

Εἰς βέβαιον λοιπὸν θάνατον πορευόμενος ὁ ἀτρόμητος τῆς Σπάρτης βασιλεύς, ἀφοῦ παρήγγειλε τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ προγευθῶσι ταχέως ὡς μέλλοντες νὰ δειπνήσωσιν εἰς τὸν Ἅδην, προέβη, ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἔξωθεν τῶν χαρακωμάτων εἰς τόπον εὐρυχωρότερον, ὅπου εὗρεν ἤδη παρατεταγμένους τοὺς ἐχθρούς. Ἡ συμπλοκὴ ἕνεκα τῆς ἀκατασχέτου τῶν Ἑλλήνων ὁρμῆς ὑπῆρξε τρομερά· οἱ βάρβαροι ἔπιπτον σωρηδόν· ὄπισθεν δὲ οἱ ἡγεμόνες ἔχοντες μάστιγας μακρὰς ἔτυπτον αὐτοὺς ἀνηλεῶς ἀναγκάζοντες αὐτοὺς νὰ χωρῶσιν εἰς τὰ πρόσω· πολλοὶ αὐτῶν ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διεφθείροντο, ἔτι δὲ πλείονες

κατεπατοῦντο ζῶντες ὑπ' ἀλλήλων. Οἱ Ἕλληνες ἀμιλλώμενοι κατέβαλον καὶ τὰς τελευταίας δυνάμεις των· ἀφοῦ συνετρίβησαν αἱ λόγχαι αὐτῶν, μετεχειρίσθησαν τὰ ξίφη· καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἔπεσεν ὁ Λεωνίδας μαχόμενος ἀνδρειότατα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνδρείων· ἔπεσον δὲ καὶ ἄλλοι ὀνομαστοὶ Σπαρτιᾶται· ἀπὸ δὲ τῶν Περσῶν ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν καὶ δύο παῖδες τοῦ Δαρείου, *Ἀβροκόμης* καὶ *Ὑπεράνθης*. Ὁ μεγαλείτερος δὲ ὠθισμὸς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν ἐγένετο περὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ Λεωνίδου· *τετράκις* ὥρμησαν οἱ βάρβαροι πανσθενεὶ νὰ τὸν ἁρπάσωσι καὶ τετράκις οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγήν· ἀλλὰ παραχρῆμα ἡ μάχη ἔλαβεν ἄλλην φάσιν. Ἤδη εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπὸ τῶν πέριξ ὀρέων ἠκούοντο οἱ τῶν βαρβάρων ἀλαλαγμοί. Ὁ Ὑδάρνης, προπορευομένου τοῦ Ἐφιάλτου, προσήγγισε μετὰ τῶν ἀθανάτων του· ὅθεν εἰς τοὺς οὕτω παντα-χόθεν περικυκλωθέντας οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο ἢ νὰποσυρθῶσιν εἰς τὰ στενώτερα τῆς διόδου. Πλὴν δὲ τῶν Θηβαίων, οἵτινες ἠὐτομόλησαν εἰς τοὺς Πέρσας αἰσχρῶς, οἱ περισωθέντες τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Θεσπιέων συνηθροίσθησαν πάντες ἐπί τινος λόφου καὶ ἐκεῖθεν ἀμυνόμενοι καὶ πλῆθος ἐχθρῶν ἀποκτείναντες ὅλοι ἀπέθανον τὸν καλόν, τὸν ἔνδοξον ὑπὲρ πατρίδος θάνατον. Κατὰ τὸν τελευταῖον δὲ τοῦτον ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἠρίστευσαν ἐξόχως ὁ τῶν Θεσπιέων ἡγεμὼν *Δημόφιλος* καὶ εἷς ἄλλος Θεσπιεὺς *Διθύραμβος*· ἐκ δὲ τῶν Σπαρτιατῶν δύο ἀδελφοί, *Ἀλφεὸς* καὶ *Μάρων* καὶ ὁ *Διηνέκης*, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις πρὸ τῆς μάχης, εἰπόντος Τραχινίου τινὸς ὅτι οἱ Πέρσαι ἦσαν τοσοῦτοι, ὥστε τὸ πλῆθος τῶν βελῶν των ἀπέκρυπτε τὸν ἥλιον, ἔδωκε τὴν εὐφυᾶ ταύτην ἀπάντησιν: *τόσῳ καλλίτερα, διότι θέλομεν οὕτω πολεμήση ὑπὸ τὴν σκιάν*. Δύο δὲ μόνον ἐκ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν, *Εὔρυτος* καὶ *Ἀριστόδημος* ὀφθαλμιῶντες εἶχον σταλῆ εἰς τινα παρακειμένην πόλιν ἵνα θεραπευθῶσι, καὶ ὁ μὲν πρῶτος, ὅτε ἤκουσε τὴν προδοσίαν τοῦ Ἐφιάλτου, αἰτήσας τὰ ὅπλα του καὶ ἐνδυθεὶς ὡδηγήθη ὑπό τινος Εἵλωτος ὡς τυφλὸς καὶ εἰσπεσὼν εἰς τὸν ὅμιλον τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθη· ὁ δὲ ἄλλος ἐκ λιποψυχίας ἀπενόστησεν εἰς Σπάρτην, ἀλλ' ὀνειδισθεὶς καὶ καλούμενος παρὰ πάντων ὁ δειλὸς *Ἀριστόδημος* εἰς τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἔπειτα ἐξήλειψε τὸ ὄνειδος διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου του. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ τρίτος τις ὁ *Παντίτης* πεμφθεὶς εἰς Θεσσαλίαν ἄγγελος δὲν ἐδυνήθη νὰ συμμετάσχῃ τῆς μάχης· ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς Σπάρτην ἐπάνοδόν του θεωρούμενος ὡς ἄτιμος καὶ μὴ ὑποφέρων τοῦτο ἐκρεμάσθη.

Ὅλοι οἱ ἐν Θερμοπύλαις πεσόντες ἔλαβον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν τὰς τιμὰς τῆς ταφῆς. Ἐπὶ δὲ τοῦ μνημείου, ὅπερ ἀνή-

γειραν ἔπειτα οἱ Ἀμφικτύονες εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἰδίως, ἀνεγινώσκετο ἡ ἐξῆς ἀφελὴς μέν, ἀλλὰ πλήρης ὕψους ἐπιγραφὴ ἀξία τῶν ἀποθανόντων:

Ὦ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς 'κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

Ἡ ἀφοσίωσις τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν συναγωνιστῶν του παρήγαγε μεγαλείτερον ἀποτέλεσμα ἢ ὅ,τι ἐδύνατο νὰ παραγάγῃ ἡ λαμπροτέρα νίκη· διότι εἰς μὲν τοὺς Ἕλληνας ἀπεκάλυψε τὸ μυστήριον τῆς αὐτῶν δυνάμεως, εἰς δὲ τοὺς Πέρσας τὸ τῆς ἀδυναμίας των. Ὁ Ξέρξης ἐγνώρισεν ἤδη ἐκ πείρας ὅτι ὁ στρατός του συνίστατο ἐκ πολλῶν μὲν ἀνθρώπων, ὀλίγων δὲ ἀνδρῶν. Ἄλλως δὲ ὁ θαυμασμός, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσε τὸ ἐν Θερμοπύλαις ἔργον εἰς τοὺς Ἕλληνας, μετεβλήθη πάραυτα εἰς σφοδρὰν ἐπιθυμίαν μιμήσεως· ἡ εὐγενὴς φιλοδοξία, ὁ ἔρως τῆς πατρίδος, ὅλαι αἱ ἀρεταὶ προήχθησαν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῶν ἐπίτασιν. Κατ' ἐποχὴν δὲ τοιαύτην, ἐποχὴν ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγαλοπραγίας, δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν νὰ ἐπιβληθῇ ζυγὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας· τοῦτον δέχονται καὶ φέρουσι μόνον κεχαυνωμένα καὶ ἐστερημένα πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν ἀρετῶν ἔθνη!

§ 231. **Ναυμαχία Ἀρτεμισίου.** Καθ' ὃν χρόνον ὁ πεζὸς τοῦ Ξέρξου στρατὸς ἠγωνίζετο παρὰ τὰς Θερμοπύλας, ὁ στόλος αὐτοῦ ἄρας ἀπὸ τοῦ Θερμαίου κόλπου ἔπλεε πρὸς τὰ αὐτόθι παράλια. Προέπεμψε δὲ δέκα τὰς μᾶλλον ταχυναυτούσας τριήρεις κατ' εὐθεῖαν εἰς Σκίαθον, ὅπου εὑρίσκοντο προφυλάττουσαι τρεῖς Ἑλληνίδες: *Τροιζηνία, Αἰγιναία* καὶ *Ἀττική*· ἐξ αὐτῶν αἱ δύο πρῶται ἐχειρώθησαν, ἡ δὲ *τρίτη*, ἧς ἐτριηράρχει *Φόρμος ὁ Ἀθηναῖος*, φεύγουσα ἐξώκειλεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ, καὶ τοῦ μὲν σκάφους ἐκράτησαν οἱ βάρβαροι, οἱ δὲ ἄνδρες σωθέντες ἦλθον διὰ Θεσσαλίας εἰς Ἀθήνας. Ἀφοῦ δὲ τρεῖς ἐκ τῶν εἰρημένων δέκα Περσικῶν τριήρων ἔχουσαι ὁδηγὸν *Πάμμονα* τὸν Σκύριον διῆλθον τὸν μεταξὺ Σκιάθου καὶ Μαγνησίας κινδυνώδη πόρον ἕνεκα τοῦ παρακειμένου ἔρματος, κατόπιν καὶ ὅλος ὁ στόλος θαρρήσας ἔπλευσεν ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν τὸν μεταξὺ τῆς Κασθαναίας πόλεως καὶ τῆς Σηπιάδος ἄκρας. Μὴ ὄντος δὲ τοῦ αἰγιαλοῦ εὐρυχώρου, τινὰ μόνον ἐκ τῶν πλοίων ἠγκυροβόλησαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν μετάρσια εἰς τὸ πέλαγος. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ἐπιπεσὼν χειμὼν μέγας καὶ ἄνεμος πολὺς ἀπηλιώτης, ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν πέριξ κατοίκων *Ἑλλησποντίας*, ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὰ πολλὴν φθοράν, οὐδὲ κατέπαυσεν εἰμὴ μετὰ τρεῖς μόλις ἡμέρας. Κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην ἀπωλέσθησαν, ὡς ὕστερον ἐγένετο γνωστόν, ὄχι ὀλιγώτεραι τῶν *τετρακοσίων τριήρων*, πλεῖσται σιταγωγοὶ ὁλκάδες, ἄνδρες τε ἀναρίθμητοι

καὶ *χρημάτων* πλῆθος μέγα. Παυσάσης δὲ τέλος τῆς τρικυμίας οἱ βάρβαροι κάμψαντες τὴν ἄκραν τῆς Μαγνησίας ἔπλευσαν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον καὶ ὡρμίσθησαν αὐτόθι παρὰ τὸν τόπον καλούμενον *Ἀφέτας*.

Οἱ δ' ἐπ' Ἀρτεμίσιον Ἕλληνες ὡς εἶδον τὸν ἐχθρικὸν στόλον καταχθέντα εἰς Ἀφέτας καὶ μεθ' ὅσας ἔπαθε ζημίας ἱκανῶς ἔτι κραταιὸν καὶ πλήρη στρατευμάτων, ἐκπλαγέντες ἐβουλεύοντο ναναπλεύσωσιν εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς Ἑλλάδος. Οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας ἔμαθον τοῦτο μετ' ἐκπλήξεως, ἀφοῦ δὲ παρεκάλεσαν εἰς μάτην τὸν Εὐρυβιάδην νὰ περιμείνῃ μικρὸν ἕως οὗ ἐξασφαλίσωσιν ἑαυτοὺς καὶ τοὺς οἰκείους αὐτῶν εἰς τὰ ὄρη, μεταβάντες πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα ἴσχυσαν νὰ τὸν πείσωσιν ἐπὶ μισθῷ *τριάκοντα ταλάντων*, ὧν μεταδοὺς οὗτος, ὡς ἐξ ἑαυτοῦ δῆθεν, *πέντε* μὲν εἰς τὸν Εὐρυβιάδην, *τρία* δὲ εἰς τὸν Ἀδείμαντον τὸν ναύαρχον τῶν Κορινθίων, κατώρθωσεν ὅ,τι ἐζήτουν οἱ Εὐβοεῖς. Οὕτω λοιπὸν κατέμεινεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἰς Ἀρτεμίσιον. Οἱ δὲ βάρβαροι ἐν τῷ μεταξὺ ἀποκρίναντες *διακοσίας τριήρεις* ἔπεμψαν αὐτὰς ἔξωθεν τῆς Σκιάθου περὶ τὸν Καφηρέα καὶ Γεραιστὸν εἰς τὸ στενὸν τῆς Εὐβοίας, τὸν Εὔριπον, ὥστε νὰ περιλάβωσιν οὕτω τοὺς Ἕλληνας φράττουσαι τὴν ὀπίσω φέρουσαν ὁδὸν, ἐν ᾧ ἡ λοιπὴ δύναμις προετίθετο νὰ ἐπέλθῃ ἐκ τῆς ἐναντίας. Τούτων δὲ γινομένων αὐτόμολός τις, *Σκυλλίας* τοὔνομα, δύτης ἄριστος, ἐλθὼν ἀπὸ Ἀφετῶν εἰς Ἀρτεμίσιον ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς τήν τε πρότερον συμβᾶσαν ναυαγίαν καὶ τῶν περιπεμφθεισῶν τριήρων τὸν σκοπόν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ δὲ ταύτῃ οἱ Ἕλληνες ἐθάρρησαν αὐτοὶ πρῶτοι νὰ ἐπιπλεύσωσι κατὰ τῶν βαρβάρων τὴν ἐπιοῦσαν, προλαμβάνοντες τὸ μελετώμενον σχέδιόν των. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ξέρξην στρατηγοὶ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρικῶν σκαφῶν βλέποντες ἐξέλαβον ὡς μανίαν τὸ κίνημα, οὐδ' ἀμφέβαλλον ὅτι ἤθελον τὸν καταστρέψῃ. Ἀλλὰ γενομένης συμπλοκῆς ἐδείχθη ἡ καθυπερτέρησις τῆς ἀνδρείας καὶ δεξιότητος τῶν Ἑλλήνων. *Τριάκοντα ἐχθρικαὶ τριήρεις* ἐχειρώθησαν παρ' αὐτῶν ἐνταῦθα, καὶ πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος *Λυκομήδης* ἐκυρίευσε τῶν πολεμίων τριήρη, ὅθεν ἔλαβε καὶ τὸ ἀριστεῖον. Ἡ δὲ νὺξ ἐπελθοῦσα διέλυσε τὴν ναυμαχίαν, καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπανῆλθον εἰς Ἀρτεμίσιον, οἱ δὲ βάρβαροι εἰς Ἀφέτας, πολὺ παρὰ δόξαν ἀγωνισάμενοι. Ἐπειδὴ δὲ ἀρχὴ τοῦ νικᾶν εἶνε τὸ θαρρεῖν, δικαίως ὁ Πίνδαρος διὰ τὴν ἐπ' Ἀρτεμισίῳ μάχην εἶπε:

« . . . . Ὅθι παῖδες Ἀθαναίων ἐβάλοντο φαεννὰν
κρηπῖδ' ἐλευθερίας.»

Εἶχε δὲ τὸ Ἀρτεμίσιον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (εἰς

βίον Θεμιστοκλέους) μικρόν τινα ναὸν Ἀρτέμιδος τῆς ἐπικαλουμένης Προσηώας, πέριξ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον δένδρα καὶ στῆλαι· ἐν μιᾷ δὲ τούτων ἐπέγραψαν οἱ νικήσαντας τὸ ἑξῆς ἐλεγεῖον:

«Παντοδαπῶν ἀνδρῶν γενεὰς Ἀσίης ἀπὸ χώρας
παῖδες Ἀθηναίων τῷδέ ποτ' ἐν πελάγει
ναυμαχίῃ δαμάσαντες, ἐπεὶ στρατὸς ὤλετο Μήδων,
σήματα ταῦτ' ἔθεσαν παρθένῳ Ἀρτέμιδι.»

Εἰς τὴν πρώτην δὲ ταύτην τῶν Περσῶν ἀτυχίαν κατὰ θάλασσαν προσετέθη καὶ ἄλλη, ἡ τῶν φυσικῶν στοιχείων καταδρομή· διότι τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας πνεύσαντος πάλιν σφοδροῦ ἀνέμου οἱ μὲν παρὰ τὰς Ἀφέτας ὡρμισμένοι κατέστησαν εἰς φόβον μέγαν μέχρις ἀπελπισμοῦ, οἱ δὲ διαταχθέντες νὰ περιπλεύσωσι τὴν Εὔβοιαν ὄντες περὶ τὰ *Κοῖλα* τῆς νήσου καὶ φερόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀνέμου χωρὶς νὰ ἐξφύρωσι ποῦ φέρονται, ἐξέπεσαν πρὸς τὰς πέτρας καὶ ἠφανίσθησαν κατὰ κράτος. Οὕτω δὲ κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ εὐσεβοῦς Ἡροδότου «*ἐγίνετο πᾶν ὑπὸ θεοῦ πρὸς ἐλάττωσιν τῶν Περσικῶν δυνάμεων* ὥστε νὰ μὴ ὑπερτερῶσι πολὺ τῶν Ἑλληνικῶν.» Τὴν δ' ἐπιοῦσαν οἱ Ἕλληνες, προσγενομένων καὶ *πεντηκοντατριῶν ἄλλων Ἀττικῶν τριήρων* καὶ ἅμα ἐλθούσης τῆς ἀγγελίας τοῦ περὶ τὴν Εὔβοιαν συμβάντος, ἐνισχυόμενοι ἐπέπεσαν εἰς τὸν Κιλίκιον στόλον καὶ τὸν κατέστρεψαν. Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν οἱ βάρβαροι φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τοῦ Ξέρξου δι' ὅσα ἔπαθον, ἔσπευσαν φιλοτίμως προλαμβάνοντες τοὺς Ἕλληνας νὰ παραταχθῶσιν εἰς μάχην. Ὁ ἀγὼν τὴν φορὰν ταύτην ὑπῆρξε σχεδὸν ἰσόρροπος· ἑκατέρωθεν ἐφθάρησαν πλοῖα καὶ ἄνδρες, ἀλλ' ἄνευ οὐδενὸς κρισίμου ἀποτελέσματος. Συνέπιπτε δὲ ὥστε κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας νὰ γίνωνται αἵ τε ναυμαχίαι αὗται παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ αἱ ἐν Θερμοπύλαις πεζομαχίαι.

Ἔκπλους ἐξ Ἀρτεμισίου. Τέλος οἱ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ Ἕλληνες μαθόντες παρ' Ἀβρωνίχου τὸν θάνατον τοῦ Λεωνίδου καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου κυρίευσιν τῶν κατὰ γῆν παρόδων ἀπεφάσισαν ἀνυπερθέτως νὰ νακομισθῶσιν εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ μεταστήσωσιν ἀλλαχοῦ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Κατὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν ταύτην ὁ Θεμιστοκλῆς παραπλέων τὰς ἀκτάς, ὅπου ἔβλεπε πότιμα ὕδατα ἢ τόπους, εἰς οὓς ἐστοχάζετο ὅτι ἤθελον προσορμισθῇ ἐξ ἀνάγκης τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, ἐνεχάραττεν ἐπὶ λίθων γράμματα μεγάλα ἀποτεινόμενα πρὸς τοὺς Ἴωνας τοὺς εὑρισκομένους ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ξέρξου καὶ ὑπομιμνήσκοντα αὐτοὺς ὅτι ἦσαν τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καθ' ὧν ἤδη στρατεύονται καὶ οἵτινες προκινδυνεύουσιν ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας. Ταῦτα δὲ γρά-

φων ἤλπιζε ἢ νὰ ἑλκύσῃ τοὺς Ἴωνας πρὸς ἑαυτὸν ἢ τοὐλάχιστον νὰ τοὺς καταστήσῃ ὑπόπτους εἰς τοὺς βαρβάρους.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων ὁ ἐχθρικὸς στόλος πλεύσας ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἐκράτησε τῆς τε Ἱστιαίας καὶ ὅλων τῶν παραθαλασσίων κωμῶν. Ὁ δὲ *πεζὸς στρατὸς* ὁ ὑπὸ τὸν Ξέρξην, ἀφοῦ ἤδη ἀνετράπη τὸ τῶν Θερμοπυλῶν πρόχωμα, ἐμβαλὼν διὰ τῆς περσιζούσης Δωρίδος εἰς τὴν *Φωκίδα* καὶ πυρπολήσας τὰς πόλεις αὐτῆς προέβη εἰς τὴν Βοιωτίαν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως. Μέρος δὲ αὐτοῦ ἀποχωρισθὲν ὥρμησεν ἐντεῦθεν πρὸς τοὺς *Δελφοὺς* ἐπὶ συλήσει τοῦ πλουσίου ναοῦ· ἀλλὰ μεγάλη τις καὶ σφοδρὰ τῆς ἀτμοσφαίρας ταραχή, ἣν οἱ βάρβαροι ἐξέλαβον ὡς ὀργὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοὺς κατέπληξε τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἀπετόλμησαν νὰ πλησιάσωσι· καὶ οἱ Δελφοὶ καταβάντες ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους κατεδίωξαν τοὺς φεύγοντας καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐφόνευσαν.

Ἐν τούτῳ οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι Ἕλληνες φροντίζοντες μόνον περὶ τῆς Πελοποννήσου συνῆγον μετὰ σπουδῆς ἐντὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ὅλην τὴν πολεμικὴν δύναμιν καὶ τὸν Ἰσθμὸν αὐτὸν διετείχιζον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἐνόμιζον ἕως τότε ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἤθελε πολεμηθῆ πρὸ τῆς Ἀττικῆς, ὠργίσθησαν βλέποντες ἑαυτοὺς μεμονωμένους καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐκτεθειμένην εἰς κίνδυνον. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀδύνατον νὰντιταχθῶσιν αὐτοὶ μόνοι εἰς τόσας μυριάδας στρατοῦ, ποῖον ἄλλο σωτηρίας μέσον ὑπελείπετο αὐτοῖς ἢ παραιτοῦντες τὴν πόλιν νὰ ἔμβωσιν εἰς τὰ πλοῖα; Ἀλλ' εἰς τοῦτο δυσκόλως οἱ πολλοὶ καὶ οἱ πρεσβύτεροι μάλιστα συγκατετίθεντο, διότι ἐπίστευον ὅτι ἐγκαταλείποντες θεῶν ἱερὰ καὶ πατέρων τάφους ἀπέβαλλον πᾶσαν νίκην καὶ σωτηρίας ἐλπίδα.

Κατάλειψις Ἀθηνῶν. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς ἀδυνατῶν νὰ μεταπείσῃ τὸ πλῆθος δι' ἀνθρωπίνων λόγων κατέφυγεν εἰς *σημεῖα δαιμόνια καὶ χρησμούς*. Καὶ ὡς σημεῖον μὲν ἔλαβε τὸν *δράκοντα* τῆς πολιάδος Ἀθηνᾶς, ὅστις κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ὅθεν οἱ ἱερεῖς εὑρίσκοντες τὰ καθ' ἑκάστην εἰς τροφὴν αὐτοῦ προσφερόμενα σῶα ἐκοινολόγουν εἰς τὸν ὄχλον κατὰ παραγγελίαν τοῦ Θεμιστοκλέους ὅτι ἡ θεὰ ἀπέλιπε τὴν πόλιν γενομένη ὁδηγὸς αὐτῶν πρὸς τὴν θάλασσαν. Διὰ δὲ τοῦ *χρησμοῦ* ἐσπούδαζε νὰ πείσῃ ἕκαστον, ὡς καὶ πρότερον, ὅτι τὸ ξύλινον τεῖχος οὐδὲν ἄλλο ἐδήλου ἢ τὰ πλοῖα. Ἀφοῦ δὲ τέλος ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη του, ἔγραψε ψήφισμα νὰ τεθῇ ἡ πόλις ὡς παρακαταθήκη εἰς τὴν προστάτιν τῶν Ἀθηναίων θεὰν τὴν Πολιοῦχον Ἀθηνᾶν, οἱ δὲ εἰς ἡλικίαν στρατεύσιμοι ὄντες νὰ ἐπιβῶσιν ὅλοι εἰς τὰς τριήρεις, παῖδας δὲ γυναῖκας καὶ δούλους νὰ διασώζῃ ἕκαστος ὅπως

ἐδύνατο. Κυρωθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος τούτου, οἱ πλείονες ἀπέστειλαν τὰς οἰκογενείας αὐτῶν εἰς *Τροιζῆνα*, ὅπου εὗρον φιλανθρωποτάτην ὑποδοχήν· διότι οἱ Τροιζήνιοι ἀπεφάσισαν διὰ ψηφίσματος νὰ τρέφωσι πάντας ἀπὸ τοῦ δημοσίου δίδοντες εἰς ἕνα ἕκαστον *δύο ὀβολοὺς* τὴν ἡμέραν καὶ εἰς τοὺς παῖδας ἰδίως τὴν ἄδειαν νὰ λαμβάνωσιν ὀπώρας ἀπὸ παντὸς κήπου καὶ προσέτι νὰ μισθοδοτῶνται ὑπὲρ τούτων διδάσκαλοι.

Ἐν ᾧ δὲ ἀπέπλεε πᾶσα ἡ πόλις, τὸ θέαμα τοῦτο προεκάλει αἰσθήματα παντοδαπά· ἡ μεγαλοψυχία τῶν ἀνδρῶν, ὅσοι προπέμποντες ἀλλαχοῦ τοὺς οἰκείους αὐτῶν καὶ μηδόλως εἰς ὀδυρμοὺς καὶ δάκρυα γυναικῶν καὶ ἐναγκαλισμοὺς τέκνων καμπτόμενοι διέβαινον προθύμως εἰς Σαλαμῖνα νὰ συμμετάσχωσι τοῦ προκειμένου ἀγῶνος, διήγειρε τὸν κοινὸν θαυμασμόν· οἱ δὲ στεναγμοὶ τῶν γερόντων, ὅσοι διὰ γῆρας ἢ διὰ δεισιδαιμονίαν ἐγκατελείποντο, ἐκίνουν τὸν οἶκτον· ἀλλὰ καὶ τὰ ἥμερα καὶ *κατοικίδια* ζῷα συμπαρατρέχοντα μετὰ περιπαθοῦς φωνῆς καὶ πόθου τοὺς δεσπότας των καθ' ἣν στιγμὴν οὗτοι ἐπέβαινον τῶν τριήρων, οὐ μικρὰν προὐξένουν κατάνυξιν. Ἱστορεῖται μάλιστα ὅτι ὁ *κύων* τοῦ Ξανθίππου πατρὸς τοῦ Περικλέους μὴ ὑποφέρων τὸν χωρισμόν του ἐπήδησεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κολυμβῶν κατόπιν τῆς τριήρους ἐξέβη εἰς Σαλαμῖνα, ὅπου λειποθυμήσας ἔπεσεν εὐθὺς νεκρός.

Κάθοδος Ἀριστείδου. Πρὸς ταῖς ἄλλαις δὲ ἀξίαις λόγου πράξεσι, τὰς ὁποίας ἕως τότε ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπραξεν, εἶνε καὶ αὕτη οὐχ ἧττον ἀξιομνημόνευτος, ὅτι ἐννοήσας τοὺς πολίτας ποθοῦντας τὸν *Ἀριστείδην* καὶ φοβουμένους μὴ δι' ὀργὴν ἑνωθῇ μετὰ τοῦ βαρβάρου καὶ ἀνατρέψῃ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἔγραψε *ψήφισμα* συγχωροῦν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς πάντας τοὺς πρὸς καιρὸν ἐξορίστους νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ νὰ λέγωσι καὶ νὰ πράττωσιν ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων πᾶν ὅ,τι συνέτεινεν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐμπρησμὸς Ἀθηνῶν. Τούτων δὲ γενομένων ὅλος ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων συνιστάμενος νῦν ἐκ 380 τριήρων, τῶν ὁποίων αἱ 180 ἀνῆκον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, προστεθεισῶν τῶν τ' ἐξ Ἀρτεμισίου καὶ τῶν ἐκ τοῦ Πώγωνος τῆς Τροιζηνίας καὶ ἀλλαχόθεν, προσωρμίσθη ἤδη εἰς Σαλαμῖνα. Οἱ βάρβαροι ἐμπρήσαντες τὰς *Θεσπιὰς* καὶ *Πλαταιὰς* εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀττικήν, κατέλαβον τὰς *Ἀθήνας* καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν *ἀκρόπολιν*, ἣν ἐφύλασσον οἱ ἐναπολειφθέντες γέροντες καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Ἀθηναίων αὐτὴν ὡς τὸ ξύλινον τεῖχος τοῦ χρησμοῦ ἐξέλαβον. Ἐπὶ πολλὰς δὲ ἡμέρας οὗτοι ἀντέστησαν γενναίως, ἀλλὰ τέλος ἀφοῦ εἶδόν τινας τῶν Περσῶν ἀναβάντας ἐκ μέρους ἀποκρήμνου, ὅθεν δὲν προσεδόκων, ἀπέβαλον πᾶσαν ἐλπίδα ἀμύνης. Καὶ ἄλλοι

μὲν ἐρρίφθησαν ἀπὸ τοῦ τείχους, τοὺς δὲ λοιποὺς καταφυγόντας εἰς τὸ ἱερὸν ἔσφαξαν ἀνηλεῶς οἱ βάρβαροι ἐμπρήσαντες καὶ ὅλην τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὸ *τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς* κατασκάψαντες. Τότε ὁ Ξέρξης ἔσπευσε νὰ πέμψῃ ἄγγελον εἰς Σοῦσα δίδων τὴν εἴδησιν ὅτι μετὰ τῶν Ἀθηνῶν ἔχει ὑφ' ἑαυτὸν καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα.

§ 232. **Ναυμαχία Σαλαμῖνος (480).** Κατακλυζομένης δὲ τῆς Ἀττικῆς καὶ κατεχομένων τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, οἱ ἡγεμόνες τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου συνεδρεύοντες ἐν Σαλαμῖνι ἐβουλεύοντο μετὰ σπουδῆς ποῦ συνέφερε νὰ ναυμαχήσωσιν. Οἱ δὲ πλεῖστοι καὶ ἰδίως οἱ *Πελοποννήσιοι* τῆς ἰδίας ἑαυτῶν μόνον ἀσφαλείας φροντίζοντες ἦσαν τῆς γνώμης νὰγωνισθῶσι περὶ τὸν *Ἰσθμόν*· διότι, ἔλεγον, ὄντος αὐτοῦ καλῶς τετειχισμένου, ἐὰν περὶ τὴν ναυμαχίαν συμβῇ τις ἀποτυχία, οἱ ἠτυχηκότες θέλουσι δυνηθῆ νὰ καταφύγωσιν εἰς Πελοπόννησον ὡς εἰς ἑτοιμοτάτην ἀσφάλειαν, ἐνῷ ἐξ ἐναντίας, ἐὰν συγκλεισωσιν ἑαυτοὺς εἰς μικρὰν νῆσον, τὴν Σαλαμῖνα, θέλουσι περιπέσῃ εἰς δυσβοήθητα κακά. Ἀλλ' ὁ *Θεμιστοκλῆς* συνεβούλευσε νὰ γείνῃ ὁ ἀγὼν περὶ τὴν νῆσον ταύτην στοχαζόμενος πολὺ ὀρθῶς ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔχοντες νὰ παρατάξωσιν εἰς τὸν πολυάριθμον ἐχθρικὸν στόλον μόνον ὀλίγα σκάφη κατὰ τὰς δυσχωρίας ἐδύναντο νὰ πλεονεκτήσωσιν, ἐν ᾧ περὶ τὸν *Ἰσθμὸν* διὰ τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ πελάγους εὐκόλως οἱ Πέρσαι ἤθελον τοὺς καταπονήσῃ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ὑποστήριξιν τῶν λόγων του μετεχειρίσθη ὅλην ἐκείνην τὴν σφοδρότητα, ἥτις ἐπήγαζεν ἐκ τοῦ αἰσθήματος τῆς πεποιθήσεως, μετ' ὀργῆς εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Εὐρυβιάδης: «Εἰς τοὺς ἀγῶνας ῥαπίζονται ὅσοι πρὸ τῆς ὡρισμένης ὥρας ἀνίστανται.» «Ναί, ἀπεκρίθη ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπολειφθέντες δὲν στεφανοῦνται.» Ὑψώσαντος δ' ἐκείνου τὴν βακτηρίαν ἢ τοῦ Ἀδειμάντου τοῦ Κορινθίου, ἵνα τὸν πατάξῃ: «Πάταξον μέν, εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἄκουσον δέ.» Ὅθεν θαυμάσας ὁ τραχὺς Σπαρτιάτης τὴν πραότητα αὐτοῦ τὸν παρεκάλεσε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ὁμιλίαν του. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ *Κορίνθιος Ἀδείμαντος* ἐτόλμησε νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ ἀκαίρως λέγων: «Ἀνὴρ ἄπολις δὲν εἰσακούεται,» ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπεν: «Ἡμεῖς, ὦ ταλαίπωρε, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τείχη ἐγκατελίπομεν μὴ θέλοντες νὰ γείνωμεν δοῦλοι χάριν λίθων ἀψύχων, πόλις δὲ ἡμῶν μεγίστη τῶν Ἑλληνίδων εἶνε αἱ *διακόσιαι τριήρεις*, αἵτινες νῦν θέλουσι σᾶς βοηθήσῃ ἂν θέλετε νὰ ὠφεληθῆτε ἐκ τούτων. Ἀλλ' ἐὰν σκοπῆτε καὶ δεύτερον νὰ προδώσητε ἡμᾶς, ταχέως θέλετε ἰδῆ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀναχωροῦντες εἰς Ἰταλίαν ἔχουσι καὶ πόλιν ἐλευθέραν καὶ χώραν ὄχι κατωτέραν ἧς ἀπέβαλον.»

Συγκατετέθη τέλος πάντων ὁ Εὐρυβιάδης εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς γνώμης τοῦ Θεμιστοκλέους φοβηθεὶς μὴ τοὺς ἐγκαταλείψωσιν ἀληθῶς οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀλλ' ἀφοῦ μετ' οὐ πολὺ ὁ Περσικὸς στόλος καταπλεύσας εἰς τὸ Φάληρον τοὺς πέριξ ἀπέκρυψεν αἰγιαλοὺς καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς καταβὰς μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ εἰς τὴν θάλασσαν ἐπέδειξεν ὅλας ὁμοῦ τὰς κολοσσιαίας δυνάμεις του, ἤρξαντο πάλιν οἱ Πελοποννήσιοι νὰ βουλεύωνται περὶ τῆς ἀναχωρήσεώς των πρὸς τὸν Ἰσθμόν. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς βλέπων ὅτι λόγοι πλέον δὲν ἔπειθον συνέλαβε στοχασμὸν δεικνύοντα τὸ τολμηρὸν καὶ ἀσφαλὲς πνεῦμά του νὰναγκάσῃ αὐτοὺς ἵνα καὶ μὴ θέλοντες ναυμαχήσωσιν ἐν *Σαλαμῖνι* πρὶν ἢ χωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων. Ἔχων πιστόν τινα ἱκέτην τοὔνομα *Σίκιννον* Πέρσην τὸ γένος ἐξέπεμψεν αὐτὸν κρυφίως πρὸς τὸν Ξέρξην νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς αἱρούμενος τὰ τοῦ βασιλέως πρῶτος τὸν εἰδοποιεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες φοβηθέντες ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσι καὶ ὅτι δύναται προλαμβάνων νὰ τοὺς περικυκλώσῃ καὶ τοὺς συλλάβῃ ὅλους ζῶντας. Ταῦτα δ' ἐκλαβὼν ὁ Ξέρξης ὡς εἰλικρινῶς μηνυθέντα καὶ ἐγκρίνας ἔδωκεν εὐθὺς προσταγὴν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν πλοίων νὰ περικυκλώσωσι τὰ στενά, ὥστε μηδεὶς νὰ ἐκφύγῃ τῶν ἐν Σαλαμῖνι Ἑλλήνων. Τούτων δὲ γινομένων, ὁ *Ἀριστείδης*, ὅστις τὴν νύκτα ἐκείνην μεταβαίνων ἀπὸ τῆς Αἰγίνης, ὅπου ὑπῆρχεν ἐξόριστος, εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, παρετήρησε πρῶτος τὸ κίνημα τοῦ ἐχθροῦ, λησμονήσας ὅλην τὴν προσωπικὴν ἔχθραν ἔσπευσεν εἰς τὸ συνέδριον καὶ ἐκάλεσεν ἔξω τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τῷ ἀνήγγειλε τὴν κύκλωσιν. Ὁ δὲ τήν τε ἄλλην καλοκἀγαθίαν τοῦ ἀνδρὸς γινώσκων καὶ τὴν τότε παρρησίαν θαυμάσας ἐξωμολογήθη εἰς αὐτὸν τὰ περὶ τὸν Σίκιννον καὶ τὸν παρεκάλεσε νἀναγγείλῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τὴν πλησίασιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐν τοῖς στενοῖς ναυμαχίας. Ὁ Ἀριστείδης ἐγκρίνας τὸ σχέδιον ἐξεπλήρωσε προθύμως τὴν παραγγελίαν· ἀλλ' οἱ πλείονες δὲν τὸν ἐπίστευον, ἕως οὗ *Τηνία τις τριήρης* αὐτομολήσασα ἀφήρεσε πᾶσαν ἀμφιβολίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἔμεινεν ἄλλη ἐκλογή, πάντες ἡτοιμάσθησαν πρὸς τὸν ἀγῶνα. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ *δεξιοῦ κέρατος* ἐτάχθησαν οἱ *Ἀθηναῖοι* ἀπέναντι τῶν *Φοινίκων* ὡς τῶν μαχιμωτέρων, ἐπὶ δὲ τοῦ *ἀριστεροῦ* οἱ *Αἰγινῆται* ἀντιπαρατεταγμένοι πρὸς τοὺς *Ἴωνας*, τὴν δὲ *μέσην* τάξιν ἔλαβε τὸ λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων πλῆθος. Ὁ Ξέρξης, ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι ἡ περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον ἀτυχία συνέβη διὰ τὴν ἀπουσίαν του, ἐκάθισεν ἤδη παρὰ τὴν ἀκτὴν ὑπὸ τὸ Αἰγάλεων ὄρος, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Θ', 90) « ὑπὸ τῷ οὔρεϊ τῷ ἀντίον Σαλαμῖνος, τὸ καλέεται Αἰγάλεως », ἵνα θεωρῇ ἐκεῖθεν ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ δίφρου του καὶ ἐνθαρρύνῃ πάντας εἰς ἀνδρείαν

ἔχων περὶ ἑαυτὸν καὶ γραμματεῖς ἀναγράφοντας τὰ τῆς μάχης.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐκλέξας εὐφυῶς τὸν τόπον ἐφύλαξεν οὐχ ἧττον ἐπιτηδείως καὶ τὸν ἁρμόδιον καιρόν, ὅτε ἔκρινε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς μάχης· ἦτο δὲ ἡ ὥρα τοῦ ἐκ πελάγους πνέοντος λαμπροῦ ἀνέμου, ὅστις τὰς μὲν Ἑλληνικὰς ναῦς δὲν ἔβλαπτεν ἀλιτενεῖς οὔσας καὶ ταπεινοτέρας, τὰς δὲ βαρβαρικάς, καθ' ὃ ὑψορόφους καὶ βαρείας, παρέδιδε πλαγίας εἰς τοὺς Ἕλληνας. Κατ' αὐτὴν λοιπὸν πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος Ἀμεινίας ἐμπήξας ἔμβολον εἰς τὴν μεγάλην καὶ ὑψηλοτέραν τριήρη τοῦ τῶν Περσῶν ναυάρχου Ἀριαμένου ἀδελφοῦ τοῦ Ξέρξου τὴν ἐβύθισεν αὔτανδρον· εὐθὺς τότε ἐπέπλευσαν καὶ ἄλλα ἑκατέρωθεν πλοῖα καὶ οὕτως ἡ μάχη κατέστη καθολική. Ἐνῷ δὲ τὰ Ἑλληνικὰ ἐκινοῦντο εὐρύθμως καὶ ἀκωλύτως, τοῦ βαρβαρικοῦ ἡ πληθὺς καὶ συμπύκνωσις ἐκώλυε τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειάν των ἐν τοῖς στενοῖς. Διὸ πολλὰ μὲν αὐτῶν περιπίπτοντα ἀλλήλοις διεφθάρησαν, ἄλλα δὲ οὐδὲ κἂν ἔλαβον μετοχὴν εἰς τὴν ναυμαχίαν ἕνεκα τῆς δυσχωρίας· καὶ ὅτε τὰ ὄπισθεν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν συμπαρέσυραν καὶ τὰ ἔμπροσθεν. Ἐν δὲ τῷ καταδιώκεσθαι ὅσα οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔφθανον νὰ συλλάβωσι ἢ καταδύσωσι, ταῦτα οἱ Αἰγινῆται ἐν τῷ πορθμῷ περιμένοντες κατέστρεφον. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν περίστασιν ἀναφέρεται ὡς συμβὰν τὸ στρατήγημα τῆς Ἀρτεμισίας βασιλίσσης τῆς Καρίας. Καταδιωκομένη αὕτη ὑπὸ Ἀττικῆς νηὸς καὶ κινδυνεύουσα ἐνέβαλεν εἰς Περσικόν τι πλοῖον καὶ κατέδυσεν αὐτό. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθε διπλῆ τις ἀπάτη συντείνασα εἰς διάσωσιν καὶ δόξαν ἐνταυτῷ τῆς βασιλίσσης· ὁ μὲν δηλαδὴ καταδιώκων Ἀθηναῖος ἐκλαβὼν τὴν ναῦν τῆς Ἀρτεμισίας ἢ Ἑλληνίδα ἢ αὐτομολήσασαν ἐκ τῶν βαρβάρων ἀποστρέψας ἐτράπη πρὸς ἄλλας, ὁ δὲ Ξέρξης, ὅστις ἐγνώριζε μὲν καλῶς τὴν τριήρη τῆς βασιλίσσης, τὴν βυθισθεῖσαν ὅμως ὑπέθεσεν ὡς ἐχθρικήν, ἐπῄνεσε τὴν Ἀρτεμισίαν εἰπών: « Ἀληθῶς οἱ μὲν ἄνδρες μοὶ ἐφάνησαν σήμερον γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες ». — Οὕτως οἱ Ἕλληνες καὶ κατὰ τὴν ἐπιφανῆ ταύτην ναυμαχίαν ἀντέστησαν λαμπρῶς εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ ἐνίκησαν τὴν λαμπροτέραν πασῶν τῶν νικῶν καταδύσαντες ὑπὲρ τὰς διακοσίας ἐχθρικὰς ναῦς αὐτάνδρους, ἐκτὸς ὅσων ἔλαβον κατὰ τὴν μάχην καὶ τὴν φυγήν, ἐνῷ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν 40 διεφθάρησαν. Καθ' ἣν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες ἔθραυον τὴν κολοσσιαίαν Ἀσιατικὴν δύναμιν ἐν Σαλαμῖνι, οἱ ἐν Σικελίᾳ ὁμογενεῖς αὐτῶν ἐταπείνουν τὴν Λιβυκὴν ὀφρὺν σωζόμενοι, ὡς καὶ ἐκεῖνοι, ἐκ μεγάλου κινδύνου. Οἱ Καρχηδόνιοι δηλονότι κατὰ προηγουμένην πρὸς τοὺς Πέρσας συνεννόησιν προσέβαλον μετὰ μεγάλων ναυτικῶν καὶ πεζικῶν δυνάμεων τὰς κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Γέλωνα τύραννον τῶν Συρακουσῶν καὶ

Θήρωνα τύραννον τοῦ Ἀκράγαντος συμβαλόντες μετ' αὐτῶν παρὰ τὴν πόλιν Ἰμέραν τὴν αὐτήν, ὡς εἴρηται, τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας ἡμέραν, τοὺς ἐνίκησαν κατὰ κράτος ἐξαφανίσαντες καὶ τὸν στόλον καὶ τὸν στρατὸν αὐτῶν.

Μάχη Ψυτταλείας. Οὐ μικρὸν δὲ συνεισήνεγκεν εἰς τὸν παρόντα ἀγῶνα καὶ ὁ Ἀριστείδης· διότι κατὰ τὴν ἀρχὴν ἤδη τῆς μάχης παραλαβὼν τοὺς προθυμοτέρους ἐκ τῶν Ἀθηναίων ὁπλιτῶν, οἵτινες ἐτάχθησαν εἰς φύλαξιν τῶν ἀκτῶν τῆς Σαλαμῖνος, ἀπεβίβασεν εἰς τὴν προκειμένην μικρὰν νῆσον Ψυττάλειαν, ἥτις ἦτο μεστὴ βαρβάρων, καὶ ἀφοῦ ἀπέκτεινε πάντας πλὴν ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶντες συνελήφθησαν περιερχόμενος αὐτὴν πανταχόθεν ἐφήδρευε τοὺς ἐκφερομένους, ὥστε μήτε τῶν φίλων τις νὰ διαφθαρῇ μήτε τῶν πολεμίων κανεὶς νὰ διαφύγῃ· καθότι ὁ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νεῶν καὶ ἡ σφοδροτέρα μάχη ἐγένετο, ὡς φαίνεται, περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον.

Φυγὴ Ξέρξου. Ὁ ἡττηθεὶς Περσικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς τὸ Φάληρον ὑπὸ τὸν ἐκεῖ τεταγμένον πεζὸν στρατόν. Ὁ δὲ Ξέρξης περίφοβος διὰ τὸ τελευταῖον μέγα ἀτύχημα συνέλαβε μὲν ἤδη τὴν ἰδέαν τοῦ δρασμοῦ, φυλαττόμενος δὲ νὰποκαλύψῃ ταύτην εὐθὺς εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ἐδεικνύετο ὡς ἂν ἐμελέτα σπουδαίως τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου καὶ πρὸς τοῦτο διέταξε νὰ ἐμφραχθῇ ὅσον τάχιστα διὰ χωμάτων ὁ μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς παραλίας καὶ τῆς Σαλαμῖνος πόρος. Καὶ οἱ μὲν πολλοὶ ἐπίστευον ὅτι ὑπάρχει τι σπουδαῖον ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ, ὁ *Μαρδόνιος* ὅμως, ὅς τις ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως, δὲν ἠπατήθη· ὅθεν προσελθών, ἀφοῦ τὸν παρηγόρησεν ἕνεκα τῆς ἀτυχοῦς ναυμαχίας καὶ ἐσπούδασε νὰ τὸν πείσῃ ὅτι τοῦ ἀγῶνος ἡ κρίσις δὲν ἐξήρτητο ἀπὸ τῶν ξύλων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν Περσῶν, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες οὐδαμοῦ πλὴν τῶν Θερμοπυλῶν ἕως τότε ἀντέστησαν, τῷ προέτεινεν εἴτε εὐθὺς νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἢ ἐὰν προετίθετο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀσίαν, τότε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ πολέμου καὶ ὑπέσχετο νίκην βεβαίαν. Τὴν πρότασιν ταύτην ἐδέχθη ἀσμένως ὁ Ξέρξης καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐκάλεσεν εἰς συμβούλιον τοὺς ἐπιλέκτους τῶν Περσῶν καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν Ἀρτεμισίαν. Ἐγκριθείσης δὲ παρὰ πάντων τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ βασιλέως, ὁ μὲν Μαρδόνιος προσεκλήθη νὰ ἐκλέξῃ *τριάκοντα μυριάδας* τὸ μαχιμώτερον μέρος τοῦ στρατοῦ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, εἰς ὅλους δὲ τοὺς ἡγεμόνας ἐδόθη νυκτὸς παραγγελία νὰναπλεύσωσιν ἀμέσως εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ φυλάξωσι τὰς γεφύρας, δι' ὧν ἔμελλεν ὁ Ξέρξης νὰναζεύξῃ εἰς Ἀσίαν μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατοῦ.

Φυγὴ τοῦ Περσικοῦ στόλου. Ἐνῷ δὲ οἱ Ἕλληνες ἡτοιμάζοντο

εἰς *δευτέραν ναυμαχίαν*, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν εἶδον, ἅμα γενομένης ἡμέρας, ἀναχωρήσαντα ἐκ Φαλήρου ὅλα τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπεφάσισαν νὰ τὰ καταδιώξωσι καὶ προϋχώρησαν μὲν μέχρις *Ἄνδρου*, ἐκεῖ δὲ φθάσαντες ἐβουλεύοντο τί πρέπει νὰ πράξωσι περαιτέρω. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο γνώμης νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἵνα λύσωσι τὰς γεφύρας, ἀλλ' ὁ *Εὐρυβιάδης* ἢ κατὰ Πλούταρχον ὁ *Ἀριστείδης* ἀντέστη συμβουλεύσας νὰφήσωσι πάντη ἀκώλυτον τὴν ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀπαλλαγὴν τοῦ Ξέρξου καὶ ἡ γνώμη του ὑπερίσχυσε. Τὴν ὀρθότητα δὲ ταύτης αἰσθανθεὶς ἔπειτα ὁ Θεμιστοκλῆς μετεχειρίσθη ἐξ ἰδίας ἐπινοίας πρὸς κατόρθωσιν τῆς ὅσον ἔνεστι ταχυτέρας φυγῆς τοῦ Ξέρξου ἄλλο οὐχ ἧττον τοῦ προτέρου ἐπιτυχὲς στρατήγημα. Ἀνευρὼν δηλονότι κατὰ Διόδωρον καὶ Πλούταρχον ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις τινὰ τῶν βασιλικῶν εὐνούχων τοὔνομα *Ἀρνάκην*, ἔπεμψε πρὸς τὸν Ξέρξην νὰ δηλώσῃ αὐτῷ, ὅτι οἱ Ἕλληνες θαλασσοκρατοῦντες εἶχον ἀπόφασιν νὰ πλεύσωσιν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον πρὸς λύσιν τῶν γεφυρῶν καὶ ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς κηδόμενος τοῦ βασιλέως τὸν συμβουλεύει νὰ διαβῇ τάχιστα εἰς Ἀσίαν· κατὰ δὲ τὸν Ἡρόδοτον ἡ πρὸς τὸν Ξέρξην μήνυσις γενομένη καὶ αὖθις διὰ τοῦ *Σικίννου* ἦτο τοιαύτη: «Ὁ Θεμιστοκλῆς θέλων νὰ σοὶ ὑπουργήσῃ ἐκώλυσε τοὺς Ἕλληνας ἑτοίμους ὄντας νὰ διώξωσι τὸν στόλον σου καὶ λύσωσι τὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ γεφύρας.» Πιστεύσας δὲ ὁ Ξέρξης τόσῳ μᾶλλον εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀπεσταλμένου, ὅσῳ δι' αὐτῶν ἐβεβαιοῦτο ἡ ὑπόνοιά του, ἀπεφάσισεν ἀνυπερθέτως τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ. Ἔφθασε δὲ εἰς *Ἑλλήσποντον ἐν πέντε καὶ τεσσαράκοντα* ἡμέραις· ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκολουθησάσης αὐτὸν πολυαρίθμου στρατιᾶς ἐλάχιστον μόνον μέρος ἐδυνήθη νὰ διασωθῇ, διαφθαρέντος τοῦ πλείστου καθ' ὁδὸν ἐξ ὀλεθρίων νόσων καὶ ἐλλείψεως τῶν ἐπιτηδείων. Ἐπειδὴ δ' αἱ ζευγνύουσαι τὸν Ἑλλήσποντον *γέφυραι εὑρέθησαν* λελυμέναι ὑπὸ τοῦ χειμῶνος, ὅ τε μέγας βασιλεὺς καὶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἠναγκάσθησαν νὰ περαιωθῶσιν εἰς Ἀσίαν διὰ τῶν τυχόντων πλοίων. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἑλλάδος.

Ἀκροθίνια τοῖς θεοῖς, βραβεῖα τοῖς ἀρίστοις τῶν ἀνδρῶν. Ὁ δ' Ἑλληνικὸς στόλος ἀφοῦ ἐζημίωσε χρηματικῶς τινας νήσους, αἵτινες εἶχον ἐνωθῇ προθύμως μετὰ τῶν Περσῶν, ἐπανῆλθεν εἰς Σαλαμῖνα. Ἐνταῦθα δὲ οἱ στρατηγοὶ *συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ* ἔκριναν πρῶτον νὰφιερώσωσιν *ἀκροθίνια εἰς τοὺς θεοὺς ἐκ τῶν λαφύρων* ἄλλα τε καὶ τριήρεις *τρεῖς Φοινίσσας*, ἐξ ὧν τὴν μὲν ἔστησαν ἐπὶ τοῦ *Ἰσθμοῦ* τόπου τοῦ συμμαχικοῦ συνεδρίου, τὴν δ' ἐπὶ τοῦ *Σουνίου* ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὴν *τρίτην ἐπὶ τῆς Σαλαμῖνος* αὐτῆς πρὸς τιμὴν τοῦ

ἥρωος τῆς νήσου ταύτης *Αἴαντος*. Ἔπειτα διένειμαν τὴν λείαν καὶ ἐκ τῶν ἀκροθινίων ἔπεμψαν εἰς *Δελφοὺς μέγαν ἀνδριάντα* βαστάζοντα ἐν τῇ χειρὶ ἄκρωτήριον νεώς. Μετὰ δὲ τὴν διανομὴν τῆς λείας ἔπλευσαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἵνα ἐπὶ τοῦ αὐτόθι βωμοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἀπονείμωσι τὸ *ἀριστεῖον* εἰς τὸν ἐν τῷ πολέμῳ πρὸ παντὸς ἄλλου διακριθέντα. Ἀλλὰ καπὰ τὴν ψηφοφορίαν ἀνεφάνησαν εὐθὺς τὰ πάθη τῆς ζηλοτυπίας. Ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἑαυτὸν ἀπέφαινε πρῶτον, *δεύτερον* δὲ μεθ' ἑαυτὸν τὸν *Θεμιστοκλέα*· ὥστε οὕτως ἅπαντες καὶ μὴ θέλοντες ἀπέδοσαν εἰς τοῦτον τὸ πρωτεῖον. Ἀλλὰ τὴν ἀκούσιον ταύτην συνομολόγησιν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἀθηναίου ναυάρχου ἐβεβαίωσε τάχιστα καὶ ἡ κοινὴ τῶν Ἑλλήνων γνώμη. Καὶ πρῶτον εἰς Λακεδαίμονα, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ὁ *Θεμιστοκλῆς* ἀφίχθη, πάντες ὑπεδέχθησαν λαμπρῶς καὶ ἐτίμησαν τὸν ἄνδρα μεγάλως δόντες αὐτῷ σοφίας καὶ δεξιότητος ἀριστεῖον, *θαλλοῦ στέφανον*, ἐν ᾧ εἰς τὸν *Εὐρυβιάδην* ἀπένειμαν ἁπλῶς τὸ τῆς ἀνδρείας, *στέφανον ἐλαίας*. Προσέτι ἐδώρησαν αὐτῷ καὶ τὸ πρωτεῦον ἐκ τῶν κατὰ τὴν πόλιν *ὀχημάτων* καὶ ἐπιστρέφοντα τὸν προέπεμψαν μέχρι τῶν ὁρίων *τριακόσιοι Σπαρτιᾶται λογάδες*, καλούμενοι *ἱππεῖς*, οἵτινες συνώδευον τιμῆς χάριν τὸν βασιλέα εἰς τὰς ἐκστρατείας. Μετὰ ταῦτα δὲ ὅτε, ἑορταζομένων τῶν Ὀλυμπίων, ἐνεφανίσθη εἰς τὸ στάδιον, τοσοῦτον εἵλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε πάντες ἀμελήσαντες τῶν ἀγωνιστῶν ἐκεῖνον δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐθεώρουν καὶ εἰς τοὺς ξένους ἐπεδείκνυον ἅμα θαυμάζοντες καὶ κροτοῦντες· διὸ καὶ αὐτὸς ὅλος ὑπὸ τῆς χαρᾶς κυριευθεὶς ὡμολόγησεν εἰς τοὺς φίλους του, ὅτι ἐδρέπετο ἤδη τῶν καρπῶν τῶν ὅσων ἔπραξεν ὑπὲρ Ἑλλάδος.

§ 233. **Μάχη Πλαταιῶν (479), Παυσανίας, Ἀριστείδης.** Ὁ Μαρδόνιος συνοδεύσας τὸν Ξέρξην ἀναχωρήσαντα μέχρι τῆς Θεσσαλίας ἔμενεν ἐκεῖ παραχειμάζων καὶ ἑτοιμαζόμενος εἰς νέον κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ ἀγῶνα πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς ὅσας δὲ ὁ Ξέρξης τῷ ἐνεπιστεύθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δυνάμεις προσέθετο καὶ ἄλλας νέας ἐκ Μακεδόνων, Θρᾳκῶν καὶ ἄλλων ὑποτεταγμένων ἐθνῶν, ὥστε ὁ στρατὸς αὐτοῦ ηὐξήθη πάραυτα εἰς *τεσσαράκοντα περίπου μυριάδας*. Συγχρόνως οἱ σύμμαχοι Ἕλληνες ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἑστίας των καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὡσαύτως εἰς τὴν κατηδαφισμένην αὐτῶν πόλιν. Ἐκ δὲ τῶν στόλων ὁ μὲν *Περσικὸς* διέτριβεν ἐν *Σάμῳ* παραφυλάττων τοὺς ὑπόπτους καταστάντας Ἴωνας, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς συνήγετο εἰς *Δῆλον*. Διαρκοῦντος δ' ἔτι τοῦ χειμῶνος ὁ Μαρδόνιος ἐπερωτῶν πανταχοῦ τὰ χρηστήρια περὶ τῆς ἑαυτοῦ τύχης συνέλεγε καὶ ἡρμήνευε τὰς ἀπαντήσεις των.

Προτάσεις Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Πυθόμενος δὲ ὅτι ὑπῆρχέ τις ἀλλοτριότης τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, οἵτινες δὲν ἤθελον νὰ ἐκτιμήσωσιν ἱκανῶς τὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς κοινῆς πατρίδος θυσίας των, ἐστοχάσθη ὅτι, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἐδύνατο εὐκόλως νὰ τοὺς ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτόν. Ἐπὶ τούτῳ λοιπὸν ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας *Ἀλέξανδρον τὸν Ἀμύντου* βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὅστις ὑπέκειτο μὲν εἰς τοὺς Πέρσας, εἶχε δὲ παλαιὰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, φέροντα αὐτοῖς τὰς ἑξῆς ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις: *βεβαίωσιν* τῆς αὐτονομίας των, *ἀνέγερσιν* τῶν κατηδαφισμένων ναῶν καὶ τειχῶν τῆς πόλεώς των καὶ τελευταῖον *αὔξησιν* τῆς χώρας των, ἐὰν ἤθελον νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Περσῶν καὶ συντελέσωσι μετ' αὐτῶν εἰς ὑποδούλωσιν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, παρόντων καὶ τῶν τῆς Σπάρτης πρέσβεων, οἵτινες, ἅμα γενομένης γνωστῆς τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μαρδονίου, ἦλθον μετὰ σπουδῆς νὰ ἐμποδίσωσι τὴν μελετηθεῖσαν συμμαχίαν, *ἀπέκρουσαν* τὰς προτάσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τοῦ Ἀριστείδου εἰς τοῦτον μὲν παρήγγειλαν νὰ εἴπῃ τῷ Πέρσῃ στρατηγῷ: «ἐν ὅσῳ ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὴν συνήθη πορείαν του, θέλουσι πολεμῆ τοὺς ἐμπρήσαντας τοὺς οἴκους καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν καὶ οὔτε χρυσὸν τοσοῦτον οὔτε χώραν τοιαύτην ἔχουσιν οἱ Πέρσαι, ὥστε εἰς ἀνταλλαγὴν νὰποφασίσωσι τὴν καταδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.» Πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους πρέσβεις ἀπήντησαν: «ἦτο αἰσχρὸς ὁ φόβος των μήπως ἑνωθῶσί ποτε οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Περσῶν ἐπὶ βλάβῃ τῶν Ἑλλήνων, μεθ' ὧν τοὺς συνδέουσιν ἡ αὐτὴ καταγωγὴ καὶ γλῶσσα, οἱ αὐτοὶ θεοὶ καὶ τὰ αὐτὰ ἤθη· πιστοὶ εἰς τὸ φρόνημά των θέλουσι καταβάλη τὴν αὐτὴν περὶ Ἑλλάδος φροντίδα, ἣν εἶχον δείξη καὶ πρότερον· ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ὤφειλον νὰ ἐκπέμψωσιν ὡς τάχιστα τὴν ἀπαιτουμένην βοήθειαν εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα.»

Στρατὸς Ἑλλήνων. Ὁ Μαρδόνιος, ἀποτυχούσης οὕτω τῆς πρεσβείας του, ἐνέβαλεν εὐθὺς εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου οἱ Θηβαῖοι ἐδείχθησαν καὶ αὖθις ἐντελῶς μηδίζοντες. Ἡ δ' ἀπροστάτευτος Ἀττικὴ ἐξετίθετο εἰς νέαν φοβερὰν ἐρήμωσιν, καὶ ὅμως οἱ Σπαρτιᾶται ἀνέβαλλον εἰσέτι ἣν ὑπεσχέθησαν βοήθειαν. Ὅθεν δὲν ὑπελείπετο ἄλλο εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰμὴ καὶ δεύτερον ἐγκαταλείποντες τὴν πόλιν αὐτῶν νὰ φύγωσιν εἰς Σαλαμῖνα. Ὁ δὲ Μαρδόνιος καταλαβὼν ἔρημον τὴν πόλιν ἔπεμψεν αὐτόθεν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἡ ἀνάγκη ἔμελλε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Ἀθηναίους νέον πρέσβυν *ἄνδρα Ἑλλησπόντιον* φέροντα τοὺς αὐτοὺς περὶ εἰρήνης λόγους. Ἀλλὰ καὶ νῦν τοὺς ἀπέκρουσαν οὗτοι μετὰ το-

σαύτης σταθερότητος, ὥστε εἷς ἐκ τῶν βουλευτῶν τοὔνομα *Λυκίδης*, ὅστις ἐτόλμησε νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ τῆς παραδοχῆς αὐτῶν, ἐφονεύθη παραχρῆμα λιθοβοληθείς. Πρὸς δὲ τοὺς βραδύνοντας Σπαρτιάτας ἀπέστειλαν ἀγγέλους προτρέψοντας αὐτοὺς εἰς τὴν κοινὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἄμυναν· ἀλλ' οὗτοι ἄγοντες τὰ *Ὑακίνθια* καὶ φροντίζοντες ἐν τούτῳ νὰ τειχίσωσι τὸν Ἰσθμὸν οὐδεμίαν ἔδιδον ἀπάντησιν. Ὅτε δὲ φρόνιμός τις *Τεγεάτης Χείλεως* τιμώμενος μεγάλως ἐν Σπάρτῃ ἀπέδειξεν εἰς τοὺς ἐφόρους, ὅτι, ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγκασθῶσιν ἐπὶ τέλους νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Περσῶν, καὶ τὰ ὀχυρώτατα τοῦ κόσμου τείχη δὲν θέλουσι φυλάξῃ τὴν Πελοπόννησον, μεταπεισθέντες τὴν αὐτὴν νύκτα ἐξέπεμψαν *πεντακισχιλίους* Σπαρτιάτας μετὰ *τρισμυρίων καὶ πεντακισχιλίων Εἱλώτων* καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλους *πεντακισχιλίους* Λάκωνας. Ὁ δὲ Μαρδόνιος, ὅστις ἔμαθε διὰ τῶν μηδιζόντων Ἀργείων τὴν ἔξοδον τῶν Σπαρτιατῶν, ἐμπρήσας τὰς Ἀθήνας καὶ ἐρημώσας ὅλην τὴν Ἀττικὴν ἀνεχώρησεν ἐπὶ τὴν Βοιωτίαν, τῆς ὁποίας τὰς εὐρυχώρους πεδιάδας ἐθεώρει προσφορωτέρας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ του καὶ ἰδίως τοῦ ἱππικοῦ, καὶ ἐκεῖ παρὰ τὸν ποταμὸν *Ἀσωπὸν* χαρακωθεὶς περιέμενε τὴν ἔφοδον τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τούτῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι διαβάντες τὸν Ἰσθμὸν ἀφίχθησαν εἰς *Ἐλευσῖνα*, ὅπου ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν *ὀκτακισχίλιοι* Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι Ἕλληνες. Ἡγεῖτο δὲ τῶν μὲν Ἀθηναίων ὁ *Ἀριστείδης*, τῶν δὲ συμμάχων *ἐνδεκακισμυρίων περίπου Παυσανίας* ὁ Κλεομβρότου θεῖος καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἔτι ἀνηλίκου βασιλέως Πλειστάρχου υἱοῦ τοῦ Λεωνίδου.

Ὅρκος Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, στρατοπέδευσις παρ' Ἐρύθρας. Ἐν ᾧ δὲ ἦσαν ἐπὶ τῷ αὐτῷ πάντες συνηγμένοι, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ὁρκισθῶσι τὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πολέμου ὅρκον τοῦτον: «*Οὐ ποιήσομαι περὶ πλείονος τὸ ζῆν τῆς ἐλευθερίας οὐδὲ καταλείψω τοὺς ἡγεμόνας οὔτε ζῶντας οὔτε ἀποθανόντας· ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων πάντας θάψω καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τῶν βαρβάρων οὐδεμίαν τῶν ἀγωνισαμένων πόλεων ἀνάστατον ποιήσω καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἐμπρησθέντων καὶ καταβληθέντων οὐδὲν οἰκοδομήσω, ἀλλ' ὑπόμνημα τοῖς ἐπιγινομένοις ἐάσω καὶ καταλείψω τῆς τῶν βαρβάρων ἀσεβείας.*» Μετὰ δὲ τὴν τελετὴν ταύτην ἐπορεύθησαν ἐπὶ τὴν *Βοιωτίαν* διὰ τοῦ *Κιθαιρῶνος* καὶ πρὸς τὰς ὑπωρείας καταντήσαντες πλησίον τῶν *Ἐρυθρῶν* αὐτοῦ κατεστρατοπέδευσαν.

Ἱππομαχία, θάνατος Μασιστίου, Ὀλυμπιόδωρος. Πολλὰς ἡμέρας ἔμειναν ἀντιπαρατεταγμένοι οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ χωρὶς νὰ ἔλθωσινεἰς συμπλοκήν. Οἱ Πέρσαι ἤθελον νὰ φυλάξωσι τὰς πεδινὰς θέσεις, οἱ δὲ

Ἕλληνες τὰς ὑπωρείας· καὶ τούτους δὲ καὶ ἐκείνους ἀνεχαίτιζον προρρήσεις μάντεων, αἵτινες ἀπέδιδον νίκην μὲν εἰς τοὺς *ἀμυνομένους*, ἦτταν δὲ εἰς τοὺς *προεπιχειροῦντας*. Ὁ Μαρδόνιος τέλος βλέπων ἀμετάθετον τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐπιμονὴν ἔπεμψε νυκτὸς κατ' αὐτῶν ὅλον του τὸ ἱππικὸν διοικούμενον ὑπὸ τοῦ *Μασιστίου* ἀνδρὸς παρὰ Πέρσαις εὐδοκιμοῦντος τὰ μέγιστα. Εἰς τὴν σφοδρὰν δὲ τούτου καὶ αἰφνίδιον προσβολὴν ἔτυχον ἐκτεθειμένοι *πρῶτοι οἱ Μεγαρεῖς*, οἵτινες καίπερ πιεζόμενοι δὲν ὑπεχώρησαν, πέμψαντες δὲ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Ἀθηναίους τινὰς ἐξ ἑαυτῶν ἐζήτουν ταχεῖαν βοήθειαν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἄλλοι ἐδίσταζον, *τριακόσιοι ἐπίλεκτοι Ἀθηναῖοι* λοχαγοῦ ὄντος αὐτοῖς *Ὀλυμπιοδώρου* ἔσπευσαν πρόθυμοι καὶ προσπεσόντες εἰς τοὺς βαρβάρους τοὺς μὲν Μεγαρεῖς ἀπήλλαξαν τῶν ἐπικειμένων κινδύνων, ἐκ δὲ τῶν Περσῶν αὐτόν τε τὸν ἵππαρχον καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀποκτείναντες τοὺς λοιποὺς ἔτρεψαν εἰς φυγήν. Ἡ πρᾶξις αὕτη διήγειρε πένθος ἄμετρον εἰς τοὺς Πέρσας, χαρὰν δὲ μεγάλην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ νεκρὸς τοῦ Μασιστίου περιήχθη ἐφ' ἁμάξης δι' ὅλων τῶν τάξεων ὡς προάγγελος τῆς εὐτυχίας τῶν μελόντων ἀγώνων των.

Μεταστρατοπέδευσις παρὰ Πλαταιάς, Ὠρόπη, Ἡραῖον, ἱερὸν Δήμητρος. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἕλληνες καταλιπόντες δι' ἔλλειψιν ὑδάτων τὰς *ὑπωρείας* μετεστρατοπέδευσαν εἰς *Πλαταιὰς* ὡς εἰς τόπον εὐθετώτερον, ὅπου ἐκ δεξιῶν μὲν εἶχον *γεώλοφον ὑψηλόν*, ἐξ εὐωνύμων δὲ τὸν *Ἀσωπὸν* ποταμὸν καὶ παρακειμένην τὴν κρήνην *Γαργαφίαν*. Παραχρῆμα δὲ καὶ οἱ Πέρσαι τοὺς ἠκολούθησαν στρατοπεδεύσαντες ἀπέναντι αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἔμειναν ἐπὶ *δέκα ἡμέρας* ἐν ἐντελεῖ ἀπραξίᾳ, τὴν δ' *ἑνδεκάτην* βαρυνθεὶς ὁ Μαρδόνιος ἔκρινε καὶ ἄνευ καλλιερήματος νὰ ἐπιχειρήσῃ μάχην γενικήν. Τοῦτο δ' ἐλθὼν ἀνήγγειλε κρυφίως εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁ προμνημονευθεὶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας καὶ συνάμα τοὺς ἐνεθάρρυνε νὰ ὑπομείνωσι γενναίως, διότι οἱ Πέρσαι δὲν εἶχον εἰμὴ δι' ὀλίγας ἔτι ἡμέρας ζωοτροφίας. Οὐχ ἧττον ὅμως καὶ οἱ Ἕλληνες ἔπασχον στερήσεις, διότι οἱ ἱππεῖς τῶν Περσῶν εἶχον ἤδη συγχώσῃ τὴν Γαργαφίαν κρήνην, ἀφ' ἧς οἱ Λακεδαιμόνιοι μάλιστα ὑδρεύοντο καὶ προσέτι καταλαβόντες τὰς παρόδους τοῦ Κιθαιρῶνος διέκοψαν καὶ τὴν προσκομιδὴν τῶν τροφῶν. Ἐντεῦθεν ἄρα εὑρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ μεταστήσωσι τὸ στρατόπεδόν των ὀλίγον τι δυτικώτερον εἴς τινα νῆσον σχηματιζομένην ὑπὸ δύο βραχιόνων τοῦ Ἀσωποῦ, ἥτις καλεῖται *Ὠρόπη*. Αὐτόθεν δ' ἐβουλεύθησαν νὰ στείλωσι τὴν νύκτα τὸ ἥμισυ μέρος τοῦ στρατοῦ πρὸς τὸν Κιθαιρῶνα ἵνα φυγαδεύσωσι τοὺς ἐμποδίζοντας τὰ σιτία βαρβάρους. Εἰς τὴν μετακίνησιν δὲ ταύτην, ἥτις ἐγένετο τὴν νύκτα μετά

τινος ἀταξίας, τελευταῖοι εἵποντο οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Καὶ οὗτοι μὲν ὧδευον διὰ τοῦ πεδίου, ἐκεῖνοι δέ, συμπαρακολουθούντων καὶ τρισχιλίων Τεγεατῶν, ἐβάδιζον παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Κιθαιρῶνος. Ὅτε δέ, ἡμέρας ἤδη αὐγαζούσης, ἀφίχθησαν εἰς τὸ Ἡραῖον εἴκοσι σταδίους ἀπέχον τῆς Γαργαφίας κρήνης, εἶτα δὲ εἰς τὸ *ἱερὸν τῆς Ἐλευσινίας Δήμητρος* ἀπέχον τῶν Πλαταιῶν *δέκα στάδια*, ὁ Παυσανίας ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ σταθῇ ἀναμένων καὶ τὸν ἀπολειφθέντα λόχον τοῦ Ἀμομφαρέτου, ὅστις ἐξ ἀρχῆς ἀντέτεινεν ἰσχυρογνωμόνως εἰς τὴν μετάστασιν. Ἀλλὰ τὸ Περσικὸν ἱππικόν, ὅπερ ὁ Μαρδόνιος, ἅμα μαθὼν τὴν ἐκ τῶν πρώτων θέσεων ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων, ἔπεμψε κατ' αὐτῶν ὡς δῆθεν ἀποδιδρασκόντων, κατέφθασεν ἤδη εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοὺς *Λακεδαιμονίους καὶ Τεγεάτας*.

Συμπλοκὴ Ἀθηναίων πρὸς Θεσσαλοὺς καὶ Βοιωτούς. Τότε ὁ Παυσανίας βλέπων τὸν κίνδυνον ἔπεμψε κατὰ τάχος ἱππέα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς προσεκάλεσε νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ὥρμησαν πρὸς ὃν τόπον ὁ κίνδυνος τοὺς ἐκάλει, ἀπήντησαν τοὺς μετὰ τῶν Περσῶν τεταγμένους *Θεσσαλοὺς καὶ Βοιωτοὺς* καὶ συμβαλόντες μετ' αὐτῶν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω.

Μάχη Λακεδαιμονίων καὶ Τεγεατῶν πρὸς τοὺς Πέρσας. Ὅθεν μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ Τεγεᾶται, *πεντακισμύριοι περίπου*, ἠναγκάσθησαν νὰντισταθῶσι καθ' ὅλης τῆς Περσικῆς δυνάμεως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ πολλῷ πλείονες ἐτραυματίσθησαν, διότι ἔμειναν ἱκανὴν ὥραν ἄπρακτοι ἕως οὗ λάβῃ πέρας ἡ ἀρξαμένη θυσία, τῆς ὁποίας τὰ σημεῖα δὲν ἐφαίνοντο αἴσια· ἐπὶ τέλους δὲ οἱ *Τεγεᾶται* μὴ δυνάμενοι νὰ κρατήσωσι τὴν ὁρμὴν αὐτῶν ἐκίνησαν, εὐθὺς δὲ τοὺς ἠκολούθησαν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, ἀφοῦ εὐτυχῶς νέα τις θυσία, διαρκούσης τῆς ὁποίας ὁ Παυσανίας στραφεὶς πρὸς τὸ Ἡραῖον τῶν Πλαταιέων δακρύων ἐπεκαλεῖτο τὴν ἀρωγὴν τῆς θεᾶς Ἥρας, ἐφάνη ἐπὶ τέλους αἰσία. Τότε λοιπὸν συνεκροτήθη ἀγὼν κρατερώτατος, διότι καὶ οἱ *Πέρσαι*, μαρτυροῦντος τοῦ Ἡροδότου, δὲν ἦσαν κατώτεροι οὔτε κατὰ τὴν ῥώμην οὔτε κατὰ τὴν θέλησιν· τὰ μικρὰ τῶν ὅμως ὅπλα ὡς πρὸς τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ περὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην ἀπειρία τοὺς ἐδείκνυον κατωτέρους τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο, ἐφ' ὅσον ὁ Μαρδόνιος ἐμάχετο ἀπὸ τοῦ λευκοῦ ἵππου του μετὰ τῶν περὶ ἑαυτὸν *χιλίων λογάδων*, ἡ νίκη ἔμενεν ἀδιάκριτος· ἅμα δὲ οὗτος ἔπεσε παταχθεὶς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου *Ἀριμνήστου* καὶ ἀφοῦ οἱ μὲν τῶν λογάδων ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ κατετρώθησαν, εὐθὺς οἱ ὑπολειπόμενοι δειλιάσαντες πρὸς φυγὴν ἐτράπησαν. Ἐπικειμένων δὲ τῶν Ἑλλήνων οἱ πλείονες τῶν βαρβάρων κατέ-

φυγον εἰς τὸ ὑπ' αὐτῶν παρὰ τὸν Ἀσωπὸν κατεσκευασμένον *ξύλινον τεῖχος*, τοὺς δὲ λοιποὺς ὄντας πλείονας τῶν *τετρακισμυρίων* ἀναλαβὼν ὁ *Ἀρτάβαζος* ἀντίζηλος τοῦ Μαρδονίου ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀντίπαλος ὡδήγησε συντόνως διὰ τῆς *Φωκίδος* εἰς τὸν *Ἑλλήσποντον*. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν *Πλαταιέων* καὶ *Θεσπιέων* ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς *Βοιωτοὺς* καί, ἀφοῦ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι Θηβῶν, ἀποχωρήσαντες ἔσπευσαν νὰ δώσωσι χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ ἐτειχομάχουν ἀνωφελῶς πρὸς τοὺς εἰς τὸ ξύλινον τεῖχος καταφυγόντας βαρβάρους. Πολὺ δ' ἐμπειρότεροι ὅλων περὶ τὴν πολιορκητικὴν τέχνην ὄντες κατώρθωσαν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ ἐκπορθήσωσι τὸ ὀχυρὸν ἐκεῖνο χαράκωμα. Τούτου δὲ γενομένου, οἱ βάρβαροι καταπλαγέντες ἐπαύσαντο πάσης ἀντιστάσεως καὶ κατὰ παραγγελίαν τοῦ Παυσανίου φοβουμένου μή τι παράλογον συμβῇ ἐκ τῆς πληθύος των κατεσφάγησαν σχεδὸν πάντες.

Τάφος τῶν πεσόντων, δέκατον τοῖς θεοῖς, τῷ Παυσανίᾳ καὶ τἆλλα ταῖς πόλεσιν, Ἐλευθέρια, Εὐχίδας. Τοιαύτην τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης λαβούσης ἔκβασιν, οἱ Ἕλληνες ἔθαψαν μὲν τοὺς πεσόντας ὄντας πλείους τῶν *μυρίων*, ἐκ δὲ τῶν ἀπείρων λαφύρων, ἅτινα εὗρον, ἓν *δέκατον* ἀφιέρωσαν εἰς τοὺς θεούς, ἄλλο *δέκατον* ἔδωκαν δῶρον εἰς τὸν Παυσανίαν καὶ τὰ λοιπὰ διένειμαν εἰς τὰς μετασχούσας τοῦ ἀγῶνος πόλεις. Ἱδρύσαντες δὲ καὶ βωμὸν Διὸς ἐλευθερίου φέροντα τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

« Τόνδε ποθ' Ἕλληνες νίκας κράτει, ἔργῳ Ἄρηος,
εὐτόλμῳ ψυχᾶς λήματι πειθόμενοι,
Πέρσας ἐξελάσαντες ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι κοινὸν
ἱδρύσαντο Διὸς βωμὸν ἐλευθερίου. »,

ἐψήφισαν κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου νὰ τελῆται αὐτόθι *πενταετηρικὸς ἀγών*, ὁ τῶν *Ἐλευθερίων*, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἥτις ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα τῆς στυγερᾶς δουλοσύνης. Προκειμένης τῆς πρώτης ἐν τῷ εἰρημένῳ βωμῷ τελετῆς, ὁ *Πύθιος* διέταξε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (ἐν βίῳ Ἀριστ. 21) τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ θύσωσι πρὶν ἢ ἀποσβέσωσι τὸ κατὰ τὴν χώραν πῦρ ὡς ὑπὸ τῶν βαρβάρων μεμιασμένον καὶ λάβωσι *καθαρὸν* ἐκ Δελφῶν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἑστίας. Ὅθεν οἱ μὲν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων περιτρέχοντες εὐθὺς ἠνάγκαζον τοὺς χρωμένους νὰποσβέσωσι τὰ πυρὰ πάντα. Ἐκ δὲ τῶν Πλαταιέων ὁ *Εὐχίδας* ὑποσχόμενος, ὡς ἐνδέχεται τάχιστα νὰ προσκομίσῃ τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ πῦρ, ἦλθεν εἰς Δελφούς. Ἁγνίσας δὲ τὸ σῶμα καὶ περιρραντισθεὶς περιέθετο εἰς τὴν κεφαλήν του *στέφανον δάφνης* καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὸ πῦρ δρομαῖος πάλιν εἰς τὰς

Πλαταιὰς ἐχώρει καὶ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐπανῆλθε, τὴν αὐτὴν ἡμέραν *χιλίους σταδίους* ἀνύσας. Ἀφοῦ δὲ ἠσπάσθη τοὺς πολίτας καὶ παρέδωκε τὸ πῦρ, εὐθὺς ἔπεσε καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπνευσεν· ἀράμενοι δ' αὐτὸν οἱ Πλαταιεῖς ἔθαψαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος ἐπιγράψαντες τόδε τὸ τετράμετρον:

« Εὐχίδας Πυθῶδε θρέξας ἦλθε τᾶδ' αὐθημερόν ».

Τὸ ἀριστεῖον τοῦ ἀγῶνος τοῖς Πλαταιεῦσιν. Ἀλλὰ φεῦ! καὶ αὖθις προκειμένου λόγου περὶ τοῦ *ἀριστείου* ἠγέρθη ἔρις σφοδροτάτη μεταξὺ *Λακεδαιμονίων* καὶ *Ἀθηναίων* καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ἐκραγῇ ἐντεῦθεν πόλεμος ἐμφύλιος, ἐὰν μὴ ὁ φρόνιμος Κορίνθιος *Κλεόκριτος* προέτεινε τὸ εἰς πάντας ἀρέσαν συμβιβαστικὸν μέτρον τοῦ νὰ δοθῇ τοῦτο εἰς τοὺς *Πλαταιεῖς*, ὧν ἡ χώρα ὑπῆρξε τὸ θέατρον τοῦ ἐνδοξοτάτου ἀγῶνος. Ἐπὶ τέλους δέ, ἀφοῦ ἐτιμήθησαν καὶ ἀντημείφθησαν οἱ *ἀνδραγαθήσαντες*, ἔδοξε νὰ τιμωρηθῶσι καὶ οἱ *πταίσται*. Τὴν *ἑνδεκάτην* λοιπὸν ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην ὁ τροπαιοφόρος στρατὸς ἐμφανισθεὶς πρὸ τῶν Θηβῶν ἐζήτησε τοὺς αἰτιωτάτους τῶν μηδισάντων· εἰκαὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι τὸ πρῶτον ἀντέτειναν, ἔπειτα ὅμως βλέποντες ἐρημουμένην τὴν χώραν αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ τοὺς παραδώσωσι. Πάντες δὲ οὗτοι ἐκολάσθησαν ἐν Κορίνθῳ καὶ ἀφωσιώθησαν εἰς τὴν *Δίκην*.

§ 234. **Μάχη Μυκάλης σύγχρονος τῇ ἐν Πλαταιαῖς, Λεωτυχίδης, Ξάνθιππος.** Κατὰ παράδοξον δὲ συγκύρησιν τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ πεζὸς τῶν Ἑλλήνων στρατὸς ἤγειρε τὸ τῶν Πλαταιῶν μέγα τρόπαιον, καὶ ἡ ναυτικὴ αὐτῶν δύναμις ἐνίκα ἄλλην ἐπιφανῆ νίκην ἐν *Μυκάλῃ* τῆς Ἰωνίας. Ἡγοῦντο δὲ τῶν Ἑλλήνων ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης *Λεωτυχίδης* καὶ ὁ Ἀθηναῖος *Ξάνθιππος* ἀντὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, εἰς ὃν δὲν ἐπέτρεψαν ἤδη τὴν ναυαρχίαν οἱ Ἀθηναῖοι ὄντες ὠργισμένοι κατ' αὐτοῦ ὡς στέρξαντος νὰ λάβῃ παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν τιμὰς καὶ ἀντιμισθίαν.

Πρέσβεις Σαμίων. Ἐνῷ δηλονότι μετὰ τὸ ἐν Σαλαμῖνι κατόρθωμα οἱ εἰρημένοι ἀρχηγοὶ διέτριβον ἐν Δήλῳ, ἦλθον ἐκ Σάμου *πρέσβεις* ζητοῦντες τὴν συνδρομὴν των πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων ἐπικαλούμενοι πρὸς τοῦτο κοινοὺς θεοὺς καὶ τὴν ἐπιχείρησιν πάντῃ εὔθετον καὶ κατορθωτὴν παριστῶντες. Ὁ *Λεωτυχίδης* καὶ οἱ ἄλλοι σύνεδροι ἐδέχθησαν προθύμως τὴν αἴτησιν καὶ ἄνευ τινὸς ἀναβολῆς ἀπέπλευσαν ἐκ Δήλου ἀναγόμενοι πρὸς τὴν Σάμον, ὅπου, ὡς προείρηται, εἶχον καταφύγῃ τὰ λείψανα τοῦ Περσικοῦ στόλου. Ἅμα δὲ γενομένης γνωστῆς τῆς ἀναγωγῆς των, οἱ *Πέρσαι ναύαρχοι*, οἵτινες ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀνικάνους πρὸς ναυμαχίαν, κατάραντες εἰς Μυκάλην τὰς μὲν Φοινίσσας ναῦς ἀπέπεμψαν, τὰς δὲ λοιπὰς ἐνεώλκησαν καὶ

περιφράξαντες αὐτὰς μὲ τεῖχος ξύλινον καὶ βαθεῖαν τάφρον τὰς ἔθεσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτόθι πρὸς φύλαξιν τῆς Ἰωνίας ὑπὸ τοῦ Ξέρξου καταλειφθέντος στρατοῦ, οὗτινος ἐστρατήγει ὁ Τιγράνης. Οἱ δ' Ἕλληνες, ὡς ἔμαθον τῶν βαρβάρων τὴν ἀναχώρησιν, ἐπέπλευσαν ἐπὶ τὴν ἤπειρον καὶ ἰδόντες ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀνειλκυσμένα τὰ πλοῖα αὐτῶν καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν πρῶτον μὲν ἔστειλαν *κήρυκα*, δι' οὗ προεκάλουν τοὺς Ἴωνας, γενομένης μάχης, νὰ ἐνθυμηθῶσι τὴν ἐλευθερίαν των, ἔπειτα δ' ἀποβάντες εἰς τὴν ξηρὰν διηρέθησαν δίχα, καὶ οἱ μὲν *Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Κορινθίων* προὐχώρησαν πρὸς τὴν πεδιάδα, οἱ δὲ *Λακεδαιμόνιοι* ἀνέβησαν τοὺς λόφους καὶ κρημνοὺς πρὸς κατάληψιν τῶν ὑψηλῶν θέσεων. Ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς αὐτάς, οἱ Ἀθηναῖοι ἔτρεψαν ἤδη τὸν Περσικὸν στρατόν, καίπερ ἀντιστάντα γενναίως, καὶ τέλος ἑνωθέντες μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τὸν κατεδίωξαν καὶ τὸν ἠφάνισαν κατὰ κράτος. Πρὸς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον καὶ οἱ *Ἴωνες*, πρὸ πάντων οἱ *Σάμιοι* καὶ οἱ *Μιλήσιοι*. Αὕτη ἡ ἐν Μυκάλῃ μάχη, ἧς προέκειντο, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, *βραβεῖα αἱ νῆσοι* καὶ ὁ *Ἑλλήσποντος*, ἐγένετο περὶ δείλην τῆς αὐτῆς, ὡς προείρηται, ἡμέρας τοῦ ἐν Πλαταιαῖς ἀγῶνος. Ἡ δὲ περὶ τῆς εὐτυχοῦς τούτου ἐκβάσεως αὐθημερὸν μεταξὺ ὅλου τοῦ στρατοῦ διαδοθεῖσα φήμη ἦτο μὲν τότε στρατήγημα τοῦ ἀρχηγοῦ πρὸς ἐνίσχυσιν ἐκείνου πολεμοῦντος μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, ὕστερον ὅμως ἐκ τῶν πραγμάτων ἐβεβαιώθη πληρέστατα.

Συμμαχία Ἀθηναίων, Σηστός. Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο πολλῶν λαφύρων κύριοι. Συναγαγόντες δὲ ταῦτα εἰς τὸν στόλον των καὶ ἐμπρήσαντες τῶν ἐχθρῶν τὰς ναῦς καὶ τὰ χαρακώματά των ἀπέπλευσαν εἰς Σάμον. Ἐκεῖ δ' ἐβουλεύοντο περὶ τῆς τύχης τῶν Ἰώνων, τοὺς ὁποίους ἔβλεπον ὅτι δὲν ἦσαν καθ' ἑαυτοὺς ἱκανοὶ νὰντιστῶσιν εἰς τὴν ὑπέροχον τῶν Περσῶν δύναμιν. Οἱ Πελοποννήσιοι τοῦτο συλλογιζόμενοι μηδ' ὄντες διατεθειμένοι νὰ τοῖς χορηγῶσι καὶ εἰς τὸ μέλλον τὴν συνδρομὴν των προέτειναν τὴν μὲν Ἀσίαν νὰ ἐγκαταλείψωσιν ὅλην εἰς τοὺς βαρβάρους, τοὺς δὲ Ἴωνας νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ νὰ δώσωσιν αὐτοῖς τὰς πόλεις καὶ τὰ κτήματα τῶν μηδισάντων Ἑλλήνων. Ἀλλ' εἰς τοὺς Ἀθηναίους δὲν ἤρεσκε παντάπασι νὰ γείνῃ ἀνάστατος ἡ Ἰωνία οὐδὲ νὰποφασίζωσιν ἄλλοι περὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀποικιῶν. Ὅθεν ἀντιτεινόντων αὐτῶν, προθύμως οἱ Πελοποννήσιοι ὑπεχώρησαν καὶ οὕτω δὴ συμπεριέλαβον εἰς τὴν *συμμαχίαν τῶν Ἑλλήνων Σαμίους* καὶ *Χίους* καὶ *Λεσβίους* καὶ τοὺς ἄλλους νησιώτας, ὅσοι ἔτυχον τότε συστρατευόμενοι, ὑποχρεώσαντες τούτους δι' ὅρκου νὰ ἐμμένωσι πιστοὶ εἰς αὐτήν. Ἔπειτα δὲ ἔπλευσαν

ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον, ἵνα λύσωσι τὰς γεφύρας· ἀλλ' ὡς δὲν εὗρον αὐτάς, οἱ μὲν περὶ τὸν Λεωτυχίδην ἐπανῆλθον οἴκαδε εὐθύς, οἱ δὲ περὶ τὸν Ξάνθιππον ἐκ τῆς Ἀβύδου διαβάντες εἰς τὴν *Χερσόνησον* ἐπολιόρκησαν τὴν ὀχυρωτάτην Σηστὸν καὶ μετὰ πολλὴν ἀντίστασιν κρατήσαντες αὐτῆς καὶ λείαν πολλὴν ἐντεῦθεν λαβόντες ἀπέπλευσαν εἰς Ἀθήνας.

§ 235. **Ἀνοικοδόμησις Ἀθηνῶν (478) καὶ περιτείχισις, Πειραιεὺς λιμήν, Θεμιστοκλῆς.** Ἐν ᾧ ἔτι οἱ μετὰ τοῦ Ξανθίππου στρατεύοντες ἠσχολοῦντο εἰς τὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ δορυκτησίας των, οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι ἐπανελθόντες μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων ἀπὸ Τροιζῆνος καὶ Σαλαμῖνος εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπεχείρησαν *νἀνοικοδομήσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν*, ἣν οἱ βάρβαροι εἶχον μεταβάλη εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦ περιβόλου τὸ πλεῖστον μέρος ἦτο κατηδαφισμένον, ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ νῦν ὡς καὶ πάντοτε προνοητὴς τοῦ μέλλοντος, συνεβούλευσε νὰ προηγηθῇ ἡ *τείχισις* τοῦ ἄστεος, καὶ ἡ συμβουλή του ἐνεκρίθη παραχρῆμα. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες ἔμαθον τοῦτο διὰ τῶν Αἰγινητῶν φοβούμενοι μὴ διὰ τῆς προκειμένης ὀχυρώσεως οἱ ἀντίζηλοί των καταστῶσιν ἰσχυροὶ καὶ κατὰ γῆν ὡς ἦσαν κατὰ θάλασσαν καὶ ἐπομένως τοὺς ἁρπάσωσι τὴν ἡγεμονίαν ἐζήτησαν δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένων νὰ τοὺς ἀποτρέψωσι τοῦ ἔργου προτείνοντες ὅτι τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπήτει νὰ μὴ ὑπάρχωσιν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ἥτις προσέφερεν εἰς πάντας ἱκανὸν καὶ ἀσφαλὲς καταφύγιον, πόλεις τετειχισμέναι, ἀφ' ὧν ὁρμώμενος ὁ βάρβαρος, ἐὰν αὖθις ἐπέλθῃ, ἤθελε καταπολεμήσῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν ἀληθῆ αὐτῶν σκοπὸν κατανοῶν ἐσπούδασε νὰ τὸν ματαιώσῃ δι' ἀπάτης. Ἔπεισε δηλονότι τοὺς Ἀθηναίους νὰ διακόψωσι μὲν τὰ ἔργα μέχρις ἀπαλλαγῆς τῶν Λακεδαιμονίων ἀπεσταλμένων, πέμψωσι δὲ αὐτὸν ὅσον τάχιστα εἰς Λακεδαίμονα καὶ μετά τινα χρόνον ὕστερον, ἀφοῦ ἐργαζόμενοι δραστηρίως φέρωσι τὸν τειχισμὸν εἰς ἱκανὸν ὕψος, νὰ ἐκπέμψωσιν ἄλλους πρέσβεις· ἐὰν δὲ σταλῶσι καὶ ἐκεῖθεν τοιοῦτοι εἰς Ἀθήνας, νὰ τοὺς κρατήσωσιν ἕως οὗ αὐτὸς ἐπανέλθῃ. Ἐν ᾧ λοιπὸν πάντες, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδες ἔκτιζον ἀκαταπαύστως οὔτε ἰδίου οὔτε δημοσίου οἰκοδομήματος φειδόμενοι, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐλθὼν εἰς Λακεδαίμονα ἐβράδυνε νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς προφασιζόμενος ὅτι ἀναμένει τοὺς συμπρέσβεις. Ἐπὶ τέλους δέ, ἐπειδὴ οἱ Σπαρτιᾶται ἤρξαντο νὰ δυσπιστῶσι, μανθάνοντες παρ' ἄλλων ὅτι αἱ Ἀθῆναι τειχίζονται, τοὺς παρεκάλεσε νὰ μὴ πιστεύσωσιν εἰς κενὰς φήμας, ἀλλὰ νὰ πέμψωσιν ἄνδρας ἀξιοπίστους, παρ' ὧν ἐδύναντο νὰ λάβωσι πληροφορίας ἀκριβεῖς. Τούτου δὲ

γενομένου καὶ τῶν ἐξ Ἀθηνῶν προσδοκωμένων πρέσβεων ἀφιχθέντων, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις δὲν ἐφοβεῖτο πλέον μὴ τὸ ἔργον ἐμποδισθῇ, παραστὰς εἰς τοὺς ἐφόρους ἀνήγγειλε φανερὰ ὅτι αἱ *Ἀθῆναι ἐτειχίσθησαν ἤδη* καὶ ἦσαν ἱκαναὶ νὰντιταχθῶσι κατὰ παντὸς ἐχθροῦ ξένου ἢ ἐγχωρίου καὶ ὅτι τὸ γενόμενον δὲν ἀντέκειτο οὐδαμῶς εἰς τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν, «*διότι συμμαχία ἐλευθέρων πόλεων δὲν ἐδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ἀντιπάλου παρασκευῆς*» (Θουκυδ. Α', 91). Οἱ Σπαρτιᾶται ἐνόησαν βραδέως μόλις ὅτι κατεστρατηγήθησαν καὶ φρονίμως φερόμενοι ἔκρυψαν τὴν λύπην αὐτῶν· οἱ δὲ πρέσβεις ἑκατέρων ἐπανῆλθον οἴκαδε ἀνεπικλήτως. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξετέλεσε καὶ τὴν κατασκευὴν *τοῦ Πειραιῶς ὡς λιμένος* πολὺ τοῦ Φαλήρου εὐρυχωροτέρου καὶ πρὸς κτῆσιν τῆς κατὰ θάλασσαν δυνάμεως προσφυεστέρου. Προσέτι δ' ἔπεισε τὸν δῆμον νὰ κατασκευάζῃ πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν *εἴκοσι τριήρεις* καὶ νὰ κηρύξῃ *ἀτελεῖς πάντας τοὺς μετοίκους καὶ τεχνίτας* σκοπῶν οὕτω νὰ ἑλκύσῃ πολλοὺς ξένους εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ πλουτίσῃ αὐτὴν διὰ παντοδαπῶν *χειροτεχνῶν καὶ ἱκανῶν ναυτῶν*.

Δικαιοσύνη Ἀθηναίων. Εἰς τὴν ἐκ παντὸς δὲ τρόπου αὔξησιν τῶν Ἀθηνῶν ἀποβλέπων συνέλαβε καὶ ἄλλο μεῖζον μέν, ἧττον δὲ θεμιτὸν σχέδιον. Παραστὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶπεν ὅτι ἔχει κατὰ νοῦν πρᾶξίν τινα ὠφέλιμον μὲν καὶ σωτήριον, ἀπόρρητον δὲ πρὸς τοὺς πολλούς. Τῶν δὲ Ἀθηναίων ἐπιτρεψάντων τὴν διακοίνωσιν ταύτης εἰς τὸν Ἀριστείδην, ἵνα κρίνῃ αὐτὸς περὶ τῆς ὠφελείας, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὅτι διενοεῖτο *νὰ καύσῃ τὸν στόλον ὅλων τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν*, ὅστις τότε διεχείμαζεν εἰς Παγασάς, καὶ νὰ καταστήσῃ οὕτω τὰς Ἀθήνας μόνην θαλασσοκράτειραν· ὁ δὲ Ἀριστείδης παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ἀπεφάνθη, ὅτι τὸ ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους ἦτο μὲν λυσιτελέστατον, ἀλλὰ καὶ ἀδικώτατον συνάμα. Ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ τούτῳ τοῦ ἐναρέτου ἀνδρὸς ἀπέρριψαν εὐθὺς τὸ σχέδιον καὶ οὐδὲ κἂν νὰ τὸ ἀκούσωσιν ἠθέλησαν. Τοσοῦτον ἴσχυεν ἔτι τῆς δικαιοσύνης τὸ αἴσθημα εἰς τὰς καρδίας τῶν πολλῶν!

Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον γενομένης ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ συζητήσεως περὶ τῶν Ἑλληνίδων ἐκείνων πόλεων, ὅσαι δὲν εἶχον συμμαχήσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι προέτειναν *νὰποκλεισθῶσι τῆς Ἀμφικτυονίας*, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς φοβηθεὶς μή, ἐκβληθέντων τοῦ συνεδρίου τῶν *Θεσσαλῶν*, *Ἀργείων* καὶ *Βοιωτῶν*, ἐκεῖνοι ἐπικρατήσωσι παντελῶς τῶν ψήφων καὶ πράττωσι πάντα τοῦ λοιποῦ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, συνηγόρησεν

ὑπὲρ τῶν πόλεων καὶ ἴσχυσε νὰ μεταθέσῃ τὰς γνώμας τῶν Πυλαγορῶν, ἀφοῦ τοῖς παρέστησεν ὅτι τριάκοντα καὶ μία μόναι πόλεις καὶ τούτων αἱ πλείονες μικραὶ μετέσχον τοῦ πολέμου καὶ ὅτι ἤθελεν εἶσθαι δεινόν, τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐκσπόνδου γενομένης, νὰ περιορισθῇ τοῦ συνεδρίου ἡ ἰσχὺς εἰς τὰς μεγίστας *δύο ἢ τρεῖς πόλεις*. Ἔκτοτε οἱ *Λακεδαιμόνιοι* ἔχοντες ἤδη καὶ ἄλλας ἀφορμὰς συνέλαβον *μῖσος ἄσπονδον* κατὰ τοῦ *μεγάλου ἀνδρός*, ὅστις ἐγίνωσκε νὰ ματαιώνῃ τοὺς ἰδιοτελεῖς αὐτῶν σκοπούς, καὶ θέλοντες νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν πτῶσίν του ὑπεστήριζον παντοιοτρόπως τοὺς ἐν Ἀθήναις ἀντιπάλους του.

§ 236. **Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι Ἑλλήνων κατὰ Περσῶν (476-449), Κίμων (†449).** Αἱ ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ νίκαι δὲν ἦσαν τὸ πέρας τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν μεγάλου ἀγῶνος· τοῦτον βλέπομεν ἐξακολουθοῦντα καὶ περαιτέρω, ἀλλ' ὑπὸ πάντη ἄλλας σχέσεις. Ἡ Ἑλλὰς δηλονότι, διακριθείσης ἅπαξ τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς, ἀπὸ ἀμυνομένης ἐθάρρησε νὰ γείνῃ ἐπιθετικὴ ἔχουσα πρὸς τοῦτο καὶ ἀφορμὴν εὐλογωτάτην τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων. Οἱ συνετώτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος συνεῖδον πάραυτα ὅτι τὸ μόνον μέσον τῆς ἀναχαιτίσεως τῶν ἐσωτερικῶν διαιρέσεων ἦτο ὁ πρὸς τὰ ἔξω πόλεμος. Διὰ τοῦτο ἄρα καὶ ὁ *Ἀριστείδης* κατὰ τὴν πρώτην τῶν Ἑλλήνων σύνοδον τὴν μετὰ τὰς εἰρημένας νίκας γενομένην ἔσπευσε νὰ προτείνῃ *ἐξακολούθησιν τοῦ Περσικοῦ πολέμου*. Εἰς δὲ τὴν πρότασιν ταύτην πάντες καὶ μάλιστα οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες ἔβλεπον ὅτι τοῖς ἐπαρουσιάζετο προσφορωτάτη εὐκαιρία νὰ στηρίξωσι καὶ ἐπεκτείνωσι τὴν μέχρι τοῦδε αὐτῶν ἡγεμονίαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, συνήνεσαν προθυμότατα. Ὅθεν ἀμέσως *στόλος συμμαχικὸς* συγκείμενος ἐξ *ἑκατὸν τριήρων* καὶ φέρων ἱκανὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐστάλη, στρατηγοῦντος τοῦ *Παυσανίου*, εἰς τὸν *Ἑλλήσποντον*, ἵνα καταλάβῃ τὴν κλεῖδα τῆς Ἀσίας. Παρῆσαν δ' ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ ὅτε *Ἀριστείδης* καὶ ὁ τοῦ ἐνδόξου Μιλτιάδου υἱὸς *Κίμων* ὡς διοικηταὶ τῆς ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων μοίρας. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ σύμμαχοι ἐστράτευσαν εἰς τὴν *Κύπρον*, τῆς ὁποίας καθυπέταξαν τὸ πλεῖστον μέρος, ὕστερον δὲ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον πλεύσαντες ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὴν *Σηστὸν* καὶ ἐφεξῆς τὸ *Βυζάντιον*, πολλοὺς τῶν αὐτόθι Περσῶν αἰχμαλωτεύσαντες καὶ ἄπειρα λαβόντες λάφυρα.

Παυσανίας, Δόρκις. Ἀλλὰ φεῦ! αἱ εὐτυχίαι αὗται καὶ ἰδίως αἱ ἄμεσοι μετὰ τῶν Περσῶν σχέσεις ἐν Βυζαντίῳ ἐπήνεγκον αἰφνιδίως τοιαύτην εἰς τὸν τρόπον καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Παυσανίου μεταβολήν, ὥστε οὐδεὶς ἀνεγνώριζε πλέον τῶν Πλαταιῶν τὸν ἥρωα. Ἐνώπιον τῆς

λαμπρότητος καὶ τρυφῆς ὁ ἀφελὴς καὶ τραχὺς Σπαρτιατικὸς βίος δὲν τὸν εὐχαρίστει· ὁ περιορισμὸς τῆς κατὰ τοὺς πατρίους νόμους ἐξουσίας ἀπέναντι τῆς αὐθαιρέτου τῶν Περσῶν σατραπῶν ἐνεργείας τῷ ἐφαίνετο ἀφόρητος· τέλος τὸ πάθος τῆς φιλαρχίας τὸν ἐκυρίευσε τοσοῦτον, ὥστε χάριν τῆς κορέσεως αὐτοῦ συνέλαβε καὶ τὴν ἀνόσιον ἰδέαν τοῦ νὰ γείνῃ προδότης τῆς πατρίδος του. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτευθέντων ἐν Βυζαντίῳ εἶχεν εὑρῆ καὶ γνωρίση πολλοὺς ἐπιφανεῖς τὸ γένος· συγχρόνως δ' ἐσχετίσθη καὶ μετά τινος Ἕλληνος Ἐρετριέως Γογγύλου, ὅστις ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου εἶχεν ὡσαύτως προδώση τὴν πατρίδα του καὶ δι' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν πρᾶξιν ἀντημείφθη γενόμενος ἄρχων τεσσάρων εὐπροσόδων Αἰολικῶν πόλεων· μετ' αὐτοῦ λοιπὸν συνύφανε τὸ σχέδιόν του. Ὁ πονηρὸς Ἐρετριεύς, εἰς ὃν ἐπέτρεψε τὴν διοίκησιν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν φύλαξιν τῶν εἰρημένων αἰχμαλώτων, ἀφῆκεν, ὡς εἶχον ἀμφότεροι ὅ τε Παυσανίας καὶ οὗτος συμφωνήσῃ, τούτους νὰ δραπετεύσωσι καὶ διεβίβασεν εἰς τὸν Πέρσην βασιλέα ἐπιστολὴν τοῦ Παυσανίου, δι' ἧς οὗτος ἀνήγγελλε τὴν ἀπόλυσιν τῶν ἐπιφανῶν αἰχμαλώτων ὡς ἴδιον ἔργον, ἐζήτει νὰ τῷ δώσῃ εἰς γάμον τὴν κόρην του καὶ ὑπέσχετο τὴν ἑαυτοῦ συνδρομὴν πρὸς καταδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τί ἄλλο ἀρεστότερον ἐδύνατο νὰ φανῇ εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τῆς προσφορᾶς ταύτης; Ὅθεν κατὰ παραγγελίαν αὐτοῦ ὁ τῆς Φρυγίας σατράπης Ἀρτάβαζος ἐξηκολούθει νὰ κολακεύῃ κατὰ πάντα τρόπον τὸν Παυσανίαν, ὅστις πιστεύων ὅτι ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του, ὡσεὶ ἦτο ἤδη Περσικὸς σατράπης, ἐδορυφορεῖτο ὑπὸ Μήδων καὶ Αἰγυπτίων, μετέβαλε δ' ἀναφανδὸν καὶ στολὴν καὶ δίαιταν κατὰ τὸν Ἀσιατικὸν τρόπον. Καὶ πρὸς πάντας δὲ τοὺς συμμάχους ἐδεικνύετο τοιοῦτος ὑπεροπτικὸς καὶ τραχύς· ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς του δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ κινήσῃ καθ' ἑαυτοῦ ὅλων τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὸ μῖσος. Οἱ Πελοποννήσιοι ἀπέπλευσαν εὐθὺς εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ σύμμαχοι καὶ μάλιστα οἱ Χῖοι, οἱ Σάμιοι καὶ οἱ Λέσβιοι παρέδωκαν τὴν διοίκησιν σύμπαντος τοῦ στόλου εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀρχηγοὺς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα.

Ἡγεμονία (476) Ἀθηνῶν, φόροι συμμάχων, Παυσανίου προδοσία (476), Λεωτυχίδου φυγὴ (469). Αἱ Ἀθῆναι ὤφειλον τὴν ἀξιόλογον ταύτην καὶ πλήρη σπουδαίων ἐπακολουθημάτων ἀπόφασιν τῶν συμμάχων πρὸ πάντων εἰς τοῦ Ἀριστείδου τὴν πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν. Καὶ ἀνεκάλεσαν μὲν εὐθὺς αἱ ἀρχαὶ τῆς Σπάρτης τὸν Παυσανίαν πέμψαντες ἀντ' αὐτοῦ ἕτερον στρατηγόν, τὸν Δόρκιν, ἀλλ' οἱ σύμμαχοι δὲν ἠθέλησαν πλέον νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοῦτον. Οὕτως ἄρα ἡ

κατὰ θάλασσαν *ἡγεμονία* ἀπὸ τῶν Σπαρτιατῶν περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους (477). Καὶ τοὺς μὲν Σπαρτιάτας καταλιπόντας ἔκτοτε τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον παρηκολούθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι μετὰ τῶν Αἰγινητῶν, πρὸς δὲ τοὺς Ἀθηναίους ἀναλαβόντας τοὐντεῦθεν τὸν ἀγῶνα συνετάχθησαν αἱ *νῆσοι τοῦ Αἰγαίου*, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Εὐβοίας, καὶ ὅλαι αἱ τῆς *μικρᾶς Ἀσίας παράλιαι πόλεις*. Εἰς τὴν χρῆσιν δὲ τῆς νέας αὐτῶν εὐτυχίας ἐφάνησαν οἱ Ἀθηναῖοι πολὺ μετριόφρονες καὶ προσεκτικοί· ἀντὶ νὰ προτείνωσιν εἰς τοὺς νέους συμμάχους τόπον συνόδου τὰς Ἀθήνας, ὅπως ἦτο μέχρι τοῦδε ἡ Σπάρτη, ἀπέδειξαν ὡς τοιοῦτον *τὴν Δῆλον* καὶ τὸν αὐτόθι περίφημον τοῦ Ἀπόλλωνος ναὸν κοινὸν *ταμεῖον*. Προϊσταμένου δὲ τοῦ Ἀριστείδου ὡρίσθη ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ *πόσον* ἑκάστη τῶν πόλεων τῶν ἀποτελουσῶν τὴν νέαν συμμαχίαν ὤφειλε νὰ συντελῇ εἰς τὸν κοινὸν σκοπόν. Ὁ Ἀριστείδης οὕτως ἀκριβῶς καὶ δικαίως ἐπολιτεύθη, ὥστε οὐδεμία τῶν εἰσφερουσῶν πόλεων ἔδειξε τὴν ἐλαχίστην δυσαρέστησιν. Ὡς δέ ποτε (λέγει ὁ Πλούταρχος) οἱ παλαιοὶ τὸν ἐπὶ Κρόνου βίον, οὕτως οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων τὸν ὑπὸ Ἀριστείδου ὁρισθέντα φόρον *εὐποτμίαν* τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζοντες ὕμνουν, καίτοι ὁ φόρος οὗτος ἐξ ἀρχῆς εἰς *τετρακόσια ἑξήκοντα μόνον τάλαντα* ὁρισθεὶς μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἔπειτα ἐδιπλασιάσθη καὶ ἐτριπλασιάσθη. Οἱ δὲ ἄρχοντες τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες παρὰ τῶν συμμάχων ἐδέχοντο τὸν φόρον, ἐκαλοῦντο *Ἑλληνοταμίαι* (Θουκ. 1, 96.)

Ἐν τούτῳ ὁ Παυσανίας ὑποβληθεὶς ἐν Σπάρτῃ εἰς δίκην κατώρθωσε μὲν διὰ τῆς ἰσχύος του νὰ ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν, δὲν ἐγκατέλιπε δ' οὐδαμῶς τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του, ἀλλ' ἀπεφάσισε νὰ διατηρήσῃ τὰς πρὸς τοὺς Πέρσας σχέσεις του ἐλπίζων διὰ τῆς βοηθείας αὐτῶν νὰ καθαιρέσῃ τῶν ἐφόρων τὸ ἀξίωμα καὶ νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀπόλυτον βασιλικὴν ἐξουσίαν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀνέβη ὡς *ἰδιώτης* εἰς Βυζάντιον καὶ αὐτόθεν ἐξηκολούθησε τὰς διαπραγματεύσεις του· ἀλλ' οὕτως ἀπερισκέπτως ἐνήργει, ὥστε πάραυτα οἱ σκοποί του ἐγένοντο κατάδηλοι. Ἀνακληθεὶς δὲ καὶ πάλιν εἰς Σπάρτην, δὲν ἐφοβήθη νὰ ἐπανέλθῃ πεποιθὼς εἰς τὰ πλούτη αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν ἀρχόντων τῆς πατρίδος του· διότι οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἤδη τοσοῦτον ἀπομακρυνθῇ τοῦ πνεύματος τῆς Λυκούργου νομοθεσίας, ὥστε ὁ Παυσανίας ἐδύνατο βεβαίως νὰ στηριχθῇ εἰς τὰ χρηματικά του μέσα. *Δωροδοκία* δὲν ἦτο τότε σπανία μεταξὺ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἀνδρῶν τῆς Σπάρτης καὶ παράδειγμα πρόσφατον ὑπῆρχεν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Λεωτυχίδης. Οὗτος δηλαδὴ ἐπολέμει μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην τοὺς Θεσσαλοὺς θέλων πιθανῶς νὰ τοὺς τιμωρήσῃ ἕνεκα τῆς

ὁποίας παρέσχον εἰς τοὺς Πέρσας βοηθείας· καί, ἐν ᾧ ἐδύνατο τὰ πάντα νὰ ὑποτάξῃ, *δωροδοκηθεὶς* ἀπέσχε τῆς ἐπιχειρήσεως· ἀλλὰ φωραθεὶς μετ' οὐ πολύ, ἐν ᾧ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἔτι ὢν ἐκάθητο ἐπὶ μαρσυπίου πλήρους χρημάτων, ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς Σπάρτης. Ἡ οἰκία του κατηδαφίσθη καὶ αὐτὸς ἀπέθανεν ἐν Τεγέᾳ ἐξόριστος. Καὶ *ἐφυλακίσθη* μὲν ὁ Παυσανίας ἅμα ἐλθὼν οἴκαδε, ἠλευθερώθη ὅμως εὐθὺς πάλιν καὶ ἔμεινεν καὶ πάλιν ἀτιμώρητος. Ἐν ᾧ δ' ἐξηκολούθει καὶ ἀπὸ τῆς πατρίδος του αὐτῆς τὴν μετὰ τοῦ Ἀρταβάζου ἀλληλογραφίαν, συγχρόνως ὑπεκίνει αὐτόθι τοὺς Εἵλωτας εἰς ἀποστασίαν, δι' ἧς ἤλπιζε νὰνατρέψῃ τὰ καθεστῶτα. Καὶ αὕτη ἡ ἐνέργειά του δὲν ἔμεινε κεκρυμμένη, ἀλλὰ κατὰ τὸν Λυκούργου νόμον ἡ μαρτυρία μὴ ἐλευθέρου κατὰ Σπαρτιάτου δὲν εἶχεν οὐδεμίαν ἰσχύν. Τέλος ὁ προδότης συνελήφθη εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ παγίδα. Ὁ τελευταῖος τῶν ἐπιστολῶν κομιστής, ἀνὴρ Ἀργίλιος, ἐνθυμηθεὶς ὅτι οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ σταλέντων ἐπέστρεψε καὶ ὑποπτεύσας ἀνέῳξεν αὐτάς. Ἅμα δ' ἔγνω ἐκ τῆς ἀναγνώσεώς των τὴν τεκταινομένην προδοσίαν καὶ τὴν περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ σημείωσιν, ὡς ἐγένετο καὶ εἰς τοὺς προλαβόντας, σπεύσας τὰς ἔδειξεν εἰς τοὺς ἐφόρους. Πιστεύσαντες δὲ νῦν οἱ ἔφοροι ἤθελον νὰ γείνωσι καὶ αὐτήκοοι τοῦ Παυσανίου αὐτοῦ λέγοντός τι περὶ τούτων. Διὸ πορευθεὶς ὁ μηνυτὴς *ἐπὶ Ταίναρον* καὶ ἐν τῷ αὐτόθι ναῷ τοῦ Ποσειδῶνος ἱκέτης καθίσας τινὰς μὲν τῶν ἐφόρων κατέκρυψε εἰς τὸ ἕτερον τῆς *διπλῆς καλύβης*, τὸν δὲ Παυσανίαν ἐλθόντα πρὸς αὐτὸν καὶ ἐρωτῶντα τὴν αἰτίαν τῆς ἱκετείας ἤρξατο νὰ μέμφεται ὡς ἐπίβουλον τῆς ζωῆς του. Αἰτοῦντος δὲ τοῦ Παυσανίου συγγνώμην καὶ ὑπισχνουμένου αὐτῷ δῶρα πολλὰ ἐὰν σιωπήσῃ, οἱ ἔφοροι ἔλαβον τότε πλήρη ἀπόδειξιν τῆς προδοσίας. Ἐν ᾧ λοιπὸν οὗτοι ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν συλλάβωσιν,ὁ Παυσανίας προλαμβάνων κατέφυγεν εἰς τὸ ἐν Σπάρτῃ ἱερὸν τῆς *Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς*. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐξαχθῇ διὰ τῆς βίας ἐκ τοῦ ἀσύλου τούτου, ἀπορούντων τῶν Λακεδαιμονίων περὶ τοῦ πρακτέου, λέγεται ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Παυσανίου πλησιάσασα εἰς τὸ ἱερὸν χωρὶς νὰ εἴπῃ ἢ πράξῃ τι ἄλλο λίθον λαβοῦσα ἔθετο αὐτὸν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τὴν κρίσιν τῆς μητρὸς συνακολουθήσαντες ᾠκοδόμησαν τὴν εἴσοδον καὶ τοιούτῳ τρόπῳ ἠνάγκασαν τὸν προδότην νὰποκαρτερήσῃ (469).

Θεμιστοκλέους ἐξορία (*471*). Εἰς τὴν τύχην τοῦ Παυσανίου ἐνεπλέχθη μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ *Θεμιστοκλῆς*. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποτυχόντες εἰς πολλὰ ἕνεκα αὐτοῦ καὶ θέλοντες νὰ τὸν ἐκδικηθῶσιν ὑπεστήριζον ὅλαις δυνάμεσι τοὺς ἐχθρούς του ἐν Ἀθήναις.

Εἶχε δὲ πολλοὺς ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ἰδίως (κατὰ τὸν Πλούταρχον) τὸν *Κίμωνα* καὶ τοὺς *Ἀλκμεωνίδας*, οἵτινες θεωροῦντες αὐτὸν ὡς πρόσκομμα εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν προαγωγὴν ἐνίσχυον τὰς κατ' αὐτοῦ διαβολὰς καὶ ἐζήτουν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ τὸν ταπεινώσωσι. Μάλιστα ὁ βαρὺς καὶ βίαιος χαρακτὴρ τοῦ ἀνδρός, ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἄμετρος φιλοδοξία του καὶ προσέτι ἡ συνεχὴς ἀνάμνησις τῶν πράξεών του, τῆς ὁποίας δεῖγμα καταφανὲς παρίστατο τὸ παρὰ τὴν οἰκίαν του ἐγερθὲν ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ἣν *Ἀριστοβούλην* προσηγόρευσεν, ὡς ἄριστα συμβουλεύσας τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν πόλιν, ἐξήρκουν καθ' ἑαυτὰ νὰ διεγείρωσι καὶ τὸν φόβον καὶ τὸν κοινὸν φθόνον. Ὁ δῆμος πάντοτε μέν, τότε δὲ μάλιστα φρονιματισμένος διὰ τὰς νίκας του καὶ τούτων ἕνεκα τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ τοῦ πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν πρότερον κλίνοντος Ἀριστείδου ἐντελοῦς ἰσότητος μετασχών, δὲν ἠνείχετο τοὺς ὑπερέχοντας τοὺς δυνάμει βαρεῖς καὶ πρὸς τὴν δημοκρατικὴν ἰσότητα ἀσυμμέτρους ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (Ἀριστ. ΚΒ'): « Ἐπεὶ δ' ἀναχωρήσαντας εἰς τὸ ἄστυ τοὺς Ἀθηναίους [μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην] ὁ Ἀριστείδης ἐώρα ζητοῦντας τὴν δημοκρατίαν ἀπολαβεῖν, ἅμα μὲν ἄξιον ἡγούμενος διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν ἐπιμελείας τὸν δῆμον, ἅμα δ' οὐκέτι ῥᾴδιον ἰσχύοντα τοῖς ὅπλοις καὶ μέγα φρονοῦντα ταῖς νίκαις ἐκβιασθῆναι, γράφει ψήφισμα *κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἄρχοντας ἐξ Ἀθηναίων πάντων αἱρεῖσθαι.* » Ὅθεν ἦτο φανερὸν καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸ κατὰ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν συνήθως ἐφαρμοζόμενον μέτρον τὸν *ἐξοστρακισμόν*. Ἐγκαταλιπὼν δ' ὡς ἐξόριστος τὰς Ἀθήνας διῃτᾶτο ἐν Ἄργει. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἡ τῶν ἐχθρῶν του ζηλοτυπία καὶ τῶν Λακεδαιμονίων τὸ μῖσος τὸν κατεδίωκον. Οἱ τελευταῖοι αἰσχυνόμενοι διὰ τὴν αἰσχρὰν τοῦ Παυσανίου πρᾶξιν, ἅμα καταστρέψαντος αὐτοῦ τὸν βίον, ἐξαπέστειλαν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις κατηγορήσοντας τοῦ Θεμιστοκλέους ὅτι ὑπῆρξε κοινωνὸς τῆς προδοσίας καὶ διὰ τοῦτο ἔδει νὰ ὑποβληθῇ εἰς δίκην. Ἀληθῶς δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παυσανίου ἀνευρέθησαν ἐπιστολαὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐξ ὧν ἐδηλοῦτο ἡ περὶ τῶν πραττομένων γνῶσίς του. Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς αὐτὸς ἀπολογούμενος ὡμολόγει ὅτι εἶχε μὲν παρακληθῇ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου νὰ μετάσχῃ τῆς προδοσίας, δὲν ἐνέδωκεν ὅμως οὐδαμῶς εἰς τὴν παράκλησιν καὶ ἐσπούδασε μάλιστα νὰ τὸν ἀποτρέψῃ καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐβεβαίουν καὶ τὰ γράμματα. Γράφων δὲ εἰς τοὺς συμπολίτας του πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν: « *ὡς ἄρχειν μὲν ἀεὶ ζητῶν, ἄρχεσθαι δὲ μὴ πεφυκὼς μηδὲ βουλόμενος, οὐκ ἄν ποτε βαρβάροις καὶ πολεμίοις αὐτὸν ἀποδόσθαι μετὰ τῆς Ἑλλάδος.* » (Πλουτ. Θεμ. ΚΓ'). Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων

πεισθεὶς ὑπὸ τῶν κατηγορούντων ἔπεμψεν εἰς *Ἄργος* ἄνδρας νὰ τὸν συλλάβωσιν. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς μαθὼν τοῦτο ἐγκαίρως καὶ δυσπιστῶν εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν κριτῶν του ἔφυγεν εἰς *Κέρκυραν* καὶ ἐκεῖθεν πρὸς *Ἄδμητον* τὸν Μολοσσῶν βασιλέα, ὅστις καίπερ ἐχθρὸν ἐδέχθη φιλοφρόνως καταφυγόντα ἱκέτην εἰς τὴν ἑστίαν. Ὅτε δ' ὕστερον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἐζήτησαν ἐπιμόνως, δὲν τὸν παρέδωκεν, ἀλλὰ θελήσαντα νὰ πέλθῃ εἰς Περσίαν ἀπέστειλεν ἀσφαλῶς μέχρι *Πύδνης* τῆς Μακεδονίας, ὅθεν μετὰ πολλὰς περιπετείας ὁ ἔνδοξος ἐξόριστος καταπλεύσας εἰς *Ἔφεσον* ἀνήγγειλεν εὐθὺς τὰ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὸν ἄρτι βασιλεύσαντα *Ἀρταξέρξην* τὸν Ξέρξου καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν προστασίαν του ὡς ἀμοιβὴν ὀφειλομένην ἀνθ' ὧν ἔδειξεν εἰς τὸν Ξέρξην ἐν καιρῷ ἀνάγκης εὐεργεσιῶν. Ἀφοῦ δ' ἐπὶ ἕνα ἐνιαυτὸν ἔμαθεν ἱκανῶς τὴν Περσικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη τῆς χώρας, ἀνέβη εἰς τὰ *Σοῦσα*. Ὁ βασιλεὺς τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα καὶ τοσαύτην διὰ τὴν παρουσίαν του ἠσθάνθη χαράν, ὥστε λέγεται ὅτι καθ' ὕπνον ἐγερθεὶς τρὶς ἀνεβόησεν: «ἔχω Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον.» Τῷ παρεχώρησε δὲ τρεῖς πόλεις: *Μαγνησίαν, Λάμψακον* καὶ *Μυοῦντα*, ἵνα ἀπὸ τῶν προσόδων ἔχῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀφθόνως. Ἐν τῇ ἀπολαύσει δὲ τῶν ἀγαθῶν τούτων ἔζησεν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰσέτι χρόνον τινὰ καὶ νοσήσας ἐτελεύτησεν *ἐν Μαγνησίᾳ* ἤ, ὡς ἄλλοι διηγοῦνται, ἀπέθανε θάνατον ἑκούσιον πιὼν φάρμακον νομίσας ἀδύνατον τὴν ἐκτέλεσιν ἧς ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα ὑποσχέσεως περὶ *ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος* ἢ μᾶλλον μὴ θέλων νὰ γείνῃ *προδότης* ὁ πρώην σωτὴρ τῆς πατρίδος του. Ὅτι δὲ τῆς φιλοπατρίας τὸ αἴσθημα δὲν ἐσβέσθη ποτὲ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, βεβαιοῦται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἀποθνήσκων διέταξε τοὺς οἰκέτας του νὰ μεταφέρωσι τὰ ἑαυτοῦ *ὀστᾶ* εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἀναμφιβόλως δὲ καὶ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος ἐφρόνει πάντοτε καὶ ἔπραττε φρονίμως συμφώνως τῷ προτέρῳ βίῳ ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὃν ὁ Θουκυδίδης διὰ βραχέων ἐχαρακτήρισεν ἄριστα εἰπὼν (Α', 138) ὅτι διὰ μόνης τῆς συνέσεώς του καὶ ἐλάχιστα βουλευόμενος ἦν ἱκανὸς νὰ αὐτοσχεδιάζῃ μὲν τὰ παρόντα καὶ δέοντα, νὰ εἰκάζῃ δὲ τὰ μέλλοντα.

Κίμων καὶ Περικλῆς ἀντίζηλοι. Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους εἶχον ἐν Ἀθήναις τὴν *διοίκησιν τῶν πραγμάτων* ἐπί τινα ἔτι χρόνον ὅ τε Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων συνάμα. Ἀφοῦ δ' ἐκεῖνος προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν ἀπεβίωσεν ἴσως τῷ 468, ἀνέλαβεν οὗτος ἀμέριστον μὲν τὸ πρῶτον τὴν ἀρχηγίαν, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔχων κραταιὸν *ἀντίζηλον τὸν Περικλέα*. Οὐδαμῶς κατώτερος τὴν ἀνδρείαν τοῦ ἐνδόξου πατρός του, ὅμοιος δὲ κατὰ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν μὲ τὸν Θεμιστοκλέα, ἐδείχθη ὁ Κίμων ἀμφοτέρων δικαιότερος καὶ μεγαλο-

πραγμονέστερος· κλίνων δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν, ἐν ᾗ εὗρισκε πλείονας ἐγγυήσεις, καὶ διὰ τοῦτο τὴν Σπαρτιατικὴν πολιτείαν ζηλῶν ἐσπούδαζεν ὅλαις δυνάμεσι νἀναχαιτίζῃ τὴν εἰς τὰ πολιτικὰ ὑπεροχὴν τοῦ δήμου. Καὶ τοιαύτη μὲν ἦτο ἡ περὶ τῶν ἐσωτερικῶν γνώμη του. Ὡς πρὸς δὲ τὰ ἐξωτερικὰ ἐξ ἀρχῆς προέθετο νἀσχολῇ τῶν Ἑλλήνων τὴν δραστηριότητα κατὰ τῆς Περσίας· διότι οὕτω μόνον ἐνόμιζε δυνατὴν τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ ἰδίως μεταξὺ τῶν δύο κραταιοτέρων καὶ ἀντιζήλων, τῶν *Ἀθηνῶν* καὶ τῆς *Σπάρτης*.

Κίμων (470) ὑποτάσσει Ἠϊόνα, Ἀμφίπολιν, Σκῦρον, ὀστᾶ Θησέως. Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πρόθεσιν ἅμ' ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἔπλευσεν εἰς *Θράκην* (471), ἐξεπολιόρκησε τὴν ἐπὶ τῷ Στρυμόνι κειμένην πόλιν *Ἠϊόνα*, ἥτις κατείχετο εἰσέτι ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ διὰ τῆς ἁλώσεως αὐτῆς προσέθετο εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων χώραν καλλίστην, ἐν ᾗ ἔπειτα ἐκτίσθη καὶ ἤκμασεν ἡ *Ἀμφίπολις*. Μετὰ ταῦτα προκεκλημένος ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων κατέλαβε τὴν *Σκῦρον* καὶ ἐξήλασεν αὐτόθεν τοὺς τὴν πειρατείαν μετερχομένους *Δόλοπας*. Ἐξετέλεσε δὲ συνάμα καὶ ἔργον τι, ἐφ' ᾧ μάλιστα ἠγαπήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Διὰ πολλῆς δηλονότι ἐρεύνης εὗρεν ἔν τινι βαράθρῳ τῆς εἰρημένης νήσου τὰ *ὀστᾶ τοῦ Θησέως*, καὶ ταῦτα μεγαλοπρεπῶς κοσμήσας μετήνεγκεν εἰς Ἀθήνας. Ὁ ἀνακομισθεὶς δὲ νεκρὸς ἐκηδεύθη μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου του ἠγέρθη *ναὸς* περίβλεπτος τὸ ἔτι σωζόμενον *Θησεῖον*, οὗτινος ἡ καθιέρωσις ἐπανηγυρίσθη διὰ τραγικῶν ἀγώνων, ὅτε ὁ Σοφοκλῆς ἐνίκα τὸν Αἰσχύλον (469).

Διπλῆ νίκη Κίμωνος ἐν Εὐρυμέδοντι (466). Τὸ δ' ἀκόλουθον ἔτος μετὰ πολὺ μείζονος ναυτικῆς δυνάμεως *διακοσίων Ἀττικῶν καὶ ἑκατὸν* ἄλλων συμμαχικῶν τριήρων πλεύσας ὁ Κίμων πρὸς τὴν *Καρίαν* καὶ *Λυκίαν* τὰς μὲν ἐκ τῶν παραθαλασσίων αὐτῶν πόλεων, αἵτινες ἦσαν Ἑλλήνων ἀποικίαι, παραχρῆμα συνέπεισε νἀποστατήσωσιν ἀπὸ τῶν Περσῶν, τὰς δὲ μικτοὺς ἐχούσας κατοίκους καὶ φρουρὰς Περσικὰς ἐχειρώσατο διὰ τῆς βίας καὶ οὕτω πᾶσαν τὴν ἀπ' Ἰωνίας Ἀσίαν ἄχρι Παμφυλίας κατέστησεν ἐντὸς ὀλίγου ἔρημον παντάπασι Περσικῶν ὅπλων. Οἱ Πέρσαι δ' ἐν τούτῳ καταπλαγέντες διὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ταύτας τῶν Ἑλλήνων νίκας καὶ θέλοντες νὰ στήσωσι τὰς προόδους των συνεκέντρωσαν περὶ τὸν *Εὐρυμέδοντα* ποταμὸν τῆς Παμφυλίας πολυάριθμον πεζὸν στρατὸν καὶ ναυτικὸν κραταιὸν συγκείμενον ἐκ *τριακοσίων πεντήκοντα* τριήρων· καὶ τούτου μὲν ἡγεῖτο ὁ *Τιθραύστης* υἱὸς ὢν τοῦ Ξέρξου νόθος, ἐκείνου δὲ ὁ *Φερενδάτης* ἀδελφιδοῦς τοῦ βασιλέως. Ἐνῷ δὲ ὁ πρῶτος

ἐπὶ προσδοχῇ καὶ ἄλλων ὀγδοήκοντα Φοινισσῶν νεῶν ἐχρονοτρίβει παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ, ὁ Κίμων προλαμβάνων ὥρμησε κατ' αὐτοῦ. Γενομένου δὲ ἀγῶνος ἰσχυροῦ τὸ τελευταῖον οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν καὶ πολλὰς μὲν τῶν βαρβάρων νεῶν διέφθειραν, διακοσίας δ' αἰχμαλώτους ἔλαβον. Μετὰ δὲ τὴν νίκην ταύτην εὐθὺς ὁ Κίμων προσέπλευσε μετὰ παντὸς τοῦ στόλου ἐπὶ τὸ πεζικὸν τῶν Περσῶν στρατόπεδον καὶ διανοηθεὶς νὰ καταστρατηγήσῃ τοὺς βαρβάρους ἀνεβίβασεν εἰς τὰς αἰχμαλωτίδας ναῦς τῶν ἰδίων τοὺς ἀρίστους, δοὺς αὐτοῖς τιάρας καὶ τὴν ἄλλην περιθεὶς Περσικὴν στολήν. Προσπλέοντος δὲ τοῦ στόλου, οἱ βάρβαροι ψευσθέντες ὑπέλαβον ἰδίας πάσας τὰς τριήρεις καὶ τοὺς μετημφιεσμένους ἐδέχθησαν ὡς φίλους. Νυκτὸς δὲ ἤδη ἐπιγενομένης, ὁ Κίμων ἀποβιβάσας τοὺς στρατιώτας εἰσέπεσεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὅπερ διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τῆς ἐπιθέσεως σχεδὸν ὁλόκληρον κατεστράφη, φονευθέντος ἐν τῇ σκηνῇ καὶ αὐτοῦ τοῦ Φερενδάτου. Οὕτως ἄρα ὁ Κίμων ὡς ἀθλητὴς δεινὸς ἡμέρᾳ μιᾷ δύο ἐνίκα καλλίστας νίκας, τὴν μὲν *κατὰ γῆν*, τὴν δὲ *κατὰ θάλασσαν*, ἀνταξίας τῶν ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς. Στήσας δὲ τὴν ὑστεραίαν τρόπαιον ἔπλευσε διὰ τάχους καὶ κατὰ τῶν *ὀγδοήκοντα Φοινισσῶν* τριήρων, αἵτινες ἀπελείφθησαν τῆς μάχης· καὶ εὑρὼν ταύτας προσωρμισμένας παρὰ τὸ ὄρος τῆς Αἰολίδος Ὕδρον προσέβαλεν ἐξαίφνης καὶ διέφθειρεν ἁπάσας συνδιαφθείρας καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν πληρωμάτων.

Κίμων καλλωπίζει τὰς Ἀθήνας, κατασκευάζει τὰ μακρὰ τείχη. Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὁ ἔνδοξος τοῦ Μιλτιάδου υἱὸς κατορθώσας ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας φέρων ὡς καρπὸν τῶν κατορθωμάτων του πολλὰ καὶ πλούσια *λάφυρα*. Κατ' ἔθος δ' Ἑλληνικὸν μέρος μὲν αὐτῶν ἔλαβεν *αὐτὸς οὗτος*, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τὰ μὲν κατετέθησαν εἰς τὸ *δημόσιον*, τὰ δὲ διενεμήθησαν ἀμοιβῆς χάριν εἰς τοὺς μάλιστα ἐν ταῖς μάχαις *διαπρέψαντας*. Φροντίζοντος δὲ καὶ ἐπιστατοῦντος τοῦ Κίμωνος τὰ δημόσια αὐτὰ χρήματα ἐδαπανήθησαν εἰς αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰς *καλλωπισμὸν* τῆς πόλεως· διότι πρὸς τῇ τελειοτέρᾳ καταρτίσει τοῦ στόλου ἤρξατο κατὰ πρῶτον ἤδη ἡ *κατασκευὴ τῶν μακρῶν τειχῶν*, ἅτινα τὴν πόλιν μετὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Μουνυχίας συνάπτοντα ὁ Περικλῆς ἔπειτα ἤγαγεν εἰς πέρας. Τὸ ἄστυ ἐκαλλωπίσθη μὲ *στοάς*, ἡ *ἀγορὰ* μὲ *πλατάνους* καὶ ἡ *Ἀκαδημία* ἡ ἔπειτα ἀγαπητὴ τοῦ Πλάτωνος διατριβὴ ἐξ ἀνύδρου καὶ αὐχμηρᾶς ἀπεδείχθη κατάρρυτον ἄλσος ἡσκημένον μὲ δρόμους καθαροὺς καὶ *συσκίους περιπάτους*. Ἐξύψωσε δὲ πρὸς τούτοις ὁ Κίμων τὴν λαμπρότητα τῶν *δημοσίων ἑορτῶν* καὶ πρὸς ταῖς ὑπαρ-

χούσαις ἔθετο νέας. Τὸν ἴδιον δ' ἑαυτοῦ πλοῦτον ἀνήλισκεν ἀφειδῶς εἰς τοὺς πολίτας τὴν εὔνοιαν αὐτῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ θηρεύων καὶ ὢν ἄλλως φύσει ἐλευθέριος. Ὡς ποτε ὁ Πεισίστρατος, οὕτω καὶ αὐτὸς ἀφῆκεν εἰς πάντας τοὺς πολίτας καὶ ξένους ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς λαμπροτάτους κήπους του συγχωρῶν αὐτοῖς νὰ λαμβάνωσιν αὐτόθεν ὁπώρας. Καθ' ἡμέραν δὲ εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του δεῖπνον ἡτοιμασμένον χάριν πτωχῶν πολιτῶν, αὐτὸν δ' ἐξερχόμενον παρηκολούθουν συνήθως πολλοὶ δοῦλοι, οἵτινες ἐνδεδυμένοι καλῶς ἦσαν παρηγγελμένοι νὰ διαμείβωσι τὰ ἱμάτιά των μὲ ὅν τινα ἐκ τῶν ἀστῶν ἤθελον ἀπαντήσῃ πενιχρῶς ἐνδεδυμένον· αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐκόμιζον καὶ *νόμισμα* ἄφθονον, ὅπερ διένεμον ἐν σιωπῇ εἰς τοὺς αἰσχυνομένους τῶν *πενήτων*.

Οἱ Ἀθηναῖοι κυρίαρχοι τῶν συμμαχίδων πόλεων. Ἂν καὶ οἱ Πέρσαι εἶχον ἤδη ἐκβληθῇ παντάπασι τῆς εὐρωπαϊκῆς θαλάσσης, οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως δὲν ἤθελον νὰ παύσωσι τοῦ ἄπαξ ἀρξαμένου *ἐπιθετικοῦ πολέμου* θεωροῦντες τὴν ἐξακολούθησιν αὐτοῦ ὡς μέσον αὐξήσεως τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἀπήρεσκεν ἤδη εἰς τοὺς συμμάχους, οἵτινες μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν βαρβάρων ἐπεθύμουν νὰ μένωσιν οἴκαδε καλλιεργοῦντες τοὺς ἀγρούς των καὶ ζῶντες καθ' ἡσυχίαν, ὁ Κίμων, ἐνῷ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἐπέμενον νὰ τοὺς ἀναγκάζωσιν εἰς ἀποστολὴν ἀνδρῶν, δὲν ἤθελε νὰ βιάσῃ οὐδένα, ἀλλ' ἀρκούμενος νὰ λαμβάνῃ μόνον χρήματα παρὰ τῶν μὴ θελόντων νὰ στρατεύωνται καὶ ναῦς κενάς, ἄφινεν αὐτοὺς νὰ διατρίβωσι περὶ τὰ οἰκεῖα. Τοιουτοτρόπως δὲ αὐτοὶ μὲν σχολάζοντες ἀπέβησαν *ἀπόλεμοι*, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πλέοντες συνεχῶς καὶ διὰ χειρὸς ἔχοντες τὰ ὅπλα προήχθησαν εἰς δύναμιν μεγάλην καὶ ἀνεπαισθήτως ἐγένοντο *κυρίαρχοι τῶν συμμαχίδων πόλεων*.

Πολιορκία Θασίων (465-463). Συνειδότες δὲ ἤδη οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν δὲν ἠνείχοντο πλέον οὐδεμίαν οὐδενὸς ἀντίστασιν ἀντικειμένην ὁπωσδήποτε εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς αὐξήσεώς των. Ἐντεῦθεν ἄρα ἐξηγεῖται καὶ ἡ κατὰ τῶν συμμάχων *Θασίων* προσεχὴς αὐτῶν ἐπιχείρησις. Πρὸ πολλοῦ οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶχον ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς παραλίας *χρυσοῦ καὶ ἀργύρου μεταλλεῖα* καὶ μετήρχοντο ἐμπόριον κερδαλέον μετὰ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Θράκης· ἀμφότερα ἠρέθισαν τὴν πλεονεξίαν τῶν Ἀθηναίων ἀρξαμένων ἤδη νὰ καταβάλλωσιν αὐτόθι ἀποικίας καὶ ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς διενέξεις, αἵτινες ἐπὶ τέλους ἐπήνεγκον τὴν τῶν *Θασίων ἀπόστασιν*. Ὁ Κίμων ἐστάλη εὐθὺς μεθ' ἑνὸς στόλου κατὰ τῆς νήσου αὐτῶν, εὗρεν ὅμως ἀντίστασιν πεισματώδη καὶ ἠναγκάσθη νὰ πολιορκήσῃ τὴν ὁμώνυμον πόλιν ἐπὶ *τρία ἔτη*. Διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας οἱ Θάσιοι πρεσβευσάμενοι ἐπεκαλέσαντο

τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ὑπεσχέθησαν αὐτοῖς προθύμως νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤθελον βεβαίως ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν των, ἂν δὲν διεκωλύοντο ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συμβάσης ἀποστάσεως τῶν Εἱλώτων, περὶ ἧς μετ' ὀλίγον. Ἐκ τούτου οἱ Θάσιοι ἠναγκασμένοι ὑπετάχθησαν (463) καὶ πρὸς τιμωρίαν ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖα αὐτῶν ὅλα, νὰ καθαιρέσωσι τὸ τεῖχός των, νὰ πληρώσωσι παραχρῆμα ἱκανὴν χρηματικὴν ποσότητα, τοῦ λοιποῦ δὲ νὰ τελῶσι φόρον καὶ νὰ καταλίπωσιν πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν κειμένης ἠπείρου καὶ τῶν μεταλλείων.

Συκοφαντία κατὰ Κίμωνος ἐπὶ δωροδοκίᾳ. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Κίμων ἠσχολεῖτο περὶ τὸν τῆς Θάσου πόλεμον, προῆλθεν ἤδη πρῶτον εἰς μέσον ἐν Ἀθήναις ὁ ἔπειτα ἔνδοξος *Περικλῆς* τοῦ ἐν Μυκάλῃ τοὺς Πέρσας νικήσαντος Ξανθίππου υἱός, περὶ οὗ ἀρκούμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ εἴπωμεν, ὅτι, καίπερ ἐκ γενετῆς *ἀριστοκρατικὸς* ὢν ἀνήκων μητρόθεν εἰς τὴν περιφανῆ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν οἰκογένειαν ὑπεστήριζεν ὅμως τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, δι' ἧς ἐσκόπει νὰ ἄρξῃ. Ἡ μερὶς δὲ αὕτη, ἧς τότε προΐστατο ὁ τοῦ Περικλέους φίλος *Ἐφιάλτης*, προήχθη ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Κίμωνος καὶ θεωροῦσα ἑαυτὴν ἱκανὴν νὰντιταχθῇ πρὸς τοῦτον ἐπανελθόντα ἐτόλμησε νὰ κατηγορήσῃ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ δήμου ὅτι δυνάμενος κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν νὰ ἐπιβῇ τῆς *Μακεδονίας* εὐκόλως καὶ πολὺ ταύτης μέρος νὰ κυριεύσῃ δὲν ἔπραξε τοῦτο *δωροδοκηθεὶς* δῆθεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως *Ἀλεξάνδρου*. Ἡ κατηγορία ὅμως ἦτο οὕτως ἀνυπόστατος, ὥστε ὁ Κίμων δὲν ἐδυσκολεύθη οὐδαμῶς νὰ καταστρέψῃ ταύτην πρὸς αἶσχος τῶν κατηγόρων του. Ἴσχυσε δὲ μάλιστα τότε ἐναντίον τῆς προσπαθείας αὐτῶν τῶν πολιτικῶν ἐχθρῶν του καὶ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ νὰ χορηγήσωσι τὴν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν αἰτηθεῖσαν συνδρομὴν κατὰ τῶν Εἱλώτων.

Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (464-455), Κίμωνος ἐξοστρακισμὸς (461). Κατὰ τὸ 464 ἔτος δηλονότι, βασιλεύοντος Ἀρχιδάμου τοῦ Ζευξιδάμου ἐν Σπάρτῃ, *σεισμὸς τρομερός*, ὁ μέγιστος τῶν πρότερον μνημονευομένων, συμβὰς ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ πλὴν οἰκιῶν *πέντε* κατέρριψεν ὅλας τὰς ἄλλας τῆς πόλεως καὶ ἠφάνισε *δύο μυριάδας* κατοίκων. Ἐκ τῆς συμφορᾶς δὲ ταύτης καὶ τῆς μετ' αὐτῆς ἠνωμένης κοινῆς καταπλήξεως θελήσαντες νὰ ὠφεληθῶσιν οἱ *Εἵλωτες* συνέδραμον πανταχόθεν ἔνοπλοι, ἵνα ἐπιτεθῶσιν ἐξαίφνης κατὰ τῶν ὑπολειφθέντων Σπαρτιατῶν καὶ οὕτως ἀπαλλαχθῶσι διὰ παντὸς τοῦ ἀφορήτου ζυγοῦ. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας καὶ μόνη τοῦ *Ἀρχιδάμου ἡ φρόνησις* ἐδυνήθη νὰ τὸν διασκεδάσῃ· διότι προϊδὼν οὗτος τοιαύτην τινὰ

ἀπόπειραν διέταξεν εὐθὺς τὸν σαλπιγκτὴν νὰ σημάνῃ τὸ πολεμιστήριον, ὡσεὶ ἐπήρχοντο ἐχθροί· οἱ δὲ συνειθισμένοι νὰ ὑπακούωσι πολῖται συνηθροίσθησαν πάραυτα περὶ αὐτὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ ἐτέθησαν ὡς εἰς τάξιν ἀμύνης. Ὅθεν οἱ *ἀποστάται* εὑρόντες αὐτοὺς παρ' ἐλπίδα ὡπλισμένους καὶ συντεταγμένους ἀνεχώρησαν ταχέως ἔντρομοι· ἀλλ' ἀφοῦ ἅπαξ ἐδήλωσαν τὴν θέλησίν των, ἔκριναν ἡνωμένοι καὶ μετὰ πολλῶν ἀπογόνων τῶν ἀτυχῶν Μεσσηνίων νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον φανερά, ὅστις ἀπὸ τῶν τελευταίων ὠνομάσθη *τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος*. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν οἱ ἀποστάται εὐδοκίμουν, ἔπειτα δὲ ἡττηθέντες δὶς περὶ τὴν *Στενύκληρον* καὶ περὶ τὴν *Ἰθώμην* ἠναγκάσθησαν νὰ περικλεισθῶσιν ἐντὸς τοῦ τελευταίου τούτου φρουρίου, ὅθεν ἠμύνοντο γενναιότατα. Βλέποντες δὲ οὕτως οἱ Λακεδαιμόνιοι μηκυνόμενον τὸν ἀγῶνα ἐπεκαλέσαντο ἄλλους τε συμμάχους καὶ τοὺς Ἀθηναίους ὡς τὰ μάλιστα περὶ τὴν τειχομαχίαν ἐμπείρους. Οἱ μὲν περὶ τὸν *Ἐφιάλτην* ἠναντιώθησαν εἰς τοῦτο λέγοντες ὅτι δὲν συνέφερε νὰναστήσωσι πόλιν ἀντίπαλον ἐπὶ τὰς Ἀθήνας· ὁ δὲ *Κίμων* ἐξ ἐναντίας ἔπεισεν, ὡς εἴρηται, τὸν δῆμον νὰ ψηφίσωσι τὴν βοήθειαν διϊσχυρισθεὶς ὅτι δὲν ὤφειλον νὰ καταστήσωσιν οὕτω τὴν *Ἑλλάδα χωλὴν* οὔτε τὴν πόλιν *ἑτερόζυγα*. Στρατὸς λοιπὸν ἱκανὸς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κίμωνος διοικούμενος ἦλθεν εἰς Πελοπόννησον· ἀλλὰ τὸ ἀμοιβαῖον μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν μῖσος ἐματαίωσε ταχέως τοὺς ἀγαθοὺς καὶ εἰλικρινεῖς σκοποὺς τοῦ ὁδηγοῦ. Ἡ πολιορκία ἀπέβαινε μακρὰ καὶ οἱ Σπαρτιᾶται φοβηθέντες τὸ τολμηρὸν καὶ τὴν νεωτεροποιΐαν τῶν Ἀθηναίων ἀπέπεμψαν μόνους αὐτοὺς ἐκ τῶν συμμάχων, καὶ τὴν μὲν ὑποψίαν δὲν ἐφανέρωσαν, ἐπροφασίσθησαν δὲ μόνον ὅτι δὲν ἔχρηζον αὐτῶν πλέον. Ἡ ἄτιμος αὕτη ἀποπομπὴ διήγειρεν ἀγανάκτησιν πικροτάτην ἐν Ἀθήναις. Ὁ δῆμος διέρρηξεν εὐθὺς τὸν μετὰ τῆς Σπάρτης ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων *ὑφιστάμενον δεσμὸν* καὶ συνεμάχησε μετὰ τῶν *Ἀργείων* τῶν ἀδιαλλάκτων ἐκείνης ἐχθρῶν καὶ μετὰ τῶν *Θεσσαλῶν* ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅρκοις καὶ ὕστερον μετὰ Μεγαρέων, ὡς ῥηθήσεται. Εὐκόλως δὲ ἤδη ἡ δημοκρατικὴ μερὶς κατώρθωσε καὶ τὸν ἐπὶ δεκαετίαν *ἐξοστρακισμὸν τοῦ Κίμωνος* (461) ὡς φιλολάκωνος καὶ ὡς κυρίου αἰτίου τῆς πεμφθείσης καὶ οὕτως αἰσχρῶς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀποκρουσθείσης ἐπικουρίας.

Ὀπαδοὶ τοῦ ἐξορίστου Κίμωνος κατ' ἀκολουθίαν τῆς *ἀριστοκρατικῆς μερίδος* προστάται ἐπαρουσιάσθησαν ἤδη *ὁ πρεσβύτερος Θουκυδίδης* καὶ *Τολμίδης ὁ Τολμαίου*· ἀλλὰ οὗτοι δὲν εἶχον οὔτε τὰ αὐτὰ ἐκείνου μέσα καὶ προτερήματα οὔτε τὴν αὐτὴν ἕνεκα τῶν πρὸς τὴν

πατρίδα ὑπηρεσιῶν ἀξίαν καὶ περιπλέον ὤφειλον νὰ παλαίωσι τοῦτο μὲν πρὸς δημαγωγοὺς βιαιοτάτους, οἷοι ἦσαν ὁ *Ἐφιάλτης*, ὁ *Λεωκράτης* καὶ ὁ *Μυρωνίδης*, τοῦτο δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν μέγαν *Περικλέα*, ὅστις καίπερ ἰδίαν βαδίζων ὁδὸν ἔκλινεν ὅμως πάντοτε πρὸς τὴν *δημοκρατίαν* ὡς τὸ προσφορώτερον μέσον, δι' οὗ ἐδύνατο νὰ ἄρχῃ. Οὕτως ἄρα οἱ δημοκρατικοὶ ἐπροτέρουν τῶν ἀντιπάλων των καί, ἵν' ἄρωσιν ἐκ μέσου πάντα φραγμὸν εἰς τὴν πρὸς τὸ αὐθαίρετον τάσιν των, ἔσπευσαν νὰ καταστρέψωσι τὸ μόνον ἔτι ὑπόλοιπον τῆς ἀριστοκρατίας ἔρεισμα.

Ἐλάττωσις τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἀρείου Πάγου (460). Ἐπὶ τῇ προτάσει τουτέστι τοῦ Ἐφιάλτου, τὸν ὁποῖον κρυφίως ὁ Περικλῆς ὑπεστήριζε, ἀφῃρέθη διὰ ψηφίσματος ἀπὸ τοῦ *Ἀρείου Πάγου* κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος τοῦ ἐξοστρακισμοῦ τοῦ Κίμωνος *ἅπασα ἡ ἄλλη ἐξουσία ἐκτὸς τῆς δικαστικῆς*, ἥτις καὶ αὐτὴ ἐν μέρει περιωρίσθη. Ἵνα δὲ συγχρόνως τηρήσωσι δρῶσαν καὶ ἐκτείνωσι τὴν μεγάλην αὐτῶν δύναμιν, ὡς ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Κίμωνος, ὥρμησαν πρὸς νέας ἐπιχειρήσεις. Ἡ πλουσία νῆσος *Κύπρος* κατείχετο εἰσέτι ἐν μέρει ὑπὸ τῶν Περσῶν· πρὸς ἅλωσιν δ' αὐτῆς ἐστάλη ἤδη μέγας τις στόλος ἐκ διακοσίων συγκείμενος τριήρων.

Ἐκστρατεία Ἀθηναίων εἰς Αἴγυπτον (460-455). Ἀλλὰ μόλις οὗτος ἀφίχθη ἐκεῖ, καὶ ἄλλο νέον δορυκτησίας στάδιον ἐπαρουσιάσθη. Οἱ Αἰγύπτιοι δολονότι ἔχοντες ὁδηγὸν τὸν βασιλέα τῶν Λιβύων *Ἰνάρων* ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας *κατὰ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας* καὶ πρὸς βεβαιοτέραν ἐπιτυχίαν τῆς αὐτονομίας των ἐπεκαλέσαντο τῶν Ἀθηνῶν τὴν βοήθειαν. Ἐγκριθείσης δὲ προθύμως τῆς αἰτήσεώς των παρηγγέλθη εὐθὺς ὁ ἐν Κύπρῳ στόλος νὰ πλεύσῃ ἐκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον. Οἱ ἡνωμένοι Ἀθηναῖοι καὶ Αἰγύπτιοι ἐνίκησαν ἐν παρατάξει τὸν εἰς ἀνάκτησιν τῆς χώρας σπεύσαντα *Περσικὸν στρατὸν* καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐκυρίευσαν τῶν δύο μερῶν τῆς *Μέμφιδος*, πρὸς δὲ τὸ τρίτον τὸ καλούμενον *Λευκὸν τεῖχος*, ὅπου οἱ ἡττηθέντες κατέφυγον, ἐξηκολούθουν νὰ πολεμῶσιν εἰς μάτην. Ὁ τότε δὲ τῆς Περσίας δεσπόζων *Ἀρταξέρξης* προσήνεγκεν ἀργύριον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐὰν ἤθελον νὰ πολεμήσωσι τὰς Ἀθήνας· ἀλλ' ὁ διαρκῶν ἔτι Μεσσηνιακὸς πόλεμος ἐνησχόλει ἀρκούντως τὰς δυνάμεις αὐτῶν.

Μετακόμισις τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας (459). Μετὰ ἓν δ' ἔτος ἀκολούθως κατωρθώθη καὶ ἡ μετάθεσις τοῦ ταμείου ἀπὸ τῆς Δήλου εἰς Ἀθήνας, ὥστε τοῦ λοιποῦ οἱ Ἀθηναῖοι τοῦτο μὲν ὡς ἴδιον, τοὺς δὲ εἰσφέροντας συμμάχους ὡς ὑπηκόους των ἐθεώρουν.

Πόλεμος Κορινθίων, Μεγαρέων, Ἀθηναίων, Ἐπιδαυρίων, Αἰγι-

νητῶν (458-456). Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον περιπλεχθῆ εἰς νέους ἀγῶνας ἐντὸς αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος. Οἱ *Μεγαρεῖς* ἐρίσαντες περὶ ὁρίων πρὸς τοὺς γείτονας *Κορινθίους* κατέλιπον τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν καὶ προσετέθησαν εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες προσκεκλημένοι κατέλαβον πάραυτα τὰ *Μέγαρα* καὶ τὰς *Παγὰς* καὶ οἰκοδομήσαντες τὰ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς *Νίσαιαν* μακρὰ τείχη ἐφρούρουν αὐτούς. Ἐντεῦθεν οἱ Κορίνθιοι ὀργισθέντες ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηνῶν συμπραττούσης εἰς τοῦτον καὶ τῆς ἀσπόνδου αὐτῶν ἐχθρᾶς Αἰγίνης. Ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς *Λεωκράτης* κατεναυμάχησε τοὺς Αἰγινήτας καὶ ναῦς *ἑβδομήκοντα αὐτῶν* λαβὼν ἀπέβη εἰς τὴν νῆσον καὶ ἤρξατο νὰ πολιορκῇ τὴν πόλιν. Ἤδη δέ, ὅτε πολὺ μέρος τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἐνησχολεῖτο ἔν τε Αἰγίνῃ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, οἱ Κορίνθιοι νομίσαντες αὐτοὺς ἀσθενεῖς ἐνέβαλον μετὰ τῶν συμμάχων των *Ἐπιδαυρίων* καὶ ἄλλων Πελοποννησίων εἰς τὴν χώραν τῶν Μεγαρέων. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπτοήθησαν· χωρὶς νὰ κινήσωσι τὸ πρὸς Αἰγίνῃ στράτευμα ἔστειλαν τὸν *Μυρωνίδην* μετὰ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ὑπολοίπων τῶν τε πρεσβυτάτων καὶ τῶν νεωτάτων εἰς Μέγαρα· μάχης δὲ γενομένης (458) ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐνίκησε καὶ ἐματαίωσε τοὺς σκοποὺς τῶν ἐχθρῶν. Ἐξ ἀνάγκης δὲ παρεδόθη ἔπειτα καὶ ἡ Αἴγινα εἰς τοὺς Ἀθηναίους (456) ἀποβαλοῦσα τὰ πλοῖα καὶ τὰ τείχη αὐτῆς καὶ ὑποχρεωθεῖσα νὰ τελῇ ἐτήσιον φόρον.

Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν ἤθελε φανῇ κατὰ τὰς περιστάσεις ταύτας ἔτι ἐκπληκτικωτέρα, ἐὰν μὴ ὁ Αἰγυπτιακὸς πόλεμος ἀπέβαινε δυστυχέστατος. Ἀφοῦ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς δὲν ἐδυνήθη νὰ παγάγῃ ἐξ Αἰγύπτου τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῆς ὁποίας, ὡς εἴρηται, μετεχειρίσθη ἀποπείρας παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις, κατέφυγεν εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεις· ἔπεμψε δηλονότι μετὰ πολλῆς στρατιᾶς εἰς Αἴγυπτον τὸν ἱκανώτερον στρατηγόν του *Μεγάβυζον τὸν Ζωπύρου,* ὅστις ἀφικόμενος κατὰ γῆν τούς τε Αἰγυπτίους καὶ τοὺς συμμάχους κατεπολέμησε καὶ ἐκ τῆς Μέμφιδος τοὺς Ἕλληνας ἐξήλασε καὶ τέλος εἰς *Προσωπίτιδα* τὴν νῆσον κατέκλεισεν. Ἐπολιόρκησε δὲ αὐτὴν *ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἕξ,* ἕως οὗ ξηράνας τὴν διώρυχα καὶ παρατρέψας ἀλλαχόσε τὸ ὕδωρ τάς τε ναῦς ἐπὶ ξηροῦ ἐξέθετο καὶ τὴν νῆσον αὐτὴν εἰς ἤπειρον μεταβαλὼν ἐκυρίευσεν. Οὕτω λοιπὸν μετὰ *ἑξαετῆ πόλεμον* τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα ἐρθάρησαν καὶ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν πορευόμενοι διὰ τῆς Λιβύης εἰς Κυρήνην διεσώθησαν τῶν πλείστων ἀπολεσθέντων. Οὕτως ἡ Αἴγυπτος περιῆλθε πάλιν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Περσῶν ἐκτός τινων ἑλωδῶν τόπων, τοὺς ὁποίους ὑπερησπίζετο ὁ βα-

σιλεὺς Ἀμυρταῖος. Ὁ δὲ Ἰνάρως, ὅστις τὰ πάντα ἔπραξε περὶ τῆς Αἰγύπτου, συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ἀνεσταυρώθη.

Ὀλίγον ἔπειτα μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ἔλαβε πέρας καὶ ὁ προειρημένος Μεσσηνιακὸς πόλεμος. Οἱ ἐν Ἰθώμῃ μὴ δυνάμενοι πλέον νὰντιστῶσι συνεβιβάσθησαν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους λαβόντες τὴν ἄδειαν νὰ ἐξέλθωσι τῆς Πελοποννήσου ὑπόσπονδοι. Πάντας δὲ τούτους δεξάμενοι δι' ἔχθραν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους οἱ Ἀθηναῖοι κατῴκισαν εἰς *Ναύπακτον* (455), ἣν εἶχον νεωστὶ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἰθώμης οἱ Σπαρτιᾶται ὥρμησαν κατὰ τῆς *Πίσσης*, ἧς οἱ κάτοικοι διαρκοῦντος τοῦ Μεσσηνιακοῦ πολέμου ἐπεχείρησαν νὰφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν φίλων καὶ συμμάχων των Ἠλείων τὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων προεδρίαν. Τοιαύτην δὲ ἡ πόλις αὕτη κυριευθεῖσα ἐξ ἐφόδου ἔπαθε καταστροφήν, ὥστε οὐδὲ ἴχνος κἂν τῆς προτέρας ὑπάρξεώς της ὑπελείφθη. Ἐκ τῆς ἐντεῦθεν δὲ γενομένης πλουσίας λείας οἱ Ἠλεῖοι ἔκτισαν τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποίου τὸ περίφημον καὶ κατάχρυσον ἄγαλμα ἦν ἔργον τοῦ Φειδίου.

Πόλεμος Φωκέων πρὸς Δωριεῖς, ἤτοι τῶν Ἀθηναίων ἐν Τανάγρᾳ (457). Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συνέβη καὶ ἡ πρώτη ἐχθρικὴ σύγκρουσις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Πολεμουμένης δηλονότι τῆς Δωρίδος ὑπὸ τῶν Φωκέων οἱ Σπαρτιᾶται ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν αὐτῆς ἕνεκα συγγενείας στρατηγούμενοι ὑπὸ *Νικομήδους* ἐπιτρόπου τοῦ ἔτι ἀνήλικος βασιλέως *Πλειστοάνακτος*, ἐνίκησαν τοὺς Φωκεῖς καὶ τοὺς διήλλαξαν μετὰ τῶν Δωριέων. Ἐν ᾧ δ' ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε, εἶδον ἐξαίφνης κεκλεισμένην τὴν διάβασίν των, τῶν Ἀθηναίων καταλαβόντων ἤδη διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν τὸν *Κρισιαῖον* κόλπον καὶ κατὰ γῆν τὰς *παρόδους* τῆς Μεγαρίδος. Οὕτως ἄρα ἠναγκάσθησαν νὰ μένωσιν ἐν Βοιωτίᾳ μέχρις οὗ εὐκολυνθῇ ἡ εἰς οἶκον ἐπάνοδός των. Ὄντες δ' ἐκεῖ συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς *Θηβαίους* εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων ἡγεμονίας των, ἧς μετὰ τὰ Περσικὰ ἐστερήθησαν, ὥστε νὰ τοὺς ἔχωσι τοῦ λοιποῦ συμμάχους κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Συνεννοηθέντες δὲ καὶ μετὰ τῆς *ἀριστοκρατικῆς* ἐν Ἀθήναις μερίδος προσεκλήθησαν νὰ καταλύσωσιν αὐτόθι τὴν *δημοκρατίαν*· ἀλλ' ὁ ἐπικρατῶν δῆμος, ὅστις δὲν ἠγνόει τὰ γινόμενα, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ πάραυτα κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Στρατὸς λοιπὸν Ἀθηναίων βοηθούμενος ὑπὸ *χιλίων Ἀργείων* καὶ πολλῶν *Θεσσαλῶν ἱππέων* ἐνέβαλεν εἰς Βοιωτίαν καὶ παρὰ τὴν *Τάναγραν* εὗρε τὸν ἐχθρὸν παρατεταγμένον (457). Ὁ ἐξωστρακισμένος Κίμων πρὸ τῆς μάχης ἤδη ἔδραμεν

εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων ὡς ποτε ὁ Ἀριστείδης εἰς Σαλαμῖνα, ἵνα συναγωνισθῇ, ὅπερ ὅμως κατὰ προσταγὴν τῆς *βουλῆς τῶν πεντακοσίων* δυσπιστούσης εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ δὲν τῷ ἐπετράπη. Ὅθεν ἀναχωρῶν ὥρκισε τοὺς φίλους του, ὅσοι ὡς καὶ αὐτὸς ἐθεωροῦντο ὕποπτοι λακωνισμοῦ νὰ πολεμήσωσιν ἀνδρείως καὶ δι' ἔργων ναναιρέσωσι τὴν ὑποψίαν. Οἱ δὲ λαβόντες αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν ἔθεντο εἰς τὸν λόχον καὶ μετ' ἀλλήλων συστάντες οὕτως ἐκθύμως ἠγωνίσθησαν, ὥστε πάντες περὶ τοὺς *ἑκατὸν* ἀπέθανον τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον. Ἀλλ' ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὴν τῶν Θεσσαλῶν αὐτομόλησιν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους *ἠττήθησαν* κατὰ τὴν μάχην ταύτην. Μετ' οὐ πολὺν ὅμως χρόνον, ἀφοῦ ἤδη ἀνεχώρησαν οἴκαδε οἱ Σπαρτιᾶται, ἴσχυσαν νὰ ἐπανορθώσωσι τὸ ἀτύχημα ἐκεῖνο καὶ νὰ ἐπιδείξωσι τὴν ὑπεροχήν των πολλαχῶς.

Νίκη Ἀθηναίων ἐν Οἰνοφύτοις (456). Καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς *Μυρωνίδης* ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν *Θηβαίων* τοὺς ἐνίκησε περιφανῶς ἐν *Οἰνοφύτοις*, ὑπέταξεν ἁπάσας τὰς Βοιωτικὰς πόλεις, ἐπέβαλεν εἰς ταύτας καὶ εἰς τοὺς Ὀπουντίους Λοκροὺς καὶ εἰς τὴν Φωκίδα τὸ *δημοκρατικὸν πολίτευμα* καὶ τὰς ἠνάγκασε νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Τολμίδου περίπλους περὶ Πελοπόννησον καὶ Περικλέους (456). Ὁ δὲ *Τολμίδης* ἀμιλλώμενος πρὸς τὴν ἐκείνου ἀρετὴν καὶ δόξαν κατέπλευσε μετὰ *πεντήκοντα τριήρων* εἰς τὴν Λακωνικήν, ἐδήωσε τὰ *παράλια* ταύτης καὶ ἐνέπρησε τὰ *νεώρια* τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Γυθίῳ. Ἐκεῖθεν δ' εἰς *Κεφαλληνίαν* καὶ *Ζάκυνθον* ἀναχθεὶς πάσας τὰς ἐν αὐταῖς πόλεις ὑπέταξε καὶ τέλος λαβὼν ἐξ ἐφόδου καὶ τὴν Ναύπακτον κατώκισεν ἐν ταύτῃ τῶν Μεσσηνίων τοὺς ἐπισήμους, τοὺς ὁποίους ἄφησαν, ὡς εἴρηται, ὑποσπόνδους οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἰθώμης. Μικρὸν δ' ἔπειτα καὶ ὁ *Περικλῆς* ἄλλης μείζονος *ναυτικῆς δυνάμεως ἡγούμενος* περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον καὶ οὐ μόνον τὰς παραλίους πόλεις ἐπόρθησεν, ὡς ὁ Τολμίδης πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πόρρω θαλάσσης προελθὼν εἰς τὴν *Ἀκαρνανίαν* διέβη, τοὺς *Οἰνιάδας* προσέβαλε καὶ πανταχοῦ εὐδοκιμήσας ἐν θριάμβῳ εἰς τὰ ἴδια ἐπανῆλθε. Μεταξὺ δὲ τῶν πολεμικῶν τούτων ἐπιχειρήσεων ἔλαβε πέρας καὶ ἡ ἐκ πολλοῦ ἤδη ἀρξαμένη *οἰκοδομὴ τῶν μακρῶν τειχῶν*.

Πενταετὴς ἀνακωχὴ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων (450). Ἡ ἀξιόλογος δὲ διαγωγὴ καὶ ἡ φιλοπατρία τοῦ Κίμωνος παρὰ τὴν Τάναγραν δὲν ἐδύναντο νὰ ποτύχωσι τῆς εἰς τοὺς εὐαισθήτους Ἀθηναίους ἐνεργείας των, ὅτε μάλιστα, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, οἱ *θυμοὶ* ἦσαν εἰσέτι *μέτριοι* καὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον *εὐανάκλητοι*, ἡ δὲ φιλο-

τιμία πάντων ἐπικρατοῦσα τῶν παθῶν ὑπεχώρει εἰς τοὺς κινδύνους τῆς πατρίδος. Ὁ δῆμος πεισθεὶς περὶ τῆς εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ πατρίδα ἀφοσιώσεως τοῦ ἀνδρὸς καὶ μεμνημένος τῶν προτέρων ἐνδόξων κατορθωμάτων του ἐφάνη ὅτι ἐπεθύμει νὰ τὸν ἴδῃ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Περικλῆς τὴν κοινὴν ταύτην ἐπιθυμίαν ἐκπληρῶν ἔγραψε *ψήφισμα*, δι' οὗ ἀπεφασίσθη ἡ *κάθοδος ἐκείνου*. Ἅμα δ' ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ὁ Κίμων προέθετο κατὰ τὸ γνωστὸν ἡμῖν πολιτικὸν σύστημά του *δύο τινά*: νὰ συνδιαλλάξῃ μὲν τὴν *Σπάρτην* μετὰ τῆς πατρίδος του, νὰ στρέψῃ δὲ τὰς δυνάμεις ταύτης κατὰ τοῦ *ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ*. Ἀλλ' εἰς τὸ πρῶτον ἀπήντησε τοσαύτας δυσκολίας, ὥστε μόλις μετὰ *τριετεῖς* διαπραγματεύσεις ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ἀνακωχὴν μόνον ὅπλων μεταξὺ τῶν δύο ἀντιζήλων πολιτειῶν ἐπὶ *πέντε ἔτη* (450). Ἵνα δὲ παγιώσῃ τὴν οὕτω γεννηθεῖσαν ἡσυχίαν ἐπεχείρησεν εὐθὺς τὸ *δεύτερον*, τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατείαν. Ἡγούμενος λοιπὸν *διακοσίων τριήρων* κατέπλευσεν εἰς τὴν νῆσον *Κύπρον*, ἣν ἐκ νέου εἶχον ὑποτάξῃ οἱ Πέρσαι, καὶ ἐκ τῶν τριήρων ἐκείνων ἔπεμψεν ἀμέσως *ἑξήκοντα* πρὸς τὸν εἰσέτι ἐν τοῖς ἕλεσι τῆς κάτω Αἰγύπτου ἀντέχοντα *Ἀμυρταῖον*, ἵν' ἀποτρέψῃ ὅσον οἷόν τε τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν ἐκ τῆς κυρίας ἐπιχειρήσεώς του καὶ συνάμα νὰ διαιρέσῃ τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ἐν ᾧ δ' ἀνεκτᾶτο τὰς κύκλῳ πόλεις καὶ εὑρίσκετο ἤδη ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ ὀχυροῦ *Κιτίου*, νοσήσας ἢ πληγωθεὶς καιρίως ἀπέθανε. Τελευτῶν δὲ παρήγγειλε τοὺς περὶ αὐτὸν ναποπλεύσωσι κρύπτοντες τὸν θάνατόν του εἰς τὸν στρατόν, ἵνα νομίζῃ πάντοτε ὅτι στρατηγεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνικήτου μέχρι τοῦδε ἡγεμόνος του. Τοῦτο ἐγένετο, καὶ *νίκη διπλῆ* κατά τε τοῦ Περσικοῦ στόλου συγκειμένου ἐκ Φοινισσῶν καὶ Κιλισσῶν νεῶν, συγκροτηθείσης τῆς ναυμαχίας παρὰ τὴν ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνα καὶ κατὰ πολυαρίθμου πεζικοῦ στρατοῦ ἐστρατοπεδευμένου ἐν τῷ παρακειμένῳ αἰγιαλῷ, ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτάτη ἐπιτάφιος πανήγυρις τοῦ περιφήμου ἥρωος, ὅστις κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Χαιρωνέως οὐδὲν μικρόν, ἀλλ' ὅλης τῆς ἡγεμονίας τοῦ μεγάλου βασιλέως τὴν κατάλυσιν διενοεῖτο καὶ ἂν ἔζη βεβαίως ἤθελε προλάβῃ τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἔπειτα κατορθωθὲν ἔργον. Ἐπὶ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης ἐκστρατείας τοῦ Κίμωνος συνετελέσθη κατὰ τὸν Διόδωρον (ΙΒ', 4) καὶ ἡ περιβόητος ἐκείνη εἰρήνη ἡ ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα *Κιμώνειος*, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Πέρσαι *ἀνεγνώρισαν μὲν ῥητῶς πασῶν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων τὴν αὐτονομίαν, ὑποχρεώθησαν δὲ νἀπέχωσι πάντοτε τριῶν ἡμερῶν δρόμον τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης καὶ νὰ μὴ πλέῃ οὐδεμία μακρὰ ναῦς ἔνδον Κυανέων καὶ Χελιδονίων νήσων*. Ὁ δὲ Πλούταρχος (Κίμ. 13) ἀναβιβάζει τὴν

εἰρήνην εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν μετὰ τὴν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμὸν νίκην. Ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι ἡ ὕπαρξις τῆς τοιαύτης εἰρήνης εἶνε λίαν ἀμφίβολος· *πρῶτον*, διότι ὑπ' οὐδενὸς τῶν συγχρόνων οὐδὲ ὑπὸ τοῦ πιστοτέρου ἁπάντων Θουκυδίδου βεβαιοῦται, καὶ *δεύτερον* διότι εἰς ὑστέρας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Περσίας διαπραγματεύσεις οὐδεμία γίνεται μνεία αὐτῆς. Πραγματικῶς ὅμως αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν ἔπαυσαν ἐπὶ πολὺν χρόνον μετὰ τὰς ἐπὶ Κίμωνος νίκας τῶν Ἑλλήνων.

§ 237. **Ἀκμὴ Ἀθηνῶν ἐπὶ Περικλέους.** Τὸν Κίμωνα ἀποθανόντα διεδέχθη ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν ὁ πρεσβύτερος *Θουκυδίδης*, ὅστις ὅμως μὴ ἔχων τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν ἐκείνου ἀρετήν, καίπερ ἄλλως ῥήτωρ δεινός, δὲν ἐδυνήθη νὰντιρροπήσῃ πρὸς τὸν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἰσχύοντα Περικλέα καὶ ἐπὶ τέλους ἐξοστρακισθεὶς κατέλιπεν αὐτῷ ἀμέριστον, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἀρχήν.

Περικλέους διδάσκαλοι. Ὁ Περικλῆς, τῆς λαμπρᾶς τοῦ ὁποίου καταγωγῆς ἐμνήσθημεν ἤδη ἀνωτέρω, ἀνήκει ἀναμφιβόλως ἕνεκα τῶν σπανίων αὐτοῦ πλεονεκτημάτων τῶν τε φυσικῶν καὶ ἐπικτήτων εἰς τοὺς τελειοτέρους ἀνθρώπους καὶ τοὺς μεγαλειτέρους πολιτικοὺς ἄνδρας, ὅσοι ποτὲ ἐφάνησαν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄριστοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καλλιτέχναι καὶ φιλόσοφοι, οἷον *Φειδίας*, *Δάμων* ὁ μουσικὸς καὶ σοφιστής, *Ζήνων* ὁ Ἐλεάτης καὶ *Ἀναξαγόρας* ὁ Κλαζομένιος, ἐμόρφωσαν ἐγκαίρως τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ καὶ ὁ τελευταῖος μάλιστα ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐπικληθεὶς *Νοῦς* περιέθηκεν αὐτῷ, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, ὄγκον καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστερον· αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐχρημάτισαν ἀκολούθως καὶ οἱ οἰκειότεροι αὐτοῦ φίλοι, εἰς τῶν ὁποίων τὴν χορείαν περιελήφθη κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους καὶ ἡ περίφημος *Μιλησία* ἑταίρα ἡ *Ἀσπασία*.

Περικλῆς στρατηγός, ῥήτωρ (Ὀλύμπιος) πολίτικὸς σεμνός. Ὅτε ἦν ἔτι νέος, ἀπέφευγε τὸν δῆμον σφόδρα, διότι ἔχων πολλὴν ὁμοιότητα μετὰ τοῦ Πεισιστράτου κατά τε τὴν μορφὴν καὶ τὴν εὐγλωττίαν καὶ ὧν ἐνταυτῷ πλούσιος καὶ εὐπατρίδης ἐφοβεῖτο μὴ ὑποκύψῃ εἰς τὴν τύχην ἐκείνου. Ὅθεν τῶν μὲν πολιτικῶν ἀπεῖχε, προετίμα δὲ τὰ *στρατιωτικά*, καὶ πολλάκις στρατεύων ἐδείχθη ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ φιλοκίνδυνος· βραδύτερον ὅμως, ἀφοῦ ὁ μὲν *Ἀριστείδης* ἀπέθανεν, ὁ δὲ *Θεμιστοκλῆς* ἐξέπεσε, τὸν δὲ *Κίμωνα* αἱ στρατεῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔξω τῆς Ἑλλάδος κατεῖχον, ἐπεδόθη εἰς τὰ δημόσια ἐκλέξας ἀντιθέτως τοῦ ἀριστοκρατικοῦ Κίμωνος τὴν *δημοκρατικὴν μερίδα*, δι' ἧς προέθετο νὰ ἄρξῃ ἀσφαλέστερον. Εὐθὺς δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν *δίαιταν* αὐτοῦ ἐρρύθμισε διαφόρως· διότι ἔκτοτε μίαν μόνην ἐβλέπετο πορευό-

μενος ὁδόν, τὴν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ βουλευτήριον ἄγουσαν· ἐξέλιπε τὰς κλήσεις δείπνων καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν φιλοφροσύνην καὶ συνήθειαν. Φεύγων δὲ τὸ συχνὸν καὶ τὸν κόρον δὲν παρίστατο εἰς τὸ πλῆθος εἰμὴ ἐκ διαλειμμάτων, ἰδίως ὁσάκις προὔκειτο περὶ μεγάλων καὶ σπουδαίων πραγμάτων πράττων τἆλλα διὰ τῶν φίλων καὶ *ἑταίρων* του, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ *Ἐφιάλτης* ὁ καταλύσας τὸ κράτος τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς. Παρερχομένου δὲ αὐτοῦ εἰς τὸ *βῆμα* ὁ λόγος του ὅμοιος μὲ τὸ κάλλιστον μουσικὸν ὄργανον καὶ ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ φρονήματός του καὶ τὴν λοιπὴν φιλόσοφον καὶ πολιτικὴν αὐτοῦ παίδευσιν, κατεγοήτευε καὶ ἐξέπληττε πάντας. Ἐλέγετο δὲ συνήθως ὅτι ἤστραπτε καὶ ἐβρόντα, ὅτε ἐδημηγόρει, δεινὸν κεραυνὸν ἐν γλώσσῃ φέρων καὶ ἐντεῦθεν ἴσως *Ὀλύμπιος* ἐπωνομάσθη. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ῥύμῃ τῆς ἀγορεύσεώς του δὲν ἀπεμακρύνετο οὐδέποτε τοῦ *σεμνοῦ* καὶ πρέποντος· ὅθεν πάντοτε πρὸς τὸ βῆμα βαδίζων ηὔχετο πρὸς τοὺς θεοὺς νὰ μὴ ἐκπέσῃ μηδ' ἓν ῥῆμα, ἄκοντος αὐτοῦ, πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἀνάρμοστον.

Περικλῆς ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη δημαγωγός, ἐξ ὧν δεκαπέντε μόνος (444-429). Τεσσαράκοντα ἔτη τὰ μὲν πρῶτα μετ' ἄλλων, τὰ δὲ τελευταῖα δεκαπέντε, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐξοστρακίσεως τοῦ πρεσβυτέρου *Θουκυδίδου* ἄνευ τινὸς ἀντιζήλου διηύθυνε τὰ κοινὰ τῆς πατρίδος του πράγματα ὡς στρατηγὸς ἢ μᾶλλον ὡς ἁπλοῦς *δημαγωγὸς* χωρὶς ποτε νὰ μετέλθῃ δημοσίαν ἀρχήν. Ὁποία τις δὲ ἦτο καὶ ὁπόσον διέφερε τῆς μετέπειτα ἡ Περίκλειος αὕτη δημαγωγία, γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἐξῆς τοῦ Θουκυδίδου βραχείας περικοπῆς· «Ὁ Περικλῆς, λέγει ὁ ἐμβριθὴς οὗτος συγγραφεὺς (2, 65), δυνατὸς ὢν κατά τε τὴν ἀξίαν καὶ τὴν γνώμην καὶ περιφανῶς ἀδωρότατος καὶ χρημάτων κρείττων γενόμενος ἐγίνωσκε νὰ συνέχῃ τὸ πλῆθος ἐλευθέρως, ὥστε ἀντὶ νὰ ἄγηται ὑπ' αὐτοῦ αὐτὸς μᾶλλον ἦγεν αὐτό· διότι μὴ προσκτησάμενος τὴν δύναμιν δι' ἀθεμίτου τρόπου δὲν εἶχε χρείαν νὰ ὁμιλῇ πρὸς χάριν καὶ κατ' ἀρεσκείαν του, ἀλλ' ἐδύνατο στηριζόμενος εἰς τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἀξίαν καὶ νὰντιλέγῃ πολλάκις εἰς αὐτὸ μετ' ὀργῆς. Ὅτε λοιπὸν παρετήρει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ των ἤθελον νὰ τολμήσωσί τι παρακαίρως διὰ τοῦ λόγου τοὺς κατέπλησσεν ἢ ἐξ ἐναντίας φοβουμένους παραλόγως τοὺς διέθετε πάλιν εἰς τὸ θαρρεῖν. Οὕτω δὲ *ὀνόματι μὲν ὑπῆρχε δημοκρατία, πράγματι δὲ ἀρχὴ τοῦ πρώτου ἀνδρός*. Οἱ διάδοχοι ὅμως τούτου, ἐκ τῶν ὁποίων, καίπερ ἴσων πρὸς ἀλλήλους, ἕκαστος ἔσπευδε νὰ πρωτεύῃ, ἐβάδισαν πάντη ἄλλην ὁδὸν ἀφίνοντες τῶν πραγμάτων τὴν διοίκησιν εἰς τὴν ἀρεσκείαν τοῦ δήμου.

Ἐντεῦθεν δέ, ὡς εἰς τοιαύτην μεγάλην καὶ κραταιὰν πολιτείαν δὲν ἦτο ἄλλως δυνατόν, πολλὰ ἐπράχθησαν ἁμαρτήματα.»

Μισθὸς ἐκκλησιαστικός, δικαστικός, στρατιωτικός. Καίπερ δ' ὢν ὁ Περικλῆς ἀνώτερος τῶν ἄλλων δημαγωγῶν, δὲν ἐπολιτεύετο ὅμως πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν πολλῶν· ἀλλ' ἐκτιμῶν ἀποχρώντως ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτοῦ περινοίᾳ τὰς τότε τῶν πραγμάτων σχέσεις καὶ περιστάσεις μεγάλως συντέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ πλήθους καθιστῶν αὐτὸ μέτοχον πολλῶν πλεονεκτημάτων, ὧν ἐστερεῖτο. Κατὰ τὸ ὑπ' Ἀριστείδου ἤδη μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην εἰσαχθὲν ψήφισμα, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, οἱ *πενέστεροι τῶν πολιτῶν* εἶχον μὲν ὅσα καὶ οἱ πλούσιοι δικαιώματα, πραγματικῶς ὅμως δὲν μετεῖχον ἐξ ἴσου τῶν δημοσίων πραγμάτων, διότι ἡ περὶ ταῦτα ἐπιμέλεια ἦτο ἄμισθος, αὐτοὶ δὲ εἶχον χρείαν νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν· ὅθεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ δικαστήρια σπανίως παρευρίσκοντο οἱ πένητες. Ὁ Περικλῆς λοιπὸν *πρῶτος* ἀπεφάσισε νὰ ὁρίσῃ *μισθὸν* εἰς τοὺς ἐκκλησιάζοντας καὶ δικάζοντας· τοῦτο δὲ μάλιστα κατέστη δυνατὸν ἀφ' ἧς ἐποχῆς, ἀρθείσης ἐκ μέσου τῆς αὐστηρᾶς τοῦ Ἀρείου πάγου ἐφορείας, εἶχεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν μεγάλων τῆς πόλεως προσόδων καὶ τοὺς *θησαυροὺς* τοῦ ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας μετατεθέντος συμμαχικοῦ ταμείου. Καὶ πρῶτον εἰσήχθη ὁ *δικαστικὸς μισθὸς* ὁ λεγόμενος *τὸ δικαστικὸν ἢ ἡλιαστικόν*, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπετέλει *ἕνα μόνον ὀβολόν*, ἔπειτα δὲ ἀνεβιβάσθη εἰς *τρεῖς ὀβολούς*. Πόσον δὲ ὁ Περικλῆς διὰ τοῦ μέτρου τούτου προσήρτησεν εἰς ἑαυτὸν ὅλους τοὺς πτωχοτέρους μεταξὺ τῶν ἐνιαυσίως ἐκλεγομένων *ἑξακισχιλίων ἡλιαστῶν*, δύναται πᾶς τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Ἀθήναις τότε τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἦσαν οὕτως εὐπόριστα, ὥστε *πεντακόσιαι περίπου δραχμαὶ* κατὰ τὸ ἡμέτερον νόμισμα ἐξήρκουν εἰς διατροφὴν μιᾶς οἰκογενείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν *τρεῖς ὀβολοὶ* ἔφθανον διὰ τὴν ἀπολύτως ἀναγκαίαν ἡμερήσιον δαπάνην· ἀκολούθως δὲ εἰσήχθη ὁ *ἐκκλησιαστικὸς μισθός*, τὸ ἐκκλησιαστικόν, γράψαντος τὸ περὶ τούτου ψήφισμα *Καλλιστράτου* τοῦ Παρνύτου ἐπικαλουμένου· ὧν δὲ καὶ αὐτὸς κατ' ἀρχὰς *ἑνὸς μόνον ὀβολοῦ* ἀνεβιβάσθη μετέπειτα δι' Ἀγυρρίου τοῦ Κολλυτέως εἰς *τρεῖς*. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ μέτρου ὁ Περικλῆς ἐθεράπευσε τὴν χρείαν πολλῶν χιλιάδων πτωχῶν πολιτῶν, προὐκάλεσεν ὅμως καὶ τὴν ἀκατάπαυστον συρροὴν τούτων εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους ἐγίνοντο ἐπὶ σπουδαιοτάτων πραγμάτων τυφλὰ ὄργανα ἐκείνου, ὅστις εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ τοὺς ἄγῃ καὶ νὰ τοὺς φέρῃ.

Ἀφ' ὅτου οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον τὸν πόλεμον μόνοι, τῶν συμμάχων

συντελούντων ἁπλῶς χρήματα, εὐλογωτάτη ἤδη κατέστη ἡ εἰς τοὺς στρατιωτικῶς ὑπηρετοῦντας ἕνεκα τῆς ὑπηρεσίας ταύτης παραχώρησις μέρους τῶν χρημάτων ἐκείνων. Ὅθεν εἰσήχθη καὶ ὁ *στρατιωτικὸς μισθὸς* ταχθεὶς μάλιστα ἀναλόγως ἀνώτερος τῶν ἄλλων, διότι οὐ μικρὰ ἀμοιβὴ προσῆκεν εἰς τὸν Ἀθηναῖον πολίτην τὸν διακινδυνεύοντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἐκτὸς δὲ τοῦ μισθοῦ ἐπληρώνοντο εἰς τοὺς στρατεύοντας καὶ *ἔξοδα διατροφῆς*. Τὸ *ἡμερήσιον* τοῦ ὁπλίτου δὲν ὑπῆρχέ ποτε κατώτερον τῶν *δύο ὀβολῶν*· τοσαῦτα δὲ ἦσαν καὶ τὰ τῆς διατροφῆς του ἔξοδα. Οἱ *ταξιάρχαι* ἐλάμβαναν τὸ *διπλάσιον* καὶ οἱ *ἱππεῖς* τὸ *τριπλάσιον*. Τοῦτο ηὔξησε τὸν πόθον τοῦ πολέμου καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς καὶ δικαστικὸς μισθὸς ἠρέθισε τὴν πρὸς τὰ δημόσια κλίσιν· καὶ τοῦ λοιποῦ ἡ πενεστάτη τοῦ δήμου μερὶς κατεῖχεν ἐν τῇ πολιτείᾳ τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς πλουσίους τάξιν καὶ ὡς πολυπληθεστέρα εἶχεν ἔτι μείζονα δύναμιν.

Θεωρικά. Συγχρόνως ὁ Περικλῆς *διαπαιδαγωγῶν* ὄχι δι' ἀμούσων ἡδονῶν τὴν πόλιν παρεσκεύασε πολλὰς *νέας ἑορτὰς* καὶ ἐξύψωσε τὴν λαμπρότητα τῶν ἤδη ὑφισταμένων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰς τὰ *θέατρα εἴσοδος* δὲν ἐπετρέπετο εἰμὴ διὰ πληρωμῆς, ἐκ τούτου ὅμως ἀπεστεροῦντο οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν τῆς ὑψηλῆς ταύτης καὶ ψυχαγωγοῦ ἡδονῆς, θέλων νὰ ἐπαναφέρῃ κατὰ τοῦτο τὴν ἰσότητα εἰσήγαγε τὰ λεγόμενα *θεωρικά*, τουτέστι ἐνήργησε τὴν σύστασιν *ἰδιαιτέρου τινὸς ταμείου*, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐπληρώνοντο εἰς τοὺς πένητας πολίτας τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὸ θέατρον χρήματα. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς τὰ θεάματα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ῥοπή, ὥστε ἀμέσως μετὰ τὴν Περίκλειον ἐποχὴν τὸ εἰρημένον ταμεῖον ἐχρησίμευε καὶ εἰς αὔξησιν τῆς λαμπρότητος ἄλλων ἑορτῶν, καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸς ἄλλους σκοποὺς ὡρισμένα δημόσια χρήματα ἐδαπανῶντο εἰς αὐτάς, καὶ νόμος μάλιστα ἐξεδόθη ἀπειλῶν θανατικὴν ποινὴν εἰς ὄντινα ἤθελε προτείνῃ τὴν ἀνάλωσιν τῶν θεωρικῶν εἰς πολεμικὰς χρείας.

Κληρουχίαι. Οὔσης δὲ πολλῆς κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους ἀνθρώπων συρροῆς ἐν Ἀθήναις, ὁ Περικλῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν πόλιν ἀργοῦ καὶ διὰ σχολὴν πολυπράγμονος ὄχλου, νὰ προλάβῃ δὲ τὰς ἐκ τῆς πτωχείας προερχομένας ἀπορίας καὶ συνάμα νὰ παρακατοικίσῃ φρουρὰν εἰς τοὺς συμμάχους πρὸς ἀποτροπὴν παντὸς νεωτερισμοῦ, ἔστειλε *χιλίους μὲν κληρούχους* εἰς *Χερρόνησον*, ἄλλους δὲ τοσούτους εἰς *Θρᾴκην*, *πεντακοσίους* δὲ εἰς *Νάξον*, εἰς δὲ *Ἄνδρον* ἡμίσεις τούτων καὶ μεγάλην ἀποικίαν εἰς *Θουρίους* ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, τὴν ὁποίαν παρηκολούθησε καὶ ὁ περίφημος ἱστοριογράφος *Ἡρόδοτος*. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἔλαβε καὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ νὰ ἐκ

πέμπτῃ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν *ἑξήκοντα τριήρεις*, ἐν αἷς πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἔπλεον *ὀκτὼ μῆνας* ἔμμισθοι μελετῶντες ἅμα καὶ μανθάνοντες τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν.

Προπύλαια, Παρθενών, ἀγάλματα Ἀθηνᾶς, ᾠδεῖον, ναοί. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Περικλῆς διὰ τῶν τοιούτων νεωτερισμῶν του προῆγε τὰ τοῦ δήμου καὶ διὰ τῆς προαγωγῆς τούτων ηὔξανε τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ἠσχολεῖτο συγχρόνως καὶ εἰς ἄλλα ὑψηλότερα καὶ μεγαλείτερα προωρισμένα νὰ κηρύττωσιν ἐν ὅσῳ ὑφίσταται ὁ κόσμος τὴν ἀνυπέρβλητον δόξαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀπαράμιλλον Ἑλληνικὴν εὐφυΐαν. Ἀφοῦ δηλονότι ὁ κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμος ἀπέβαλε πᾶσαν τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ, ὁ Περικλῆς ἔχων εἰς τὴν ἐλευθέραν διάθεσίν του τὰ συμμαχικὰ *χρήματα*, ὧν τὸ ἐτήσιον ποσὸν ηὔξησε τότε *εἰς 600* καὶ ὀλίγον ἔπειτα *εἰς 1000 τάλαντα*, ἐπεχείρησε δι' αὐτῶν νὰ ἐκτελέσῃ ἔργα τέχνης, ὅσα νοῦς μόνον τοιοῦτος καὶ ὑπὸ τοιούτων ὑπηρετούμενος τεχνιτῶν, ὡς τοῦ *Φειδίου*, τοῦ *Μνησικλέους*, τοῦ *Ἰκτίνου*, τοῦ *Καλλικράτους* καὶ ἄλλων, ἐδύνατο νὰ συλλάβῃ πρὸς καλλωπισμὸν τῆς πατρίδος του, ἔργα ὑπερήφανα μὲν κατὰ τὸ μέγεθος, κατὰ δὲ τὴν μορφὴν καὶ χάριν ἀμίμητα, οἷά εἰσι μάλιστα τὰ *Προπύλαια*· ὁ *ἑκατόμπεδος Παρθενών*· τὸ αὐτόθι *χρυσελεφάντινον τριακονταεξάπηχες ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου* ἔχον ἐν ἠρεμαίῳ σχήματι ἐπὶ χειρὸς τὴν Νίκην· τὸ ἄλλο τῆς *Προμάχου* ἐκ χαλκοῦ ἄγαλμα ὑψούμενον τοσοῦτον ὥστε τὸ κράνος καὶ ἡ τοῦ δόρατος αἰχμὴ ἦσαν ἤδη εἰς τοὺς ἀπὸ Σουνίου προσπλέοντας εὐσύνοπτα· τὸ πολύεδρον καὶ πολύστυλον *ᾠδεῖον* γενόμενον κατὰ μίμησιν τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν· ὁ ναὸς τῆς *Δήμητρος* κτλ. Ἀλλὰ παραδόξως ὅ,τι ἔπρεπεν ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἄριστον τῶν πολιτευμάτων τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς τοῦτο μάλιστα ἐβάσκαινον οἱ ἐχθροί του καὶ διέβαλλον εἰς τὰς ἐκκλησίας (Πλούτ. Περικ. ΙΒ΄.) λέγοντες: «Ἡ Ἑλλάς, ἐφώναζον οὗτοι, νομίζει ἑαυτὴν δεινῶς ὑβριζομένην καὶ τυραννουμένην περιφανῶς θεωροῦσα ὅτι διὰ τῶν ὑπ' αὐτῆς πρὸς τὸν πόλεμον εἰσφερομένων χρημάτων οἱ Ἀθηναῖοι καταχρυσοῦσι καὶ καλλωπίζουσι τὴν πόλιν αὐτῶν ὡς *ἀλαζόνα γυναῖκα* περιαπτομένην λίθους πολυτελεῖς καὶ ἀγάλματα καὶ ναοὺς χιλιοταλάντους.» Ὁ δὲ Περικλῆς ἀντικρούων αὐτοὺς ἔλεγεν: «Ἐν ὅσῳ οἱ Ἀθηναῖοι προπολεμοῦσι τῶν συμμάχων καὶ τοὺς ἀσφαλίζουσιν ἀπὸ τῶν βαρβάρων οὐ τελοῦντας οὔτε ἵππον οὔτε ναῦν οὐδὲ ὁπλίτην, ἀλλὰ χρήματα μόνον δὲν ὀφείλουσιν αὐτοῖς λόγον περὶ τῶν χρημάτων, διότι ἐκπληροῦσι τὸν σκοπόν, δι' ὃν τὰ λαμβάνουσιν, ἐξ ἰδίας πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευῆς. Ὅθεν ἡ πόλις οὐδόλως ὑπὸ τοιούτων παραλόγων ἐνστάσεων ἐμποδιζομένη ἀνάγκη νὰ τραπῇ εἰς

πράγματα, ἀφ' ὧν προσγίνεται δόξα μὲν ἀΐδιος ὡς ἐκ τῶν πολλῶν ἀριστοτεχνημάτων, ἄτινα κατασκευάζονται, εὐπορία δὲ μεγίστη ὡς ἐκ τῆς ἐντεῦθεν προκαλουμένης παντοδαπῆς ἐργασίας καὶ τῶν ποικίλων χρειῶν, αἵτινες πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρουσαι, πᾶσαν δὲ χεῖρα κινοῦσαι σχεδὸν ὅλην ποιοῦσιν ἔμμισθον τὴν πόλιν ἐξ ἑαυτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τρεφομένην. Τοιουτοτρόπως οἱ μὲν ἔχοντες ἡλικίαν καὶ ῥώμην μετέχουσι τῶν στρατειῶν, ὁ δὲ βάναυσος καὶ ἀσύντακτος ὄχλος οὔτε ὄχλος οὔτε ἄμοιρος διατελεῖ τῶν ἀπὸ τοῦ δημοσίου ὠφεληματων οὔτε πάλιν λαμβάνει τὰ ὠφελήματα ταῦτα ἐν ἀργίᾳ καὶ σχολῇ, ἀλλὰ διὰ τῶν δημοσίων ἐκείνων ἔργων καὶ ἄλλων ἐπιχειρήσεων πορίζεται ἀφθόνως καὶ εὐχαρίστως τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτήδεια. Τελευταῖον ἡ εὐημερία αὕτη τοῦ λαοῦ καὶ ἡ καλλώπισις τῆς πόλεως συντελοῦσιν εἰς τὴν πλείονα ἐπίδοσιν καὶ πασῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Τὰ προκείμενα ἔργα χρήζουσι λίθου, χαλκοῦ, ἐλέφαντος, χρυσοῦ, ἐβένου, κυπαρίσσου· ταῦτα προμηθεύονται διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐκπονοῦσι δὲ καὶ κατεργάζονται τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφεῖς, χρυσοῦ μαλακτῆρες, ποικιλταί, τορευταὶ κλ. Οὗτοι δὲ πάλιν ἐνασχολοῦσι καὶ τρέφουσιν ἀπείρους ἄλλας βιομηχανίας. Τὰ πάντα ἄρα συνδέονται πρὸς ἄλληλα καὶ ἡ μὲν ὑλικὴ ἐργασία προάγεται διὰ τῆς διανοητικῆς, ἡ δὲ διανοητικὴ διὰ τῆς ὑλικῆς.»

Ἡ ἀπάντησις αὕτη τοῦ Περικλέους εἰκονίζουσα θαυμασίως ἅπασαν τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνδρὸς δεικνύει ἅμα τὴν δύναμιν, τὸν ὄλβον καὶ τὸ πνευματικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα τοιαῦτα ἐξετελοῦντο ἔργα *ἐν ὀλίγῳ κατὰ τὴν εὐφυεστάτην* τοῦ Πλουτάρχου φράσιν *πρὸς πολὺν χρόνον γενόμενα* καὶ δαπανηρὰ μὲν λίαν ἅτε πολυτελῆ (διότι μόνον εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν προπυλαίων ἐδαπανήθησαν περὶ *τὰ 3 ἑκατομ. ταλλήρων*) *μὴ ὑπερβαίνοντα* ὅμως τὰς δυνάμεις τοῦ τότε ἐπὶ πολλῶν καὶ πλουσίων συμμαχίδων πόλεων ἐκτεινομένου, πλείστους δὲ δημοσίους πόρους ἔχοντος κράτους τῶν Ἀθηναίων. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἐπὶ Περικλέους ἐντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν, καίπερ γενομένων τοσούτων δαπανῶν, ἀπεταμιεύθησαν 8,000 ταλάντων, ἤτοι 12 περίπου ἑκατομμύρια ταλλήρων. Ἄλλως τε δὲ τὰθάνατα ταῦτα ἔργα ἐξεπλήρουν θαυμασίως ὃν ὁ δημιουργὸς αὐτῶν Περικλῆς εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὑψηλὸν σκοπόν: *ναὶ δείξῃ τὰς Ἀθήνας πρώτην τῆς Ἑλλάδος πόλιν καὶ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ ἀθανάτους.*

§ 238. **Πρόδρομοι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου συμμαχίδες Ἀθηνῶν τινες πόλεις καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐξ ἀντιζηλίας.** Πρὸ πολλοῦ αἱ Ἀθῆναι εἶχον τὴν ἀδιαφιλονείκητον ὑπεροχὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. Ἐπὶ πασῶν δὲ τῶν

πόλεων καὶ νήσων, ὅπου ἡ τρίαινα αὐτῶν ἐξικνεῖτο, ἐσπούδαζον νὰ διατηρῶσι τὴν ἡγεμονίαν διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῆς αὐτόθι δημοκρατικῆς μερίδος καὶ ἰδίως διὰ τοῦ διορισμοῦ Ἀθηναίων *ἐπισκόπων*. Οἱαδήποτε δὲ σύμμαχος πόλις ἐτόλμα νὰποστῇ ἐπανήγετο πάλιν εἰς εὐπείθειαν διὰ τῶν βιαιοτέρων μέσων, ὡς τοῦτο ἤδη πρότερον ἐγένετο ἐν *Νάξῳ* (*466*) καὶ ἐν *Θάσῳ* (463), τῶν ὁποίων ἡ αὐστηρὰ τιμωρία ἐκπεσόντων τῶν κατοίκων εἰς κατάστασιν ὑπηκοΐας καὶ τῆς χώρας διανεμηθείσης εἰς Ἀθηναίους κληρούχους ἀνέστειλεν ἐπί τινα χρόνον τὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὁρμὴν τῶν ἄλλων. Αἱ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποστελλόμεναι *ἑξήκοντα νῆες* πρὸς γύμνασιν, ὡς εἴρηται, τῶν πληρωμάτων πανταχοῦ παροῦσαι ἐξεπλήρουν συνάμα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιτηρήσεως καὶ περιστολῆς τῶν συμμάχων.

Περικλέους ἀπόπειρα συγκλήσεως Πανελληνίου συνεδρίου. Ἤδη δ' ἐπὶ Περικλέους ἡ κατὰ θάλασσαν τῶν Ἀθηνῶν ἡγεμονία προήχθη καὶ πέραν τοῦ Αἰγαίου. Διότι πρῶτος αὐτὸς εἰσπλεύσας εἰς τὸν *Πόντον* μετὰ μεγάλου καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένου στόλου ἐνίσχυε μὲν τὰς αὐτόθι Ἑλληνίδας πόλεις ὑποστηρίξας τοὺς τὰ δημοκρατικὰ φρονοῦντας, εἰς δὲ τοὺς περιοικοῦντας βαρβάρους καὶ εἰς τοὺς δυνάστας τούτων ἐπεδείξατο τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως καὶ τὴν τόλμην τῶν Ἀθηναίων καὶ καταβαλὼν τὸν τύραννον τῆς Σινώπης *Τιμησίλεων* καὶ τοὺς ἑταίρους του διένειμε πᾶσαν τὴν χώραν αὐτῶν καὶ τὰς οἰκίας των εἰς *ἑξακοσίους Ἀθηναίους* πολίτας, κληρούχους. Καὶ ταῦτα μὲν ἔπραττε καθ' ὅσον δὲν ἀντέκειντο εἰς τοὺς σκοπούς του, ὅτε ὅμως ὁ μάταιος δῆμος τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ ῥώμης καὶ τύχης τοσαύτης ἐπηρμένος ἐσχεδίαζεν ἤδη νὰ κινήσῃ καὶ αὖθις τὴν *Αἴγυπτον* εἰς ἀποστασίαν κατὰ *τῶν Περσῶν*, νὰ καταλάβῃ *τὴν Σικελίαν* καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰς δορυκτησίας του μέχρι Τυρρηνίας καὶ Καρχηδόνος ὁ συνετὸς ἀνὴρ ἠναντιοῦτο περιοριζόμενος φρονίμως εἰς τὴν φύλαξιν τῶν ὑπαρχόντων. Ἀντὶ δὲ τῶν ματαίων ἐκείνων καὶ ἀβεβαίων σχεδίων συνέλαβεν ἤδη αὐτὸς ἄλλο ἔνδοξον διὰ τὰς Ἀθήνας καί, ἐὰν κατωρθοῦτο, σωτήριον διὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἔγραψε δηλονότι *ψήφισμα*, δι' οὗ παρεκάλει πάντας τοὺς ὁπουδήποτε τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας οἰκοῦντας Ἕλληνας καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην νὰ πέμψωσιν εἰς Ἀθήνας ἀντιπροσώπους βουλευσομένους *ἐν ἐθνικῷ συλλόγῳ* περὶ τῶν Ἑλληνικῶν *ἱερῶν*, ἅτινα ἐνέπρησαν οἱ βάρβαροι, καὶ περὶ τῶν *θυσιῶν*, ἃς ὤφειλον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς θεούς, ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ περὶ τῆς *θαλάσσης*, ὅπως πλέωσι πάντες ἀφόβως καὶ διάγωσιν ἐν εἰρήνῃ. *Εἴκοσιν ἐπίσημοι ἄνδρες* ἐπέμφθησαν πρὸς τὰς διαφόρους χώρας καὶ νήσους ἵνα πείσωσιν

αὐτὰς πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν ἐπ' εἰρήνῃ καὶ κοινοπραγίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ φεῦ! ἐναντιουμένων τῶν Λακεδαιμονίων, πρῶτοι οἱ *Πελοποννήσιοι ἀπέβαλον τὴν πρόσκλησιν*, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν καὶ ἄλλαι πόλεις, καὶ οὕτως ἐματαιώθη ὅλον τὸ ὡραῖον σχέδιον τοῦ μεγαλεπηβόλου ἀνδρός!

Ἱερὸς πόλεμος (448). Καὶ πρότερον μέν, ἔτι δὲ μᾶλλον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἡ ζηλότυπος Σπάρτη ἔβλεπε δυσαρέστως τὴν ἐπίδοσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπηχθάνετο πρὸ πάντων τὸν Περικλέα, ὅστις ἐμελέτα τὴν ταπείνωσιν αὐτῆς. Ὅθεν διατεθειμένη οὕτω δὲν ἐδίστασε, καὶ ἐν ᾧ ἔτι ὑφίσταντο αἱ *πεντηκοντούτεις σπονδαί*, νὰ ἐπιληφθῇ τῆς πρώτης τυχούσης περιστάσεως, ἵνα προσβάλῃ, ἔστω καὶ πλαγίως, τὴν ἀντίζηλόν της. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ μεταξὺ *Δελφῶν καὶ Φωκέων* περὶ τῆς κυριότητος τοῦ Δελφικοῦ ναοῦ ἐγερθεῖσα ἔρις ὁ λεγόμενος *ἱερὸς πόλεμος*. Τῶν Φωκέων ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἱ Δελφοὶ ἐπεκαλέσαντο τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, ἥτις προθύμως ἔπεμψε στρατὸν καὶ διὰ τῆς βίας ἀφαιρέσασα τὸ ἱερὸν ἀπὸ τῶν Φωκέων τὸ παρέδωκεν εἰς τοὺς Δελφούς. Ἀλλ' ἅμα ἀπαλλαγέντων τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ Ἀθηναῖοι στρατεύσαντες πάλιν εἰσήγαγον τοὺς Φωκεῖς. Ἐνήργησε δὲ καὶ ὡδήγησε τὴν στρατείαν ταύτην ὁ Περικλῆς αὐτὸς σπεύδων νὰ προλάβῃ ἐπικειμένας ἀποστάσεις, ἃς οἱ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐνισχυόμενοι ἀριστοκρατικοὶ διωργάνιζον ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ὅπου ἡ κυριαρχία καὶ ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων ἐξετείνετο.

Ἀποστασία συμμαχίδων πόλεων κατ' Ἀθηναίων, μάχη Κορωνείας (447). Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλην τὴν ὑπ' αὐτοῦ ληφθεῖσαν πρόνοιαν, ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη ἰσχυροτέρα. Μετ' ὀλίγον (447) τὸ πῦρ ἐξερράγη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν γείτονα Βοιωτίαν ὅπου ἐπὶ τοῦ τελευταίου πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ὑπερισχύσῃ γενόμενοι προστάται τῆς ἀντισπαρτιατικῆς, ἤτοι τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. Οἱ φυγάδες ἀριστοκρατικοὶ Βοιωτοὶ μετ' ἄλλων ὁμοφρόνων, Εὐβοέων τε καὶ Λοκρῶν, κατέλαβον ἐξαίφνης τὴν *Χαιρώνειαν*, τὸν *Ὀρχομενὸν* καί τινα ἄλλα χωρία τῆς Βοιωτίας, ὅθεν ἐπεχείρησαν νὰ κινήσωσιν εἰς ἀπόστασιν πάσας τὰς πέριξ δημοκρατουμένας πόλεις. Ἡ ἀγγελία τούτου διήγειρε πολὺν ἐν Ἀθήναις θόρυβον. Εἰκαὶ δὲ ὁ Περικλῆς, ὅστις μόνος ἐνόησε τὸν κίνδυνον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν, ἀπέτρεπε πᾶσαν πρὸς τὸ παρὸν ἔνοπλον ἐπιχείρησιν, οἱ τὴν ἐναντίαν ὅμως ἔχοντες γνώμην ὑπερίσχυσαν. Ὅθεν στρατηγοῦντος τοῦ *Τολμίδου* χίλιοι ὁπλῖται Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλοι σύμμαχοι ἐνέβαλον εὐθὺς εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν ηὐτύχησαν κυριεύσαντες καὶ ἀνδραποδίσαντες τὴν *Χαιρώνειαν*· ἀλλ' ἐνῷ ἀπεχώρουν

παρὰ τὴν *Κορώνειαν* προσβληθέντες ὑπὸ πάντων ὁμοῦ τῶν φυγάδων, ἡττήθησαν κατὰ κράτος. Ὁ στρατηγὸς *Τολμίδης*, ὁ *Κλεινίας* πατὴρ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τὸ ἄνθος τῆς Ἀθηναϊκῆς νεολαίας ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ· πολλοὶ ἠχμαλωτεύθησαν καὶ ἐπὶ βαρείαις συνθήκαις ἐξηγοράσθησαν. Ἡ *Βοιωτία*, ἡ *Λοκρίς*, ἡ *Φωκὶς* εἰσήγαγον τὸ *ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα* καὶ ἀπεσπάθησαν ἐκ τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας· ὁ δὲ Περικλῆς, ὅστις προεῖδε τὴν ἐπελθοῦσαν ἀποτυχίαν, εὐδοκίμει τότε ἐν Ἀθήναις ὡς οὐδέποτε καὶ ἴσχυσε νὰ *ἐξοστρακίσῃ τὸν ἀντίπαλόν του Θουκυδίδην* καὶ νὰ προαχθῇ εἰς τήν, ὡς προείρηται, *ἀρχὴν τοῦ στρατηγοῦ*.

Ἀποστασία Εὐβοίας, εἰσβολὴ συμμάχων καὶ Λακεδαιμονίων εἰς Ἀττικὴν (*445*). Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ *Εὔβοια* ἐμιμήθη τὸ παράδειγμα τῆς Βοιωτίας. Διαβάντος δὲ εἰς αὐτὴν μετὰ στρατιᾶς τοῦ Περικλέους, εὐθὺς ἠγγέλθη ὅτι καὶ οἱ *Μεγαρεῖς* ἀπέστησαν, φθείραντες τοὺς φρουροὺς Ἀθηναίους πλὴν τῶν εἰς Νίσαιαν καταφυγόντων, καὶ ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι, ἐγγιζούσης ἤδη τῆς λήξεως τῶν πενταετῶν σπονδῶν, ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀττικήν. Ὁ Περικλῆς τότε ἀποβλέψας εἰς τὸν μεγαλείτερον κίνδυνον ἀνέβαλε τὰ τῆς Εὐβοίας καὶ ἐλθὼν ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν *Ἐλευσῖνα*, ὅπου εἶχον ἤδη προχωρήσει οἱ σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων, *Κορίνθιοι*, *Σικυώνιοι* καὶ *Ἐπιδαύριοι* καὶ αὐτοὶ οἱ *Λακεδαιμόνιοι* ἐπὶ τέλους, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως των *Πλειστοάνακτος*, τὸν ὁποῖον ὄντα ἔτι πολὺ νέον ἠκολούθει ὡς σύμβουλος καὶ πάρεδρος ὁ *Κλεανδρίδης*. Ἀλλὰ πρὸς τοσαύτας ἡνωμένας δυνάμεις ἠδύνατο ἄραγε ὁ Περικλῆς νὰ συνάψῃ μάχην ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς; Εἰ καὶ δὲ πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ πολῖται τὸν παρεκάλουν εἰς τοῦτο, αὐτὸς ὅμως ἔπραξεν ὅ,τι μᾶλλον ἡ φρόνησις τῷ ὑπηγόρευε. Πειραθεὶς δηλονότι κρυφίως τοῦ εἰρημένου Κλεανδρίδου ἴσχυσε νὰ διαφθείρῃ χρήμασι τὸν Πλειστοάνακτα καὶ οὕτως ἔπεισεν αὐτὸν νὰπαγάγῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς τοὺς Πελοποννησίους. Ἐν τῷ ἀπολογισμῷ δ' ἔπειτα τῆς στρατηγίας ἔγραψε *δέκα τάλαντα ἀναλωθέντα εἰς τὸ δέον* καὶ ὁ δῆμος τὰ ἀπεδέχθη ἑτοίμως μὴ πολυπραγμονήσας μηδ' ἐλέγξας τὸ ἀπόρρητον. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως φέροντες βαρέως τὴν αἰσχρὰν πρᾶξιν ἐζημίωσαν μὲν τὸν βασιλέα αὐτῶν εἰς πολλὰ χρήματα, ὧν ἡ ἀδύνατος ἔκτισις τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλίπῃ διὰ παντὸς τὴν Σπάρτην, κατεδίκασε δὲ τὸν Κλεανδρίδην φυγόντα εἰς θάνατον. Ἅμα δ' ἀποχωρησάντων τῶν Πελοποννησίων ὁ Περικλῆς ἐπανέλαβε τὴν κατὰ τῆς Εὐβοίας στρατείαν μετὰ πλείονος δυνάμεως, *ὑπέταξε τὰς πόλεις* μεταβαλὼν πανταχοῦ τὴν πολιτείαν εἰς δημοκρατίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκ τῆς Χαλκίδος ἐξέβαλε τοὺς λεγομέ-

νους *ἱπποβότας*, ἄνδρας πλουσίους ἐνταυτῷ καὶ ἐνδόξους, τοὺς δὲ *Ἑστιαιεῖς*, διότι ναῦν Ἀττικὴν αἰχμάλωτον λαβόντες ἀπέκτειναν τοὺς ἄνδρας, ἐξώκισεν ἐντελῶς κατοικίσας ἀντ' αὐτῶν Ἀθηναίους.

Ἐν τούτοις καίπερ ἱκανῶς ἤδη πρὸς ἀλλήλας ἠρεθισμέναι ἥ τε *Σπάρτη* καὶ αἱ *Ἀθῆναι*, ἀπέφευγον ὅμως ἀμφότεραι ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν γενικὸν πόλεμον, ἡ μέν, διότι εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ μὴ ἐπιχειρῇ τι ἐσπευσμένως ἄνευ ἀνάγκης καὶ μόνον ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἀπεφάσιζε νὰ διακινδυνεύσῃ, αἱ δέ, διότι ὁ Περικλῆς προβλέπων τὴν ἄφευκτον ῥῆξιν ἤθελε νὰ προετοιμασθῇ δεόντως πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα, καὶ διὰ τοῦτο, καθὰ ἱστόρησεν ὁ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου μνημονευόμενος *Θεόφραστος*, δὲν ἔκρινεν ἀπᾷδον πρὸς τὸν σκοπόν του νὰ στέλλῃ καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς Σπάρτην *δέκα τάλαντα* ἵνα θεραπεύῃ τοὺς ἐν τέλει *ὠνούμενος* τοιουτοτρόπως (κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Χαιρωνέως) *οὐ τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ παρασκευασάμενος καθ' ἡσυχίαν ἔμελλε πολεμήσειν βέλτιον*. Ἐντεῦθεν ἄρα ἐξηγεῖται πῶς ἀμέσως μετὰ τὰς εἰρημένας συγκρούσεις ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ συνομολογηθῶσι μεταξὺ ἀμφοτέρων *τριακοντούτεις σπονδαὶ* (445) καὶ πῶς ἐκ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα συγκατετέθησαν νὰποδώσωσι τοὺς *Μεγαρικοὺς λιμένας*, *Νίσαιαν* καὶ *Παγὰς* καὶ ὅσα μέρη τῆς Πελοποννήσου εἶχον καταλάβῃ.

Ἀποστασία Σάμου καὶ Βυζαντίου καὶ ὑποταγὴ (*440*). Τὰ *πρῶτα πέντε ἔτη* μετὰ τὴν εἰρήνην ταύτην παρῆλθον ἐν τελείᾳ ἡσυχίᾳ, κατὰ δὲ τὸ τὸ *ἕκτον* διαφοραὶ ἀναφυεῖσαι μεταξὺ συμμάχων νήσων ἔθεσαν ἐκ νέου εἰς κίνησιν τὰς δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων. Ἡ *Μίλητος* δηλονότι καὶ ἡ *Σάμος* ἔχουσαι ἑκάστη ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς *Πριήνης* καὶ μὴ δυνάμεναι νὰ συμβιβασθῶσι περὶ τούτου περιῆλθον εἰς πόλεμον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη ἡττήθη, πρέσβεις αὐτῆς ἐλθόντες εἰς Ἀθήνας κατηγόρησαν τοὺς Σαμίους καὶ ἐπεκαλέσαντο τῆς κυριάρχου πόλεως τὴν συνδρομὴν κατ' αὐτῶν. Συμβουλεύοντος δὲ τοῦ Περικλέους αἱ τῶν Μιλησίων αἰτήσεις ἐγένοντο δεκταὶ καὶ ὁ κατὰ τῶν Σαμίων πόλεμος ἀπεφασίσθη. Φέρεται δ' ἐκ παραδόσεως ὅτι ὁ Περικλῆς χαριζόμενος μάλιστα πρὸς τὴν *Ἀσπασίαν* ἀντελήφθη τῆς Μιλήτου· διότι ἡ ἑταίρα αὕτη ἐκ γενετῆς ἦτο Μιλησία, εἶχε δὲ κατασταθῇ πρὸ πολλοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς σοφίας καὶ εὐγλωττίας της οὐχ ἧττον ἢ διὰ τοῦ κάλλους της διήγειρεν αὐτόθι τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Οἱ ἐπισημότεροι ἄνδρες τῶν Ἀθηνῶν συνήρχοντο ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς καὶ ὡδήγουν ἐκεῖ τὰς γυναῖκάς των νὰ τὴν ἀκροασθῶσιν. Ἀλλὰ καὶ φιλόσοφοι καὶ πολιτικοὶ καὶ ῥήτορες τὴν ἐπεσκέπτοντο, καὶ αὐτὸς ὁ σπουδαιότατος *Σωκράτης* ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν γνωρίμων εἰς αὐτὴν ἐφοίτα. Πρὸ παντὸς δὲ ἄλλου ὁ Περικλῆς τοσοῦτον ὑπὸ τῶν θελγήτρων αὐτῆς

ἐδεσμεύθη, ὥστε διαζευχθεὶς ἀπὸ τῆς πρώτης γυναικός του, ἐξ ἧς ἐγέννησε δύο τέκνα, Ξάνθιππον καὶ Πάραλον, αὐτὴν ὡς γυναῖκα ἀνεγνώρισεν ἔκτοτε, τὴν ἠγάπα ὑπερβαλλόντως καὶ τὴν μετεχειρίζετο ἐν πολλοῖς σύμβουλον. Ὥστε δὲν εἶνε πάντη ἀπίθανον ὅτι δῆθεν διὰ τῆς ἐπηρείας αὐτῆς ὁ Περικλῆς ἀπεφάσισεν, ὡς εἴρηται, τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος της πόλεμον. Ἄλλως δὲ εἶχε πρὸς τοῦτο καὶ λόγους πολιτικούς, ὧν ὁ κυριώτερος ἦτο ὅτι ἡ Σάμος ἤρξατο ἤδη νὰ γίνεται ἐπίφοβος διὰ τῆς θαλασσίας δυνάμεώς της. Πλεύσας λοιπὸν μετὰ τεσσαράκοντα τριήρων κατέλυσε τὴν ὑπάρχουσαν ὀλιγαρχίαν, εἰσήγαγε τὴν δημοκρατίαν· λαβὼν δὲ ὁμήρους πεντήκοντα ἄνδρας καὶ παῖδας ἴσους ἀπέστειλεν εἰς Λῆμνον καὶ φρουρὰν ἐγκαταλιπὼν ἀνεχώρησεν. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ὅσοι τῶν Σαμίων ἔφυγον πρότερον εἰς τὴν ἤπειρον συνθέμενοι μετὰ τῶν ἐν τῇ πόλει δυνατωτάτων καὶ μετὰ τοῦ Πέρσου Πισσούθνου διοικητοῦ τῶν Σάρδεων καὶ συλλέξαντες ἐπικούρους εἰς ἑπτακοσίους διέβησαν νυκτὸς εἰς τὴν Σάμον. Καὶ πρῶτον μὲν κατέλυσαν τὴν δημοκρατίαν, ἔπειτα δ' ἐκλέψαντες τοὺς ἑαυτῶν ὁμήρους ἐκ Λήμνου ἀπέστησαν καὶ τοὺς φρουροὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ τοὺς πρὶν ἐγκατασταθέντας ἄρχοντας ἐξέδωκαν εἰς τὸν Πισσούθνην [καὶ εὐθὺς ἤδη παρεσκευάζοντο νὰ στρατεύσωσιν εἰς Μίλητον· συναπέστησαν δὲ μετ' αὐτῶν ὁμοῦ καὶ οἱ Βυζάντιοι. Ὡς δὲ ταῦτα ἔμαθεν ὁ Περικλῆς πλεύσας ἐκ νέου μετὰ ἑξήκοντα νεῶν κατὰ τῶν ἀποστατῶν καὶ ναυμαχήσας παρὰ τὴν Τραγίαν νῆσον πρὸς ἑβδομήκοντα Σαμίας ἐνίκησε περιφανῶς. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἦλθον εἰς βοήθειαν καὶ ἄλλαι νῆες, ἐκ μὲν τῶν Ἀθηνῶν τεσσαράκοντα, ἐκ Χίου δὲ καὶ Λέσβου πέντε καὶ εἴκοσι, καὶ γενομένης ἀποβάσεως ἐπολιορκήθη πανταχόθεν ἡ πόλις κατὰ γῆν καὶ ἐκ θαλάσσης συνάμα. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως ἠγγέλθη ὅτι Φοίνισσαι τριήρεις ἔπλεον ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, ὁ Περικλῆς λαβὼν ἑξήκοντα ναῦς ἐκ τῶν ἐφορμουσῶν ἀντέπλευσε κατὰ τάχος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τούτῳ οἱ Σάμιοι ἐπιχειρήσαντες αἰφνιδίως ἔκπλουν καὶ εἰς ἄφρακτον τὸ στρατόπεδον ἐπιπεσόντες τάς τε προφυλακίδας ναῦς διέφθειραν καὶ τὰς ἀνταναγομένας ἐνίκησαν καὶ ἐπὶ ἡμέρας δεκατέσσαρας ἐγένοντο κύριοι τῆς θαλάσσης, ὥστε ἐδυνήθησαν νὰ προμηθευθῶσι πάντων τῶν πρὸς πόλεμον ἀναγκαίων, ὅσων πρότερον ἐστεροῦντο. Ἀλλ' ἐλθόντος τοῦ Περικλέους πάλιν μετὰ νέων δυνάμεων κατεκλείσθησαν τὴν φορὰν ταύτην στενώτατα. Μὴ δυνάμενοι δ' ἐπὶ τέλους ἀντιστῶσι προσβαλλόμενοι καθ' ἑκάστην καὶ ὑπὸ μηχανῶν, ὧν πρῶτος ὁ Περικλῆς ἐποιήσατο χρῆσιν, κατὰ τὸν ἔνατον μῆνα ἐξεπολιορκήθησαν καὶ ὑποταχθέντες ὑπεχρεώθησαν νὰ καθαιρέσωσι τὰ τείχη, νὰ δώσωσιν ὁμήρους, νὰ παραδώσωσιν ὅλον

αὐτῶν τὸν στόλον καὶ νὰ ἐκτίσωσι *διακόσια τάλαντα* ὡς δαπάνην τοῦ πολέμου εἰς ὡρισμένας προθεσμίας. Ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δὲ ὅροις ὑπετάχθησαν καὶ οἱ συγχρόνως τὸ παράδειγμα τῶν Σαμίων μιμηθέντες *Βυζάντιοι*. Πλήρης δὲ ὑπερηφάνου φρονήματος διὰ τὰς εὐτυχίας ταύτας ὁ Περικλῆς ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ἐξετέλεσε *ταφὰς* τῶν κατὰ τὸν πόλεμον πεσόντων ἐνδόξως καὶ *ἐκφωνήσας λόγον* ἐπὶ τῶν σημάτων τοσοῦτον ἐθαυμάσθη, ὥστε καταβαίνοντα ἀπὸ τοῦ βήματος αἱ γυναῖκες τὸν ἐστεφάνωσαν μὲ ἄνθη καὶ ταινίας ὡς ἀθλητὴν νικηφόρον. Μόνη δὲ ἡ *Ἐλπινίκη* ἐδείχθη δυσηρεστημένη διὰ τὰ γενόμενα καὶ προσελθοῦσα εἶπεν αὐτῷ: « Ἄξια στεφάνων εἶνε ταῦτα, ὦ Περίκλεις, ὅτι ἔφθειρας ἡμῖν πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πολίτας, ἐνῷ δὲν ἐπολέμησας κατὰ Φοινίκων καὶ Περσῶν, ὡς ὁ ἀδελφός μου *Κίμων*, ἀλλὰ κατέστρεψας πόλιν σύμμαχον καὶ συγγενῆ; »

Ἡ θαλασσοκρατία τῶν Ἀθηνῶν ἐξετείνετο ἤδη ἀπὸ τῆς *Κύπρου μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου*. Τὴν δημοσίαν δὲ ταύτην δύναμιν καὶ ὑπεροχὴν τῆς πόλεως ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Περικλῆς ἐθάρρησε νὰ τὴν ἀναδείξῃ κέντρον *ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος*, ἔνθα ἐδύναντο νὰ ποφασισθῶσι τὰ κοινῇ συμφέροντα. Ὅθεν ἔγραψε τὸ προειρημένον ψήφισμα, δι' οὗ προσεκάλει πάντας τοὺς ὁπουδήποτε τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀσίας οἰκοῦντας Ἕλληνας καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην νὰ πέμψωσιν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις βουλευσομένους περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ὀλεθριωτάτης ἐμφυλίου ῥήξεως, τοῦ οὕτω λεγομένου *Πελοποννησιακοῦ πολέμου*, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ προοίμιον τῆς παρακμῆς τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

ΕΞ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΙΔΙΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝ ΠΑΡΑΚΜΗ (431-338).

§ 239. **Διαφορὰ κυρίως Ἰώνων καὶ Δωριέων τὸ κύριον τῶν ἐμφυλίων πολέμων αἴτιον.** Ἐν ᾧ αἱ Ἀθῆναι συναισθανόμεναι *τὴν μεγάλην αὐτῶν δύναμιν* ἐπεζήτουν καθ' ἅπασαν τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν τὴν κατάλυσιν μὲν τῶν ἀρχαίων, τὴν εἰσαγωγὴν δὲ νέων ὁμοιομόρφων πολιτευμάτων, ἡ Σπάρτη ἐξ ἐναντίας συνετήρει τὰ ἀνέκαθεν καθεστῶτα καὶ τὴν τούτων ἀνατροπὴν παντὶ σθένει διεκώλυεν. Ἐντεῦθεν *ἡ μὲν Ἀθηναίων συμμαχία* ἀπετέλει *μᾶλλον κράτος ἕν*· διότι πλὴν τῆς Χίου καὶ τῆς Λέσβου καὶ

τούτων ἄλλως εὐπειθεστάτων, ἅπασαι αἱ συμμαχίδες πόλεις ὑπῆρχον ἤδη πραγματικῶς ὑπήκοοι τῶν Ἀθηναίων· ἡ δὲ *Πελοποννησιακὴ συμμαχία* ἐξηκολούθει νὰ ἦνε κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς λέξεως ἔννοιαν σύνδεσμος διαφόρων μικρῶν πολιτειῶν, αἵτινες τὴν Σπάρτην πρώτην αὐτῶν ἁπλῶς ἀναγνωρίζουσαι διετήρουν τὰ ἴδια ἑαυτῶν πολιτεύματα. Καθ' ὅσον δ' ἐκείνη μὲν ἐξεπροσώπει τὸ *δημοκρατικόν*, αὕτη δὲ τὸ *ἀριστοκρατικὸν* μέρος, καὶ ἀμφότεραι πρὸς αὔξησιν τῆς ἑαυτῶν ἰσχύος ἀνεμιγνύοντο εἰς τῶν κατὰ μέρος Ἑλληνίδων πόλεων τὰς διαφωνίας, τὰς ὁποίας προεκάλουν ἀντίθετα πολιτικὰ φρονήματα, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἔλθωσιν εἰς χεῖρας καὶ πρὶν ἢ παρέλθωσιν αἱ συνομολογηθεῖσαι πρὸς ἀλλήλας *τριακοντούτεις σπονδαί*. Ἐκραγέντος δέ που τοῦ πυρός, ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ ἐξαπλωθῇ τοῦτο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος· διότι ὁ ἀγὼν συνίστατο περὶ πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ μεταξὺ γενῶν ἐκ πολλοῦ διαφόρων καὶ ἀσυμβιβάστων, τοῦ *Ἰωνικοῦ καὶ τοῦ Δωρικοῦ*. Ἐντεῦθεν προέκυψε καὶ ὁ ὀλεθριώτατος ἐμφύλιος πόλεμος ὁ Πελοποννησιακός.

§ 240. **ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431 - 404).** Τὴν πρώτην δ' *ἀφορμὴν* πρὸς τὸν ἀπαίσιον τοῦτον ἐμφύλιον πόλεμον ὅστις διήρκεσεν *εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἔτη* (431—404), ἐχορήγησαν τὰ πράγματα τῶν ἀποικιῶν, ἔνθα οὐχ ἧττον εἶχεν εἰσχωρήσῃ ἡ μεταξὺ ἀρχαίων καὶ νέων πάλη, ἐξ ἧς προὔκειτο περὶ διατηρήσεως ἢ περὶ μεταβολῆς τῶν ὑφισταμένων σχέσεων.

§ 241. **Ἀφορμαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.** Κατὰ τὸ 435ον ἔτος π. Χ. γενομένης στάσεως ἐν *Ἐπιδάμνῳ*, κοινῇ τῆς τε *Κερκύρας* καὶ τῆς *Κορίνθου ἀποικίᾳ*, ἡ αὐτόθι *δημοκρατικὴ μερὶς* ἴσχυσε νὰ ἐξώσῃ τὴν ἕως τότε κρατοῦσαν *ἀριστοκρατικήν*. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐξωσθέντες ἀριστοκρατικοὶ ἡνωμένοι ἀκολούθως μετὰ τῶν προσοικούντων *Ταυλαντίων* βαρβάρων, ἔθνους Ἰλλυρικοῦ ἐλεηλάτουν τὴν πόλιν κατὰ γῆν καὶ ἐκ θαλάσσης, οἱ *δημοκρατικοὶ* πιεζόμενοι ἔπεμψαν πρῶτον μὲν εἰς *Κέρκυραν πρέσβεις* αἰτοῦντες βοήθειαν· ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἀριστοκρατικῶς τότε κυβερνωμένη τοὺς ἀπέπεμψεν ἀπράκτους, ἀνέθεντο εἰς Κόρινθον καὶ εἰς ταύτην ὡς ἀρχικὴν μητρόπολιν τὴν ἄμυναν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος. Οἱ δὲ Κορίνθιοι ἐκ μίσους πρὸς τὴν Κέρκυραν, ἥτις ἐναβρυνομένη εἰς τὸ κραταιὸν ναυτικόν της ἔπαυσε νὰ τοῖς ἀπονέμῃ ὅπερ ὡς ἀποικία αὐτῶν ὤφειλε σέβας, ἐδέχθησαν προθύμως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ἐπιδαμνίων καὶ ἀπέστειλαν αὐτοῖς ὅσην ἐδύναντο ἐκ τοῦ προχείρου φρουρὰν καὶ ἀκολούθως ἄλλην μείζονα, τῆς ὁποίας μετέσχον καὶ *πολλαὶ Πελοποννησιακαὶ πόλεις*.

Πόλεμος Κερκυραίων καὶ Κορινθίων διὰ τὴν Ἐπίδαμνον, νίκη

Κερκυραίων παρὰ τὸ Ἄκτιον (*434*). Παροξυνθέντες δ' ἐκ τούτου οἱ *Κερκυραῖοι* διέταξαν τοὺς Ἐπιδαμνίους νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας καὶ ἀποπέμψωσι τὴν ξένην ἐπικουρίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ προσταγή των δὲν εἰσηκούσθη ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν καὶ μετ' οὐ πολὺ ματαιώσαντες τοῦ Κορινθιακοῦ στόλου τὴν συνδρομὴν διὰ τῆς παρὰ τὸ *Ἄκτιον* νίκης των ἠνάγκασαν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ. Κύριοι δ' ἐντεῦθεν ἁπάσης τῆς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη θαλάσσης ἔπλευσαν εἰς *Λευκάδα* τὴν Κορινθίων ἀποικίαν, ἐνέπρησαν τὴν *Κυλλήνην* τὸ τῶν Ἠλείων *ἐπίνειον* καὶ ἐν γένει ἐσπούδαζον νὰ βλάπτωσιν ὅσον ἐδύναντο τοὺς συμμάχους τῶν Κορινθίων. Πληροφορηθέντες δὲ ὅτι οὗτοι παρεσκευάζοντο ἐν τῷ μεταξὺ εἰς νέον ἀγῶνα, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ πέμψωσιν εἰς *Ἀθήνας πρέσβεις* ἵνα ἐπικαλέσωνται τὴν βοήθειάν των· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπραξαν καὶ οἱ *Κορίνθιοι*. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μετὰ πολλὴν σκέψιν ἀποβλέποντες εἰς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν συμφέρον καὶ εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ Περικλέους πειθόμενοι ἀπεφάσισαν νὰ προσοικειωθῶσι τοὺς Κερκυραίους, μὴ θέλοντες ὅμως νὰ παραβῶσι τὰς πρὸς τοὺς Πελοποννησίους σπονδὰς συνεφώνησαν μετ' ἐκείνων *ὄχι συμμαχίαν*, ὥστε νὰ νομίζωσι τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους, ἀλλ' *ἐπιμαχίαν*, τουτέστιν ἀμοιβαίαν συνδρομὴν ἐάν τις ἤθελεν ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κερκύρας ἢ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῶν συμμάχων αὐτῶν. Εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο ἤρξαντο *αἱ ἐχθροπραξίαι*. Εἰς *ἑκατὸν πεντήκοντα τριήρεις* τῶν Κορινθίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἀντιπαρέταξαν οἱ Κερκυραῖοι *ἑκατὸν καὶ δέκα* ἰδίας, τὰς ὁποίας παρηκολούθουν καὶ *δέκα Ἀθηναϊκαί*.

Νίκη Κερκυραίων παρὰ τὸ Χειμέριον (*433*). Παρὰ τὸ *Χειμέριον* δὲ ἀκρωτήριον τῆς Θεσπρωτίας συνεκροτήθη *ἡ μεγίστη*, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, *τῶν πρὸ αὐτῆς Ἑλλήνων πρὸς Ἕλληνας ναυμαχία*. Οἱ Ἀθηναῖοι μὴ θέλοντες νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν φανερᾶς πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ῥήξεως τότε μόνον ἀνεμίχθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅτε εἶδον τοὺς Κερκυραίους ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἡ νίκη ἔμεινεν ἀμφίρροπος, τὴν δ' ἐπιοῦσαν, προστεθεισῶν καὶ *εἴκοσι* ἑτέρων Ἀθηναϊκῶν νηῶν, οἱ *Κορίνθιοι* ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Καὶ οὕτως ἡ Κέρκυρα διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Ἀθηναίων ἐδείχθη ὑπερισχύουσα τῆς κραταιᾶς μητροπόλεώς της.

Ἀποστασία Ποτιδαίας καὶ ὑποταγὴ (*432*). Ἐντεῦθεν οἱ Κορίνθιοι θεωροῦντες *αἰτίους τῆς ἀποτυχίας αὐτῶν τοὺς Ἀθηναίους* ἐζήτουν νὰ τοὺς ἐκδικηθῶσιν ἐκ παντὸς τρόπου. Πρὸς τοῦτο δ' ἐπεχείρησαν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας *Περδίκου* Β' νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὰς κατὰ τὰ *Μακεδονικὰ παράλια* συμμάχους τῶν Ἀθηναίων πόλεις καὶ ἰδίως τὴν *Ποτίδαιαν*, ἥτις καίπερ

ἀπό τινος χρόνου ὑποτελὴς οὖσα τῶν Ἀθηναίων διετήρει ὅμως ἔτι σχέσεις τινὰς πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς μητρόπολιν αὐτῆς Κόρινθον δεχομένη ἀπ' αὐτῆς κατ' ἔτος τοὺς καλουμένους *ἐπιδημιουργούς*. Μαθόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ἐνεργούμενα διέταξαν τοὺς Ποτιδαιάτας νὰ καθαιρέσωσι μέρος τῶν *τειχῶν* αὐτῶν, νὰ δώσωσιν ὁμήρους, νὰποπέμψωσι τοὺς *ἐπιδημιουργοὺς* καὶ νὰ μὴ δέχωνται αὐτοὺς τοῦ λοιποῦ. Οἱ Ποτιδαιᾶται ὅμως ἐλπίζοντες εἰς τὴν συνδρομὴν τῶν Πελοποννησίων *ἀπέστησαν* τότε ἀναφανδόν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πέμψαντες στρατὸν εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια ἔτρεψαν τούς τε ἀποστάτας καὶ τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῶν σπεύσαντας Κορινθίους καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ποτίδαιαν, ἣν καὶ *ἐκυρίευσαν* ἔπειτα. Ἡ *πολιορκία* δὲ αὕτη τῆς Ποτιδαίας εἶνε ἡ προκαλέσασα ἀμέσως τὴν μεταξὺ τῶν *δύο ἀντιπάλων συμμαχιῶν ῥῆξιν*.

Σύνοδος τῶν ἀντιπάλων τοῖς Ἀθηναίοις συμμάχων ἐν Σπάρτῃ καὶ κήρυξις τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (432). Ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν Κορινθίων καὶ ἄλλων πολιτειῶν οἱ Σπαρτιᾶται συνεκάλεσαν ἐν ἔτει 432 π. Χ. τοὺς πρέσβεις τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας εἰς Σπάρτην. Ἐν τῇ *συνόδῳ* δὲ ταύτῃ ἠτιῶντο πικρῶς τοὺς Ἀθηναίους, ἰδίως οἱ μὲν *Αἰγινῆται* διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας των, οἱ δὲ *Μεγαρεῖς* ὅτι διὰ ψηφίσματος τοῖς ἀπηγορεύθη νὰ προσέρχωνται εἰς τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀττικῆς· πολὺ δὲ δεινότεροι τούτων κατήγοροι οἱ *Κορίνθιοι* ἀπῄτουν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων νὰ βοηθήσωσι τοὺς πιεζομένους συμμάχους καὶ νὰ εἰσβάλωσι κατὰ τάχος εἰς τὴν Ἀττικήν. Εἰς μάτην οἱ τυχαίως τότε περὶ ἄλλων πραγμάτων ἐν Σπάρτῃ εὑρεθέντες Ἀθηναῖοι πρέσβεις, μετ' αὐτῶν δὲ συμφώνως καὶ ὁ βασιλεὺς *Ἀρχίδαμος* ἠθέλησαν δι' ἐμφρόνων παρατηρήσεων καὶ ἐπιχειρημάτων νὰποτρέψωσι τὴν ἐπικειμένην καταιγίδα. Ἡ φρόνησις αὐτῶν ὑπεχώρησεν εἰς τὸν τελευταῖον *κοπτερὸν λόγον τοῦ ἐφόρου Σθενελαΐδα* γνωμοδοτήσαντος ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Ὑπερισχυσάσης δὲ τῆς γνώμης ταύτης, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ σταλῶσι προηγουμένως πρέσβεις εἰς Ἀθήνας ἀναγγελοῦντες τὰ ἀποφασισθέντα καὶ τοὺς ὅρους ἐφ' οἷς ἐδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἡ κοινὴ εἰρήνη.

Συκοφαντίαι κατὰ τῶν φίλων τῆς Ἀσπασίας καὶ τοῦ Περικλέους. Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἐνηργοῦντο ἐν Σπάρτῃ, εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχεν ἐκραγῆ δυσαρέστησις κατὰ τοῦ Περικλέους. Οἱ ἀντίπαλοί του προθέμενοι νὰ κλονήσωσι τὴν δύναμίν του ἠθέλησαν διὰ τῆς καταδιώξεως τῶν οἰκειοτέρων φίλων του νὰ προετοιμάσωσι τὴν ὁδὸν πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ τούτου. Καὶ πρῶτον μὲν κατηγορήθη ὁ *Φειδίας* διὰ διπλοῦν ἔγκλημα, ὅτι ἐν τῇ κατεργασίᾳ τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς

ὑπεξήρεσε μέρος τοῦ πρὸς τοῦτο ὡρισμένου χρυσοῦ καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς ἐν τῇ ἀσπίδι τῆς θεᾶς παρισταμένης μάχης πρὸς τὰς Ἀμαζόνας ἐνετύπωσε τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Περικλέους. Τὸ πρῶτον μέρος τῆς κατηγορίας ἀνεσκεύασεν αὐτὸς εὐκόλως περιαιρεθέντος τοῦ χρυσίου καὶ ἀποδειχθέντος τοῦ σταθμοῦ του ἀμειώτου· διὰ τὸ δεύτερον ὅμως, καίπερ συνηγορήσαντος ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Περικλέους, ἐκηρύχθη ἔνοχος καὶ φυλακισθεὶς ἢ κατ' ἄλλους ἐξορισθεὶς ἐτελεύτησε μετ' οὐ πολύ. Μετὰ δὲ τὸν Φειδίαν κατηγορήθη ὁ Ἀναξαγόρας ἐπὶ ἀσεβείᾳ, οὐδ' ἐδυνήθη ἄλλως νὰ σωθῇ εἰμὴ διὰ τῆς φυγῆς. Ἀκολούθως οἱ κατήγοροι ἔστρεψαν τὰ βέλη των κατὰ τῆς ὡραίας καὶ εὐφυεστάτης Ἀσπασίας, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Σωκράτης αὐτὸς ἀστειζόμενος ὠνόμαζε διδάσκαλόν του. Ταύτην ἐγκαλουμένην ἐπὶ περιφρονήσει τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ ἐπὶ διαφθορᾷ τῶν ἠθῶν ὑπερησπίσθη ὁ Περικλῆς αὐτοπροσώπως καὶ μόλις διὰ πολλῶν δεήσεων καὶ δακρύων ἴσχυσε νὰ τὴν σώσῃ. Τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς ὑπεβλήθη εἰς δίκην ἐπὶ καταχρήσει δημοσίων χρημάτων, ἀλλ' ὅμως ἐδικαιολόγησεν ἅπασαν τὴν διοίκησίν του τοσοῦτον ἰσχυρῶς καὶ λαμπρῶς, ὥστε ἐφείλκυσεν ἐκ νέου τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ· καί, ὅτε ἤδη οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν συμμάχων τῆς Πελοποννήσου ἦλθον εἰς Ἀθήνας φέροντες τραχείας αἰτήσεις, αὐτὸς κατὰ τὸ δοκοῦν ἦγε καὶ ἔφερε τὸν δῆμον. Αἱ δ' αἰτήσεις τῶν ἐν Σπάρτῃ συνελθόντων συμμάχων ἦσαν αὗται: Πρῶτον νἀπελαθῶσι τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἐνεχόμενοι εἰς τὸ Κυλώνειον ἄγος ὡς ἐναγεῖς, εἰς οὓς ἀνῆκε καὶ ὁ Περικλῆς ὢν μητρόθεν Ἀλκμεωνίδης· δεύτερον νὰ λυθῇ ἡ πολιορκία τῆς Ποτιδαίας· τρίτον νἀκυρωθῇ τὸ περὶ Μεγαρέων ψήφισμα· τέταρτον νἀφεθῇ ἡ Αἴγινα αὐτόνομος καὶ πέμπτον νἀποκατασταθῇ ἡ αὐτονομία ὅλων τῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑποκειμένων πόλεων.

§ 242. **Τὸ κύριον αἴτιον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.** Ἀλλ' ὑποβαλόντες οἱ κατὰ τῶν Ἀθηναίων σύμμαχοι τὰς αἰτήσεις ταύτας, ἔκρυπτον τὸ ἀληθὲς καὶ μόνον πραγματικὸν αἴτιον τοῦ πολέμου ὅπερ ἦτο κατὰ τὸν κριτικώτατον Θουκυδίδην τόδε: «τὴν μὲν γὰρ ἀληθεστάτην πρόφασιν [τὸ κύριον αἴτιον], ἀφανεστάτην δὲ λόγῳ τοὺς Ἀθηναίους ἡγοῦμαι μεγάλους γιγνομένους καὶ φόβον παρέχοντας τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀναγκάσαι εἰς τὸ πολεμεῖν» (Α', 23,5).

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπορρίψαντες τὰς προτάσεις κηρύττουσι τὸν πόλεμον. Συνελθόντος δὲ τότε τοῦ δήμου εἰς ἐκκλησίαν καὶ συζητήσεως περὶ πάντων τῶν προκειμένων πραγμάτων γενομένης, πολλοὶ ἐφάνησαν ἐνδίδοντες· ὁ δὲ Περικλῆς παρελθὼν εἰς τὸ βῆμα, ἀφοῦ ἀπέδειξε δι' ὅλης τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου του ἔνθεν μὲν τὴν ὑπεροχὴν

τῆς ἰσχύος καὶ τῶν πόρων τῶν Ἀθηναίων, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἐχθρῶν, συνεβούλευσε νὰ μὴ δεχθῶσιν οὐδεμίαν τῶν προτάσεων τῆς Σπάρτης. Διότι, ἔλεγεν, ἡ ἐλαχίστη ὑποχώρησις εἰς τὰς προστα-γὰς αὐτῆς ἦτο ἀρχὴ τῆς ὑποδουλώσεώς των· ἐπέρανε δὲ τὸν λόγον του ἀποφηνάμενος «*εἰδέναι δὲ χρή, ὅτι ἀνάγκη πολεμεῖν*», καθόσον τῷ ὄντι ὁ πόλεμος, ὅπως ἦσαν τὰ πράγματα, κατήντησεν ἀναπόδρα-στος. Οὕτω λοιπὸν ἡ γνώμη τοῦ Περικλέους ὑπερίσχυσεν. Οἱ πρέσβεις ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι καὶ ἔκτοτε ἤρξαντο σπουδαίως ἑκατέρωθεν αἱ πολεμικαὶ παρασκευαί.

Σύμμαχοι Σπαρτιατῶν καὶ Λακεδαιμονίων ἐν τῷ πολέμῳ. Ἦσαν δὲ κατὰ τὸν προκείμενον ἀγῶνα *μετὰ μὲν τῆς Σπάρτης* συντεταγ-μένοι σχεδὸν ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι πλὴν τῶν *Ἀργείων* καὶ *Ἀχαιῶν*: οἱ *Μεγαρεῖς*, οἱ *Θηβαῖοι* καὶ πλεῖστοι ἄλλοι *Βοιωτοί*, οἱ *Φωκεῖς*, οἱ *Ὀπούντιοι Λοκροί*, οἱ *Ἀκαρνᾶνες ἐν μέρει*, οἱ *Λευκάδιοι*, αἱ *Δωρικαὶ ἀποικίαι ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ*, ὁ *Περδίκκας βασιλεὺς τῆς Μα-κεδονίας*, καὶ τέλος *αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν*· μετὰ δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐκτὸς τῶν πολλῶν ὑποτελῶν νήσων καὶ παραλίων πόλεων τοῦ Αἰγαίου πελάγους: οἱ *Πλαταιεῖς*, οἱ *ἐν Ναυπάκτῳ Μεσσήνιοι*, οἱ *πλεῖστοι τῶν Ἀκαρνάνων*, οἱ *Κερκυραῖοι*, οἱ *Ζακύνθιοι*, οἱ *Κε-φαλλῆνες*, *Λοκροὶ* οἱ *Ὀζόλαι*, οἱ *Χῖοι*, οἱ *Λέσβιοι* καί τινες *Θεσσα-λοὶ* ἡγεμόνες. Ἡ πολεμικὴ δὲ τῶν Ἀθηναίων *δύναμις* κατὰ μὲν τὴν θάλασσαν συνίστατο ἐκ *300 τριήρων*, τῶν ὁποίων τὰ πληρώματα ὑπε-λογίζοντο εἰς *30—40,000* ὡς ἔγγιστα ἐμπείρων ναυτῶν, κατὰ δὲ τὴν γῆν ἐκ *13,000* ὁπλιτῶν ἐπιτηδείων πρὸς τὸν ὕπαιθρον πόλεμον καὶ *16,000 ἑτέρων πεζῶν* χρησιμευόντων εἰς φρουρὰς καὶ εἰς ἄμυναν τῆς πόλεως καὶ προσέτι εἰς *τρισχιλίους περίπου ἱππεῖς*, *ἱπποτοξότας* καὶ *πεζοτοξότας*. Ὁ δὲ τῶν Πελοποννησίων κατὰ γῆν στρατὸς συ-νεποσοῦτο εἰς *60,000 ἀνδρῶν* λογάδων· ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις αὐ-τῶν κατ' ἀρχὰς μικρὰ περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ ἀγῶνος, προστεθείσης τῆς ἐνεργοῦ συνδρομῆς τῆς Σικελίας καὶ τῶν Περσῶν, ἀπέβη ση-μαντική.

§ 243. **Πρῶτον μέρος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέ-μου (431-421).** Ἐν ἔαρι τοῦ 431 ἔτους ἓξ *μῆνας* μετὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας οἱ Θηβαῖοι εἰσέβαλον αἴφνης νυκτὸς εἰς τὴν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων *Πλάταιαν* προσκεκλημένοι παρὰ τῆς αὐτόθι ὀλιγαρχικῆς μερίδος, ἥτις διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν ἤθελε νὰ κατα-βάλῃ τὸ ἰσχύον δημοκρατικὸν κόμμα· ἀπεδιώχθησαν ὅμως πάλιν ἅμα παρελθόντος τοῦ πρώτου τρόμου καὶ 180 ἐξ αὐτῶν αἰχμαλωτισθέντες ἐσφάγησαν πρὶν φθάσῃ ἡ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ζητηθεῖσα βοήθεια. Ἡ

ὡμὴ αὕτη πρᾶξις τῶν Πλαταιέων ἐπετάχυνε τὴν ἔναρξιν τοῦ παρασκευαζομένου ἐμφυλίου πολέμου.

Εἰσβολὴ Λακεδαιμονίων ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον εἰς Ἀττικὴν (431). Ὅθεν ἐν *μηνὶ Ἰουλίῳ* οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν, ἡγουμένου τοῦ *Ἀρχιδάμου*, ὑπερέβαλον τὸν Ἰσθμὸν καί, ἀφοῦ ἐπὶ ματαίῳ ἐπειράθησαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας κειμένην ὀχυρὰν *Οἰνόην*, πορευόμενοι καταστρεπτικῶς διὰ τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τοῦ Θριασίου πεδίου ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὰς *Ἀχαρνὰς ἑξήκοντα σταδίους* μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν.

Δύο Ἀθηναϊκοὶ στόλοι λεηλατοῦσι τὰ τῆς Πελοποννήσου παράλια καὶ ἄλλα. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς εἶχον εἰσέλθη κατὰ συμβουλὴν τοῦ Περικλέους μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων εἰς τὴν πόλιν μεταβιβάσαντες τὰ ποίμνιά των εἰς τὰς παρακειμένας νήσους. Εἰκαὶ δυσανασχετοῦντες διὰ τὴν ὁποίαν ἔβλεπον δήωσιν τῶν ἀγρῶν των ἤθελον νὰ ἐξορμήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ Περικλῆς ὅμως κρίνων ἀσύμφορον τὸν ἐκ παρατάξεως πόλεμον πρὸς πολὺ ἰσχυρότερον ἐχθρὸν τοὺς ἀνέστελλεν ἀρκούμενος νὰ διακωλύῃ μόνον διά τινων ἱππικῶν ἀποσπασμάτων τὴν ἐπὶ πολὺ ἐκείνου προχώρησιν. Ἐξέπεμψε δ' ἐν τῷ μεταξὺ *δύο* στόλους, τὸν μὲν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ὅστις προσέβαλε τὴν *Μεθώνην*, ἐπόρθησε τὴν *Φειὰν* τῆς Ἠλείας καὶ τὸ *Σόλλιον* καὶ προχωρῶν περαιτέρω ἐκυρίευσε τὴν *Ἄστακον* ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ καὶ τὴν νῆσον *Κεφαλληνίαν*· τὸν δὲ περὶ τὴν *Λοκρίδα*, ὅστις πολλὰ αὐτῆς μέρη ἐδήωσε καὶ τὸ *Θρόνιον* κατέλαβε καὶ τὴν νῆσον *Ἀταλάντην* ἐρήμην πρότερον οὖσαν ἐτείχισεν. Ἡ ἀγγελία τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων τῶν Ἀθηναίων καὶ συνάμα ἡ ἔλλειψις τῶν ἐπιτηδείων ἠνάγκασαν τοὺς περὶ τὸν Ἀρχίδαμον νὰ ἐγκαταλίπωσι ταχέως τὴν Ἀττικὴν καὶ νὰναχωρήσωσιν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Ἀκολούθως, ἐγγίζοντος τοῦ χειμῶνος, αὐτὸς ὁ Περικλῆς εἰσέβαλε μετὰ μεγάλης δυνάμεως εἰς *Μεγαρίδα* καὶ ἐπόρθησε τὴν χώραν· μετὰ δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἐπάνοδόν του κατώρθωσε δι' ἐπιτηδείων διαπραγματεύσεων νὰ ἑλκύσῃ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος του τόν τε *Σιτάλκην* ἰσχυρὸν καὶ πλούσιον δυνάστην τῶν Θρᾳκῶν καὶ τὸν ἀκατάστατον *Περδίκκαν* βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ τέλος διά τινος λαμπροτάτου *ἐπιταφίου λόγου* ὑπὲρ τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων ἐσπούδασε νὰ ἐξάψῃ τὸ φρόνημα καὶ τὸν ζῆλον τῶν συμπολιτῶν του. — Οὕτω δ' ἐτελεύτα τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου.

Δευτέρα εἰσβολὴ Λακεδαιμονίων ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον, ἐπίπλους Ἀθηναϊκοῦ στόλου κατὰ Πελοποννήσου καὶ ἀλλαχοῦ, λιμός, θάνατος Περικλέους (430-429). Τὸ δεύτερον ἔτος (430) ἅμα τοῦ θέ-

ρους ἐπιγενομένου ὁ *Ἀρχίδαμος* εἰσέβαλε καὶ αὖθις εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔφθειρε τὴν χώραν. Κατὰ τὴν προκειμένην δὲ περίστασιν εἶχε σύμμαχον πολὺ σκληρότερον ἐχθρόν, τὴν *λοιμώδη ἐκείνην νόσον*, ἥτις ἀπὸ *Αἰθιοπίας* τῆς ὑπὲρ Αἰγύπτου ἀρξαμένη καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν *Αἴγυπτον* καὶ *Λιβύην* καὶ εἰς πολλὰς τῆς *Ἀσίας χώρας* διαδοθεῖσα ἐνέσκηψεν αἰφνιδίως εἰς τὸν *Πειραιᾶ* κατὰ πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς *Ἀθήνας*. Τόσῳ δὲ μείζων ἦτο ὁ ἐντεῦθεν προκύψας ὄλεθρος, ὅσον εἰς τὴν ἐπίτασίν του συνέτρεχον ἡ *συσσώρευσις τῶν κατοίκων* συγκομισθέντων, ὡς προείρηται, ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰς τὸ ἄστυ, ἡ τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν ἐν πνιγηραῖς καλύβαις *δίαιτα* καὶ τὰ ἐπικρατοῦντα τῆς ὥρας *καύματα*. Οἱ Πελοποννήσιοι φοβηθέντες τὸ μόλυσμα διέμειναν τὸ θέρος τοῦτο ὀλίγον χρόνον ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ὁ δὲ Περικλῆς ἐπιμένων εἰς τὸ ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς παρεδέχθη σύστημα παρεσκεύασεν *ἑκατὸν νεῶν* ἐπίπλουν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀνέλαβεν ἤδη αὐτὸς οὗτος τὴν διοίκησιν ἔχων συμβοηθοὺς καὶ τοὺς *Λεσβίους* καὶ *Χίους*. Περιπλέων δὲ τὰς ἀκτὰς ἔφθειρεν ἐκ διαδοχῆς τὴν *Ἐπίδαυρον*, τὴν *Τροιζῆνα*, τὴν *Ἑρμιόνην* καὶ ἐπόρθησε τὰς *Πρασιὰς* πόλισμα τῆς Λακωνικῆς ἐπιθαλάσσιον, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως, διότι ὁ λοιμὸς τὸν ἠκολούθει κατὰ πόδας φέρων ὄλεθρον εἰς τὰ πληρώματα. Καίπερ δὲ εἰς πάντα ἐκτιθέμενος κίνδυνον καὶ τὰ πάντα ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν του πράττων δὲν ἐδύνατο ὅμως νὰ κατασιγάσῃ τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν, τὴν ὁποίαν ἐπηύξανεν ὁσημέραι ἡ θλιβερὰ τῶν πραγμάτων κατάστασις. Κατηγορηθεὶς λοιπὸν ὡς αἴτιος τῶν παρόντων δεινῶν *ἐζημιώθη 15 τάλαντα* καὶ συνάμα *ἐστερήθη τῆς στρατηγίας*. Κατ' αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἔπαθε καὶ δυστυχήματα ἀλλεπάλληλα. Ἐπικρατοῦντος τοῦ λοιμοῦ εἶδεν ἐκλείποντας τοὺς ἀξιολογωτέρους φίλους του, ἀπέβαλε πολλὰ τῆς οἰκογενείας του *μέλη* ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου· καὶ ὅμως δὲν ἀπεδειλίασεν οὐδὲ προὔδωκε τὸ φρόνημα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν συμφορῶν. Ὅτε ὅμως, τελευτήσαντος ὑπὸ τῆς νόσου καὶ τοῦ τελευταίου καὶ φιλτάτου υἱοῦ του *Παράλου*, ἔμελλε νὰ ἐπιθέσῃ κατὰ τὰ Ἑλληνικὰ ἔθιμα εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὸν νεκρικὸν στέφανον, δὲν ἐδυνήθη πλέον νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του· οἱ Ἀθηναῖοι τότε συγκινηθέντες ὑπὸ τοῦ πάθους τοῦ ἀνδρὸς καὶ μετανοήσαντες ἐνεχείρισαν πάλιν τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ φεῦ! ἡ τελευταία αὕτη τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ Περικλέους περίοδος ὑπῆρξε βραχυτάτη· διότι τῷ ἑπομένῳ ἔτει (429) καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἔτι ἐπιπολαζούσης νόσου προσβληθεὶς *ἐγένετο θῦμα αὐτῆς*. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπῆρξε δυστύχημα μέγα καὶ ἀνεπανόρθωτον. Ὁ δῆμος ἐστερημένος τοῦ μόνου ἀξίου ἀρχηγοῦ του παρεδόθη ἔκτοτε εἰς

χεῖρας αἰσχρῶν καὶ ἀναξίων *δημαγωγῶν*, οἵτινες κατανήλισκον ἀνοήτως τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξωτερικὰ μέσα καὶ διὰ τῆς ἀκολασίας των ἐλυμαίνοντο τὰ κοινά.

Τοῦ λοιποῦ δὲ ὁ ἀγὼν λαμβάνει ἐπὶ μᾶλλον μείζονα ἔκτασιν, ἐνῷ καὶ τὰ δύο ἀντίπαλα μέρη σπεύδουσι νὰ καθολικεύσωσιν αὐτὸν ἐκτὸς τοῦ κυρίου θεάτρου καὶ εἰς τὰς συμμάχους χώρας καὶ ἀπώτερον εἰς τὰς ἀποικίας.

Πολιορκία Πλαταιῶν (429-427). Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ τρίτου ἔτους (429) οἱ *Πελοποννήσιοι, ἡγουμένου πάλιν τοῦ Ἀρχιδάμου*, ἐστράτευσαν *ἐπὶ Πλάταιαν* μὴ ἀνεχόμενοι τὴν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συμμαχίαν της καὶ θεωροῦντες ταύτην ὡς παραβίασιν τῆς συμβάσεως, δι' ἧς, ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἠλευθερώθη ἀπὸ τῶν Μήδων, κοινῇ ψήφῳ ἡ χώρα αὐτῆς ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ οὐδετέρα. «Οἱ Πλαταιεῖς ὤφειλον, εἶπεν ὁ Ἀρχίδαμος, ἐμμένοντες εἰς τοὺς ὅρκους των νὰ συμπολεμήσωσι μετὰ τῶν Πελοποννησίων μᾶλλον πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν ὅσοι ἤδη ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους διατελοῦσιν. Ἀλλ' ἂν διὰ φόβον πρὸς τὰς Ἀθήνας δὲν ἐτόλμησαν νὰ πράξωσι τοῦτο, ἐδύναντο νὰ μεταχωρήσωσιν ὅπου ἤθελον ἕως οὗ ὁ πόλεμος διαρκεῖ, παραδίδοντες πόλιν καὶ οἰκίας ὡς παρακαταθήκην εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ καταγράφοντες πάντα τὰ πράγματα αὐτῶν ἵνα μετὰ τὴν ἐπιστροφήν των τὰ ἀναλάβωσιν.» Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, οἵτινες προηγουμένως ἤδη εἶχον δεχθῆ εἰς τὴν πόλιν των παῖδας καὶ γυναῖκας τῶν Πλαταιέων, ἐρωτηθέντες περὶ τοῦ πρακτέου ἀπεδοκίμασαν τὴν παραδοχὴν τῆς αἰσχρᾶς συνθήκης καὶ ὑπεσχέθησαν εἰς τοὺς πιεζομένους νὰ μὴ τοὺς ἐγκαταλείψωσιν. Οὕτω λοιπὸν οἱ μὲν Πλαταιεῖς ἀπέρριψαν τὴν αἴτησιν τῶν Πελοποννησίων, οὗτοι δὲ ἤρξαντο παραχῶμα τῆς πολιορκίας τῶν Πλαταιῶν.

Ἀτυχὴς Λακεδαιμονίων ἀπόπειρα ἁλώσεως τῆς Στράτου, νίκη Φορμίωνος παρὰ Ναύπακτον. Καὶ οἱ *Ἀμβρακιῶται* καὶ οἱ *Χάονες*, οἵτινες ἤθελον νὰλλοτριώσωσι τὴν Ἀκαρνανίαν πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἔλαβον κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον βοηθείας ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων προσδοκώντων ἐκεῖθεν μέγα ὄφελος. Ἀλλ' ἀφοῦ ἥ τε μελετηθεῖσα ἐξ ἐφόδου ἅλωσις τῆς *Στράτου* τῆς μεγίστης Ἀκαρνανικῆς πόλεως ἀπέτυχε καὶ ὁ *Κορινθιακὸς στόλος*, ὅστις ἔμελλε νὰ φέρῃ νέας δυνάμεις πρὸς τοὺς ἐν Ἀκαρνανίᾳ πολεμοῦντας Λακεδαιμονίους, συναντηθεὶς μετὰ τῆς παρὰ τὴν *Ναύπακτον* προφυλαττούσης καὶ ὑπὸ τοῦ γενναίου *Φορμίωνος* διοικουμένης Ἀθηναϊκῆς μοίρας καὶ ἐλθὼν εἰς μάχην κατετροπώθη, ὁ ἀγὼν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἔλαβεν ἄλλην φάσιν. Καὶ οἱ Πελοποννήσιοι δῆλον ὅτι ἐζήτησαν τὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων κατὰ θάλασσαν· ἀντὶ τῶν πρώτων 45 παρέταξαν ἤδη 77 *τριήρεις*, ὁ δὲ Φορμίων,

ὅστις εἶχε μόλις τὸν ἥμισυν ἀριθμόν, ἐδέχθη τὴν ναυμαχίαν καὶ τὸ πρῶτον ὑποχωρήσας ἔπειτα *ἐφάνη νικητὴς* καὶ ἐβεβαίωσεν οὕτω λαμπρῶς τὴν θαλάσσιον τῶν Ἀθηναίων ὑπεροχήν. Καὶ ἄλλο δὲ σύγχρονον τῶν Σπαρτιατῶν ἐγχείρημα κατὰ τοῦ *Πειραιῶς* ἀπέβη οὐδὲν ἧττον ἀτυχές, κατέστησε δὲ μόνον τοῦ λοιποῦ προσεκτικωτέρους τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ λιμένος των.

Ἀποστασία, πολιορκία καὶ ὑποταγὴ Μιτυλήνης (428-427). Πόσον δὲ ὁ πόλεμος παρατεινόμενος γίνεται ἐπὶ μᾶλλον τραχὺς καὶ κακοήθης, τοῦτο δεικνύουσι μάλιστα τὰ προσεχῆ συμβεβηκότα τῆς *Μιτυλήνης*, τῶν *Πλαταιῶν* καὶ τῆς *Κερκύρας*.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον καὶ αὖθις (τὸ τέταρτον ἔτος) ὡς πορθηταὶ εἰς τὴν Ἀττικήν, ἦλθεν ἐκ *Τενέδου* καὶ *Μηθύμνης* ἀγγελία εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι οἱ *Μιτυληναῖοι* συμμαχήσαντες λάθρα μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν ἡτοιμάζοντο νὰ ἀποστατήσωσιν. Ἡ ἀπώλεια τῆς Λέσβου ἐχούσης στόλον ἀξιόλογον δὲν ἐδύνατο νὰ ἦνε οὐδαμῶς εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀδιάφορος. Καὶ τοῦτο γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ὁποίας κατέβαλον ἄκρας σπουδῆς εἰς ματαίωσιν τῆς μελετωμένης ἀποστάσεως· διότι, ἐν ᾧ δι' *ἑκατὸν μὲν πλοίων* περιεφρούρουν τὴν Ἀττικήν, τὴν *Εὔβοιαν* καὶ τὴν *Σαλαμῖνα*, δι' ἄλλων δ' *ἑκατὸν* ἐπόρθουν κατὰ τὸ σύνηθες τὰς παραλίας τῆς Πελοποννήσου, συγχρόνως ἐξέπεμψαν καὶ *τεσσαράκοντα* εἰς Λέσβον. Ταῦτα δὲ καὶ *χίλιοι ὁπλῖται*, τοὺς ὁποίους μετ' οὐ πολὺ ὡδήγησεν ὁ *Πάχης*, συνέκλεισαν παντοχόθεν τὴν Μιτυλήνην, ὥστε, βραδυνούσης τῆς τῶν Λακεδαιμονίων βοηθείας, ἡ πόλις αὕτη ἠναγκάσθη δι' ἔλλειψιν τροφῶν καί τινα ἐσωτερικὴν στάσιν νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς πολιορκητὰς ἐπὶ συνθήκῃ ὅμως τοῦ νὰ μὴ πράξωσί τι κατὰ τῶν ἐνόχων μέχρις οὗ πρεσβεία τις Μιτυληναίων σταλεῖσα εἰς Ἀθήνας φέρῃ τὴν περὶ αὐτῶν ὁριστικὴν τοῦ δήμου ἀπόφασιν. Μεθ' ἡμέρας δ' *ἑπτὰ* ἀπὸ τῆς παραδόσεως καταπλεύσας εἰς *Ἔμβατον τῆς Ἐρυθραίας* ὁ τὸν Πελοποννησιακὸν στόλον διοικῶν *Ἀλκίδας* οὐ μόνον δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἀνάσωσιν τῆς Μιτυλήνης, ἀλλὰ φοβούμενος τὴν δίωξιν τῶν Ἀθηναίων ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ ὅτι τάχιστα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πάχης ἀφοῦ τὸν κατεδίωξεν εἰς μάτην ἐπιστρέψας εἰς Λέσβον ἀπέπεμψεν *τοὺς μάλιστα ἐνόχους τῶν Μιτυληναίων εἰς Ἀθήνας*, ὅπου ὁ δῆμος συνελθὼν πάραυτα ἐν ἐκκλησίᾳ ἐψήφισε νὰ φονευθῶσιν οἵ τε παρόντες καὶ ἅπαντες οἱ ἡβῶντες Μιτυληναῖοι καὶ πρὸς τοῦτο ἐστάλησαν ἀμέσως διαταγαὶ εἰς τὸν Πάχητα. Ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες δὲν ἦσαν φύσει σκληροί, ἐδείχθησαν μετανοοῦντες διὰ τὴν ἀπόφασίν των. Ὅθεν οἱ φιλανθρωπότεροι ὠφειλόμενοι

ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης συνεκάλεσαν ἐκ νέου τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ὁ μὲν βίαιος καὶ θρασὺς *Κλέων* ἐσπούδασε παντὶ σθένει νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν διατήρησιν τῶν ἤδη ψηφισθέντων, ἀλλ' ὁ ἐμβριθέστερος ῥήτωρ *Διόδοτος* ἀποδείξας ὅτι τὸ περὶ ἀναιρέσεως ἐν γένει τῶν Μιτυληναίων ψήφισμα οὐ μόνον προσέκρουεν εἰς τὸ *θεῖον καὶ ἀνθρώπινον* δίκαιον καταγινωσκομένης τῆς αὐτῆς ζημίας εἰς ἀδικοῦντας καὶ μὴ ἀδικοῦντας, ἀλλ' ἀντέκειτο καὶ εἰς τὸ ἴδιον τῶν Ἀθηναίων συμφέρον καθιστῶν ἀνέλπιστον τὴν μετάγνωσιν τῶν ἀποστατῶν, κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ ἡ ἐπιεικεστέρα γνώμη. Εὐθὺς δ' ἐστάλη *ἄλλη τριήρης* κομίζουσα ἐναντίας τῶν προτέρων διαταγὰς πρὸς τὸν Πάχητα, καὶ εὐτυχῶς ἔφθασεν ἐγκαίρως, ὥστε νὰναστείλῃ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγήν. Ἀλλὰ (φεῦ!)† ἡ πρώτη ἀπόφασις δὲν μετεβλήθη καὶ ὡς πρὸς τοὺς προαποσταλέντας ὑπὸ τοῦ Πάχητος Μιτυληναίους· κατὰ πρότασιν τοῦ αἱμοχαροῦς Κλέωνος *πάντες οὗτοι ἐθανατώθησαν*. Συγχρόνως δὲ *καθῃρέθησαν τὰ τείχη* τῶν Μιτυληναίων καὶ *παρελήφθη* ὁ στόλος των· ὕστερον δ' ἐπέμφθησαν *κληροῦχοι Ἀθηναῖοι* εἰς Λέσβον, καταδικασθέντων τῶν κατοίκων νὰ ἐργάζωνται τὴν γῆν καὶ νὰ τελῶσιν ἐτήσιον *φόρον δύο μνᾶς κατὰ κλῆρον*.

Ἅλωσις Πλαταιῶν καὶ καταστροφὴ (*427*). Μείζονα δ' ἔτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπέστη συμφορὰν ἡ εἰς τὸν Ἐλευθέριον Δία καθιερωμένη Πλάταια, ἥτις πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐπιέζετο δεινῶς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν. Διότι τῷ μὲν χειμῶνι τοῦ παραληλυθότος ἔτους *διακόσιοι καὶ εἴκοσι*, τὸ ἥμισυ σχεδὸν μέρος τῆς μικρᾶς φρουρᾶς της, διὰ τολμηρᾶς νυκτερινῆς ἐξόδου ὑπερβάντες τὰ διπλᾶ τῶν πολιορκητῶν χαρακώματα διεσώθησαν εἰς Ἀθήνας· ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον θέρος, καταναλωθεισῶν τῶν τροφῶν, ἡ στενοχωρία τῶν ὑπολειφθέντων ηὔξησεν εἰς τοσοῦτον, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων συνθήκην, καθ' ἣν μετὰ τὴν ἑκουσίαν παράδοσιν τοῦ χωρίου ὤφειλον μόνον οἱ αἴτιοι, καὶ οὗτοι πάλιν ὄχι ἀδίκαστοι, νὰ τιμωρηθῶσιν. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ ἐκ Σπάρτης μετακληθέντες *πέντε δικασταὶ* ἀντὶ νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ ἱερὸν καθῆκόν των ἀδεκάστως χαριζόμενοι εἰς τοὺς Θηβαίους τοὺς ἀδιαλλάκτους ἐχθροὺς τῶν Πλαταιέων ἠρκέσθησαν νὰ ἐρωτήσωσιν ἁπλῶς τούτους, ἐὰν ἐν τῷ *παρόντι πολέμῳ* ἐφάνησεν ὠφέλιμοι εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ φυσικὸν λόγον ἀπήντησαν ἀποφατικῶς, εὐθὺς *ποινὴ θανάτου* κατεγνώσθη εἰς πάντας. Ἀπωλέσθησαν δὲ οὕτω *διακόσιοι Πλαταιεῖς καὶ εἴκοσι πέντε Ἀθηναῖοι*, οἵτινες ἔτυχον συμπολιορκούμενοι· αἱ δὲ *γυναῖκες* ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἡ πόλις ἔπειτα *κατηδαφίσθη* ἐκ θεμελίων πρὸς αἰώνιον αἶσχος τῶν Θηβαίων, ἐν ᾧ μόνη

† ἐπάνω ἐπὶ τῆς γραμμῆς

αὕτη ἐκ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων συνηγωνίσθη ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν μέγαν ἐκεῖνον κατὰ τοῦ Πέρσου ἀγῶνα!

Ὠμοτάτη στάσις Κερκυραίων καὶ ὄλεθρος ἀριστοκρατικῶν (427-425). Μετὰ τὸ τῶν Πλαταιῶν ἀκολουθεῖ εὐθὺς καὶ τὸ ἄλλο οὐχ ἧττον φρικαλέων σκηνῶν θέαμα τὸ τῆς Κερκύρας. Ἀπὸ τοῦ Ἐπιδαμνίου ἤδη πολέμου ὑπῆρχον ἐνταῦθα, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον, *δύο ἀντίθετοι μερίδες, ἡ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἡ τῶν δημοκρατικῶν*, αἵτινες, ἀποπειραθέντων κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τῶν Κορινθίων νὰ προσελκύσωσι τὴν νῆσον εἰς τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν ὑπ' αὐτῶν ἄλλοτε αἰχμαλωτισθέντων Κερκυραίων, περιῆλθον εἰς ῥῆξιν σφοδράν. Ἡ δημοκρατικὴ μερίς, εἰς τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐρειδομένη, ὑπερίσχυσε. Ὅθεν κατὰ πρότασιν τοῦ προεστῶτος ταύτης *Πειθίου* πάντες οἱ πλουσιώτεροι τῶν *ἀριστοκρατικῶν* ὑπεβλήθησαν εἰς δίκην καὶ ἐζημιώθησαν διὰ τὴν ὁποίαν δῆθεν ἔπραξαν ἀσέβειαν κόψαντες χάρακας ἐκ τοῦ τεμένους τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀλκινόου. Μὴ δυνάμενοι δὲ οὗτοι νὰ ἐκτίσωσι τὴν ζημίαν, οὖσαν μεγάλην, ἐκάθισαν ἱκέται ἐν τοῖς ναοῖς. Διαδοθείσης δ' ἐν τῷ μεταξὺ τῆς φήμης ὅτι ὁ Πειθίας, ὅστις ἦτο καὶ βουλευτής, ἔμελλε νὰναπείσῃ τὸ πλῆθος ἵνα συνδέσῃ συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, οἱ εἰρημένοι καὶ μετ' αὐτῶν πολλοὶ τῶν κορινθιαζόντων συστάντες καὶ λαβόντες ἐγχειρίδια εἰσέβαλον αἴφνης εἰς τὴν Βουλήν, ὅπου *σὺν τῷ Πειθίᾳ ἐφόνευσαν* καὶ ἄλλους βουλευτὰς καὶ ἰδιώτας *ἕως ἑξήκοντα*. Ὀλίγοι δέ τινες ὁμόφρονες τοῦ Πειθίου κατέφυγον εἰς Ἀττικήν τινα τριήρη παροῦσαν. Ἔκτοτε οἱ *Ἀθηναῖοι* καὶ *Πελοποννήσιοι* ἀνεμίχθησαν ἀπροκαλύπτως εἰς τὰς Κερκυραϊκὰς διενέξεις. Γενομένης δὲ μετ' οὐ πολὺ σφοδρᾶς συμπλοκῆς ἐν τῇ πόλει, οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἀπεχώρησαν εἰς *τὴν ἀκρόπολιν* καὶ εἰς τὰ μετέωρα τῆς πόλεως, οἱ δὲ ὀπαδοὶ τῶν Κορινθίων κατέλαβον τὴν ἀγορὰν καὶ τὸν πρὸς αὐτὴν *Ὑλλαϊκὸν λιμένα*. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν προσέλαβον συμμάχους τοὺς δούλους ὑποσχεθέντες αὐτοῖς ἐλευθερίαν, οἱ δὲ ἐνισχύθησαν δι' *ὀκτακοσίων* ἐπικούρων ἐλθόντων ἐκ τῆς Ἠπείρου. Δευτέρα ἄλλη μάχη ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς πρώτους. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἔφθασεν ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς *Νικόστρατος* ἐρχόμενος βοηθὸς ἐκ Ναυπάκτου μετὰ *δώδεκα νεῶν καὶ πεντακοσίων ὁπλιτῶν*· ἴσχυσε δὲ οὗτος νὰ πείσῃ τοὺς διαφερομένους ὥστε νὰ συνδιαλλαγῶσι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐνταυτῷ νὰ συμμαχήσωσι στενώτατα μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα πράξας ἡτοιμάζετο νὰποπλεύσῃ, οἱ προστάται τοῦ δήμου προσελθόντες τὸν ἔπεισαν νὰ καταλίπῃ αὐτοῖς *πέντε ἐκ τῶν* πλοίων του, ὅπως χρησιμεύσωσιν εἰς πᾶσαν ἐνδεχομένην κίνησιν τῶν ἐναντίων, καὶ λάβῃ

ἀντ' αὐτῶν ἴσα Κερκυραϊκά· ἔπειτα δὲ κατέλεγον εἰς ταῦτα τοὺς ἐχθρούς των, οἵτινες φοβηθέντες μὴ σταλῶσιν εἰς Ἀθήνας ἐκάθισαν ἱκέται εἰς τὸ τῶν Διοσκούρων ἱερόν. Σπουδάσαντος δὲ εἰς μάτην τοῦ Νικοστράτου νὰ τοὺς ἀναστήσῃ ἐκεῖθεν καὶ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ, ὁ δῆμος ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι οὗτοι ἐβουλεύοντο κακὰ ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ἤθελε βεβαίως τοὺς διαφθείρῃ, ἐὰν μὴ ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ. Οἱ λοιποὶ ἀριστοκρατικοὶ περὶ τοὺς 400 βλέποντες τὰ γινόμενα προσέφυγον εἰς τὸ *Ἡραῖον*, ἀλλ' ὁ λαὸς ἐπειθανάγκασεν αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πρὸ τοῦ Ἡραίου κειμένην *Πτυχίαν νῆσον*. Ἐν τούτῳ δὲ οὔσης τῆς στάσεως, τὴν *τετάρτην ἢ πέμπτην ἡμέραν* μετὰ τὴν διακομιδὴν τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν νῆσον *τρεῖς* καὶ *πεντήκοντα* Πελοποννησίων *νῆες*, ὧν ἡγοῦντο ὁ Ἀλκίδας καὶ ὁ Βρασίδας, φανεῖσαι ἀπέκρουσαν τὰς μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἡνωμένας *ἑξήκοντα* τῶν Κερκυραίων τριήρεις, δὲν ἐτόλμησαν ὅμως νὰ ἐπιπλεύσωσι εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἅμα ἔμαθον ὅτι στόλος Ἀθηναϊκὸς προσέπλεεν ἀπὸ Λευκάδος φοβηθεῖσαι ἀνεχώρησαν κατὰ τάχος εἰς τὰ ἴδια. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των δὲ οἱ δημοκρατικοὶ Κερκυραῖοι ὑποπτεύοντες μὴ οἱ ἐν Πτυχίᾳ ἀντίπαλοί των νεωτερίσωσιν, ἀναλαβόντες αὐτοὺς ἐκεῖθεν τοὺς ἐπανήγαγον πάλιν εἰς τὸ Ἡραῖον καὶ ἤδη ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων ἀπεφάσισαν νὰ κορέσωσι τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεώς των κατ' αὐτῶν. Ὅθεν περιπλέοντες μετὰ τῶν πλοίων των τὸν Ὑλλαϊκὸν λιμένα ἐφόνευον ὄντινα τῶν ἐχθρῶν ἐλάμβανον καὶ ὅσους ἐκ τῆς ἐναντίας φατρίας εὕρισκον ἐντὸς αὐτῶν τῶν πλοίων. Ἔπειτα δ' ἐλθόντες εἰς τὸ Ἡραῖον ἔπεισαν *πεντήκοντα ἐκ τῶν ἱκετῶν* νὰ ἐξέλθωσιν ἐπὶ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελον δικασθῆ. Πάντες μὲν οὗτοι ἐθανατώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέστρεψαν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τὸν βίον ἄλλοι μὲν κρεμασθέντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν δένδρων καὶ ἄλλοι ἄλλως διαφθείραντες ἑαυτούς. *Ἑπτὰ ἡμέρας*, παρόντος τοῦ ναυάρχου τῶν Ἀθηναίων, ὁ δῆμος ἐξηκολούθησε φονεύων ἀνηλεῶς τοὺς ὑποτιθεμένους ἐχθρούς του ὡς διανοουμένους δῆθεν τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας· *πεντακόσιοι* δὲ περίπου διαφυγόντες τὴν λύσσαν τοῦ ὄχλου διέβησαν εἰς τὴν ἀπέναντι ἠπειρωτικὴν παραλίαν, ὅθεν μετά τινα χρόνον ἐπανῆλθον καὶ ὀχυρωθέντες ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς *Ἰστώνης* ἔβλαπτον ἐκεῖθεν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ὅσον ἐδύναντο. Μετὰ ταῦτα (425) ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ παραδοθῶσι εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς *Εὐρυμέδοντα* καὶ *Σοφοκλέα*, οἵτινες τοὺς διεκόμισαν ὑποσπόνδους εἰς τὴν νῆσον Πτυχίαν μέχρις οὗ πεμφθῶσιν εἰς Ἀθήνας, κηρύξαντες ὅτι ἐάν τις αὐτῶν συλληφθῇ ἀποδιδράσκων αἱ σπονδαὶ θέλουσι θεωρηθῆ λελυμέναι πρὸς πάντας. Ἀλλ' οἱ προστάται τοῦ δήμου φοβούμενοι μὴ οἱ ἐχθροί

των ἀπολυθῶσι μηχανῶνται τοιοῦτόν τι ἵνα τοὺς παγιδεύσωσιν· ἔπεμψαν δῆλον ὅτι νομιζομένους τινὰς φίλους των εἰς τὴν νῆσον, οἵτινες ἴσχυσαν νὰ τοὺς πείσωσιν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἔμελλον νὰ τοὺς παραδώσωσιν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ δήμου καὶ τοῖς παρέσχον τὰ μέσα τῆς δραπετεύσεως. Οὕτω δὲ οἱ δυστυχεῖς ἐνέπεσον εἰς τὴν παγίδα, συνελήφθησαν ἐκπλέοντες καὶ παρεδόθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν εἰς τοὺς Κερκυραίους δημοκρατικούς, οἵτινες παραλαβόντες αὐτοὺς τοὺς ἐνέκλεισαν εἰς μέγα τι οἴκημα καὶ ὕστερον ἐξάγοντες ἀνὰ εἴκοσι δεδεμένους τοὺς ἀπέκτεινον διὰ παντοίων βασάνων. Ἀφοῦ δὲ τοιουτοτρόπως ἐθανατώθησαν *ἑξήκοντα*, οἱ λοιποὶ μαθόντες τὰ γενόμενα δὲν ἤθελον οὐδαμῶς νὰ ἐξέλθωσιν ἀμυνόμενοι διὰ παντὸς μέσου ἀπὸ τοῦ οἰκήματος. Τότε δὲ ὁ ἐξηγειρωμένος ὄχλος ἀναβὰς ἐπὶ τὸ στέγος καὶ ἀνασπάσας τὴν ὀροφὴν ἔρριπτεν ἐκεῖθεν βέλη καὶ κεράμους κατ' αὐτῶν. Πολλοὶ οὕτως ἀπωλέσθησαν, οἱ δ' ἐπίλοιποι, ἐπελθούσης τῆς νυκτός, διεφθάρησαν αὐτοχειρί, ὥστε τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν εὑρέθησαν ὅλοι νεκροὶ καὶ σωρευθέντες ἐπὶ ἁμαξῶν ἀπήχθησαν ἔξω τῆς πόλεως. Αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν, ὅσαι εἶχον ἐπιζήσῃ ἐξηνδραποδίσθησαν.—Οὕτως ὠμὴ καὶ φρικαλέα προέβη ἡ στάσις αὕτη τῆς Κερκύρας· καὶ ἔδοξε τοιαύτη μᾶλλον, καθ' ὅσον ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον. Ὕστερον δὲ παρόμοιαι στάσεις ἐξερράγησαν σχεδὸν πανταχοῦ καὶ παρήγαγον τρομερὰ καὶ ὀλέθρια ἀποτελέσματα, τῶν ὁποίων τὴν ἐκπληκτικὴν εἰκόνα εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν μέγαν τοῦ πολέμου τούτου ἱστορικόν, τὸν Θουκυδίδην (Γ', 82, 3).

Ἐπίπλους Ἀττικῶν νεῶν ἐπὶ τὴν Σικελίαν (427). Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Εὐρυμέδοντος ἐκ τῆς Κερκύρας, οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν κατὰ πρῶτον *ἤδη εἴκοσι ναῦς εἰς Σικελίαν* καὶ στρατηγοὺς τὸν *Λάχητα καὶ Χαροιάδην*, λόγῳ μὲν τοῦ νὰ βοηθήσωσι τοὺς ὁμογενεῖς των Λεοντίνους, πολεμουμένους ὑπὸ τῶν Συρακουσίων, ἔργῳ δὲ προτιθέμενοι νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκεῖθεν κομιδὴν σίτου εἰς Πελοπόννησον καὶ συνάμα πρόπειραν ποιούμενοι ἐὰν ἐδύναντο νὰ ὑποτάξωσιν αὐτὴν τὴν ὡραίαν καὶ μεγάλην νῆσον, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχον ἀπευθύνῃ πρὸ πολλοῦ τὰ βλέμματά των. Αὕτη ἦτο ἡ τελευταία ἐπιχείρησις τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸ θέρος τοῦ πέμπτου ἔτους τοῦ πολέμου (427). Τῷ δ' ἐπιγενομένῳ χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ ἔτους *ἡ νόσος ἐπέσκηψε τὸ δεύτερον* εἰς Ἀθήνας καὶ διήρκεσεν ὄχι ὀλιγώτερον τοῦ ἑνὸς ἔτους ἐπενεγκοῦσα ὄλεθρον μέγαν. Κατὰ ταύτην καὶ τὴν προτέραν αὐτῆς ἐπίσκηψιν ἀπέθανον, βεβαιοῦντος τοῦ Θουκυδίδου, ὁπλῖται μόνον *τετρακισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι*, καὶ *ἱππεῖς τριακόσιοι*, τοῦ δὲ ἄλλου ὄχλου ἀνεξεύρετος ἀριθμός. Ἐγένοντο δὲ τότε καὶ πολλοὶ *σεισμοὶ* τῆς γῆς πολ-

λαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, μάλιστα δ' ἐν *Ἀθήναις*, *Εὐβοίᾳ* καὶ *Βοιωτίᾳ*.

Ἀττικοῦ στόλου ἐνέργειαι περὶ τὴν Σικελίαν, Μῆλον, Ὠρωπὸν Πελοπόννησον, Ἀκαρνανίαν, Λευκάδα, Αἰτωλίαν, (426). Τὸ ἐφεξῆς θέρος *ἕκτον ἔτος τοῦ πολέμου* οἱ Πελοποννήσιοι ἦλθον μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ σκοποῦντες νὰ εἰσβάλωσι κατὰ τὸ σύνηθες εἰς τὴν Ἀττικήν, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως τῶν Λακεδαιμονίων *Ἄγιδος* υἱοῦ τοῦ ἄρτι ἀποθανόντος Ἀρχιδάμου· ἀλλὰ σεισμῶν πολλῶν γενομένων ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν ἄπρακτοι. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καίπερ ἐλαττωθείσης τῆς δυνάμεώς των ὑπὸ τῆς νόσου, ἐφάνησαν πανταχοῦ καὶ πρὸς τὰ ἔξω μάλιστα δραστήριοι. Ὁ *Λάχης*, ὅστις ἀποθανόντος τοῦ Χαροιάδου ἀνέλαβεν ἐν Σικελίᾳ τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου, ἐκυρίευσε τὰς *Μυλὰς* τόπον ὀχυρὸν τῆς Μεσσήνης καὶ ἠνάγκασε τοὺς *Μεσσηνίους* εἰς ὑποταγήν. Ὁ *Νικίας* διευθύνθη τὸ πρῶτον μετὰ *ἑξήκοντα νεῶν κατὰ τῆς Μήλου* καὶ ἀποβὰς ἔφθειρεν αὐτήν· ἔπειτα δὲ ἐτράπη πρὸς τὸν ἐν Βοιωτίᾳ *Ὠρωπὸν* καὶ προσλαβὼν ἐνταῦθα τὴν ἐξ Ἀθηνῶν σταλεῖσαν δύναμιν εἰσέβαλεν εἰς *Τάναγραν*, ἐλεηλάτησε τὴν γῆν αὐτῆς καὶ συνάψας μάχην πρὸς τοὺς ἐπελθόντας *Ταναγραίους* καί τινας *Θηβαίους* δραμόντας εἰς βοήθειαν ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Ἄλλος δ' ἔμπειρος στρατηγός, ὁ *Δημοσθένης*, περιπλεύσας μεθ' ἑτέρων *ἑξήκοντα νεῶν* τὴν Πελοπόννησον ἦλθεν εἰς *Ἀκαρνανίαν*, ἐπόρθησε τὴν *Λευκάδα* καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν *Αἰτωλίαν*, ὅθεν ἐσκόπει νὰ προχωρήσῃ διὰ τῶν Λοκρῶν Ὀζολῶν εἰς Φωκίδα καὶ ἀκολούθως διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Ἐλατείας νὰ ἐπιπέσῃ εἰς Βοιωτίαν. Ἀφοῦ δὲ ἐλεηλάτησε *τρεῖς* ἐκ τῶν ἀτειχίστων Αἰτωλικῶν κωμῶν, προσβληθεὶς αἴφνης ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, συναθροισθέντων πανταχόθεν, ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν ἐπιχείρησίν του. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἠνώρθωσε περισσῶς τὴν συμφοράν του ταύτην κατορθώσας μετὰ τῶν Ἀκαρνάνων διὰ τῆς παρὰ τὰς *Ὄλπας ἐπιφανεστάτης νίκης* του νὰ ματαιώσῃ τὸ κατὰ τοῦ Ἀμφιλοχικοῦ Ἄργους κίνημα τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀμβρακιωτῶν.

Τὸ ἐν σφακτηρίᾳ πάθημα τῶν Σπαρτιατῶν (425). Τὸ στρατηγικὸν δὲ τοῦ ἀνδρὸς τούτου πνεῦμα ἔμελλε νὰ δειχθῇ ἔτι λαμπρότερον καὶ κατὰ τὸ *ἑπόμενον ἕβδομον ἔτος τοῦ πολέμου (425)*. Ἐν ᾧ δηλονότι στόλος τις Ἀθηναϊκὸς κατευθυνόμενος εἰς Σικελίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ προπεμφθεισῶν δυνάμεων περιέπλεε τὴν Πελοπόννησον, ὁ *Δημοσθένης*, ὅστις ἔλαβεν ὡς ἰδιώτης τὴν ἄδειαν νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸν πρὸς πᾶν ἄλλο συντελὲς ἐπιχείρημα κατὰ τῆς Πελοποννήσου εὑρισκόμενος παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσσηνίας προέτεινε νὰ ἀποβιβασθῶσιν εἰς *Πύλον* καὶ *τειχίσωσι* τὸ χωρίον, ὅπερ ἔχον λιμένα ἀξιό-

λογον ἐδύνατο κατὰ τὰς ὀξυδερκεῖς αὐτοῦ παρατηρήσεις νὰ χρησιμεύσῃ τὰ μάλιστα ὡς σταθμὸς διὰ τὰς πρὸς δυσμὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ συνάμα ὡς φρούριον, ὅθεν *Μεσσήνιοι* ὁρμώμενοι ἤθελον βλάπτη μεγάλως τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἀλλ' οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ μὴ πειθόμενοι ἤθελον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν περαιτέρω πλοῦν, ὅτε ὑπὸ τρικυμίας ἠναγκάσθησαν νὰ προσορμισθῶσιν εἰς τὴν Πύλον, ἥτις κατὰ προτροπὴν τοῦ Δημοσθένους ἐξετειχίσθη ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ συνεργαζομένων ὅλων τῶν στρατιωτῶν. Οἱ δὲ *Λακεδαιμόνιοι* μαθόντες τοῦτο καὶ αἰσθανόμενοι καλῶς τὸν κίνδυνον, ὅστις ἠπείλει τὴν μόλις *τετρακόσια στάδια* ἐντεῦθεν ἀπέχουσαν Σπάρτην, συνέδραμον πανταχόθεν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον καὶ πρὸς τελείαν ἀπόκλεισιν αὐτοῦ κατέλαβον τὴν παρατείνουσαν τὸν λιμένα καὶ ἐγγὺς ἐπικειμένην νῆσον *Σφακτηρίαν* διαβιβάσαντες ἐνταῦθα 420 ὁπλίτας μετὰ τῶν συνήθων Εἱλώτων. Ἡ μικρὰ τῶν Ἀθηναίων φρουρά, καίπερ ἐστερημένη σχεδὸν πάντων τῶν εἰς κραταιὰν ἄμυναν μέσων, εἶχεν ἤδη ἀποκρούσῃ μίαν πρώτην σφοδρὰν τῶν ἐχθρῶν προσβολήν, ὅτε *τεσσαράκοντα Ἀττικαὶ τριήρεις* ἄρασαι ἐκ Ζακύνθου εἰσέπλευσαν καὶ ἐκ τῶν δύο στενῶν τῆς εἰρημένης νήσου εἰσόδων καὶ ἐπιπεσοῦσαι κατὰ τῶν ἐχθρικῶν νεῶν τῶν μὲν αὐτῶν ἐκράτησαν, τὰς δὲ ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν γῆν καὶ οὕτω περιέκλεισαν τοὺς ἐν τῇ νήσῳ διαβιβασθέντας ὁπλίτας. Βλέποντες δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅτι οὐδεμία ἦν ἐλπὶς νὰ σώσωσι τοὺς ἄνδρας αὐτῶν ἔκριναν ἀναγκαῖον μετὰ μὲν τοῦ Δημοσθένους νὰ συμφωνήσωσιν ἀνακωχὴν ὅπλων, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας νὰ προτείνωσιν εἰρήνην. Ἀλλὰ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κλέωνος οἱ Ἀθηναῖοι ἀντέταξαν εἰς τὴν παραδοχὴν ταύτης τοσοῦτον τραχεῖς ὅρους, ὥστε αἱ διαπραγματεύσεις διεκόπησαν ταχέως. Παρατεινομένης δὲ τῆς ἁλώσεως τῆς νήσου καὶ ταλαιπωρουμένης τῆς φρουρᾶς τῶν Ἀθηναίων ἐν Πύλῳ δι' ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ποτίμου ὕδατος, ὁ δῆμος ἐν Ἀθήναις ἤρξατο νὰ μετανοῇ ὅτι εἶχεν ἀπορρίψῃ τὴν περὶ εἰρήνης πρότασιν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ὀργή του ἀπετείνετο ἰδίως κατὰ τοῦ Κλέωνος ὡς τοῦ κυριωτέρου αἰτίου τῆς ἀποφάσεώς του, οὗτος κατηγορήσας δειλίαν κατὰ τῶν στρατηγῶν περιῆλθε τέλος εἰς τὴν ἀνάγκην, ἀποποιηθέντος τοῦ Νικίου τὴν στρατηγίαν, νἀναλάβῃ αὐτὸς οὗτος ὅλον τὸν ἀγῶνα ὑποσχόμενος ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἢ νὰ φέρῃ ζῶντας εἰς Ἀθήνας τοὺς ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ Λακεδαιμονίους, ἢ νὰ τοὺς φονεύσῃ αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν πολλοὶ ἐγέλασαν εἰς τὴν κουφολογίαν ταύτην, οἱ δὲ φρονιμώτεροι εὐχαριστήθησαν ἐλπίζοντες, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, νὰ ἐπιτύχωσι θἄτερον τούτων, ἢ νὰ ἴδωσιν ὑποτεταγμένους τοὺς Λακεδαιμονίους ἤ, ὅπερ ἦν κρεῖττον, νἀπαλλαγῶσι τοῦ θρασέος δημαγω-

γοῦ. Τῳόντι δὲ ὁ Κλέων βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους εὐτύχησε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του· κρατερά τις ἀπόβασις εἰς τὴν νῆσον ἠνάγκασε τοὺς Λακεδαιμονίους ὁπλίτας μετὰ πεισματώδη ἄμυναν νὰ παραδοθῶσιν. Οὕτω 292 ἐξ αὐτῶν ὑπόλοιποι τῶν 420 ἐκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας. Ἀνεχώρησαν δ' ἀκολούθως καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκ τῆς Πύλου, ἥτις τοῦ λοιποῦ κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Αἱ μετέπειτα δ' ἐκείνων προσπάθειαι τοῦ νὰναλάβωσι τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὴν Πύλον ἀπέβησαν μάταιαι.

Ἀθηναῖοι καταλαμβάνουσι Κύθηρα, Θυρέαν καὶ Νίσαιαν τῶν Μεγάρων, ἡττῶνται περὶ Δήλιον, καταλείπουσι Σικελίαν (424). Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ προσεχοῦς ἔτους (424) οἱ Ἀθηναῖοι ἴσχυσαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν νῆσον τῶν *Κυθήρων*, αὐτὸ τὸ προτείχισμα τῆς Σπάρτης, ὅθεν ἤδη ἐδύναντο νὰ ἐπιπίπτωσιν εὐκολώτατα εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Κατέλαβον δ' ἐνταυτῷ καὶ τὴν *Θυρέαν* καὶ ᾐχμαλώτευσαν πολλοὺς τῶν Αἰγινητῶν, τοὺς ὁποίους οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον κατοικήσῃ αὐτοῦ διωχθέντας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου. Τοσοῦτον δ' ἐπήρθησαν ἕνεκα τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων εὐτυχημάτων των, ὥστε τοὺς στρατηγοὺς αὐτῶν *Πυθόδωρον, Σοφοκλῆ καὶ Εὐρυμέδοντα* ἐπανελθόντας ἐκ τῆς Σικελίας ἀπράκτους, ἀφοῦ οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες ὁμοφρονήσαντες κατὰ προτροπὴν τοῦ Συρακουσίου Ἑρμοκράτους εἰρήνευσαν πρὸς ἀλλήλους, ἐτιμώρησαν αὐστηρῶς, ὡσεὶ ἐξήρτητο ἀπ' αὐτῶν νὰ καταστρέψωσι πᾶσαν τὴν Σικελίαν. Ἀλλὰ παραυτίκα εἶδον πάλιν τὴν τύχην στρέφουσαν ἐναντίον των τὰ νῶτα. Καταλαβόντες δηλαδὴ προηγουμένως τὴν *Νίσαιαν* λιμένα τῆς Μεγαρίδος, ἠθέλησαν συνεννοημένοι μετὰ τῶν ἐν Μεγάροις δημοκρατικῶν νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν πόλιν ταύτην· ἀλλ' ἡ ὀλιγαρχικὴ μερὶς ὑπερισχύσασα διὰ συνδρομῆς τῶν Λακεδαιμονίων ἐματαίωσε τὸ σχέδιόν των. Ἐπὶ παρομοίας δὲ συνεννοήσεως μετὰ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος ἐν Βοιωτίᾳ στηριζόμενοι ἤλπισαν νὰ προσαγάγωσι καὶ ὅλην τὴν χώραν εἰς τὴν ἑαυτῶν συμμαχίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα εὑρόντες ἀγρύπνους τοὺς ἀριστοκρατικοὺς ἀπέτυχον· διότι οὐ μόνον ἐξεβλήθησαν τοῦ *Δηλίου*, ὅπερ εἶχον καταλάβῃ πρότερον, ἀλλὰ καὶ ἔπαθον ἐν τῷ ὑποχωρεῖν ἧτταν ὁλοσχερῆ, καθ' ἣν ὁ Ἀλκιβιάδης ἔσωσε τὸν διδάσκαλόν του Σωκράτην σωθεὶς ἄλλοτε ὑπὸ τούτου ὅτε ἀμφότεροι ἐπολέμουν ἐν *Ποτιδαίᾳ* στρατηγοῦντος τοῦ Φορμίωνος.

Βρασίδας καὶ Κλέων κατὰ τὰ παράλια Μακεδονίας καὶ Θράκης, Νικίειος εἰρήνη (423 - 421). Οὐ πολλῷ ὕστερον ἐπῆλθον εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἄλλα μεγαλείτερα ἀτυχήματα κατὰ τὰς παραλίας τῆς

Θράκης καὶ Μακεδονίας, ὅπου ὁ μεγαλεπήβολος στρατηγὸς τῆς Σπάρτης *Βρασίδας* εἶχεν ἤδη μεταστήση τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ὡς προστάτης δὴθεν τῆς ἐλευθερίας ἴσχυσεν οὗτος πάραυτα νὰ ἐλκύσῃ πρὸς τὸ μέρος τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς ἀμφιβόλους τῶν Ἀθηνῶν συμμάχους. Ἀφοῦ διήγειρεν εἰς ἀπόστασιν τὴν *Ἄκανθον καὶ Στάγειρον*, κατώρθωσε νὰ προσοικειωθῇ καὶ τὴν *Ἀμφίπολιν* διά τινος ἐπιεικοῦς συνθήκης· τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῆς ἀκολουθοῦσαι καὶ ἄλλαι τῶν Χερσονήσων *Ἀκτῆς καὶ Σιθωνίας* πόλεις παρεδόθησαν εἰς αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θουκυδίδης, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εὑρίσκετο ἀρχηγὸς ναυτικῆς τινος μοίρας παρὰ τὴν Θάσον, δὲν ἔσπευσε λίαν ἐγκαίρως εἰς βοήθειαν τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ μόνον τὸν λιμένα ταύτης τὴν Ἠϊόνα ἐδυνήθη νὰ σώσῃ, κατεδικάσθη διὰ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν εἰς *εἰκοσαετῆ ἐξορίαν*, καθ' ἣν ἡσυχάζων συνέγραψε τὴν ἀθάνατον τοῦ παρόντος πολέμου ἱστορίαν του. Αἱ Ἀθῆναι ἔντρομοι διὰ τὰς ἀνελπίστους ταύτας τοῦ Βρασίδου προόδους προέτειναν ἐνιαύσιον ἀνακωχήν, τὴν ὁποίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τῇ ἐλπίδι μάλιστα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ αἰχμαλωτευθέντων φίλων καὶ συγγενῶν των ἐδέχθησαν προθύμως (423) ὑπὸ τὴν συμφωνίαν τοῦ νὰ μένωσι μὲν ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ἤδη κεκτημένων, νὰ διαπραγματευθῶσι δὲ περαιτέρω περὶ τῆς ὁριστικῆς εἰρήνης. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Βρασίδας, ὅστις ἐν ἀγνοίᾳ τῆς γενομένης συνθήκης προσεκτήσατο ἐν τῷ μεταξὺ τήν τε *Σκιώνην* ἐπὶ τῆς Παλλήνης καὶ τὴν *Μένδην* ἀποικίαν τῶν Ἐρετριέων, ἠρνήθη τὴν ἀπόδοσιν τούτων, αἱ Ἀθῆναι, ἅμα λήξαντος τοῦ χρόνου τῆς ἀνακωχῆς, ἀνενέωσαν τὸν πόλεμον πέμψασαι στρατηγὸν τὸν *Κλέωνα*, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν εὐτύχησε κυριεύσας ἐξ ἐφόδου τὴν *Τορώνην*, ἔπειτα δὲ προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Βρασίδου παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν, ἐν ᾧ ἀνεχώρει πρὸς τὴν Ἠϊόνα, ἡττήθη κατὰ κράτος. Ἀμφότεροι δὲ οἱ στρατηγοὶ πληγωθέντες καιρίως, ὁ μὲν ἐν τῷ διώκειν, ὁ δ' ἐν τῷ φεύγειν, κατέστρεψαν αὐτοῦ συγχρόνως τὸν βίον.

Ἡ ἔκβασις τῆς μάχης ταύτης ἔδωκεν εὐθὺς ἄλλην εἰς τὰς ὑφεστώσας σχέσεις ροπήν. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν οἱ εἰρημένοι μάλιστα στρατηγοί, εἰκαὶ ἐξ ἀντιθέτων κινούμενοι λόγων, ἐζήτουν παντὶ τρόπῳ νὰ ἐμποδίσωσιν, εὐκολύνθη διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ *Νικίου* καὶ τοῦ Σπαρτιάτου βασιλέως *Πλειστοάνακτος*, οἵτινες ἀμφότεροι εἶχον πάντη διάφορον πρὸς τὸ ἐκείνων συμφέρον. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἀθηναῖοι τεταπεινωμένοι ὑπὸ τῶν τελευταίων συμφορῶν ἐφοβοῦντο μὴ ἀποστατήσωσι καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ὑπηκόων των, ἡ δὲ Σπάρτη ἐν εἰρήνῃ μόνον ἐθεώρει δυνατὴν τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν τῆς Σφακτηρίας αἰχμαλώτων.

Οὕτω λοιπὸν περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἔτους τοῦ πολέμου (421) κατωρθώθη *πεντηκονταετὴς μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης εἰρήνη*, ἥτις πρὸς μνήμην καὶ τιμὴν τοῦ τὰ μάλιστα εἰς αὐτὴν συντελέσαντος ὠνομάσθη *Νικίειος* καὶ τῆς ὁποίας οἱ κυριώτεροι ὅροι ἦσαν: *ἀπόδοσις τῶν ἀμοιβαίων δορυκτησιῶν· ἐλευθερία καὶ αὐτονομία τῶν Θρᾳκικῶν πόλεων ὑποχρεουμένων μόνον νὰ τελῶσι μέτριον φόρον εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἐξίσωσις τῶν περαιτέρω διαφορῶν κατὰ τὸ δίκαιον.*

§ 244. **Δεύτερον μέρος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.** Ἡ εἰρήνη γενομένη μετὰ σπουδῆς δὲν ἐδύνατο νὰ ἔχῃ μακρὰν διάρκειαν. Οἱ Πελοποννήσιοι σύμμαχοι, οἵτινες εἶδον ἑαυτοὺς παρημελημένους ἐν αὐτῇ καὶ τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν ἐπαπειλουμένην διὰ τῆς φιλίας τῶν δύο κραταιοτέρων πολιτειῶν, ἐφανέρωσαν ἀπροκαλύπτως τὴν κατὰ τῆς Σπάρτης δυσαρέστησίν των.

Συμμαχίαι δυσηρεστημένων κατὰ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν, Κόρινθος (421). Ἡ *Κόρινθος* ἔπεισε τὸ τότε ἀκμάζον *Ἄργος* νὰ γείνῃ ἀρχὴ νέας τινὸς *Πελοποννηνιακῆς συμμαχίας*, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν οἱ *Μαντινεῖς*, οἱ *Τεγεᾶται*, οἱ *Ἠλεῖοι* καὶ οἱ *Χαλκιδεῖς* ἐν Θρᾴκῃ. Ὀλίγοι δὲ μόνον ἐδίσταζον ἔτι νὰ προσέλθωσιν εἰς ταύτην μὴ ἐμπιστευόμενοι ἀρκούντως εἰς τοὺς δημοκρατικῶς πολιτευομένους Ἀργείους. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν αὐτῶν ἠγέρθησαν ἤδη ἐκ προοιμίων περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης διενέξεις καὶ δυσχέρειαι. Ἡ ἑκατέρωθεν *ἀπόδοσις* τῶν γενομένων δορυκτησιῶν, ἰδίως τῶν Θρᾳκικῶν ἀποικιῶν, ἡ *ἀνταλλαγὴ* τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἡ *ἀναχώρησις* τῶν φρουρῶν δὲν ἐδύναντο νὰ πραγματοποιηθῶσιν ὅπως ὡρίσθησαν καὶ ὅπως ἕκαστον μέρος ἐπεθύμει.

Ἰδιαιτέρα συμμαχία Λακεδαιμονίων καὶ Θηβῶν (420). Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ δύο ἄλλα συμβεβηκότα ἐπὶ βλάβῃ τῶν Ἀθηναίων, τουτέστι ἡ μεταξὺ *Λακεδαιμονίων καὶ Θηβῶν* συνομολογηθεῖσα *ἰδιαιτέρα συμμαχία* καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Θηβαίων γενομένη κατεδάφισις τοῦ διὰ προδοσίας μικρὸν πρότερον ἁλωθέντος ὀχυροῦ *Πανάκτου*, ὅπερ ἔκειτο ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ ὄρος τοῦ Κιθαιρῶνος, κατέστησαν σχεδὸν ἀδύνατον τὴν συνδιαλλαγήν. Ἀλλά, καίπερ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οἵ τε Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ ἓξ ἔτη καὶ δέκα μῆνας ἀπέσχον νὰ στρατεύσωσιν ἐπὶ τὴν ἑκατέρων γῆν, ἡ ἄμεσος ὅμως καὶ ἔμμεσος αὐτῶν ἀνάμιξις εἰς τὰς διενέξεις τῶν πολιτειῶν ἐκείνων, αἵτινες ἔμειναν ἔκσπονδοι, ἔδωκαν κατὰ τὰ πρῶτα ἤδη τῆς εἰρήνης ἔτη ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἐπισφαλοῦς συνθήκης, ἕως οὗ ἴδιαι περιστάσεις, καὶ μεταξὺ τούτων μάλιστα ἡ ἐν Ἀθήναις

ἐμφάνισις ἀνδρός τινος ἐκτάκτου, ὅστις μόνον εἰς τὸν πόλεμον εὗρισκε τὸ μέσον τῆς αὐξήσεώς του, ἐπετάχυνε τὴν φανερὰν ῥῆξιν.

Συμμαχία ἰδιαιτέρα Ἀθηνῶν καί τινων Πελοποννησίων (420). Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ *Ἀλκιβιάδης* υἱὸς τοῦ Κλεινίου ἐκ μητρὸς ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους ἐξέχων παντὸς ἄλλου κατὰ τὰ φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα πλεονεκτήματα οὐχ ἧττον ἢ κατὰ τὰ ἐλαττώματα καὶ πάθη, πιστὴ εἰκὼν τῆς πολιτείας εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἔζη. Ὅτι ὁ φρόνιμος Νικίας ἐθήρευε καὶ τέλος ἐπέτυχε, τοῦτο ἔμελλε νὰ ματρέψῃ ὁ νέος δημαγωγὸς διὰ τῆς ὁποίας ἐκτήσατο δυνάμεως ἰδίως ἐπὶ τῶν νέων καὶ φιλοπολέμων. Προσωπικὸν ἔχθος κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ὡς ἀντεχομένων τοῦ Νικίου μᾶλλον ἢ αὐτοῦ καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ διαπρέψῃ ἐν πολέμῳ τὸν διέθεσαν ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς εἰρήνης. Ἡ δὲ δυσαρέστησις τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν παρὰ τὰς συνθήκας συμμαχίαν τῆς Σπάρτης μετὰ τῶν Βοιωτῶν ἐβοήθησε τὰ μέγιστα τοὺς σκοπούς του. Ὅτε λοιπὸν Λακεδαιμόνιοι πρέσβεις ἐλθόντες εἰς Ἀθήνας ἐπεχείρησαν νὰ δικαιολογήσωσι τὴν συμμαχίαν ἐκείνην, καί, γενομένου λόγου περὶ ἀνατροπῆς αὐτῆς, ἠρνήθησαν τὴν συναίνεσίν των, ὁ Ἀλκιβιάδης κατώρθωσεν εὐκόλως νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἄλλην σπουδαιοτέραν μεταξὺ *Ἀθηναίων, Ἀργείων, Μαντινέων* καὶ *Ἠλείων* ἕνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον οἱ Κορίνθιοι δὲν ἠθέλησαν νὰ προστεθῶσι τραπέντες καὶ αὖθις πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους (420). Γενικὴ ἀνησυχία κατεῖχε τότε τὰ πνεύματα ὅλων ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, τῶν ὁποίων ἀπεκλείσθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡς μὴ ἐκτίσαντες τὸ ἐπιβληθὲν ὑπὸ τῶν Ἠλείων πρόστιμον ἕνεκα τῆς ἐνόπλου εἰς Λέπρεον εἰσβολῆς των, καὶ διὰ τοῦτο ἦσαν εἰς ἄκρον ὠργισμένοι, ἐπανηγυρίσθησαν ἐν μεγάλῃ ἀγωνίᾳ. *Ἀργεῖοι, Μαντινεῖς* καὶ *Θηβαῖοι* ἠναγκάσθησαν νὰ συστήσωσι πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν φυλακὴν ἔνοπλον.

Πόλεμος Σπάρτης κατὰ τοῦ Ἄργους, μάχη Μαντινείας (418). Μετ' οὐ πολὺ δέ, παρελθούσης τῆς ἑορτῆς, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης *Ἄγις* ἡγούμενος μεγάλης δυνάμεως ἐστράτευσε κατὰ τῶν *Ἀργείων*, οἵτινες μὴ τολμήσαντες πρὸ τῆς ἀφίξεως ἐπικουρικοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων νὰντιπαραταχθῶσι συνεφώνησαν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ *τετράμηνον ἀνακωχήν*· ἀλλ', ἅμα τῶν Ἀθηναίων παραγενομένων ἐκήρυξαν, τὴν ἀνακωχὴν ἐκείνην ἄκυρον, κατέλαβον μετ' αὐτῶν εὐθὺς τὸν *Ὀρχομενὸν ἐν Ἀρκαδίᾳ* καὶ ἐκεῖθεν προήλασαν εἰς *Τεγέαν*, ἥτις ἐπεκαλέσατο τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Τότε δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκινήθησαν πανστρατιᾷ, εἰσέβαλον εἰς *Μαντίνειαν* καὶ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν συμμάχων των Πελοποννησίων ἐνίκησαν ἐνταῦθα κατὰ κράτος τοὺς Ἀρ-

γείους, Μαντινεῖς καὶ Ἀθηναίους ἡνωμένους. Ἡ μάχη αὕτη τῶν μέχρι τοῦδε μεταξὺ Ἑλλήνων συγκροτηθεισῶν ἡ μεγίστη ὑπῆρξε κρισιμωτάτη· διότι δι' αὐτῆς οἱ μὲν Ἀργεῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὴν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συμμαχίαν καὶ νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ δ' Ἀθηναῖοι εἶδον ματαιωθείσας τὰς ἐλπίδας των τοῦ νὰ ἐπεκτείνωσι καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον τὴν ἡγεμονίαν των. Τέλος ἡ Σπάρτη ἴσχυσε ναύξήσῃ μᾶλλον ἢ πρότερον τὸ ἐπὶ τῶν συμμάχων κράτος αὐτῆς, ὅπερ οὔτε ἡ μετ' ὀλίγον συμβᾶσα ἀποχώρησις τοῦ Ἄργους, ὑπερισχυσάσης ἐν αὐτῷ τῆς *δημοκρατικῆς μερίδος*, οὔτε ἡ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διαταχθεῖσα τραγικὴ καταστροφὴ τῶν *Μηλίων* ὡς μὴ συγκατατεθέντων νὰποσπασθῶσιν ἐκ τῆς μετὰ τῶν ὁμογενῶν των Λακεδαιμονίων συμμαχίας, ἐδύνατο νὰ μειώσῃ (416).

Σικελικὰ (415-413). Κατὰ τὴν χρονολογικὴν δὲ τῶν γεγονότων διαδοχὴν ἀκολουθεῖ ἤδη ἀμέσως τὸ μέγιστον ἁπάντων ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ, *ἡ ἐπὶ τὴν Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων*, ἔργον καὶ τοῦτο τοῦ φιλοδόξου Ἀλκιβιάδου.

Ἀφορμαὶ τῶν Σικελικῶν Ἐγεσταῖοι καὶ Ἀλκιβιάδης. Καὶ πρὸ τῆς Νικιείου εἰρήνης οἱ Ἀθηναῖοι ἠθέλησαν ἐπανειλημμένως, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον, νὰναμιχθῶσιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς τῶν Σικελικῶν πόλεων διαφοράς. Νέα δ' ἀφορμὴ τοῖς ἐπαρουσιάσθη ὅτε πρέσβεις τῶν *Ἐγεσταίων* εὑρισκομένων εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Σελινουντίους, οἵτινες εἶχον συμμάχους τοὺς Συρακουσίους, ἐνεφανίσθησαν ἐν Ἀθήναις ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Ὁ *Ἀλκιβιάδης*, εἰς τὸν ὁποῖον, ματαιωθέντων τῶν περὶ Πελοποννήσου σχεδίων του, οὐδὲν ἄλλο εὐκαιρότερον τῆς νῦν προσφερομένης εὐκαιρίας ἐδύνατο νὰ φανῇ, ὑπεστήριξε μετὰ πλείστου ζήλου τὰς αἰτήσεις ἐκείνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου. Ἡ θερμὴ αὐτοῦ φαντασία ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τοιαύτης ἐπιχειρήσεως τὰς τολμηροτάτας ἐλπίδας. Ἔβλεπεν ἤδη ἐν τῇ φαντασίᾳ τὰς *Συρακούσας* καὶ μετ' αὐτῶν τὴν Σικελίαν ἅπασαν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν· μετὰ δὲ τὴν κυρίευσιν ταύτης ἐθεώρει δυνατὴν μὲν καὶ εὔκολον τὴν κατάκτησιν τῆς *Καρχηδόνος*, τῆς *Λιβύης* καὶ τῆς *Ἰταλίας*, ἀδύνατον δ' ἐπὶ τέλους τὴν περαιτέρω ἀντίστασιν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ κοῦφος καὶ εὐκίνητος δῆμος τῶν Ἀθηνῶν ἤκουσεν ἐνθουσιωδῶς τὸν εὔνουν αὐτῷ δημαγωγὸν κολακεύοντα τὰς ἐπιθυμίας του. Εἰς μάτην ὁ νουνεχὴς *Νικίας* ἀναμετρῶν τοῦ ἔργου τὰς δυσχερείας καὶ προτείνων τὴν ἀνάγκην μεγάλων παρασκευῶν καὶ πολλῆς δαπάνης ἐσπούδασε νὰ στήσῃ τὸν ῥοῦν τῆς κοινῆς ἐπιδοκιμασίας. Ἐκεῖνος ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτοῦ ἐδείχθη τόσῳ μᾶλλον πρόθυμος καὶ εἰς τὰς μεγίστας θυσίας, ὅσον αὗται τῷ ἐφαίνοντο ἀντάξιαι τῆς ἐλπιζομένης ἐπιτυχίας οὕτω δὴ

μεγάλου ἐγχειρήματος. Ἐνεκρίθη λοιπὸν καὶ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἤχθη εἰς πέρας ἡ ἐκστρατεία, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ ἦνε τῆς καταστροφῆς τοῦ προκειμένου δράματος ἡ κυρία αἰτία. Οὐδέποτε δὲ πρότερον Εὐρωπαϊκή τις πόλις ἐξώπλισε στόλον, οἷος ἦν ὁ ἤδη ὑπὸ τὴν τριπλῆν στρατηγίαν τοῦ *Νικίου*, τοῦ *Ἀλκιβιάδου* καὶ τοῦ *Λαμάχου* ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς ἐν λαμπραῖς τελεταῖς καὶ εὐφημίαις τοῦ συρρεύσαντος ἀπείρου πλήθους ἀποπλεύσας. Τὸν στόλον τοῦτον συνεκρότουν *ἑκατὸν περικαλλέστατα κεκοσμημέναι τριήρεις* τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλαι *τριακοντατέσσαρες* συμμαχικαί.

Σικελία. Ἡ *Σικελία*, πρὸς ἣν ὁ στόλος ἐπέπλει, ἡ μεγίστη, εὐφορωτέρα καὶ ἀξιολογωτέρα πασῶν τῶν ἄλλων τῆς Μεσογείου νήσων, κεῖται μεταξὺ τῆς νοτιωτάτης Ἰταλίας, ἀφ' ἧς ὁ μόλις εἴκοσι σταδίων *Μεσσήνιος πορθμὸς* τὴν χωρίζει, καὶ τῆς *Ἀφρικῆς*, ὅπου ἡ ὑπερήφανος *Καρχηδὼν* ἀπέναντι αὐτῆς ἔκειτο. Ἐξ ἀρχῆς ἐκαλεῖτο *Τρινακρία* ἀπὸ τοῦ τριγώνου σχήματός της, *Σικανία* δὲ ἀπὸ τῶν *Σικανῶν* τῶν ἀρχαιοτάτων αὐτῆς κατοίκων καὶ *Σικελία ἀπὸ τῶν Σικελῶν*, οἵτινες ἔπειτα μετηνάστευσαν αὐτόσε ἐκ τῆς μέσης Ἰταλίας. Αἱ μεταναστεύσεις *Τρώων*, *Φοινίκων* καὶ *Ἑλλήνων* ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ συνέβησαν ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Περὶ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν αὐτόθι ἀποικιῶν διακρινομένων εἰς *Δωρικὰς* καὶ *Ἰωνικὰς* ἐγένετο ἤδη λόγος (σελ. 355). Καὶ αὗται μὲν ἔκειντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἡμίσει τῆς νήσου, τὸ δὲ δυτικὸν κατέλαβον οἱ Καρχηδόνιοι καὶ πρωΐμως ἤδη ἤρξαντο νὰ στενοχωρῶσιν ἐκείνας. Βεβαίως δὲ μέχρι τέλους ἤθελον ὑπερτερήσῃ τῶν κατὰ μέρος πόλεων, ἐὰν μὴ αἱ κραταιαὶ *Συρακοῦσαι* ἀνέστελλον τὴν πρόοδόν των.

Γέλων (*485*), *Ἱέρων Α'.* (*477-467*), *Θρασύβουλος* (*465*). Ἡ περίφημος αὕτη τῶν *Κορινθίων ἀποικία* συγκειμένη ἐκ τριῶν μερῶν, *Νήσου ἢ Ὀρτυγίας*, *Ἀχραδινῆς* καὶ *Τυχῶν*, εἰς ἃ ἔπειτα προσετέθησαν ἡ *νέα πόλις* καὶ αἱ *Ἐπιπολαί*, ταχέως εἶχεν ἤδη προαχθῆ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν τεχνῶν. Ἀνέκαθεν ἐπολιτεύετο *ἀριστοκρατικῶς*, οὔσης συγκεντρωμένης ἁπάσης τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας *γαμόρων* ἤτοι τῶν πρώτων γεωμόρων ἢ *γαιοκτημόνων*. Κατὰ μικρὸν ὅμως ὁ δῆμος ὑπερισχύσας ἐξέβαλε τοὺς ἀριστοκρατικούς. Ἐπὶ τῆς διαδεχθείσης δὲ τὴν μεταβολὴν ταύτην *ἀναρχίας* οἱ φυγαδευθέντες ἐπειράθησαν διὰ τῆς βοηθείας τοῦ *Γέλωνος* τυράννου τῆς Γέλας νὰ ἀποκατασταθῶσι πάλιν ἐν Συρακούσαις. Ἀλλ' ὁ δῆμος μὴ θέλων νὰ ὑποκύψῃ ἐκ νέου εἰς τοὺς γαμόρους προετίμησε νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἐξουσίαν ἢ τυραννίδα εἰς τὸν *Γέλωνα* (*485 π. Χ.*), ὅστις μετῆλθε ταύτην ἐπιεικῶς καὶ ἐμφρόνως, ἐξέτεινε κατὰ μικρὸν τὸ κράτος του εἰς τὰς πλεί-

στας ἄλλας τῆς Σικελίας πόλεις καὶ συστήσας δύναμιν ἀξιόλογον κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν ἴσχυσε νὰ ματαιώσῃ διὰ τῆς περὶ τὴν Ἰμέραν περιφανοῦς νίκης του (480) τοὺς κατακτητικοὺς σκοποὺς τῶν Καρχηδονίων. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ αὐτοῦ διεδέχθησαν τὴν τυραννίδα οἱ ἀδελφοί του *Ἱέρων* καὶ *Θρασύβουλος*, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐδείχθη φίλος τῆς παιδείας καὶ τὴν αὐλήν του ἐλάμπρυνον *Πίνδαρος*, *Αἰσχύλος*, *Σιμωνίδης*, *Βακχυλίδης*, *Ἐπίχαρμος* καὶ ἄλλοι ἔνδοξοι ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι· ὁ δὲ Θρασύβουλος διὰ τῶν βιαιοπραγιῶν του κατέστη τοσοῦτον μισητὸς εἰς τοὺς πολίτας, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ περιφρουρηθῇ ὑπὸ μισθωτῶν στρατιωτῶν, ἕως οὗ τέλος ἐξώσθη (461). Καταργηθείσης δ' ἔκτοτε τῆς τυραννίδος εἰσήχθη ἡ *δημοκρατία*, πρὸς διατήρησιν τῆς ὁποίας καθιερώθη ἐνταῦθα ὁ *πεταλισμὸς* (Διοδ. 11, 87) κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ὀστρακισμοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Ἤδη δ' αἱ Συρακοῦσαι ἔχοντες δύναμιν ἠθέλησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἡγεμονίαν των ἐπὶ πάσης τῆς Σικελίας· ὁ Ἀκράγας ἡ πλουσιωτέρα καὶ μεγαλειτέρα μετ' αὐτὰς πόλις εἶχεν ἤδη ὑποκύψῃ καὶ ἡ αὐτὴ τύχη ἠπειλεῖτο καὶ εἰς ἄλλας πόλεις.

Νικίας, *Λάμαχος*, *Ἀλκιβιάδης ὅστις ἀνεκλήθη* (*415*). Εἰς τοιαύτην εὑρίσκετο κατάστασιν ἡ νῆσος, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατ' αὐτῆς μετὰ δυνάμεως πολὺ μείζονος ἢ ἄλλοτε. Ἐδύναντο δ' ἀναμφιβόλως νὰ ἐλκύσωσιν εἰς ἑαυτοὺς πολλοὺς ἐκ τῶν φθονούντων τὴν αὔξησιν τῶν Συρακουσῶν ἐὰν μὴ ἐξ ἀρχῆς διήγειρον τὴν ὑπόνοιαν μεγαλειτέρων ἀντιποιήσεων. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπιτήδειος εἰς τὸ διαπραγματεύεσθαι οὐχ ἧττον ἢ εἰς τὰ τοῦ πολέμου ἤθελε φέρῃ πιθανώτατα εἰς πέρας εὐτυχὲς τὸ ἐπιχείρημα, οὗτινος τἀποτελέσματα θὰ ἦσαν ὠφέλιμα καὶ τότε ἴσως αἱ Ἀθῆναι ἤθελον ἀναδειχθῇ ὅ,τι ἡ Ῥώμη βραδύτερον ἀπέβη. Ἀλλὰ μόλις τὸ πρῶτον πρὸς ἐκτέλεσιν βῆμα ἐγένετο διὰ τῆς ἁλώσεως τῆς *Κατάνης* καὶ τῆς ἑτοίμου ἤδη διαθέσεως τῆς *Μεσσήνης* εἰς ὑποταγήν, ὅτ' αἴφνης ἡ *Σαλαμινία ναῦς* ἀφιχθεῖσα ἀνήγγειλε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς Ἀθήνας ζητουμένου νὰ δικασθῇ *δι' ἀσέβειαν*! Μικρὸν δηλονότι πρὸ τοῦ ἀπόπλου τοῦ στόλου ἐκ Πειραιῶς εἶχον εὑρεθῇ πρωΐαν τινὰ ὅλων τῶν *Ἑρμῶν* τοῦ ἄστεος *τὰ ἀγάλματα περικεκομμένα*, καὶ ἡ ἀνόσιος αὕτη πρᾶξις ἀπεδόθη εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ εἰς τοὺς φίλους του. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ περίστασιν οἱ ἐχθροί του τὸν διέβαλον ὅτι ἐβεβήλωσε καὶ τὰ *Ἐλευσίνια μυστήρια* μιμηθεὶς χλευαστικῶς τὰς τελετὰς αὐτῶν καὶ μετὰ τῆς πράξεως ταύτης ὁ δημαγωγὸς *Ἀνδροκλῆς* ἐζήτησε μάλιστα νὰ συνδέσῃ καὶ πρόθεσιν καταλύσεως τῆς δημοκρατίας. Ὁ *Ἀλκιβιάδης* ἀπέκρουσε μὲν τότε γενναίως τὰς κατηγορίας ταύτας

καὶ ἀπήτησεν ἀμέσως νὰ δικασθῇ, ἀλλ' οἱ ἐχθροί του μὴ βλέποντες ἁρμόδιον τὸν καιρόν, διότι ἐφοβοῦντο μὴ ὁ δῆμος, δεικνυομένου εὐμενοῦς πρὸς αὐτὸν τοῦ στρατοῦ, δικάζων τὸν ἀπολύσῃ, ἐπέμειναν εἰς τὴν ἀναβολὴν τῆς δίκης, ἵνα μὴ ἐμποδισθῇ δῆθεν ἡ ἐκστρατεία. Ἀλλ' ὅ,τι ὁ Ἀλκιβιάδης προεῖδε, μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο· ἡ κατηγορία ἡ οὕτω λεγομένη κατὰ τῶν *Ἑρμοκοπιδῶν δίκη* ἐπανελήφθη ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του. Προσκληθεὶς δέ, ὡς εἴρηται, νὰ δικασθῇ προσεποιήθη μὲν ὅτι ὑπακούει προθύμως εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ δήμου, ἀντὶ ὅμως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας ἀποδρὰς ἐκ τῆς πρώτης εἰς *Θουρίους* ἀποβάσεώς του μετέβη εἰς *Ἄργος* καὶ ἐκεῖθεν, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι κατεδικάσθη, εἰς *Σπάρτην*, ἔνθα διὰ τῶν γοητευτικῶν του τρόπων διαθέσας ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὰς πολὺ ἰσχυούσας *Σπαρτιάτιδας* κατώρθωσε παραυτίκα νὰποκτήσῃ μεγάλην δύναμιν, τὴν ὁποίαν ὑπὸ σφοδροῦ ἐκδικήσεως πάθους ὠθούμενος μετεχειρίσθη πρὸς βλάβην τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος· διότι τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ ἀκολουθοῦντες οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπεφάσισαν ἤδη πρῶτον νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς Συρακουσίους κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ναυξήσωσι τὴν ναυτικὴν δύναμίν των καὶ νὰ τειχίσωσι τὴν *Δεκέλειαν* ἐν τῇ Ἀττικῇ.

Γύλιππος (414). Ἐν τούτῳ ὁ Νικίας προέβη μέχρι τῶν Συρακουσῶν, *ἐνίκησεν* ἐκ πρώτης παρατάξεως τοὺς ἐχθρούς, *ἐπολιόρκησε* τὴν πόλιν καὶ οἱ πολιορκηθέντες ἤρξαντο ἤδη νὰ διαπρεσβεύωσι περὶ συνθηκῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτ' ἐξαίφνης ἐφάνη φέρων αὐτοῖς βοήθειαν καὶ σωτηρίαν ὁ Σπαρτιάτης *Γύλιππος*. Ὁ ἐμπειροπόλεμος οὗτος στρατηγὸς ἔδωκεν εὐθὺς εἰς τὰ ἀμυντικὰ τῶν Συρακουσίων μέσα ἑνότητα καὶ δύναμιν, ἣν μέχρι τοῦδε παρέλυεν ἡ *δημοκρατικὴ* αὐτῶν ἀντιζηλία. Διὰ τῆς δραστηριότητός του συνήθροισε τάχιστα στρατιὰν ἐκ τῶν ὁμόρων πόλεων, ἀνέλαβεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὰς *Ἐπιπολὰς* καὶ δι' ἐσωτερικοῦ ἀντιτειχισμοῦ ἀνεχαίτισε τὸν παντελῆ τῆς πόλεως ἀποκλεισμόν. Ὁ Νικίας ἀνήγγειλε παραχρῆμα τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν πραγμάτων εἰς Ἀθήνας ζητήσας νέαν βοήθειαν καὶ διάδοχον αὐτοῦ στρατηγόν, διότι ὁ μὲν *Λάμαχος* ἔπεσεν ἤδη μαχόμενος, αὐτὸς δ' ἔπασχε δεινῶς ὑπὸ *νεφρίτιδος*.

Εὐρυμέδων καὶ Δημοσθένης ἐπίκουροι εἰς Συρακούσας (413). Εἰκαὶ δὲ αἱ Ἀθῆναι ἠπειλοῦντο τότε ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ὄντων ἐστρατοπαιδευμένων τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Δεκελείᾳ, ἥτις εἶχε τειχισθῇ ὑπ' αὐτῶν κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου, οὐχ ἧττον ἐπιμένουσαι εἰς τὸν κατὰ τῆς Σικελίας πόλεμον δὲν ἐδράδυναν νὰ πέμψωσι τὴν αἰτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Νικίου βοήθειαν. Ἀρχηγοὶ δὲ τῶν νέων δυνάμεων ἦσαν ὁ *Εὐρυμέδων* τὸ πρῶτον, καὶ μετ' αὐτὸν ἔπειτα ὁ *Δημοσθένης*. Ὅτε

δὲ ὁ δεύτερος ἐφάνη μετὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς στόλου του ἐξ 73 νεῶν ἐνώπιον τῶν Συρακουσῶν δεικνύων τῆς πατρίδος του τὰς ἀνεξαντλήτους πηγάς, οἱ Συρακούσιοι ἤρξαντο καὶ αὖθις νὰ ποδειλιῶσιν. Ὁ δραστήριος δὲ οὗτος στρατηγὸς ἅμα ἐμβλέψας εἰς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐστοχάσθη ἐπάναγκες νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνυπερθέτως κρίσιμόν τι καί, ἂν ἀπετύγχανε, νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν στρατὸν εἰς Ἀθήνας, αἵτινες νῦν μᾶλλον εἴπερ ποτὲ ἔχρῃζον τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Ὅθεν τυχὼν τῆς συγκαταθέσεως καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ὥρμησε νυκτὸς κατὰ τῶν *Ἐπιπολῶν*. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπροσδοκήτου γενομένης τῆς ἐφόδου, προὐχώρησαν εὐτυχῶς, κατέλαβον τὸ ὑπὸ Συρακουσίων φυλαττόμενον πλησιέστερον τείχισμα καὶ ἔτρεψαν πάντας τοὺς ἀμυνομένους προθύμως· ὕστερον ὅμως συνδραμόντων πανταχόθεν ἐπὶ τὸν τόπον τῶν τε συμμάχων καὶ τῶν ἄλλων Συρακουσίων, οὕτως ἰσχυρῶς ἀπεκρούσθησαν καὶ τοιαύτην ὑπέστησαν ζημίαν, ὥστε ἡ κατὰ τῶν Συρακουσῶν ἐπιχείρησις των ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπηλπισμένη. Ὁ Δημοσθένης προέτεινεν εὐθὺς τὴν εἰς Ἀθήνας ἀπαλλαγήν, ἀλλ' ὁ Νικίας ἀντέτεινεν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ οἱ Συρακούσιοι ἔλαβον *νέας βοηθείας* ἐκ Πελοποννήσου καὶ ὁ Γύλιππος περιελθὼν τὴν Σικελίαν συνέλλεξε πολὺν ἐπικουρικὸν στρατόν. Βλέποντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ οὕτω κραταιωθέντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἐν ᾧ αἱ ἑαυτῶν δυνάμεις ἐπόνουν καὶ ἠλαττοῦντο ὁσημέραι ἕνεκα τῆς ἐνσκηψάσης *λοιμικῆς νόσου*, ἀπεφάσισαν τέλος, μὴ ἐναντιουμένου πλέον καὶ τοῦ Νικίου, ναναχωρήσωσι λεληθότως. Τὰ πάντα πρὸς τοῦτο ἦσαν ἕτοιμα, ὅτε ἐπισυμβᾶσά τις *ἔκλειψις Σελήνης* τὸν δεισιδαιμονικὸν τοῦ πλήθους φόβον διεγείρασα ἔπεισε καὶ τὸν Νικίαν αὐτὸν ὄντα οὐχ ἧττον δεισιδαίμονα ναναβάλῃ τὸν ἀπόπλουν ἐπὶ *τρὶς ἐννέα ἡμέρας*, ὡς εἶχαν ὁρίσῃ οἱ ἐρωτηθέντες μάντεις.

Παναλεθρία Ἀθηναίων (413). Οἱ Συρακούσιοι ἅμα ἔμαθον παρά τινων αὐτομόλων τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀθηναίων ἔσπευσαν νὰ τοὺς προσβάλωσι κατὰ θάλασσαν· εὐτυχήσαντες δὲ καὶ θέλοντες νὰ ἐμποδίσωσι τὴν φυγήν των ἀπέφραξαν τὸ στόμα τοῦ λιμένος. Ὁ δὲ Νικίας ἰδὼν τότε ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως καὶ σωτηρίας τῶν Ἀθηναίων, πληρώσας τὰς τριήρεις πάσας *ἑκατὸν καὶ δεκαπέντε* τὸν ἀριθμὸν ἀπεφάσιτε διά τινος τολμηροῦ κινήματος νὰ καταπλήξῃ τοὺς Συρακουσίους. Ἀντιπαραταξάντων δὲ καὶ τούτων ἑβδομήκοντα καὶ τέσσαρας τριήρεις, τὰς ὁποίας παρηκολούθουν καὶ πολλαὶ ὑπηρετικαί, συνέστη ναυμαχία κρατερὰ καὶ πεισματώδης ἔχουσα ἑκατέρωθεν πολλοὺς θεατάς. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἀμφιρρόπου οὔσης

τῆς μάχης, τέλος οἱ *Ἀθηναῖοι ἠττήθησαν* κατὰ κράτος ἀπολέσαντες μέγα μέρος τοῦ στόλου των. Τοσοῦτον δὲ κατέπεσε τὸ θάρρος αὐτῶν ἤδη, ὥστε τοῦ Δημοσθένους ἡ πρότασις τοῦ νὰ διεκπλεύσωσιν ἀμέσως μαχόμενοι μετὰ τῶν ὑπολοίπων ἑβδομήκοντα τριήρων ἀπερρίφθη ὁλοτελῶς. Ἀντὶ δὲ τούτου ἐνεκρίθη νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς ναῦς καὶ διὰ τῆς μεσογείου χώρας νὰναχωρήσωσι πρὸς τὰς συμμαχίδας πόλεις, διαιρουμένου τοῦ στρατοῦ εἰς *δύο μοίρας* καὶ περιλαμβανομένων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀρρώστων καὶ τῶν σκευοφόρων. Ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς μαθὼν ἐγκαίρως τὴν ἀνάζευξίν των ἔσπευσε νὰ προκαταλάβῃ ὅλας τὰς διόδους, καὶ οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι εὑρέθησαν παραυτίκα στενοχωρημένοι πανταχόθεν κατακοντιζόμενοι καὶ τῶν ἐπιτηδείων στερούμενοι. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ παρὰ τοῦ Δημοσθένους *ἑξακισχίλιοι* ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν· ὁ δὲ Νικίας, ὅστις ὡδήγει τὴν πρωτοπορείαν, φθάσας μέχρι τοῦ *Ἀσσινάρου* ἤλπισεν ὅτι, ἐὰν διέβαινε τὸν ποταμὸν τοῦτον, ἤθελε διαφύγῃ τὸν κίνδυνον. Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ στρατιῶταί του ὑπὸ δεινῆς πιεζόμενοι δίψης ὥρμησαν ἀθρόως καὶ ἀτάκτως εἰς τὸν ποταμόν, οἱ καταδιώκοντες αὐτοὺς ἐχθροὶ κατέλαβον τὴν ἀντίθετον κρημνώδη ὄχθην, ὅθεν βάλλοντες ἐπὶ τῆς σωρείας τοιαύτην ἐπήνεγκον φθοράν, ὥστε τὰ ὕδατα ἐθόλωσαν ὑπὸ τοῦ ῥεύσαντος αἵματος καὶ τοῦ βορβόρου τῶν πτωμάτων. Ἐν τῷ ἐσχάτῳ δὲ τούτῳ ἀπελπισμῷ παρέδωκεν ὁ Νικίας ἑαυτὸν μετὰ τῶν περισωθέντων εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκτὸς δὲ ὀλίγων τινῶν, οἵτινες κατὰ τὸν θόρυβον ἐδυνήθησαν νὰ διαφύγωσι εὑρόντες ἄσυλον εἰς Κατάνην, ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Συρακούσας, καὶ ἡ τύχη αὐτῶν ἐγένετο τρομερά. Ὁ μὲν *Νικίας* καὶ ὁ *Δημοσθένης*, καίπερ ἐναντιουμένου τοῦ Γυλίππου, ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ *ἑπτακισχίλιοι* οἱ διασωθέντες ἐκ τῶν τεσσάρων περίπου μυριάδων ἐρρίφθησαν ὑπὲρ τοὺς *δύο μῆνας* ἐν ταῖς *λατομίαις*. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐκ τούτων διεφθάρησαν ἐνταῦθα ὑπὸ νόσου καὶ διαίτης πονηρᾶς, οὐκ ὀλίγοι δὲ διακλαπέντες ἢ καὶ διαλαθόντες ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι, οἵτινες ἕνεκα τῆς κοσμίου διαγωγῆς καὶ τῆς παιδείας των μάλιστα διὰ τῆς ἀπαγγελίας *τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου* ἢ ἠλευθεροῦντο ταχέως ἢ τιμώμενοι παρέμενον εἰς τοὺς κεκτημένους.—Τοιοῦτον ἔλαβε πέρας κατὰ τὸ *δέκατον ἔνατον ἔτος* τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ Σικελικὴ ἐκστρατεία, ἥπερ ἤρξατο μετὰ τοσούτων ἐλπίδων καὶ δι' ἣν αἱ Ἀθῆναι ἐδαπάνησαν τὰς μεγαλειτέρας αὐτῶν δυνάμεις!

Ἐμφύλιοι ταραχαὶ ἐν Συρακούσαις. Ἀλλὰ καὶ αἱ Συρακοῦσαι δὲν ἀπήλαυσαν τῶν καρπῶν τῆς νίκης των. Ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ διέσεισαν ἤδη αὐτὰς σφοδρότερον ἢ ἄλλοτε. Ὁ *Ἑρμοκράτης* καὶ ὁ *Διοκλῆς* ἡγοῦντο τῶν *δύο κυριωτέρων φατριῶν*. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατί-

σχυσεν αὐτῶν ἡ στρατιωτικὴ δύναμις. Καὶ οὕτως ὁ στρατηγὸς *Διονύσιος* προήχθη εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν.

§ 245. **Τρίτον μέρος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (Δεκελειακὸς 412-404).** Ἡ ἀγγελία τῆς τρομερᾶς καταστροφῆς τοῦ Σικελικοῦ δράματος ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς εἰς τὰς Ἀθήνας. Ξένος τις, λέγει ὁ Πλούταρχος, ἀποβὰς εἰς Πειραιᾶ καὶ καθίσας ἐπὶ κουρείῳ, ὅπου συνήθως συνηθροίζοντο οἱ πολυπράγμονες καὶ ἀργοί, διηγήθη πρῶτος τὸ συμβάν.

Κατάπληξις Ἀθηναίων ἐπὶ τῷ ἐν Συρακούσαις τραύματι, οὐχὶ δ' ἀπελπισμός. Ὁ δὲ *κουρεὺς* δραμὼν εἰς τὸ ἄστυ ἀνήνεγκε τὸ καινὸν τοῦτο πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν δῆμον. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐγνώριζε νὰ εἴπῃ τὸ ὄνομα τοῦ ξένου, ἐκληφθεὶς ὡς λογοποιὸς καὶ ταραξίας ἐξετέθη εἰς βασανιστήρια πολὺν χρόνον, ἕως οὗ ἐπῆλθον οἱ τὸ πᾶν κακόν, ὡς εἶχεν, ἀναγγέλλοντες. Κατάπληξις καὶ φόβος ἐκυρίευσε πάντας ἀναλογιζομένους τὴν δεινὴν θέσιν, εἰς ἣν αἴφνης περιέστη ἡ πατρίς των. Τὸ ἄνθος τῶν νέων, οἱ ἄριστοι τῶν στρατηγῶν, οἱ ὡραιότεροι στόλοι ἀπωλέσθησαν ἐν Σικελίᾳ, τὸ ταμεῖον ἔμεινε κενὸν χρημάτων, ὁ ἐχθρὸς ἐστρατοπεδευμένος ἐν Δεκελείᾳ ἠπείλει τὴν πόλιν καὶ πλοῖα Συρακουσίων περιεμένοντο κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ φανῶσιν ἐνώπιον τοῦ Πειραιῶς. Πρὸς τούτοις οἱ σύμμαχοι δυσηρεστημένοι, διότι ἐσχάτως ἠναγκάσθησαν ἀντὶ τοῦ ἀπευθείας φόρου νὰ πληρώνωσι τελώνιον $^1/_{20}$ ἐπὶ τῆς ἀξίας ὅλων τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων, ἦσαν ἤδη διατεθειμένοι εἰς ἀποστασίαν καὶ τέλος ἡ Περσία αὐτή, συνεργοῦντος τσῦ Ἀλκιβιάδου, ἐπείσθη νὰ χορηγῇ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὅ,τι μόνον τοὺς ἔλειπε, *χρήματα*, ἀφ' ὧν κυρίως ἐξήρτητο ἡ ἐξόπλισις καὶ διατήρησις στόλου ἱκανοῦ πρὸς τὴν ταπείνωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀπηλπίσθησαν· αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ ἐσχάτη ἀνάγκη τοῖς ἐνέπνευσε πάλιν θάρρος καὶ διήλλαξε προσκαίρως τὰ ἀντίπαλα κόμματα. Ὅθεν κατὰ κοινὴν συναίνεσιν *συμβούλιόν τι πρεσβυτέρων* καὶ φρονίμων ἀνδρῶν ἀναλαβὸν τὴν φροντίδα τοῦ νὰ σώσῃ τὴν πολιτείαν ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου ἔπραξε μετὰ μεγίστης ταχύτητος πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν καὶ αἱ περιστάσεις ὡς προὐργιαίτερον ὑπηγόρευον. Κατὰ διαταγὴν λοιπὸν αὐτοῦ ἐγένετο *προμήθεια ξυλείας*, ὥστ' ἐντὸς *τριάκοντα ἡμερῶν κατεσκευάσθησαν ἑκατὸν καὶ δέκα σκάφη*· ἐπὶ τοῦ *Σουνίου ἠγέρθη τεῖχος* ἵνα ὑπερασπίζεται τὰ *σιταγωγὰ πλοῖα* καὶ συγχρόνως ἀνεκλήθη ἡ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐν Λακωνίᾳ καταλειφθεῖσα *φρουρά*.

Ἀποστασία συμμάχων (412). Μόνον δὲ ἡ τῶν συμμαχικῶν πραγμάτων ἐξασφάλισις ὑπῆρξεν ἀδύνατος· διότι ἅμα γενομένου γνωστοῦ

τοῦ ἐν Σικελίᾳ ἀτυχήματος τῶν Ἀθηναίων, ἡ *Εὔβοια*, ἡ *Λέσβος*, ἡ *Χίος* καὶ αἱ *Ἐρυθραὶ* διεπρεσβεύσαντο πρός τε τὸν ἐν Δεκελείᾳ στρατοπεδεύοντα Ἄγιν καὶ πρὸς τὴν Σπάρτην αὐτὴν ἀμέσως καὶ ἔλαβον παρ' αὐτῶν τὴν βεβαίωσιν ὅτι ἀποστατοῦσαι θέλουσιν ἔχη τὴν ἀποχρῶσαν συνδρομήν των. Καὶ ἴσχυσαν μὲν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ματαιώσωσι τὴν ἀπὸ τῶν Πελοποννησίων πεμφθεῖσαν πρὸς τοὺς Χίους πρώτην βοήθειαν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιμόνου προτροπῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου ἡ βοήθεια ἐπανελήφθη καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς δευτέρας ἐπιχειρήσεως συνεπήγαγε πρὸς τῇ τῶν Χίων καὶ τῶν Ἐρυθρῶν καὶ τῶν *Κλαζομενῶν* τὴν φανερὰν ἀπόστασιν καὶ μικρὸν ἔπειτα τῆς Τέω, τῆς Μιλήτου καὶ ἄλλων.

Χῖοι περικλείονται, Μιλήσιοι ἡττῶνται, ὑπεροχὴ Ἀθηναίων κατὰ θάλασσαν. Τὴν ἀπόστασιν τῶν συμμάχων ἐθεώρησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὡς τὴν μεγίστην τοῦ πολέμου *συμφοράν*. Διὸ καὶ τῶν *χιλίων ἐκείνων ταλάντων*, ἅτινα ὁ Περικλῆς εἶχεν ἀποταμιεύσῃ διὰ τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην, ἂν ποτὲ ὁ ἐχθρὸς ἤθελε φανῇ ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος, δὲν ἐδίστασαν οὐδαμῶς νὰ ποιήσωσιν ἤδη χρῆσιν πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ στόλου. Οὕτω δ' ἐδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσιν ἔτι καὶ ἄνευ τῆς συμπράξεως τῶν ἀπίστων συμμάχων τὴν ναυτικὴν ὑπεροχήν των καὶ πρὸς τοὺς Πελοποννησίους καὶ πρὸς τοὺς συμμάχους αὐτῶν Πέρσας ὁμοῦ. Ἦτο δὲ καὶ τοῦτο εὐτύχημα αὐτῶν, ὅτι τοὐλάχιστον ἡ μεγάλη καὶ κραταιὰ *Σάμος* διέμεινεν αὐτοῖς πιστὴ καὶ ἀπὸ τοῦδε κατέστη τὸ κέντρον τῆς ἐνεργείας των ἐπὶ πάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐντεῦθεν οἱ *Χῖοι* μέλλοντες νὰ κινήσωσιν εἰς ἀποστασίαν τὴν Λέσβον ἀπεκρούσθησαν· καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν νήσῳ ἐπιδραμόντων τῶν Ἀθηναίων, ἐστενοχωρήθησαν τοσοῦτον, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκλεισθῶσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰ ὕπαιθρα εἰς τοῦ ἐχθροῦ τὴν διάκρισιν. Μικρὸν δ' ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι ὁπλῖται ἐνίκησαν λαμπρῶς κατὰ γῆν τοὺς μετὰ τῶν Πελοποννησίων ἡνωμένους καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντας *Μιλησίους* καὶ διενοοῦντο ἤδη νὰ στήσωσι πολιορκητικὰς μηχανάς, ὅτε ἡ ἄφιξις πολὺ κραταιοτέρου στόλου τῶν Πελοποννησίων καὶ Σικελιωτῶν ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς Μιλήτου κειμένῃ νήσῳ Λάδῃ τοὺς ἠνάγκασε νὰναχωρήσωσι ταχέως εἰς Σάμον, ὅθεν πάλιν, ἐπελθούσης ἐξ Ἀθηνῶν νέας ἐπικουρίας, ἀνέλαβον τὰς κατὰ τῆς *Χίου* καὶ *Μιλήτου* ἐπιχειρήσεις των, αἵτινες, εἰκαὶ δὲν ἐπέτυχον ἐντελῶς, ἐβεβαίωσαν ὅμως καὶ αὖθις τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν αὐτῶν.

Ἀλκιβιάδης κατὰ Σπαρτιατῶν μετὰ Τισσαφέρνους (412). Πολὺ δὲ λυσιτελεστέρα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπῆρξεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους

ἡ τοῦ Ἀλκιβιάδου μετάστροφος διαγωγή. Καταφυγών, ὡς προείρηται, εἰς Σπάρτην ὁ πολυμήχανος οὗτος ἀνὴρ ἐσπούδασε νὰ βλάψῃ ἐκεῖθεν ὅσον ἐδύνατο τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα εἶτ' ἐκδικούμενος αὐτὴν ἕνεκα τῆς ἀδίκου καταδιώξεώς του εἴτε, ὡς ἔπειτα τὰ πράγματα ἔδειξαν, ἐλπίζων διὰ τῆς ταπεινώσεώς της νὰ καταστήσῃ ἀναγκαίαν τὴν *κάθοδόν* του. Καὶ μέχρι μέν τινος ἐπιστεύετο ὅτι ἐνήργει εἰλικρινῶς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐν Μιλήτῳ μάχης ἤρξατο, ὡς λέγει ὁ Θουκιδίδης, νὰ γίνεται ὕποπτος. Ἡ ὑπόνοια λοιπὸν αὕτη, ὁ φθόνος τῶν ἐπιφανεστέρων Σπαρτιατῶν μὴ ἀνεχομένων τὴν μεγάλην αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἰδίως τὸ προσωπικὸν τοῦ βασιλέως Ἄγιδος πάθος ἕνεκα τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἀθεμίτων σχέσεών του πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον *Τιμαίαν* προεκάλεσαν διαταγήν τινα ἐκ Λακεδαίμονος πρὸς τὸν ναύαρχον αὐτῆς *Ἀστύοχον περὶ κρυφίας ἀναιρέσεως αὐτοῦ*. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις διέτριβε τότε ἐν Ἰωνίᾳ, μαθὼν ἐγκαίρως τὴν τεκταινομένην ἐναντίον του ἐπιβουλὴν ἔσπευσε πρὸς τὸν *Τισσαφέρνην*, παρ' ᾧ διὰ τὴν ἄρτι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἀναφυεῖσαν διαφωνίαν ἔτυχε φιλόφρονος ὑποδοχῆς καὶ ἤρξατο ἀμέσως νὰ ἐνεργῇ πρὸς βλάβην τῶν προτέρων φίλων του. Καὶ πρῶτον μὲν ἔπεισε τὸν σατράπην τοῦτον νὰ ἐλαττώσῃ τὴν μισθοφοράν, ὥστ' ἀντὶ *δραχμῆς Ἀττικῆς* νὰ δίδῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς Πελοποννησίους ναύτας *τριώβολον*, ὅσον καὶ οἱ τὰ ναυτικὰ ἄριστα πάντων γινώσκοντες Ἀθηναῖοι ἔδιδον εἰς τοὺς ἑαυτῶν· ἔπειτα τὸν παρήνεσε νὰ μὴ ἐπισπεύδῃ τὴν διάλυσιν τοῦ πολέμου ἀντιλαμβανόμενος τοῦ ἑνὸς μέρους μᾶλλον τοῦ ἑτέρου, καθόσον συνέφερε πολὺ πλέον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας νὰ ἦνε διηρημένη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν *ἡ ἀρχή*· καὶ ἐπὶ τέλους τῷ ἀπέδειξεν ὅτι ἦτο πολὺ προκριτότερον εἰς τὴν Περσίαν νὰ ἔχῃ συμμάχους τοὺς Ἀθηναίους.

Μεταπολίτευσις ἐν Ἀθήναις, ἀνίδρυσις ὀλιγαρχίας τῶν 400 (411). Πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τούτους ὁ *Τισσαφέρνης* ἐφέρετο ἤδη πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ὡς ἐδιδάχθη ἐμποδίσας καὶ τὴν ἄφιξιν τῶν Φοινισσῶν νεῶν, τὰς ὁποίας προϋπεσχέθη αὐτοῖς. Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης, ὅστις ἐν τούτῳ ἐσκόπει πρὸς τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῶν Περσῶν, βλέπων ὅτι τὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν τότε συγκεντρωμένα ἐν Σάμῳ, ἔπεμψε κρύφα πρὸς τοὺς αὐτόθι δυνατοὺς ὑποσχόμενος νὰ τοῖς προμηθεύσῃ τὴν Περσικὴν βοήθειαν, ἐὰν συνήργουν νὰ μεταβληθῇ ἐν Ἀθήναις *ἡ δημοκρατία εἰς ὀλιγαρχίαν*, διότι οὕτως ἐνόμιζε δυνατὴν τὴν ἐπάνοδόν του. Καίπερ δ' ἐναντιωθέντος ἰσχυρῶς εἰς ταῦτα τοῦ μεταξὺ τῶν στρατηγῶν πρωτεύοντος *Φρυνίχου*, ὅστις ἐνόησε κάλλιστα τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀλκιβιάδου, οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ

ἐν Σάμῳ τὰ ἤκουσαν ἀσμένως καὶ οὐδόλως εἰς τὴν ἐναντίωσιν ἐκείνου προσέξαντες ἔπεμψαν ἐν ἀρχῇ τοῦ 411 ἔτους εἰς Ἀθήνας τὸν *Πείσανδρον* καὶ ἄλλους ἵνα κατορθώσωσι τὴν προταθεῖσαν μεταβολήν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ἀποσταλέντες εὗρον αὐτόθι ἀντίστασιν, ἔπειτα δέ, ἀποδείξαντος τοῦ Πεισάνδρου διὰ λόγων ἰσχυρῶν ὅτι οὕτω μόνον ἡ πόλις ἐδύνατο νὰ σωθῇ ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, *ἐξεδόθη ψήφισμα*, δι' οὗ αὐτός τε καὶ δέκα ἄλλοι ἔλαβον τὴν πληρεξουσιότητα νὰ διαπραγματευθῶσι προηγουμένως μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ Τισσαφέρνους. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Τισσαφέρνης μετέβαλε γνώμην θεωρήσας προτιμότερον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους συνδρομήν, οἱ εἰρημένοι, ἀποτυχούσης οὕτω τῆς πρεσβείας των, ἀπεφάσισαν ἐπιστρέφοντες νὰ ἐνεργήσωσιν ὄχι πλέον πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν *τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀθήναις*. Τόσῳ δ' εὐκολώτερον ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, ὅσῳ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτῶν εἶχον παρασκευάσῃ πρὸς τοῦτο τὰ πάντα οἱ ἑταῖροι (συνωμόται), ἐν οἷς προεῖχον μάλιστα ὁ ῥήτωρ *Ἀντιφῶν* καὶ ὁ *Θηραμένης*. Ἐγένετο δὲ ἡ μεταρρύθμισις οὕτω πως: Συνελθόντος τοῦ δήμου εἰς τὸ *ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Κολωνῷ* πρῶτον μὲν ἐψηφίσθη νὰ *μεταβληθῶσιν* αἱ ἀρχαὶ καὶ νὰ *μὴ μισθοφορῶσι* πλέον ἄλλους παρὰ τοὺς στρατευομένους· ἀκολούθως δὲ προεχειρίσθησαν *πρόεδροι πέντε ἄνδρες*, καὶ εἰς τούτους μὲν ἐδόθη ἡ ἐξουσία νὰ ἐκλέξωσιν *ἑκατόν*, εἰς *ἕκαστον* δὲ τῶν τελευταίων νὰ προσλάβῃ *τρεῖς*, ὥστε οἱ *τετρακόσιοι* οὗτοι ἐλθόντες εἰς τὸ βουλευτήριον νἄρχωσιν ὡς αὐτοκράτορες. Ὁπόταν δὲ δόξῃ αὐτοῖς νὰ συγκαλῶσιν εἰς σύνοδον *πεντακισχιλίους πολίτας* ἐξ ἐκείνων, ὅσοι μάλιστα ἐδύναντο νὰ βοηθῶσι τὴν πόλιν καὶ χρηματικῶς καὶ σωματικῶς. Οἱ *ὀλιγαρχικοὶ* ἤρξαντο, ὡς δῆλον, νὰ πολιτεύωνται τυραννικῷ τῷ τρόπῳ καί τινας μὲν τῶν ὑπόπτων ἐθανάτωσαν, τινὰς δ' ἐφυλάκισαν καὶ ἄλλους ἐφυγάδευσαν, οὐδέποτε δὲ συνεκάλεσαν τοὺς *πεντακισχιλίους*. Ἀλλ' ὁ ἐν Σάμῳ στρατός, ὅστις δὲν ἐπεθύμει τὴν κατάργησιν τῆς Δημοκρατίας ἵνα περιπέσῃ εἰς τὴν ὀλιγαρχικὴν τυραννίαν, ὁδηγούμενος ἤδη ὑπὸ δύο νέων δραστηρίων ἀξιωματικῶν, τοῦ *Θρασυβούλου* καὶ τοῦ *Θρασύλου*, ἀπεδοκίμασε μετ' ἀγανακτήσεως τὰ ἐν τῇ μητροπόλει γεγονότα, ἀπεφάσισε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἦτο ἤδη ἕτοιμος νὰ πλεύσῃ εἰς Πειραιᾶ, ἂν μὴ ὁ Ἀλκιβιάδης ἐλθὼν ἀνεχαίτιζε τὴν ὁρμήν του. Ὅθεν κατὰ συμβουλὴν αὐτοῦ ἠρκέσθη νἀναγγείλῃ ἁπλῶς πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις ἰσχύοντας ὅτι καθόσον ἀπέβλεπε τὴν ἐξουσίαν τῶν πεντακισχιλίων, οὐδεμίαν εἶχεν ἀντίρρησιν· ἡ τῶν τετρακοσίων ὅμως ἔδει νὰ καταλυθῇ, ἀποκαθισταμένης τῆς *βουλῆς τῶν πεντακοσίων*,

καὶ τέλος νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐντόνως ὁ κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἀγών. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ εἶχον διαφωνήσῃ πρὸς ἀλλήλους οἱ ὀλιγαρχικοί, ὁ δ' ἐχθρὸς ὠφελούμενος ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῶν πραγμάτων ἐγένετο κύριος τοῦ πλείστου μέρους τῆς *Εὐβοίας*, ἥτις ἦτο κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Θουκυδίδου τὸ *πᾶν* διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὡς αὐτόθεν κυρίως τὰ πρὸς τὸν βίον ἐπιτήδεια ποριζομένους.

Κατάλυσις ὀλιγαρχίας, κάθοδος Ἀλκιβιάδου (411). Ὥστε οἱ πολῖται ἀγανακτήσαντες ἀνέτρεψαν προθύμως (περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου 411) τὴν ὀλιγαρχίαν, ἐρρύθμισαν τὸ πολίτευμα κατὰ τὰς φρονίμους ἀπαιτήσεις τοῦ στρατοῦ καὶ ἐψήφισαν τέλος τὴν *κάθοδον τοῦ Ἀλκιβιάδου*. Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῆς ὀλιγαρχίας κατέφυγον πρὸς τὸν ἐχθρὸν εἰς *Δεκέλειαν*, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἀναθαρρήσασαι συνέλαβον νέας περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἀποπερατώσεως τοῦ ἀγῶνος ἐλπίδας, καθόσον μάλιστα καὶ τὰ πράγματα τῶν Λακεδαιμονίων ἐφαίνοντο ἤδη χωλαίνοντα. Ἀπὸ πολλοῦ δηλαδὴ ὁ στόλος αὐτῶν ἔμενεν ἐν *Μιλήτῳ* ἀργὸς προσδεχόμενος ματαίως τὴν ξένην βοήθειαν. Ἐκ τούτου δὲ ἠγέρθησαν παρ' αὐτῷ γογγυσμοὶ μεγάλοι κατὰ τῆς ἐπιβούλου διαγωγῆς τοῦ Τισσαφέρνους καὶ κατὰ τῆς ἀδρανείας τοῦ στρατηγοῦ *Ἀστυόχου*, ἀποδιδομένης εἰς τὴν μετ' ἐκείνου συνεννόησίν του ἕνεκεν ἰδίας ὠφελείας. Ταχέως δὲ οἱ γογγυσμοὶ ἐξερράγησαν εἰς *φανερὰν στάσιν*, ἐξ ἧς τὰ μὲν στρατεύματα τοῦ Τισσαφέρνους ἐδιώχθησαν, ὁ δὲ Ἀστύοχος ἐπαύθη τῆς στρατηγίας, πεμφθέντος ἀντ' αὐτοῦ ἐκ Λακεδαίμονος τοῦ *Μινδάρου*, ὅστις ἀμέσως προσῳκειώθη τὸν Φαρνάβαζον σατράπην τῶν βορειοδυτικῶν χωρῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας ὑποσχεθέντα νὰ χορηγήσῃ τὸν μετὰ τοῦ Τισσαφέρνους προσυμπεφωνημένον *μισθόν*.

Νίκαι Ἀθηναίων παρὰ κυνὸς Σῆμα, Ἄβυδον, Κύζικον, (411-410). Αἱ νέαι δ' αὗται σχέσεις καὶ ἡ πρὸ μικροῦ συμβᾶσα ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀπόστασις τοῦ Βυζαντίου ἔπεισε τὸν νέον στρατηγὸν νὰ μεταστήσῃ ἤδη τὸ θέατρον τοῦ πολέμου εἰς τὸν *Ἑλλήσποντον*. Ἀφοῦ δὲ προαπέστειλε *δεκαὲξ ἐκ τῶν πλοίων του*, ἀκολούθως ἀνήχθη καὶ αὐτὸς μετὰ *ἑβδομήκοντα τριῶν ἄλλων*· ἀλλ' ἅμα γενομένου ἐν Σάμῳ γνωστοῦ τοῦ ἔκπλου αὐτοῦ, ὁ Θράσυλος καὶ ὁ Θρασύβουλος ἔσπευσαν μετὰ *ἑξήκοντα ἑπτὰ τριήρων* εἰς καταδίωξίν του. Συναντηθέντων δὲ τῶν δύο στόλων μεταξὺ *Σηστοῦ καὶ Ἀβύδου* παρὰ τὸ ἀκρωτήριον *κυνὸς Σῆμα* συνεκροτήθη μάχη κρατερὰ (περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου 411), ἐν ᾗ οἱ Ἀθηναῖοι εὐτύχησαν κατὰ πρῶτον ἤδη μετὰ τοσαύτας μεγάλας συμφορὰς νὰ νικήσωσι *νίκην περιφανῆ*. Τὴν ναυμαχίαν δὲ ταύτην διεδέχθη καὶ ἄλλη δευτέρα καὶ μείζων ἐκείνης παρὰ τὴν *Ἄβυδον*, εἰς τῆς ὁποίας τὴν αἰσίαν ἔκβασιν συνετέλεσε μάλιστα

ὁ κατὰ τύχην ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ μετὰ δεκαοκτὼ τριήρων ἐπιφανεὶς Ἀλκιβιάδης. Εἰς τὰ δύο δὲ ταῦτα κατορθώματα προσετέθη τὸ ἀκόλουθον ἔτος (410) καὶ ἕτερον πολὺ λαμπρότερον κατόρθωμα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἡ παρὰ τὴν Κύζικον τελεία καταναυμάχησις τοῦ Πελοποννησιακοῦ στόλου, ὅτε καὶ ὁ Μίνδαρος αὐτὸς ἐρρωμένως ἀγωνισάμενος ἀπωλέσθη. Πόσον δὲ μεγάλη ἦτο ἡ ζημία, ἣν ἐνταῦθα οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπέστησαν, ἀποδεικνύει τοῦτο τρανῶς ἡ συλληφθεῖσα μικρὸν ἔπειτα Λακωνικὴ ἐκείνη τοῦ ἐπιστολέως (ὑποναυάρχου) Ἱπποκράτους ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐφόρους τῆς Σπάρτης, ἔχουσα οὕτως: «Ἔρρει τὰ καλὰ· Μίνδαρος ἀπεσσύα· πεινῶντι τῶνδρες· ἀπορίομες τί χρὴ δρᾶν·» ἤτοι: ἀπώλοντο αἱ νῆες· ὁ Μίνδαρος ἀπέθανεν· πεινῶσιν οἱ ἄνδρες· ἀποροῦμεν τί πρέπει νὰ πράξωμεν.

Ὑποταγὴ συμμαχίδων πόλεων τοῖς Ἀθηναίοις. Μετὰ τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην νίκην τῶν Ἀθηναίων τὸ κράτος ἀποκατέστη πάλιν ἐν Ἑλλησπόντῳ. Ἡ Κύζικος ἀνέῳξεν εἰς αὐτοὺς τὰς πύλας εὐθύς· ἔπειτα δὲ παρεδόθησαν ἀλληλοδιαδόχως, ἡ Πέρινθος, ἡ Σηλυμβρία καὶ ἡ Χρυσόπολις παρὰ τὴν Χαλκηδόνα, ὅπου δεκατευτήριον κατασκευασθὲν ἐπίτηδες εἰσέπραττε παρ' ὅλων τῶν ἐκ τοῦ Πόντου καταγομένων πλοίων τὴν δεκάτην τῶν ὅσων ἔφερον ἐμπορευμάτων. Καὶ αὐτὸ τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον Βυζάντιον ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ ἰσχυρᾶς Πελοποννησίων φρουρᾶς ἐξεπολιορκήθη τέλος (408) διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Θρασύβουλος ἐτράπη ἐντεῦθεν μετὰ τριάκοντα τριήρων πρὸς τὰς Θρᾳκικὰς παραλίας ἐπὶ ἀνακτήσει τῶν πόλεων, αἵτινες ἀπέστησαν, ὁ Ἀλκιβιάδης κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ (τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 407 ἔτους), ὅπου πλῆθος ἀναρίθμητον ἀνθρώπων συνέρρευσεν ἐξ ἁπάσης τῆς Ἀττικῆς, ἵνα ἴδῃ τὸν ἄνδρα μετὰ φυγὴν καὶ συμφορὰς τοιαύτας κατερχόμενον. Ἀναβὰς δὲ ἐν ἀλαλαγμοῖς καὶ ἀνευφημίαις τοῦ λαοῦ εἰς τὴν πόλιν ἐνεφανίσθη πρῶτον εἰς τὴν βουλὴν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ἐνταῦθα ὡμίλησε περὶ τῶν παρελθόντων ἀπολογηθεὶς εἰς τὴν ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορίαν καὶ χωρὶς νὰ ἐγκαλέσῃ οὐδένα ἀπέδωκε τὸ πᾶν εἰς πονηράν τινα αὐτοῦ τύχην καὶ εἰς φθονερὸν δαίμονα. Πλείστας δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος δοὺς ἐλπίδας ἐκέρδησεν οὕτω τὰς καρδίας ὅλων, ὥστ' ἐστεφανώθη διὰ χρυσῶν στεφάνων ἀναρρηθεὶς ἁπάντων ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ ὡς οἷός τε ὢν σῶσαι τὴν προτέραν τῆς πόλεως δύναμιν (Ξενοφ. Ἑλλην. Α', 4, 20). Θέλων δὲ νὰ ποτρίψῃ ἔτι μᾶλλον τὴν εἰρημένην κατηγορίαν καὶ προσέτι νὰ δώσῃ δημοσίαν τῆς δυνάμεώς του ἀπόδειξιν, εὗρε μέσον εἰς τοῦτο πρόσφορον τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐλευσινίων, τὴν ὁποίαν πρότερον κατὰ θάλασσαν ἀγομένην μετὰ τὴν τείχισιν τῆς

Δεκελείας ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει ἐπανήγαγεν εἰς τὸ πάτριον σχῆμα *συμπροπέμψας* αὐτὴν πεζῶς καὶ δορυφορήσας κατ' ἔναντι τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἔμεινεν ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους θεωρὸς ἀτάραχος.

Λύσανδρος, Κῦρος ὁ νεώτερος, ἦττα Ἀθηναίων παρὰ τὸ Νότιον, καθαίρεσις Ἀλκιβιάδου (407). Μετὰ βραχεῖαν δ' ἐν Ἀθήναις διαμονὴν ὁ Ἀλκιβιάδης παραλαβὼν *ναῦς ἑκατὸν* καὶ στρατιὰν νέαν ἔπλευσεν ἀμέσως πρὸς τὴν ἀποστᾶσαν *Ἄνδρον* καὶ νικήσας παρὰ τὸ *Γαύριον* ἀνήχθη ἐκεῖθεν εἰς Σάμον, τὸ σύνηθες στρατόπεδόν του, ὅθεν ἔμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Μικρὸν δὲ πρότερον οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον ἐκπέμψῃ ὡς ναύαρχον τὸν *Λύσανδρον* ἄνδρα γενναῖον, ἀλλὰ πανοῦργον ὁμοῦ καὶ δόλιον. Συγχρόνως δὲ συνέβη καὶ μεταβολή τις ἐν τῇ ὑπὸ τοὺς Πέρσας διατελούσῃ μικρᾷ Ἀσίᾳ λίαν ἐπιβλαβὴς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸν Τισσαφέρην τουτέστιν, ὃν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐδύνατο νὰ διαθέτῃ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διεδέχθη ὁ *Κῦρος ὁ νεώτερος* τοῦ τότε βασιλεύοντος Δαρείου τοῦ νόθου υἱός, ὅστις τρέφων ἐν τῇ καρδίᾳ του τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταλάβῃ ποτὲ τὸν θρόνον τῆς Περσίας ἀντὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου ἐθεώρησε πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ συντελεστέραν μᾶλλον τὴν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἢ μετὰ τῶν Ἀθηναίων σύμπραξίν του. Ὅθεν εὐκόλως ὁ Λύσανδρος ἀναβὰς ἀπὸ τῆς Ἐφέσου εἰς Σάρδεις κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν πείσῃ ὥστε ναὐξήσῃ τὸν μισθὸν τῶν ναυτῶν του καὶ προσέτι νὰ πληρώσῃ ὅλους τοὺς καθυστεροῦντας μισθούς. Ἐν ᾧ δὲ οὗτος εὐπορῶν ἤδη χρηματικῶν μέσων ἡτοίμαζε τὸν στόλον του ἐν Ἐφέσῳ, τὸν ὁποῖον ηὔξησε τάχιστα εἰς *ἐνενήκοντα τριήρεις*, ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπῆλθεν εἰς *Φώκαιαν*, ἵνα σκεφθῇ περὶ τῶν πρακτέων μετὰ τοῦ αὐτόθι τότε εὑρισκομένου στρατηγοῦ *Θρασυβούλου* διατάξας ἐν τοσούτῳ αὐστηρῶς τὸν ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του ἀπολειφθέντα ὡς ὑποναύαρχον *Ἀντίοχον* νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος παρὰ τὴν ῥητὴν ἐκείνου διαταγὴν θέλων νὰ ἐπιδείξῃ ἀνδραγαθίαν ἐπέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου καὶ παρὰ τὰς πρῴρας αὐτὰς τῶν νεῶν τοῦ Λυσάνδρου παραπλέων προεκάλει τοῦτον εἰς μάχην. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὁ Λύσανδρος μετ' ὀλίγων πλοίων ἐπαναχθεὶς ἐδίωκεν αὐτόν, ἔπειτα δέ, βοηθούντων τῶν Ἀθηναίων, ὥρμησε μετὰ παντὸς τοῦ στόλου καὶ συνάψας μάχην γενικὴν παρὰ τὸ *Νότιον* ἐνίκησε διαφθείρας αὐτόν τε τὸν *Ἀντίοχον* καὶ ναῦς *δεκαπέντε τῶν Ἀθηναίων* λαβών (τὸν Ὀκτώβρ. τοῦ 407). Ὡς δὲ ταῦτα ἔμαθεν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπανελθὼν εἰς Σάμον ἀνήχθη μεθ' ὅλου τοῦ στόλου του καὶ προεκάλεσεν εἰς νέαν μάχην τὸν Λύσανδρον, ἀλλ' οὗτος ἀρκούμενος εἰς τὴν πρώτην νίκην δὲν ἐδέχθη τὴν πρόκλη-

σιν. Οἱ δ' ἐν οἴκῳ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην τὴν ὅλην ἀναθέσαντες ἀρχὴν ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀηττήτους ὠργίσθησαν διὰ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο πάθημα ἀπεχειροτόνησαν τὸν μόνον ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν ἱκανὸν ἡγεμόνα, εἵλοντο δὲ στρατηγοὺς δέκα, ἐν οἷς ἔφερε τρόπον τινὰ τὰ πρωτεῖα ὁ Κόνων. Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης καταλιπὼν τὸν στρατὸν ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Θρᾳκικὴν Χερσόνησον, ὅπου εἶχε κατασκευάσῃ ἴδια τείχη ὡς καταφύγιον ἐν ἀνάγκῃ.

Πολιορκία Κόνωνος ἐν Μιτυλήνῃ, ναυμαχία Ἀργινουσῶν (406). Τὸ ἀκόλουθον ἔτος (406) λήξαντος τοῦ χρόνου τῆς στρατηγίας τοῦ Λυσάνδρου, διάδοχος αὐτοῦ ἐστάλη ὁ Καλλικρατίδας ἀνὴρ ἄφοβος καὶ τολμηρός, ὅστις ἀνήγγειλεν ἀμέσως εἰς τὸν Κόνωνα ὅτι θέλει παύσῃ αὐτὸν μοιχῶντα τὴν θάλασσαν. Ὅθεν ἅμα εἶδεν αὐτὸν ἀναγόμενον εἰς τὸ πέλαγος ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς καταδίωξίν του καὶ διακόψας τὸν πρὸς τὴν Σάμον πλοῦν του τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης, ὅπου συνέπλευσε καὶ αὐτὸς μετὰ ἑκατὸν καὶ ἑβδομήκοντα νεῶν. Ναυμαχίας δὲ γενομένης ἐνταῦθα ὁ Κόνων ἀπέβαλε τριάκοντα ναῦς, τὰς δὲ λοιπὰς τεσσαράκοντα οὔσας ἀνείλκυσεν ὑπὸ τὸ τεῖχος. Πολιορκηθεὶς δὲ πάραυτα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν εὗρεν ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὐτοῦ ἀμηχανίᾳ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκπέμψῃ δύο τὰς ἄριστα πλεούσας τριήρεις, ὧν ἡ μὲν καταδιωχθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ συνελήφθη, ἡ δὲ διαφυγοῦσα ἐξήγγειλε τὰ γεγονότα καὶ τὴν πολιορκίαν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἀμέσως συνελθὼν εἰς ἐκκλησίαν ὁ δῆμος ἐψηφίσατο νὰ ἑτοιμασθῶσιν ἑκατὸν καὶ δέκα τριήρεις, νὰ ἐπιβιβασθῶσι δὲ εἰς ταύτας οἱ ἐν ἡλικίᾳ ὄντες ἅπαντες καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι. Ὁ νέος δὲ οὗτος στόλος ἐν τριάκοντα ἡμέραις καταρτισθεὶς ἔπλευσεν εἰς Σάμον, ὅπου ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ καὶ δέκα Σάμιαι καὶ ὑπὲρ τὰς τριάκοντα τῶν ἄλλων συμμάχων τριήρεις. Ἅμα δὲ ὁ Καλλικρατίδας ἔμαθε ταύτην τὴν ἐν Σάμῳ συνάθροισιν τῆς Ἀθηναϊκῆς δυνάμεως, καταλιπὼν ἐν Μιτυλήνῃ πεντήκοντα ναῦς καὶ ἄρχοντα τὸν Ἐτεόνικον ἀνήχθη μετὰ τῶν λοιπῶν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι καὶ ἀπαντήσας τὰς ἐχθρικὰς παρὰ τὰς Ἀργινούσας νήσους ἀπέναντι τῆς Λέσβου συνῆψεν ἐνταῦθα μάχην κρατεράν, καθ' ἣν ἐδείχθη ἐκ νέου ἡ τῶν Ἀθηναίων ὑπεροχή. Καὶ οὗτοι μὲν ἀπέβαλον εἴκοσι καὶ πέντε ἐκ τῶν ἰδίων τριήρων αὐτάνδρους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὑπὲρ τὰς ἑβδομήκοντα τὰς πλείστας συμμαχικὰς καὶ τὸν Καλλικρατίδαν αὐτόν, ὅστις πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν ἠφανίσθη. Χειμὼν δὲ σφοδρότατος ἐπιγενόμενος διεκώλυσε τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς νὰ καταδιώξωσι τὸν ἐχθρικὸν στόλον καὶ νὰ διασώσωσι τοὺς ναυαγούς. Καὶ ἕνεκα τῆς ἀκουσίου ταύτης ἐλλείψεως των ὁ παράφορος τῶν Ἀθηνῶν δῆμος τοὺς

ἐστέρησε τοῦ ἀξιώματος καὶ τὸ δὴ μέγιστον ἐξ τούτων, ἐγκαλοῦντος τοῦ Θηραμένους, *εἰς θάνατον κατεδίκασε*. Μόνος δ' ἐκ τῶν πρυτάνεων ὡς πρόεδρος τῆς ἐκκλησίας ὁ *Σωκράτης* ἐπέμεινε μέχρι τέλους διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς ἀδίκου ταύτης ἀποφάσεως. Ὁ Κόνων διεσώθη, διότι δὲν μετέσχε τῆς ναυμαχίας.

Ὄλεθρος Ἀθηναίων παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς (*405*). Ἡ τελευταία αὕτη μεγάλη νίκη τῶν Ἀθηναίων, ἥτις συνεπήγαγε καὶ τὴν λύσιν τῆς ἐν Μιτυλήνῃ πολιορκίας, ἴσως ἤθελεν ἀσφαλίσῃ διὰ παντὸς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐν Ἑλλάδι, ἂν ὁ τοῦ Καλλικρατίδα κατὰ τὴν μάχην θάνατος δὲν ἐπανέφερε τὸν πανοῦργον Λύσανδρον εἰς τὴν στρατηγίαν. Ὁ νόμος ἀπαγορεύων ἐν Σπάρτῃ τὸ ναυαρχῆσαι δὶς τὸν αὐτὸν παρεκρούσθη τότε ἐξ ἀνάγκης· διότι κατ' ὄνομα μὲν ἀπεδείχθη ναύαρχος *Ἄρακός τις*, ὁ δὲ Λύσανδρος ἐξεπέμφθη ὡς *ἐπιστολεὺς* δῆθεν ἀλλ' ἦτο πραγματικῶς κύριος ἁπάντων. Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο ἐπέσπευσε τὴν κρίσιν. Ὁ Λύσανδρος καὶ αὖθις ὑπὸ τοῦ *Κύρου* δραστηρίως ὑποστηριζόμενος ἀνώρθωσε ταχέως τὰς γενομένας ζημίας καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐν Ἑλλησπόντῳ, ἐκεῖ ὅπου οὗτοι ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀσφαλεστάτους. Διὰ τῆς προσβολῆς καὶ ἁλώσεως τῆς *Λαμψάκου* τοὺς ἠνάγκασε νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι κατὰ πόδας. Ἐναντίον δὲ τῶν παραινέσεων τοῦ Ἀλκιβιάδου ὁ ὑπὸ τοῦ Κόνωνος καὶ ἄλλων πέντε στρατηγῶν διοικούμενος στόλος ἠγκυροβόλησεν εἰς θέσιν ἀνεπιτηδειοτάτην παρὰ τοὺς *Αἰγὸς ποταμοὺς* ἀπέναντι τῆς Λαμψάκου καὶ ἔπαθεν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου (τὸν Δεκέμ. τοῦ 405) ἧττα φοβερά, καθ' ἣν *9 μόνον τριήρεις Ἀθηναίων* διεσώθησαν ὑπὸ τὸν Κόνωνα καταφυγόντα πρὸς τὸν Εὐαγόραν ἐν Κύπρῳ, πᾶσαι δ' αἱ λοιπαὶ *170* οὖσαι κατεστράφησαν ἢ ἐχειρώθησαν ὑπὸ τοῦ νικητοῦ καὶ *τρισχίλιοι* ἐκ τῶν αἰχμαλωτευθέντων *ἀπεσφάγησαν* ἀνηλεῶς. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ συνετρίβη ὁλοσχερῶς ἡ τῶν Ἀθηναίων δύναμις!

Ἁρμοσταί, δεκαδαρχίαι, ἀριστοκρατία ἀντὶ δημοκρατίας. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ Λύσανδρος ὑπέταξε τὴν *Χαλκηδόνα*, τὸ *Βυζάντιον* καὶ ἁπάσας τὰς μέχρι τοῦδε *συμμάχους τῶν Ἀθηνῶν πόλεις* καὶ *νήσους* πλὴν τῆς Σάμου καταλύσας πανταχοῦ τὰς δημοκρατίας καὶ καταστήσας ἕνα μὲν *ἁρμοστὴν* Λακεδαιμόνιον, *δέκα* δ' ἄρχοντας τὰς λεγομένας *δεκαδαρχίας* ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ συγκεκροτημένων ἑταιριῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπέπλευσεν εἰς Ἀθήνας, αἵτινες, ὅτε ἔλαβον τὴν τρομερὰν ἀγγελίαν τῆς ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς συμφορᾶς, μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ δυνατὰ ἀμυντικὰ μέσα, ἀπέχωσαν τοὺς λιμένας πλὴν ἑνός, ἐπεσκεύασαν τὰ τείχη καὶ τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάντας ὥπλισαν. Ὁ τῆς Σπάρτης βασιλεὺς *Παυσανίας* ἡνωμένος μετὰ τοῦ ἐκ τῆς Δεκε-

λείας μετακινηθέντος Ἄγιδος εἶχεν ἤδη πολιορκήση κατὰ γῆν τὴν πόλιν, ὅτε ὁ Λύσανδρος ἀποκαταστήσας κατὰ τὸν διάπλουν του εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας τοὺς *Μηλίους*, τοὺς *Αἰγινήτας* καὶ ὅσους ἄλλους ἐδυνήθη νὰ εὕρῃ φυγάδας, προσωρμίσθη πρὸς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἤρξατο νὰ ἐμποδίζῃ τὸν εἴσπλουν παντὸς ξένου πλοίου καὶ πᾶσαν τροφίμων προσκομιδήν.

Τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὑποταγὴ Ἀθηνῶν, τριάκοντα τύραννοι (405). Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐστερημένοι ἤδη πλοίων, ἔρημοι συμμάχων καὶ ἐπιτηδείων σπανίζοντες ᾐσθάνθησαν τὴν ἀμήχανον αὐτῶν κατάστασιν, καὶ ὅμως ἀπέφευγον ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους περὶ διαλλαγῆς. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ σῖτος ἤρξατο τέλεον νὰ ἐκλίπῃ, ἔπεμψαν πρὸς τὸν Ἄγιν πρέσβεις νὰ πραγματευθῶσι μετ' αὐτοῦ περὶ εἰρήνης ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς διατηρήσεως τῶν μακρῶν τειχῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς· ὁ δὲ τοὺς παρέπεμψεν εἰς Σπάρτην εἰπὼν ὅτι δὲν ἦτο κύριος αὐτός. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπελθόντες οἱ αὐτοὶ οὐδὲν ἧττον ἀπέτυχον, μὴ γενομένων δεκτῶν τῶν προτάσεών των. Τότε δὲ ἀθυμία μεγίστη κατέλαβε τὸν δῆμον φοβηθέντα μὴ ἐξανδραποδισθῇ ἀφεύκτως. Καὶ ὁ λιμὸς ηὔξανε καθ' ἑκάστην, οὐδεὶς δ' ἐτόλμα νὰ ὁμιλήσῃ περὶ *καθαιρέσεως* τῶν τειχῶν. Ἐν τούτῳ ὁ *Θηραμένης* παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον προέτεινε νὰ σταλῇ εἰς τὸν Λύσανδρον, παρ' οὗ ἐδύνατο νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν Λακεδαιμονίων. Πεμφθεὶς δὲ διέτριψε παρ' αὐτῷ *τρεῖς ὁλοκλήρους μῆνας*, ἕως οὗ ἡ πεῖνα ἀναγκάσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ δεχθῶσιν ὁποιανδήποτε συνθήκην· τὸν δὲ *τέταρτον* ἐπανελθὼν ἀνήγγειλεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτι ὁ Λύσανδρος μὴ ὢν αὐτὸς κύριος, περὶ ὧν ἠρωτᾶτο, τὸν προέτρεψε νὰ μεταβῇ εἰς Σπάρτην καὶ νὰποταθῇ πρὸς τοὺς ἐκεῖ ἐφόρους. Τέλος ὁ *Θηραμένης* καὶ *ἐννέα* ἄλλοι ἐστάλησαν αὐτοκράτορες πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα, ὅπου γενομένης ἐκκλησίας μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτῶν οἱ μὲν *Κορίνθιοι*, *Θηβαῖοι* καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν συμμάχων τῆς Σπάρτης ἀντέτεινον εἰς οἱανδήποτε συνθήκην ἐπιμένοντες εἰς τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως δειχθέντες ἤδη γενναῖοι καὶ τῶν ἄλλων ἀνώτεροι ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν θέλουσιν ἐπιτρέψῃ *νὰ ἐξανδραποδισθῇ πόλις, μέγα ἀγαθὸν ἐργασαμένη ὑπὲρ Ἑλλάδος ἐν τοῖς μεγίστοις αὐτῆς κινδύνοις*, ἀλλ' ἐδέχοντο τὴν εἰρήνην ἐπὶ τοῖς ὅροις τούτοις: *νὰ καθαιρέσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς· νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖα αὐτῶν πλὴν δώδεκα· νἀνακαλέσωσι τοὺς φυγάδας· νὰ ἔχωσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους καὶ νἀκολουθῶσιν αὐτοὺς ἡγουμένους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν.* Ταῦτα δὲ πάντα ἀνενεχθέντα ὑπὸ τῶν ἐπανελθόντων πρέσβεων

εἰς Ἀθήνας ἐγένοντο δεκτά, τῆς ἐπὶ πλέον ἐπιμονῆς καταστάσης ἀδυνάτου διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθειρομένων. Κυρωθείσης δὲ οὕτω τῆς εἰρήνης, ὁ Λύσανδρος διέταξεν εὐθὺς τὴν *κατασκαφὴν τῶν τειχῶν*, ἥτις ἐγένετο ὑπὸ τὸν ἦχον αὐλῶν καὶ σαλπίγγων, διότι οἱ νικηταὶ δυστυχῶς ἐνόμιζον ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη (16 Μαΐου τοῦ 404) ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος. Ταὐτοχρόνως δὲ κατελύθη τὸ προηγούμενον *ἐλεύθερον πολίτευμα* καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήχθη τὸ *ὀλιγαρχικόν*, ἐπιτραπέντος τοῦ ἔργου τῆς συντάξεως εἰς *τριάκοντα ἄνδρας*. Τούτων δὲ γενομένων οἱ μὲν περὶ τὸν Ἄγιν καὶ Παυσανίαν καταλιπόντες τὴν Ἀττικὴν ἀπῆλθον οἴκαδε, ὁ δὲ Λύσανδρος ἔπλευσεν εἰς Σάμον, τὴν ὁποίαν μόνην τῶν ἄλλων νήσων μείνασαν μέχρι τοῦδε πιστὴν εἰς τὰς Ἀθήνας ἠνάγκασε τέλος νὰ παραδοθῇ καὶ νὰ ὑποκύψῃ ὡσαύτως εἰς *κυβέρνησιν ὀλιγαρχικήν*. Ἀπολύσας δ' ἐκεῖθεν τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων ἐπανῆλθε μετὰ τῶν Λακωνικῶν εἰς τὰ ἴδια ἀπάγων τά τε τῶν αἰχμαλώτων νεῶν *ἀκροστόλια* καὶ τὰς ἐκ τοῦ Πειραιῶς *τριήρεις* καὶ *στεφάνους* ὅσους ἔλαβε τιμῆς ἕνεκεν ὑπὸ διαφόρων πόλεων καὶ *πεντακόσια* περίπου *ἀργυρᾶ τάλαντα* ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πολέμου καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κύρου χορηγηθέντων βοηθημάτων, ἅτινα πάντα παρέδωκεν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ οὕτως ἐτελεύτα ὁ *μακρὸς καὶ φρικώδης πόλεμος*, ὅστις ἐπήνεγκε μὲν τὴν ταπείνωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν αὔξησιν τῆς Σπάρτης, ἐκλόνησε δ' *ἐκ βάθρων τὴν Ἑλλάδα καὶ προητοίμασε τὸν ὄλεθρον αὐτῆς*.

§ 246. **ΣΠΑΡΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑ (404-371).** Διὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου αἱ μὲν Ἀθῆναι ἀποβαλοῦσαι τὸ θαλάσσιον αὐτῶν κράτος ἐξέπεσον τοῦ πρώτου μεγαλείου καὶ τῆς προτέρας ὑπεροχῆς των· ἡ δὲ Σπάρτη ὑπερισχύσασα ἐγένετο ἡγεμονὶς τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καίπερ νικήτρια καὶ πρὸς τὰ ἔξω πρωτεύουσα, ἐσωτερικῶς ὅμως ἔπαθεν ἀλλοίωσιν, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπέβη ὀλεθρία διττῶς καὶ εἰς ἑαυτὴν καὶ πρὸς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Γενομένη δηλονότι ἐξ ἀνάγκης ἕνεκα τοῦ εἰρημένου μακροῦ πολέμου θαλασσία δύναμις περιέστη νῦν διὰ τῆς ἡγεμονίας εἰς πάντη νέας σχέσεις, αἵτινες τὴν ἀπηλλοτρίουν διηνεκῶς ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ *ἀρχαίου πολιτεύματος τοῦ Λυκούργου*. *Πρῶτον* εἰς τὰ χρήματα ἠναγκάσθη νὰποδώσῃ πολὺ πλείονα ἢ ἄλλοτε ἀξίαν, καθ' ὅσον ἄνευ χρημάτων οὔτε στόλος νὰ καταρτισθῇ οὔτε πληρώματα ἔμμισθα νὰ συντηρηθῶσιν ἦτο δυνατόν. Τὸ λαφυραγωγηθὲν δ' ἀργύριον καὶ χρυσίον ἀντὶ νὰ μείνῃ, ὅπως ἐξ ἀρχῆς ὡρίσθη, *δημόσιος θησαυρὸς* ἐχρησίμευσε μόνον εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ κοινὸν τὸ πάθος τῆς *φιλοχρηματίας*. *Δεύτερον* οἱ πολῖται γνωρίσαντες εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις νέας μέχρι τοῦδε

ἀγνώστους αὐτοῖς ἡδονὰς τοῦ βίου δὲν ἠρέσκοντο πλέον εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἁπλῆν καὶ ἀφελῆ *δίαιταν*. Τέλος τὸ *Λυκούργειον* πολίτευμα διὰ τῆς συνεχοῦς παραδοχῆς νέων πολιτῶν τῶν οὕτω λεγομένων *νεοδαμωδῶν* καὶ διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς *ἰδιοκτησίας* διεσείσθη οὐχ ἧττον ἢ διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀξιώματος τῶν ἐφόρων, ἐνώπιον τῶν ὁποίων καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ ἠναγκάζοντο νὰ δίδωσιν εὐθύνας.

Οὕτως ἡ *ἡγεμονία* τῆς Σπάρτης ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἀνελπίστου εὐτυχήματος τοῦ Λυσάνδρου παρετάθη μέχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης (404-371 π. Χ.), ἥτις ἀνέδειξε τοὺς Θηβαίους πρωταγωνιστοῦντας. Εἰκαὶ δὲ ὁ σκοπός, πρὸς ὃν ἐκείνη ἐπεχείρησε τὸν προεκτεθέντα ἀγῶνα, ἦτο ἡ ἐλευθέρωσις δῆθεν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἔκβασις ὅμως ἀπέδειξε τὴν ἐν αὐτῷ τούτῳ λανθάνουσαν ἰδιοτέλειάν της. Αἱ δευτερεύουσαι καὶ τριτεύουσαι Ἑλληνίδες πόλεις κατήντησαν ἤδη, κυριαρχούσης τῆς πατρίδος τοῦ Λυκούργου, εἰς πολὺ χείρονα τῆς προτέρας ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν καταστάσεώς των. Οὐ μόνον ὅλον τὸ πολίτευμα ἀπὸ *δημοκρατικοῦ* βίᾳ μετετράπη εἰς *ὀλιγαρχικόν*, ἀλλὰ καὶ οἱ παρ' αὐταῖς ταχθέντες Λακεδαιμόνιοι *ἁρμοσταὶ* κατέστησαν διὰ τῶν καταπιέσεών των πολὺ ἐπαχθέστεροι καὶ ὀλεθριώτεροι ἢ ὅσον ποτὲ ὑπῆρξαν οἱ τῶν Ἀθηναίων *ἐπίσκοποι*.

§ 247. **Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις τύραννοι (404), Κριτίας, Θηραμένης.** Ἀλλ' οὐδεμία πόλις ἔπαθεν ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος πλέον τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ *τριάκοντα* ἄνδρες, οἱ μετὰ τὴν εἰρήνην ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ Λυσάνδρου αἱρεθέντες ἵνα συντάξωσι τοὺς νέους νόμους, τοῦ μὲν κυρίου τούτου ἔργου τὴν ἐκπλήρωσιν *ἀνέβαλον*, καταστήσαντες δὲ *βουλὴν* καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς καὶ μεταπεμψάμενοι ἐκ τῆς Σπάρτης φρουράν, μεθ' ἧς ἦλθεν ὁ ἁρμοστὴς *Καλλίβιος*, μετῆλθον τοιαύτην ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν των *τυραννικὴν* ἐξουσίαν, οἵας οὐδέποτε ἡ Ἑλλὰς ἐπειράθη, ὅθεν εὐλόγως ὠνομάσθησαν κατὰ πρῶτον ὕστερον ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (ΙΔ', 2, 3) *τύραννοι*. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠρκέσθησαν νὰ συλλάβωσι καὶ φονεύσωσι, συναινούντων εἰς τοῦτο ἁπάντων, μόνους τοὺς ἀπὸ συκοφαντίας ζῶντας τοὺς λυμεῶνας τῆς πολιτείας. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἤρξαντο νὰ ἐπιβουλεύωσι ὄχι πλέον τοὺς πονηροὺς καὶ μηδαμινούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἰσχύοντας πολίτας, ὅσους ὑπώπτευον ὡς ἀντιπράξοντας αὐτοῖς. Ὁ *Κριτίας* μεταξὺ τῶν τυράννων ὁ *βιαιότερος* μαθητὴς ἀποστάτης τοῦ Σωκράτους ἐκήρυξεν ἤδη ἀσυστόλως ὅτι ἔργον φρονήσεως ἦτο νὰ ποιήσωσιν ἐκποδὼν πάντας τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσι πρόσκομμα. Μόνος δὲ ὁ *Θηραμένης*, ὅστις κατ' ἀρχὰς συνέπραττε μετὰ τοῦ Κριτίου, προϊδὼν τὰ ἐντεῦθεν προκύψοντα

δεινὰ ἀντέτεινεν· ἀλλά, καίπερ ἐναντιουμένου αὐτοῦ, ἐθυσιάσθησαν οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν, ἐν οἷς ἴσως καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ἐν Φρυγίᾳ παρὰ τῷ σατράπῃ Φαρναβάζῳ. Μετὰ τὴν ἀφόπλισιν δὲ ὅλων τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐκτὸς *τρισχιλίων* μόνον, εἰς οὓς ἐπετράπη νὰ μετάσχωσι τῶν πραγμάτων, οἱ περὶ τὸν Κριτίαν γενόμενοι τολμηρότεροι *ἐφόνευον* ἢ *ἐφυγάδευον* πάντα ὅστις τοῖς ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος εἴτε διὰ τὰ *δημοκρατικὰ φρονήματα* εἴτε διὰ τὰ *πλούτη* του ἢ κατὰ τοῦ ὁποίου εἶχον *προσωπικόν τι πάθος*. Ὅτε δὲ ἕνεκα τῆς ἁδρᾶς μισθοδοτήσεως τῶν ξένων φρουρῶν καὶ τοῦ ἁρμοστοῦ, οἵτινες ἦσαν τὰ κύρια ὑποστηρίγματά των συνεφώνησαν οἱ τριάκοντα πρὸς ἀλλήλους νὰ ἐπιβάλωσι χεῖρα καὶ κατὰ τῶν πλουσίων *μετοίκων*, ὁ Θηραμένης ἀντέστη καὶ αὖθις μόνος εἰς τὴν λῃστρικὴν ταύτην πρᾶξιν. Κατηγορηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Κριτίου ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὡς *προδότης καὶ ἐχθρὸς τῆς ὀλιγαρχίας* ἀπελογήθη μετὰ μεγάλης παρρησίας. Ἐνῷ δὲ ἡ Βουλὴ ἐφαίνετο ἑτοίμη νὰ τὸν ἀθωώσῃ, ὁ Κριτίας ἀδυσώπητος ἀπεφάνθη ἐν ὀνόματι τῶν τριάκοντα τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ. Καίπερ δὲ καταφυγόντα ἱκέτην εἰς τὸν βωμὸν οἱ ὑπηρέται κατὰ διαταγὴν ἐκείνου τὸν ἀπέσπασαν ἐντεῦθεν διὰ τῆς βίας καὶ ἀπήγαγον εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ πίῃ τὸ κώνειον. Ἀπαλλαγέντες δὲ οὕτως οἱ τριάκοντα διὰ τῆς τελευτῆς τοῦ Θηραμένους παντὸς κωλύματος ἐξετράπησαν ἀσυστόλως εἰς πᾶσαν ἀνοσιουργίαν, ὥστε πολλοὶ τῶν πολιτῶν εἰς τὴν φυγὴν μόνον εὗρισκον τὴν σωτηρίαν των. Εἰκαὶ δὲ ἡ Σπάρτη ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ποινῇ προστίμου εἰς πᾶσαν σύμμαχον πόλιν νὰ δέχηται τοὺς φυγάδας Ἀθηναίους, οὐδὲν ἧττον τὸ *Ἄργος*, τὰ *Μέγαρα* καὶ αἱ *Θῆβαι* ἔδιδον εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἄσυλον. Οἱ Θηβαῖοι μάλιστα ἐπέβαλον καὶ πρόστιμον ταλάντου εἰς πάντα, ὅστις βλέπων φυγάδα ἀπαγόμενον, δὲν ἔτρεχεν εἰς βοήθειάν του.

§ 248. **Καθαίρεσις τῶν τριάκοντα ὑπὸ Θρασυβούλου καὶ ἀνίδρυσις τῆς δημοκρατίας (404-403).** Ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς Θήβας ἦτο καὶ ὁ γενναῖος *Θρασύβουλος*, ὅστις συλλαβὼν πρῶτος τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν τυράννων, κατέλαβεν ἄφνης μετὰ *70 ὁμοφρόνων* τὴν *Φυλὴν* χωρίον ὀχυρὸν κείμενον ἐπὶ τῆς Πάρνηθος ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς καὶ βοιωτίας. Οἱ τριάκοντα ἐπεξῆλθον κατ' αὐτοῦ μετὰ τῶν *τρισχιλίων* καὶ τῶν Λακεδαιμονίων *μισθοφόρων*, ἀλλ' εὑρόντες ὅσην δὲν προσεδόκων ἀντίστασιν, διότι κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἡ τοῦ Θρασυβούλου δύναμις ηὐξάνετο διὰ τῶν πανταχόθεν ἀθρόως σπευδόντων φυγάδων, ἐπανῆλθον ταχέως εἰς τὸ ἄστυ, ὅθεν ἠρκέσθησαν ἤδη νὰ πέμψωσι πρὸς φύλαξιν τῶν ἀγρῶν τοὺς Λακεδαιμονίους φρουροὺς καὶ

δύο φυλὰς ἐκ τῶν ἱππέων. Οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον ἑπτακόσιοι ἤδη ὄντες καταβάντες νυκτὸς ἐπέπεσον αἴφνης κατ' αὐτῶν καί τινας μὲν ἐζώγρησαν, πολλοὺς δ' ἀπέκτειναν, τρεψάμενοι δὲ πάντας καὶ τρόπαιον στήσαντες ἐπανέκαμψαν πάλιν εἰς τὴν Φυλήν.

Οἱ τριάκοντα ἐν Ἐλευσῖνι, οἱ δέκα ἄρχοντες, ἀμνηστία, Σολώνειος νομοθεσία δι' Εὐκλείδου (403). Ἐκ δὲ τούτου οἱ τριάκοντα μὴ θεροῦντες πλέον ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς ἐν Ἀθήναις μετέβησαν μετὰ τῶν ἱππέων εἰς Ἐλευσῖνα. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁ Θρασύβουλος παραλαβὼν τοὺς ἀπὸ τῆς Φυλῆς αὐξηθέντας εἰς χιλίους περίπου ἀφίχθη νυκτὸς εἰς Πειραιᾶ, κατέλαβε τὴν Μουνυχίαν καὶ συνάψας μάχην πρὸς τοὺς τριάκοντα ἐνίκησε φονεύσας πολλούς, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Κριτίας. Οἱ τὰ δημοκρατικὰ ἐν τῇ πόλει φρονοῦντες ἔλαβον τότε μετὰ μικρὰν τῶν ὀλιγαρχικῶν ἀντίστασιν τὴν ὑπεροχήν. Ἀντὶ δὲ τῶν τριάκοντα, οἵτινες διὰ ψηφίσματος παυθέντες κατέφυγον εἰς Ἐλευσῖνα, ἐξελέχθησαν δέκα, εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς (ἐν ἔαρι τοῦ 403). Οὕτως ἄρα ἔλαβε πέρας ἡ τυραννικὴ ἐξουσία τῶν τριάκοντα, οἵτινες εἰς ὀκτὼ μῆνας ἐφόνευσαν τοσούτους πολίτας, ὅσοι μόλις κατὰ τὰ δέκα τελευταῖα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπωλέσθησαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ νεοχειροτόνητοι δέκα ἄρχοντες δὲν ἤθελον εἰσέτι νὰ δεχθῶσιν εἰς τὸ ἄστυ τοὺς περὶ τὸν Θρασύμβουλον, οἵτινες εἶχον καταλάβη τὸν Πειραιᾶ καὶ μάλιστα ἐζήτησαν κατ' αὐτῶν συγχρόνως μετὰ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι βοήθειαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ὅθεν ὁ *Λύσανδρος* ἔσπευσε προθύμως μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου. Πολιορκηθέντος δὲ οὕτω τοῦ Πειραιῶς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, ὁ Θρασύβουλος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν περιέστησαν εἰς δεινὴν κατάστασιν καὶ ἤθελον βεβαίως ὑποκύψη ἂν οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης φοβηθέντες τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ Λυσάνδρου μὴ ἔπειθόν τινας τῶν ἐφόρων νὰ πέμψωσιν εὐθὺς κατόπιν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ δυνάμεως τὸν ἕτερον αὐτῶν Παυσανίαν, ὅστις κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν μετέσχε τινὸς μάχης κατὰ τῶν ἐν Πειραιεῖ συνηθροισμένων δημοκρατικῶν, κρυφίως ὅμως ἦλθεν εἰς διαπραγμάτευσιν πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τούτων καὶ τῶν ἐν ἄστει καὶ κατώρθωσε τέλος νὰ συνδιαλλάξῃ ἑκατέρους ὑπὲρ τοῦ Θρασυβούλου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Γενομένης δὲ εἰρήνης, ἐπετράπη εἰς τοὺς φυγάδας πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἕνδεκα τῶν ἐπὶ τῆς ἐκτελέσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς ἐπιστατούντων ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν αὐτῶν ἐν Πειραιεῖ ἀρξάντων δέκα νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια καὶ νὰναλάβωσι τὴν ἰδιοκτησίαν των. Τούτων δὲ γενομένων, ὁ μὲν Παυσανίας μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ περὶ τὸν Θρασύβουλον ἀνέβησαν ἐκ τοῦ Πειραιῶς σὺν ὅπλοις εἰς τὴν ἀκρό-

πολιν καὶ προσήνεγκον *θυσίαν εὐχαριστήριον* εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν. Ἀκολούθως δὲ συνελθόντος τοῦ δήμου εἰς ἐκκλησίαν καὶ δημηγορήσαντος τοῦ Θρασυβούλου *ἐψηφίσθη* πλήρης *ἀμνηστία* καὶ ἀπεφασίσθη ἡ *ἀποκατάστασις τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος* μετὰ τῶν ἀναγκαίων τροπολογιῶν, ὅσας ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων ὑπηγόρευε. Τὸν Σεπτέμβριον δὲ τοῦ 403 ἔτους ἔλαβε κατὰ πρῶτον ἰσχὺν ἡ *νέα νομοθεσία*, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κατάρτησιν φαίνεται συντελέσας τὰ μέγιστα ὁ *ἐπώνυμος ἄρχων Εὐκλείδης*, διότι αἱ πλεῖσται τῶν διατάξεων τῆς ἐποχῆς ταύτης φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

§ 249. **Σοφισταί.** Ἀλλ' ἂν καὶ οἱ τύποι τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας ἀποκατέστησαν, δὲν ἐπανῆλθεν ὅμως καὶ ἡ προτέρα τελεσιουργὸς αὐτῆς δύναμις. Μετὰ τῶν παλαιῶν γενεῶν ἐξέλιπε τὸ τῆς *προσωπικῆς ἀρετῆς αἴσθημα* καὶ ὁ ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντος ζῆλος· διότι οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτῶν πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πενίας ἐγένοντο ἀδιάφοροι πρὸς τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας. Ὁ *δημόσιος θησαυρὸς ἐκενώθη*, οἱ πρῶτοι αὐτοῦ πόροι ἐστείρευσαν, ἀταξία καὶ ἀμέλεια περὶ τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν παρεισέφρησαν, ἡ ἄμυνα τῆς πατρίδος ἐπετράπη εἰς *μισθωτοὺς στρατιώτας*. Πρὸς δὲ τούτοις τὸ φατριαστικὸν πνεῦμα ἐσώζετο ἀκμαῖον, τὸ δὲ πλῆθος ἐν τῇ οἰκτρᾷ αὐτοῦ καταστάσει ἔβλεπεν ὑπόπτως τοὺς ἐπιφανεστέρους καὶ εὐκόλως παρεπείθετο ὑπὸ πονηρῶν καὶ ἐπιτηδείων ἀνδρῶν εἰς καταδίωξιν τῶν εἰλικρινεστέρων τῆς πατρίδος φίλων. Ἐπικινδυνότατοι δὲ κατὰ τοῦτο ἐδείχθησαν οἱ *δημαγωγοὶ* καὶ ἰδίως οἱ *σοφισταί*, ἤτοι οἱ εἰς τὰς λεπτολογίας τῆς *διαλεκτικῆς* κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπιδεδομένοι, ἐπιτήδειοι ἐξαιρέτως εἰς τὸ *διαστρέφειν τὴν ἀλήθειαν* καὶ τὸ ἄδικον καὶ τὸ δίκαιον μεταποιεῖν.

Σωκράτης (*469-399*). Τῶν λυμεώνων δὲ τούτων τῆς πολιτείας ἐχθρὸς ἄσπονδος ἐπαρουσιάσθη ὁ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῆς Πυθίας ἀνακηρυχθεὶς *σοφὸς ὁ Σωκράτης*. Διὰ τῶν ἰδίων των ὅπλων ἐπολέμει οὗτος καὶ ἀπεδείκνυεν αὐτοὺς γελοίους. Καὶ δὲν περιωρίζετο μόνον νὰ *ἀνατρέπῃ* τὰς ὀλεθρίους αὐτῶν δόξας διὰ τῆς εἰρωνικῆς του τέχνης, ἀλλ' ἐσπούδαζεν ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ νὰ βελτιώνῃ διὰ διαλόγων τὰ *ἤθη* μάλιστα τῶν νέων καὶ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν μεγίστων ἀληθειῶν νὰ τοὺς ὁδηγῇ. Καὶ ὅμως ὁ μέγιστος οὗτος τῆς ἀρετῆς διδάσκαλος ἔμελλε νὰ γείνῃ θῦμα αὐτῶν ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὴν φαυλότητα ἀποχρώντως εἶχεν ἀποκαλύψῃ. Κατηγορηθεὶς ὑπὸ τοῦ *Μελήτου* καὶ *Ἀνύτου* ἐνώπιον τῶν *ἡλιαστῶν* ἐπὶ *ἀσεβείᾳ*, ὡς μὴ δῆθεν πιστεύων τοὺς *πατρίους θεοὺς καὶ καινὰ δαιμόνια εἰσάγων καὶ ἐπὶ διαφθορᾷ τῶν νέων κατεδικάσθη εἰς θάνατον*. Εἰκαὶ δὲ οἱ φίλοι του τῷ παρέσχον τὸν τρόπον φυγῆς, ἐν ᾧ

ἀναβληθείσης τῆς καταδίκης του ἐπὶ *τριάκοντα ἡμέρας* μέχρι τῆς ἀπὸ τῆς Δήλου ἐπιστροφῆς τῆς ἱερᾶς τριήρεως, ἔμενεν ἐν τῇ εἱρκτῇ, αὐτὸς ὅμως ἀγαπῶν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν πατρίδα του καὶ ὑποτασσόμενος εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ παρανομούσης δὲν ἠθέλησε νὰ ποιήσῃ οὐδεμίαν ἐκείνων χρῆσιν καὶ μετ' ἄκρας γαλήνης τῆς ψυχῆς ἔπιε, παρόντων τῶν μαθητῶν καὶ φίλων του, τὸ κώνειον κατὰ τὸ *ἑβδομηκοστὸν* ἔτος τῆς ἡλικίας του (399 π. Χ.). Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων μετεμελήθη ταχέως διὰ τὴν πρᾶξίν του, κατεδίκασεν εἰς θάνατον τοὺς κατηγόρους καὶ διὰ μνημείων ἠθέλησε νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ἀδικίαν του!

§ 250. **Κύρου ἀνάβασις (401).** Ἐνῷ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἐξ ἀδυναμίας περιωρισμέναι εἰς τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῶν πράγματα, ἡ Σπάρτη ἡγεμὼν τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἐζήτει ναύξήσῃ τὴν δύναμιν καὶ τοὺς πόρους αὐτῆς στρέφουσα πρὸς τὰ ἔξω καὶ μάλιστα πρὸς τὴν Ἀσίαν τὰ βλέμματά της. Τὴν πρώτην δ' ἀφορμὴν εἰς τὰς νέας ἐπιχειρήσεις της ἐχορήγησεν ἡ τοῦ *νεωτέρου Κύρου* ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου ἀπόστασις καὶ ἡ τῶν μυρίων *ἀνάβασις* καὶ *κάθοδος*.

Ἀρταξέρξης, Παρύσατις. Διαρκοῦντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐβασίλευσεν ἐν Περσίᾳ, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων γινώσκομεν, Δαρεῖος Β' ὁ Νόθος. Τοῦτον δ' ἀποθανόντα κατὰ τὸ 405 διεδέχθη δικαιώματι πρωτοτοκίας *Ἀρταξέρξης* ὁ Β' ὁ ἐπικαλούμενος *Μνήμων*. Ἀλλ' ὅμως ὁ ἀδελφός του *Κῦρος ὁ νεώτερος* στηριζόμενος ἐπὶ τῆς παρὰ τοῖς Πέρσαις ἰσχυούσης ἀρχῆς, ὅτι ὁ γεννηθεὶς βασιλεύοντος ἤδη τοῦ πατρὸς προτιμᾶται τοῦ προηγουμένως γεννηθέντος, ἀντεποιεῖτο τῆς κληρονομίας καὶ πρὸς τοῦτο εἶχε συνεργὸν καὶ τὴν μητέρα του *Παρύσατιν*. Ὅθεν προθέμενος νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὸν θρόνον ἐστοχάσθη ἀναγκαῖον νὰ προσλάβῃ εἰς τὸν στρατόν του καὶ Ἕλληνας ἐπικούρους, τῶν ὁποίων τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ ὑπεροχὴν εἶχεν ἤδη γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς.

Σάμιος, Κλέαρχος. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον *ἀπέβλεψεν εἰς τὴν Σπάρτην* ἀξιῶν οἷος αὐτὸς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐδείχθη ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πολέμῳ, τοιοῦτοι νὰ φανῶσι καὶ οὗτοι πρὸς αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν *ἔφοροι* δίκαια νομίσαντες τὰ προτεινόμενα διέταξαν τὸν τότε ναύαρχον τῆς Σπάρτης *Σάμιον* νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν Κῦρον προθύμως ὁπουδήποτε οὗτος ἤθελε τὸν χρειασθῇ, ὁ δὲ φίλος του *Λύσανδρος* ἔσπευσε νὰ συστήσῃ αὐτῷ τὸν πρώην *ἁρμοστὴν τοῦ Βυζαντίου Κλέαρχον* ὡς ἄνδρα μάχιμον καὶ ἐπιτήδειον εἰς ἣν ἐμελέτα ἐπιχείρησιν. Διὰ τῆς συνδρομῆς λοιπὸν τούτου ὁ Κῦρος δαπανῶν ἀφειδῶς κατώρθωσε ναὐξήσῃ τὸν ἐκ *δεκακισμυρίων* περίπου Ἀσιανῶν συγκείμενον στρατόν του διὰ *μυρίων ἔτι καὶ τρισχιλίων Ἑλλήνων*.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ ὅλων τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν του ἐν ἔαρι τοῦ *401* ἔτους ἀναζεύξας ἀπὸ τῶν Σάρδεων, ὅτι δῆθεν προὐτίθετο νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀποστάντας Πισίδας προὐχώρει εἰς τὴν ἄνω Ἀσίαν καὶ κατὰ πρῶτον ἐν τῇ τῆς Συρίας πόλει *Θαψάκῳ* ἐφανέρωσεν εἰς τοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας διὰ τῶν ἀρχηγῶν των, ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἐγίνετο κυρίως εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐσκόπει τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ ἀδελφοῦ του. Δυσαρεστηθέντας δὲ διὰ τοῦτο καὶ μὴ θέλοντας νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι τοὺς μετέπεισε δι' ὑποσχέσεως μισθῶν καὶ ἀμοιβῶν λαμπροτέρων.

Μάχη παρὰ τὰ Κούναξα (401). Τοὐντεῦθεν δὲ ὁδεύων παρὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ Εὐφράτου ὄχθην πρὸς τὴν Βαβυλῶνα ἔσπευδε νὰ προκαταλάβῃ τὸν βασιλέα ἔτι ἀνέτοιμον. Ἀλλ' οὗτος μαθὼν ἐγκαίρως διὰ τοῦ Τισσαφέρνους τὸ κίνημα τοῦ ἀδελφοῦ του, εἶχεν ἤδη ἐξορμήσῃ ἀπὸ τῶν Ἐκβατάνων μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ (900,000). Παρὰ τὰ *Κούναξα* δὲ ἐντὸς τῶν πυλῶν τοῦ Μηδικοῦ τείχους παρελθόντες ἔσω αὐτοῦ, συνηντήθησαν τέλος οἱ δύο στρατοὶ καὶ συγκροτηθείσης ἐνταῦθα μάχης ἐνίκησαν μὲν λαμπρῶς οἱ Ἕλληνες καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ ἐχθροῦ, ἡττήθησαν δὲ οἱ περὶ τὸν Κῦρον *Ἀσιανοὶ* καὶ ὁ Κῦρος αὐτὸς μαχόμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐγένετο θῦμα τῆς ἀκατασχέτου ὁρμῆς του. Ὁ Ἀρταξέρξης ἀπήτησεν ἀκολούθως παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων, ἀλλ' ὁ *Κλέαρχος* ἐξ ὀνόματος ὅλων ἐπανέλαβε τὴν πάλαι τοῦ Λεωνίδου πρὸς τὸν Ξέρξην ἀπάντησιν. Τόλμη μόνον ἐδύνατο νὰ τοὺς σώσῃ. Διὸ χωρὶς νὰ ἔλθωσιν εἰς περαιτέρω διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ βασιλέως πειθόμενοι εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ *Ἀριαίου*, ὅστις ὑπὸ τὸν Κῦρον ἡγεῖτο τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος καὶ νῦν ἐφαίνετο μὲν ἔτι ἐνεργῶν κατὰ τὸ πνεῦμα ἐκείνου, ἐν τῇ καρδίᾳ του ὅμως ἦτο Πέρσης ἐπίβουλος, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιχειρήσωσιν εὐθὺς τὴν ἀναχώρησίν των. Ἀλλὰ μετὰ ὀλίγων ἡμερῶν ὁδοιπορίαν ὁ Τισσαφέρνης, εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς ἐπέτρεψεν ἤδη ἀμοιβῆς χάριν καὶ τὴν ἡγεμονίαν ὅσων ὁ Κῦρος ἦρχεν ἐπὶ θαλάσσης σατραπειῶν, ἀκολουθῶν αὐτοὺς κατὰ πόδας μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως τοῖς ἔστησεν συνεννοημένος μετὰ τοῦ εἰρημένου Ἀριαίου παγίδα ἐπιβουλῆς τρομεράν. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα δηλονότι μεσίτου καὶ φίλου ἀναδεξαμένου νὰ τοὺς συνδιαλλάξῃ μετὰ τοῦ βασιλέως ἐκάλεσεν εἰς τὴν σκηνήν του τὸν Κλέαρχον καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς, ἀλλὰ μόλις ἐλθόντας οἱ περὶ αὐτὸν ὡς ἐκ συνθήματος τοὺς *συνέλαβον* καὶ *ἐφόνευσαν* πάντας πλὴν ἑνός, ὅστις φυγὼν ἐδήλωσε τὸ συμβὰν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τοῦτο διήγειρεν εἰς αὐτοὺς μέγαν τρόμον. Παρελθὼν δὲ τότε εἰς τὸ μέσον ὁ *Ἀθηναῖος Ξενοφῶν*, ὅστις ἠκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν ὡς ἐθελοντής,

διὰ λόγων ἰσχυρῶν ἠνώρθωσε τὸ καταπεπτωκὸς φρόνημά των. Κατὰ τὴν συμβουλήν του δ' ἐξελέχθησαν νέοι ἀρχηγοί, ἐξ ὧν ὁ μὲν *γέρων Σπαρτιάτης Χειρίσοφος* διωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν προπορευομένων, ὁ δὲ *Ξενοφῶν* αὐτὸς ἐτάχθη εἰς τὴν οὐραγίαν.

Κάθοδος τῶν μυρίων (400). Μετὰ δὲ ταῦτα παραδόντες εἰς τὸ πῦρ ἁμάξας, σκηνὰς καὶ πᾶν βάρος περιττὸν ἐπεχείρησαν τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην διὰ τόπων ἀβάτων καὶ τραχέων κατοικουμένων ὑπὸ διαφόρων ἀγρίων ἐθνῶν, Καρδούχων, Χαλύβων κλ. καὶ μεταξὺ ἀδιακόπων προσβολῶν τοῦ καταδιώκοντος αὐτοὺς ἐχθροῦ *κάθοδον* ἤτοι *ἐπιστροφήν*, ἕως οὗ μετὰ μῆνας *δέκα καὶ πέντε* ἐπλησίασαν εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Θήχη ἀπήλαυσαν τῆς εὐφροσύνου θέας τοῦ πελάγους, ὅπερ πρὸ τοσούτου χρόνου ἐπεθύμουν (τὸν Φεβρουάριον τοῦ 400 π. Χ.). Οὐδέποτε ἄνθρωποι χειμασθέντες ὑπὸ τῆς θαλάσσης εἶδον μετὰ πλείονος ἀγαλλιάσεως τὴν γῆν ἢ ὅσον οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα τὴν θάλασσαν! Ἕνα δὲ μόνον ἀγῶνα εἶχον νὰ ὑποστῶσιν ἔτι, τὸν κατὰ τῶν *Κόλχων*. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τούτου ἐξῆλθον νικηφόροι καὶ οὕτως ἐκ *μυρίων* ἔφθασαν *ὀκτακισχίλιοι* περίπου εἰς τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν πόλιν *Τραπεζοῦντα*, ὅπου ἔδειξαν τὴν χαρὰν των διὰ *θυσιῶν* καὶ *γυμναστικῶν ἀγώνων*.

§ 251. **Θίμβρων καὶ Δερκυλίδας κατὰ Περσῶν (400-399).** Μετὰ δὲ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην φανερὸν ἦτο νὰ περιέλθωσιν οἱ Σπαρτιᾶται μάλιστα καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν σύμμαχοι αὐτῶν εἰς σχέσιν ἐχθρικὴν πρὸς τὸ Περσικὸν κράτος, ὡς ὑποστηρίξαντες τὸν ἀποστάτην Κῦρον. Ὁ Τισσαφέρνης, τὸν ὁποῖον, ὡς εἴρηται, ὁ βασιλεὺς βραβεύων ἀπέδειξε σατράπην ἁπάσης σχεδὸν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐζήτησεν εὐθὺς παρὰ τῶν *Ἰωνικῶν πόλεων τελείαν ὑποταγήν*. Ἀλλ' αὗται ἀντέστησαν εἰς τὴν αἴτησίν του καὶ ἐπεκαλέσαντο συγχρόνως τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἔπεμψαν (ἐν φθινοπώρῳ τοῦ 400 ἔτους) τὸν *Θίμβρωνα ὡς ἁρμοστὴν* δόντες αὐτῷ *πεντακισχιλίους Πελοποννησίους καὶ τριακοσίους Ἀθηναίους* τοὺς ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἱππεύσαντας, εἰς οὓς προσετέθησαν καὶ οἱ ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Κύρου συναναβάντων σωθέντες καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐθελονταὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων. Μετὰ τοῦ στρατοῦ δὲ τούτου ὁ Θίμβρων ἐγένετο σχεδὸν ἀμαχητὶ κύριος πολλῶν πόλεων τῆς *Μυσίας καὶ Αἰολίδος* καὶ προέβη μέχρι τῆς λεγομένης *Αἰγυπτιακῆς Λαρίσης*, ὅπου κατὰ πρῶτον ἀπήντησε σπουδαίαν ἀντίστασιν.

Πρὶν ἢ δὲ κατορθώσῃ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς ἀνεκλήθη εἰς Σπάρτην κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων ὅτι ἐπέτρεπεν εἰς τὸν στρατόν του νὰ τοὺς λεηλατῇ. Ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐπέμφθη παραχρῆμα ὁ *Δερκυλίδας*,

ὅστις ἐπωφεληθεὶς ἐπιτηδείως τὴν μεταξὺ Τισσαφέρνους καὶ *Φαρναβάζου* σατράπου τῆς Φρυγίας καὶ Βιθυνίας ὑπάρχουσαν ἀντιζηλίαν συνωμολόγησε μετὰ τοῦ πρώτου, ἀκολούθως δέ, ἀφοῦ ἐγένετο κύριος τῆς Λαρίσης καὶ ἄλλων πόλεων, καὶ μετὰ τοῦ δευτέρου ἀνακωχήν, ἐπροστάτευσεν ἔπειτα τὴν *Θρᾳκικὴν Χερσόνησον* κατὰ τῶν λῃστρικῶν Θρᾳκῶν ἀποτειχίσας αὐτὴν ἐκ θαλάσσης εἰς θάλασσαν καὶ αὐτόθεν ἐτράπη πάλιν κατὰ τῶν δύο εἰρημένων σατραπῶν, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ ἐννοήσαντες τὴν ἐκ τῆς διαιρέσεως προερχομένην βλάβην ἠνώθησαν πρὸς ἀλλήλους κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ *Μαιάνδρου πεδίῳ* ἀντὶ νὰ συνάψωσι μάχην, ὡς δῆθεν προϋτίθεντο, ἔκριναν συμφορώτερον νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις εἰρήνης μετὰ τοῦ Δερκυλίδα. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐδύναντο νὰ συμφωνήσωσι περὶ τῶν ὅρων αὐτῆς συνεφώνησαν μένοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος ἥσυχοι νὰναγγείλωσι τὰ λεχθέντα ὁ μὲν εἰς Λακεδαίμονα, οἱ δὲ πρὸς τὸν βασιλέα.

§ 252. **Ἀγησίλαος κατὰ Περσῶν (396-394), Τισσαφέρνης, Τιθραύστης.** Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀποβιώσαντος (398) ἐν Σπάρτῃ τοῦ βασιλέως Ἄγιδος ἠγέρθη ἔρις σφοδρὰ περὶ τῆς *διαδοχῆς* μεταξὺ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ *Λεωτυχίδου* καὶ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ του *Ἀγησιλάου*. Ἀλλ' αἱ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ πρώτου ὑπόνοιαι, τὰς ὁποίας καὶ ὁ πατὴρ αὐτὸς ζῶν ἔτρεφε, γινώσκων τὰς ἀθεμίτους τῆς συζύγου του πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην σχέσεις, καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ ἰσχὺς τοῦ Λυσάνδρου συνετέλεσαν εἰς τὴν προτίμησιν τοῦ Ἀγησιλάου ἀνδρὸς εὐτελοῦς μὲν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν καὶ χωλοῦ τὸν ἕτερον πόδα, ἄλλως δὲ Σπαρτιάτου ἀληθοῦς κατὰ τὰ *ἤθη καὶ τὸ φρόνημα καὶ δι' ἐξόχων πνευματικῶν προτερημάτων* διακρινομένου. Εἰς τοῦτον δέ, ἀποφασισθείσης τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου διὰ τὴν μὴ ἐπικύρωσιν τῆς εἰρήνης, ἀνέθετο ἤδη ἡ Σπάρτη κατὰ προτροπὴν τοῦ Λυσάνδρου τὴν ἀρχηγίαν. Ὅθεν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 396 ἔτους ὁ νέος βασιλεὺς συγκροτήσας ἐν Γεραιστῷ τῆς Εὐβοίας συμμαχικὸν στρατὸν ἐξ *8,000 ἀνδρῶν* καὶ παραλαβὼν *τριάκοντα συμβούλους*, ὧν προΐστατο ὁ *Λύσανδρος*, ἀπέπλευσεν εἰς *Ἔφεσον*. Φοβηθεὶς δὲ ὁ Τισσαφέρνης τὴν ἀπροσδόκητον τῆς νέας ἐχθρικῆς δυνάμεως ἐμφάνισιν, ἔσπευσε νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι ἐμμένει πιστῶς εἰς τὴν μετὰ τοῦ Δερκυλίδα προσυμφωνηθεῖσαν *ἀνακωχὴν* καὶ ὅτι θέλει πείσῃ τὸν βασιλέα νὰναγνωρίσῃ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδων πόλεων τὴν *αὐτονομίαν*. Διαρκούσης δὲ τῆς ἀνακωχῆς ὁ Ἀγησίλαος διέτριβεν ἐν Ἐφέσῳ ἡσυχίαν ἄγων, ὁ δὲ Λύσανδρος ἠγωνίζετο παντὶ σθένει νὰ ἐνισχύσῃ ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς πόλεσι τὴν *ὀλιγαρχικὴν μερίδα* καὶ ἀποκαταστήσῃ τὰς ἐν τῷ μεταξὺ καταλυθείσας

δεκαρχίας του. Τοσαύτην δὲ περιποίησιν καὶ τόσας τιμὰς ἀπέδιδον αὐτῷ πάντες, ὥστε ὁ Ἀγησίλαος, ὅστις ἐνώπιόν του ἐφαίνετο ἰδιώτης, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἐξευτέλισιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος ἤρξατο νὰ τὸν ὑποβλέπῃ οὐδὲ παρεδέχετο πλέον τῶν παρ' αὐτοῦ συνισταμένων τὰς αἰτήσεις. Οὕτω δὲ ὁ Λύσανδρος θέλων νὰποφύγῃ τὴν παρὰ τῷ βασιλεῖ ταπείνωσιν ἐζήτησεν ἄλλην ὑπηρεσίαν καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἀπῆλθεν εἰς *Ἑλλήσποντον*, ἐκεῖθεν δὲ βραδύτερον ἐπανῆλθεν εἰς Σπάρτην.

Ἐν τούτῳ ὁ Τισσαφέρνης, ἅμα αὐξηθέντος τοῦ στρατοῦ του διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως σταλείσης ἐπικουρίας, μηδένα λόγον ποιούμενος τῶν προηγουμένων σπονδῶν ἀνήγγειλεν αἰφνιδίως εἰς τὸν Ἀγησίλαον ὅτι θέλει τὸν πολεμήσῃ ἐὰν μὴ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἀσίας. Πάντες οἱ ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες ἐταράχθησαν μεγάλως νομίζοντες τὴν δύναμίν των ἐλάττονα τῆς παρασκευῆς τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος μὴ διστάσας καὶ δι' ἀνίσων δυνάμεων νἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα εἶπε πρὸς τοὺς πρέσβεις τοῦ Τισσαφέρνους: «*Εὐχαριστῶ πολὺ τὸν Τισσαφέρνην ὅτι ἐπιορκήσας αὐτὸς μὲν πολεμίους ἐκτήσατο τοὺς θεούς, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἐποίησε συμμάχους.*» Τὸ θάρρος δ' ἑαυτοῦ τοῦτο ἐνέπνευσε καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ συναθροίσας τάχιστα ἐν Ἐφέσῳ τὸν στρατόν του, εἰς ὃν προσετέθησαν καὶ αἱ τῶν συμμαχίδων πόλεων βοήθειαι, εἰσέβαλεν εἰς *Λυδίαν καὶ Φρυγίαν*, ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις ἀλληλοδιαδόχως καὶ τέλος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ *Πακτωλοῦ ἐνίκησε* κατὰ κράτος τὸν Περσικὸν στρατόν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Τισσαφέρνης εὑρίσκετο ἀπὼν ἐν Σάρδεσιν, οἱ Πέρσαι θέλοντες νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἥττάν των τὸν κατηγόρησαν ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ μετ' ὀλίγον ἐστάλη ἐκ Σούσων ὁ *Τιθραύστης* διατεταγμένος νἀποκεφαλίσῃ αὐτὸν καὶ νὰ τὸν διαδεχθῇ εἰς τὴν σατραπείαν, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Ὁ Ἀγησίλαος πεισθεὶς ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ οὐχ ἧττον πανούργου Τιθραύστου εἰς *ἐξαμηνιαίαν ἀνακωχὴν* μετέβη κατ' αἴτησιν αὐτοῦ εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ *Φαρναβάζου*, ἠλευθέρωσε καὶ ἐνταῦθα πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ καὶ συνέλαβε ἤδη τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν καρδίαν τῆς Περσίας ἵν' ἀνατρέψῃ ἅρδην τοῦτο τὸ ἱκανῶς ἤδη ἐξησθενημένον κράτος, ὅτε ἡ ἐπιτηδειότης μόνον τοῦ εἰρημένου σατράπου ἠδυνήθη νὰ δώσῃ τροπὴν ἀπροσδόκητον εἰς τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον.

Ὁ Τιθραύστης δηλονότι ἐπωφεληθεὶς τὴν ἐχθρικὴν διάθεσιν, ἐν ᾗ πρὸ πολλοῦ πολλαὶ τῆς Ἑλλάδος πόλεις διέκειντο πρὸς τὴν ἀγέρωχον καὶ καταθλιπτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, ἐπεχείρησε καὶ ἐπέτυχε

διὰ *περσικῶν χρημάτων* νὰ διαφθείρῃ τοὺς προεστηκότας πολλῶν ἐξ ἐκείνων, ἰδίως τῆς *Κορίνθου*, τῶν *Θηβῶν* καὶ τοῦ *Ἄργους*, ὥστε νὰ διεγείρωσι πόλεμον κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Τοιουτοτρόπως δὲ κατωρθώθη μεταξὺ τῶν εἰρημένων πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθησαν ἔτι αἱ *Ἀθῆναι*, ἡ *Εὔβοια* καὶ οἱ *Λοκροί*, συμμαχία τις, τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁ οὕτω λεγόμενος *Κορινθιακὸς* ἤ, ἐπειδὴ ἀμέσως ἤρξατο ἐν *Βοιωτίᾳ*, *πρῶτος Βοιωτικὸς πόλεμος*.

§ 253. **Κορινθιακὸς πόλεμος, Ἀνταλκίδειος εἰρήνη (395-357).** Ὁ προκείμενος ἐμφύλιος ἀγὼν ἤρξατο διὰ τῆς ἐπιστρατεύσεως τῶν ὑπὸ τῶν Θηβαίων ὑποστηριζομένων *Ὀπουντίων Λοκρῶν κατὰ τῶν Φωκέων*, οἵτινες κατεῖχον *χώραν τινὰ ἀμφισβητουμένην* παρ' ἐκείνων. Οἱ Σπαρτιᾶται προσκληθέντες εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν Φωκέων εἶδον ἐν τῇ προσκλήσει ταύτῃ περίστασιν πρόσφορον εἰς τὸ νὰ ταπεινώσωσι τοὺς Θηβαίους ὡς ἀρνηθέντας πολλάκις νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσι στρατεύοντας καὶ προσέτι ὡς συντελέσαντας εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα ἐν Ἀθήναις. Ὁ ὁρμητικὸς *Λύσανδρος* συναγαγὼν τάχιστα στρατιώτας ἀπὸ τῶν κατὰ τὰς χώρας ταύτας φίλων τῆς Σπάρτης χωρὶς νὰναμείνῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ μετὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ στρατοῦ ἐπερχομένου βασιλέως Παυσανίου συνεκρότησεν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς *Ἁλιάρτου* μάχην πρὸς τοὺς Θηβαίους, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ *ἐφονεύθη*. Παραγενόμενος δ' εὐθὺς κατόπιν ὁ Παυσανίας δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τοὺς Θηβαίους, ἐνωθέντων ἤδη μετ' αὐτῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ συνωμολόγησεν ἁπλῶς ἀνακωχὴν ἵνα λάβῃ ὑποσπόνδους τοὺς παρὰ τὴν Ἁλίαρτον πεσόντας· ἔπειτα δ' ἀνεχώρησεν εὐθὺς ἐκ τῆς Βοιωτίας. Κατηγορηθεὶς δ' ἐν Σπάρτῃ ἕνεκα τῆς ἀνάνδρου ταύτης, ὡς ἔλεγον οἱ κατήγοροι αὐτοῦ, διαγωγῆς του κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἀλλ' ἀπηλλάγη τῆς καταδίκης διὰ τῆς ἐκουσίου εἰς *Τεγέαν* φυγῆς του, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτησεν ἐκ νόσου καταλιπὼν διάδοχον τῆς βασιλείας τὸν υἱόν του *Ἀγησίπολιν* ἐπιτροπευόμενον ὑπὸ τοῦ θείου του *Ἀριστοδήμου*.

Ἡ πρώτη αὕτη τῶν Σπαρτιατῶν ἧττα ἐνεθάρρυνε τοὺς συμμάχους, οἵτινες αὐξηθέντες διὰ τῆς προσθήκης τῶν *Θεσσαλῶν*, *Ἀκαρνάνων* καὶ ἄλλων ἐστρατοπέδευσαν ἐν *Κορίνθῳ*, ἐξ ἧς ὁ πόλεμος ὠνομάσθη *Κορινθιακός*. Ὅθεν ἡ Σπάρτη ἐπικειμένης ἀνάγκης μετεπέμψατο ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον προκρίνουσα νὰποβάλῃ τὰς ἐξωτερικὰς ἐπισφαλεῖς κατακτήσεις παρὰ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐνῷ δὲ οὗτος εὐπειθὴς εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, καίπερ ἄλλως βαρυαλγῶν διὰ τὴν ἐκ τοῦ σταδίου τῆς δόξης του ἀναχώρησιν, διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον προήλαυνε διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἐνίκησαν μὲν

οἱ *Λακεδαιμόνιοι* τοὺς κοινοὺς ἐχθρούς των παρὰ τὴν *Κόρινθον*, συγχρόνως ὅμως ὁ στόλος αὐτῶν, τοῦ ὁποίου τὴν διοίκησιν ὁ Ἀγησίλαος ἀναχωρῶν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν κηδεστὴν αὐτοῦ *Πείσανδρον*, ἔπαθε τελείαν παρὰ τὴν *Κνίδον* ἧτταν (*394*) ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοπερσικοῦ ναυαρχοῦντος τοῦ πρὸς τὸν *Εὐαγόραν* μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς συμφορὰν καταφυγόντος *Κόνωνος*. Ὁ Ἀγησίλαος ἔμαθε τὸ δυστυχὲς συμβὰν ὅτε ἤδη εἶχε προχωρήσῃ μέχρι τῆς Βοιωτίας, ἀλλ' ἀποκρύψας αὐτὸ ἀπὸ τοῦ στρατοῦ του ὥρμησε ῥαγδαῖος κατὰ τῶν ἐν *Κορωνείᾳ* ἐστρατοπεδευμένων Ἑλλήνων ἀποτελούντων μέρος τοῦ παρὰ τὴν Κόρινθον συνηγμένου συμμαχικοῦ στρατοῦ καὶ μετὰ δεινὸν ἀγῶνα κατετρόπωσεν (394) αὐτούς. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ νίκη δὲν ἦτο ἱκανῶς κρίσιμος, ὥστε νὰ ποκαταστήσῃ ἐντελῶς τὴν κατὰ γῆν τῶν Σπαρτιατῶν ὑπεροχὴν καὶ νὰ συνεπαγάγῃ τὴν γενικὴν εἰρήνην. Ἐξ ἐναντίας τὰ πάθη ἀνεφλέχθησαν ἤδη σφοδρότερον καὶ ὁ Ἰσθμὸς ἐγένετο τοῦ λοιποῦ τῶν ἐχθρικῶν συγκρούσεων τὸ κέντρον, τῶν μὲν *Ἀθηναίων*, *Βοιωτῶν* καὶ *Ἀργείων* καὶ *τῶν συμμάχων* αὐτῶν ὁρμωμένων ἐκ *Κορίνθου*, τῶν δὲ *Λακεδαιμονίων* καὶ τῶν συντεταγμένων αὐτοῖς ἐκ *Σικυῶνος*. Οὐδεμία δὲ συνεκροτήθη μάχη μεγάλη. Συνήθως ὑπερίσχυον οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ γῆν, οἱ δὲ σύμμαχοι κατὰ θάλασσαν. Ὁ κατὰ γῆν δὲ πόλεμος ἀπέβη διὰ τοῦτο καὶ μόνον λόγου ἄξιος, ὅτι τότε πρῶτον (390) ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς *Ἰφικράτης* ἐφήρμοσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθεῖσαν νέαν τακτικὴν ἀναδείξας κύριον στρατιωτικὸν σῶμα τοὺς *πελταστάς*, καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὡσαύτως ἐποχῆς ἐπεκράτησε πανταχοῦ τὸ σύστημα τῶν μισθοφόρων, καθ' ὅσον οἱ ἐλεύθεροι πολῖται ἀπέφευγον ἤδη ἐπὶ μᾶλλον τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Τὴν δὲ κρίσιν τοῦ ἀγῶνος ἐπήγαγον τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα· διότι εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν ὁ *Κόνων ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Φαρναβάζου* ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων πάσας τὰς ἐπέκεινα τοῦ Αἰγαίου πελάγους αὐτῶν κτήσεις πλὴν τῶν δύο ἐν Ἑλλησπόντῳ πόλεων *Σηστοῦ* καὶ *Ἀβύδου*. Ἀκολούθως δὲ αὐτός τε καὶ ὁ Φαρνάβαζος συμπλέοντες προὐχώρησσν διὰ τῶν Κυκλάδων εἰς *Μῆλον* καὶ ἐντεῦθεν πρὸς τὰ παράλια τῆς Λακωνίας τραπέντες ἐδῄωσαν αὐτά, ἔπειτα ἔπλευσαν ἐπὶ *Κύθηρα*, τὴν νῆσον καὶ κυριεύσαντες ταύτην ἐξ ἐφόδου καὶ φρουρὰν ἱκανὴν ἐν αὐτῇ καταστήσαντες ἀνήχθησαν εἰς *Κόρινθον*· ὅθεν, ἀφοῦ διελέχθησαν μετὰ τῶν συμμάχων καὶ ἐχορήγησαν αὐτοῖς χρήματα Περσικὰ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, ἀνέπλευσαν εἰς Ἀσίαν. Καὶ ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἔμεινεν ἐνταῦθα, ὁ δὲ Κόνων χρήματα ἱκανὰ λαβὼν παρὰ τοῦ σατράπου κατέπλευσε μετὰ τοῦ βασιλικοῦ στόλου εἰς Πειραιᾶ (392), ὅπου ἐπεχείρησεν εὐθὺς

τὴν *ἀνόρθωσιν τῶν μακρῶν τειχῶν* καὶ τὴν σύστασιν νέας ναυτικῆς δυνάμεως.

Ἀνταλκίδας, Τιρίβαζος, Κόνων, Ἰφικράτης, Θρασύβουλος, Χαβρίας, Τελευτίας. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης ἡ Σπάρτη θεωροῦσα τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς σαλεύουσαν ἐστοχάσθη ὅτι μόνον διά τινος μετὰ τῶν Περσῶν εἰρήνης ἐδύνατο νὰ σωθῇ καὶ τούτου ἕνεκα ἔπεμψε τὸν πανοῦργον *Ἀνταλκίδαν* πρὸς τὸν σατράπην τῆς Λυδίας *Τιρίβαζον*. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα τοῦτο μαθόντες, ἔπεμψαν ὡσαύτως πρέσβεις, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ *Κόνων* αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθησαν παραυτίκα καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν συμμάχων πόλεων, *Βοιωτίας, Κορίνθου* καὶ *Ἄργους*. Ὁ ἀγέρωχος σατράπης σαγηνευθεὶς ὑπὸ τῶν θωπευτικῶν λόγων τοῦ Ἀνταλκίδου συγκατετέθη καὶ χρήματα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας νὰ χορηγήσῃ λάθρα πρὸς ναυπήγησιν πλοίων καὶ τὸν Κόνωνα ὡς δῆθεν μεταχειρισθέντα τὰς δυνάμεις τῆς Περσίας ἐπὶ βλάβῃ αὐτῆς ναποβάλῃ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Περσικοῦ στόλου καὶ νὰ τὸν φυλακίσῃ. Ἡ μετέπειτα τούτου τύχη δὲν εἶνε γνωστή· διότι κατά τινας μὲν ἀπαχθεὶς εἰς Σοῦσα *ἐθανατώθη* ἐκεῖ· κατ' ἄλλους δὲ διαδρὰς ἐκ τῆς φυλακῆς κατέφυγε πρὸς τὸν ἀρχαῖον φίλον αὐτοῦ *Εὐαγόραν* ἐν Κύπρῳ καὶ *ἀπέθανεν* ἐνταῦθα θάνατον φυσικόν. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν κατωρθώθη καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι διήρκεσαν ἐφ' ἱκανὸν ἔτι χρόνον. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Φαρναβάζου ἐπέδειξαν καὶ αὖθις τὴν ὑπεροχήν των κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ, στρατηγούντων τοῦ *Ἰφικράτους καὶ τοῦ Στειριέως Θρασυβούλου*, ὅστις διεδέχθη τὸν Κόνωνα. Καὶ οὗτος μὲν κατέλαβε τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὴν Λέσβον (390), ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ πολὺ πρόωρα διὰ τὴν δόξαν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἐν ᾧ εἰσέπραττεν εἰσφοράς τινας εἰς τὰ παράλια τῆς *Παμφυλίας*, *ἐφονεύθη* ὑπὸ τῶν αὐτόθι κατοίκων. Ἐκεῖνος δὲ ἐνίκησε νίκας λαμπρὰς ἐν Χερσονήσῳ καὶ τὸν ἁρμοστὴν αὐτὸν τῆς Ἄβύδου *Ἀναξίβιον* ἀπέκτεινεν (389). Ἐφάμιλλος δὲ τοῦ Ἰφικράτους καὶ ἄλλος Ἀθηναῖος στρατηγός, ὁ *Χαβρίας*, ἐπολέμει καὶ ἀνεκτᾶτο κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὴν ἀποστᾶσαν *Αἴγιναν* (388). Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἡ τόλμη τοῦ *Τελευτίου* ἀδελφοῦ τοῦ Ἀγησιλάου, ὅστις μετὰ πλοίων εἰσέπλευσε νυκτὸς εἰς τὸν *Πειραιᾶ* αὐτὸν καὶ πολλὰς τῶν αὐτόθι ὁρμουσῶν τριήρων συνεπήγαγε, τοῦτο δὲ ἡ παρὰ τὴν Ἄβυδον θαλασσία νίκη τοῦ ὑπὸ τῶν *Συρακουσίων* καὶ τοῦ *Τιριβάζου βοηθουμένου Ἀνταλκίδου* καὶ ἡ μετὰ ταύτην ἐπικράτησις ἁπάσης τῆς θαλάσσης καὶ ἡ παρεμπόδισις τῆς ἐκ τοῦ Πόντου καταπλεύσεως *σιταγωγῶν νεῶν* εἰς Ἀθήνας ἐφόβισαν τοσοῦτον τοὺς Ἀθηναίους, ὥστ' ἐπεθύμησαν πάντες ἰσχυρῶς τὴν εἰρή-

νην. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους μὴ δυναμένους νὰ διατηρηθῶσιν εἰς ὅπερ ἔφθασαν ὕψος τῆς δυνάμεως καὶ ἰδίως νὰ φυλάξωσι διὰ φρουρῶν ὅσας ἐκτήσαντο πόλεις κατέστη ἀνάγκη ἡ τοῦ πολέμου κατάπαυσις. Συνεχὴς δὲ καὶ σύντονος ἀγὼν ἐξήντλησε τὰς δυνάμεις ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τῆς εἰρήνης μόνον προσεδοκᾶτο τῶν δεινῶν ἀπαλλαγή.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Ἀνταλκίδας ἀναβὰς εἰς Σάρδεις ἐπανέλαβε τὰς μετὰ τοῦ Τιριβάζου διαπραγματεύσεις του (387 π. Χ.) καὶ κατώρθωσε τέλος τὴν τὸ ὄνομα αὐτοῦ δικαίως φέρουσαν *αἰσχρὰν ἐκείνην εἰρήνην, δι' ἧς ὅλαι αἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδες πόλεις καὶ ἐκ τῶν νήσων αἱ Κλαζομεναὶ καὶ ἡ Κύπρος παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ δ' Ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, μικραὶ καὶ μεγάλαι πλὴν τῶν εἰς Ἀθήνας ἀνέκαθεν ἀνηκουσῶν, Λήμνου, Ἴμβρου καὶ Σκύρου,* ἐκηρύχθησαν *αὐτόνομοι,* καὶ τελευταῖον οἱ Πέρσαι ὁμοῦ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνεδέχθησαν κοινῶς τὴν φροντίδα τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὅρων αὐτῆς. Τοιουτοτρόπως ἡ Σπάρτη ἐκράτυνεν ἐκ νέου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι, καθ' ὅσον διὰ μὲν τῆς παραδόσεως τῶν Ἀσιατικῶν πόλεων *ἐκέρδησε τὴν φιλίαν τῶν Περσῶν καὶ περιώρισε τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων,* διὰ δὲ τῆς διαταχθείσης αὐτονομίας τῶν μικροτέρων τῆς Ἑλλάδος πολιτειῶν ἐκτήσατο τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ διαλύσῃ τὰς ὁμοσπονδίας τῶν μεγαλειτέρων, οἷον τῆς *Βοιωτίας,* Ἤλιδος κλ. διατηροῦσα μόνον τὴν ἑαυτῆς.

§ 254. **Βία Σπάρτης κατὰ Μαντινείας, Φλιοῦντος, Ὀλύνθου καὶ Θηβῶν (386-379).** Ἡ Σπάρτη ὡς ἰσχύουσα ἠθέλησεν ἤδη νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἰσχὺν τῶν ὅπλων της καὶ πέραν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, τουτέστι νὰ τιμωρήσῃ τὰς συμμάχους ἐκείνας πόλεις, αἵτινες ἐν καιρῷ πολέμου ἐδείχθησαν εὐνοϊκώτεραι πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς. Οὕτω τὴν μὲν *Μαντίνειαν* ὡς ὑποστηρίξασαν τοὺς Ἀργείους διὰ χορηγήσεως τροφῶν ἐπέταξε νὰ καθαιρέσῃ τὰ τείχη της καὶ μὴ ὑπακούσασαν τὴν ἠνάγκασε διά τινος τεχνητῆς πλημμύρας νὰ παραδοθῇ, τὴν *κατέστρεψεν* ἐκ θεμελίων καὶ τοὺς κατοίκους της διεσκόρπισεν εἰς τέσσαρας κώμας (386)· τὴν δὲ *Φλιοῦντα* ὑπεχρέωσε μετὰ δεινὴν πολιορκίαν νὰ δεχθῇ τοὺς ἐξορίστους ἀριστοκρατικούς, νὰ τοῖς ἀποδώσῃ τὰ κτήματά των καὶ νὰ εἰσαγάγῃ ἐκ νέου τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα (385). Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ διέθεσε τὰ τῆς Πελοποννήσου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν δύναμίν της καὶ πρὸς τὰ ἔξω, ὅτε μεταξὺ ἄλλων αἱ *Χαλκιδικαὶ πόλεις Ἄκανθος* καὶ *Ἀπολλωνία* ἐπεκαλέσαντο τὴν βοήθειάν της κατὰ τῆς *Ὀλύνθου,* ἥτις διατελοῦσα μὲν τὸ πρότερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν

τῶν Μακεδόνων βασιλέων, ἔπειτα δ' αὐτονομηθεῖσα καὶ ἀκμάσασα ἀπαρατήρητος ἀπὸ τῆς πτώσεως μάλιστα τῆς ἀντιζήλου αὐτῆς *Ποτιδαίας* ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ τὰς γείτονας τῆς Χερσονήσου πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὰς δύο εἰρημένας. Ἐπὶ τῇ αἰτήσει λοιπὸν τούτων καὶ τοῦ τῆς Μακεδονίας βασιλέως *Ἀμύντου* ἡ Σπάρτη θέλουσα σύναμα νὰ ματαιώσῃ ἐπικειμένην τινὰ συμμαχίαν ἐκείνης μετὰ τῶν *Ἀθηνῶν* καὶ *Θηβῶν* ἀπεφάσισε νὰ πέμψῃ στρατὸν ἐκ μυρίων ἀνδρῶν, ὧν οἱ μὲν ἐκ τοῦ προχείρου ἑτοιμασθέντες ἀνεχώρησαν εὐθὺς μετὰ τοῦ *Εὐδαμίδα*, οἱ δὲ ἠκολούθησαν παρὰ πόδας ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου *Φοιβίδαν*. Ὁ ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τῆς Σπάρτης στρατὸς μόλις μετὰ *τριετῆ* ἀδιάκοπον ἀγῶνα καὶ ἀφοῦ *δύο* στρατηγοί, ὁ τοῦ Ἀγησιλάου ἀδελφὸς *Τελευτίας* καὶ ὁ βασιλεὺς *Ἀγησίπολις* ἀπωλέσθησαν, ἐδυνήθη νὰ καταβάλῃ τοὺς Ὀλυνθίους. Ἐν ᾧ δὲ οὗτος διὰ τῆς Βοιωτίας πορευόμενος ἔστη ἐν στρατοπεδείᾳ παρὰ τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν, ἐπαρουσιάσθη νέα τις εὐκαιρία κορέσεως τῆς Σπαρτιατικῆς φιλαρχίας.

Ἐν Θήβαις δηλονότι ἐστασίαζον τότε καὶ ἐν πάσαις ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι *δημοκρατικοὶ καὶ ὀλιγαρχικοί*, ὧν οἱ μὲν ἠσπάζοντο τὰ τῶν *Ἀθηνῶν*, οἱ δὲ ἔκλινον πρὸς τὴν *Σπάρτην*. Καὶ ἐκείνων μὲν ἡγεῖτο ὁ *Ἰσμηνίας*, τούτων δὲ ὁ *Λεοντιάδης*, ἀμφότεροι δὲ ἦσαν πολέμαρχοι τοῦ ἔτους 383. Ὁ τελευταῖος προθέμενος μετὰ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ ὀλιγαρχικῶν τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας ἔπεισε τὸν εἰρημένον Φοιβίδαν νὰ καταλάβῃ (382) αἰφνιδίως τὴν Καδμείαν καθ' ἣν ἡμέραν *αἱ γυναῖκες ἑώρταζον* ἐν αὐτῇ τὰ *Θαλύσια*, πλείστη δ' ἐρημία ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ μὲν Ἰσμηνίας συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη, οἱ δὲ ὀλιγαρχικοὶ ὑπερίσχυσαν, τῶν δὲ δημοκρατικῶν περὶ τοὺς 300 φοβηθέντες κατέφυγον εἰς Ἀθήνας καὶ εὗρον ἐνταῦθα τὴν αὐτὴν φιλοξενίαν, ἣν πρὸ *εἴκοσι* ἐτῶν οἱ Θηβαῖοι εἶχον δείξῃ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους φυγάδας. Πᾶσα ἡ Ἑλλὰς ἐταράχθη καὶ ἠγανάκτησε διὰ τὸ συμβάν. Καὶ εἰς τὴν Σπάρτην αὐτὴν ὅπου ὁ Λεοντιάδης ἐκόμισε τὴν περὶ τούτου πρώτην ἀγγελίαν, οἵ τε ἔφοροι καὶ τὸ πλῆθος ὠργίσθησαν τοὐλάχιστον πρὸς τὸ θεαθῆναι κατὰ τοῦ Φοιβίδα ὅτι ἔπραξε μὴ προσταχθέντα ὑπὸ τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὅτε ὁ *Ἀγησίλαος* παρελθὼν εἰς τὸ μέσον εἶπεν ὅτι ἔδει προηγουμένως νὰ ἐξετασθῇ ἂν ἡ Σπάρτη ἐδύνατο ἐντεῦθεν νὰ ὠφεληθῇ ἢ οὔ καὶ ἔπειτα ὁ *Λεοντιάδης* αὐτὸς ἀπέδειξεν ὅτι ἡ μετὰ τῶν Θηβῶν ἕνωσις ὑπέσχετο μέγα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὄφελος, ἀπεφάσισαν πάντες τὴν ἄπαξ καταληφθεῖσαν ἀκρόπολιν νὰ διατηρήσωσι καὶ τὴν λακωνίζουσαν ἐν Θήβαις φατρίαν νὰ στηρίξωσι. Τὸν δὲ *Ἰσμηνίαν* κατηγορηθέντα ὅτι διετέλει δῆθεν εἰς σχέσιν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν ἐπὶ

βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος Λακεδαιμόνιοι δικασταὶ κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Οὕτως ἡ Σπάρτη ἐνέκρινε τὴν πρᾶξιν, ἥτις προσέβαλε φανερῶς τὸ διεθνὲς δίκαιον. Ὅτι δὲ συγχρόνως ἐκόλασε τὸν Φοιβίδαν παύσασα αὐτὸν τῆς στρατηγίας καὶ εἰς *δέκα μυριάδων* δραχμῶν ζημίαν καταδικάσασα, τοῦτο ἦτο προσπεποιημένη δυσαρέστησις, ἥτις ηὔξανεν ἔτι μᾶλλον τὸν θαυμασμὸν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (Πελοπ. 6.): « Οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὴν ἀτοπίαν, εἰ τὸν μὲν πράξαντα κολάζουσι, τὴν δὲ πρᾶξιν δοκιμάζουσι. » Ἀλλ' ἡ Νέμεσις δὲν ἀφῆκεν ἐπὶ πολὺ ἀτιμώρητον τὴν ἀδικίαν.

§ 255. **ΑΚΜΗ ΘΗΒΩΝ (379-362).** Ἱερὸν πνεῦμα ὀργῆς καὶ ἐκδικήσεως κατέλαβε τοὺς φυγάδας Θηβαίους. Ματαίως δὲ ἡ Σπάρτη ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν παράδοσιν αὐτῶν. Οἱ φυγάδες συνενοήθησαν ἤδη πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς πατρίδος αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Σπαρτιατικοῦ ζυγοῦ καὶ μετὰ τῶν αὐτόθι ὑπολελειμμένων φίλων, μάλιστα μετὰ τοῦ *Φυλλίδα καὶ Χάρωνος*, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος τοσοῦτον ἐπιτηδείως ἐδυνήθη νὰ κρύψῃ τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ αἴσθημα, ὥστε ἠξιώθη τῆς πλήρους τῶν τότε πολεμάρχων *Ἀρχίου καὶ Φιλίππου* πίστεως καὶ ὑπὸ τούτων εἰς Ἀθήνας ἕνεκα δημοσίων πραγμάτων ἀπεστάλη. Συνδιαλεχθέντος δὲ αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις ἰδίως μετὰ τοῦ φυγάδος Μέλωνος ὡρίσθη ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἔμελλον νὰ φονεύσωσι μὲν τοὺς δύο πολεμάρχους, νὰνακηρύξωσι δὲ τὴν ἐλευθερίαν.

Ἐλευθέρωσις Θηβῶν. Μηνὶ λοιπὸν Δεκεμβρίῳ τοῦ 379 ἔτους δώδεκα φυγάδες, ἐν οἷς καὶ ὁ *Πελοπίδας*, μετημφιεσμένοι ὡς κυνηγοί, εἰσῆλθον ἀρχομένης τῆς νυκτὸς εἰς Θήβας καὶ διέμειναν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χάρωνος. Προστεθέντων καὶ ἄλλων ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει ὁμοφρόνων, οἱ μὲν αὐτῶν κατὰ τῶν ἐν συμποσίῳ διατελούντων πολεμάρχων ἐπιτεθέντες, ὁ δὲ *Πελοπίδας* ἰδίως πρὸς τὸν *Λεοντιάδην* τραπεὶς ἐξεπλήρωσαν ἐπιτυχῶς ὅ,τι ἐσκόπουν. Τὴν πρᾶξιν δὲ ταύτην διεδέχθη ἀμέσως ἡ τῶν πεφυλακισμένων ἀπόλυσις καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν δημοσία τῶν πολιτῶν πρόσκλησις. Ὁ *Ἐπαμεινώνδας* καὶ ὁ *Γοργίδας* ἔδραμον εὐθὺς ἔχοντες περὶ ἑαυτοὺς οὐκ ὀλίγους νέους. Τὴν δ' ἐπαύριον ἔφθασαν καὶ ὅλοι οἱ ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς τὸ ἀποτέλεσμα καραδοκοῦντες φυγάδες. Συνελθόντος δὲ τοῦ δήμου εἰς ἐκκλησίαν, ὁ Ἐπαμινώνδας καὶ ὁ Γοργίδας εἰσῆγον τοὺς περὶ Πελοπίδαν ὑπὸ *ἱερέων περιεχομένους*· ὁ δὲ δῆμος τοὺς ὑπεδέχθη ὄρθιος ἀποκαλῶν αὐτοὺς εὐεργέτας καὶ σωτῆρας καὶ ἀμελλητὶ προεχειρίσατο βοιωτάρχας τοὺς κορυφαίους τοῦ ἐπιχειρήματος, *Πελοπίδαν, Χάρωνα καὶ Μέλωνα*. Ἡ δ' ἐν τῇ Καδμείᾳ *Σπαρτιατικὴ φρουρὰ* μὴ ἔχουσα ἱκανὴν τροφῶν προμήθειαν ἠναγκάσθη μετ' οὐ πολὺ νὰ παραδοθῇ ὑπόσπονδος.

Ἐπαμεινώνδας, Πελοπίδας. Οὕτω λοιπὸν αἱ Θῆβαι ἠλευθερώθησαν. Ἀλλὰ τοῦτο μόνον δὲν ἤρκει· ἀνάγκη ἦτο καὶ νὰ στηριχθῇ ἡ ἀποκτηθεῖσα ἐλευθερία ἀπέναντι τῆς δυνάμει προεχούσης Σπάρτης. Τούτου ἕνεκα οἱ ἄνδρες, ὅσοι προΐσταντο τῶν πραγμάτων, πάντα ἐμηχανήσαντο ὅπως ἀσφαλίσωσι καὶ προαγάγωσι τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, ἥτις μέχρι τοῦδε διετέλει ἀδοξοῦσα εἴτε ἕνεκα τῆς κατὰ τὸν Περσικὸν ἀγῶνα ἀνθελληνικῆς διαγωγῆς αὐτῆς εἴτε ἕνεκα τῆς περὶ τὴν παιδείαν ὑστερήσεώς της, ἐσωτερικῶς μὲν ἐνισχύοντες τὸ κοινὸν φρόνιμα, ἐξωτερικῶς δ' ἐπωφελούμενοι ἐπιτηδείως τήν τε κατὰ τῆς Σπάρτης ἐξεγερθεῖσαν κοινὴν γνώμην καὶ τὴν παροῦσαν ἐξασθένησιν τῶν λοιπῶν πολιτειῶν. Εἰς τὴν σπουδὴν δὲ ταύτην ἦσαν ἰδίως σύμφωνοι ὁ *Ἐπαμεινώνδας* καὶ ὁ *Πελοπίδας*, οἵτινες καίπερ διαφόρου χαρακτῆρος καὶ ἀνομοίας καταστάσεως, διότι ἐκεῖνος μὲν πτωχός, οὗτος δὲ πλούσιος καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς γένους, ἦσαν ἀμφότεροι ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διὰ στενωτάτης φιλίας συνδεδεμένοι καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος ἐφλέγοντο. Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲ εἶχε καὶ τοῦτο περιπλέον, ὅτι ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην τῆς *Πυθαγορείου φιλοσοφίας*, ἥτις καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ τὸν ἐδείκνυε ἀνώτερον τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ὁμίλου καὶ τὸν ἐνίσχυεν εἰς τὸ ἀνέχεσθαι ἀγογγύστως τὴν πτωχείαν του, ἐσπούδαζε νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας καὶ εἰς τὸν δημόσιον βίον, τὴν *ἀλήθειαν* καὶ τὴν *δικαιοσύνην* ὡς σκοπὸν τούτου ἐπιδιώκων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Πελοπίδας εἰς τὰς *ἠθικοφιλοσοφικὰς* ταύτας μελέτας τὸν Ἐπαμεινώνδαν σπουδαίως ἐμιμεῖτο, ἐντεῦθεν αἱ προσπάθειαι ἀμφοτέρων ἔδει τόσῳ βεβαιότερον νὰ τελεσφορήσωσιν.

Ὀχύρωσις Θηβῶν, Σφοδρίας. Ἐν πρώτοις ἡ *πόλις* καὶ τὰ *πέριξ ὠχυρώθησαν*, ἡ δὲ τῆς ἀκροπόλεως φύλαξις ἐπετράπη διηνεκῶς εἰς τὸν *ἱερὸν λοχον*, τὸν ὁποῖον ὁ *Γοργίδας* συνεκρότησεν ἐκ 300 λογάδων, δι' ἀρρήκτων δεσμῶν φιλοπατρίας, συγγενείας καὶ ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένων. Ἀκολούθως προσειλκύσθησαν εἰς στενώτερον σύνδεσμον αἱ *Βοιωτικαὶ πόλεις* ἐξαιρουμένων τῶν *Πλαταιῶν*, *Θεσπιῶν* καὶ *Ὀρχομενοῦ*, αἵτινες εἶχον *φρουρὰν Λακεδαιμονίων*. Τέλος δ' ἐζητήθη καὶ ἡ *συμμαχία τῶν Ἀθηναίων*. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτοι ἐδείχθησαν πρόθυμοι πέμψαντες εἰς βοήθειαν *πεντακισχιλίους ἄνδρας*, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, εἰσβαλόντος στρατοῦ μεγάλου εἰς τὴν Βοιωτίαν, οὐ μόνον ἀνεκάλεσαν τὴν σταλεῖσαν βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς ὅλους τοὺς βοιωτιάζοντας κατεδίωξαν. Μόλις δέ, ἀφοῦ ὁ Πελοπίδας θέλων νὰ ἐκπολεμώσῃ τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἔπεισε δι' ἀπάτης τὸν ἐν Θεσπιαῖς ἁρμοστὴν *Σφοδρίαν* νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν αἰφνιδίαν τοῦ Πειραιῶς κατάληψιν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν, καίπερ ματαιω-

θείσης τῆς τοῦ Σφοδρίου ἐπιχειρήσεως, νὰ συμμαχήσωσιν ἤδη σπουδαίως μετὰ τῶν Θηβαίων.

Ἀθηναϊκὴ συμμαχία (375). Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, εἰσηγουμένου τοῦ ἀξιολόγου στρατηγοῦ *Τιμοθέου* υἱοῦ τοῦ Κόνωνος ἐσπούδασαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ πραγματοποιήσωσι σχέδιόν τι ἠρέμα ἀναπτυσσόμενον μελλούσης θαλασσίου ἡγεμονίας διὰ τῆς συμμαχικῆς ἑνώσεώς των μετὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ πολλῶν παραλίων πόλεων. Καὶ ἐπειδὴ εἰς ὅλας αὐτὰς μικρὰς ἢ μεγάλας παρεχωρεῖτο ἐπὶ τῷ ὅρῳ τελείας *αὐτονομίας* καὶ *ἰσοψηφίας* ἐν τῷ κοινῷ συνεδρίῳ, κατηργοῦντο δ' αἱ μέχρι τοῦδε εἴς τινας αὐτῶν ὑφιστάμεναι *κληρουχίαι* καὶ οὐδεμία τοιαύτη ἐπετρέπετο τοῦ λοιποῦ, ἐντεῦθεν κατωρθώθη *Ἀθηναϊκή τις συμμαχία* ἢ *ὁμοσπονδία ἐκ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα πόλεων*, ἐν αἷς περιείχοντο καὶ ἡ *Χίος*, τὸ *Βυζάντιον*, ἡ *Ῥόδος* καὶ ἡ *Μιτυλήνη*, δυναμένη νὰντιπαραταχθῇ κατὰ θάλασσαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας.

Εἰσβολὴ Ἀγησιλάου εἰς Βοιωτίαν (379-378, 377). Οὕτως ἡ Σπάρτη εἶχεν ἤδη ἀπέναντι αὐτῆς δύο κραταιοὺς ἐχθρούς, τοὺς *Θηβαίους* καὶ *Ἀθηναίους* συμμαχοῦντας. Ὁ γέρων *Ἀγησίλαος*, εἰς ὃν τὸ πρῶτον ἡ ἀρχηγία ἀνετέθη, κατήρξατο τοῦ πολέμου εἰσβαλὼν μετὰ μεγάλου συμμαχικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν *Βοιωτίαν* (378). Ἀλλ' οὔτε κατὰ τὴν τοῦ προσεχοῦς ἔτους ἐκστρατείαν του ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ κρίσιμόν τι· διότι οἱ Θηβαῖοι ἀποφεύγοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος πᾶσαν γενικὴν μάχην περιωρίζοντο εἰς ἀψιμαχίας δυναμένας νὰ τοὺς προγυμνάσωσι καὶ νὰ ἐξεγείρωσι κατὰ μικρὸν τὸ φρόνημά των, ὥστε νὰ τοὺς ἀναδείξωσιν ἐπιτηδείους καὶ εἰς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην πάλην. Πρὸς τὸν τοιοῦτον δὲ ἀμυντικὸν πόλεμον τοὺς ὑπεστήριζον μεγάλως καὶ οἱ ὑπὸ τὸν στρατηγηματικώτατον *Χαβρίαν* Ἀθηναῖοι. Ὅτε δ' ὁ Ἀγησίλαος ἐπανῆλθεν ἐκ Βοιωτίας οὐ μόνον ἄπρακτος, ἀλλὰ καὶ τετρωμένος, ὁ Ἀνταλκίδας ἰδὼν αὐτὸν οὕτως ἔχοντα εἶπεν αὐτῷ: «*καλὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀπολαμβάνεις διδάξας αὐτοὺς μὴ βουλομένους μάχεσθαι.*»

Ἀπόπειρα εἰσβολῆς Κλεομβρότου εἰς Βοιωτίαν καὶ νῖκαι Ἀθηναίων περὶ Νάξον (376) καὶ Λευκάδα (372). Τὸ δὲ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου (376), νοσοῦντος ἤδη τοῦ Ἀγησιλάου, οἱ Σπαρτιᾶται ἐπέτρεψαν τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν ἕτερον Βασιλέα *Κλεόμβροτον*. Ἀλλὰ καὶ οὗτος προχωρήσας μέχρι Κιθαιρῶνος ἠναγκάσθη ὑπὸ τῆς ἡνωμένης δυνάμεως τῶν Θηβαίων καὶ Ἀθηναίων νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως. Βλέπουσα δὲ οὕτως ἡ Σπάρτη τὸ ἀτελεσφόρητον τῶν κατὰ γῆν ἐπιχειρήσεών της ἀπεφάσισε νὰ ἐξοπλίσῃ *στόλον* τινά, ἵνα διακωλύσῃ τὴν ἐπαγωγὴν σίτου εἰς Ἀθήνας καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀναγκάσῃ αὐ-

τὰς εἰς τὸ νὰ παραιτήσωσι τὴν μετὰ τῶν Θηβῶν συμμαχίαν. Ἀλλ' ὁ *Χαβρίας* ἡγούμενος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἀνέτρεψε τὸ σχέδιον ἐκεῖνο καταναυμαχήσας περὶ *Νάξον* λαμπρῶς τὰς ὑπὸ τὸν *Πόλλιν ἑξήκοντα καὶ πέντε* ναῦς τῶν Λακεδαιμονίων (376). Ἀκολούθως δ' ὁ *Τιμόθεος* μετ' ἄλλου στόλου περιπλεύσας τὴν Πελοπόννησον ἐκυρίευσε τὴν *Κεφαλληνίαν*, τὴν ἀξιόλογον *Κέρκυραν* καὶ ἥνωσεν αὐτὰς καὶ τὴν *Ἀκαρνανίαν* καὶ ἄλλας ἐκεῖ νήσους καὶ λαοὺς μετὰ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τέλος συναντηθεὶς μετὰ τοῦ εἰς καταδίωξιν αὐτοῦ πεμφθέντος Πελοποννησιακοῦ στόλου περὶ *Λευκάδα* καὶ ναυμαχήσας ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ κράτος (*372*). Ὁ αὐτὸς δὲ Τιμόθεος καὶ ὕστερον πάλιν μετὰ Ἰφικράτους εὐδοκίμησε περὶ Κέρκυραν ἑλὼν αὐτάνδρους *ἐννέα τριήρεις*, ἃς ἔπεμπεν ἐπὶ συμμαχίαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ὁ τῶν Συρακουσῶν *τύραννος Διονύσιος*.

Ἥττα Λακεδαιμονίων περὶ Τέγυραν (*375*). Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἔπραττον οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ κατὰ θάλασσαν ἀξίως τῆς ὁποίας προΐσταντο νέας συμμαχίας καὶ τοῦ πρώην κλέους τῆς πατρίδος των, ὁ *Πελοπίδας* ἡγούμενος τοῦ *ἱεροῦ λόχου καὶ ὀλίγων ἱππέων* ἤγειρε νῦν *πρῶτον* κατὰ Λακεδαιμονίων τρόπαια κατὰ γῆν περὶ *Τέγυραν*· ἀπαντήσας δηλαδὴ δύο μόρας ἐρχομένας ἐκ Σπάρτης νὰ διαδεχθῶσι τοῦ Ὀρχομενοῦ *τὴν φρουρὰν* συνῆψε μετ' αὐτῶν καίπερ διπλασίων μάχην κρατερὰν καὶ ἐνίκησε (375) κατὰ κράτος. Οὐδέποτε δὲ τοῦτο συνέβη κατὰ τοὺς προτέρους χρόνους, ἀλλ' ἦν σύνηθες εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ νικῶσι καὶ ἐλάττονες ὄντες τοὺς πλείονας. Οἱ Θηβαῖοι ἐφρονηματίσθησαν ἐπὶ τῷ κατορθώματι τούτῳ καὶ εἶχον ἤδη τὴν ἀνδρείαν περιβόητον διδάξαντες τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, ὅτι *δὲν ἐκφέρει μόνος ὁ Εὐρώτας ἄνδρας μαχητὰς καὶ ἀνδρείους*· ἰδίως δὲ ὁ ἱερὸς λόχος ἔλαβε τὴν ὑπερτάτην ἐπὶ ἀνδρείᾳ τάξιν. Καὶ ἀληθῶς ἀπὸ τῆς προκειμένης μάχης μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ, καθ' ἣν ἐνδόξως ἀπώλετο, ὑπῆρξε διὰ παντὸς ἀήττητος ὁ ἱερὸς λόχος.

Κατακτήσεις Θηβαίων, σύνοδος Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἐν Σπάρτῃ (371). Τὰ εὐτυχῆ ταῦτα γεγονότα καὶ τὰς περιστάσεις τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ πολέμου ἐπωφελούμενοι ἐπιτηδείως οἱ προεξάρχοντες τῶν Θηβαίων *Ἐπαμεινώνδας καὶ Πελοπίδας* ἐσπούδασαν νὰ περιποιήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν καὶ αὖθις τὴν *ἡγεμονίαν* ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων καὶ τοιουτοτρόπως ἐκ τῶν ἡνωμένων τῆς Βοιωτίας δυνάμεων νὰ συστήσωσι *μίαν* μεγάλην δύναμιν. Ἡ χώρα αὕτη, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς δὲν ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ τῆς Ἀττικῆς, ἀπετέλει ἐκ παλαιῶν χρόνων σύστημα ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, τὰς ὁποίας ἐξεπροσώ-

πουν πληρεξούσιοι πρέσβεις καὶ τῶν ὁποίων προΐσταντο ἄρχοντες ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς κοινῆς συνόδου οἱ οὕτω λεγόμενοι *βοιωτάρχαι*. Αἱ *Θῆβαι* ἐπρώτευον πρότερον τῆς Βοιωτικῆς *ὁμοσπονδίας*, ἀλλὰ διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἀπέβαλον τὴν θέσιν ταύτην· ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας συνήργησαν, ὡς εἴρηται, νὰναλάβῃ ἡ πατρὶς των τὴν προτέραν τάξιν, καὶ ἀπὸ τοῦδε αὕτη οὐ μόνον ὡς προϊσταμένη τῆς ὁμοσπονδίας διεξῆγε τὰ κοινὰ πράγματα, ἀλλὰ κατέστη καὶ δεσπόζουσα τῆς Βοιωτίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐὰν μὴ ἀπησχόλουν τότε ὅλην τὴν προσοχήν των εἰς τὸν κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον, δυσκόλως ἤθελον ἐπιτρέψῃ νὰ περιέλθῃ ὅλη ἡ δύναμις τοσοῦτον σημαντικοῦ ὁμόρου κράτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν Θηβαίων. Μόλις δ' ἀφοῦ τοῦτο ἐξετελέσθη, ἐγένοντο προσεκτικοὶ καὶ τότε κατὰ πρῶτον, εἰκαὶ βραδέως, καταλιπόντες τὴν μετὰ τῶν Θηβῶν συμμαχίαν ἀνεκαίνισαν τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης. Τὴν ἀφορμὴν δὲ εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν δύο πολιτειῶν ἔδωκαν οἱ Θηβαῖοι αὐτοὶ διὰ τῆς φιλαρχίας των ζητήσαντες νὰ ἐκτείνωσι τὸ κράτος των καὶ ὑπὲρ τὰ ὅρια τῆς Βοιωτίας, διότι, ἀφοῦ ἠπείλησαν τὴν αὐτονομίαν τῆς Φωκίδος, ἐπέπεσον μανιωδῶς κατὰ τῶν ἐχθρικῶς πρὸς αὐτοὺς διακειμένων πόλεων, *Πλαταιῶν καὶ Θεσπιῶν*· καὶ ταύτην μὲν ἐξεπόρθησαν, ἐκείνην δὲ κατέσκαψαν, καταφυγόντων τῶν πολιτῶν αὐτῆς εἰς Ἀθήνας μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν καὶ ἐπικαλεσαμένων τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες οὐ μόνον ἐδέχθησαν τοὺς ἀπάτριδας εἰς τὴν πόλιν των, ἀλλὰ καὶ ἰσοπολιτείαν αὐτοῖς ἀπένειμαν. Ὡς ἐκ τῆς διαγωγῆς δὲ τῶν Θηβαίων ἐθεώρησαν ἤδη τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαίαν τὴν εἰρήνην μετὰ τῆς Σπάρτης, ὅσῳ ἐνόμιζον πάντη ἀσύμφορον τὴν ὑποταγὴν τῶν εἰρημένων πόλεων εἰς τοὺς Θηβαίους. Διὸ καὶ ἐπεχείρησαν εὐθὺς μετ' ἐκείνης διαπραγματεύσεις, ἐν αἷς καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἀνεμίχθη. Κατὰ ταῦτα δὲ συνῆλθε γενικὴ σύνοδος τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἐν Σπάρτῃ (371), ὅπου καὶ αἱ Θῆβαι ἔπεμψαν πρέσβυν τὸν *Ἐπαμεινώνδαν*.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ αὐτονομία ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, ὅπως εἶχεν ὁρισθῆ διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης, ἐφαίνετο ἤδη καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, αἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν αὔξησιν τῶν Θηβαίων, συμφέρουσα ἐπίσης καὶ ἐπιθυμητὴ καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου εἶχε παύσῃ παντάπασι, διὰ τοῦτο ἀμφότεραι αὗται εὐκόλως συνεφώνησαν νὰ ἀνανεώσωσι τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης ἐκείνης. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ὤμοσαν ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν συμμάχων, Ἀθηναῖοι δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι κατὰ πόλεις ἕκαστοι, μόνοι δὲ οἱ Θηβαῖοι ἀπεποιήθησαν νὰ ὀμόσωσι, διότι ἡ σύνοδος ἠρνεῖτο τὴν ἐπὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων κυριαρχίαν των. Ἀποτεινόμενος δ' ὁ Ἐπα-

μεινώνδας πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, ὅστις τὸν ἠρώτησεν ἐὰν θέλωσιν ἀφήσῃ τοὺς Βοιωτοὺς νὰ ὁρκισθῶσι κατὰ πόλιν εἶπεν: *ὄχι πρότερον, ὦ Σπαρτιᾶται, πρὶν ἢ ἴδωμεν καὶ τοὺς ὑμετέρους περιοίκους, ὀμνύοντας κατὰ πόλιν.* Οὕτω δὲ *διαγραφέντος* πάραυτα τοῦ ὀνόματος τῶν Θηβῶν ἐκ τῆς *συνθήκης*, μόναι αὗται ἔμειναν ἔκσπονδοι καὶ οὕτως ἐστερημέναι παντὸς συμμάχου ἐξετίθεντο καθ' ἑαυτὰς εἰς τὸν ἀγῶνα.

Ἧττα Λακεδαιμονίων ἐν Λεύκτροις (371), Κλεόμβροτος, Ἐπαμεινώνδας, Πελοπίδας. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι παρασκευάσαντες ἤδη δύναμιν μεγάλην παρέδωκαν αὐτὴν εἰς τὸν νεώτερον βασιλέα τὸν *Κλεόμβροτον*, προηγουμένως ὅμως ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς Θήβας φέροντας αὐταῖς τὴν ἐπιταγὴν τοῦ *νὰ φήσωσιν αὐτονόμους ἁπάσας τὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις, νὰ οἰκίσωσι τὰς Πλαταιὰς καὶ Θεσπιὰς* καὶ ἀποκαταστήσωσι τὴν χώραν εἰς τοὺς πρώην αὐτῆς κυρίους. Ἀποκριναμένων δὲ τῶν Θηβαίων ὅτι οὔτ' αὐτοὶ πολυπραγμανοῦσι περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀκαρνανίαν οὔτ' εἰς ἐκείνους ἀνῆκεν ὡσαύτως νὰ ἐπεμβαίνωσιν εἰς τὰ τῆς Βοιωτίας, παραχρῆμα οἱ περὶ τὸν Κλεόμβροτον καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν περὶ τοὺς *μυρίους* καὶ *τετρακισχιλίους* ὁμοῦ πάντες προήλασαν διὰ τῆς Φωκίδος εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν περὶ τὰ *Λεῦκτρα* τῆς Θεσπικῆς. Οἱ Θηβαῖοι μαθόντες τὴν εἰσβολὴν καὶ τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν ἤρξαντο νὰ δειλιῶσιν, ἀλλὰ τῶν στρατηγῶν ἡ τόλμη καὶ τὸ παράδειγμα τοὺς ἐνίσχυσε ταχέως. Ὁ μὲν Πελοπίδας πρὸς τὴν γυναῖκά του, ἥτις προπέμπουσα αὐτὸν τὸν παρεκάλει νὰ σώζῃ ἑαυτόν, ἀπεκρίθη μεγαλοφρόνως: «*τοὺς ἰδιώτας, ὦ γύναι, παραινοῦσιν οὕτω, τοὺς δὲ ἄρχοντας, ὅπως τοὺς ἄλλους σώζουσιν*». Ὁ δὲ *Ἐπαμεινώνδας*, ἐνῷ ἐξέφερεν ἐκ τῆς πύλης τὸν στρατὸν καὶ οἰωνοὶ ἀπαίσιοι ἐτρόμαξαν τὸ πλῆθος, ἀπήγγειλε τὸν Ὁμηρικὸν ἐκεῖνον στίχον: «*Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης*». Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων οἰωνῶν καὶ σημείων εὐνοϊκῶν, ἅτινα ἡ ἐπίνοιά του προὐκάλεσε, κατώρθωσε νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐκ τῶν πρώτων ἐντυπώσεις τοῦ πλήθους. Πλήρεις δὲ θάρρους ἀμφότεροι οἱ στρατηγοὶ οὗτοι ὡδήγησαν τὸν εὐάριθμον Θηβαϊκὸν στρατὸν καὶ παρέταξαν αὐτὸν κατέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ὡς εἴρηται, περὶ Λεῦκτρα. Συγκροτηθείσης δ' ἐνταῦθα μάχης κρατερᾶς τῇ 8 Ἰουλίου 371, οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν νίκην λαμπράν, διὰ τῆς ὁποίας ὀφειλομένης ἐξαιρέτως εἰς τὴν στρατηγικὴν ἐμπειρίαν τοῦ Ἐπαμινώνδου, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ πρῶτον ἐπινοηθεῖσαν *λοξὴν ἢ ἐγκαρσίαν φάλαγγα* καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου διοικουμένου ἱεροῦ λόχου συνέτριψαν τὸ μέγα ἀπὸ τοῦ πολέμου ὄνομα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ

τοὺς ἀφήρεσαν τὴν μέχρι τοῦδε ἡγεμονίαν. Ἔπεσον δὲ κατὰ τὴν μάχην ταύτην τῶν μὲν Λακεδαιμονίων ὄχι ἐλάττονες τῶν *τετρακισχιλίων*, ἐν οἷς καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν *Κλεόμβροτος*, τῶν δὲ Βοιωτῶν περὶ τοὺς *τριακοσίους*. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένοντο σπονδαὶ περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναιρέσεως καὶ οἱ Θηβαῖοι ἔστησαν τρόπαιον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Ὅτε δὲ ἀφίκετο εἰς Σπάρτην ἡ ἀγγελία τῆς συμφορᾶς, ἦτο ἡ τελευταία τῆς ἑορτῆς τῶν *Γυμνοπαιδιῶν* ἡμέρα· οἱ δ' ἔφοροι λαβόντες αὐτὴν πρῶτοι δὲν ἄφησαν οὔτε τὸν χορὸν νὰ παύσῃ οὔτε τὴν πόλιν νὰ μεταβάλῃ τὸ σχῆμα τῆς ἑορτῆς, καὶ τὰ μὲν ὀνόματα πρὸς τοὺς οἰκείους ἑκάστου τῶν τεθνεώτων ἀπέδοσαν, προεῖπον δὲ εἰς τὰς γυναῖκας νὰ μὴ θρηνήσωσιν, ἀλλὰ σιωπηλῶς νὰ φέρωσι τὸ πένθος. Τὴν δὲ ὑστεραίαν ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ συγγενεῖς ἀπέθανον, ἐν τῷ φανερῷ ἀνεστρέφοντο περιχαρεῖς καὶ κομπάζοντες, ἐξ ἐναντίας δὲ ὅλοι, ὅσων οἱ οἰκεῖοι ἀνηγγέλθησαν ζῶντες, ἢ μάλιστα διὰ τῆς φυγῆς σωθέντες, περιήρχοντο σκυθρωποὶ καὶ ταπεινοί. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν νόμον οἱ λιποτάκται ὤφειλον ὡς ἄτιμοι νὰ στερηθῶσι τοῦ δικαιώματος τοῦ φέρειν ὅπλα, ἡ δὲ πόλις κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις ἔχρῃζεν οὐκ ὀλίγων στρατιωτῶν, ὁ Ἀγησίλαος ὢν ἐν τοιαύτῃ ἀμηχάνῳ καταστάσει νομοθέτης εἶπεν: « *ἂς κοιμηθῶσι σήμερον οἱ νόμοι καὶ τοῦ λοιποῦ ἂς ἔχωσι τὸ κῦρος αὐτῶν* ». Εὐθὺς δὲ μετὰ τῶν ἐφόρων ἐφρόντισε νὰ συγκροτηθῇ νέος στρατός. Τοσαύτη δὲ ἦν ἔλλειψις ἀνδρῶν, ὥστε καὶ οἱ διὰ γῆρας ἀπόμαχοι συμπεριελήφθησαν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀγησίλαος ἐνόσει εἰσέτι, κατ' ἐπιταγὴν τῆς πόλεως ἐγένετο ἡγεμὼν τοῦ στρατοῦ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Ἀρχίδαμος*, ὅστις ἔσπευσε νὰ ἑνωθῇ μετὰ τῶν ἔτι λειπομένων.

Ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἐνῷ ἔμελλε νὰ ἐπαναληφθῇ ἀνεχαιτίσθη διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ *Ἰάσονος* τυράννου τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Φερῶν, ὅστις προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Θηβαίων ὡς σύμμαχος εἶχε φθάσῃ καθ' ἣν στιγμὴν μόλις ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη ἐπερατώθη. Προτιθεμένων δηλονότι τῶν νικητῶν νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐκ νέου κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ἵνα τοὺς καταστρέψωσιν ἐντελῶς, ἐκεῖνος τοὺς ἀπέτρεψε γνωματεύσας ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ διακινδυνεύσωσιν, ὥστε ἢ ἔτι μείζονα νὰ πράξωσιν ἢ νὰ στερηθῶσι καὶ τῆς γεγενημένης νίκης· διότι καθὼς ὑμεῖς, εἶπεν, ἐν ἀνάγκῃ ὄντες ἐκρατήσατε, οὕτω καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀναγκαζόμενοι δύνανται νὰ πολεμήσωσιν ἀπονενοημένως· καὶ ὁ θεὸς δέ, ὡς φαίνεται, πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικρούς. Εἰκαὶ δὲ κατὰ τὸν Ξενοφῶντα τοιαῦτα ἔλεγεν, ὅπως δείξῃ τὴν ὑπεροχήν του, ὥστε ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ ἔχωσι

τὴν χρείαν αὐτοῦ, κατώρθωσεν ὅμως νὰ γείνῃ *συνθήκη*, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεδόθησαν, ὡς προείρηται, οἱ νεκροὶ ὑπόσπονδοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν διὰ *Κρεύσιος ὁδὸν* πορευόμενοι περιέτυχον ἐν τῇ Μεγαρικῇ τὸν στρατὸν Ἀρχιδάμου καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ Ἰάσων διὰ τῆς Φωκίδος ἐπιστρέφων *ἐπόρθησε τὴν χώραν* καὶ εἰς Ἡράκλειαν ἀφικόμενος κατέβαλε τὰ τείχη αὐτῆς ὡς δυνάμενα νὰ γείνωσι πρόσκομμα εἰς τοὺς μέλλοντας κατακτητικοὺς σκοπούς του, οἵτινες ὅμως ἐματαιώθησαν δολοφονηθέντος αὐτοῦ μετ' ὀλίγον.

Πρώτη εἰσβολὴ Ἐπαμεινώνδου εἰς Πελοπόννησον (*370*). Πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐκτὸς τῶν *Μεγάρων καὶ Ἀθηνῶν* τὸ ἐν Λεύκτροις κατόρθωμα παρήγαγε χαρὰν μεγάλην. Οἱ *Μαλιεῖς* ἐν Θεσσαλίᾳ, οἱ *Ἀκαρνᾶνες*, ἀμφότεροι οἱ *Λοκροὶ* καὶ οἱ *Εὐβοεῖς* προσετέθησαν ἤδη εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβαίων. Ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ *Ἀργεῖοι*, *Ἠλεῖοι* καὶ *Ἀρκάδες* ἐκηρύχθησαν κατὰ τῆς Σπάρτης καὶ οἱ *Μαντινεῖς* ἐπανελθόντες εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν τὴν περιετείχισαν μηδαμῶς ἐκ τῶν παραινέσεων τοῦ Ἀγησιλάου ἀποτραπέντες. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Τεγεάτου *Λυκομήδους* καὶ οἱ Ἀρκάδες ἐπείσθησαν νὰ συνταχθῶσιν εἰς *μίαν συντέλειαν ἢ ὁμοσπονδίαν καὶ κοινὴν νὰ ἔχωσι σύνοδον* συνεστῶσαν ἐξ *ἀνδρῶν μυρίων* κυρίων νὰ βουλεύωνται περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης. Πρὸς βεβαίωσιν δὲ τῆς ἑνώσεώς των ἐπεχείρησαν νὰ κτίσωσι κοινῶς παρὰ τὰ νότια τῆς Ἀρκαδίας *τὴν Μεγαλόπολιν ὡς ἕδραν τῆς συνόδου*. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι μὴ ἀνεχόμενοι τὰς μεταβολὰς ταύτας ἐνέβαλον ἐχθρικῶς εἰς τὴν Ἀρκαδίαν· ἀλλά, εἰκαὶ *μάχης* κρατερᾶς γενομένης, ὁ Λυκομήδης ἡγούμενος *πεντακισχιλίων ἐπιλέκτων* τοὺς ἐνίκησεν, οὐδὲν ἧττον οἱ Ἀρκάδες εὐλαβούμενοι τὸ βάρος τῆς Σπάρτης καὶ περὶ τῆς περαιτέρω τύχης των διστάζοντες προσέλαβον συμμάχους *Ἀργείους* τε καὶ *Ἠλείους*. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς *Ἀθήνας* ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειάν των, ἔπειτα δὲ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀποτυχίαν των πρὸς τοὺς *Θηβαίους*, οἵτινες προθύμως ἐδέχθησαν τὴν αἴτησίν των. Ὅθεν μετ' οὐ πολὺ ὁ *Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας ὡς βοιωτάρχαι*, ἀφοῦ πρότερον ἔπεμψαν μικράν τινα δύναμιν ὑπὸ τὸν *Παμμένην*, ἵνα προστατεύσῃ τοὺς Ἀρκάδας περὶ τὴν οἰκοδομὴν τῆς Μεγαλοπόλεως, εἰσήλασαν εἰς Πελοπόννησον ἔχοντες οὐκ ἐλάττονας τῶν *τετρακισμυρίων ὁπλιτῶν*, τοὺς ὁποίους ἠκολούθουν καὶ *τρισμύριοι* περίπου *ψιλοὶ καὶ ἄοπλοι* πρὸς ἁρπαγήν. Ἑνωθέντες δὲ μετὰ πάντων τῶν συμμάχων συνεισέβαλον εἰς τὴν *Λακωνικήν*, ἥτις ἀπὸ ἑξακοσίων ἐτῶν, ἀφ' ὅτου κατῴκουν τὴν χώραν Δωριεῖς, οὐδέποτε εἶδε πολέμιον (370). Τρόμος καὶ δειλία κατέλαβε

τοὺς Σπαρτιάτας βλέποντας τὸν ἀνυψούμενον καπνόν, ὅστις ἀνήγγειλε τὸν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου κατερημοῦντα τὴν χώραν ἐχθρόν. Μόνον δὲ ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ φρόνησις ὁμοῦ τοῦ πολιοῦ Ἀγησιλάου, τὸν ὁποῖον ἡ ταπείνωσις τῆς πατρίδος ἠνία ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἐδυνήθη νὰ σώσῃ ταύτην ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, κινδύνου μάλιστα διττοῦ, ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ· διότι ἐν ᾧ οἱ Θηβαῖοι διέβαινον ἤδη τὸν Εὐρώταν, *διακόσιοι περίπου συνωμόται* κατέλαβον τόπον τινὰ ὀχυρὸν καὶ δυσεκβίαστον. Καὶ ἄλλοι μὲν φοβηθέντες ἤθελον νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῶν ἀμέσως, ὁ δὲ Ἀγησίλαος κρίνων ὀλέθριον ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, διέταξεν ἐκείνους νὰ ἡσυχάσωσιν, αὐτὸς δὲ ἄοπλος καὶ μεθ' ἑνὸς οἰκέτου πλησιάσας ἔκραξε πρὸς τοὺς συνωμότας: «*Δὲν ἐνοήσατε τὸ πρόσταγμά μου· δὲν εἶπον νὰ συνέλθωσιν ὅλοι ἐνταῦθα· οἱ μὲν ἐξ ὑμῶν ἀνάγκη νὰ ὑπάγητε ἐκεῖ* (δείξας ἕτερον τόπον), *οἱ δὲ ἀλλαχοῦ τῆς πόλεως*·» ἐκεῖνοι δὲ νομίσαντες ὅτι ἔμειναν ἄγνωστοι οἱ σκοποί των ἀπεχώρησαν εὐθὺς ὅπου προσετάχθησαν. Ἐκ τοῦ παραδείγματος δὲ καὶ τῶν προτροπῶν τοῦ Ἀγησιλάου ἐνθαρρυνθέντες οἱ κατὰ πρῶτον δειλιάσαντες Σπαρτιᾶται ἀντέστησαν γενναίως εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν. Ὅθεν ἕνεκα τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης ἀντιστάσεως καὶ ἕνεκα τῆς διὰ τὸν ἐπελθόντα χειμῶνα διασκορπίσεως τῶν Ἀρκάδων καὶ τῆς ἀφίξεως πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους συμμάχους ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη νἀναχωρήσῃ. Τραπεὶς δ' ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Μεσσηνίαν διέπραξεν ἔργον ἀξιολογώτατον, τὴν *ἀποκατάστασιν τῆς Μεσσήνης* ὡς πόλεως αὐτονόμου, προσκαλέσας εἰς τὴν συνοίκησίν της ἐκτὸς τῶν διεσκορπισμένων ἀπογόνων τῶν ἀτυχῶν Μεσσηνίων καὶ πολλοὺς τῶν κατὰ τῆς Σπάρτης ἐξαναστάντων περιοίκων καὶ Εἱλώτων. Ἀκολούθως δὲ συνεργήσας εἰς τὴν *ὀχύρωσιν* τῆς Μεγαλοπόλεως καὶ καταλιπὼν ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ νεοδμήτῳ Μεσσήνῃ ἀποχρῶντα τοῦ στρατοῦ ἀποσπάσματα ἐπανέκαμψε μετὰ τοῦ συστρατήγου του Πελοπίδου εἰς Θήβας.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ πόλις πᾶσα ἐδέχετο μετ' ἐνθουσιασμοῦ τοὺς ἐνδόξους τούτους ἄνδρας, τινὲς ὑπὸ πολιτικοῦ φθόνου κινούμενοι ἐτόλμησαν νὰ τοὺς *κατηγορήσωσιν*, ἅμα ἐπανελθόντας ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὅτι ἐκράτησαν τὴν *βοιωταρχίαν τέσσαρας μῆνας* ὑπὲρ τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου ὡρισμένον χρόνον. Ἀμφότεροι ἀπελογήθησαν μετὰ μεγάλης παρρησίας ἐκθέσαντες τοὺς λόγους, δι' οὓς ἐξ ἀνάγκης ὤφειλον νὰ παρατείνωσι τὴν ἐν Πελοποννήσῳ διαμονήν των. Ἀλλ' ὁ μὲν Πελοπίδας φύσει θυμοειδέστερος, ὠμίλησεν ἀποτόμως, ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας ἔδειξε πολλὴν ἀταραξίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν εἰπών: «*ὁ νόμος μὲ καταδικάζει· τὸ γνωρίζω καὶ θέλω ὑποφέρη ἀγογγύστως τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου*,

Ζητῶ ὅμως νὰ γράψητε ἐν τῇ καταδικαστικῇ ἀποφάσει, ὅτι ἐτιμωρήθην μὲ θάνατον ὑπὸ τῶν Θηβαίων, διότι τοὺς ἠνάγκασα ἐν Λεύκτροις νὰ νικήσωσι τοὺς Σπαρτιάτας, οὓς πρότερον οὐδὲ νὰ ἴδωσι κατὰ πρόσωπον ἐτόλμων, διότι ἔσωσα οὐ μόνον τὰς Θήβας ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς ἀπωλείας, διότι ἐπολιόρκησα τὴν Σπάρτην αὐτὴν καὶ διότι ἔκτισα καὶ ἐτείχισα τὴν Μεσσήνην. » Ὁ δῆμος τὸν ἀνευφήμησε μετὰ κρότου, καὶ οἱ κατήγοροι ἀνεχώρησαν κατησχυμμένοι.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ Σπαρτιᾶται τεταπεινωμένοι καὶ δεινῶς πιεζόμενοι ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένων πρέσβεων τὴν *συμμαχίαν* τῶν Ἀθηναίων, ἥτις συνωμολογήθη ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις, ὥσθ' ἑκάτεροι, ὅταν συστρατεύωσι, νὰ ἡγῶνται κατὰ *πενθήμερον*. Καθ' ὃν δ' ἔτι χρόνον οἱ περὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν διέτριβον ἐν Πελοποννήσῳ, ἐξεπέμφθη ὁ *Ἰφικράτης* μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως ἵνα καταλάβῃ τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπάνοδον ἐκείνων. Ἀλλ' οὗτος παραλιπὼν ἀφύλακτον τὴν καλλίστην παρὰ *Κεγχρεὰς* πάροδον ἀπέτυχε τῆς ἀποστολῆς, διὸ καὶ ὁ Ξενοφῶν τὸν ἐλέγχει ὡς λίαν ἀνεπιτηδείως καὶ ἀφρόνως ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει στρατηγήσαντα.

Δευτέρα εἰσβολὴ Ἐπαμεινώνδου εἰς Πελοπόννησον (368). Ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλε καὶ τὸ δεύτερον εἰς Πελοπόννησον ἵνα στηρίξῃ τοὺς ἐκεῖ συμμάχους Μεσσηνίους καὶ Ἀρκάδας. Κατὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ κατεῖχε τὰ *Ὄνεια ὄρη* ὁ Χαβρίας ἀντὶ τοῦ Ἰφικράτους. Ἀλλ' ὁ Θηβαῖος ἥρως παρατηρήσας θέσιν τινὰ ἀσθενῶς ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν κατεχομένην διεπέρασε τὸν Ἰσθμὸν μετὰ τῆς συνήθους ἀνδρείας του καὶ ταχύτητος, ὁ δὲ Χαβρίας οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη νὰ πράξῃ εἰμὴ νὰ προστατεύσῃ μόνον τὴν Κόρινθον, ἥτις χωρὶς αὐτοῦ ἤθελεν ἀναγκασθῆ νὰ δεχθῇ φρουροὺς Θηβαίους, ὡς ἡ *Σικυὼν* καὶ ἡ *Πελλήνη*. Ἀλλ' ἡ προκειμένη τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐκστρατεία δὲν ἔβλαψεν οὐδαμῶς τὴν Σπάρτην ὡς ἱκανῶς ἐξασφαλισθεῖσαν διὰ τῆς ὁποίας πρὸ μικροῦ ἀπέστειλεν εἰς αὐτὴν σημαντικῆς ἐπικουρίας ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν *Διονύσιος*.

Ἄδακρυς μάχη Σπαρτιατῶν. Ἀναχωρησάντων δὲ ταχέως τῶν Θηβαίων, ὁ τοῦ Ἀγησιλάου υἱὸς *Ἀρχίδαμος* εἰσέβαλε μετὰ τῶν ἐπικουρικῶν τῆς Σικελίας στρατευμάτων εἰς *Ἀρκαδίαν* καὶ συμβαλὼν πρὸς τοὺς *Ἀρκάδας καὶ Ἀργείους* ἐνίκησε τὴν λεγομένην *ἄδακρυν μάχην*, διότι οὐδεὶς τῶν μετ' αὐτοῦ ἔπεσε, πλεῖστοι δ' ἐκ τῶν ἐναντίων ἐφονεύθησαν. Ἀλλ' αὕτη μάλιστα ἡ νίκη ἤλεγξεν, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (ἐν βίῳ Ἀγησιλάου), τὴν ἀσθένειαν τῆς πόλεως· διότι, ἐν ᾧ πρότερον οἱ Σπαρτιᾶται καὶ μεγάλας νικῶντες νίκας δὲν συνεί-

θιζον νὰ μεγαληγορῶσιν οὔτε νὰ ὑπερχαίρωσι, κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν τῆς μάχης ἀγγελθείσης καὶ τοῦ Ἀρχιδάμου ἐπιστρέφοντος οὐδεὶς ἐκαρτέρησεν, ἀλλὰ πρῶτος ὁ πατὴρ ἀπήντα δακρύων ὑπὸ χαρᾶς καὶ μετ' ἐκεῖνον οἱ ἐν τέλει. Ὅλαι δ' αἱ *γυναῖκες* καὶ οἱ *πρεσβύτεροι* κατέβησαν εἰς τὸν ποταμὸν ὀρέγοντες τὰς χεῖρας καὶ θεοκλυτοῦντες ὡσεὶ ἡ Σπάρτη ἀπετίναξε τότε τὸ ὄνειδος τῶν ἐσχάτων ἀτυχημάτων της καὶ ἔβλεπε πάλιν λαμπρὸν ἐξ ἀρχῆς τὸ φῶς. — Τοιαύτην ἀλλοίωσιν καὶ ταπείνωσιν ἔπαθεν ἡ πρώην ἀγέρωχος πατρὶς τοῦ Λυκούργου!

Θεσσαλοὶ καὶ Μακεδόνες ἐξαιτοῦνται τὴν Θηβαίων προστασίαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐξ ἐναντίας εἰς τοσοῦτον ἤδη ἀξιώματος καὶ ἰσχύος προήχθησαν ὥστε καὶ ὅμοροι χῶραι, οἷον ἡ *Θεσσαλία* καὶ ἡ *Μακεδονία*, νὰ ἐπικαλῶνται εἰς τὰς ἐσωτερικὰς διαφοράς των τὴν βοήθειαν αὐτῶν καὶ προστασίαν. Ἔκτοτε δὲ ἡ *βόρειος Ἑλλὰς* προσήγγισε διὰ τῶν Θηβῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν πολιτικὸν σύστημα καὶ ἰδίως ἡ Θεσσαλία πρώτη εἰσῆλθεν εἰς στενωτέρας πολιτικὰς σχέσεις.

Θεσσαλίας τύραννοι: Πολυδάμας, Πολύδωρος, Πολύφρων, Ἀλέξανδρος. Ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀφ' ὅτου οἱ πρώην κάτοικοι *Αἰολεῖς* καὶ *Ἀχαιοὶ* ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς ἐκ Θεσπρωτίας ὁρμήσαντας *Θεσσαλοὺς* ὡς *πενέσται* ὅμοιοι μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους περιοίκους, διεκρίθησαν μεταξὺ τῶν κατακτητῶν ἀρχαῖά τινα *γένη*, ἅτινα ὡς οἱ *Ἀλευάδαι* ἐν Λαρίσῃ καὶ οἱ *Σκοπάδαι* ἐν Κρανῶνι ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ ἀπὸ Ἡρακλέους καταγωγῇ αὐτῶν. Ταῦτα ἐδυνάστευον ἰδίως εἰς τὰς μεγαλειτέρας πόλεις, οἷον *Λάρισαν, Φάρσαλον, Φερὰς* καὶ ἄλλας, αἵτινες πολὺν χρόνον ἔμειναν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων· μόνον δὲ προκειμένου πολέμου ἡ ὁλικὴ στρατιωτικὴ τούτων δύναμις ἐτάσσετο ὑπὸ ἕνα κοινὸν ἀρχηγὸν καλούμενον *ταγόν*. Πολλάκις δὲ *ταγοί* τινες ἐρειδόμενοι εἰς τὴν μείζονα αὐτῶν ἰδίαν δύναμιν καὶ ἰδίως εἰς *μισθοφόρους* ἐζήτουν νὰ διατηρήσωσι τὴν ὑπεροχήν των ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν, ὥστε ταῦτα ἠναγκάζοντο νὰντιτάσσωνται ἀριστοκρατικῶς εἰς τὴν πρὸς τὴν τυραννίδα σπουδὴν ἐκείνων καὶ συνήθως ἐπεκαλοῦντο τὴν βοήθειαν τῶν Μακεδόνων βασιλέων. Τοιοῦτοι τυραννήσαντες *ταγοὶ* ἦσαν ὁ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Θηβῶν ἀκμάσας *Πολυδάμας* ἐν Φαρσάλῳ καὶ ὁ μνημονευθεὶς *Ἰάσων* ἐκ Φερῶν. Ὁ τελευταῖος κατ' ἐξοχὴν πλούσιος καὶ κραταιὸς συστήσας πολυάριθμον μισθοφορικὸν στρατὸν καὶ διοργανίσας τὸ μετέπειτα τοσοῦτον περίφημον καταστὰν Θεσσαλικὸν ἱππικὸν ἐσπούδασε νὰ γείνῃ κύριος ὅλης τῆς Θεσσαλίας καὶ ἤδη διὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν μικρῶν ὀρεινῶν ἐθνῶν μικροῦ δεῖν ἐπετύγχανε τοῦ σκοποῦ του. Φρονηματισθεὶς ἐντεῦθεν συνέλαβε καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ

νὰ λάβῃ καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ οὕτω νὰ ἑνώσῃ ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας ἐκ νέου εἰς ἕνα κοινὸν κατὰ τῆς *Περσίας* ἀγῶνα. Πρὸς τοῦτο δ' ἔτεινε καὶ ἡ μεταξὺ Θηβῶν καὶ Σπάρτης μεσολάβησίς του, περὶ ἧς προηγουμένως ἐγένετο λόγος, καὶ ἡ πρὸς τὴν Σπάρτην πρότερον ἀνακοινωθεῖσα, ἀλλ' ἀπορριφθεῖσα περὶ *συμμαχίας* πρότασίς του. Ἀλλ' ὅμως οἱ *ἀριστοκρατικοὶ* τῆς Θεσσαλίας φέροντες πρὸ πολλοῦ δυσαρέστως τὸν ζυγόν, εἰς ὃν ὁ ταγὸς οὗτος τοὺς ὑπέβαλε, συνώμοσαν ἐναντίον του καὶ τέλος κατώρθωσαν νὰ δολοφονηθῇ παρά τινων ἱππέων τῆς ἰδίας αὐτοῦ φρουρᾶς, ὡς εἴρηται. Ἀκολούθως σκηναὶ αἱματηραὶ διεδέχθησαν τὴν πρᾶξιν ταύτην. Οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ φονευθέντος *Πολύδωρος* καὶ *Πολύφρων* ἀνέλαβον τὴν ἀρχήν. Ὁ πρῶτος ὅμως ἀπέθανε παραυτίκα πιθανῶς δι' ἐπιβουλῆς τοῦ ἑτέρου καὶ ὁ δεύτερος ἐφονεύθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του *Ἀλεξάνδρου*, ὅστις ὡς ταγὸς μετερχόμενος μετ' ἄκρας ὠμότητος τὴν ἐξουσίαν του ἐβίασε τοὺς Θεσσαλοὺς ἄρχοντας νὰ ἐπικαλέσωνται τῶν κραταιῶν Θηβαίων τὴν προστασίαν.

Πελοπίδας κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Θεσσαλίαν προσεκλήθη (368) καὶ εἰς Μακεδονίαν ὡς διαιτητής. Ὁ *Πελοπίδας* ἐστάλη τότε (368) εἰς Θεσσαλίαν μετὰ δυνάμεως καὶ διέταξεν οὕτω τὰ πράγματα, ὥστ' ἐνόμισεν ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ ἐδύναντο καὶ ἄνευ τῆς ἀρωγῆς τῶν Θηβαίων νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς κατὰ τῶν Φεραίων. Συγχρόνως δὲ προσκληθεὶς καὶ εἰς *Μακεδονίαν* διέλυσεν ὡς *διαιτητὴς* τὰς ἐν τῷ βασιλικῷ αὐτῆς οἴκῳ μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν, *Πτολεμαίου* καὶ *Ἀλεξάνδρου* διαφοράς. Ἡ τελευταία δ' αὕτη πρᾶξίς του εἶνε πολλοῦ λόγου ἀξία διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν παίδων, οὓς ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Θήβας ὡς ὁμήρους πρὸς ἐμπέδωσιν τοῦ γενομένου συμβιβασμοῦ, ὑπῆρχε καὶ ὁ *Φίλιππος* τοῦ ὡς βασιλέως ἀναγνωρισθέντος Ἀλεξάνδρου νεώτερος ἀδελφός, ὅστις ἀνατραφεὶς παρὰ τῷ *Ἐπαμεινώνδᾳ* συνωκειώθη μὲ τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη, ἄλλ' ἐγνώρισεν ἐνταὐτῷ ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ τὴν διαφθορὰν τῆς Ἑλλάδος, ἐφ' ἧς μετέπειτα ἐστήριξε τοὺς κατακτητικοὺς σκοπούς του. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν εἰς Θήβας ἐπάνοδόν του ὁ Πελοπίδας ἠναγκάσθη νὰπέλθῃ καὶ δεύτερον, τότε δὲ ὡς *πρέσβυς ἁπλοῦς* εἰς τὰς εἰρημένας χώρας· διότι καὶ ἐν Μακεδονίᾳ πάλιν ὁ *Πτολεμαῖος* ἐξανέστη κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ὁ *τύραννος τῶν Φερῶν* ἐπανέλαβε τὰς πρώτας καταπιέσεις του. Ἀφοῦ δ' ἐν τῇ Μακεδονίᾳ κατώρθωσε νὰ συμβιβάσῃ ταχέως τοὺς διαφερομένους ἀδελφούς, ἐπιστρέφων εἰς τὴν Θεσσαλίαν συνελήφθη αἰφνης ἐν Φαρσάλῳ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου τυράννου καὶ μετηνέχθη εἰς Φεράς, ὅπου ὁ γενναῖος ἀνὴρ ἀντέστη ἐν εἱρκτῇ εἰς ὅλας τοῦ θηριώδους τούτου

Θεσσαλοῦ τὰς ἀπειλάς, ἕως οὗ Θηβαϊκὸς στρατὸς καὶ ἰδίως ἡ φρόνησις τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἴσχυσαν νὰ τὸν ἀπαλλάξωσι τοῦ κινδύνου.

Πρέσβεις Ἑλλήνων εἰς Ἀρταξέρξην (*367*). Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ *Σπάρτη*, αἱ *Ἀθῆναι* καὶ *ἄλλαι τῆς Ἑλλάδος* πόλεις ἀπέστειλαν πρὸς τὴν ἐν Σούσοις Περσικὴν αὐλὴν *πρέσβεις*, ἵνα πραγματευθῶσι περὶ εἰρήνης, ἔκριναν καὶ αἱ Θῆβαι ἀναγκαῖον νὰ πέμψωσι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὸν *Πελοπίδαν* (*367*). Εἰκαὶ δὲ οὗτος διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του καὶ τοῦ βάρους τοῦ ὀνόματος τῆς πατρίδος του κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν βασιλέα *Ἀρταξέρξην τὸν Μνήμονα* εἰς ἔκδοσιν διαταγῆς, καθ' ἣν ἡ μὲν *Μεσσήνη* ἐκηρύττετο ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, αἱ δὲ Ἀθῆναι ὑπεχρεοῦντο νὰ *περιορίσωσι τὴν ναυτικὴν δύναμίν των* καὶ τέλος εἰς τὰς Θήβας ἐδίδετο τὸ δικαίωμα τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, οὐδεμία ὅμως τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας ἡ εἰρήνη ἀπέβλεπεν, ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ καὶ οὕτως αἱ Θῆβαι ἀποφεύγουσαι τὴν βίαν κατέλιπον τὰ πράγματα εἰς ἣν ἦσαν κατάστασιν, καὶ εἰς τοῦτο μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἠρκέσθησαν.

Τρίτη εἰσβολὴ Ἐπαμεινώνδου εἰς Πελοπόννησον (*366*), *θάνατος Πελοπίδου* (*364*). Ὁ *Ἐπαμεινώνδας* εἰσέβαλε τὸ *τρίτον* εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἴσχυσε νὰ προσοικειωθῇ τὴν μόνην ἔτι ὑπόλοιπον δύναμιν αὐτῆς, τὴν *Ἀχαΐαν* (*366*). Καθ' ὃν δὲ χρόνον οὗτος ἠσχολεῖτο περὶ τὰ Πελοποννησιακά, ὁ Πελοπίδας μετὰ τὴν ἐκ τῆς Περσίας ἐπιστροφήν του ἠναγκάσθη νὰ στρατεύσῃ καὶ αὖθις εἰς *Θεσσαλίαν* πρὸς τιμωρίαν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν, ὅστις ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ ἐπανέλαβεν ἔτι αὐθαδέστερον τὰς καταπιέσεις του. Καὶ ἐνίκησε μὲν λαμπρῶς τοὺς μισθοφόρους ἐκείνου ἐν τῇ περὶ *Κυνὸς Κεφαλὰς μάχῃ* (364 π. Χ.), ἀλλὰ θέλων νὰ στέψῃ τὴν νίκην του διὰ τῆς ἰδιοχείρου καταβολῆς τοῦ τυράννου ἐγένετο *θῦμα* τῆς ἀκατασχέτου ὁρμῆς του. Οὕτως αἱ Θῆβαι ἐστερήθησαν ἑνὸς τῶν πρώτων καὶ κυριωτέρων αὐτῆς προμάχων. Εὐτυχῶς ὅμως εἶχον ἔτι τὸν μέγαν Ἐπαμεινώνδαν.

Στόλος Θηβαίων, τετάρτη Ἐπαμεινώνδου εἰσβολὴ εἰς Πελοπόννησον καὶ θάνατος αὐτοῦ (*362*). Κατὰ συμβουλὴν δὲ νῦν τούτου, ζητοῦντος μὲν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ περιποιήσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, πεισθέντος δὲ ὅτι αὕτη ἄνευ ναυτικῆς δυνάμεως δὲν ἐπετυγχάνετο καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἐδύνατο νὰ διατηρηθῇ, οἱ Θηβαῖοι κατεσκεύασαν στόλον ἐξ *ἑκατὸν τριήρων*, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐκπλεύσας παραχρῆμα αὐτὸς οὗτος κατέπληξε μὲν τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν *Λάχητα*, προσῳκειώθη δὲ τοὺς *Ῥοδίους*, τοὺς *Χίους* καὶ τοὺς *Βυζαντίους* καὶ προπαρεσκεύασεν οὕτω πιθανώτατα τὸν ὑστερώτερον κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐκραγέντα *συμμαχικὸν πόλε-*

μον. Ἀλλὰ τὴν περαιτέρω ἐπιδίωξιν τούτων τῶν εἰς τὰς Θήβας φύσει ἀναρμόστων ἐπιχειρήσεων ἀνέστειλαν ταχέως νέαι κατὰ γῆν περιπλοκαὶ (364).

Ἐξόριστοι Ἀρκάδες καταφυγόντες εἰς Ἦλιδα προεκάλεσαν πόλεμόν τινα μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Ἀρκάδες ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἦλιδα καὶ ἐσύλησαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ ἵνα ἐξ αὐτῶν πληρώσωσι τοὺς μισθοφόρους τοὺς οὕτω καλουμένους Ἐπαρίτους. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἱεροσυλίας ταύτης ὅλοι δὲν ἦσαν σύμφωνοι. Τινὲς μὲν καὶ πρὸ πάντων οἱ Μαντινεῖς ἐκ θρησκευτικοῦ φόβου ἐπέμενον εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν συλληθέντων, τινὲς δὲ καὶ μάλιστα οἱ Τεγεᾶται ἠναντιοῦντο καὶ ἡ ἔρις αὕτη ὑπεβλήθη εἰς τοὺς Θηβαίους ὡς συμβιβαστάς, οἵτινες δυστυχῶς ἔδωκαν δίκαιον εἰς τοὺς Τεγεάτας, καίπερ τὴν χεῖρονα ἐκπροσωποῦντας μερίδα (363). Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψε διαίρεσις ἐμφύλιος, καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς καταλιπόντες τὴν Θηβαϊκὴν συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἠλείων καὶ Ἀχαιῶν προσετέθησαν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων· ἐξ ἐναντίας δὲ οἱ Τεγεᾶται ἐπεκαλέσθησαν τῶν Θηβαίων τὴν βοήθειαν. Γενομένης δὲ τῆς αἰτήσεώς των δεκτῆς παραχρῆμα ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλε καὶ τὸ τέταρτον εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ὅμως ἤδη εἶχε συμμάχους μόνον τοὺς Ἀργείους, Μεσσηνίους καὶ ἐκ τῶν Ἀρκάδων τοὺς Τεγεάτας, Μεγαλοπολίτας, Ἀσεάτας καὶ Παλλαντιεῖς. Φθάσας δὲ εἰς Νεμέαν διέτριβεν ἐνταῦθα ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελε δυνηθῇ νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους διερχομένους, ὥστε οὕτως ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐμψυχώσῃ μὲν τοὺς συμμάχους του νὰποδειλιάσῃ δὲ τοὺς ἐναντίους. Μαθὼν ὅμως ὅτι ἐκεῖνοι ἔμελλον κατὰ θάλασσαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Λακεδαίμονα καὶ ἐκεῖθεν νὰ πορευθῶσιν εἰς Ἀρκαδίαν προήλασεν ἀμέσως εἰς Τεγέαν, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσεν. Ἐνῷ δὲ οἱ ἐχθροὶ συνηθροίζοντο καὶ ὠχυροῦντο ἐν Μαντινείᾳ, ὅπου καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἄρτι εἶχεν ἐκστρατεύσῃ, αὐτὸς αἴφνης μετὰ τοῦ ἡμίσεος στρατοῦ του ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Σπάρτην, ἣν ἤλπιζε νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἀδοκήτου. Καὶ τῳόντι, ἐὰν μὴ Κρής τις ἐξήγγελλεν μετὰ σπουδῆς εἰς τὸν Ἀγησίλαον τὴν ἔφοδον τοῦ ἐχθροῦ, ἤθελε λάβῃ τὴν πόλιν ὡς νεοσσιὰν ἄμοιρον τῶν ἀμυνομένων. Εἶχε δὲ προχωρήσῃ ἤδη ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπέκεινα τοῦ Εὐρώτα καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν οἱ ὀλίγοι μείναντες ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον ὑπερησπίσθησαν ἀπονενοημένως, ὅτε καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἐπιφανεὶς προέλαβε τὸν κίνδυνον καὶ ἠνάγκασε τοὺς Θηβαίους νὰ καταλίπωσιν ἐντελῶς τὸ ἐγχείρημά των.

Τὴν αὐτὴν δὲ νύκτα ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπανελθὼν εἰς Τεγέαν καὶ ἀναπαύσας ὀλίγον τὸν στρατόν του ἔπεμψεν εὐθὺς τὸ ἱππικόν του, ἵνα

προσβάλῃ τὴν Μαντίνειαν, τὴν ὁποίαν εὐλόγως ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἀγησιλάου ἐνόμιζε μὴ ἀποχρώντως φυλαττομένην. Καὶ πάλιν ὅμως ἀπέτυχε τῆς ἐπιβολῆς ἐκ τύχης, διότι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην φθάσαντες οἱ ὑπὸ τὸν Ἡγέλοχον ἑξακισχίλιοι Ἀθηναῖοι ἀντέστησαν πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐπὶ τοσοῦτον, ἕως οὗ καὶ ὁ Ἀγησίλαος κατέφθασεν ἐκ Σπάρτης. Οὕτω λοιπὸν καὶ τῶν δύο ἀποπειρῶν ματαιωθεισῶν, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἀγωνισθῇ τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα χάριν τῆς δόξης ἑαυτοῦ καὶ τῆς πατρίδος του καὶ χάριν τῶν συμμάχων. Ὁ ἀγὼν δὲ οὗτος ὑπῆρξε πάντως ὁ μέγιστος ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν· διότι οὐδέποτε Ἑλλήνων πρὸς Ἕλληνας ἀγωνιζομένων πλῆθος ἀνδρῶν τοσοῦτον ἑκατέρωθεν παρετάχθη ὑπὲρ τοὺς πεντακισμυρίους πεζοὺς καὶ περὶ τοὺς πεντακισχιλίους ἱππεῖς, τῶν μὲν Θηβαίων παραταξαμένων 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἱππεῖς, τῶν δ' ἐναντίων 20 χιλ. πεζοὺς καὶ 2 χιλ. ἱππεῖς· οὔτε τοσαύτη ἅμιλλα περὶ τὰς ἀνδραγαθίας ἐδείχθη. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠπάτησε διὰ διαφόρων κινήσεων τοὺς ἐναντίους, ἀρξαμένης δὲ τέλος τῆς μάχης καὶ πολὺν χρόνον μηδεμίαν ροπὴν λαμβανούσης διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς παρ' ἑκατέροις φιλοτιμίας, αὐτὸς μετὰ τοῦ κρατίστου μέρους τοῦ στρατεύματός του εἰσβαλὼν εἰς μέσην τὴν ἐχθρικὴν φάλαγγα διέκοψεν αὐτὴν καὶ τὴν ἔτρεψεν εἰς φυγήν. Ἡρωϊκῶς δὲ ὑπὲρ τῆς νίκης ἀγωνισάμενος καιρίαν ἔλαβε πληγὴν εἰς τὸν θώρακα. Ζῶν δ' ἔτι ἀπηνέχθη εἰς τὴν σκηνὴν καὶ μαθὼν παρὰ τῶν ἰατρῶν ὅτι ἅμα ἐξαιρεθῇ τὸ δόρυ ἐκ τοῦ θώρακος ἐπέρχεται ὁ θάνατος, ἐποιήσατο εὐψυχοτάτην τοῦ βίου καταστροφήν. Διότι πρῶτον προσκαλέσας τὸν ὑπασπιστὴν ἐπηρώτησεν ἐὰν διέσωσε τὴν ἀσπίδα του, τοῦ δὲ ἐπιδείξαντος αὐτὴν τὴν ἔλαβε καὶ τὴν ἠσπάσθη ὡς συνοδὸν τῶν κινδύνων καὶ τῆς δόξης του· δεύτερον ἐπηρώτησε περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης καὶ τὸν ἐβεβαίωσαν ὅτι ἐνίκησαν οἱ Θηβαῖοι. Ἱκανῶς λοιπόν, εἶπε τότε, ἔζησα καὶ εὐθὺς διέταξε νὰ ἐκσπάσωσι τὸ δόρυ. Ἀναβοησάντων δὲ τῶν παρόντων φίλων καί τινος εἰπόντος μετὰ δακρύων: « τελευτᾷς, Ἐπαμεινώνδα, ἄτεκνος! ναὶ μὰ Δία, ἀπεκρίθη, ἀλλὰ καταλείπω δύο θυγατέρας, τὴν ἐν Λεύκτροις νίκην καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ ». Καὶ ἅμα τοῦ δόρατος ἐξαιρεθέντος ἄνευ οὐδεμιᾶς ταραχῆς ἐξέπνευσε (4 Ἰουλίου 362 π. Χ. Ὀλυμπ. ρδ', 2). Μετὰ τῆς τελευτῆς δὲ αὐτοῦ κατέρρευσε τὸ οἰκοδόμημα τῆς βραχείας ἡγεμονίας τῶν Θηβῶν.

§ 256. **Χαύνωσις Ἑλλήνων.** Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ὁ Θηβαῖος ἥρως ἐν τῷ ἀποθνήσκειν συνεβούλευσεν εἰς τοὺς περὶ αὐτόν, ὅτε ἐρωτήσας ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἰολλίδας καὶ ὁ Δαΐφαντος ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ, ὡς μηκέτι στρατηγοῦ καταλελειμμένου ἐν Θήβαις, ἀπετελέσθη τὸ

ἑξῆς ἔτος· διότι ἅπασαι αἱ πολιτεῖαι καταπεπονημέναι ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀναπαύσεως. Μόνον δὲ ἡ Σπάρτη, μὴ συγκατατεθειμένη νὰναγνωρίσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς Μεσσήνης, δὲν μετέσχεν ἐκείνης. Ἐν τῇ καταστάσει δὲ τῆς προκειμένης γενικῆς ἀσθενείας οὐδεμία πολιτεία οὐδ' ἐξ αὐτῶν τῶν μεγαλειτέρων ἐτόλμησε νὰντιποιηθῇ τῆς ἡγεμονίας. Ὁ Ξενοφῶν περαίνει τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν του διὰ τῶν λέξεων: «*ἀκρισία δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο ἢ πρόσθεν ἐν τῇ Ἑλλάδι.*» Οὐδεὶς λόγος περὶ ἑνότητος τοῦ λοιποῦ ὑπῆρχε καὶ ἀφ' ὅτου τοσαῦται ἐλεύθεραι καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων πόλεις ὑφίσταντο ἡ συγκέντρωσις τῆς δυνάμεως ἀπέβαινεν ἀδύνατος. Κοινοὶ σκοποὶ δυνάμενοι νὰ ἐπαναφέρωσι καὶ ἀποτελέσωσι τὸν σύνδεσμον ἐξέλιπον. Ὁ βίος ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ πάντη ἀλλοίαν μόρφωσιν. Ἐνῷ τινες ἔξοχοι νοῒ ἠσχολοῦντο περὶ τὰ ἰδεώδη, τῶν ὁποίων ἡ ἐπίτευξις τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ πραγματικοῦ βίου, τὸ χαῦνον πλῆθος ἐψυχαγωγεῖτο διὰ τῆς ἀναπολήσεως τῶν ἡρώων τοῦ παρελθόντος χρόνου, οἵτινες ἐπεδεικνύοντο αὐτῷ ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῶν ὁποίων τὰ κατορθώματα ἐξυμνοῦντο ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων μέχρι κόρου. Ὅπως δὲ ὑπὸ τὴν πολιτικὴν οὕτω καὶ ἠθικὴν ἔποψιν ἡ παρακμὴ ὑπῆρχε προφανὴς καὶ ἀναπότρεπτος. Τὸ κοινὸν συμφέρον ὑπεχώρησεν εἰς ἰδιωτικὰ συμφέροντα. Ὁ εἷς ἔσπευδε νὰ καθυπερτερήσῃ τοῦ ἑτέρου εἰς ἐξωτερικὴν λαμπρότητα καὶ πολυτέλειαν· θορυβώδεις τέρψεις καὶ τρυφηλαὶ ἡδοναὶ ἐξήμβλυναν τὴν αἴσθησιν ὑψηλοτέρων μελετημάτων· ἡ φιλοπατρία κατέστη κενὸν ὄνομα· δηλητήριόν τι καταβρωτικὸν εἰσεχώρει ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὸν δημόσιον βίον καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ οἴκου. Ὅτι δὲ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠπειλοῦντο τότε, ἦτο μὲν τοῦτο εὐτύχημα αὐτῆς ἢ τοὐλάχιστον ἀνεβάλλετο ἔτι ἡ πτῶσίς της, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς κόλπῳ ἀνετρέφετο ἤδη καὶ ἀνεπτύσσετο ὁ ἥρως, ὅστις ἡγούμενος κραταιῶν βορείων μαχητῶν ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ διασείσῃ τὰ σαλεύοντα θεμέλια τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδομήματός της.

§ 257. **Ξένοι, Παμμένης, Νικόστρατος, Ἀγησίλαος, διαφθορὰ Σπάρτης.** Καίπερ δὲ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων ὑπαρχούσης ὡς οὐδέποτε ἄλλοτε ἀναγκαίας, δὲν ηὐλαβήθησαν πολλαὶ καὶ αἱ μεγαλείτεραι μάλιστα τῶν πολιτειῶν νὰ δώσωσιν ὑπομισθίους τοὺς ἐκλεκτοτέρους αὐτῶν μαχητὰς εἰς ξένους δυνάστας. Ὁ *Παμμένης* μετὰ *πεντακισχιλίων Θηβαίων* ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ σατράπου Ἀρταβάζου ἀποστατήσαντος κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Ὁ Ἀργεῖος *Νικόστρατος* μετὰ *τρισχιλίων στρατιωτῶν* ἔσπευσε νὰ ὑποστηρίξῃ

τοὺς Πέρσας κατὰ τῶν Αἰγυπτίων. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ Ἀθηναῖος *Χαβρίας* ὡδήγησε τοὺς συμπολίτας του πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Ταχών, ὅστις ἀποστὰς ἀπὸ τῆς Περσίας ἐζήτει νὰ κατακτήσῃ τὴν Συρίαν καὶ τούτου ἕνεκα διώρισεν ἐκεῖνον ἀρχηγὸν τοῦ ναυτικοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ γηραιὸς *Ἀγησίλαος* βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, δὲν ἀπηξίωσε προσκληθεὶς νὰ χορηγήσῃ πρὸς τὸν αὐτὸν Αἰγύπτιον βασιλέα τὴν συνδρομήν του, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀπεδείχθη, ὡς ἤλπιζε στρατηγὸς ἁπάσης τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ τῶν μισθοφόρων μόνον, παροργισθεὶς διὰ τοῦτο μετέστη πρὸς τὸν ἀνεψιὸν ἐκείνου *Νεκτάναβιν*, τὸν ὁποῖον ἀποστάντα ἀνηγόρευσαν βασιλέα οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ ἐβοήθησεν αὐτὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐξουσίαν του. Ἐν ᾧ δὲ λαβὼν τούτου ἕνεκα ὡς ἀμοιβὴν 230 τάλαντα ἐπεχείρησε τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν πατρίδα, ἣν ἤλπιζε νὰναστήσῃ πάλιν διὰ τῶν χρημάτων ἐκείνων, ἀπενεχθεὶς ὑπ' ἀνέμων εἰς τὰ παράλια τῆς Λιβύης ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα κατὰ τὸ *ὀγδοηκοστὸν τέταρτον ἔτος* τῆς ἡλικίας του (361)· μετ' αὐτοῦ δ' ἐξέλιπε καὶ τὸ τελευταῖον στήριγμα τῆς Σπάρτης, τῆς ὁποίας τὰ θεμέλια εἶχον διασεισθῆ ἀφ' ὅτου τὸ Λυκούργειον πολίτευμα *προσεβλήθη* οὐσιωδῶς διὰ τῆς τοῦ ἐφόρου *Ἐπιτάδεω ῥήτρας*, ἥτις ἐπέτρεπεν εἰς ἕκαστον πολίτην καὶ ζῶν νὰ δωρήσῃ καὶ διὰ διαθήκης ἀποθνήσκων νὰ καταλίπῃ εἰς ὅν τινα βούλεται τὸν κλῆρον αὐτοῦ καὶ τὸν οἶκον. Διότι ἔκτοτε παρεισαχθείσης τῆς περὶ τὴν κτῆσιν ἀνισότητος, ἐπεκράτησαν παντὸς εἴδους συμφέροντα· πλεονεξία, διαφθορά, γυναικοκρατία, ἀλαζονεία ἐπὶ πλούτῳ καὶ καταπίεσις τῶν πολλῶν πενήτων ἔθραυσαν τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης ἐσωτερικῶς θραυσθεῖσαν ἤδη ἐξωτερικῶς διὰ τῆς στερήσεως τῆς Μεσσηνίας. Ὅλαι αἱ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου καθίστανται ἀπὸ τοῦ νῦν ἀφανεῖς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ οὐδ' ἀναδύουσιν εἰμὴ ἅπαξ ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας, ἀλλ' ἀτελεσφορήτως. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ λοιπὴ Ἑλλὰς διατελεῖ ἠρεμοῦσα ῥᾳθύμως, καὶ μόνον αἱ Ἀθῆναι ἀποπειρῶνται νὰ ἐξεγερθῶσι καὶ αὖθις.

§ 258. **Συμμαχικὸς πόλεμος (357-355).** Διαρκοῦντος δηλαδὴ ἔτι τοῦ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν ἀγῶνος, ἡ πόλις ἐκείνη κατώρθωσεν, ὡς εἴδομεν προηγουμένως, νὰ γείνῃ κεφαλὴ ἐκτεταμένης τινὸς συμμαχίας, συγκειμένης ὅμως ἐκ πόλεων πάντη αὐτονόμων. Νῦν δ' ἐσπούδαζεν ὅλαις δυνάμεσι νὰ μεταβάλῃ τὴν αὐτονομίαν τῶν συμμάχων εἰς *ὑποτέλειαν* καὶ πρὸς τοῦτο μετεχειρίζετο οὐ μόνον αὐθαιρεσίαν, ἀλλὰ καὶ καταπιέσεις, αἵτινες προϊόντος τοῦ χρόνου κατέστησαν ἀφόρητοι. Ὅθεν τῷ 357 *οἱ Κῷοι, οἱ Χῖοι, οἱ Ῥόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι*, τουτέστιν οἱ ἰσχυρότεροι ἐκ τῶν συμμάχων, ἀπέστησαν καὶ οὕτως αἱ Ἀθῆναι περιεπλέχθησαν εἰς τὸν ὀλεθριώτα-

τον *συμμαχικὸν πόλεμον*, ὅστις διήρκεσε *τριετίαν* ὁλόκληρον. Πεσόντος δὲ τοῦ *Χαβρίου* ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου (357) προήχθη εἰς τὴν στρατηγίαν ἄθλιός τις, φιλήδονος καὶ ἄπειρος δημαγωγός, ὁ *Χάρης*, ὅστις ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰπαλλαχθῇ τῶν ἀντιζήλων του, *Τιμοθέου καὶ Ἰφικράτους*, κατηγόρησεν αὐτοὺς μετά τινα ἀτυχῆ κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐκστρατείαν ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ κατώρθωσεν οὕτω τὴν ἐξορίαν ἀμφοτέρων, ὧν ὁ μὲν ἀπέθανεν ἐν Λέσβῳ, ὁ δὲ ἐν Θράκῃ. Ἐπειδὴ δὲ ἕνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τῶν δημοσίων χρημάτων ὁ μισθοφορικὸς στρατὸς δὲν ἐδύνατο νὰ πληρωθῇ, ὁ Χάρης ἀπεφάσισε μετ' οὐ πολὺ νὰ συμμαχήσῃ συναινούντων καὶ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τοῦ ἀποστάτου σατράπου τῆς Περσίας *Ἀρταβάζου* ὑποσχεθέντος νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὴν εἰς τὸν στρατὸν ὀφειλομένην μισθοδοσίαν. Ὀργισθεὶς δ' ἕνεκα τούτου ὁ βασιλεὺς Ἀρταξέρξης κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἠπείλησεν ὅτι ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῶν πολεμίων. Παρασκευαζομένων δὲ συγχρόνως καὶ τῶν νήσων εἰς ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νἀνακαλέσωσι τὸν Χάρητα καὶ νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην μετὰ τῶν συμμάχων ἀναγνωρίσαντες τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν (355). Οὕτως ἄρα καὶ ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν περιωρίσθη καὶ συνετρίβη.

§ 259. **Δεύτερος (τρίτος) ἱερὸς πόλεμος (355-346).** Μετὰ τὸ πέρας τοῦ συμμαχικοῦ ἐπῆλθεν εὐθὺς ὁ δεκαετὴς (355—346) *Φωκικὸς ἢ δεύτερος ἱερὸς πόλεμος*, οὗτινος τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν πολὺ ὀλεθριώτερα ἢ τὰ τῶν προηγηθέντων ἐμφυλίων πολέμων, καθ' ὅσον δι' αὐτοῦ ἐλύθησαν καὶ οἱ ἔσχατοι τῆς Ἑλληνικῆς ἑνότητος δεσμοὶ καὶ τελευταῖον ἀνεῴχθησαν αἱ στεναὶ τῶν Θερμοπυλῶν πάροδοι εἰς τὸν ἀπ' ἄρκτου ἐρχόμενον δορυκτήτορα.

Τὸ ἀρχαῖον ἱερὸν συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων, εἰς ὃ ἦν ἐμπεπιστευμένη ἡ τύχη καὶ ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος, ἐγένετο ἐπὶ τοῦ προκειμένου *ὄργανον* τῶν φαυλοτάτων σκοπῶν. Οἱ Θηβαῖοι ἠθέλησαν δι' αὐτοῦ νὰ κορέσωσι τὸ ἀδιάλλακτον αὐτῶν κατὰ τῆς Σπάρτης μῖσος· διότι κατὰ προτροπὴν τούτων οἱ Ἀμφικτύονες *κατεδίκασαν τοὺς Λακεδαιμονίους* ἕνεκα τῆς πρὸ πολλοῦ ἀπαρχαιωθείσης καὶ ἀρκούντως τιμωρηθείσης καταλήψεως τῆς Καδμείας ὑπὸ Φοιβίδα εἰς ὑπέρογκον χρηματικὴν ζημίαν 500 ταλάντων. Τὴν αὐτὴν δ' ὡσαύτως *κατέγνωσαν ποινὴν καὶ εἰς τοὺς Φωκεῖς* ὡς ἰδιοποιηθέντας καὶ καλλιεργήσαντας μοῖραν γῆς ἀνήκουσαν εἰς τὰ κτήματα τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ. Μὴ δυναμένων δὲ τῶν Φωκέων νὰ ἐκτίσωσι τὸ ὄφλημα καὶ προκειμένης τῆς καθιερώσεως τῆς χώρας αὐτῶν πρὸς ἐξιλέωσιν δῆθεν τοῦ θεοῦ, ὁ *Φιλόμηλος*, ὅστις εἶχε μέγιστον παρὰ τοῖς Φωκεῦσιν ἀξίωμα, παραστὰς συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ μὴν ὑπακούσωσιν εἰς τὴν ἄδικον

ταύτην καὶ βαρεῖαν καταδίκην τῶν Ἀμφικτυόνων καὶ ἀνάνδρως νὰ-ποβάλωσι τὴν πάτριον αὐτῶν χώραν ἕνεκεν οὕτω μικροῦ πλημμελήματος. Εἰς ταῦτα δὲ προσέθηκε καὶ ὅτι ἦτο περίστασις ἁρμοδιωτάτη νὰ διεκδικήσωσι διὰ τῶν ὅπλων τὸ εἰς αὐτοὺς ἀρχῆθεν ἀνῆκον δικαίωμα τῆς προστασίας τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ. Ὅθεν ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τῶν Φωκέων στρατηγὸς συνεννοήθη εὐθὺς μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, μεθ' ὧν ὁ ἀγὼν ὑπῆρχε κοινὸς καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἔλαβε παρ' αὐτῶν ἀμέσως χρηματικῆς βοηθείας στρατολογήσας μισθοφόρους κατέλαβε τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν μετὰ τῶν θησαυρῶν του.

Τὸ ἀσέβημα τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἔκπληξιν καὶ ἀγανάκτησιν ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων. Οἱ πλησίον οἰκοῦντες *Λοκροί*, οἵτινες ἠθέλησαν νὰναλάβωσι μόνοι τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ὀνείδους ἠττήθησαν κατὰ τὴν πρώτην συμβολήν. Παραχρῆμα δ' ὁ Φιλόμηλος ἀναβιβάσας τοὺς μισθοὺς ἤθροισε δύναμιν ἀξιόλογον καὶ ὠχύρωσε τὸν ναόν. Διά τινος δὲ κατηναγκασμένης ἀποφάνσεως τῆς Πυθίας καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλομήλου ἀπεσταλμένων πρέσβεων οἱ *Ἀθηναῖοι* καὶ οἱ *Λακεδαιμόνιοι* ἐπείσθησαν νὰ συμμαχήσωσιν ἐμφανῶς μετὰ τῶν Φωκέων, ἐν ᾧ οἱ *Βοιωτοί*, οἱ *Λοκροί*, οἱ *Ἀχαιοί*, οἱ *Θεσσαλοὶ* καὶ ἄλλα ὅμορα ἔθνη ἐξ ἐναντίας ἠνώθησαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Δελφικοῦ ἱεροῦ κατὰ τῶν Φωκέων. Ὁ Φιλόμηλος ἐνίκησε καὶ δεύτερον τοὺς *Λοκρούς*, ἀλλὰ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος πολεμῶν πρὸς τοὺς Θηβαίους ἠττήθη παρὰ τὴν πόλιν Νέωνα τὴν ἔπειτα Τιθορέαν καὶ συγκληθεὶς ἔν τινι κρημνώδει τόπῳ καὶ μὴ θέλων νὰ παραδοθῇ ἔρριψεν ἑαυτὸν καθ' ὑψηλοῦ τινος καὶ ἀποτόμου βράχου.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ *Ὀνόμαρχος* ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατ' ἀρχὰς μὲν λίαν εὐδοκίμως πορθήσας τὴν *Λοκρίδα* καὶ τὴν *Δωρίδα*, εἰσβαλὼν εἰς τὴν *Βοιωτίαν*, κυριεύσας τὸν *Ὀρχομενὸν* καὶ ἔπειτα τὴν *Κορώνειαν* καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Φίλιππον βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὃν οἱ πιεζόμενοι Θεσσαλοὶ ἐπεκαλέσαντο εἰς βοήθειάν των, δὶς ἐνίκησεν· ἀλλὰ τελευταῖον, μάχης κρατερᾶς γενομένης ἐν Θεσσαλίᾳ παρὰ τὴν θάλασσαν, ὅπου ἔτυχε περιπλέων ὁ Ἀθηναῖος Χάρης μετὰ πολλῶν τριήρων, κατετροπώθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ὁλοσχερῶς, ἀναιρεθέντων ἐπέκεινα τῶν *ἑξακισχιλίων* Φωκέων καὶ μισθοφόρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦν καὶ αὐτὸς ὁ Ὀνόμαρχος, καὶ ζωγρηθέντων ὑπὲρ τοὺς *τρισχιλίους*. Καὶ τούτους μὲν ὁ Φίλιππος ὡς *ἱεροσύλους* κατεπόντισε, τὸν δὲ νεκρὸν ἐκείνου ἀνεσταύρωσεν.

Ἀλλ' οἱ ἱεροὶ θησαυροὶ δὲν ἐξηντλήθησαν εἰσέτι, οἱ δὲ Φωκεῖς ποιούμενοι χρῆσιν αὐτῶν ἀφειδῶς συνήθροισαν ταχέως πανταχόθεν πλῆθος νέων μισθοφόρων, δι' ὧν ἐπανέλαβον τὸν κατὰ τῶν Θηβαίων

πόλεμον· τὸ πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν *Φάϋλλον* ἀδελφὸν τῶν δύο προηγουμένων στρατηγῶν λίαν ἀτυχῶς ἡττηθέντες ἐπανειλημμένως περὶ *Ὀρχομενόν*, περὶ τὸν *Κηφισὸν* καὶ περὶ *Κορώνειαν*, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τὸν διάδοχον ἐκείνου *Φάλαικον*, οὕτως εὐδοκίμως, ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἀμηχανοῦντες ἠναγάσθησαν νὰ καλέσωσιν εἰς βοήθειάν των τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Τοὐντεῦθεν δὲ τὰ πράγματα λαμβάνουσι νέαν φάσιν, ἡ δὲ ὁριστικὴ τοῦ πολέμου κρίσις καθίσταται τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς σύστασιν τῆς Μακεδονικῆς ἡγεμονίας ἐν Ἑλλάδι.

§ 260. **Ἀγῶνες Ἑλλήνων κατὰ Μακεδόνων.** Τὸ *Μακεδονικὸν* βασίλειον ἱδρυθὲν κατὰ τὴν η' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ τοῦ Τημενίδου *Καράνου* ἢ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὑπὸ τοῦ *Περδίκκου* Τημενίδου καὶ τούτου, ἀπογόνου ἄρα τοῦ Ἡρακλέους, περιωρίζετο ἐξ ἀρχῆς εἰς μικράν τινα χώραν, τὴν *Ἠμαθίαν*, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἐξετείνετο μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Λουδίου δυτικοῦ βραχίονος τοῦ Ἀξιοῦ, διὰ δὲ τῆς κατατροπώσεως τῶν πέριξ πολλῶν μικρῶν ἐθνῶν τόσον ηὐξήθη προϊόντος τοῦ χρόνου, ὥστε, ἀκμαζούσης ἔτι τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὅρια αὐτοῦ ἐξετάθησαν βορείως μὲν μέχρι τοῦ *Σκάρδου*, δυτικῶς δὲ μέχρι τῆς *Λυχνίτιδος* λίμνης, ἀνατολικῶς ἕως τοῦ ποταμοῦ *Νέστου* καὶ νοτίως μέχρι τοῦ *Ὀλύμπου* καὶ τοῦ *Αἰγαίου πελάγους*, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ κόλπου τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου. Ὅτε δ' ὁ Περσικὸς χειμάρρους διὰ τῆς Θράκης ἐξεχύθη καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ἀπὸ τοῦ *Ἀμύντου Α'* ἠναγκάσθησαν νὰ γείνωσιν ὑποτελεῖς εἰς τὸν μέγαν βασιλέα· ἐκ τῆς σχέσεως ὅμως ταύτης ὠφελήθησαν ἐκτείναντες τὸ κράτος των καὶ εἰς τὴν Θράκην.

Ἀλέξανδρος Α' (498-454). Τοῦ Ἀμύντου ὁ υἱὸς *Ἀλέξανδρος Α'*, αὐτὸς ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὁ Μαρδόνιος μετεχειρίσθη ὡς πρεσβευτὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπέσεισε μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην τὸν Περσικὸν ζυγὸν καὶ συνῆψε σχέσεις μετὰ τῶν Ἀθηναίων.

Περδίκκας Β' (436-413). Ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Περδίκκας Β'*, ὅστις εἰσήγαγε πρῶτος τάξιν περὶ τὰ στρατιωτικὰ κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον, ἦλθεν εἰς ἔριν πρὸς ἐκείνους φωραθέντας ὅτι ὑπεστήριζον κατ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν του Φίλιππον. Διὸ πολλάκις ὁ Περδίκκας, διαρκοῦντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐμφανίζεται κοινοπραγῶν μετὰ τῆς *Σπάρτης* καὶ βοηθῶν τὰς Χαλκιδικὰς πόλεις εἰς τὴν πρὸς τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν σπουδήν.

Ἀρχέλαος (413-399). Ἀφοῦ δὲ οἱ δύο προηγούμενοι βασιλεῖς κατώρθωσαν νὰ εἰσαγάγωσι τὴν Μακεδονίαν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτικὸν βίον, ὁ διάδοχος αὐτῶν *Ἀρχέλαος Β'* (413-399) ἠθέλησε νὰ

προσεγγίσῃ τοὺς Μακεδόνας πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ πνευματικῶς. Τούτου δ' ἕνεκα μετέστησε τὴν καθέδραν του πλησιέστερα εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι ἀπὸ Ἐδέσσης εἰς *Πέλλαν*, διεκόσμησε ταύτην διὰ τοῦ *Ζεύξιδος*, εἰσήγαγεν ἀγῶνας ὁμοίους μὲ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ ἐκάλεσεν Ἕλληνας ποιητὰς καὶ φιλοσόφους εἰς τὴν αὐλήν του.

Ἀμύντας Β' (*393-392, 390-370*). Ὁ θάνατος αὐτοῦ προεκάλεσε νέας περὶ θρόνου ἔριδας μεταξὺ πολλῶν μνηστήρων, ἕως οὗ μετὰ ἑπτὰ ἔτη ὁ τοῦ Ἀριδαίου υἱὸς *Ἀμύντας Β'* ἴσχυσε βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν νὰ καταλάβῃ αὐτόν. Ἐπὶ τῆς Βασιλείας δὲ τούτου, ὅστις διατελῶν ἐπίσης εἰς ἀδιάκοπον πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγκοινωνίαν, ἐζήτει ὡς καὶ οἱ προκάτοχοί του νὰ εἰσαγάγῃ νῦν καὶ τὰς τέχνας αὐτῶν εἰς τὸ βασίλειόν του, ἡ κραταιὰ Ὄλυνθος, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ἐκτείνῃ τὸ κράτος της εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια, συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως ὁμοσπονδίας τινὸς ἐκ πασῶν τῶν ἐν τῇ Μακεδονικῇ καὶ Θρᾳκικῇ παραλίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων. Διὸ ὁ Ἀμύντας φοβούμενος μὴ ἡ Ὀλυνθιακὴ αὕτη ὁμοσπονδία ἀποκλείσῃ παντάπασι τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῶν ὠφελειῶν τῆς θαλάσσης ὑπεστήριξε μετὰ ζήλου τὰς εἰς αὐτὴν ἐναντιωθείσας πόλεις Ἄκανθον καὶ Ἀπολλωνίαν καὶ τοὺς κατὰ πρόσκλησιν τούτων ἐλθόντας Σπαρτιάτας.

Ἀλέξανδρος Β' (*369*). Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Ἀμύντου τούτου, ὅτε πάλιν ἕνεκα τῶν ῥαδιουργιῶν τῆς συζύγου του Εὐρυδίκης ἐπῆλθε νέα περὶ διαδοχῆς ἔρις, ἀνεμίχθησαν αἱ Θῆβαι εἰς τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας καὶ ὁ *Πελοπίδας* διαιτητοῦ χαρακτῆρα λαβὼν κατέστησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πρεσβύτερον τοῦ Ἀμύντου υἱὸν Ἀλέξανδρον, παρέλαβε δ' ὡς ὅμηρον εἰς Θήβας τὸν νεώτερον ἀδελφόν του τὸν μετέπειτα περίφημον γενόμενον *Φίλιππον*. Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ βασιλείαν ἑνὸς ἔτους ἐφονεύθη.

Πτολεμαῖος Ἀλωρίτης (*368-365*). *Περδίκκας Γ'* (*365-360*). Ὁ φονεὺς δὲ τούτου ἐραστὴς τῆς Εὐρυδίκης *Πτολεμαῖος Ἀλωρίτης* ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τρία ἔτη, ἔπειτα ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ *Περδίκκου* δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Ἀμύντου. Ἀλλὰ καὶ οὗτος βραχὺν μόνον ἐβασίλευσε χρόνον πεσὼν ἔν τινι τρομερᾷ πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς μάχῃ, μεθ' ἣν οὗτοι ὑπέταξαν ὅλην σχεδὸν τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν (360). Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος ἐκείνου *Ἀμύντας Γ'* ἦτο παῖς ἔτι. Ἐκ τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης οἱ ἐχθροὶ τῆς Μακεδονίας ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσι καὶ ἐντεῦθεν ἡ χώρα περιέστη εἰς τὸν μέγιστον κίνδυνον. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Θρᾴκης ἐζήτουν νὰ ἐνθρονίσωσι *Παυσανίαν τινά*· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες πρὸς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀμφιπόλεως ἀποβλέποντες ὑπεστήριξαν ἄλλοτε διὰ τοῦ Ἰφικράτους τὸν Περδίκκαν ἤθελον

καὶ νῦν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν νὰ θέσωσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν *Ἀργαῖον* ἐγγονὸν τοῦ Ἀρχελάου.

Φίλιππος Β' (359-336). Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν πολυπλόκῳ καὶ ἀμηχάνῳ καταστάσει ὁ ὁμηρεύων ἐν Θήβαις *Φίλιππος* καταλιπὼν κρύφα τὴν πόλιν ταύτην ἐνεφανίσθη (359) εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐγένετο οὐ μόνον ὁ σωτὴρ ἀλλὰ καὶ ὁ ἀναμορφωτὴς τῆς πατρίδος του, ἥτις δι' αὐτοῦ ἔλαβε τὴν πρώτην μεταξὺ τῶν τότε πολιτειῶν τοῦ κόσμου τάξιν.

Ἀνατροφὴ Φιλίππου ἐν Θήβαις, Μακεδονικὴ φάλαγγξ. Ὁ Φίλιππος κατὰ τὴν ἐννεατῆ ἐν Θήβαις διατριβήν του διά τε τῆς ἡσύχου παρατηρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς, τῆς ὁποίας τὸ κέντρον ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἦτο ἡ εἰρημένη πόλις, καὶ τῆς γνωριμίας καὶ τοῦ παραδείγματος οὕτω διακεκριμένων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ πολεμικῶν ἡρώων τοῦ *Ἐπαμεινώνδου* καὶ τοῦ *Πελοπίδου* συνήθροισε θησαυρὸν γνώσεων, τὸν ὁποῖον τὸ διορατικὸν πνεῦμά του ἐγίνωσκε νὰ ἐπωφεληθῇ πρὸς τὸν μέλλοντα ἡγεμόνος καὶ στρατηγοῦ προορισμόν του. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπτωσιν ἔμαθε πόσον ἰσχύει εἷς ἔξοχος ἀνὴρ καὶ ἡ τύχη τῆς νεότητός του, ἥτις τὸν ἠνάγκασε νὰ περιορισθῇ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐχορήγησεν αὐτῷ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ εὐστροφίαν, προτέρημα ἀναγκαῖον ὁσάκις τὰ βίαια μέσα δὲν ἰσχύουσιν. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ ἐν τῷ βίῳ καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τοῦ Φιλίππου ἀνάμιξις τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δολιότητος, τὰς ὁποίας μετεχειρίζετο ὅπως αἱ περιστάσεις ὑπηγόρευον. Ὁ Φίλιππος ἀναλαβὼν τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως κατ' ἀρχὰς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως Ἀμύντου Γ' ἔθετο εἰς κίνησιν ὅλα τὰ ἐλατήρια, ἐφείλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Μακεδόνων, ἐδημιούργησε κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβαίων καὶ κατ' ἰδίαν ἐπίνοιαν τὴν περίφημον *Μακεδονικὴν φάλαγγα* καὶ ἐσπούδασε πρὸ πάντων δι' εἰρηνικῶν μέσων νὰ παλλαγῇ τῶν ἀντιπάλων του καὶ στηρίξῃ τὸ πανταχόθεν ἀπειλούμενον κράτος. Διὰ δώρων ἔπεισε τοὺς Θρᾷκας νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν Παυσανίαν.

Κατάκτησις Παιονίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν ὡσαύτως τρόπον ἐκέρδησε καὶ τοὺς μετ' ἐκείνων συμπράττοντας *Ἰλλυριοὺς καὶ Παίονας.* Ἅμα δὲ τοῦ βασιλέως τῶν Παιόνων ἀποθανόντος ὑπέταξε τὴν Παιονίαν, ἀπὸ δὲ τῶν Ἰλλυριῶν ἀφήρεσε πᾶσαν τὴν μέχρι Λυχνίτιδος χώραν καὶ τότε κατὰ πρῶτον ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του βασιλεὺς (359). Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ ἤδη τῆς βασιλείας του κατώρθωσε νὰ προσοικειωθῇ καὶ τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες, ὡς εἴρηται, ὑπεστήριζον τὸν Ἀργαῖον, ἀποχωρήσας ἑκουσίως τῆς Ἀμφιπόλεως, ἣν ὁ Περδίκκας εἶχε καταλάβῃ παρονόμως, καὶ ἀποδοὺς αὐτοῖς ἄνευ λύτρων ὅσους ἐπὶ τῆς

κατὰ τὴν Μεθώνην κατατροπώσεως τοῦ Ἀργαίου ἠχμαλώτευσε συμμάχους ἐκείνου Ἀθηναίους.

Κατάκτησις παραλίων Θρᾴκης, Ἀμφιπόλεως, Πύδνης, Κρηνίδων. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ὁ Φίλιππος αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ συνδέσῃ στενώτερον τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς θαλάσσης ὥρμησεν εἰς κατάληψιν τῶν Θρᾳκικῶν παραλίων. Μετ' αὐτῶν δὲ περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὰ πλούσια χρυσωρυχεῖα τῆς Θρᾴκης, ἅτινα παρέσχον αὐτῷ τὰ μέσα πρὸς μείζονας ἐπιχειρήσεις. Ἡ *Ἀμφίπολις* ἐχθρικῶς κατὰ τοῦ Φιλίππου προσενεχθεῖσα κατελήφθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ αὖθις (357), μὴ δυνηθέντων τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τότε ἠσχολοῦντο εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, νὰ ἐμποδίσωσι τὸ γεγονὸς τοῦτο. Μικρὸν δ' ἔπειτα ὁ Φίλιππος ἐγένετο κύριος τῆς *Πύδνης* (357). Ἐκπολιορκήσας δὲ καὶ τὴν *Ποτίδαιαν* τὴν μὲν τῶν Ἀθηναίων φρουρὰν ἐξαπέστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας φιλοφρόνως, τὴν δὲ πόλιν καὶ τὴν ἐπικράτειαν αὐτῆς παρέδωκεν εἰς τὴν κραταιὰν Ὄλυνθον βουλόμενος διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ κερδήσῃ προηγουμένως τὴν εὔνοιαν αὐτῆς τῆς περιμαχήτου πόλεως (356). Μετὰ δὲ ταῦτα κατέλαβε τὰς *Κρηνίδας* πόλιν ἀξιόλογον, ἣν ἐπαυξήσας διὰ πολλῶν νέων οἰκητόρων μετωνόμασεν ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ ὀνόματος *Φιλίππους*, τὰ δὲ κατὰ τὴν χώραν ἐπὶ τοῦ παρακειμένου Παγγαίου ὄρους χρυσοῦ μέταλλα παντελῶς ὄντα λιτὰ καὶ ἄδοξα ἐπὶ τοσοῦτον ηὔξησεν, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἐδύναντο νὰ φέρωσιν αὐτῷ πρόσοδον ἐτησίαν χιλίων ταλάντων.

Φίλιππος ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἀκολούθως δὲ προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν *Ἀλευαδῶν* κατὰ τῶν τυράννων τῶν Φερῶν ἔσπευσεν εἰς Θεσσαλίαν καὶ προστατεύσας τὰς καταπιεζομένας αὐτόθι πόλεις παρεσκεύασεν ἑαυτῷ διὰ τῆς προσοικειώσεως τούτων στήριγμα ἀσφαλὲς εἰς ἐπέκτασιν τοῦ κράτους του πρὸς νότον. Κατὰ τὰ πρῶτα δὲ ἤδη τοῦ ἱεροῦ πολέμου ἔτη, ὅτε οἱ Φωκεῖς ὑπὸ τὸν Ὀνόμαρχον εἶχον εἰσβάλη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὁ Φίλιππος, ἐνῷ ἐστήριζε κατ' ἄρκτον τὰς δυνάμεις του διὰ τῆς ἁλώσεως τῆς *Μεθώνης* καὶ τῶν *Πηγασῶν*, ἐζήτησε νὰ λάβῃ μέρος ἐνεργὸν εἰς τὰς τῶν Ἑλλήνων διενέξεις ἐντὸς αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ τῇ προσκλήσει δὲ τῶν Θεσσαλῶν εἰσῆλασε καὶ αὖθις εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐξεδίωξε τοὺς Φωκεῖς, καθεῖλε τὴν ἐν Φεραῖς τυραννίδα καὶ προσήγγισεν ἤδη εἰς τὰς Θερμοπύλας ἵνα διὰ τῆς Φωκίδος εἰσβάλῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' εὑρὼν κατὰ πρῶτον ἀπέναντι αὐτοῦ τοὺς Ἀθηναίους φυλάσσοντας τὰς παρόδους ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν (352).

Δημοσθένης κατὰ Φιλίππου (351). Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο 14 ἔτη πρὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, ὅπερ ἐδύνατο πάντως νὰ

ὑποδείξῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν ὁποῖον εἰς τὸ μέλλον ἐδύναντο νὰ ἔχωσι φόβον ἐκ τῆς αὐξομένης δυνάμεως τῆς Μακεδονίας, ἀπήγγειλεν ὁ *Δημοσθένης* τὸν πρῶτον αὐτοῦ Φιλιππικὸν (351). Ἔνθους ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ αὐτονομίας τῆς πατρίδος του ὁ μέγιστος οὗτος ἀπάντων τῶν αἰώνων ῥήτωρ οὐ μόνον ἀπέδειξε τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἀλλ' ἐσπούδασε καὶ νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐκθέσεως τῶν μέσων αὐτῶν ὅτι ἀπὸ τῆς θελήσεώς των ἔτι ἐξήρτητο νὰποτρέψωσιν αὐτὸν διὰ παντός. Ἀλλὰ οἱ λόγοι τοῦ φιλοπάτριδος ἀνδρὸς ἤχουν ἀτελεσφορήτως. Τὸ διεφθαρμένον πλῆθος δὲν ᾐσθάνετο τὴν δύναμίν των καὶ ὁ Μακεδονικὸς χρυσὸς ἤρξατο ἤδη νὰ ἐνεργῇ ὀλεθρίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως ἐν Ἀθήναις, ὅπου οἱ περὶ τὸν *Αἰσχίνην* ἐσπούδαζον νὰ διακωλύσωσι πᾶν μέτρον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Ἅλωσις Ὀλύνθου (348). Ἐν τούτῳ ὁ Μακεδών, ἀποτυχούσης τῆς πρώτης ἀποπείρας τοῦ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔτρεψε τὰ ὅπλα του πάλιν πρὸς ἄρκτον, ἐξέβαλεν ἐκ τῶν Φερῶν τὸν τύραννον *Πειθόλαον*, ἐκυρίευσε διὰ τῆς βίας πολλὰς τῆς Χαλκιδικῆς πόλεις, παρέλαβε διὰ προδοσίας τὰς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ *Μηκύβερναν* καὶ *Τορώνην* καὶ ἐφεξῆς ἐστράτευσε μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του ἐπὶ τὴν Ὄλυνθον, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδέχθη καὶ ἐπροστάτευσε δύο νόθους ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἐπιβουλεύσαντας τὴν ζωήν του. Αἱ ἐπανειλημμέναι ἐπικουρίαι, τὰς ὁποίας αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ τῇ παρακλήσει τῶν Ὀλυνθίων καὶ κατ' ἐπίμονον τοῦ Δημοσθένους προτροπήν, ὅτ' ἐξεφωνήθησαν οἱ τρεῖς αὐτοῦ Ὀλυνθιακοὶ λόγοι, συγκατετέθησαν νὰ πέμψωσιν ἦσαν λίαν ἀσθενεῖς καὶ ἄκαιροι ἢ ὥστε νὰ δυνηθῶσι νὰ σώσωσι τὴν δεινῶς πιεζομένην πόλιν. Πρὶν ἢ δ' ἀφιχθῇ ἡ τελευταία ἰσχυροτέρα βοήθεια συνισταμένη ἐκ *δισχιλίων ὁπλιτῶν* καὶ *τριακοσίων ἱππέων*, ὁ Φίλιππος φθείρας διὰ χρημάτων τοὺς προεστηκότας τῶν Ὀλυνθίων *Εὐθυκράτη* καὶ *Λασθένην* εἶλε τὴν ὑπὸ τούτων προδοθεῖσαν *Ὄλυνθον* (348). Μετὰ τῆς ἀπωλείας δὲ τῆς κραταιᾶς ταύτης πόλεως συναπώλετο ἐξ ὁλοκλήρου καὶ πᾶσα ἡ τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἄρκτον ὑπεροχή. Αἱ διὰ χρημάτων δὲ καὶ ὑποσχέσεων διαφθοραὶ τοῦ Φιλίππου εὗρον τοὐντεῦθεν τόσῳ εὐρύτερον στάδιον, ὅσῳ μᾶλλον ἡ αὐξάνουσα δύναμίς του εἰς μὲν τοὺς ἀσθενεῖς ἐνέπνεε φόβον δουλικόν, τὰς δὲ τῶν ἰσχυροτέρων προσπαθείας καθίστα ἀλυσιτελεῖς.

Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οἱ ὑπὸ τῶν Φωκέων δεινῶς πιεσθέντες καὶ ἐκ τοῦ πολέμου ἀποκαμόντες *Βοιωτοὶ* ἐπεκαλέσαντο τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐδέχθη μὲν ἀσμένως τὴν πρόσκλησιν αὐτῶν μέλλουσαν νὰ τῷ ἀνοίξῃ τὰς Θερμοπύλας, ἐθεώρησε δ' ἀναγκαῖον νὰ καταστήσῃ προηγουμένως τοὺς Ἀθη-

ναίους εἰς ἀπραξίαν διά τινος εἰρήνης. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον μετεχειρίσθη ὅσα ἐν Ἀθήναις εἶχεν ὄργανα ἐπιτήδεια νὰ διαθέσωσι τὸν δῆμον ὑπὲρ ἐκείνης. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Δημοσθένης ἐθεώρει κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὴν εἰρήνην συμφέρουσαν, ἐλπίζων ὅτι δι' αὐτῆς ἤθελεν ἀποτρέψῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἐνεκρίθη ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως νὰ σταλῶσι *δέκα πρέσβεις* πρὸς τὸν βασιλέα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι ἦσαν ὁ *Φιλοκράτης* ἀρχηγὸς τῆς φιλιππιζούσης μερίδος, ὁ *Αἰσχίνης* ἀντίπαλος τοῦ Φιλίππου καὶ ὁ *Δημοσθένης* αὐτός. Οἱ Ἀθηναῖοι προετίθεντο διὰ τῆς προκειμένης εἰρήνης πρὸ πάντων νὰ διατηρήσωσι τὴν τοσοῦτον ἀναγκαίαν αὐτοῖς Εὔβοιαν, νὰναστείλωσι τὰς κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου ἐν Θράκῃ καὶ νὰ σώσωσι τὴν Φωκίδα. Ὁ Φίλιππος ἐκράτησε παρ' ἑαυτῷ μακρότερον τὴν πρεσβείαν καί, ἀφοῦ ἐκέρδησεν ἐντελῶς τὸν Αἰσχίνην διὰ μεγίστων τιμῶν καὶ φιλοφρονήσεων, ἀπέλυσεν αὐτὴν δοὺς ἁπλῶς μόνον διαβεβαιώσεις περὶ τῆς πλήρους προθυμίας του εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης. Ἀκολούθως δὲ πέμψας εἰς Ἀθήνας ἰδίως περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πρέσβεις, ἐν οἷς περιελαμβάνοντο καὶ οἱ στρατηγοὶ *Παρμενίων* καὶ *Ἀντίπατρος*, ἐξηκολούθησεν ἐν Θράκῃ τὰς κατακτήσεις του. Ὁρισθέντων δὲ τότε καὶ κυρωθέντων δι' ὅρκου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, *δευτέρα τις πρεσβεία*, ἧς προΐστατο ὁ Αἰσχίνης, ἀπῆλθεν εἰς Πέλλαν, ὅπου ἔμεινεν *ὀκτὼ μῆνας*, ἕως οὗ ὁ Φίλιππος ὑπέταξεν ἐντελῶς οὐ μόνον τὴν χώραν τοῦ Θρᾳκὸς βασιλέως Κερσοβλέπτου, ἀλλὰ καὶ πολλὰς εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὑποτελούσας παραλίους πόλεις τῆς *Θράκης* καὶ τῆς *Χερσονήσου*. Μετὰ τὴν ἐκεῖθεν δ' ἐπάνοδόν του ἀπαντήσας πρὸς τοὺς ἐν Πέλλᾳ ἔτι διατρίβοντας πρέσβεις, ὅτι ἦτο μὲν εὐδιάθετος νὰ καταλίπῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν *Χερσόνησον*, δὲν ἔστεργεν ὅμως οὐδαμῶς νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τοὺς Φωκεῖς, παραχρῆμα ὥρμησεν εἰς Θεσσαλίαν. Καὶ ἀφοῦ ἐν Φεραῖς, ὅπου ἡ Ἀθηναϊκὴ πρεσβεία τὸν παρηκολούθησεν, ἀποπεράτωσε τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, εἰσέβαλεν ἐντεῦθεν μετὰ τῶν *Θεσσαλῶν* καὶ *Θηβαίων* εἰς τὴν *Λοκρίδα*, ἠνάγκασε τοὺς ὑπὸ τὸν Φάλαικον μισθοφόρους νὰναχωρήσωσιν ἀμαχητὶ εἰς Πελοπόννησον, τὸ δὲ συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων νὰποφανθῇ περὶ τῆς ἱεροσυλίας τῶν Φωκέων. Κατὰ τὴν ἀπόφανσιν λοιπὸν αὐτοῦ: *οἱ Φωκεῖς ἐστερήθησαν τῆς αὐτονομίας των· αἱ πόλεις αὐτῶν ἅπασαι πλὴν μιᾶς, τῶν Ἀβῶν, κατεσκάφησαν καὶ αὐτοὶ μετῴκησαν εἰς κώμας. Συγχρόνως δὲ τοῖς ἀπηγορεύθη νὰ ἔχωσιν ἵππους καὶ ὅπλα, ἕως οὗ ἐκτίσωσιν εἰς τὸ ἱερὸν τὰ σεσυλημένα χρήματα εἰσφέροντες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατ' ἐνιαυτὸν τάλαντα ἑξήκοντα. Αἱ δύο δὲ ψῆφοι, τὰς ὁποίας μέ-*

χρι τοῦδε εἶχον εἰς τὸ συνέδριον καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀγωνοθεσίας τῶν Πυθίων, μετηνέχθησαν εἰς τὸν Φίλιππον καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως ἔλαβε πέρας ὁ δεκαετὴς περὶ τοῦ Δελφικοῦ ἱεροῦ πόλεμος (346), ὁ δὲ Φίλιππος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν Φωκικῶν πόλεων ᾠκοδόμησε τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν του.

Φίλιππος διαιτητὴς ἐν Ἕλλησιν (344), ὑπέταξε Θεσσαλίαν (345). Οἱ σκοποὶ τοῦ Φιλίππου ἐγένοντο ἤδη καταφανεῖς ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν εἰκαὶ πολὺ βραδέως τὴν ἀπάτην αὐτῶν. Πλήρεις δ' ἀγανακτήσεως διὰ τὴν συμφορὰν τῶν συμμάχων των Φωκέων ἦσαν σχεδὸν διατεθειμένοι εἰς πόλεμον καὶ μόνον ὁ Δημοσθένης ἐδυνήθη δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων ἐν τῷ περὶ εἰρήνης λόγῳ νὰ τοὺς πείσῃ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ὅμως καθησύχασαν πάλιν, ὅτε εἶδον ὅτι ὁ Φίλιππος ἀνεχώρησε μετ' οὐ πολὺ εἰς Μακεδονίαν μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἀναβάλλων εἰς καιρὸν εὐθετώτερον τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ κυριωτέρου βουλεύματός του, ὅπερ ἦτο *ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος.*

Ἐν τούτῳ δὲ μὴ δυνάμενος νὰ μένῃ ἥσυχος ἐστράτευσεν εἰς *Θράκην* καὶ *Ἰλλυρίαν.* Καί, ἐν ᾧ ἐκεῖ μὲν ἔκτιζε νέας πόλεις, ἐνταῦθα δ' ὑπέτασσε διάφορα ὀρεινὰ ἔθνη, κατώρθωσε συγχρόνως νὰ στερεώσῃ τὴν δύναμίν του ἐν *Εὐβοίᾳ,* νὰ προσελκύσῃ ἐν Μεγαρίδι ὀπαδούς, ὥστε νὰ τῷ δώσωσιν ἀφορμὴν τοῦ νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὴν *Μακεδονικὴν φρουρὰν* καὶ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Κορινθίων τινὰς πόλεις ἐπὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους. Προσκληθεὶς δὲ τότε καὶ ὑπὸ τῶν *Μεσσηνίων, Ἀρκάδων* καὶ *Ἀργείων,* ἵνα τοὺς προστατεύσῃ κατὰ τῆς *Σπάρτης,* ἐνεφανίσθη μετά τινος στόλου εἰς τὰ *παράλια τῆς Λακωνίας* καὶ ἠνάγκασε τοὺς καταπλαγέντας Σπαρτιάτας εἰς ἀνακήρυξιν τῆς ἐλευθερίας ἐκείνων (344). Πρὸ δ' ἑνὸς ἔτους (345) εἶχεν ἐκβάλῃ τοὺς *τυράννους* ἐκ τῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας, εἰσαγαγὼν ἀντ' αὐτῶν κυβερνήσεις ὑποκειμένας εἰς τὸ θέλημά του καὶ οὕτως ὑπέταξεν ἐντελῶς τὴν πλουσίαν ταύτην χώραν. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη ἤρξατο νὰ παρενοχλῇ καὶ περιορίζῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὰς κατὰ τὴν Θρᾳκικὴν Χερσόνησον κτήσεις των, αἵτινες ἦσαν αὐτοῖς σπουδαῖαι, ὁ Δημοσθένης λαβὼν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἀπήγγειλε τὸν *δεύτερον* σφοδρὸν Φιλιππικὸν λόγον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν ἐκεῖ τὸν ἀνδρεῖον στρατηγὸν *Διοπείθην* μετά τινος ἀποικίας, κατὰ τοῦ ὁποίου εἰς μάτην ὁ Φίλιππος θεωρῶν αὐτὸν ὡς μέγα εἰς τοὺς σκοπούς του πρόσκομμα διεύθυνεν εἰς Ἀθήνας κατηγορίαν ὡς παραβάτου δῆθεν τῆς εἰρήνης. Διότι οἱ Ἀθηναῖοι παροτρυνόμενοι καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους (ἐνταῦθα ἀνήκουσιν ὁ *τρίτος* αὐτοῦ Φιλιππικὸς λόγος καὶ ὁ περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ πραγμάτων) διετήρησαν τὸν Διοπείθην, ἐν ᾧ συγχρό-

νως διὰ τοῦ Φωκίωνος ἐξέβαλον τὰς Μακεδονικὰς φρουρὰς ἐκ τῆς Εὐβοίας καὶ πολλὰ τῶν Μακεδονικῶν πλοίων συνέλαβον. Μετὰ τὰς ἀποτυχίας δὲ ταύτας ὁ Φίλιππος, καίπερ τῆς εἰρήνης τὸ ὄνομα πάντοτε ἐπικαλούμενος, ἀπεφάσισε νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν ἀξιολόγων πόλεων καὶ ἐπικαιροτάτων ἐμπορείων, τῆς *Περίνθου* ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ *Βυζαντίου* ἐν Ἑλλησπόντῳ. Εἰς ἀμφοτέρας ὅμως ἀπήντησεν ἀντίστασιν μεγίστην ὡς εὑρούσας ἐξωτερικὴν βοήθειαν ἀπροσδόκητον. Ἡ Περσία δηλονότι, ἥτις δὲν ἔβλεπεν ἀδιαφόρως ῥιζουμένην πλησίον της τοιαύτην δύναμιν, ὑπεστήριξε καὶ διὰ στρατοῦ καὶ διὰ χρημάτων τὴν Πέρινθον, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μετὰ τὸν τέταρτον Φιλιππικὸν τοῦ Δημοσθένους λόγον ἔπεμψαν στόλον ἀξιόλογον εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ἀπέβαλον μὲν κατ' ἀρχὰς αὐτὸν οἱ Βυζάντιοι ὡς διοικούμενον ὑπὸ τοῦ τραχέως καὶ φιλάρπαγος Χάρητος, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζον ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, τὸν ἐδέχθησαν δ' ἀσμένως ἅμα οἱ Ἀθηναῖοι μετατοπισθέντες ἐπέτρεψαν τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν γνωστὸν διὰ τὴν χρηστότητα καὶ ἀνδρείαν του *Φωκίωνα*. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συμμαχοῦσαι νῆσοι, *Χίος*, *Ῥόδος* καὶ *Κῶς* ἔπεμψαν ὡσαύτως βοήθειαν, ὁ Φίλιππος ὑποχωρῶν εἰς τὰς ἠνωμένας δυνάμεις παρήτησε τὴν ἐπιχείρησίν του. Διὸ οἵ τε Βυζάντιοι καὶ οἱ Χερρονησῖται ἀπαλλαγέντες τοῦ κινδύνου ἔδειξαν τὴν εἰς Ἀθήνας εὐγνωμοσύνην των διὰ μνημείων καὶ προσφορῶν. Ὁ δὲ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐτίμησε τὸν Δημοσθένην διὰ χρυσοῦ στεφάνου, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μέγαν ἀγῶνα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου του Αἰσχίνου.

Τρίτος (τέταρτος) ἱερὸς πόλεμος (339). Ἐν τούτῳ ὁ Φίλιππος ἐκτεθειμένος εἰς συνεχεῖς ἐχθρικὰς προσβολὰς καὶ πιεζόμενος ὑπὸ ἐλλείψεως ζωοτροφιῶν, τῶν ὁποίων τὴν εἰσκομιδὴν διεκώλυον οἱ θαλασσοκρατοῦντες ἐχθροί του, ἠναγκάσθη νὰ *συνομολογήσῃ* εἰρήνην καὶ νὰ στρέψῃ κατὰ τὸ σύνηθες τὰ ὅπλα του εἰς ἔθνη τινὰ βορειότερα τοὺς *Σκύθας* καὶ *Τριβαλλούς*. Δὲν παρῆλθεν ὅμως χρόνος πολὺς καὶ πάλιν τῷ ἐπαρουσιάσθη νέα ἀμορφή, *ἕτερος ἱερὸς πόλεμος*, νἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος εἴτε διότι, ὡς λέγει ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ στεφάνου λόγῳ, οἱ παρ' αὐτοῦ μισθοδοτούμενοι προδόται διέθετον οὕτω τὰ πράγματα εἴτε διότι ἡ τυφλὴ τῶν παθῶν μανία τῷ τὰ ἔδιδεν εἰς χεῖρας καὶ μὴ βουλομένῳ.

Οἱ *Λοκροὶ τῆς Ἀμφίσσης* κατηγορήθησαν ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον ὅτι ἐγεώργησαν ἱερόν τι χωρίον τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τούτου ἕνεκα *κατεδικάσθησαν εἰς χρηματικὴν ποινήν*. Ἀρνουμένων δὲ αὐτῶν τὴν πληρωμήν, τὸ συνέδριον, τοῦ ὁποίου τὴν

πλειονοψηφίαν συνεκρότουν Θεσσαλοὶ φρονοῦντες τὰ τῶν Μακεδόνων, ἔκρινε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν βασιλέα Φίλιππον ὡς προϊστάμενον τῶν Ἀμφικτυόνων τὴν ἐκδίκησιν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως. Οὕτω δ' ὁ Φίλιππος ἐκλεχθεὶς στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἔσπευσε μετὰ *τρισμυρίων πεζῶν καὶ δισχιλίων ἱππέων* εἰς τὴν ἀνατολικὴν Λοκρίδα κἀκεῖθεν ἔπεμψε μοῖραν στρατοῦ εἰς ὑποταγὴν τῶν Ἀμφισσέων. Οἱ Ἀμφισσεῖς ὑπετάχθησαν εὐθύς· οἱ δ' Ἀθηναῖοι μὴ δυνάμενοι ναντιταχθῶσιν εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν προέτειναν πολὺ βραδέως ἀνακωχὴν καὶ εἰρήνην. Ὁ Φίλιππος κατέλαβεν ἄφνης τὴν ὀχυρὰν *Ἐλάτειαν* ἐν τῇ Φωκίδι· ἡ δ' ἀγγελία τῆς καταλήψεως αὐτῆς διαδοθεῖσα ὡς ἀστραπὴ εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐνεποίησε τρόμον μέγαν.

Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη καὶ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος τῷ Φιλίππῳ (*338*). Ἐν Ἀθήναις ὁ δῆμος συνέδραμον εὐθὺς εἰς τὸ *θέατρον* ὅπου συνῆλθον καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ στρατηγοί. Ἐπὶ πολλὴν δὲ ὥραν σιωπὴ ἄκρα κατεῖχε τοὺς παρόντας καὶ πλεονάκις τοῦ κήρυκος κηρύσσοντος τό: « Τίς ἀγορεύειν βούλεται;» ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας, οὐδεὶς ἐπαρουσιάζετο. Ἀπορίας δὲ οὔσης μεγάλης καὶ καταπλήξεως, τὸ πλῆθος ἀπέβλεψαν εἰς τὸν Δημοσθένην· ὁ δὲ λαβὼν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ προτρέψας πάντας νὰ ἔχωσι θάρρος προέτεινεν ὡς τὸ μᾶλλον κατεπεῖγον μέτρον νὰ πέμψωσι παραχρῆμα *πρέσβεις εἰς Θήβας* καθόσον πρὸς τοὺς ἄλλους συμμάχους ὁ καιρὸς δὲν συνεχώρει τὴν ἀποστολὴν πρεσβειῶν καὶ παρακαλέσωσι τοὺς Βοιωτούς, ἵνα κοινῶς ἀναλάβωσι τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Τοῦ δὲ δήμου τὸν λόγον ἀποδεξαμένου, ἡ πρεσβεία ἐπετράπη εἰς αὐτὸν τὸν προτείναντα αὐτήν, ὅστις ὑπακούσας προθύμως καὶ ἀπελθὼν εἰς Θήβας αὐθημερὸν κατώρθωσε διὰ τῆς πυρίνου εὐγλωττίας του ἐναντίον τοῦ συγχρόνως ὑπὸ Φιλίππου ἀποσταλέντος *Πύθωνος* ἀνδρὸς ἐπὶ λόγου δεινότητι διαβεβοημένου νὰ πείσῃ τοὺς Θηβαίους πρὸς τὸν ὁποῖον ἐστάλη σκοπόν. Ὅθεν παραυτίκα οἱ περὶ τὸν *Χάρητα καὶ Λυσικλέα* Ἀθηναῖοι ἀναζεύξαντες καὶ ἑνωθέντες μετὰ τῶν ἤδη ὑπὸ τὸν Θεαγένην ἑτοίμων γενομένων Θηβαίων ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς *Χαιρωνείας*, ὅπου μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ Φίλιππος ἐνεφανίσθη συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου. Γενομένης δὲ μάχης κρατερᾶς, οἱ μὲν *Ἀθηναῖοι* εὐτύχησαν νὰ ἀναγκάσωσιν εἰς ὑποχώρησιν τοὺς Μακεδόνας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ἀλλ' ὁ *Ἀλλέξανδρος* ἡγούμενος τῆς φάλαγγος ἔτρεψεν εἰς φυγὴν διά τινος παραβόλου ἐφορμήσεως τοὺς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τεταγμένους *Θηβαίους καίτοι ὁ ἱερὸς λόχος τῶν τριακοσίων*, ὅστις ἀπὸ τῆς συστάσεώς του μέχρι τοῦ νῦν ἦν πάντοτε

ἀήττητος, πιστὸς εἰς τὸν ὅρκον αὐτοῦ δὲν ἐγκατέλιπε τὴν τάξιν του ἕως οὗ καὶ ὁ τελευταῖος ἔπεσε μαχόμενος χωρὶς νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα. Ἐν ᾧ δὲ οἱ νικῶντες τὸ καθ' ἑαυτοὺς Ἀθηναῖοι ἀντὶ νὰ προσβάλωσι τοῦ Φιλίππου τὴν φάλαγγα ἐξηκολούθουν νὰ καταδιώκωσι τὴν ὑπ' αὐτῶν εἰς φυγὴν τραπεῖσαν πτέρυγα, ὁ Φίλιππος διά τινος ἐπικάμψεως ἐπέπεσεν εἰς τὰ νῶτα αὐτῶν καὶ ἐπεραίωσεν οὕτω τὴν ἧτταν τῶν Ἑλλήνων (338 π. Χ.).

Μακεδονικὴ φρουρὰ ἐν Θήβαις. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Φίλιππος τρόπαιον στήσας καὶ τοὺς νεκροὺς εἰς ταφὴν παραδοὺς ἔθυσεν *ἐπινίκια* εἰς τοὺς θεούς. Λέγεται δὲ ὅτι ἔδειξεν οὕτως ἄμετρον χαρὰν διὰ τὴν νίκην, ὥστε ὁ ῥήτωρ Δημάδης, ὅστις κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον εὑρίσκετο ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις, θέλων νὰ στηλιτεύσῃ τὸν ἀναξιοπρεπῆ τρόπον του εἶπε πρὸς αὐτὸν μετὰ παρρησίας: «*βασιλεῦ, τῆς τύχης σοι περιθείσης πρόσωπον Ἀγαμέμνονος, αὐτὸς οὐκ αἰσχύνῃ πράττων ἔργα Θερσίτου;*» Εἴτε δ' ἕνεκα τῆς σκέψεως τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος εἴτε μᾶλλον ἐκ φρονήσεως ὁ Φίλιππος ἐδείχθη πρὸς τὰς Ἀθήνας μάλιστα λίαν ἐπιεικὴς καὶ πρὸς τοὺς συμβουλεύοντας αὐτὸν νὰ μεταχειρισθῇ σκληρῶς τοὺς Ἀθηναίους ἀπεκρίθη: «*κακὴ συμβουλὴ εἶνε αὕτη πρὸς ἄνδρα πράττοντα καὶ ὑποφέροντα τὰ πάντα περὶ δόξης νὰ ἀνατρέψῃ τὸ θέατρον τῆς δόξης του*». Εἶνε δὲ βέβαιον ὅτι ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους τῶν Ἀθηναίων ἄνευ λύτρων καὶ συνέθετο μετ' αὐτῶν εἰρήνην ἄνευ τινὸς θυσίας, ἐν ᾧ ἐκ τῶν αἰχμαλώτων Θηβαίων τοὺς μὲν ἐξηνδραποδίσατο, τοὺς δὲ ἀπέκτεινε καὶ προσέτι ἔταξε *Μακεδονικὴν φρουρὰν* ἐν τῇ Καδμείᾳ.

Τούτων δὲ γενομένων, ὁ Φίλιππος καταλαβὼν τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν συνεκρότησεν ἐν Κορίνθῳ σύνοδον ὅπου κατὰ πρόταξιν αὐτοῦ ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐκτὸς μόνης τῆς Σπάρτης ἔπεμψαν πρέσβεις. Παρέστησε δ' ἐνταῦθα ὅτι σκοπὸς τῶν μέχρι τοῦδε ἀγώνων του ἦτο νὰ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῆς Περσίας πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ὑπ' αὐτῆς ἄλλοτε κατὰ τῆς Ἑλλάδος πραχθέντων καὶ ἐζητήσατο τὴν πρὸς τοῦτο συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ αὐτοκράτορος, ἥτις καὶ ἐγένετο κοινῇ συναινέσει (337). Ἄλλως δὲ πρὸς ἔκπληξιν ἁπάντων ἀρκεσθεὶς εἰς μόνην τὴν ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ προεδρίαν κατέλιπεν ἄθικτα τὰ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντα πολιτεύματα ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀφοῦ διὰ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν στρατηγίας ἔτυχε τοῦ εὐστοχωτέρου μέσου πρὸς ἐξάσκησιν τῆς ἡγεμονίας του ἀπέφυγεν ἐνταυτῷ καὶ τὸ δοκεῖν ὅτι ἀντιποιεῖται βασιλικῶν δικαιωμάτων.

Δολοφονία Φιλίππου (336) ὑπὸ Παυσανίου. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ Φίλιππος δὲν ἀπήλαυσε τοὺς καρποὺς τῶν σπουδῶν, πόνων καὶ νικῶν

του. Μετὰ τὴν εἰς Μακεδονίαν ἐπάνοδόν του εἶχεν ἐπιχειρήσῃ μεγάλας παρασκευὰς πρὸς τὴν ἐπὶ τοὺς Πέρσας στρατείαν καὶ προαπέστειλεν ἤδη εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς στρατηγοὺς *Ἄτταλον καὶ Παρμενίωνα* μετὰ μέρους τῆς δυνάμεως προστάξας αὐτοὺς νὰ ἐλευθερώσωσι τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ὅτε συντελῶν ἐν *Αἰγαῖς* τοὺς γάμους τῆς θυγατρός του *Κλεοπάτρας* μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου βασιλέως τῆς Ἠπείρου τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἐπανηγύριζε τὸν θρίαμβον ὅλων τῶν πράξεων καὶ νικῶν του καὶ ἀπήρχετο εἰς τὸ *θέατρον* πάντη ἀφρούρητος προπορευομένων τῶν εἰδώλων τῶν *δώδεκα θεῶν* καὶ *τρισκεδεκάτου* τοῦ ἰδίου αὐτοῦ, ἐπληγώθη θανατηφόρως (336) ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἑνὸς τῶν σωματοφυλάκων του ἐκδικουμένου τὴν γενομένην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου συγγενοῦς τοῦ Φιλίππου καὶ μὴ τιμωρηθεῖσαν ἀδικίαν.

Ὁ αἰφνίδιος οὗτος θάνατος ἐνέπλησε χαρᾶς καὶ νέων ἐλπίδων τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξαιρέτως τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐνόμισαν ὅτι ὁ Μακεδονικὸς φόβος ἐξέλιπεν· ἀλλὰ ταχέως τὸ ὀξὺ τοῦ Ἀλεξάνδρου ξίφος κατεσίγασε τὴν ὑπερβολικὴν αὐτῶν ἀγαλλίασιν καὶ ἀπέδειξε φρούδας τὰς ἐλπίδας των.

§ 261. **ΣΙΚΕΛΙΚΑ (410-340).** Καθ' ὃν χρόνον αἱ τῆς Ἑλλάδος πόλεις ἐστεροῦντο τῆς αὐτονομίας αὐτῶν διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, μία τῶν κραταιοτάτων ἐκείνης δυτικῶν ἀποικιῶν, αἱ *Συρακοῦσαι*, ἀνελάμβανε μετὰ μακρὰν τυράννων ἐξουσίαν τὴν ἐλευθερίαν της διὰ τῆς ἱκανότητος ἑνὸς ἀνδρός, τοῦ Κορινθίου *Τιμολέοντος*.

Διονύσιος (*405-367*) *ὁ πρεσβύτερος*. Ἡ διχόνοια τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν Ἑλληνικῶν πόλεων, ἥτις εἶχε προκαλέσῃ τὴν αὐτόθι ἐμφάνισιν τῶν Ἀθηναίων, ηὐξήθη μᾶλλον ἀντὶ νὰ ἐλαττωθῇ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ. Οἱ *Καρχηδόνιοι* προσκληθέντες ὑπὸ τῆς πόλεως Ἐγέστης κατὰ τὸ ἔτος 410 ἦλθον μετὰ μεγάλης δυνάμεως καὶ ὑπέταξαν πολλὰς πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὸν *Ἀκράγαντα*. Εἰς τὰς Συρακούσας δ' ὅμως, καίπερ διατελούσας ὑπὸ τὴν σοφὴν τοῦ *Διοκλέους νομοθεσίαν*, αἱ φατρίαι ἤριζον πρὸς ἀλλήλας ἀδιακόπως, ὥστε μεταξὺ αὐτῶν εἷς τῶν κοινῶν πολιτῶν, ὁ *Διονύσιος*, ἐδυνήθη τὸ μὲν διὰ δημαγωγικῶν μηχανημάτων καὶ ἰδίως διὰ τῆς διαβολῆς τῶν ἐν τέλει, τὸ δὲ διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ ἐπιτηδειότητός του, ἣν ἔδειξεν εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἀκράγαντος (405 π. Χ.), νὰ κηρυχθῇ ταχέως ἀπὸ ἁπλοῦ ἀρχηγοῦ εἰς στρατηγὸν καὶ πάραυτα κατόπιν περιστοιχισθεὶς ὑπὸ φρουρᾶς μισθοφόρων καὶ φυγάδων *τύραννος τῶν Συρακουσῶν*. Ἵνα δ' ἀναγνωρισθῇ ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, πρὸς οὓς αἱ Συρακοῦσαι διετέλουν τότε εἰς πόλεμον ἀτυχῆ, συνωμολόγησε μετ'

αὐτῶν εἰρήνην (404) ἐπὶ παραχωρήσει πολλῶν ἄλλων πόλεων τῆς Σικελίας. Συγχρόνως πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας του κατώρθωσε νὰ ἔχῃ καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς *Σπάρτης*. Οὕτω δὲ κύριος ἀπόλυτος τῶν Συρακουσῶν ἐσπούδασεν, ὡς ὁ τύραννος Γέλων πρότερον ἔπραξε, νὰ διατηρῇ εἰς ὑποταγὴν καὶ ὅλας τὰς ὁμόρους πόλεις, οἷον τὴν *Γέλαν*, τὴν *Καμάριναν*, τὴν *Κατάνην*, τοὺς *Λεοντίνους* κλ. διὰ τῆς δουλοσύνης καὶ ἀπαγωγῆς τῶν κατοίκων αὐτῶν καὶ ἐν μέρει διὰ τῆς ὑπὸ μισθοφόρων νέας κατοικήσεώς των. Ὁπουδήποτε δὲ τυχὸν ἠγείρετο *ἐπανάστασίς τις κατ' αὐτοῦ*, παραυτίκα ἔσπευδε νὰ τὴν πνίγῃ ὡσαύτως διὰ μισθοφόρων μιγάδων ἐξ Ἰταλιωτῶν καὶ Ἀφρικανῶν ὧν πάντοτε βέβαιος ὅτι ἔχει τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ἀφοῦ δὲ ἀκολούθως ὑπέβαλεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὴν ἐλευθέραν πόλιν τῆς Σικελίας, τὴν *Μεσσήνην*, ἔστρεψε τὰ ὅπλα του κατὰ τοῦ ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικουμένου μέρους τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκυρίευσε πολλὰς αὐτόθι πόλεις εἴτε διὰ τῆς βίας, οἷον τὸ Ῥήγιον (387 π. Χ.), εἴτε διὰ τῆς δολιότητος ὡς τὴν *Κρότωνα*. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας δὲ ταύτας ἀπεφάσισε νὰ συντρίψῃ καὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ δύναμιν τῆς Καρχηδόνος. Ἀλλά, καίπερ πολλὰς κατασκευάσας πολεμικὰς πρὸς τοῦτο παρασκευάς, οὐδὲν ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ εἰς τοὺς *τρεῖς* ἐπανειλημμένους πολέμους του καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ μετὰ τῶν Καρχηδονίων εἰρήνῃ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς τὴν *Σελινοῦντα* καὶ μέρος τῆς ἐπικρατείας τοῦ Ἀκράγαντος (383).

Ὁ Διονύσιος καλούμενος συνήθως *πρεσβύτερος* πρὸς διαστολὴν τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν *νεωτέρου* Διονυσίου ἦτο φύσει ὠμὸς καὶ δύσπιστος καὶ ἔζη, ἀφοῦ τοσούτους πολίτας κατέστησε δυστυχεῖς, ἐν διηνεκεῖ φόβῳ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ὑποπτεύων. Δὲν ἐπέτρεπεν εἰς οὐδένα τὴν εἴσοδον εἰς τὸ οἴκημά του πρὶν ἢ οἱ δορυφόροι του τὸν μετενδύσωσι προηγουμένως ὥστε νὰ ἦνε βέβαιος ὅτι δὲν φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ἐγχειρίδιόν τι. Πρὸς τὸν λαὸν ὡμίλει ἀφ' ὑψηλοῦ πύργου καὶ τὸν υἱόν του ἐστερημένον πάσης *λογικῆς παιδείας* τὸν ἄφησε νὰ ἡλικιωθῇ ἐντὸς τοῦ γυναικῶνος. Τὸ φοβερὸν δὲ τοιαύτης καταστάσεως ἐγίνωσκε κάλλιστα, διὸ καὶ παρέβαλλεν αὐτὴν κατὰ τὴν γνωστὴν περὶ τοῦ *Δαμοκλέους* διήγησιν (παρὰ Κικέρ. Τουσκ. ζητημ. Βιβλ. ΙΕ') πρὸς τὴν κατάστασιν εὐτυχοῦς ἀνθρώπου, ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τοῦ ὁποίου κρέμαται ξίφος δεδεμένον ἀπὸ μιᾶς τριχός. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἤθελε νὰ θεωρῆται ὡς *φίλος* τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης καὶ ἐφιλοτιμεῖτο νὰ λαμπρύνῃ τὴν αὐλήν του διὰ *ποιητῶν καὶ σοφῶν ἀνδρῶν*, τοὺς ὁποίους παντα-χόθεν προσεκάλει. Ἤθελε μάλιστα νὰ θαυμάζηται καὶ αὐτὸς οὗτος ὡς *ποιητής*, καίτοι τὰ ποιήματά του ἀναγινωσκόμενα διήγειρον συνήθως

τὴν χλεύην τῶν Ἑλλήνων· καί, ἀφοῦ τέλος μία ἐκ τῶν τραγῳδιῶν του ἔλαβε διὰ δωροδοκιῶν τὸ βραβεῖον ἐν τοῖς Διονυσίοις τῶν Ἀθηνῶν, ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς διὰ τοῦτο χαρᾶς του ἔδωκε μέγα τι συμπόσιον, καθ' ὃ πολὺν πιὼν οἶνον ἐνόσησε καὶ τέλος ἀπέθανε (367 π. Χ.).

Διονύσιος ὁ νεώτερος (367-356, 346-343). Ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος *Διονύσιος ὁ νεώτερος* διὰ μισθοφόρων διετήρησε τὴν τυραννίδα. Ὁ συγγενής του *Δίων* ἀνὴρ ἀξιόλογος καὶ φιλόσοφος γενόμενος ἐξ ἀρχῆς ὁδηγὸς καὶ θέλων νὰ διορθώσῃ τὴν ἀμεληθεῖσαν ἀνατροφὴν του τὸν περιεστοίχισε μετ' ἀνδρῶν σπουδαίων καὶ ἐκάλεσεν ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν φιλόσοφον *Πλάτωνα* ἐξ Ἀθηνῶν. Εἰς τὸν Διονύσιον ὅμως βελτιωθέντα προσκαίρως ἀνέλαβε μετ' οὐ πολὺ πάλιν τὴν ὑπεροχὴν ἡ χείρων φύσις. Οἱ περὶ τὸν *Φίλιστον* καὶ ἄλλοι τῆς *Κυρηναϊκῆς φιλοσοφίας* ὀπαδοὶ διαβάλλοντες τὸν βαρὺν γενόμενον Δίωνα κατώρθωσαν τὴν ἐξορίαν τούτου εἰς Ἑλλάδα καθάπερ καὶ τοῦ Πλάτωνος τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς αὐλῆς. Ὁ λαὸς ὅμως ἐτίμα τὸν *Δίωνα* καὶ ἀπεστρέφετο τὸν Διονύσιον οὐδ' ἐπεθύμει ἄλλο τι τοσοῦτον ὅσον τὴν ἐπιστροφὴν ἐκείνου, ἵνα δώσῃ τέλος εἰς τὴν τυραννίαν. Ὁ Δίων ἐνέδωκεν εἰς τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἡ ἀπόπειρά του ἐπέτυχε παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα. Μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σικελίαν, παραυτίκα ὅμως διὰ τῶν ἐκ πολλῶν αὐτῆς πόλεων συνελθόντα ἐπικούρων ἐγένετο στρατηγὸς πολυαρίθμου δυνάμεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τύραννος ἦν ἀπὼν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τοῦ συμβούλου του Φιλίστου εἰσήλασεν ὁ Δίων ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως εἰς τὰς Συρακούσας, ἔδωκεν ὅπλα εἰς τοὺς πολίτας, τοὺς ὁποίους πρότερον ἐκεῖνος εἶχεν ἀφοπλίσῃ, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν ἀκρόπολιν κατεχομένην ὑπὸ τῶν μισθοφόρων τοῦ τυράννου. Μετά τινας δὲ ἡμέρας μαθὼν οὗτος τὰ γενόμενα ἔσπευσε καὶ ἠνώθη μετὰ τῆς φρουρᾶς. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ σχεδὸν χρόνον ἐπανῆλθεν εἰς Συρακούσας καὶ εἷς ἄλλος ἐξόριστος, ὁ *Ἡρακλείδης μετὰ δέκα πλοίων*, ὅστις ἐγένετο μὲν ἀρχηγὸς τῆς πρὸς τὸν Δίωνα ὁμοῦ καὶ τὸν ἀνεψιόν του ἐχθρικῶς διακειμένης δημοκρατικῆς μερίδος, ἠνώθη ὅμως εὐθὺς μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν πρὸς ἔξωσιν τοῦ Δίωνος. Οὕτω δ' ἀμφότερα τὰ μέρη ἐμάχοντο πρὸς ἄλληλα περὶ τῆς κυριότητος τῆς δυστυχοῦς πόλεως, ἕως οὗ ὁ *Φίλιστος* ἡττηθεὶς ἔν τινι ναυμαχίᾳ καὶ συλληφθεὶς *ἐφονεύθη* ἐλεεινῶς. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Διονύσ.ος ἀποδειλιάσας κατέλιπε τὴν ἀκρόπολιν καὶ παραδοὺς τὴν ἄμυναν αὐτῆς εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν του *Ἀπολλοκράτην* ἔφυγε μετὰ τῶν θησαυρῶν του εἰς τὴν Ἰταλίαν (356). Ἀλλ' ἅμ' ἀνεχωρήσαντος αὐτοῦ, πάλιν τὰ μέχρι τοῦδε ἡνωμένα κόμματα ἐδιχονόησαν. Ὁ *Ἡρακλείδης*, ὅστις ἦτο ἐπιτήδειός τις ναυτικὸς καὶ εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τούς τε ναύτας καὶ

ὅλον τὸν πολυάριθμον ὄχλον, ἠνάγκασε τὸν Δίωνα νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Λεοντίνους. Ἀλλὰ πάραυτα ἐπῆλθον νέαι ταραχαὶ καὶ νέα δυστυχήματα. Οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει μισθοφόροι τοῦ τυράννου ἐξορμήσαντες ἀνεστάτωσαν τὴν πόλιν, ὁ δὲ ὄχλος δὲν ἐδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ ταύτην.

Δίων. Τότε οἱ εὐμετάβλητοι Συρακούσιοι ἐμνήσθησαν τοῦ σωτῆρός των Δίωνος. Ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις, οἵτινες γονυπετοῦντες τὸν παρεκάλουν μετὰ δακρύων νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειάν των. Ὁ Δίων καίπερ εἰδὼς τὸ ἄστατον τῶν συμπολιτῶν του, οὐδὲν ἧττον συγκατετέθη νὰ δεχθῇ τὴν αἴτησίν των. Ὅθεν συναθροίσας δύναμιν ἱκανὴν προήλασεν εἰς Συρακούσας καὶ συνάψας μάχην παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως ἐνίκησεν ἐντελῶς. Ὅσοι τῶν μισθοφόρων τοῦ τυράννου δὲν προέλαβον νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει, ὅλοι ἐφονεύθησαν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ ἀκρόπολις παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοκράτους, ἐπιτραπείσης αὐτῷ τῆς ἐλευθέρας ἀναχωρήσεως μετὰ τῆς ὑπολοίπου φρουρᾶς.

Ὁ Δίων ἀναγορευθεὶς ἤδη κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἡγεμὼν καὶ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς Συρακούσας *νέον τι πολίτευμα* προσεγγίζον εἰς τὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ δυνάμενον νὰ περιστείλῃ τὴν ἀχαλίνωτον δημοκρατίαν, ἐξ ἧς ἡ πόλις ὑπέστη τοσαῦτα δεινά. Ἀλλ' ἡ παραυτίκα ἐξεγερθεῖσα πάλιν δυσπιστία τοῦ λαοῦ καὶ ἀκατάπαυστοι μηχανορραφίαι ἐματαίωσαν τοὺς ἀγαθοὺς σκοπούς του. Συνωμοσία δέ τις, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ἄθλιός τις Ἀθηναῖος πρότερον πιστὸς αὐτοῦ φίλος, ὁ *Κάλιππος*, παρεσκεύασε τάχιστα τραγικὸν τέλος εἰς τὰς ἡμέρας τῆς πολυτίμου ζωῆς του. Ἐωνημένοι *φονεῖς* εἰσῆλθον ἑσπέραν τινὰ εἰς τὸν οἶκόν του, ὅτε ἀνεπαύετο ἐκ τῶν πολλῶν κόπων, καὶ ἐσπούδαζον νὰ τὸν πνίξωσι διὰ τῶν χειρῶν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο διήρκει πολλὴν ὥραν, εἷς τῶν συνωμοτῶν ἱστάμενος ἔξωθεν τοῖς ἔδωκε μάχαιραν διὰ τῆς θυρίδος, καὶ οὕτως ὁ δυστυχὴς Δίων κρατηθεὶς χεῖρας καὶ πόδας ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν κακούργων (353).

Διονύσιος τὸ δεύτερον τύραννος. Βραχὺν μόνον χρόνον ἀπέλαυσε τῶν καρπῶν τοῦ ἐγκλήματός του ὁ Κάλλιππος. Μετὰ *δεκατριῶν μηνῶν* ἡγεμονίαν ἀπεβλήθη καὶ αἱ Συρακοῦσαι περιέπεσον ἐκ νέου εἰς ἀναρχίαν τρομεράν. Εἷς στρατιωτικὸς δεσπότης διεδέχετο τὸν ἄλλον· συγχρόνως καὶ αἱ πλείονες ἄλλαι πόλεις τῆς νήσου διετέλουν εἰς τὴν αὐτὴν ὀλεθρίαν ἀλληλοδιαδόχου τυραννοκρατίας κατάστασιν. Ἐκ τῆς συγχύσεως δὲ ταύτης ὠφελούμενος ὁ Διονύσιος, ὅστις μέχρι τοῦδε διέτριβεν ἐν Λοκροῖς τῆς Ἰταλίας, κατώρθωσε νἀναλάβῃ ἔτι ἅπαξ τὴν κυριαρχίαν τῶν Συρακουσῶν (346). Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐδείχθη οἷος καὶ

πρότερον· ὅθεν οἱ ἄριστοι τῶν πολιτῶν ζητοῦντες πέρας τῶν δεινῶν ἐπεκαλέσαντο τὴν βοήθειαν τοῦ *Ἱκέτα*, τυράννου τῶν Λεοντίνων, καίτοι οὗτος ἐφάνη σπουδάζων νὰ κυριαρχήσῃ τῶν Συρακουσῶν καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς ἔτι τῶν Καρχηδονίων.

Τιμολέων (*345-337*). Ἐν Κορίνθῳ μικρόν τι πρὸ τῶν εἰρημένων συμβάντων εἷς ἐκ τῶν ἐπισήμων πολιτῶν τοὔνομα *Τιμοφάνης* πλήρης φιλαρχίας καὶ τολμηροῦ πνεύματος εἶχε προαχθῆ διὰ φατρίας συγκειμένης ἐκ πολιτῶν τῆς κατωτέρας τάξεως εἰς ἀπόλυτον τυραννίαν. Ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Τιμολέων* ἀνὴρ συνετός, ἐνάρετος καὶ εἰς ἄκρον δημοκρατικὸς προθέμενος νὰπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του τῆς τυραννίδος ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ ὅλα τὰ δυνατὰ πρὸς τοῦτο μέσα· ἀφοῦ δὲ μετὰ δύω φίλων του ἐπορεύθη εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνου καὶ δὲν ἐδυνήθη διὰ λόγων καὶ λιπαρῶν δεήσεων νὰ τὸν πείσῃ εἰς τὸ νὰ καταλίπῃ τὴν τυραννίδα, καλύψας τὴν κεφαλήν του ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἄλλους νὰ φονεύσωσιν αὐτόν· κατὰ δὲ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην (XVI', 65) αὐτὸς ὁ Τιμολέων ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως ἐν τῇ ἀγορᾷ τὸν ἀδελφόν του Τιμοφάνην. Ἡ πρᾶξις τοῦ Τιμολέοντος, ἥτις συνάδουσα ἐντελῶς πρὸς τὰ ἀρχικὰ φρονήματα τοῦ προτιμᾶν τὴν πατρίδα παρὰ πάντα συγγενῆ καὶ οἰκεῖον κατὰ τὴν κρίσιν τῶν μεταγενεστέρων φαίνεται ἀπάνθρωπος καὶ ἀντιβαίνουσα εἴς τε τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς, ἀπεδοκιμάσθη δὲ οὐχ ἧττον καὶ παρὰ πολλῶν Κορινθίων ἐξ ἔχθρας μᾶλλον πρὸς τὸν αὐτουργόν. Ὅθεν, ἐνῷ πολλοὶ ἐτίμων καὶ ἐξύμνουν αὐτὸν ὡς τυραννοκτόνον, ἄλλοι ἤθελον νὰ καταδικάσωσιν εἰς θάνατον ὡς ἀδελφοκτόνον. Ὁ δὲ Τιμολέων ὑπὸ δυσθυμίας ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ὅτε δὲ ἦλθον ἐκ τῆς Σικελίας πρέσβεις, οἱ Κορίνθιοι ἀποφασίσαντες νὰ στείλωσιν εἰς τὰς Συρακούσας τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν ἀνηγόρευσαν τὸν Τιμολέοντα στρατηγόν, ἵνα τῷ χορηγήσωσι τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ καθαρισθῇ ἐκ τοῦ ἄγους τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος διὰ πράξεων μεγάλων καὶ σωτηρίων.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατεῖχεν ὁ μὲν Ἱκέτας τὴν πόλιν, ὁ δὲ Καρχηδονικὸς στόλος τὸν λιμένα καὶ ὁ Διονύσιος μόνον τὴν ἀκρόπολιν ἔτι, ὅτε ὁ Τιμολέων ἀπέβη μετὰ δέκα πλοίων καὶ χιλίων διακοσίων Κορινθίων στρατιωτῶν εἰς Σικελίαν. Κατ' ἀρχὰς οὐδεμία τῶν Σικελικῶν πόλεων ἠθέλησε νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ· ἀφοῦ ὅμως κατέβαλε τὸν τετραπλάσιον τοῦ Ἱκέτα στρατὸν καὶ τὸν Καρχηδονικὸν στόλον ἀπεμάκρυνεν, εὐθὺς ὅλαι αἱ πόλεις ἤρξαντο νὰ τὸν συντρέχωσι καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Διονύσιος ἠναγκάσθη διὰ διαπραγματεύσεων νὰ τῷ παραδώσῃ τὴν ἀκρόπολιν, νὰ παραιτήσῃ ὁλοτελῶς τὴν τυραννίαν (343) καὶ νὰπέλθῃ εἰς Κόρινθον, ὅπου διήνυσε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου εἴτε ἐρίζων πρὸς τὰς

μουσουργοὺς περὶ θεατρικῶν ἀσμάτων εἴτε διατρίβων εἰς τὰ καπηλεῖα καὶ μυροπωλεῖα καὶ γινόμενος τὸ ἀντικείμενον τῆς Ἑλληνικῆς περιεργίας καὶ χλεύης.

Ἀφοῦ δὲ ὁ Τιμολέων ἠλευθέρωσεν ἐντελῶς τὰς Συρακούσας, διερρύθμισεν εὐθὺς τὰ τῆς πολιτείας εἰσαγαγὼν μετρίαν τινὰ δημοκρατίαν καὶ πρὸς βεβαίωσιν τῆς διὰ παντὸς καταργήσεως τῆς τυραννίδος διέταξε τὴν κατεδάφισιν τῆς ἀκροπόλεως. Ἀκολούθως δὲ κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ ἡ ἐρημωθεῖσα πόλις ἐπληρώθη ταχέως τοῦτο μὲν ὑπὸ ἐπανελθόντων φυγάδων, τοῦτο δὲ ὑπὸ νέων ἐποίκων ἐξ ἄλλων Σικελικῶν πόλεων καὶ ἐκ τῆς Κορίνθου, καὶ οὕτως ὑπὸ τὴν ἔμφρονα αὐτοῦ διοίκησιν ἀνέλαβε πάλιν τὴν προτέραν ἀκμήν της. Ὁ Τιμολέων ἐβοήθησε ταυτοχρόνως καὶ ἄλλας Σικελικὰς πόλεις ἵν' ἀποβάλωσι τοὺς τυράννους των· τοὺς δὲ Καρχηδονίους ἐπελθόντας ἐκ νέου μετὰ μεγάλης δυνάμεως κατετρόπωσε παρὰ τὸν *Κρίμησον ποταμὸν* (340). Καὶ πάλιν μετ' οὐ πολὺ συμμαχήσαντας μετὰ τοῦ Ἱκέτα ἐνίκησε κατὰ κράτος καὶ διὰ τῆς ἐπιγενομένης ὁριστικῆς εἰρήνης ἠνάγκασε νὰ ἀναγνωρίσωσι τοῦ λοιποῦ ὡς ὅριον τῆς Σικελικῆς ἐπικρατείας των τὸν ποταμὸν *Λύκον*. — Ἀφοῦ δὲ πανταχοῦ ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν καὶ εἶδε τὰς Συρακούσας ἰδίως ἀναλαμβανούσας τοὺς καρποὺς τῆς ὁποίας εἰσήγαγε τάξεως καὶ εὐνομίας, ἀπεσύρθη συνωδευμένος ὑπὸ τῆς ἀγάπης τῶν συμπολιτῶν του εἰς ἀγροκήπιον δωρηθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῆς πόλεως, ὅπου ἔζησεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας τῆς ζωῆς του. Περὶ τὸ τέλος δὲ ταύτης βαθύγηρως ἤδη ὢν ἀπέβαλε τὴν ὅρασίν του καὶ ἦτο θέαμα συγκινητικὸν καὶ τερπνὸν ἐνταυτῷ νὰ βλέπῃ τις τοὺς εὐγνώμονας Συρακουσίους συντρέχοντας εἰς τὸν οἶκον τοῦ τυφλοῦ πρεσβύτου ὡς εἰς ἱερόν τι προσκύνημα καὶ ὁδηγοῦντας ὅλους τοὺς ξένους, ἵνα δείξωσιν αὐτοῖς τὸν εὐεργέτην των. Ὅτε δὲ τέλος ἀπέθανε, πᾶσα ἡ πόλις καὶ τὰ περίχωρα συνώδευσαν τὸν νεκρόν του, ὅστις ἐναπετέθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς κατεδαφισθείσης τῶν τυράννων ἀκροπόλεως. Ἐπὶ τοῦ τάφου του δὲ ἀνέστησαν μνημεῖον λαμπρόν, καὶ ἡ μνήμη του ἐπανηγυρίζετο λαμπρῶς δι' ἐτησίων μουσικῶν, ἱππικῶν καὶ γυμνικῶν ἀγώνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑ (336-323).

§ 262. **ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (356-323).** *Ἀλέξανδρος ὁ μέγας* πρὸς πατρὸς μὲν Ἡρακλείδης ἀπὸ

Καράνου, πρὸς δὲ μητρὸς Αἰακίδης ἀπὸ Νεοπτολέμου ἐγεννήθη τῇ αὐτῇ νυκτὶ (6 Αὐγ. 356), καθ' ἣν ἐνεπρήσθη ὑπὸ τοῦ διαβοήτου *Ἡροστράτου* ὁ εἰς τὰ ἑπτὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου θαύματα συναριθμούμενος τῆς Ἐφεσίας *Ἀρτέμιδος ναός*, καὶ ἡ σύμπτωσις αὕτη ἐφάνη εἰς πολλοὺς τοσούτῳ μᾶλλον καταπληκτική, ὅσῳ μειράκιον ἔτι ὢν ὁ Ἀλέξανδρος ἐδείκνυεν ἐξαίσια προτερήματα προαγγέλλοντα τὴν ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης προωρισμένην γέννησίν του καὶ τὸ μέλλον μεγαλεῖόν του. Ὁ ὀξυδερκὴς πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος ἀντελήφθη τούτων πρώτιμος καί, ὅτε μεταξὺ πολλῶν ἄλλων εἶδεν αὐτὸν μόνον καίπερ πολὺ νέον ἔτι κατορθώσαντα νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον Θετταλικὸν ἵππον *Βουκεφάλαν*, δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του ἀπὸ τῆς ὑπερβολικῆς χαρᾶς καὶ ἐναγκαλισθεὶς αὐτὸν καταβάντα ἀπὸ τοῦ ἵππου ἀνέκραξε προφητικῶς: «*ζήτει, ὦ υἱέ μου, βασιλείαν ἄλλην ἴσην σεαυτῷ, διότι ἡ Μακεδονία δὲν σὲ χωρεῖ*». Ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον ἐπροικίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ σπανίων ἀρετῶν, ἀλλ' ἔτυχε καὶ ἀγωγῆς ἐπιμελεστάτης ἀξίας τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ προορισμοῦ του· διὸ δυσκόλως δύναταί τις νὰ εἴπῃ πότερον τὸ τολμηρὸν πνεῦμά του μόνον ἢ ἡ παίδευσις τῶν διδασκάλων τὸν προεβίβασαν εἰς τοιοῦτον μεγαλεῖον.

§ 263. **Διδάσκαλοι Ἀλεξάνδρου.** Τροφεῖς δὲ καὶ παιδαγωγοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπῆρξαν μέχρι τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας του ὁ *Λεωνίδας* συγγενὴς τῆς μητρός του Ὀλυμπιάδος ἀνὴρ αὐστηρὸς τὸ ἦθος καὶ ὁ Ἀκαρνὰν *Λυσίμαχος*, ὅστις ἐνησμενίζετο νὰ ὀνομάζῃ ἑαυτὸν μὲν Φοίνικα, τὸν δὲ Ἀλέξανδρον Ἀχιλλέα. Ἀπὸ δὲ τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους καὶ ἐφεξῆς ἀνέλαβε τὴν διάπλασίν του ὁ ἐνδοξότερος τῶν φιλοσόφων *Ἀριστοτέλης* ὁ Σταγειρίτης, πρὸς ὃν ἐξ ἀρχῆς ἤδη ὁ Φίλιππος εἶχεν ἀπευθύνῃ τὴν περίφημον ἐκείνην καὶ εἰσέτι σωζομένην (Gellius Noct. Attic. VIII, 3.) ἐπιστολὴν ἔχουσαν οὕτω: « Μάθε ὅτι ἐγεννήθη μοι υἱός. Εὐχαριστῶ δὲ τοὺς θεοὺς ὄχι τόσον διὰ τὴν γέννησίν του, ὅσον διότι ἐγεννήθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν σου ἐλπίζων ὅτι παρὰ σοῦ ἀνατραφεὶς καὶ διδαχθεὶς θέλει φανῇ ἄξιος ἐμοῦ καὶ τοῦ μεγάλου προορισμοῦ του.» Ἀληθῶς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τοῦ ἐξόχου τούτου διδασκάλου καὶ ἐπιμελητοῦ εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐπιστήμης εἰσαχθεὶς καὶ εἰς ὅλας τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς τὰς ἀρχὰς καταρτισθεὶς ἀνεδείχθη ὁ τελειότερος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ πρότυπον τῶν βασιλέων. Ἡ μεγάλη κλίσις του πρὸς τοὺς κλασικοὺς τῆς ἀρχαιότητος συγγραφεῖς καὶ ἰδίως πρὸς τὸν *Ὅμηρον*, τοῦ ὁποίου τὴν Ἰλιάδα τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἄριστον ἐφόδιον ἀποκαλῶν εἶχε πάντοτε μετὰ τοῦ ἐγχειριδίου κειμένην ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον· τὸ εὐγενὲς βασιλικὸν φρόνημα, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ ἐλευθέριον· ἡ ἀπο-

στροφὴ πρὸς τὰς ἡδονάς· ὁ ἐνθουσιασμός του ὑπὲρ παντὸς καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ, ὅλα ταῦτα καὶ ἄλλα ἦσαν βεβαίως καρποὶ τῆς παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει μαθητεύσεώς του. Διὸ ἀγαπῶν καὶ σεβόμενος τὸν διδάσκαλόν του οὐχ ἧττον τοῦ πατρὸς συνείθιζε νὰ λέγῃ, ὅτι εἰς μὲν τὸν πατέρα του ὤφειλε τὸ εἶναι, εἰς ἐκεῖνον δὲ τὸ εὖ εἶναι.

§ 264. **Ἀποστασία ὑποτεταγμένων τῇ Μακεδονίᾳ λαῶν.** Οὕτω λοιπὸν συγκεκροτημένος ὁ Ἀλέξανδρος παρέλαβεν εἰκοσαετὴς ἤδη τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ παραχρῆμα εἶδεν ἑαυτὸν περιεστοιχισμένον ὑπὸ τοιούτων κινδύνων, οἵτινες πάντα ἄλλον ἐκτὸς αὐτοῦ ἐδύναντο πάντως νὰ πτοήσωσιν. Ὅλα τὰ ὅμορα ἔθνη, *Θρᾷκες*, *Τριβαλλοί*, *Ἰλλυριοὶ καὶ Παίονες* ἐνόμισαν, ἅμ' ἀγγελθέντος αὐτοῖς τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου, ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἐδύναντο νὰποσείσωσι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας καὶ ἀνακτήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Συγχρόνως δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀναπτερούμενοι ἐλπίδων ὥρμησαν μετὰ σπουδῆς καὶ πρὶν ἔτι συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλους εἰς νεωτερισμούς. Οἱ *Αἰτωλοὶ* ἀνεκάλεσαν τοὺς ἐξ Ἀκαρνανίας ὑπὸ Φιλίππου φυγαδευθέντας· οἱ *Ἀμβρακιῶται* ἐξέβαλον τὴν Μακεδονικὴν φρουρὰν καὶ ἀποκατέστησαν τὴν δημοκρατίαν· οἱ *Θηβαῖοι* ἐψηφίσαντο δημοσίως τὴν μὲν ἐν Καδμείᾳ φρουρὰν νὰ ἐκβάλωσι, τὴν δὲ ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων νὰ μὴ συγχωρήσωσιν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον· οἱ *Ἀρκάδες*, οἵτινες μόνοι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Φίλιππον δὲν συνεχώρησαν τὴν ἡγεμονίαν, ἀπεφάσισαν μηδὲ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ὑπακούσωσιν. Ἐκ τῶν λοιπῶν δὲ Πελοποννησίων οἱ *Ἀργεῖοι*, οἱ *Ἠλεῖοι* καὶ οἱ *Λακεδαιμόνιοι* ἐκηρύχθησαν ἐλεύθεροι. Οἱ δὲ *Ἀθηναῖοι* πρῶτον μὲν ἐδήλωσαν τὴν ἕνεκα τῆς τελευτῆς τοῦ Φιλίππου χαρὰν των κατά τινα τρόπον ἐμφαίνοντα τὸν κοῦφον αὐτῶν χαρακτῆρα περιστέψαντες τὴν κάλπην τοῦ φονέως αὐτοῦ Παυσανίου, ὃν ὁ Περδίκκας συλλαβὼν εἶχεν ἀποκτείνη εὐθὺς μετὰ τὴν πρᾶξιν· εἶτα δὲ προσήνεγκον πλούσια εὐχαριστήρια δῶρα εἰς τοὺς θεοὺς διὰ τὸ ἀνοσιούργημα, καίτοι μικρὸν πρότερον, ὅτ' ἐστεφάνουν τὸν Φίλιππον ἐν Αἰγαῖς, ὡρκίσθησαν διὰ τοῦ κήρυκος θάνατον εἰς ὄντινα ἤθελεν ἐπιβουλεύσῃ τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως· τέλος δὲ εὐθὺς ἤδη διεπρεσβεύσαντο πρὸς τὸν θεῖον τῆς χήρας τοῦ Φιλίππου *Ἄτταλον*, ὅστις ὡς ἡγεμὼν τοῦ προαποσταλέντος εἰς τὴν Ἀσίαν στρατοῦ ἐθήρευε τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ὑπερτάτην ἀρχήν, καὶ συνεφώνησαν μετ' αὐτοῦ κοινοπραγίαν.

§ 265. **Ἀλέξανδρος κηρύσσεται στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων (336).** Ἐν ᾧ δὲ οὕτω τὰ ἐκτὸς ἦσαν πλήρη ταραχῆς καὶ ἠπειλεῖτο πανταχόθεν ἡ πτῶσις τοῦ γιγαντιαίου οἰκοδομήματος, ὅπερ διὰ πολλῶν κόπων ὁ Φίλιππος ἀνήγειρεν, ἐξα-

νέστη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ ἰσχυροτάτη μερὶς ὑποστηρίζουσα ὡς νόμιμον τοῦ θρόνου διάδοχον τὸν *Ἀμύνταν* υἱὸν τοῦ θείου του Περδίκκου. Τοιούτων δὲ ὄντων τῶν πραγμάτων, οἱ σύμβουλοι καὶ φίλοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐσπούδασαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ἵνα τὰ μὲν Ἑλληνικὰ ἐγκαταλίπῃ παντάπασιν ἐπὶ τοῦ παρόντος, τοὺς δὲ ἀφισταμένους τῶν βαρβάρων ἀνακαλέσῃ πράως καὶ θεραπεύσῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ νεωτερισμοῦ. Ἀλλ' αὐτὸς ἀπ' ἐναντίων λογισμῶν ὁρμώμενος ἔκρινεν ὅτι διὰ μόνης τῆς τόλμης καὶ μεγαλοφροσύνης ἐδύνατο νὰ σώσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν πατρικὴν κληρονομίαν καὶ ὅτι, ἂν ἐφαίνετο ὀπωσοῦν ὑποχωρῶν, ἅπαντες ἤθελον ἐπιτεθῆ. Ὅθεν σταθερὸς εἰς τὴν ἀπόφασίν του καὶ ὀξὺς περὶ τὴν ἐκτέλεσιν πρῶτον μὲν ἐφρόντισε νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν τοὺς ἔχοντας ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεις, ἤτοι τὸν εἰρημένον Ἀμύνταν καὶ μετὰ τοῦτον τὸν Ἄτταλον, τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀνακαλύψῃ ἐγκαίρως τὰς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Δημοσθένην σχέσεις. Ἔπειτα δὲ μετὰ δυνάμεως ἀποχρώσης προήλασε ῥαγδαῖος εἰς Θεσσαλίαν, ὑπέταξεν αὐτὴν σχεδὸν ἀμαχητὶ καὶ ἐμφανισθεὶς αἰφνιδίως ἐν Θερμοπύλαις συνεκάλεσε τὸ *συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων*, ὅπερ ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως ἀνεγνώρισε τὴν ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονίαν του. Ἐκεῖθεν προχωρήσας εἰς Βοιωτίαν κατεστρατοπέδευσε πλησίον τῆς Καδμείας. Ἡ δ' ἀπροσδόκητος αὕτη ἐμφάνισίς του ἐνέπνευσε φόβον εἰς τοὺς Θηβαίους καὶ κατέπληξε τοὺς μάλιστα πάντων ἐκτεθέντας Ἀθηναίους. Ὅθεν ἀμέσως οὗτοι ἤρξαντο νὰ ὀχυρώνωνται ὅσον ὁ καιρὸς ἐπέτρεπεν, ἐν ᾧ συγχρόνως ἐξαπέστειλαν πρὸς ἐκεῖνον πρέσβεις ζητήσοντας συγγνώμην ὅτι ἐβράδυναν εἰς τὴν ἀναγνώρισίν του. Ἀλλ' ἡ φρόνησις τοῦ Ἀλεξάνδρου δεχθέντος εὐμενῶς τὴν πρεσβείαν ἀπέλυσεν αὐτοὺς τοῦ πολλοῦ φόβου. Τὸ παράδειγμα δὲ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλαι πόλεις μιμηθεῖσαι ἐξιλεώθησαν διὰ τὴν ἄκαιρον ἐπίδειξίν των. Ὅθεν κατὰ παραγγελίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου συνελθόντες παραυτίκα οἱ σύνεδροι πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐξελέξαντο αὐτὸν *στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἑλλάδος*, ἵνα συστρατεύσωσιν ἐπὶ τοὺς Πέρσας. Μόνον δὲ οἱ *πρέσβεις* τῶν Λακεδαιμονίων ἔδειξαν τὴν δυσαρέστησίν των εἰς τὴν κοινὴν ἀπόφασιν εἰπόντες: «*οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν συνειθισμένοι νὰ ἡγῶνται τῶν ἄλλων εἰς ἐνδόξους ἐπιχειρήσεις οὐχὶ δὲ νὰ ἕπωνται αὐτοῖς.*»

§ 266. **Ἀλέξανδρος ὑποτάσσει τοὺς βαρβάρους, κατεδαφίζει τὰς Θήβας (335).** Ἅμα δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐξησφάλισεν, ὡς ἐνόμιζε, τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπανελθὼν εἰς Μακεδονίαν ἔτρεψεν ἐκεῖθεν τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν ἀποστάντων βορείων ἐθνῶν. Οἱ *Ἰλλυριοί*, οἱ *Θρᾷκες*, οἱ *Παίονες*, οἱ *Γέται* καὶ οἱ *Ἀγριᾶ-*

νες ὑπετάχθησαν εὐθὺς εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐνταῦθα προέβαινε νικητὴς ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλον τόπον, διεδόθη ἐν Ἑλλάδι ψευδὴς φήμη ὅτι ἔπεσε μαχόμενος πρὸς τοὺς Ἰλλυριούς. Ὅθεν πανταχοῦ ἐφάνη ἀναζωπυρούμενον τὸ φιλελεύθερον φρόνημα. Οἱ *Ἀθηναῖοι* ὑπὸ τοῦ ἀδυσωπήτου τῶν Μακεδόνων ἐχθροῦ τοῦ Δημοσθένους παρορμώμενοι ἐνόμισαν ἤδη ἐπιστάντα τὸν καιρὸν τοῦ νὰ ποσείσωσι τὸν ζυγὸν ἐκείνων. Οἱ δὲ *Θηβαῖοι*, οἵτινες διετέλουν ὑπὸ ἀληθῆ καταπίεσιν, προέβησαν παραυτίκα καὶ εἰς τὸ ἔργον· ἐφόνευσαν δύο ταξιάρχας τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἐνέκλεισαν τὸν τρίτον ἐν τῇ Καδμείᾳ, ἐδέχθησαν ὅλους τοὺς φυγάδας καὶ προσεκάλεσαν ἐνταυτῷ εἰς συνδρομὴν τὰς λοιπὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐν ᾧ δὲ λαβόντες παντα-χόθεν ὑποσχέσεις ταχείας βοηθείας καὶ παρὰ τῶν Ἀθηναίων πλῆθος ὅπλων ἠσχολοῦντο καὶ ἤλπιζον νὰ ἐκπολιορκήσωσιν ὅσον οὔπω τὴν Καδμείαν, αἴφνης ἦλθεν ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εὑρίσκεται καθ' ὁδόν, καὶ πρὶν αὕτη πιστευθῇ ἐκεῖνος μετὰ δισμυρίων πεζῶν καὶ τρισχιλίων ἱππέων κατεστρατοπέδευσεν ἐν *Ὀγχηστῷ* τῆς Βοιωτίας ἀπεχούσῃ 77 μόνον στάδια τῶν Θηβῶν· σκοπῶν δὲ νὰ δειχθῇ πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐπιεικής, ἐὰν ἤθελον φανῇ μετανοοῦντες διὰ τὴν ἐπιχείρησίν των, ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν ἀπαιτούμενον εἰς τὸ βουλεύσασθαι χρόνον. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι οὐ μόνον ἀπέρριψαν ὑπερηφάνως πᾶσαν συμβιβασμοῦ πρότασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ κήρυκος ἀπό τινος ὑψηλοῦ πύργου τῆς πόλεως προσεκάλουν πάντα τὸν βουλόμενον νὰ συνδράμῃ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίας, ὀργισθεὶς εἰς ὑπερβολὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τοὺς εἰς τοσοῦτον θράσους προελθόντας. Ἀφ' οὗ δὲ οὐδεὶς τῶν προσκληθέντων ἐτόλμησε νὰ προσέλθῃ εἰς αὐτούς, ὁ Ἀλέξανδρος αἰνιττόμενος τὸν Δημοσθένη ἠπείλησεν ὅτι « *ὀνομασθεὶς παρ' αὐτοῦ παῖς ἕως οὗ ἦν ἐν Ἰλλυριοῖς, μειράκιον δὲ περὶ Θετταλίαν γενόμενος, θέλει φανῇ ταχέως ἀνήρ, ὅταν φθάσῃ εἰς τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν* ». Τοῦτο δὲ ἐξήρκεσε νὰ καταπλήξῃ καὶ καταστήσῃ ἀκινήτους καὶ τοὺς πλέον τολμηρούς.

Οἱ Θηβαῖοι λοιπὸν ἐγκαταλελειμμένοι πανταχόθεν ὤφειλον νὰναλάβωσι μόνοι τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Καίπερ δὲ ὑπερέχων κατὰ τὴν δύναμιν ὁ ἐχθρός, ἠγωνίσθη πολὺ χρόνον εἰς μάτην, ἀντεχόντων ἐκείνων γενναίως καὶ φιλοτίμως, ἕως οὗ διά τινος πυλίδος καταλειφθείσης ὑπὸ τῶν φυλάκων παρεισπεσὼν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ τῶν τὴν Καδμείαν ἔτι φρουρούντων Μακεδόνων ὑποστηριχθεὶς κατώρθωσε νὰ γενῇ κύριος αὐτῆς μετὰ τρομερὰν ἀντίστασιν, καθ' ἣν μέγα μέρος τῶν Θηβαίων ἄνευ διακρίσεως γένους καὶ ἡλικίας ἀπώλετο

ἡρωϊκῶς. Ἕλληνες, οἵτινες ἐτρόμαζον ἄλλοτε τὴν δύναμιν τῶν Θηβῶν, συμπολεμοῦντες ἤδη μετὰ τοῦ βασιλέως, ὡς οἱ *Θεσπιεῖς*, οἱ *Πλαταιεῖς* καὶ οἱ *Ὀρχομένιοι*, ἐκόρεσαν ἐν τῷ αἵματι τῶν ἠτυχηκότων τὸ παλαιὸν αὐτῶν μῖσος. Ὁ νικητὴς ἐπέτρεψεν ἀκολούθως εἰς τοὺς Ἕλληνας συμμάχους του τὴν τελευταίαν περὶ τῆς τύχης ἐκείνων κρίσιν. Ἡ ἄλλοτε μετὰ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως ἐπίμεμπτος συμμαχία τῶν Θηβῶν ἐχορήγησε τὴν εὔκαιρον πρόφασιν εἰς τὴν τραχυτάτην τῶν δικαστῶν ἀπόφασιν. Ὅθεν ἡ πόλις μετὰ προηγηθεῖσαν διαρπαγὴν *κατεσκάφη* καὶ μόνον ἡ *Καδμεία*, οἱ *ναοὶ* καὶ κατὰ ῥητὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου παραγγελίαν ὁ *οἶκος* τοῦ μουσοποιοῦ *Πινδάρου* μετὰ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἐσώθησαν. Οἱ ὑπολειφθέντες δ' ἔτι κάτοικοι τρισμύριοι περίπου ἐξαιρουμένων τῶν ἱερέων καὶ τῶν φιλομακεδόνων ἐξηνδραποδίσθησαν. Τοιοῦτον ἔλαβον αἱ Θῆβαι τέλος (335 π. Χ.) μετὰ εἰκοσιοκτὼ ἔτη ἀπὸ τῆς ἡρωϊκῆς τοῦ Ἐπαμεινώνδου τελευτῆς. Τὸ τραγικὸν αὐτῆς πάθημα διήγειρεν εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα τρόμον καὶ οἶκτον. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον πολλάκις ὕστερον ἡ ἀνάμνησις τῆς συμφορᾶς τῶν Θηβαίων ἠνίασε βαθέως.

Εἰκαὶ δὲ κατὰ ῥητὴν τοῦ νικητοῦ προσταγὴν ἀπηγορεύθη εἰς πᾶσαν Ἑλληνικὴν πόλιν νὰ δέχηται Θηβαίους φυγάδας, οὐδὲν ἧττον οἱ Ἀθηναῖοι φιλανθρώπως φερόμενοι ἐχορήγησαν ἄσυλον καὶ βοήθειαν εἰς πάντας, ὅσοι προσήρχοντο εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν, καὶ προσέτι ἐν ᾧ ἦγον τὰ *μεγάλα μυστήρια* ὅτε τὸ τῶν Θηβῶν συνέβη δυστύχημα ἀνέβαλον αὐτὰ ὑπὸ πένθους· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εἴτε κορεσθεὶς ἤδη τῆς ἐκδικήσεως εἴτε θέλων εἰς τὸ ὠμότατον καὶ σκυθρωπότατον ἔργον νὰ παραβάλῃ ἐπιεικές τι οὐ μόνον ἀπέλυσε τοὺς Ἀθηναίους πάσης αἰτίας καὶ παρήτησε τὴν ὁποίαν πρότερον ἐζήτησε παράδοσιν *δέκα* ῥητόρων ἰδίως τοῦ Δημοσθένους καὶ Λυκούργου, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς μάλιστα ἐπέτρεψεν ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του τὴν φροντίδα τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος, ἵνα, ἐὰν οὗτος ἤθελεν ἀποθάνῃ, ἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐν Ἑλλάδι. Ἡ διαγωγὴ δ' αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐν ᾧ ἐμφαίνει τὸ βαθὺ αὐτοῦ αἴσθημα ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ἀξίας τῆς πόλεως, περὶ ἧς ὁ λόγος, δεικνύει οὐχ ἧττον καὶ τὴν φρόνησίν του· διότι ἐνόησεν ὅτι ἔπρεπε τὸ ἅπαξ κατὰ τῆς Μακεδονικῆς ἐξουσίας διεγερθὲν ἐν Ἑλλάδι μῖσος νὰ μετριάσῃ ὅσον τὸ δυνατόν, ὥστε νὰ μὴ φέρῃ πρόσκομμα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων βουλευμάτων του. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ εἶχε νὰ φοβῆται καὶ νὰ ἐλπίζῃ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν μόνον, τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ὄντων ἔτι ὑποδεεστέρων αὐτῶν κατά τε τὴν παιδείαν καὶ κατὰ τὴν εὐτολμίαν.

§ 267. **Σύνοδος Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, ὁ Διογέ-**

νης ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου (335). Πρὶν δ' ἐπιχειρήσῃ τὴν ὁποίαν ἐσκόπει ἐκστρατείαν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ συγκαλέσῃ καὶ αὖθις ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου *σύνοδον*, ἐν ᾗ οἱ ἐξ ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος ἀποσταλέντες πρέσβεις ἐπεβεβαίωσαν τὴν καὶ πρότερον παραχωρηθεῖσαν αὐτῷ ἡγεμονίαν. Ἐνταῦθα δὲ συρρευσάντων πολλῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ φιλοσόφων, ἤλπιζεν ὅτι καὶ ὁ *Διογένης* διατρίβων περὶ Κόρινθον ἤθελε πράξῃ τὸ αὐτό. Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνος σχολὴν ἄγων ἐν Κρανείῳ ἐλάχιστον ἐφρόντιζε περὶ Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν κυνικὸν φιλόσοφον. Ἔτυχε δὲ νὰ εὑρίσκηται οὗτος τὴν ὥραν ἐκείνην κατακείμενος ἐν ἡλίῳ καὶ μικρὸν μὲν ἀνεκάθισεν, ἀνθρώπων τοσούτων ἐπερχομένων, καὶ διέβλεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ἀσπασάμενος καὶ ὁμιλήσας αὐτὸν φιλοφρόνως πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν ἠρώτησεν, ἐὰν ἔχῃ τινὸς πράγματος χρείαν, ὁ δὲ ἀπήντησεν ὅτι δὲν ζητεῖ ἄλλο ἢ νὰ *μεταστῇ ὀλίγον τι ἀπὸ τοῦ ἡλίου*. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐθαύμασε τὸν ἄνδρα καὶ πρὸς τοὺς διαγελῶντας καὶ σκώπτοντας αὐτὸν ἐν τῷ ἐπιστρέφειν εἶπεν: *ἂν δὲν ἤμην Ἀλέξανδρος, ἤθελον νὰ ἦμαι Διογένης*. Τέλος πάντων ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ καὶ ποία θέλει εἶσθαι τῆς ἐκστρατείας του ἡ ἔκβασις παρῆλθεν εἰς Δελφούς. Ἡ Πυθία, ἐπειδὴ κατὰ τύχην αἱ ἡμέραι ἦσαν ἀποφράδες, καθ' ἃς ὁ νόμος δὲν ἐπέτρεπε τὴν χρησμοδότησιν, ἠρνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἴτησίν του· ἑλκυσθεῖσα δὲ παρ' αὐτοῦ βιαίως εἰς τὸν ναὸν «*ἀνίκητος εἶ, ὦ παῖ*», ἀνέκραξεν ἡ πρόμαντις, καὶ τοῦτ' ἀκούσας ὁ Ἀλέξανδρος «*δὲν χρήζω*, εἶπεν, *ἄλλου χρησμοῦ, διότι ἔχω ὃν ἤθελον*»· καὶ εὐθὺς ἐκεῖθεν ἀνεχώρησεν εἰς Μακεδονίαν.

§ 268. **Ἀπόβασις Ἀλεξάνδρου εἰς Τροίαν ἐκ Δίου (334).** Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν εἰς Μακεδονίαν ἐπάνοδόν του συντελέσας *ἐν Δίῳ* μεγαλοπρεπεῖς εἰς τοὺς θεοὺς θυσίας καὶ σκηνικοὺς ἀγῶνας ἐπὶ ἐννέα ἐπωνύμους ἑκάστης τῶν ἰσαρίθμων Μουσῶν ἡμέρας ἤρξατο εὐθὺς τῶν περὶ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν διαβάσεως παρασκευῶν. Καίπερ δὲ πολλῶν αὐτοῦ φίλων μάλιστα τοῦ *Ἀντιπάτρου* καὶ *Παρμενίωνος* συμβουλευόντων πρότερον νὰ τεκνοποιήσῃ καὶ τότε εἰς τηλικαύτην ἐπιχείρησιν νὰ προβῇ, αὐτὸς ὢν φύσει δραστικός, ὀξὺς καὶ πρὸς πᾶσαν πράξεως ἀναβολὴν ἀλλοτρίως διακείμενος ἠναντιώθη· διότι, ἔλεγεν, εἶνε αἰσχρὸν ὁ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης ἡγεμὼν τοῦ πολέμου ἀναγορευθεὶς καὶ πατρικὰς ἀνικήτους δυνάμεις παραλαβὼν νὰ κάθηται γάμους ἐπιτελῶν καὶ τέκνων γεννήσεις ἀναμένων. Ὅθεν ἀμετάθετος εἰς τὴν ἀπόφασίν του καταλιπὼν ἐπίτροπον τῆς βασιλείας ἐν Μακεδονίᾳ τὸν Ἀντίπατρον μετὰ 13,000 στρατιωτῶν αὐτὸς μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεώς του συγκειμένης ἐκ *τρισμυρίων* πεζῶν καὶ πεν-

τακισχιλίων ἱππέων καὶ τεταγμένης ὑπὸ ἀρίστους ἡγεμόνας: *Παρμενίωνα, Περδίκκαν, Φιλώταν, Κρατερόν, Κάσσανδρον, Λεοννάτον, Κλεῖτον, Κοῖνον* κλ. ἀνέζευξεν ἐπὶ τὴν *Ἀμφίπολιν* καὶ μετὰ εἰκοσαήμερον ὁδοιπορίαν ἀφίκετο εἰς *Σηστὸν* ἐπὶ τῆς Θρᾳκικῆς Χερσονήσου, ὅθεν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου διεβίβασεν ἐπὶ *ἑκατὸν καὶ ἑξήκοντα πλοίων* ὅλον τὸν στρατὸν εἰς τὴν ἀντιπέραν *Ἄβυδον*, ὅπου πρῶτος αὐτὸς πηδήσας ἀπὸ τῆς νεὼς ἔπηξεν εἰς τὴν γῆν τὸ δόρυ μετὰ τῆς ἐπιφωνήσεως, ὅτι *δέχεται παρὰ θεῶν δορύκτητον τὴν Ἀσίαν*. Παραχρῆμα δ' ἀναβὰς εἰς *Ἴλιον* ἔθυσε τῇ Ἀθηνᾷ καὶ τοῖς αὐτόθι ἀγωνισθεῖσιν ἥρωσι τῆς Ἑλλάδος, τὴν δὲ τοῦ Ἀχιλλέως στήλην ἐστεφάνωσεν ἰδίως καὶ ἐμακάρισεν αὐτὸν ὅτι ζῶν μὲν ἔσχε φίλον πιστὸν τὸν Πάτροκλον, τελευτήσας δ' ἔτυχε θαυμασίου τῶν πράξεών του κήρυκος τοῦ Ὁμήρου.—Ἀλλὰ πρὶν ἴδωμεν τὸν Ἀλέξανδρον χωροῦντα περαιτέρω καὶ συμβάλλοντα πρὸς τοὺς Πέρσας, οὓς ἡ προκειμένη ἐκστρατεία ἀπέβλεπεν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ διαλάβωμεν διὰ βραχέων περὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ τὸ κράτος αὐτῶν τότε διετέλει, καὶ περὶ τῶν εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα ἀμυντικῶν διατάξεών του.

§ 269. **Κατάστασις Περσίας ἐπὶ τῆς εἰς Ἀσίαν ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου.** Ἀπὸ τοῦ *Ξέρξου Α'* ἤδη ἡ Περσικὴ αὐλὴ εἶχε διαφθαρῇ ἠθικῶς ἐπὶ τοσοῦτον διὰ τῶν ῥᾳδιουργιῶν τῆς γυναικωνίτιδος καὶ τῶν καθ' ἑκάστην τοῦ θρόνου μεταβολὴν συμβαινουσῶν τρομερῶν βιαιοπραγιῶν, ὥστ' ἔκτοτε ἤρξατο νὰ ἐκλείπῃ ἡ σύστασις τοῦ κράτους· καὶ ὡς πρὸς τὰ ἔξω δέ, ἐνῷ ἀλληλοδιαδόχως σατράπαι ἀφίσταντο, ὁλόκληρα μεγάλα ἐκείνου μέρη, ἡ *Αἴγυπτος*, ἡ *Φοινίκη* ἐπὶ βραχύτερον ἢ μακρότερον χρόνον ἀπεσπῶντο καὶ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας *ἐγχώριοι ἡγεμόνες καθίσταντο αὐτόνομοι*. Ὡς καὶ αὐτὸς ὁ αὐστηρότερος ὅλων τῶν προκατόχων του δεσπότης *Ἀρταξέρξης* ὁ *Ὦχος*, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του Ἀρταξέρξου τοῦ *Μνήμονος* (*360*) κατέστη ἐπὶ τοῦ θρόνου διὰ τῆς ἐξολοθρεύσεως ὅλων τῶν ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν του καὶ διετηρήθη ἐν αὐτῷ δι' ὠμότητος, δὲν ἐδυνήθη ὡσαύτως, καίπερ ἄλλως εὐτυχήσας εἰς τὴν ἐκ νέου ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ Φοινίκης, νὰντιστῇ εἰς τὰς μηχανορραφίας τῆς γυναικωνίτιδος. Ὅθεν ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἀπραξίαν κατέλιπε τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων εἰς τὸν εὐνοϊκόν του εὐνοῦχον Βαγώαν, ὅστις τελευταῖον ἐκ φόβου μὴ ἀποβάλῃ τὴν ἰσχύν του οὐ μόνον τὸν βασιλέα ἐδηλητηρίασε (339), ἀλλὰ καὶ ἅπασαν σχεδὸν τὴν γενεὰν αὐτοῦ ἐξωλόθρευσε φεισθεὶς μόνον τοῦ νεωτέρου βασιλόπαιδος τοῦ ἀνηλίκου *Ἀρσῆ*, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἐκυβέρνα. Βραδύτερον ὅμως καὶ τοῦτον, ἅμα συνέλαβε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἡλικιωθεὶς ἤθελε τὸν τιμωρήσῃ διὰ τὰ

ἀνομήματά του, ἐφόνευσε διὰ φαρμάκου. Ἐρήμου δὲ ὄντος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον πλάγιον τινὰ ἐκείνου συγγενῆ, *Δαρεῖον* τὸν Ἀρσάμου ἢ *Κοδομαννὸν* ἐν τῷ αὐτῷ ἀκριβῶς χρόνῳ (336), καθ' ὃν ἡ ἐν Κορίνθῳ σύνοδος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος πρὸς κατάλυσιν τοῦ Περσικοῦ θρόνου. Ὁ Βαγώας ἐντούτοις ἐπειράθη νὰ ποιήσῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκποδὼν τὸν νέον βασιλέα, ἀλλ' ὅμως φωραθεὶς ἠναγκάσθη νὰ κενώσῃ αὐτὸς τὸ δι' ἐκεῖνον παρασκευασθὲν ποτήριον καὶ οὕτως ὁ Κοδομαννὸς ἀνέλαβεν ἀνεξαρτήτως τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως εἰς χεῖράς του. Καίπερ δὲ ἠθικῶς πολὺ κρείττων ὅλων τῶν προκατόχων του, δὲν ἦτο ὅμως, ὡς φαίνεται, πολὺ ἀξιώτερος ἐκείνων· πάντως δ' ἐστερεῖτο τῆς πολεμικῆς ἱκανότητος, δι' ἧς ἐδύνατο νὰ δυσκολεύσῃ κἂν τὴν θριαμβευτικὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου πορείαν. Αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης καὶ ἐφεξῆς εἶχον ἀσφαλίσῃ τὴν Περσίαν κατὰ τῶν ἐκεῖθεν κινδύνων· μόνον δ' αἱ τοῦ Φιλίππου πρόοδοι τὴν παρεκίνησαν νὰ ἐπιχειρήσῃ τινὰς ἑτοιμασίας, ἀλλὰ τὰς διέκοψε πάλιν ἀφοῦ μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἐξερράγησαν ἐν Ἑλλάδι νέαι ταραχαί, τῶν ὁποίων δὲν ἦτο καὶ αὐτὸς ἀμέτοχος. Τελευταῖον ὅμως αἱ ῥαγδαῖαι νίκαι τοῦ νέου τῆς Μακεδονίας ἥρωος καὶ ὁ κατὰ τῆς Περσίας φανερὸς γενόμενος σκοπὸς αὐτοῦ ἀνέῳξαν τοὺς ὀφθαλμούς της εἰς τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ παρασκευασθῇ σπουδαιότερον εἰς ἄμυναν. Στρατὸς λοιπὸν μεγαλοπρεπὴς συνήχθη συντόνως ὑπὸ τῶν σατραπῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐνεδυναμώθη διὰ *μισθοφόρων Ἑλλήνων*, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο στρατηγὸς ἐπίσημος ὁ *Ῥόδιος Μέμνων*. Προκειμένου δὲ περὶ σχεδίου τοῦ πολέμου, οὗτος ἔδωκε συμβουλὴν νὰ μὴ διακινδυνεύσωσι πρὸς τοὺς Μακεδόνας, ἀλλὰ νὰ *φθείρωσι τὴν χώραν* καὶ διὰ τῆς σπάνεως τῶν ἀναγκαίων νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς Μακεδόνας τῆς εἰς τὰ πρόσω πορείας, συγχρόνως δὲ νὰ διαβιβάσωσι καὶ δυνάμεις εἰς τὴν Μακεδονίαν ναυτικάς τε καὶ πεζικὰς καὶ τὸν ὅλον πόλεμον νὰ μεταστήσωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ καίπερ ἄριστα συμβουλεύσας, ὡς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐγένετο φανερόν, δὲν ἴσχυσεν ὅμως νὰ πείσῃ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας ἀντιφρονοῦντας καὶ ἐκ δυσπιστίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐξ ἐθνικῆς ὑπερηφανείας· διό, ἐπικρατησάσης τῆς τοῦ διαγωνίζεσθαι γνώμης, οἱ ἡγεμόνες τῶν Περσῶν προῆγον ἐπὶ τὴν *Φρυγίαν* τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ καὶ κατεστρατοπέδευσαν παρὰ τὸν *Γρανικὸν ποταμόν*.

§ 270. **Ἡ ἐν Γρανικῷ μάχη (334).** Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μαθὼν τὴν συνδρομὴν τῶν βαρβαρικῶν δυνάμεων ἀνέζευξεν ἀμέσως ἀπὸ τοῦ Ἰλίου καὶ τὴν συντομωτέραν βαδίσας ὁδὸν ἀφίκετο μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ὥστε δὲν τὸν ἐχώριζεν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰμὴ μόνον

τὸ ῥεῖθρον τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ. Εἶχε δὲ οὗτος ἱκανὸν βάθος καὶ αἱ πέραν ὄχθαι του ἦσαν ἀνώμαλοι καὶ τραχεῖαι, ὅθεν ἡ διάβασίς του ἀπέναντι τῆς τετραπλασίας ἐχθρικῆς δυνάμεως παρατεταγμένης ἤδη ἐφαίνετο εἰς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου λίαν ἐπικίνδυνος, Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ Ἀλέξανδρος εἰπὼν ὅτι ὤφειλε *νὰ αἰσχύνηται τὸν Ἑλλήσποντον, ἂν ἤθελε φοβηθῇ τὸν Γρανικὸν* ἐνέβαλεν εἰς τὸ ῥεῦμα μετὰ τοῦ κρατίστου μέρους τοῦ *ἱππικοῦ* πρὸς ἐναντία βέλη καὶ πρὸς ἀπορρῶγας. Ἡ δὲ τόλμη του, ἥτις ἐφάνη ὡς ἔργον ἀπονοίας, ἐπέτυχε θαυμασίως· διότι καὶ οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ ὑπὸ τοῦ παραδείγματός του ἐνθαρρυνόμενοι διεπεραιώθησαν ὀξέως καὶ εὐθὺς συνέστησαν μάχην καρτερωτάτην, ἥτις ἐξέθεσε μὲν εἰς κίνδυνον τὸν Ἀλέξανδρον αὐτόν, τὸν ὁποῖον ἔσωσε μόνη ἡ ἔγκαιρος βοήθεια τοῦ *Κλείτου*, ἐκρίθη δὲ εἰς τέλος ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐντελῶς. Ἔπεσον δὲ κατ' αὐτὴν ἐκ μὲν τῶν ἐχθρῶν *δισμύριοι πεζοὶ καὶ δισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι* ἱππεῖς, ἐκ δὲ τῶν Μακεδόνων *μόνον 115*, καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι ἀπέθανον πολεμοῦντες πρὸς τοὺς ἔν τινι λόφῳ συστάντας μισθοφόρους Ἕλληνας, οἵτινες ζητήσαντες τὰ πιστὰ ἀπεκρούσθησαν. Εἰς 25 δὲ *ἱππεῖς* πεσόντας κατὰ *τὴν* πρώτην προσβολὴν ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ *ἀνασταθῶσιν εἰκόνες χαλκαῖ*, τὰς ὁποίας εἰργάσθη ἐξαισίως ὁ *Λύσιππος*. Ἀναγγέλλων δὲ τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας ἰδίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἔπεμψεν ἐκ τῶν λαφύρων *300 ἀσπίδας* φερούσας τὴν φιλοτιμοτάτην ταύτην ἐπιγραφήν: «*Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων*».

§ 271. **Ἀλέξανδρος ὑποτάσσει τὴν μικρὰν Ἀσίαν (334).** Ὁ πρῶτος εὐτυχὴς οὗτος ἀγὼν ἐξήρκεσε νὰ φέρῃ μεγάλην τῶν πραγμάτων τροπὴν ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου· τὸ *Δασκύλιον* ἡ καθέδρα τοῦ τῆς *Φρυγίας* σατράπου ἀνέῳξε τὰς πύλας εἰς τὸν *Παρμενίωνα*, αἱ δὲ *Σάρδεις* τῆς Λυδίας εἰς αὐτὸν τὸν Ἀλέξανδρον· αἱ *Ἑλληνικαὶ* δὲ *τῆς Ἀσίας πόλεις* ἐδέχοντο μετ' ἀγγαλλιάσεως τοὺς ὁμοφύλους των καὶ εἰς ὅλας εἰσήγοντο δημοκρατικὰ πολιτεύματα, διότι οἱ ἀριστοκρατικοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπέρσιζον. Δύο δὲ μόνον ἀξιόλογοι πόλεις ἡ *Μίλητος* καὶ ἡ *Ἁλικαρνασὸς* ἕνεκα τῶν ἐν αὐταῖς πολλῶν ἀριστοκρατικῶν βοηθουμένων ὑπὸ φρουρῶν Περσικῶν καὶ μισθοφόρων Ἑλλήνων ἀντέστησαν πεισματωδέστατα. Καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ Μίλητος ἠλώθη ἐξ ἐφόδου, ἡ *Ἁλικαρνασὸς* ἀντεῖχεν εἰσέτι ἀμυνομένη διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ἐκ τριακοσίων πλοίων συνισταμένου Περσικοῦ στόλου καὶ τῆς εὐφυΐας τοῦ προμνημονευθέντος Μέμνονος, ὅστις μετὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην ἀπεδείχθη *σατράπης* τῆς ὅλης μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξαιρέτως τοῦ στόλου ἀρχηγός. Ἀλλ' εἰς τέλος καὶ ἡ κραταιὰ αὕτη

πόλις, ἀναχωρήσαντος τοῦ Μέμνονος, δὲν ἐδυνήθη νὰντιστῇ. Παραλαβὼν δ' αὐτὴν ἐγκαταλελειμμένην ὁ Ἀλέξανδρος τὴν κατέσκαψε καὶ οὕτως ἔχουσαν τὴν παρεχώρησε μετὰ πάσης τῆς Καρίας εἰς τὴν βασίλισσαν *Ἄδαν*. Ἀκολούθως ὁ μὲν *Παρμενίων* ἐξηκολούθησεν ὑποτάσσων τὴν *Φρυγίαν*, αὐτὸς δὲ ὄχι ἄνευ δεινῶν μαχῶν τὰς πόλεις τῆς *Λυκίας*, τῆς *Παμφυλίας* καὶ *Πισιδίας*, ἕως οὗ ἀμφότεροι συνηντήθησαν ὕστερον ἐν *Γορδίῳ* τῇ ἑστίᾳ Μίδου τοῦ παλαιοῦ, ἔνθα εὑρίσκετο ἡ θρυλουμένη ἅμαξα, εἰς τῆς ὁποίας τὸν ῥυμὸν ἦτο δεδεμένος μετὰ φλοιοῦ κρανίας πολύπλοκός τις δεσμὸς ὁ ἀπὸ τῆς εἰρημένης πόλεως καλούμενος *Γόρδιος* καὶ λόγος παλαιὸς περὶ αὐτοῦ ἐφέρετο, καθ' ὃν εἰς τὸν λύσοντα ἦν προωρισμένον νὰ ἄρξῃ ἁπάσης τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀμηχανῶν νὰ τὸν λύσῃ τὸν ἔκοψε διὰ τῆς σπάθης καὶ οὕτως, ὡς λέγει ὁ Ῥωμαῖος Κούρτιος, ἢ περιέπαιξεν ἢ ἐπλήρωσε τὸν χρησμὸν «vel illusit vel implevit.» Ἀπὸ τοῦ Γορδίου δὲ προήλασεν εἰς *Παφλαγονίαν* καὶ *Καππαδοκίαν*, ὅτε καθ' ὁδὸν ἔλαβε τὴν χαροποιὸν ἀγγελίαν περὶ τῆς ἐν Λέσβῳ τελευτῆς τοῦ Μέμνονος, ὅστις πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου του τοῦ νὰ μεταθέσῃ τὸν πόλεμον εἰς Εὐρώπην εἶχεν ὑποτάξῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὴν *Χίον*, τὴν *Λέσβον* καὶ ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους *νήσους* καὶ ἐσκόπει ἤδη νὰ πλεύσῃ ἐπὶ τὴν Εὔβοιαν, ἀφοῦ συνενοήθη μετὰ πολλῶν Ἑλληνικῶν πόλεων διατεθειμένων πρὸς καινοτομίαν. Ἔκτοτε δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπαλλαχθεὶς τοῦ κινδυνωδεστάτου ἐχθροῦ ἀπεφάσισε νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὅπλα του περαιτέρω. Διὸ προήλασε ταχέως εἰς *Κιλικίαν* καὶ διαπεράσας εὐτυχῶς τὰς παρόδους, δι' ὧν αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας, κατέλαβε τὴν ἀξιόλογον *Ταρσόν*. Ἐνταῦθα δὲ συνέβη νὰ ὑποπέσῃ καὶ εἰς δεύτερον διάφορον τοῦ πρώτου κίνδυνον ζωῆς· διὰ τῆς Ταρσοῦ δηλονότι ῥέει ὁ ψυχρὸς καὶ καθαρὸς *Κύδνος*, εἰς τὸν ὁποῖον λουσθεὶς ἐν καταστάσει ἐφιδρώσεως ἐκ προηγουμένων σωματικῶν κόπων κατεψύχθη καὶ *ἐνόσησε* τοσοῦτον βαρέως, ὥστε ὅλοι οἱ ἰατροὶ ἀμφέβαλλον περὶ τῆς ἀναρρώσεως. Εἷς δὲ μόνον *Φίλιππος ὁ Ἀκαρνάν*, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἠγάπησε διαφερόντως, δὲν ἀπηλπίσθη καὶ ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ φάρμακον δραστικώτατον· ἀλλὰ πρὶν ἢ τοῦτο παρασκευασθῇ ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ ἔτι διαμένοντος *Παρμενίωνος*, δι' ἧς τῷ ἀνήγγειλε «*νὰ φυλαχθῇ τὸν Φίλιππον ὡς ὑπὸ τοῦ Δαρείου διὰ πολλῶν χρημάτων καὶ ἐπὶ ὑποσχέσει τῆς ἐκδόσεως τῆς θυγατρός του πεισθέντα νὰ τὸν φαρμακεύσῃ.*» Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἦτο πεπεισμένος περὶ τῆς εἰς αὐτὸν εἰλικρινοῦς ἀγάπης τοῦ ἰατροῦ ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολὴν τὴν ἔθεσεν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, ἔπειτα δέ, γενομένου ἑτοίμου τοῦ φαρμάκου, μετὰ τῆς μιᾶς

μὲν χειρὸς ἐνεχείρισεν εἰς ἐκεῖνον τὴν ἐπιστολήν, μετὰ τῆς ἄλλης δ' ἔλαβε τὸ ποτήριον προθύμως καὶ ἀνυπόπτως. Δὲν τὸν ἠπάτησε δὲ παντάπασιν ἡ πίστις του· διότι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέρρωσεν ἐντελῶς καὶ ἐπέδειξεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς στρατιώτας, οἵτινες ἦσαν ἀνυπόμονοι νὰ τὸν ἴδωσιν.

§ 272. **Ἡ ἐν Ἰσσῷ μάχη (333).** Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο μαθὼν ὅτι ὁ Δαρεῖος μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του ἐπέκεινα τοῦ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου πεζῶν καὶ ἱππέων κατέβαινεν ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος ἀνέζευξεν εὐθὺς καὶ μετά τινας στρατηγικὰς περιπορεύσεις ἀπήντησε τὸν Δαρεῖον ἐν τῇ στενῇ περὶ *Ἰσσὸν* πεδιάδι, διὰ τῆς ὁποίας ῥέει ὁ ποταμὸς *Πίναρος*. Καὶ ἡ τύχη μὲν παρέσχεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν τόπον, ὅπου τὰ Περσικὰ πλήθη δὲν ἐδύναντο νὰ ἀναπτυχθῶσιν, αὐτὸς δὲ διέταξεν ἄριστα τὸν ὀλιγάριθμον στρατόν του, τὸν ἐνίσχυσε διά τινος ἐνθουσιώδους λόγου καὶ παραχρῆμα ὑπερβαλὼν διὰ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τὴν εὐώνυμον καὶ γενόμενος κατὰ κέρας ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς περὶ τὸν Δαρεῖον. Τὴν τροπὴν δὲ ταύτην τοῦ βασιλέως ἰδὼν καὶ ὁ λοιπὸς στρατὸς ἠκολούθησε τὸ παράδειγμά του. Ὁ Ἀλέξανδρος καίπερ τρωθεὶς τὸν μηρὸν ἐξηκολούθησε νὰ καταδιώκῃ τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' αὐτὸν μὲν προλαβόντα τέσσαρας ἢ πέντε σταδίους δὲν ἐδυνήθη νὰ συλλάβῃ, τὸ δ' ἅρμα καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ λαβὼν ἐπανῆλθεν. Ἡ περὶ *Ἰσσὸν* αὕτη μάχη συγκροτηθεῖσα τὸν Νοέμβρ. τοῦ 333 ἀπέβη πολὺ πλέον ἐπιζήμιος εἰς τοὺς Πέρσας τῆς ἐν Γρανικῷ· διότι ἕνεκα τῆς αἰφνιδίου τροπῆς καὶ τῆς ἀτάκτου φυγῆς *των ἑξακισμύριοι πεζοὶ καὶ μύριοι ἱππεῖς* ἐφονεύθησαν καὶ *τετρακισμύριοι ᾐχμαλωτίσθησαν ἐν* ᾧ ἐκ τῶν Μακεδόνων μόνον *450 ἔπεσον*· τὰ δὲ εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν περιελθόντα *λάφυρα ἦσαν ἄπειρα*, καὶ μεταξὺ τούτων ὑπῆρχε καὶ ἡ *βασιλικὴ σκηνή*, ἥτις ἐκτὸς πολλῶν πολυτίμων πραγμάτων, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ χρυσοῦς καὶ ἀδαμαντοκόλλητος ἐκεῖνος *νάρθηξ* μικρὸν κιβώτιον, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος προσδιώρισεν ὡς θήκην τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ ὁμηρικῆς Ἰλιάδος κατὰ τὴν ὑπὸ Ἀριστοτέλους γενομένην ἔκδοσιν αὐτῆς, περιεῖχε καὶ τὰ προσφιλέστερα τοῦ φυγάδος βασιλέως πρόσωπα: τὴν *μητέρα* αὐτοῦ *Σισύγαμβριν* καὶ τὴν εὐπρεπεστάτην σύζυγόν του μετὰ τοῦ *ἑξαετοῦς* υἱοῦ του *Ὤχου* καὶ *δύο θυγατέρων*. Τὸ δὲ μάλιστα λόγου ἄξιον εἶνε ἡ θαυμασία τοῦ Ἀλεξάνδρου διαγωγὴ πρὸς τὰς αἰχμαλωτίδας· διότι, ἀφοῦ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκ τοῦ διωγμοῦ ἐπάνοδόν του πέμψας εἰς αὐτὰς ἐπίτηδες τὸν στρατηγόν του Λεοννάτον τὰς ἐπαρηγόρησεν, τὴν ἐπιοῦσαν τὰς ἐπισκέφθη καὶ αὐτοπροσώπως ὁμοῦ μετὰ τοῦ φίλου του *Ἡφαιστίωνος*, τὰς ὡμίλησε φιλανθρωπότατα, ταῖς ἐπέτρεψε νὰ θάψωσιν ὅσους ἐκ τῶν Περσῶν ἤθε-

λον διὰ πάσης πολυτελείας καὶ ὑπεσχέθη αὐταῖς ὅτι θέλουσιν ἀπολαύη ὅλης τῆς τιμῆς καὶ θεραπείας, ἣν εἶχον μέχρι τοῦδε καὶ θέλουσι καρποῦσθαι συντάξεις μείζονας τῶν προτέρων. Ἀλλ' ἡ καλλίστη καὶ βασιλικωτάτη χάρις του ἦν, ὅτι ἐφρόντισε νὰ φυλάττωνται ὡς ἐν παρθενῶνι μετὰ πάσης ἀσφαλείας χωρὶς ποτε νὰκούσωσιν οὔτε νὰ ὑπονοήσωσιν οὔτε νὰ προσδοκήσωσί τι ἐκ τῶν αἰσχρῶν.

§ 273. **Ὑποταγὴ Φοινίκης, Παλαιστίνης, Αἰγύπτου, Ἀμμωνιακόν, ἵδρυσις Ἀλεξανδρείας (332).** Μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην, τῶν ἄλλων φρονούντων ὅτι ἔδει νὰ καταδιωχθῇ ὁ Δαρεῖος ἀνυπερθέτως καὶ νὰ ἐμποδισθῇ τοῦ νὰ ἑτοιμάσῃ στρατὸν νέον, μόνος ὁ Ἀλέξανδρος ὡς στρατηγὸς ἄριστος σκεπτόμενος ἐθεώρησεν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν προηγουμένως τὰ παράλια διὰ τῆς κυριεύσεως τῆς *Συρίας καὶ Φοινίκης*, τὸ μὲν ἵν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς Περσίας τὰς πηγὰς τῆς θαλασσίου δυνάμεώς της, εἰς ἣν πάντοτε εἶχον ἐλπίδας οἱ ἀνήσυχοι Ἕλληνες, τὸ δὲ ἵνα κατέχῃ τὴν πλησιεστέραν ὁδὸν τῆς ἀναπληρώσεως τοῦ στρατοῦ του.

Ἐν ᾧ λοιπὸν ὁ Παρμενίων μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν μοίρας τοῦ στρατοῦ ἐτράπη εἰς *Δαμασκὸν* καὶ διὰ τῆς ἁλώσεως τῆς μητροπόλεως ταύτης τῆς *Κοίλης Συρίας* ἐγένετο κύριος τοῦ πλουσίου βασιλικοῦ θησαυροῦ, ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως ὑπερβὰς τὸν *Ὀρόντην* προήλασεν εἰς τὴν *Φοινικικὴν* παραλίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ Φοινικικοῦ στόλου διέτριβεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας, τούτου ἕνεκα ὅλαι αἱ τῆς Φοινίκης παραθαλάσσιαι πόλεις παρεδόθησαν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως, ἐξαιρουμένης μόνης *τῆς νέας Τύρου*, ἥτις, ἂν καὶ ἐχαιρέτισε τὸν Ἀλέξανδρον διὰ πρέσβεων, ἐρειδομένη ὅμως εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ νήσου θέσιν της ἠρνήθη νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ τὴν εἴσοδον, τὴν ὁποίαν ἐζήτησεν ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὸν Τύριον Ἡρακλέα. *Ἑπτὰ μῆνας* ἀντέστη πεισματωδῶς εἰς ὅλας τὰς προσβολὰς καὶ εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην τοῦ ἀκαμάτου δορυκτήτορος. Μόλις δ' ἀφοῦ μετ' ἀπείρους δυσχερείας κατωρθώθη ἡ διὰ μεγάλου τινὸς προχώματος *γεφύρωσις τῆς μεταξὺ θαλάσσης μέχρι τῶν τειχῶν* καὶ συγχρόνως διὰ τῶν αὐτομολησάντων *Φοινικικῶν* καὶ *Κυπρίων πλοίων* ἡ πόλις προσεβλήθη καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐπέτυχε τέλος ἡ ἐξ ἐφόδου ἅλωσις αὐτῆς (332). Πρὸς ποινὴν δὲ τῆς μακρᾶς ἀντιστάσεως ἡ μὲν πόλις ἀπετεφρώθη, *τρισμύριοι* δ' ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἀπὸ τῆς Φοινίκης ὁ Ἀλέξανδρος προσήγγισε τὸν Σεπτέμ. τοῦ 332 εἰς *τὰ ὅρια τῆς Παλαιστίνης*, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι Ἰουδαῖοι *ἐξ εὐγνωμοσύνης* πρὸς τὴν Περσίαν, δι' ἧς εἶχον ἀνακτήσῃ τὴν αὐ-

τονομίαν αὐτῶν, ἠρνήθησαν μετὰ τῶν Σαμαρειτῶν νὰ τὸν ὑποστηρίξωσι διὰ προσκομιδῆς τροφῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου. Ἡ *Σαμάρεια* προέλαβε τὴν ὀργὴν τοῦ νικητοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ *Ἱερουσαλὴμ* ἐζήτησε καὶ εὗρεν ὡσαύτως χάριν διὰ τῆς ἐν λευκῇ στολῇ ἐμφανίσεως τοῦ *ἀρχιερέως* περικυκλουμένου ὑπὸ τῶν λοιπῶν *ἱερέων* καὶ *Λευϊτῶν*. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν μάλιστα τοῦ Ἰωσήπου ὁ *Ἀλέξανδρος* προσήνεγκε πανηγυρικῶς θυσίαν εἰς τὸν *Ἰεχοβὰν* καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς κατοίκους νὰ ῥυθμίσωσι τὴν κυβέρνησίν των κατὰ τὸν πάτριον νόμον.

Ἤδη δ' ἔκρινεν οὐχ ἧττον ἀναγκαῖον νὰ προσκτήσῃ καὶ τὴν Αἴγυπτον πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίας στρατείαν του. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπήντησεν ἰσχυρόν τι ἐμπόδιον, τὴν ὀχυρὰν *Γάζαν*, ἣν φρουρουμένην ὑπὸ τοῦ εὐνούχου Βάτιος ἀρχηγοῦ πολλῶν μισθοφόρων Ἀράβων μετὰ δίμηνον γενναίαν ἀντίστασιν καὶ μετὰ τετάρτην ἔφοδον κυριεύσας κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων. Ἐντεῦθεν δὲ προήλασεν ἀκωλύτως εἰς τὴν εἰρημένην χώραν καὶ ἀμαχητὶ ἐγένετο κύριος αὐτῆς προσοικειωθεὶς εὐκόλως τοὺς πρὸς τοὺς Πέρσας ἐχθρικῶς διακειμένους *Αἰγυπτίους* διὰ τοῦ σεβασμοῦ, τὸν ὁποῖον πάντη διαφόρως ἐκείνων ἀπένειμεν εἰς τοὺς ἐγχωρίους νόμους καὶ τοὺς θεούς των. Ὡς μνημεῖον δ' ἀθάνατον τῆς Μακεδονοκρατίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ταύτῃ τοῦ πολιτισμοῦ ἑστίᾳ ἵδρυσεν ἐπιστατοῦντος τοῦ *ἀρχιτέκτονος Δεινοκράτους* ἐπί τινος ἰσθμοῦ τῆς Μεσογείου μικρὸν τοῦ *Κανωβικοῦ* στόματος ἀνωτέρω *τὴν* ἐπώνυμον αὐτοῦ *Ἀλεξάνδρειαν*, ἥτις ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐγένετο διὰ τῆς εὐκαιροτάτης θέσεώς της τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου, τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου καὶ τῆς ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν συρρευσάσης παγκοσμίου παιδείας. Διαρκούσης δὲ τῆς οἰκοδομῆς αὐτῆς ἐπεχείρησε τὴν περίφημον ἐκείνην διὰ τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου εἰς τὴν *Ὄασιν*, τὸ *Ἀμμωνιακόν*, στρατείαν, ἵνα ὡς κατ' ἀρχὰς ἐν Ἰλίῳ καὶ μετέπειτα ἐν Γορδίῳ, οὕτω νῦν ἰδίως ἐνταῦθα ἐν τῷ περιπύστῳ τοῦ Διὸς Ἄμμωνος ναῷ τύχῃ νέας τινὸς ἔτι ὑψηλοτέρας καθιερώσεως ἤτοι τελετουργίας, ὥστε ὑπὸ ταύτην νὰναγνωρίσωσιν αὐτὸν τῆς Ἀνατολῆς τὰ ἔθνη ὡς ὑπὸ τῶν θεῶν εἰς κύριον τοῦ κόσμου προορισθέντα. Ἐπανακάμψας δ' ἐκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον εὗρε τὸν ἡγεμόνα τοῦ στόλου του *Ἡγέλοχον*, ὅστις ἐκομίσατο αὐτῷ τὴν χαροποιὸν ἀγγελίαν ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ κατώρθωσε νὰ καταστρέψῃ ὁλοσχερῶς τὸν *Περσικὸν στόλον* καὶ νὰ προσοικειωθῇ ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πλὴν τῆς *Κρήτης*, ὥστε τοιουτοτρόπως ὁ Ἀλέξανδρος ἔχων τὰ νῶτά του ἐντελῶς ἐξησφαλισμένα καὶ λαβὼν νέας ἐπικουρικὰς δυνάμεις ἐθεώρησεν ἐπιστάντα ἤδη τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἠδύνατο νὰναλάβῃ τὴν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας προχώρησίν του. Ὅθεν τελέσας ἐν Μέμφει λαμ-

πράν τινα θυσίαν εἰς ὅλους τοὺς θεοὺς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Αἰγύπτιον *Ἄπιν*, ἀνέζευξε τὸ ἔαρ τοῦ 331 εἰς *Φοινίκην* καὶ ἐφεξῆς εἰς Συρίαν, ὅπου εἶχε παραγγείλη τὴν συνάθροισιν τῶν δυνάμεών του. Ἐν ᾧ δὲ παρεσκευάζετο ἐνταῦθα πρὸς τὴν στρατείαν, ἦλθε πρεσβεία τις τοῦ Δαρείου, δι' ἧς οὗτος προσφέρων αὐτῷ *λύτρα* ἐπὶ ἀποδόσει τῆς οἰκογενείας του *μύρια τάλαντα καὶ μίαν τῶν θυγατέρων εἰς σύζυγον, συγχρόνως τῷ παρεχώρει καὶ τὴν μέχρι τοῦ Εὐφράτου Ἀσίαν ἵνα συνομολογήσῃ εἰρήνην*. Τότε ὁ γέρων Παρμενίων εἶπεν: «*Ἔστεργον ταῦτα, ἂν ἤμην Ἀλέξανδρος, — καὶ ἐγώ, ὑπέλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἂν ἤμην Παρμενίων.*»

§ 274. **Ἡ ἐν Ἀρβήλοις μάχη (331).** Ὅθεν ὁ Δαρεῖος λαβὼν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον μετὰ μείζονος ἢ τὸ πρότερον παρασκευῆς. Ὁ στρατός του ὑπὲρ τὸ *ἓν ἑκατομμύριον* μίγμα πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἐθνῶν, συνηθροίσθη ὅλος εἰς τὰς ἀχανεῖς πεδιάδας τῆς Βαβυλῶνος, ὅπου καὶ αὐτὸς μεθ' ὅλης τῆς συνήθους εἰς τοὺς Πέρσας βασιλεῖς πομπῆς ἐνεφανίσθη. Κατὰ τὸ σχέδιον δὲ τοῦ πολέμου, προτιμηθέντος τοῦ τῆς ἀμύνης μέσου, ἡ ἀντίταξις πρὸς τὸν ἐπερχόμενον ἐχθρὸν ἔδει νὰ γείνῃ εἰς τὰς διαβάσεις τῶν ποταμῶν· ὅθεν ἡ κυριωτέρα δύναμις παρετάχθη ἐνώπιον τοῦ προστατευτικωτέρου Τίγρητος καὶ μικρόν τι μόνον ἐπιφυλακῆς σῶμα διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Μαζαίου ἔμεινε παρὰ τὸν Εὐφράτην.

Ὁ Ἀλέξανδρος, τοῦ ὁποίου ὅλη ἡ δύναμις συνίστατο ἤδη εἰς *τετρακισμυρίους πεζοὺς καὶ ἑπτακισμυρίους ἱππεῖς*, ἀγνοῶν ἐξ ἀρχῆς τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ ὥρμησε διὰ τῆς συνήθους παρὰ τὴν Θάψακον ὁδοῦ πρὸς τὸν Εὐφράτην, διέβη τὸν ποταμὸν τοῦτον, ὑποχωρησάσης τῆς αὐτόθι μικρᾶς δυνάμεως τῶν Περσῶν, προήλασεν ἀνατολικῶς διὰ τῆς *Νισίβιος* πρὸς τὸν Τίγρητα καὶ παρὰ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ ὄχθην βαδίζων διηυθύνετο πρὸς τὴν Βαβυλῶνα. Ἀφοῦ ὅμως ἔλαβε γνῶσιν τῆς διατάξεως τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, ἐτράπη ταχέως βορειανατολικῶς καὶ ἐξαπατήσας τὸν Δαρεῖον διέβη τὸν Τίγρητα κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἡ ἔλλειψις ἐχθρικῆς ἀντιστάσεως ἠλάττωνε τὴν καθ' ἑαυτὴν δύσκολον τοῦ ποταμοῦ διάβασιν. Τότε δὲ ὁ Δαρεῖος ἠναγκάσθη νὰκολουθῇ τὰ κινήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἕως οὗ τέλος συνηντήθη μετ' αὐτοῦ παρὰ τὰ *Γαυγάμηλα* οὐ μακρὰν τῆς Ἀσσυρικῆς πόλεως τῶν *Ἀρβήλων*, ἔνθα, καταστάσης τῆς μάχης ἀναποφεύκτου, παρετάχθησαν ἀμφότεροι οἱ στρατοί. Ὁ Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη ἐνταῦθα ὅλην τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ τέχνην εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ἰδικοῦ του. Τοῦ δὲ Παρμενίωνος, τὸν ὁποῖον κατέπληξε

τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἐχθρῶν συμβουλεύσαντος νὰ γείνῃ ἡ ἔφοδος νυκτός, ἵνα διὰ τοῦ σκότους συγκαλυφθῇ τὸ φοβερὸν τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος, αὐτὸς εἶπε τὸ μνημονευόμενον ἐκεῖνο «*οὐ κλέπτω τὴν νίκην.*» Ὅθεν τὴν ἐπαύριον (2 Ὀκτωβρίου 331) ἤρξατο ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων ἡ μάχη. Ἡ ἀντίστασις ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς καρτερωτάτη· διότι, ἐν ᾧ ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ εἶχε διαρρήξῃ τὸ κέντρον τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, τὸ δεξιὸν τούτου κέρας ἐφορμῆσαν ἠνάγκασε τὸ ἀριστερὸν τῶν Ἑλλήνων, οὗ ἐστρατήγει ὁ Παρμενίων, νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ κατώρθωσε προσέτι νὰ καταλάβῃ τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Κατὰ πρῶτον δ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ἀπωθήσῃ τὴν ἀριστερὰν τοῦ ἐχθροῦ πτέρυγα, ἐπιπεσὼν διὰ τοῦ ἱππικοῦ του εἰς τὰ νῶτα αὐτοῦ ἔδωκε τελείαν εἰς τὰ πράγματα τροπήν. Ἔπειτα ἡ σύγχυσις καὶ ἡ φυγὴ τῶν Περσῶν ἀπέβη γενική. *Τρισμύριοι* καὶ κατ' ἄλλους *ἐννεακισμύριοι* ἐξ αὐτῶν ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης, ὁ δὲ Δαρεῖος καταλιπὼν καὶ αὖθις τὸ ὄχημα, τὴν ἀσπίδα, τὸ τόξον του καὶ ἄπειρα πλούτη εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νικητοῦ, μόλις μετά τινων σατραπῶν καὶ μετ' εὐαρίθμου στρατοῦ διεσώθη διὰ τῆς *Ἀρμενίας* εἰς τὴν *Μηδίαν*.

§ 275. **Ὁ Ἀλέξανδρος προελαύνει μέχρι Βακτρίας (330).** Ἡ ἐν Ἀρβήλοις νίκη ἀπέδειξεν ἀληθῶς κύριον τῆς Ἀσίας τὸν Ἀλέξανδρον, καθόσον δι' αὐτῆς κατέστη ἀδύνατος πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως. Ἡ *Βαβυλών*, τὰ *Σοῦσα*, ἀνέῳξαν εἰς τὸν νικητὴν τὰς πύλας. Ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν πόλεων τούτων ἐκτὸς τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν *πεντακισμυρίων ταλάντων χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ νομίσματος* καὶ ἄλλης ἀμυθήτου πολυτελείας εὑρέθησαν καὶ πολλὰ πράγματα, ἅτινα ὁ Ξέρξης εἶχε συλήσῃ ποτὲ ἐν Ἑλλάδι· μεταξὺ δὲ τούτων ἦσαν καὶ οἱ ἀνδριάντες τοῦ *Ἁρμοδίου* καὶ τοῦ *Ἀριστογείτονος*, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν ἀμέσως εἰς Ἀθήνας θέλων νὰ τὰς ὑπομνήσῃ ὅτι αἱ νῖκαι του ἐτιμώρουν τὰς προλαβούσας κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὕβρεις τῶν βαρβάρων. Δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο διέταξε καὶ τὴν ἐκ Περσικῶν λαφύρων ἀνοικοδόμησιν τῶν *Πλαταιῶν*, ὅπου ποτὲ οἱ Ἕλληνες ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας κατετρόπωσαν τοὺς Πέρσας. Ἀπὸ τῶν Σούσων δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἔλαβεν ἐκ Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος νέαν στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν 15,000 περίπου, προῆλθε διὰ τῶν οὕτω λεγομένων Σουσίων πυλῶν εἰς τὴν γενέθλιον τῆς Περσικῆς δυναστείας χώραν, τὴν *Περσέπολιν*, τῆς ὁποίας τὰ λαμπρὰ βασίλεια ἐπυρπόλησεν εὐθὺς εἴτε κατὰ προτροπήν, ὡς λέγεται, τῆς περιφήμου Ἀθηναίας ἑταίρας *Θαΐδος* γενομένην ἐν συμποσίῳ πρὸς ἐκδίκησιν ὁμοίας τοῦ Ξέρξου πράξεως κατὰ τῶν Ἀθηνῶν εἴτ' ἐξ οἰκείας ὁρμῆς ἕνεκα πολιτικοῦ λόγου, θέλων

δηλονότι νὰ ἐξαλείψῃ τὴν βασιλικὴν ταύτην ἑστίαν, μετὰ τῆς διαρκείας τῆς ὁποίας κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν τῶν Περσῶν συνείχετο ἡ διαρκὴς ὕπαρξις τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἐνταῦθα δ' εὗρε προσέτι καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῶν θησαυρῶν τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, διὰ τῶν ὁποίων τὴν μετακόμισιν ἐχρειάσθησαν 3 χιλ. κάμηλοι καὶ πλῆθος ἡμιόνων.

Καταλιπὼν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος τὴν Περσέπολιν μετὰ τετράμηνον αὐτόθι διατριβὴν ἀνέζευξεν εἰς *Μηδίαν*, ὅπου ἤλπιζε νὰ εὕρῃ τὸν Δαρεῖον. Ἀλλὰ μαθὼν καθ' ὁδὸν ὅτι οὗτος ἀνεχώρησε διὰ *τῶν Κασπίων πυλῶν* βορειότερον μετὰ τῶν θησαυρῶν τῆς Μηδίας καὶ εὐαρίθμου στρατοῦ συγκειμένου ἐκ Περσῶν καὶ μισθοφόρων Ἑλλήνων ἀπεφάσισεν ἀπὸ τῶν Ἐκβατάνων, ὅπου κατέλιπεν ὅσους ἐν Σούσοις καὶ ἐν Περσεπόλει ἐκυρίευσε θησαυροὺς ἐπιστήσας φύλακα τούτων τὸν *Ἅρπαλον*, νὰ σπεύσῃ κατόπιν ἐκείνου. Μετὰ ἑνδεκαήμερον δὲ συντονωτάτην ὁδοιπορίαν ἀφιχθεὶς εἰς *Ῥάγας* ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι ὁ Δαρεῖος προέβη διὰ τῶν εἰρημένων πυλῶν εἰς *Βακτριανὴν* νὰ ἐπιτρέψῃ ἐνταῦθα εἰς τὸν κεκμηκότα στρατόν του μικρὰν ἀνάπαυλαν.

Ἐν τούτῳ δὲ ὁ καταδιωκόμενος βασιλεύς, ὅστις κατὰ τέσσαρας ἡμέρας εἶχε προλάβῃ τῆς ὁδοῦ, συγκαλέσας εἰς συμβούλιον τοὺς μεγιστᾶνας τῆς συνοδίας του ἔδειξεν ὅτι ἤθελε μένων νὰγωνισθῇ καὶ τὸν τελευταῖον περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θρόνου του ἀγῶνα. Ἀλλ' ὀλίγοι μόνον καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ *Ἀρτάβαζος* ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ θυσιάσωσι τὴν ζωήν των ὑπὲρ αὐτοῦ· οἱ δὲ λοιποὶ εἴτε ἀπεδειλίασαν εἴτε διεφθάρησαν ὑπὸ τοῦ *Βήσσου* σατράπου τῆς Βακτριανῆς, ὅστις διενοήθη νὰ συλλάβῃ τὸν βασιλέα καὶ διὰ τῆς παραδόσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀρχὴν μέρους τινὸς τῆς Ἀσίας. Οὕτω δὲ οὗτος διανοηθεὶς τὴν ἀκόλουθον νύκτα συνέλαβε τὸν *Δαρεῖον*, δεδεμένον τὸν ἔφερεν ἐφ' ἁμάξης καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ πολλῶν Βακτρίων ἀκολούθων ἔσπευσε πορρωτέρω, ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ Πέρσαι καὶ οἱ Ἕλληνες ὑποχωροῦντες εἰς τὴν ὑπεροχὴν ἐκείνων ἔφυγον δι' ἄλλης ὁδοῦ. Ἅμα δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἔμαθε ταῦτα παρά τινων φυγάδων, οἵτινες προσῆλθον ἐξαιτούμενοι τὴν χάριν του, εὐθὺς ἐκλέξας τοὺς εὐζωνοτέρους τῶν στρατιωτῶν του ἐπεχείρησεν ὁδοιπορῶν ἡμέραν καὶ νύκτα νὰ προφθάσῃ τοὺς προδότας. Μόνον δὲ *μετὰ 60 ἀνδρῶν*, οἵτινες ἐδυνήθησαν νὰντίσχωσιν εἰς ταύτην τὴν ὑπερβολὴν σύντονον καταδίωξιν, κατέφθασε τὴν βασιλικὴν ἅμαξαν, εὗρεν ὅμως τὸν βασιλικὸν ἀντίπαλόν του ἄρτι *τεθνηκότα* ἐκ τῶν πληγῶν, τὰς ὁποίας οἱ περὶ τὸν Βῆσσον ἐπήνεγκον αὐτῷ ἀπανθρώπως καθ' ἣν στιγμὴν παρετήρησαν τοὺς

διώκτας πλησιάζοντας καὶ ἠθέλησαν νὰ σώσωσι μόνον ἑαυτοὺς ἐπὶ ταχυπόδων ἵππων. Δακρύσας δὲ ἐνταῦθα ὁ φιλάνθρωπος δορυκτήτωρ ἐκάλυψε διὰ τῆς χλαμύδος του τὸν νεκρὸν καὶ διέταξε νὰ παχθῇ εἰς Περσέπολιν καὶ κατατεθῇ ἐν τοῖς βασιλικοῖς μνημείοις.

§ 276. **Ὑποταγὴ Παρθιαίας, Ὑρκανίας, Μάρδης, συνωμοσία κατ' Ἀλεξάνδρου, θάνατος Φιλώτα καὶ Παρμενίωνος (330).** Ἡ κατάκτησις τοῦ Περσικοῦ κράτους δὲν ἦτο ἔτι πλήρης. Αἱ *βορειοδυτικαὶ αὐτοῦ ἐπαρχίαι* κατείχοντο εἰσέτι ὑπὸ ἰδίων σατραπῶν· τὴν *Παρθιαίαν* καὶ *Ὑρκανίαν* ὑπέταξαν νῦν οἱ στρατηγοὶ *Παρμενίων καὶ Κοῖνος*, αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξανδρος κατέβαλε τοὺς νομιζομένους ἀνικήτους *Μάρδους* παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ οἱ *Ἄρειοι* παρεδόθησαν ἑκουσίως. Ἐν τούτοις ὁ βασιλοκτόνος Βῆσσος λαβὼν ἐν Βακτριανῇ τὸ ὄνομα τοῦ *Ἀρταξέρξου Δ'* ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Ἀσίας καὶ συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν δυνάμεις ἱκανάς. Ὧν δ' ἕτοιμος ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ὁρμήσῃ κατ' αὐτοῦ ἔμαθεν αἴφνης τὴν ἀπόστασιν *τοῦ τῶν Ἀρείων σατράπου Σατιβαρζάνου*, τὴν ὁποίαν ἔδει χάριν ἐξασφαλίσεως τῶν νώτων αὐτοῦ νὰ καταστείλῃ ἀμέσως. Ἀλλ' ἅμα τούτου κατορθωθέντος, ἐπῆλθεν ἄλλο σπουδαιότερον πρόσκομμα, ἡ ἀνακαλυφθεῖσα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου *συνωμοσία*, ἥτις προήγγελλε τὴν ἐν τῷ στρατῷ ὑπάρχουσαν δυσαρέστησιν. Πρωτουργὸς δὲ τῆς συνωμοσίας ταύτης ἦτο Μακεδών τις τοὔνομα *Δίμνος*· οὗτος παρεκίνησε κατὰ πρῶτον ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τῆς πράξεως φίλον του τινὰ *Νικόμαχον*, ὅστις δὲν ἐδέχθη, ἀλλ' ἀπεκάλυψε τὴν ἐπιβουλὴν πρὸς τὸν ἀδελφόν του *Κεβαλῖνον*. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἔσπευσε πρὸς τὸν *Φιλώταν* παρακαλῶν αὐτὸν νὰναγγείλῃ τὸ πρᾶγμα τάχιστα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον· ὁ δὲ καίπερ δὶς ὑπομνησθεὶς οὐδὲν τῷ Ἀλεξάνδρῳ εἶπεν. Τότε δὲ ὁ Κεβαλῖνος εἰσαχθεὶς δι' ἄλλων εἰς τὸν Ἀλέξανδρον κατεμήνυσεν αὐτὸς ἀπ' εὐθείας τὴν τεκταινομένην πρᾶξιν καὶ ὡμολόγησε προσέτι ὅτι πρό τινων ἤδη ἡμερῶν τὴν εἶχε καταγγείλῃ εἰς τὸν Φιλώταν. Καὶ τοῦτο μὲν παρώξυνε σφόδρα τὸν βασιλέα, τὸν ἐτάραξε δ' ἔτι μᾶλλον ἡ περίπτωσις ὅτι ὁ Δίμνος, τοῦ ὁποίου τὴν σύλληψιν διέταξεν εὐθύς, αὐτοχειριασθεὶς κατέλιπεν ἀνεξέλεγκτον τὴν ἐπιβουλήν. Ἀκολούθως ὅμως κατηγορηθεὶς ὁ *Φιλώτας* υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος ὡς συνένοχος ἐνώπιον στρατιωτικοῦ δικαστηρίου *κατεδικάσθη εἰς θάνατον*· ἡ δὲ καταδίκη αὐτοῦ συνεπέσυρε καὶ τὴν τοῦ γηραιοῦ πατρός του καίπερ ἀνεξελέγκτου καὶ διατελοῦντος τότε ἐν Ἐκβατάνοις. Οἱ ἀποδοκιμάσαντες δὲ τὰ πραχθέντα στρατιωτικοὶ ἀνήγγειλαν τὴν δυσαρέστησίν των εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλ' αἱ ἐπιστολαὶ αὐτῶν περιέπεσον εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις πρὸς

ποινὴν τοὺς ἐχώρισεν ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ ἐσχημάτισεν ἐνταῦθα τὸ *τάγμα τῶν ἀτάκτων*. Θέλων δὲ νὰ σχολήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν στρατὸν ὡδήγησεν αὐτὸν πρὸς τοὺς *Ἀριάσπας ἢ Εὐεργέτας καλουμένους* καὶ ἐφεξῆς πρὸς τοὺς *Ἀραχωσίους* καὶ τοὺς *Παροπανισάδας* κατοίκους τοῦ νῦν Ἀφγανιστάν, οἵτινες ἐδέξαντο αὐτὸν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως.

§ 277. **Ὑποταγὴ τῆς μέχρις Ἰαξάρτου (Τανάϊδος) χώρας, Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐσχάτη (329-327).** Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Παροπανισαδῶν παραχειμασίαν αὐτοῦ ἵδρυσε πλησίον τῆς εἰς τὴν Μηδικὴν φερούσης ὁδοῦ τοῦ Παροπανίσου νέαν ἄλλην *Ἀλεξάνδρειαν*, ὅπου κατέλιπεν *ἑπτακισχιλίους Μακεδόνας*, ἐπεχείρησεν ἅμα τοῦ ἔαρος φανέντος (329) τὴν τολμηρὰν διὰ τοῦ ὄρους ἐκείνου ὑπέρβασιν καὶ μετὰ πολλὰς κακουχίας ἔφθασε τέλος εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Βακτρίας, ἥτις ἀμαχητὶ *μέχρι τοῦ Ὤξου* ὑπετάχθη· διότι ὁ Βῆσσος, ὅστις μέχρι τοῦδε ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἐξησφαλισμένον διὰ τοῦ ὀρεινοῦ χαρακώματος, ἅμα μαθὼν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τὸ διεπέρασε μετὰ σπουδῆς διέβη διὰ τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ εἰς τὴν *Σογδιανήν*, ὅπου ὅμως καὶ ὁ Ἀλέξανδρος παρὰ πόδας τὸν ἠκολούθησεν. Ἡ ἐμφάνισις δὲ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπωτάτην ταύτην μεθόριον χώραν κατέπληξε τὸν Βῆσσον· διὸ οἱ περὶ τοῦτον ἡγεμόνες θεωροῦντες ἀδύνατον πᾶσαν περαιτέρω ἀντίστασιν, συλλαβόντες αὐτὸν ἀπήγαγον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις τούτους μὲν ἐβράβευσε δι' ἀξιολόγων δωρεῶν, τὸν δὲ συλληφθέντα παρέδωκεν εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ φονευθέντος Δαρείου καὶ εἰς τοὺς ἄλλους συγγενεῖς του ἵνα τὸν τιμωρήσωσι κατὰ τοὺς ἐγχωρίους νόμους. Μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῆς Σογδιανῆς ἔκτισε παρὰ τὸν *Ἰαξάρτην* κληθέντα καὶ *Τάναϊν*, ὡς βορειότατον μεθόριον τὴν *ἐσχάτην Ἀλεξάνδρειαν*· ἀποτυχὼν δ' ἐν τῇ κατὰ τῶν πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου περιπλανωμένων Σκυθῶν ἐπιχειρηθείσῃ ἐκστρατείᾳ ἀπέβαλε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος του περαιτέρω πρὸς ἄρκτον.

§ 278. **Ἀπόπειρα συγχωνεύσεως Ἑλληνικοῦ καὶ Ἀσιατικοῦ βίου, δυσαρέστησις Μακεδόνων, φόνος Κλείτου καὶ ἄλλων.** Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς *Σογδιανῆς* συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τοῦ ἀπεράντου Περσικοῦ κράτους ἀποτελεσθεῖσα ἐν χρόνῳ ἑπτὰ ἐτῶν (334-327) μετὰ δυνάμεων σχετικῶς πρὸς τοὺς ἀνταγωνισθέντας λίαν εὐαρίθμων. Τὴν ἐπ' αὐτοῦ δὲ κυριότητά του ἐξησφάλισεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀποφεύγων ὅσον οἷόν τε νὰ δείξῃ ἐπαισθητὴν τὴν μεταβολὴν σεβόμενος καὶ ἀποκαθιστῶν πανταχοῦ τοὺς νόμους, τὰς θρησκείας, τὰ ἤθη καὶ ἐν γένει τὴν ἐθνότητα τῶν παντοδαπῶν λαῶν, μετριάζων τὰ βάρη αὐτῶν, τιμωρῶν τὰς καταπιέσεις καὶ καταλείπων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς σατράπας εἰς τὰ ἀξιώματά των,

καθ' ὑπαγόρευσιν δὲ μόνον τῆς ἀνάγκης ἀφίνων κατόπιν Μακεδόνας πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ ἀφαιρῶν ἀπὸ τῶν σατραπῶν τὴν στρατιωτικὴν ἀρχηγίαν. Οὕτω δὲ τὸ βασίλειον ὑπὸ πολυειδεῖς ὠφελείας μετέβαλε μόνον τὴν κυριαρχίαν.—Ἐξ ἐναντίας ὅμως μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Μακεδόνων του ἀνοίγετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μεγαλείτερον χάσμα. Αἱ ταχεῖαι νῖκαι καὶ αἱ ὑπὲρ πᾶσαν προσδοκίαν ἐπιτυχίαι αὐτῶν ὑπέθαλψαν ὅπερ οὗτος ἐξ ἀρχῆς συνέλαβε μεγαλουργὸν βούλευμα, τὸ τῆς *συγχωνεύσεως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ καὶ Ἀσιατικοῦ βίου* ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ στηριχθῇ ὁ νέος θρόνος εἰς ἄλλην ἀσφαλεστέραν καὶ μονιμωτέραν βάσιν παρὰ ταύτην. Πρὸς τελείαν δ' ἐπιτυχίαν τοῦ περὶ οὗ λόγος βουλεύματος ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε νὰποφεύγῃ τὴν διὰ τῆς βίας εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς τύπους ὑπαγωγὴν τῶν ἀρχῆθεν ὑφισταμένων σχέσεων καὶ προλήψεων τῶν Ἀσιατικῶν ἐθνῶν καὶ ὅτι ὤφειλε νὰφήσῃ εἰς τὸ πλαστουργὸν Ἑλληνικὸν πνεῦμα τὴν κατὰ μικρὸν ἔσωθεν μεταβολήν. Ἐνταῦθεν ἄρα ἡ σπουδὴ αὐτοῦ τοῦ νὰ προσεγγίζῃ εἰς τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας μετὰ τῆς δυνατῆς ἐμπιστοσύνης καὶ φιλανθρωπίας, ὥστε νὰ λησμονήσωσι τὸν νικητήν. Ἐν τῇ σπουδῇ δὲ ἤδη ταύτῃ πολλοὶ τῶν Μακεδόνων στρατηγῶν καὶ προκρίτων, οἵτινες προετίμων τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ αὐστηροῦ δικαιώματος τῆς δορυκτησίας, εἶδον ἐξ ἀρχῆς δυσαρέστως τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν ἀξιώσεών των. Ἀλλ' ὅμως τὰ μεγάλα πλούτη, τῶν ὁποίων οὗτοι ἀπέλαυον διὰ τῆς ἀκράτου ἐλευθεριότητος τοῦ Ἀλεξάνδρου μὴ ἀμελοῦντος οὐδὲ τῶν ἐλαχίστων στρατιωτῶν, καὶ αἱ ἡδοναί, τὰς ὁποίας ὁ δι' αὐτοῦ ἀνοιχθεὶς νέος βίος τοῖς προσέφερε καὶ εἰς τῶν ὁποίων τὸ πέλαγος πολλοὶ μετὰ τῆς ἐμφύτου εἰς τοὺς Μακεδόνας ὁρμῆς ἐβυθίσθησαν, ἐφαίνοντο ὅτι ἀπέτρεπον καὶ καθίστων ἀδικαιολόγητα τὰ φανερὰ παράπονα. Ἀφοῦ ὅμως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου τὸ σύνολον τῶν βασιλικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων περιῆλθεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ νῦν οὗτος θέλων νὰ προσηλώσῃ τοὺς Ἀσιάτας ἔτι στερεώτερον εἰς τὴν δυναστείαν του μετεχειρίζετο τοὺς μεγιστᾶνας αὐτῶν πάντη ἰσοτίμως μὲ τοὺς Μακεδόνας του καὶ ἵνα συμμορφωθῇ μὲ τὰς προλήψεις αὐτῶν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ παραδεχθῇ τὸν εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς συνήθη τύπον τῆς *προσκυνήσεως* ἐμφαίνοντα κατ' αὐτοὺς τὴν ἐπίγειον μεγαλειότητα καὶ αὐτὸν τὸν Μακεδονικὸν ἱματισμὸν νὰνταλλάξῃ διὰ τοῦ Ἀσιατικοῦ, ἔκτοτε πλέον οἱ περὶ αὐτὸν ἤρξαντο νὰ δεικνύωνται ἀπηλλοτριωμένοι πρὸς αὐτόν. Ἔκτοτε ἐγεννήθησαν εἰς τὴν καρδίαν τῶν κρειττόνων Μακεδόνων *ἀποστροφή*, *ψυχρότης*, δυσαρέστησις καὶ σχέδια πρὸς ἀπώλειάν του. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον συμπίπτει καὶ ὁ φόνος τοῦ *Κλείτου* ὡς ἐλέγξαντος

τὸν Ἀσιατισμὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τολμήσαντος νὰ εἴπῃ ὅτι ὄχι αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων Μακεδόνων κατώρθωσε τὰς νίκας του. Τότε δὲ ἀνεκαλύφθη καὶ δευτέρα συνωμοσία, ἡ τοῦ *Ἑρμολάου*, ἐν ᾗ καὶ ὁ φιλόσοφος *Καλλισθένης* μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους συμπεριελήφθη ὡς ὕποπτος, διότι πρότερον ἠναντιώθη εἰς τὴν περὶ τῆς ἀποθεώσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου πρότασιν τοῦ *Ἀναξάρχου* καὶ ἀπεποιήθη τὴν μετὰ γονυκλισίας προσκύνησιν αὐτοῦ. Ὅθεν ὥσπερ καὶ ὅλοι οἱ συμμέτοχοι ὑπέστη καὶ οὗτος τὴν θανατικὴν ποινήν.

§ 279. **Ἀποστασία Σπιταμένους, Ῥωξάνη (327).** Εὐθὺς δὲ μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς τὴν *Ἰνδικὴν ἐκστρατείαν* του, διεκωλύθη ὅμως ἕνεκα τῆς ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ *Σπιταμένους* ἐν *Βακτρίᾳ* καὶ *Σογδιανῇ* ὑποκινηθείσης *ἀποστασίας*. Ἀφοῦ δὲ κατέστειλεν αὐτὴν καὶ ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ὡραίαν *Ῥωξάνην* θυγατέρα ἐπιφανοῦς Βακτρίου Ὀξυάρτου προήλασεν εἰς *Ἀλεξάνδρειαν* τὴν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παροπανίσου ἢ Καυκάσου, ἵνα ἐντεῦθεν εἰσβάλῃ εἰς τὴν εἰρημένην ἀπέραντον χώραν.—Ἀλλὰ πρὶν ἢ συνοδεύσωμεν αὐτὸν εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ ἀπωτάτην πορείαν, ὅπου ἡ ἄκρατος φιλοδοξία τὸν ὤθει, ἐπανέλθωμεν ἐν βραχεῖ εἰς τὸ κύριον τῆς ἱστορίας ἡμῶν θέατρον, τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἴδωμεν τί ἐν τῷ μεταξὺ αὐτοῦ συνέβη.

§ 280. **Ἀποστασία Σπάρτης ὑπὸ Ἄγιν (330).** Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην ἠσχολεῖτο εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν ἐνδοτέρων τῆς Περσίας χωρῶν, πολλοὶ ἐν Ἑλλάδι συνέλαβον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐκεῖ ἤθελον ἐξάπαντος συντριφθῆ αἱ δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ὅτι, ὡς εἰκός, ἡ ὥρα τῆς ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας ἀπαλλαγῆς των ἦτο ἐγγύς. Τολμηρότερος δὲ πάντων ὁ νέος τῆς Σπάρτης βασιλεὺς *Ἄγις Γ'*, ὅστις ἤδη μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην ὑπὸ τοῦ Δαρείου διὰ χρημάτων καὶ πλοίων ὑποστηριχθεὶς εἶχεν ἐπιχειρήσῃ μετὰ *ὀκτακισχιλίων μισθοφόρων* Ἑλλήνων τῶν μὲν δραπετευσάντων, τῶν δὲ φυγαδευθέντων ἐκ τῆς Ἀσίας εὐτυχῆ τινὰ εἰς *Κρήτην* ἐκστρατείαν, ἐστοχάσθη εὔκαιρον νὰποπειραθῇ ἀπὸ τοῦδε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τοῦτο ἐνισχύθη ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς ἄρτι ἐν Θράκῃ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου *Μέμνονα* ἐκραγείσης στάσεως, ἥτις εἶχεν ἑλκύσῃ ὅλην τοῦ Ἀντιπάτρου τὴν προσοχήν. Σχεδὸν ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι καί τινες ὁμοφρονοῦντες πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ ἠνώθησαν μετὰ τῆς Σπάρτης. Πάραυτα δ' ὁ *Ἄγις* εἶδεν ἑαυτὸν ἀρχηγὸν στρατοῦ κραταιοῦ συνισταμένου ἐκ δισμυρίων πεζῶν καὶ δισχιλίων ἱππέων. Ἀλλὰ καὶ οἱ *Θεσσαλοὶ* καὶ οἱ *Αἰτωλοὶ* ἦσαν ἕτοιμοι νὰ συμπράξωσι· μόνον δ' αἱ Ἀθῆναι ἔμειναν

ἥσυχοι ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτοὺς ἰδίως εὐμενοῦς καὶ φιλόφρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου πολιτεύσεως καθόσον πρὸ ὀλίγου τότε εἶχον λάβῃ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἁρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν ἐκ τῶν ἐν Σούσοις λαφύρων, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ *Δημοσθένης* δὲν ἐτόλμησε νὰ προτρέψῃ εἰς τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης κοινοπραγίαν. Ἀλλ' ὅμως ὁ *Ἀντίπατρος*, ὅστις ἐθεώρησε τὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων πολὺ σπουδαιότερον ἢ τὴν ἀπόστασιν τῆς Θράκης, συνομολογήσας μετὰ τοῦ Μέμνονος ὅσον ἔνεστι ἐπωφελῆ εἰρήνην ἔσπευσεν ἀμέσως μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως εἰς *Πελοπόννησον*, ὅπου ὁ Ἄγις κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἐπολιόρκει τὴν *Μεγαλόπολιν*, ἥτις μόνη ἠθέλησε νὰ μείνῃ πιστὴ εἰς τὴν Μακεδονικὴν συμμαχίαν. Πλησίον τῆς πόλεως ταύτης συνεκροτήθη τὸ θέρος τοῦ 330 ἔτους μάχη κρατερά, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιᾶται ἐπολέμησαν μὲν ἀξίως τῆς ἀρχαίας αὐτῶν πολεμικῆς δόξης καὶ ἐπήνεγκον ζημίαν μεγίστην εἰς τὸν σχεδὸν διπλάσιον Μακεδονικὸν στρατόν, ἠττήθησαν ὅμως ἦτταν τελείαν. Ἔπεσε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἄγις μαχόμενος ἡρωϊκῶς καὶ μετ' αὐτοῦ ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπὶς ἐλευθερώσεως. Ὁ Ἀντίπατρος ἐπέτρεψεν ἀκολούθως τὴν περὶ τῆς ἐγκληματικῆς πράξεως τῶν Σπαρτιατῶν ἀπόφασιν εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ συναθροισθέντας Ἕλληνας. Οὗτοι ὅμως παρέπεμψαν αὐτοὺς εἰς τὸν Ἀλέξανδρον· ὅθεν ἀφοῦ ὁ Ἀντίπατρος ἔλαβε *πεντήκοντα ὁμήρους* ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων οἴκων τῆς Σπάρτης, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπέστειλαν πρεσβείαν τινὰ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἵν' ἀναγγείλωσι τὴν ὑποταγήν των καὶ ἐξαιτήσωνται συγγνώμην. Ἡ Σπάρτη ἔτυχεν αὐτῆς· μόνοι δὲ οἱ *Ἀχαιοὶ* καὶ οἱ *Αἰτωλοὶ* ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσωσιν *ἑκατὸν καὶ εἴκοσι τάλαντα* εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἕνεκα τῶν ὁποίων αὕτη ὑπέστη ἐκ τοῦ πολέμου ζημιῶν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης οἱ Ἕλληνες διήγαγον ἡσύχως καὶ ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς περαιτέρω ἐπιχειρήσεις του ἔλαβεν οὐ μικρᾶς ἐπικουρίας ἐκ τῆς Ἑλλάδος.

§ 281. **Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν (327-326).** Ἡ ἀκόρεστος φιλοδοξία τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ φυσικὴ αὐτοῦ πρὸς πόλεμον καὶ κατακτήσεις ῥοπὴ προεκάλεσαν τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκστρατείαν του εἰς τὴν *Ἰνδικὴν* χώραν τοῦ πλούτου καὶ θαυμασίων μυθικῶν παραδόσεων, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἔτι Εὐρωπαῖος στρατηγὸς εἶχε πατήσῃ. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 327 ἔτους ὑπερβαλὼν τὸν Παροπάνισον μετὰ *12 μυριάδων μαχητῶν*, τῶν ὁποίων τὸν πυρῆνα ἀπετέλουν οἱ Μακεδόνες, κατήντησεν, ὡς προείρηται, εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐν *Παροπανισάδαις* πρότερον κτισθεῖσαν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐντεῦθεν δὲ πρὸς τὰ βόρεια τῆς Ἰνδικῆς βαδίζων τὸν μὲν *Ἡφαιστίωνα* καὶ τὸν *Περδίκκαν* ἀναλαβόντας μέρος τοῦ στρατοῦ διέταξε νὰ καταλάβωσι

τὰς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ *Κωφῆνος* πόλεις καὶ ἀπευθυνθῶσι πρὸς τὸν Ἰνδόν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς κυριωτέρας δυνάμεως ἐτράπη πρὸς τὸν *Χοάσπην* (τὸν παρ' Ἀρριανῷ *Χόην*), ὅπου ἀπήντησε πολλὰ μάχιμα ἔθνη, οἷον τοὺς *Ἀσπασίους*, *Γουραίους*, *Ἀσσακηνοὺς* κλ. καὶ διὰ συνεχῶν πολέμων, ἐν οἷς πολλάκις ἐξέθετο τὴν ζωήν του εἰς κίνδυνον, κατώρθωσε, διαρκοῦντος τοῦ θέρους, νὰ κυριεύσῃ τὴν μεταξὺ τοῦ Κωφῆνος καὶ τοῦ Ἰνδοῦ χώραν. Ἀκολούθως δὲ διὰ σχεδιῶν κατασκευασθεισῶν ἐπίτηδες ἔπλευσε τὸν *Ἰνδὸν* πρὸς τὰ κάτω μέχρι τῆς γεφύρας, δ' ἧς ὁ Ἡφαιστίων καὶ ὁ Περδίκκας προλαβόντες εἶχον ἤδη ζεύξη τὸν ποταμὸν (πλησίον τοῦ νῦν Ἀττόκ), καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος τοῦ προσεχοῦς ἔτους (326), ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεσκέφθη τὴν κατὰ μυθικὰς παραδόσεις ὑπὸ τοῦ Διονύσου ἢ Βάκχου κτισθεῖσαν πόλιν Νῦσαν, κειμένην παρὰ τὴν νῦν Νύγξην διέβη τέλος τὸν Ἰνδὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οὕτω λεγομένην *Πενταποταμίαν* (Πεντσιάπ), ἤτοι τὴν ὑπὸ τῶν πέντε τοῦ Ἰνδοῦ παραποταμίων: *Ὑδάσπου*, *Ἀκεσίνου*, *Ὑδραώτου*, *Ὑφάσιος* καὶ *Ζαράδρου* διαρρεομένην χώραν.

Ταξίλης, *Πῶρος*. Πέραν τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Ἰνδοῦ ὄχθης ἤρχετο ἡ ἐπικράτεια τοῦ *Ταξίλου*, μεθ' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε συνενοηθῆ προηγουμένως, καὶ ὅστις ἤδη σπεύσας εἰς προϋπάντησιν παρέδωκεν αὐτῷ ἑαυτὸν καὶ τὸ βασίλειόν του ἐν πομπῇ ἐνώπιον τῆς μητροπόλεώς του τῶν *Ταξίλων*. Ἀνταμείψας δὲ τοῦτον ἐλευθερίως ὁ Ἀλέξανδρος ἕνεκα τῆς προθύμου ὑποταγῆς του καὶ λαβὼν ἱκανὴν ἐντεῦθεν ἐπικουρίαν, ἐστράτευσε τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατὰ τοῦ κραταιοῦ βασιλέως *Πώρου* ἀντιζήλου τοῦ Ταξίλου, οὗτινος τὸ βασίλειον ἔκειτο ὑπὲρ τὸν Ὑδάσπην καὶ ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Ὑδραώτου. Φθάσας δὲ εἰς τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον, εὗρε παρατεταγμένον ἤδη ἐπὶ τῶν ἀντιπέραν ὀχθῶν τὸν ὑπὸ *300 πυργοφόρων ἐλεφάντων* προστατευόμενον στρατὸν τοῦ Ἰνδοῦ βασιλέως. Ἡ διάβασις αὐτοῦ ἐφαίνετο δυσκολωτάτη καὶ ἕνεκα τῆς ἀκριβοῦς φυλάξεως τῶν συνήθων πόρων καὶ διότι οἱ ἀρξάμενοι τότε τροπικοὶ ὑετοὶ εἶχον αὐξήσῃ τὰ ῥεύματά του. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ δι' ἐπιτηδείων στρατηγημάτων ἐξηπάτησε τὸν ἐχθρόν, κατώρθωσεν αὐτὴν τεχνικώτατα εἰς θέσιν ἄλλην ὅπου δὲν προσεδοκᾶτο· ὁ δ' ἐκπλαγεὶς Πῶρος ἀντὶ νὰ προσβάλῃ ἀμέσως τὸν διαπεραιωθέντα ἐχθρὸν ἠρκέσθη νὰ πέμψῃ ἐν τούτῳ μοῖράν τινα τοῦ ἱππικοῦ ὑπὸ τὸν υἱόν του ἵνα ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐπερχομένην Μακεδονικὴν φάλαγγα. Ἀφοῦ δὲ οὗτος ἔπεσε μαχόμενος, τότε κατὰ πρῶτον ὁ Πῶρος προχωρήσας παρέταξε τὸν ἄπειρον αὐτοῦ στρατὸν καὶ τοὺς ἐλέφαντάς του. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐδείχθη ὅτι πλῆθος ἀνεπιτήδειον δὲν δύναται νὰντιστῇ εἰς στρατὸν τακτικὸν ἐμπνεόμενον ὑπὸ αἰσθήματος φιλο-

τιμίας καὶ διοικούμενον ὑπὸ στρατηγοῦ ἐξόχου. Ἐν τῇ ἀμέσῳ γενομένῃ κραταιᾷ συγκρούσει ὁ θρίαμβος τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἦτο οὐδενὸς τῶν προλαβόντων κατώτερος· *δισμύριοι Ἰνδοὶ πεσόντες μετὰ τρισχιλίων ἵππων καὶ ἑκατὸν* ἐλεφάντων ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ὁ δὲ Πῶρος ἐν χρυσῷ θώρακι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐλέφαντός του καθήμενος ἠγωνίσθη μὲν ἐρρωμένως, τρωθεὶς δὲ τὸν δεξιὸν ὦμον ἐτράπη εἰς φυγήν. Καὶ ἐν ᾧ κατεδιώκετο, ὁ Ἀλέξανδρος θέλων νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ γενναίου ἀνδρὸς ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν πρῶτον τὸν Ταξίλην καὶ μετὰ τοῦτον ἐπανελθόντα ἄπρακτον ἄλλον ἐκ παλαιοῦ χρόνου φίλον του ἡγεμόνα, εἰς τὸν ὁποῖον τέλος ὁ τεταλαιπωρημένος βασιλεὺς παρεδόθη. Προσαχθεὶς δὲ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἔτυχεν ἀξιοπρεποῦς δεξιώσεως, πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἐκείνου πῶς ἤθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ, ἀπήντησε «*βασιλικῶς*». Καὶ ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος προσέθετο τί ἄλλο ἐκτὸς τούτου ἐζήτει; εἰς τὸ *βασιλικῶς*, εἶπε, *περιέχονται πάντα*· τότε ὁ γενναῖος νικητὴς ἀπέδωκεν αὐτῷ οὐ μόνον τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν μέχρι τοῦδε κυριότητα τῶν χωρῶν του· ὅθεν ἔκτοτε τὸν εἶχεν εἰς ἅπαντα πιστόν. Οὕτω δὲ μόνον διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν δύο κραταιῶν ἡγεμόνων Ταξίλου καὶ Πώρου ἐν τῇ κυριότητι αὐτῶν καὶ διὰ τῆς αὐξήσεως μάλιστα τῆς τοῦ δευτέρου ἐπικρατείας μέχρι τοῦ Ὑφάσιος ἐθεώρει δυνατὴν τὴν παγίωσιν τῆς ἰσχύος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν τῆς Ἰνδικῆς, ἐνῷ ἄλλως ἡ ἐξακολουθοῦσα μεταξὺ ἀμφοτέρων ζηλοτυπία ἠγγυᾶτο τὴν πίστιν τούτων πρὸς αὐτόν.

Ὑποταγὴ λαῶν τῆς Πενταποταμίας (326), Νίκαια, Βουκεφαλία. Ἀφοῦ δ' ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτισε δύο πόλεις παρὰ τὸν Ὑδάσπην, τὴν *Νίκαιαν* καὶ τὴν *Βουκεφαλίαν*, τὴν μὲν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τῶν Ἰνδῶν νίκης του, τὴν δὲ πρὸς ἀπαθανάτισιν τοῦ συναγωνιστοῦ ἵππου του, ὅστις ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα διὰ γῆρας ὑπέρπονος γενόμενος καὶ διέταξε συγχρόνως τὴν κατάρτισιν Ἰνδικοῦ στόλου, διεύθυνε τὴν πορείαν του εἰς τὴν κατ' ἄρκτον ὀρεινὴν χώραν σπεύδων νὰ καθυποτάξῃ τὰ ἔτι ἐλεύθερα ὀρεινὰ ἔθνη τῆς *Πενταποταμίας*. Ὑπερβὰς δὲ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τὸν πλατὺν Ἀκεσῖνον, παρὰ τὸν ὁποῖον ἔκτισε καὶ ἄλλην Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὑποτάξας τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ὑδραώτου, κατήντησε διὰ τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰς τὴν χώραν τῶν οὕτω λεγομένων αὐτονόμων *Ἰνδῶν: Καθαίων, Ὀξυδρακῶν, Μαλλῶν* κλ., ὅπου εὗρε μεγάλην ἀντίστασιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ πολέμους φονικούς, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ὀχυρᾶς καὶ πολυανθρώπου πόλεως τῶν *Σαγγάλων*, ἐν ᾗ ὑπὲρ τοὺς 1100 Μακεδόνας ἐπληγώθησαν βαρέως.

Προέλασις Ἀλεξάνδρου μέχρις Ὑφάσιος (326). Ἀφικόμενος δὲ

εἰς τὸν *Ὕφασιν*, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ τέρμα τῆς Πενταποταμίας καὶ λαβὼν αὐτόθι πληροφορίας εὐαρέστους περὶ τῆς ἐνδοτέρας Ἰνδικῆς καὶ ἰδίως περὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ πολιτεύματος τῶν τοῦ Γάγγου χωρῶν ἠσθάνθη ἐπιθυμίαν ἀκράτητον τοῦ νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς θαυμασίας ταύτης χώρας. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν οἱ Μακεδόνες ἠρνήθησαν ἐνταῦθα νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι· διότι εἶχον ἀποκάμη ἐκ τῶν ἀδιακόπων ἀγώνων καὶ τῶν μεγάλων ταλαιπωριῶν, ἃς μέχρι τοῦδε ὑπέστησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἐπέμενεν ἰσχυρῶς εἰς τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ καὶ οὔτε ἡ ἔμφρων καὶ μετὰ παρρησίας ἀντιπαράστασις τοῦ πιστοῦ καὶ γηραιοῦ στρατηγοῦ Κοίνου, ὅστις ἐκίνησεν ὅλων τῶν περιεστώτων τὰ δάκρυα, ἐδυνήθη νὰ τὸν μεταπείσῃ. Μετὰ ταῦτα δ' ἀνεχώρησεν εἰς τὴν σκηνήν του καὶ δὲν ἐφάνη τρεῖς ὁλοκλήρους ἡμέρας ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἐκεῖνοι ἤθελον μεταβάλη γνώμην. Ἰδὼν δὲ ὅτι τὸ μέσον τοῦτο δὲν ἐτελεσφόρησε τὴν τετάρτην ἡμέραν τέλος ἀπεφάσισε νὰ θύσῃ εἰς τοὺς θεοὺς διὰ τὴν μέλλουσαν δῆθεν τοῦ Ὑφάσιος διάβασιν, καὶ ἐπειδὴ τὰ σημεῖα δὲν ἦσαν αἴσια, ἐφάνη ὅτι ὑπετάσσετο ὄχι εἰς τῶν στρατιωτῶν, ἀλλ' εἰς τῶν θεῶν τὴν θέλησιν· ὅθεν πλήρεις ἀγαλλιάσεως οἱ στρατιῶται ἔτρεχον εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ καὶ τὸν ηὐλόγουν «*ὅτι ἀνίκητος πάντοτε παρὰ μόνων τῶν Μακεδόνων ἔστερξε νὰ νικηθῇ*». Οὕτως ἄρα ὁ Ὕφασις πρὸς νότον καθάπερ ὁ Ἰαξάρτης πρότερον πρὸς ἄρκτον ἐγένετο τὸ ὅριον τῶν δορυκτησιῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἀκολούθως, ἀφοῦ πρὸς δήλωσιν τοῦ μέχρι τίνος τόπου νικῶν προέβη διέταξε νὰ κατασκευασθῶσι *δώδεκα πυργοειδεῖς βωμοί*, ἐπεχείρησε κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 326 τὴν ἐπάνοδον διὰ φιλικῆς χώρας πρὸς τὸν Ὑδάσπην, ὅπου τὸν ἐν τῷ μεταξὺ κατασκευασθέντα στόλον ἐκ *2,000 ὡς ἔγγιστα σκαφῶν* ἐξήρτυσεν ἤδη ἐντελῶς μεταχειρισθεὶς ὡς πληρώματα τοὺς ἐν τῷ στρατῷ εὑρισκομένους ἐπιτηδείους πρὸς τοῦτο ἄνδρας κατὰ τὸ πλεῖστον *Φοίνικας, Αἰγυπτίους, Κυπρίους* καὶ *Κᾶρας* καὶ ἀποδείξας ναύαρχον μὲν ἄνδρα ἀξιώτατον τὸν *Νέαρχον*, κυβερνήτην δὲ τὸν *Ὀνησίκριτον*. Προέθετο δὲ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν οὐ μόνον νὰ γνωρίσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ δι' Ἑλληνομακεδονικῶν ἀποικιῶν ὅλον τὸν ῥοῦν τοῦ Ἰνδοῦ, ὥστε οὕτω νὰ καταλίπῃ εἰς τὰ περιοικοῦντα Ἰνδικὰ ἔθνη ἔμμονον τῆς δυνάμεώς του ἐντύπωσιν καὶ σύναμα νὰ εὐκολύνῃ εἰς τὸ μέλλον τὸν σύνδεσμον τῆς Περσίας μετὰ τῆς Ἰνδικῆς.

Κατάπλους τοῦ Ἰνδοῦ (325). Ἐν ᾧ δὲ δύο στρατοὶ ὑπὸ τὸν Κρατερὸν καὶ Ἡφαιστίωνα προϋχώρουν τὰ νῦν πρὸς τὰς ἀνωτέρω ὄχθας τοῦ Ὑδάσπου, ὁ Ἀλέξανδρος ἐμβιβασθεὶς μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς εἰς τὸν στόλον ἀφίκετο τὴν πέμπτην ἡμέραν εἰς τὴν *σύρροιαν* τοῦ εἰ-

ρημένου ποταμοῦ καὶ τοῦ Ἀκεσίνου καὶ διέπλευσεν αὐτὸν ὄχι ἀκινδύνως καὶ ἀζημίως. Ἀποβὰς δ' ἐνταῦθα εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ μαχιμωτάτου ἔθνους τῶν Μαλλῶν καὶ ἐκυρίευσε μὲν πολλὰς αὐτῶν πόλεις ἐξ ἐφόδου, κατὰ τὴν ἅλωσιν ὅμως τῆς ὀχυρᾶς μητροπόλεώς των περιέστη εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, διότι εἰσπηδήσας εἰς τὸ φρούριον πρῶτος ἐξετέθη πολλὴν ὥραν μεμονωμένος εἰς τὰ βέλη τοῦ ἐχθροῦ, ἕως οὗ ὁ *Πευκέστας* καὶ ὁ *Λεοννάτος* ἀναβάντες μετ' οὐ πολὺ ἐδυνήθησαν νὰ τὸν καλύψωσι τρωθέντα ἤδη καὶ χαμαὶ κείμενον διὰ τῶν ἀσπίδων των. Ἐν τούτοις ἡ τολμηρὰ αὕτη πρᾶξις τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ταχεῖα ἅλωσις τῆς ὀχυρᾶς πόλεως συνεπήγαγε τὴν πλήρη καὶ πρόθυμον ὑποταγὴν τῶν Μαλλῶν, τῶν ὁποίων τὸ παράδειγμα ἠκολούθησαν οὐ μόνον οἱ ἀνδρεῖοι Ὀξυδράκαι ἀλλὰ καὶ πολλὰ ὅμορα ἔθνη διὰ πρεσβειῶν καὶ πλουσίων δώρων ἐμφανισθέντα. Ἀκολούθως ὁ Ἀλέξανδρος ἔπλευσε διὰ τοῦ Ὑδραώτου εἰς τὸν Ἀκεσίνην καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν τούτου εἰς τὸν Ἰνδὸν ἔκτισεν ἐπώνυμον ἄλλην πόλιν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τοῦ 325 ἔτους ἤρξατο νὰ *καταπλέῃ τὸν κυρίως Ἰνδόν*, ἐν ᾧ ὁ στρατὸς κατὰ γῆν ὑπὸ τὸν *Κρατερὸν* ᾤδευε παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην ἔχων τὴν παραγγελίαν νὰ ὑποτάσσῃ τὰ ἐναντιούμενα ἔθνη. Ἡ στρατεία οὕτω προήχθη ἄνευ οὐδενὸς κωλύματος μέχρι τῆς χώρας τῶν *Σόγδων*, τῶν ὁποίων ἡ μητρόπολις μετεβλήθη εἰς *Σογδιανὴν Ἀλεξάνδρειαν* καὶ ἐγένετο ἡ καθέδρα τῆς τοῦ κατωτέρου Ἰνδοῦ σατραπείας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἤλπισεν, ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἤθελον σπεύσῃ οἱ τῆς κάτω Ἰνδικῆς ἡγεμόνες, ὧν οἱ ὀνομαστότεροι ἦσαν, ὁ *Μουσικανός*, ὁ *Ὀξυκανὸς* καὶ ὁ *Σάμβος*, νὰ τῷ προσφέρωσι τὴν ὑποταγήν των. Ἐξεναντίας ὅμως ἕνεκα τῆς ἰσχύος τῶν *Βραχμάνων*, οἵτινες ἐκεῖ ἐδέσποζον τῶν τε ἡγεμόνων καὶ τῶν κατοίκων καὶ πᾶν ξένον ἐθεωρεῖτο μετὰ δυσπιστίας καὶ περιφρονήσεως, εὗρε πανταχοῦ σπουδαίαν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν αὐτοστρατηγῶν καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου ἰδίως διὰ τῆς *ἀνασταυρώσεως πολλῶν Βραχμάνων* ἐδυνήθη νὰ ὑπερνικήσῃ. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐπάνοδόν του εἰς τὴν εἰρημένην Σογδινὴν Ἀλεξάνδρειαν πέμψας τὸ τρίτον μέρος τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Κρατερὸν κατὰ γῆν εἰς τὴν Περσίαν πρὸς καταστολὴν τῶν ἐν τῷ μεταξὺ αὐτόθι ἀναφυεισῶν ἀταξιῶν καὶ ταραχῶν, αὐτὸς ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν τοῦ Ἰνδοῦ σπεύδων νὰ καταλάβῃ τὸ ὑπὸ τῶν στομίων τοῦ ποταμοῦ τούτου σχηματιζόμενον *Δέλτα*, ὡς θέσιν ἐπιτηδείαν πρὸς τὴν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἐθνῶν καὶ σύναμα πρὸς διατήρησιν τῆς ἀκωλύτου συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν χωρῶν τοῦ Γάγγου καὶ τοῦ λοιποῦ κράτους του. Εἰς πραγματοποίησιν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου βουλεύματός του ἐξελέ-

ξατο τὴν πόλιν *Πάταλα*, κειμένην ἐκεῖ ὅπου ὁ ποταμὸς σχηματίζει τὸ εἰρημένον Δέλτα, τὴν ὠχύρωσεν ἐπιμελῶς καὶ περιεποίησεν αὐτῇ ὅσα μέσα ἐδύναντο νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ταχεῖαν ἀκμήν της. Ἐφεξῆς δ' ἀπεφάσισε νὰ ἐξετάσῃ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰνδοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν κατέπλευσε τὸν δεξιὸν ἐκείνου βραχίονα καὶ ἀφίκετο τέλος διὰ πολλῶν κινδύνων εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος τὸν *Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν* μέχρι τῆς νήσου, ἣν ὁ Ἀρριανὸς ὀνομάζει *Κιλλουτάν*· ἔπειτα δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν Πατάλων ὁρμώμενος ἐξήτασε καὶ τὸν δεύτερον τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος πλοῦν καὶ τότε μετὰ τὴν διπλῆν ταύτην ἔρευναν ἐπιτρέψας εἰς τὸν Νέαρχον τὴν κυβέρνησιν τοῦ στόλου, ἵνα ἐκ τῶν βραχιόνων ἐκείνων πλεύσῃ πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ εἶτα εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος, αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ κατὰ ξηρὰν *διὰ τῆς Γεδρωσίας*.

§ 282. **Ἐπάνοδος εἰς Περσίαν καὶ θάνατος Ἀλεξάνδρου (325-323).** Τὴν διὰ τῆς Γεδρωσίας δυσχερῆ καὶ ἐπικίνδυνον ὁδοιπορίαν ἐξελέξατο ὁ Ἀλέξανδρος τοῦτο μὲν ἵνα μὴ ἐγκαταλίπῃ τὴν μεταξὺ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτενῆ χώραν εἰς ἔθνη ἀνυπότακτα, ἅτινα ἐδύναντο νὰ ταράξωσι τὴν συνάφειαν τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν κατακτήσεων, τοῦτο δὲ καὶ κυρίως ἵνα διευκολύνῃ εἰς τὸν παραπλέοντα στόλον τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκτὰς χάριν προμηθείας τροφῶν καὶ ποτίμου ὕδατος. Ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ λοιπὸν ὑπερβὰς διὰ τῆς χώρας τῶν Ἀραβιτῶν τὸ παρακείμενον ὄρος ὑπέταξε τοὺς αὐτόθι οἰκοῦντας μαχίμους Ὠρείτας, μετέβαλε τὴν πρωτεύουσάν των *Ῥαμβακίαν* εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐν *Ὥροις* καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἕδραν νέας σατραπείας, εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ὁποίας κατέλιπε τὸν Λεοννάτον μετὰ μέρους τοῦ στρατοῦ, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν στόλον κατὰ τὴν ἐκεῖ προσόρμισίν του.

Πορεία διὰ τῆς ἀμμώδους ἀκτῆς τῆς Γεδρωσίας. Ἐντεῦθεν δὲ προήλασεν εἰς τὴν κυρίως Γεδρωσίαν καὶ βαδίζων παρὰ τὰς *ἀμμώδεις ἀκτάς*, ὅπου ὑπῆρχον μόνον ἄθλιαί τινες ἰχθυοφάγων καλύβαι, διέταξε νὰνορυχθῶσιν ἐνταῦθα φρέατα καὶ συναχθῶσι πανταχόθεν ζωοτροφίαι χάριν τοῦ στόλου. Ἐν τούτῳ δ' ὅμως τὰ δεινὰ τῆς ὁδοιπορίας ηὐξάνοντο καθ' ἑκάστην, ἡ δ' ἐλάττωσις τῶν τροφίμων γινομένη ἐπὶ μᾶλλον ἐπαισθητὴ ἤρξατο νὰ παραλύῃ τοὺς δεσμοὺς τῆς τάξεως, ὥστε ὅτε μίαν ἡμέραν οἱ στρατιῶται πιεσθέντες ὑπὸ τοῦ λιμοῦ ἐπέπεσον ἐπὶ τῶν ὀλίγων ἐσφραγισμένων ζωοτροφιῶν καὶ τὰς κατανάλωσαν διὰ μιᾶς, ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν τὴν ἀνάγκην αὐτῶν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ φανῇ συγκαταβατικός. Ἀλλ' εἰσέτι προέκειτο τὸ τρομερώτερον τῆς ἐρήμου μέρος, βαθύ τι ἀμμῶδες πέλαγος, ἄνυδρον παντελῶς καὶ ἐστε-

ρημένον πάσης βλαστήσεως. Ἐντεῦθεν πολὺ μέρος τῆς στρατιᾶς μετὰ τῶν ὑποζυγίων ὑπὸ λιμοῦ καὶ δίψης κατατηκόμενον, ὑπὸ φλογεροῦ πνεύματος καὶ κονιορτοῦ πνιγόμενον καὶ εἰς παντοίας περιπίπτον νόσους *ἀπώλετο ὀδυνηρῶς*· ὁ δ' ὅλεθρος ἐφαίνετο καὶ εἰς τοὺς ἐπιζῶντας βέβαιος ὅτε, ἀφανισθέντων ὑπὸ τοῦ ἐπιπνεύσαντος ἀνέμου ὅλων τῶν σημείων τῆς ὁδοῦ, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐγχώριοι ὁδηγοὶ ἠγνόουν ποῦ ἐβάδιζον. Μόνος δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις μετὰ πάντων ὑπέστη τὰ πάντα γενναίως, ἐδυνήθη διὰ τῆς εὐφυΐας του νὰ εὕρῃ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ διέξοδον, ἐν ᾧ ἀποκλίνας πρὸς νότον ἀνεκάλυψεν οἴκοθεν τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐβάδισεν ἑπτὰ ἔτι ἡμέρας, καὶ ἔπειτα τραπεὶς αὖθις πρὸς τὴν μεσόγαιαν ἀφίκετο τέλος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Γεδρωσῶν τὰ *Πούρα*, ὅπου ἀνέπαυσε τὸ περισωθὲν μέρος τοῦ στρατοῦ μετὰ *ἑξηκονταήμερον* διὰ τῆς φρικώδους ἐρήμου ὁδοιπορίαν.

Προέλασις διὰ Καρμανίας εἰς Περσίδα. Ἐντεῦθεν δ' ὁ Ἀλέξανδρος προήλασεν εἰς *Καρμανίαν*, ὅπου συνηντήθη μετὰ τοῦ Κρατεροῦ, ὅστις διὰ τῆς Ἀραχωσίας καὶ Δραγγιανῆς ὥδευσεν εὐτυχέστερον μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς καὶ τῶν ἐλεφάντων. Συγχρόνως δ' ἔλαβεν ἐνταῦθα καὶ τὴν ἀγγελίαν τῆς εἰς τὰ παράλια ἐμφανίσεως τοῦ στόλου, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζεν ἀπολωλότα· καὶ ὅτε εἶδε τὸν Νέαρχον προσερχόμενον εἰς ἀναζήτησιν αὐτοῦ, ἠσθάνθη χαρὰν τοσαύτην, ὥστ' ἐδάκρυσεν εἰπὼν ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο εἰς αὐτὸν πολυτιμοτέρα παρὰ τὴν κτῆσιν ὅλης τῆς Ἀσίας. Ἐν ᾧ δὲ τοὐντεῦθεν ὁ στόλος ἐξηκολούθει τὸν παράλιον πλοῦν ἵνα διὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ *Πασιτίγρητος* καὶ ἐφεξῆς διὰ τοῦ *Χοάσπου* καταντήσῃ εἰς τὰ *Σοῦσα*, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ἐξεπέμφθη κατὰ γῆν καὶ ὁ Ἡφαιστίων μετά τινος μοίρας τοῦ στρατοῦ, ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν ἐλαφροτάτων καὶ τῶν ἑταίρων τοῦ ἱππικοῦ κατευθύνθη πρὸς τὴν *Περσίδα* σπεύδων νὰ φέρῃ τὴν ταχίστην ἐπανόρθωσιν εἰς τὰς ἀταξίας, καταπιέσεις καὶ στάσεις, εἰς ἃς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του πολλοὶ σατράπαι καὶ ἄλλοι τῶν ἐν τέλει εἶχον ἐξοκείλη ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι δὲν ἤθελεν ἐπανέλθη ἐκ τῆς Ἰνδικῆς. Πάντας δὲ τούτους ἐτιμώρησεν αὐστηρῶς, τὸ μὲν ἵν' ἀποτρέψῃ καὶ ἄλλους ἐκ παρομοίων πράξεων, τὸ δὲ ἵνα ἱκανοποιήσῃ τοὺς παθόντας καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῶν πρὸς τὴν δύναμίν του. Εἷς δὲ μόνος τῶν αἰσχροτάτων ἀνθρώπων, ὁ τοῦ βασιλέως ἀνώτατος ταμίας *Ἅρπαλος*, ὅστις ἐσφετερίσθη ἀκορέστως καὶ ἀναιδῶς τοὺς εἰς τὴν ἐπιτήρησίν του ἐπιτραπέντας θησαυρούς, ἀπέφυγε τὴν δικαίαν ποινὴν διὰ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα δραπετεύσεώς του.

Ἀλέξανδρος ἐν Σούσοις, γάμοι (324). Παραδοὺς δὲ ἤδη ὁ Ἀλέ-

ξανδρος τὴν διοίκησιν τῆς Περσίδος εἰς τὸν Πευκέσταν κατὰ τὸν Φεβρ. τοῦ 324 προέβη εἰς Σοῦσα, ἔνθα παρεγένοντο ἅρτι ὅ τε Ἡφαιστίων μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐλεφάντων ἀπὸ τῆς Καρμανίας καὶ ὁ Νέαρχος ἀπὸ τοῦ Πασιτίγρητος. Ἐπὶ τῇ προσκλήσει δ' αὐτοῦ συνηθροίσθησαν πάντες οἱ μεγιστᾶνες τοῦ ἀπεράντου κράτους μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ θυγατέρων των εἰς τὴν θαυμασίαν ἑορτὴν τὴν ἐπίτηδες παρασκευασθεῖσαν πρὸς ἀποτέλεσιν καὶ καθιέρωσιν τοῦ μεγάλου περὶ *ἑνώσεως καὶ συγχωνεύσεως Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἀσιατικῶν* στοιχείων βουλεύματός του. Πρῶτος δὲ αὐτὸς ἐπανηγύρισε τὴν σύζευξιν αὐτοῦ μετὰ τῆς πρεσβυτέρας τοῦ Δαρείου θυγατρὸς Βαρσίνης κατ' Ἀρριανόν, *Στατείρας* δὲ κατὰ Διόδωρον καὶ Πλούταρχον· κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ αὐτοῦ οὐ μόνον οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν καὶ φίλων περὶ τοὺς 80 ἔγημαν συγχρόνως τὰς εὐγενεστάτας Περσίδας Παρθένους, π. Χ. ὁ *Ἡφαιστίων* τὴν νεωτέραν τοῦ Δαρείου θυγατέρα *Δρυπῆτιν*, ὁ *Κρατερὸς* τὴν τοῦ Δαρείου ἀνεψιὰν κλ., ἀλλὰ καὶ μύριοι ἄλλοι κατωτέρας τάξεως Μακεδόνες ἐπείσθησαν νὰ συνέλθωσιν εἰς γάμον μετὰ Περσίδων. Ἡ λαμπρότης δέ, μεθ' ἧς οἱ γάμοι οὗτοι ἐτελέσθησαν ἐν Σούσοις, *πέντε ἡμέρας* συνεχῶς διὰ παντοίων τέρψεων ἰδίως γυμνικῶν καὶ μουσικῶν ἀγώνων ὑπερέβαινε πᾶν ὅ,τι εἶδεν ἕως τότε ἡ Ἀσία. Εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην ἀναφέρεται καὶ παράδοξόν τι ἐπεισόδιον, ἡ ἑκούσιος ὁλοκαύτωσις τοῦ *Καλάνου*. Ὁ Ἰνδὸς οὗτος γυμνοσοφιστής, ὅστις ἀπὸ Ταξίλων ἠκολούθησε τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν καὶ διὰ τῆς συνέσεως καὶ εὐσεβείας του εἵλκυσε τὴν ἀγάπην τοῦ βασιλέως καὶ τὸ σέβας ἁπάντων, γέρων ὀγδοηκοντούτης κατὰ πρῶτον ἤδη νοσήσας ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ κατὰ πάτριον ἔθος τὸ βάρος τῆς νόσου, ἥτις ἐδύνατο νὰ ταράξῃ τὴν ἠρεμίαν τῆς ψυχῆς του βίψας ἑαυτὸν ἐπὶ πυρᾶς ἀναφθείσης ἐπίτηδες μετὰ τοσαύτης ἀταραξίας, ἥτις ἐξέπληξε πάντας τοὺς περιεστῶτας. Κατὰ τὴν μεγάλην δὲ ταύτην ἑορτὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξε πασιφανῶς τὴν συνήθη αὐτῷ ἄκραν ἐλευθεριότητα· διότι τοὺς μὲν γήμαντας Περσίδας ἐπροίκισε πλουσιώτατα, ὅλων δὲ τῶν συναγωνισθέντων μετ' αὐτοῦ στρατιωτῶν τὰ χρέη εἰς τάλαντα *δισμύρια συμποσούμενα* ἐπλήρωσε προθύμως. Ἔδωκε δὲ προσέτι καὶ δῶρα διάφορα εἰς πολλοὺς κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστου καὶ τὸν βαθμὸν καὶ τέλος ἐστεφάνωσε διὰ χρυσῶν στεφάνων τοὺς εὐδοκιμήσαντας μάλιστα εἰς ἀνδραγαθίαν.

Δυσαρέστησις Μακεδόνων, ἐπίγονοι, ἀπόλυσις στρατοῦ Μακεδονικοῦ. Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ ἀνώτεροι στρατηγοὶ ἐδέχοντο εὐγνωμόνως ταῦτα τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ μεγαλοδωρήματα, τὸ μέγα πλῆθος τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ ἐφαίνετο δυσηρεστημένον μὴ ἀνεχόμενον τὴν πρὸς τοὺς Ἀσιάτας ἐξίσωσίν του. Ἀφοῦ μάλιστα εἶδε

συγκατατασσομένους ἤδη εἰς τὸν στρατὸν *τρισμυρίους νέους Πέρσας* τοὺς οὕτω κληθέντας *ἐπιγόνους*, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος πρὶν ἢ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἐκλέξας ἐκ διαφόρων δορυκτήτων ἐπαρχιῶν εἶχε διατάξῃ νὰσκηθῶσι τὰ πολέμια κατὰ τὸν Μακεδονικὸν τρόπον, δυσηρεστήθη ἔτι μᾶλλον καὶ τὴν δυσαρέστησίν του ἀπέδειξε διαρρήδην μετ' οὐ πολύ, ὅτε ἐκεῖνος μετὰ τὸν ἀπὸ τῆς *Σουσιανῆς διὰ τοῦ Εὐλαίου* εἰς τὴν θάλασσαν κατάπλουν του ἀναβὰς διὰ τοῦ Τίγρητος εἰς τὴν πόλιν *Ὦπιν* καὶ εὑρὼν αὐτόθι τὸν Ἡφαιστίωνα ἐστρατοπεδευμένον μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, ἐκήρυξεν ὅτι ἀπολύει τῆς στρατιᾶς ὅλους τοὺς γεγηρακότας καὶ πεπηρωμένους καὶ ἀποπέμπει αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα των. Ὅλος ὁ στρατὸς τότε θεωρήσας τὴν ἀπομάκρυσιν αὐτῶν ὡς ὕβριν καὶ περιφρόνησιν ἐζήτησε τὴν ἀπόλυσίν του. «*Δὲν ἔχει ἡμῶν πλέον χρείαν*, ἐφώναζόν τινες· *ἂς στρατεύσῃ μετὰ τοῦ πατρός του Ἄμμωνος καὶ μετὰ τῶν νεανίσκων Περσῶν.*» Ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς ἤκουσε τοὺς λόγους τούτους, ὠργίσθη σφόδρα καὶ καταπηδήσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἡγεμόνων ἀπὸ τοῦ βήματος διέταξε τὴν σύλληψιν τῶν ἐπισημοτέρων ἐκ τῶν ταραξάντων τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀπαγωγὴν αὐτῶν δεκατριῶν ὄντων εἰς θάνατον. Ἔπειτα δ' ἀναβὰς εἰς τὸ βῆμα ἀπήγγειλε πρὸς τοὺς ἄλλους λόγον ἐκτενῆ, δι' οὗ τοὺς ὑπεμίμνησκεν ὅσα αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ του ἔπραξαν ὑπὲρ τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους καὶ ἐζήτησε νὰ τοῖς ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ Μακεδόνες ἄνευ αὐτοῦ δὲν ἤθελον ἔχῃ οὐδεμίαν σημασίαν καὶ ὅτι ἤδη κέκτηται καὶ ἄνευ τούτων δύναμιν μεγάλην. Μετὰ δὲ τὴν ὁμιλίαν ταύτην ἀναχωρήσας εὐθὺς εἰς τὸν οἰκόν του ἔμεινεν ἐνταῦθα *δύο ἡμέρας*, μὴ ἐπιτρεπομένου εἰς οὐδένα νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν συστήσας *Περσικόν τι ἄγημα* καὶ φυλάξας τὰ ὀνόματα τῶν Μακεδονικῶν ταγμάτων ἐκάλεσε τοὺς ἐπιλέκτους τῶν Περσῶν καὶ διένειμεν αὐτοῖς τὰς ἡγεμονίας καὶ συγχρόνως εἰς ἐκείνους, οὓς κατὰ τὸ ἔθος τῆς Περσικῆς αὐλῆς ἀπέφηνε συγγενεῖς, ἔδωκε τὴν ἄδειαν νὰ τὸν φιλῶσιν. Οἱ δὲ Μακεδόνες ἅμα ἔμαθον τὰ γενόμενα μετανοήσαντες ἔδραμον σωρηδὸν εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον, ἔρριπτον τὰ ὅπλα πρὸ τῶν θυρῶν καὶ ἱκέτευον νὰ τοῖς ἐπιτραπῇ ἡ εἴσοδος ἵνα παραδώσωσι τοὺς αἰτίους τῆς ταραχῆς. Ἄλλως, ἔλεγον, δὲν θέλουσιν ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς αὐλῆς μέχρις οὗ λάβῃ περὶ αὐτῶν οἶκτον ὁ Ἀλέξανδρος. Ὡς δ' ἔμαθε ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἐξῆλθεν εὐθὺς καὶ ἰδὼν ἐνώπιόν του τοσούτους γονυπετεῖς καὶ σὺν οἰμωγῇ βοῶντας δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα. Πλησιάσαντος δέ τινος πρὸς αὐτὸν τοὔνομα Καλλίνου καὶ εἰπόντος: «*Τοῦτο λυπεῖ μόνον τοὺς Μακεδόνας, ὦ βασιλεῦ, ὅτι ὠνόμασάς τινας τῶν Περσῶν συγγενεῖς καὶ οὗτοι σὲ φιλοῦσιν, ἐν ᾧ οὐδεὶς τῶν Μακεδόνων ἀπέλαυσε μέχρι τοῦδε τῆς τιμῆς ταύτης,*» ὁ Ἀλέξανδρος

ὑπολαβὼν εἶπεν: «*Πάντας λοιπὸν ὑμᾶς ἀποφαίνομαι συγγενεῖς καὶ ἀπὸ τοῦδε οὕτω θέλω σᾶς ὀνομάζει πάντοτε.*» Τότε δὲ τὸν ἐφίλησε πρῶτος ὁ *Καλλίνης* καὶ μετ' αὐτὸν πᾶς ὅστις ἤθελε καὶ οὕτω δὴ οἱ στρατιῶται ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα βοῶντες καὶ παιανίζοντες ἀπῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδον. Τὴν γενομένην δὲ συνδιαλλαγὴν ἐπεσφράγισεν ἑορτὴ μετ' εὐωχίας δημοσίας, τῆς ὁποίας μετέσχον, ὡς λέγεται, *ἐννεακισχίλιοι*. Εὐθὺς δὲ κατόπιν ἀπελύθησαν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας *μύριοι ἐθελονταὶ Μακεδόνες*, ὅσοι διὰ γῆρας ἢ διά τινα ἄλλην συμφορὰν κατέστησαν ἀπόλεμοι, καὶ εἰς αὐτοὺς ἔδωκεν ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον τοῦ παρελθόντος χρόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος μέχρι τῆς οἴκαδε ἐπανόδου των τὸν μισθόν, ὑπὲρ δὲ τὴν μισθοφορὰν καὶ τάλαντον εἰς ἕκαστον. Ἡγεμόνα δὲ καὶ φύλακα αὐτῶν συνέπεμψε τὸν πιστόν του Κρατερὸν προωρισμένον νὰναπληρώσῃ ἐν τῇ διοικήσει τῆς Μακεδονίας τὸν Ἀντίπατρον, ὅστις μετεκαλεῖτο ἤδη εἰς Ἀσίαν.

Θάνατος Ἡφαιστίωνος. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ τῶν ἀπομάχων ὁ Ἀλέξανδρος μετέβη εἰς *Ἐκβάτανα*, ὅπου τελουμένων λαμπρῶς τῶν *μεγάλων Διονυσίων* μετὰ παντοδαπῶν τέρψεων ὁ *Ἡφαιστίων* τοῦ βασιλέως ὁ ἄκρος φίλος, μεθ' οὗ παιδιόθεν συνέζησεν ἐν ἀδιακόπῳ ἁρμονίᾳ πνεύματος καὶ καρδίας, νοσήσας *ἀπέθανεν* ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ᾐσθάνθη λύπην ἀμύθητον διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. *Τρεῖς* ἡμέρας ἔμεινεν ἄναυδος καὶ ἄσιτος παρὰ τῷ νεκρῷ, τὴν δὲ τετάρτην συνελθὼν εἰς ἑαυτὸν διέταξε νὰ κομίσωσιν αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα προθέμενος νὰ ἐκτελέσῃ βραδύτερον τὴν ταφήν του ἐπιφανεστάτην. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ πρὸς διασκέδασιν τῆς λύπης ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ ὀρεινοῦ ἔθνους τῶν *Κοσσαίων* τοῦ μόνου ἔτι ἀνυποτάκτου ἐν τοῖς δυτικοῖς μεθορίοις τῆς Περσίας· καὶ ἐν *τεσσαράκοντα ἡμέραις* καταβαλὼν αὐτὸ μετὰ πεισματώδη ἄμυναν τὸ ἠνάγκασε νὰ συνοικισθῇ ἐν σταθεραῖς κατοικίαις.

Πρέσβεις πολλῶν ἐθνῶν πρὸς Ἀλέξανδρον. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἔαρος τοῦ 323 ἔτους, ἅμα ἀποπερατωθέντος τοῦ εἰρημένου συντόμου πολέμου, ἀνέζευξε μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως εἰς *Βαβυλῶνα*, τὴν ὁποίαν διενοεῖτο νὰ καταστήσῃ κέντρον τῆς ἀπεράντου μοναρχίας του. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον, ὄντος ἤδη αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι, ἦλθον παντα-χόθεν σχεδὸν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου *πρέσβεις*, οἱ μὲν συγχαίροντες αὐτὸν ἐπὶ τοῖς μεγάλοις κατορθώμασιν, οἱ δὲ στεφανοῦντες, ἄλλοι δὲ φιλίαν καὶ συμμαχίαν προτείνοντες καὶ πολλοὶ δωρεὰς μεγαλοπρεπεῖς κομίζοντες. Ἀσχολουμένου δὲ τοῦ βασιλέως περὶ τὴν ὑποδοχὴν καὶ ἀπόλυσιν αὐτῶν, ἤρξαντο νὰ συναθροίζωνται *πλοῖα*, τὰ μὲν σὺν Νεάρχῳ ἀπὸ θαλάσσης τῆς Περσικῆς κατὰ τὸν *Εὐφράτην* ἀναπλεύσαντα, τὰ

δ' ἐκ Φοινίκης εἰς *Θάψακον* ἐπὶ τὸν αὐτὸν ποταμὸν κομισθέντα καὶ ἐκεῖθεν εἰς *Βαβυλῶνα* καταπλεύσαντα, ὥστε ἑνωθέντων μετ' αὐτῶν καὶ τῶν ἐν Βαβυλῶνι ναυπηγηθέντων κατηρτίσθη στόλος τις μέγας, δι' οὗ ὁ Ἀλέξανδρος προὐτίθετο νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν τινὰ ἐπὶ τὴν *Ἀραβίαν ἐκστρατείαν* κατὰ πρόφασιν μὲν ὅτι μόνοι τῶν βαρβάρων οἱ Ἄραβες οὔτε πρεσβείαν ἀπέστειλαν οὔτε ἄλλο τι ἔργον ἔδειξαν ἢ φιλικὸν ἢ ἐπὶ τιμῇ πρὸς αὐτόν, κυρίως δὲ διότι ἐθεώρει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος χώραν ἀξιόλογον διττῶς, ὡς ἀσφαλίζουσαν τὰς δορυκτήτους αὐτοῦ χώρας καὶ ὡς συντελοῦσαν εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἰνδικῆς, Αἰγύπτου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου *ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν*.

Κηδεία Ἡφαιστίωνος. Ὅτε δὲ συνῆλθε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ χάριν τῆς μελετωμένης Ἀραβικῆς ἐκστρατείας, εἶχον ἤδη ἀποπερατωθῆ καὶ αἱ πρὸς τὴν κηδείαν τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἡφαιστίωνος προδιαταχθεῖσαι *παρασκευαί*. Ἡ κατασκευασθεῖσα *κολοσσιαία πυρὰ* τετράπλευρος, ἑκάστης πλευρᾶς οὔσης σταδιαίας, καὶ πεντηκοντάπηχυς κατὰ τὸ ὕψος, ἦτο οὐ μόνον πολυτελῶς κεκοσμημένη κατὰ λόγον τῆς γενομένης μεγάλης δαπάνης μυρίων καὶ δισχιλίων ταλάντων, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτεκτονικῶς τελειοτάτη. Ἐντὸς αὐτῆς ἐκάη ὁ νεκρὸς παντοδαπῶν ἀγώνων τελουμένων καὶ ἐν ἅρμασιν. Κατὰ χρησμὸν δὲ τοῦ Ἄμμωνος κομισθέντα ὑπὸ ἐπίτηδες ἀπεσταλμένων θεωρῶν κηρυχθέντος τοῦ Ἡφαιστίωνος ὡς ἡμιθέου, πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος ἐπετέλεσεν αὐτῷ θυσίαν· ἀκολούθως ἅπαν τὸ πλῆθος ἐμιμήθη τὸ παράδειγμά του καὶ τελευταῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωος ἐσφάγησαν μύρια ἱερεῖα.

Πανηγύρεις, συμπόσια, θάνατος Ἀλεξάνδρου. Τὴν ἐκφορὰν δὲ ταύτην διεδέχθησαν ἀλλεπαλλήλοι *χάριν τῆς Ἀραβικῆς ἐκστρατείας πανηγύρεις καὶ εὐωχίαι*, τῶν ὁποίων μετεῖχε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος· διότι οἰκείως πάντοτε πρὸς τοὺς συναγωνιστάς του διακείμενος οὐδέποτε ἀπέφευγε τὰς συνευθυμήσεις. Οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἐξ ὧν τινες ὑπῆρξαν μέτοχοι τῶν συμποσίων τοῦ Φιλίππου, ἐξετράπησαν εἰς ἄμετρον ἐν θερμαῖς χώραις περισσῶς ὀλεθρίαν *οἰνοποσίαν*. Ὅτι δὲ παρὰ τὰς συντόνους ἀσχολίας τοιαύτη κραιπάλη ἔδει ἐξ ἀνάγκης νὰ ποθῇ ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν ὑγείαν καὶ ὅτι καὶ ὁ Ἡφαιστίων ἐξ αὐτῆς ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του ἀπώλετο, οὐδεμία περὶ τούτου ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ὅτι ὅμως καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἐπίσης καθάπερ καὶ οἱ στρατηγοί του ἔκδοτος εἰς τὴν οἰνοποσίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἐπετάχυνε τὸν θάνατόν του, τοῦτο καίπερ βεβαιούμενον ὑπό τινων ἱστορικῶν φαίνεται λίαν ἀπίθανον. Ὁ Ἀλέξανδρος παρίστατο μὲν εἰς τὰ συμπόσια τῶν στρατηγῶν του, διότι ἠγάπα τὴν κοινωνικὴν ἀναστροφὴν καὶ τέρψιν, ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι ἐξέπινον ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ποτήριον αὐτὸς ἐν ζωηρᾷ

συνομιλίᾳ ἔπινε τὸ ἑαυτοῦ βραδέως. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὴν ἀξιόπιστον τοῦ Ἀριστοβούλου μαρτυρίαν, τὴν ὁποίαν παραδέχεται καὶ ὁ φιλαλήθης Ἀρριανός, ὁ Ἀλέξανδρος «*οὐκ ἔπινε πολὺν οἶνον καὶ οἱ πότοι οὐ τοῦ οἴνου ἕνεκα ἐγίγνοντο αὐτῷ μακροί, ἀλλὰ φιλοφροσύνης τῆς εἰς τοὺς ἑταίρους*». Ὅθεν, εἰκαὶ μετά τινας ἐκ τῶν εἰρημένων εὐωχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας παρέστη, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν παρὰ τῷ πρσφιλεστάτῳ τῶν ἑταίρων του *Μηδίῳ* τὴν πόρρω νυκτὸς παραταθεῖσαν κατελήφθη ὑπὸ πυρετοῦ καὶ ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν *ἀπεβίωσε* (τῇ 21 Ἀπριλίου 323), οὐχ ἧττον κατὰ τὰ προειρημένα δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς κυρίας τοῦ θανάτου του αἰτίας τὴν *πολυφαγίαν καὶ πολυποσίαν*, ὥς τινες ἐπίστευσαν, ἀλλὰ μᾶλλον τὰς *τεραστίας* ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐκστρατειῶν *κακοπαθείας* του καὶ τὴν *ἀδιάκοπον πνευματικὴν* ἐνέργειαν, τῆς ὁποίας οὐδὲ νοσῶν ἔπαυσε· διότι καὶ μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας ἤκουε τὰς ἀναφορὰς τῶν στρατηγῶν του καὶ ἔδιδεν αὐτοῖς νέας διαταγὰς ἐπισπεύδων τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἐκστρατείαν. Καὶ ἔζησε μὲν ὁ μέγας ἀνὴρ μόνον *τρία καὶ τριάκοντα ἔτη*, ἐβασίλευσε δὲ *δυοκαίδεκα καὶ ὀκτὼ μῆνας*, κατώρθωσε δὲ τόσα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἔργα, ὅσα καὶ οἷα οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν βασιλευσάντων!

Ὁ νεκρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔμελλε νὰ μετακομισθῇ εἰς τὴν *Ὄασιν*, ὅπου ὁ ναὸς τοῦ Διὸς Ἄμμωνος, καὶ ἐκεῖ νὰ ταφῇ. Παρελθόντων δὲ *δύο ἐτῶν* ἕως οὗ *χρυσῆ λάρναξ* καὶ ἡ πρὸς μετακόμισιν ὡρισμένη *ἁρμάμαξα* ἑτοιμασθῶσι, μετηνέχθη ἐν λαμπροτάτῃ πομπῇ ἐκ τῆς Βαβυλῶνος εἰς *Αἴγυπτον*, ὅπου ὁ *Πτολεμαῖος* τιμῶν τὸν Ἀλέξανδρον ἐδέχθη τὸν κομιζόμενον νεκρόν του ἐξελθὼν εἰς προϋπάντησίν του μέχρι Συρίας. Ἀλλ' ὁ φρόνιμος οὗτος τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατηγός, ὅστις ἄρχων τότε τῆς Αἰγύπτου ἐγίνωσκε νὰ ὠφελῆται πάντοτε πρὸς στερέωσιν τῆς ἐξουσίας του, ἀντὶ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς τὸν εἰρημένον τόπον κατασκευάσας ἐν τῇ ἐπωνύμῳ πόλει τέμενος τὸ λεγόμενον *Σῆμα* κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς Ἀλεξάνδρου δόξης ἄξιον κατέθετο αὐτὸν ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐτίμησε δι' ἡρωϊκῶν θυσιῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν ἀγώνων, εἰς οὓς συνέρρευσεν ἄπειρον πλῆθος πανταχόθεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΞ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΙΔΙΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝ (323-146).

§ 283. **Συγγενεῖς Ἀλεξάνδρου ὡς διάδοχοι.** Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτε ἠσθάνθη ἐγγίζον τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, περιελόμενος

τὸν *δακτύλιον* ἔδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν Περδίκκαν. Ἐρωτηθεὶς δὲ εἰς τίνα ἀπολείπει τὴν βασιλείαν, εἶπεν, εἰς τὸν *κράτιστον* καὶ προσεφθέγξατο ταύτην τελευταίαν ἀφήσας φωνὴν ὅτι: « *μέγαν ἀγῶνα αὐτῷ ἐπιτάφιον συστήσονται πάντες οἱ πρωτεύοντες τῶν φίλων* ». Ἐντεῦθεν δὲ συνάγεται ὅτι ὁ διορατικὸς αὐτοῦ νοῦς προέβλεπε τὸν μετὰ τὸν θάνατόν του γενησόμενον ἀναβρασμὸν καὶ ὅτι μόνον ὁ ἰσχυρότερος ἐδύνατο νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἐκ τῶν καταλειπομένων συγγενῶν του οὐδεὶς ὑπῆρχε, τὸν ὁποῖον οἱ Μακεδόνες ἐδύναντο νὰναγνωρσίωσιν ἀκωλύτως ὡς νόμιμον κληρονόμον καὶ ὅστις ἐδύνατο τὸ καθ' ἑαυτὸν νὰ καταστήσῃ εὐθὺς ἰσχυρὸν τὸ δικαίωμά του. Ὁ ἐκ τῆς Βαρσίνης τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαρείου υἱὸς ἐκείνου *Ἡρακλῆς* ἐκτὸς ὅτι ἦτο ἀνήλικος ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς νόθος καθὸ γόνος αἰχμαλώτου· ὁ δὲ ἀπὸ τῆς καλῆς Ῥωξάνης τῆς θυγατρὸς τοῦ Βακτρίου Ὀξυάρτου *Ἀλέξανδρος* ἐγεννήθη μετὰ *τρεῖς* μῆνας βραδύτερον, καὶ ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του *Φίλιππος Ἀρριδαῖος* ἦτο βλὰξ καὶ ἀνίκανος νὰ ἄρξῃ. Οἱ λοιποὶ συγγενεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου συνίσταντο ἐκ θηλέων προσώπων, ἤτοι τῆς μητρός του *Ὀλυμπιάδος*, τῆς ἀμφιθαλοῦς ἀδελφῆς *Κλεοπάτρας* χήρας τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου Ἀλεξάνδρου, τῶν δύο ἑτεροθαλῶν ἀδελφῶν του, *Θεσσαλονίκης καὶ Κυνάνης* κατ' Ἀρριανὸν Κύνης, ἐξ ὧν ἐκείνη μὲν ἦτο ἔτι ἄγαμος, αὕτη δὲ χήρα τοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου φονευθέντος Ἀμύντου καὶ τέλος τῆς *Εὐρυδίκης* θυγατρὸς τῆς Κυνάνης.

§ 284. **Ἔρις περὶ τοῦ διαδόχου, διαίρεσις τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου (323).** Ἐν τούτῳ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν, *Περδίκκας*, *Λεοννάτος* καὶ *Πτολεμαῖος* ἀπεφάσισαν νὰναγνωρίσωσιν ὡς βασιλέα κληρονομικῷ δικαιώματι κατὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπικρατοῦσαν τάξιν τὸ τῆς Ῥωξάνης τέκνον ἂν ἤθελεν εἶσθαι ἄρρεν· ὁ δὲ *Μελέαγρος* τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος ὁ ἀρχηγὸς κατώρθωσε νὰναγνωρισθῇ βασιλεὺς ὁ Ἀρριδαῖος, αὐτὸς δ' ἐπιμελητὴς ἢ ἐπίτροπος τῆς βασιλείας. Ὁ Περδίκκας ὅμως καὶ ὁ Λεοννάτος ἐναντιωθέντες εἰς τὴν διάταξιν ταύτην ἐπολιόρκησαν μετὰ τοῦ ἱππικοῦ τὴν Βαβυλῶνα καί, ἀφοῦ ἠνάγκασαν τὸν Μελέαγρον νὰναγνωρίσῃ καὶ αὐτοὺς ὡς ἐπιτρόπους, μετ' οὐ πολλὺ ἔπεισαν τὸν ἀσθενῆ Ἀρριδαῖον νὰ φονεύσῃ τὸν ἀντίζηλόν των. Ἀποχωρήσαντος δ' ἑκουσίως τοῦ Λεοννάτου τῆς ἐπιτροπείας, ἀνέλαβεν αὐτὴν μόνος ὁ Περδίκκας θεωρηθεὶς ὡς ἀξιώτερος διὰ τὸν λόγον, ὅτι εἰς αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων ἐνεχείρισε τὸν δακτύλιόν του. Ὅθεν ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ὁ εἰρημένος *διένειμεν ἀμέσως τὰς σατραπείας* εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ εἰς *Πτολεμαῖον μὲν τὸν Λάγου* ἔδωκε

τὴν Αἴγυπτον, εἰς δὲ τὸν *Λεοννάτον* τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ *Φρυγίαν*, εἰς δὲ τὸν *Ἀντίγονον* τὴν *Παμφυλίαν*, τὴν *Λυκίαν* καὶ τὴν *καλουμένην μεγάλην Φρυγίαν*, εἰς δὲ τὸν *Μένανδρον* τὴν Λυδίαν, εἰς δὲ τὸν *Κάσσανδρον* ἄλλον παρὰ τὸν βραδύτερον εἰς τὴν σκηνὴν παρουσιαζόμενον υἱὸν τοῦ Ἀντιπάτρου τὴν *Καρίαν*, εἰς τὸν *Φιλώταν* (ἄλλος οὗτος τοῦ φονευθέντος Φιλώτα) τὴν *Κιλικίαν* καὶ εἰς τὸν *Εὐμένη* τὴν *Παφλαγονίαν*, τὴν *Καππαδοκίαν* καὶ τὸν *Πόντον*. Ἔπειτα δὲ ἐπὶ δευτέρας ἄλλης διαιρέσεως ἐδόθησαν εἰς τὸν *Πύθωνα* ἡ *Μηδία* καὶ εἰς τὸν *Σέλευκον* ἡ *Βαβυλωνία*. Καὶ οὕτω μὲν ἐμερίσθησαν αἱ κυριώτεραι τῶν ἀνατολικῶν σατραπειῶν, τῶν ἀπωτέρων καταλειφθεισῶν ὑπὸ τοὺς αὐτούς, οὓς ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε διορίσει ἡγεμόνας. Ἐν δὲ τῇ *Εὐρώπῃ* ὁ μὲν *Λυσίμαχος* ἔλαβε τὴν *Θράκην* μετὰ τῶν δυτικῶν παραλιῶν τοῦ Πόντου, ὁ δὲ *Ἀντίπατρος* ἐξηκολούθησε νἄρχῃ τῆς *Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος*.—Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐφάνη ὅτι διετηρήθησαν μὲν τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἐπληρώθησαν δ' αἱ ἐπιθυμίαι τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν. Ἀλλὰ ἡ ἐκ τῆς οἰκονομίας ταύτης ἐλπισθεῖσα εἰρήνη καὶ ἡσυχία δὲν διήρκεσε πολύ.

§ 285. **Προπαρασκευαὶ ἀποστασίας ἐν Ἑλλάδι, Λεωσθένης (323).** Ἤδη ἐν Εὐρώπῃ πρὶν ἢ διαταραχθῶσιν ἐκ νέου τὰ τῆς Ἀσίας ἤρξαντο νὰ κινῶνται οἱ μήπω ἀποκαμόντες φιλελεύθεροι Ἕλληνες. Εἰς δὲ τὴν κίνησιν αὐτῶν παρέσχεν ἀφορμὴν τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου βραχὺν πρὸ τῆς τελευτῆς του χρόνον ἐκδοθὲν καὶ διὰ τοῦ ἐπίτηδες ἀπεσταλμένου Νικάνορος ἐν τῇ πανηγύρει τῶν Ὀλυμπίων κοινοποιηθὲν πρόσταγμα περὶ *καθόδου* τῶν φυγάδων Ἑλλήνων πλὴν τῶν ἐναγῶν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν πατρίδας. Ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἐξορίστων, ἐξ ὧν πλείονες τῶν *δισμυρίων* ἦσαν τότε παρόντες ἐν τῇ πανηγύρει περιεῖχεν οὐ μικρὰς δυσκολίας· διότι, εἰκαὶ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐδέχθησαν εὐγνωμόνως τὴν χάριν τοῦ βασιλέως, οἱ *Αἰτωλοὶ* ὅμως καὶ οἱ *Ἀθηναῖοι* ἐδείχθησαν εἰς ἄκρον δυσηρεστημένοι, οἱ μὲν φοβούμενοι μὴ ὁ Ἀλέξανδρος μεταχειρισθῇ τοὺς ἐκβληθέντας καὶ νῦν καταγομένους *Οἰνιάδας* εἰς τιμωρίαν αὐτῶν, οἱ δὲ ὡς κατακληρουχήσαντες τὴν *Σάμον* καὶ μὴ θέλοντες οὐδαμῶς νὰ τὴν ἀποβάλωσιν· διὸ ἀμφότεροι ἐπετήρουν καιρὸν εὔθετον ἵνα δείξωσιν ἐμπράκτως τὴν δυσαρέστησίν των καὶ ἀποσείσωσι τὸν Μακεδονικὸν ζυγόν. Ἔτι ζῶντος μάλιστα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀθηναῖός τις πολίτης, ὁ *Λεωσθένης*, ἐπεχείρησε κρυφίως παρασκευὰς πολέμου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοὺς ἀρίστους πάσης ἐποχῆς στρατηγούς, εἶχεν ἤδη διακριθῇ ἐν Ἀσίᾳ ὡς ἀρχηγὸς μισθοφόρων καὶ ὡς τοιοῦτος ἐδύνατο εὐκόλως χωρὶς νὰ διεγείρῃ

τὸν κοινὸν θαυμασμὸν νὰ ἐνεργήσῃ πολεμίους ἑτοιμασίας. Ὅθεν συνενοήθη κρύφα μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ μετὰ πολλῆς ἡσυχίας ἐμισθώσατο πολλοὺς ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀπολυθέντων μισθοφόρων περὶ τοὺς *ὀκτακισχιλίους*, διατριβόντων δὲ τότε περὶ *Ταίναρον* τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐκ προκαταβολῆς μέρος τοῦ μισθοῦ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ προειρημένου *Ἁρπάλου* νοσφισθέντων χρημάτων, ἅτινα εἶχον κατατεθῆ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τῶν Ἀθηνῶν. Ἅμα δὲ γνωσθείσης τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου τελευτῆς, ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων, καίπερ ἐναντιουμένων τῶν κτηματιῶν, τῶν ὁποίων ἡ περιουσία ἕνεκα τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἐπικρατησάσης ἡσυχίας ηὐξήθη διαφερόντως, ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον· οἱ δὲ ῥήτορες ἔγραψαν ψήφισμα, δι' οὗ πασιφανῶς ἐδηλοῦτο: «*ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεδέχοντο νὰ φροντίσωσι περὶ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας καὶ περὶ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἔτι φρουρουμένων πόλεων.*» Συγχρόνως δ' ἐξεπέμφθησαν καὶ *πρέσβεις* πρὸς ὅλας τὰς Ἑλληνίδας πόλεις ἵνα ὑπομνήσωσιν αὐτὰς ὅτι καὶ πρότερον μὲν ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων πατρίδα θεωρῶν ἠμύνετο κατὰ θάλασσαν τοὺς ἐπὶ δουλείᾳ στρατευομένους βαρβάρους καὶ νῦν προτίθεται νὰ μὴ φεισθῇ οὔτε σωμάτων οὔτε χρημάτων ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ πρέσβεις ἐπορεύοντο εἰς τὰς πόλεις καὶ ὁ *Δημοσθένης*, —καίπερ φυγὰς τότε, διότι κατηγορηθεὶς πρό τινος χρόνου ὅτι ἐδωροδοκήθη ὑπὸ Ἁρπάλου εἶχε καταδικασθῆ εἰς πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων, μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ ἐκτίσῃ τὴν ποσότητα ταύτην ἐφυλακίσθη καὶ μετ' ὀλίγον ἔφυγεν ἐκ τῆς φυλακῆς, —συνενωθεὶς μετ' ἐκείνων περιέτρεχε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδίδασκεν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐψήφισε τὴν *κάθοδον τοῦ ἀνδρὸς* καὶ ἔπεμψεν ἐπίτηδες τριήρη ἐπ' αὐτὸν εἰς Αἴγιναν. Ἐπανελθόντα δὲ καὶ ἀναβαίνοντα ἐκ Πειραιῶς ἅπαντες ὁμοῦ οἱ πολῖται, οὔτε ἄρχοντος οὔτε ἱερέως ἀπολειφθέντος, ἀπήντων καὶ ἐδέχοντο προθύμως, καὶ λέγεται ὅτι ἀνατείνας τὴν χεῖρα ἐμακάρισεν ἑαυτὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς βέλτιον τοῦ Ἀλκιβιάδου κατιόντα.

Τούτων δὲ γενομένων, ὁ Λεωσθένης ἀνέζευξε κατὰ διαταγὴν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ Ταινάρου μετὰ τῶν μισθοφόρων του εἰς τὴν χώραν τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες πρῶτοι ἑπτακισχίλιοι σχεδὸν ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ προσετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, ἐξαιρουμένων μόνων τῶν Κορινθίων, τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Βοιωτῶν, ὧν οἱ μὲν Κορίνθιοι, κατεχομένης τῆς ἀκροπόλεως αὐτῶν ὑπὸ φρουρᾶς Μακεδονικῆς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Φιλίππου,

ἐκωλύοντο νὰ μετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται οὐ μόνον ἐδυσκολεύοντο νὰ συμπολεμήσωσιν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' εἶχον ἀπὸ τῆς ἀτυχοῦς περὶ Μεγαλόπολιν μάχης καὶ ὑποχρεωθῆ, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων δῆλον, νὰ δώσωσι πεντήκοντα ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν ὁμήρους, οἵτινες διετέλουν ἔτι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀντιπάτρου· οἱ δὲ Βοιωτοὶ ἐξ ἰδιοτελείας διέκειντο ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, διότι μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διαταχθεῖσαν κατασκαφὴν τῶν Θηβῶν κατακληρουχήσαντες τὰς τῶν ἀτυχησάντων κτήσεις ἐλάμβανον μεγάλας ἐκ τῆς χώρας προσόδους καὶ ἐφοβοῦντο μὴ κρατησάντων ἐκείνων ἀποκατασταθῶσι πάλιν αἱ Θῆβαι. Ἐκτὸς δὲ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρᾳκῶν τινες συνεμάχησαν διὰ τὸ πρὸς τοὺς Μακεδόνας μῖσος.

§ 286. **Λαμιακὸς πόλεμος (323).** Πρὸ τῆς λήξεως ἤδη τοῦ 323 ἔτους ὅλος ὁ συμμαχικὸς τῶν Ἑλλήνων στρατὸς ἐκ τρισμυρίων περίπου ἀνδρῶν συγκείμενος συνηθροίσθη ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ *Λεωσθένους* ἐν Θερμοπύλαις, ὅπου, παραγενομένου μετ' οὐ πολὺ τοῦ *Ἀντιπάτρου μετὰ μυρίων μόλις καὶ τρισχιλίων πεζῶν καὶ εὐαρίθμων ἱππέων*, συνῆψε μάχην καὶ ἐνίκησε τὴν πρώτην λαμπρὰν νίκην, ἥτις ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ὀχυρὰν Λαμίαν, ἐξ ἧς καὶ ὁ πόλεμος ὅλος καλεῖται *Λαμιακός*. Πολιορκηθείσης δὲ πάραυτα τῆς πόλεως ταύτης στενώτατα, ὁ Ἀντίπατρος καίπερ περιμένων τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀσίας συμμάχους Λεοννάτον καὶ Κρατερὸν δι' ἐπικειμένην σιτοδείαν ἔκρινεν εὔλογον νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις, αἵτινες ὅμως ἀπέτυχον, διότι ὁ Λεωσθένης, μεθ' οὗ νῦν ἡνώθησαν καὶ ὅλαι αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀνδρείου στρατηγοῦ *Μένωνος*, ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀπόλυτον παράδοσιν τῶν ἐγκλείστων. Ἀλλ' ὅμως δύο τυχαῖαι περιστάσεις διεκώλυσαν τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως καὶ ἔδωκαν εἰς τὸν Ἀντίπατρον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀμηχανίᾳ ὄντα νέας ἐλπίδας. Πρῶτον δηλονότι πάντες οἱ *Αἰτωλοὶ* ἀνεχώρησαν οἴκαδε διά τινας ἐθνικάς, ὡς λέγει ὁ Διόδωρος, χρείας καὶ μετ' ὀλίγον ἔπειτα ὁ Λεωσθένης πληγεὶς ἐπί τινος συμπλοκῆς εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου ἐτελεύτησε περὶ τὸ τέλος τοῦ 323 ἔτους. Ὁπόσον δὲ ἡ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἔλλειψις ὑπῆρξεν ἐπαισθητὴ γίνεται δῆλον ἐξ ὧν αἱ Ἀθῆναι ἀπέδωκαν εἰς τὸν νεκρὸν αὐτοῦ μετακομισθέντα αὐτόθι ἡρωϊκῶν τιμῶν καὶ ἐκ τοῦ *λαμπροῦ ἐπιταφίου λόγου*, ὃν κατὰ διαταγὴν αὐτῶν ἀπήγγειλεν εἷς τῶν πρωτευόντων τότε ῥητόρων, ὁ Ὑπερείδης.

Ἀντίφιλος, Ἀντίπατρος, Λεοννάτος, Κρατερός, Κλεῖτος, Ἡετίων. Ὁ ἀντὶ τοῦ Λεωσθένους κατασταθεὶς στρατηγὸς *Ἀντίφιλος* δὲν ἦτο μὲν πολὺ κατώτερος ἐκείνου κατὰ τὴν στρατηγικὴν σύνεσιν

καὶ ἀνδρείαν, διετέλει ὅμως εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς δυσκόλως ἐδύνατο νὰ φέρῃ εὐτυχῶς εἰς πέρας τὸν ἀγῶνα. Ὁ τῆς μικρᾶς *Φρυγίας σατράπης Λεοννάτος*, τοῦ ὁποίου τὴν βοήθειαν εἶχεν ἐπικαλεσθῇ ὁ Ἀντίπατρος, διαβὰς εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ φέρων πλείους τῶν *δισμυρίων πεζούς, ἱππεῖς δὲ χιλίους καὶ πεντακοσίους* προῆγεν ἤδη διὰ τῆς Θεσσαλίας. Ὁ δὲ *Κρατερὸς* ἤρχετο κατόπιν μετὰ τῶν ἀπολελυμένων τῆς στρατείας Μακεδόνων. Ὁ δὲ ὑπὸ *Κλεῖτον* τὸν ἐπικαλούμενον « λευκὸν » ἐν ἀντιθέσει πρὸς Κλεῖτον τὸν « μέλανα » τὸν ὑπ' Ἀλεξάνδρου φονευθέντα *Μακεδονικὸς στόλος* ἠνώθη ἤδη μετὰ τῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ναυμαχήσας πρὸς *Ἠετίωνα* τὸν Ἀθηναίων ναύαρχον ἐνίκησεν αὐτὸν εἰς *δύο ναυμαχίας* περὶ τὰς καλουμένας *Ἐχινάδας νήσους*. Διὸ οἱ περὶ τὸν Ἀντίφιλον, ἀγγελθείσης ἤδη τῆς προσεγγίσεως τοῦ Λεοννάτου, ἔλυσαν παραχρῆμα τὴν πολιορκίαν καὶ ὥρμησαν νὰπαντήσωσιν αὐτὸν πρὶν ἢ συμμίξῃ μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ συνέλθωσιν αἱ δυνάμεις ἀμφότεραι εἰς ἕνα τόπον. Ἡ συνάντησις ἐγένετο ἔν τινι μικρᾷ πεδιάδι τῆς νοτίας Θεσσαλίας. Διὰ τῆς ὑπεροχῆς δὲ καὶ ἀνδρείας τῶν Θεσσαλικῶν ἱππέων ὁ Λεοννάτος ἠττήθη καὶ ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ· τὸ μέγιστον ὅμως τῆς πεζικῆς αὐτοῦ δυνάμεως μέρος διεσώθη ἀποχωρῆσαν ἐκ τοῦ πεδίου πρὸς τὰς ὑπερκειμένας δυσχωρίας. Καί, ἐπειδὴ τὸ φρούριον τῆς Λαμίας κατελείφθη πάντη ἐλεύθερον ἀπὸ τῶν πολιορκητῶν, ὁ Ἀντίπατρος εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ συμμίξῃ μετὰ τῶν ἡττημένων καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς τῶν ὅλων νὰ καταλάβῃ τοιαύτην θέσιν, ὅπου ὁ Ἀντίφιλος δὲν ἐδύνατο νὰ τὸν προσβάλῃ.

Μάχη Κρανῶνος, συνθήκη Ἀντιπάτρου πρὸς Ἑλληνικὰς πολιτείας, θάνατος Ὑπερείδου καὶ Δημοσθένους (322). Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἔφθασε καὶ ὁ Κρατερὸς μετὰ τῶν *μυρίων* ἀπομάχων εἰς Μακεδονίαν καὶ ἔσπευσεν ἐκεῖθεν παραλαβὼν καὶ ἄλλην νεοσύλλεκτον δύναμιν νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἡ ἕνωσις δὲ αὕτη κατέστησεν ἤδη τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν ὑπερέχοντα τοῦ Ἑλληνικοῦ κατὰ τὸ διπλοῦν σχεδόν. Οὐδὲν ἧττον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἐδείχθησαν ἄξιοι τῆς ἀρχαίας αὐτῶν δόξης. Ἀφοῦ δὲ πολὺν χρόνον ἀντέστησαν γενναίως κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ ἀποκρούοντες τὰς καθ' ἑκάστην ἐπαναλαμβανομένας ἐφόδους αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ συνάψωσι τὴν περὶ *Κρανῶνα μάχην* (322 π. Χ.), ἥτις καίπερ ἀμφίβολος, καθ' ὅσον ἀμφότερα τὰ μέρη ᾠκειοποιοῦντο τὴν νίκην, ἔκρινεν ὅμως διὰ παντὸς περὶ τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων. Ἔκτοτε δηλονότι οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐθεώρησαν ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσωσι μονίμως τὸν πόλεμον καθ' ὅλης τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως, διὸ καὶ ἔπεμψαν πρεσ-

βευτὰς περὶ εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ Ἀντίπατρος ἠρνήθη νὰ διαπραγματευθῇ ἄλλως παρὰ μεθ' ἑκάστης τῶν πόλεων ἰδίᾳ. Οὕτω δὲ διαλυθείσης τῆς μέχρι τοῦδε συμμαχίας, πᾶσαι μὲν αἱ ἄλλαι πρεσβεύσασαι ἔτυχον ἐπὶ μετρίοις ὅροις ταχὺ τῆς εἰρήνης, παρὰ μόνων δὲ τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρωταιτίων τῆς ἀποστασίας ἀπήτησεν ὁ Ἀντίπατρος τελείαν ὑποταγήν. Μόλις δὲ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ ῥήτορος *Δημάδου*, ὅστις *τρὶς* πρότερον ἠλωκὼς παρανόμων ἐκηρύχθη ἄτιμος, νῦν δ' ἐξ ἀνάγκης, ὡς φίλος τῶν Μακεδόνων, ἀπέλαβε τὴν ἐπιτιμίαν ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τοῦ συνετοῦ γέροντος καὶ πάντοτε εἰς τὸν πόλεμον ἀντικειμένου *Φωκίωνος* συγκατετέθη νὰ φεισθῇ τῆς Ἀττικῆς, τὴν εἰρήνην ὅμως δὲν συνεχώρησεν εἰμὴ ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει τῶν Ἀθηναίων τοῦ νὰ δεχθῶσι *Μακεδονικὴν φρουρὰν* ἐν τῇ Μουνυχίᾳ, νὰ μεταβάλωσι τὸ *πολίτευμά* των, νὰ παραδώσωσι τοὺς κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐχθρικῶς διακειμένους δύο μεγάλους ῥήτορας, *Δημοσθένην καὶ Ὑπερείδην*, νὰ πληρώσωσι τὴν *δαπάνην τοῦ πολέμου* ὡς ποινὴν καὶ τέλος νὰ παραιτήσωσι τὴν *Σάμον* καί τινας ἄλλας νήσους. Τῇ 19 Σεπτεμβρίου 322 ἡ Μακεδονικὴ φρουρὰ ἡγουμένου αὐτῆς τοῦ *Μενύλλου* εἰσήλασεν εἰς Μουνυχίαν καὶ ἔκτοτε ἤρξατο ἡ ἐκτέλεσις τῶν τραχέων μέτρων, εἰς ἃ ὁ Ἀντίπατρος ὑπέβαλε τὰς Ἀθήνας· ἡ δημοκρατία μετεβλήθη εἰς *τιμοκρατίαν*, ἤτοι εἰς πολίτευμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐκεῖνοι μόνοι τῶν πολιτῶν, ὅσοι εἶχον περιουσίαν *δισχιλίων δραχμῶν* ἤτοι πεντακοσίων περίπου ταλλήρων ἐδύναντο νὰ μετέχωσι τῆς κυβερνήσεως, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι ἀπεκλείοντο αὐτῆς καὶ ἀπηλαύνοντο τῆς πολιτείας ὡς ταραχώδεις καὶ φιλοπόλεμοι. Καὶ οὗτοι μὲν ὄντες πλείους τῶν *μυρίων* μετέστησαν ἐκ τῆς πατρίδος λαβόντες κατοικίας ἐν Θράκῃ, *ἐννεακισχίλιοι* δὲ μόνον οἱ ἔχοντες τὴν ὡρισμένην τίμησιν ἀπεδείχθησαν κύριοι τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας. Ἡ καταβολὴ τῆς δαπάνης δι' ἔνδειαν χρημάτων ἐγένετο μετὰ πολλῆς δυσκολίας· ἡ δὲ παράδοσις τῶν ῥητόρων Δημοσθένους καὶ Ὑπερείδου δὲν ἦτο δυνατή, διότι ἀμφότεροι ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων προλαβόντες ἀπέδρασαν μετὰ πολλῶν ἄλλων εἰς Αἴγιναν. Καὶ ἀφοῦ προσκληθέντες νὰ ἐμφανισθῶσι δὲν ὑπήκουσαν, κατὰ πρότασιν τοῦ ἀθλίου Δημάδου, ὑπὸ τὴν δημαγωγικὴν ἐπήρειαν τοῦ ὁποίου ἡ πόλις διετέλει πρὸ πολλοῦ, ὁ δῆμος κατέγνω αὐτῶν *θάνατον*· ὁ δὲ Ἀντίπατρος, ὅστις τότε περιήρχετο τὴν Πελοπόννησον ἵνα μεταβάλῃ πανταχοῦ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα εἰς ὀλιγαρχικόν, ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως. Οἱ παρ' αὐτοῦ δὲ πρὸς τοῦτο σταλέντες δήμιοι, ὧν ἡγεμὼν ἦν ὁ πρώην *τραγῳδιῶν ὑποκριτὴς Ἀρχίας* ὁ ἐπικαλούμενος « φυγαδοθήρας », συνέλαβον τὸν Ὑπερείδην καὶ τρεῖς ἄλλους ἐν Αἰγίνῃ καὶ τοὺς ἔπεμψαν δεσμίους πρὸς Ἀντίπατρον εἰς Ἀρ-

γολίδα, ὅπου μετὰ πολλὰς βασάνους τοὺς διέφθειρεν· ὁ δὲ Δημοσθένης προλαβὼν κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Καλαυρίᾳ ὡς εἰς ἄσυλον. Ἀλλ' ὁ Ἀρχίας μὴ παραιτούμενος οὐδαμῶς τὴν ἀποστολήν του τὸν κατεδίωξε καὶ ἐνταῦθα. Προσελθὼν δὲ εἰς τὸ ἱερὸν πρῶτον μὲν ἐζήτησε διὰ προσπεποιημένων φιλανθρώπων λόγων νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς ἑκουσίαν παράδοσιν ὑπισχνούμενος ὅτι ὁ Ἀντίπατρος οὐδόλως ἤθελε τὸν βλάψῃ· ἔπειτα δὲ μὴ δυνηθεὶς νὰ τὸν παρακρούσῃ ἤρξατο νὰ τὸν ἀπειλῇ μετ' ὀργῆς. Ὁ δὲ Δημοσθένης ἐξαιτησάμενος μόνον νὰ ὑπομείνῃ μικρὸν ἕως οὗ γράψῃ ἐπιστολήν τινα πρὸς τοὺς οἰκείους του ἀνεχώρησεν ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἐκεῖ ἔλαβε φάρμακον, ὅπερ εἶχεν ἐν τῇ γραφίδι ἀπὸ πολλοῦ κατεσκευασμένον. Ἅμα δὲ ᾐσθάνθη ὅτι τοῦτο ἤρξατο νὰ ἐνεργῇ, στραφεὶς πρὸς τὸν Ἀρχίαν πλησιάσαντα εἶπεν: *« ἤδη δύνασαι νὰ ὑποκριθῇς τὸν ἐκ τῆς τραγῳδίας Κρέοντα καὶ νὰ ῥίψῃς τοῦτο τὸ σῶμα ἄταφον »*. Μετὰ τοὺς λόγους δὲ τούτους ἐζήτησε νὰ τὸν φέρωσι τρέμοντα εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ, ἵνα μὴ μολύνῃ αὐτόν, ἀλλ' ἅμα παραλλάξας τὸν βωμὸν ἔπεσε καὶ στενάξας ἐξέπνευσεν.

§ 287. **Ἐκστρατεία Ἀντιπάτρου καὶ Κρατεροῦ εἰς Αἰτωλίαν (322).** Ἐν τούτῳ τῇ Ἑλλάδος ἁπάσης ὑποκυψάσης καὶ αὖθις εἰς τοὺς Μακεδόνας, μόνον ἡ *Αἰτωλία* ἔμενεν ἔτι ἐλευθέρα. Ὅθεν ἀμφότεροι οἱ γηραιοὶ στρατηγοί, Ἀντίπατρος καὶ Κρατερός, ἅμα διατάξαντες κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τὰ τῆς Πελοποννήσου ἐξεστράτευσαν ἐντεῦθεν μετὰ πολυαρίθμου δυνάμεως κατὰ τῆς ὀρεινῆς ἐκείνης χώρας, εὗρον ὅμως ἀνελπίστως τοιαύτην ἀντίστασιν, οἵαν οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος εἶχον ἀπαντήσῃ. Πάντες οἱ Αἰτωλοί, ἐπελθόντων τῶν Μακεδόνων, ἐγκατέλιπον τὰς πεδινὰς κατοικίας των καὶ πανέστιοι ἀπεχώρησαν εἰς τόπους ἐρυμνοὺς καὶ δυσαλώτους. Ἀφοῦ δὲ πολλάκις οἱ Μακεδόνες προσβαλόντες αὐτοὺς μετὰ πολλῆς ζημίας ἀπεκρούσθησαν, περιωρίσθησαν εἰς τὰς κοιλάδας καὶ ὠχυρώθησαν ἐνταῦθα. Ἀναγκάζοντες δὲ τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ μένωσι τὸν χειμῶνα ἐν τοῖς χιονοβλήτοις τόποις τροφῶν ἐνδεεῖς τοὺς ἐξέθεσαν εἰς ἐσχάτους κινδύνους, ὥστε ἤδη αὐτῶν ἀπογινωσκόντων τὴν σωτηρίαν ἐφάνη αὐτόματός τις λύσις δεινῶν· διότι αἴφνης ὁ *Ἀντίγονος* φυγὼν ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐλθὼν κατευθὺ πρὸς τὸν Ἀντίπατρον καὶ Κρατερὸν ἐδίδαξεν αὐτοὺς περὶ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ Περδίκκου ὡς σπεύδοντος πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐξουσίαν καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ ἐμφανισθῶσι τάχιστα εἰς τὴν Ἀσίαν, ἵν' ἀποτρέψωσι τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Διὸ ἀμφότεροι βουλευθέντες καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων ἀπεφάσισαν πρὸς μὲν τοὺς Αἰτωλοὺς ἐφ' οἷς ἦν δυνατὸν νὰ διαλυθῶσι, τὰς δὲ δυνάμεις κατὰ τάχος νὰ μεταφέρωσιν ὅπου ἡ ἀνάγκη ἤδη τὸ ἀπήτει.

§ 288. **Οἱ περὶ τῆς ὑπάτης ἀρχῆς ἀγῶνες τῶν διαδόχων καὶ ἡ πανωλεθρία τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τοῦ Ἀλεξάνδρου.** Ἡ πρὸς ἀνεξαρτησίαν σπουδὴ τῶν νέων Μακεδόνων σατραπῶν καὶ ἡ τοῦ ἀνωτάτου ἐπιμελητοῦ πρόθεσις τοῦ νὰ καταστήσῃ τὴν δύναμιν ἐκείνων ὑποτελῆ, ὥστε καὶ τὴν ἑνότητα τοῦ ὅλου κράτους καὶ τὸ ἑαυτοῦ ἀξίωμα νὰ διασώσῃ, ἕνεκα τοῦ ἀσυμβιβάστου αὐτῶν περιήγαγον τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς ὀλεθριωτάτους ἐμφυλίους ἀγῶνας, ἐξ ὧν διεσείσθη τὸ μέγα κράτος. Οἱ σατράπαι θέλοντες νὰντενεργήσωσιν εἰς τὴν τοῦ ἐπιμελητοῦ ἤτοι τοῦ Περδίκκου ὑπεροχὴν ἐστοχάσθησαν νὰ συζεύξωσι μετὰ τῆς φρονίμου καὶ ἀνδρικῆς *Εὐρυδίκης* τὸν ὑπὸ τοῦ Μελεάγρου ὑψωθέντα καὶ διατηρηθέντα *Φίλιππον Ἀρριδαῖον*· ὁ δὲ Περδίκκας φοβούμενος μὴ ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἀπολέσῃ τὸ πᾶν, ἵνα ἐμποδίσῃ αὐτόν, ἐδολοφόνησε τὴν ἰσχυρὰν *Κυνάνην* μητέρα τῆς Εὐρυδίκης· ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις τῶν στρατῶν τὸν ἠνάγκασε νὰ στέρξῃ τὸν ἀποφασισθέντα γάμον μετὰ τῆς θυγατρὸς τῆς δολοφονηθείσης. Ἀλλ' ὅμως οἱ φιλαρχικοὶ τοῦ Περδίκκου σκοποὶ ἐγένοντο καταφανέστεροι ὅτε οὗτος ἀποβαλὼν τὴν μέχρι τοῦδε σύζυγόν του *Νίκαιαν* θυγατέρα τοῦ Ἀντιπάτρου ἐζήτησε νὰ νυμφευθῇ τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀδελφὴν *Κλεοπάτραν*. Πρῶτος δὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ὁ γηραιὸς καὶ συνετὸς *Ἀντίγονος* κατανοήσας τὴν πρόθεσιν τοῦ ἀνδρὸς ἤρξατο νὰντενεργῇ καί, ἐπειδὴ προσταχθεὶς νὰ βοηθήσῃ τὸν *Εὐμένη* εἰς κατάκτησιν τῆς παραχωρηθείσης αὐτῷ σατραπείας *Καππαδοκίας* καὶ *Παφλαγονίας* δὲ ὑπήκουσεν, ὁ Περδίκκας λαβὼν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν καὶ θέλων νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν τὸν μᾶλλον ἐπίφοβον ἀντίζηλόν του ἀπεφάσισε συμπράττοντος καὶ τοῦ Εὐμένους νὰ κινήσῃ ὅπλα κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ, διότι ὁ Ἀντίγονος προλαβὼν ἔφυγε κρύφα καὶ ἐλθών, ὡς προείρηται, εἰς Μακεδονίαν ἔπεισε τόν τε Ἀντίπατρον καὶ Κρατερὸν νὰ μεταβιβάσωσι τὰς δυνάμεις των εἰς Ἀσίαν ὅπως συνεννοούμενοι καὶ μετὰ τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις διέκειτο ἐπίσης ἀλλοτρίως πρὸς τὸν Περδίκκαν, ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν.

§ 289. **Ἀγὼν Ἀντιπάτρου, Ἀντιγόνου, Κρατεροῦ καὶ Πτολεμαίου κατὰ Περδίκκου καὶ Εὐμένους (321).** Ἐνῷ δὲ οὕτως οἱ περὶ τὸν Ἀντίπατρον ἤλαυνον πρὸς τὴν Ἀσίαν, ὁ *Περδίκκας* ἐσπούδαζε νὰ μεταχειρισθῇ ὅσα εἰς ἀποτροπὴν τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὸν κινδύνου ἐθεώρει συντείνοντα μέσα. Ὅθεν θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐρχομένους πολεμίους ἐξέπεμψεν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον τὸν ἄξιον καὶ πιστόν του Εὐμένη, εἰς ὃν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀντιγόνου εἶχεν ἐπιτρέψῃ τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ πασῶν

τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου σατραπειῶν, καὶ συγχρόνως ἠρέθισε τοὺς Αἰτωλοὺς νἀποστατήσωσιν ἐκ νέου, αὐτὸς δέ, συνακολουθούντων καὶ τῶν βασιλέων, ἐξεστράτευσε μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τῆς δυνάμεως εἰς *Αἴγυπτον* κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τῆς *Ἀρμενίας* σατράπης *Νεοπτόλεμος* ἐφάνη στασιάζων, ὁ Εὐμένης ἠναγκάσθη νὰ κινηθῇ κατ' αὐτοῦ προηγουμένως· καὶ τοῦτον μὲν ἴσχυσε νὰ καταβάλῃ ταχέως, τὴν δὲ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου περαίωσιν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ Κρατεροῦ δὲν ἐδυνήθη νἀναχαιτίσῃ, ὡς διετάχθη, καθόσον ὁ στρατός του συγκείμενος κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἀσιανῶν οὐδὲ πρὸς μίαν ὅλην Μακεδονικὴν φάλαγγα ἦτο ἀξιόμαχος. Ἀφοῦ ὅμως οἱ εἰρημένοι στρατηγοὶ διήρεσαν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ τὰς δυνάμεις των καὶ ὁ μὲν *Ἀντίπατρος* προήλασεν εἰς Κιλικίαν ἀκολουθῶν τὰ βήματα τοῦ Περδίκκου, ὁ δὲ Κρατερὸς ἐξεστράτευσε πρὸς τὴν Καππαδοκίαν, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Εὐμένη ἐλπὶς ἐπιτυχίας βεβαιοτέρα. Ἵνα δὲ κινήσῃ οὗτος εἰς πόλεμον τὸ Μακεδονικὸν μέρος τοῦ στρατοῦ του, ὅπερ ἀπηρέσκετο νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῶν ὁμοφύλων του καὶ μάλιστα μετὰ τοῦ παρὰ πάντων τιμωμένου Κρατεροῦ, μετεχειρίσθη ἀπάτην τινὰ κηρύξας ὅτι στρατεύει καὶ αὖθις κατὰ τοῦ Νεοπτολέμου ὡς συναθροίσαντος δῆθεν τὰς δυνάμεις του ἐκ νέου, ἐν ᾧ ἀληθῶς εἶχεν αὐτομολήσῃ πρὸς τὸν Κρατερόν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του. Ἐν δὲ τῇ μετὰ ταῦτα συγκροτηθείσῃ μάχῃ τύχη καὶ ἀνδρεία ἐχορήγησαν αὐτῷ τὰ νικητήρια· διότι ὁ μὲν Κρατερός, καίπερ περιβλέπτως ἀγωνισάμενος, σφαλέντος τοῦ ἵππου του ἔπεσε κατὰ γῆς, διὰ δὲ τὸν *φυρμὸν* καὶ τὴν πυκνότητα τῶν ἀφιππευόντων ἀγνοηθεὶς τίς ἦν συνεπατήθη καὶ τὸν βίον ἀλόγως κατέστρεψεν· ὁ δὲ Νεοπτόλεμος μονομαχήσας μετὰ τοῦ Εὐμένους ἐπληγώθη θανασίμως. Ἡ οὕτω δὲ συμβᾶσα ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμόνων ἀπώλεια ἐπήγαγε ταχέως τὴν διασκόρπισιν καὶ τὸν διωγμὸν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως τὸ εὐτύχημα τοῦτο ἔμεινεν ἀτελεσφόρητον ἕνεκα τῆς δυστυχοῦς ἐκβάσεως τῆς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐκστρατείας. Ὁ Περδίκκας δηλονότι εἶχε προχωρήσῃ μέχρι Πηλουσίου καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποπειραθεῖσαν πρώτην ματαίαν ἔφοδον κατὰ τοῦ πέραν τοῦ Νείλου κειμένου φρουρίου *Καμήλων τείχους*, ὅθεν ὁ Πτολεμαῖος ἠμύνετο γενναίως, ἠθέλησεν, ἐναντιουμένου τοῦ στρατοῦ, νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ δευτέραν. Ἡ διάβασις ὅμως τοῦ ποταμοῦ τότε πλημμυρήσαντος ἐξαίφνης οὐ μόνον ἀπέτυχεν, ἀλλ' ὑπῆρξε καὶ ὀλεθριωτάτη εἰς τοὺς διαβαίνοντας· διότι πολλοὶ μὲν ἐξ αὐτῶν μὴ ἐπιστάμενοι νὰ κολυμβῶσι κατεπόθησαν ὑπὸ τοῦ ῥείθρου, οἱ δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους ἐξέπεσον καὶ οἱ πλεῖστοι παρενεχθέντες πολὺν χρόνον ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ποταμῷ θηρίων ἠφανίσθησαν. Τὸ δυστύχημα

τοῦτο, ἡ συγχρόνως ἐπελθοῦσα ἔλλειψις ζωοτροφιῶν καὶ ἡ ὀσημέραι αὐξανομένη αὐστηρότης τοῦ Περδίκκου παρεκίνησαν πολλοὺς τῶν Μακεδόνων, ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ *Πύθωνος*, νὰ ἐγκαταλίπωσιν αὐτὸν καὶ αὐτομολήσωσι πρὸς τὸν ἐπιεικῆ καὶ ἐλευθέριον *Πτολεμαῖον*. Τινὲς μάλιστα ὑπὸ πνεύματος ἐκδικήσεως κινούμενοι ὥρμησαν τὴν νύκτα εἰς τὴν σκηνὴν ἐκείνου καὶ τὸν κατέσφαξαν. Δύο δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ ἀφίκετο εἰς Αἴγυπτον ἡ περὶ τῆς νίκης τοῦ Εὐμένους ἀγγελία· ἐὰν δ' αὕτη ἤρχετο πρότερον, οὐδεὶς ἤθελε τολμήσῃ νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρας κατὰ τοῦ Περδίκκου διὰ τὸ μέγεθος τῆς εὐημερίας.

§ 290. **Σύνοδος Πτολεμαίου, Ἀντιπάτρου καὶ ἄλλων ἐν Τριπαραδείσῳ καὶ νέα διαίρεσις τοῦ κράτους (321).** Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος συμβὰν μετέβαλεν ὅλην τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων· οἱ ἐπισημότεροι τῶν ἡγεμόνων *Πτολεμαῖος*, *Ἀντίπατρος*, *Ἀντίγονος* καὶ ἄλλοι μετ' αὐτῶν συνῆλθον ἀμέσως ἐν *Τριπαραδείσῳ* τῆς ἄνω Συρίας, ὅπου ἀπεφασίσθη *δευτέρα τῶν σατραπειῶν* διαίρεσις, καθ' ἣν προεβιβάσθησαν οἱ φίλοι καὶ πρωταίτιοι τῆς νέας διατάξεως καὶ ἰδίως ὁ μὲν *Ἀντίγονος* ἔλαβε πάλιν τὴν μεγάλην *Φρυγίαν μετὰ τῆς Λυδίας*, ὁ δὲ *Σέλευκος τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ὁ Πύθων τὴν Μηδίαν*· ἡ δὲ ὑπερτάτη τῆς βασιλείας ἐπιμέλεια, ἀποποιηθέντος αὐτὴν τοῦ Πτολεμαίου, ἐπετράπη εἰς τὸν *Ἀντίπατρον*, ὅστις εὐθὺς παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα Ἀρριδαῖον, τὴν βασίλισσαν Εὐρυδίκην καὶ τὸν τριετῆ μόλις Ἀλέξανδρον τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετὰ τῆς μητρός του Ῥωξάνης ἐπανέκαμψεν εἰς Μακεδονίαν, ὥστ' ἔκτοτε ἡ Εὐρώπη κατέστη τὸ κέντρον τῆς μοναρχίας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Οὕτω τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν λαβὼν ὁ Ἀντίπατρος ἀναχωρῶν ἀνέθετο εἰς τὸν Ἀντίγονον τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ τῆς Ἀσίας βασιλικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ καθῆκον προσέτι τοῦ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς ἔτι ὑπάρχοντας ὀπαδοὺς τῆς τοῦ Περδίκκου μερίδος, πρὸ πάντων δὲ τὸν Εὐμένη.

§ 291. **Ἀντίγονος καταβάλλει τὸν Εὐμένη καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ (321).** Ὁ *Ἀντίγονος* διέπραξεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ πλέον ἢ ὅ τι ἴσως ὁ Ἀντίπατρος προσεδόκα. Ἀμέσως ἐπεχείρησε τὸν κατὰ τοῦ *Εὐμένους* πόλεμον, ἐνίκησεν αὐτὸν καί, ἀφοῦ τοῦ ἀπέσπασε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς δυνάμεώς του, τὸν ἐβίασε νὰ ἐγκλεισθῇ μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων αὐτῷ πιστῶν εἰς φρούριόν τι τῆς *Καππαδοκίας* καλούμενον *Νῶρα*, παντελῶς μὲν μικρόν, κατὰ δὲ τὴν ἐρυμνότητα θαυμαστόν. Ἀκολούθως δὲ γενόμενος κύριος τῶν μέχρι τοῦδε ὑπ' ἐκείνου κατεχομένων σατραπειῶν, ὥρμησεν εἰς *Πισιδικὴν* ἐπὶ τὸν *Ἀλκέταν καὶ Ἄτταλον*, τοὺς ὑπολειπομένους οἰκείους ἀδελ-

φὸν καὶ γαμβρὸν τοῦ Περδίκκου, τοὺς ὁποίους ἐπίσης ἐκ παρατάξεως ἐνίκησε καὶ τὸν μὲν μετὰ πολλῶν ἄλλων ἡγεμόνων ζωγρηθέντα ἀπέκτεινε, τὸν δὲ καταφυγόντα εἴς τινα Πισιδικὴν πόλιν ἐστενοχώρησε τοσοῦτον, ὥστε ἀπογνόντα τὴν σωτηρίαν του τὸν ἠνάγκασε τέλος ναὐτοχειριασθῇ.

§ 292. **Πόλεμος Πολυσπέρχοντος καὶ Κασσάνδρου περὶ τοῦ θρόνου Μακεδονίας (318-316).** Τὰ ἀλλεπάλληλα ταῦτα εὐτυχήματα ὕψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ Ἀντιγόνου. Ἐν ᾧ δ' ἐντεῦθεν οὗτος ἤρξατο νὰ ὀρέγηται μειζόνων πραγμάτων, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ παρεσκευάζετο μεταβολή τις πολλῶν πραγμάτων παραίτιος. Ὁ Ἀντίπατρος, ὅστις εἶχε φθάσῃ ἤδη εἰς βαθὺ γῆρας, γενόμενος ἀσθενὴς ἐπέτρεψε πρό τινος χρόνου μέρος τῶν ὑποθέσεων εἰς τὸν υἱόν του *Κάσσανδρον*. Αἰσθανθεὶς δὲ προσεγγίζον τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἀπέδειξε κατὰ τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν ἐπιμελητὴν τῶν βασιλέων καὶ στρατηγὸν αὐτοκράτορα οὐχὶ τὸν εἰρημένον υἱόν του, τὸν ὁποῖον ὡς τραχὺν καὶ ὀξύθυμον ἀπεστρέφοντο οἱ Μακεδόνες, ἀλλ' ἕνα ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συνεστρατευμένων, τὸν γηραιὸν *Πολυσπέρχοντα*· μετὰ τὴν διάταξιν δὲ ταύτην ἀπέθανε τῷ 318 π. Χ. εἰς τὸ ὀγδοηκοστὸν τῆς ἡλικίας του ἔτος. Ἀλλ' ὁ Πολυσπέρχων ἦτο μὲν ἔμπειρος στρατιωτικός, δὲν εἶχεν ὅμως οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ νὰ φέρῃ καλῶς εἰς πέρας τὸ ἐπιτραπὲν αὐτῷ ἔργον τῆς διατηρήσεως τῆς βασιλείας κατὰ τῶν ἀντιποιήσεων τοῦ τολμηροῦ καὶ φιλάρχου Κασσάνδρου. Ἀφοῦ δηλονότι οὗτος εἶδεν ἑαυτὸν παρηγκωνισμένον, μετεχειρίσθη πᾶν μέσον ἵν ἀφαιρέσῃ ἀπ' ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν. Ὅθεν ἀμελλητὶ συνῆψε σχέσεις πρὸς τὰς κυριωτέρας Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐν *Ἀθήναις* πρὶν ἔτι γνωσθῇ ὁ θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου ἀντικατέστησε τὸν Μένυλλον διὰ τοῦ πιστοῦ αὐτῷ *Νικάνορος* ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς, συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Πτολεμαίου συμμαχίαν καὶ ἔσπευσε τέλος εἰς Ἀσίαν ἵνα συνεννοηθῇ καὶ μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου.

Συνταραχθεὶς δ' ἐπὶ τούτοις ὁ Πολυσπέρχων ἐπεχείρησε τοιαῦτα ἐξασφαλιστικὰ μέτρα, οἷα ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰνατρέψωσιν ὅλην τὴν μέχρι τοῦδε πολιτικὴν τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐρειδομένην ἡσυχίαν καὶ τάξιν. Καὶ ἵνα μὲν ἀπαλλοτριώσῃ τὴν Ἑλλάδα πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του, ἀπέδωκεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τὴν αὐτονομίαν των διατάξας τὴν κατάλυσιν τῶν ἐν αὐταῖς ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου καθεσταμένων *ὀλιγαρχιῶν*· ἵνα δὲ ἐμβάλῃ εἰς ἔχθραν τὸν Κάσσανδρον πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον μετεπέμψατο τὴν *Ὀλυμπιάδα* διατρίβουσαν τότε ἐν Ἠπείρῳ παρακαλέσας αὐτὴν νἀναλάβῃ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ *παιδὸς*

τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπερ ὅμως αὕτη ἐδίσταζεν ἔτι νὰ πράξῃ. Πολὺ δὲ συνετωτέρα ὑπῆρξεν ἡ πρᾶξίς του νὰ προσοικειωθῇ τὸν φρόνιμον καὶ ἀείποτε πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον πιστῶς διακείμενον *Εὐμένη*, ὅστις εἶχεν ἤδη κατορθώσῃ μετὰ ἐνιαύσιον ἐν τῷ προειρημένῳ χωρίῳ ἐγκλεισμὸν νὰ πολυθῇ διά τινος προσπεποιημένης μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου συνεννοήσεως. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Εὐμένης διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἐξ ὀνόματος τῶν βασιλέων στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς ὅλης Ἀσίας καὶ διὰ τῶν ἐπιτηδείων τρόπων του ἑλκύσας εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἐν Κιλικίᾳ *ἀργυράσπιδας Μακεδόναις* παρεσκευάζετο εἰς νέον ἀγῶνα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων, ὁ Ἀντίγονος συναινέσας προθύμως εἰς τὴν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου καὶ Πτολεμαίου συμμαχίαν ἐξηκολούθει νὰ ἐνεργῇ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ συμφέροντος ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ νὰ ἑτοιμάζηται οὐχ ἧττον πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ δεινοῦ ἐκείνου ἀντιπάλου του. Ἀλλ' ἕως οὗ ὁ προκείμενος ἀγὼν διακριθῇ, παρῆλθον τρία ὁλόκληρα ἔτη.

Ταραχαὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀντεκδικήσεις ὀλιγαρχικῶν καὶ δημοκρατικῶν, θάνατος Φωκίωνος (317). Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἡ τοῦ Πολυσπέρχοντος πρὸς τοὺς Ἕλληνας διακήρυξις τοῦ ὅτι χορηγεῖται αὐτοῖς πάλιν ἡ *ἐλευθερία ἐκείνη*, τῆς ὁποίας ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου ἀπέλαυον, παρήγαγεν ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς καταλύσεως τῶν ὀλιγαρχικῶν πολιτευμάτων τρομερὰν φατριῶν πάλην. Διότι μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν δημοκρατιῶν πανταχοῦ ἡ διὰ τῶν ἐξορίστων καὶ φυγάδων ἐνισχυθεῖσα μερὶς τοῦ δήμου ὕψωσε τὴν κεφαλήν της φιλεκδίκως, πρὸ πάντων δ' ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τοῦ Πολυσπέρχοντος ὑποστηριζομένη περιήγαγε τοὺς ὑπὲρ τῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως διατεθειμένους ὀλιγαρχικοὺς εἰς δυσχερῆ θέσιν καὶ τὸν γέροντα αὐτὸν καὶ ἐνάρετον *Φωκίωνα* ἠνάγκασε νὰ πίῃ τὸ κώνειον. Θέλοντος δηλαδὴ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς αὐτονομίας νὰ πελάσῃ τὴν εἰς τὸν Κάσσανδρον πιστὴν Μακεδονικὴν φρουράν, ὁ τότε στρατηγὸς καὶ ἄρχων τῆς πόλεως Φωκίων ἀμελήσας ἢ ἀδιαφορήσας ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν ἀρχηγὸν ἐκείνης Νικάνορα οὐ μόνον τὴν Μουνυχίαν, ἣν ἤδη κατεῖχε, νὰ ἐνδυναμώσῃ ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Πειραιᾶ νὰ καταλάβῃ. Ὅθεν κατὰ παράκλησιν τοῦ δήμου ὁ Πολυσπέρχων ἔπεμψε τὸν υἱόν του Ἀλέξανδρον μετὰ δυνάμεως εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐλευθερώσῃ τὸν Πειραιᾶ. Μετ' αὐτοῦ δὲ συνεισέβαλον τότε εἰς τὸ ἄστυ οὐ μόνον οἱ φυγάδες, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν *ἀτίμων καὶ ξένων*, οἵτινες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ηὔξανον τὰς ἀγρίας κραυγὰς καὶ διετάραττον τὴν διεξαγωγὴν τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων. Οὕτω δὲ οἱ δημοκρατικοί, προεξάρχοντος τοῦ ῥήτορος *Ἀγνωνίδου*, ἴσχυσαν εὐκόλως διὰ τοῦ παμμιγοῦς τούτου πλή-

θους νὰ παύσωσι τῆς ἀρχῆς τὸν ἀγαθὸν Φωκίωνα καὶ τοὺς φίλους του καὶ νὰ ἐγκαλέσωσι τούτους ὡς προδότας τῆς πατρίδος. Ὁ Φωκίων μετὰ τὴν πρώτην κατ' αὐτοῦ γενομένην κατηγορίαν ἀπῆλθε συνωδευμένος καὶ ὑπὸ τῶν φίλων του εἰς τὸν πρὸ τῆς πόλεως ἐστρατοπευδευμένον *Ἀλέξανδρον*, ὅστις τοὺς ἐδέχθη φιλοφρόνως καὶ τοὺς ἀπέστειλεν εἰς τὸν πατέρα του ὄντα καθ' ὁδὸν καὶ εὑρισκόμενον τότε ἐν Φωκίδι. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν παρὰ πόδας πρεσβείαν κατηγορήσουσαν τὸν Φωκίωνα. Ὁ Πολυσπέρχων ἀκόλουθος εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ πολιτικὴν ἐδέχθη δυσμενῶς τὸν ἄνδρα καὶ διέταξε νὰπαγάγωσιν αὐτὸν καὶ τοὺς φίλους του εἰς Ἀθήνας δεσμίους, ἵνα δικασθῶσιν ὑπὸ τοῦ δήμου. Ἐκεῖ λοιπὸν ἐνώπιον ἐκκλησίας θορυβώδους περιλαμβανούσης πλείστους δούλους, ξένους καὶ ἀτίμους ἐμφανισθεὶς ὡς ὑπόδικος ὁ γέρων Φωκίων μετὰ τῶν συγκατηγορουμένων του ἐπεχείρησε νὰπολογηθῇ, ἀλλὰ βλέπων ὅτι διὰ τὸ μέγεθος τῆς κραυγῆς τῶν θορυβούντων πᾶσα ἀπολογία καθίστατο ἀδύνατος περιωρίσθη νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν συγκατηγορουμένων, ὅπερ ὅμως δὲν ἐπέτυχεν. Ὅθεν ὁ Ἀγνωνίδης ἀνέγνωσεν ἀμέσως ψήφισμα καταδικάζον *αὐτόν, τέσσαρας* ἔτι παρόντας καὶ *τρεῖς ἀπόντας*, ἐν οἷς ἦν καὶ *Δημήτριος ὁ Φαληρεύς*, εἰς θάνατον. Ἐν ᾧ δὲ οἱ καταδικασθέντες ἐφέροντο εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἵνα πίωσι τὸ κώνειον οἱ μὲν ἄλλοι ὀδυρόμενοι ἐβάδιζον, ἐκεῖνος δ' ἐθαυμάζετο διὰ τὴν ἀπάθειαν καὶ μεγαλοψυχίαν. Ἐρωτηθεὶς ἂν ἀφίνῃ τινὰ παραγγελίαν πρὸς τὸν υἱόν του εἶπε: «*τὸν παραγγέλλω νὰ μὴ μνησικακῇ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους*». Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐνθυμηθέντες οἷον ἐπιστάτην καὶ φύλακα σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ἀπώλεσαν, *ἀνδριάντα* μὲν χαλκοῦν αὐτῷ ἀνέστησαν, ἔθαψαν δὲ τὰ ὀστᾶ δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ θάνατον εἰς τοὺς κατηγόρους του κατεψήφισαν!

Ἀλλ' ὅμως ὁ Πολυσπέρχων νομίσας ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Φωκίωνος καὶ τῶν ἄλλων ὀλιγαρχικῶν κατώρθωσε νὰ ἔχῃ ἐν Ἀθήναις κύριόν τι κατὰ τοῦ Κασσάνδρου στήριγμα ἠπατήθη μεγάλως· διότι ὁ φρόνιμος καὶ ἐπιτήδειος *Νικάνωρ* ἀντιστὰς εἰς τὰς δυνάμεις ἐκείνου γενναίως ἐξηκολούθει νὰ κατέχῃ οὐ μόνον τὴν Μουνυχίαν ἀλλὰ καὶ τὸν Πειραιᾶ, ὅτε ἀπροσδοκήτως ἐπανῆλθε καὶ ὁ Κάσσανδρος ἐξ Ἀσίας φέρων μεθ' ἑαυτοῦ στρατὸν χορηγηθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ὅστις ἠρέσκετο τὰ μέγιστα νὰ βλέπῃ τοὺς δύο ἐκείνους εἰς αὐτὸν τοσοῦτον ἐπικινδύνους ἀντιζήλους ἐνασχολουμένους ἐν Ἑλλάδι καὶ διὰ τοῦτο κωλυομένους νὰ φέρωσι πρόσκομμα εἰς τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν προόδους του. Ἡ ἐμφάνισις δὲ τοῦ Κασσάνδρου καταπλεύσαντος ἀμέσως εἰς *Πειραιᾶ* οὐχ ἧττον καὶ ἡ σπάνις τροφῶν ἠνάγκασε τὸν Πο-

λυσπέρχοντα νὰ καταλίπῃ τὴν Ἀττικὴν καὶ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ *ἀνακήρυξις τῆς ἐλευθερίας* ἐπανηγυρίσθη ἐνταῦθα εἰς τὰς πλείστας πόλεις διὰ τῆς θανατώσεως καὶ φυγαδεύσεως ἐκείνων, εἰς οὓς ὁ Ἀντίπατρος εἶχεν ἐπιτρέψῃ τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων πραγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πολιορκία τῆς Μεγαλοπόλεως, ἥτις διετήρησε τὴν πρὸς τὸν Κάσσανδρον φιλίαν, ἀπέτυχε διὰ τῆς γενναίας τῶν κατοίκων ἀντιστάσεως καὶ ἐξήντλησε τὴν δύναμιν τοῦ Πολυσπέρχοντος, διὰ τοῦτο αἱ πλεῖσται τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐκ φόβου ἤρξαντο νὰποκλίνωσι πρὸς τὸν Κάσσανδρον. Αἱ Ἀθῆναι, ἀφοῦ ματαίως περιέμειναν ἐκ Μακεδονίας βοήθειαν, συνέθεντο μετὰ τοῦ Κασσάνδρου εἰρήνην, κατὰ τοὺς ὅρους τῆς ὁποίας ἡ μὲν πόλις καὶ ἡ χώρα μετὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν νεῶν καὶ τῶν προσόδων τῶν λιμένων ἀφείθησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων, τὴν δὲ Μουνυχίαν ἐκράτησε πρὸς τὸ παρὸν ὁ Κάσσανδρος ὡς φίλος καὶ σύμμαχος ἐκείνων, ἕως οὗ διαπολεμήσῃ πρὸς τοὺς βασιλεῖς. Τὸ πολίτευμα ἐστηρίχθη ἐπὶ *ὡρισμένης τιμήσεως*, ὥστε μόνον οἱ ἔχοντες περιουσίαν δέκα μνῶν ἐδύναντο νὰ μετέχωσιν αὐτοῦ.

Δημήτριος Φαληρεὺς (*318-308*). Εἷς δὲ Ἀθηναῖος κατ' ἐκλογὴν τοῦ Κασσάνδρου κατέστη ἐπιμελητὴς τῆς πόλεως καὶ ὡς τοιοῦτος ἠρέθη *Δημήτριος ὁ Φαληρεύς*, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις, ὡς προείρηται, ἀπὼν εἶχε καταδικασθῇ εἰς θάνατον μετὰ τοῦ Φωκίωνος. Ἦρξε δὲ οὗτος τῶν Ἀθηνῶν δέκα ἔτη (318-308) καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν αὔξησιν καὶ βελτίωσιν τῆς πόλεως, καίπερ μὴ ὢν ἀπηλλαγμένος τῶν ἐλαττωμάτων τῶν χρόνων αὐτοῦ. Τὴν ἀστάθειαν δὲ τῆς εὐνοίας τοῦ δήμου ἐγνώρισεν ὡς οὐδεὶς ἄλλος πρὸ αὐτοῦ· σχεδὸν μοναρχικὴν μετερχόμενος ἐξουσίαν ἐτιμήθη κατὰ τὸν Πλούταρχον διὰ *τριακοσίων ἀνδριάντων*, ἀλλ' ἐπέζησε νὰ ἴδῃ αὐτοὺς ὅλους ἀνατετραμμένους.

Ὀλυμπιάδος ὠμότης καὶ θάνατος (*316*). Μετὰ τὴν διάταξιν δὲ τῶν ἐν Ἀθήναις πραγμάτων ὁ Κάσσανδρος γενόμενος ἐν τῷ μεταξὺ κύριος τῆς Αἰγίνης, ἀποτυχὼν ὅμως εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς *Σαλαμῖνος*, ἔσπευσεν εἰς *Πελοπόννησον*, ὅπου προσῳκειώθη παραυτίκα πολλοὺς τῶν κατοίκων. Ἐν ᾧ δὲ ἡ δύναμις μὲν αὐτοῦ ηὐξάνετο ὁσημέραι, ἡ δὲ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἠλαττοῦτο πανταχοῦ, ἡ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τούτου ὀλιγωρηθεῖσα Εὐρυδίκη ἐπεχείρησεν ἐμφανέστερον νὰναλάβῃ πάλιν τὴν ἐξουσίαν. Καὶ πρῶτον μὲν κατώρθωσε νὰ φυγαδεύσῃ τὴν Ῥωξάνην μετὰ τοῦ παιδός της Ἀλεξάνδρου εἰς Ἤπειρον, ὅπου εἰσέτι ἡ βασιλομήτωρ Ὀλυμπιὰς διέμενεν· ἔπειτα δὲ σχετισθεῖσα πρὸς τὸν Κάσσανδρον ἀπέδειξεν αὐτὸν ἐν ὀνόματι τοῦ συζύγου της Ἀρριδαίου ἐπιμελητὴν τοῦ βασιλέως καὶ διέταξε τὸν Πολυπέρχοντα νὰ τῷ παραδώσῃ τὸν βασιλικὸν στρατόν. Ἀλλ' ὁ Πολυσπέρχων οὐδαμῶς διατεθειμένος

νὰ ὑπακούσῃ ἔκρινεν ἀναγκαῖον πρὸς ταπείνωσιν τῆς Εὐρυδίκης νὰ καταγάγῃ διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Ἠπειρώτου βασιλέως Αἰακίδου τὴν *Ὀλυμπιάδα* καὶ τὸν παῖδα Ἀλέξανδρον εἰς Μακεδονίαν. Εἰκαὶ δὲ διεκωλύθη εἰς τοῦτο ὑπό τινος μοίρας τοῦ στρατοῦ τοῦ Κασσάνδρου, τὴν ὁποίαν ἀπήντησε καθ' ὁδόν, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἡ Ὀλυμπιὰς εἰς τὸν συνοδεύοντα αὐτὴν ἠπειρωτικὸν στρατὸν στηριζομένη ἐπέσπευδε τὴν κάθοδόν της. Τότε δὲ ἡ Εὐρυδίκη σὺν τῷ Ἀρριδαίῳ ὥρμησε μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς εἰς τὰ μεθόρια τῆς Μακεδονίας, ἵνα ἐμποδίσῃ αὐτήν, καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν οἱ στρατοὶ ἑκατέρωθεν ἀντετάχθησαν, οἱ Μακεδόνες αἰδεσθέντες τὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀξίωμα καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ μεγάλου υἱοῦ της ἀναμιμνησκόμενοι οὐ μόνον ἀπέσχον πάσης συγκρούσεως, ἀλλὰ καὶ ηὐτομόλησαν. Ὅθεν ὁ μὲν βασιλεὺς Ἀρριδαῖος συνελήφθη ἀμέσως μετὰ τῆς θεραπείας, ἡ δ' Εὐρυδίκη εἰς Ἀμφίπολιν ἀποχωροῦσα. Τοιουτοτρόπως δὲ ἡ Ὀλυμπιὰς γενομένη κυρία τῶν βασιλικῶν σωμάτων καὶ ἄνευ κινδύνου τὴν βασιλείαν παραλαβοῦσα δὲν μετεχειρίσθη ἀνθρωπίνως τὴν εὐτυχίαν της· διότι, ἀφοῦ ἐκάκωσε ἀνηλεῶς καὶ διέφθειρε τήν τε Εὐρυδίκην καὶ τὸν Ἀρριδαῖον, προέβη καὶ εἰς ἄλλας ὠμότητας· ἐφόνευσε δηλαδὴ καὶ τὸν *Νικάνορα* ἀδελφὸν τοῦ Κασσάνδρου, κατέσκαψε καὶ τὸν τάφον τοῦ Ἰόλλου ἑτέρου ἀδελφοῦ καὶ ἐπιλέξασα ἑκατὸν ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων φίλων ἐκείνου τοὺς ἀπέσφαξεν ἅπαντας.

Ἀλλ' ἔμελλε νὰ λάβῃ καὶ αὕτη μετ' οὐ πολὺ τὴν αὐτὴν τύχην. Ἅμα δηλονότι ὁ Κάσσανδρος ἔμαθε τὰ εἰρημένα συμβάντα ἀνέζευξεν εἰς Μακεδονίαν, μὴ δυνηθέντος τοῦ Πολυσπέρχοντος νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν *Πύδναν*, ὅπου ἡ Ὀλυμπιὰς μαθοῦσα τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ κατέφυγε μετὰ τοῦ *παιδὸς Ἀλεξάνδρου* τῆς *μητρός του Ῥωξάνης* καὶ ὅλης τῆς θεραπείας. Ὁ βασιλεὺς Αἰακίδης ἠθέλησε μὲν νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειάν της, ἀλλὰ παρὰ τὰς ἐξ Ἠπείρου παρόδους, ἃς ὁ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου ἐκπεμφθεὶς στρατηγὸς *Ἀταρρίας* κατέλαβεν ἐγκαίρως, οἱ Ἠπειρῶται ἐγκατέλιπον αὐτόν, ἐπανελθόντες δὲ οἴκαδε τὸν ἀπεκήρυξαν καὶ συνῆψαν μετὰ τοῦ Κασσάνδρου συμμαχίαν, ἥτις παρεκίνησε πολλοὺς τῶν ἀλλοτρίως διατεθειμένων Μακεδόνων νὰ προστεθῶσιν εἰς τὸ μέρος αὐτοῦ. Μιᾶς δ' ἔτι εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα βοηθείας ὑποληφθείσης τῆς ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος, συνέβη νὰ συντριβῇ καὶ αὕτη παραδόξως· δηλαδὴ ὁ ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πεμφθεὶς στρατηγὸς *Κάλλας*, ὅτε πλησίον τοῦ Πολυσπέρχοντος γενόμενος κατεστρατοπέδευσεν ἐν τῇ Περραιβίᾳ, διέφθειρε διὰ χρημάτων τοὺς πλείστους τῶν μετ' αὐτοῦ στρατιωτῶν, ὥστε δὲν τῷ ἔμειναν εἰμὴ ὀλίγοι οἱ μάλιστα πιστοί. Οὕτω δ' οἱ ἐν Πύδνᾳ πολιορκούμενοι ἐστερημένοι πά

σης ἔξωθεν ἐπικουρίας, ταχέως τῶν ἐπιτηδείων ἐξαναλωθέντων, περιέπεσον εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν, ὥστε πολλοὶ ἠναγκάζοντο νὰ σαρκοφαγῶσιν ἀναλεγόμενοι τῶν ἀποθνησκόντων τὰ σώματα. Ἀλλ' οὔτε ἡ θέα τῆς φοβερωτάτης δυστυχίας οὔτε ἡ ἀποφορὰ τῶν νεκρῶν οὔτε ἡ αὐτομόλησις τῆς φρουρᾶς πρὸς τὸν Κάσσανδρον ἴσχυον νὰ πείσωσι τὴν Ὀλυμπιάδα εἰς παράδοσιν. Τέλος ἐν ᾧ διενοεῖτο νὰ σώσῃ ἑαυτὴν καὶ τοὺς φίλους διά τινος *πεντήρους* περμφθείσης αὐτῇ κρύφα ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος, ὁ Κάσσανδρος, εἰς ὃν αὐτόμολός τις ἀνήγγειλε τὸ γεγονός, ἐπιπλεύσας ἐκυρίευσε τοῦ σκάφους καὶ οὕτω τὴν ἠνάγκασε νὰ παραδοθῇ. Μετὰ τὴν ἅλωσιν δὲ τῆς Πύδνης παρέλαβεν ἀμέσως τήν τε Πέλλαν καὶ τὴν Ἀμφίπολιν.

Γενόμενος δ' ἔκτοτε ὁ Κάσσανδρος κύριος τῆς Μακεδονίας (316 π. Χ.) ἐστήριξεν ὡς τοιοῦτος τὴν κατόρθωσιν τῶν περαιτέρω βουλῶν του εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἁλωθέντων μελῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἵνα δ' ἐπιτύχῃ ἔγκυρον κατὰ τῆς Ὀλυμπιάδος ἀπόφασιν προέτρεψε τοὺς οἰκείους τῶν ὑπ' αὐτῆς ἀνῃρημένων νὰ τὴν κατηγορήσωσιν ἐν κοινῇ τῶν Μακεδόνων ἐκκλησίᾳ, τῶν ὁποίων ποιησάντων τὸ προσταχθὲν καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος οὔτε παρούσης οὔτ' ἐχούσης τοὺς ἀπολογησομένους οἱ Μακεδόνες κατέγνωσαν αὐτῆς θάνατον. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν καταδικαστικὴν ταύτην ἀπόφασιν ὁ Κάσσανδρος παρέσχεν εἰς ἐκείνην εὐκαιρίαν ἐὰν ἤθελε νὰ φύγῃ εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῇ προθέσει ἵνα διὰ τῆς φυγῆς της ἀναγνωρίσῃ αὐτὴ ἑαυτὴν ἔνοχον καὶ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπόφασιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ὀλυμπιὰς δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ ἐζήτει νὰπολογηθῇ αὐτοπροσώπως ἐνώπιον τῶν Μακεδόνων, ὁ Κάσσανδρος φοβηθεὶς μήποτε τὸ πλῆθος ἀκοῦον τὴν βασίλισσαν ἀπολογουμένην μεταμεληθῇ ἀπέστειλε *διακοσίους* τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἐπιτηδειοτάτους νὰ τὴν θανατώσωσιν. Ἐμβάντες δὲ οὗτοι εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκίαν, ὡς εἶδον τὴν Ὀλυμπιάδα ἐνδεδυμένην πορφύραν καὶ φέρουσαν διάδημα, αἰδεσθέντες αὐτὴν ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι. Ἀλλ' οἱ συγγενεῖς τῶν κατὰ διαταγὴν αὐτῆς ἀναιρεθέντων ὁρμήσαντες πρὸς χάριν τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἐξ ἰδίου πάθους τὴν *ἐλιθοβόλησαν*. Λέγεται δὲ ὅτι ἡ γηραιὰ μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ σταθεροῦ βλέμματος καὶ ἀδακρυτὶ προβαλοῦσα τὸ στῆθός της εἰς τὰς λιθοβολήσεις κατέπεσε καὶ ἐν τῷ λιποψυχεῖν ἔτι ἐφρόντισε νὰ καλύψῃ τὰ συνθλασθέντα αὐτῆς μέλη μετὰ τοῦ χιτῶνός της!

Ἵδρυσις Κασσανδρείας, ἀνίδρυσις Θηβῶν, ἀγῶνες Κασσάνδρου κατ' Ἀλεξάνδρου υἱοῦ Πολυσπέρχοντος ἐν Ἑλλάδι (315). Ἡ ἐκ τούτου μεταξὺ τῶν Μακεδόνων διεγερθεῖσα συγκίνησις δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Κάσσανδρον νὰ ἐξαλείψῃ κατὰ τὸ παρὸν καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ἔτι

εἰς τοὺς σκοπούς του ἐμποδὼν ὄντα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου μέλη. Ὅθεν παρέδωκε μὲν τὴν Ῥωξάνην μετὰ τοῦ παιδὸς εἰς φυλακὴν μεταγαγὼν αὐτὴν εἰς τὸ *φρούριον τῆς Ἀμφιπόλεως* καὶ διατάξας νὰ γίνηται τοῦ λοιποῦ ἡ ἀγωγὴ τοῦ παιδὸς ὄχι πλέον βασιλική, ἀλλ' ἰδιώτου τοῦ τυχόντος οἰκεία, αὐτὸς δ' ἔγημε τὴν νεωτάτην τοῦ Φιλίππου θυγατέρα καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴν *Θεσσαλονίκην*, ἵνα δι' αὐτῆς ἀποδείξῃ ἑαυτὸν οἰκεῖον τῆς βασιλικῆς συγγενείας καὶ ἔπειτα δικαιούμενον νὰ καταλάβῃ τὸν Μακεδονικὸν θρόνον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον (315) ἔκτισε καὶ πόλιν ἐπὶ τῆς Πελλήνης ὁμώνυμον αὐτοῦ, τὴν *Κασσάνδρειαν*, ἥτις συνοικισθεῖσα διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἐκ Ποτιδαίας καὶ Ὀλύνθου ἐκβληθέντων κατοίκων καὶ ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτοῦ φιλοτίμως προστατευομένη ἔλαβε ταχὺ μεγάλην ἐπίδοσιν καὶ πλεῖστον ἴσχυσεν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀκολούθως δὲ συστησάμενος ἱκανὴν δύναμιν ἀπεφάσισε νὰ στρατεύσῃ καὶ αὖθις εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἐκβάλῃ ἐντεῦθεν παντελῶς *Ἀλέξανδρον τὸν Πολυσπέρχοντος* κατέχοντα ἔτι πόλεις τε καὶ τόπους ἐπικαίρους. Ἐν ᾧ δὲ διέβαινε διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπεχείρησε νὰναστήσῃ τὰς Θήβας μεταπεμψάμενος παντα-χόθεν τοὺς διασωζομένους τῶν Θηβαίων. *Εἴκοσιν* ἔτη ἡ πόλις ἔκειτο ἔρημος. Σχεδὸν ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς Σικελίας καὶ Ἰταλίας διά τε τὸν πρὸς τοὺς ἠτυχηκότας ἔλεον καὶ διὰ τὴν δόξαν τῆς πόλεως συνεπελάβοντο τοῦ συνοικισμοῦ. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι τοῦτον τὸν τρόπον ἐκομίσαντο τὴν πατρίδα, ὁ δὲ Κάσσανδρος μετὰ τῆς δυνάμεως ἀνέζευξεν εἰς Πελοπόννησον. Εὑρὼν δὲ τὸν Ἰσθμὸν φυλαττόμενον ὑπὸ Ἀλεξάνδρου παρῆλθεν εἰς Μέγαρα καὶ ἐντεῦθεν περαιωθεὶς διὰ θαλάσσης εἰς *Ἐπίδαυρον* προῆχώρησεν εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἀπέσπασεν αὐτὸ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου συμμαχίας. Μετὰ δὲ ταῦτα προσηγάγετο τὰς ἐν τῇ *Μεσσηνίᾳ πόλεις* πλὴν Ἰθώμης καὶ τὴν *Ἑρμιονίδα* δι' ὁμολογίας παρέλαβε. Τέλος δὲ ἀπολιπὼν τὸν στρατηγόν του *Μόλυκον* μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως ἐπανέκαμψεν εἰς Μακεδονίαν. Καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἦσαν τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν μεταξὺ Πολυσπέρχοντος καὶ Κασσάνδρου.

§ 293. **Ἀγὼν Εὐμένους καὶ Ἀντιγόνου, θάνατος Εὐμένους (315).** Κατὰ δὲ τὴν Ἀσίαν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ὁ *Εὐμένης* ἔχων τοὺς ἀργυράσπιδας Μακεδόνας ἐμάχετο μετὰ πολλοῦ ζήλου ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἀφοῦ ἀπέσπασε τὴν τῆς *Φοινίκης παραλίαν* ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Πτολεμαίου, μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν ἐτράπη πρὸς ἀνατολάς, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τῆς Μηδίας σατράπης *Πύθων* ἐβουλήθη ὡς καὶ ὁ Ἀντίγονος πρὸς δυσμὰς νὰ γείνῃ κύριος τῶν μικροτέρων σατραπειῶν, διὰ τῆς συστά-

σεως ὅμως τούτων ἡττηθεὶς ἠναγκάσθη νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Σελεύκου σατράπου τῆς Βαβυλῶνος. Παραυτίκα δ' ὁ Εὐμένης ἐνεφανίσθη πέραν τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος παρὰ τὴν δυτικὴν εἰς τὰς Μηδικὰς πύλας εἴσοδον καὶ μετὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ Πύθωνος καὶ Σελεύκου τοῦ νὰ ὑπερασπίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὰ τῆς βασιλείας προήλασε κατωτέρω τοῦ Τίγρητος σπεύδων νὰ κυριεύσῃ τὰ Σοῦσα καὶ τοὺς αὐτόθι ἐναποταμιευμένους θησαυροὺς καὶ προσλάβῃ εἰς τὸ μέρος του τοὺς μικροτέρους σατράπας τῆς Ἀσίας. Εἰκαὶ δὲ ὁ Πύθων καὶ Σέλευκος ἐζήτησαν νὰ τὸν ἐμποδίσωσιν, αὐτὸς ὅμως κατώρθωσε νὰ ἑνωθῇ μετ' ἐκείνων, ἐν οἷς προεῖχεν ὁ τῆς Περσίδος *Πευκέστης*.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ *Πύθων* καὶ ὁ *Σέλευκος* προσεκάλεσαν τὸν Ἀντίγονον ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἑνωθέντες δὲ καὶ οἱ τρεῖς ἐν Βαβυλῶνι ἐξεστράτευσαν ὁμοῦ κατὰ τῶν συμμάχων. Παρὰ τὸν ἐν τῇ *Παραιτακηνῇ Κοπράταν* παραποτάμιον τοῦ Πασιτίγριδος συνέβη ἡ πρώτη μεταξὺ Εὐμένους καὶ Ἀντιγόνου σύγκρουσις, καθ' ἣν οὗτος ἀτυχήσας ἀνέζευξεν εἰς Ἐκβάτανα τῆς Μηδίας, ὅπου, ἐπακολουθησάντων παρὰ πόδας καὶ τῶν περὶ τὸν Εὐμένη, συνεκροτήθησαν *δύο ἄλλαι μάχαι*, ἐξ ὧν ἡ πρώτη μὲν ἔμεινεν ἄκριτος, ἡ δὲ δευτέρα ἕνεκα τῆς ζηλοτυπίας καὶ προδοσίας τῶν συμμάχων σατραπῶν ἀπέβη δυστυχής. Ἡ ἀπώλεια δὲ ταύτης ἀπεφάσισε τὴν τύχην τοῦ Εὐμένους καὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου σύναμα. Οἱ σατράπαι ἐζήτησαν τὴν ἐπιοῦσαν νὰναχωρήσωσιν εἰς τὰς ἄνω σατραπείας. Ματαίως δ' ὁ Εὐμένης ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς μάχης. Οἱ ἀργυράσπιδες στερηθέντες τῆς ἀποσκευῆς αὐτῶν καὶ τῶν γυναικῶν των οὐ μόνον ἀντέστησαν, ἀλλὰ καὶ διεπρεσβεύσαντο λάθρα πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ὅστις ὑπέσχετο νὰποδώσῃ αὐτοῖς τὰ πάντα ἂν ἤθελον τῷ παραδώσῃ τὸν Εὐμένη. Ὅθεν ἄνευ πολλοῦ δισταγμοῦ συνήρπασαν αὐτὸν καὶ τὸν προσήνεγκον δέσμιον εἰς τὸν Ἀντίγονον, πρὸς ὃν ἠτιμόλησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Πευκέστην μετὰ μυρίων Περσῶν, οἱ δὲ λοιποὶ σατράπαι καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τε καὶ στρατιωτῶν οἱ πλεῖστοι τῆς ἑαυτῶν μόνον ἀσφαλείας φροντίζοντες ἐτράπησαν εἰς φυγήν.—Ἐν τῷ παρὰ πόδας δὲ συγκροτηθέντι περὶ Εὐμένους πολεμικῷ συμβουλίῳ μόνον ὁ *Νέαρχος* καὶ τοῦ Ἀντιγόνου ὁ υἱὸς Δημήτριος ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ διατηρήσεως τῆς ζωῆς τοῦ ἐξόχου τούτου ἀνδρός, οἱ δὲ λοιποὶ ἐγνωμοδότησαν κατ' αὐτοῦ ὡς τοῦ πλέον ἐπικινδύνου ἀντιπάλου. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀργυράσπιδες προσετέθησαν εἰς τὴν τελευταίαν γνώμην, ὁ Ἀντίγονος ἔσπευσε νὰ διατάξῃ τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ οὗτος κατόπιν ἀπηλλάγη καὶ τοῦ φιλοδόξου *Πύθωνος* συλλαβὼν δι' ἀπάτης καὶ ἀποκτείνας αὐτὸν ἐν Ἐκβατάνοις, κατέλυσε δὲ καὶ τὸ ἐπίφοβον τῶν ἀργυρασπίδων ἄγημα διὰ τῆς κατα-

κερματίσεώς του, προήλασεν ἀπὸ τῆς Περσεπόλεως ὡς ἐν θριάμβῳ μετὰ τῶν τεραστίων τῆς *Μηδίας*, τῆς *Περσίδος* καὶ τῶν *Σούσων* βασιλικῶν θησαυρῶν δισμυρίων καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων εἰς *Βαβυλῶνα*, ὅπου ὁ *Σέλευκος* τὸν ἐδέχθη μὲν λαμπρῶς, ἠρνήθη ὅμως νὰ ὑποταχθῇ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ δώσῃ αὐτῷ λόγον διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διοίκησίν του. Διὸ καὶ ὑποπτευθεὶς τὴν τοῦ Πύθωνος συμφορὰν ἀπέδρα εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν Πτολεμαῖον. Ὁ δὲ Ἀντίγονος εὐχαριστηθεὶς ὅτι ἡ φυγὴ τῷ εὐκόλυνε τὴν ὁδὸν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν του κατέστησεν ἐν Βαβυλωνίᾳ ἄλλον σατράπην. Ἐντεῦθεν δ' ἐτράπη ἀμέσως πρὸς δυσμὰς (315 π. Χ.) ἵνα ἐπιδείξῃ καὶ εἰς τοὺς αὐτόθι ἡγεμόνας τὴν ἰσχύν του.

§ 294. **Ἀντίγονος καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ σύμμαχοι Πτολεμαῖος, Κάσσανδρος, Λυσίμαχος καὶ ἄλλοι (312-311).** Καίπερ δὲ προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν ὁ *Ἀντίγονος*, εἶχεν ὅμως ἔτι ἀκμαίας τὰς δυνάμεις του. Ἦτο ἀνὴρ μὲν ἀνδρεῖος, στρατηγὸς δὲ πειθαρχίαν ἐπιβάλλων, διοικητὴς δὲ φρόνιμος καὶ οἰκονομικός, ἀποστέργων τὸν τρυφηλὸν βίον, κόσμιος, εὐτράπελος, φιλόφρων καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας του. Ἐπειδὴ δὲ πάντοτε ἐνήργει κατά τινα σταθερὸν σκοπόν, πανταχοῦ τὰ πάντα διηύθυνεν αὐτὸς καὶ μόνον εἰς τὸν υἱόν του Δημήτριον, ὅστις, εἰκαὶ ὅλως ἀντιθέτου χαρακτῆρος, ἦτο πιστότατα ἀφωσιωμένος εἰς αὐτόν, ἐπέτρεπε νὰ ἐμβατεύῃ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ σχέδιά του. Ἐντεῦθεν εἶχε πλείονα βεβαιότητα περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἑαυτοῦ ἐπιχειρήσεων παρὰ τοὺς ἀντιπάλους του, τῶν ὁποίων ὑπερεῖχε καὶ κατὰ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον μέσα. Προβλέπων δὲ ἤδη ὅτι ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Κάσσανδρος καὶ ὁ Λυσίμαχος, οἱ μετ' αὐτὸν κραταιότεροι καὶ τὰς αὐτὰς περὶ κυριαρχίας ἀξιώσεις ἔχοντες ἀνεξάρτητοι ἡγεμόνες, ἤθελον συμμαχήσῃ κατ' αὐτοῦ, παρεσκευάσθη εἰς νέον ἀγῶνα. Καὶ ἀφοῦ οὗτοι ἑνωθέντες ἀληθῶς τῷ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον, ἐστοχάσθη πῶς νὰ ἐνασχολήσῃ ἕκαστον ἰδίᾳ, ὥστε νὰ διακωλύσῃ τὴν ἕνωσιν τῶν δυνάμεών των.

Σύγχρονοι πόλεμοι ἐν Ἑλλάδι, καὶ Ἀσίᾳ. Ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν *Λυσίμαχον* ἀπὸ τῆς ὑπὲρ τὸν Ἑλλήσποντον διαβάσεως, διώρισε τὸν ἀνδρεῖον ἀνεψιόν του *Πτολεμαῖον* μετὰ τοῦ ἀναγκαίου στρατοῦ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἵνα δὲ ἀναστείλῃ τὸν *Κάσσανδρον*, ὑπεστήριξε τὸν Πολυσπέρχοντα χρηματικῶς καὶ σύναμα ἐνήργησε νὰ κηρυχθῇ ὑπό τινος συνόδου τῶν Μακεδόνων στρατηγῶν ἡ μὲν Ἑλλὰς ἐλευθέρα, ὁ δὲ Κάσσανδρος ἐχθρὸς τῆς βασιλείας. Κατὰ τοῦ Πτολεμαίου ὅμως, ὅστις κύριος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ καὶ Φοινικικοῦ στόλου καὶ ἡνωμένος μετὰ τοῦ Σελεύκου ἦτο ὁ κραταιότερος ἐχθρός, ἐτράπη αὐτὸς ὁ ἴδιος, κατέλαβεν

ἀμέσως τὴν *Φοινίκην* καὶ *Συρίαν* καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἔσπευσε νὰ κατασκευάσῃ στόλον δυνάμενον νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐπιχειρήσεις του.—Τρία ἄρα πολέμου θέατρα παρουσιάζονται ὁμοῦ, ἡ *Ἑλλάς*, ἡ μικρὰ *Ἀσία* καὶ ἡ *Συρία*.

Ἐν Ἑλλάδι. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι ὡσαύτως ἐξέδωκαν ὡς πρὸς τὴν *Ἑλλάδα διακήρυξίν τινα περὶ ἐλευθερίας*, ἐκ τούτου τὰ κόμματα αὐτόθι ἔμειναν διῃρημένα καὶ πάραυτα ζωηρός τις εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἐξερράγη ἀγών, ὅστις ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ μάλιστα ἐν Σικυῶνι, ὅπου τοῦ Κασσάνδρου ὁ υἱὸς ἐφονεύθη προήχθη εἰς ἄκραν σφοδρότητα.

Ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Συρίᾳ. Ἐν ᾧ δ' ἐν τῇ *μικρᾷ Ἀσίᾳ* ὁ τοῦ Ἀντιγόνου ἀνεψιὸς ἠγωνίζετο ὁτὲ μὲν εὐτυχῶς, ὁτὲ δὲ ἀτυχῶς κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Κασσάνδρου καὶ τῶν σατραπῶν τῆς Καρίας καὶ Λυδίας, ὁ Ἀντίγονος αὐτὸς ἐκυρίευσε τὴν ὀχυρὰν *Τύρον* μετὰ δεκαπεντάμηνον ἀντίστασιν, καὶ οὕτως ἐντελῶς τῆς Συρίας ἐγκρατὴς γενόμενος ἐδυνήθη ἤδη νὰ στρατεύσῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, νὰ ταπεινώσῃ τὸν τῆς Λυδίας σατράπην καὶ ἀκολούθως νὰ πέμψῃ ἐκεῖνον εἰς Πελοπόννησον ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον ἐντονώτερον.

Ὁ Ἀντίγονος εἶχε καταλίπῃ ἐν *Συρίᾳ* τὸν υἱόν του Δημήτριον ὑπερασπίσοντα ταύτην κατὰ τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις ἐν τούτῳ διὰ τῆς ἀποστάσεως τῆς Κυρήνης ἐμποδίσθη νὰ διαπολεμήσῃ τὸν ἐχθρόν του ἐν Συρίᾳ. Ἀφοῦ ὅμως ἡ ἀνάκτησις τῆς χώρας ἐκείνης κατωρθώθη, ὁ *Πτολεμαῖος* ἐλεύθερος ἤδη παρακολουθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Σελεύκου ἐπῆλθε μετὰ μεγάλης δυνάμεως καὶ παραυτίκα ὁ *Δημήτριος* εὑρέθη ἀπέναντι δύο ἐμπειροπολέμων ἡγεμόνων. Ἄνευ δὲ προηγουμένης γνώσεως τοῦ ἀπόντος πατρός του καὶ ἀντικειμένων μὲν τῶν πρεσβυτέρων στρατηγῶν του, συναινοῦντος δὲ ὅλου σχεδὸν τοῦ στρατοῦ, ὁ τολμηρότατος νέος ἀπεφάσισε (312 π. Χ.) νὰ συνάψῃ τὴν περὶ *Γάζαν* μάχην, τῆς ὁποίας ἡ ἀτυχὴς ἔκβασις συνεπήγαγε τὴν ἀπώλειαν τῆς Παλαιστίνης, τῆς Φοινίκης καὶ Κοίλης Συρίας.

Ἤδη δέ, ἀνοιχθείσης τῆς πρὸς τὸν Εὐφράτην ὁδοῦ καὶ τῶν ἄνω ἐπαρχιῶν διατεθεισῶν ἕνεκα τοῦ περὶ Γάζαν πταίσματος τοῦ Δημητρίου κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου, ὁ *Σέλευκος* ἔκρινεν εὔκαιρον νὰ πέλθῃ μετ' ὀλιγαρίθμου στρατοῦ εἰς *Βαβυλῶνα* πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πρώτης σατραπείας του. Ἀπολαύων δὲ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ ὅλων τῶν ἐγχωρίων, ἐνθυμουμένων τὴν σχετικῶς πρὸς τὴν τοῦ Ἀντιγόνου ἐπιεικεστέραν αὐτοῦ κυβέρνησιν, εἰσήλασεν εἰς Βαβυλῶνα ὡς ἐλευ-

θερωτὴς καὶ παρεσκευάσθη νὰ γείνῃ κύριος καὶ τῶν ἄνω ἐπαρχιῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Δημήτριος εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ ἐπανορθώσῃ ὅπως δήποτε τὴν ἧτταν αὐτοῦ διὰ τῆς περὶ *Μυοῦντα ἐν Συρίᾳ νίκης*· εὐθὺς δὲ κατόπιν ἐμφανισθεὶς καὶ ὁ Ἀντίγονος ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ νικητοῦ υἱοῦ του κατέλαβεν ἀπόνως τὴν Συρικὴν χώραν καὶ ἀπεπειράθη ἤδη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου ἀπὸ τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἀποτυχὼν ὅμως ἐνταῦθα καὶ μαθὼν συγχρόνως τὴν ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας ἀνάβασιν τοῦ Σελεύκου εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ αὐτόθι εὐτυχήματα αὐτοῦ ἐξέπεμψε ταχέως τὸν υἱόν του ἐκεῖ ἵνα διαπολεμήσῃ συντόνως τὸν πολὺ πλέον ἐπίφοβον τοῦτον ἐχθρόν.

Εἰρήνη τῶν διαμαχομένων, θάνατος Ἀλεξάνδρου υἱοῦ Ῥωξάνης (311), Ἡρακλέους (309) υἱοῦ Βαρσίνης καὶ Κλεοπάτρας (308) ἀδελφῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Σέλευκος εἶχεν ἤδη κυριεύσῃ τὴν *Σουσιανήν, Μηδίαν καὶ Περσίαν*, ὅτε ὁ Δημήτριος ἀφικόμενος εἰς Βαβυλῶνα κατέλαβε μὲν τὴν πόλιν ταύτην εὐκόλως ὡς ὑπ' ὀλίγων στρατιωτῶν φρουρουμένην, διὰ τὸ δύσκολον ὅμως τῆς περαιτέρω προχωρήσεώς του ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐγκαταλίπῃ πάλιν καὶ νὰ ἐπανακάμψῃ μετὰ σπουδῆς. Ἀλλὰ πιθανῶς ἡ ἐπάνοδός του ἐγένετο κατὰ παραγγελίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ θεωρήσαντος συμφέρον νὰ συνομολογήσῃ ἐν τῷ μεταξὺ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του εἰρήνην ἢ μᾶλλον ἀνακωχὴν (311), δι' ἧς ἀνεγνωρίσθη *ἑκάστου τῶν ἡγεμόνων*, ἐξαιρουμένου τοῦ Σελεύκου, ἡ παροῦσα κυριότης καὶ προσέτι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἡ αὐτονομία. Τὴν φαινομένην δὲ τοῦ βασιλείου ἑνότητα ἔπρεπε νὰ παράσχῃ τὸ ὄνομα τοῦ τότε *δωδεκαετοῦς Ἀλεξάνδρου υἱοῦ τῆς Ῥωξάνης*. Ἀλλὰ πόσην ὀλίγην σπουδαιότητα εἶχε παρὰ τοῖς εἰρημένοις ἡγεμόσιν ἡ ἀναγνώρισις τῆς βασιλείας τούτου, ἔμελλε νὰ δειχθῇ τάχιστα. Διότι, ὅτε ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ὁ σχεδὸν λησμονηθεὶς παῖς ἀνεγνωρίσθη νῦν παρὰ πάντων τῶν διαφερομένων ὡς ὁ μόνος νόμιμος τοῦ θρόνου διάδοχος καὶ ἕνεκα τούτου πανταχοῦ ἤρξατο νὰ δεικνύηται συμπάθεια ὑπὲρ τοῦ ἀθώου τούτου γόνου τοῦ μεγάλου ἥρωος καὶ νὰ πιστεύηται ἤδη ὡς δυνατὴ τοῦ μεγαλείου τῆς Μακεδονίας ἡ ἀποκατάστασις κατά τε τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, ἀμέσως ὁ ἄσπλαγχνος *Κάσσανδρος* προσέταξε τὸν προεστηκότα τῆς τοῦ παιδὸς φυλακῆς ἐν Ἀμφιπόλει νὰ κατασφάξῃ τοῦτόν τε καὶ τὴν μητέρα Ῥωξάνην, νὰ ἐνταφιάσῃ τὰ σώματα κρυφίως καὶ κατὰ μικρὸν νὰ παγγείλῃ τὸν θάνατον αὐτῶν. Εἰς οὐδενὸς δὲ τῶν κρατούντων τὸν νοῦν ἐπῆλθε νὰ ποδοκιμάσῃ τὴν στυγερὰν ταύτην πρᾶξιν!

Ἀλλ' ὅμως ἡ συμφωνηθεῖσα εἰρήνη ἢ ἀνακωχὴ περιήγαγε πάντας

τοὺς κρατοῦντας εἰς κατάστασιν μετέωρον, καθ' ἣν οὐδεὶς τὸν ἄλλον ἐνεπιστεύετο, ὡς οὐδενὸς θεωροῦντος ἑαυτὸν βέβαιον εἰς ὅ,τι ἀπέκτησε. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ἀντίγονος ἐπωφελήθη αὐτὴν εὐθὺς ἵνα στρατεύσῃ κατὰ τοῦ Σελεύκου καὶ ἀνακτήσῃ πάλιν τὰς ἀπολεσθείσας σατραπείας· ἀλλ' ὁ Σέλευκος βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἀγῶνος νικητὴς καὶ εἰς τέλος ὁ Ἀντίγονος ἑκὼν ἄκων ἠναγκάσθη νὰναγνωρίσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν κυριότητα αὐτοῦ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ *Πολυσπέρχων* θέλων ἐπὶ τῇ προτροπῇ ἀναμφιβόλως τοῦ Ἀντιγόνου νἀντιτάξῃ πρὸς τὸν *Κάσσανδρον* ἀντίρροπον μετεπέμψατο ἐκ Περγάμου τὸν ἐκ τῆς Βαρσίνης υἱὸν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου *Ἡρακλέα* ὄντα τότε *ἑπτακαιδεκαέτην* καὶ ἐπεκαλέσατο τὴν βοήθειαν πάντων τῶν φίλων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἵνα συγκαταγάγωσιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πατρῴαν βασιλείαν. Προθύμως δὲ ὑπακουόντων τῶν *Αἰτωλῶν* καὶ πολλῶν ἄλλων συντρεχόντων, ἐπεχείρισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλ' ἅμα τοῦτο μαθὼν ὁ Κάσσανδρος ἀντεπεξῆλθε μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς καὶ συνηντήθη μετ' ἐκείνου περὶ τὴν καλουμένην *Τυμφαίαν*. Ἐπειδὴ δὲ παρετήρησεν ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἔβλεπον δυσαρέστως τὴν κάθοδον τοῦ βασιλέως, φοβηθεὶς μήποτε οὗτοι φύσει πρὸς μεταβολὴν ὄντες ὀξεῖς αὐτομολήσωσι πρὸς τὸν Ἡρακλέα διεπρεσβεύσατο πρὸς τὸν Πολυσπέρχοντα καὶ κατώρθωσε νὰ τὸν διαφθείρῃ διὰ προσφορᾶς *ἑκατὸν ταλάντων* καὶ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ νὰ διανείμῃ μετ' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν. Τοιουτοτρόπως δὲ προδοθεὶς ὁ ἀθῶος βασιλόπαις *ἀπεστραγγαλίσθη* κατόπιν συμποσίου γενομένου παρὰ τῷ Κασσάνδρῳ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ χήρα *Κλεοπάτρα* ἀδελφὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἥτις μέχρι τοῦδε διέτριβεν ἐν *Σάρδεσιν* ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Ἀντιγόνου, διότι συγκατετέθη νὰ συζευχθῇ τὸν Πτολεμαῖον εὑρέθη αἴφνης *νεκρά*. Εἰκαὶ δὲ ὁ Ἀντίγονος ἀπεκεφάλισέ τινας τῶν θεραπαινῶν ὡς ἐπιβουλευθείσας δῆθεν αὐτὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐκφορὰν βασιλικῶς ἐφιλοκάλησεν, οὐδεὶς ὅμως ἀμφέβαλλεν ὅτι αὐτουργὸς τῆς πράξεως ὑπῆρξεν ἐκεῖνος. Ὅθεν ἐκτὸς μόνης τῆς τοῦ Κασσάνδρου συζύγου *Θεσσαλονίκης* πάντα τἄλλα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου μέλη ἐξέλιπον.

§ 295. **Ἀντιγόνου καὶ Πτολεμαίου διαμάχη καὶ αὐτονομία δῆθεν Ἑλλάδος (313-308.)** Πρὸ τῆς εἰρημένης ἔτι εἰρήνης οἱ δύο μεγάλοι κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἀντίπαλοι *Πτολεμαῖος καὶ Ἀντίγονος* εἶχον ἐμφανισθῆ ὡς τοιοῦτοι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος προστατεύοντες ὁ μὲν τὸν Κάσσανδρον, ὁ δὲ τὸν Πολυσπέρχοντα, κυρίως δὲ ζητοῦντες ἀμφότεροι νὰ ἐκτείνωσι καὶ ἐνταῦθα τὸ ἑαυτῶν κράτος. Καὶ ὁ μὲν Πτολεμαῖος ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ

τὸν Κάσσανδρον δι' ἀποστολῆς τινος στόλου, ὅστις ὅμως οὐδὲν πράξας ἐπέστρεψε πάλιν ταχέως· ὁ δὲ Ἀντίγονος φιλοδοξότερος καὶ ἐπιχειρηματικώτερος ἐκείνου ἔπεμψε *κατ' ἀρχὰς μὲν (313)* τὸν στρατηγόν του *Ἀριστόδημον*, ὅστις ἑνωθεὶς μετὰ τῶν Αἰτωλῶν ἐνέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπεδίωξεν ἐκ τῶν πλείστων αὐτόθι πόλεων τὰς φρουρὰς τοῦ Κασσάνδρου καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῶν Ἀκαρνάνων διεπολέμει ἀνωφελῶς πρὸς τοὺς *Αἰτωλοὺς* καὶ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ἀνακτήσαντα τὴν Ἤπειρον *Αἰακίδην*· μικρὸν δ' ἔπειτα ἔστειλεν ἀντ' ἐκείνου ἄλλον στρατηγὸν τὸν *Τελεσφόρον* μετὰ νέου στρατοῦ καὶ πεντήκοντα τριήρων καὶ δι' αὐτοῦ ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Πελοποννήσου πλὴν τῆς Κορίνθου καὶ Σικυῶνος, αἵτινες ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κασσάνδρου. Ἡ δὲ λοιπὴ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τῶν ὁρίων τῆς Θεσσαλίας παρεδόθη τὸ *ἑπόμενον ἔτος (312)* εἰς τὸν μετὰ μείζονος δυνάμεως ἐπελθόντα ἀνεψιὸν τοῦ Ἀντιγόνου *Πτολεμαῖον* καὶ τοῦ Κασσάνδρου αἱ φρουραὶ ἐξεβλήθησαν ὑπ' αὐτοῦ πανταχόθεν ἢ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσιν. Ἐν τούτῳ δ' ὁ Τελεσφόρος ζηλοτυπήσας τὸν Πτολεμαῖον ὡς μᾶλλον ἑαυτοῦ προαγόμενον καὶ γενικώτερον περὶ τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πράγματα πιστευόμενον ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, κατέλαβε τὴν *Ἦλιδα* καὶ ἐσύλησε τὸ κατὰ τὴν *Ὀλυμπίαν ἱερόν*. Ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος σπεύσας εἰς Πελοπόννησον κατετρόπωσε τὸν ἀποστάτην, καὶ εἰς μὲν τοὺς Ἠλείους ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν, εἰς δὲ τὸν θεὸν ἀποκατέστησε τὰ χρήματα. Εἶκαὶ δὲ ὁ Ἀντίγονος ἐπεκράτει διὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐν Ἑλλάδι, διὰ τῆς προμνησθείσης ὅμως εἰρήνης (311), ἥτις ἔμελλε νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀμφισβητουμένας τῶν προεχόντων στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου σχέσεις, εἰς μὲν τὸν Κάσσανδρον ἐδόθη ἡ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης κυριότης, εἰς δὲ τὰς Ἑλληνίδας πόλεις ἐπετράπη ἡ *αὐτονομία*.

Πῶς δ' ἐνόουν τὴν αὐτονομίαν ταύτην οἱ τὴν εἰρήνην συνομολογήσαντες, ἐγένετο παραυτίκα καταφανές. Ὁ Πτολεμαῖος τοῦ Ἀντιγόνου ὁ ἀνεψιὸς καὶ στρατηγὸς διέμεινε μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Πελοποννήσῳ, συνεμάχησε μετὰ τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἀπέστη τοῦ Ἀντιγόνου· ἀκολούθως δὲ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου ὁ τῆς Αἰγύπτου δυνάστης ἐλθὼν *κατὰ τὸ 308 π. Χ.* εἰς Ἑλλάδα κατέλαβεν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ὅτι ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τὴν τῶν Ἑλλήνων αὐτονομίαν τήν τε *Σικυῶνα καὶ Κόρινθον* κατεχομένας τότε ὑπὸ τῆς *Κρατησιπόλεως* χήρας τοῦ ἀποβιώσαντος ἤδη Ἀλεξάνδρου υἱοῦ Πολυσπέρχοντος, εἰσέπραξε χρήματα παρὰ τῶν λοιπῶν Πελοποννησιακῶν πόλεων καὶ τέλος συνέθετο πρὸς τὸν Κάσσανδρον εἰρήνην, καθ' ἣν ἑκάτεροι ὤφειλον νὰ μένωσι καὶ τοῦ λοιποῦ κύριοι ὧν ἐκέκτηντο πόλεων. Οὕτως ἄρα ἡ μὲν

Σικυὼν καὶ ἡ Κόρινθος διετέλουν φρουρούμεναι ὑπὸ Αἰγυπτιακοῦ, αἱ πλεῖσται δὲ ἄλλαι πόλεις ὑπὸ Μακεδονικοῦ στρατοῦ.

§ 296. **Δημήτριος πολιορκητὴς (307-283).** Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἀντίγονον νὰ ἐμφανισθῇ καὶ αὖθις ὡς ἐλευθερωτὴς τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ θέσῃ ὅρια εἰς τὰς ἀντιποιήσεις τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Κασσάνδρου. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἔπεμψε κατὰ τὸ 307 ἔτος εἰς Ἑλλάδα τὸν *υἱόν του Δημήτριον* τὸν ἔπειτα ὀνομασθέντα *πολιορκητὴν* μετὰ δυνάμεως ἀδρᾶς πεζικῆς τε καὶ ναυτικῆς καὶ *πεντακισχιλίων* ἀργυρῶν ταλάντων. Ὁ Δημήτριος ὢν τότε ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας εἶχε πρὸς τῇ ἐξωτερικῇ ἀξιοπρεπείᾳ καὶ καλλονῇ ψυχὴν γενναίαν καὶ σπανίαν τόλμην· ἔνθους δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου τῶν Ἑλλήνων ὡς πηγὴν τοῦ ὁποίου ἐθεώρει τὴν ἐλευθερίαν ἦτο πάντη ἐπιτήδειος νὰ διαγείρῃ καὶ αὖθις εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνων τὸν ἀρχαῖον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ζῆλον. Ἐξαίφνης λοιπὸν καὶ μηδενὸς προαισθομένου κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ, ὅπου πάραυτα συνέρρευσεν ἐκ τοῦ ἄστεος πλῆθος πολὺ μετὰ μεγάλης σπουδῆς. Ὡς δ' ἐγένετο τοῖς πᾶσι καταφανὴς ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς νεώς του, ἀνήγγειλε διὰ τοῦ κήρυκος ὅτι ἦλθεν ἀγαθῇ τύχῃ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ νὰ ἀποδώσῃ αὐτοῖς τοὺς νόμους καὶ τὴν πάτριον πολιτείαν. Πάντες ἠλάλαξαν ἐπὶ τῇ χαροποιῷ ταύτῃ καὶ ἀπροσδοκήτῳ ἀγγελίᾳ. Ὁ *Πειραιεὺς* καὶ ἡ *Μουνυχία* μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν *παρεδόθησαν* ὑπὸ τῶν Μακεδονικῶν φρουρῶν εἰς τὸν Δημήτριον, ὅστις, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπήλλαξε καὶ τὴν πόλιν τῶν Μεγάρων ἐκ τῆς φρουρᾶς τοῦ Κασσάνδρου, εἰσήλασεν ἐν πομπῇ ὡς σωτὴρ εἰς Ἀθήνας καὶ ἀποκατέστησε τὸ *δημοκρατικὸν πολίτευμα*, οἷον ὑπῆρχε πρὸ τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου. Ὁ δὲ τότε διοικητὴς Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας μᾶλλον τοὺς πολίτας ἢ τοὺς πολεμίους φοβούμενος ἔφυγεν εἰς Θήβας καὶ ὕστερον πρὸς τὸν Πτολεμαῖον εἰς Αἴγυπτον.

Κολακεία Ἀθηναίων, Δημητριών, Δημήτρια, Δημητριάς, Ἀντιγονίς. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν νῦν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν προσηνέχθησαν, δεικνύει κάλλιστα ὅτι οὔτε νὰ ἐκτιμῶσι πλέον τὴν ἐλευθερίαν οὔτε τὴν δέουσαν αὐτῆς χρῆσιν νὰ ποιῶσιν ἐγίνωσκον. Ὁ Δημήτριος ἦλθε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι ἁπάντων αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα του Ἀντίγονον ἀνηγόρευσαν *βασιλεῖς*. Διὰ *ψηφίσματος* δὲ γράψαντος αὐτὸ τοῦ *Στρατοκλέους* ἔστησαν μὲν *εἰκόνας* ἐφ' ἅρματος χρυσᾶς ἀμφοτέρων πατρὸς Ἀντιγόνου καὶ υἱοῦ Δημητρίου πλησίον Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἐκοσμήθη διὰ στεφάνου ἔχοντος *διακοσίων ταλάντων ἀξίαν*, ἀνιδρύσαντο δὲ αὐτοῖς καὶ βωμοὺς σωτήρων ὀνομασθέντας θεῶν

καὶ εἰς τὰς μέχρι τοῦδε φυλὰς προσέθεντο δύο ἔτι, *Δημητριάδα* καὶ *Ἀντιγονίδα*. Τέλος τῶν μὲν μηνῶν, τὸν Μουνυχιῶνα *Δημητριῶνα* προσηγόρευσαν τῶν δ' ἑορτῶν τὰ Διονύσια *Δημήτρια* μετωνόμασαν! Ὁ δ' Ἀντίγονος, παραγενομένων πρὸς αὐτὸν πρεσβευτῶν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ τὸ περὶ τῶν ἀμέτρων τιμῶν ψήφισμα προσενεγκόντων, ἐχάρη τὰ μέγιστα καὶ πρὸς ἀμοιβὴν ἔδωκεν αὐτοῖς πυροῦ μὲν πεντεκαίδεκα μυριάδας μεδίμνων, ὕλην δὲ ἱκανὴν εἰς κατασκευὴν *ἑκατὸν νεῶν* καὶ ἐξ *Ἴμβρου* τὴν φρουρὰν ἐξαγαγὼν ἀπέδωκε τοῖς Ἀθηναίοις τὴν πόλιν.

Στρατοκλῆς ὁ δημαγωγὸς ἄρχων ἐν Ἀθήναις καὶ ἀγῶνες ἐν Κύπρῳ (306). Ἀλλ' ὁ Δημήτριος μετά τινων μηνῶν ἐν Ἀθήναις διατριβήν, ἥτις ἦτο συνέχεια παντοδαπῶν τρυφῶν καὶ ἡδονῶν, ἀνεκλήθη αἴφνης ὑπὸ τοῦ πατρός του ἵνα πολεμήσῃ τὸν Πτολεμαῖον *περὶ Κύπρου*, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε καταλάβῃ τὴν νῆσον ταύτην καὶ μετὰ τὴν ἐξολόθρευσιν παντὸς τοῦ αὐτόθι ἡγεμονικοῦ οἴκου ἐνεπιστεύθη τὴν φύλαξίν της εἰς τὸν ἀδελφόν του *Μενέλαον*. Καίπερ δὲ ἀχθόμενος ὅτι ἀπολείπει τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα ὄντα πολὺ λαμπρότερον, ἔσπευσεν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διαταγὴν τοῦ πατρός του ἐπιτρέψας τὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν *Στρατοκλῆ* δημαγωγὸν ὑπερβαίνοντα κατὰ τὴν ἀναισχυντίαν καὶ αὐτὸν τὸν πρώην διαβόητον Κλέωνα. Ἐπιπλεύσας δ' ἀπευθείας εἰς Κύπρον συνῆψεν εὐθὺς μάχην, ἐνίκησε τὸν Μενέλαον καὶ ἐπολιόρκησε τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου Σαλαμῖνα κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν (*306 π. Χ.*). Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν περίστασιν ἔδειξε τὴν μεγάλην του εὐφυΐαν περὶ τὴν κατασκευὴν καὶ χρῆσιν παντοδαπῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀξιοθαύμαστος ἦτο μάλιστα ἡ οὕτω λεγομένη ἑλέπολις καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦ *πολιορκητοῦ*.

Μεγίστη ναυμαχία τῶν περὶ Δημήτριον καὶ Πτολεμαῖον παρὰ τὴν ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνα (306). Ἅμα δὲ μαθὼν ὁ Πτολεμαῖος τὴν ἧττταν τῶν ἑαυτοῦ ἐν Κύπρῳ καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς *Σαλαμῖνος* ὥρμησε πρὸς βοήθειαν μετὰ κραταιᾶς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως. Καταπλεύσας δὲ εἰς *Κίτιον* ἔπεμψέ τινας ἐκεῖθεν κατὰ γῆν πρὸς τὸν Μενέλαον καὶ τὸν διέταξε νὰποστείλῃ πρὸς αὐτόν, εἰ δυνατόν, ἃς εἶχεν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σαλαμῖνος ναῦς οὔσας *ἑξήκοντα*. Διότι ἤλπιζεν ὅτι, ἐὰν προσελάμβανε καὶ ταύτας, εὐκόλως ἤθελε νικήσῃ μετὰ *διακοσίων* ἀγωνιζόμενος σκαφῶν. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος νοήσας τὴν ἐπιβολὴν αὐτοῦ ἐπὶ μὲν τῆς πολιορκίας ἀπέλιπε μέρος τῆς δυνάμεως, τὰς δὲ ναῦς αὐτοῦ ἁπάσας πληρώσας καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς κρατίστους εἰς αὐτὰς ἐμβιβάσας ὥρμησεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ. Τὴν ἐπιοῦσαν δέ, πλέοντος τοῦ Πτολεμαίου ἐπὶ τὴν Σαλαμῖνα, συνεκροτήθη ἀπέναντι τοῦ λιμένος

αὐτῆς ἡ μεγίστη τῶν ὅσων ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος μνημονεύει ναυμαχιῶν (306), μεθ' ἣν, ὑπερισχύσαντος ἐντελῶς τοῦ Δημητρίου, οὐδ' ὁ Μενέλαος ἀντέσχεν, ἀλλὰ τήν τε Σαλαμῖνα μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς νήσου πόλεων καὶ τὰς ναῦς καὶ τὸ πεζὸν παρέδωκε τῷ νικητῇ.

Ἀντίγονος, Δημήτριος, Πτολεμαῖος, Σέλευκος καὶ Λυσίμαχος αὐτοκαλοῦνται βασιλεῖς (306). Πάραυτα δὲ ὁ Δημήτριος ἔπεμψεν εἰς τὸν πατέρα ἄγγελον τὸν *Μιλήσιον Ἀριστόδημον* πρωτεύοντα τῶν αὐλικῶν ἁπάντων κατὰ τὴν κολακείαν, ὅστις ἅμ' ἀφικόμενος καὶ ἐλθὼν ἐγγὺς ἀνεβόησε μεγαλοφώνως: « *Χαῖρε βασιλεῦ Ἀντίγονε, νικῶμεν Πτολεμαῖον ναυμαχίᾳ καὶ Κύπρον ἔχομεν* ». Ἐκ τούτου δὲ πρῶτον ἀνηγόρευσε τὸ πλῆθος τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν Δημήτριον βασιλεῖς. Καὶ τὸν Ἀντίγονον μὲν εὐθὺς ἀνέδησαν ὡς βασιλέα οἱ φίλοι, εἰς δὲ τὸν Δημήτριον ὁ πατὴρ ἔπεμψε διάδημα καὶ γράφων ἐπιστολὴν προσεῖπε *βασιλέα*. Παραχρῆμα δὲ καὶ ὁ *Πτολεμαῖος* μηδαμῶς τὴν ψυχὴν ταπεινωθεὶς διὰ τὴν ἧτταν ἀνέλαβεν ὁμοίως τὸ διάδημα καὶ τὸ παράδειγμα τούτου ἐμιμήθησαν ὅτε *Σέλευκος* καὶ ὁ *Λυσίμαχος*. Μόνος δὲ ὁ *Κάσσανδρος*, καίπερ τῶν ἄλλων αὐτὸν βασιλέα καὶ γραφόντων καὶ καλούντων, ἀπέφυγε νὰ ὑπογράφηται βασιλεύς.

Ἀντίγονος καὶ Δημήτριος ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ Πτολεμαίου (305). Μεταξὺ δὲ τῶν νεοχειροτονήτων βασιλέων ὁ *Ἀντίγονος* μάλιστα διενοεῖτο καὶ ἐσκόπει τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πρώην τοῦ Ἀλεξανδρείου κράτους *ἑνότητος*, περὶ ἧς μέχρι τοῦδε ἠγωνίσθη πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου ἀπεφάσισεν ἐν πρώτοις νὰ προσβάλῃ τὸν ταπεινωθέντα Πτολεμαῖον ἐν αὐτῇ τῇ Αἰγύπτῳ μετὰ μεγάλης δυνάμεως πεζικῆς τε καὶ ναυτικῆς, τῆς μὲν αὐτὸς ἡγούμενος, τὴν δὲ εἰς τὸν υἱόν του Δημήτριον ἐπιτρέψας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παρασκευὴ αὐτῆς ἐβράδυνε καὶ ἡ ἐκστρατεία μόλις περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 306 ἔτους κατωρθώθη, οὐ μόνον ὁ Πτολεμαῖος ἔλαβε καιρὸν νὰναλάβῃ ἀπὸ τῆς περὶ Σαλαμῖνα ἥττης, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δημητρίου ὁ στόλος ἐξ *ἑκατὸν πεντήκοντα πολεμικῶν σκαφῶν* καὶ *ἑκατὸν φορτίδων* περιέστη εἰς κίνδυνον μέγαν ἕνεκα τῶν ἐπισυμβάντων χειμερινῶν κλυδώνων καὶ μόλις ἠδυνήθη νὰ πλησιάσῃ μετὰ μεγίστης φθορᾶς εἰς τὰς ἀλιμένους τῆς Αἰγύπτου ἀκτάς. Ὅτε δ' ὁ Ἀντίγονος ἀφίκετο μετὰ τοῦ στρατοῦ του *ὀκτακισμυρίων πεζῶν, ὀκτακισχιλίων ἱππέων καὶ ὀγδοήκοντα ἐλεφάντων* εἰς τὸ *Δέλτα*, ὁ Δημήτριος εἶχεν ἤδη ἀποβάλῃ ἐπὶ *τριῶν συνεχῶν τρικυμιῶν* πολλὰ σκάφη μετὰ τῶν ὁποίων ἔφερον ἐφοδίων καὶ μηχανῶν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν πατέρα του καὶ διαβιβάσῃ τὸν στρατὸν αὐτοῦ πέραν τοῦ βορείου βραχίονος τοῦ Νείλου. Ἀλλ' ὅλας τὰς ἀποπείρας τῆς ἀποβάσεώς

του ἐματαίωσεν ἡ λύσσα τῶν ἀνέμων. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Πτολεμαῖος ἐφρούρει ἐπιμελέστατα πάντα τόπον, ὅπου οἱ ἐχθροὶ ἐδύναντο νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν διαπεραίωσίν των, ἐκ τούτου ἡ μὲν εἰς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Ἀντιγόνου ἀπέβη σχεδὸν ἀδύνατος, ἡ δὲ ἐπάνοδος ἀναγκαία. Ἄπρακτοι λοιπὸν καὶ μετὰ σημαντικὴν ἀνθρώπων καὶ πλοίων ἀπώλειαν ἐπανῆλθον εἰς Συρίαν ὅ τε Ἀντίγονος καὶ ὁ Δημήτριος· ὁ δὲ Πτολεμαῖος δικαίως ἐπανηγύρισε τὴν ἐπιστροφήν των, ὡσεὶ ἐνίκησε τὴν λαμπροτάτην νίκην.

Δημητρίου πολιορκία Ῥόδου (*305*). Ὅτι δὲ διὰ τῆς εἰρημένης ἐκστρατείας ὁ Ἀντίγονος καὶ ὁ Δημήτριος δὲν κατώρθωσαν, τοῦτο ἐζήτησαν τὸ ἐπόμενον ἔτος (*305*) νὰ ἐπιτύχωσιν ἄλλως πως, ἤτοι νὰπελάσωσιν, εἰ δυνατόν, ἐκ τῆς θαλάσσης τὸν Πτολεμαῖον, νὰ καταστρέψωσι τὸ Αἰγυπτιακὸν ἐμπόριον καὶ οὕτω νὰποστερήσωσι τὸν ἐχθρὸν τῆς κυριωτέρας δυνάμεώς του. Πρὸς τοῦτο δ' ἔκριναν ἀναγκαῖον πρὸ πάντων νὰπαγορεύσωσι τὴν τῶν *Ῥοδίων* μετὰ τῆς Αἰγύπτου *ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν*. Εἰκαὶ δὲ οἱ φρόνιμοι οὗτοι ἔμποροι ἐσπούδασαν διὰ παντὸς θωπευτικοῦ μέσου νὰ διαθέσωσιν εὐνοϊκῶς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς, οὐδὲν ἧττον οὗτοι ἐπέμενον εἰς τὴν ἀπαίτησίν των καὶ ἐπὶ τέλους μὴ εἰσακουσθέντες ἀπεφάσισαν διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων νὰ τοὺς ἀναγκάσωσιν. Ὁ ἐκραγεὶς δ' ἐντεῦθεν πόλεμος ἀνήκει εἰς τοὺς πλείστου λόγου ἀξίους τῆς ἀρχαιότητος πολέμους. Ὁ Δημήτριος μετεχειρίσθη κατ' αὐτῶν πᾶσαν αὐτοῦ τὴν περὶ τὰς μηχανὰς εὐφυΐαν καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὰς κολοσσιαίας δυνάμεις πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς νήσου. Ἀλλὰ καὶ οἱ *Ῥόδιοι* μετεχειρίσθησαν εἰς ἄμυναν ἑαυτῶν ὅλην τὴν φρόνησιν, ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν περὶ τὰ ναυτικὰ ἐμπειρίαν των, ὥστε δυσκόλως δύναται νὰποφασισθῇ ἂν οἱ πολιορκοῦντες ἢ οἱ πολιορκούμενοι ἐδείχθησαν μᾶλλον ἄξιοι θαυμασμοῦ κατὰ τὸν προκείμενον ἀγῶνα. Τέλος ὁ Δημήτριος, ἀφ' οὗ ἐπὶ *ἓν ὁλόκληρον ἔτος* ἐζήτησεν εἰς μάτην νὰ καταπαλαίσῃ ἐκείνους, ἀναγνωρίσας τὸ δυσκατόρθωτον τῆς ἐπιχειρήσεώς του ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐζήτησε πρόφασιν εὔλογον ἵνα ἔλθῃ εἰς διαπραγμάτευσιν μετὰ τῶν Ῥοδίων. Τὴν πρόφασιν δὲ ταύτην τῷ ἐχορήγησεν ἡ ἐμφάνισις *πρέσβεων* πρῶτον μὲν τῶν *Ἀθηναίων*, μετ' οὐ πολὺ δὲ τῶν *Αἰτωλῶν*, οἵτινες ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πιεσθέντες ἐπεκαλοῦντο ταχεῖαν βοήθειαν. Καὶ οἱ Ῥόδιοι δὲ ἔπραξαν τὸ καθ' ἑαυτοὺς ὅ,τι ἐντίμως ἐδύναντο νὰ πράξωσιν, ὥστε νὰπαλλάξωσι τὸν ἐχθρὸν πάσης καταισχύνης. Διὰ τῆς μεσιτείας λοιπὸν τῶν εἰρημένων πρέσβεων κατωρθώθη ἡ εἰρήνη ἐπὶ τοῖσδε : *ἡ πόλις νὰ ἦνε αὐτόνομος καὶ ἀφρούρητος· νὰ συμμαχῶσι δὲ οἱ Ῥόδιοι μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου πλὴν*

ἐὰν εἰς Πτολεμαῖον στρατεύηται καὶ νὰ δώσωσιν ἑκατὸν ὁμήρους ἐκ τῶν πολιτῶν, ὅσους ἤθελεν ἀπογράψῃ ὁ Δημήτριος πλὴν τῶν τὰς ἀρχὰς ἐχόντων.

Ὁ Δημήτριος ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἀναγορεύεται στρατηγὸς αὐτοκράτωρ (*302*). Ἀπὸ τῆς Ῥόδου ὁ Δημήτριος ἀπέπλευσε κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του ὁ *Κάσσανδρος* καὶ ὁ *Πολυσπέρχων* εἶχον ἐκτείνῃ ἐκ νέου τὰς κατακτήσεις των, ἐξ ὧν ὁ Κάσσανδρος μάλιστα εἶχε πολιορκήσῃ τελευταῖον καὶ αὐτὰς τὰς Ἀθήνας. Ἀποβὰς δ' ἐν τῇ *Αὐλίδι τῆς Βοιωτίας* πρῶτον μὲν ἠλευθέρωσε τὴν τῶν *Χαλκιδέων πόλιν* φρουρουμένην ὑπὸ Βοιωτῶν, ἔπειτα δὲ συνεμάχησε μετὰ τῶν *Αἰτωλῶν*, καὶ τὸν *Κάσσανδρον* αὐτὸν οὐ μόνον ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπήλασεν, ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν Θερμοπυλῶν ἐξέβαλε, τελευταῖον δὲ ἀπήλλαξεν ἐκ διαδοχῆς τῶν Μακεδονικῶν φρουρῶν τήν τε *Σικυῶνα*, τὴν *Κόρινθον* καὶ τὰς πλείστας τῆς Ἀχαΐας πόλεις, ἀπονείμας εἰς πάσας τὴν αὐτονομίαν.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου ἦτο ἤδη εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του καὶ ἡ τῶν Ἀθηναίων δημώδης *κολακεία* ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Μετὰ βακχικῆς παραφορᾶς ὁ μαινόμενος λαὸς ἀπήντησε τὸν προσκληθέντα ἐλευθερωτήν, ἐξύψωσεν αὐτὸν ὑπὲρ πάντας τοὺς *θεοὺς ὡς ὄντα μόνον θεὸν ἀληθινὸν* τῶν ἄλλων καθευδόντων ἢ ἀποδημούντων ἢ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ τὸν ἐδέχθη μετ' *ὀρχήσεων, ᾠδῶν καὶ θυμιάσεων*. Εἰς τοιαύτην ταπείνωσιν ἐξετράπησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἅμα ἡ κολακεία, τὸ χαλεπώτατον τοῦτο, θηρίον ἐνέβαλεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν λυσσωδῶς. Καὶ ὁ Δημήτριος δὲ αὐτός, ὅτε τοὺς εἶδεν ἀφιεροῦντας εἰς τὰς ἑταίρας του *Λάμιαν, Χρυσίδα, Ἀντίκυραν καὶ Δημὼ* καὶ εἰς τοὺς *κόλακάς του βωμοὺς* καὶ ἠρῷα ἤρξατο νὰ λυπῆται καὶ θαυμάζων ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἔλεγεν: «*οὐδεὶς ἐπ' αὐτοῦ Ἀθηναίων γέγονε μέγας καὶ ἀδρὸς τὴν ψυχήν.*» Ἀλλ' ἀφοῦ ἐκεῖνοι, δι' ὧν ὁ Δημήτριος ἤλπισε νὰ ἐξυψωθῇ, διεφθάρησαν ἐπὶ τοσοῦτον, συνδιεφθάρη καὶ οὗτος μετ' αὐτῶν ἐπὶ τέλους· μιάνας ἀσυστόλως διὰ τῶν ἀκολασιῶν του τοὺς τόπους, οὓς πρότερον οὐδεὶς ἄνευ ἱεροῦ φόβου ἐτόλμα νὰ πατήσῃ, πρῶτος παρεβίασε καὶ τὴν εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια μύησιν παραλαβὼν ἐφ' ἅπαξ ἐναντίον τοῦ νόμου καὶ τῆς καθιερωμένης τάξεως τὴν τελετὴν ἅπασαν ἀπὸ τῶν μικρῶν ἄχρι τῶν ἐποπτικῶν. — Κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, τῶν ὁποίων ἐκεῖνος ἐνόμιζεν ἑαυτὸν πολὺ πλέον ὑπερέχοντα εἰς τὴν παροῦσαν τύχην καὶ εἰς τὴν δύναμιν τῶν πραγμάτων ἐπαιρόμενος, συνεκάλεσεν ἐν τῷ Ἰσθμῷ κοινὸν συνέδριον, ὅπου, πολλῶν συνελθόντων, ἀνηγορεύθη ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοῦτο ἵνα τῇ βοηθείᾳ τῶν

Ἑλλήνων ὄχι, ὡς ἐκεῖνος, τὴν Περσίαν ταπεινώσῃ, ἀλλὰ τοῦ *Κασσάνδρου* τὴν δύναμιν ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ ἀνατρέψῃ.

§ 297. **Συμμαχία Κασσάνδρου, Λυσιμάχου, Πτολεμαίου καὶ Σελεύκου κατ' Ἀντιγόνου.** Προϊδὼν δὲ ἤδη ὁ Κάσσανδρος τὸν κίνδυνον τοῦτον ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου· ἀλλὰ τῆς αἰτήσεώς του γενομένης δεκτῆς μόνον ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἀπολύτου ὑποταγῆς, ἀπεφάσισεν ἐν τῇ ἀνεπαρκείᾳ τῶν οἰκείων δυνάμεων νὰ προσκαλέσῃ εἰς συμμαχίαν τὸν *Λυσίμαχον*, τὸν *Πτολεμαῖον* καὶ τὸν *Σέλευκον*. Καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Λυσίμαχος νῦν ὡς πλησιέστερος μᾶλλον παντὸς ἄλλου ἐκινδύνευεν, ὁ δὲ Πτολεμαῖος δὲν ἐδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης καὶ ὁ Σέλευκος ἐφοβεῖτο, ἐὰν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑπέκυπτον, περὶ τῆς περαιτέρω διατηρήσεως τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ κατακτήσεών του, ἐκ τούτου εὐκόλως κατωρθώθη (302 π. Χ.) *συμμαχία τις τῶν τεσσάρων* βασιλέων σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἀνατροπὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀντιγόνου.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ *Κάσσανδρος* ἔσπευδεν εἰς Θεσσαλίαν ἵνα κλείσῃ τὰς Θερμοπύλας, ὁ *Λυσίμαχος* ἐνέβαλε μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου, οὔσης παντάπασιν ἀπροσδοκήτου τῆς ἐμφανίσεώς του, πανταχοῦ ἀπεδείχθη νικητὴς ὑποβαλὼν εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὰς πλείστας καὶ ἀξιολογωτέρας πόλεις. Ἅμα δὲ ὁ *Ἀντίγονος* ἔλαβε τὴν περὶ τούτου εἴδησιν ὥρμησε μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του, ὅπως, πρὶν ἢ ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Πτολεμαῖος φθάσωσι, ἐλευθερώσῃ τὴν μικρὰν Ἀσίαν· ὅθεν διὰ τῶν τῆς Κιλικίας πυλῶν εἰσδύσας ἀνέκτησε πάλιν ταχέως τὴν *Φρυγίαν* καὶ ἐντεῦθεν ἐστράτευσεν εὐθὺς κατὰ τοῦ Λυσιμάχου, ὅστις ὅμως τρὶς πλησίον συναντηθεὶς ἀπέφυγε νὰ συνάψῃ μετ' αὐτοῦ μάχην. Ἐπειδὴ δὲ νῦν καὶ ὁ Σέλευκος προσήλαυνεν ἀπὸ τοῦ Τίγρητος καὶ ὁ Πτολεμαῖος καταλαβὼν ἤδη τὴν Κοίλην Συρίαν ἦτο ἐνώπιον τῆς *Σιδῶνος*, ὁ Ἀντίγονος θέλων νὰ διακωλύσῃ τὴν ἕνωσιν τῶν συμμάχων ἔκρινε νὰ στρατοπεδεύσῃ ἐν τῇ βορείᾳ Φρυγίᾳ καὶ ἐκεῖθεν τὸν ἄμεσον κίνδυνον φροντίζων νὰ ἀποτρέψῃ ἀνεκάλεσε τὸν υἱόν του *Δημήτριον* ἐξ Εὐρώπης, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἰσβαλὼν εἰς *Θεσσαλίαν* εἶχε κυριεύσῃ πολλὰς αὐτῆς πόλεις καὶ ἐσκόπει νὰ ἀναγκάσῃ εἰς μάχην τὸν Κάσσανδρον. Καίπερ δὲ βέβαιος περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνός του, ὑπείκων ὅμως εὐπειθῶς εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρός του συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Κασσάνδρου συνθήκας καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἡ ἐμφάνισίς του κατέστησε τὸν Λυσίμαχον εἰς δυσχερῆ θέσιν.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ μὲν *Σέλευκος* ἡγούμενος κραταιοῦ στρατοῦ διέβη εἰς τὴν *Καππαδοκίαν*, ὁ δὲ Κάσσανδρος, ὅστις μετὰ

τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Δημητρίου τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ πόλεις ἀνεκτήσατο καὶ τὰς Θερμοπύλας κατέλαβεν, ἐξέπεμψε μετὰ δυνάμεως εἰς Ἀσίαν τὸν ἀδελφόν του *Πλείσταρχον*. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ 301 ἔτους ὅ τε Λυσίμαχος καὶ ὁ Σέλευκος ἐρχόμενοι ὁ μὲν ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας συνέμιξαν παρὰ τὸν *Ἅλυν ποταμόν*, ὁ δὲ Δημήτριος ἀπὸ τῆς Προποντίδος ἀναβαίνων ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ πατρός του, ἐν ᾧ ὁ προφυλακτικὸς Πτολεμαῖος ἀρκούμενος νῦν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κοίλης Συρίας ἔμεινεν ἥσυχος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἄφησεν εἰς τοὺς λοιποὺς συμμάχους ναγωνισθῶσι τὸν ἀβέβαιον πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἀγῶνα.

§ 298. **Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη καὶ θάνατος Ἀντιγόνου (301).** Τέλος δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ *301* ἔτους συνεκροτήθη ἡ περὶ τῶν ὅλων ἐν τῇ Φρυγικῇ περὶ *Ἰψὸν* πεδιάδι μάχη. Ὁ Ἀντίγονος ἐπέμενεν ἰσχυρογνωμόνως εἰς τὴν συγκρότησιν ταύτης, καίτοι ἐγίνωσκε τὴν ὑπεροχὴν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων—διότι ὁ μὲν Ἀντίγονος εἶχε 70,000 πεζούς, 10,000 ἱππεῖς καὶ 70 ἐλέφαντας, οἱ δὲ ἐναντίοι 64,000 πεζούς, 10,500 ἱππεῖς 400 ἐλέφαντας καὶ 120 ἅρματα,—καὶ εἶχε τὸ προαίσθημα τῆς ἀτυχοῦς ἐκβάσεώς της. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συμβολῆς ὁ Δημήτριος ἔχων τοὺς πλείστους καὶ κρατίστους τῶν ἱππέων ἐπετέθη κατὰ τοῦ *Ἀντιόχου* υἱοῦ τοῦ Σελεύκου καὶ τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγήν· ἐν τῇ διώξει ὅμως, ἥτις παρὰ καιρὸν ἐγένετο σοβαρὰ καὶ φιλότιμος, διέφθειρε τὴν νίκην· διότι ἀπομακρυνθέντα πολὺ ἡ τῶν τοῦ Σελεύκου ἐλεφάντων γραμμὴ γενομένη ἐν τῷ μέσῳ τὸν ἀπέκοψεν ἀπὸ τῆς στρατιᾶς τῶν οἰκείων του, ὥστε αἱ πεζικαὶ τοῦ Ἀντιγόνου τάξεις στερηθεῖσαι τοῦ ἱππικοῦ εὐκόλως διὰ τῆς προσβολῆς τῶν ἐλεφάντων ἐχωρίσθησαν. Καὶ μέρος μὲν αὐτῶν παρεδόθη, μέρος δ' ἐτράπη εἰς φυγήν· μόνον δὲ ὁ γηραιὸς *Ἀντίγονος* δὲν ὑπεχώρει, ἀλλ' ἔμενε περισκοπῶν τὸν υἱὸν καὶ προσδοκῶν πάντοτε τὴν ἐπιστροφήν του, ἕως οὗ πολλῶν ἀκοντισμάτων πρὸς αὐτὸν ἀφεθέντων ἔπεσεν. Ὁ δὲ Δημήτριος μόλις ἐδυνήθη ἐξ ὅλου τοῦ στρατοῦ νὰ σώσῃ *τετρακισχιλίους ἱππεῖς καὶ πεζοὺς πεντακισχιλίους*, μετὰ τῶν ὁποίων κατέφυγεν εἰς Ἔφεσον.

Νέα διαίρεσις τοῦ κράτους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰς τέσσαρα ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα κρατη. Διὰ τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης τὸ κράτος τοῦ Ἀντιγόνου, ὅστις μόνος ἔτι εἶχε προσπαθήσῃ τὴν συγκέντρωσιν τῆς βασιλείας, ἀνετράπη ἐντελῶς καὶ οἱ νικηταὶ προέβησαν ἀμέσως εἰς νέαν τῆς πλουσίας λείας *διανομήν*, καθ' ἣν ὁ μὲν *Λυσίμαχος* ἔλαβεν ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἕως τοῦ Ταύρου πλὴν τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κασσάνδρου Πλείσταρχον παραχωρηθείσης Κιλικίας· αἱ δὲ πέραν τοῦ Ταύρου χῶραι ἔλαχον εἰς τὸν *Σέλευκον*· μόνος δὲ ὁ *Πτολεμαῖος*,

ἐπειδὴ ἔμεινε μακρὰν τοῦ ἀγῶνος, δὲν μετέσχεν οὐδαμῶς τῆς λείας, εὐχαριστηθεὶς ὅτι ὁ κραταιὸς Σέλευκος κατέλιπεν αὐτῷ τὴν Κοίλην Συρίαν. Οὕτω κατὰ πρῶτον ἤδη ἐντελῶς διηρέθη τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἱδρυθὲν *Μακεδονικὸν καὶ Ἀσιατικὸν κράτος*. Τοῦ λοιποῦ δὲ παρουσιάζονται *τέσσαρα* ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων βασίλεια: τὸ *Λυσιμάχειον τῆς Θράκης*, τὸ τοῦ *Σελεύκου τῆς Συρίας*, τὸ *Πτολεμαϊκὸν τῆς Αἰγύπτου* καὶ τὸ *Ἑλληνομακεδονικόν*, οὗτινος μόνου, τῶν τριῶν πρώτων ἀνηκόντων εἰς τὸν περίβολον τῆς γενικῆς ἱστορίας, τὰς περαιτέρω τύχας καὶ τὰ παθήματα πρόκειται νὰ διεξέλθωμεν ἐφεξῆς, ἀφοῦ προηγουμένως διαλάβωμεν περὶ τῶν προσεχῶν συμβάντων τῶν πρὸς αὐτὸ σχέσιν ἄμεσον ἐχόντων.

§ 299. **Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ ἀγῶνες ἐν Ἑλλάδι, Θράκῃ καὶ Ἀσίᾳ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πατρικῆς βασιλείας καὶ θάνατος αὐτοῦ (301-283).** Νικηθεὶς ὁ Δημήτριος ἐν Ἰψῷ ἐστερήθη ἁπάσης τῆς ἐν τῇ Ἀσίᾳ *πατρικῆς κληρονομίας* του, ἀλλὰ μετὰ τῆς ναυτικῆς δυνάμεώς του ἐκράτει ἔτι τῆς θαλάσσης· ὅθεν ἡ *Σιδών*, ἡ *Τύρος*, ἡ *Κύπρος*, αἱ τοῦ *Αἰγαίου* νῆσοι, τινὲς *πόλεις τῆς Πελοποννήσου* καὶ ἰδίως αἱ ἀγαπηταί του *Ἀθῆναι* ἐφαίνοντο παρέχουσαι αὐτῷ ἱκανὰ ἔτι στηρίγματα, ἵνα πάλιν ἀνυψώσωσιν αὐτὸν ἐκ τῆς πτώσεώς του. Ἀλλ' ἐν ᾧ πλέων ἀπὸ τῆς Ἐφέσου κατευθύνετο εἰς Ἀθήνας, πρέσβεις Ἀθηναίων ἀπήντησαν αὐτὸν κατὰ τὰς Κυκλάδας καὶ ἀνήγγειλαν ὅτι ὁ δῆμος ἐψηφίσατο νὰ μὴ δεχθῶσιν εἰς τὴν πόλιν μηδένα τῶν βασιλέων καὶ ὅτι ἡ γυνὴ αὐτοῦ *Δηϊδάμεια*, ἣν εἶχε καταλίπη αὐτόθι μετὰ τοῦ στόλου καὶ τῶν θησαυρῶν του, ἀπήχθη μετὰ τιμῆς καὶ τῆς πρεπούσης πομπῆς εἰς Μέγαρα. Ἡ ἀχαριστία αὕτη τῶν Ἀθηναίων ἐξέπληξε τὸν Δημήτριον, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδείχθη σφόδρα ὠργισμένος, ἔπειτα δὲ καταπραϋνθεὶς ἠρκέσθη νὰ ἐκφράσῃ μόνον τὴν λύπην του καὶ ζητήσῃ τὴν παράδοσιν τῶν ἐν Πειραιεῖ πλοίων του. Κομισάμενος δὲ ταῦτα παρέπλευσεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐντεῦθεν, ἐπειδὴ πλὴν τῶν Μεγάρων καὶ τῆς Κορίνθου αἱ πλεῖσται τῆς Πελοποννήσου πόλεις μετέστησαν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀνήχθη εὐθὺς εἰς τὴν *Θρᾳκικὴν Χερσόνησον*, ἐλεηλάτησε τὰς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα χώρας τοῦ Λυσιμάχου, τὸν ὁποῖον ἐμίσει ὑπὲρ πάντας, καὶ διὰ τῶν πλουσίων λαφύρων κατώρθωσε νὰ στρατολογήσῃ πολλοὺς μισθοφόρους.

Δημητρίου καὶ Σελεύκου συμμαχία κατὰ Λυσιμάχου καὶ Πτολεμαίου (298). Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἤρξαντο νὰ ὑποπτεύωσιν ἀλλήλους οἱ νικηταὶ τῆς Ἰψοῦ, καὶ δύο μὲν ἐξ αὐτῶν ὁ *Λυσίμαχος καὶ Πτολεμαῖος* φοβούμενοι τὸν κραταιὸν *Σέλευκον* συνέθεντο συμμαχίαν,

ἣν ἐπεσφράγισεν ἡ σύζευξις τοῦ πρώτου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ δευτέρου *Ἀρσινόης*. Ὁ δὲ Σέλευκος ἐξ ἐναντίας ἔσπευσε νὰ οἰκειωθῇ τὸν ἐπιτηδειότατον στρατηγὸν Δημήτριον λαβὼν ὡς σύζυγον τὴν πολὺ ἔτι νέαν καὶ περικαλλῆ θυγατέρα του Στρατονίκην· ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ συνοικεσίου τούτου προελθοῦσα ὁμόνοια δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον· διότι ὁ Δημήτριος ἀφαιρέσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ *Πλειστάρχου τὴν Κιλικίαν* παρώξυνε τὸν Σέλευκον, ὅστις ἐπιμένων εἰς τὴν ἀπόδοσιν αὐτῆς καὶ μὴ εἰσακουσθεὶς ἠπείλησε τὸν Δημήτριον ὅτι θέλει τὸν στερήσῃ τῆς Σιδῶνος καὶ Τύρου. Ὅθεν δυσαρεστηθεὶς οὗτος πρὸς τὸν γαμβρόν του ἐζήτησε τὴν μετὰ τοῦ Πτολεμαίου συνδιαλλαγὴν καὶ δι' αὐτῆς ἐπέτυχε νὰ μένῃ κύριος τῆς *Κύπρου καὶ Φοινίκης*. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ ἀνήσυχος Δημήτριος, ὅστις ἐθεώρει τὸ παρὸν κράτος του μικρὸν καὶ ἀβέβαιον, ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκ νέου τὴν κατάκτησιν αὐτῆς (298).

Ὁ Δημήτριος ὑποτάσσει πλὴν Λακεδαίμονος καὶ Αἰτωλίας τὴν Ἑλλάδα (298-296). Ὁ Δημήτριος κατέπλευσε τὸ πρῶτον εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐντεῦθεν προσαγαγόμενός τινας ἀφεστώσας πόλεις ἐνέβαλεν εὐθὺς εἰς τὴν *Ἀττικήν*, ὅπου ἐπεχείρησεν ἤδη ὅ τι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην δὲν εἶχε τολμήσῃ, *τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν*. Ὁ *Κάσσανδρος* ἐζήτησε πρότερον νὰ κατακτήσῃ τὴν πόλιν ταύτην, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος καὶ ἀνδρείου Ἀθηναίου *Ὀλυμπιοδώρου* ἔχοντος καὶ τὴν βοήθειαν τῶν Αἰτωλῶν. Μετέπειτα δ' αὐτὸς οὗτος ἐπειράθη καὶ δι' ἄλλου μέσου νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του· συνῆψε δηλονότι σχέσεις μετά τινος κραταιοῦ δημαγωγοῦ, τοῦ *Λαχάρους*, καὶ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ γείνῃ τύραννος, διότι δι' αὐτοῦ ἠναγκασμένου φυσικῶς νὰ ζητῇ τὰ κύρια στηρίγματά του ὄχι εἰς τὸν λαόν, ἀλλ' εἰς τοὺς μισθοφόρους καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς συμμάχους ἤλπιζε νὰ καταστήσῃ ἐξηρτημένους ἀπ' αὐτοῦ τοὺς Ἀθηναίους. Εἰκαὶ δὲ ὁ Λαχάρης ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν μικρὸν πρὸ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ Κασσάνδρου συμβάσης περὶ τὸ τέλος τοῦ 297 ἔτους καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν, κατώρθωσεν ὅμως νὰ γείνῃ τοσοῦτον ἰσχυρὸς ἐν βραχεῖ χρόνῳ, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέφερον εὐπειθῶς τὴν τραχεῖαν κυβέρνησίν του καίτοι ὁ Δημήτριος τοὺς εἶχε στερήσῃ πάσης σιταγωγίας καὶ τοὺς ὑπέβαλεν εἰς ἐσχάτην ἀπορίαν, ἕως οὗ ὁ τύραννος αὐτὸς ἀποβαλὼν πᾶσαν μακροτέρας ἀντιστάσεως ἐλπίδα ἀπέδρα ἐκ τῆς πόλεως μετημφιεσμένος ὡς χωρικός. Εὐθὺς δ' ἔπειτα οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέῳξαν τὰς πύλας τρέμοντες τοῦ νικητοῦ τὴν ἐκδίκησιν. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος ἅμα εἰσελθὼν ἐκήρυξεν εἰς τὸν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐπίτηδες ἀθροισθέντα λαόν, ὅτι λησμονεῖ καὶ συγχωρεῖ τὰ πάντα, καὶ πρὸς βεβαίωσιν τῆς πρὸς τοὺς Ἀθη-

ναίους εὐνοίας του διένειμεν αὐτοῖς *δέκα μυριάδας μεδίμνων σίτου* καὶ κατέστησεν ἀρχάς, αἵτινες ἦσαν τὰ μάλιστα προσφιλεῖς εἰς τὸν δῆμον· ὅθεν κατέστη καὶ αὖθις ὁ *ἡμίθεος* τῶν Ἀθηναίων. Καὶ οὗτοι μὲν διὰ ψηφίσματος τῷ παρέδωκαν ἑκούσιοι ἤδη τὸν *Πειραιᾶ* καὶ τὴν *Μουνυχίαν*, αὐτὸς δὲ οὐ μόνον εἰς τὰ φρούρια ταῦτα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ *Μουσεῖον* κατέστησε φρουρὰν θέλων οὕτω νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν εἰς τὸ μέλλον μεταβολὴν τοῦ δήμου.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ἐπεχείρησε νὰ γείνῃ καὶ τῆς *Λακεδαίμονος* κύριος. Καὶ περὶ *Μαντίνειαν* μὲν ἀπαντήσας Ἀρχίδαμον τὸν βασιλέα καὶ περιγενόμενος αὐτοῦ ἐνέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικήν· πρὸς αὐτῇ δὲ τῇ Σπάρτῃ πάλιν ἐκ παρατάξεως αἰχμαλωτεύσας *πεντακοσίους καὶ διαφθείρας διακοσίους* ἤλπισεν ὅσον οὔπω νὰ ἔχῃ καὶ τὴν πόλιν μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων ἀνάλωτον διατελέσασαν. Ἀλλ' ἡ τύχη περὶ οὐδένα τῶν βασιλέων ἄλλον ὡς εἰς τοῦτον ἔλαβεν οὕτω μεγάλας καὶ ταχείας τροπὰς οὐδ' ἐδείχθη τοσαυτάκις μικρὰ καὶ πάλιν μεγάλη καὶ ταπεινὴ μὲν ἐκ λαμπρᾶς, ἰσχυρὰ δὲ πάλιν ἐκ φαύλης. Διὸ κατὰ τὸν Πλούταρχον αὐτὸς οὗτος εἰς τὰς χείρονας μεταβολὰς συνείθιζε νἀναφθέγγηται πρὸς τὴν τύχην τὸ Αἰσχύλειον ἐκεῖνο:

«σύ τοί με φυσᾷς, σύ με καταίθειν δοκεῖς.»

Διότι τότε, ἐν ᾧ τὰ πράγματα αὐτοῦ ἐπέδιδον τόσον εὐπόρως πρὸς ἀρχὴν καὶ δύναμιν, αἴφνης ἀγγέλλεται ὅτι ὁ μὲν *Λυσίμαχος* πρῶτος τοῦ ἀφήρεσε τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις, ὁ δὲ *Πτολεμαῖος* κατέλαβε τὴν *Κύπρον*. Μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν, ἀφοῦ διὰ δεινῶν οὕτω καὶ φοβερῶν ἀγγελμάτων ἡ κατὰ τῆς Λακεδαίμονος ἐπιβολὴ ἐματαιώθη, ἕτεραι πραγμάτων καινῶν καὶ μεγάλων ἐλπίδες ἀνεφάνησαν ἐκ τοιαύτης αἰτίας.

Ὁ Δημήτριος βασιλεὺς Μακεδονίας (294-287). Ἐπειδὴ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Κασσάνδρου ὁ πρεσβύτερος τῶν παίδων αὐτοῦ *Φίλιππος* οὐ πολὺν χρόνον βασιλεύσας ἀπέθανεν, οἱ λοιποὶ δύο *Ἀντίπατρος* καὶ *Ἀλέξανδρος* ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους. Ἐξ ὧν ὁ μὲν Ἀντίπατρος φονεύσας τὴν αὐτοῦ μητέρα *Θεσσαλονίκην* ἠναγκάσθη ἕνεκα τῆς κοινῆς τῶν Μακεδόνων ἀγανακτήσεως κατὰ τῆς πράξεώς του νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν Λυσίμαχον, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα *Εὐρυδίκην* εἶχε σύζυγον· ὁ δ' ἕτερος φοβούμενος μὴ ὁ φυγὰς ἀδελφός του ἐπανέλθῃ διὰ τῆς βοηθείας τοῦ πενθεροῦ του ἐκάλεσε συγχρόνως βοηθοὺς ἐκ μὲν τῆς Πελοποννήσου τὸν *Δημήτριον*, ἐκ δὲ τῆς Ἠπείρου τὸν *Πύρρον*.

Πύρρος ὁ Αἰακίδου. Ὁ δὲ Πύρρος οὗτος υἱὸς τοῦ προμνησθέντος Ἠπειρώτου βασιλέως *Αἰακίδου* ἦτο ἤδη ἐξάκουστος δι' ὅσας κατὰ

τοὺς χρόνους τούτους ὑπέστη μεταβολὰς τῆς τύχης. Διότι παῖς ἔτι διέφυγε τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ Κασσάνδρου προσδραμὼν εἰς τὸ σκέπος τοῦ τῆς Ἰλλυρίας βασιλέως Γλαυκίου, ὅστις ἀνένδοτος εἰς ὅλας τὰς ἀπειλὰς καὶ θωπεύσεις τοῦ διώκτου οὐ μόνον δὲν τὸν παρέδωκεν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσε μάλιστα νὰ τὸν ἐγκαταστήσῃ δωδεκαετῆ μόλις εἰς τὸν Ἠπειρωτικὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του. Μετὰ πάροδον δὲ πέντε ἐτῶν ἐκβληθεὶς ἔν τινι τῶν Ἠπειρωτῶν στάσει κατέφυγεν εἰς τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του Δημήτριον τὸν πολιορκητήν, ὃν ἔλαβεν ὡς παράδειγμα πολεμικοῦ ἀνδρός, καὶ ἠγωνίσθη πλησίον του ἀνδρείως ἐν τῇ περὶ Ἰψὸν μάχῃ· ἠναγκάσθη δ' ἔπειτα νὰπέλθῃ εἰς Αἴγυπτον, ὅπου διὰ τῆς ἡρωϊκῆς του μορφῆς εἵλκυσεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν εὔνοιαν τοῦ Πτολεμαίου, ὥστε οὗτος ἐν ᾧ τῷ ἔδωκεν εἰς σύζυγον τὴν ἐκ τῆς Βερενίκης θυγατέρα του Ἀντιγόνην τὸν ὑπεστήριξε προσέτι εἰς ἀνάκτησιν τῆς πατρικῆς βασιλείας, τῆς ὁποίας κατ' ἀρχὰς ἔσχε συγκοινωνὸν καὶ τὸν τότε βασιλέα Νεοπτόλεμον, ἀκολούθως ὅμως ἔμεινεν αὐτὸς μόνος κάτοχος. Πρὸς τοῖς πολεμικοῖς δὲ πλεονεκτήμασιν ὢν καὶ εἰς ἄκρον δοξομανὴς ἤθελεν ἐπίσης ὡς καὶ ὁ πρώην διδάσκαλός του Δημήτριος νὰναμιχθῇ εἰς τὰς ταραχὰς τῆς Μακεδονίας. Ὡς μισθὸν δὲ τῆς ὁποίας παρέσχε βοηθείας εἰς τὸν νέον Ἀλέξανδρον ἔλαβε μέρος τῶν πλησίον τῆς Ἠπείρου κειμένων Μακεδονικῶν χωρῶν. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἀφίκετο καὶ ὁ Δημήτριος. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀδελφός του Ἀντίπατρος φωραθεὶς ὅτι ἐπεβούλευε καὶ τὴν ζωὴν τοῦ πενθεροῦ του ἐθανατώθη, μὴ ἔχων πλέον χρείαν τῆς βοηθείας του καὶ φοβηθεὶς αὐτὸν διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν δόξαν ἐζήτησε κατὰ πάντα τρόπον νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ καὶ εἰ δυνατὸν νὰ τὸν δολοφονήσῃ. Τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ Δημήτριος καὶ τῆς Μακεδονίας τὴν κυριότητα προθέμενος ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ ὅ τι ἐκεῖνος ἐμηχανᾶτο. Ἀμφότεροι δὲ συνελθόντες ἐν Λαρίσσῃ ἐτέκταινον κρύφα τὴν ἐπιβουλήν των, ἀλλ' ὁ πονηρὸς Δημήτριος προέλαβε τὸν ἀντεπιβουλεύοντα Ἀλέξανδρον. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν συναθροίσας τοὺς περὶ τοῦτον Μακεδόνας καὶ ἀπολογηθεὶς ἐνώπιον αὐτῶν περὶ τῶν πεπραγμένων κατώρθωσε νὰ προσοικειωθῇ πάντας ὥστε νὰναγορευθῇ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, καθόσον μάλιστα ἦτο καὶ σύζυγος τῆς Φίλας ἀρίστης τοῦ γέροντος Ἀντιπάτρου θυγατρὸς καὶ ἀδελφῆς τοῦ Κασσάνδρου.

Ἐὰν ὁ Δημήτριος ἐδύνατο νὰ φυλάττῃ καὶ προάγῃ ὅ τι μετὰ μεγάλης τόλμης ταχέως ἐκτᾶτο, ἤθελεν εὐκόλως διατηρηθῆ ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ θέσει καὶ ἀνυψώσει πάλιν τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῆς ταπεινώσεως, εἰς ἣν ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου περιέστη. Ἀλλὰ τὸ φίλαρχον καὶ ἀνήσυχον πνεῦμά του δὲν τὸν ἐπέτρεπε νὰ πολιτευθῇ

οὕτως. Ὅθεν ἀντὶ νὰ κατασταθῇ πρῶτον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ συνεννοηθῇ ἰδίως μετὰ τοῦ Πύρρου, δὲν ἔπαυσε πολεμῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ κατώρθωσε μὲν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν νὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν πλὴν τῆς *Λακεδαίμονος καὶ Αἰτωλίας* παρημέλησεν ὅμως ἐν τούτῳ παντάπασι τὴν Μακεδονίαν, ὥστε, ἐν ᾧ τἆλλα κράτη ηὐξάνοντο καὶ εὐδαιμόνουν, αὕτη ὑπὸ τὴν διοίκησίν του ἐξέπεσεν ἔτι μᾶλλον..

Ὁ Δημήτριος ἐποφθαλμιᾷ Ἰταλίαν, Σικελίαν, Ἀσίαν. Ἀρεσκόμενος δὲ πάντοτε ὁ Δημήτριος εἰς σχέδια πόρρω ἐξικνούμενα καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεώς του ἀποβλέποντα ἐπωφθαλμία τὴν *Ἰταλίαν* καὶ *Σικελίαν* καί, ἵνα ᾖ πλησιέστερος εἰς τὰς χώρας ταύτας, διενοήθη νὰ προσλάβῃ προηγουμένως τὸν Πύρρον. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησίς του αὕτη ἀπέτυχε καὶ ἐμείωσε πολὺ τὴν δόξαν του, ὥστ', ἐν ᾧ ὁ Πύρρος ἐξυμνεῖτο ὡς ἥρως τῆς ἐποχῆς, αὐτὸς ἕνεκα τοῦ αὐξανομένου ὁσημέραι καὶ μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας ἡνωμένου δεσποτισμοῦ του, κατέστη ἐπὶ μᾶλλον ἀπεχθής. Μηδόλως δὲ φροντίζων περὶ τῆς διαθέσεως τῶν Μακεδόνων συνέλαβε νέον γιγαντιαῖον σκοπὸν τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κατὰ τὴν *Ἀσίαν πατρῴου βασιλείου*. Τούτου δ' ἕνεκα συνομολογήσας εἰρήνην μετὰ τοῦ Πύρρου, εἰς ὃν κατελίμπανε στάδιον κατακτήσεων τὴν δύσιν, ἐπεχείρησε δι' ἀρρήτων καταπιέσεων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι *μεγίστας παρασκευὰς* ἀνταποκρινομένας πρὸς τὸ τεράστιον τῶν βουλευμάτων καὶ ἐλπίδων του.

Ὁ Δημήτριος ἐγκαταλείπει τὴν Μακεδονίαν τῷ Πύρρῳ διὰ συνθήκης (287). Γενομένων δὲ τούτων γνωστῶν, οἱ τρεῖς ἄλλοι βασιλεῖς *Λυσίμαχος, Σέλευκος* καὶ *Πτολεμαῖος* μεριμνῶντες περὶ τῆς ἡσυχίας καὶ διατηρήσεως τῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀκμαζουσῶν ἐπικρατειῶν των εὐθὺς συνεμάχησαν πρὸς ἀλλήλους καὶ ἔπεισαν καὶ τὸν Πύρρον νὰ κοινοπραγήσῃ μετ' αὐτῶν. Εἰσέτι δὲ ὁ Δημήτριος δὲν εἶχε περατώσῃ ἐντελῶς τὰς *παρασκευάς του*, ὅτε ὁ μὲν *Πτολεμαῖος* μετὰ μεγάλου στόλου πλεύσας εἰς τὸ *Αἰγαῖον* ἐπεχείρησε νὰ κινήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἀπόστασιν, ὁ δὲ *Λυσίμαχος μετὰ Θρᾳκικοῦ στρατοῦ* προσήγγισεν εἰς τὰ *Μακεδονικὰ μεθόρια*. Ταχέως δὲ τότε ὁ Δημήτριος τὸν υἱόν του Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν ἐν τῇ Ἑλλάδι καταλιπὼν αὐτὸς τὴν Μακεδονίαν ὑπερασπίζων ὥρμησεν ἐπὶ τὸν Λυσίμαχον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πορείαν λαβὼν τὴν ἀγγελίαν ὅτι ὁ Πύρρος αἴφνης εἰσέβαλεν εἰς τὴν κάτω Μακεδονίαν καὶ ἐκυρίευσε τῆς *Βεροίας* καὶ ἔμελλεν ἤδη νὰ καθυποτάξῃ καὶ τὴν λοιπὴν χώραν παρήτησεν ἐξ ἀνάγκης τὸν Λυσίμαχον καὶ ἐτράπη ἀμέσως πρὸς τὸν Πύρρον. Ἅμα δ' ἐγγὺς ἐλθὼν ἐστρατοπέδευσεν ἀπέναντι αὐτοῦ· ἀλλ' οἱ Μακεδόνες ἤρξαντο νὰ ποχωρῶσι τὸ πρῶτον μὲν κατ' ὀλίγους, ἔπειτα δὲ φανερῶς σωρηδόν. Ὅθεν ὁ Δημήτριος ἀπογνοὺς τὰ

ἑαυτοῦ ἠναγκάσθη νἀναχωρήσῃ κατεσπευσμένως εἰς *Κασσάνδρειαν* καὶ ἐντεῦθεν ἔπειτα εἰς *Ἑλλάδα*, ὅπου αἱ Μακεδονικαὶ φρουραὶ καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου ἴσχυσαν νἀναστείλωσι τὴν γενικὴν ἀπόστασιν. Μόνον δὲ αἱ Ἀθῆναι ἐτόλμησαν, εἰσηγουμένου τοῦ γενναίου Ὀλυμπιοδώρου, νὰ ἐκβάλωσι τὰς Μακεδονικὰς φρουρὰς ἐκ τοῦ *Μουσείου*, τοῦ *Πειραιῶς* καὶ τῆς *Μουνυχίας* καὶ νἀποκαταστήσωσι τὴν πάτριον πολιτείαν, ἧς ἐφ' ἱκανὸν χρόνον προέστη ὁ καλὸς κἀγαθὸς *Δημοχάρης* ἀδελφιδοῦς τις τοῦ Δημοσθένους. Ἐν τούτῳ δ' ὁ Δημήτριος ἑνωθεὶς ἐν *Βοιωτίᾳ* μετὰ τοῦ ἐκ τῆς Θεσσαλίας ἀποκρουσθέντος υἱοῦ του καὶ συγκροτήσας νέον στρατὸν σχεδὸν *μυρίανδρον* ὥρμησε μετ' αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας καὶ πολιορκίαν περὶ τὸ ἄστυ συνεστήσατο καρτεράν, τὴν ὁποίαν ὅμως μετ' οὐ πολὺ μαθὼν τὴν ἔφοδον τοῦ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἤδη προσκληθέντος Πύρρου ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ πάλιν. Ἐνδίδων δὲ εἰς τὰς περιστάσεις συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Πύρρου εἰρήνην, καθ' ἣν εἰς τοῦτον μὲν παρεχώρησε τὴν κυριότητα τῆς Μακεδονίας, αὐτὸς δὲ διετήρησε τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας, ἐξαιρουμένων τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ἐλευθερίαν τῶν ὁποίων ἀνεγνώρισαν ἀμφότεροι.

Ἀτυχὴς ἐκστρατεία Δημητρίου εἰς μικρὰν Ἀσίαν καὶ θάνατος αὐτοῦ (283). Οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἔπειτα ὁ Δημήτριος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε ἀνησύχου πνεύματος οἰστρηλατούμενος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προηγουμένην πρόθεσίν του, τὴν τῆς πατρικῆς κατὰ τὴν *Ἀσίαν ἀρχῆς ἀνάκτησιν*. Ὅθεν ἐπιτρέψας τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν υἱόν του αὐτὸς συναγαγὼν ὅσας εἶχεν ἔτι ναῦς καὶ ἐμβιβάσας εἰς αὐτὰς στρατιώτας *μυρίους καὶ χιλίους σὺν ἱππεῦσιν* ἔπλευσεν ἐπὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἐσκόπει νὰ καταλάβῃ εὐθὺς τὰς εἰς τὸν Λυσίμαχον νῦν ὑποκειμένας χώρας. Ἀπὸ τῆς Μιλήτου δὲ διὰ τῆς Καρίας καὶ Λυδίας προχωρῶν εὗρε πολλοὺς ὁπαδούς, εὐθὺς ὅμως ἀπήντησε καὶ κραταιὸν ἀντίπαλον, τὸν ἀνδρεῖον τοῦ Λυσιμάχου υἱὸν *Ἀγαθοκλῆ*, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ὑπέροχον δύναμιν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Μετὰ ματαίας δὲ περιπλανήσεις παρεδόθη ἐπὶ τέλους εἰς τὸν *Σέλευκον* καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς *Ἀπάμειαν* τῆς Συρίας παρὰ τὸν Ὀρόντην, ὅπου τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς καθείρξεώς του *ὑπὸ ἀργίας καὶ πλησμονῆς καὶ οἴνου νοσήσας ἀπέθανε* (283 π. Χ.). Τὸν νεκρὸν δὲ αὐτοῦ κομισθέντα εἰς Ἑλλάδα ἀπήντησε μετὰ μεγάλης πομπῆς ὁ υἱὸς Ἀντίγονος καὶ ἔθαψεν *εἰς Δημητριάδα*, πόλιν ἐκείνου ἐπώνυμον οἰκισθεῖσαν ἐκ μικρῶν περὶ τὴν Ἰωλκὸν πολιχνίων.

§ 300. **Ἐμφύλιοι ἀγῶνες Σελεύκου καὶ Λυσιμάχου (283-281).** Ἐκλιπόντος τοῦ Δημητρίου μόνον οἱ τρεῖς ἔτι ὑπόλοιποι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου συναγωνισταὶ *Σέλευκος*, *Πτολε-*

μαῖος καὶ *Λυσίμαχος* ἔμειναν κάτοχοι τοῦ ἀπεράντου αὐτοῦ κράτους. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἦσαν ἤδη γεγηρακότες, ἔχοντες ὅμως ἀκμάζοντας ἀπογόνους, διὰ τῶν ὁποίων ἤλπιζον νὰ καταλίπωσιν εἰς τὴν γενεάν των κληρονομίαν τὰ ὁποῖα διὰ δεινῶν ἀγώνων ἵδρυσαν κράτη. Ὁ μὲν Σέλευκος παρεχώρησεν ἤδη μέρος τοῦ βασιλείου, τὴν ἄνω Ἀσίαν, εἰς τὸν υἱόν του *Ἀντίοχον*· ὁ δὲ Πτολεμαῖος ζῶν ἔτι παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ κράτους εἰς τὸν δεύτερον προσφιλέστερον υἱόν του τὸν *Πτολεμαῖον Φιλάδελφον* καὶ πρὸς κοινὴν εὐχαρίστησιν τοῦ λαοῦ ἀπέκλεισε τῆς διαδοχῆς τὸν πρεσβύτερον τὸν ἕνεκα τῆς μοχθηρίας του παρὰ πάντων μισούμενον Πτολεμαῖον τὸν *Κεραυνόν*, ὅστις, ἅμα γενομένης γνωστῆς τῆς ἀποφάσεως τοῦ πατρός, κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λυσιμάχου. Μόνον δὲ ὁ *Λυσίμαχος* δὲν ηὐτύχησεν ἕνεκα οἰκιακῶν μηχανορραφιῶν νὰ μεταβιβάσῃ εἰς χεῖρας βεβαίας τὴν διαδοχὴν τῆς ἐξουσίας του. Ἡ τετάρτη δηλονότι γυνὴ αὐτοῦ *Ἀρσινόη* θυγάτηρ τοῦ γέροντος βασιλέως Πτολεμαίου μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ τὸν μέλλοντα ἀποκλεισμὸν τῶν ὁποίων μετ' ἐκείνου ἔτεκε τριῶν τέκνων καὶ ἐκτὸς τούτου μισοῦσα βαθέως τὸν εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου προωρισμένον *Ἀγαθοκλῆ* ὡς ἀπορρίψαντα τὰς περὶ ἔρωτος προτάσεις αὐτῆς, ἐμηχανήσατο αἰσχρόν τι μηχάνημα ἵνα τύχῃ τοῦ σκοποῦ της. Ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ της Πτολεμαίου Κεραυνοῦ, ὅστις μικρὸν πρότερον ἀχθόμενος, ὡς εἴρηται, διὰ τὴν ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ θρόνου ἐξαίρεσίν του κατέλιπε τὴν Αἴγυπτον καὶ εὗρεν ἄσυλον παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Λυσιμάχου, ἐνέπλησε τὸν γηραιὸν τοῦτον βασιλέα ὑπονοιῶν, ὅτι δῆθεν ὁ υἱός του Ἀγαθοκλῆς διατελεῖ εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Σέλευκον καὶ ἐπιβουλεύει τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ὁ ἀσθενὴς Λυσίμαχος πιστεύσας ταῦτα διέταξε μετ' ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν φαρμακεύσεως τὴν κάθειρξιν καὶ τέλος τὴν δολοφονίαν τοῦ υἱοῦ του. Ἡ χήρα καὶ τὰ τέκνα τοῦ φονευθέντος μετὰ πολλῶν αὐτῶν φίλων κατέφυγον πρὸς τὸν Σέλευκον, ὅστις ἀποδοκιμάσας δημοσίᾳ τὴν ἄνομον ἐκείνου πρᾶξιν ἀνέλαβε προθύμως τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν.

Μάχη Σελεύκου ἐν Κύρου πεδίῳ καὶ θάνατος Λυσιμάχου (281). Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ Λυσίμαχος πληροφορηθεὶς περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ υἱοῦ του Ἀγαθοκλέους ἠσθάνθη λύπην βαθυτάτην καὶ ἔλεγχον τοῦ συνειδότος. Καὶ δὲν ἤρκει μόνον τοῦτο, ἀλλ' ὤφειλε νὰ φοβῆται καὶ ἔφοδον τινὰ τοῦ Σελεύκου· διὸ ἔσπευσε προσφέρων τὴν ἔτι ὑπόλοιπον ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου θυγατέρα του εἰς τὸν νέον βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖον Φιλάδελφον νὰνακαινίσῃ τὸν μετὰ τῆς Αἰγύπτου σύνδεσμόν του καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν κατὰ τοῦ Σελεύκου. Ἕνεκα δὲ τοῦ συνδέσμου τούτου Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς μὴ νομίζων

ἑαυτὸν πλέον ἀσφαλῆ παρὰ τῷ Λυσιμάχῳ ἐζήτησε νέαν προστασίαν παρὰ τῷ Σελεύκῳ, ὅστις παρέσχεν αὐτῷ ταύτην προθύμως μετὰ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεών του χωρὶς νὰ προαισθάνεται ὁ δείλαιος οἷον ὄφιν ἔτρεφεν εἰς τὸν κόλπον του.

Ἐφ' ὅσον ὁ γέρων Πτολεμαῖος ἔζη ἔτι ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ Σέλευκος δὲν ἔκρινεν εὔλογον νὰ κινηθῇ ἐχθρικῶς κατὰ τοῦ Λυσιμάχου· ἅμα δὲ ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος συναγωνιστής του ἐτελεύτησε (283) κατὰ τὸ 83 ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὁ Σέλευκος μετὰ δυνάμεως μεγάλης βραδέως διὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐλαύνων ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Λυσιμάχου καὶ ὤθησεν αὐτὸν μὴ δυνηθέντα νὰντιστῇ ἐνταῦθα μέχρι τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίας, ὅπου ἐν τῷ οὕτω λεγομένῳ Κύρου πεδίῳ συνεκροτήθη ἡ μεταξὺ τῶν τελευταίων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου διαδόχων κρίσιμος μάχη (281 π. Χ.), ἥτις συνεπήγαγε τὸν θάνατον τοῦ 80ετοῦς Λυσιμάχου καὶ παρέδωκε τὴν τύχην ὅλου τοῦ Θρᾳκικοῦ βασιλείου εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ Σελεύκου. Εὐθὺς δὲ οὗτος τὴν μὲν μικρὰν Ἀσίαν προσέθετο εἰς τὸ ἑαυτοῦ κράτος, τὴν δὲ Θρᾴκην προσδιώρισε διὰ τὰ τέκνα τοῦ Ἀγαθοκλέους· συνέλαβε δ' ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἰδέαν νὰ ἐπιφυλάξῃ μὲν τὸν Μακεδονικὸν θρόνον εἰς ἑαυτὸν ὡς χώραν πάτριον, ἐξεναντίας δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίοχον· καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ὡς ὁ μόνος ὑπόλοιπος διὰ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς πείρας ὅλων τῶν ἄλλων προέχων ἡγεμὼν ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου χρόνων νὰ κρατῇ εἰς ἰσορροπίαν μετὰ τῆς ἰσχύος του τὰ διάφορα περὶ ἑαυτὸν βασίλεια καὶ τοὺς νέους τούτων δυνάστας τοὺς ἀπογόνους τῶν διαδόχων νὰ διατηρῇ διὰ τῶν συμβουλῶν του εἰς εἰρηνικὴν ὁμόνοιαν.

Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς δολοφονεῖ Σέλευκον (281). Μετὰ τῶν ἐλπίδων τούτων, αἵτινες οὐσιωδῶς εἶχον ὡς βάσιν τὴν παλαιὰν ἀδύνατον καταστᾶσαν ἑνότητα τοῦ βασιλείου, διέβη ὁ γέρων Σέλευκος τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἤλαυνεν ἤδη πρὸς τὴν ἐν τῇ Χερσονήσῳ Θρᾳκικὴν μητρόπολιν τὴν Λυσιμάχειαν, ὅτε διερχόμενος ἐνώπιον ἀρχαίου τινὸς βωμοῦ ἠθέλησε νὰ παρατηρήσῃ τοῦτον ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Ἔχοντα δὲ οὕτω προσηλωμένα τὰ βλέμματά του πρὸς τὸ ἀρχαῖον μνημεῖον ὁ Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς δι' ἀπροσδοκήτου ἐπιθέσεως τὸν ἐδολοφόνησε, μετὰ δὲ τοῦτο ἀναβὰς εὐθὺς ἐπὶ τοῦ ἵππου ἔσπευσεν ἀπνευστὶ πρὸς τὴν Λυσιμάχειαν, ἀφ' ἧς μετ' οὐ πολὺ ἐπανελθὼν μετὰ τοῦ Θρᾳκικοῦ διαδήματος καὶ μετά τινος φρουρᾶς ἔπεισε τὸν ἄνευ ἀρχηγοῦ μείναντα στρατὸν τοῦ Σελεύκου νὰναγνωρίσῃ αὐτὸν βασιλέα τῆς Θρᾴκης. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ δολοφόνος εἶχε προετοιμάσῃ τὸ σχέδιον τοῦτο ἀπὸ τῆς

τελευτῆς ἤδη τοῦ Λυσιμάχου ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν κυριωτέρων πόλεων τοῦ Θρᾳκικοῦ κράτους καὶ μετ' ἄλλων ἐχθρῶν τοῦ Σελεύκου, οὗτινος οἱ περὶ Μακεδονίας σκοποὶ δὲν ἦσαν ἀρεστοί, καὶ διὰ τοῦτο ἐδυνήθη νὰ φέρῃ αὐτὸ εἰς πέρας τοσοῦτον ταχέως.

§ 301. **Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς κηρύσσεται βασιλεὺς Μακεδονίας (281).** Ἅμα ἐκλιπόντος τοῦ Σελεύκου, πρῶτος *Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς* ἄρχων μέρους τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔχων βοηθοὺς τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπαρουσιάσθη μνηστὴρ τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου, οὗτινος κάτοχος ὑπῆρξέ ποτε ὁ πατὴρ αὐτοῦ Δημήτριος. Ἀλλ' ὁ *Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς* τὸν προέλαβεν ἀπὸ τῆς Θράκης. Καὶ ἀφοῦ ὁ Θρᾳκικὸς στόλος του ἐνίκησε τὸν τοῦ Ἀντιγόνου, αὐτὸς μετὰ τῆς πεζῆς δυνάμεως εἰσβαλὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν κατώρθωσε νὰ κηρυχθῇ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βασιλεύς. Δυσκόλως ὅμως θὰ ἐδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἐνταῦθα, ἐὰν μὴ ὁ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ ἀδελφὸς αὐτοῦ θέλων νὰ μὴ τὸν ἔχῃ ἀντίζηλον τὸν ὑπεστήριζεν ἐρρωμένως καὶ ἐὰν μὴ ὁ τῆς Ἠπείρου βασιλεὺς Πύρρος ἐπεχείρη τότε τὴν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν στρατείαν του προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ταραντίνων πολεμούντων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Οὕτως ἄρα Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς ἔμεινεν ἐγκρατὴς τοῦ θρόνου καὶ γενομένης εἰρήνης ἀνεκηρύχθη ὑπό τε τοῦ Ἀντιγόνου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου ἐν Ἀσίᾳ. Ἵνα δὲ διατηρήσῃ καὶ τὴν Θράκην, τῆς ὁποίας ἀντεποιεῖτο ἡ χήρα τοῦ Λυσιμάχου *Ἀρσινόη* ὑπὲρ τῶν δύο αὐτῆς ἀνηλίκων ἔτι υἱῶν, διενοήθη νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τοῦτο μέσον τι ἀπατηλόν, τὴν ὑπόσχεσιν γάμου. Καὶ διέγνω μὲν ἐκείνη τὸν σκοπὸν τοῦ πονηροῦ ἀνδρός, συνήνεσε δὲ ἐπὶ τῇ πανηγυρικῇ αὐτοῦ ὁρκίσει ὅτι ἤθελε τὴν θεωρῇ ὡς μόνην σύζυγον καὶ τοὺς δύο υἱούς της ὡς ἴδια ἑαυτοῦ τέκνα. Ἀλλ' ἅμα τελεσθέντος τοῦ γάμου, ὁ θηριώδης ἀνὴρ ἐφόνευσε τὰ ἀθῶα τέκνα εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρός των, ἥτις αὐτὴ καὶ μόνη διὰ ταχίστης εἰς τὴν ἱερὰν νῆσον *Σαμοθρᾴκην* ἀποδράσεως ἐδυνήθη νὰ σωθῇ.

§ 302. **Εἰσβολὴ Γαλατῶν εἰς Ἑλλάδα (280-279) καὶ ὄλεθρος αὐτῶν.** Ἀπὸ τοῦ Δ' ἤδη αἰῶνος π. Χ. Γαλάται εἰσβαλόντες ἐκ τῆς ἄνω Ἰταλίας εἰς τὴν περὶ τὸν Ἴστρον χώραν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν διέμενον αὐτόθι πολὺν χρόνον ἥσυχοι, ὀλίγοι δὲ μόνον προῆλθον κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ' αἰῶνος ἄχρι τῆς Θρᾴκης οὐδ' ἐτόλμησαν, ἐφ' ὅσον τοῦ Λυσιμάχου τὸ κράτος ὑφίστατο αὐτόθι, νὰ χωρήσωσι προσωτέρω. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως ἐκείνου πλείονες ἤδη ἐπωφεληθέντες τὰς κατὰ τὴν Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν ἐπελθούσας ταραχὰς προήλασαν (280 π. Χ.) ἀνατολικῶς εἰς τρεῖς διῃρημένοι μοίρας, ὧν ἡ μὲν ὑπὸ τὸν *Κερέθριον* ὥρμησεν ἐπὶ τοὺς *Θρᾷκας*, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν

Βρέννον καὶ Ἀκιχώριον ἐτράπη πρὸς τὴν *Παιονίαν* καὶ ἡ τρίτη ὑπὸ τὸν *Βόλγιον* εἰσέβαλεν εἰς τὴν *Μακεδονίαν*.

Γαλάται νικήσαντες ἐφόνευσαν Πτολεμαῖον τὸν Κευρανὸν (280) καὶ καταλαμβάνουσι Μακεδονίαν. Ὁ τότε δὲ βασιλεὺς ἐνταῦθα Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς εἰς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἀνοήτως ἐγκαυχώμενος ἀπέρριψε τὴν ὑπὸ τῶν ὁμόρων *Δαρδανέων* προσενεχθεῖσαν ἐπικουρίαν καὶ ἀντὶ νὰ περιμείνῃ ἕως οὗ ἡ πρώτη ἀγρία ὁρμὴ τῶν βαρβάρων ὑποκοπάσῃ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ καταπολεμήσῃ τούτους ἐξ ἐνέδρας ἀντιπαρετάχθη ἀμέσως ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ εἰς ἐχθρὸν προφανῶς ὑπερέχοντα. Οὕτω δὲ ἡττηθεὶς ἐντελῶς καὶ αὐτὸς ἐφονεύθη καὶ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του ἀπώλετο. Τοὐντεῦθεν δὲ μηδεμίαν ἀντίστασιν εὑρίσκοντες οἱ βάρβαροι διέτρεχον ἅπασαν τὴν πεδινὴν χώραν *λεηλατοῦντες, καίοντες* καὶ *σφάζοντες*. Δύο βασιλεῖς ὁ *Μελέαγρος* (ἐπὶ 2 *μῆνας*) ἀδελφὸς τοῦ πεσόντος Πτολεμαίου καὶ ὁ *Ἀντίπατρος* (ἐπὶ 45 ἡμέρας) ἀνεψιὸς τοῦ Κασσάνδρου λαβόντες διαδοχικῶς τὴν ἀρχηγίαν δὲν ἐδυνήθησαν ἕνεκα τῆς ἀνικανότητός των νὰ παλλάξωσι τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῶν παρόντων δεινῶν. Μόλις δὲ τὸν τέταρτον μετὰ τὴν μεγάλην ἦτταν μῆνα εὐγενής τις Μακεδών, ὁ *Σωσθένης*, (280-278) ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἄνευ τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος κατώρθωσε διὰ τῆς στρατηγικῆς ἱκανότητός του νὰ πελάσῃ κατὰ μικρὸν τοὺς Γαλάτας ἐκ τῆς χώρας.

Οἱ Γαλάται ὑπὸ Βρέννον προελαύνουσι μέχρι Θερμοπυλῶν (279). Ἀλλὰ τὰ ἄπειρα λάφυρα, ἅτινα ἐκεῖνοι μεθ' ἑαυτῶν ἀπεκόμισαν, ἠρέθισαν τὴν πλεονεκτικὴν διάθεσιν τῶν δύο ἄλλων Γαλατικῶν μοιρῶν, αἵτινες ἐν τούτῳ εἶχον ἐπανέλθῃ ἐκ τῶν ἀλλαχοῦ καταδρομῶν των, ὥστε κατὰ τὸ προσεχὲς ἤδη ἔαρ τοῦ 279 ἔτους πολὺ μεγαλείτερος *Γαλατικὸς στρατὸς περὶ τὰς πεντεκαίδεκα μυριάδας πεζοὶ* καὶ δισμύριοι ἱππεῖς ὑπ' ἀρχηγὸν ἀνώτατον τὸν Βρέννον ἐπέπεσον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Σωσθένης καίπερ καταβαλὼν πᾶσαν προσπάθειαν δὲν ἐδυνήθη νἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ. Ὅθεν οἱ βάρβαροι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν *Μακεδονικὴν* χώραν οὐδ' εὗρον ἀντίστασίν τινα εἰμὴ μόνον εἰς τὰς ὀχυρὰς πόλεις. Ἐντεῦθεν δ' ἐτράπησαν νοτίως καὶ μετὰ τὴν λεηλάτησιν τῆς *Θεσσαλίας* προήλασαν τέλος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν φήμην καὶ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Βρέννου ἤλπιζον νὰ εὕρωσι χρήματα μὲν πολλὰ ἐν τῷ κοινῷ, πλείονα δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναθήματα καὶ ἰδίως ἐν *Δελφοῖς*.

Ἀνοσιώτατα ἔργα Γαλατῶν εἰς τοὺς Καλλιέας ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ διάβασις τῶν Θερμοπυλῶν. Ἅπασα ἡ Ἑλλὰς συνεταράχθη ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς προσεγγίσεως τῶν βαρβάρων. Τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἤνωσε καὶ αὖθις τοὺς Ἕλληνας ὡς ἐπὶ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου πρὸς

ἄμυναν τῆς κοινῆς πατρίδος. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν ἤδη ἐν Θερμοπύλαις συναθροισθέντων *δισμυρίων καὶ τρισχιλίων πεζῶν καὶ τρισχιλίων περίπου* ἱππέων δεικνύει ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὁμονοοῦσα εἶχεν ἔτι δύναμιν ἱκανὴν νὰντιταχθῇ εἰς πάντα ἐχθρὸν καὶ νὰ σώσῃ τὴν αὐτονομίαν της. Οἱ βάρβαροι εὗρον ἐνταῦθα ὅσην δὲν ἐφαντάζοντό ποτε ἀντίστασιν. Δὶς μετὰ πολλῆς φθορᾶς ἀπεκρούσθησαν καὶ ἦσαν σχεδὸν ἕτοιμοι νὰναχωρήσωσιν, ὅτ' ἐπῆλθε λογισμός τις εἰς τὸν Βρέννον, οὗτος: ἐὰν δηλαδὴ οἱ *Αἰτωλοὶ* οἱ πολυαριθμότεροι ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στρατῷ ἤθελον ἀναγκασθῇ νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε, εὐκόλως οἱ ὑπόλοιποι Ἕλληνες θὰ κατετροποῦντο. Ὅθεν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐκκριθέντες ἐκ τοῦ στρατοῦ του *τετρακισμύριοι πεζοὶ* καὶ ὅσον *ὀκτακόσιοι ἱππεῖς* ἐνέβαλον διὰ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν βορειοανατολικὴν *Αἰτωλίαν*, ὅπου εἰς τοὺς Καλλιέας ἰδίᾳ κατὰ τὸν Παυσανίαν ἔπραξαν ἀνοσιώτατα ἔργα, ὅσα ἡ ἐσχάτη ἀπανθρωπία δύναται νὰ ἐπινοήσῃ. Ὡς δ' ἔμαθον ταῦτα οἱ ἐν Θερμοπύλαις Αἰτωλοὶ εὐθὺς ἀναστήσαντες τὴν δύναμιν ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῆς πατρίδος των προθυμούμενοι νὰ διασώσωσι τὰς μὴ ἁλωθείσας ἔτι πόλεις. Συνεξεστράτευσαν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν πόλεων πασῶν οἱ ἐν ἡλικίᾳ, μετὰ τῶν ὁποίων ἠνώθησαν καὶ *Πατρεῖς* οὐκ ὀλίγοι· ὅλοι δὲ ὁμοῦ ἐπέπεσον κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ πολλοὺς αὐτῶν φονεύσαντες τοὺς λοιποὺς ἠνάγκασαν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες διετήρουν ἐπί τινα χρόνον ἔτι τὴν παρὰ τὰς Πύλας θέσιν των, ἀφεύκτως ἤθελεν ἐπέλθῃ ἡ πανωλεθρία ἢ ἡ ἀναχώρησις τῶν Γαλατῶν ἄνευ περαιτέρας μάχης· διότι ἐν τῇ σχεδὸν ἐρημωθείσῃ χώρᾳ ταχέως ἡ σπάνις τροφίμων ἤρξατο νὰ γίνηται ἐπαισθητὴ καὶ ἡ ἐπιστροφὴ δὲ τῶν ἠττημένων ὁμοφύλων των καὶ ἡ τῶν νικητῶν ὁμοῦ Αἰτωλῶν ἐκ νέου ἐμφάνισις ἤθελε καταβάλῃ τὸ φρόνημα αὐτῶν. Ἀλλ' αἰσχρὰ προδοσία ὠφέλησεν ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ τοὺς βαρβάρους ὅπως ποτὲ τὸν ἀπηλπισμένον Ξέρξην. *Ἡρακλεῶται δηλαδὴ καὶ Αἰνιᾶνες* θέλοντες νὰπαλλάξωσι τὴν χώραν των ἀπὸ τῶν ὀχληρῶν ξένων ὑπέδειξαν εἰς τὸν Βρέννον τὴν διὰ τοῦ ὄρους τῆς Οἴτης ἀτραπὸν ἐκείνην, δι' ἧς ποτε ὁ *Ὑδάρνης* ἐπετέθη κατὰ νώτων εἰς τοὺς περὶ τὸν Λεωνίδαν Ἕλληνας ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ προδότου Ἐφιάλτου. Οἱ *Φωκεῖς*, οἵτινες καὶ πάλιν ὅπως καὶ τότε ἦσαν οἱ φρουροὶ ἐνταῦθα, προσβληθέντες ἐξαίφνης κατέλιπον τὴν θέσιν των καὶ φεύγοντες ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς συμμάχους τὰ παρόντα πρὶν ἢ γείνῃ τελεία ἡ κύκλωσις τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν. Καὶ οὕτω μὲν οἱ ἐν Θερμοπύλαις Ἕλληνες τὸν ἔσχατον διαφυγόντες κίνδυνον διεσκεδάσθησαν εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας.

Ὄλεθρος Γαλατῶν ἰδίᾳ παρὰ τοὺς Δελφοὺς καὶ θάνατος Βρέννου. Οἱ δὲ Γαλάται, ἀνεῳγμένων ἤδη τῶν Πυλῶν, ὥρμησαν εὐθὺς πρὸς τοὺς

Δελφούς. Ἡ πόλις αὕτη, ἐὰν προσεβάλλετο εὐθύς, ἤθελεν ἐξάπαντος ἀπολεσθῆ καίπερ ἔχουσα ὅλην τὴν τοῦ θεοῦ προστασίαν. Ἀλλ' ὁ Βρέννος ἀνέβαλε τὴν ἔφοδον φειδόμενος τῶν στρατιωτῶν, οἵτινες ἐταλαιπωρήθησαν πολὺ διὰ σπάνιν τροφῶν καὶ τούτου ἕνεκα εὐθὺς διεσκεδάσθησαν εἰς τὰς ἐπίτηδες οἴνου καὶ βρωμάτων πληθούσας οἰκίας τῶν πέριξ· διότι, οὔσης γνωστῆς τῆς κτηνώδους ἀκολασίας τῶν Γαλατῶν, τὸ μαντεῖον ἀπηγόρευσε ῥητῶς εἰς τοὺς χωρικοὺς νἀπομακρύνωσί τι ἐκ τῶν κατοικιῶν των. Ὅθεν τὸ ὑπὸ Παυσανίου λεγόμενον ὅτι οἱ βάρβαροι αἴφνης περιέπεσον εἰς μανίαν, καθ' ἣν οὐδεὶς πλέον ἐγίνωσκε τὸν ἄλλον καὶ ἔκτεινον ἀλλήλους, ἀναφέρεται προδήλως εἰς τὴν μέθην, ἥτις διήγειρεν αἱματώδεις μεταξὺ αὐτῶν ἔριδας. Ἐν πλήρει δὲ μέθης καταστάσει ὡπλίσθησαν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, ἵνα προσβάλωσι τοὺς Δελφούς· ἀλλ' ἡ ἁρμοδία στιγμὴ παρῆλθε. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀναβολῆς οἱ τῶν Δελφῶν κάτοικοι ἔλαβον τὰ πρὸς ἄμυναν συντείνοντα μέτρα ἐμφράξαντες καὶ καταλαβόντες ὅλας τὰς παρόδους· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἐπέστη καὶ ἡ περιμενομένη βοήθεια τῶν συμμάχων, ἰδίως τῶν πλησιοχώρων *Φωκέων, Λοκρῶν καί τινων Αἰτωλῶν* κατὰ τὸν Ἰουστῖνον εἰς *πεντακισχιλίους*. Ἐνήργησε δὲ νῦν μεγάλως ἡ ζωηρὰ *πίστις*, ἥτις ἐνέπνεε πάντας ὅτι ὁ θεὸς προστατεύει τὸ ἱερόν του καὶ διὰ τῆς αὐτοπροσώπου εἰς τὸν ἀγῶνα μετοχῆς του. Πολλὴν δὲ βοήθειαν παρέσχε καὶ ἡ τοποθεσία, ἐν ᾗ ὀλίγοι τινὲς ἐδύναντο νἀντίσχωσι κατὰ πολλῶν. Ματαίως οἱ Γαλάται ἐζήτησαν νὰ κυριεύσωσι τὰ χαρακώματα. Ἀπὸ τῶν κλιτύων τοῦ Παρνασσοῦ οἱ ἐκ νέου συναθροισθέντες Ἕλληνες ἐκύλιον λίθους καὶ ἔρριπτον βέλη κατ' ἐκείνων φονεύοντες καὶ πληγώνοντες ὅτι πλείστους. Ἀκολούθως ἐπῆλθον φαινόμενα ὄχι σπάνια ἐν τῇ Φωκίδι, ἤτοι *βρονταὶ καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς, ψῦχος* ἰσχυρὸν καὶ *νιφετὸς πολὺς* καὶ τέλος *σεισμοὶ τρομεροί*, δι' ὧν πέτραι μεγάλαι ἀποσπώμεναι τοῦ Παρνασσοῦ κατερρηγνύοντο εἰς τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν καὶ παρῆγον ὄλεθρον μέγαν. Πάντα δὲ ταῦτα διήγειραν φόβον πανικὸν καὶ δειλίαν εἰς τοὺς βαρβάρους· οἱ δ' Ἕλληνες ὠφελούμενοι ἐντεῦθεν ἐπέπιπτον ἐπανειλημμένως κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς κατετόξευον εἴτε κατὰ πρόσωπον εἴτε κατὰ νώτων.

Οἱ διασωθέντες Γαλάται μετὰ καὶ ἄλλων ἱδρύουσιν ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ τὴν Γαλλογραικίαν. Ὅθεν οἱ Γαλάται, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ ἀρχηγός των Βρέννος ἐτραυματίσθη ἢ κατ' ἄλλους ἀπελπισθεὶς ηὐτοκτόνησεν, ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγήν· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Αἰτωλοὶ ἐπακολουθοῦντες αὐτοὺς ἐλόχων τε καὶ ἔκτεινον τοὺς ἀεὶ ἐσχάτους μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ. Πέραν δὲ τούτου διαβάντας τοὺς κατεδίωξαν *Θεσσαλοί*· ὥστε μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ βάρβαροι ἔπαθον

φθορὰν ἐν ταῖς μάχαις, ἐν τῷ πανικῷ δείματι, ὑπὸ λιμοῦ καὶ ἐν ταῖς κατὰ τὴν δίωξιν συνεχέσιν ἐνέδραις, ὀλίγα μόνον λείψανα αὐτῶν ἐδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν, ἅτινα ἠνώθησαν μετὰ τῶν βορειότερον περιπλανωμένων λοιπῶν σμηνῶν. Ἐκ τούτων δὲ οἱ μὲν κατέσχον τὰ νότια μέρη τῆς *Θρᾴκης*, οἱ δὲ μετέβησαν εἰς τὴν μικρὰν *Ἀσίαν* καὶ ἵδρυσαν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν *Γαλατίαν ἢ Γαλλογραικίαν*· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἐκεῖ ἐπολέμουν προθύμως ὡς μισθοφόροι τοῦ λοιποῦ. Τοιουτοτρόπως ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιδρομή, ἥτις ἠπείλει τελείαν φθοράν, ἐτελεύτησεν εἰς δόξαν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐπανηγύρισαν τὴν νίκην των ἀξίως παραλαβόντες καὶ αὖθις τοὺς Φωκεῖς ἕνεκα τῆς ἐν τῷ παρόντι ἀγῶνι προθυμίας των εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἀμφικτυόνων, τοῦ ὁποίου εἶχον ἀποκλεισθῆ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ πολέμου, καὶ ἔκτοτε ἐτέλουν εἰς ἀνάμνησιν τὰ *Σωτήρια*.

§ 303. **Ὁ Πύρρος προσβαλὼν μάτην τὴν Σπάρτην φονεύεται ἐν Ἄργει (272).** Ἐνῷ δὲ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Γαλατῶν ἡ Ἑλλὰς ἀνέπνεεν ἐλευθερώτερον καὶ ἠσχολεῖτο νὰ παγιώσῃ τὴν αὐτονομίαν της, ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἀποθανόντος τοῦ *Σωσθένους*, ἐπῆλθε τελεία τις ἀναρχία, καθ' ἣν πολλοὶ ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς. Μόλις δὲ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος *Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς* κατώρθωσε διὰ μισθοφόρων μάλιστα *Γαλατῶν* νὰ καταβάλῃ τὸν προμνησθέντα *Ἀντίπατρον* σπεύδοντα νἀναλάβῃ καὶ αὖθις τὴν ἐξουσίαν καὶ οὕτω νἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον ἐθήρευε πρὸ πολλοῦ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἤδη ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἐντελῶς ἐξησφαλισμένον, αἴφνης ἡ παράδοξος τύχη, ἥτις εἶχε καταδιώξῃ τὸν πατέρα του Δημήτριον ἕως τέλους τῆς ζωῆς του, ἐφάνη καὶ νῦν ἀποπειρωμένη ἐν αὐτῷ τὰ παίγνιά της.

Ὁ Πύρρος ἀποτυχὼν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ καταλαμβάνει Μακεδονίαν (275). Μετ' ὀλίγα ἔτη δηλονότι (275 π. Χ.) ὁ *Πύρρος*, ἀφοῦ αἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἐπιχειρήσεις του ἐναυάγησαν, ἐπανελθὼν εἰς Ἤπειρον διενοήθη νὰ εἰσβάλῃ εὐθὺς εἰς τὴν Μακεδονίαν εἴτε κινούμενος ἐξ ἔχθρας πρὸς τὸν Ἀντίγονον ὡς μὴ θελήσαντα νὰ παράσχῃ αὐτῷ τὴν αἰτηθεῖσαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων βοήθειαν εἴτε μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ ἐν Ἠπείρῳ τὸν ὑπολειφθέντα αὐτῷ στρατόν. Ἡ ἐξ ἀρχῆς δὲ λῃστρικὴ αὐτοῦ ἐπεχείρησις παρευθὺς πολλῶν δυσηρεστημένων Μακεδόνων συναθροισθέντων εἰς τὸν στρατόν του ἔλαβε χαρακτῆρα κατακτητικοῦ πολέμου, ὅστις ἐπέτυχε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν. Διότι κατὰ τὴν ἐπιγενομένην μάχην, αὐτομολησάσης καὶ τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος εἰς τὸν ἐχθρόν, ὁ Ἀντίγονος ἀπέβαλε τὸν θρόνον καὶ ἀποδρὰς ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἴς τινας παραλίους πόλεις, ὅπου περιέμενεν ἐπικαιροτέρας περιστάσεις. Ἀλλὰ τὰ βάρβαρα

τοῦ δορυκτήτορος στίφη μετεχειρίζοντο τοὺς ἀνθρώπους χαλεπώτατα καὶ ἔπραττον τὰ αἴσχιστα, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἐκ φόβου ἢ ἐξ ὀλιγωρίας ἄφινεν ἀτιμώρητον τὴν ἀκολασίαν των, οἱ Μακεδόνες τὸν ἀπεστράφησαν ταχέως. Ὅθεν ἡ ἐξουσία του ἤρξατο νὰ γίνηται ἀβεβαία καὶ ἐπισφαλής.

Ὁ Πύρρος προσκληθεὶς ὑπὸ Κλεωνύμου υἱοῦ τοῦ Κλεομένους μάτην πολιορκεῖ τὴν Σπάρτην. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Ἠπειρώτης ἥρως, ὅστις ὡς ὁ διδάσκαλός του Δημήτριος δὲν εὕρισκεν οὐδαμοῦ ἡσυχίαν καὶ ἀνάπαυσιν, ἐβουλεύθη νέαν ἄλλην ἐπεχείρησιν, τὴν *κατάκτησιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος*. Τὴν ἀφορμὴν δὲ καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματός του τούτου τῷ ἐχορήγησεν ἡ πρόσκλησις *Κλεωνύμου τοῦ Σπαρτιάτου* υἱοῦ τοῦ ἀποβιώσαντος βασιλέως Κλεομένους, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχεν ἀποκλεισθῆ τῆς διαδοχῆς ἕνεκα τοῦ βιαίου χαρακτῆρός του, ἀποδειχθέντος ἀντ' αὐτοῦ βασιλέως τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἀρέως. Ἀφοῦ δὲ περιεπλανήθη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἀλλαχοῦ ὡς ἀρχηγὸς μισθοφόρων, ἐπανελθὼν εἰς Σπάρτην ἠθέλησε διὰ τῆς βίας νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεις του καὶ σύναμα νὰ ἐκδικηθῇ τὴν γενομένην αὐτῷ ἀτιμίαν ἐκ τῆς ἀπιστίας τῆς γυναικός του, τῆς καλῆς *Χιλωνίδος*, τὴν ὁποίαν ἐπλάνησεν ὁ τοῦ Ἀρέως υἱὸς *Ἀκρότατος*. Προθύμως λοιπὸν ὁ Πύρρος τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ δεχθεὶς ὥρμησεν εὐθὺς μεθ' ἱκανῆς πεζῆς καὶ ἱππικῆς δυνάμεως καὶ ἐλεφάντων εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἄνευ ἀναβολῆς ἐνέβαλεν εἰς τὴν *Λακωνικήν*. Ἐπιχειρήσας δὲ τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν τῆς Σπάρτης ἀπήντησεν ἀπροσδοκήτως ἀντίστασιν ἀκαταμάχητον.

Ἀποτυχία καὶ θάνατος Πύρρου ἐν Ἄργει (272). Διὸ ἔκρινε νἀναχωρήσῃ τόσῳ ταχύτερον, καθ' ὅσον καὶ αὖθις τῷ ἐπαρουσιάσθη εὔλογος πρὸς τοῦτο ἀφορμή. Ἐν *Ἄργει* δηλονότι ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς δύο φιλόδοξοι στασιάρχαι, ὁ *Ἀρίστιππος* καὶ ὁ *Ἀριστέας*, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὸν Ἀντίγονον, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεκτήσατο τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐστράτευσεν εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ Ἀριστέας τὸν θαυμάσιον Ἠπειρώτην βασιλέα. Ἀλλ' ὅτε ὁ Πύρρος ἐλαύνων πρὸς τὸ *Ἄργος* ἀφίκετο εἰς τὸ πεδίον αὐτοῦ, εὗρεν ἤδη τὸν Ἀντίγονον καθήμενον ἐπὶ τῶν ἄκρων. Οἱ δὲ Ἀργεῖοι φοβηθέντες ἐπὶ τῇ αἰφνιδίᾳ δύο ἀντιπάλων παρουσίᾳ ἔπεμψαν πρὸς αὐτοὺς πρέσβεις δεόμενοι νἀναχωρήσωσι καὶ ἀφήσωσι τὴν πόλιν ὡς μηδετέρου γενομένην καὶ εὔνουν οὖσαν ἀμφοτέροις. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίγονος ἐπείσθη δοὺς καὶ τὸν υἱόν του εἰς τοὺς Ἀργείους ὅμηρον, ὁ δὲ Πύρρος καίπερ φανεὶς ὅτι συγκατετίθετο νἀναχωρήσῃ, οὐδεμίαν ὅμως παρέσχε πίστιν. Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἐπλησίασεν εἰς τὰ τείχη καὶ πύλην εὑρὼν ἀνεῳγ-

μένην ὑπὸ τοῦ Ἀριστέου ἔπεμψε κρύφα τοὺς παρ' αὐτῷ Γαλάτας, ἵνα καταλάβωσι τὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πύλη οὖσα χαμηλὴ δὲν ἐδύνατο νὰ δεχθῇ τοὺς ἐλέφαντας, ἀνάγκη ἦν νὰφαιρεθῶσιν ἀπὸ τούτων προηγουμένως οἱ πῦργοι καὶ μετὰ τὴν διάβασίν των νὰ ἐπιτεθῶσι πάλιν. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψεν θόρυβος πολύς· οἱ δ' Ἀργεῖοι ἐννοήσαντες τὴν ἐπιβουλὴν συνέδραμον πανταχόθεν ἔνοπλοι πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀρξαμένου δὲ ἤδη τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ αὐτὸς ὁ Πύρρος ὥρμησε μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅμως ὑπὸ τοῦ σκότους τῆς νυκτὸς καὶ τῆς στενότητος τῶν ἀγυιῶν τοσαύτη ἐπῆλθε συμπύκνωσις καὶ ταραχή, ὥστε ἀμφότερα τὰ μέρη ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ περιμένωσι τὴν ἡμέραν. Ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἰδὼν ὁ Πύρρος τὰ πέριξ τῆς πόλεως ὕψη περίπλεα ὁπλοφόρων ἀπεφάσισε νὰναστρέψῃ καὶ ἔπεμψε πρὸς τὸν μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἔξω καταλελειμμένον υἱόν του *Ἕλενον* διαταγὴν νὰ κρημνίσῃ μέρος τοῦ τείχους χάριν τῆς εὐκολωτέρας ἐξόδου τοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως στρατοῦ· ἀλλ' ἡ διαταγὴ αὕτη ἕνεκα τῆς σπουδῆς καὶ τοῦ θορύβου παρενοήθη. Ὅθεν ὁ νεανίας ἀναλαβὼν τῶν θηρίων τὰ λοιπὰ καὶ τοὺς κρατίστους στρατιώτας ἐχώρει εἴσω τῶν πυλῶν εἰς βοήθειαν τοῦ πατρός. Ἀλλ' οὕτω, συναντηθέντων τῶν ἐξιόντων καὶ εἰσιόντων στρατιωτῶν, ἡ σύνθλιψις ηὐξήθη ἔτι μᾶλλον καὶ ἀφοῦ παρὰ τὴν πύλην ἐλέφας τις ὁ μέγιστος παρέπεσε πλάγιος, ἡ ταραχὴ ἐν τοῖς στενωποῖς προήχθη εἰς τὸν ὕψιστον βαθμόν. Κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην ὁ Πύρρος ἔλαβε παρά τινος Ἀργείου πληγήν τινα ἐλαφρὰν διὰ τοῦ θώρακος, ἐνῷ δὲ ἐστράφη κατὰ τοῦ πατάξαντος, ἡ *γραῖα ἐκείνου μήτηρ*, ἥτις ὁμοίως μετὰ τῶν λοιπῶν γυναικῶν ἔβλεπεν ἀπὸ τῆς στέγης τὴν μάχην ἐκπαθὴς γενομένη πρὸς τὸν κίνδυνον τοῦ υἱοῦ ἅρασα κεραμίδα μετ' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀφῆκεν αὐτὴν ἐπὶ τὸν βασιλέα, ὅστις προσβληθεὶς καιρίως κατὰ τὴν κεφαλὴν ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ ζῶν ἔτι ἐφονεύθη ὑπό τινος στρατιώτου τοῦ Ἀντιγόνου, μετ' αὐτοῦ δὲ συναπωλέσθη καὶ τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τοῦ στρατοῦ του, ὁ δὲ περισωθεὶς ηὐτομόλησε πρὸς τὸν Ἀντίγονον (272).

§ 304. **Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς καταλαμβάνει Ἀθήνας καὶ Ἀκροκόρινθον (262).** Τοῦ λοιποῦ δ' *Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς*, ἀφοῦ ὁ μὲν Πύρρος ἐξέλιπεν, ὁ δ' ἐπιζῶν αὐτοῦ υἱὸς *Ἀλέξανδρος* ἐπιχειρήσας νὰ εἰσβάλῃ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπεκρούσθη μετὰ πολλῆς ζημίας ὑπὸ τοῦ υἱοῦ ἐκείνου Δημητρίου, ἀνεδείχθη μόνος κύριος τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου. Ὠφελούμενος δ' ἐκ τῆς τροπῆς τῶν πραγμάτων ἠθέλησε μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐν Ἄργει πραγμάτων διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ τυράννου *Ἀριστίππου* νὰνανεώσῃ καὶ τὰς *ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Ἑλλάδος ἀξιώσεις του*·

καὶ ὅπου δὲν εὕρισκεν ἐκουσίαν ταύτης ἀποδοχήν, ἐζήτει νὰ τὴν ἐπιβάλῃ διὰ τῶν ὅπλων. Κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὴν κυριότητα *τῶν Ἀθηνῶν* ἀποβλέπων ὥρμησε νὰ προσβάλῃ αὐτὰς κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν, ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀπαντήσας ἀντίστασιν σχεδὸν ἀνυπέρβλητον, διοικοῦντος εὐτυχῶς τὴν πόλιν κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν ἀνδρὸς γενναιοτάτου, τοῦ *Χρεμωνίδου*, ἠναγκάσθη νὰναχωρήσῃ διὰ συνομολογήσεως εἰρήνης, καθ' ἣν ἔθηκε φρουρὰς ἐν Πειραιεῖ, Μουνυχίᾳ καὶ ἐν τῷ *Μουσείῳ*, ἐξ οὗ πάλιν ὅμως μετὰ βραχὺν χρόνον ἑκουσίως ἐξήγαγεν αὐτάς. Ἀκολούθως δ' ἐτράπη πρὸς τὴν *Κόρινθον*, τῆς ὁποίας τὴν ἀκρόπολιν ἐφύλαττε τότε γυνή τις εὔτολμος, ἡ χήρα τοῦ Ἀλεξάνδρου υἱοῦ τοῦ Πολυσπέρχοντος *Νίκαια*. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν ὅπλων δυσκόλως ἐδύνατο νὰ γείνῃ κύριος αὐτῆς, κατέφυγεν εἰς τὸν δόλον· δοὺς δηλαδὴ εἰς ἐκείνην γλυκείας ἐλπίδας γάμων βασιλικῶν καὶ συμβιώσεως μετὰ τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου, καίπερ πολὺ νεωτέρου, κατώρθωσε νὰ τὴν δελεάσῃ. Ἐνῷ δὲ ἐτελοῦντο οἱ γάμοι, αἴφνης οὗτος, τῶν περὶ τὴν Νίκαιαν εἰς πότους καὶ ἡδονὰς ἐπιδεδομένων, ἐγένετο κύριος τοῦ *Ἀκροκορίνθου*, ὅπου κατέστησεν εὐθὺς Μακεδονικὴν φρουρὰν καὶ *Περσαῖον* ἄρχοντα ἐπέστησεν. Ὅθεν διὰ τῆς προσκτήσεως τῆς ἐπικαιροτάτης ταύτης θέσεως καὶ προσέτι διὰ τῆς περιθάλψεως καὶ ὑποστηρίξεως τῶν *τυράννων*, οἵτινες ἐπεκράτουν τότε εἰς τὰς πλείστας τῆς Πελοποννήσου πόλεις, ὁ Ἀντίγονος ἐξησφάλισεν ἑαυτῷ τὴν αὐτὴν ἐν τῇ Χερσονήσῳ ταύτῃ ὑπεροχήν, ἣν εἶχεν ἤδη ὁ πατήρ του Δημήτριος.

§ 305. **Τύραννοι, Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία.** Ἐλεεινὴ καὶ ἐπισφαλεστάτη ὑπῆρχεν ἡ κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους κατάστασις τῆς Ἑλλάδος. Τὰ πάντα ἔκλινον εἰς *ἐντελῆ παράλυσιν*· λῃστρικὰ ὁπλοφόρων στίφη διέτρεχον ὑπὸ τολμηροὺς ἀρχηγοὺς τὴν χώραν καὶ κατεχλεύαζον νόμον καὶ τάξιν. Ὅσον δὲ ὑπὸ τοιαύτας σχέσεις φυσικὸν παρίσταται τὸ φαινόμενον, ὅτι εἰς τὰς πλείστας πόλεις τότε ἐπεκράτουν *τύραννοι* καὶ ἦσαν ἀνεκτοί, διότι τοὐλάχιστον ἐδύναντο νἀσφαλίζωσιν ὁπωσδήποτε τοὺς πολίτας κατὰ τῶν πονηρῶν καὶ ἀνεστίων λῃστῶν, τοσοῦτον εὐφρόσυνον εἶνε τὸ ἕτερον φαινόμενον, ὅτι ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ ἀναστατώσει δύο συμπολιτεῖαι Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἡ *Ἀχαϊκὴ* καὶ ἡ *Αἰτωλική*, αἵτινες κατὰ τοὺς κλύδωνας τῶν τελευταίων αἰώνων εἶχον διαλυθῆ, ἀνεβίωσαν πάλιν καὶ προήχθησαν διὰ τοῦ πνεύματός τινων ἐξόχων ἀνδρῶν εἰς νέαν ἀνέλπιστον δύναμιν. Ἀλλ' ἐνῷ κοινοπραγοῦσαι αὗται ἐδύναντο βεβαίως νἀντιστῶσιν εἰς πάντα ἐχθρὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἐξ ἐναντίας διὰ τῆς ἐχθρικῆς των ἐξ ἀρχῆς πρὸς ἀλλήλας ἀντιπαρατάξεως ἐγένοντο

ὄργανον ἐπιτήδειον ἐκείνων, ὅσοι εἶχον τὴν πρόθεσιν νὰ συντρίψωσι πρῶτον τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων ἀλληλομαχούντων, ἵνα ἔπειτα εὐκολώτερον δεσμεύσωσι τὸ πνεῦμα.

§ 306. **Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία (280-146).** Ἡ *Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία* οὐδέποτε πρότερον μετέσχεν οὐσιωδῶς τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς καὶ διὰ τοῦτο ἡ αἰφνιδία ἐξέγερσις αὐτῆς ἦτο νῦν τοσούτῳ μᾶλλον ἐκπληκτική, ὅσῳ αἱ πλεῖσται τῶν πόλεων, αἵτινες ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ ἐξηγόρασαν τὴν δόξαν τῆς ἐλευθερώσεως μετὰ μεγίστων θυσιῶν, ἠνείχοντο μετ' ἀδρανοῦς ἡσυχίας τὸν Μακεδονικὸν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δεσποτισμόν. Αἱ Ἀχαϊκαὶ πόλεις οὔτε χώραν πολλὴν καὶ πλουσίαν οὔτε ἀξίωμα λαμπρὸν ἢ μεγάλην ἰσχὺν ἀνέκαθεν ἔχουσαι διεκρίνοντο διὰ μόνης τῆς ἀξιολογότητος τοῦ πολιτεύματός των καὶ τῆς διαρκείας τῆς συμπολιτείας αὐτῶν. Ἐλευθέρα τις ἀνάπτυξις τῆς δυνάμεώς των πρὸς τὰ ἔξω, δι' ἧς αὗται ἐδύναντο νὰ ποκτήσωσι δύναμιν ἐπὶ τῶν λοιπῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, διεκωλύθη πρῶτον μὲν ὑπὸ τῆς ὑπερόχου δυνάμεως τῆς Σπάρτης ἐν Πελοποννήσῳ, ἔπειτα δέ, ὅτε αὕτη ἔλαβε πέρας, ὑπὸ τῆς βιαίας ἐξουσίας τῶν Μακεδόνων.

Παλαιὰ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία διετηρήθη κατὰ τὴν παλαιὰν αὐτῆς μορμὴν μέχρι τῆς τελευτῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου· μετὰ δὲ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρεισφρησάσης καὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας τῆς δυχονοίας, δι' ἧς οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου διάδοχοι ἐζήτουν νἄρξωσιν ἐν Ἑλλάδι, διελύθη. Ὅθεν ἑκάστη πόλις μονωθεῖσα ὑπέφερεν εἴτε τὸ βάρος Μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἣν ἤδη ὁ Κάσσανδρος καὶ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς εἶχον ἐπιβάλη, εἴτε τὰς ὕβρεις τῶν τυράννων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ *Ἀντίγονος* παρέσχεν ἀσφάλειαν καὶ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ὥστε νὰ διοικῶσι πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅσῳ ὑπὸ τὰς προεκτεθείσας σχέσεις ἡ ἡγεμονία τῆς Μακεδονίας ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο ἐπισφαλεστέρα, τόσῳ μᾶλλον αἱ Ἀχαϊκαὶ πόλεις ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ἐλευθέρου πολιτεύματος καὶ *ἐθνικῆς συμπολιτείας* κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον.

Πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Κατὰ τὸ τρίτον δὲ ἤδη ἔτος τῆς ρκδ'. Ὀλυμπιάδος (281-280 π. Χ.), ὅτε ὁ θάνατος τοῦ *Πτολεμαίου* τοῦ Λάγου, τοῦ *Λυσιμάχου*, *Σελεύκου* τοῦ *Νικάτορος* καὶ *Πτολεμαίου* τοῦ *Κεραυνοῦ* καὶ ἡ τοῦ *Πύρρου* εἰς Ἰταλίαν διάβασις ἐδύναντο νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐλπίδας πρὸς νέαν τῆς ἐλευθερίας των ἐδραίωσιν, ἀνεκαίνισαν τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα κατὰ πρῶτον τέσσαρες πόλεις: ἡ *Δύμη*, αἱ *Πάτραι*, ἡ *Τρίταια* καὶ αἱ *Φαραί*. Μετὰ πέντε δ' ἔτη (275) μετέσχον τοῦ τῶν Ἀχαιῶν πολιτεύματος πρῶτον τὸ *Αἴγιον*

ἐκβαλὸν τὴν Μακεδονικὴν φρουράν, εἶτα ἡ *Βούρα* καθαιρέσασα τὸν τύραννον αὐτῆς διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν λοιπῶν Ἀχαιῶν καὶ τέλος καὶ Ἰσέας ὁ τῆς *Κερυνείας* τότε τυραννεύων τὸν ἐπαπειλοῦντα αὐτὸν κίνδυνον προλαμβάνων ἀπέθετο ἑκουσίως τὴν ἀρχὴν καὶ προσήνεγκε τὴν πόλιν πρὸς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα. Κατὰ μικρὸν δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις *Πελλήνη, Αἴγειρα* καὶ *Λεόντιον* προσετέθησαν εἰς τὸ εἰρημένον σύστημα, ὅπερ κατὰ τὸν Πολύβιον σκοπὸν εἶχε: *νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ἰσχύουσαν ἰσηγορίαν καὶ ἐλευθερίαν καὶ νὰ καταπολεμῇ τοὺς δι' ἑαυτῶν ἢ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν βασιλέων τὰς πατρίδας ἑαυτῶν καταδουλουμένους τυράννους.* Τὰς μὴ δὲ μνημονευομένας νῦν δύο παλαιὰς πόλεις, *Αἰγὰς* καὶ *Ῥύπας* ἀντικαθιστῶσιν ἡ *Κερύνεια* καὶ τὸ *Λεόντιον*. Ἡ δ' *Ἑλίκη* μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης κατεστράφη ὑπὸ σεισμοῦ καὶ κατεκλύσθη ὑπὸ τῆς θαλάσσης· ἡ δὲ *Ὤλενος* ἠρημώθη. Ὥστε ἀντὶ τῶν *δώδεκα* τῆς *ἀρχαίας συμπολιτείας* πόλεων συνεκρότησαν κατ' ἀρχὰς *τὴν νέαν δέκα μόνον*, αἷς μετ' οὐ πολὺ προσετέθη καὶ ἡ *Σικυὼν* (251). Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ προσετέθησαν καὶ ἄλλαι οἷον ἡ *Μεγαλόπολις*, (*334*), τὸ *Ἄργος* καὶ ἡ *Ἑρμιόνη* καὶ ἡ *Φλιοῦς* καὶ ἡ *Κόρινθος* (*224*) καὶ αἱ Κλεωναί.

Διοίκησις τῆς συμπολιτείας. Οὐδέποτε πρότερον αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις εἶχον συνδεθῆ σφιγκτότερον ἢ ὅσον νῦν αἱ Ἀχαϊκαί· διότι οὐ μόγον συνεκοινώνουν ἀλλήλαις φιλικώτατα, ἀλλ' εἶχον καὶ τοὺς αὐτοὺς *νόμους, τὰ αὐτὰ μέτρα, σταθμὰ καὶ νομίσματα* καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἦσαν διωργανισμέναι τρόπον ἥ τε *διοίκησις* καὶ ἡ *δικαστικὴ ἐξουσία*. Προΐσταντο δὲ τῆς συμπολιτείας ἐκ περιόδου μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς *δύο στρατηγοὶ* καὶ εἷς *γραμματεὺς* ἐτησίως ἀπὸ τῶν ὁμοσπόνδων πόλεων ἐκλεγόμενοι. Τὴν ἐξουσίαν δὲ τούτων περιώριζε *συνέδριόν τι 10 δημιουργῶν* καλουμένων, οἵτινες τὰς κατ' ἀρχὰς συμμαχησάσας δέκα ἐκπροσωποῦντες πόλεις ἐπεμελοῦντο τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ παρεσκεύαζον τὰ εἰς τὴν ἐν *Αἰγίῳ δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ συνερχομένην σύνοδον ὑποβλητέα προβουλεύματα*, ὅθεν ἐκαλοῦντο οἱ αὐτοὶ καὶ *πρόβουλοι*. Τοιουτοτρόπως παρῆλθον τὰ *πρῶτα εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη*, καθ' ἃ ἡ νέα συμπολιτεία ἄνευ τινὸς οὐσιώδους μεταβολῆς ἐπέδωκε καὶ ἐκρατύνθη ἐσωτερικῶς. Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς *νὰ καταστήσωσιν ἕνα μόνον ἐνιαύσιον στρατηγὸν ἀντὶ τῶν δύο*. Καὶ πρῶτον μὲν ἔτυχε τῆς τιμῆς ταύτης *Μάρκος ὁ Κερυνεύς*, μετὰ τέσσαρα δ' ἔτη κατόπιν (252 π. Χ.), προστεθείσης ἤδη εἰς τὸ σύστημα καὶ τῆς *Σικυῶνος* ἐξελέχθη *Ἄρατος ὁ Κλεινίου*.

Ἄρατος (251-213). Ἡ *Σικυὼν* τοῦ Ἀράτου ἡ πατρίς, ἀφοῦ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς ἀκράτου *Δωρικῆς ἀριστοκρατίας* ἐνέπεσεν εἰς στάσεις

δημαγωγῶν, δὲν ἔπαυσεν, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, νοσοῦσα καὶ ταραττομένη καὶ τύραννον ἐκ τυράννου μεταβάλλουσα, μέχρις οὗ, ἀναιρεθέντος τοῦ *Κλέωνος*, ἠρέθησαν ἄρχοντες ὁ *Τιμοκλείδας* καὶ ὁ *Κλεινίας*, ἄνδρες ἔνδοξοι καὶ ἰσχυροί. Ἐκ τούτων ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἐκεῖνος μὲν ἀπέθανεν, οὗτος δ' ἐφονεύθη ὑπὸ *Ἀβαντίδου* καταλιπὼν παῖδα ἑπταετῆ τὸν *Ἄρατον*, ὅστις διὰ τῆς προστασίας καὶ βοηθείας ξένου τινὸς τοῦ πατρικοῦ του οἴκου διεσώθη κρύφα εἰς *Ἄργος*, ὅπου ἀνετράφη ἐλευθερίως καὶ ἐπέδωκεν εἰς ἀρετὴν θαυμασίως. Ἐνταῦθα δὲ εἶχον συναθροισθῆ καὶ πολλοὶ ἄλλοι *Σικυώνιοι φυγάδες*, οἵτινες τὴν καταστροφὴν τῶν τυράννων καὶ τὴν ἐπιστροφήν των εἰς τὴν πατρίδα ἐπιθυμοῦντες εἶχον στρέψη τὰ βλέμματά των εἰς αὐτὸν τὸν διὰ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς παρ' ἡλικίαν ἐμβριθείας του διακρινόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ κατὰ τῆς τυραννίας μίσους του ἐξόχως ἐμπνεόμενον νεανίαν. Ἔχων δὲ οὗτος φίλους πατρικοὺς τὸν *Ἀντίγονον* καὶ *τὸν Πτολεμαῖον Φιλάδελφον* ἤλπισε καταρχὰς νὰ κατορθώσῃ διὰ τῆς βοηθείας αὐτῶν τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Σικυῶνος, ἀφοῦ ὅμως εἶδεν ἐψευσμένας τὰς ἐλπίδας του ἀπεφάσισε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον ἐκεῖνος μόνος. Ὅθεν καθοπλίσας *τριάκοντα ἐκ τῶν οἰκετῶν* του καὶ παραλαβὼν ἐκτός τινων *φυγάδων* καὶ *μισθωτοὺς στρατιώτας* οὐ πολλοὺς ὥρμησεν εἰς Σικυῶνα. Περὶ ὄρθρον δ' ἔτι βαθὺν ἀφικόμενος ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς ἀνέβη ταῦτα δι' ἐπίτηδες προπαρεσκευασμένων κλιμάκων, ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ τυράννου *Νικοκλέους* καὶ συλλαβὼν τοὺς παρανυκτερεύοντας δορυφόρους οὐδένα δ' ἀποκτείνας εὐθὺς διεπέμπετο πρὸς τοὺς φίλους. Ἅμα δ' ἡ ἡμέρα ὑπέλαμψε, συρρεύσαντος τοῦ πλήθους εἰς τὸ θέατρον, ἀνήγγειλε διὰ τοῦ κήρυκος ὅτι *ἦλθε νὰποκαταστήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του*. Τότε δ' ὥρμησαν οἱ πολῖται ἀθρόοι πρὸς τὰς θύρας τοῦ τυράννου πῦρ ἐπιφέροντες· ὁ δὲ Νικοκλῆς προλαβὼν διά τινος ὑπονόμου ἀπέδρα ἐκ τῆς πόλεως. Οὐδεὶς δὲ οὔτε τῶν ἐπελθόντων οὔτε τῶν πολεμίων ἀπέθανεν οὐδ' ἐτρώθη, ἀλλὰ καθαρὰν καὶ ἄθικτον αἵματος ἐμφυλίου ἐφύλαξεν ἡ τύχη τὴν πρᾶξιν. Εὐθὺς δὲ ὁ *Ἄρατος* κατήγαγε τοὺς φυγάδας τούς τε ὑπὸ τοῦ Νικοκλέους ἐκπεπτωκότας περὶ τοὺς *ὀγδοήκοντα* καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἔμπροσθεν τυράννων ὄχι ἐλάττονας τῶν *πεντακοσίων*, ἐξ ὧν τινες εἶχον ζήσῃ ἐξόριστοι *πεντήκοντα περίπου ἔτη*. Ἀλλὰ διὰ τοῦ μέτρου τούτου περιέστη αἴφνης εἰς δεινὴν ἀπορίαν· διότι οἱ κατελθόντες μὲν ἐζήτουν τὰ κτήματα, ὧν κύριοι ἦσαν πρότερον, ἐξ ἐναντίας δὲ οἱ παρόντες αὐτῶν κάτοχοι προέτεινον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ δικαίωμα τῆς παραγραφῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις ἐκινδύνευεν ἐκ τούτου νὰ γείνῃ ἀνάστατος, ὁ *Ἄρατος* μίαν μόνην βλέπων ἐλπίδα, τὴν τοῦ Πτολεμαίου φιλανθρωπίαν, ἀνήχθη τά-

χιστα εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ παρ' ἐκείνου δωρεὰν *πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν τάλαντα*, δι' ὧν ἐδυνήθη μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς ἀδικουμένους ἀποδιδοὺς αὐτοῖς τὸ τίμημα τῶν ὁποίων ἐστερήθησαν κτημάτων καὶ τοιουτοτρόπως ἀποκαταστήσας τὴν φιλίαν καὶ ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν πολιτῶν. Ἀφοῦ δ' ὁ Ἄρατος ἐρρύθμισε τὰ πράγματα τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἔκρινε συμφέρον χάριν τῆς εἰς τὸ μέλλον ἐξασφαλίσεως τῆς νέας ἐλευθερίας της νὰ ἑνώσῃ αὐτὴν μετὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἥτις τοσούτῳ προθυμότερον ἐδέξατο αὐτήν, ὅσῳ ἐθεώρει ὡς τὸ οὐσιωδέστερον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ κυρίου αὐτῆς σκοποῦ μέσον τὴν πρὸς τὰ ἔξω αὔξησιν τῆς δυνάμεώς του. Καὶ ὅτε μὲν ἐκεῖνος κατὰ πρῶτον συνέδεσε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τῆς τῶν Ἀχαιῶν, ἠρκέσθη νὰ κατατάξῃ ἑαυτὸν ἐν τοῖς *ἱππεῦσι*, μετὰ δέ τινα ἔτη νέος ἔτι ὢν ἠρέθη στρατηγὸς καὶ τοῦ λοιποῦ, ἐπειδὴ ἡ συνεχὴς καὶ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἐκλογὴ δὲν ἐπετρέπετο, ἠρεῖτο συνήθως παρ' ἐνιαυτόν, ἔργῳ ὅμως καὶ γνώμῃ ἦρχε διὰ παντός. Ἡ κυριωτέρα δὲ πρᾶξις, δι' ἧς κατέστησεν ἑαυτὸν ἔνδοξον, ὑπῆρξεν ἡ *κυρίευσις τῆς Κορίνθου*. Ἡ κατοχὴ τῆς ὀχυρᾶς ταύτης πόλεως, τὴν ὁποίαν ὄχι παίζων, ἀλλὰ σπουδάζων ὁ νεώτερος Φίλιππος ὠνόμασε *πέδας τῆς Ἑλλάδος*, ἦτο πλείστου λόγου ἀξία ὡς πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Πελοποννήσου καὶ τὴν ἐλευθέραν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν. Ὁ Ἀντίγονος κατέβαλε περὶ τὴν κτῆσιν αὐτῆς μεγίστην σπουδὴν καὶ τὴν ἐφύλαττε διὰ φρουρᾶς ἐκλεκτῆς. Ὁ Ἄρατος πρὸ πολλοῦ μὲν συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς κυριεύσεως τοῦ χωρίου, μόλις ὅμως μετὰ *δέκα* ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης στρατηγίας του ἐδυνήθη νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ (242) διὰ τολμηρᾶς καὶ ἐπιτηδείας νυκτερινῆς ἐπιθέσεως. Ἅμα δὲ γενόμενος ἐγκρατὴς ἐκείνου τε καὶ τῆς πόλεως παρέδωκεν εἰς τοὺς Κορινθίους συνηγμένους ἐν τῷ θεάτρῳ τὰς κλεῖς τῶν πυλῶν ἀπὸ τῶν Φιλιππικῶν χρόνων νῦν πρῶτον περιελθούσας εἰς χεῖράς των καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸ Ἀχαϊκὸν σύστημα. Οἱ Μακεδόνες τύραννοι κατέλιπον τὴν πόλιν των. Τὸν Ἀκροκόρινθον ἐφύλαττον τοῦ λοιποῦ Ἀχαιοὶ *διὰ τετρακοσίων ὁπλιτῶν*.

Τὸ παράδειγμα τῆς Κορίνθου μιμοῦμεναι καὶ αἱ γείτονες ἄλλαι πόλεις, τὰ *Μέγαρα*, ἡ *Ἐπίδαυρος* καὶ ἡ *Τροιζὴν* συνετάχθησαν παραυτίκα εἰς τοὺς Ἀχαιούς. Ὁ δ' Ἄρατος ἐνθαρρυνθεὶς ἐντεῦθεν ἐνέβαλε καὶ εἰς τὴν Ἀττικήν, ἐλεηλάτησε τὴν Σαλαμῖνα καὶ ἐζήτησε νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τοὺς Ἀθηναίους ἀφήσας αὐτοῖς τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων. Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἀποτυχὼν ἐνταῦθα ἐτράπη πρὸς τὸ Ἄργος, εἰς ὃ τυραννούμενον τότε ὑπὸ τοῦ *Ἀριστομάχου* ἐξ εὐγνωμοσύνης ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἀποδώσῃ θρεπτήρια τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ

γενναία ὅμως αὕτη πρόθεσίς του δὲν εὗρε δυστυχῶς οὐδεμίαν ὑποστήριξιν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πόλιν, ὅπου τὸ πλῆθος εἶχεν ἤδη συνεθίσῃ εἰς τὴν δουλείαν. Ὅθεν μηδενὸς ἀφισταμένου ἀπὸ τοῦ τυράννου, ὁ Ἄρατος ἀνεχώρησεν ἄπρακτος. Καὶ τὸ δεύτερον πάλιν οὗτος, τὸν εἰρημένον διαδεχθέντος ἐν Ἄργει νέου ἄλλου ἔτι ἐξωλεστέρου τυράννου, τοῦ *Ἀριστίππου*, ἐνέβαλεν εἰς Ἀργολίδα, συνῆψε μάχην ἰσχυρὰν περὶ τὸν *Χάρητα ποταμόν*, καὶ τότε μὲν κατέλιπε τὴν νίκην ἀτελῆ, συνεπλήρωσε δὲ ταύτην ἀκολούθως περὶ *Κλεωνάς*, ὅπου καὶ ὁ τύραννος αὐτὸς καταληφθεὶς ἀπεσφάγη ὑπό τινος Κρητός. Ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ Ἄργος ἕνεκα τῆς προθύμου βοηθείας τῶν τοῦ Ἀντιγόνου στρατιωτῶν ἔμεινεν ἔτι εἰς χεῖρας τῶν τυράννων, ἐξεναντίας δὲ προσετέθησαν νῦν εἰς τὸ Ἀχαϊκὸν κοινὸν αἱ *Κλεωναὶ* καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ ἀξιόλογος *Μεγαλόπολις*, τῆς ὁποίας ὁ τύραννος *Λυδιάδης* ἀπέβαλεν ἑκουσίως τὴν ἀρχὴν (234)· διὸ θαυμασθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐξελέχθη εὐθὺς στρατηγὸς καὶ ἐδείχθη μὲν τὸ πρῶτον ἀντίζηλος τοῦ Ἀράτου, ταχέως ὅμως ὤφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τοῦτον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον οἱ Ἀχαιοὶ ἦλθον εἰς σπουδαιοτέρας πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς συγκρούσεις, αἵτινες βραδύτερον περιέπλεξαν τὴν συμπολιτείαν εἰς σχέσεις ἐχθρικὰς τὰ μάλιστα πρὸς τὴν κατάλυσιν αὐτῆς συντελεσάσας.

§ 307. **Αἰτωλικὴ συμπολιτεία (323-146).** Οἱ *Αἰτωλοὶ* ἧττον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων παιδείας τυχόντες καὶ πρὸς τὸν ληστρικὸν βίον ἐπιρρεπεῖς ἐπολιτεύοντο ἐξ ἀρχῆς διῃρημένοι εἰς πολλὰς αὐτοτελεῖς κοινότητος. Κατὰ πρῶτον δὲ ἀφ' ὅτου πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας κατέλαβον τὴν τῶν *Οἰνιαδῶν* χώραν καὶ ἔτι βεβαιότερον ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Λαμιακῷ πολέμῳ συμπράξεώς των συνεκρότησαν στενωτέραν συμπολιτείαν, ἥτις ἔκτοτε καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν *Ἀντίπατρον* καὶ *Κρατερὸν* καὶ πρὸς τοὺς *Γαλάτας* ἡρωϊκοῦ ἀγῶνός των ἀνεπτύχθη ἐπὶ μᾶλλον, πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς *μέσης Ἑλλάδος* καὶ *Θεσσαλίας* προστεθέντων ἑκουσίως ἢ ἀναγκασθέντων νὰ προστεθῶσι. Κατὰ πᾶν ἔτος κοινή τις σύνοδος τὸ λεγόμενον *Παναιτώλιον* συγκροτουμένη πανηγυρικῶς ἐν *Θέρμοις* καὶ ἔστιν ὅτε ἐκτάκτως ἐν *Ναυπάκτῳ*, ἐν *Ὑπάτῃ* καὶ ἀλλαχοῦ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχιῶν καὶ ἄλλων δημοσίων πραγμάτων. Προϊσταντο δὲ τῆς συμπολιτείας συμβούλιόν τι διαρκὲς τὸ τῶν *ἀποκλήτων* ὑπὸ τῆς κοινῆς διοριζόμενον συνόδου καὶ *στρατηγός* τις ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἀποκλήτων ἐν τῇ αὐτῇ συνόδῳ ἐκλεγόμενος, ὅστις συνήθως προήδρευε τῆς τε συνόδου καὶ τοῦ τῶν ἀποκλήτων συμβουλίου καὶ ὤφειλε νὰ ἐκτελῇ ἀμφοτέρων τῶν συνεδρίων τούτων τὰς ἀποφάσεις.

Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία ὄργανον Μακεδόνων καὶ Ῥωμαίων

κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς. Ἀλλ' οἱ Αἰτωλοὶ καὶ ἀφοῦ εἰς ἓν ἡνώθησαν σύστημα δὲν ἐδυνήθησαν νὰποβάλωσι τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν ὡς μισθοφόρων καὶ λῃστρικῶν συμμοριῶν χαρακτῆρα. Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία ἐστερεῖτο οὐ μόνον τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τῆς Ἀχαϊκῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑψηλοτέρας προθέσεως, ἥτις ἀνέδειξεν ἐκείνην ὡς ἓν τῶν καλλίστων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἱδρυμάτων· διὸ ἦτο φυσικὸν ἀποτέλεσμα ὅτι αὕτη, ἐνῷ οἱ Ἀχαιοὶ ἐζήτουν διὰ μεγίστων προσπαθειῶν νὰ σώσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, ἐγένετο εὔκολον ὄργανον ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἰδίως τῆς *Μακεδονικῆς* καὶ *Ῥωμαϊκῆς*. Ἡ Μακεδονικὴ πολιτικὴ μετεβάλλετο ὁμοῦ μὲ τοὺς ἐκάστοτε δυνάστας· Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, ὅστις ἐθεώρει τῶν Ἀχαιῶν τὴν συμπολιτείαν πολὺ πλέον ἐπικίνδυνον παρὰ τὴν τῶν Αἰτωλῶν, ἡνώθη μετὰ τῆς Αἰτωλικῆς ἵνα ἐξασθενήσῃ τὴν Ἀχαϊκήν.

Οἱ Αἰτωλοὶ εἰσβάλλουσιν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἡττῶνται ὑπ' Ἀράτου. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, ὅτε ἡ Μεγαλόπολις (234) ἡνώθη μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, οἱ Αἰτωλοὶ ἠρεθισμένοι ἴσως ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν αὐτῶν διὰ τῆς Μεγαρικῆς. Ὁ δὲ Ἄρατος ὁ τότε στρατηγὸς τῆς συμπολιτείας ἐξητήσατο καὶ ἔλαβε βοήθειαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διαφωνήσας ὅμως πρὸς τὸν νέον καὶ τολμηρὸν βασιλέα Ἄγιν ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς συμβολῆς ἄφησεν αὐτὸν νὰναζεύξῃ εἰς τὰ ἴδια πρὶν ἢ τολμήσῃ νὰ συνάψῃ μάχην. Μόλις δὲ ἀφοῦ οἱ Αἰτωλοὶ ὑπερβάντες τὴν *Γεράνειαν* ἀμαχεὶ παρῆλθον ἤδη εἰς *Πελλήνην* καὶ ἤρξαντο νὰ λεηλατῶσι τὴν πόλιν, ἐξαίφνης ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐξήλασε κατὰ κράτος ἀποκτείνας *ἑπτακοσίους*. Ἐδοξάσθη δὲ διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην μεγάλως, ἀλλὰ μὴ θεωρῶν ἱκανῶς ἐξησφαλισμένην τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν κατὰ τῶν προσβολῶν τῶν Αἰτωλῶν, ἐνῷ καὶ ἄλλα πολλὰ ἔθνη συνίσταντο κατ' αὐτῆς, ἔσπευσε μεταχειρισθεὶς συνεργὸν τὸν πλεῖστα παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς ἰσχύοντα *Παντολέοντα* νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τούτους οὐ μόνον εἰρήνην, ἀλλὰ καὶ συμμαχίαν. Πόσον ὅμως ἀπεῖχε τοῦ νὰ ἦνε αὕτη ἡ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ὑπαγορευθεῖσα ἕνωσις φυσικὴ ἀπεδείχθη ὅτε ἦλθεν ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ ἑνότης τῶν Ἑλλήνων ἐδύνατο νὰ ἐπιδειχθῇ διὰ κρατερᾶς ἀντιστάσεως πρὸς ἐξωτερικοὺς δυνάστας. Τό γε νῦν ὅμως ἦτο ἐπωφελὴς εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ὡς ἐπιτρέψασα αὐτοῖς νὰ ἐπεκτείνωσιν ἀταράχως τὸ κράτος των.

§ 308. **Ἄρατος προσάγεται καὶ ἄλλας πόλεις πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν (229-228).** Ἅμα δ' οἱ Αἰτωλοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, ὁ Ἄρατος ἐπανέλαβε τὰς προσπαθείας του πρὸς αὔξησιν τῆς συμπολιτείας μετὰ τοσούτῳ πλείονος ζήλου, καθ' ὅσον

ὁ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὸν ἀποθανόντα Ἀντίγονον διαδεχθεὶς υἱὸς του *Δημήτριος Β'* (239) ἐφαίνετο ἀπειλῶν τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων. Μετ' ἐπανειλημμένην ἀτυχῆ κατὰ τοῦ *Πειραιῶς* ἐπιχείρησιν ἐρεθισθεὶς ὁ Ἄρατος ἐκ τῆς ταπεινῆς κολακείας, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῇ τότε διαδοθείσῃ ψευδεῖ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀγγελίᾳ ἔδειξαν πρὸς τοὺς Μακεδόνας, ἐπεστράτευσε καὶ πάλιν εὐθὺς εἰς Ἀθήνας καὶ προῆλθε μὲν ἀπροσδόκητος ἄχρι τῆς *Ἀκαδημίας*, ἐνδοὺς δὲ εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν Ἀθηναίων φοβηθέντων μὴ πάθῃ τι κακὸν ἡ πόλις των ἀνεχώρησε. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Δημητρίου οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιθυμήσαντες τὴν ἐλευθερίαν των (229) ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς βοήθειάν των, ἀφοῦ ἐπείσθησαν περὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός· ὁ δέ, καίπερ μὴ ὢν τότε στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν καὶ κλινήρης μάλιστα ἕνεκα νόσου διατελῶν, κομιζόμενος ὅμως ἐν φορείῳ ἔσπευσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν. Ἐλθὼν δ' ἔπεισε τὸν ἀρχηγὸν τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς *Διογένη* νὰ ποδώσῃ τόν τε *Πειραιᾶ* καὶ τὴν *Μουνυχίαν* καὶ τὴν *Σαλαμῖνα* καὶ τὸ *Σούνιον* εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ *πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ταλάντοις*, ἐκ τῶν ὁποίων αὐτὸς οὗτος ἔδωκεν *εἴκοσι*. Καὶ ἠλευθερώθησαν μὲν αἱ Ἀθῆναι, δὲν προσῆλθον ὅμως εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν σύστημα· προσεχώρησαν δ' εὐθὺς ἡ *Αἴγινα*, ἡ *Ἑρμιόνη*, ἡ πλείστη τῆς *Ἀρκαδίας* καὶ ἡ *Ἀργολὶς* αὐτὴ μετὰ τῆς Φλιοῦντος, συγκατατεθέντος τοῦ τυράννου *Ἀριστομάχου* νὰ λάβῃ *πεντήκοντα τάλαντα*, δι' ὧν ἀπηλλάγη τῶν μισθοφόρων (228). Ἀλλ' ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία προαχθεῖσα οὕτως εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἔκτασιν καὶ δύναμιν, ἕνεκα τῆς θέσεώς της ὅμως πρὸς τὴν Σπάρτην, ἥτις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐσωτερικῶς διασεισθεῖσα σφόδρα ἔβλεπε δυσαρέστως τὴν ἐξάπλωσιν τῆς τῶν Ἀχαιῶν δυνάμεως εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἕνεκα τῆς ἀπιστίας τῶν Αἰτωλῶν, περιεπλέχθη εἰς σχέσεις καὶ ἐπιχειρήσεις τοιαύτας, αἵτινες ἀντικείμεναι ὅλως εἰς τὸν ἀρχικὸν αὐτῆς σκοπὸν ἐπῆγον σὺν τῷ χρόνῳ τὴν παρακμὴν αὐτῆς.

§ 309. **Ἀπόπειρα μεταπολιτεύσεως ἐν Σπάρτῃ ὑπὸ Ἄγιδος Δ' (242-241).** Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀγησιλάου καὶ Λυσάνδρου τὰ πράγματα τῆς Σπάρτης ἤρξαντο νὰ προβαίνωσιν ἀδιακόπως ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ἀφοῦ, λέγει ὁ Πλούταρχος (ἐν τῷ βίῳ Ἄγιδος), παρεισέδυ πρῶτον εἰς τὴν πόλιν *ἀργύρου καὶ χρυσοῦ ζῆλος* καὶ συνηκολούθησε τὴν μὲν κτῆσιν τοῦ πλούτου πλεονεξία καὶ μικρολογία, τὴν δὲ χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν αὐτοῦ τρυφὴ καὶ μαλακία καὶ πολυτέλεια, τῶν πλείστων ἡ Δωρικὴ μητρόπολις ἐξέπεσε καλῶν καὶ ταπεινὰ πράττουσα παρ' ἀξίαν διετέλει μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐβασίλευσεν *Ἄγις Δ'* ὁ *Εὐρυπωντίδης ἕκτος ἀπὸ Ἀγησιλάου καὶ Λεω-*

νίδας ὁ Κλεωνύμου Ἀγίδης ὄγδοος ἀπὸ Παυσανίου τοῦ νικήσαντος ἐν Πλαταιαῖς, ἤτοι κατὰ τὸ 247 ἔτος περίπου π. Χ. Ἀμφότεροι δὲ οὗτοι ἦσαν πάντη ἀνόμοιοι, ἐξ ὧν ὁ μὲν *Λεωνίδας*, προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν, διατρίψας πολὺν χρόνον εἰς αὐλὰς σατραπικὰς καὶ ὑπηρετήσας παρὰ τῷ *Σελεύκῳ* τῷ βασιλεῖ τῆς Συρίας ἀπεμακρύνθη διὰ τῆς ἐκδιαιτήσεως καὶ τρυφῆς ἀπὸ τῶν πατρώων ἠθῶν τὰ μέγιστα· διὸ οἱ συμπολῖται αὐτοῦ, εἰκαὶ ἐν τῇ κοινῇ διαφθορᾷ πάντες ἄνευ ἐξαιρέσεως εἶχον παραμελήσῃ τὴν ἀρχαίαν περὶ τὴν δίαιταν αὐστηρότητα, τὸν ἐθεώρουν ὡς *Ἀσιάτην μᾶλλον ἢ Ἕλληνα*. Ἐξ ἐναντίας δ' ὁ Ἄγις μήπω ἔτι εἰκοσαετὴς ὅτε ἐβασίλευσε παρήλλαττε κατά τε τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς σχεδὸν ἅπαντας τοὺς μετ' Ἀγησίλαον βασιλεύσαντας τοσοῦτον, ὥστε καίπερ ἐντεθραμμένος εἰς πλοῦτον καὶ τρυφὰς γυναικῶν, τῆς μητρός του *Ἀγησιστράτης* καὶ τῆς μάμμης *Ἀρχιδαμίας* τῶν πλουσιωτάτων ἐν Λακεδαίμονι, οὐχ ἧττον ἐκηρύχθη εὐθὺς ἐχθρὸς ὅλων τῶν ἡδονῶν, ἀπέβαλε πᾶσαν πολυτέλειαν καὶ μόνον εἰς διαίτας Λακωνικὰς ἀρεσκόμενος ἔλεγεν ὅτι « *δὲν ἐπεθύμει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἂν δι' αὐτοῦ δὲν ἤθελε δυνηθῇ νἀποκαταστήσῃ τοὺς νόμους καὶ τὴν πάτριον ἀγωγήν* ».

Διαφθορὰ Σπαρτιατῶν, Ἀγησιστράτη, Ἀρχιδαμία, Λύσανδρος Μανδροκλείδας, Ἀγησίλαος σύμφωνοι τῷ Ἀγιδι. Ἡ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου τῆς ἀκινήτου περιουσίας κατάργησις, τὴν ὁποίαν ὁ ἔφορος *Ἐπιτάδευς* ἐναντίον τῶν διατάξεων τοῦ Λυκούργου ἴσχυσε νὰ κυρώσῃ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀνέδειξεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὀλίγους τινὰς δυνατοὺς κυρίους ὅλων τῶν ἀκινήτων κτημάτων. Ἐκ τῶν γνησίων Σπαρτιατῶν δὲν ἔμειναν πλείονες τῶν *ἑπτακοσίων* καὶ τούτων ἴσως *ἑκατὸν* ἦσαν μόνον οἱ κεκτημένοι γῆν καὶ κλῆρον, ὁ δ' ἄλλος ὄχλος ἄπορος καὶ ἄτιμος παρεκάθητο ἐν τῇ πόλει τοὺς μὲν ἔξωθεν πολέμους ἀργῶς ἀμυνόμενος, πάντοτε δ' ἐπιτηρῶν καιρόν τινα μεταβολῆς καὶ μεταστάσεως τῶν παρόντων. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ὁ μεγαλόψυχος *Ἄγις* ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ζήλου ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἱδρυτοῦ τοῦ Σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος ἐμπνεόμενος καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἐξεγείρῃ τὴν ἀτονήσασαν καὶ διαφθαρεῖσαν πολιτείαν συνέλαβε τὴν ἰδέαν νἀποκαταστήσῃ μὲν αὐτῇ τὴν ἰσότητα τῆς περιουσίας, νὰ ἐπαναφέρῃ δ' ὅσον ἔνεστι, τὰ ἀρχαῖα ἁπλᾶ καὶ αὐστηρὰ ἤθη. Καὶ οἱ μὲν νέοι ταχὺ καὶ παρ' ἐλπίδα ὑπήκουσαν εἰς αὐτὸν καὶ συναπεδύθησαν πρὸς τὴν ἀρετήν, ὥσπερ ἐσθῆτα τὴν δίαιταν χάριν τῆς ἐλευθερίας συμμεταβάλλοντες, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν πρεσβυτέρων καὶ πλουσίων ὡς διαφθαρέντες εἰς ἄκρον ἐδείκνυον πολλὴν τὴν δυσαρέστησιν εἰς τὰ βουλεύματα τοῦ Ἄγιδος. Οὐχ ἧττον δὲ καὶ αἱ γυναῖκες, εἰς τῶν ὁποίων τὰς χεῖρας τότε εἶχε

συρρεύσῃ, ὡς λέγεται, ὁ πλοῦτος τῆς Λακεδαίμονος, ἀπηρέσκοντο θεωροῦσαι ὡς τὸ μέγιστον δυστύχημα τὴν στέρησιν αὐτοῦ. Καὶ ἡ μήτηρ δὲ καὶ ἡ μάμμη τοῦ Ἄγιδος διέκειντο κατ' ἀρχὰς δυσμενῶς πρὸς τὰ σχέδια αὐτοῦ, δὲν ἐδυνήθησαν ὅμως ἐπὶ πολὺ νὰντιστῶσιν εἰς τὰς πειστικὰς παραστάσεις καὶ παρακλήσεις τοῦ νέου. Συναινέσασαι δ' ἅπαξ οὐ μόνον τὰ ἑαυτῶν πλούτη ἀπεφάσισαν νὰ θυσιάσωσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας ἰσχύουσαι τὰ μέγιστα ἐν Σπάρτῃ ἐσπούδασαν νὰ καταστήσωσιν εὐδιαθέτους πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ταὐτοχρόνως δὲ καὶ ἐκ τῶν πρεσβυτέρων ἐπιφανῶν Σπαρτιατῶν *τρεῖς μάλιστα* ἀπεδέχθησαν καὶ συμπαρώρμησαν τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Ἄγιδος, ὁ *Λύσανδρος*, ὁ *Μανδροκλείδας* καὶ ὁ ἐκ μητρὸς θεῖός του *Ἀγησίλαος*, ὅστις δὲν ἤθελε μὲν τὴν μεταβολὴν ἐκ καθαρῶν σκοπῶν, ἤλπιζεν ὅμως δι' αὐτῆς νὰπαλλαγῇ τῶν πολλῶν ὀφλημάτων του. Ὁ δὲ Λεωνίδας ὁ ἕτερος βασιλεὺς καίπερ ἐναντίος εἰς τὸ προκείμενον σχέδιον, φοβούμενος ὅμως τὸν δῆμον, ὅστις ἐπεθύμει τὴν μεταβολήν, δὲν ἀντέπραττε φανερῶς, κρύφα δ' ἐζήτει νὰ διαφθείρῃ τὴν πρᾶξιν καὶ διέβαλλε τὸν Ἄγιν ὅτι «*προτείνει εἰς τοὺς πένητας ὡς τυραννίδος μισθὸν τὰ τῶν πλουσίων καὶ διὰ τῆς μεταδόσεως γῆς καὶ ἀφέσεως χρεῶν ἐξαγοράζει εἰς ἑαυτὸν δορυφόρους οὐχὶ δὲ εἰς τὴν Σπάρτην πολίτας.*»

Κεφάλαια μεταρρυθμίσεως. Ἡ ἀγενὴς αὕτη κατηγορία δὲν εὗρεν, ὡς φαίνεται, ἀκρόασιν. Ὅθεν ὁ Ἄγις κατορθώσας νὰ ἐκλεχθῇ ἔφορος ὁ *Λύσανδρος* εὐθὺς δι' αὐτοῦ ὑπέβαλεν εἰς τὴν γερουσίαν ῥήτραν, τῆς ὁποίας τὰ κεφάλαια ἦσαν· α') *νὰφεθῶσιν ὅλων τῶν χρεῶν οἱ ὀφείλοντες καὶ β') νὰναδασθῇ ἡ γῆ τοιουτοτρόπως, ὥστε ἡ μεταξὺ τῆς κοιλάδος τῆς Ἑλλήνης, τοῦ Ταϋγέτου, τῆς Μαλέας καὶ τῆς Σελασίας χώρα νὰ διαιρεθῇ εἰς τετρακισχιλίους καὶ πεντακοσίους κλήρους, ἡ δ' ἔξω εἰς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους· καὶ αὕτη μὲν νὰ δοθῇ εἰς τοὺς περιοίκους τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα, ἐκείνη δὲ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας αὐτούς, οἵτινες ἔδει νὰναπληρωθῶσιν ἐκ περιοίκων καὶ ξένων, ὅσοι μετέσχον ἐλευθερίου ἀγωγῆς, ἦσαν εὔμορφοι τὰ σώματα καὶ καθ' ἡλικίαν ἀκμάζοντες· ὅλοι δ' ὁμοῦ νὰ διανεμηθῶσιν εἰς πεντεκαίδεκα φιδίτια κατὰ τετρακοσίους καὶ διακοσίους καὶ νὰ διαιτῶνται δίαιταν, ἣν εἶχον οἱ πρόγονοι.* Ἐπειδὴ δὲ ἡ γερουσία ἐδείχθη διχογνωμοῦσα ἐπὶ τῆς ῥήτρας, ὁ Λύσανδρος εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὅπου ὁ Μανδροκλείδας καὶ ὁ Ἀγησίλαος τὸν ὑπεστήριξαν. Καὶ ὁ Ἄγις δ' αὐτὸς εἰς μέσον παρελθὼν ἀπεφήνατο οἵας ἐσκόπει νὰ προσενέγκῃ εἰς τὴν πολιτείαν θυσίας, ὅλην αὐτοῦ τὴν κτηματικὴν περιουσίαν συνισταμένην εἰς γεωργούμενα καὶ νεμόμενα κτήματα καὶ ἐκτὸς τούτων *ἑξακόσια τάλαντα νομίσματος*· τὸ αὐτὸ δ' ἔμελλον νὰ πράξωσι καὶ

αἱ μητέρες καὶ οἱ *φίλοι καὶ οἱ οἰκεῖοι* αὐτοῦ πλουσιώτατοι ὄντες τῶν Σπαρτιατῶν. Εἰκαὶ δὲ τὸ πλῆθος ἐπεδοκίμασε τὰ τοῦ Ἄγιδος, οἱ πλούσιοι ὅμως τόν τε Λεωνίδαν παρεκάλουν νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ αὐτοὺς καὶ τοὺς γέροντας, εἰς οὓς ἀνῆκε τὸ προβουλεύεσθαι· δεόμενοι δὲ καὶ πείθοντες κατώρθωσαν νὰπορρίψωσι τὴν ῥήτραν διὰ *μιᾶς* μόνον περιπλέον ψήφου.

Ὁ Λύσανδρος ἐνάγει εἰς δίκην τὸν βασιλλέα Λεωνίδαν. Τότε δὲ ὁ Λύσανδρος ἔχων ἔτι τὴν ἀρχὴν ἀπεφάσισε νὰ καταδιώξῃ δικαστικῶς τὸν Λεωνίδαν ὡς παραβιάσαντα ἀρχαίας περὶ γάμου διατάξεις τῆς Σπάρτης καὶ σύναμα ἔπεισε τὸν *Κλεόμβροτον* γαμβρὸν ὄντα τοῦ Λεωνίδου, γένους δὲ βασιλικοῦ, νὰντιποιηθῇ τῆς βασιλείας. Ἐπὶ τούτοις δὲ φοβηθεὶς ὁ Λεωνίδας κατέφυγεν *ἱκέτης* εἰς τὸν ναὸν τῆς *Χαλκιοίκου*, ὅπου τὸν παρηκολούθησε καὶ ἡ θυγάτηρ του *Χιλωνίς* ἀπολιποῦσα τὸν Κλεόμβροτον. Ἐπειδὴ καλούμενος εἰς δίκην δὲν ἐνεφανίσθη, ἀμέσως ἐκηρύχθη ἔκπτωτος τῆς βασιλείας, ἥτις παρεχωρήθη εἰς τὴν εἰρημένον γαμβρόν του. Ἀλλ' οἱ ἔφοροι τοῦ ἐφεξῆς ἔτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν συμπεριελαμβάνετο ὁ Λύσανδρος, τὸν μὲν *Λεωνίδαν* ἀνέστησαν ἱκετεύοντα, κατὰ δὲ τοῦ *Λυσάνδρου καὶ Μανδροκλείδου* ἐπήγαγον *δίκην*, ὡς παρὰ τὸν νόμον χρεῶν ἀποκοπὰς καὶ γῆς ἀναδασμὸν ψηφισαμένων. Κινδυνευόντων δὲ τῶν κατηγορουμένων, οἱ βασιλεῖς κατὰ προτροπὴν αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν φίλων των συνδεθέντες πρὸς ἀλλήλους κατέβησαν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀνέστησαν μετὰ τῶν δίφρων τοὺς ἐφόρους ἀπέδειξαν δὲ ἀντ' αὐτῶν ἄλλους, ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ Ἀγησίλαος. Ἔπειτα δ' ὁπλίσαντες πολλοὺς τῶν νέων ἀπέλυσαν τοὺς πεφυλακισμένους, ἀπέσχον δὲ πάσης αἱματοχυσίας καὶ τὸν Λεωνίδαν αὐτὸν ὑπεξιόντα ὁ Ἄγις κατέστησεν ἀσφαλῶς εἰς *Τέγεαν*.

Θάνατος Ἄγιδος, Ἀγησιστράτης καὶ Ἀρχιδαμίας (241). Οὕτω δὲ τῆς πράξεως προχωρούσης καὶ μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἷς ἀνὴρ ὁ Ἀγησίλαος ἀνέτρεψε τὰ πάντα κάλλιστον διανόημα καὶ Λακωνικώτατον διαφθείρας ὑπὸ νοσήματος αἰσχίστου, *τῆς φιλοπλουτίας*· διότι ἔχων μὲν πολλὴν καὶ ἀγαθὴν χώραν, πάμπολλα δ' ὀφείλων καὶ θέλων ταῦτα μὲν νὰ πληρώσῃ, ἐκείνην δὲ νὰ διασώσῃ ἴσχυσε νὰ πείσῃ τὸν Ἄγιν καὶ τὸν Λύσανδρον νὰ ἐνεργήσωσι κατὰ πρῶτον τὴν *ἄφεσιν τῶν χρεῶν*, νἀναβάλωσι δὲ τὴν *διανομὴν τῶν ἀγρῶν*, ἵνα μὴ ἀμφότερα πραττόμενα ὁμοῦ διαταράξωσι τὴν πόλιν. Ἡ κατ' αὐτὸν δὲ τὸν χρόνον γενομένη ἐπὶ προσκλήσει τῶν Ἀχαιῶν ἐκστρατεία τοῦ Ἄγιδος κατὰ τῶν διὰ τῆς Μεγαρικῆς ἐμβαλόντων Αἰτωλῶν ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Ἀγησίλαον νἀναπτύξῃ καὶ φέρῃ εἰς ἔκβασιν τὴν *προδοσίαν* του. Περιστοιχισθεὶς οὗτος ὑπὸ μαχαιροφόρων ἐσφετερίσθη ὅλην τὴν ἐξουσίαν,

ἐπέβαλεν αὐθαιρέτως φόρους καὶ ἐξετράπη εἰς ὅσα τὸ αἰσχρὸν τῆς φιλοχρηματίας του πάθος τῷ ὑπηγόρευεν ἀδικήματα. Διὸ οἱ ἐχθροί του ὑπὸ τοῦ βεβαρυμένου λαοῦ ὑποστηριζόμενοι κατήγαγον ἀναφανδὸν ἐκ Τεγέας τὸν Λεωνίδαν, παρέδωκαν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν καὶ ἠνάγκασαν εἰς φυγὴν τὸν *Ἀγησίλαον* καὶ τοὺς βασιλεῖς *Ἄγιν* ἐπανελθόντα ταχέως ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας καὶ τὸν *Κλεόμβροτον*. Καὶ ὁ μὲν *Κλεόμβροτος* εὗρεν ἐν τῇ *ἐξορίᾳ* του παραμυθίαν εἰς τὴν πίστιν τῆς καλῆς Χιλωνίδος ἀποσπασθείσης ἤδη ἀπὸ τοῦ καταδιώκοντος πατρὸς καὶ προσελθούσης εἰς τὸν καταδιωκόμενον σύζυγον· ὁ δ' *Ἄγις*, ὅστις ἐζήτησε τὴν σωτηρίαν ἐν τῷ *ἱερῷ* τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, διὰ τῆς προδοσίας τῶν ἰδίων αὐτοῦ φίλων παρεδόθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐφόρων καὶ τοῦ Λεωνίδου. Ὅτε δὲ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ νὰ παλλαγῇ δῆθεν τῆς κατηγορίας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἠρωτήθη «*ἐὰν εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ πραχθέντα ἐβιάσθη ὑπὸ Λεωνίδου καὶ Ἀγησιλάου*», *ἀπεκρίθη «ὅτι ὑπ' οὐδενὸς μὲν βιασθείς, ζηλῶν δὲ καὶ μιμούμενος τὸν Λυκοῦργον ἠθέλησε νὰ ποκαταστήσῃ τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα»*. Εἰς δευτέραν δ' ἄλλην ἐρώτησιν «*Ἐὰν μετανοῇ διὰ τὰ πεπραγμένα*» ἔδωκεν εἰς ἀπάντησιν «*ὅτι δὲν μετενόει οὐδαμῶς διὰ τὰ κάλλιστα βεβουλευμένα κἂν ἤθελεν ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἐσχάτην ποινήν*». Τότε δ' ἀμέσως ἀπήχθη εἰς τὴν λεγομένην *Δεχάδα*, ἤτοι εἰς τὸ οἴκημα τῆς εἱρκτῆς, ὅπου οἱ κατάδικοι ἐθανατοῦντο *ἀπαγχονιζόμενοι*. Ἡ μάμμη του *Ἀρχιδαμία* καὶ ἡ μήτηρ του *Ἀγησιστράτη*, αἵτινες ἐν τῷ κοινῷ θορύβῳ ἔσπευσαν νὰ σώσωσιν αὐτὸν ἔλαβον τὴν αὐτὴν τύχην, ἀποστραγγαλισθεῖσαι ἀμφότεραι πλησίον τοῦ νεκροῦ ἐκείνου. Τοιαύτη στυγερὰ πρᾶξις δὲν ἐμίανε τὴν Σπάρτην ἐξ ὅτου Δωριεῖς κατῴκουν τὴν Πελοπόννησον. Μετὰ τῆς ἐπονειδίστου τελευτῆς τοῦ Ἄγιδος κατὰ τὸ 241 ἔτος ἡ μνήμη τῶν ὑπ' αὐτοῦ διαβουλευθέντων δὲν ἐξηλείφθη οὐδαμῶς.

§ 310. **Κλεομενικὸς πόλεμος (227-221).** Τὸ ἀνοσιούργημα ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς πολίτας ὄχι φόβον, ἀλλὰ λύπην καὶ μῖσος πρὸς τὸν Λεωνίδαν καὶ *Ἀμφάρην* τοὺς δύο κυρίως φονεῖς τοῦ Ἄγιδος. Αὐτὸς δὲ ὁ τοῦ Λεωνίδου υἱὸς *Κλεομένης*, τὸν ὁποῖον καίπερ πολὺ νέον ἠνάγκασεν ὁ πατὴρ νὰ συζευχθῇ τὴν περικαλλῆ τοῦ Ἄγιδος χήραν *Ἀγιάτιδα* ὡς ἐπίκληρον μεγάλης περιουσίας, διὰ τῶν συνεχῶν ἀνακοινώσεων ταύτης ἐνθουσιασθεὶς ὑπὲρ τῶν βουλευμάτων τοῦ Ἄγιδος, ἅμα τελευτήσαντος τοῦ πατρός του (κατὰ τὸ 235 περίπου ἔτος) παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἔθετο κατὰ νοῦν νὰ μεταβάλῃ ἐντελῶς τὰ παρόντα ἀνυψῶν μὲν τὴν διὰ τῆς παντοδυναμίας τῶν ἐφόρων σχεδὸν ἐκμηδενισθεῖσαν βασιλείαν, ἐπανάγων δὲ τὴν πολιτείαν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ἰσχύν. Στοχαζόμενος δὲ ὅτι ἐν πολέμῳ μᾶλλον ἢ ἐν εἰρήνῃ ἐδύνατο νὰ

κατορθώσῃ τὸν σκοπόν του, ἐθεώρησεν ἁρμοδιωτάτην τὴν εὐκαιρίαν, ἣν τὰ τολμηρὰ τοῦ Ἀράτου σχέδια τῷ παρεῖχον πρὸς τοῦτο.

Ὁ Κλεομένης κατέλαβε τὸ Ἀθήναιον (226). Ἅπασα σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος πλὴν τῆς Ἤλιδος, τῆς Λακεδαίμονος καὶ τῶν ἀπὸ ταύτης ἐξηρτημένων πόλεων εἶχεν ἤδη προσχωρήσῃ εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἀχαιῶν, ὅτε ὁ Ἄρατος τὸν θάνατον τοῦ Λεωνίδου ἔκρινεν ὡς καιρὸν λίαν ἐπιτήδειον νὰναγκάσῃ διὰ τῶν ὅπλων τὰς *Ἀρκαδικὰς πόλεις* καὶ αὐτὴν τὴν *Λακωνίαν* εἰς τὸ νὰ μετάσχωσιν ἐκείνου. Ἐπανειλημμέναι εἰς τὴν Ἀρκαδικὴν χώραν ἐπιδρομαί, αἵτινες ἐξετείνοντο μέχρις αὐτῶν τῶν ὁρίων τῆς Λακωνίας, προεκάλεσαν τὴν ἄμυναν τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅθεν κατὰ παραγγελίαν τῶν ἐφόρων ἐξεστράτευσεν ὁ Κλεομένης ἐν ἔτει 226 κατὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ κατέλαβε πρὶν ἢ ὁ Ἄρατος λάβῃ γνῶσιν τὸ παρὰ τὴν Βέλβιναν *Ἀθήναιον ἱερόν τι* ἀξιόλογον τῆς Ἀθηνᾶς κείμενον ἐγγὺς τῶν μεθορίων τῆς Λακωνικῆς καὶ τότε μεταξὺ Σπάρτης καὶ Μεγαλοπόλεως ἀμφισβητούμενον. Οὕτω δ' ἔλαβεν ἀρχὴν ὁ ὀλέθριος πόλεμος ὁ ἐπικληθεὶς Κλεομενικός, δι' οὗ ἡ δύναμις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, τοῦ τελευταίου τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐρείσματος, ἐθραύσθη ἐν τῇ καλλίστῃ αὐτῆς ἀναπτύξει.

Ὑποχώρησις Ἀράτου καὶ ἧττα Ἀχαιῶν ἐν Λυκαίῳ (226). Οἱ Ἀχαιοί, ἅμ' ἀγγελθείσῃ τῆς καταλήψεως τοῦ Ἀθηναίου, ἔκριναν ἐπὶ κοινῆς συνόδου νἀναλάβωσι τὸν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους πόλεμον. Εὐθὺς δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν *Αἰτωλῶν* καὶ *Ἠλείων* συμμαχοῦντες καὶ ὑπὸ τῆς νεανικῆς τόλμης τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Κλεομένους ἐνισχυόμενοι ἐδείχθησαν ἀνελπίστως πολὺ τῶν Ἀχαιῶν ὑπερέχοντες. Ὁ Ἄρατος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἀτελεσφορήτως ἀπὸ τῆς *Τεγέας* καὶ τοῦ *Ὀρχομενοῦ* ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ἅλωσιν τῶν *Καφυῶν*, ἐνῷ ὁ Κλεομένης ἐκυρίευσε μὲν τὸ *Μεθύδριον* ἐν τῇ βορείᾳ Ἀρκαδίᾳ, κατέδραμε δὲ τὴν *Ἀργολικήν*, τοὺς δ' Ἀχαιοὺς ἀμαχεὶ περὶ *Παλλάντιον* ἠνάγκασε νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ περὶ τὸ *Λύκαιον* ὄρος ἐνίκησεν ἐντελῶς. Μόνον δὲ ἡ *αἰφνιδία τῆς Μαντινείας* ὑπὸ τοῦ Ἀράτου κατάληψις ἐφόβισε τοὺς Λακεδαιμονίους, διότι δι' αὐτῆς ἀνῃρέθη ἡ κατὰ τὴν ἐν Λυκαίῳ μάχην διαδοθεῖσα περὶ ἐκείνου φήμη ὡς τεθνηκότος.

Ἧττα Ἀχαιῶν παρὰ τὰ Λεῦκτρα καὶ Σπαρτιατῶν περὶ Ὀρχομενὸν (226). Ἀλλὰ πάραυτα ὁ Κλεομένης πείσας τοὺς ἐφόρους διὰ χρημάτων νἀνανεώσωσι τὸν πόλεμον ἐνέβαλε πάλιν εἰς τὴν *Ἀρκαδίαν*, κατέσχε τὰ Λεῦκτρα, χωρίον τῆς Μεγαλοπολίτιδος, καὶ συνάψας ἐνταῦθα μάχην πρὸς τὸν Ἄρατον τὸ πρῶτον μὲν ἡττήθη ἐν μέρει, ἔπειτα δὲ ἕνεκα τῆς ἀπερισκεψίας τοῦ *Λυδιάδου* συνεξορμήσαντος τοὺς περὶ

αὐτὸν Ἀχαιοὺς ἱππεῖς εἰς τόπον πάντη ἀκατάλληλον, ἐνίκησε μεγάλην καὶ τελείαν νίκην, καθ' ἣν ὁ *Λυδιάδης* αὐτὸς εὐρώστως ἀμυνόμενος ἔπεσεν, ὅλος δ' ὁ Ἀχαϊκὸς στρατὸς ἐτράπη εἰς φυγήν. Ἀποθανόντων δὲ πολλῶν, τοὺς μὲν ἄλλους ὑποσπόνδους ὁ Κλεομένης ἀπέδωκε, τὸν δὲ Λυδιάδου νεκρὸν κοσμήσας μετὰ πορφυρίδος καὶ στεφανώσας ἀπέστειλεν εἰς Μεγαλόπολιν, τῆς ὁποίας ὑπῆρξέ ποτε τύραννος. Ἀκολούθως δ' οἱ Ἀχαιοὶ παροργισθέντες κατὰ τοῦ Ἀράτου ἕνεκα τῆς ἀποτυχίας τῶν ἐπιχειρήσεών των ἀπεφάσισαν ἐν τῇ κατὰ τὸ Αἴγιον γενομένῃ συνόδῳ «*νὰ μὴ λάβῃ πλέον οὔτος οὔτε χρήματα οὔτε στρατόν, ἀλλὰ νὰ προμηθεύηται ταῦτα ἐξ οἰκείων μέσων ἐὰν ἐνόμιζεν ἀναγκαίαν τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου*». Ὁ προσβληθεὶς ἐκ τούτου στρατηγὸς διενοήθη κατ' ἀρχὰς νὰ ἐγκαταλίπῃ τὰ πράγματα τῆς συμπολιτείας· ἀλλὰ μετά τινα λαμπρὰν περὶ *Ὀρχομενὸν* νίκην κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν στρατηγουμένων ὑπὸ *Μεγιστόνου* μητρυιοῦ τοῦ Κλεομένους συνδιηλλάγη μετ' αὐτῆς καὶ ἀνέλαβεν ἐκ νέου τὴν στρατηγίαν.

Ἀποκατάστασις τοῦ Λυκουργείου πολιτεύματος ὑπὸ τοῦ Κλεομένους (225). Ἡ κραταιὰ καὶ συνετὴ αὐτοῦ διεύθυνσις ἤδη μάλιστα ἦ ἄλλοτε ὑπῆρχεν ἀναγκαία εἰς τοὺς Ἀχαιούς· διότι ὁ Κλεομένης ἀκάματος περὶ τὸν πόλεμον οὐ μόνον ηὔξησε διὰ νέων κατακτήσεων τὸ κράτος τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλ' ἐξήγειρε κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσίν του καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ λαοῦ δύναμιν διὰ τῆς *βιαίας ἀποκαταστάσεως τοῦ Λυκουργείου πολιτεύματος*. Βεβαιωθεὶς δηλονότι περὶ τῆς συνδρομῆς τινων φίλων ἐν τῇ πόλει ὥρμησεν ἡμέραν τινὰ ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀρκαδίᾳ στρατοπέδου μετὰ τοῦ πιστοτέρου αὐτῷ μέρους τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐπιπεσὼν νυκτὸς κατὰ τῶν ἐφόρων δειπνούντων *ἐφόνευσεν* αὐτούς τε πλὴν ἑνὸς διαφυγόντος καὶ τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῶν δραμόντας ὀλίγους. Ἡμέρας δὲ γενομένης προέγραψεν *ὀγδοήκοντα ἐκ τῶν πολιτῶν* τοὺς μάλιστα εἰς τὴν μεταβολὴν ἀντικειμένους, κατήργησε τὴν *ἐφορίαν* καὶ συναγαγὼν τὸν δῆμον εἰς *ἐκκλησίαν* ἐδικαιολόγησε τὸ ἐπιχείρημά του διά τινος συντόνου ὁμιλίας παραστήσας διὰ τίνων ἀδίκων ἀντιποιήσεων οἱ ἔφοροι διέφθειρον τὸ *πάτριον πολίτευμα* καὶ ὑπέσχετο εἰς πάντας νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι τὴν ἐκ νέου ἀκμὴν ἐκείνου ἠγγυᾶτο. Ὅθεν παραυτίκα πρῶτος αὐτὸς ἔθηκεν εἰς μέσον τὴν *περιουσίαν* του, τὸ δὲ παράδειγμά του ἐμιμήθησαν ὅ τε Μεγιστόνους καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι. Ἡ χώρα διενεμήθη εἰς *ἴσους κλήρους* καὶ ὅλα τὰ *χρέη* ἐθεωρήθησαν ὡς ἀποσβεσθέντα· οἱ πολῖται ἀνεπληρώθησαν ἐκ τῶν *περιοίκων* καὶ εἰς τοὺς φυγάδας αὐτοὺς ἐδόθη ἡ ὑπόσχεσις τῆς καθόδου καὶ ἴσης εἰς τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν

συμμετοχῆς, ἅμα τὰ πράγματα ἡσυχάσωσιν. Ἐκ τῶν νέων δὲ πολιτῶν ὁ Κλεομένης ἐσχημάτισε τάγμα τι τετρακισχιλίων ὁπλιτῶν καὶ ἔστρεψεν ἰδίως τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν ἀποκαταστήσας τὰ γυμνάσια καὶ τὰ συσσίτια. Ἵνα δὲ μὴ νομισθῇ τύραννος ἀπέδειξε μεθ' ἑαυτοῦ βασιλέα τὸν ἀδελφὸν Εὐκλείδαν καὶ τότε μόνον συνέβη ἐν Σπάρτῃ νάρξωσιν ἐξ ἑνὸς οἴκου δύο βασιλεῖς. Ταῦτα δὲ πάντα ἐτελέσθησαν κατὰ τὸ 225 ἔτος π. Χ.

Ἀποκατάστασις τοῦ παλαιοῦ πολιτεύματος ἐν Μαντινείᾳ, ἥττα Ἀχαιῶν παρὰ τὴν Δύμην (225). Εὐθὺς δ' ὁ Κλεομένης θέλων κατὰ τὸν Πλούταρχον ὄχι νἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Ἀχαιῶν τὴν δόκησιν τοῦ ὅτι δὲν ἐδύνατο, ὡς οἱ περὶ τὸν Ἄρατον διέδιδον, νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Σπάρτην μετὰ τὴν ἄρτι γενομένην πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ καταβάλῃ ἐντελῶς τὸν ἐχθρόν, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Μεγαλόπολιν, ὅπου διὰ τῆς θαυμασίας τάξεως τοῦ στρατοῦ του, διὰ τῆς ἀφελοῦς καὶ σώφρονος διαγωγῆς αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν χαριέντων τρόπων του διήγειρε τὸν κοινὸν θαυμασμόν. Τοιοῦτος δὲ δεικνύμενος εἵλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τοὺς Μαντινεῖς πρώτους, οἵτινες διὰ τῆς βοηθείας του ἐξέβαλον τοὺς Ἀχαιούς. Ἀφοῦ δ' ἀπέδωκεν αὐτοῖς τὸ παλαιὸν πολίτευμα, ἀπῆλθεν εἰς Τεγέαν, μικρὸν ἔπειτα κατέβη εἰς τὰς Ἀχαϊκὰς Φερὰς καὶ περὶ τὴν Δύμην συνάψας μάχην πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Οὕτω δὲ συντετριμμένων τῶν Ἀχαιῶν, ὁ νικητής, πρὸς ὃν ἐκεῖνοι διεπρεσβεύσαντο, μετρίως φερόμενος ἀπήτησε μόνον νὰ τῷ παραδώσωσι τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ ὑπέσχετο νὰ μὴ ἔχῃ ἄλλας ἀξιώσεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰχμαλώτους αὐτοὺς εὐθὺς νἀποδώσῃ καὶ ὅσα ἄλλα ἐκυρίευσε χωρία. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἀχαιοὶ ἐφάνησαν εὐδιάθετοι νὰ δεχθῶσιν ἐπὶ τοῖς ὅροις τούτοις τὴν εἰρήνην, μόνος ὁ Ἄρατος εἴτε ἀπιστῶν πρὸς τὸν Κλεομένην εἴτε φθονῶν αὐτὸν εὐτυχοῦντα παρ' ἐλπίδα καὶ νομίζων δεινὸν νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ ἔτη τρία καὶ τριάκοντα πρωτεύοντος τὴν δόξαν ἅμα καὶ δύναμιν ἀνὴρ νέος ἀντέστη ἐπιμόνως. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπειρᾶτο νὰ διακωλύσῃ τοὺς Ἀχαιούς, ἰδὼν δὲ ὅτι οὗτοι ἐκπεπληγμένοι τοῦ Κλεομένους τὸ θάρρος δὲν προσεῖχον εἰς τοὺς λόγους του ἐτράπη πρὸς τὸ ἔργον, ὅπερ, ὡς ὁ Πλούταρχος ἀποφαίνεται, *οὐδενὶ μὲν τῶν Ἑλλήνων προσῆκεν, αἴσχιστον δ' ἐκείνῳ καὶ τῶν πεπραγμένων ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν πεπολιτευμένων ἀναξιώτατον ἦν*. Ἀπεφάσισε δηλονότι ἀρνούμενος νἀναγνωρίσῃ ἡγεμόνα ἐγχώριον τὸν ἀφ' Ἡρακλέους καταγόμενον καὶ βασιλεύοντα Σπαρτιατῶν νὰ καλέσῃ ἐξωτερικὸν τὸν *Ἀντίγονον Δώσωνα* διάδοχον τοῦ Δη-

μητρίου Β' ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐμπλήσῃ Μακεδόνων τὴν Πελοπόννησον, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἐκ Πελοποννήσου μειράκιον ὢν ἐξήλασε διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τοῦ Ἀκροκορίνθου. Καὶ τὴν ἀπόφασιν μὲν αὐτοῦ ταύτην καὶ τὰς πρὸς κατόρθωσιν αὐτῆς διαπραγματεύσεις διετήρησεν ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον μυστήριον· πάντοτε δὲ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἐζήτει νὰ ματαιώνῃ ἣν οἱ Ἀχαιοὶ ἐπεθύμουν μετὰ τοῦ Κλεομένους εἰρήνην.

Ὁ Κλεομένης κατέλαβε πολλὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας καὶ τὸ Ἄργος (224). Ἐν τούτῳ δ' εἰς ὅλας τὰς Ἀχαϊκὰς πόλεις ἀνεφάνη ὁρμή τις πρὸς *νεωτερισμούς*. Οἱ *δῆμοι* κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Σπαρτιατῶν ἐζήτουν *διανομὴν γῆς καὶ χρεῶν ἀποκοπάς*· οἱ δὲ πρῶτοι πολλαχοῦ ἐβαρύνοντο τὸν Ἄρατον ὡς ἐναντιούμενον εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον. Ἐντεῦθεν δ' ἐνισχυθεὶς ὁ Κλεομένης ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἐκυρίευσεν ἐκ διαδοχῆς *Καφύας, Πελλήνην, Φενεὸν* καὶ *Πεντέλειον*· ἔπειτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἐκυρίευσέ *τινας πόλεις* καὶ τραπεὶς αἴφνης πρὸς τὴν Ἀργολίδα κατέλαβε τὸ *Ἄργος καθ' ὃν* χρόνον ἐτελοῦντο τὰ Νέμεα. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τούτου εὐθὺς προσεχώρησαν αὐτῷ καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Ἀργολίδος πόλεις, ἡ *Φλιοῦς*, αἱ *Κλεωναί*, ἡ *Ἐπίδαυρος*, ἡ *Ἑρμιόνη* καὶ ἡ *Τροιζήν*. Οἱ Ἀχαιοὶ μὴ ἔχοντες οὐδεμίαν πολεμικὴν *δύναμιν*, ἣν ἐδύναντο ναντιτάξωσιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, περιωρίζοντο μόνον νὰ καταστέλλωσι τὸν ἀναβρασμὸν τῶν προσεχῶς εἰς τὴν ἕδραν τῆς συμπολιτείας κειμένων πόλεων. Ἐν *Σικυῶνι* ἐπέτυχεν ὁ Ἄρατος μετ' αὐστηρὰν ἐξέτασιν καὶ τιμωρίαν τῶν Λακωνιζόντων· ἐλθὼν δὲ μετὰ τῆς αὐστηρᾶς προθέσεως καὶ εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μερὶς τοῦ Κλεομένους ἔλαβε τὴν ὑπεροχήν, ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ καὶ μόλις κρύφα ἐδυνήθη νὰ διασωθῇ εἰς Σικυῶνα. Εὐθὺς δ' ἔπειτα εἰσήλασεν ὁ Κλεομένης εἰς τὴν *Κόρινθον*, τῆς ὁποίας καὶ ἐγένετο ἐντελῶς κύριος. Ἀλλ' εἰς τί ἐδύνατο νὰ τὸν χρησιμεύσῃ αὕτη ἄνευ τῆς ἀκροπόλεως; μόνον τὸ φρούριον τοῦτο ἐδύνατο νὰ τῷ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀβέβαιον τῶν ἁλωθεισῶν πόλεων κτῆσιν· εἰς μάτην δ' ἐσπούδασε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ἀράτου· εἰς μάτην τῷ προσέφερε μεγάλην χρηματικὴν ποσότητα ἐπὶ παραχωρήσει τοῦ Ἀκροκορίνθου· φιλοχρηματία δὲν ἀπετέλει τὸ ἀσθενὲς μέρος ἢ τὸ ἐλάττωμα τοῦ Ἀράτου. Ἡ ἀπάντησίς του πρὸς ἕνα τῶν ἀποσταλέντων πρέσβεων «*ὅτι οὐκ ἔχει τὰ πράγματα, μᾶλλον δ' ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτὸς ἔχεται*» δηλοῖ ἀρκούντως τὸ ἀμετάθετον τῆς ἀποφάσεώς του. Ἐντεῦθεν ὁ Κλεομένης ἐνέβαλεν εἰς τὴν *Σικυωνίαν* καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη ηὐξάνετο ὁσημέραι, ὁ Ἄρατος συνεκάλεσε τέλος εἰς Αἴγιον τὴν κοινὴν σύνοδον, ἥτις ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν

καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ ἀπεφάσισε τὴν καταδίκην της. Εὐθὺς δὲ ὁ τοῦ Ἀράτου υἱὸς ἀπῆλθεν ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἵνα τῷ κοινοποιήσῃ τὴν ἀπόφασιν καὶ μείνῃ παρ' αὐτῷ μετ' ἄλλων ὡς ὅμηρος. Ταῦτα δὲ μαθόντες οἱ Κορίνθιοι ὠργίσθησαν τοσοῦτον, ὥστ' εὐθὺς τὰ μὲν ἐκ τῶν κτημάτων τοῦ Ἀράτου διήρπασαν, τὰ δὲ εἰς τὸν Κλεομένην ἐδώρησαν. Οὗτος δὲ λύσας τὴν πολιορκίαν τῆς Σικυῶνος ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Ἰσθμόν.

Ἀντίγονος ὁ Δώσων προσκληθεὶς ὑπ' Ἀράτου εἰσήλασεν εἰς Πελοπόννησον (223). Ἀντίγονος ὁ Δώσων, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἤδη ἕτοιμος ἔμενεν ἐν Θεσσαλίᾳ καραδοκῶν τῶν Ἀχαιῶν τὴν πρόσκλησιν, ἀνέζευξε κατὰ τὸ ἔτος 223 μετὰ *δυσμυρίων πεζῶν καὶ χιλίων τετρακοσίων ἱππέων* εἰς Πελοπόννησον. Ἐν ταῖς *Πηγαῖς* δέ, ὅπου ὑπήντησεν αὐτὸν ὁ Ἄρατος μετὰ τῶν *δημιουργῶν*, συνωμολογήθη ἡ συνθήκη, δι' ἧς οὐσιωδῶς πᾶσα ἡ δύναμις περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὁ δὲ Κλεομένης χαρακώσας ἐν τῷ μεταξὺ τὰ *Ὄνεια* κατέλαβεν ἐπιμελῶς ὅλας τὰς παρόδους· εἰς μάτην ὁ Ἀντίγονος ἐπεχείρησε νὰ παρεισδύσῃ νυκτὸς διὰ τοῦ Λεχαίου· Μαθὼν δ' ἐν τούτῳ ὅτι ἡ τὰ Ἀχαϊκὰ ἐν Ἄργει φρονοῦσα μερὶς ὑπ' Ἀχαιῶν ὑποστηριζομένη ἠνάγκασε τὴν Λακεδαιμονικὴν φρουρὰν νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετεβίβασεν εὐθὺς εἰς *Ἐπίδαυρον* διὰ θαλάσσης *χιλίους πεντακοσίους στρατιώτας* καὶ μετ' ὀλίγον κατέλαβε τὸ *Ἄργος*. Ὁ Κλεομένης δὲ τότε, ἀφοῦ ὁ Μεγιστόνους, τὸν ὁποῖον ἔπεμψε τάχιστα εἰς βοήθειαν, ἀνῃρέθη μαχόμενος, φοβηθεὶς μὴ τοῦ Ἄργους οἱ πολέμιοι κρατήσαντες καὶ τὰς παρόδους ἀποκλείσαντες πολιορκήσωσι τὴν Σπάρτην οὖσαν ἔρημον ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν τοσοῦτον ἐπίκαιρον θέσιν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ μετὰ ματαίαν κατὰ τοῦ Ἄργους ἔφοδον ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Παραυτίκα δ' ὁ Ἀντίγονος κατέλαβε τὸν *Ἀκροκόρινθον* καὶ αἱ πλεῖσται τῶν πόλεων, ὅσαι τοῦ Κλεομένους τὴν δύναμιν φοβηθεῖσαι ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὰ πρῶτα.

Ἀντίγονος ὁ Δώσων εἰσβάλλει εἰς Ἀρκαδίαν καὶ Λακωνικὴν (222). Ἀκολούθως ὁ Ἀντίγονος ἀφήσας τὸν στρατόν του νὰ παραχειμάσῃ ἐν *Σικυῶνι καὶ Κορίνθῳ* ἀπῆλθεν εἰς *Αἴγιον*, ὅπου ἠρέθη ἐπὶ κοινῆς συνόδου *στρατηγός*· ὁ δὲ Κλεομένης ἐν Σπάρτῃ ἐζήτησε κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς μητρὸς καὶ τῶν τέκνων ὡς ὁμήρων. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔαρος ὁ Ἀντίγονος ἐξώρμησε πάλιν, κατέλαβε τὴν *Τεγέαν*, τὸν *Ὀρχομενὸν* καὶ τὴν *Μαντίνειαν* καὶ εἰσέβαλεν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Λακωνίαν. Ἡ τύχη δὲ τῆς Μαντινείας,

ἧς οἱ μὲν πρῶτοι καὶ ἐνδοξότεροι τῶν κατοίκων ἀνῃρέθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐστάλησαν εἰς Μακεδονίαν σιδηροδέσμιοι ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν, ἠνάγκασε τήν τε *Ἡραίαν* καὶ τὴν *Τέλφουσαν* νὰ παραδοθῶσιν ἑκουσίως.

Κλεομένης κυριεύει τῆς Μεγαλοπόλεως. Κατὰ τὸν προσεγγίζοντα χειμῶνα ὁ Ἀντίγονος, ὅστις ἐνόμιζεν ἱκανῶς ἤδη ἐστηριγμένην τὴν δύναμίν του ἐν Πελοποννήσῳ, ἀπέπεμψε τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν εἰς τὰ ἴδια, αὐτὸς δὲ μετ' ὀλίγων μισθοφόρων ἀπεφάσισε νὰ μένῃ ἐν Αἰγίῳ μόλις τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχοντι τῆς Μεγαλοπόλεως. Τοῦτο ἐκίνησε τὸν Κλεομένην εἰς ἐπιχείρησιν τολμηρᾶς τινος πράξεως· μετὰ μεγάλης δηλονότι ταχύτητος ἐξεστράτευσεν εἰς *Σελασίαν*, ὡσεὶ ἤθελε νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ἀργολίδα, ἀλλὰ παρεκκλίνας τῆς ὁδοῦ ἐτράπη πρὸς τὴν *Ἀρκαδίαν* καὶ ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῆς Μεγαλοπόλεως. Ἄνευ δέ τινος δυσκολίας ἐκυρίευσε μέρος τῶν κακῶς φυλαττομένων ὀχυρωμάτων, εἰσέδυσεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πόλεως καὶ διὰ τῆς ἐμφανίσεώς του τοιοῦτον διήγειρε τρόμον, ὥστε οἱ πολῖται σωρηδὸν μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων ἔφυγον εἰς Μεσσήνην· χίλιοι δὲ μόνον περίπου ἄνδρες ἔμειναν εἰς ἄμυναν τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι, ἀφοῦ ἠσφάλισαν τὴν φυγὴν τῶν συμπολιτῶν των, ἀπέδρασαν.

Κατάπληξις Ἀχαιῶν ἐπὶ τῇ ὑπὸ Κλεομένους καταστροφῇ τῆς Μεγαλοπόλεως. Ἐγκρατὴς δὲ τῆς πόλεως ὁ Κλεομένης προὔτεινεν εἰς τοὺς μεταναστάντας τὴν ἐλευθέραν εἰς ταύτην ἐπάνοδόν των, ἐὰν ἀποστάντες τῶν Ἀχαιῶν συγκατετίθεντο νὰ γείνωσι φίλοι καὶ σύμμαχοι αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ *Φιλοποίμην* τότε ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας ὁ πρωτεύσας ὕστερον τῶν Ἀχαιῶν ἔπεισε τοὺς συμπολίτας του νὰ ἀπορρίψωσι τὸν συμβιβασμόν· διότι, ὡς ἔλεγε, δι' αὐτοῦ δὲν προὔκειτο νὰ ἀποδώσῃ ὁ Κλεομένης τὴν πόλιν, ἀλλὰ νὰ προσλάβῃ τοὺς πολίτας, ἵνα ἔχῃ αὐτὴν βεβαιότερον. Τούτων δ' ἀπαγγελθέντων, ὁ Κλεομένης τραχυνθεὶς καὶ ἀγανακτήσας ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν *ἀνδριάντων καὶ εἰκόνων* εἰς Σπάρτην νὰ διαρπάσωσι τὴν πόλιν, κατέσκαψε τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστα μέρη αὐτῆς καὶ εὐθὺς ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Ἔτυχον δὲ τότε οἱ Ἀχαιοὶ ἔχοντες σύνοδον ἐν Αἰγίῳ. Πρῶτος δ' ὁ *Ἄρατος* λαβὼν γνῶσιν τοῦ θλιβεροῦ συμβάντος ἀνέβη εἰς τὸ βῆμα καί, ἀφοῦ πολὺν χρόνον ἔκλαιε τὴν χλαμύδα θέμενος πρὸ τοῦ προσώπου, εἶπε μετὰ συγκινήσεως «Ἡ *μεγάλη πόλις ἀπόλωλεν ὑπὸ Κλεομένους*». Εὐθὺς δὲ ἡ μὲν σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν διελύθη, καταπλαγέντων τὴν ὀξύτητα καὶ τὸ μέγεθος τοῦ πάθους, ὁ δ' Ἀντίγονος, τοῦ ὁποίου τὰ στρατεύματα δὲν ἐδύναντο εἰμὴ βραδέως νὰ συναθροισθῶσιν ἐκ τῶν χειμαδίων, ἔσπευσε μετ' ὀλίγων μόνον στρατιωτῶν νὰ δώσῃ βοήθειαν εἰς τὸ *Ἄργος*. Ἐντεῦθεν δ' ἐνθαρρυνθεὶς ὁ Κλεο-

μένης εἰσέβαλεν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος εἰς Ἀργολίδα, προϋχώρησεν ἄχρι τῶν τειχῶν τῆς μητροπόλεως καὶ διαφθείρας ἀφόβως πάντα τὰ πέριξ χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ὁ Ἀντίγονος ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ ἴδια.

Ἥττα Κλεομένους παρὰ Σελλασίαν καὶ τέλος τοῦ Κλεομενικοῦ πολέμου (221). Μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην ὁ Κλεομένης ὑπέστη ἔτι χρόνον τινὰ ἀνδρείως καὶ εὐτυχῶς τὸν ἄνισον πρὸς τὸν Ἀντίγονον καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς ἀγῶνα καί, ἂν ὀλίγας ἔτι ἡμέρας ὑπέμενε φυγομαχῶν, πόλεμός τις ἐκραγεὶς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ βασιλέως ἤθελε τὸν ἀπαλλάξῃ τοῦ ἐπικινδυνωτάτου ἐχθροῦ καὶ τῷ χορηγήσῃ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ διαλλαγῇ ἐφ' οἷς ἐβούλετο μετὰ τῶν Ἀχαιῶν. Ἀλλὰ δι' ἀχρηματίαν μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ μακρότερον τοὺς μισθοφόρους του ἠναγκάσθη μετὰ *δισμυρίων πρὸς τρισμυρίους* ἀντιτασσόμενος νὰ τολμήσῃ τὴν περὶ τῶν ὅλων ἐν *Σελασίᾳ μάχην (221).* Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀγωνισθέντες κατ' αὐτὴν ἀνδρειότατα ὑπέκυψαν εἰς τὸ βάρος τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος. Ἀπέθανον δ' ἅπαντες πλὴν *διακοσίων ἑξακισχίλιοι ὄντες* καὶ ἐκ τῶν μισθοφόρων πολλοί, ὁ δὲ Κλεομένης μετ' ὀλίγων ἱππέων ἔσωσεν ἑαυτὸν εἰς Σπάρτην. Καὶ τοὺς μὲν ἀπαντήσαντας τῶν πολιτῶν παρήνεσε νὰ δεχθῶσι τὸν Ἀντίγονον ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως, αὐτὸς δὲ εἰπὼν ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν θέλει πράξῃ ὅ τι εἰς τὴν Σπάρτην ἤθελε συμφέρῃ, ὥρμησε μετὰ τῶν φίλων εἰς τὸ *Γύθιον* καὶ ἐκεῖθεν ἐπιβὰς παρεσκευασμένης ἐπίτηδες *νεὼς* ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον. Εὐθὺς δὲ ὁ Ἀντίγονος κατέλαβε τὴν πόλιν καὶ διὰ σέβας πρὸς τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ἀξίωμα μετεχειρίσθη τοὺς Λακεδαιμονίους φιλανθρώπως καί, ἀφοῦ θύσας πρὸς τοὺς θεοὺς ἀποκατέστησε τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τοὺς νόμους, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ ὑπῆρχε πολὺς πόλεμος καὶ ἡ χώρα ἐπορθεῖτο ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀνεχώρησε κατεσπευσμένως εἰς τὰ ἴδια, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτησεν ἐκ φθίσεως (220). Ἐν τούτῳ ὁ Κλεομένης, ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ὁποίου καὶ βραδύτερον ἔτι ἡ Σπάρτη προσεδόκα πάντοτε τὴν σωτηρίαν της, διῆγεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πολὺν ἔτι χρόνον ἐλπίζων ματαίως νὰ λάβῃ τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς τῷ εἶχεν ὑποσχεθῇ βοήθειαν καὶ εἰς τέλος μετὰ τῶν οἰκείων καὶ τῶν φίλων του ἐγένετο *θῦμα ἐλεεινὸν τῆς προδοσίας* τοῦ Μεσσηνίου *Νικαγόρου* καὶ τῆς δυσμενείας τοῦ πλεῖστον παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ ἰσχύοντος *Σωσιβίου.*

§ 311. **Συμμαχικὸς πόλεμος (220-217).** Ἡ περὶ Σελασίαν νίκη τοῦ Ἀντιγόνου ἐξησφάλισε μὲν τὴν συμπολιτείαν τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Λακεδαίμονος καὶ τῶν Αἰτωλῶν,

ἀλλ' ἀπεφάσισεν ἐντελῶς καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἐξάρτησιν αὐτῆς. Ὅθεν ἐν ᾧ ὁ Ἀντίγονος φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐζήτει ἤδη νὰ δεικνύηται ὡς ἄρχων μᾶλλον ἢ ὡς σύμμαχος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συμπολιτείας, ἐξ ἐναντίας αὕτη ἠναγκάζετο ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀσθενείας νὰ θεωρῇ τὴν Μακεδονικὴν συμμαχίαν ὡς τὸ κραταιότατον τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεώς της ἔρεισμα. Πρὸ τῆς τελευτῆς του δ' ἔτι ὁ Ἀντίγονος ἔπεμψε τὸν *νέον Φίλιππον* ἀνεψιὸν καὶ διάδοχόν του εἰς Πελοπόννησον ἵνα διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Ἀράτου, εἰς ὃν ἰδίως συνεστάθη, γνωρίσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν.

Σύμμαχοι τῆς Ἀχαϊκῆς καὶ Αἰτωλικῆς συμπολιτείας ἑκατέρωθεν. Ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως δὲ τοῦ Ἀντιγόνου σύμμαχοι τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἦσαν οἱ *Ἠπειρῶται*, οἱ *Φωκεῖς*, οἱ *Ἀκαρνᾶνες*, οἱ *Θεσσαλοὶ* καὶ οἱ *Μακεδόνες*, οἵτινες κατέλιπον ἐπιτηρητικόν τινα στρατὸν ἐφεδρεύοντα ἐν Μεγαλοπόλει. Οἱ δ' *Αἰτωλοί*, οἵτινες δι' ἀπορρήτων φιλίας καὶ συμμαχίας σχέσεων πρὸς τοὺς *Ἠλείους καὶ Λακεδαιμονίους* ἐπεζήτουν τὴν εὐκαιρίαν νὰναμιχθῶσιν εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου, διετέλουν ἀδιακόπως εἰς κατάστασιν ἐχθρικὴν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Μακεδόνας. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ὁ Ἀντίγονος ἔζη, οἱ Αἰτωλοὶ φοβούμενοι τοὺς Μακεδόνας ἡσυχίαν ἦγον, ἅμα δ' ἐκεῖνος μετήλλαξε τὸν βίον, καταφρονοῦντες τὸν διάδοχόν του ὡς πάντη νέον ἐτόλμησαν νὰ ἐπαναλάβωσι κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος τὰς ληστρικὰς αὐτῶν πράξεις ἐν Πελοποννήσῳ.

Δορίμαχος ὁ Αἰτωλὸς αἴτιος τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου (220). Ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ *Δοριμάχου* ἀποσταλέντος ὑπὸ τῶν ἀποκλήτων εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Μεσσηνίας κειμένην καὶ τότε μετ' αὐτῶν συμπολιτευομένην *Φυγαλίαν*, λόγῳ μὲν νὰ παραφυλάττῃ τήν τε πόλιν καὶ τὴν χώραν τῶν Φυγαλέων, ἔργῳ δὲ νὰ κατασκοπῇ τὰ ἐν Πελοποννήσῳ πράγματα, ἐπέπεσον νυκτὸς Αἰτωλοὶ πειραταὶ εἰς Μεσσηνίαν καὶ προσβαλόντες κλίμακας ἐξέκοψαν τὸ *Χείρωνος* καλούμενον ἐπαύλιον καὶ τοὺς μὲν ἀμυνομένους ἀπέσφαξαν, τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν οἰκετῶν ἔδησαν καὶ τὰ κτήνη μετ' αὐτῶν ἀπήγαγον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μεσσήνιοι προσκαλέσαντες τὸν Δορίμαχον ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ λόγον διὰ τὰ πεπραγμένα καὶ κατὰ συμβουλὴν τοῦ ἐφόρου *Σκίρωνος* ἀπεφάσισαν τὴν κράτησίν του ἕως οὗ ἀποκαταστήσῃ τὴν γενομένην ζημίαν καὶ παραδώσῃ τοὺς φονεῖς, διοργισθεὶς ὁ θρασὺς οὗτος Αἰτωλὸς εἶπεν: «*Εὐήθεις παντάπασίν εἰσιν οἱ Μεσσήνιοι ἂν ἐνόμιζον ὅτι ὑβρίζουσι νῦν τὸν Δορίμαχον καὶ ὄχι τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν· δεινὸν θεωρεῖ τὸ ὑπ' αὐτῶν γινόμενον καὶ δικαίως θέλουσι τιμωρηθῆ διὰ τοῦτο*». Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Αἰτωλίαν ὁ Δορίμαχος συνεννοήθη εὐκόλως μετὰ

τοῦ τότε στρατηγοῦ τῶν Αἰτωλῶν *Σκόπα*· καὶ πρὶν δ' ἢ ἀποφανθῇ ἡ κοινὴ σύνοδος ἀμφότεροι οὗτοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐκφέρωσι τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Μεσσηνίους καὶ συνάμα πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας Ἀχαιούς, Ἀκαρνᾶνας καὶ Μακεδόνας. Οὕτω δὲ ἀρξάμενος ἐπολεμήθη ἀπὸ τοῦ 220-217 ὁ λεγόμενος *συμμαχικὸς πόλεμος* ἤτοι ὁ τῶν *Αἰτωλῶν* κατὰ τῶν *Ἀχαιῶν* καὶ τῶν συμμάχων ἑκατέρων αὐτῶν.

Πρώτη εἰσβολὴ Αἰτωλῶν εἰς Πελοπόννησον, λεηλασία Μεσσηνίας καὶ ἥττα Ἀχαιῶν παρὰ τὰς Καφύας. Ἐνῷ δὲ οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν εἰσέτι ἀνέτοιμοι, οἱ περὶ τὸν Σκόπαν καὶ Δορίμαχον ἐξέπεμψαν τὸ πρῶτον πειρατάς, οἵτινες ἀκωλύτως κατέλαβον *Μακεδονικὰ πλοῖα περὶ Κύθηρα*, ἐπόρθησαν τῆς *Ἠπείρου* καὶ *Ἀκαρνανίας* τὴν *παραλίαν* καὶ εἰσβαλόντες εἰς μέσην τὴν τῶν Μεγαλοπολιτῶν χώραν κατέσχον τὸ ὀχυρὸν *Κλάριον*. Ἀκολούθως δὲ συναθροίσαντες πανδημεὶ τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπὶ τὸ Ἀντίρριον καὶ παρασκευάσαντες *πορθμεῖα* διεβίβασαν τοὺς ἄνδρας εἰς Πελοπόννησον καὶ διὰ τῆς τῶν Πατραιέων, Φαραιέων καὶ Τριταιέων χώρας λῃστρικῶς διαπορευόμενοι κατήντησαν εἰς τὴν Φυγαλίαν, ὅθεν αἰφνιδίως ἐνέβαλον εἰς τὴν Μεσσηνίαν, τὴν ὁποίαν ἐπόρθησαν ἀφόβως μὴ τολμώντων τῶν Μεσσηνίων νὰ ἐπεξέλθωσιν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῶν συμβάντων τούτων συνῆλθον εὐθὺς οἱ Ἀχαιοὶ εἰς ἐκκλησίαν ἐν Αἰγίῳ, ὅπου οὐ μόνον οἱ Πατρεῖς καὶ Φαρεῖς παρέστησαν ἐκτιθέμενοι τὰ ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν γενόμενα ἀδικήματα κατὰ τὴν δίοδον τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλὰ καὶ Μεσσηνίων πρέσβεις ἐνεφανίσθησαν ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Διὸ καὶ ἀπεφασίσθη πάραυτα νὰ χορηγηθῇ ἡ ζητουμένη βοήθεια, ὁ δὲ στρατηγὸς νὰ φροντίσῃ περὶ συγκροτήσεως τοῦ ἀναγκαίου στρατοῦ καὶ τῶν περαιτέρω παρασκευῶν. Ἐπειδὴ δ' ἔληγεν ὅσον οὔπω ἡ ἀρχὴ τοῦ τότε στρατηγοῦ *Τιμοξένου*, ὁ Ἄρατος ἀνέλαβε προθύμως τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ψηφισθέντων ὡς διάδοχος ἐκείνου στρατηγός. Ἀθροισθέντος δὲ ταχέως τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐν Μεγαλοπόλει ἔπεμψε προηγουμένως πρέσβεις πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς παραγγέλλων αὐτοῖς νὰ κενώσωσιν ἀμέσως τὴν τῶν Μεσσηνίων χώραν καὶ νὰ μὴ πατήσωσι τὴν Ἀχαΐαν, εἰ δὲ μὴ θέλει τοὺς μεταχειρισθῇ ὡς πολεμίους. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ὑπέσχοντο νὰ ὑπακούσωσι καὶ ἤδη ἀναζεύξαντες προῆγον ἐπὶ τὴν Ἠλείαν, ὁ Ἄρατος πιστεύσας εὐήθως ὅτι θέλουσιν ἐκπληρώσῃ πιστῶς τὴν ὑπόσχεσίν των ἀπέλυσε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ, μετὰ τῶν ὀλίγων δὲ πεζῶν καὶ ἱππέων, τοὺς ὁποίους διετήρησεν, ἠθέλησε νὰ παρακολουθήσῃ τὰ κινήματα τῶν Αἰτωλῶν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Δορίμαχον ἀναστρέψαντες ἐπιτηδείως εἴλκυσαν αὐτὸν εἴς τινα δυσχωρίαν παρὰ τὰς *Καφύας*, ὅπου προσέβαλον καὶ ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Ἀχαιούς. Ὡς νικηταὶ

δὲ προὐχώρησαν ἐντεῦθεν μετ' ἀσφαλείας διὰ μέσης τῆς Πελοποννήσου καὶ λεηλατήσαντες ἔτι τὴν τῶν Σικυωνίων χώραν τέλος διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Δευτέρα εἰσβολὴ Αἰτωλῶν εἰς Πελοπόννησον καὶ λεηλασία αὐτῆς μέχρις Ἀρκαδίας. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ἄρατος κατηγορήθη πικρῶς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ὡς γενόμενος ὁμολογουμένως αἴτιος τοῦ ἀτυχήματος· ἀλλὰ διὰ τῆς εἰλικρινοῦς ἐξομολογήσεως τοῦ ἀκουσίου σφάλματός του καὶ τῆς αἰτήσεως συγγνώμης ἀνεκτήσατο πάλιν τὴν πρώτην εὔνοιαν τοῦ πλήθους. Σκεπτόμενος δὲ ἤδη ὡριμώτερον περὶ τῆς δυνατῆς ἐπανορθώσεως τῶν παρόντων δεινῶν καὶ τῆς ἀποκρούσεως ἐχθροῦ γινομένου ὁσημέραι θρασυτέρου καὶ βλέπων ὅτι τοῦτο δι' οἰκείων μέσων ἦτο σχεδὸν ἀκατόρθωτον, ἔκρινεν εὔκαιρον νὰ συμβουλεύσῃ καὶ πάλιν τοὺς Ἀχαιοὺς ἵνα ἐπικαλέσωνται τὴν συνδρομὴν τῶν Μακεδόνων· ἡ δὲ ὑπόμνησις τῆς προτέρας ὑπὸ τὴν σύμπραξιν τοῦ Ἀντιγόνου εὐτυχίας ἔπεισεν εὐκόλως ὅλα τῆς συνόδου τὰ μέλη νὰ παραδεχθῶσι τὴν συμβουλήν. Ὅθεν εὐθὺς ἐστάλη πρεσβεία πρὸς τὸν Φίλιππον, ὅστις φύσει φιλοπόλεμος ἐν ἀνθηρᾷ ἡλικίᾳ ὢν καὶ πράξεων ἐνδόξων ὀρεγόμενος ἐδέχθη αὐτὴν μετὰ πολλῶν τιμῶν καὶ τὴν ἀπέλυσε φέρουσαν τὴν βεβαίαν ὑπόσχεσιν ὅτι ἅμα διευθετήσας τὰ τῆς αὐτοῦ πατρίδος πράγματα θέλει σπεύσῃ εἰς Κόρινθον, ἵνα μετὰ τῶν συμμάχων βουλευθῇ ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων οἱ Αἰτωλοὶ ἑτοιμάσαν καὶ αὖθις νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, προὐχώρησαν διὰ συνεχῶν λεηλασιῶν μέχρι *Κυναίθης* πλουσίας Ἀρκαδικῆς πόλεως καὶ γενόμενοι διὰ προδοσίας ἐγκρατεῖς αὐτῆς τὴν διήρπασαν καὶ μετὰ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγὴν ὅλων τῶν κατοίκων τὴν ἐνέπρησαν. Ἡ θρασύτης αὕτη τῶν Αἰτωλῶν διήγειρε τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν. Ὅθεν κατὰ τὴν ἀμέσως ἐν Κορίνθῳ συγκροτηθεῖσαν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν, ἔνθα παρῆσαν οἵ τε τῶν συμμάχων σύνεδροι καὶ ὁ Φίλιππος αὐτός, ἀπεφασίσθη ὁμοθυμαδὸν ὁ κατ' ἐκείνων πόλεμος ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἀναχωρήσας εὐθὺς οἴκαδε ἐπεχείρησε μετὰ μεγίστης σπουδῆς τὰς πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευάς.

Τρίτη εἰσβολὴ Αἰτωλῶν ὑπὸ Δορίμαχον εἰς Ἀχαΐαν. Ὅτε δ' ὁ Φίλιππος ἤρξατο νὰ ἐξάγῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐλαύνων πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον, στίφη μὲν Αἰτωλῶν ὑπὸ τὸν Δορίμαχον εἶχον ἤδη εἰσβάλη ἀκωλύτως εἰς τὴν *Ἀχαΐαν*, οἱ δὲ *Ἠλεῖοι* ὑπὸ τὸν Εὐριπίδαν κατέδραμον τὴν χώραν τῶν *Δυμαίων, Φαραιέων* καὶ *Τριταιέων*, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐκυρίευσαν τὸ παρὰ τὴν Μεγαλόπολιν *Ἀθήναιον* καὶ ὁ *Σκόπας* μετὰ τοῦ κυρίου στρατοῦ τῶν Αἰτωλῶν διὰ τῆς Θεσσαλίας

ἐμβαλὼν εἰς αὐτὴν τὴν Μακεδονίαν ἔφθειρε μέγα μέρος ταύτης καὶ τὴν τότε μητρόπολίν της τὸ *Δῖον* ἐνέπρησεν.

Εἰσβολὴ Φιλίππου Μακεδονίας εἰς Αἰτωλίαν καὶ Πελοπόννησον. Ἀλλὰ τέλος τὰ πράγματα τῶν Ἀχαιῶν ἤρξαντο νὰ λαμβάνωσι τροπὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἀφοῦ ὁ Φίλιππος προελάσας εἰς *Ἤπειρον* ἐκυρίευσε μετὰ τεσσαρακονθήμερον πολιορκίαν τὸν *Ἄμβρακον* φρούριον ὀχυρὸν καὶ σημαντικὸν καὶ ἐντεῦθεν διαβὰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ διὰ τῆς Ἀκαρνανίας προελθὼν εἰς τὴν Αἰτωλίαν κατέλαβε διαφόρους αὐτῆς πόλεις, ὧν τὰς μὲν ἐπόρθησε, τὰς δὲ κατέσκαψεν. Εἰκαὶ δὲ μικρὸν ἔπειτα μαθὼν ὅτι οἱ *Δαρδανεῖς* ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἠναγκάσθη νὰ σπεύσῃ εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῆς, πάλιν ὅμως ἅμα ἐξασφαλίσας τὰ κατ' οἶκον ἐπανῆλθεν ἀπροσδοκήτως, διαρκοῦντος ἔτι τοῦ χειμῶνος, εἰς Πελοπόννησον, ἐπέπεσεν αἴφνης εἰς τοὺς περὶ τὸν Εὐριπίδαν *Ἠλείους* περὶ τοὺς *δισχιλίους* καὶ *διακοσίους* ὄντας προτιθεμένους νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Σικυωνίαν καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν διέφθειρε, πολλοὺς δὲ ἐζώγρησεν ἐκτὸς ὀλίγων, οἵτινες ἐδυνήθησαν νὰ διαφύγωσι. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀναπαύσας τὸν στρατόν του ἐν Καφύαις καὶ προσαναλαβὼν τοὺς ὑπ' *Ἄρατον* τὸν νεώτερον τεταγμένους Ἀχαιοὺς προῆγε διὰ τῆς Κλειτορίας εἰς Ψωφίδα, ἐπολιόρκησε καὶ παρέλαβεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου καίπερ ἕνεκα τῆς ὀχυρωτάτης θέσεώς της νομιζομένην δυσάλωτον. Ἐντεῦθεν δὲ προϊὼν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἠλείαν, ἐπόρθησε πᾶσαν τὴν ὀλβίαν ταύτην χώραν καὶ ὑπέταξε τὰς σημαντικωτέρας αὐτῆς πόλεις καὶ πᾶσαν τὴν νοτιώτερον κειμένην Τριφυλίαν.

Δαπάναι Ἀχαιῶν ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ τοῦ Φιλίππου. Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς διαφωνίας τῶν Ἑλλήνων ἰδρύθη ἐκ νέου τὸ κράτος τῶν Μακεδόνων ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Ἀχαιοί, οἵτινες τὸ καθ' ἑαυτοὺς μικρὸν κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν συνεισήνεγκον εἰς διάσωσιν τῆς ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίας, ἐφάνησαν νῦν τεταπεινωμένοι ἐνώπιον τοῦ ὑπερηφάνου νικητοῦ. Διὸ πάνυ εὐπειθῶς ἡ κοινὴ αὐτῶν σύνοδος, ἥτις κατ' αἴτησίν του συνῆλθεν ἐν Σικυῶνι, ἐψήφισε νὰ τῷ δοθῶσι *πεντήκοντα μὲν τάλαντα παραχρῆμα διὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν του, τρίμηνος δὲ μισθοδοσία καὶ μυριὰς μέτρων σίτου* εἰς τὸν στρατόν του· τοῦ δὲ λοιποῦ ἕως ἂν παρὼν ἐν Πελοποννήσῳ συμπολεμῇ νὰ λαμβάνῃ *ἑπτακαίδεκα τάλαντα ἑκάστου μηνὸς* παρὰ τῶν Ἀχαιῶν.

Ὁ Φίλιππος εἰσβαλὼν εἰς Αἰτωλίαν κατηδάφισε τὴν πρωτεύουσαν πόλιν Θέρμον, τέλος τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν πεισθεὶς ὅτι ὁ πόλεμος κατὰ γῆν μόνον γινόμενος δυσκόλως ἤθελε φέρῃ εἰς ἀποτελέσματα κρίσιμα ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ καὶ ναυτικὴν δύναμιν. Δι' αὐτῆς καταρτισθείσης ταχέως

προσέβαλε τὸ πρῶτον τὴν *Κεφαλληνίαν ὡς σύμμαχον τῶν Αἰτωλῶν*, ἔπειτα δὲ περαιωθεὶς εἰς *Λευκάδα* καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς *Ἀμβρακίαν* πλεύσας ἀνέζευξεν ἐντεῦθεν πρὸς τὸν *Ἀχελῷον* καὶ διαβὰς τὸν ποταμὸν μεταξὺ *Κωνώπης* καὶ *Στράτου* προῆγε συντόνως ἐπὶ τὴν *Θέρμον*, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ προσβάλῃ αἴφνης πρὶν οἱ ἐχθροὶ ἐννοήσωσι τὴν ἐπιβουλήν του. Ἡ πόλις δὲ αὕτη, εἰς ἣν φέρει ὁδὸς οὐ μόνον προσάντης καὶ τραχεῖα διαφερόντως, ἀλλὰ καὶ κρημνοὺς ἑκατέρωθεν ἔχουσα βαθεῖς, ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ἀκρόπολις συμπάσης τῆς Αἰτωλίας, ἔνθα ἐγίνοντο αἱ *ἀρχαιρεσίαι* τῶν Αἰτωλῶν καθ' ἕκαστον ἔτος καὶ ἕκαστος ἐναπετίθει τὰ πολυτιμότερα λάφυρά του· ἐκοσμεῖτο δὲ διὰ *στοῶν ἀνδριάντων* ὄχι ὀλιγωτέρων τῶν δισχιλίων, *εἰκόνων* καί τινος ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις κατὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πληθὺν τῶν ἀναθημάτων ἐξισοῦτο μὲ τοὺς πρώτους τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα πρὸς ἐκδίκησιν δῆθεν τῶν ἐν Δίῳ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἄρτι πεπραγμένων ἢ ἀνετράπησαν ἢ ἐπυρπολήθησαν ἐκτὸς ἐκείνων μόνον, ὅσα ἐδύναντο νὰ ἀποκομισθῶσι καὶ ἡ πόλις αὐτὴ κατεσκάφη εἰς ἔδαφος. Ἀφοῦ δὲ ὁ Φίλιππος ἤγαγεν εἰς πέρας τὴν πρόθεσίν του ἐπεβίβασε τὸν στρατόν του καὶ πλέων παρὰ τὴν Αἰτωλικὴν παραλίαν εἰσώρμησεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἀπέβη εἰς *Λέχαιον* καὶ ἐκεῖθεν ἐτράπη εὐθὺς εἰς Λακεδαίμονα πρὸς τιμωρίαν τοῦ βασιλεύοντος τότε *Λυκούργου*, ὅστις ἐτόλμησε νὰ πορθήσῃ καὶ κακοποιήσῃ τὴν Μεσσηνίαν. Ἀποδείξας δὲ οὕτω πανταχοῦ τὴν ὑπεροχήν του καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἰδίως καταστήσας ἀσφαλῶς τὴν ἐξουσίαν του ἐνόμιζεν ἑαυτὸν δικαιούμενον ἀποχρώντως νὰ μὴ παραδεχθῇ τὴν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν προταθεῖσαν εἰρήνην, καθ' ὅσον ἡ παράτασις τοῦ πολέμου τῷ ἐφαίνετο μέσον ἐπιτήδειον τοῦ νὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἣν ἅπαξ ἐκτήσατο ἰσχὺν εἰς τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' αἴφνης τὸ προσεχὲς ἔτος (217), καίπερ ἐξακολουθούσης τῆς εὐτυχίας τῶν ὅπλων αὐτοῦ τε καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἐφάνη εὐδιάθετος νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς τὴν εἰρήνην. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ φαινομένου τούτου ἔχοντος αἰτίαν ἐξωτερικὴν ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰναδράμωμεν εἰς προηγούμενα συμβάντα, ἐξ ὧν θέλομεν μάθη πόθεν ἔλαβον τὴν ἀρχὴν των αἱ πρῶται τῶν Ἑλλήνων σχέσεις πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου διενοήθη μὲν ὁ Φίλιππος νὰ θραύσῃ τὴν δύναμιν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐξ ἐναντίας ἡ τύχη προώρισε νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τέλους καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

§ 312. **Πρώτη ἀνάμιξις τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ, πρῶτος καὶ δεύτερος Ἰλλυρικὸς πόλεμος (229-218).** Οἱ *Ἰλλυριοὶ* ἔθνος βάρβαρον καὶ λῃ-

στρικὸν καὶ κατὰ τοὺς ἀνωτέρω μὲν χρόνους ἠδίκουν συνεχῶς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰταλίας πλοϊζομένους ἢ τοὺς εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἀκτῶν ἀναγομένους, ἔτι δὲ μᾶλλον καὶ τολμηρότερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν *Ἄγρωνος* καὶ τῆς τοῦτον διαδεξαμένης συζύγου του *Τεύτας* ὅτε δὲν ἠρκοῦντο μόνον νὰ συλῶσι τοὺς ἐμπόρους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπέσφαζον ἢ τοὺς ἐζώγρουν. Οἱ Ῥωμαῖοι μὴ δόντες τὸν πρωτοῦ χρόνον πολλὴν προσοχὴν εἰς τὰς κατ' αὐτῶν ἐγκλήσεις, τότε δὲ καὶ πλειόνων ἐπελθόντων ἐπὶ τὴν σύγκλητον ἠναγκάσθησαν νὰ πέμψωσι πρεσβευτὰς εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ἵνα ζητήσωσι λόγον τῶν ἀδικημάτων καὶ κακουργιῶν των. Ἀλλ' ἡ ὑπερήφανος Τεύτα πολὺ μικρὰν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς λόγους των καὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν μάλιστα ὡς ὁμιλήσαντος παρρησιαστικώτερον διέταξε τὸν φόνον.

Πρῶτος πόλεμος Ῥωμαίων κατὰ Ἰλλυριῶν (229-228), Τεύτα, Δημήτριος Φάριος. Διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι καὶ διὰ τἄλλα καὶ διὰ τὸ νέον ἀνοσιούργημα ἐκίνησαν κατὰ τῆς Ἰλλυρίας τὸν πόλεμον καὶ διὰ τῆς συνεργίας τοῦ προδότου *Δημητρίου Φαρίου* κατέλαβον μὲν εὐθὺς τὴν Κέρκυραν κατεχομένην τότε ὑπὸ φρουρᾶς Ἰλλυρικῆς, ἠνάγκασαν δὲ τὴν Τεύταν εἰς ὑποταγὴν καὶ συνομολόγησιν (228) εἰρήνης, δι' ἧς αὕτη μεταξὺ ἄλλων ὑπεχρεώθη νὰ παγορεύσῃ τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς ὑπηκόους της αὐστηρῶς πᾶσαν πειρατικὴν ἐπιχείρησιν. Μετέπειτα δέ, ἀφοῦ ἀντήμειψαν τὸν εἰρημένον Δημήτριον διὰ παραχωρήσεως μέρους τινὸς τῆς Ἰλλυρίας, ἔπεμψαν πρός τε τοὺς *Αἰτωλοὺς καὶ Ἀχαιοὺς πρεσβευτάς*, ἵνα ἐκθέσωσι μὲν αὐτοῖς τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου, τοὺς βεβαιώσωσι δ' ἐνταυτῷ ὅτι ἀπὸ τοῦδε, ὑποταχθείσης τῆς Τεύτας, δὲν εἶχον πλέον νὰ φοβῶνται τοὺς Ἰλλυριοὺς θεωρουμένους πάντοτε ὡς ἐπικινδύνους ἐχθρούς. Ἕνεκα δὲ τῆς ἐξασφαλίσεως ταύτης τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης ἔτυχον οἱ *νεοφανεῖς πρεσβευταὶ* παρ' ἑκατέρῳ τῶν ἐθνῶν τῆς πρεπούσης φιλόφρονος ὑποδοχῆς καὶ τιμῆς, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐδόθη εἰς τοὺς ἀποστείλαντας αὐτοὺς ὡς ἀμοιβὴ παρὰ μὲν τῶν Ἀθηναίων τὸ δικαίωμα τῆς εἰς τὰ *Ἐλευσίνια μυστήρια* μυήσεως, παρὰ δὲ τῶν Κορινθίων ἡ ἄδεια τοῦ μετέχειν τοῦ τῶν *Ἰσθμίων ἀγῶνος*. Τοιαύτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς πρώτης τῶν Ῥωμαίων μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσεως. Ἡ Ῥώμη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπὸ Γαλατῶν καὶ Καρχηδονίων ἀπειλουμένη δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ ἀρκεσθῇ κατὰ πρῶτον εἰς φαινομένας ματαίας τιμάς.

Δεύτερος Ἰλλυρικὸς πόλεμος (219-218) Δημήτριος Φάριος, Φίλιππος. Ὅτε ὁ περιώνυμος τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς *Ἀννίβας* ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ *Σαγούντου* τῆς Ἰβηρίας (219) καὶ ἐξερράγη ἐν

Ἑλλάδι ὁ *συμμαχικὸς πόλεμος*, ὁ ἀγέρωχος Δημήτριος ὁ Φάριος νομίσας ἑαυτὸν ἱκανῶς ἰσχυρὸν νὰ διαρρήξῃ τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι καὶ *δευτέραν* κατὰ τῆς Ἰλλυρίας ἐκστρατείαν. Κατατροπωθεὶς δ' ἐντελῶς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην καὶ στερηθεὶς ὅλων τῶν Ἰλλυρικῶν κτήσεών του κατέφυγε πρὸς τὸν *Φίλιππον βασιλέα τῆς Μακεδονίας*, δι' οὗ ἤλπιζε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ῥωμαίους. Κατώρθωσε δ' ἐξ ἀρχῆς διὰ τῶν ἐπιτηδείων καὶ θωπευτικῶν τρόπων του νὰ κερδήσῃ τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ καὶ ἦτο τοῦ λοιποῦ ὁ πιστὸς σύμβουλός του καὶ σύναμα ὁ ἀντίζηλος τοῦ Ἀράτου. Ὁ Ἀννίβας κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχεν ὑπερβῆ τὰς Ἄλπεις καὶ κατὰ τὸ 217 ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέστησαν τὴν μεγάλην περὶ τὴν *Τρασιμένην λίμνην* ἧτταν. Τὴν περὶ τούτου δὲ εἴδησιν λαβὼν κατὰ πρῶτον ὁ Φίλιππος δι' ἐπίτηδες ἐκ Μακεδονίας σταλέντος γραμματοφόρου, ἐν ᾧ παρίστατο ἐν τῇ τῶν *Νεμέων πανηγύρει*, παραυτίκα ἐπέδειξε τὴν ἐπιστολὴν εἰς μόνον τὸν Δημήτριον, ὅστις ὀρεξάμενος τῆς ἀφορμῆς ταύτης τῷ ἔδωκε τὴν συμβουλὴν νὰ παύσῃ τάχιστα τὸν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς πόλεμον, παρουσιαζομένης νῦν εἰς αὐτὸν εὐκαιρίας προσφορωτάτης νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Ἰλλυρίᾳ καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκεῖθεν τὴν εἰς Ἰταλίαν διάβασιν. Τοῦ Φαρίου οἱ πειστικοὶ λόγοι ἴσχυσαν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ φιλοδόξου βασιλέως· ὅθεν ἡ *κυρία αἰτία*, δι' ἣν ὁ Φίλιππος αἴφνης ἐδείχθη εὐδιάθετος νὰ συνομολογήσῃ τὴν προμνημονευθεῖσαν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς εἰρήνην ἦτο τὸ μελετηθὲν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιχείρημά του.

§ 313. **Τρίτος Ἰλλυρικὸς πόλεμος (217-213), Φίλιππος.** Ὁ Φίλιππος ἀκολουθῶν τὴν συμβουλὴν Δημητρίου τοῦ Φαρίου ἐνέβαλε ταχέως εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ ἐκυρίευσε πάλιν τὰς μεθορίους πόλεις, τὰς ὁποίας ὁ τῶν Ῥωμαίων σύμμαχος *Σκερδίλαιδος* εἶχε καταλάβῃ ἐν τῷ μεταξύ. Κατὰ δὲ τὴν παραχειμασίαν ἐνησχολήθη εἰς κατασκευὴν ἱκανῶν λέμβων πρὸς εὔκολον τῶν στρατευμάτων του μετακόμισιν ὅπου ἡ χρεία ἀπήτει. Εὐθὺς δὲ οἱ Ῥωμαῖοι εἰδοποιηθέντες περὶ τῶν ναυτικῶν αὐτοῦ ἑτοιμασιῶν καὶ θέλοντες νὰ βεβαιωθῶσι μόνον ἂν ἦνε φίλος ἢ ἐχθρὸς ἔπεμψαν πρεσβείαν τινά, δι' ἧς ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ τὴν παράδοσιν τοῦ Δημητρίου. Εἰκαὶ δὲ ὁ Φίλιππος ἔδειξε τὸ πρῶτον ἀφοβίαν καὶ ἀδιαφορίαν, πλεύσας μεθ' ἑκατὸν λέμβων ἀμέσως εἰς *Ἀπολλωνίαν*, ἅμα ὅμως ἔμαθεν ὅτι ἐπέρχεται Ῥωμαϊκός τις στόλος, κατέλιπε μετὰ πολλῆς σπουδῆς τὸ Ἰόνιον πέλαγος καὶ ἀφίκετο δευτεραῖος εἰς Κεφαλληνίαν. Ἀντὶ δὲ νὰποπλύνῃ τὸ ὄνειδος καὶ νὰ ἐπωφεληθῇ τὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ Ῥωμαῖοι ἠσχολοῦντο

περὶ τὸν δεινὸν πρὸς Ἀννίβαν ἀγῶνα, ἔμεινε παντάπασιν ἀδρανὴς περιορισθεὶς μόνον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἰσχύος του. Τοῦτο δὲ διενοήθη μάλιστα νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς καταλήψεως τῆς *Ἰθώμης*, φρουρίου οὐχ ἧττον τοῦ Ἀκροκορίνθου ὀχυροῦ, ἀλλ' ἀπέστη πρὸς τὸ παρὸν τῆς προθέσεώς του ἐπὶ τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀράτου. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀγγελθείσης τῆς περὶ Κάννας (216) φονικωτάτης μάχης, ἥτις ἐπήνεγκε τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου, ὁ Φίλιππος ἀναθαρρήσας ἤρξατο νὰ διαπραγματεύηται μετὰ τοῦ Ἀννίβου· τῶν δὲ διαπραγματεύσεων τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο προσωρινή τις συνθήκη, δι' ἧς ὁ τελευταῖος ἠγγυᾶτο εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν ἐπὶ τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, ἰδίως τῆς Κερκύρας, κυριότητα. Ἀλλ' ὁ διαπραγματευθεὶς τὴν συνθήκην ταύτην πρεσβευτὴς *Ξενοφάνης Κλεομάχου Ἀθηναῖος* περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες λαβόντες πλήρη γνῶσιν περὶ τῶν βουλευμάτων τοῦ Φιλίππου ἐγκαίρως ἀντέπραξαν εἰς ταῦτα· διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιέπλεε διαρκῶς στόλος τις Ῥωμαϊκὸς ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει, ἵν' ἀπείργῃ τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. Ὁ Φίλιππος ταραχθεὶς ἐκ τοῦ συμβάντος τούτου διέμεινε πάλιν ἐπί τινα χρόνον ἐν ἀμφιβόλῳ καταστάσει. Τέλος δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 215 ἔτους κατήρξατο τοῦ πολέμου καὶ πρῶτον μὲν προσέβαλε τὴν *Κέρκυραν* μετὰ 120 λέμβων, ἔπειτα δὲ πλεύσας πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν κατέσχε τὸν *Ὦρικὸν* καὶ ἐπολιόρκησε τὴν *Ἀπολλωνίαν*. Ἀλλ' ὁ Ῥωμαϊκὸς στόλος σπεύσας ἀνεκτήσατο μὲν ἐκεῖνον ταχέως, διέλυσε δὲ τὴν πολιορκίαν ταύτης. Ἀποκλεισθείσης δὲ ἤδη τῆς κατὰ θάλασσαν ἐπανόδου, ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ καύσῃ ἱκανὸν μέρος τοῦ στόλου του καὶ νὰ ἐπανέλθῃ κακῶς ἔχων κατὰ γῆν εἰς τὰ ἴδια.

§ 314. **Ὁ Φίλιππος κατὰ τῆς Μεσσηνίας, θάνατος Ἀράτου (213).** Τὴν ζημίαν ταύτην ἐζήτησε νὰναπληρώσῃ διὰ καταπιέσεως τῶν συμμάχων. Ὅθεν ἔστρεψε καὶ αὖθις τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν *Μεσσηνίαν* θέλων ἤδη νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν πρότερον ἀνεκτέλεστον μείναντα σκοπόν του. Τὸ ἀνόσιον δὲ τοῦτον ἔργον ἐπετράπη εἰς *Δημήτριον* τὸν *Φάριον*, ὅστις ἐπέπεσεν εὐθὺς εἰς τὴν χώραν καὶ θέλων νὰ λάβῃ ἐξ ἐφόδου τὴν Ἰθώμην οὐ μόνον ἀπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ κατέστρεψε τὸν βίον αὐτοῦ ἐλεεινῶς. Νῦν δ' ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ ἡ αἰφνιδία ἐπιχείρησις τοῦ διδασκάλου του, τοῦ ὁποίου αἱ ἀρχαὶ ἐγένοντο εἰς αὐτὸν δευτέρα φύσις, ἔλαβε τοιαύτην αἰσχρὰν ἔκβασιν, ἐνεφανίσθη ἀπροκαλύπτως κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης καὶ ἤρξατο νὰ τὴν πορθῇ. Ὁ Ἄρατος ἀπὸ τῆς πρώτης ἔτι κατὰ τῶν Μεσσηνίων ἐπιβουλῆς τοῦ βασιλέως εἶχεν ἀπομακρυνθῇ τῆς αὐλῆς καὶ παρακαλού-

μενος ἠρνήθη νὰ συστρατεύσῃ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἤπειρον. Ἤδη δὲ ἐπὶ τῆς νέας αἰσχρᾶς διαγωγῆς του παροργισθεὶς ἀπεστράφη αὐτὸν παντάπασι, καθόσον μάλιστα περὶ τὸν χρόνον τοῦτον ἔλαβε καὶ ἄλλην ἀποστροφῆς ἀφορμὴν τὸ γενόμενον περὶ τὴν γυναικωνῖτιν τοῦ υἱοῦ του ἀδίκημα. Ἐν ᾧ δὲ ἔφερε σιωπηλῶς τὴν διπλῆν ὀδύνην ἐν τῇ ψυχῇ του, ἔλαβε τέλος τὴν ἀμοιβὴν τῆς εἰς τὸν Μακεδονικὸν οἶκον ἀφοσιώσεώς του. Κατὰ παραγγελίαν δηλονότι καὶ ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Φιλίππου ὁ *Ταυρίων* εἷς τῶν στρατηγῶν καὶ αἰσχρῶν τούτου φίλων ποιησάμενος τὸν Ἄρατον συνήθη τῷ ἔδωκε *φάρμακον* ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα κατὰ μικρὸν φέρουσιν εἰς φθίσιν. Καὶ ἠσθάνθη μὲν ὁ Ἄρατος πόθεν ἡ νόσος του προήρχετο, δὲν τὸ ἀπεκάλυψεν ὅμως εἰμὴ εἰς ἕνα καὶ μόνον τῶν συνήθων του, πρὸς ὃν ἰδόντα αὐτὸν ναναπτύῃ δίαιμον «*Ταῦτα, εἶπεν, ὦ Κεφάλων, ἐπίχειρα τῆς βασιλικῆς φιλίας*». Ἀπέθανε δ' ἐν Αἰγίῳ (213 π. Χ.) εὐτυχῶς πρὶν ἢ ἴδῃ τὴν συμφορὰν τοῦ υἱοῦ του, ὅστις *δηλητηριασθεὶς* ὡσαύτως διήνυσε τὸν ὑπόλοιπον βίον του ἐν παραφροσύνῃ. Οἱ Ἀχαιοὶ πάντες ἀναγνωρίζοντες τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐπένθησαν αὐτὸν ὡς πατέρα καὶ τῷ ἀπέδωκαν θείας τιμὰς ἐναποθέντες τὸν νεκρόν του ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Σικυῶνι.

§ 315. **Φιλοποίμην στρατηγὸς Ἀχαιῶν (208-183).** Τὸν Ἄρατον διεδέχθη ὡς ἀρχηγὸς ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὁ Μεγαλοπολίτης *Φιλοποίμην*, τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Πλουτάρχου ὡς ὀψίγονον μετὰ τοσούτους μεγάλους καὶ ἐνδόξους στρατηγοὺς ἐπιτεκοῦσα ἠγάπησε διαφερόντως, Ῥωμαίων δέ τις ἐπαινῶν ἔσχατον *αὐτῶν Ἑλλήνων* προσεῖπεν, ὡς οὐδένα μέγαν μετὰ τοῦτον ἔτι τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα γειναμένης ἄξιον αὐτῆς. Ἐξ ἀρχῆς δ' ὁ Φιλοποίμην ἠθέλησε νὰ λάβῃ ὡς παράδειγμα τὸν Ἐπαμεινώνδαν· ἀλλ' ἂν κατὰ τὸ δραστήριον, συνετὸν καὶ ἀφιλοκερδὲς ἦτο σχεδὸν ὅμοιος αὐτῷ, κατὰ τὸ πρᾶον ὅμως καὶ φιλάνθρωπον ἐμειονέκτει καὶ μᾶλλον στρατιωτικῆς ἢ πολιτικῆς ἀρετῆς ἐφαίνετο οἰκεῖος. Ἦτο *τριακονταετὴς* τὴν ἡλικίαν ὅτε ὁ Κλεομένης βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων νυκτὸς ἐξαίφνης ἐπέπεσεν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν. Καίπερ δὲ ἐρρωμένως διαγωνισθεὶς δὲν ἐδυνήθη μὲν νὰ ἐξελάσῃ τοὺς πολεμίους, κατώρθωσεν ὅμως νὰ ἐκκλέψῃ τρόπον τινὰ τοὺς πολίτας τῆς πόλεως δοὺς αὐτοῖς καιρὸν διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἐπιδιώκοντας γενναίας ἀντιστάσεώς του νὰ καταφύγωσιν εἰς Μεσσήνην καὶ ἔπειτα προσκαλουμένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν τοὺς διεκώλυσεν. Ἐν τῇ περὶ *Σελασίαν μάχῃ* συνετέλεσε τὰ μέγιστα διὰ τῆς στρατηγικῆς φρονήσεως καὶ τόλμης του, καίτοι δεινῶς ἐπληγώθη εἰς τὴν κρίσιν τῆς νίκης· ὁ δὲ Ἀντίγονος ἀναγνωρίσας τὴν

ἀξίαν του τῷ προσέφερεν εὐθὺς ἡγεμονίαν καὶ χρήματα, ἀλλ' αὐτὸς παρητήθη μὴ θέλων νὰ ὑποτάσσηται εἰς ἄλλους. Ἵνα δὲ μὴ μένῃ ἀργὸς καὶ σχολάζων ἀπῆλθεν εἰς *Κρήτην ἐπὶ στρατείαν*· ἐκτήσατο ἐκεῖ μεγάλην φήμην ἐν πολέμῳ καὶ ἐπανελθὼν οὕτω λαμπρὸς εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀπεδείχθη εὐθὺς *ἵππαρχος* καὶ ἔπειτα πολλάκις *στρατηγός*. Διὰ τῆς συστάσεως δὲ ἰσχυροῦ ἱππικοῦ καὶ διὰ τῶν καταλλήλων μεταβολῶν, τὰς ὁποίας πρῶτος εἰσήγαγεν εἰς τὸν ὁπλισμὸν καὶ εἰς τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι, ταχέως οἱ Ἀχαιοὶ ἀνεδείχθησαν *ὑπέρτεροι* πολλῶν ἀντιπάλων, ὥστε γενόμενοι καθ' ἑαυτοὺς ἀξιόμαχοι ἐπαύσαντο νὰ μεταχειρίζωνται ἐπεισάκτους προστάτας. Τοιουτοτρόπως δὲ διεξήγαγεν εὐτυχῶς μόνος τὸν πρὸς τὸν τολμηρὸν *Μαχανίδαν* τύραννον τῆς Σπάρτης πόλεμον, καθ' ὃν καὶ ὁ τύραννος αὐτὸς διὰ χειρῶν τοῦ Φιλοποίμενος *ἀπωλέσθη* (209). Τοσοῦτον δὲ φόβον ἐνεποίει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀχαιοῦ τούτου στρατηγοῦ, ὥστε οἱ *Βοιωτοί* πολιορκοῦντες τὰ Μέγαρα καὶ ἤδη ἔχοντες τὰς κλίμακας προσερηρεισμένας εἰς τὰ τείχη ἐπὶ μόνῃ τῇ φήμῃ ὅτι ἐκεῖνος πλησιάζει εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων ἀνεχώρησαν φεύγοντες. Καὶ ὁ μετὰ τὸν Μαχανίδαν δὲ τύραννος τῶν Λακεδαιμονίων *Νάβις*, (195) ὅστις κατέλαβεν αἴφνης τὴν *Μεσσήνην*, ἅμα ἀκούσας αὐτὸν ἐρχόμενον ἀπήγαγεν ἐκ τῆς πόλεως τὴν δύναμιν κατὰ τάχος καὶ οὕτως ἡ Μεσσήνη ἠλευθερώθη. — Κατηγορήθη δ' ἀκολούθως ὁ Φιλοποίμην ὅτι, ἐν ᾧ ἡ πατρίς του ἐπολεμεῖτο ὑπὸ τοῦ Νάβιδος, ἀπεδήμησεν εἰς Κρήτην κατὰ πρόσκλησιν τῶν Γορτυνίων. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ συμπολῖταί του Μεγαλοπολῖται ὀργισθέντες ἐσκόπουν νὰ τὸν ἀποξενώσωσιν, ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ προλαμβάνοντες τὸν ἀπήλλαξαν τῆς καταδίκης ταύτης.

§ 316. **Πρῶτος συμμαχικὸς πόλεμος Ῥωμαίων, Αἰτωλῶν καὶ εἶτ' ἄλλων Ἑλλήνων κατὰ Φιλίππου, Ἀχαιῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων (211-205).** Ἀφ' ὅτου ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰναχωρήσῃ καὶ τὸ δεύτερον ἐκ τῆς Ἰλλυρίας κατησχυμμένος, οἱ Ῥωμαῖοι ἐνησχολημένοι εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν πολέμους μικρὸν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς ἀνεμίγησαν, ἐπεθύμουν ὅμως νὰ διατηρήσωσι καὶ ἐνταῦθα τοῦ λοιποῦ ἣν ἅπαξ ἐκτήσαντο δύναμιν· ὡς ὄργανα δ' ἐπιτήδεια εἰς ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιθυμίας των ἐθεώρησαν μάλιστα τοὺς *Αἰτωλούς*, τῶν ὁποίων ἐγίνωσκον τὴν κατὰ τοῦ *Φιλίππου* καὶ τῶν *Ἀχαιῶν* ἐχθρικὴν διάθεσιν. Ὅθεν ἐν ἔτει 211 π. Χ. ἐπέμφθη ὁ *Οὐαλέριος Λαιβῖνος*, ὅστις ἐμφανισθεὶς ἐν τῇ κοινῇ αὐτῶν συνόδῳ ἐξύψωσε τὴν δόξαν καὶ ἰσχὺν τῶν Ῥωμαίων καὶ ὑπέσχετο εἰς τοὺς Αἰτωλούς, ὅτι ὡς σύμμαχοι τῆς Ῥώμης θέλουσι προτιμᾶσθαι ἁπάντων ὡς τὸ πρῶτον ὑπερθαλάσσιον ἔθνος, ὅπερ ἐνεπι-

στεύθη εἰς τὴν φιλίαν αὐτῆς. Τῆς εἰσηγήσεως δὲ τοῦ Ῥωμαίου ὑποστηριχθείσης ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ *Σκόπα καὶ Δορυμάχου*, ἡ κοινότης τῶν Αἰτωλῶν συνήνεσε νὰ συνομολογήσῃ *φιλίας καὶ συμμαχίας συνθήκην* μετὰ τῆς Ῥώμης.

Συνθήκη Ῥωμαίων καὶ Αἰτωλῶν (211). Ἐν τῇ συνθήκῃ δὲ ταύτῃ ὡρίσθησαν τάδε: *οἱ Αἰτωλοὶ θέλουσιν ἐπιχειρήσῃ εὐθὺς τὸν πρὸς τὸν Φίλιππον πόλεμον κατὰ γῆν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι θέλουσιν ὑποστηρίξῃ τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ θάλασσαν· ἅπασαι μὲν αἱ ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Αἰτωλίας μέχρι Κερκύρας κυριευθησόμεναι πόλεις θέλουσι περιέλθη εἰς τὴν κυριότητα τῶν Αἰτωλῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων καὶ οἱ τελευταῖοι θέλουσι βοηθήσῃ ἐκείνους πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀκαρνανίας.* Ἀκολούθως ἐπέμφθησαν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς συμμαχίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἤρξαντο αἱ ἐχθροπραξίαι· καὶ οἱ μὲν *Ῥωμαῖοι* ὑπὸ τὸν Οὐαλέριον ἐκυρίευσαν τὴν *Ζάκυνθον* καὶ τὰς *Οἰνιάδας* καὶ παραδόντες αὐτὰς εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς κατὰ τὴν συνθήκην ἀπεχώρησαν εἰς *Κέρκυραν*· οἱ δὲ Αἰτωλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν *Ἀκαρνανίαν*, ἀλλ' ἡ γενναία τῶν Ἀκαρνάνων ἀντίστασις καὶ ἡ εἴδησις τῆς ἀφίξεως τοῦ Φιλίππου ἐξήρκεσε πρὸς τὸ παρὸν νὰποσοβήσῃ ἐκείνους ἀπὸ τῆς μελετηθείσης κατακτήσεως. Τὸ ἑφεξῆς δ' ἔτος (210) ἡ ἐκ τῆς Κερκύρας ἀναχώρησις τοῦ εἰς τὴν ὑπατείαν προαχθέντος *Οὐαλερίου Λαιβίνου* ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτῶν τὸ κραταιότατον ἔρεισμα. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων οἵ τε *Λακεδαιμόνιοι* καὶ οἱ *Ἠλεῖοι*, ἐν ᾧ σὶ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἔμειναν πιστοὶ τοῦ Φιλίππου σύμμαχοι ἐλπίζοντες παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν των.

Νῖκαι Φιλίππου, ἀπόπειρα συνθήκης Φιλίππου καὶ Αἰτωλῶν (209). Αἱ ἐλπίδες αὗται τοὐλάχιστον δὲν ἐψεύσθησαν ἐφ' ὅσον οἱ Ῥωμαῖοι ἐνησχολημένοι ἀλλαχοῦ δὲν ἐδύναντο νὰ χορηγήσωσιν εἰμὴ ἀσθενῆ εἰς τοὺς συμμάχους των βοήθειαν. *Χίλιοι* μόνον Ῥωμαῖοι στρατιῶται ἐκ τῶν πληρωμάτων ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ στρατοῦ θέλοντος νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω εἰς τὴν Ἑλλάδα προέλασιν τοῦ Φιλίππου· ἀλλ' ὁ Μακεδὼν ἐνίκησε δὶς περιφανῶς. Ἐπειδὴ δὲ εἰς μέγα τῶν Ἑλλήνων μέρος ἤρξατο νὰ διεγείρηται ὁ ἀρχαῖος περὶ τῆς Μακεδονικῆς ὑπεροχῆς φόβος, τούτου ἕνεκα ἔσπευσαν πρὸς τὸν Φίλιππον *πρέσβεις Ἀθηναίων, Χίων* καὶ *Ῥοδίων*, ἵνα πείσωσιν αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῶν Αἰτωλῶν εἰρήνην καὶ ἀναχωρήσῃ εἰς Μακεδονίαν. Ὁ Φίλιππος ἐδείχθη εὐδιάθετος πρὸς τοῦτο· ἀλλ' ὅτε οἱ *Αἰτωλοὶ* ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀττάλου βασιλέως τῆς Περγάμου εἰς *Αἴγιναν* καὶ τῆς καταπλεύσεως Ῥωμαϊκοῦ τινος στόλου ἐν *Ναυπάκτῳ*

ὑπὸ τὸν *Πούβλιον Σουλπίκιον* ἠθέλησαν νὰ ὑπαγορεύσωσι τῆς εἰρήνης τοὺς ὅρους, διέκοψεν εὐθὺς πλήρης ἀγανακτήσεως τὰς ἀρξαμένας διαπραγματεύσεις καὶ καταλιπὼν *τετρακισχιλίους στρατιώτας* εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ὡς ἐπικουρίαν ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ του εἰς Μακεδονίαν.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος (209) ἐστάλη ὁ *Λ. Μάλλιος* εἰς Ἑλλάδα, ἵνα πληροφορηθῇ ἐκ τοῦ σύνεγγυς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καί, εἰ δυνατόν, διὰ τῆς ἐμφανίσεώς του εἰς τοὺς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον *τελουμένους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας* ἐπιτύχῃ εὐκαιρίας, ἵνα βεβαιωθῇ περὶ τῆς διαθέσεως τῶν αὐτόθι συνηθροισμένων Ἑλλήνων. Πολλαὶ τοῦ Σουλπικίου καὶ Ἀττάλου ἀπόπειραι τοῦ νὰ καταλάβωσι τὴν *Εὔβοιαν* καὶ τὴν παρακειμένην ἤπειρον ἐματαιώθησαν διὰ τῆς ταχύτητος τοῦ Φιλίππου. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν *Μακεδονικῶν καὶ Ἀχαϊκῶν* ὅπλων ἔμεινε τοῦ λοιποῦ ἀναμφισβήτητος· τότε οἱ Ἀχαιοὶ κατέβαλον ὑπὸ τὸν Φιλοποίμενα καὶ ἄνευ τῆς Μακεδονικῆς συνδρομῆς τὸν τύραννον *Μαχανίδαν* ἐν τῇ φονικῇ περὶ Μαντίνειαν μάχῃ. Οἱ δ' *Αἰτωλοὶ* ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐγκαταλειφθέντες καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ταπεινωθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην, εἰς ἣν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι συνήνεσαν προθύμως, ὡς ὄντες ἔτι ἐνησχολημένοι περὶ τὰ Καρχηδονικά, ἥτις καὶ ἐκλείσθη μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Φιλίππου καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς ἑκατέρων (205).

§ 317. **Ὁ Φίλιππος κατὰ Ῥοδίων, Ἀττάλου καὶ Αἰγυπτίων (204-200).** Εἰκαὶ δὲ διὰ τῆς προκειμένης εἰρήνης ὡρίσθη νὰ μένωσι τὰ πράγματα ἐν ᾗ ἦσαν καταστάσει, οὐδὲν ἧττον ὁ Φίλιππος εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῆς Ῥώμης ἀποβλέπων δὲν ἐδίστασε νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν συμμάχων ἐκείνης, τῶν *Ῥοδίων*, τοῦ *Ἀττάλου* καὶ τῶν *Αἰγυπτίων*. Τοὺς μὲν Ῥοδίους διεπολέμησε κατὰ θάλασσαν πανταχοῦ, τοῦ δ' Ἀττάλου τὸ κράτος ἀνεστάτωσεν ἐντελῶς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ *τεμένη* ἐκκενώσας τὴν ἀκράτητον ὀργήν του. Ἀπὸ δὲ τῶν Αἰγυπτίων, τῶν ὁποίων ὁ τότε νήπιος βασιλεὺς *Πτολεμαῖος Ε'* διετέλει ὑπὸ ἐπιτρόπους ἀνικάνους ἀφῄρεσε συνεννοημένος μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας *Ἀντιγόνου Γ'* τὰς κατὰ τὰ παράλια τῆς μικρᾶς *Ἀσίας καὶ Θράκης* συμμαχικὰς αὐτῶν πόλεις. Ὅθεν πάντες οὗτοι, σύναμα δὲ καὶ οἱ *Ἀθηναῖοι* ἀπειλούμενοι ὡσαύτως παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν συμμάχων του *Ἀκαρνάνων* ἐχόντων ἰδίας ἐκδικήσεως αἰτίας ἐπεκαλέσαντο τότε τὴν προστασίαν καὶ βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων.

§ 318. **Δεύτερος συμμαχικὸς πόλεμος Ῥωμαίων κατὰ Φιλίππου (200-196).** Ἡ σύγκλητος ἐδείχθη

ἕτοιμος νὰ χορηγήσῃ τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν· ὁ δὲ δῆμος καταπεπονημένος ἔτι ἐκ τοῦ μακροῦ Καρχηδονικοῦ πολέμου ἠρνήθη μὲν τὸ πρῶτον τὴν συναίνεσίν του, ἀφοῦ ὅμως ὁ ὕπατος *Σουλπίκιος Γάλβας* ἀπέδειξεν ἐπ' ἐκκλησίας ὅτι προέκειτο περὶ ἐχθροῦ, ὅστις δὲν ἔχρῃζεν ὡς ὁ Ἀννίβας πέντε μηνῶν, ἀλλὰ *πέντε μόνον ἡμερῶν*, ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, μετεπείσθη παραχρῆμα καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη ὁ κατὰ τῆς Μακεδονίας πόλεμος. — Ἔτυχε δὲ ὁ Φίλιππος πολιορκῶν τὴν *Ἄβυδον* παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον, ὅτε Ῥωμαῖός τις πρεσβευτὴς ἐμφανισθεὶς ἐνώπιόν του ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ ἐπιτακτικῶς νὰ παύσῃ πολεμῶν τοὺς συμμάχους τῆς Ῥώμης. Δυσανασχετήσας δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐπιταγὴν ταύτην, ἀπήντησε τολμηρῶς ὅτι ἐὰν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν πολεμήσωσι θέλει ἀναδεχθῆ προθύμως τὸν ἀγῶνα.

Πλεύρατος ὁ Ἰλλυριῶν καὶ Ἀμύνανδρος ὁ Ἀθαμάνων σύμμαχοι Ῥωμαίων. Ἐν ἔαρι τοῦ 200 ἔτους ὁ ὕπατος Σουλπίκιος μεταβὰς εἰς τὴν Ἤπειρον ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του μεταξὺ *Ἀπολλωνίας* καὶ *Ἐπιδάμνου* (*Δυρραχίου*). Μέρος τοῦ στόλου του ἔπεμψεν εὐθὺς εἰς ὑπεράσπισιν τῶν Ἀθηνῶν πολιορκουμένων ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Καὶ ὑπεχώρησαν μὲν μετὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ τὰ Μακεδονικὰ *πλοῖα*, ὁ Φίλιππος ὅμως κατηρήμωσε τὰ πέριξ μετὰ βαρβαρικῆς λύσσης καὶ ἔπειτα ὑπέστρεψεν εἰς Μακεδονίαν, ἵνα ὑπερασπίσῃ τὰ δυτικὰ μεθόρια αὐτῆς. Εἰς τοὺς Ῥωμαίους προσῆλθον ἤδη νέοι σύμμαχοι, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰλλυρίας *Πλεύρατος* καὶ ὁ τῶν Ἀθαμάνων *Ἀμύνανδρος*, ὅστις συνήργησε νὰ προσελκύσῃ καὶ τοὺς κατ' ἀρχὰς ἀμφιβόλους *Αἰτωλούς*. Ἀλλ' ὅμως οὔτε ὁ *Σουλπίκιος* οὔτε ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν κατὰ τὸ ἑξῆς ἔτος ὕπατος *Πόπλιος Οὐΐλλιος* ἐδυνήθησαν νὰ πράξωσιν ἄξιόν τι λόγου κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐν τούτῳ ὀχυρώσας τὰ στενὰ πλησίον τῆς *Ἀντιγονίας* εὑρίσκετο ἕτοιμος εἰς ἄμυναν.

Ἥττα Φιλίππου παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς (197), εἰρήνη (196). Τέλος δ' ἐφάνη ὁ ἀνήρ, ὅστις ἔμελλε νὰ δώσῃ ὁριστικὸν εἰς τὸν προκείμενον Μακεδονικὸν πόλεμον πέρας (197). Οὗτος δὲ ἦν ὁ *Τίτος Κοΐντιος Φλαμινῖνος* τριακονταέτης μόλις, ἱκανὸς μὲν νὰ παραταχθῇ κατὰ τῶν Μακεδόνων, ἐπιτήδειος δὲ νὰ οἰκειώσῃ διὰ τῆς παιδείας καὶ τῶν τρόπων του τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Ῥώμης. Εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἐκλεκτοτέρους στρατιώτας, οἵτινες ἐγυμνάσθησαν καὶ διεκρίθησαν ἐν τοῖς ἐσχάτοις κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καὶ Ἱσπανίαν πολέμοις. Ἀφοῦ δ' ἔμεινεν ἱκανὸν χρόνον ἀντικρὺ τοῦ ὠχυρωμένου Φιλίππου, μαθὼν παρά τινος Ἠπειρώτου ἡγεμόνος ὅτι ὑπῆρχεν ἀτραπός τις φέρουσα διὰ τοῦ ὄρους πέραν τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρώσεων ἔπεμψεν ἀμέσως μέρος τοῦ στρατοῦ του καὶ περιεκύκλωσε τοὺς Μακεδόνας, οἵτινες

ἰδόντες τὸν κίνδυνον κατέλιπον ἀμέσως τὴν ὀχυράν των θέσιν καταστᾶσαν ἀνωφελῆ καὶ διεσώθησαν εἰς *Θεσσαλίαν*. Ἐνῷ δὲ οὗτοι ἐλεηλάτουν ἀσπλάγχνως τὴν χώραν ταύτην καὶ τοὺς κατοίκους της, ἐξ ἐναντίας ὁ Φλαμινῖνος ἐδείκνυε πανταχοῦ ἐκ προθέσεως τοσαύτην ἡμερότητα, ὥστε πολλαὶ *Ἑλληνικαὶ πόλεις* τὸν ἐδέχθησαν ὡς σωτῆρά των καὶ αἱ ἐντὸς τῶν Θερμοπυλῶν: *Λοκρίς*, *Φωκὶς* καὶ *Εὔβοια* πλὴν τῆς *Χαλκίδος* ἐχούσης Μακεδονικὴν φρουρὰν παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν προθυμότατα. Ἐν ᾧ δ' ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ τὴν *Κόρινθον*, κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ αὐτὴν τὴν τότε ἰσχύουσαν *Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν* ἐκτὸς ὀλίγων πόλεων, αἵτινες ἔμειναν πισταὶ εἰς τὴν ὁμοεθνῆ Μακεδονικὴν συμμαχίαν. Προσέτι δὲ καὶ οἱ *Βοιωτοί*, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἦσαν μετὰ τοῦ Φιλίππου συνδεδεμένοι, προσετέθησαν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν συμμαχίαν, ὄχι διότι ἐπείσθησαν εἰς τὰς ἐνθέρμους ὑπὲρ αὐτῆς προτροπὰς τοῦ Ἀττάλου, ἀλλὰ διότι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς αἰφνιδίου ἐμφανίσεως Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ὅστις δὲν ἄφινεν εἰς αὐτοὺς ἄλλην ἐκλογήν.

Ταραχθεὶς ἐκ τῶν προόδων τούτων ὁ Φίλιππος, ὅστις διέτριβε τότε ἐν *Δημητριάδι*, ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Φλαμινίνου πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν εἰμὴ *δύο μόνον μηνῶν ἀνακωχήν*, ἵνα ζητήσῃ ἐν Ῥώμῃ τὴν εἰρήνην. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρεσβευταὶ αὐτοῦ, γενομένης παρὰ τῆς συγκλήτου τῆς αἰτήσεως τοῦ νὰ παραχωρηθῶσιν ἀμέσως αἱ τρεῖς ὀχυραὶ πόλεις, *Χαλκίς*, *Δημητριὰς* καὶ *Κόρινθος*, ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν εἶχον πρὸς τοῦτο τὴν πληρεξουσιότητα, ἐκ τούτου ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ἀπέβη ματαία καὶ ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ ἦλθον ταχέως ἀπέναντι ἀλλήλων ἐν Θεσσαλίᾳ οὐ μακρὰν τῶν Φαρσάλων παρά τινα σειρὰν λόφων, οἵτινες ὡς ἐκ τοῦ σχήματός των καλοῦνται *Κυνὸς Κεφαλαί*. Κατὰ τὴν ἐνταῦθα δὲ γενομένην *κρίσιμον μάχην* (197) ἡ μέχρι τοῦδε πάντοτε φοβερὰ καὶ ἀήττητος Μακεδονικὴ φάλαγξ ἕνεκα τῆς ἀναρμόστου τοποθετήσεώς της ἡττήθη ὑποκύψασα εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ Αἰτωλικοῦ *ἱππικοῦ* καὶ εἰς τὸ βάρος τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεώνων. Μόλις δ' ὁ Φίλιππος ἐσώθη μετ' ὀλίγων καὶ διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀναζεύξας ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ ἐκεῖθεν παρὰ τοῦ Φλαμινίνου νέαν ἀνακωχὴν καὶ νέους περὶ εἰρήνης λόγους νὰ προτείνῃ. Ὁ δὲ Φλαμινῖνος μαθὼν ὅτι ὁ τῆς Συρίας βασιλεὺς *Ἀντίοχος* ἡτοιμάζετο εἰς πόλεμον καὶ ὑποπτεύων μὴ ἐντεῦθεν ἀναπτερωθῶσι τοῦ Φιλίππου αἱ ἐλπίδες τῷ παρεχώρησεν ἑτοίμως, συνευδοκούσης καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, τὴν αἰτηθεῖσαν εἰρήνην (196), ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἑξῆς ὅροις: *α*) *ἀφήσῃ αὐτονόμους ὅλας τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην πό-*

λεις καὶ ὅπου τυχὸν ὑπῆρχον Μακεδονικαὶ φρουραὶ νὰ τὰς ἀποσύρῃ· β') νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸν στόλον του ἐκτὸς δέκα σκαφῶν· γ') νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Ῥώμην χίλια τάλαντα τὰ μὲν ἡμίση παραυτίκα, τὰ δὲ ἄλλα ἡμίση κατὰ φόρους ἐν ἔτεσι δέκα· δ') νὰ πέμψῃ τὸν δεύτερον υἱόν του Δημήτριον ὅμηρον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ε') νὰ ἦνε τοῦ λοιποῦ σύμμαχος τῆς Ῥώμης ἔχων τοὺς αὐτοὺς μετ' ἐκείνης φίλους καὶ ἐχθρούς.

§ 319. **Ὁ Φλαμινῖνος κηρύσσει τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους ἐν τοῖς Ἰσθμίοις (196).** Ἅμα δὲ λαβόντος πέρας τοῦ προκειμένου πολέμου, ὁ Φλαμινῖνος ἐθεώρησε πρόσφορον τὸν χρόνον ἵνα διατάξῃ καὶ τὰς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων. Ἤγγιζε τότε ἡ πανήγυρις τῶν Ἰσθμίων, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ Φιλίππου περιέμενον νὰκούσωσι τὴν ἀπόφασιν τῆς τύχης των, συνέρρευσαν ἐν αὐτῇ πλήθη ἀναρίθμητα. Μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη ἐκεῖ καὶ ὁ Φλαμινῖνος. Ὅτε δὲ πάντες ἔλαβον τὰς θέσεις των ἵνα θεωρήσωσι τοὺς ἀγῶνας, αἴφνης κῆρυξ τις προελθὼν εἰς τὸ μέσον ἀνήγγειλε γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι *κηρύττουσιν αὐτονόμους πάσας τὰς μέχρι τοῦδε εἰς τὸν Φίλιππον ὑποκειμένας Ἑλληνικὰς πόλεις*. Μὴ δυνηθέντων δὲ πάντων νὰ ἀντιληφθῶσι τοῦ κηρύγματος, ἐπανελήφθη τοῦτο καὶ αὖθις. Τότε μέγας ἀλαλαγμὸς καὶ εὐφημίαι ἀπέραντοι διηγέρθησαν πανταχόθεν· ὅλοι ἔσπευσαν πρὸς τὸν Φλαμινῖνον νὰ τὸν εὐχαριστήσωσι καί, εἰ δυνατόν, νὰ τοῦ ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρα. Ἰδοὺ ἔθνος, ἔκραζον, ὅπερ ἰδίαις δαπάναις καὶ δι' ἰδίων κινδύνων ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ἐλευθερίας!—Οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν πρόγονοι οὐδόλως ἐμάντευον ὅτι οἱ νῦν σωτῆρές των ταχέως θέλουσι γείνῃ δεσπόται αὐτῶν καὶ ἡ δοθεῖσα αὐτοῖς ἐλευθερία, τῆς ὁποίας δὲν ἐγνώριζον πλέον τὴν χρῆσιν, ἤθελε μεταβληθῇ εἰς δουλείαν!

§ 320. **Αἱ ὑπὸ Φιλίππου κατεχόμεναι Ἑλληνικαὶ πόλεις κηρύσσονται αὐτόνομοι, πόλεμος κατὰ Νάβιδος (195).** Κατὰ τὴν νέαν δὲ τῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων διάταξιν ἔλαβον μεταξὺ ἄλλων ἡ μὲν *Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία* πανθ' ὅσα οἱ Μακεδόνες ἐξουσίαζον πρότερον ἐν Πελοποννήσῳ, αἱ δὲ *Ἀθῆναι* τὰς νήσους *Πάρον*, *Ἴμβρον* καὶ *Σκῦρον* καὶ οἱ *Αἰτωλοὶ* μόνον τὴν *Ἀμβρακίαν*· ἡ δὲ *Θεσσαλία* διῃρέθη εἰς *τέσσαρας* πολιτείας. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι κατέλαβον διὰ φρουρῶν μέχρι τοῦ 194 τὸν *Ἀκροκόρινθον*, τὴν *Χαλκίδα* καὶ *Δημητριάδα*. Συναινέσει δὲ τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου ὁ Φλαμινῖνος ἐπεχείρησε μετὰ τῶν Ἑλλήνων στρατηγουμένων ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος πόλεμον κατὰ τοῦ παρὰ πᾶσι μισητοῦ *Νάβιδος* τυράννου τῆς Σπάρτης· ἀλλά, καίπερ δυνάμενος νὰ τὸν καταστρέψῃ,

ἠρκέσθη, γενομένης εἰρήνης, νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ μόνον τὸ *Ἄργος* καὶ τὰς παραλίας τῆς Λακωνίας. Τοῦτο δ' ἔπραξεν, ὡς λέγεται, ἐν μέρει μὲν ἐκ ζηλοτυπίας πρὸς τὸν κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν διακριθέντα Φιλοποίμενα, ἐν μέρει δ' ἐξ αἰσχρᾶς καὶ βδελυκτῆς προθέσεως τοῦ νὰφήσῃ ἐχθρὸν μὲν ἐπίφοβον εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ὄργανον δὲ τῶν Ῥωμαίων χρήσιμον δι' ἄλλας περιστάσεις. Ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἐνέκρινε τὰ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς πραχθέντα καὶ ἵνα δείξῃ ἄλλως εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἤθελεν ἀληθῶς τὴν ἐλευθερίαν των ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὅλον αὐτῆς τὸν στρατόν. Ὅτε δὲ ὁ Φλαμινῖνος ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τοὺς ἐν Κορίνθῳ συναθροισθέντας πληρεξουσίους τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, πάντες ἐδήλωσαν καὶ αὖθις τὴν ἄμετρον χαράν των καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς πρὸς τὴν Ῥώμην εὐγνωμοσύνης των ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρωσι δῶρον ὅλους τοὺς κατὰ καιρὸν αἰχμαλωτευθέντας ἢ ἐν Ἑλλάδι ἄλλοθεν πωληθέντας Ῥωμαίους οὐκ ὀλίγους τὸν ἀριθμόν. Οἱ ἐλευθερωθέντες δὲ οὗτοι ἀπετέλεσαν τὸν ὡραιότατον στολισμὸν τοῦ τριημέρου ἐν Ῥώμῃ θριάμβου τοῦ Φλαμινίνου (194), τὸν ὁποῖον ἐλάμπρυναν προσέτι καὶ πολλὰ πολύτιμα λάφυρα, ἀριστουργήματα τέχνης, ὅπλα, ἀσπίδες κτλ.

§ 321. **Πόλεμος τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας κατὰ Σπάρτης, ἥττα Σπαρτιατῶν, θάνατος Νάβιδος (192).** Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἑλλάδος οἱ Αἰτωλοὶ νομίζοντες ἑαυτοὺς ἠδικημένους ὡς μὴ ἀρκούντως βραβευθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀνθ' ἧς παρέσχον αὐτοῖς ἐπικουρίας εἰς τὴν τοῦ Φιλίππου κατατρόπωσιν ἐσκέπτοντο σπουδαίως πῶς νὰ τοὺς ἐκδικηθῶσιν. Ἀνίσχυροι δὲ νὰ πραγματοποιήσωσι δι' ἑαυτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπιτυχῶς ἐζήτησαν νὰ ἐρεθίσωσι τοὺς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν Ῥώμην μίσους ἐμπνεομένους βασιλεῖς τῆς *Μακεδονίας καὶ τῆς Συρίας* καὶ τὸν τύραννον τῆς *Σπάρτης* εἰς πόλεμον κατ' αὐτῆς ἢ κατὰ τῶν ἀφωσιωμένων εἰς αὐτὴν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἐκ τούτων, τόγε νῦν, μόνον ὁ *Νάβις* φέρων βαρέως τὴν ταπείνωσίν του ἐνέδωκεν εὐκόλως εἰς τὴν προτροπήν των. Ὅθεν κατὰ τὸ *δεύτερον* ἤδη ἀπὸ τῆς τοῦ Φλαμινίνου ἀναχωρήσεως ἔτος ἀνεκαίνισε τὸν ἀγῶνα καὶ κατέλαβεν ἀμέσως τὰς ἀσθενῶς φρουρουμένας παραλίους τῆς *Λακωνίας* πόλεις ἐκτὸς τοῦ Γυθίου, οὗτινος ἡ ὑπεράσπισις εἶχεν ἐπιτραπῆ εἰς τοὺς Ἀχαιούς· ἡ πολιορκία δὲ τούτου ἠνάγκασε τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ κινηθῶσιν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης.

Ὁ πόλεμος οὗτος μακρὸς κατὰ τὴν διάρκειαν, πεισματώδης δὲ καὶ στυγερὸς κατὰ τὴν διεξαγωγήν του γενόμενος σχεδὸν ἄνευ βοηθείας καὶ μετὰ δυσαρεστήσεως μάλιστα τῶν Ῥωμαίων παρὰ μόνης τῆς Ἀ-

χαϊκῆς συμπολιτείας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλοποίμενος ἀπήλλαξε μὲν τὴν Σπάρτην ἀπὸ τῆς τυραννίας τοῦ Νάβιδος διὰ τῆς προδοσίας αὐτῶν ἐκείνων, οὓς ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τῶν *Αἰτωλῶν*, συνεπήγαγεν ὅμως ἐπὶ τέλους (192 π. Χ.) τὴν ἀνατροπὴν παντός, ὅπερ ἡ Λακεδαίμων κατὰ τοὺς ταραχώδεις χρόνους ἐδυνήθη νὰ διασώσῃ ἐκ τῆς ἀρχαίας πολιτείας της. Οἱ Ἀχαιοὶ δηλονότι μὴ ἀρκεσθέντες νὰ θραύσωσι τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης ἠθέλησαν νὰ ἐξαλείψωσι παντάπασιν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τὸ ἀρχαῖον Σπαρτιατικὸν πνεῦμα. Διό,—ἀφοῦ ὑπεχρέωσαν τοὺς Σπαρτιάτας νὰ *καθαιρέσωσι* τὰ τείχη των, ἅτινα τὸ πρῶτον κατὰ τῶν προσβολῶν Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ καὶ τοῦ Πύρρου ἐκ τοῦ προχείρου ἐγερθέντα ἔπειτα ἐξετάθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Νάβιδος, *ναπολύσωσι* τοὺς ξένους μισθοφόρους, νὰ *ἐξορίσωσιν* ὅλους τοὺς ὑπὸ τῶν τυράννων ἀπελευθερωθέντας καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν καταταχθέντας *Εἵλωτας*, νὰ *ἐπιτρέψωσι* δὲ ἐξ ἐναντίας τὴν *κάθοδον ὅλων τῶν φυγάδων* καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν εἰς τὰ κτήματά των, — τέλος τοὺς διέταξαν νὰ *παρνηθῶσι* τὴν *Λυκούργειον ἀγωγὴν καὶ πολιτείαν* καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ παραδεχθῶσι τὴν *Ἀχαϊκήν*. Τοιουτοτρόπως δὲ ἡ Σπάρτη τεταπεινωμένη προσελήφθη εἰς τὸ σύστημα τῶν Ἀχαιῶν. Ὑστερώτερον δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπανήγαγον, ὅσον αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον, τὴν πάτριον ἐκείνης πολιτείαν (188).

§ 322. **Πόλεμος Ἀντιόχου καὶ Ῥωμαίων (192).** Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ πρὸς τὴν Σπάρτην πολέμου τῶν Ἀχαιῶν οἱ *Αἰτωλοί*, ἀφοῦ εἶδον ματαιωθέντας τοὺς σκοπούς των πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἰσχύος των ἐν Πελοποννήσῳ, πεποιθότες εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ παρ' αὐτῶν προσκληθέντος *Ἀντιόχου* βασιλέως τῆς Συρίας ἐσπούδασαν ναὐξήσωσι τὴν δύναμίν των ἐν τῇ βορείᾳ Ἑλλάδι. Ἡ *Δημητριὰς* πρὸ τῆς ἐλεύσεως ἤδη τοῦ Ἀντιόχου περιῆλθε διὰ προδοσίας εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. Μικρὸν δ' ἔπειτα ἀφίκετο διὰ θαλάσσης ὁ Ἀντίοχος (192) εἰς *Πτελεὸν* ἐν τῷ Παγασητικῷ κόλπῳ ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ *μυρίους μόνον πεζούς, πεντακοσίους ἱππεῖς καὶ ἓξ ἐλέφαντας*. Κατ' ἀρχὰς οἱ Αἰτωλοὶ ἰδόντες τὴν μικρὰν δύναμιν, μεθ' ἧς ἐνεφανίσθη παρὰ τὰς προσδοκίας των, δυσηρεστήθησαν· ὅτε ὅμως οὗτος ἀκολούθως παραγενόμενος εἰς τὴν ἐν Λαμίᾳ συνηγμένην Αἰτωλικὴν σύνοδον ἀνήγγειλεν «*ὅτι δὲν θέλει φεισθῇ οὐδεμιᾶς δαπάνης καὶ οὐδένα κόπον οὐδὲ κίνδυνον θέλει φοβηθῇ ἕως οὗ ἄρῃ ἀπὸ τοῦ τραχήλου των τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγόν, δώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναδείξῃ τοὺς Αἰτωλοὺς τὸ πρωτεῦον ἐν αὐτῇ ἔθνος*», ἐπευφημίσθη μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ ἀνηγορεύθη ἀμέσως *ἀρχηγὸς* τοῦ Αἰτωλικοῦ στρατοῦ.

Τριάκοντα δὲ ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων Αἰτωλῶν προσετέθησαν εἰς τὸ συμβούλιόν του.

Οἱ Ἀχαιοὶ κατὰ τοῦ Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν. Ἀλλ' ὅμως αἱ κοιναὶ ἐπιχειρήσεις δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς ὁποίας ἡ δύναμις καὶ ἡ φήμη τοῦ βασιλέως παρεῖχον ἐλπίδας. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τῆς εὐϋπερασπίστου *Χαλκίδος* καὶ αἱ προσπάθειαι εἰς διέγερσιν τῶν Βοιωτῶν καὶ αὐτῶν τῶν *Ἀχαιῶν* κατὰ τῆς Ῥώμης ἀπέτυχον· οἱ Ἀχαιοὶ μάλιστα ἐν τῇ κατὰ τὸ Αἴγιον συνόδῳ ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ αὖθις εἰς Ἑλλάδα ἐπανελθόντος Φλαμινίνου ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατά τε τοῦ *Ἀντιόχου καὶ τῶν Αἰτωλῶν*. Ἡ ἐπὶ τέλους δὲ κατορθωθεῖσα ἅλωσις τῆς Χαλκίδος καὶ ἡ μετ' ὀλίγον ἔπειτα γενομένη κατάληψις ὅλης τῆς *Εὐβοίας ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου* ἐξύψωσαν εἰς τὸ ἔπακρον τὰς ἐλπίδας τῶν Αἰτωλῶν καὶ εἰς τὴν Ῥώμην αὐτὴν ἤρξαντο νὰ ἐμπνέωσι φόβον. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος, παρ' ᾧ διετέλει τότε ὡς πρόσφυξ ὁ περιώνυμος *Ἀννίβας*, ἀντὶ νὰκολουθήσῃ τὴν συμβουλὴν τούτου τοῦ νὰ μεταστήσῃ ἀμέσως τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέτριβεν ἐν τούτῳ τὸν πολύτιμον χρόνον εἰς ματαίας μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν διαπραγματεύσεις καὶ κατανάλισκε τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ του εἰς βίον ἀκόλαστον ἐν Εὐβοίᾳ. Ἡ κυρίευσίς τινων πόλεων ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἡ κατάληψις τῆς Ἀκαρνανίας ὑπῆρξαν τὸ μόνον κέρδος τῆς μεγάλας ἐλπίδας παρασχούσης ἐκστρατείας του εἰς Ἑλλάδα.

Ἀκίλιος Γλαβρίων εἰσβάλλει εἰς Θεσσαλίαν (199), ἥττα Ἀντιόχου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἤδη τοῦ ἔαρος τοῦ 191 ἔτους στρατὸς Ῥωμαϊκὸς διοικούμενος ὑπὸ τοῦ ὑπάτου *Ἀκιλίου Γλαβρίωνος*, τὸν ὁποῖον ἠκολούθουν ὡς ἁπλοῖ ἀρχηγοὶ λεγεώνων καὶ οἱ πρώην ὕπατοι Πόρκιος Κάτων καὶ Οὐαλέριος Φλάκκος, ἐμφανισθεὶς εἰς *Θεσσαλίαν* κατώρθωσεν ἔχων καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου νὰνακτήσῃ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου αὐτόθι καταληφθέντας τόπους. Ὁ δὲ Ἀντίοχος μὴ ἔχων δυνάμεις ἀρκούσας ἵν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Θεσσαλίας καὶ θέλων νὰναχαιτίσῃ τὴν περαιτέρω πρόοδον αὐτῶν ἠρκέσθη νὰ καταλάβῃ τὰς *Θερμοπύλας*, ὅπου προσεκάλεσε καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς νὰ τὸν ὑποστηρίξωσι διὰ πάσης τῆς δυνάμεώς των. Μόλις ὅμως *τετρακισχίλιοι* ἐξ αὐτῶν ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ Συριακὸν στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον πάλιν μετ' οὐ πολὺ ἐγκατέλιπον σπεύδοντες νὰ προφυλάξωσι τὴν *Ἡράκλειαν* καὶ τὴν *Ὑπάτην*. Ὁ Ἀντίοχος ἐνόμισεν ἑαυτὸν κατ' ἀρχὰς ἱκανῶς ἐξησφαλισμένον καὶ ἀήττητον ἐν τῇ φύσει ἰσχυρᾷ θέσει του· ἀλλ' ὅτε ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος, τοῦ ὁποίου αἱ δυνάμεις ἦσαν σχεδὸν

διπλάσιαι τῶν ἐχθρικῶν, ἐπλησίασεν εἰς τὰ στενά, ἤρξατο νὰ φοβῆται ὑποπτεύων μὴ οὗτος διαβὰς τὸ παρακείμενον ὄρος τὸν περικλείσῃ, ὡς ποτε ὁ Ξέρξης διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἐδυνήθη νὰ περικυκλώσῃ τοὺς Σπαρτιάτας· διὸ ἐζήτησε παρὰ τῶν *Αἰτωλῶν* τῶν ἐγκλεισθέντων ἐν Ἡρακλείᾳ νὰ καταλάβωσι τὰς κορυφὰς τῆς Οἴτης. Ὑπαρχούσης δὲ διαφωνίας μεταξὺ αὐτῶν, μόνοι οἱ *ἡμίσεις* ἐδείχθησαν πρόθυμοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἔμειναν ἐν Ἡρακλείᾳ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κρίσις τοῦ ἀγῶνος ἐξήρτητο ἀπὸ τῆς ἀπελάσεως τῶν τὰς κορυφὰς κατεχόντων, ὁ Ἀκίλιος ἔπεμψε πρὸς τοῦτο *τετρακισχιλίους* στρατιώτας ὁδηγουμένους ὑπὸ τοῦ Πορκίου Κάτωνος. Μικρὸν δὲ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἔφθασεν οὗτος εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Καλλιδρόμου τὴν *Ἀνόπαιαν* καὶ ἐπιπεσὼν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀμεριμνούντων καὶ κοιμωμένων, τοὺς μὲν αὐτῶν κατέκοψε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασε νὰ φύγωσιν ἐν ἄκρᾳ ταραχῇ διὰ τῶν κρημνῶν. Τότε δ' αἴφνης οἱ *Σύριοι* κατὰ νώτων καὶ κατὰ πρόσωπον σύναμα προσβληθέντες κατεπλάγησαν τοσοῦτον, ὥστε κατέλιπον τὰς θέσεις των καὶ ἔρριψαν τὰ ὅπλα, ἵνα τάχιον διασωθῶσι. Ἀλλ' εἰς μάτην· οἱ πλεῖστοι ἐσφάγησαν ἢ ᾐχμαλωτεύθησαν· μόλις δὲ *500 ἱππεῖς* κατὰ τὸ πλεῖστον ἐσώθησαν καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ βασιλεύς, ὅστις ἔπλευσεν εἰς Χαλκίδα καὶ ἐκεῖθεν ἀμεριμνῶν παντάπασι περὶ τῆς τύχης τῶν συμμάχων του ἀνεχώρησε τάχιστα εἰς Ἀσίαν.

Συνθήκη Ῥωμαίων καὶ Αἰτωλῶν τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Φλαμινίνου (189). Οἱ Ῥωμαῖοι προήλασαν ἤδη ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως διὰ τῆς *Φωκίδος καὶ Βοιωτίας* καὶ ἐντεῦθεν διεπεραιώθησαν εἰς *Εὔβοιαν*. Αἱ ἀποστᾶσαι πόλεις παρεδόθησαν. Καὶ πρὸς ὅλας μὲν ὁ Ἀκίλιος προσηνέχθη μεγαλοψύχως, μόνον δὲ τὴν *Χαλκίδα* ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ δι' ἣν πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἔδειξεν ὑπόκλισιν, διὰ τῆς μεσολαβήσεως ὅμως τοῦ Φλαμινίου κατεπραΰνθη. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Αἰτωλοί, ἀφοῦ τὸ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐγκλεισθὲν αὐτῶν σῶμα μετὰ πεισματώδη ἄμυναν ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, ἐδείχθησαν εὐδιάθετοι νὰ συνομολογήσωσι μετὰ τῶν Ῥωμαίων εἰρήνην καὶ ἔπεμψαν πρὸς τοῦτο πρεσβευτάς, τῶν ὁποίων ἡγεῖτο ὁ *Φαινέας*. Ὅτε δὲ οὗτοι ἐμφανισθέντες ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ ἤκουσαν τοὺς ὅρους, ἐφ' οἷς μόνον τοῖς παρεχωρεῖτο ἡ εἰρήνη, ἤτοι *νὰ ἐγχειρίσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν τῶν Ῥωμαίων καὶ νὰ παραδώσωσι τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ πρωταιτίους τοῦ πολέμου, ἀπέρριψαν αὐτοὺς μετ' ἀγανακτήσεως εἰπόντες «δὲν ἐνεπιστεύθημεν εἰς Σὲ ὡς δοῦλοι, ἀλλ' ἠλπίσαμεν εἰς τὸν δοθέντα λόγον σου καὶ πεποίθαμεν ὅτι πράττεις ἀφρόνως, ζητῶν παρ' ἡμῶν πράγματα ἀντιβαίνοντα εἰς τὴν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων.* Ὁ δὲ ὕπατος ἀγερώχως ἀπεκρίνατο: *«μικρόν μοι μέλει ἀληθῶς τί ἀντίκειται πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ ἔθιμα,*

ἐν ᾧ ἐγὼ κατὰ Ῥωμαϊκὴν συνήθειαν δίδω διαταγὰς εἰς ἡττημένους, οἵτινες παραδίδονται εἰς τὴν ἐξουσίαν μου» (Liv. 36, 28) ἢ κατὰ τὸν Πολύβιον (20, 10): «ἔτι γὰρ ὑμεῖς ἑλληνοκοπεῖτέ φησι καὶ περὶ τοῦ πρέποντος ποιεῖσθε λόγον, δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; οὓς ἐγὼ δήσας εἰς τὴν ἄλυσιν ἀπάξω πάντας, ἂν τοῦτο ἐμοὶ δόξῃ». Ἀποφασίσαντες δὲ οἱ Αἰτωλοὶ νὰ ὑπερασπίσωσι διὰ πάσης θυσίας τὴν ἐλευθερίαν ἐπωφελήθησαν τὴν παραχωρηθεῖσαν αὐτοῖς βραχεῖαν προθεσμίαν ἀνακωχῆς πρὸς συνάθροισιν τῆς δυνάμεώς των ἐν Ναυπάκτῳ ἵνα ἐντεῦθεν ἐκβιάσωσι τὴν συγκατάβασιν τῶν Ῥωμαίων. Ἀφοῦ ὅμως ὁ ὕπατος, ὅστις εὐθὺς ἐπολιόρκησε στενῶς τὴν ὀχυρὰν ἐκείνην πόλιν, τοὺς περιήγαγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, ἤρξαντο νὰ αἰσθάνωνται τὸ δυσκατόρθωτον τῆς ἀποφάσεώς των. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ὁ Φλαμινῖνος ὑπὸ φιλανθρωπίας δηθεν κινούμενος μετέβη ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων. Καίπερ δὲ εἰδὼς πόσον ἀξιόλογος ἦτο ἡ ἅλωσις τῆς Ναυπάκτου ἐσπούδασεν ὅμως νὰ τὴν ἐμποδίσῃ ἵνα μὴ ἀμαυρωθῇ ἡ δόξα του καὶ μὴ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος προστασία· ἐπὶ σκοπῷ δὲ τοῦ νὰ γείνῃ ὁρατὸς εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς ἐπεχείρησε νὰ περιέλθῃ τὰ τείχη. Ἅμα δ' ἐστενοχωρημένοι τὸν παρετήρησαν, ἔτειναν πρὸς αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐπεκαλέσαντο τὴν βοήθειάν του· ὅθεν ἐπὶ τῇ μεσιτείᾳ τούτου ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὁ νικητὴς νὰ ἐξαιτήσωνται διὰ πρέσβεων τὸ ἔλεος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Μετὰ μακρὰν δὲ βραδύτητα ἡ σύγκλητος συγκατετέθη μὲν ἐν τῇ κατὰ τὸ 190 ἔτος συνομολογηθείσῃ εἰρήνῃ νὰναγνωρίσῃ τὴν ἐλευθερίαν των, τοὺς ἀφῆρεσεν ὅμως δι' ἐπιβολῆς βαρυτάτου *φόρου 500 Εὐβοϊκῶν ταλάντων* τὰ μέσα τοῦ νὰ ποιήσωσι τοῦ λοιποῦ χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας ταύτης. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ Ῥωμαῖοι ἔμειναν κάτοχοι ὅλων ἐκείνων τῶν πόλεων, ὅσαι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φλαμινίνου εἶχον περιέλθη εἰς τὴν ἐξουσίαν των εἴτε διὰ τῶν ὅπλων εἴτε δι' ἑκουσίας ὑποταγῆς.

§ 323. **Πόλεμος Ἀχαιῶν κατὰ Μεσσηνίων, θάνατος Φιλοποίμενος (183), Λυκόρτας.** Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀντιόχου καὶ τὴν ταπείνωσιν τῶν Αἰτωλῶν ἡ μόνη ἐλπὶς τῶν νομιζόντων ἔτι δυνατὴν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἔμεινεν ἡ *Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία*, ἥτις, ἀφοῦ καὶ ἡ Σπάρτη ὑπεχώρησε, μηδένα πλέον ἐχθρὸν ἐν Πελοποννήσῳ ἔχουσα ἦτο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς της. Ἔζη δ' ἔτι ὁ κραταιὸς αὐτῆς πρόμαχος ὁ *Φιλοποίμην*, ὅστις ὅμως ὡς ἐμβριθὴς πολιτικὸς θεωρῶν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐζήτουν ἤδη ἀφορμὰς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς συμπολιτείας πράγματα προήκασε μᾶλλον παντὸς ἄλλου τὸν ἐπικείμενον αὐτῇ κίνδυνον. Διὸ ἐσπούδασε παντὶ σθένει, ὅσον ἐξήρτητο ἀπ' αὐ-

τοῦ, νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἐναντιούμενος εἰς πάντα ὃν ἔβλεπε πολιτευόμενον πρὸς χάριν τοῦ ὁποίου ἐφοβεῖτο ἐχθροῦ. Οὕτως, ὅτε ὁ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς ἰσχύων συμπολίτης του *Ἀρίσταινος* συνεβούλευσεν αὐτούς ποτε ἐν συνεδρίῳ νὰ μὴ δεικνύωνται ἀχάριστοι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους οὐδὲ νὰ ἀντιτάσσωνται εἰς τὴν θέλησίν των, ἐκεῖνος μέχρι τινὸς ἤκουε σιωπῶν καὶ βαρυθυμῶν, ἀλλ' εἰς τέλος μὴ δυνηθεὶς νὰ κρατήσῃ τὴν ὀργήν του εἶπε πρὸς τὸν Ἀρίσταινον: «*τί σπεύδεις, ὦ ἄνθρωπε, τὴν πεπρωμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεῖν;*»

Κατὰ τὸ 185 ἔτος π. Χ. ὁ Φιλοποίμην ἄγων ἤδη τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐκλεχθεὶς τὸ ὄγδοον *στρατηγὸς* τῶν Ἀχαιῶν ἤλπιζε νὰ διανύσῃ τὸν χρόνον τῆς στρατηγίας του ἡσύχως· ἀλλ' ἡ ἐπίβουλος τῆς Ῥώμης πολιτικὴ δὲν ἔδιδε καιρὸν ἀνέσεως. Πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐνισχύσῃ τὴν Σπάρτην νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τοὺς Ἀχαιούς. Τὸ παράδειγμα ταύτης ἐνεθάρρυνε τὸ ὀλιγαρχικὸν τῆς Μεσσήνης κόμμα διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἄρτι ἐκ τῆς Ῥώμης ἐπανελθόντος *Δεινοκράτους* ναποστῇ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ὁ Φιλοποίμην, ὅστις ἔκειτο τότε ἐν Ἄργει πυρέσσων, ἅμα μαθὼν τὸ συμβὰν ἔσπευσεν εἰς Μεγαλόπολιν καὶ στρατολογήσας ὅσους ἐδυνήθη ἐκ τοῦ προχείρου ἱππεῖς ὥρμησε κατὰ τῶν ἀποστατῶν, ἔτρεψε τοὺς κατὰ πρῶτον ἐπεξελθόντας, παραυτίκα ὅμως ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἐνώπιον πολὺ μείζονος δυνάμεως. Θέλων δὲ νὰ σώσῃ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀνεχώρει διὰ χωρίων πετρωδῶν καὶ παρακρήμνων, ὅπου σφαλεὶς ὁ ἵππος του τὸν ἔρριψε κατὰ γῆς. Σκληροῦ δὲ τοῦ πτώματος γενομένου, ἔκειτο πολὺν χρόνον ἄναυδος, ὥστε οἱ ἐχθροὶ τὸν ἐνόμισαν νεκρόν· ἀλλ' ὅτε μετ' ὀλίγον τὸν εἶδον κινοῦντα τὴν κεφαλὴν εὐθὺς τὸν συνέλαβον καὶ χειροδέσμιον τὸν ἔφερον θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Μεσσήνην. Ἡ συμπάθεια, ἣν ᾐσθάνθη πρὸς αὐτὸν ὁ λαός, ἐνθυμούμενος ὅτι τὸν ἔσωσε πρότερον ἐκ τῶν καταπιέσεων τῶν ὀλιγαρχικῶν, παρεκίνησε τούτους καὶ ἰδίως τοὺς περὶ τὸν Δεινοκράτην νὰ ἐπισπεύσωσι τὸν θάνατόν του. Καὶ οὕτως ὁ μέγας τῆς Ἀχαΐας πολίτης ἔπρεπε νὰ ἐκπίῃ τὸ προσενεχθὲν αὐτῷ *φάρμακον* ὄχι παντάπασιν ἐλπίδων ἔρημος πεποιθὼς εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ἱκανότητα τοῦ συμπολίτου του Λυκόρτα (183).

Ὁ *Λυκόρτας* πατὴρ τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου πρὸ πολλοῦ διὰ τῶν γενναίων φρονημάτων καὶ λαμπρῶν πράξεων δόκιμος ἐν τοῖς ἀρίστοις γενόμενος *στρατηγὸς* ἐξεδικήθη τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος ἀναγκάσας τοὺς Μεσσηνίους νὰ παραδώσωσι τοὺς αὐτουργοὺς τοῦ ἀνοσιουργήματος καὶ νὰ ἑνωθῶσι πάλιν μετὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Δι' αὐτοῦ δὲ διετηρήθη μὲν αὕτη ἔτι ἐπί τινα χρόνον ὑπὸ σφοδρὰς

ἐξωτερικὰς καταιγίδας καὶ αὔξουσαν ἐσωτερικὴν διαφθοράν, δὲν ἐδυνήθη ὅμως νὰ προλάβῃ τὸν παντελῆ ὄλεθρόν της.

§ 324. **Τρίτος Μακεδονικὸς πόλεμος, θάνατος Φιλίππου (179), Περσεὺς (179-168), ὑποταγὴ Μακεδονίας τοῖς Ῥωμαίοις (168).** Αἱ πρὸς τὸν Φίλιππον Γ' βασιλέα τῆς Μακεδονίας σχέσεις τῶν Ῥωμαίων δὲν ἦσαν εἰλικρινεῖς, καὶ ἡ φιλόφρων πρὸς αὐτὸν διαγωγή των, ἐφ' ὅσον διήρκει ὁ πρὸς τὸν Ἀντίοχον καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς πόλεμος, μετεβλήθη ἅμα λαβόντος τούτου πέρας εἰς ὀχληρὰν καὶ ἀφόρητον ἐπισκόπευσιν, ἥτις δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ τὸν φέρῃ εἰς ἀγανάκτησιν. Ὅτε Ῥωμαῖοι διαιτηταὶ ἠθέλησαν νὰποδοκιμάσωσι τὰς ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ ἐπὶ τοῦ τελευταίου Αἰτωλικοῦ πολέμου γενομένας κατακτήσεις του, ἐξέφρασεν ἤδη τὴν διάθεσίν του διὰ τῆς ἀπειλητικῆς ἐκείνης ῥήσεως, ὅτι δὲν ἔδυσεν *εἰσέτι ὅλων τῶν ἡμερῶν ὁ ἥλιος* τουτέστι δὲν ἀπωλέσθησαν ὅλαι αἱ ἐλπίδες· καὶ ἀφοῦ ἔπειτα ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ ἐχθροῦ του *Εὐμένους* καὶ ἄλλων προσετάχθη νὰ παραχωρήσῃ καὶ τὰς ὁποίας ἐν Θράκῃ ἐκτήσατο πόλεις *Αἶνον* καὶ *Μαρώνειαν*, δὲν ἐδυνήθη πλέον νὰ κρατήσῃ τὴν ὀργήν του καὶ ἀπὸ τοῦδε συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης πολέμου. Ἀλλ' ὅμως μὴ ὢν ἔτι ἀρκούντως παρεσκευασμένος ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὴν ἐν τῷ μεταξὺ τὸν υἱὸν αὐτοῦ *Δημήτριον*, ἵν' ἀπολογηθῇ κατὰ τῶν πολλῶν κατηγοριῶν, τὰς ὁποίας οἱ ἐχθροί του τῷ προσῆπτον. Ἡ σύγκλητος συγκατετέθη νὰ τὸν συγχωρήσῃ, ἀλλὰ *ῥητῶς χάριν αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ ἀποσταλέντος υἱοῦ* του, ὅστις διατρίψας ὡς ὅμηρος πολλὰ ἔτη ἐν Ῥώμῃ εἶχεν ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν κοινὴν τῶν Ῥωμαίων ἀγάπην.

Φιλίππου, Δημητρίου καὶ Περσέως ἀμοιβαῖαι ὑπόνοιαι. Αὕτη ἡ μετὰ δολίας προθέσεως, ὡς λέγει ὁ Πολύβιος, γενομένη ἀπόφασις τῆς συγκλήτου διήγειρεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Φιλίππου τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Δημήτριος ὑπῆρχε συνεννοημένος μετὰ τῶν Ῥωμαίων κατ' αὐτοῦ· ὁ δὲ *Περσεὺς* τοῦ Φιλίππου ὁ πρεσβύτερος υἱὸς ἐκ μὴ νομίμου γάμου ἀνὴρ εἰς ἄκρον μηχανορράφος ὑπέθαλπε τὴν ὑποψίαν ταύτην τοῦ πατρὸς φοβούμενος μὴ οἱ Ῥωμαῖοι ὑποστηρίξωσιν εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τὸν Δημήτριον, τὸν ὁποῖον ἄλλως καὶ οἱ Μακεδόνες ἠγάπων. Ἔκτοτε δὲ ὁ Δημήτριος περιεστοιχίσθη ὑπὸ μυστικῶν κατασκόπων τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διὰ πᾶν κίνημά του καθίστατο ὕποπτος ὡσεὶ ἐσκόπει νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Τελευταῖον ὁ Περσεὺς ἐχάλκευσεν ὑποβολιμαίαν τινὰ ἐπιστολὴν τοῦ Φλαμινίνου, ἐν ᾗ οὗτος ἐδέετο δῆθεν τοῦ βασιλέως νὰ συγχωρήσῃ τὸν Δημήτριον ἐὰν τυχὸν ἡ ἀξιόποινος ἐπιθυμία τοῦ θρόνου τὸν ὤθησε μακράν, τοὐλάχιστον πρέπει νὰ τὸν

θεωρήσῃ ἀθῶον τῆς κατὰ τῆς ζωῆς του ἐπιβουλῆς. — Φενακισθεὶς τοιουτοτρόπως ὁ Φίλιππος δὲν ἐδίστασε νὰ διατάξῃ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του· μετενόησεν ὅμως παραχρῆμα, ὅτε ὁ Περσεὺς ἀπαλλαχθεὶς τοῦ ἀντιζήλου ἤρξατο νὰ καταφρονῇ τὸν πατέρα καὶ νὰ λαμβάνῃ χαρακτῆρα δυνάστου. Ἀφοῦ δὲ ὁ Φίλιππος ἀνακαλύψας τὴν μηχανορραφίαν ἐπείσθη ἐντελῶς περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ φονευθέντος, ἀπέκλεισε μὲν τὸν Περσέα τοῦ θρόνου, ὥρισε δὲ διάδοχον συγγενῆ τινα ἀπώτερον τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ὀνόματι *Ἀντίγονον*. Ἀλλ' ὁ Περσεὺς εἶχεν ἤδη ἱκανὴν ἰσχύν, ὥστε, ἀποθανόντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Φιλίππου (179 π. Χ.), νὰ ποιήσῃ ἀμέσως ἐκποδὼν τὸν Ἀντίγονον καὶ καταλάβῃ τὸν θρόνον.

Παρασκευαὶ Περσέως κατὰ Ῥώμης. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ πρὸς τὴν Ῥώμην μίσους ἐμπνεόμενος καὶ ὁ *Περσεὺς* δὲν ἐστοχάσθη ἄλλο τι ἐκ προοιμίων εἰμὴ πῶς νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰ σχέδια, ἅτινα ἐνησχόλουν τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός του ἕως τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς του. Ὅθεν ἅμα ἐξαιτησάμενος ἐν Ῥώμῃ τὴν ἀναγνώρισίν του καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῆς συμμαχίας ἔτυχεν ἀμφοτέρων, ἐπωφελήθη τὰ πρῶτα τῆς βασιλείας του ἔτη εἰς σύστασιν τῶν πρὸς τὸν μελετηθέντα ἀγῶνα ἀναγκαίων δυνάμεων. Κατώρθωσε δὲ ταχέως εἴτε διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων εἴτε διὰ διαπραγματεύσεων νὰ συνδέσῃ σημαντικὰς σχέσεις πρὸς τὰ *Θρᾳκικὰ* καὶ *Ἰλλυρικὰ ἔθνη* καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς *Βιθυνίας*. Ἐν Ἑλλάδι δὲ ἐμφανισθεὶς αὐτοπροσώπως κατὰ τὸ 174 ἔτος προσῆλθεν εἰς τὸ *μαντεῖον τῶν Δελφῶν* καὶ ἐζήτησε δι' ἐγγράφων παραμυθιῶν καὶ πρέσβεων νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τῶν καρδιῶν παρὰ ταῖς διαφόροις πόλεσι τὸ ἀρχαῖον κατὰ τῆς Μακεδονίας μῖσος. Εἰκαὶ δὲ ἡ προσπάθεια αὐτοῦ τοῦ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὰ συμφέροντά του τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, αἵτινες ἀπὸ τῶν πορθητικῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Φιλίππου εἶχον συλλάβῃ ἀδιάλλακτον κατὰ τῆς Μακεδονίας ἔχθραν, ἐματαιώθη διὰ τῆς ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Ἀχαιῶν ὑπερισχύσεως τῆς τὰ Ῥωμαϊκὰ φρονούσης μερίδος, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ *Καλλικράτης*, οὐδὲν ἧττον κατὰ μικρὸν συνέστη σημαντικὴ ἐν Ἑλλάδι Μακεδονίζουσα μερίς.

Λακεδαιμόνιοι ἐξῃτήσαντο τὴν προστασίαν Ῥωμαίων κατὰ τῶν Ἀχαιῶν. Ἐν γένει ὅμως οἱ Ἕλληνες ἐφοβοῦντο ἤδη ἱκανῶς τὴν Ῥώμην ἢ ὥστε νὰ τολμήσωσι νὰ κηρυχθῶσιν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ Περσέως. Εἰς τὸ ἄγρυπνον δὲ τῶν Ῥωμαίων ὄμμα, ὅπερ ἤδη προσηλοῦτο ἐξαιρέτως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν, δὲν διέφυγον τὰ παντοδαπὰ ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας ἐκείνων κινήματα. Ἐγίνωσκον δὲ οὗτοι νὰ ἐπωφελῶνται ταῦτα ἐπιτηδείως πρὸς τὸ συμφέρον των, ἐνῷ εἰς τὴν

Μακεδονικὴν μερίδα ἀντέτασσον ἀποτόμως τὴν Ῥωμαϊκήν, ὥστε διὰ συνεχῶν καταπιέσεων καὶ συγκρούσεων νὰ ταπεινώσωσι καὶ ἐξαφανίσωσι κατὰ μικρὸν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δύναμιν παντὸς τοῦ ἔθνους. Οἱ *Λακεδαιμόνιοι* ἀκουσίως ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀχαιῶν διατελοῦντες, καὶ διὰ τοῦτο ὡς καὶ οἱ Μεσσήνιοι διαφωνοῦντες πάντοτε πρὸς τὰ λοιπὰ ταύτης μέλη ἐνεφανίσθησαν ὡς κατήγοροι ἐκείνων ἐν Ῥώμῃ, εἰσηκούσθησαν, ἐπροστατεύθησαν καὶ ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ νοικοδομήσωσι τὰ ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος πρότερον ἀνατραπέντα τείχη τῆς Σπάρτης. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, καθ' ὃ ὁ Περσεὺς ἀνεγνωρίζετο ὡς βασιλεὺς ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου (178 π. Χ.), ὁ Καλλικράτης καταπροέδιδεν αἰσχρῶς τὸ Ἀχαϊκὸν σύστημα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Καλλικράτης κατὰ Λυκόρτα ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Λυκόρτας δηλονότι, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ὄμματα ἡ αὐτονομία τῆς συμπολιτείας ἦτο τὸ μέγιστον ἁπάντων πρᾶγμα, ἀντέστη σφοδρῶς ἐν τῇ συνόδῳ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων γενομένην πρότασιν τοῦ νὰ ἐπιτραπῇ ἡ κάθοδος τῶν ἕνεκα προδοσίας φυγαδευθέντων: «*ἡ παράδοχὴ τούτων, εἶπεν, ἀντιβαίνει εἰς τοὺς ὅρκους, εἰς τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς στήλας, ἅτινα συνέχουσι τὴν κοινὴν συμπολιτείαν· βεβαίως δὲ ἡ σύγκλητος τῆς Ῥώμης, ὅταν ὑποβληθῇ αὐτῇ ἡ ὑπόθεσις προσηκόντως, θέλει παραιτηθῇ τὴν αἴτησίν της.*» Ἐναντίον δὲ τῆς γνώμης τοῦ Λυκόρτα ἀπεφάνθη ἐντόνως ὁ Καλλικράτης, συμφωνοῦντος μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ τότε στρατηγοῦ Ὑπερβάτου. Ὅθεν, ὑπαρχούσης διαφωνίας, ἔδοξε τοῖς Ἀχαιοῖς νὰ σταλῇ πρεσβεία τις εἰς Ῥώμην, ἵνα προκαλέσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁριστικὴν τῆς συγκλήτου ἀπόφανσιν. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ φιλοπάτριδος Λυκόρτα τὸ συνέδριον, ὡς ὑπό τινος δαίμονος ἐξηπατημένον, ἐξελέξατο ἀρχηγὸν τῆς πρεσβείας τὸν ῥωμαΐζοντα Καλλικράτην. Τοῦτο ἦν ἀρχὴ κακῶν καὶ ὀλέθρου διὰ τοὺς Ἀχαιούς. Ὁ Καλλικράτης ἀφικόμενος εἰς Ῥώμην δὲν ἐφρόντισε νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς ἀποστολῆς του πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἐλθὼν εἰς μυστικὴν μετὰ τῆς συγκλήτου συνέντευξιν ἐσπούδασε νὰ περιγράψῃ μετὰ προδοτικῆς εὐγλωττίας τὴν ὑπάρχουσαν ἐντὸς τῆς συμπολιτείας διαφωνίαν καὶ ὑπέδειξεν αὐτῇ τὰ μέσα, δι' ὧν ἡ Ῥώμη ἐδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν προκειμένην διαφωνίαν πρὸς τοὺς σκοπούς της· «*ἂν ἡ Ἑλλάς, εἶπε, φαίνεται τόσον ὀλίγον πειθήνιος εἰς τοὺς Ῥωμαίους, αἴτιοί εἰσιν αὐτοὶ οὗτοι. Εἰς ὅλας τὰς δημοκρατικὰς πολιτείας ὑπάρχουσι κατὰ τὸ παρὸν δύο μερίδες, ἡ μὲν ὑπὲρ αὐτῶν, ἡ δὲ κατ' αὐτῶν διατεθειμένη· ἡ πρώτη φαίνεται παντάπασιν ἀδοξοῦσα καὶ ταχέως θέλει ἐκλείψῃ ἐὰν ἡ σύγκλητος*

δὲν τὴν ὑποστηρίξῃ ταχέως, ἡ δ' ἄλλη ἐξ ἐναντίας ἐπιδίδει ὁσημέραι καθόσον εἰς πᾶσαν πρὸς τὴν θέλησιν τῶν Ῥωμαίων ἀντίστασιν ἀπολαμβάνει πλείονα τιμὴν καὶ δόξαν παρὰ τοῖς πολλοῖς· ὅθεν ἀπόκειται εἰς τὴν σύγκλητον νὰ περιποιήσῃ εἰς τὰς διαταγάς της σέβας.»

Αὐστηραὶ διαταγαὶ τῶν Ῥωμαίων περὶ καθόδου τῶν φυγάδων. Τὸ ὀλέθριον τοῦτο σπέρμα δὲν ἐρρίφθη ἐπὶ πετρῶν. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ σύγκλητος συνέλαβε σπουδαίως τὴν ἰδέαν νὰ ἐνισχύσῃ μὲν καὶ αὐξήσῃ δι' ἐπαίνων καὶ ἀμοιβῶν τὴν ῥωμαΐζουσαν ἐν Ἑλλάδι μερίδα, νὰ ἐκφοβίσῃ δὲ καὶ ἐξασθενίσῃ τοὺς ἀντιπάλους παρακρούουσα καὶ ταπεινοῦσα αὐτούς. Διὰ τοῦτο συνέστησεν ἐντονώτατα εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τὸν Καλλικράτην, τὸν ὁποῖον ἐθεώρησεν ὡς τὸ ἐπιτηδειότερον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν της ὄργανον, συγχρόνως δὲ ἔδωκε παραγγελίαν ῥητὴν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας, τοὺς δὲ *Αἰτωλούς, Ἠπειρώτας, Ἀθηναίους, Βοιωτοὺς* προεκάλεσε μάλιστα καὶ εἰς ἀντίστασιν, ἂν ἐκεῖνοι δὲν ἤθελον συμφωνήσῃ πρὸς τὰς παραγγελίας της. Οἱ Ἀχαιοὶ κατεπλάγησαν τοσοῦτον ἐκ τῶν ἀπειλῶν αὐτῆς, ὥστε εὐθὺς πειθόμενοι εἰς τὴν σύστασίν της ἐξελέξαντο στρατηγὸν τὸν Καλλικράτην ὡς τὸν κατάλληλον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων μεσίτην, μὴ εἰδότων τῶν πολλῶν τὴν ἀόσιον ἐν Ῥώμῃ διαγωγήν του. Παραλαβὼν δὲ οὗτος τὴν ἀρχὴν κατήγαγεν ἀμέσως οὐ μόνον τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς Μεσσηνίους φυγάδας.

Διχόνοια ἐν Ἑλλάδι, Εὐμένης κατὰ Περσέως. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ηὐξήθη ἐν φαινομένῃ ἡσυχίᾳ ὁ βρασμὸς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διχόνοια ἐν Ἑλλάδι. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ θέσις τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Ῥώμην καθίστατο ἀπειλητικωτέρα καθ' ἑκάστην. Οἱ σκοποὶ τοῦ Περσέως ἤρξαντο ἤδη νὰ γίνωνται ἐπὶ μᾶλλον καταφανεῖς καὶ ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς αὐτοῦ Εὐμένης διατρίβων ἐν Ῥώμῃ δὲν ἔπαυε νὰναρριπίζῃ τὴν φλόγα. Ὅθεν ἡ σύγκλητος, ἀφοῦ ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τὸν Περσέα, οἵτινες τῷ ἀνήγγειλαν τὰς ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκείνου γενομένας κατηγορίας καὶ τῷ ὑπεμίμνησκον τοὺς ὅρκους τῆς πίστεως καὶ συμμαχίας, συγχρόνως ἡτοιμάσθη εἰς πόλεμον ἐπιτρέψασα τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸν νέον ὕπατον Πόπλιον Λικίνιον.

Σύμμαχοι Ῥωμαίων καὶ Περσέως. Αἱ διαθέσεις τῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ ἡγεμόνων, καθ' ὅσον ἤλπιζον ἢ ἐφοβοῦντο ἐκ τῆς ὑπερισχύσεως τῆς ἑτέρας τῶν ἐμπολέμων δυνάμεων, ἦσαν διῃρημέναι. Μετὰ τῆς Ῥώμης συνετάσσοντο οἱ *Ῥόδιοι*, ὁ *Εὐμένης*, ὁ τῆς Καππαδοκίας βασιλεὺς *Ἀριαράθης*, ἡ *Αἴγυπτος* ὑπὸ τὸν ἀνήλικον Πτολεμαῖον τὸν Φιλομήτορα, ἡ *Συρία* ὑπὸ τὸν Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ καὶ τέλος ὁ *Μασσανάσσης*. Μετὰ δὲ τοῦ Περσέως συνεμάχει φανερῶς μό-

νον ὁ τῶν Ὀδρυσῶν ἔθνους Θρᾳκικοῦ βασιλεὺς *Κότυς*. Εἰς τὰς ἐλευθέρας δὲ πόλεις τῆς Ἑλλάδος πανταχοῦ μὲν σχεδὸν ὁ δῆμος ἔκλινε πρὸς αὐτόν, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ὀλιγαρχικῶν ἐφρόνουν τὰ Ῥωμαϊκά· ὁ τῆς Βιθυνίας βασιλεὺς *Προυσίας*, τοῦ ὁποίου τὴν ἀδελφὴν ὁ Περσεὺς ἔγημε, ἔμενεν οὐδέτερος, καὶ ὁ τῆς Ἰλλυρίας *Γένθιος* προσεφέρετο νὰ τὸν βοηθήσῃ ἐπὶ μισθῷ.

Ἐνδοιασμὸς Περσέως. Ἐν τοιαύτῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει ὁ Περσεὺς ἤρξατο νὰ δεικνύηται ἐνδοιάζων. Ἀντὶ νὰ λάβῃ θέσιν ἀποφασιστικὴν προὔτεινε λόγους εἰρήνης καὶ οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, καίπερ γινώσκοντες ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος δὲν ἤθελε τοὺς παραδεχθῇ, τὸν ἐπήλπιζον διὰ μόνον τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ δώσωσι καιρὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους πρὸς τελείαν ἀποπεράτωσιν τῶν ἑτοιμασιῶν των. Τὸν δόλιον τοῦτον τρόπον ἔψεξάν τινες τῶν συγκλητικῶν ὡς ἀντικείμενον εἰς τὴν παλαιὰν Ῥωμαϊκὴν εὐθύτητα, «*ἀλλά*, λέγει ὁ Λίβιος, *ὁ ἀριθμὸς τῶν προτιμώντων τὸ ὠφέλιμον τοῦ ἀξιοπρεποῦς ἦτο τότε πολὺ μεγαλείτερος*.»

Οἱ Ῥωμαῖοι ἡττῶνται ἐν ἱππομαχίᾳ (171). Ἡ εἰρήνη τῳόντι ἀπερρίφθη. Ὁ ὕπατος *Πόπλιος Λικίνιος* ἐξεστράτευσε (171), καὶ ὁ Περσεὺς ἅμα μαθὼν τοῦτο μετέβη διὰ τῶν Καμβουνίων ὀρέων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Παρὰ τὸν *Πηνειὸν* συνηντήθησαν οἱ ἐχθρικοὶ στρατοὶ καὶ γενομένης κρατερᾶς *ἱππομαχίας* καθυπερτέρησαν οἱ Μακεδόνες πρὸς μεγάλην τῶν Ῥωμαίων καταισχύνην καὶ κρυφίαν τῶν Ἑλλήνων χαράν, ἐξ ὧν ὀλίγοι μόνον ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν ἐκείνων. Ἀλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐδείχθη σαφῶς ἡ ἀνικανότης τοῦ Περσέως τοῦ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Ῥωμαίους· διότι ἀντὶ νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς νίκης κατέφυγεν εἰς διαπραγματεύσεις προτείνων τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ἐφ' οἷς ὅροις ἄλλοτε αὕτη εἶχε παραχωρηθῇ εἰς τὸν πατέρα του. Οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως ἔχοντες ἀξίωμα νὰ φαίνωνται ἐν τοῖς ἀτυχήμασιν αὐτῶν ἀκαμπτότεροι καὶ ἀλαζονικώτεροι τῷ ὑπηγόρευσαν ὡς πρώτην συνθήκην τὸ νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν βασιλείαν του εἰς τὴν αὐτογνώμονα τῆς συγκλήτου κρίσιν. Οὕτως ἄρα ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐδὲν ἀξιοσημείωτον συνέβη. Ὁ μὲν Περσεὺς ἐπέστρεψεν εἰς Μακεδονίαν, ὁ δὲ Λικίνιος ἦλθεν εἰς *Βοιωτίαν* νὰ παραχειμάσῃ, ὅπου δ.ὰ τῆς τραχείας καὶ αὐθαιρέτου διαγωγῆς του ἐκίνησε τῶν αὐτόθι κατοίκων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει τὴν ἀπέχθειαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ὁ Αὖλος Ὁστίλιος (170) διατρίβει ἀπρακτῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, Κόϊντος Φίλιππος, Αἰμίλιος Παῦλος. Καὶ ὁ ὕπατος τοῦ ἑπομένου ἔτους (170) *Αὖλος Ὁστίλιος* δὲν ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς Θεσσαλίας

ἀρκεσθεὶς μόνον νὰντενεργῇ δι' ἀποστόλων εἰς τὰ σχέδια τοῦ Περσέως καὶ ναὐξάνῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ῥωμαϊζόντων. Ἀφοῦ δὲ καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου (169) ὁ νέος ὕπατος *Κόϊντος Μάρκιος Φίλιππος* εἰσέβαλε μὲν τολμηρῶς διὰ τῶν Θεσσαλικῶν διόδων εἰς τὴν νοτιανατολικὴν Μακεδονίαν, ἐξετέθη ὅμως ἀπέναντι τῆς παρὰ τὸ Δῖον ἐν τῷ Θερμαϊκῷ κόλπῳ ἀπροσίτου τοποθετήσεως τοῦ Περσέως εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἐκ τοῦ ὁποίου μόνον ἡ δειλὴ καὶ φυγῇ ὁμοία ἀναχώρησις τοῦ βασιλέως τούτου τὸν ἔσωσε, ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἤρξατο νὰ δυσαρεστῆται μεγάλως διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διεξαγωγὴν τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου. Ὅθεν ἐπέστησεν ἤδη ὅλην τὴν προσοχήν της εἰς εὕρεσιν στρατηγοῦ συνετοῦ, δραστηρίου καὶ ἱκανοῦ νὰ δώσῃ ταχὺ καὶ εὐτυχὲς πέρας εἰς τὸν πόλεμον· ὡς τοιοῦτος δ' ἐνεκρίθη ὁ τοῦ ἐν Κάνναις πεσόντος Λευκίου Αἰμιλίου ἄξιος υἱὸς *Αἰμίλιος Παῦλος*.

Ὁ Περσεὺς δυσαρεστεῖ τοὺς μόνους συμμάχους Βαστάρνας καὶ τὸν Γένθιον ἕνεκα φιλαργυρίας. Ἐὰν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Περσεὺς ἀπεφάσιζε νὰ ποιήσῃ χρῆσιν κατάλληλον τῶν μεγάλων θησαυρῶν του, ἐδύνατο νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν πολλοὺς φίλους καὶ συμμάχους καὶ νὰ γείνῃ οὕτω δυσκαταμάχητος· ἀλλ' ἡ ὑπερβολικὴ *φιλαργυρία* του καὶ ὁ ἀσταθὴς χαρακτήρ του δὲν ἐνέπνεον εἰς οὐδένα ἐμπιστοσύνην οὐδὲ τῷ ἐπέτρεπον νὰ λάβῃ μέτρον τι ὁριστικὸν καὶ ἀσφαλές. Οἱ *Βαστάρναι* φυλή τις *Γερμανικὴ* κατοικοῦσα πέραν τοῦ Ἴστρου τῷ ἔπεμψαν κατ' αἴτησίν του *μυρίους ἱππεῖς* καὶ *ἰσαρίθμους πεζούς*· ἀλλ' ὅτε ἔμελλε νὰ τοὺς πληρώσῃ τὸν πρῶτον μισθὸν εἶπεν ὅτι μόνον *πεντακισχιλίων* ἔχρῃζε καὶ οὐδὲ πρὸς τούτους ἠθέλησε νὰ φανῇ δίκαιος. Ὅθεν ὀργισθέντες ὅλοι οὗτοι ἀνεχώρησαν καὶ ἐν τῷ ἀναχωρεῖν ἐλεηλάτησαν *τὴν Θράκην*. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν *Γένθιον* βασιλέα τῆς Ἰλλυρίας ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ ἕνεκα τῆς ἐπικουρίας του *τριακόσια τάλαντα*, δὲν ἔδωκεν ὅμως εἰς τοὺς πρέσβεις του εἰμὴ *δέκα* μόνον ὡς προκαταβολήν, τῶν δὲ λοιπῶν τὴν πληρωμὴν ἀνέβαλλεν ἐπίτηδες· ὥστε, ἐπιχειρήσαντος τοῦ Γενθίου εὐθὺς τὰς κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐχθροπραξίας, ἀνέβαλε πάλιν τὰ καθ' ὁδὸν ἔτι εὑρισκόμενα χρήματα, διότι ἐστοχάζετο ὅτι ἐκεῖνος ἐκτεθεὶς ἅπαξ ἤθελεν ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον ἐξ ἀνάγκης.

Ἧττα Μακεδόνων παρὰ τὴν Πύδναν (168) αἰχμαλωσία Περσέως καὶ θάνατος ἐν Ῥώμῃ. Ἀλλ' ὅμως τὸ προπύργιον, ὅπερ ὁ Περσεὺς ἐσπούδασε νὰ ἐγείρῃ κατὰ τῶν Ῥωμαίων διὰ τοῦ Γενθίου ἐν Ἰλλυρίᾳ, κατέστρεψεν ἐν τριάκοντα ἡμέραις ὁ στρατηγὸς *Λεύκιος Ἀνίκιος*· διότι, ἀφοῦ οὗτος ἐνίκησε κατὰ κράτος παρὰ τὴν *Ἀπολλωνίαν* καὶ τὸ *Δυρράχιον* ὅλον τὸν Ἰλλυρικὸν στρατόν, ἠνάγκασε τέλος καὶ τὸν

ἐν τῇ μητροπόλει του τοῖς *Σκορδίσκοις* τῇ νῦν Σκόδρᾳ πολιορκηθέντα βασιλέα νὰ παραδοθῇ. Οὕτω δ' ἀπομονωθεὶς καὶ ἔρημος παντὸς συμμάχου ὁ Περσεὺς περιωρίσθη εἰς τὸ σχέδιον τῆς ἀμύνης τοποθετηθεὶς παρὰ τὴν Ὀλυμπικὴν ὑπώρειαν πρὸ τῆς θαλάσσης. Ἀλλ' ὁ ἄξιος καὶ δραστήριος Αἰμίλιος ἐματαίωσεν αὐτὸ ταχέως. Ἐν ᾧ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐπεχείρησε νὰ τὸν προσβάλῃ κατὰ μέτωπον, ἔστειλε τὸν θετὸν υἱόν του *Φάβιον Μάξιμον* καὶ τὸν *Σκηπίωνα Νασικᾶν* διά τινος ἀφυλάκτου δυσχωρίας εἰς τὰ νῶτα τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ, ὥστε ὁ Περσεὺς φοβηθεὶς τὴν κύκλωσιν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ περικεχαρακωμένον στρατόπεδόν του καὶ νὰναζεύξῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, ὅπου καὶ ὁ Αἰμίλιος παρὰ πόδας τὸν παρηκολούθησε. Ταλαντευόμενος δὲ μεταξὺ δύο γνωμῶν ἢ νὰ καταστρέψῃ ὅλους τοὺς ἀγροὺς καὶ νὰ διανείμῃ τὸν στρατόν του εἰς τὰς ὀχυρὰς πόλεις ἢ διὰ μιᾶς μάχης νὰ διακινδυνεύσῃ περὶ τῶν ὅλων ἀπεφάσισε τελευταῖον τὴν μάχην. Ἡ μάχη δ' αὕτη συνέβη περὶ τὴν *Πύδναν* (*168*). Ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ ἐξέπληξε τὸ πρῶτον ἐνταῦθα τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν καὶ ἤθελε βεβαίως κατισχύσῃ τῶν λεγεώνων του, ἐὰν ἡ φυγὴ τοῦ ἀθλίου Περσέως δὲν διέσπειρεν εἰς τὰς τάξεις αὐτῆς γενικὴν ταραχήν, ἥτις συνεπήγαγε τὴν ὁλοσχερῆ ἧτταν. Ἐφονεύθησαν δὲ κατὰ τὸν Λίβιον ἐκ μὲν τῶν Μακεδόνων ὑπὲρ τοὺς *δισμυρίους*, ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαίων μόνον *ἑκατόν*. Ὁ Περσεὺς μετ' ὀλίγον ἀκολούθων ἀπεχώρησεν εἰς *Πέλλαν* καὶ ἐκεῖθεν εἰς *Ἀμφίπολιν*, ὅθεν λαβὼν τοὺς δυστυχῶς συνηγμένους θησαυρούς του κατέφυγε μετὰ γυναικὸς καὶ τέκνων εἰς τὴν ἱερὰν νῆσον *Σαμοθρᾴκην* ὡς εἰς ἄσυλον. Πάραυτα ὅμως ἐστάλη κατόπιν του ὁ ὑπὸ τοῦ Γναίου Ὀκταβίου διοικούμενος Ῥωμαϊκὸς στόλος, ὅστις ἀπῄτησεν ἐντόνως παρὰ τῶν κατοίκων τῆς Σαμοθρᾴκης τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἱκέτου βασιλέως. Διὸ μὴ θεωρῶν οὗτος ἑαυτὸν ἱκανῶς ἐξησφαλισμένον ἐνταῦθα συνεφώνησε μετά τινος *Κρητὸς* πλοιάρχου νὰ τὸν μεταβιβάσῃ κρυφίως εἰς τὸν βασιλέα τῆς *Θρᾴκης Κότυν*. Εἶχε δὲ ἤδη ἐμβιβάσῃ εἰς τὸ πλοῖον αὐτοῦ μέρος τῶν θησαυρῶν του καὶ ὅτε τὴν νύκτα ἠθέλησε νὰ ἐπιβῇ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν οἰκείων του, τὸ πλοῖον τοῦ ἀπίστου Κρητὸς ἐγένετο ἄφαντον. Οὕτω λοιπὸν ἀναγνωρίσας τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην ὁ ἄθλιος βασιλεὺς *παρέδωκεν ἑαυτὸν* μετὰ τῶν τέκνων καὶ θησαυρῶν του εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἀχθεὶς δὲ πρὸς τὸν Αἰμίλιον ἐδείχθη λίαν μακρόψυχος καὶ ἀγενής· ἀκολούθως δὲ μετηνέχθη εἰς Ῥώμην, ὅπου ἠκολούθησε τὸ ἐξ ἐλέφαντος καταπληκτικὸν ἅρμα τοῦ θριαμβεύσαντος νικητοῦ μετὰ τῶν τριῶν παίδων καὶ *διακοσίων πεντήκοντα φίλων* καὶ *οἰκείων*· εἶτα ἐρρίφθη ἐν τῇ ἐν *Ἄλβαις εἱρκτῇ*. Ἀλλὰ κατὰ πα-

ράκλησιν τοῦ Αἰμιλίου Παύλου μετενεχθεὶς εἰς φιλανθρωποτέραν δίαιταν μετ' ὀλίγον ἐτελεύτησεν.

Ἡ Μακεδονία διαιρεῖται εἰς τέσσαρας ἀκοινωνήτους ἐπαρχίας. Μετὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Περσέως τύχης συναπεφασίσθη καὶ ἡ τοῦ βασιλείου του. Κατὰ διαταγὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, ἣν ὁ Αἰμίλιος ἔσπευσε νὰναγγείλῃ εἰς ὁμήγυριν τῶν Μακεδόνων γενομένην ἐν Ἀμφιπόλει, ἡ Μακεδονία ἔμεινε μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτόνομος διοικουμένη ὑπὸ ἰδίων ἐκλεκτῶν ἀρχόντων, διῃρέθη δὲ εἰς *τέσσαρας διακεκριμένας μοίρας*, τῶν ὁποίων ἑκάστη δὲν ἐδύνατο τοῦ λοιποῦ νὰ ἔχῃ πρὸς ἄλλην σχέσεις ἐπιγαμίας καὶ ἐμπορίας. Οἱ φόροι ἠλαττώθησαν κατὰ τὸ ἥμισυ, ἀλλ' ὅλοι οἱ πλούσιοι καὶ οἱ διασημότεροι Μακεδόνες, ὅσοι μάλιστα ὑπηρέτουν μέχρι τοῦδε τὸν βασιλέα, διετάχθησαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ῥώμην ἐπὶ τῷ λόγῳ μὲν ὅτι τὰ φρονήματά των ἐδύναντο νὰ διαταράξωσι τὴν νέαν ἐλευθερίαν, κυρίως ὅμως ἵνα μὴ φέρωσιν οὐδὲν πρόσκομμα εἰς τὴν προετοιμαζομένην τελείαν ὑποδούλωσιν τῆς χώρας.

§ 325. **Διχόνοιαι Ἑλλήνων καὶ ἰδίᾳ Ἀχαιῶν καὶ Λακεδαιμονίων ἐξεγείρουσι τὴν Ῥώμην εἰς ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος (167-146).** Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Πύδνῃ μάχην πρέσβεις ἐξ *Ἀχαΐας, Βοιωτίας, Ἀκαρνανίας, Ἠπείρου* καὶ *Αἰτωλίας* ἔσπευσαν φυσικῷ τῷ λόγῳ κατ' εἰσήγησιν τῶν ῥωμαϊζόντων εἰς Μακεδονίαν, ἵνα συγχαρῶσι διὰ τὴν νίκην τὸν Ῥωμαῖον στρατηγόν. Ὁ Αἰμίλιος δ' αὐτὸς μετ' οὐ πολὺ καταλιπὼν ἐκεῖ τὸν στρατόν του ἐν παραχειμασίᾳ ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἑαυτοῦ δόξαν καὶ φιλανθρωπίαν καὶ διὰ τῶν εὐεργεσιῶν του νὰ ἐλκύσῃ τὴν ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην αὐτῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους.

Χίλιοι Ἕλληνες κατηγορηθέντες ὑπὸ τῶν ῥωμαϊζόντων ἀπήχθησαν εἰς Ῥώμην (167). Τὸ ἀκόλουθον δ' ἔτος (167) ἀναχωρήσαντος ἤδη τοῦ Αἰμιλίου εἰς Ῥώμην ἵνα πανηγυρίσῃ τὸν θρίαμβόν του ἐστάλησαν ἐκεῖθεν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα *δέκα* πληρεξούσιοι *πρεσβευταὶ* διωρισμένοι νὰκούσωσι τὰς κατηγορίας τῶν ῥωμαϊζόντων κατὰ τῶν φανερῶν καὶ κρυφίων ὀπαδῶν τοῦ Περσέως καὶ τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας. Τοιουτοτρόπως πολλοί, οἵτινες ἐθεωροῦντο *ἔνοχοι ἢ ὕποπτοι ἐν Αἰτωλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ, Ἠπείρῳ, Βοιωτίᾳ* καὶ ἀλλαχοῦ ἀπήχθησαν εἰς Ῥώμην νὰπολογηθῶσι. Κατὰ δὲ τοῦτο τὸ ἔτος ἡ Ἀχαΐα, τὴν ὁποίαν ἔτι ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν ἐφοβοῦντο οἱ Ῥωμαῖοι, ἔπαθεν ἀσυγκρίτως δεινότερα διὰ τῆς προδοσίας τοῦ Καλλικράτους. Κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ *δύο ἐξ ἐκείνων τῶν πρεσβευτῶν*, ὁ

Κλαύδιος καὶ ὁ *Δομίτιος Αἰνόβαρβος*, ἐνεφανίσθησαν ἐν τῇ κατὰ τὸ Αἴγιον *Ἀχαϊκῇ συνόδῳ*, κατηγόρησαν τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν Ἀχαιῶν ὡς ὑποστηρίξαντας πολλαχῶς τὸν Περσέα καὶ προέτειναν τὴν καταδίκην των. Τῆς δὲ συνόδου ἀρνηθείσης νὰ ἐκφέρῃ καταδικαστικὴν ψῆφον πρὶν ἢ μάθῃ τὰ ὀνόματά των, ἐκεῖνοι ἐκήρυξαν τότε ὡς ἐνόχους ὅλους τοὺς μετελθόντας τὴν στρατηγίαν. Ἀφοῦ δὲ εἷς ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ὁ *Ξένων* δυσανασχετήσας ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ ἀπεφάνθη ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν διαγωγήν του οὐ μόνον ἐνώπιον τῆς Ἀχαϊκῆς συνόδου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, πάραυτα οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις ἐπιλαβόμενοι τοῦ ἐπὶ τῆς ἐξάψεως ἐκφυγόντος λόγου αὐτοῦ διέταξαν *χιλίους* ἐκ τῶν προυχόντων καὶ διὰ τῶν γενναίων φρονημάτων των διακρινομένων πολιτῶν, ὧν τὰ ὀνόματα τοῖς ἐσημείωσεν ὁ Καλλικράτης, νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσιν εἰς Ῥώμην, ἵνα δώσωσιν ἐκεῖ λόγον. Ὅλοι ὑπήκουσαν, ἵν' ἀπαλλάξωσι μεγαλειτέρων δεινῶν τὴν πατρίδα καὶ ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι ἤθελον εὕρη δικαιοσύνην ἐν Ῥώμῃ. Ἀλλ' ὅτε ἀφίκοντο ἐκεῖ ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος τοὺς μετεχειρίσθη ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπαχθέντας Ἕλληνας καὶ θεωρήσασα αὐτοὺς ὡς ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν δῆθεν καταδικασθέντας ἐγκληματίας τοὺς διένειμεν εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑτρουρίας. Μόνος δὲ ὁ *Πολύβιος* υἱὸς τοῦ Λυκόρτα διὰ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸν τότε τοσοῦτον ἔνδοξον καὶ ἰσχύοντα νεώτερον Σκηπίωνα υἱὸν τοῦ Αἰμιλίου Παύλου ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ μένῃ ἐν Ῥώμῃ.

Καλλικράτης καὶ Ἀνδρωνίδας προδόται, ἐπάνοδος 300 ἐκ τῶν χιλίων εἰς τὴν Ἑλλάδα (151). Οἱ Ἀχαιοὶ διήγαγον ἔκτοτε χρόνους θλιβερωτάτους. Στερηθέντες τῶν ἀξιολογωτέρων καὶ πιστοτέρων συμπολιτῶν των ἠναγκάζοντο νὰ ἄρχωνται καὶ βασανίζωνται ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες ἦσαν οἱ αἴτιοι τῆς δυστυχίας των. Πόσον δὲ οὗτοι καὶ ἰδίως ὁ *Καλλικράτης* καὶ ὁ *Ἀνδρωνίδας* ἐμισοῦντο, ἐδεικνύετο πολλαχῶς καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν. Ὅλοι ἐφοβοῦντο μὴ μιανθῶσιν ἐν τῇ μετ' αὐτῶν συγκοινωνίᾳ. Ἐν τοῖς βαλανείοις οἱ λουόμενοι ἔχεον τὸ ὕδωρ, ὅπερ ἐκεῖνοι προηγουμένως μετεχειρίσθησαν, καὶ ἐνέχεον ἕτερον καθαρόν. Ἐν ταῖς κοιναῖς πανηγύρεσι συριγμοὶ καὶ χλευασμοὶ ἠκούοντο πανταχόθεν, ὅτε τις ἐπεχείρει νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς ἔπαινον αὐτῶν· ἐθάρρουν δὲ καὶ τὰ παιδάρια κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐκ τῶν διδασκαλείων ἐπανάγοντα νὰποκαλῶσιν αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον *προδότας*. Τοιαύτη τις προστίθησιν ὁ Πολύβιος ὑπέδραμε προσκοπὴ καὶ μῖσος κατὰ τῶν προειρημένων. Ἀλλ' ἀφοῦ οἱ περὶ τὸν Καλλικράτην κατώρθωσαν νὰ ἴδωσιν ἐξορίστους τοὺς ἐπιφανεστάτους συμπολίτας των, ἐσπούδαζον ἀδιακόπως νὰ διακωλύσωσι τὴν ἐπάνοδόν των, ἵνα μὴ ἡ ἐξουσία των

καὶ αὐτοὶ οὗτοι διακινδυνεύσωσι· διότι πολλαὶ καὶ ἐπανειλημμέναι τῶν Ἀχαιῶν ἀπόπειραι πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἐκείνων ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι. Μόλις δὲ μετὰ παρέλευσιν 17 ἐτῶν (151 π. Χ.) ὅτε, γενομένου πολλοῦ λόγου ἐν τῇ συγκλήτῳ καὶ τῶν μὲν διδόντων αὐτοῖς κάθοδον, τῶν δ' ἐνισταμένων, ἀναστὰς ὁ Κάτων εἶπε μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ στρυφνότητος: «*ὡσεὶ μὴ εἴχομεν ἄλλο τι νὰ πράξωμεν, καθήμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες ἐὰν πρέπῃ νὰ ἐκκομισθῶσιν ὑπὸ Ῥωμαίων ἢ ὑπὸ Ἀχαιῶν νεκροφόρων*», ἐδόθη τέλος ἡ ἄδεια τῆς ἐπιστροφῆς των. Χρόνος δέ, λύπη, ταλαιπωρία, αὐτοκτονία εἶχον ἀφαρπάσῃ τοὺς πλείστους καὶ κρείττονας. Ὅθεν *τριακόσιοι* μόνον ἐκ τῶν χιλίων ἐπανῆλθον, οἱ πλεῖστοι ἔμπλεοι ὀργῆς καὶ μίσους ἀδιαλλάκτου κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος.

Ἔρις Σπάρτης, Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, Μεναλκίδου Καλλικράτους καὶ Διαίου ἕνεκα τοῦ Ὡρωποῦ, πρέσβεις Ῥωμαίων ὡς διαιτηταί. Ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τῆς ἐξορίας τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῶν ἐπικρατήσασα *χαύνη ἡσυχία*, καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἀναισθήτως πως ἐφαίνετο φερομένη πρὸς τὸ ὁριστικὸν αὐτῆς πεπρωμένον, ἐταράχθη καὶ αὖθις διὰ τῶν τελευταίων προσπαθειῶν τῆς ἐξησθενημένης Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Αἱ ἀνανεωθεῖσαι ἔριδες μεταξὺ *Ἄργους* καὶ *Σπάρτης* ἔδωκαν εἰς τοῦτο τὴν πρώτην ἀφορμήν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπωφελήθησαν ταύτην, ἵν' ἀπονεκρώσωσιν, εἰ δυνατὸν ἀμαχητί, τὴν τελευταίαν τῆς ὁμοσπονδίας δύναμιν. Κατὰ τὸ 164 ἔτος ἤδη π. Χ. ἐμφανισθεὶς ὁ *Σουλπίκιος Γάλλος* ὡς Ῥωμαῖος *διαιτητὴς* ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Καλλικράτους ἀπεφάσισε κατὰ τὸ δοκοῦν περὶ τῶν προκειμένων ἐρίδων καὶ ἐζήτησε κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου νἀλλοτριώσῃ ὅσον οἷόν τε τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Ἀκολούθως συνέβησαν καὶ ἄλλαι μεταξὺ Ἑλλήνων διενέξεις, καθ' ἃς πάντοτε οἱ Ῥωμαῖοι παρίστανται ὡς διαιτηταί· ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν ἡ κυριωτέρα καὶ ἡ συνεπαγαγοῦσα εἰς τέλος τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας ὑπῆρξεν ἡ μεταξὺ *Σπάρτης* καὶ *Ἀχαϊκῆς* συμπολιτείας, ἥτις ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος. Ἡ πόλις δηλαδὴ τοῦ *Ὡρωποῦ* διαρπασθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀνάγκῃ μᾶλλον ἢ ἑκουσίως, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, ἐπεκαλέσατο εἰς μάτην τὴν προστασίαν τῶν Ἀχαιῶν μὴ θελόντων φιλίᾳ τε καὶ αἰδοῖ νὰ τιμωρήσωσι τοὺς ἀδικήσαντας. Ἀλλ' ὁ *Μεναλκίδας* Λακεδαιμόνιος μὲν τὸ γένος, στρατηγὸς δὲ τότε τῶν Ἀχαιῶν δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τῶν Ὠρωπίων ὑπεσχέθη νὰ τοὺς βοηθήσῃ καὶ πρὸς τοῦτο ἔπεισεν ἐπὶ ὑποσχέσει μεταδόσεως τοῦ ἡμίσεως *δωροδοκήματος* 5 ταλάντων καὶ τὸν ἰσχυρὸν Καλλικράτην. Ἀμφότεροι λοιπὸν κατορθώσαντες νὰ κυρωθῇ ἐν συνεδρίῳ ἡ ὑπὸ τῶν Ὠρωπίων

αἰτηθεῖσα Ἀχαϊκὴ ἐπικουρία εἰσέβαλον μετὰ δυνάμεως εἰς τὴν *Ἀττικήν*, εὑρόντες ὅμως ἀντίστασιν ἀνέλπιστον ἠναγκάσθησαν μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἄπρακτοι. Ἐπειδὴ δ' ἔπειτα ὁ Μεναλκίδας ἔχων τὸ δωροδόκημα εἰς χεῖρας ἀπεποιήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν πρὸς τὸν Καλλικράτην γενομένην ὑπόσχεσιν, οὗτος μνησικακῶν ἠθέλησε νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἐπὶ προδοσίᾳ ὡς προσπαθήσαντα, ὅτε ἐστάλη πρεσβευτὴς εἰς Ῥώμην, νὰποσπάσῃ τὴν Λακεδαίμονα ἐκ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ἀλλ' ὁ κατηγορηθεὶς διαφθείρας διὰ *τριῶν ταλάντων* τὸν εἰς τὴν στρατηγίαν διάδοχόν του Μεγαλοπολίτην *Δίαιον* κατώρθωσε διὰ τῆς προστασίας τούτου νὰπαλλαγῇ τῆς κατηγορίας. Μετ' οὐ πολὺ δέ, γνωσθείσης τῆς ἀπάτης καὶ τῶν Ἀχαιῶν δυσηρεστημένων εἰς ἄκρον, ὁ Δίαιος ἐσπούδασε νὰ κερδήσῃ πάλιν τὴν εὔνοιάν των διὰ παντοίων ψευδῶν μέσων, ἅτινα περιέπλεξαν τὸ συνέδριον μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ ἐπὶ τέλους ἤγαγον ὅλην *τὴν ὑπόθεσιν ἐνώπιον τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου*, ἥτις κατὰ τὴν συνήθειάν της ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ πρέσβεις μέλλοντας νὰνακρίνωσιν ἐπιτοπίως τὴν μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Λακεδαιμονίων διαφοράν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ οὗτοι φθάσωσιν εἰς Ἑλλάδα οἱ Ἀχαιοὶ κατὰ προτροπὴν τοῦ στρατηγοῦ *Δαμοκρίτου* ἔλαβον ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 149 τὰ ὅπλα, ἐνίκησαν ἔν τινι φονικωτάτῃ μάχῃ τοὺς *Λακεδαιμονίους* καὶ ἐπόρθησαν τὴν χώραν αὐτῶν. Ὅτι δὲ ὁ Δαμόκριτος ἀπέσχε νὰ προσβάλῃ καὶ τὴν Σπάρτην, ἕνεκα τούτου κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ συνεδρίου τῶν Ἀχαιῶν ὡς προδότης καὶ κατεδικάσθη εἰς *50 ταλάντων ζημίαν*, τῆς ὁποίας ὅμως ἀπηλλάγη διὰ τῆς φυγῆς του.

Ῥωμαῖοι πρέσβεις κηρύττουσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Σπάρτης καὶ ἄλλων πόλεων (147). Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, ὧν πρῶτος ἦτο ὁ *Αὐρήλιος Ὀρέστης*, παραγενόμενοι καὶ συγκαλέσαντες εὐθὺς ἐν Κορίνθῳ τούς τε ἐν ἑκάστῃ πόλει τῶν Ἀχαιῶν ἔχοντας τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν Δίαιον αὐτόν, ἐκήρυξαν ἐπὶ δημοσίας συνεδριάσεως ὡς δόξαν τῇ Συγκλήτῳ «*Νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τοῦ συστήματος τῶν Ἀχαιῶν οὐ μόνον ἡ Λακεδαίμων, ἀλλὰ καὶ ὅσαι ἄλλαι πόλεις ὑπέκειντο πρότερον εἰς τὴν Μακεδονικὴν κυριότητα, οἷον ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, ὁ Ἀρκαδικὸς Ὀρχομενὸς καὶ ἡ παρὰ τὴν Οἴτην Ἡράκλεια*». Ἐκ τούτου καταπλαγέντες οἱ τῶν Ἀχαιῶν σύνεδροι κατέλαβον ἀμέσως τὴν ἐκκλησίαν, συνεκάλεσαν τὸν λαὸν καὶ ἀνήγγειλαν αὐτῷ τὴν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου. Παραυτίκα δὲ τὸ παροξυνθὲν πλῆθος ἐπέπεσε καθ' ὅλων τῶν Λακεδαιμονίων, ὅσοι ἔτυχον τότε ἐπιδημοῦντες ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐξεκένωσε κατ' αὐτῶν τὴν ὀργήν του διὰ παντοίων κακώσεων. Ὅλαι αἱ περὶ τὸν Ὀρέστην ἀπειλαὶ ἀπέβησαν

ἀτελεσφόρητοι· καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι κινδυνεύοντες νὰ βιασθῶσιν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι μετὰ σπουδῆς τὴν Κόρινθον.

Δευτέρα πρεσβεία Ῥωμαίων εἰς Ἀχαΐαν ἀναχωρεῖ ἄπρακτος συνεργίᾳ Κριτολάου (147). Ἀνενεχθέντων δὲ τῶν γεγονότων εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν σύγκλητον, αὕτη ἔκρινε νὰ πέμψῃ εἰς *Ἀχαΐαν* καὶ *δευτέραν πρεσβείαν* διωρισμένην νὰποπειραθῇ εἰρηνικόν τινα συμβιβασμόν· ἀλλὰ καὶ ταύτης αἱ προσπάθειαι ἐματαιώθησαν διὰ τοῦ ἀδιαλλάκτου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μίσους τοῦ τότε (147) στρατηγοῦ τῆς συμπολιτείας *Κριτολάου* καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Εἰς τοὺς ἄνδρας τούτους ὑπερίσχυσεν ἡ θρασύτης κατὰ τῆς σπουδαίας σκέψεως, τὴν ὁποίαν ἀπῄτει ἡ δεινὴ τοῦ παρόντος καὶ ἡ ἔτι δεινοτέρα τοῦ μέλλοντος θέσις· ὁ δὲ ἀσθενὴς λαὸς παρεσύρθη εὐκόλως ἐκ τοῦ λαμπροῦ φάσματος γενναίου ἐνθουσιασμοῦ. Οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις αἰσχρῶς ὑπὸ τοῦ Κριτολάου παρακρουσθέντες δὲν ἔτυχον οὐδὲ τῆς εὐκαιρίας τοῦ νὰ δηλώσωσιν εἰς τὸν λαὸν τὴν θέλησιν τῆς συγκλήτου· διότι, ἐν ᾧ ἐδόθη ὑπόσχεσις περὶ συγκλήσεως τῆς συνόδου ἐν Τεγέᾳ ὁ *Κριτόλαος* διέταξε κρυφίως τοὺς συγκληθέντας νὰ μὴ ἐμφανισθῶσιν ἐκεῖ. Οὕτω δ' ἐκεῖνοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Ἀχαΐαν ἄπρακτοι.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν δὲ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεων ὁ Κριτόλαος ἐπωφελήθη τὴν ὥραν τοῦ χειμῶνος, ἵνα ἐπιπορευόμενος τὰς πόλεις ἐξάψῃ ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ διὰ χαρίτων οἷον *τῆς ἀναβολῆς τῆς ἀποτίσεως τῶν χρεῶν καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς εἰς φυλακὴν ἀπαγωγῆς* προσελκύσῃ τὸ πλῆθος εἰς τοὺς σκοπούς του. Κατόπιν δὲ τῶν προπαρασκευῶν τούτων συνεκρότησε καὶ *σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν ἐν Κορίνθῳ*, διότι ἐκεῖ ὡς εἰς οὐδεμίαν ἄλλην πόλιν ὑπῆρχε συνηθροισμένον *πλῆθος βαναύσων ἀνθρώπων, οἵτινές εἰσι τὰ κυριώτερα τῶν δημαγωγῶν ὄργανα.* Εἰς μάτην δ' ἐνταῦθα οἱ μετριώτεροι καὶ νουνεχέστεροι ἄρχοντες τῆς συμπολιτείας ἐσπούδασαν νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς σύνεσιν τὸν στρατηγὸν καὶ τοὺς ὀπαδούς του. Οὗτος περιεστοιχισμένος ὑπὸ δορυφόρων ἠπείλησε μετὰ θρασύτητος πάντας τοὺς ἀντικειμένους εἰς τὰ βουλεύματά του καὶ ἐζήτησε μάλιστα νὰ τοὺς παραστήσῃ εἰς τὸ πλῆθος ὡς προδότας, εὐνοϊκωτέρους πρὸς τὴν Λακεδαίμονα καὶ Ῥώμην ἢ πρὸς τὰ πράγματα τῆς πατρίδος. Τοιουτοτρόπως δὲ παροξύνας τὸν ὄχλον διὰ τῆς τούτων κατηγορίας ἐπειθανάγκασε τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ψηφίσωσι λόγῳ μὲν πρὸς τὴν Λακεδαίμονα, ἔργῳ δὲ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους αὐτοὺς *τὸν πόλεμον.*

§ 326. **Τέταρτος Μακεδονικὸς πόλεμος. Ἀνδρίσκος ὡς Φίλιππος (150-148), Μακεδονίας ὑποταγή.** Ἡ Ῥώμη ἐδείχθη μέχρι τοῦδε τοσοῦτον ἀνεκτικὴ πρὸς τοὺς Ἕλλη-

νας ἐξ ἀνάγκης μᾶλλον ἢ ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως· διότι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οὐ μόνον ὑπῆρχεν ἐν Καρχηδόνι καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ ἱκανῶς ἐνησχολημένη, ἀλλ' ὤφειλε νὰ καταπολεμήσῃ καί τινα ἀποστασίαν ἐν *Μακεδονίᾳ* λίαν ἐπικίνδυνον. *Ἀνδρίσκος τις ἐξ Ἀδραμυττίου* τῆς Μυσίας καταγόμενος, ἀποκαλῶν δ' ἑαυτὸν ψευδῶς *Φίλιππον* υἱὸν τοῦ Περσέως, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε πολλὴν ὁμοιότητα, ἐπωφελούμενος τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὸ Μακεδονικὸν ἔθνος δυσαρέστησιν ἐζήτησε διὰ τῆς βοηθείας Θρᾳκῶν τινων ἀρχηγῶν νὰ ἀνακτήσῃ τόν, ὡς ἔλεγε, πατρικὸν θρόνον. Ἡ ἐπιβολή του ἐπέτυχεν· ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὁ *Ψευδοφίλιππος* οὐ μόνον τὴν Μακεδονίαν κατέλαβεν, ἀλλὰ καὶ τὴν Θεσσαλίαν αὐτὴν ἠπείλησε (150 π. Χ.). Στρατὸς Ῥωμαϊκὸς ἐκπεμφθεὶς κατ' αὐτοῦ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὑπὸ τὸν *Ἰουβέντιον Θάλναν* ὑπέστη *πανωλεθρίαν*. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν δὲ ταύτην ἐστάλη ἄλλη μεγαλειτέρα δύναμις ὑπὸ στρατηγὸν πολὺ ἀξιώτερον, τὸν *Κόϊντον Καικίλιον Μέτελλον*, ὅστις εἰς δύο μάχας ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸν Ἀνδρίσκον καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς Θρᾴκην, ὅπου ἡγεμών τις συλλαβὼν αὐτὸν τὸν παρέδωκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους (148 π. Χ.). Οὕτω δὲ ὁ Μακεδονικὸς πόλεμος, καθ' ὃν ἀπωλέσθησαν ὑπὲρ τοὺς *δισμυρίους Μακεδόνες*, ἔλαβε πέρας καὶ πρὸς ποινὴν ἡ Μακεδονία ἀπέβαλεν ἐντελῶς τὴν αὐτονομίαν της γενομένη *Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία*.

§ 327. **Ἑλλάδος ὑποταγὴ τοῖς Ῥωμαίοις (146).** Εὐθὺς δὲ τότε ἡ Ῥώμη στρέψασα τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν ἀπεφάσισε τὸν κατ' αὐτῆς πόλεμον, τοῦ ὁποίου τὴν διεξαγωγὴν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ὕπατον *Μόμμιον*. Πρὸ τῆς ἀφίξεως ὅμως τούτου ὁ *Μέτελλος*, ἀφοῦ δὶς πρότερον δι' ἐπίτηδες σταλέντων πρέσβεων ἀπεπειράθη εἰς μάτην νὰ συμβιβάσῃ εἰρηνικῶς τὰς μεταξὺ Ἀχαΐας καὶ Σπάρτης διαφορὰς καὶ ὑπεσχέθη λήθην τῶν εἰς τοὺς Ῥωμαίους γενομένων προσβολῶν, προήλασεν ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ πάλιν δὲ προσεγγίσας εἰς τὰ μεθόρια ἀπέτεινε πρὸς τὸν *Κριτόλαον* λόγους εἰρήνης, διότι ἐπεθύμει διὰ τῆς καθησυχάσεως τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων νὰ ἐξυψώσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν θρίαμβόν του· μὴ εἰσακουσθεὶς δὲ διέβη εὐθὺς τὸν *Σπερχειόν*.

Κριτόλαος ἡττᾶται περὶ Σκάρφειαν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ δὲ ταύτῃ ὁ Κριτόλαος, ὅστις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐνωθεὶς μετὰ τῶν *Βοιωτῶν* ἠσχολεῖτο εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀποστάσης *Ἡρακλείας*, ἐξέστη τῶν φρενῶν του, κατέλιπεν εὐθὺς τὴν εὐθετωτάτην μεταξὺ Ἡρακλείας καὶ Θερμοπυλῶν θέσιν καὶ ἔσπευσε νὰ εὕρῃ καταφύγιον εἰς *Λοκρίδα*. Ἐνταῦθα δὲ περὶ *Σκάρφειαν* ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ ὁ στρατὸς τοῦ Μετέλλου. Τὸ μέγιστον μέρος τῶν Ἀχαιῶν ἀπωλέσθη μαχόμενον, ὑπὲρ

τοὺς *χιλίους* δὲ ἠχμαλωτίσθησαν, ὁ Κριτόλαος αὐτὸς ἐγένετο ἄφαντος φονευθεὶς ἐν τῇ μάχῃ ἢ, ὡς ἄλλως φέρεται, *πιὼν φάρμακον* (146). *Χίλιοι Ἀρκᾶδες*, οἵτινες εἶχον προχωρήσῃ μέχρις Ἐλατείας, μαθόντες δὲ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Ἀχαιῶν ἤθελον νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἐπικατελήφθησαν περὶ Χαιρώνειαν ὑπὸ τοῦ Μετέλλου καὶ κατεσφάγησαν. Ὁ Μέτελλος προήλασε περαιτέρω εἰς Θήβας, τὰς ὁποίας εὗρεν ἐγκαταλελειμμένας ὑπὸ τῶν πολιτῶν τῶν πλείστων διασκεδασθέντων εἰς τὰ πέριξ ὄρη. Ἐδείχθη δὲ λίαν ἐπιεικὴς φεισθεὶς μὲν τῆς πόλεως, ἀρκεσθεὶς δὲ μόνον εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ αἰτίου τῆς ἀποστασίας *Πυθέου*. Ἀφοῦ δ' ἀκολούθως ὑπέταξε τὰς ἄλλας ἀποστάσας πόλεις τῆς Βοιωτίας, ἐπλησίασεν εἰς τὰ *Μέγαρα*, τῶν ὁποίων, τραπείσης ἀμέσως εἰς φυγὴν τῆς ὑπὸ τὸν Ἀλκαμένην Ἀχαϊκῆς φρουρᾶς, ἐγένετο κύριος ἀμαχητὶ καὶ ἐντεῦθεν προέβη τέλος εἰς τὸν Ἰσθμόν. Πρὸς τοὺς ἐλθόντας ἐνταῦθα Ἀχαιοὺς πρεσβευτὰς ἐδείχθη καὶ πάλιν μέτριος μὴ ἀπαιτήσας ἀπεριόριστον ὑποταγήν, προτείνας δὲ μόνον εἰρήνην ὑπὸ ὅρους εὐνοϊκούς. Ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία εὐκαιρία ἡ παρουσιασθεῖσα εἰς μετρίασιν τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος παρῆλθεν ἀνωφελῶς· ὁ *Δίαιος*, εἰς ὃν μετὰ τὸν Κριτόλαον ἐπετράπη καὶ αὖθις ἡ στρατηγία, διέβαλε προηγουμένως εἰς τὸν λαὸν τοὺς ἀποσταλέντας πρεσβευτὰς ὡς προδότας. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ἐπέστρεφον ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μετέλλου, συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ ἤχθησαν δέσμιοι. Εἷς μάτην τινὲς θερμῶς παρεκάλουν τὸν Δίαιον νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ προτεινόμενα· ὁ τρομερὸς ἄνθρωπος ἀκολουθῶν μόνον τὴν ὁρμὴν τοῦ πάθους του δὲν ἐπείθετο εἰς οὐδεμίαν παράκλησιν. Καὶ εὐθὺς μὲν ὑπέβαλεν εἰς δίκην τὸν ὑποστράτηγον *Σωσικράτην*, ὅστις μετὰ τρομερὰς βασάνους κατεδικάσθη εἰς θάνατον, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν συγκατηγορηθέντων διέφυγον τὴν καταδίκην διαφθείραντες χρήμασι τὸν κατήγορον καὶ τοὺς δικαστάς.

Ἧττα Διαίου παρὰ τὴν Λευκόπετραν. Ἐν τούτῳ δ' ὄντων τῶν πραγμάτων ἀφίκετο ὁ ὕπατος *Μόμμιος*, ὅστις παραχρῆμα διέταξε τὸν Μέτελλον νὰναζεύξῃ εἰς Μακεδονίαν. Ὁ ὑπὸ τὸν Μόμμιον νέος Ῥωμαϊκὸς στρατὸς συνίστατο ἐξ *23,000* πεζῶν καὶ *3,500* ἱππέων, ηὐξήθη δὲ διὰ τῆς προσθήκης *Κρητῶν* τοξοτῶν καὶ τῆς ἐπικουρίας δυνάμεως τοῦ Περγαμηνοῦ βασιλέως *Ἀττάλου*. Ἡ πολεμικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων συμποσουμένη εἰς *14,000* πεζοὺς καὶ *600* ἱππεῖς, προσέβαλεν αἴφνης τὴν προφυλακὴν τῶν Ῥωμαίων, ἥτις ἀφίστατο τοῦ κυρίου στρατοῦ 12 στάδια, καὶ ἀπέκρουσεν αὐτὴν μετὰ πολλῆς ζημίας. Ὁ Δίαιος ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς πρώτης ἐπιτυχίας προέβη εὐθὺς καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν ὅλων μάχην· ἀλλ' ἡ ἔκβασις αὐτῆς συγκροτηθείσης παρὰ

τὴν *Λευκόπετραν* ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ ἀπέβη πάντῃ διάφορος τῆς προσδοκηθείσης. Τὸ *Ἀχαϊκὸν ἱππικὸν* δὲν ὑπέμεινε τὴν πρώτην ἔφοδον τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ἐτράπη εἰς φυγήν· ἐξ ἐναντίας δὲ τὸ *πεζικόν*, καίπερ ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῶν ἱππέων καὶ ὑπὸ τῆς ὑπερόχου ἐχθρικῆς δυνάμεως πιεσθέν, ἀντέστη καὶ ἐπολέμησεν ἀνδρείως, ἕως οὗ *χίλιοι* ἄνδρες ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ ὑπάτου κατὰ τὸ πλεῖστον ἱππεῖς ἐπιπεσόντες ἐξ ἐνέδρας κατὰ τὰ πλάγια ἐπήνεγκον τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος. Οἱ Ἀχαιοὶ ἠττήθησαν ὁλοσχερῶς καὶ ἔφυγον ὅπου ἕκαστος ἐδύνατο. Ὁ Δίαιος πλήρης ἀπελπισμοῦ ἔσπευσε πρὸς τὴν πατρίδα του Μεγαλόπολιν, ὅπου, ἀφοῦ ἀπέκτεινεν αὐτοχειρὶ τὴν γυναῖκά του καὶ ἐπυρπόλησε τὴν οἰκίαν του, *πιὼν φάρμακον ἐτελεύτησεν.*

Ἐμπρησμὸς Κορίνθου ὑπὸ Μομμίου. Ἀλλ' εἰσέτι δὲν εἶχον ἀπολεσθῆ τὰ πάντα· εἰσέτι οἱ Ἀχαιοὶ ἐδύναντο νὰ διαπραγματευθῶσιν ἐὰν μετὰ τοῦ ὑπολειφθέντος στρατοῦ ἀπεσύροντο εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐν τῷ Ἀκροκορίνθῳ ἠμύνοντο μέχρις ἐσχάτων. Ἀληθῶς δὲ πολλοὶ ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης κατέφυγον πρὸς τοῦτο τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀπόρθητον προπύργιον, ἀνεχώρησαν ὅμως πάλιν νυκτὸς ἀφοῦ οὐδεὶς ἀρχηγὸς ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἐνεφανίσθη. Ὁ Μόμμιος ἐξεπλάγη ὅτε πλησιάσας εἰς τὴν πόλιν εἶδε τὰς πύλας αὐτῆς ἀνοικτάς. Μὴ πιστεύων δὲ τὴν ὅρασίν του ἐφοβήθη ἐνέδραν τινὰ καὶ μόλις τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ. Ἀφοῦ δὲ πρῶτον ἐλεηλάτησε τὴν λαμπρὰν ταύτην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου καὶ πλούτου καθέδραν, ἔπειτα κατὰ ῥητὴν διαταγὴν τῆς συγκλήτου τὴν παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας. Ἐκ δὲ τῶν κατοίκων της τοὺς μὲν κατέσφαξε, γυναῖκας δὲ παῖδας καὶ δούλους ἐξηνδραπόδισεν. Οὐχ ἧττον δ' αὐστηρὸς ἐδείχθη καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς πόλεις, ὅσαι μετέσχον τοῦ τελευταίου κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀγῶνος. Πρὸς δὲ τούτοις ἀφῄρεσε καὶ τὰ ὡραιότερα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης μνημεῖα πρὸς στολισμὸν τοῦ θριάμβου του. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀφαιρεθέντων ἦτο μέγας, ὥστε ἡ εἰς Ῥώμην μετακόμισίς των ἀπέβαινε δύσκολος, τούτου ἕνεκα πολλὰ ἐξετέθησαν εἰς πλειστηριασμόν. Τότε δὲ πρῶτον ὁ σκαιὸς καὶ ἀπαίδευτος Μόμμιος ἤρξατο νὰ αἰσθάνηται τὴν ἀξίαν τούτων, ὅτε ἄνθρωπός τις τοῦ Ἀττάλου προσέφερε διὰ μίαν τοῦ ζωγράφου Ἀριστείδου εἰκόνα παριστάνουσαν τὸν Διόνυσον ἑκατὸν περίπου χιλιάδας δραχμῶν. Πόσον δ' ὀλίγον ἠνόει τὰ τοιαῦτα τὸ ἀπέδειξε καὶ ἄλλως εἰς τρόπον γελοιωδέστατον ὅτε διέταξε τοὺς ναυκλήρους, οἵτινες ἔμελλον νὰ μεταφέρωσι τὰ πολύτιμα ἀγάλματα καὶ τὰς εἰκόνας εἰς Ῥώμην νὰ προσέξωσι καλῶς μὴ θραύσωσιν ἢ φθείρωσί τι ἐκ τούτων, διότι ἄλλως ὑπεχρεοῦντο ἰδίᾳ αὐτῶν δαπάνῃ νὰ κατασκευάσωσιν ἄλλα νέα!

Κατάλυσις τῆς δημοκρατίας, ἡ Ἑλλὰς Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀχαΐα». Μικρὸν δ' ἔπειτα ἦλθον ἐκ Ῥώμης δέκα ἄνδρες ἀπεσταλμένοι πρὸς διευθέτησιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων. Παντα-χοῦ δ' αὐτῆς τὰ *δημοκρατικὰ πολιτεύματα* κατηργήθησαν καὶ ἡ ἐξουσία παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν πλουσίων καὶ δυνατῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ὤφειλε τοῦ λοιποῦ νὰ τελῇ φόρον εἰς τὴν Ῥώμην· οὐδεὶς δὲ τῶν πλουσίων ἐδύνατο νὰ ἔχῃ ἀκίνητον κτῆσιν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς κατοικίας του. Αἱ *ἐκκλησίαι τοῦ δήμου* ἐν *Ἀχαΐᾳ, Φωκίδι* καὶ *Βοιωτίᾳ* ἀπηγορεύθησαν. Οἱ *Βοιωτοὶ* καὶ οἱ *Εὐβοεῖς* ὑπεχρεώθησαν ἰδίως νὰ πληρώσωσιν εἰς τὴν *Ἡράκλειαν ἑκατὸν* καὶ οἱ *Ἀχαιοὶ* εἰς τὴν *Λακεδαίμονα διακόσια τάλαντα.* Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ «Ἀχαΐα» ἐκη-ρύχθη ὕστερον ἴσως ἐπὶ Αὐγούστου ἡ Ἑλλὰς *Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.* Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἑλληνικὴ ἐλευθερία πρὸ πολλοῦ ἤδη κενὸν ὄνομα ἔλαβε πέρας τῷ 146 π. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ (146 π. Χ. — 395 μ. Χ.).

§ 328. **Κατάστασις Ἑλλήνων ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.** Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Κορίνθου ἡ Ἑλλὰς ἐστερημένη πάσης αὐ-τονομίας, σεβαστὴ δὲ μόνον εἰς τοὺς νικητὰς αὐτῆς διὰ τῆς κατὰ τὴν παιδείαν ὑπεροχῆς της, διῳκεῖτο ὑπὸ Ῥωμαίων *ἀνθυπάτων* μετα-βαλλομένων κατὰ πᾶν ἔτος ἢ κατὰ πᾶσαν *διετίαν* καὶ τῶν πλείστων μετερχομένων τὴν διοίκησιν πρὸς ἴδιον ἑαυτῶν πορισμόν. Ἰδίαν δέ τινα θέσιν πρὸς τὴν Ῥώμην διετήρησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς αἱ *Ἀθῆναι,* αἵτινες κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς αὐτονομίας των χρόνους διὰ τῶν πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ῥώμην σχέσεών των εἶχον τὴν ἐπιτη-δειότητα νὰ δειχθῶσι μετ' ἀνεξαρτήτου χαρακτῆρος. Καὶ μετὰ τὴν κατατρόπωσιν μὲν τοῦ Περσέως κατώρθωσαν πρεσβευσάμενοι νὰ λάβωσι δι' ἀποφάσεως τῆς συγκλήτου τὰς νήσους *Δῆλον* καὶ *Λῆμνον,* ὧν καὶ πρότερον ἀντεποιοῦντο· μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἔτυχον τῆς συγ-γνώμης τῶν νικητῶν τοὐλάχιστον ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ δύνανται νὰ πολαύωσί τινος ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἐζήτουν νὰ διατηρήσωσιν ἐμ-μένουσαι εἰς τοὺς ἀρχαίους τύπους τοῦ δημοσίου βίου. Παρατηρητέον ὅτι ἐκ προοιμίων ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι *πολιτικῇ πανούργῳ χρώμενοι* ἀντὶ

νὰ ζητήσωσι παρὰ πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἐπίσης ἀπεριόριστον ὑποταγὴν καὶ διὰ τῆς αὐτῆς τύχης νὰ τὰς διαθέσωσιν πρὸς τὸ αὐτὸ ὀρόνημα, πρὸς τὰς αὐτὰς ἐλπίδας καὶ προσπαθείας, ἐσπούδασαν νὰ διαιρέσωσι τὰ συμφέροντά των, ὥστε, ἐν ᾧ τινας ἐκείνων κατέστησαν ἐντελῶς ἐξηρτημένας, εἰς ἄλλας καὶ ἰδίως εἰς τὰς *Ἀθήνας* καὶ τὴν *Σπάρτην* ἐπετράπη ἡ ἐξακολούθησις ἐξωτερικῶν τινων τοῦ δημοσίου βίου τύπων ὅσοι ἐδύναντο νὰ τὰς ἀναμιμνήσκωσι τὴν πρώην ἐλευθερίαν των. Μέχρι τίνος δὲ ἡ ἐλευθερία αὕτη κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ῥωμαιοκρατίας ἐμμέσως ἢ ἀμέσως περιωρίζετο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δυσκόλως δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς. Κατὰ πρῶτον ἡ ἱστορία τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου παρὰ τῷ Ἀππιανῷ καὶ Πλουτάρχῳ διαφωτίζει κατά τι τὴν κατάστασιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων.

§ 329. **Πολιορκία (87-86) καὶ ἅλωσις Ἀθηνῶν ὑπὸ Σύλλα ἐπὶ τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου (88-84).** Ἀφοῦ ὁ *Μιθριδάτης* βασιλεὺς τοῦ Πόντου ὁ φοβερώτερος τῶν ἕως τότε ἐμφανισθέντων ἐχθρῶν τῆς Ῥώμης ἐξηφάνισε πάντας τοὺς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ εὑρισκομένους Ῥωμαίους ὑπὲρ τὰς 80 χιλιάδας, ὡς λέγεται, διενοήθη νὰ καταπολεμήσῃ αὐτοὺς καὶ ἐν Εὐρώπῃ (88-84 π. Χ.). Ἐπὶ τούτῳ δ' ἐζήτησε νὰ προσλάβῃ συμμάχους καὶ τοὺς *Ἕλληνας* καί, ἵνα τοὺς ἐνθαρρύνῃ, ἔπεμψεν εἰς Ἑλλάδα στρατοὺς μεγάλους καὶ στρατηγοὺς τὸν *Ἀρχέλαον* καὶ τὸν *Μητροφάνην*. Οἱ *Ἀθηναῖοι*, οἱ *Ἀχαιοί*, οἱ *Λακεδαιμόνιοι* καὶ οἱ *Βοιωτοὶ* τοὺς ἐδέχθησαν ὡς σωτῆρας· ἡ *Εὔβοια*, ἡ *Δημητριὰς* καὶ ἡ *Μαγνησία* μὴ θελήσασαι νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν βασιλικὴν μερίδα ἐλεηλατήθησαν ὑπὸ τοῦ Μητροφάνους. Κατὰ τὴν μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ Μακεδονίας ἐπελθόντων Ῥωμαίων καὶ τοῦ Ἀρχελάου περὶ Χαιρώνειαν συγκροτηθεῖσαν *τριήμερον μάχην* ὑπῆρχον πολλοὶ Ἕλληνες ὡς ἐπίκουροι τοῦ Ἀρχελάου. Ἀλλ' ἡ μετ' οὐ πολὺ ἐμφάνισις τοῦ *Σύλλα*, εἰς ὃν ἡ Ῥώμη ἐπέτρεψε τὸν κατὰ Μιθριδάτου ἐν Ἑλλάδι πόλεμον, ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τρόμον καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὴν πρώτην ὑποταγὴν τὰς ἀποστάσας πόλεις.

Ἀθηνίων ἢ Ἀριστίων. Μόνον δ' αἱ *Ἀθῆναι*, αἵτινες διετέλουν τότε ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐκ δημαγωγοῦ εἰς τύραννον προαχθέντος *Ἀριστίωνος ἢ Ἀθηνίωνος* ἀνθρώπου κατὰ Πλούταρχον ἐξ ἀσελγείας ὁμοῦ καὶ ὠμότητος ἔχοντος συγκειμένην τὴν ψυχὴν ἐτόλμησαν νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν ἀπόστασιν δεχθεῖσαι τὸν περὶ Χαιρώνειαν ἡττηθέντα στρατὸν τοῦ Μιθριδάτου καὶ ἐμπιστευθεῖσαι τὴν ἄμυναν τοῦ Πειραιῶς εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ Ἀρχέλαον. Ὅθεν ὁ Σύλλας ὥρμησεν εὐθὺς μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του κατὰ τῆς πόλεως ταύτης· ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσ-

δοκίαν εὗρεν οὐ μικρὰν ἀντίστασιν, ἥτις ἡνωμένη μετὰ τῶν σκωμμάτων καὶ βωμολοχιῶν, δι' ὧν ὁ τύραννος Ἀριστίων αὐτόν τε καὶ τὴν διαβόητον σύζυγόν του *Μετέλλαν* ἀπὸ τῶν τειχῶν καθ' ἑκάστην ἠρέθιζεν, ἐκίνησε τὴν ὀργὴν αὐτοῦ εἰς ἄκρον. Διαρκούσης δὲ τῆς μακρᾶς καὶ πεισματώδους πολιορκίας, ὁ Σύλλας ἠναγκάσθη πρὸς κατασκευὴν μὲν τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν νὰ ἐκκόψῃ τὰ δένδρα τῶν ἱερῶν ἀλσῶν, ἅτινα περιέβαλλον τὸ *Λύκειον* καὶ τὴν *Ἀκαδημίαν*, πρὸς πληρωμὴν δὲ τῶν στρατιωτικῶν μισθῶν στερουμένος χρημάτων νὰ γυμνώσῃ τοὺς ἐν *Δελφοῖς*, ἐν *Ἐπιδαύρῳ* καὶ ἐν *Ὀλυμπίᾳ* ναοὺς ἐκ τῶν πλουσίων αὐτῶν ἀναθημάτων καὶ νὰ κόψῃ ἀπὸ τούτων νομίσματα. Ἐν τούτῳ δ' οἱ πολιορκούμενοι ἤρξαντο νὰγωνιῶσι πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ λιμοῦ. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι δι' ἔλλειψιν σίτου, οὗτινος ὁ *μέδιμνος* κατήντησε νὰ τιμᾶται *χιλίων δραχμῶν*, ἠναγκάζοντο νὰ τρέφωνται ἀπὸ τῶν περὶ τὴν ἀκρόπολιν φυομένων χόρτων, ἐκ δερμάτων καὶ ἄλλων ἀηδῶν πραγμάτων, ὁ τύραννος Ἀριστίων ἐν πότοις διέτριβε καὶ ἐνετρύφα μετὰ γελωτοποιῶν ἀδιακόπως· βραδέως δὲ μόλις συγκατετέθη νὰ πέμψῃ πρὸς τὸν Σύλλαν δύο ἢ τρεῖς τῶν συμποτῶν, πρὸς οὓς μὴ ἀρκουμένους νὰ ζητήσωσιν ὅ,τι τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ἀπέβλεπεν, ἀλλὰ σεμνολογουμένους τὸν *Θησέα*, τὸν *Εὔμολπον* καὶ τὰ *Μηδικά*, «*ἀπέλθετε*, ἀπήντησεν ὁ ἀγέρωχος στρατηγός, *καὶ ἀναλάβετε τοὺς λόγους ὑμῶν, διότι ἐγὼ δὲν ἐπέμφθην ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς Ἀθήνας ἵνα διδαχθῶ, ἀλλ' ἵνα ὑποτάξω τοὺς ἀποστάτας*». Τέλος δὲ οἱ πολιορκηταὶ παρατηρήσαντες μέρος τι τοῦ τείχους κακῶς καὶ ἀμελῶς φυλαττόμενον ἕνεκα τῆς ὀλιγωρίας τοῦ τυράννου, εἰσήλασαν δι' αὐτοῦ περὶ μέσας νύκτας εἰς τὴν πόλιν ῥικώδεις ὑπὸ τὸν ἦχον σαλπίγγων καὶ κεράτων καὶ κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ἄδειαν διεσπάρησαν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ οἰκίας ἐφ' ἁρπαγὴν καὶ φόνον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποσφαγέντων ἦτο ἄπειρος. Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Πλουτάρχου τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐμετρεῖτο κατὰ τὸν τόπον τοῦ ῥυέντος αἵματος, ὅπερ ἀπὸ τῆς *ἀγορᾶς* καὶ τοῦ ἐντὸς τοῦ *Διπύλου Κεραμεικοῦ* κατέκλυσε διὰ τῶν πυλῶν τὸ *προάστειον*. Τῶν δὲ οὕτως ἀποθανόντων δὲν ἦσαν ἐλάσσονες οἱ ἐξ οἴκτου καὶ πόθου τῆς πατρίδος καὶ ἐξ ἀπελπισμοῦ ἑκουσίως ἑαυτοὺς διαφθείραντες. Ὁ δὲ Ἀριστίων, ἀφοῦ ἐνεκαρτέρησε χρόνον τινὰ ἐν τῇ ἀκροπόλει μετ' ὀλίγων δορυφόρων, ὑπὸ δίψης πιεσθεὶς παρεδόθη καὶ ἐφονεύθη. Τέλος ὁ Σύλλας μεστὸς ὢν ἤδη τῆς τιμωρίας καὶ καμφθεὶς ὑπὸ τῶν λιπαρῶν δεήσεων τῶν φυγάδων, *Μειδίου* καὶ *Καλλιφῶντος*, μετὰ μικρόν τι ἐγκώμιον τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, *συγχωρῶ*, εἶπε, *πολλοὺς χάριν ὀλίγων καὶ τοὺς ζῶντας χάριν τῶν τεθνηκότων*. Ἐγένετο δ' ἡ ἅλωσις τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰς καλάνδας Μαρτίου ἐν ἔτει 86 π. Χ.

Ἅλωσις Πειραιῶς. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ὁ Σύλλας κυριεύσας καὶ τὸν *Πειραιᾶ* καὶ τὰ πλεῖστα αὐτόθι κτίρια κατακαύσας ἀνέζευξεν ἐσπευσμένως εἰς *Βοιωτίαν*, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ συνηθροίσθησαν νέοι πολυάριθμοι στρατοὶ τοῦ Μιθριδάτου ταχθέντες ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐκ *Μουνυχίας* μετακληθέντος Ἀρχελάου. Ὁ Σύλλας, καίπερ ἔχων δυνάμεις πολὺ ἐλάσσονας, ἐπετέθη κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησε κατὰ κράτος εἰς *δύο μάχας* περὶ *Χαιρώνειαν* καὶ ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ *Ὀρχομενοῦ*· ἡ δευτέρα δὲ ἦτο τοσοῦτον φονική, ὥστε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου διακόσια ἔτη σχεδὸν βραδύτερον εὑρίσκοντο πέριξ τοῦ Ὀρχομενοῦ πολλὰ βαρβαρικὰ *τόξα, κράνη, θωράκων σπάσματα σιδηρῶν καὶ μάχαιραι* ἐμβαπτισμέναι εἰς τέλματα.

§ 330. **Ὁμπώνιος Ἀττικὸς (109-33 π. Χ.), Ἀριοβαρζάνης εὐεργέται Ἀθηνῶν.** Ἡ Ἑλλὰς ἔπαθε πολλὴν ἐκ τοῦ Μιθριδατικοῦ τούτου πολέμου φθορὰν καὶ πολὺς παρῆλθε χρόνος, ἕως οὗ αἱ ἀναστατωθεῖσαι αὐτῆς πόλεις ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν κατάστασίν των. Αἱ δὲ Ἀθῆναι, τῶν ὁποίων ἡ συμφορὰ ἦτο μεγαλειτέρα ὅλων τῶν ἄλλων, εὗρον παραμυθίαν ἀνέλπιστον κατὰ τοῦτο, ὅτι πλούσιός τις εὐπατρίδης Ῥωμαῖος ὁ *Πομπώνιος Ἀττικὸς* καταφυγὼν ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων τῆς Ῥώμης ταραχῶν εἰς τὴν πόλιν ταύτην πολυειδῶς διὰ τῆς ἐλευθεριότητος αὐτοῦ τὴν συνέδραμε. Παρομοίως καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Καππαδοκίας *Ἀριοβαρζάνης ὁ Φιλοπάτωρ* (92) καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Φιλορώμαιος* εὐηργέτησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰς Ἀθήνας ἀνοικοδομήσαντες τὸ ἐπὶ τῆς πολιορκίας καταστραφὲν *ᾠδεῖον*.

§ 331. **Ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων Καίσαρος, Πομπηΐου, Αὐγούστου, Ἀντωνίου οἱ Ἕλληνες ζημιοῦνται (48-31).** Μικρὸν δὲ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου *πειραταὶ* τῆς ἐν Ἀσίᾳ Κιλικίας, οἵτινες ἕνεκα τῆς διαλύσεως τοῦ στόλου τοῦ Μιθριδάτου ἐπεκράτησαν ἁπάσης τῆς Μεσογείου *ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἕως τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους*, ἐλεηλάτησαν ὑπὲρ πᾶσαν χώραν τὴν *Ἑλλάδα* στερουμένην τότε ναυτικῆς δυνάμεως πρὸς ἄμυναν ἑαυτῆς. Τέλος ὅμως κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων *Πομπηΐου*· μέρος δὲ τούτων ἔλαβε δι' αὐτοῦ κατοικίας εἰς τὴν ἤδη ἠρημωμένην Πελοπόννησον ἐν *Δύμῃ* τῆς Ἀχαΐας. Ἀκολούθως οἱ μεγάλοι ἐμφύλιοι τῆς Ῥώμης πόλεμοι: ὁ μεταξὺ τοῦ εἰρημένου *Πομπηΐου* καὶ τοῦ Ἰουλίου *Καίσαρος* (48 π. Χ.), ὁ μεταξὺ τοῦ *Ἀντωνίου* καὶ *Ὀκταβίου* καὶ τῶν τοῦ Καίσαρος φονέων Βρούτου καὶ Κασσίου (42) καὶ ὁ μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου ἐφεξῆς (31) γενόμενοι ὅλοι ἐν Ἑλλάδι ὁ μὲν περὶ *Φάρσαλον* τῆς Θεσσαλίας, ὁ δ' ἐν *Φιλίπποις* τῆς

Μακεδονίας καὶ ὁ τρίτος διὰ τῆς περὶ τὸ *Ἄκτιον* ναυμαχίας συνεπήγαγον οὐ μικρὰ εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς δεινά, καθόσον οἱ μὲν εἰς ταύτην, οἱ δὲ εἰς τὴν ἑτέραν μερίδα κατετάσσοντο, καὶ ἐξ ἀνάγκης οἱ τῆς ἡττημένης ἐπέσυρον καθ' ἑαυτῶν τὴν ἐκδίκησιν τῆς νικώσης.

§ 332. **Καῖσαρ καὶ Ὀκτάβιος εὐεργέται Ἑλλήνων.** Ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ δύο ἐξοχώτεροι ἐκ τῶν νικητῶν, ὁ *Καῖσαρ* καὶ τελευταῖον ὁ *Ὀκτάβιος* Αὔγουστος, ἐδείχθησαν ἱκανῶς εὐμενεῖς πρὸς τοὺς ἀντιπράξαντας καὶ ἐν μέρει εὐεργέται πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καῖσαρ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, εἰς οὓς ἡ Ῥώμη ὤφειλε τὸν πολιτισμόν της, οὐ μόνον συγγνώμων ἐφάνη, ἀλλὰ καὶ δωρεὰς πλουσίας τοῖς ἀπένειμε χρησιμευσάσας εἰς τὸν *καλλωπισμὸν* τῆς πόλεως. Μόνον οἱ κάτοικοι τῶν *Μεγάρων*, οἵτινες ἐτόλμησαν νἀντισταθῶσιν εἰς τὸν νικητήν, ἐξωλοθρεύθησαν σχεδὸν κατὰ κράτος, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας οἱ *Θεσσαλοὶ* πρὸς ἀμοιβὴν ἧς ἐχορήγησαν βοηθείας ἔλαβον παρ' αὐτοῦ ἐν μέρει τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἄλλα ὠφελήματα. Βραδύτερον δὲ ὁ Ῥωμαῖος οὗτος δορικτήτωρ ἔδωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλο μεῖζον εὐνοίας δεῖγμα *ἀνοικοδομήσας* καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς πυρπολήσεώς της ἔρημον μείνασαν *Κόρινθον*, ἥτις ἐν βραχεῖ χρόνῳ κατέστη πάλιν ἡ σημαντικωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ *Ὀκτάβιος* ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν θεῖόν του ἀπέφυγε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς μετὰ τοῦ Ἀντωνίου συνταχθέντας· πρὸς τοὺς ὀλίγους δέ, οἵτινες εἶχον προστεθῆ εἰς τὴν μερίδα αὐτοῦ, ἐδείχθη λίαν ἐλευθέριος. Οὕτως ἡ *Σπάρτη* ἔλαβε τὴν νῆσον *Κύθηρα* καί τινας *πόλεις τῶν Μεσσηνίων*, κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως χρόνον ἀπέβαλε πάλιν καὶ μέρος τῆς ἐπικρατείας της, ἤτοι τὰς μέχρι τοῦδε ἀπ' αὐτῆς ἐξηρτημένας παραλίους πόλεις μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Ταινάρου* καὶ *Μαλέας*, αἵτινες παρεχωρήθησαν ὡς ἐλευθέρα ἰδιοκτησία εἰς τοὺς *περιοίκους* καὶ *Εἵλωτας*, τοὺς ἔκτοτε ὀνομασθέντας *Ἐλευθερολάκωνας*. Πλὴν δὲ τῆς Σπάρτης καὶ αἱ *Πάτραι* ἔτυχον τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ Αὐγούστου εὐνοίας· διότι οὐ μόνον οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, οἵτινες τὴν ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων σχεδὸν ἐξαφανισθεῖσαν πόλιν ἐγκατέλιπον διασκεδασθέντες εἰς τὰς ὁμόρους χώρας, ἐπανῆλθον κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ πάλιν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων πολλοὶ συνέρρευσαν. Πρὸς μνήμην δὲ τῆς περὶ *Ἄκτιον νίκης* του ὁ Αὔγουστος ἔκτισε νέαν λαμπροτάτην πόλιν, τὴν ὁποίαν συνοικισθεῖσαν ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων *Ἀμβρακιωτῶν*, *Ἀνακτορίων* καὶ *Αἰτωλῶν* ὠνόμασε *Νικόπολιν* ἐπιτρέψας αὐτῇ νὰ ἔχῃ καὶ *ψῆφον εἰς τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτυόνων*. Ἡ *Νικόπολις* δὲ καὶ αἱ *Πάτραι* ἀπέβησαν μετ' οὐ πολὺ *εὐανδροῦσαι* καὶ λαμπραὶ πόλεις καὶ πρὸς ταῖς Ἀθήναις τὸ καταγώγιον ὅλων ἐκεί-

νων, ὅσοι ἤθελον νὰ θαυμάζωσιν ἔτι τὸ φθίνον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μεγαλεῖον ἐν τοῖς ἐρειπίοις αὐτοῦ.

§ 333. **Οἰκτρὰ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος.** Ἀλλ' ὡς πρὸς τὰς εὐαρίθμους αὐτὰς διακεκριμένας πόλεις τόσῳ καταπληκτικωτέρα παρίσταται ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μικρὸν μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐκτιθεμένη *εἰκὼν τῆς ἀθλίας καταστάσεως* τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ὥστε ἤθελεν εἶσθαι λέγει ὁ ἔξοχος οὗτος γεωγράφος καὶ ἐθνογράφος πάντη ἀνωφελὲς νὰ περιγράψωμεν ἀκριβῶς χώρας ἐρημωμένας καὶ πόλεις ἐφθαρμένας, ὅπου ἐνστρατοπεδεύουσι Ῥωμαῖοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐγκατασταθέντες δυνάσται. Ὅλη ἡ βορεία *Ἑλλάς*: *Ἤπειρος*, *Ἀκαρνανία*, *Αἰτωλία* καὶ *Λοκρὶς* εἶχον ἤδη γείνη σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἀνάστατοι κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ Ῥωμαϊκοὺς χρόνους· αἱ πλεῖσται πόλεις ἐξέλιπον καὶ οἱ ὑπόλοιποι τῶν ἀρχαίων κατοίκων ἔζων κωμηδὸν καὶ ἐν ἐρειπίοις. Ἐν τῇ *Θεσσαλίᾳ* μόνον ἡ *Λάρισσα* διετήρησε μέρος τι τοῦ ἀρχαίου ἀξιώματός της· ἐν τῇ *Βοιωτίᾳ* μόνον ἡ *Τάναγρα* καὶ αἱ *Θεσπιαὶ* ἔμειναν μνείας ἄξιαι πόλεις. Αἱ *Θῆβαι*, αἱ ὑπερήφανοι Θῆβαι αἱ ἄρξασαι τῆς Βοιωτίας καὶ ἐπιχειρήσασαι νὰ διαφιλονεικήσωσι πρὸς τὴν *Σπάρτην* τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔσωζον οὐδὲ κώμης λόγου ἀξίας τύπον. Ἐν τῇ *Ἀττικῇ* διέπρεπον μὲν αἱ *Ἀθῆναι* διατελοῦσαι ἔτι ἐλεύθεραι καὶ ἐν τιμῇ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλ', ἀφ' ὅτου ὁ Σύλλας κατέσκαψε τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, ἡ ναυτικὴ αὐτῶν δύναμις, τὸ στήριγμα τοῦ πρώην μεγαλείου των καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἐλπὶς πρὸς νέαν ἐξέγερσιν ἐξηφανίσθη. Αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς *Ἀρκαδίας* μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια· καὶ αὐτὴ ἡ *Μεγαλόπολις*, ἥτις εἶχε συμπεριλάβη τοὺς κατοίκους *ὀκτὼ καὶ τριάκοντα Ἀρκαδικῶν πόλεων*, ἦτο παντάπασιν ἀγνώριστος παθοῦσα τὸ τοῦ κωμικοῦ «*ἐρημία μεγάλη ἐστὶν ἡ Μεγάλη πόλις*». Ἐν δὲ τῇ *Λακεδαίμονι*, ὅπου ἄλλοτε ἠριθμοῦντο *ἑκατὸν πόλεις*, δὲν ὑπῆρχον ἤδη πλέον τῶν *τριάκοντα*. — Εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἐκπέσῃ, ὅτε ἡ Ῥώμη ἦτο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης της! Οἱ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου ἀρξάμενοι παντοδύναμοι αὐτοκράτορες δὲν ἐγνώριζον καὶ δὲν ἤθελον νὰ γνωρίσωσι τὴν γοητείαν ἐκείνην, ἥτις μόνη εἶνε ἱκανὴ νὰ δώσῃ εἰς καταβεβλημένα ἔθνη νεαρὰς δυνάμεις ἢ νὰ ἐμφυσήσῃ νέαν ζωὴν εἰς πόλεις ἀποναρκωθείσας. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς δύο πρώτας τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας *ἑκατονταετηρίδας* ἔπαθε σχετικῶς ὀλιγώτερον ἢ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, ὅτε αὕτη ἐχρησίμευεν ὡς παλαίστρα τῶν ἐμφυλίων τῆς δημοκρατουμένης Ῥώμης πολέμων. Ἄλλως τε καὶ πολλοὶ τῶν τότε αὐτοκρατόρων ἐδείχθησαν ὁπωσδήποτε εὐεργετικοὶ πρὸς αὐτήν.

§ 334. **Εὐεργέται τῆς Ἑλλάδος αὐτοκράτορες Ῥωμαῖοι.** Ὁ *Τιβέριος* διάδοχος τοῦ Αὐγούστου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου ἀπήλλαξεν ἐπί τινα χρόνον τήν τε *Ἀχαΐαν καὶ Μακεδονίαν* παραπονηθείσας δι' ὅσας ὑπέφερον καταπιέσεις ἐκ τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τοῦ ἀνθυπάτου καὶ ἐπέτρεψεν ἀμφοτέρων τὴν διοίκησιν εἰς τὸν *Γερμανικόν*. Εἰς δὲ τὸ ὑπὸ σεισμοῦ ἱκανῶς παθὸν *Αἴγιον* παρεχώρησε *τριῶν ἐτῶν ἀτέλειαν*. Ὁ δὲ μετὰ τὸν Τιβέριον βασιλεύσας *Νέρων* ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα (66 μ. Χ.) ἵνα μετάσχῃ τῶν εἰσέτι ἐν αὐτῇ τελουμένων ἀγώνων καὶ καταγοητευθεὶς ἀπὸ τῶν χαμερπῶν κολακειῶν καὶ ὑπερβολικῶν τιμῶν, ἃς ἔλαβεν ὡς *Ὀλυμπιονίκης* ἰδίως ὡς *κιθαρῳδὸς* παρὰ τῶν συνηθροισμένων Ἑλλήνων πρὸς ἀμοιβὴν τούτων ἐκήρυξεν αὐτὴν *ἐλευθέραν* καὶ *παντὸς φόρου ἀπηλλαγμένην*. Ἀλλ' ἡ δεδωρημένη αὕτη ἐλευθερία ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ὑπερτιμηθεῖσα δὲν ἀπεζημίου τὰς ὑπερόγκους δαπάνας, ἃς ἡ ματαιότης καὶ αἱ τεράστιαι τοῦ Νέρωνος ἀσωτεῖαι προὐξένησαν εἰς τὴν ἐξηντλημένην Ἑλλάδα· οὐδὲ διήρκεσεν ἄλλως εἰμὴ βραχὺν χρόνον ἀφαιρεθεῖσα καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ *Οὐεσπασιανοῦ* (70) *ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέμαθον ἤδη αὐτήν*.

Τραϊανός. Τοῦ *Τραϊανοῦ* ἡ εὐεργετικὴ κυβέρνησις ἐξετάθη καὶ εἰς τὴν Ἀχαΐαν· διὸ οἱ Ἕλληνες εὐγνωμονοῦντες ἔστησαν αὐτῷ ἐν *Ὀλυμπίᾳ ἀνδριάντα* ἐκ λίθου Πεντελικοῦ.

Ἀδριανός, Ἀντωνῖνοι. Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν αὐτοκρατόρων ἐδείχθη τοσοῦτον φίλος καὶ εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος ὅσον ὁ τοῦ Τραϊανοῦ διάδοχος *Ἀδριανὸς* (117-138). Πολλάκις ἐν Ἑλλάδι διατρίψας καὶ διαρκέστερον ἐν Ἀθήναις ἔδωκεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς ἀξιολόγους δωρεάς. Πολλαχοῦ δὲ τούτων ἀνήγειρε λαμπρὰ οἰκοδομήματα καὶ ἐν Ἀθήναις ἀπεπεράτωσε τὴν ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἀρξαμένην οἰκοδομὴν τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ *Ὀλυμπίου Διός*. Καὶ οἱ δύο διάδοχοι αὐτοῦ, *Ἀντωνῖνος ὁ Πίος* καὶ *Μάρκος ὁ Αὐρήλιος*, ἐδείχθησαν εὐμενεῖς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. — Ἡ παιδεία, ἥτις καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ τὴν ἑστίαν της ἐν Ἑλλάδι, ἦτο ἡ κυρία αἰτία, δι' ἣν οἱ δυνάσται αὐτῆς ἠναγκάζοντο ἢ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ δεικνύωνται πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐνοϊκοί, τοὐλάχιστον εὐμενέστεροι ἢ ὅσον ἦσαν πρὸς τἆλλα ὑποτεταγμένα ἔθνη. Πολλοὶ δὲ τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαίων ἤρχοντο εἰς Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς Ἀθήνας νὰ ἐκπαιδευθῶσι καὶ οὐκ ὀλίγοι ἠρέσκοντο νὰ μένωσιν ἐνταῦθα μονίμως.

§ 335. **Χριστιανισμός.** Κατὰ τὸν δεύτερον μὲν αἰῶνα μ. Χ. ἤρξατο νὰ διαδίδηται ἐν Ἑλλάδι τὸ νέον θρήσκευμα, ὁ *Χριστιανι-*

σμός, ὅστις βραδύτερον ἀπέβη τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ νέου ἐθνικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἡ μόνη παρηγορία ἐν ταῖς ἀλλεπαλλήλοις συμφοραῖς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τέλους τὸ μέσον τῆς σωτηρίας καὶ τῆς πολιτικῆς παλιγγενεσίας της· ἀλλὰ τὸ πρῶτον κήρυγμα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο ἤδη ἐπὶ τοῦ τετάρτου αὐτοκράτορος *Κλαυδίου* (41 - 45 μ. Χ.) διὰ τοῦ ἀποστόλου *Παύλου*. Ἀφοῦ οὗτος εἰς πολλὰς τῆς Μακεδονίας πόλεις, *Φιλίππους*, *Θεσσαλονίκην* καὶ *Βέροιαν* κατώρθωσε νὰ πείσῃ οὐκ ὀλίγους Ἕλληνάς τε καὶ Ἰουδαίους, ἦλθε καὶ εἰς *Ἀθήνας*, ὅπου ἐρεθισθεὶς ἐκ τῆς λατρείας τῶν *εἰδώλων*, ἐδίδαξε δημοσίᾳ μετὰ πολλοῦ ζήλου περὶ τοῦ *ἀγνώστου θεοῦ*, περὶ *ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ* καὶ τῶν διδασκαλιῶν του, περὶ *ἀναστάσεως καὶ μελλούσης κρίσεως*· δὲν εὗρεν ὅμως πολλοὺς ὀπαδούς. Ἐμπαιχθεὶς δὲ ὑπό τε τῶν φιλοσόφων καὶ τοῦ ὄχλου μετέβη εἰς *Κόρινθον* καὶ ἐνταῦθα εἰσηκούσθη πλειότερον ἢ εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκήρυξεν ἀκωλύτως τὸ *Εὐαγγέλιον* ἐπὶ *δεκαοκτὼ μῆνας*, ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι παροργισθέντες διὰ τὴν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν προσέλευσιν τοῦ προεστῶτος τοῦ συναγωγίου αὐτῶν *Κρίσπου* ἠθέλησαν νὰ τὸν καταδιώξωσιν ἐνώπιον τοῦ Ῥωμαίου πραίτορος *Γαλλίωνος*. Ἀλλ' οὗτος ἀπεποιήθη νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ὥστε ὁ θερμουργὸς ἀπόστολος ἐξηκολούθησεν ἀδεῶς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ οὐδ' ἐγκατέλιπε τὴν Κόρινθον εἰμὴ ἀφοῦ εἶδεν ὅτι τὸ πλῆθος τῶν πιστευσάντων τῷ ἠγυᾶτο τὴν διατήρησιν καὶ διάδοσιν τῶν διδασκαλιῶν του. Ἔκτοτε σὺν τῷ χρόνῳ οἱ Χριστιανοὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τῆς *δευτέρας ἑκατονταετηρίδος* ὑπῆρχον ἤδη μεγάλαι Χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἐν *Θεσσαλονίκῃ*, *Λαρίσῃ*, *Ἀθήναις*, *Κορίνθῳ*, *Κρήτῃ* καὶ *Κύπρῳ*, καίτοι ἐκ διαλειμμάτων ἔπασχον μικρούς τινας διωγμοὺς ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς παλαιᾶς θρησκείας.

§ 336. **Εἰσβολὴ βαρβάρων εἰς Ἑλλάδα.** Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος σμήνη βαρβάρων ἀπὸ τῶν ἀρκτώων τῆς Εὐρώπης μερῶν ὁρμώμενα ἤρξαντο νὰ εἰσβάλλωσι μετὰ καταστρεπτικῆς δυνάμεως εἰς τὸ ἀχανὲς *Ῥωμαϊκὸν Κράτος*, οὐδ' ἔπαυσαν ἔκτοτε ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων: *Σεβήρου*, *Καρακάλλα*, *Γορδιανοῦ*, *Φιλίππου τοῦ Ἄραβος*, *Δεκίου*, *Γάλλου*, *Οὐαλεριανοῦ*, *Γαλλιηνοῦ*, *Κλαυδίου* κλ., λεηλατοῦντα τὰς ἐπαρχίας αὐτοῦ καὶ προχωροῦντα ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὰ ἐνδότερα.

Γότθοι, *Δέξιππος* (267). Ἡ κυρίως *Ἑλλάς*, ἣν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον καταλίπη πάντῃ ἀπροστάτευτον, κειμένη μακρὰν τῶν βορείων συνόρων δὲν ὑπέστη κακὰ εὐθὺς ἀπὸ τῶν εἰσβολῶν ἐκείνων. Εἰς τὸ *Αἰγαῖον Πέλαγος* προχωρήσαντες ἀπεβιβάσθησαν εἰς

Λῆμνον καὶ *Σκῦρον* καὶ ὥρμησαν ἐκεῖθεν εἰς τὴν *Ἀττικὴν* καὶ εἰς τὴν *Πελοπόννησον*. Οἱ βάρβαροι τότε ἐξεπόρθησαν τὴν *Κόρινθον*, τὸ *Ἄργος*, τὴν *Τεγέαν*, τὴν *Σπάρτην*. Καὶ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι, εἰκαὶ πρὸ μικροῦ ὀχυρωθεῖσαι ὑπὸ Κλεοδάμου τοῦ Βυζαντίου, δὲν διέφυγον τὴν κοινὴν συμφοράν· ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀξίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ *Δεξίππου* κατώρθωσαν μετ' οὐ πολὺ νὰ τρέψωσιν αὐτοὺς εἰς φυγήν. — Μετὰ δύο δ' ἔτη (269) στῖφος ἄλλο Γότθων πολυαριθμότερον τοῦ προτέρου κατῆλθε καὶ αὖθις τὸν *Εὔξεινον πόντον ἐπὶ δισχιλίων πλοιαρίων*. Ἡ ἐπιδρομὴ ὅμως αὕτη δὲν εἶχε τοσαῦτα ὅσα ἡ προηγουμένη δεινὰ ἀποτελέσματα. Οἱ Γότθοι ματαίως τότε προσέβαλον διαφόρους τῆς *Θράκης* πόλεις· διελθόντες δὲ μετὰ πολλοῦ κινδύνου τὸν Ἑλλήσποντον περιέπλευσαν ἔπειτα τὸν *Ἄθων* καὶ ἐπολιόρκησαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν *Κασσάνδρειαν* καὶ τὴν *Θεσσαλονίκην*. Ἅμα δ' ἔμαθον ὅτι ἐπέρχεται ὁ διάδοχος τοῦ Γαλλιηνοῦ αὐτοκράτωρ *Κλαύδιος* διέλυσαν μετὰ σπουδῆς τὴν πολιορκίαν καὶ οἱ μὲν πλείονες ἀναβάντες εἰς τὰ μεσογαιότερα ὠχυρώθησαν ἐκεῖ· οἱ δὲ λοιποὶ περιπλεύσαντες τὴν *Ἑλλάδα καὶ Θεσσαλίαν* ἀπεβιβάσθησαν εἰς διάφορα αὐτῶν μέρη, ἀλλ' εὗρον τὰς πόλεις καλῶς ὠχυρωμένας ἀπὸ τῆς προλαβούσης προσβολῆς, ὥστε δὲν ἐδυνήθησαν νὰ λεηλατήσωσιν εἰμὴ ὀλίγα ἀφρούρητα χωρία. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του δὲ ὁ *Γοτθικὸς* στόλος ἠθέλησε νὰποβιβασθῇ καὶ εἰς *Κρήτην*, *Κύπρον* καὶ *Ῥόδον*, ἀλλ' ἐξωλοθρεύθη κατὰ μέρος ὑπό τε τοῦ καταδιώξαντος αὐτὸν Ῥωμαϊκοῦ στόλου καὶ ὑπὸ φοβεροῦ λοιμοῦ, ὅστις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐνέσκηψε πρὸ πάντων εἰς τὰ ἀνατολικώτερα μέρη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ συνεπήγαγε μέγαν ὄλεθρον ἀνθρώπων. Ταυτοχρόνως δὲ καὶ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ μείναντας Γότθους ἐνίκησε καὶ ἐξηφάνισεν ὁ γενναῖος αὐτοκράτωρ Κλαύδιος.

§ 337. **Φαινομένη τις εὐδαιμονία ἐν Ἑλλάδι.** Ἀπὸ τοῦδε ὑπὲρ μίαν ὅλην ἑκατονταετηρίδα ἡ Ἑλλὰς ἔμεινεν ὑπὸ βαρβάρων ἀπρόσβλητος, ἀπολαύουσα τὴν φαινομένην εὐτυχίαν μακρᾶς ἡσυχίας ἐν ᾧ βαρβαρικὸς πόλεμος καὶ ἀλληλομαχίαι τῶν αὐτοκρατόρων καὶ Καισάρων περὶ τοῦ καθημαγμένου σκήπτρου τῆς καταρρεούσης κοσμοκρατίας ἐπλήρουν ὀδυρμῶν καὶ συμφορῶν τὰ λοιπὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μέρη. Καὶ ὑπὸ τὸ βάρος δ' αὐτό, ὅπερ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπίεζεν ἀνηκέστως τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες πλέον παντὸς ἄλλου ἔθνους τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐξυψώθησαν εἰς ἐλπίδα κρείττονος μέλλοντος. Αἱ ὀλίγαι δὲ μαρτυρίαι, ὅσας ἔχομεν περὶ τῆς τύχης τῆς *Ἀχαΐας* κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, συνάδουσιν ὅτι αἱ *Ἀθῆναι*, ἡ *Κόρινθος*, τὸ *Ἄργος*, ἡ *Λακε-*

δαίμων δὲν ἐστεροῦντο εὐδαιμονίας τινὸς καὶ ζωηρᾶς ἐμπορίας. Ἡ τόλμη τινῶν ἰσχυρῶν καὶ ἐξ αἰσθήματος φιλοπατρίας ἐμπνεομένων ἀνδρῶν ἐπεχείρησε νὰναστήσῃ καὶ αὖθις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου βίου τὸ κολοσσιαῖον οἰκοδόμημα τοῦ δύντος μεγαλείου· αὕτη δὲ ἦτο ἡ τελευταία προσπάθεια παλαίουσα πρὸς τὴν ἀκαταμάχητον ἀνάγκην.

§ 338. **Ἐν Ἑλλάδι δὲν ἐγένοντο διωγμοὶ Χριστιανῶν.** Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηκολούθησε διαδιδόμενος ἐπὶ μᾶλλον εἰς τοὺς Ἕλληνας· οἱ δὲ εἰδωλολάτραι ἀγανακτοῦντες διὰ τοῦτο ἐπεχείρησαν κατὰ τὴν *τρίτην ἑκατονταετηρίδα* προστατευόμενοι ἰδίως ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων *Δεκίου* καὶ *Διοκλητιανοῦ* δεινοτάτους κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐαγγελίου διωγμούς. Ἀλλὰ παραδόξως, ἐν ᾧ τότε ἀναρίθμητοι Χριστιανοὶ ἐμαρτύρησαν ἐν *Ἀλεξανδρείᾳ, Καισαρίᾳ, Σμύρνῃ, Ἀντιοχείᾳ, Θεσσαλονίκῃ Κρήτῃ* καὶ *Κύπρῳ*, δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ ὀλίγοι μόνον, οἵτινες ὑπέστησαν τὸν μαρτυρικὸν ὑπὲρ πίστεως θάνατον ἐν τῇ κυρίως *Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν Κορίνθῳ*, ἥτις τότε ἦτο ἡ ἕδρα τοῦ *ἀνθυπάτου καὶ τὸ κέντρον τῆς Ῥωμαιοκρατίας ἐν Ἑλλάδι*, ὅπερ φανεροῖ ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν ἐγένοντο διωγμοὶ κατὰ Χριστιανῶν.

§ 339. **Κωνσταντῖνος ὁ μέγας (307-337).** Τελευταῖον οἱ διωγμοὶ ἔπαυσαν ἐντελῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος, ἀφοῦ *Κωνσταντῖνος ὁ μέγας* περιγενόμενος μετὰ μακρὸν ἀγῶνα ὅλων τῶν ἀντιπάλων του κατέστη μόνος κύριος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους (314 μ. Χ.) καὶ ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν. Εὔνους δ' ἐξ ἀρχῆς οὗτος πρὸς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες τὸν συνέδραμον κυρίως εἰς τὰς νίκας του, ἐσπούδασε νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ πολλαχῶς μάλιστα διὰ τοῦ γενικοῦ ἐκείνου περὶ *ἀνοχῆς* διατάγματος, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Μεδιολάνοις (312)· ἡ λατρεία αὐτῶν ἐτελεῖτο ἤδη δημοσίᾳ, ἐν ᾧ οἱ ναοὶ τῶν ἐθνικῶν κατέρρεον καὶ αἱ πρὸς τὰ εἴδωλα θυσίαι ἀπηγορεύθησαν. Εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος *ἐν Νικαίᾳ* τῆς μικρᾶς Ἀσίας τῷ 325 συγκροτηθεῖσαν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον παρευρέθησαν πολλοὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπίσκοποι, ὧν ὁ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας ζῆλος κατὰ τῆς αἱρέσεως τοῦ Ἀρείου συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν στερέωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

§ 340. **Φλαύϊος Ἰουλιανὸς ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλέλλην αὐτοκράτωρ (361-363).** Πρὸς πλείονα δ' ἐξασφάλισιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀπειλουμένου τότε πανταχόθεν ὑπὸ βαρβάρων ὁ Κωνσταντῖνος μετέστησε τὴν καθέδραν αὐτοῦ εἰς *Βυζάντιον*, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτοῦ μετωνομάσθη *Κωνσταντινούπολις*, ἑορτάσας μετὰ μεγάλης πομπῆς τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς τῇ 10 Μαΐου

330 μ. Χ. Ἵνα δὲ κοσμήσῃ τὴν νέαν ταύτην μητρόπολιν ἀφῆρεσε μὲν ἐκ τῆς Ἑλλάδος πολλὰ τῆς τέχνης λαμπρὰ μνημεῖα, οἷον τὸν ἀνδριάντα καὶ τὸν τρίποδα τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, τὰ ἀγάλματα τῶν Ἑλικωνίων Μουσῶν καὶ ἄλλα· ἐτίμησεν ὅμως ὅσον οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ αὐτοκρατόρων τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος θεωρῶν ὡς καύχημα τὸ νὰ καλῆται στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων. Ἐκ τῶν προσεχῶν δὲ διαδόχων αὐτοῦ ὁ ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευθεὶς Ἰουλιανὸς συνέλαβε πολλὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν κλίσιν. Ἡ ἀναστροφή του μετὰ τῶν αὐτόθι σοφιστῶν, ἡ ἀνάμνησις τοῦ μεγάλου παρελθόντος, ἡ εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια μύησίς του, ὁ θαυμασμὸς τῶν λαμπρῶν τῆς ἀρχαιότητος μνημείων, ταῦτα ἐπενήργησαν τοσοῦτον εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ ἀξιολόγου καὶ σπανίου τούτου ἀνδρὸς ὥστε παρεγνώρισε τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς του πιστεύσας ὅτι διὰ τῆς ἐκ νέου εἰσαγωγῆς ἢ ἀνορθώσεως τοῦ παλαιοῦ Ἑλληνικοῦ θρησκεύματος θὰ ἐδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ ὁ παλαιὸς λαμπρὸς Ἑλληνικὸς αἰὼν μεθ' ὅλων τῶν μεγαλουργῶν κατορθωμάτων του. Καὶ ἀπέτυχε μὲν τῆς ἐπιβολῆς του ταύτης, ὠφέλησεν ὅμως μεγάλως τὴν Ἑλλάδα· διότι κατὰ διαταγήν του ἀνῳκοδομήθησαν καὶ διεκοσμήθησαν πολλοὶ ἤδη καταπεσόντες ναοὶ καὶ πολλαὶ ἠρημωμέναι πόλεις ἐν Μακεδονίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Πελοποννήσῳ· ἡ Νικόπολις καὶ ἡ Ἐλευσὶς ἀνέκυψαν λαμπρότατα ἀπὸ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν καὶ αἱ πολλὰ παθοῦσαι ἐκ τῆς Γοτθικῆς ἐπιδρομῆς Ἀθῆναι ἀνέλαβον τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν κλέος καὶ κατέστησαν πάλιν ἡ κυριωτέρα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἕδρα. Οἱ δὲ μεγάλοι ἀγῶνες παύσαντες πρὸς καιρὸν ἤρξαντο νὰ πανηγυρίζωνται ἐκ νέου πολυτελῶς. Ἀλλ' ὁ φιλελληνικώτατος αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ὁ μέγας κατὰ τὸν Ζώσιμον ἀντιπαρῆλθε δυστυχῶς ἐπὶ βλάβῃ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τάχιστα ὡς λαμπρὸς διάττων ἀστὴρ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ οὐρανῷ φονευθεὶς ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ κατὰ Περσῶν ἀγώνων.

§ 341. **Εἰσβολὴ Οὔννων καὶ Ὀστρογότθων (376-382). Θεοδόσιος (379-395).** Μετὰ δὲ τὸν Ἰουλιανὸν μέχρι τοῦ 395 τὸ σπουδαιότατον εἶνε ἡ εἰσβολὴ τῶν Οὔννων· οὗτοι τὸ 376 προελάσαντες ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπέπεσον κατὰ τῶν Γοτθικῶν φύλων καὶ τὰ ἐξέβαλον ἐκ τῶν κατοικιῶν των· τότε δ' ἠναγκάσθησαν ταῦτα νὰ ζητήσωσι καταφυγὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Οὐάλης ἐδέχθη ἑκὼν ἄκων τοὺς Βεσιγότθους ἐν τῇ Μοισίᾳ ὡς φίλους καὶ συμμάχους, οἵτινες ὅμως μετ' οὐ πολὺ πιεζόμενοι δεινῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν ἐπανέστησαν καὶ μετὰ τῶν Ὀστρογότθων καὶ Οὔννων ἡνωμένοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Θρᾴκην. Τὸν δὲ

Αὔγουστον τοῦ 378 ἔτους συνεκροτήθη ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Ἀδριανουπόλεως *ἡ μεγάλη ἐκείνη μάχη*, καθ' ἣν ὁ *Οὐάλης* ἠττηθεὶς ἐφονεύθη καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του ἐξηφανίσθη. Ὁ μετὰ τοῦτον ὅμως βασιλεύσας *Θεοδόσιος* ὁ μέγας ἀπέκρουσε τοὺς βαρβάρους προχωρήσαντας ἤδη μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συνθέμενος δὲ μετ' αὐτῶν εἰρήνην τοῖς παρεχώρησε κατοικίας ἐν *Μοισίᾳ* καὶ *Θράκῃ*. Καὶ ἐφ' ὅσον ὁ Θεοδόσιος ἔζη, οἱ βάρβαροι φοβούμενοι καὶ σεβόμενοι ἐνταυτῷ τὸν κραταιὸν τοῦτον μαχητὴν δὲν ἐτόλμησαν ἐκτὸς διαβατικῶν τινων λῃστρικῶν ἐπιδρομῶν, νὰ ἐπιχειρήσωσί τι λόγου ἄξιον κίνημα. Ἀλλ' ἅμα ἔμαθον τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ 395, ἤρξαντο εὐθὺς νὰ ταράττωνται. Τοῦ Θεοδοσίου δ' ἀποθανόντος διεμοιράσθησαν τὸ ἡνωμένον ῥωμαϊκὸν κράτος οἱ δύο αὐτοῦ υἱοί, ἐξ ὧν ὁ *Ἀρκάδιος* ἐγένετο 395 αὐτοκράτωρ τοῦ *ἀνατολικοῦ* λεγομένου ἢ *Γραικορωμαϊκοῦ* κράτους, ἐξ οὗ προέκυψεν *ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία* (*395-453*).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (Χ. — 395 μ. Χ.).

§ 342. **ΘΡΗΣΚΕΙΑ.** Εἴρηται ἤδη (σ. 360) ὁποία ἦτο ἡ τῶν Πελασγῶν θρησκεία. Τῆς Πελασγικῆς ταύτης θρησκείας κατ' οὐδέν, ὡς ἔοικε, διέφερεν ἡ τῶν Ἑλλήνων· διότι *φυσιολατρεία* ἦτο παρὰ τοῖς Πελασγοῖς, φυσικὰ δηλονότι *φαινόμενα* καὶ *στοιχεῖα* θεωρούμενα ὡς σύμβολα δυνάμεων, ἀφ' ὧν ἡ τῶν θνητῶν τύχη ἐξαρτᾶται, ἦσαν τἀντικείμενα λατρείας· *φυσιολατρεία* ἦτο καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν.

Φυσιολατρεία, θεοὶ προσωπόμορφοι. Ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου αἱ πρῶται *Πελασγικαὶ θεότητες* καθάπερ καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἐποίκων ἐξ *Αἰγύπτου, Φοινίκης* καὶ *Φρυγίας* εἰς Ἑλλάδα μετενεχθεῖσαι ἔπαθον μεταβολὴν σύμφωνον πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα· διότι ὁ Ἕλλην ἀγαπῶν συνήθως τὰ ὡρισμένα καὶ καταληπτὰ ἐξέλαβε τοὺς θεούς του ὄχι κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν ἐν γένει ὡς *σύμβολα πραγματικὰ ἀφῃρημένων ἰδεῶν, ἀλλὰ μᾶλλον* ὡς ἰδέας προσωποποιήτους, ἠθικὰς καὶ ἀναλόγους πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὡς ὄντα συγκεκριμένα *προσωπόμορφα, θεοὺς προσωπομόρφους*. Ὁπουδήποτε δὲ ἀτενίζων τὰ βλέμματά του παρετήρει δύναμιν καὶ κίνησιν, ἐκεῖ ἀπέδιδε *ζωὴν* καὶ μάλιστα, καθόσον ἔβλεπεν ἑαυτὸν πανταχοῦ ἀποτυπούμενον, ζωὴν ὁμοίαν τῇ τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ὁ *ἀνθρω-*

πομορφισμός, ἤτοι ἡ ἐξομοίωσις τῶν θεῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, κατέστη ὁ οὐσιώδης χαρακτὴρ τῆς ὑπὸ τὸ ἔνδυμα ποικίλων καὶ χαριέντων μύθων παρισταμένης Ἑλληνικῆς θρησκείας, μύθων, τοὺς ὁποίους πρῶτοι οἱ τῆς *Πιερίας ἀοιδοὶ* συνήρμοσαν εἰς ᾄσματα διάφορα, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ποιηταὶ *Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος* ἐπραγματεύθησαν πληρέστερον.

Χάος, Οὐρανός, Κρόνος, Τιτανομαχία. Καὶ ὁ μὲν *Ἡσίοδος* μέχρις αὐτῆς τῆς ἐκ τοῦ *Χάους* γενέσεως τοῦ κόσμου ἀναδραμὼν διεξῆλθε τὰς παλαιόθεν ἐπικρατησάσας δόξας περὶ τῶν δυναστειῶν τοῦ *Οὐρανοῦ* καὶ τοῦ *Κρόνου* καὶ περὶ τῆς *Τιτανομαχίας* αἰνιττομένης τὴν πάλην τῶν στοιχείων τῆς φύσεως ἢ τῶν μήπω ἔτι κεκανονισμένων φυσικῶν δυνάμεων. Ὁ δὲ *Ὅμηρος* ἄμεσος τῶν ἀοιδῶν ἐκείνων διάδοχος ἀνέπτυξεν ἐξαιρέτως τὸ κατὰ τὴν ἐποχήν του ἤδη ὑπερισχύσαν νεώτερον σύστημα τῶν *Ὀλυμπίων θεῶν*, ἤτοι τοῦ ἐντελοῦς ἀνθρωπομορφισμοῦ, ἐξ οὗ μετέπειτα ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη ἠρύσθη τοὺς τύπους τοῦ καλοῦ, ὑψηλοῦ καὶ γλαφυροῦ.

§ 343. **Ὀλύμπιοι θεοί, τὸ δωδεκάθεον.** Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο πρωτεύοντες ἢ ἀνώτεροι θεοὶ καλούμενοι κοινῶς *Ὀλύμπιοι* ὡς ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης κοινῆς αὐτῶν κατοικίας τοῦ Ὀλύμπου, δι' οὗ ἐννοεῖται σύναμα τὸ ὑψικόρυφον ὄρος τῆς *Θεσσαλίας* καὶ ὁ *Οὐρανός*, παρουσιάζονται δώδεκα: πέντε ἀπόγονοι τοῦ *Κρόνου*, *Ζεύς*, *Ποσειδῶν*, *Ἄρης*, *Ἥρα*, *Δημήτηρ* καὶ *Ἑστία* καὶ ἓξ *τέκνα τοῦ Διός*: *Ἀθηνᾶ*, *Ἀπόλλων*, *Ἄρτεμις*, *Ἥφαιστος*, *Ἑρμῆς* καὶ *Ἀφροδίτη*. Ὁ *Ζεὺς* θεὸς τοῦ αἰθέρος ἢ τοῦ οὐρανοῦ κατ' ἐξοχὴν καὶ κατὰ τὸν *Ὅμηρον ἄναξ καὶ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε* ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς Ὀλυμπιακῆς αὐτῆς χορείας τοῦ δωδεκαθέου κύκλου. Ἀφοῦ κατέστρεψε τὴν προηγηθεῖσαν τοῦ πατρός του Κρόνου δυναστείαν καὶ κατεκεραύνωσε τοὺς πρὸς τὴν κυριότητα τοῦ κόσμου σπεύδοντας *Τιτᾶνας* καὶ μετέπειτα τοὺς ἑκατογχείρους *Γίγαντας*, ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν καὶ διὰ τῆς ἔμφρονος κυβερνήσεώς του εἰσήγαγε τάξιν καὶ ἁρμονίαν εἰς τὸ *Πᾶν*. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑπερισχύσεώς του ὑπεστηρίχθη πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του *Ποσειδῶνος* καὶ *Πλούτωνος*, ἐξ εὐγνωμοσύνης διένειμε μετ' αὐτῶν τὸ κράτος του ἀναδείξας τὸν μὲν *Ποσειδῶνα* θεὸν καὶ κύριον τῆς *θαλάσσης*, τὸν δὲ *Πλούτωνα* δυνάστην τοῦ *ᾅδου* χωρὶς ὅμως νὰ παλλάξῃ ἀμφοτέρους τῆς πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένης ὑποταγῆς καθήκοντος κοινοῦ καὶ εἰς πάντας τοὺς ἄλλους θεούς· διὸ καὶ ἐν τῇ πολυθεΐα φαίνεται ἐπικρατοῦσα ἡ ἰδέα τοῦ *μονοθεϊσμοῦ* ἐκδηλουμένη ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ *Διός*. Μόνος ὁ *Ζεὺς* ἄρχει πάντων καὶ οὐδεὶς τῶν ἄλλων θεῶν δύνα-

ται νὰντιστῇ εἰς τὴν θέλησίν του ἢ νὰ ματαιώσῃ αὐτὴν (Ὀδύσ. Ε, 104)· αὐτὸς μόνος ἐπίσταται καὶ διὰ τοῦτο προορίζει τὴν μοῖραν *αἶσαν, εἱμαρμένην* τῶν θνητῶν (Ὀδύσ. Υ, 75) καὶ ὅτι ἂν ἀποφασίσῃ μένει ἀμετάτρεπτον. Παρ' Ὁμήρῳ καὶ μετέπειτα μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. ὁ Ζεὺς εἶνε ὁ κυρίως προορίζων τὰ τῆς *εἱμαρμένης*· κατὰ πρῶτον δὲ παρὰ τῷ Ἡροδότῳ (Α, 91) ἀπαντᾷ ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ *μοῖρα* εἶνε ἀνωτέρα καὶ πάντοτε τοῦ θεοῦ «*τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγεῖν καὶ θεῷ*.» Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης δι' ὅλης τῆς ἀρχαιότητος ἡ σχέσις λαμβάνει διαφόρους ἀλλοιώσεις καὶ ὁτὲ μὲν ἡ μοῖρα ὑπερισχύει τοῦ Διός, ὁτὲ δὲ παρίσταται ἰσοδύναμος καὶ ἄλλοτε ὑποταγὴς αὐτῷ. Ἡ *Ἥρα* ἀδελφὴ καὶ σύζυγος ὁμοῦ τοῦ Διὸς εἶνε θεὰ τοῦ *γάμου* ἢ τῆς *νομίμου συζυγικῆς ἑνώσεως* καὶ ὡς τοιαύτη φύλαξ τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου καὶ ἐχθρὰ τῆς περὶ τοῦτον ἀπιστίας· ἐντεῦθεν καὶ ἡ ζηλοτυπία αὐτῆς εἰς τὰς μετ' ἄλλων γυναικῶν σχέσεις του. Ἡ *Δημήτηρ* θεωρεῖται ὡς ἡ *μήτηρ γῆ* γεννῶσα μετὰ τοῦ Διὸς τὴν *Περσεφόνην*, ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἡ γῆ γονιμοποιουμένη ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀναδίδει τὸν σπόρον. Πρώτη δὲ αὐτὴ διδάσκει εἰς τὸν *Τριπτόλεμον* υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Ἐλευσῖνος Κελεοῦ τὴν *γεωργίαν* καὶ δίδει αὐτῷ νόμους, διὸ λέγεται καὶ *θεσμοφόρος* καὶ ἡ ἑορτὴ αὐτῆς φέρει τὸ ὄνομα *Θεσμοφόρια*. Ἡ *Ἑστία* εἶνε ἡ παρθένος θεὰ τῆς *οἰκιακῆς ἑστίας* ἤτοι τοῦ κέντρου τῆς συναθροίσεως τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας· καὶ ἐπειδὴ ξένοι καὶ καταδιωκόμενοι εὕρισκον παρ' αὐτῇ προστασίαν, διὰ τοῦτο καὶ θεὰ τῆς *ξενίας* καὶ τῶν *ἱκετῶν*. Ἡ *Ἀθηνᾶ* ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ πῦρ καὶ τὸ φῶς οὐ μόνον τὸ φυσικόν, ὅθεν *Γλαυκῶπις*, ἀλλὰ καὶ τὸ πνευματικόν, ὅθεν θεὰ τοῦ *λόγου* καὶ τῆς *φρονήσεως*, καὶ ὡς τοιαύτη ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς γεννηθεῖσα· εἶνε δὲ ὁμοῦ καὶ θεὰ τοῦ πολέμου, *Παλλὰς Ἀθήνη*, καὶ προστάτις τῶν γυναικείων ἔργων καὶ τῆς βιομηχανίας, *Ἐργάνη*. Ὁ *Ἀπόλλων* καὶ ἡ *Ἄρτεμις* δίδυμα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Λητοῦς τέκνα γεννηθέντα ἐπὶ τοῦ ὄρους *Κύνθου τῆς νήσου Δήλου* εἰσὶ θεότητες τοῦ *φωτός*, αἱ ἐν τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ ἐνοικοῦσαι δυνάμεις· ὅθεν ὁ μὲν Ἀπόλλων λέγεται *Φοῖβος* καὶ ἐπὶ τῶν βωμῶν αὐτοῦ καίεται αἰώνιον πῦρ, ἡ δὲ *Ἄρτεμις* εἰκονίζεται φέρουσα λαμπάδα καὶ *ἡμισέληνον*· αἱ ἀκτῖνες αὐτῶν ἐξομοιοῦνται πρὸς βέλη καὶ διὰ τοῦτο θεωροῦνται θεότητες τῆς *θήρας*. Ἰδίως δὲ ὁ Ἀπόλλων δὲν εἶνε μόνον τοῦ φυσικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ πνευματικοῦ φωτὸς θεός, ὅθεν δύναται νὰ μαντεύῃ, εἶνε θεὸς μαντειῶν καὶ ὡς τοιοῦτος *Λοξίας*· προσέτι θεὸς τῆς *ποιητικῆς* ἐμπνεύσεως, τῆς *ᾠδῆς* καὶ τῆς *μουσικῆς*, ἀρχηγέτης τῶν Μουσῶν, Μουσηγέτης. Ὁ *Ἥφαιστος* παρίστησι τὸ γήϊνον πῦρ, οὗτινος ἡ ἀπὸ τοῦ

οὐρανίου πυρὸς ἀρχὴ δηλοῦται διὰ τοῦ μυθικοῦ πλάσματος, τῆς ἐκσφενδονήσεως τοῦ Ἡφαίστου ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν. Ἕνεκα δὲ τῆς διὰ τοῦ πυρὸς ἐπεξεργασίας τῶν μετάλλων ἀποδίδεται αὐτῷ ὡς περὶ τὴν χαλκευτικὴν ἐμπείρῳ ἡ κατασκευὴ ἐντέχνων, *ὑφαιστοτεύκτων*, ἔργων, οἷον ἦτο μάλιστα ἡ ἀσπὶς τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ *Ἄρης* θεὸς τοῦ βροτολοιγοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀνδρείας ἐν ταῖς μάχαις ἔχων ἀκόλουθον αὐτοῦ τὴν *Ἔριν*. Ὁ *Ἑρμῆς* θεὸς τῆς *εὐγλωττίας* καὶ τῆς *πειθοῦς* καὶ διὰ τοῦτο *ἄγγελος* τῶν θεῶν· διὰ παντοίων δὲ μεταμορφώσεων παρίσταται καὶ ὡς φύλαξ ποιμνίων, ἰδίως τῶν προβάτων, *νόμιος*, *μηλοσόος*, καὶ ἐπιτηρητὴς τῶν ὁδῶν, ὅθεν οἱ *Ἑρμαῖ*, ὡς ἐφευρετὴς τῆς *λύρας* καὶ τῆς *γυμναστικῆς*, προστάτης τοῦ ἐμπορίου, *κερδῷος*, καὶ ὡς τοιοῦτος λίαν πανοῦργος καὶ ἐπιτήδειος μάλιστα κλέπτης. Ἡ *Ἀφροδίτη* θεὰ τοῦ ἔρωτος *οὐρανία* μὲν ὡς θεὰ τοῦ πνευματικοῦ, *πάνδημος* δὲ ὡς θεὰ τοῦ σαρκικοῦ ἔρωτος, ἡ ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ τῆς θαλάσσης γεννηθεῖσα θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ σύζυγος τοῦ Ἡφαίστου.

Οἱ Ὀλύμπιοι θεοὶ ἀθάνατοι ἀνθρωποπαθεῖς. Εἰκαὶ δὲ οἱ *Ὀλύμπιοι θεοὶ* πιστεύονται *ὡς ἀθάνατοι κατ' οὐσίαν* καὶ ὑπερέχουσι τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ὑψηλοτέρας ἰδεώδους μορφῆς των, ὅπως οἱ ποιηταὶ τοὺς ἀναπλάττουσιν, οὐχ ἧττον κατὰ τὸν τρόπον τοῦ ζῆν καὶ πολιτεύεσθαι δὲν διαφέρουσι τῶν θνητῶν ἔχοντες τὰς αὐτὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας καὶ ἀδυναμίας, τὰ αὐτὰ πάθη· πάντες συνέρχονται εἰς εὐωχίαν παρὰ τῷ Διὶ νέκταρ πίνοντες καὶ ἀμβροσίαν ἐσθίοντες· βουλεύονται κοινῶς περὶ τῶν οὐρανίων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ἅμα δυομένου τοῦ ἡλίου τρέπονται εἰς ὕπνον νήδυμον καὶ ἀνατέλλοντος ἐγείρονται πάλιν. Πολλάκις δὲ καταλείποντες τὰ ἐπὶ τῆς ἀκροτάτης κορυφῆς τοῦ πολυδειράδος Ὀλύμπου δώματά των καταβαίνουσιν εἰς τὴν γῆν, ἥτις θεωρεῖται κοινὸν στάδιον ἐνεργείας ὅλων· παρέχουσι συμβουλὰς καὶ ἀντίληψιν εἰς πάντα ὅστις τοὺς ἐπικαλεῖται· ἡδύνονται εἰς τὰς προσφερομένας αὐτοῖς *εὐχωλίας* καὶ *θυσίας* οὐδ' ἀπαρέσκονται εἰς τὴν μετὰ τῶν θνητῶν γυναικῶν συνουσίαν καὶ ταύτης καρποί εἰσιν *ἥρωες καὶ ἡμίθεοι* συνδέοντες τοὺς θεοὺς μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ μετὰ θάνατον γινόμενοι δεκτοὶ εἰς τὰς οὐρανίους σκηνάς.

§ 344. **Κατώτεραι θεότητες.** Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων ἀνωτέρων θεῶν, εἰς οὓς πολλάκις συναριθμεῖται καὶ ὁ *Διόνυσος ἢ Βάκχος*, ὁ εὑρετὴς τῆς ἀμπέλου, ἡ Ἑλληνικὴ θρησκεία παραδέχεται καὶ πληθὺν *μέσων καὶ κατωτέρων θεοτήτων*, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν θεραπείαν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς δυναστείας ἐκείνης τῶν Κρονιδῶν, οἵαι εἰσιν αἱ ἐννέα *Μοῦσαι*: *Κλειώ*, *Εὐτέρπη*, *Θάλεια*, *Μελπομένη*, *Τερψιχόρη*, *Ἐρατώ*, *Πολύμνια*, *Οὐρανία* καὶ *Καλλιόπη*, ὅλαι θυγατέρες τοῦ *Διὸς καὶ τῆς*

Μνημοσύνης, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν προστάτριαι· αἱ τρεῖς *Χάριτες*: *Ἀγλαΐα*, *Θάλεια* καὶ *Εὐφροσύνη*, χωρὶς τῶν ὁποίων τὸ κάλλος δὲν ἔχει δύναμιν καὶ ἡ ἀρετὴ στερεῖται θελγήτρων· αἱ *Ὧραι* πυλωροὶ τοῦ οὐρανοῦ *τρεῖς* ὡσαύτως: *Εὐνομία*, *Δίκη* καὶ *Εἰρήνη*, ὧν ἑκάστη ἔχει ἔργον πρὸς τὸ ἑαυτῆς ὄνομα ἁρμόζον ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν ἀνθρώπων ὠφελείᾳ· ἡ *Ἥβη* θεὰ τῆς νεότητος προσφέρουσα τὸ νέκταρ εἰς τοὺς θεοὺς εὐωχουμένους· ἡ χρυσόπτερος *Ἶρις* ἀγγελιαφόρος τοῦ Διὸς διατρέχουσα τὸ ὁμώνυμον οὐράνιον τόξον, ἐν ᾧ ἐκτελεῖ τὰς διαταγάς του· ἡ *Ἠὼς* θεὰ τῆς ἕω, *αὐγῆς*, ἀνοίγουσα πρωῒ τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ κατ' ἀνατολάς, ὅθεν ὁ ἥλιος ἐκ τοῦ βαθυρρόου ὠκεανοῦ ἐξερχόμενος ἀναβαίνει εἰς τὸν πολύχαλκον οὐρανόν, ἵνα διαχύσῃ ἐκεῖθεν λαμπρὸν φῶς εἰς τοὺς ἀθανάτους καὶ εἰς τοὺς θνητοὺς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν καὶ αὐτὸν ἔπειτα δύσαντα διαδέχεται ἡ *μέλαινα νύξ*.

§ 345. **Δαίμονες.** Πρὸς δὲ τούτοις ὑπῆρχον καὶ ἄλλα θεῖα ὄντα γενικῶς καλούμενοι *δαίμονες* ἀγαθοί τε καὶ κακοί, ἐν οἷς περιλαμβάνονται α) οἱ ἑκάστου τόπου θεοί, πατρῷοι, γενέθλιοι κλ. β) αἱ *ἀποτεθεωμέναι* φυσικαὶ δυνάμεις, αἵτινες ὡς *Νύμφαι* προστάτιδες *πηγῶν*, *ποταμῶν*, *ὀρέων* καὶ *δρυμῶν* καλοῦνται *Νηρηΐδες*, *Ναϊάδες*, *Ὀρεάδες*, *Δρυάδες* καὶ *Ἀμαδρυάδες*· καὶ γ) αἱ προσωποποίητοι ἠθικῶν ἰδεῶν, οἷον ἡ *Θέμις* θεὰ τῆς δικαιοσύνης, ἡ *Πίστις*, ἡ *Αἰδώς*, ὁ *Φόβος*, ὁ *Θάνατος*, ἡ *Νέμεσις* θεὰ τιμωρὸς τῆς ὕβρεως καὶ ἀδικίας· αἱ τρεῖς *μοῖραι*: *Κλωθώ*, *Λάχεσις* καὶ *Ἄτροπος*, αἵτινες προορίζουσιν ἑκάστου τὴν τύχην κατὰ τὴν ὥραν τῆς γεννήσεώς του· καὶ αἱ τρεῖς *Ἐρινύες* ἢ *Εὐμενίδες*: *Ἀληκτώ*, *Μέγαιρα* καὶ *Τισιφόνη*, αἵτινες καταδιώκουσιν ἀκαταπαύστως τοὺς κακούργους καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ, ὅπου κυρίως ἔχουσι τὴν ἔδραν των ὑπηρετοῦσαι τὸν *Πλούτωνα* καὶ τὴν *Περσεφόνην*. Ὁ δὲ ᾅδης ὑπετίθετο τόπος τις ὑποχθόνιος, πάνυ βαθύς, ζοφερὸς καὶ ἀνήλιος, περιρρεόμενος ὑπὸ δύο μεγάλων καὶ φοβερῶν ποταμῶν: τοῦ *Κωκυτοῦ* καὶ τοῦ *Πυριφλεγέθοντος*, τῶν ὁποίων προέκειτο ἡ *Στὺξ* ἢ *Ἀχερουσία λίμνη* δεχομένη πρώτη ὅν τινα ὁ *Χάρων* διεπόρθμευεν. Παρὰ δὲ τὴν κάθοδον ἢ τὴν πύλην αὐτὴν τοῦ ᾅδου οὖσαν ἀδαμαντίνην παρίστατο ὁ *Αἰακὸς* ὅ ποτε βασιλεὺς τῆς Αἰγίνης τὴν φρουρὰν τοῦ ᾅδου ἐπιτετραμμένος καὶ παρ' αὐτῷ κύων *τρικέφαλος* ὁ λεγόμενος *Κέρβερος*. Τοὺς δὲ διαπεράσαντας τὴν λίμνην ὑπεδέχετο λειμὼν μέγας καὶ ποτὸν τὸ καλούμενον τῆς *Λήθης*. Τὰς δὲ ψυχὰς τῶν τεθνεώτων προέπεμπεν ὁ *Ἑρμῆς* καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγετο *ψυχοπομπός*. Δύο δὲ δικασταὶ ὁ *Μίνως* καὶ ὁ *Ῥαδάμανθυς* ἀπεφαίνοντο περὶ τοῦ καλῶς ἢ κακῶς βεβιωκέναι. Καὶ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους ἔπεμπον εἰς τὰ *Ἠλύσια πεδία*, ἵνα

διάγωσι βίον εὐφρόσυνον καὶ μακάριον, τοὺς δὲ πονηροὺς εἰς τὸν *Τάρταρον* τόπον ἐρεβώδη παραδίδοντες αὐτοὺς εἰς τὰς εἰρημένας Ἐρινύας νὰ τοὺς βασανίζωσιν ἀτελευτήτως. Πᾶσαν δὲ ἀποδράσεως αὐτῶν ἀπόπειραν ἐματαίου ὁ ἄγρυπνος καὶ φοβερὸς φύλαξ Κέρβερος.

Μυστήρια. Τὰ σπουδαιότερα ζητήματα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ αἰτίας ὅλων τῶν πραγμάτων, περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἰδίως περὶ τῆς *καταστάσεως τῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωριζομένης ψυχῆς*, περὶ ὧν ἡ δημώδης θρησκεία οὐδένα ἀποχρῶντα λόγον ἔδιδε, ἐγένοντο μετέπειτα ὑποκείμενα τῶν *μυστηρίων*, ὅπου οἱ ἀνώτεροι τοῦ πολλοῦ πλήθους προσφεύγοντες ἐνόμιζον ὅτι εὕρισκον τροφὴν καὶ παραμυθίαν. Ὡς τὰ περιφημότερα δὲ μεταξὺ τῶν μυστηρίων ἀναφέρονται τὰ *Σαμοθράκια*, ἅτινα εἶχον Πελασγικὴν ἀρχήν, καὶ τὰ *Ἐλευσίνια*, τῶν ὁποίων τὴν ἵδρυσιν τινὲς μὲν ἀποδίδουσιν εἰς *Ἐρεχθέα* τὸν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν ἐκ τῆς Θράκης καταγόμενον *Εὔμολπον*. — Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας.

§ 346. **Λατρεία.** Ἡ δὲ *λατρεία* τῶν θεῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησι τελουμένη ἐν ὑπαίθρῳ ἐπὶ ὀρέων, δρυμῶν καὶ ἀλσῶν ἢ ἐν ναοῖς συνίστατο α) εἰς *εὐχὰς* γινομένας *δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν*· β) εἰς *χοὰς οἴνου ἢ γάλακτος*· γ) εἰς *καθαρμοὺς ἢ ἁγνισμοὺς τοῦ σώματος*, τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τόπων· δ) εἰς *δῶρα καὶ εἰς θυσίας*. Καὶ τὰ μὲν δῶρα προσφερόμενα μάλιστα ἀφοῦ εἰσηκούοντο αἱ εὐχαὶ ἦσαν *στέφανοι, ὑφάσματα, τρίποδες, λέβητες, λάφυρα, σκῦλα* κτλ. Αἱ δὲ θυσίαι διέφερον κατὰ τὴν διάφορον τοῦ θύοντος κατάστασιν· ὁ γεωργὸς π. χ. ἔθυε συνήθως βοῦν, πολλῶν δὲ βοῶν θυσία ἐλέγετο *ἑκατόμβη*, ἄρνα δὲ ὁ ποιμὴν καὶ αἶγα ὁ αἰπόλος καὶ ἄλλος τις λιβανωτὸν ἢ πλακοῦντα· ὁ δὲ πένης ἱλάσκετο τὸν θεὸν ἀσπαζόμενος μόνον τὴν αὐτοῦ δεξιάν.

§ 347. **Ἱερεῖς, μάντεις.** *Ἱερεῖς* ἀποτελοῦντες *ἰδίαν*, ὥσπερ παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἔθνεσιν, ἀνθρώπων τάξιν δὲν ὑπῆρχον κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους ἐν Ἑλλάδι· ὁ *βασιλεὺς* προΐστατο τῶν θρησκευτικῶν, ἔθυεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ του, ὡς καὶ ἕκαστος οἰκοδεσπότης ἔπραττε τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν οἰκείων του ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τινος ἱερέως. Πρὸς τῷ ἀρχαιοτάτῳ *Δωδωναίῳ μαντείῳ* ὑφίστατο ἤδη καὶ τὸ ἔπειτα τοσοῦτον περιβόητον καταστὰν μαντεῖον τῶν *Δελφῶν*, περὶ οὗ λεχθήσονται καί τινα πλείω· ἀμφοτέρων ὅμως ἡ ἰσχὺς ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους λίαν περιωρισμένη. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἴσχυον οἱ οὕτω λεγόμενοι *μάντεις*, εἰς τοὺς ὁποίους νομιζομένους ὅτι ἔχουσι σχέσιν ἄμεσον πρὸς τὸ θεῖον ἀπεδίδετο *σοφία* ἔξο-

χως καὶ οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦτο ἠρωτῶντο περὶ τῆς ἐκβάσεως ἀξιολόγου ἐπιχειρήσεως ἢ περὶ τῆς αἰτίας γενικῶν δυστυχημάτων καὶ περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποτροπῆς των. Περιφημότεροι δὲ μάντεις μνημονεύονται: ὁ *Ὀρφεύς*, ὅστις συνώδευσε τοὺς *Ἀργοναύτας*, ὁ *Ἀμφιάραος*, ὅστις παρέστη ἐν τῇ στρατείᾳ τῶν *Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας*, ὁ *Τειρεσίας*, ὅστις καὶ κατ' αὐτὴν καὶ κατὰ τὸν ἔπειτα πόλεμον τῶν *Ἐπιγόνων* μετῆλθε παρὰ τοῖς Θηβαίοις τὴν μαντοσύνην· ὁ *Θεστορίδης Κάλχας* ὁ κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον οἰωνοπόλων ἄριστος «*ὃς ἤδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσόμενα, πρό τ' ἐόντα.*» καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ καὶ τούτων ἡ δύναμις ἦν πολλῷ ὑποδεεστέρα τῆς τῶν ἀνατολικῶν ἱερέων. Κυρίως οἱ μάντεις ἐθεωροῦντο ὡς διαλλακταὶ τῆς παρωργισμένης θεότητος καὶ ὡς σύμβουλοι ἁπλῶς· αἱ δὲ προρρήσεις των δὲν ἐλαμβάνοντο πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἐνίοτε, ὅτε προανήγγελλον δυσάρεστα, διήγειρον καθ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως.

§ 348. **Θρησκευτικὴ ἕνωσις τῶν Ἑλλήνων.** Ἡ θρησκεία ἦτο κοινὸς ἱερὸς σύνδεσμος ἅπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους· διότι, ἐνῷ ἡ εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους αὐτονόμους πολιτείας κατακερμάτισις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἵδρυσις ἔτι πλειόνων ἀποικιῶν πανταχοῦ τῆς πάλαι γνωστῆς γῆς διέσπων, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀπεμόνουν ἀλλήλων τοὺς Ἕλληνας, ἄλλα μέσα ἰσχυρὰ συνέτεινον ταὐτοχρόνως εἰς τὴν ἑνότητα αὐτῶν ὡς ἑνὸς ἀρτιμελοῦς ὅλου καὶ καθίστων τὴν *Ἑλληνικὴν ἐθνότητα ἐνιαίαν*. Τοιαῦτα δὲ ἦσαν μάλιστα, πλὴν τῆς *κοινῆς γλώσσης* καὶ τῆς αὐτῆς *καταγωγῆς*, δι' ὧν διεκρίνοντο ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν θεωρουμένων ἐν γένει ὡς βαρβάρων, τὰ *μαντεῖα*, τὸ *Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον* καὶ αἱ *ἱεραὶ πανηγύρεις* ἢ *δημόσιοι ἀγῶνες* συνδεόμενα ἀμέσως ἀναποσπάστως πρὸς τὴν θρησκείαν.

§ 349. **Μαντεῖα.**—Ἡ κοινῶς τὸ πάλαι ἐπικρατοῦσα δόξα ὅτι τὸ θεῖον ἦτο εἰς ἄμεσον μετὰ τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαν καὶ ἰδίως ἡ φυσικὴ ἑκάστου ἐπιθυμία τοῦ προγινώσκειν τὸ μέλλον προεκάλεσαν ἀνέκαθεν τὴν σύστασιν τῶν μαντείων.

Δωδωναῖον, Δελφικόν. Παρὰ τοῖς Πελασγοῖς ἴσχυεν, ὡς εἴρηται προηγουμένως, τὸ *Δωδωναῖον*, ἀπὸ δὲ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἤκμασε τὸ τῶν *Δελφῶν μαντεῖον μεσόμφαλον* κατὰ Στράβωνα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφιερωμένον τῷ *Πυθίῳ Ἀπόλλωνι* οὐ μόνον Ἕλληνες τὴν καταγωγήν, ἀλλὰ καὶ ξένοι πολλοὶ προσήρχοντο πανταχόθεν θέλοντες νὰ ἐπερωτήσωσι τὸν θεὸν περὶ τῆς τύχης αὐτῶν καὶ περὶ πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεώς των. Τὸ ἱερὸν δὲ τοῦτο πλῆρες *ἀριστουργημάτων* τῆς τέχνης καὶ *πολυτίμων ἀναθημάτων* πολλῶν *ἐθνῶν, πόλεων* καὶ *βασιλέων* ἔκειτο παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ κάτωθεν τῶν

Φαιδριάδων πετρῶν, ὧν ἐγγὺς ἀνέβρυεν ἡ ἱερὰ πηγὴ *Κασταλία*, ἔνθα λουόμεναι ὠρχοῦντο αἱ μετὰ τοῦ *Μουσηγέτου Ἀπόλλωνος* τὸν Παρνασὸν καὶ Ἑλικῶνα οἰκοῦσαι *Μοῦσαι*. Καὶ *πέριξ* μὲν τοῦ κυρίου ναοῦ, ὃν περιέβαλλε *πολύστοον τεῖχος*, ὑπῆρχον πολὺ μικρότεροι *ναοὶ* καὶ οἱ λεγόμενοι *θησαυροὶ* ἢ τὰ ταμεῖα, ἔνθα περιείχοντο τὰ ἀναθήματα τῶν διαφόρων πολιτειῶν· ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ ἦσαν ὁ *βωμὸς* τοῦ Ποσειδῶνος, τὰ ἀγάλματα τοῦ *Διός*, τοῦ *Ἀπόλλωνος* καὶ τῶν τριῶν *Μοιρῶν*· ἐν δὲ τῷ *ἀδύτῳ*, ὅπερ ἦτο εἰς μόνους τοὺς ἱερεῖς προσιτόν, ἵστατο τὸ *χρυσοῦν ἄγαλμα* τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ προσωτέρω ἦτο τὸ περίφημον *χάσμα*, ὅθεν ἀνεδίδοντο *ἀτμοί*, δι' ὧν ἡ ἐπὶ χρυσοῦ τρίποδος καθημένη *Πυθία* διετίθετο εἰς κατάστασιν *σπασμωδικὴν* καὶ κατ' αὐτὴν ἀπήγγελλε τοὺς χρησμούς της.

Ἱέρεια ἡ Πυθία. Ἡ *ἱέρεια* αὕτη, ἥτις ἐξ ἀρχῆς μὲν ἦτο νεᾶνις, μετέπειτα δὲ *πεντηκοντοῦτις* τοὐλάχιστον παρθένος κατὰ τὸν Διόδωρον (ΙΣΤ', 26.) «Θεσπιῳδεῖν δὲ τὸ ἀρχαῖον λέγεται *παρθένους*.... Ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις χρόνοις φασὶν *Ἐχεκράτην* τὸν *Θετταλὸν* παραγενόμενον εἰς τὸ χρηστήριον καὶ θεασάμενον τὴν χρησμολογοῦσαν παρθένον ἐρασθῆναι διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς καὶ συναρπάσαντα *βιάσασθαι*· τοὺς δὲ Δελφοὺς διὰ τὸ γεγενημένον πάθος εἰς τὸ λοιπὸν νομοθετῆσαι *μηκέτι παρθένου* χρηστηριάζειν, ἀλλὰ *γυναῖκα πρεσβυτέραν πεντήκοντα ἐτῶν* χρησμολογεῖν· κοσμεῖσθαι δ' αὐτὴν παρθενικῇ σκευῇ καθάπερ ὑπομνήματι τῆς παλαιᾶς προφήτιδος». Ὤφειλε δ' αὕτη νὰ κατάγηται ἐκ Δελφῶν καὶ ἀφιερωθεῖσα ἅπαξ δὲν ἐδύνατο νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν ναόν. Πρὶν καθίσῃ ἐπὶ τοῦ τρίποδος ἐλάμβανεν ἀπό τινος παρακειμένης *δάφνης* φύλλον, τὸ ὁποῖον ἐμάσα, καὶ ἔπινεν ὕδωρ ἐκ τῆς Κασταλίας πηγῆς. Οἱ σπασμοὶ αὐτῆς ἦσαν πολλάκις οὕτω σφοδροί, ὥστ' ἐπέφερον ἐνίοτε τὸν θάνατον. Αἱ λέξεις, ὅσας ἀπήγγελλε, μὴ ἔχουσαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐδεμίαν συνάφειαν συνερράπτοντο καὶ μετεποιοῦντο ὑπὸ τῶν ἱερέων εἰς *στίχους* ἢ εἰς *ῥήσεις* ἀποφθεγματικάς. Ἡ διφορουμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔννοια καὶ τὸ αἰνιγματῶδες τῶν χρησμῶν ἐξησφάλιζε μὲν τοὺς ἱερεῖς ὡς πρὸς τὴν τοιάνδε ἢ ἀλλοίαν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων, δὲν ἐκώλυε δὲ καὶ τοὺς χρηστηριαζομένους νὰ ἑρμηνεύσωσι τὰς ἀπαντήσεις, ὅπως συνέφερεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν αὐτῶν. Οὕσης δὲ τῆς συρροῆς τούτων μεγάλης καὶ συνήθως καθ' ἕκαστον μόνον *μῆνα* δίδοντος τοῦ μαντείου τοὺς χρησμούς του, ὁ κλῆρος μόνον ἀπεφάσιζε περὶ τῆς σειρᾶς· δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο προϊόντος τοῦ χρόνου ἐγένετο χρεία *τριῶν* ἀντὶ μιᾶς Πυθιῶν.

Πίστις εἰς τοὺς χρησμούς. Ἡ πρὸς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν πίστις τῶν Ἑλλήνων ἦτο ὑπερβολικὴ ἔχουσα τὴν μεγίστην εἰς ὅλας αὐ-

τῶν τὰς πράξεις καὶ ἐπιχειρήσεις ἐπίδρασιν. Καὶ περὶ τοὺς χρόνους μὲν τῶν Μηδικῶν πολέμων ἡ πίστις αὕτη ἐσώζετο ἔτι ἀκλόνητος, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου *διεσείσθη* οὐσιωδῶς, ἀφ' ὅτου ἡ Πυθία ἔδιδε πρὸς χάριν τοῦ βασιλέως τούτου χρησμούς· ὅθεν ὁ Δημοσθένης δὲν ἐδίστασε καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος νὰ τὴν ὀνομάσῃ *φιλιππίζουσαν*, ἤτοι μισθωτήν. Ἔκτοτε δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἠλαττώθη καὶ τέλος τὸ ἀρχῆθεν πρὸς τὸ μαντεῖον σέβας ἠκολούθησε τελεία περιφρόνησις.

Ἄλλα μαντεῖα. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ἐν Δελφοῖς ὑπῆρχον καὶ ἄλλα Ἀπόλλωνος μαντεῖα· ἐν *Ἄβαις* τῆς Φωκίδος, ἐν *Δήλῳ*, ἐν *Πατάροις* τῆς Λυκίας, ἐν *Διδύμῳ* τῶν Βραγχιδῶν παρὰ τὴν Μίλητον, ἐν *Κλάρῳ* παρὰ τὸν Κολοφῶνα καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως τινὰ πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχον μείνῃ ἄφωνα.—Παρόμοια δὲ μαντεῖα εἶχον καὶ ἄλλοι θεοὶ καὶ ἥρωες, οἷον ὁ *Ἑρμῆς* ἐν Φαραῖς τῆς Ἀχαΐας, ὁ *Ἀσκληπιὸς* ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὁ *Τροφώνιος* ἔν τινι ὑπογείῳ ἄντρῳ παρὰ τὴν Λεβάδειαν, ὁ *Ἀμφιάραος* ἐν Ὠρωπῷ, κλ.

§ 350. **Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον.**—Διὰ τῆς Ἀμφικτυονίας ἑνόουν κυρίως οἱ Ἕλληνες τὴν διὰ τῆς θρησκείας πολιτικὴν ἕνωσιν τῶν περί τι κοινὸν ἱερὸν οἰκούντων, οἷον εἰπεῖν τῶν *Περικτιόνων*· καὶ τοιαῦται μὲν ἑνώσεις ἢ κοιναὶ συνέδρια ἢ συστήματα ἢ ἐν μέρει συμπολιτεῖαι ὑπῆρχον ἤδη πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος· περιφημοτέρα ὅμως πασῶν ἦτο ἡ *Δελφικὴ* ἡ κατ' ἐξοχὴν καλουμένη *Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον*, οὗτινος ἡ πρώτη σύστασις ἀνατρέχει εἰς χρόνους ἀπωτάτους.

Φῦλα τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον ἀποτελοῦντα. Ἐφ' ὅσον ἡ σχέσις τῶν γενῶν ὑπερίσχυε τῆς τῶν πολιτειῶν μόνον *γένη* ἢ *φῦλα* ὡς τοιαῦτα μετεῖχον αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου, μάλιστα δὲ τὰ Θεσσαλικὰ καὶ τὰ τούτοις ὅμορα, οἷον *Θεσσαλοί*, *Βοιωτοί*, *Δωριεῖς*, *Ἴωνες*, *Περραιβοί*, *Μάγνητες*, *Αἰνιᾶνες*, *Λοκροί*, *Φθιῶται*, *Ἀχαιοί*, *Μαλιεῖς*, *Φωκεῖς* καὶ *Δόλοπες*. Ἀλλ' ἀφοῦ πολλὰ ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπέβαλον τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, ὑπερίσχυσαν δὲ οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Ἴωνες, τὸ συνέδριον συνεκρότουν ἔκτοτε ἀντιπρόσωποι *Δωρικῶν* καὶ *Ἰωνικῶν* κατὰ τὸ πλεῖστον πολιτειῶν. Ἦσαν δὲ οὗτοι πάντοτε, ὡς ἔοικεν, *εἰκοσιτέσσαρες τὸν ἀριθμὸν* ἀνὰ *δύο* ἐφ' ἑκάστης πολιτείας συνερχόμενοι δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ μὲν τὸ *ἔαρ ἐν Δελφοῖς*, κατὰ δὲ τὸ *μετόπωρον* ἐν τῷ παρὰ τὰς *Θερμοπύλας ἱερῷ τῆς Δήμητρος*, ὅθεν ἡ μὲν τῶν συνόδων ἐλέγετο *Πυλαία ἐαρινή*, ἡ δὲ *Πυλαία μετοπωρινή*. Διεκρίνοντο δὲ οἱ Ἀμφικτύονες εἰς *δύο τάξεις*: εἰς *Πυλαγόρας* καὶ Ἱερομνήμονας, ὧν οἱ μὲν ἀπετέλουν, ὡς φαίνεται, τὸν σύλλογον τὸν ἐτιτετραμμένον τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφοφορεῖν, οἱ δὲ ἔργον εἶχον

νὰ παρασκευάζωσι καὶ διευθύνωσι τὰς συζητήσεις τῶν πρώτων καὶ νὰ ἐκτελῶσι τὰ δόξαντα. Ἐκτὸς δὲ τῶν συνόδων τοῦ συνεδρίου μνημονεύονται καὶ *ἐκκλησίαι τῶν Ἀμφικτυόνων*, αἵτινες συνήρχοντο ἐν ὑπαίθρῳ καὶ συνέκειντο ἐξ ἁπάντων ἐκείνων τῶν πολιτῶν τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, ὅσοι ἦσαν παρόντες ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου τὸ συνέδριον ἐτελεῖτο.

Αἴτιον τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου. Δύο περιστάσεις ἔδωκαν εἰς τὴν Δελφικὴν Ἀμφικτυονίαν πολὺ μεῖζον ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἀξίωμα· 1) ὅτι τὰ συγκροτοῦντα αὐτὴν μέλη ἐξηπλώθησαν εἰς τὸ μέγιστον τῆς Ἑλλάδος μέρος καὶ 2) ὅτι ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς ἐφορίαν διετέλει ἐξ ἀρχῆς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Εἰκαὶ δὲ πολλάκις τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἀμφικτυονικὸν σύστημα φέρει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ *κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων συνεδρίου*, δὲν δύναται ὅμως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκπροσωποῦν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα· διότι ἀληθῶς μὲν ἀνῆκον εἰς αὐτὸ τὰ πλεῖστα τῶν γενῶν αὐτῆς μετὰ τῶν ἀποικιῶν των, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντα π. χ. οἱ *Ἀρκάδες*, οἱ *Αἰτωλοὶ* καὶ ἄλλοι.

Περιωρισμένος σκοπὸς τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου. Ἄλλως ὁ *κύριος αὐτοῦ σκοπὸς* ἦτο περιωρισμένος ἀρκούντως, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν παρ' Αἰσχίνῃ (περὶ παραπρ. 115 (284)) διασωθέντων ὅρκων τῶν Ἀμφικτυόνων: «*Ἐν οἷς ἔνορκον ἦν τοῖς ἀρχαίοις μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτυονίδων ἀνάστατον ποιήσειν μηδ' ὑδάτων ναματιαίων εἴρξειν μήτ' ἐν πολέμῳ μήτ' ἐν εἰρήνῃ· ἐὰν δέ τις ταῦτα παραβῇ, στρατεύσειν ἐπὶ τοῦτον καὶ τὰς πόλεις ἀναστήσειν· καὶ ἐάν τις ἢ συλᾷ τὰ τοῦ θεοῦ ἢ συνειδῇ τι ἢ βουλεύσῃ τι κατὰ τῶν ἱερῶν, τιμωρήσειν καὶ χειρὶ καὶ ποδὶ καὶ φωνῇ καὶ πάσῃ δυνάμει*». Ὡς δύναμις δὲ συμμαχοῦσα εἴτε ἀμυντικῶς εἴτε ἐπιθετικῶς κατ' ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν δὲν ἐδείχθη ποτέ, οὔτε εἰς τὰς ἐσωτερικὰς τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν σχέσεις ἐπέδωκεν ἰδίαν τινὰ δύναμιν. Ἐφ' ὅσον τινὲς πολιτεῖαι, ἰδίως ἡ *Σπάρτη* καὶ αἱ *Ἀθῆναι*, ἐπί τινα δὲ χρόνον καὶ αἱ *Θῆβαι*, ὑπερεῖχον πολὺ τῶν λοιπῶν, τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον μικρὰν πολιτικὴν ἐνέργειαν ἀνέπτυξε· κατὰ πρῶτον δέ, ἀφοῦ οὐδεμία Ἑλληνικὴ πολιτεία ἐδύνατο αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν νὰ ἐπιχειρήσῃ τι λόγου ἄξιον, ἤτοι περὶ τὰ ἔσχατα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἐδείχθη ἐξέχον τῶν κατὰ μέρος πολιτειῶν. Ὑπὸ *πολεμικὸν* δὲ χαρακτῆρα ἐμφανίζεται, ὅτε τὸ καθῆκον του ἀπῄτει νὰ προστατεύσῃ τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερόν, εἰς τοὺς *ἱεροὺς πολέμους*, καὶ κατὰ τούτους σχεδὸν πάντοτε δὲν ἔδειξεν οὔτε τὴν ἀπαιτουμένην δραστηριότητα οὔτε δικαιοσύνην, ἣν ὡς θρησκευτικὸν σύστημα ἐπηγγέλλετο.

§ 351. **Ἱεραὶ πανηγύρεις ἢ περιοδικοὶ δημόσιοι ἀγῶνες.** Πολὺ μᾶλλον τῶν εἰρημένων μέσων συνέδεον πρὸς ἀλλήλους τοὺς Ἕλληνας οἱ *περιοδικοὶ θρησκευτικοὶ δημόσιοι ἀγῶνες*. Ἐκ παντὸς μέρους τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ἀπωτέρων ἀποικιῶν τῆς μητροπόλεως συνέρρεον αὐτόθι γνήσιοι μόνον Ἕλληνες, ἀποκλειομένων αὐστηρῶς πάντων τῶν μὴ ἐχόντων Ἑλληνικὴν καταγωγήν, οἵτινες ἐθεωροῦντο κοινῶς ὡς *βάρβαροι* καὶ ἀνάξιοι νὰ μετάσχωσι τῶν ἐθνικῶν πανηγύρεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ συνερχόμενοι ἠσπάζοντο ἀλλήλους ὡς ἀδελφοί, ὡς τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος καὶ οἱ ἐκ φήμης μόνον γνωριζόμενοι ἤρχοντο κατὰ πρῶτον εἰς προσωπικὰς σχέσεις· καὶ ἄλλοι μὲν ἐξ ἀρχῆς φιλίας καὶ ξενίας συνίστων, ἄλλοι δὲ προϋφισταμένας καὶ διαταραχθείσας ἀνεκαίνιζον· διήμειβον ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον τὰς ἰδέας, τὰς δόξας, τὰς πεποιθήσεις αὐτῶν· ἐμάνθανον ποῦ καὶ πῶς πανταχοῦ Ἕλληνες διῆγον καὶ τέλος ὑπὸ τὴν *προστασίαν τῶν θεῶν αὐτῶν* διατελοῦντες καὶ εἰς τὴν θέαν τῶν ἀθλούντων τερπόμενοι ἀνεύρισκον ἐθνικὸν *ἑνώσεως κέντρον*. Τοιοῦτοι ἀγῶνες ὑπῆρχον πολλοὶ εἰς πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις· γενικώτεροι ὅμως πάντων προϊόντος τοῦ χρόνου κατέστησαν *τέσσαρες*: τὰ *Ὀλύμπια*, τὰ *Πύθια*, τὰ *Ἴσθμια* καὶ τὰ *Νέμεα*, καὶ μεταξὺ τούτων πάλιν τὰ πρῶτα ἔφερον πλέον τῶν ἄλλων χαρακτῆρα τῆς κοινῆς συμπάσης τῆς Ἑλλάδος πανηγύρεως.

Ὀλύμπια. Τὰ *Ὀλύμπια* καλούμενα οὕτως ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν Ἠλείαν Ὀλυμπίας, ὅπου ἐτελοῦντο, ἱδρύθησαν μὲν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν μῦθον ὑπὸ τοῦ *Ἡρακλέους* πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Διός, μετὰ μακρὰν δὲ διακοπὴν ἀνεκαινίσθησαν (884 π. Χ.) ὑπὸ *Ἰφίτου* βασιλέως τῆς Ἤλιδος καὶ ἀπογόνου τοῦ *Ὀξύλου*, συνεργοῦντος ἅμα καὶ τοῦ *Λυκούργου* τοῦ μεγάλου νομοθέτου τῆς Σπάρτης, καὶ ἔκτοτε ἀπέβησαν κοιναὶ τῆς Πελοποννήσου, μικρὸν δ' ἔπειτα καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος πανηγύρεις.

Δίσκος Ἰφίτου. Μνημεῖον δὲ βέβαιον τῆς καθιδρύσεως αὐτῶν ταύτης ἦτο ὁ λεγόμενος *δίσκος τοῦ Ἰφίτου*, ὅστις διετηρεῖτο ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τὸν ὁποῖον εἶδε βραδύτερον καὶ ὁ *Παυσανίας* αὐτός. Κυρίως ὅμως ἡ ἱστορικὴ τοῦ ἀγῶνος ἐποχὴ ἄρχεται ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος, καθ' ἣν ἐνίκησεν ὁ *Ἠλεῖος Κόροιβος*, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 776 π. Χ., διότι ἔκτοτε ἤρξαντο οἱ *ἀθληταὶ ἢ νικηφόροι* ναναγράφωνται τακτικῶς, καὶ ἡ Ὀλυμπιὰς αὕτη ἐτάχθη πρώτη, ἀφ' ἧς οἱ Ἕλληνες ἠρίθμουν τοὺς χρόνους. Ἡ Ὀλυμπιὰς ὡς χρονολογία ἀπαντᾷ πρῶτον παρὰ Θουκυδίδῃ (3, 8. 5, 49) καὶ ὕστερον παρὰ Ξενοφῶντι, κανονικῶς ὅμως ἤρξατο ἐν χρήσει οὖσα παρὰ *Τιμαίῳ* καὶ τοῖς ὕστερον,

Ἐκεχειρία, θεωροί, ἀθληταί. Ἐτελεῖτο δὲ ὁ ἀγὼν τοῦ λοιποῦ κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος ἐν μηνὶ *Ἑκατομβαιῶνι*, ἤτοι ἐν *καιρῷ τῆς πρώτης μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς πανσελήνου*, καὶ διήρκει *πέντε ἡμέρας*. Εἰς τοὺς Ἠλείους δὲ ἀπέκειτο *ναναγγέλλωσι* πάντοτε διὰ τῶν *σπονδοφόρων* τὴν ἀρχὴν *τῆς ἱερομηνίας*, τὴν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένην *ἐκεχειρίαν*, τουτέστι τὴν σωτήριον τῶν ἐμφυλίων στάσεων *διακοπὴν ἢ εἰρήνην*, ἧς ὁ παραβάτης κατεδικάζετο εἰς χρηματικὴν ποινὴν καὶ ἀπειθῶν ἀπεκλείετο τοῦ ἀγῶνος. Ἀπὸ τῆς πρώτης δὲ ἡμέρας τῆς ἱερομηνίας προσήρχοντο ἀσφαλεῖς κατὰ πάσης ἀδικίας οὐ μόνον οἱ *θεωροί*, δηλ. οἱ *ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων*, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἀγωνιστὴς ἢ θεατής. Ὅστις δὲ προετίθετο νὰ *γωνισθῇ*, ὤφειλε νὰ δηλώσῃ εὐθὺς τὰ περὶ τῆς *ἱκανότητος*, *τῆς γεννήσεως*, *τῆς διαγωγῆς* καὶ *τῆς Ἑλληνικῆς* πρὸ πάντων καταγωγῆς του, διότι, ὡς εἴρηται, εἰς μόνους τοὺς ἐκ γενετῆς Ἕλληνας ἐξαιρουμένων τῶν γυναικῶν ἐπετρέπετο τὸ ἀγωνίζεσθαι· οἱ δὲ ξένοι παρῆσαν ὡς *θεαταὶ* ἁπλῶς. Ὑπεχρεοῦντο δὲ οἱ οὕτως ἀναγγελλόμενοι ἀθληταὶ νὰ ἐξασκῶνται *δέκα μῆνας* προηγουμένως εἰς τὸ *γυμνάσιον* τῆς Ἤλιδος ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν ἰδίως πρὸς τοῦτο ὡρισμένων *διδασκάλων*. Ἀρχομένης δὲ τῆς πανηγύρεως ἐξεφωνοῦντο *τὰ ὀνόματα τῶν ἀθλητῶν*. Ἕκαστος δὲ τούτων περιήγετο ἐντὸς τοῦ σταδίου καὶ οἱ θεαταὶ ἠρωτῶντο διὰ τοῦ κήρυκος ἐὰν εἶχον νὰ μαρτυρήσωσί τι κατ' αὐτοῦ, ὥστε οὐδεὶς ἀδόκιμος ἐδύνατο νὰ μετάσχῃ τῆς ἀθλήσεως. Μετὰ ταῦτα ὡρκίζοντο οἱ εὐδόκιμοι ὅτι ὑπετάχθησαν ἤδη εἰς τὸν κανονισμόν, καθόσον ἀπέβλεπε τὸ παρελθόν, καὶ ὅτι θέλουσιν ἐκπληρώσῃ τοὺς ὅρους αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μέλλον. Τέλος δὲ ὡρίζετο διὰ κλήρου ἡ τάξις, καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ συναγωνισθῶσι. Τῆς ἑορτῆς ἡ καθιέρωσις ἐγίνετο ἀφ' ἑσπέρας διὰ θυσιῶν καὶ ᾠδῶν εἰς τιμὴν τῶν θεῶν· ὁ ἀγὼν ὅμως ἤρχετο ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου.

Πέντε ἆθλοι (πένταθλον). Συνήθεις δ' ἐν τούτῳ ἆθλοι ἦσαν *πέντε*: *δρόμος*, *πάλη*, *πυγμή*, *ἅλμα* καὶ *δίσκος*· καὶ εἰ μέν τις πεζὸς εἰς τὸν πρῶτον ἐνίκα, ἐλέγετο *σταδίῳ νενικηκέναι*· εἰ δὲ σὺν ἵππῳ, *κέλητι*· εἰ δὲ σὺν ἅρματι, *δίφρῳ μὲν ἢ ξυνωρίδι*, ὅτε τὸ ἅρμα ἦτο μονόζυγον, *τετραόρῳ δὲ ἢ τεθρίππῳ*, ὅτε ἦτο δίζυγον· ὁ δρόμος δ' ἐκαλεῖτο *δόλιχος ἢ δολιχοδρομία*, ὁσάκις οἱ ἀθληταὶ περιέτρεχον πολλάκις καὶ κατὰ πολλὰς περιδρομὰς τὸ αὐτὸ στάδιον, τοῦ ὁποίου τὸ μῆκος ἀπετέλει 125 βήματα. Ὑπῆρχον δὲ συγκείμενοι *ἆθλοι*, οἷον ὁ ἐκ *πάλης* καὶ *πυγμῆς* διὰ τοὺς ἐφιεμένους νὰ ἐπιδειχθῶσι κατ' ἄμφω, καὶ τοῦτο ἐλέγετο *παγκράτιον*· καὶ ὁ ἐξ ὅλων ὁμοῦ διὰ τοὺς τολμῶντας νὰ γωνισθῶσι κατὰ πάντα καὶ τοῦτο ἦτο τὸ *πένταθλον*. Κατὰ τοὺς ὑστέρους

δὲ χρόνους πρὸς τοῖς εἰρημένοις εἰσήχθησαν καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες. Φιλόσοφοι, ῥήτορες, ἱστορικοὶ καὶ πρὸ πάντων ποιηταὶ ἀνεγίνωσκον ἐνώπιον τοῦ πλήθους τὰ ποιήματα αὐτῶν ἐπιθυμοῦντες νὰ τύχωσι τῆς κοινῆς εὐφημίας.

Ἑλλανοδίκαι, Ὀλυμπιακὴ βουλή. Τὴν ἐπιτήρησιν δὲ τῶν ἀγώνων εἶχον μὲν τὸ πρῶτον οἱ *Πισᾶται*, ἔπειτα δὲ οἱ *Ἠλεῖοι*, ὧν οἱ προκαθήμενοι *δέκα* ὄντες ὑποχρεωμένοι δι' ὅρκου πανδήμου νὰ κρίνωσι ἀφιλοπροσώπως τοὺς ἀγωνιζομένους ἐκαλοῦντο *Ἑλλανοδίκαι*. Ὁσάκις δὲ οὗτοι ἦσαν ἀσύμφωνοι, ἀπεφάσιζεν ἡ τῶν ὅλων προϊσταμένη *Ὀλυμπιακὴ βουλή*. Διαρκούσης δὲ τῆς πανηγύρεως οἱ Ἑλλανοδίκοι ἐκάθηντο *ἀσκεπεῖς τὴν κεφαλὴν* καὶ εἶχον ἐνώπιον αὐτῶν τὸν *ἐξ ἐλαίας στέφανον*, ὃν ἀπένεμον ὡς βραβεῖον εἰς τὸν νικῶντα· κῆρυξ δέ τις ἐξεφώνει τὸ ὄνομα τούτου καὶ τὸν περιῆγε φέροντα ἐν χερσὶ *δάφνης κλάδον* διὰ μέσου τοῦ σταδίου, ὅπου ἐλάμβανε τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀναριθμήτων θεατῶν.

Ὀλυμπονῖκαι. Τὸ δ' ὄνομα «*Ὀλυμπιονίκης*» ἦτο ἡ μεγίστη δόξα, ἣν Ἕλλην ἐδύνατο νὰ φαντασθῇ καὶ νὰ ἐπιθυμήσῃ. Ὅτε ὁ τοιοῦτος ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα του εἰσήλαυνεν ἐπὶ θριαμβευτικοῦ ὀχήματος μέρος τῶν τειχῶν κατεβάλλετο, τοῦτο δ' ἐσήμαινεν ὅτι πόλεις εὐμοιροῦσαι τοιούτων ἀνδρῶν δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ ὦσι περιτετειχισμέναι. Ἡ δὲ τιμὴ μετεδίδετο καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ νικητοῦ· ἕνεκα αὐτοῦ ἐγίνετο ἔνδοξος καὶ ἡ *πόλις* καὶ ἡ *χώρα*, ὅπου ἐγεννᾶτο. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ Ὀλυμπιονίκης εἶχε καὶ ἄλλα προνόμια: 1) *ἕδραν* διακεκριμένην ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἐν ἄλλαις ἑορταῖς· 2) *ἀτέλειαν*· 3) *σύνταξιν*, ἥτις ἐν Ἀθήναις κατά τινα τοῦ Σόλωνος διάταξιν ἀνέβαινεν εἰς *πεντακοσίας δραχμὰς* ἐτησίως· 4) τὸ *ὄνομά του* κατεγράφετο εἰς τοὺς *δημοσίους καταλόγους*· 5) ἐκαλεῖτο εἰς τὰ *δημόσια δεῖπνα* καὶ ἐν Σπάρτῃ μάλιστα ἐτρέφετο διὰ *δημοσίας δαπάνης*· 6) *ἐν πολέμῳ ἐμάχετο* πλησίον τοῦ βασιλέως καὶ 7) ἐξυμνεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρίστων ποιητῶν.

Πύθια. Δεύτεροι κατὰ τὴν ἀξίαν ἦσαν ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀγῶνες. Τὰ *Πύθια* καθιδρυθέντα ὑπὸ *Εὐρυλόχου* τοῦ Θετταλοῦ καὶ ἀνανεωθέντα ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πύθωνα δράκοντα ἐπανηγυρίζοντο ἐν τῷ *Κρισαίῳ πεδίῳ* παρὰ τοὺς Δελφοὺς τὸ πρῶτον μὲν κατὰ *ἐννεατηρίδα*, ἔπειτα δὲ κατὰ *πᾶν πέμπτον ἔτος*, ὅπερ συνέπιπτε μὲ τὸ τρίτον ἑκάστης Ὀλυμπιάδος. Οἱ ἀγῶνες ἐνταῦθα ἦσαν ἐξ ἀρχῆς *ποιητικοὶ καὶ μουσικοί*, *αὐλὸς καὶ αὐλῳδία*, εἰς οὓς ἔπειτα προσετέθη καὶ τὸ *πένταθλον*. Ὁ νικῶν ἐλάμβανε *δάφνης στέφανον*, προεδρευόντων καὶ δικαζόντων τῶν Ἀμφι-

κτυόνων· ἐπαύσαντο δὲ πιθανῶς τὰ Πύθια τελούμενα τῷ 394 μ. Χ. καθ' ὃν χρόνον καὶ τὰ *Ὀλύμπια* διὰ αὐστηροῦ διατάγματος Θεοδοσίου τοῦ λεγομένου *μεγάλου*.

Νέμεα. Τὰ *Νέμεα* ἀνανεωθέντα πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς παρὰ τῶν *Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας*, προϊσταμένου τοῦ *Ἀδράστου*, ἢ κατ' ἄλλους ὑπὸ τοῦ *Ἡρακλέους* πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τοῦ Νεμέου λέοντος νίκης του, ἐτελοῦντο κατὰ πᾶν *πρῶτον* ἢ *δεύτερον* καὶ *τέταρτον* Ὀλυμπιακὸν ἔτος παρὰ τὴν Νεμέαν χωρίον τῆς Ἀργολίδος μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιοῦντος. Τὴν ἐπιστασίαν δὲ τούτων εἶχον κοινῶς ἡ *Κόρινθος*, τὸ *Ἄργος*, ἡ *Σικυὼν* καὶ αἱ *Κλεωναί*· τὸ δὲ βραβεῖον ἦτο ἐνταῦθα *κισσοῦ ἢ σελίνου χλωροῦ στέφανος*.

Ἴσθμια. Τὰ *Ἴσθμια* συσταθέντα, ὡς λέγεται, τὸ πρῶτον ὑπὸ *Σισύφου* εἰς μνήμην τοῦ ἀνεψιοῦ του *Μελικέρτου ἢ Παλαίμονος*, ἀνανεωθέντα δ' ἔπειτα ὑπὸ *Θησέως* καὶ ἀφιερωθέντα τῷ Ποσειδῶνι ἐτελοῦντο ἐπὶ τοῦ *ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου* κατὰ πᾶν *πρῶτον* καὶ *τρίτον* Ὀλυμπιακὸν ἔτος. Οἱ ἀριστεύσαντες ἐλάμβανον ἐνταῦθα *πίτυος ἢ κισσοῦ στέφανον*.

§ 352. **ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.** Ἡ παιδεία ἐν Ἑλλάδι ἦτο βεβαίως λίαν εὐτελὴς καὶ περιωρισμένη κατὰ τοὺς Πελασγικοὺς καὶ ἡρωϊκοὺς χρόνους, ὅτ' ἔλειπον καὶ αὐτὰ τὰ γράμματα· διότι οὔτε οἱ ὑπὸ τῶν Φοινίκων εἴς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος μετενεχθέντες ἀλφαβητικοὶ χαρακτῆρες ἦσαν καθ' ἑαυτοὺς ἐπαρκεῖς να ἐκφέρωσιν ἁπάσης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὰς φωνὰς οὔτε τὰ εἰς χρῆσιν αὐτῶν ἀπαιτούμενα μέσα ὑπῆρχον ἀποχρῶντα.

§ 353. **Ἑλληνικὴ γλῶσσα.** *Ἡ Ἑλληνικὴ ἄρα γλῶσσα καὶ παιδεία* καὶ ἀληθοῦς ὑποτιθεμένης τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως, οὐχ ἧττον πρέπει νὰ θεωρηθῇ *ὡς φυτὸν ἐγχώριον*, ἤτοι ἴδιον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἀναπτυχθὲν μὲν κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ, τοσούτῳ δὲ θαλερώτερον βλαστῆσαν, ὅσῳ πρὸς τοῦτο συνέδραμον διαφερόντως εὐτυχεῖς περιστάσεις καὶ σχέσεις, οἷον ἡ ἐπίδρασις τοῦ κατ' ἐξοχὴν αἰθρίου καὶ ῥωστικοῦ *κλίματος* τῶν ὑπὸ τῆς θαλάσσης περικλυζομένων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δὲ μᾶλλον τὰ *ἐλεύθερα κοινοβουλευτικὰ πολιτεύματα*, ὧν ἀνέκαθεν τὰ διάφορα Ἑλληνικὰ γένη ἀπέλαυον καὶ δι' ὧν ταῦτα ἀντιθέτως πρὸς τὰς δεσποτείας τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου τὰς εἰς ἓν σημεῖον ἄπειρα πλήθη συμπιεζούσας ἐγίνοντο ἀτομικὰ αὐτοτελῶς καὶ προήγοντο αὐτονόμως. Τοιουτοτρόπως δὲ ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ τῶν Ἑλληνικῶν φύλων χωρισμοῦ παρήγετο *ἀτομικός τις* πλοῦτος εἴς τε τὸν πολιτικὸν βίον καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν καὶ τὴν δημιουργικὴν τοῦ ἔθνους δύναμιν, συντελούσης εἰς τοῦτο μά-

λιστα καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ὀργάνων, δι' ὧν ὁ Ἑλληνικὸς βίος ἐν γένει ἀπετυποῦτο. Διότι ἡ κατὰ γένος διάκρισις ἐκείνη εἶχεν ἐξ ἀνάγκης ἀκόλουθον καὶ τὴν διάκρισιν τῆς μιᾶς κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ οὐσίαν γλώσσης εἰς διαφόρους ἐθνικὰς διαλέκτους, αἵτινες προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπέβησαν ἄλλαι τόσαι ἐκδηλώσεις τοῦ διανοητικοῦ βίου, τοσαῦται μορφαὶ τῆς βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένης φιλολογίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν γένει.

§ 354. **Διάλεκτοι.** Κατ' ἀρχὰς ἡ ἀρχικὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα παρουσιάζεται διηρημένη εἰς δύο κυρίας διαλέκτους τὴν *Αἰολικὴν* καὶ τὴν *Ἰωνικήν*· ὧν ἡ μὲν Αἰολικὴ τοὺς Πελασγικοὺς αὐτῆς διασώζουσα τύπους ἀπετύπου κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν φυσικὴν ἰσχὺν καὶ τραχύτητα τῆς ἀρχαίας τοῦ ἔθνους καταστάσεως· ἡ δὲ Ἰωνικὴ ἦτο πολὺ μαλακωτέρα καὶ εὐκαμπτοτέρα ὡς τὸ ὄργανον γένους μᾶλλον ἀνεπτυγμένου καὶ μορφωθέντος ὑπὸ τὸν αἴθριον τῆς Ἰωνίας οὐρανόν. Ἀφοῦ δὲ αὕτη ἐχρησίμευσεν ἤδη εἰς τὰ πρῶτα τῆς ποιήσεως τῶν ἀοιδῶν δοκίμια κανονισθεῖσα ὁριστικῶς διὰ τοῦ *Ὁμήρου* καὶ *Ἡσιόδου* ἀπέβη ἕνεκα τῆς εἰς τὸν ῥυθμὸν τοῦ ἑξαμέτρου εὐαρμοστίας της ἡ γλῶσσα τοῦ *ἔπους* καὶ τῆς *ἐλεγείας*, ἐν ᾧ ἡ *Αἰολικὴ* καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προαχθεῖσα *Δωρική*, καθ' ὃ ἰσχυραὶ καὶ πλατύφθογγοι, ἁρμόζουσαι μᾶλλον εἰς τὰς ἀδεσμεύτους τῆς φαντασίας κινήσεις ἐγένοντο τῆς *λυρικῆς ποιήσεως* τὰ ὄργανα· διὰ τοῦτο ὁ *Ἀλκαῖος*, ἡ *Σαπφὼ* καὶ ἡ *Κόρινna* ἦδον *Αἰολιστί*, ὁ δὲ *Πίνδαρος* ἐξέφρασε τὴν ὑψηλὴν τῶν ᾠδῶν του σπουδαιότητα εἰς τὸ *Δωρικόν*. Τετάρτη τέλος καὶ νεωτέρα τῶν διαλέκτων παρίσταται ἡ *Ἀθὶς* ἢ *Ἀττική*, ἥτις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἰωνικῆς ἐγερθεῖσα προήχθη εἰς τοιαύτην καθολικὴν ἰσχύν, ὥστε πρὸς τῇ *δραματικῇ ποιήσει* περιέλαβε καὶ ὅλα τοῦ πεζοῦ λόγου τὰ ἀντικείμενα καὶ κατέστη ἡ ἔκφρασις, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ σύμπαντος Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· διότι ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τῆς ε' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς αὕτη ἦτο ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο ἀποκλειστικῶς οἱ πεζοὶ συγγραφεῖς ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν γενῶν καὶ χωρῶν.

§ 355. **Ἄγραπτος γλῶσσα.** Πρὶν ἢ τὰ γράμματα ἐφευρεθῶσιν ἅπασαι αἱ περιληπτικώτεραι ἢ ἐκτενέστεραι γνώσεις ἐξ ἀνάγκης μετεδίδοντο διὰ ζώσης φωνῆς· ὥστε τὰ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἄσματα, ἅτινα ἐξέφραζον τὰς μᾶλλον περιληπτικὰς γνώσεις, ἦσαν ἄγραφα καὶ οὕτως ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μετεδίδοντο. Τὴν ἔλλειψιν δὲ τῆς γραφῆς τότε ἀνεπλήρου μόνη ἡ μνήμη, ἥτις συνήθως δεικνύεται ἱκανῶς ἐξησκημένη καὶ ἰσχυρὰ εἰς τὰ γραμμάτων ἄπειρα ἔθνη ἐν γένει καὶ πολὺ μᾶλλον εἰς τὰ ἐκ φύσεως διὰ πλουσίας φαντασίας πεπροικισμένα, οἷον ἦτο τὸ Ἑλληνικόν.

§ 356. **Ποίησις, ᾄσματα, ἀοιδοί.** Τὰ *ᾄσματα* δ' ἐκεῖνα ἐποίουν καὶ ἔψαλλον οἱ λεγόμενοι *ἀοιδοί*· καὶ αὐτὰ ταῦτά εἰσι τὰ συγκροτοῦντα τὴν παναρχαίαν *ποίησιν*, ἀφ' ἧς ὥρμησεν ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἥτις συνετέλεσε πρώτη εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἀγρίων ἠθῶν· φέρει δὲ αὕτη χαρακτῆρα *ἱερὸν* καὶ *μυστηριώδη*, καθόσον οἱ πλεῖστοι τῶν πρώτων ἀοιδῶν ἦσαν ἐνταυτῷ *ἱερεῖς καὶ μάντεις*. Ἐντεῦθεν ἄρα τὰ συνήθη αὐτῆς ἀντικείμενα ἦσαν *ὕμνοι πρὸς τοὺς θεούς*, *θεογονίαι*, *κοσμογονίαι* καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ ἀρχαιότατος δὲ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ποιήσεως τύπος ἦτο τὸ *ἔπος* καὶ τὸ ἀρχαιότατον μέτρον τῆς στιχουργίας ὁ *ἑξάμετρος*, οὗτινος ἡ ἐφεύρεσις ἀποδίδεται εἰς αὐτὸ τὸ Δελφικὸν μαντεῖον. *Μουσικὴ* δὲ καὶ *χορὸς* συνῴδευον πάντοτε τὰς ᾠδὰς καὶ ἐπ' αὐτῶν ὁμοῦ ἐστηρίζετο πᾶσα θρησκευτικὴ λατρεία. Ἡ *Πιερία*, αἱ κορυφαὶ τοῦ *Παρνασσοῦ* καὶ τοῦ *Ἑλικῶνος* αἱ πρῶται κατοικίαι τῶν Μουσῶν εἰσιν οἱ κυριώτεροι τόποι· *Θάμυρις* δέ, *Λίνος*, *Εὔμολπος*, *Παμφώς*, *Ὠλήν*, *Μελάμπους*, *Ὀρφεὺς* καὶ *Μουσαῖος* τὰ περιφημότερα ὀνόματα, μεθ' ὧν συνδέεται ἡ ἀρχαία αὕτη ἱερατικὴ ἤ, ὡς ἄλλως ἀπὸ τοῦ ἐξοχωτέρου τῶν εἰρημένων ἀοιδῶν λέγεται, *Ὀρφικὴ* ποίησις. Ὁ *Ὀρφεὺς* ἀκμάσας κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα π. Χ. ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Οἰάγρου καὶ τῆς Μούσης Καλλιόπης. Τοσαύτην δ' ὁ μῦθος ἀπέδωκεν εἰς τὰ ᾄσματά του ἰσχύν, ὥστε πλάττει ὅτι δι' αὐτῶν ἠναγκάζοντο καὶ θηρία καὶ δένδρα καὶ κρημνοὶ νὰ τὸν ἀκολουθῶσιν, ἄνεμοι καὶ ποταμοὶ νὰ ἠρεμῶσιν. Ὡς καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τοῦ Ἅδου θεοὶ θελχθέντες ἐκ τῆς μελῳδίας του ἐπείσθησαν νὰ τῷ ἀποδώσωσι τὴν σύζυγόν του Εὐρυδίκην.

Μαντική. Μετὰ τῆς ἱερᾶς δὲ ταύτης ποιήσεως συνείχετο καὶ ἡ *μαντική*, ἥτις διδάσκουσα πῶς νὰ ἐξηγῶνται τὰ σημεῖα τοῦ μέλλοντος ἐθεωρεῖτο κατὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε ἰδέας ὡς ὑψηλή τις ἐπιστήμη. Ἐπηγγέλλοντο δὲ ταύτην αὐτοὶ οἱ *ἀοιδοὶ* ἅτε *ἱερεῖς* ὄντες.

§ 357. **α) Ἐπική.** Ἡ ποίησις προέλαβεν, ὡς εἴρηται, τὸν πεζὸν λόγον· ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ πρώτη ποίησις, ἡ τῶν *ἀοιδῶν τῆς Πιερίας*, εἰς τῶν θεῶν τὴν ἐξύμνησιν καὶ ἐπίκλησιν κατὰ τὸ πλεῖστον περιοριζομένη ἦτο καθαρῶς θρησκευτικὴ καὶ διὰ τοῦτο ἐστηρίζετο εἰς τὸ αἴσθημα, ἐξ ἐναντίας ἡ μετ' ἐκείνην ἀναφαινομένη *ἐπικὴ* εἶνε ὅλως ἐποπτικὴ ἡ ποίησις τῶν ἀντικειμένων.

Ἐποποιός. Ὁ ἐποποιὸς δηλονότι περιγράφει τὸν κόσμον τῶν αἰσθητῶν φαινομένων, ἅτινα ἀναπεταννύονται σαφῶς καὶ ἐναργῶς ὑπὸ τὰ βλέμματα αὐτοῦ. Καὶ τὴν μὲν ὕλην ἀρύεται ἐκ *μύθων* καὶ *παραδόσεων* τῶν ἀρχαίων χρόνων· ἡ δὲ τέχνη του συνίσταται εἰς τὸ προσεγγίζειν τὰ πόρρω καὶ παριστᾶν ὡς παρὸν τὸ παρελθὸν, ὅπερ

ἄλλως δὲν κατορθοῦται εἰμὴ διὰ τῆς ἐντελῶς ἡσύχου καὶ ἄνευ τινὸς ἀναμίξεως προσωπικῶν αἰσθημάτων περιγραφῆς τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων, ὅσα ἡ φαντασία δεικνύει εἰς τὸν ποιητήν. Ὁ ἀοιδὸς ἀποσύρεται ὅλως ὄπισθεν τῶν θεῶν καὶ ἡρώων, οὓς προάγει ἤτοι φέρει εἰς τὸ μέσον, διότι δι' αὐτῶν τούτων καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ αἰσθημάτων θέλει νὰ κινήσῃ τὴν συμμετοχὴν καὶ προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν. Συνήθως δὲ τὰ ἄσματα αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἀπαγγελλόμενα συνώδευεν ὄργανόν τι χορδότονον, *κιθάρα ἢ φόρμιγξ*, καὶ πρὸς τοῦτο ἀντεστοίχει μετά τινος φυσικῆς ἀνάγκης τὸ εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν ἰδιάζον μέτρον, ἤτοι ὁ ῥυθμὸς τοῦ ἑξαμέτρου, συνιστάμενος εἰς τὰς κυματοειδεῖς, οὕτως εἰπεῖν, κινήσεις τῶν δακτυλικῶν ποδῶν ἢ εἰς τὸν εὔρυθμον μηχανισμὸν τῆς ἄρσεως καὶ θέσεως.

Ἰωνική. Ἡ νέα αὕτη κοσμικὴ καὶ δημώδης ποίησις τῶν Ἑλλήνων ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὸν τερπνὸν καὶ αἴθριον τῆς Ἰωνίας οὐρανόν· ὅθεν συνήθως λέγεται *Ἰωνικὴ* καὶ συνδέεται στενώτατα μετὰ τοῦ πολυϋμνήτου ὀνόματος τοῦ *Ὁμήρου* ὡς ἀρχηγοῦ αὐτῆς ἢ ὡς κορυφαίου τῶν ἐποποιῶν. Ἀλλὰ πόσον οἱ ἀρχαιότεροι ποιηταὶ ἰδίως οἱ τῆς Πιερίας προλαβόντες συνετέλεσαν ἤδη εἰς τῆς γλώσσης τὴν διάπλασιν καὶ εἰς τὸ λεκτικὸν ἀπόδειξις τούτου εἶνε αὐτὸς ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ποιητὴς παρουσιαζόμενος εὐθὺς ὡς τέλειον παράδειγμα τοῦ ἔπους, παράδειγμα καὶ καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐποπτικὴν καὶ ζωηρὰν παράστασιν τῶν καθ' ἕκαστα καὶ καθ' ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὴν ἁρμονίαν τῶν μερῶν καὶ τὴν ἑνότητα τοῦ ὅλου, ἥτις δὲν εἶνε γέννημα τῆς σκέψεως καὶ θεωρίας ἢ τέχνης τινὸς στηριζομένης εἰς συνείδησιν τῶν κανόνων, ἀλλὰ μᾶλλον καρπὸς φαντασίας ἀκολουθούσης τοὺς ἑαυτῆς φυσικοὺς νόμους.

Ὅμηρος. Περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ὁμήρου ἑπτὰ πόλεις ἤριζον τὸ πάλαι πρὸς ἀλλήλας.

> «Ἑπτὰ πόλεις μάρναντο σοφὴν διὰ ῥίζαν Ὁμήρου,
> Σμύρνα, Χίος, Κολοφών, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι.»
> (Ἀνθολ. Παλ. Β', 716).

Τὸ ἐπώνυμον *Μελησιγενὴς* ὑποδεικνύει ὡς πιθανὴν πατρίδα αὐτοῦ τὴν *Σμύρνην*, παρ' ἣν ῥέει ὁ Μέλης ποταμός· ὑπὲρ δὲ τῆς *Χίου* συνηγορεῖ ἡ ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης ἀκμάσασα γενεὰ τῶν Ὁμηριδῶν. Ἤκμασε δ' ὁ Ὅμηρος κατὰ μὲν Ἡρόδοτον (2, 53) τῷ 850, κατὰ δὲ Ἀπολλόδωρον τῷ 950-900, κατὰ δ' ἄλλους ἄλλοτε.

Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια. Ἐκ τῶν δύο δὲ μεγάλων ἐπῶν αὐτοῦ: *Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας*, τὸ μὲν ἔχει ὡς κυρίαν ὑπόθεσιν τὴν μεταξὺ Ἀχιλλέως καὶ Ἀγαμέμνονος κατὰ τὸ 10ον ἔτος τοῦ Τρωϊκοῦ πολέ-

μου ἐγερθεῖσαν ἔριν, τὸ δὲ ἐκθέτει τὰς τύχας καὶ περιπετείας τοῦ Ὀδυσσέως κατὰ τὴν ἐκ τῆς Τροίας ἐπιστροφήν του. Καὶ ἐκεῖνο μὲν περιλαμβάνει τὸν ἀπὸ τῆς εἰρημένης ἔριδος ἕως τῆς κηδείας τοῦ Ἕκτορος χρόνον, τοῦτο δὲ τὸν ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ὀδυσσέως ἐκ τῆς νήσου τῆς Καλυψοῦς μέχρι τῆς Ἰθάκης. Ἐν τῷ τελευταίῳ δὲν ὑπάρχει πλέον τὸ εὐμετάβολον τῆς στιγμῆς οὐδὲ τὸ ῥαγδαῖον τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ἐπικρατεῖ ἡ πρᾶξις μετὰ βραδείας καὶ συνετῆς σκέψεως· διὸ οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν τὴν Ἰλιάδα τοσούτῳ κάλλιον ποίημα ἢ τὴν Ὀδύσσειαν, ὅσῳ ὁ Ἀχιλλεὺς ἦτο ἀμείνων τοῦ Ὀδυσσέως (Πλάτ. ἐν τῷ διαλ. Ἱππίου τοῦ ἐλάττονος)· ὠνόμαζον δὲ τὴν Ὀδύσσειαν ἐπίλογον τῆς Ἰλιάδος καὶ τὴν παρέβαλλον πρὸς τὸν δυόμενον ἥλιον, ὡς συνταχθεῖσαν δῆθεν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ κλίνοντος ἤδη πρὸς τὸ γῆρας.— Πολὺν χρόνον ἀμφότερα τὰ ποιήματα ταῦτα ἀπηγγέλλοντο ἢ ἐψάλλοντο κατὰ τεμάχια ὑπὸ τῶν οὕτω λεγομένων ῥαψῳδῶν, περὶ ὧν ῥηθήσεται. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὁ νομοθέτης τῆς Σπάρτης *Λυκοῦργος* τὰ μετεκόμισεν ἐξ Ἰωνίας εἰς τὴν πατρίδα του· βραδύτερον δὲ ὁ *Σόλων* καὶ οἱ *Πεισιστρατίδαι* ἐφρόντισαν περὶ τῆς κατατάξεως καὶ συναρμολογήσεως αὐτῶν, συνεργούντων εἰς τοῦτο τῶν καλουμένων *διασκευαστῶν*, καὶ ὥρισε νὰ ψάλλωνται ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν *Παναθηναίων*. Ὅθεν ἔκτοτε γενόμενα ἐπὶ μᾶλλον γνωστότερα ἀνεγνωρίσθησαν ὡς κτῆμα ἐθνικὸν ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ ὡς βάσις κυρία τῆς γλώσσης καὶ ἁπάσης τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ.

Ἐκδόσεις. Εἰς ἐκείνην δὲ τὴν πρώτην αὐτῶν σύνταξιν ἐπῆλθον ἔπειτα αἱ διάφοροι κατὰ πόλεις καὶ κατ' ἄνδρα διορθώσεις, ἡ ἐκ τοῦ *νάρθηκος*, ὡς λέγεται, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τέλος ἡ ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρειανῶν γραμματικῶν: *Ζηνοδότου*, *Ἀριστοφάνους* καὶ *Ἀριστάρχου* γενομένη κριτικὴ ἐπεξεργασία. Εἰς τὸν Ἀρίσταρχον δ' ἀποδίδεται καὶ ἡ παροῦσα διαίρεσις ἑκάστου τῶν ἐπῶν εἰς 24 ῥαψῳδίας ἢ βίβλους.

Ὕμνοι, βατραχομυομαχία, Μαργίτης, εἰρεσιώνη. Πλὴν δὲ τῶν εἰρημένων οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ὁμήρου καὶ ἄλλα τινὰ μικρότερα ἢ πάρεργα ποιήματα, οἷον 34 *ὕμνους* εἰς διαφόρους θεούς, τὴν *βατραχομυομαχίαν* παρῳδίαν τινὰ τῆς Ἰλιάδος, τὸν *Μαργίτην*, ἄλλην ὡσαύτως παρῳδίαν τῆς Ὀδυσσείας καὶ τέλος τὴν *εἰρεσιώνην*, ᾠδήν τινα τῶν ἐπαιτῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μέν, ὅπως ἡ ὑγιὴς κριτικὴ πρὸ πολλοῦ τὰ ἐξετίμησεν, εἰσὶ βεβαίως ἔργα ἄλλων μεταγενέστερα· ὅπερ δὲ μᾶλλον φαίνεται παράδοξον εἶνε ὅτι φιλόλογοί τινες τῶν νεωτέρων χρόνων οὐ μόνον τὰ μὴ γνήσια, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ γνήσια καὶ ἴδια τοῦ Ὁμήρου πονήματα ἐξέλαβον ὡς ἔργα πολλῶν, καὶ τοῦτο ἐνῷ οἱ μέγιστοι κριτικοὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ αὐτὸς ὁ δαι-

μόνιος Ἀριστοτέλης, οὐδαμῶς ἀμφέβαλλον περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ ἀδιαιρέτου Ὁμήρου.

Σύστασις Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας κατὰ Οὐόλφιον, Λάχμαννον, Νίτσιον κτλ. Πρῶτος ὁ περιώνυμος Γερμανὸς φιλόλογος *Οὐόλφιος* ἐν τοῖς προλεγομένοις αὐτοῦ (Prolegomena ad Homerum) ἐσπούδασε νἀποδείξῃ ὅτι τὰ δύο ἔπη δὲν εἶνε *ἑνὸς* ποιητοῦ ἔργα, ἀλλὰ συνίσταντο ἀρχῆθεν ἔκ τινος σειρᾶς *μερικῶν ᾀσμάτων*, ἅτινα ἐποιήθησαν ἐπὶ πολλὰς γενεὰς καὶ διὰ ζώσης φωνῆς μετεδόθησαν παρά τινος Ἰωνικῆς ἀοιδῶν σχολῆς· ὁ Ὅμηρος ὅμως τῆς σχολῆς ταύτης ὁ ἀρχηγὸς καὶ τὸ ἐξέχον πνεῦμα τοσοῦτον ὑπερηκόντισε τοὺς ἄλλους, ὥστε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ οἱ λοιποὶ πάντες συνεχωνεύθησαν. Ἄλλος δὲ οὐχ ἧττον τοῦ Οὐολφίου ἀγχίνους φιλόλογος τῆς Γερμανίας, ὁ *Λάχμαννος*, ἐζήτησε νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ Ἰλιὰς μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ Ἕκτορος συνέκειτο *ἐκ δεκαὲξ* χωριστῶν ἢ μικρῶν ᾀσμάτων, ἅτινα οὗτος ἐπειράθη νὰ ἀποκαταστήσῃ διαλύσας τὸ μέγα ποίημα καὶ ἀκολούθως διανείμας τὸ ὑπόλοιπον *μέρος εἰς δύο περαιτέρω ἐπικὰ μέλη*. Τὴν δόξαν του δὲ ταύτην ἐστήριξε, παραβλεπομένων τῶν ἀνακολουθιῶν καὶ ἀντιφάσεων καὶ τῆς ὑποτιθεμένης ἀνομοιότητός τινων μερῶν, κυρίως εἰς τὸ ὅτι ἐν ἐλλείψει γραμμάτων ἦτο ἀδύνατον κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ μνήμῃ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τοιαύτης ἐκτάσεως ποίησις. Ἀμφότεροι δὲ οἱ εἰρημένοι φιλόλογοι εὗρον κατὰ πρῶτον οὐκ ὀλίγους ὀπαδούς· ἔπειτα ὅμως ἠλαττώθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ ὑπερίσχυσε μᾶλλον ἡ περὶ ἑνότητος τῆς Ὁμηρικῆς ποιήσεως γνώμη. Οὕτως ὁ *Νίτσιος* (Nitzsch) παρεδέχθη ὅτι ὁ Ὅμηρος ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς τῶν δύο ἡρωϊκῶν ἐπῶν κατὰ σχέδιον αὐτοῦ ἰδιότυπον· φρονεῖ ὅμως ὅτι ἡ μὲν Ὀδύσσεια, ἐν ᾗ ἡ *τοῦ δημοσίου βίου κατάστασις* ἐξεικονίζεται πλέον τοῦ ἑνὸς αἰῶνος βραδύτερον ἢ ὅπως ἐκτίθεται ἐν τῇ Ἰλιάδι, ἐμφαίνει μείζονα τεχνικὴν ἑνότητα καὶ περιέχει ἀσημάντους καὶ ἐπουσιώδεις παρενθήκας, ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ Ἰλιὰς φέρει πολλὰ χαλαρωτέρας συναρμόσεως ἴχνη καὶ ἔχει ὡς βάσιν ἀρχαιότερα μικρὰ ᾄσματα, ἅτινα ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου εἰς ἓν ὅλον ἠνώθησαν καὶ κατά τι ποιητικὸν σχέδιον μετεπλάσθησαν. Τοῦτο δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου δημιουργηθὲν ποίημα διέτεμον ἐκ νέου οἱ *Ὁμηρίδαι* καὶ *ῥαψῳδοὶ* καὶ ἀπήγγελλον εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐθνικὰς πανηγύρεις μετά τινων παρεμβολῶν ἕως οὗ, ἐκλιπούσης τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ ἔπους, ἔλαβε διὰ τῶν ἐπὶ Πεισιστράτου διασκευαστῶν τὸ πρῶτον καὶ ἔπειτα διὰ τῶν Ἀλεξανδρειανῶν κριτικῶν, ἰδίως τοῦ Ἀριστάρχου, τὴν ὁποίαν ἔχει τὴν σήμερον μορφήν. Σύμφωνοι δὲ πρὸς ταύτην τοῦ Νιτσίου τὴν δόξαν εἰσὶν ὁ Κ. Ο. *Μύλλερος*, ὁ *Οὐέλκερος* καὶ ἄλλοι.—Ὁ δὲ Ἄγγλος *Γρόττιος* ὁ συγγραφεὺς

τῆς τελειοτέρας Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἔχει πάντη ἰδίαν γνώμην. Τὴν μὲν Ὀδύσσειαν δηλονότι ὑποθέτει ὡς ἔργον ἑνὸς ποιητοῦ τοῦ Ὁμήρου, ἐκ δὲ τῆς Ἰλιάδος ἀποδίδει εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ποιητὴν μόνον τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ διὰ τοῦτο λέγει ὅτι ἁρμοδίως ἐδύνατο νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα «Ἀχιλληΐς» ὡς τὸ ἄλλο ποίημα καλεῖται *Ὀδύσσεια*. Εἰς τὸ μέρος δὲ τοῦτο ἀνάγει τὰς ῥαψῳδίας, 1, 8 καὶ 11-22 καὶ ταύτης ἐμπεριεχομένης, εἰς ἣν βραδύτερον ἴσως προσετέθησαν παρ' ἄλλης χειρὸς αἱ δύο τελευταῖαι. Αἱ δὲ 2-7 καὶ ἡ 10 φέρουσιν εὐρύτερόν τινα καὶ περιληπτικώτερον χαρακτῆρα, ὅστις μεταβάλλει τὸ ὅλον ποίημα τῆς Ἀχιλληΐδος εἰς Ἰλιάδα.

Ὁμυρίδαι ἢ ῥαψῳδοί, κυκλικοὶ ποιηταί. Κατὰ τοὺς πρώτους μεθομηρικοὺς χρόνους παρουσιάζονται οἱ *Ὁμηρίδαι ἢ ῥαψῳδοὶ* καὶ οἱ *κυκλικοὶ ποιηταί*. Καὶ οἱ μὲν Ὁμηρίδαι ἀπὸ τῆς ἐν Χίῳ ὁμηρικῆς σχολῆς ὡς ἀπὸ ἑστίας ὁρμώμενοι καὶ πολλαχοῦ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐμφανιζόμενοι ἐσπούδαζον νὰ διασώσωσι τοῦ θεσπεσίου αὐτῶν διδασκάλου τὰ ἔπη διὰ τῆς ἀπὸ μνήμης ῥυθμικῆς αὐτῶν ἐπαγγελίας· ἐλέγοντο δὲ *ῥαψῳδοὶ* ἢ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔφερον συμβόλου τοῦ ἐπαγγέλματός των *μιᾶς δαφνίνης ῥάβδου* ἢ ἀπὸ τοῦ *ῥάπτειν*, τουτέστιν ἀπαγγέλλειν ᾠδὰς ἐν συναφείᾳ, ὅθεν τὸ «*ῥαπτὰ ἔπη τῶν Ὁμηριδῶν*». Εἰς τοὺς ῥαψῳδοὺς δὲ τούτους συνεθίζοντας νὰ προτάπτωσι τῆς ἐπαγγελίας τῶν μεγαλειτέρων ἐπικῶν ᾠδῶν εἰσαγωγικὰ προοίμια ἢ ὕμνους πρός τινα τῶν θεῶν ἀνήκουσιν ἀναμφιβόλως οἱ ἄλλως εἰς τὸν Ὅμηρον αὐτὸν μὴ ὀρθῶς, ὡς εἴρηται, ἀποδιδόμενοι *ὕμνοι*. Οἱ δὲ *κυκλικοὶ* τὰ ἴχνη τοῦ Ὁμήρου ἀκολουθοῦντες ἔψαλλον δι' ὁμοίων ποιήσεων εἴτε τὰ παραλειφθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐπεισόδια τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Ἕκτορος, ὅπου ἡ Ἰλιὰς καταλήγει, μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἰλίου καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἑλλήνων τοὺς καλουμένους *νόστους*, ἀλλ' ὄχι ἐπὶ σκοπῷ ἀναπληρώσεως τῆς Ἰλιάδος ἢ τῆς Ὀδυσσείας· εἴτε ἄλλα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων συμβάντα, οἷον τὰ τῶν *Ἐπιγόνων*, τὰ *Ἀργοναυτικά*, τὰ περὶ *Ἡρακλέους*, *Θησέως*, κλ., δι' ὧν τὸ μυθικὸν ἔπος ἔλαβε χαρακτῆρα ἱστορικώτερον. Ὠνομάσθησαν δὲ *κυκλικοὶ* οἱ ποιηταὶ οὗτοι, διότι αἱ ποιήσεις των, τῶν ὁποίων ὀλίγα λείψανα διεσώθησαν, ἀπετέλουν ἀπηρτισμένον τι ὅλον ἢ κύκλον τινὰ τῆς ἐπὶ παραδόσεων στηριζομένης ἱστορίας. Τούτων ὀνομαστότεροι ὑπῆρξαν, *Εὔμηλος ὁ Κορίνθιος* συγγραφεὺς τῶν *Κορινθιακῶν* καὶ ἄλλων ἐπῶν· *Λέσχης ὁ Λέσβιος*, ὅστις ἐποίησε τὴν λεγομένην μικρὰν *Ἰλιάδα* ἐν τέσσαρσιν ᾠδαῖς, ἐν αἷς ἀφηγήθη τὸν θάνατον τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὴν περὶ τὰ ὅπλα αὐτοῦ ἐγερθεῖσαν μεταξὺ Αἴαντος καὶ

Ὀδυσσέως ἔριν· Ἀρκτῖνος ὁ *Μιλήσιος* σύγχρονος τοῦ προηγουμένου συγγραφεὺς *δύο ἐπικῶν ποιήσεων*: τῆς *Αἰθιοπίδος* εἰς 5 βιβλία πραγματευομένης περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μέμνονος μετὰ τῶν Αἰθιόπων κατὰ τῶν ἐν Τρωάδι Ἑλλήνων καὶ τῆς *Ἰλίου πέρσεως εἰς 2 βιβλία*· καὶ *Πείσανδρος* ὁ Ῥόδιος, ὅστις πρὸς τὸν Ὅμηρον αὐτὸν πολλάκις ἐξομοιούμενος συνέταξεν *Ἡράκλειάν* τινα, ἐν ᾗ ἔψαλλε βιογραφικῶς τὸ ἀξιολογώτερον πρόσωπον τῶν ἡρωϊκῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων, τὸν *Ἡρακλέα*.

Ἡσίοδος. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἤκμαζεν ἡ ἐν Χίῳ Ὁμηρικὴ σχολή, ἄλλη ἄλλου χαρακτῆρος ἐμορφοῦτο ἐν Ἀσκρῃ τῆς Βοιωτίας ὑπὸ τοῦ ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίδος καταγομένου καὶ τὰ δευτερεῖα τοῦ Ὁμήρου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φέροντος *Ἡσιόδου*. Τὰ σωζόμενα δύο κύρια ποιήματα αὐτοῦ, ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται *Θεογονία*, τὸ δὲ *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, χαρακτηρίζουσι σπουδαιότης, μελαγχολία καὶ ἔλλειψις τῆς νεανικῆς ἐκείνης καὶ ζωηρᾶς φαντασίας, ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς ὁποίας ἵπταται ἡ τοῦ Ἴωνος ἀοιδοῦ ποίησις.

Θεογονία, Ἔργα καὶ Ἡμέραι. Καὶ ἡ μὲν *Θεογονία* πραγματευομένη περὶ τῆς ἀρχῆς, τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῆς συγγενείας τῶν θεῶν σκοπεῖ νὰ δώσῃ ἑνότητα εἰς τὰς περὶ τούτων πολυειδεῖς καὶ διεσπαρμένας παραδόσεις· τὸ δὲ Ἔργα καὶ Ἡμέραι, ἐν οἷς φαίνεται ἤδη ὑποχωροῦν τὸ *ἐπικὸν ἢ ἀφηγηματικὸν* εἰς τὸ *διδακτικὸν εἶδος* τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, περιέχει *ὑποθήκας καὶ κανόνας περὶ γεωργίας, οἰκονομίας, ναυτιλίας* καὶ ἄλλων κοινωνικῶν σχέσεων. Δι' αὐτῶν δὲ ὁ ποιητὴς ἐγκαθιστῶν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ *τὴν ἐργασίαν* καὶ *τὸν χρηματισμὸν* καὶ ἀπὸ τούτων ἐξαρτῶν ὅλας τὰς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν ἐγγυωμένας καταστάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ἀναγγέλλει ἤδη τὴν λῆξιν τοῦ *χρυσοῦ αἰῶνος*, καθ' ὃν τὰ πάντα αὐτομάτως καὶ εἰκότως παρήγοντο.

Ἀσπὶς Ἡρακλέους. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων τὸ ὄνομα τοῦ Ἡσιόδου ὡς ποιητοῦ φέρουσι καὶ τὰ θαυμάσια τεμάχια, ἅτινα συνήθως περιλαμβάνονται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Ἀσπὶς Ἡρακλέους*».

Ἡρωογονία, Ἠοῖαι ἢ κατάλογος γυναικῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πρώτη βάσις τούτων ὑπῆρξεν ἀρχαία τις πιθανῶς εἰς τὴν Ἡσιοδικὴν σχολὴν ἀνήκουσα *Ἡρωογονία*, μετὰ τῆς ὁποίας ἀκολούθως συνήφθησαν ῥαψῳδίαι μεταγενέστεραι οἷον ἡ πάλη τοῦ Ἡρακλέους μετὰ τοῦ Κύκνου καὶ ἡ ἐν αὐτῇ παρεμβληθεῖσα περιγραφὴ τῆς τοῦ Ἡρακλέους ἀσπίδος· μετ' αὐτῆς δὲ συνεδέετο προσέτι καὶ ἄλλο τι ποίημα, ὅπερ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐκαλεῖτο *κατάλογος γυναικῶν*· ὁ δὲ κατάλογος οὗτος ἦτο ἴσως ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ἄλλο μέγα ποίημα γυναικῶν,

ἤτοι μὲ τὰς οὕτω λεγομένας *Ἠοίας ἢ μεγάλας Ἠοίας*, ἀποτελούσας σειράν τινα παραστάσεων τῶν περιφημοτέρων ἡρωΐδων, αἵτινες διὰ τῆς ἐρωτικῆς αὐτῶν πρός τινα τῶν θεῶν σχέσεως εἶχον ἀναδειχθῆ μητέρες ἐνδόξων ἡρώων. Εἰς τὰς Ἠοίας δὲ ταύτας ἀνῆκον πιθανῶς οἱ πρῶτοι *πεντήκοντα καὶ ἓξ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους στίχοι*, οἵτινες πραγματεύονται περὶ τῆς Ἀλκμήνης. Ἀλλ' ὅμως φαίνεται τόσῳ μᾶλλον παράδοξον ὅτι αἱ παλαιαὶ αὗται ἐξυμνήσεις τοῦ γυναικείου φύλου ἐθεωρήθησαν μέρος τῆς Ἡσιοδικῆς ποιήσεως, ὅσῳ εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Ἡσίοδος ὑπῆρξεν ἐχθρὸς τῶν γυναικῶν καὶ αἱ πικραὶ αὐτοῦ αἰτιάσεις ἀποβλέπουσι τὸ ἀνωφελὲς βάρος «ἐτώσιον ἄχθος» τὸ ἐπιβαλλόμενον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν δι' ἐκείνων, ὡς καταναλισκουσῶν μόνον, μηδὲν δὲ διὰ τῆς ἐργασίας δυναμένων νὰ πορίζωνται. Ἀλλ' εἰκαὶ ὁ Ἡσίοδος ὑπῆρξε *μισογύνης* διὰ λόγους οἰκονομικούς, οὐχ ἧττον αἱ ἡρωΐδες ἀνῆκον ἐξ ἀνάγκης εἰς τὰς περὶ θεῶν καὶ ἡρώων παραδόσεις, αἵτινες ἔλαβον διὰ τοῦ ἀρχαίου ἀοιδοῦ τὸν κανονικὸν προορισμὸν τοῦ κύκλου αὐτῶν, καὶ οὕτως εἴτε ὁ Ἡσίοδος εἴτε ἄλλος τις ἐκ τῶν ῥαψῳδῶν τῆς σχολῆς ὤφειλε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡρωϊκῆς περὶ γυναικῶν ποιήσεως.

Ὡς ὀπαδοὶ δὲ καὶ μιμηταὶ τοῦ Ἡσιόδου μνημονεύονται ἰδίως ὁ Λακεδαιμόνιος *Κιναίθων*, ὁ Σάμιος *Ἄσιος*, ὁ Κορίνθιος *Εὔμηλος* καὶ ἄλλοι ποιηταὶ *θεογονιῶν, τιτανομαχιῶν, γιγαντομαχιῶν* κλ.

Παρακμὴ τοῦ ἔπους. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἤδη ἀπὸ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου τὸ ἔπος παρήκμασε, διότι δὲν φέρει πλέον τὴν παρ' Ἴωσι πλήρη καὶ ἀπαράμιλλον μορφήν του οὐδὲ τὸν φυσικὸν ἐκεῖνον καὶ δημώδη τύπον, ἀλλὰ τεχνικόν τινα. Τοῦτο δὲ βεβαιοῦσι πληρέστατα τῶν κρειττόνων ἐποποιῶν τὰ δοκίμια, οἷον ἡ *Ἡράκλεια* τοῦ Ἀλικαρνασσέως *Πανυάσιδος* (499 π. Χ.), ἡ *Περσὶς* τοῦ Σαμίου *Χοιρίλου* (430) καὶ ἡ *Θηβαΐς* τοῦ Κολοφωνίου *Ἀντιμάχου* (400), ἐξ ὧν ἡ μὲν εἶχεν ὡς ὑπόθεσιν τοὺς *ἄθλους* τοῦ Ἡρακλέους, ἡ δὲ τὰς *νίκας* τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἡ τρίτη τὸν πόλεμον τῶν *Ἀργείων κατὰ τῶν Θηβαίων*.

Ἀπολλώνιος (222 π. Χ.), *Ῥιανὸς* (276-195). Ἐπὶ δὲ τῶν Ἀλεξανδρειανῶν ἄξιοι λόγου εἶνε *Ἀπολλώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς* ποιήσας «Ἀργοναυτικὰ» εἰς 4 βιβλία καὶ *Ῥιανὸς ὁ Κρὴς* ποιήσας «ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους» καὶ «Μεσσηνιακά», ὧν τεμάχια μόνον σώζονται.

§ 358. **β) Λυρική.** Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν Ὀλυμπιάδων, διαρκούντων τῶν περὶ τὴν σύστασιν ἐλευθέρων πολιτειῶν ἐσωτερικῶν ἀγώνων, τὴν πρὶν ἄρεμον καὶ ἀπαθῆ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων θεωρίαν ἤτοι τὴν ἐπικὴν ποίησιν διεδέχθη ἄκρος τις ὑπὲρ ἰδίων σκοπῶν

ἐνθουσιασμός, ὅθεν προέκυψεν ἡ λυρικὴ ποίησις ὀνομασθεῖσα οὕτως ἐκ τῆς λύρας κατ' ἐξοχὴν ὡς τοῦ συνηθεστέρου τῶν τὰ ᾄσματα αὐτῆς συνοδευόντων χορδοτόνων ὀργάνων, εἰς ἃ ἔπειτα προσετέθη καὶ ὁ *Φρύγιος αὐλός*. Ὁ ποιητὴς τῆς νέας ταύτης ἐποχῆς ἀρυόμενος τὴν ὕλην τῶν ἐμπνεύσεών του ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην εἴτε νὰ παρορμᾷ ἄλλους εἰς *πόλεμον* δι' ᾀσμάτων εἴτε νὰ ἐξυμνῇ τὴν *ἀνδρείαν*, τὴν *ἐλευθερίαν*, τὴν *εὐδαιμονίαν* τοῦ λαοῦ, τὰς *τέρψεις* τῆς φιλίας κτλ. εἴτε νὰ μαστιγώνῃ διὰ *σκώψεων* τὰς παραφορὰς τῆς τυραννίας, τὰς *μωρίας* καὶ *κακίας* τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν γένει νὰ ἐκφράζῃ διὰ λέξεων καὶ τόνων *χαρὰν* καὶ *πάθος*, *ἡδονὴν* καὶ *ἀλγηδόνα*.

Ἐλεγεία. Ὡς δὲ ἡ ἐπικὴ ἤκμασεν ὡσαύτως καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις κατὰ πρῶτον ἐν τῇ *μικρᾷ Ἀσίᾳ*. Τὸ ποικίλον δὲ τῆς ὕλης αὐτῆς, ἡ κύμανσις καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν αἰσθημάτων ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ παραγάγωσιν διαφόρους ῥυθμικοὺς τύπους καὶ μελῳδίας. Ὁ πρῶτος δὲ τύπος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἀναγγέλλεται ἡ μετάβασις τῆς ἐπικῆς εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν, εἶνε ἡ *ἐλεγεία*, ἥτις δὲν διαφέρει τοῦ ἔπους εἰμὴ κατὰ τὴν ἕνωσιν τοῦ *ἑξαμέτρου* μετὰ τοῦ *πενταμέτρου*, ὅθεν προκύπτει τὸ λεγόμενον *δίστιχον* ἢ *ἐλεγεῖον*. Ὁ ἐλεγειακὸς ἄρα ποιητὴς φαίνεται ὅτι θέλει μετὰ δισταγμοῦ νὰ παλλαγῇ τῶν ἐπικῶν τύπων, ἐνῷ μετὰ τοῦ ἑνὸς μὲν ποδὸς ἐμμένει ἔτι εἰς τούτους, μετὰ δὲ τοῦ ἑτέρου προβαίνει εἰς νέας ῥυθμικὰς κινήσεις.

Καλλῖνος (*700*), *Τυρταῖος* (*685*). Πρῶτοι δὲ μεταξὺ τῶν ἐλεγειακῶν ποιητῶν ἀναφέρονται *Καλλῖνος* ὁ *Ἐφέσιος* καὶ *Τυρταῖος* ὁ *Μιλήσιος* ἢ *Ἀθηναῖος* ἐξ Ἀφιδνῶν. Καὶ ὁ μὲν Καλλῖνος διὰ τῶν *ἐμβατηρίων* του ἠδυνήθη νὰ ἐξάψῃ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἤδη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀσιατικῆς τρυφῆς μειωθεῖσαν ἀνδρείαν τῶν *Ἰώνων Ἑλλήνων* καθ' ὃν χρόνον οἱ φοβεροὶ *Κιμμέριοι* καὶ *Τρῆρες* ἔθνος Θρᾳκικὸν εἰσβαλόντες εἰς τὴν Λυδίαν ἠπείλουν τὴν ὑποδούλωσιν αὐτῶν· ὁ δὲ *Τυρταῖος* ἀφοῦ προηγουμένως διά τινος μεγαλειτέρας ἐλεγείας, ἣν ἐπέγραψεν *Εὐνομίαν*, διετράνωσεν ἐνθουσιωδῶς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὸ μεγαλεῖον τῆς ἰδίας αὐτῶν πολιτείας, δι' ἄλλων μικροτέρων ἢ διὰ τῶν οὕτω λεγομένων πολεμιστηρίων ᾀσμάτων του κατώρθωσε νὰναδείξῃ τούτους εἰς τέλος νικητὰς τῶν ἀποστάντων Μεσσηνίων.

Μίμνερμος (*630*). Ὁ μετὰ τοὺς εἰρημένους δ' ἀκμάσας ἐλεγειακὸς ποιητὴς *Μίμνερμος* ὁ *Σμυρναῖος* ἢ *Κολοφώνιος* ἔδωκεν ἄλλην εἰς τὴν ἐλεγείαν φάσιν συνάψας μετ' αὐτῆς τὴν μελαγχολίαν καὶ *θρηνῳδίαν* ἐνῷ εἰς πολλὰ τῶν ᾀσμάτων αὐτοῦ οἰκτείρει τὸ βραχὺ τοῦ παρόντος βίου, τὸ ἐπίκηρον τῶν ἡδονῶν κτλ. Αὐτὸς δὲ οὗτος, μαρτυ-

ροῦντος τοῦ Ὁρατίου (Epist. I. 6, 65. II, 2, 100) προήγαγε καὶ τὴν ἐρωτικὴν ἐλεγείαν εἰς μέγιστον τελειότητος βαθμόν.

Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (*559-469*). Ὁ δὲ μεταγενέστερος *Σιμωνίδης* ὁ Κεῖος καὶ εἰς πολλὰ μὲν ἄλλα ποιήσεως ἤδη ἀνεδείχθη ἐπιτήδειος, ὑπερέβαλε δὲ πάντας κατὰ τὸ *ἐπιγραμματικόν*, καὶ ὡς τοιοῦτος ἔλαχεν ἔν τινι μουσικῷ ἀγῶνι τοῦ βραβείου ἐξυμνήσας θαυμασίως τοὺς ἐν Μαραθῶνι ἐνδόξως πεσόντας. Κατ' ἀρχὰς οὗτος διέτριβε παρὰ τῷ αἰσυμνήτῃ τῆς Μιτυλήνης Πιττακῷ, ἀκολούθως παρὰ τοῖς Πεισιστρατίδαις ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα ἐν Σπάρτῃ καὶ Θεσσαλίᾳ καὶ τελευταῖον παρὰ τῷ Ἱέρωνι ἐν Συρακούσαις, ὅπου διὰ τῆς ἔμφρονος μεσολαβήσεώς του ἀνέστειλε πόλεμόν τινα καὶ *ἐννενηκοντούτης* ἤδη ἀπέθανε.

Βακχυλίδης (*480*). Καὶ ὁ ἀδελφιδοῦς δὲ τούτου *Βακχυλίδης* διεκρίθη ὡς λυρικὸς ποιητής. Ἀλλὰ τὰ ᾄσματα αὐτοῦ ἐπῃνοῦντο διὰ τὴν γλαφυρότητα αὐτῶν καὶ τὴν λεκτικὴν ἀκρίβειαν μᾶλλον ἢ διὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν.

Σάτυρα. Σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τῆς ἐλεγείας προήχθη καὶ νέον λυρικῆς ποιήσεως εἶδος, τὸ *σατυρικὸν* (*ὁ σίλλος*), σκοπὸν ἔχον τὴν στηλίτευσιν τῶν ὑπερβολῶν καὶ ἐλλείψεων καὶ ἐν γένει τῶν ἐπιληψίμων μερῶν, ἅτινα ὁ ἀνθρώπινος βίος παρουσιάζει. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ σατυρικὴ ἔποψις τῶν πραγμάτων ὑπῆρχεν ἴδιόν τι Ἑλληνικοῦ πνεύματος στοιχεῖον, διότι εὑρίσκεται πολλαχῶς ἀναμεμιγμένον καὶ μετὰ τῆς θείας αὐτῆς λατρείας. Οὕτω π. χ. ἡ τοῦ *Ἡρακλέους* ἐν Ῥόδῳ λατρεία συνίστατο αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἰς *λοιδορίας*, τὰς ὁποίας ὁ συνερχόμενος λαὸς ἐξέφραζεν ἀμέτρως καὶ ἀσυστόλως. Τὸ αὐτὸ δ' ἐγίνετο καὶ ἐπί τινων ἑορτῶν τῆς *Δήμητρος*, ἰδίως ἐπὶ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι τελουμένων μυστηρίων αὐτῆς, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἠρεθίζοντο πρὸς ἀλλήλους διὰ *χλευασμῶν καὶ σκώψεων* παντὸς εἴδους καὶ ἕκαστος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταστήσῃ τὸν ἄλλον κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ἀντικείμενον τῆς εὐτραπελίας του.

Ἴαμβος. Αὕτη δὲ ἡ ἐν τοῖς Ἐλευσινίοις ἐκδήλωσις τῆς δημοτικῆς ἀκολασίας ὠνομάσθη ἰδίως *ἴαμβος* ἀπό τινος μυθευομένης *Ἰάμβης*, ἥτις ὡς θεράπαινα τῆς Δήμητρος διὰ τοῦ γελοίου καὶ σκωπτικοῦ ἤθους της καθιλάρυνε κατὰ πρῶτον τὴν εἰς βαθεῖαν λύπην βεβυθισμένην θεὰν ἕνεκα τῆς ἁρπαγῆς τῆς κόρης της.

Ἀρχίλοχος (*700*). Ἐκ τούτου δὲ προσέτι ἐκλήθη ἰαμβικὸν καὶ τὸ σύνηθες τῆς σατυρικῆς ποιήσεως μέτρον, οὗτινος πρῶτος ὁ Πάριος *Ἀρχίλοχος* ζήσας περὶ τὸ 700 π. Χ. ἐποιήσατο χρῆσιν, μέτρον νευρῶδες ὡς προβαῖνον ἀπὸ θέσεως εἰς ἄρσιν ῥαγδαίως διὰ τῆς εἰς διπο-

δίας διαιρέσεώς του, ὧν τρεῖς πάντοτε τὸν ἰαμβικὸν τρίμετρόν ἀποτελοῦσιν. Ἦτο δὲ κυρίως ἡ τοῦ Ἀρχιλόχου ποίησις *προσωπικὸς σίλλος* καὶ προεκλήθη, ὡς λέγεται, εἰς τοῦτον ὁ ποιητὴς ἐκ τῆς πρὸς τὸν *Λυκάμβην* ἐχθροπαθείας του, ὅστις ἀφοῦ τῷ ὑπεσχέθη τὴν κόρην του, ἔπειτα τῷ τὴν ἠρνήθη· ἐξεδικήθη δὲ τὴν γενομένην εἰς αὐτὸν ἀπιστίαν διὰ τοσοῦτον ἀποτόμων καὶ σκωπτικῶν στίχων, ὥστε ὅ τε Λυκάμβης καὶ ἡ θυγάτηρ του ἐξ ἀπελπισμοῦ εἰς τέλος ἀπήγξαντο. Τοσαύτην δὲ δόξαν εἶχεν ὁ Ἀρχίλοχος τὸ πάλαι ὡς ἰαμβικὸς ποιητής, ὥστε ἐξισοῦτο πρὸς τὸν Ὅμηρον καὶ ἀμφοτέρων ἡ μνήμη ἐπανηγυρίζετο συνήθως τὴν αὐτὴν ἡμέραν.

Σιμωνίδης Ἀμοργῖνος (*700*). *Δεύτερος* ἄριστος ἰαμβοποιὸς ὑπῆρξε *Σιμωνίδης* ὁ ἐξ Ἀμοργοῦ τοῦ προμνημονευθέντος Σιμωνίδου προγενέστερος, ὅστις ὅμως ἔδωκεν εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ποίησιν *χαρακτῆρα καθολικοτητος* ἐπεκτείνας αὐτὴν εἰς ὁλοκλήρους ἀνθρώπων τάξεις, ὡς μαρτυροῦσι τὰ σωζόμενα τοῦ σατυρικοῦ ποιήματός του μέρη, ὅπου περιγράφει εὐφυέστατα τὰς διαφόρους ἰδιότητας τῶν γυναικῶν ἐν γένει κατὰ λόγον τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῶν καταγωγῆς εἴτε ἀπὸ τοῦ *πιθήκου*, ὅτε ἐπικρατεῖ τὸ δυσειδὲς καὶ πανοῦργον, εἴτε ἀπὸ τοῦ *χοίρου*, ὅτε ὑπερισχύει τὸ ῥυπαρόν, εἴτε ἀπὸ τῆς *ἵππου*, ὅτε διαπρέπει τὸ *καλλωπιστικόν*.

Σόλων (*594*). Καὶ ὁ *Σόλων* ἐδείχθη οὐχ ἧττον *ἰαμβοποιὸς* ἐπιδέξιος, ὡς δηλοῦται ἔκ τινων τεμαχίων, ἅτινα διέσωσαν ἡμῖν ὁ ῥήτωρ *Ἀριστείδης* καὶ ὁ *Πλούταρχος*. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ μέγας τῶν Ἀθηνῶν νομοθέτης, ἀφοῦ διὰ τοῦ ἐλεγειακοῦ μέτρου ἐχάραξε τὴν καθ' ὅλας τοῦ βίου τὰς περιπλοκὰς κρείττονα θέσιν τοῦ σοφοῦ, ἐξελέξατο τὸν ἴαμβον ὡς ὅπλον, δι' οὗ ἠθέλησε νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἀντιπάλους του ἐπὶ τοῦ θεάτρου τῆς ἡμέρας· ἀλλ' ὅμως ἡ σατυρικὴ αὕτη τοῦ Σόλωνος διάθεσις ἦτο πάρεργος ὁρμὴ τοῦ ἄλλως ἀπαθοῦς καὶ πράου χαρακτῆρός του.

Ἱππώναξ (*540*). Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ *Ἱππώναξ* ὑπῆρξεν ἀληθῶς καὶ φύσει ἰαμβιστὴς καί, ὡς οἱ πλεῖστοι σατυρισταί, *δυσειδὴς* καὶ ἐκ γενετῆς *κακοσχημάτιστος*, περίστασις, ἥτις ηὔξανεν ἔτι μᾶλλον τὸ κατὰ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων μῖσός του, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐμπαθῶς οἰστρηλατεῖτο. Ἀναγκασθεὶς διὰ πολιτικὴν στάσιν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ *Ἔφεσον* καὶ τούτου ἕνεκα ἀλγεινῶς διατεθειμένος ἔδωκεν εἰς τὴν σάτυράν του τὸ πάθος τῆς ἐλευθερίας καὶ ὑψηλοτέρας ἠθικότητος. Ἡ χλεύη αὐτοῦ ἦτο καυστική, εὔστοχος καὶ καταστρεπτική· εἰς τὴν ποίησίν του, ἥτις ἀφορᾷ τὸν πραγματικὸν βίον, προσαρμόζει χαρακτηριστικῶς οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη μέτρον· διότι πρῶτος αὐτὸς ἀντὶ τοῦ τελευ-

ταίου ἰάμβου παρεισάγει ἐν τῷ τριμέτρῳ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ ποδί, τὸν *σπονδεῖον*, δι' οὗ ὅλη ἡ στιχουργία μεταβάλλουσα ῥυθμὸν λαμβάνει ἐκ προθέσεως χωλαϊνόν τι, σεσυρμένον καὶ φθίνον βάδισμα, ὅθεν οἱ τοιοῦτοι ἴδιοι τοῦ Ἱππώνακτος ἴαμβοι ἐκαλοῦντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *χωλίαμβοι* ἢ καὶ *τρίμετροι σκάζοντες*.

Ἀνάνιος. Μετὰ τοῦ Ἱππώνακτος δὲ μνημονεύεται συγχρόνως καὶ *Ἀνάνιός* τις· ἀμφοτέρων μάλιστα τὰ ποιήματα ἐπαρουσιάζοντο τὸ πάλαι οὕτω συγκεχυμένα καὶ ἀδιαίρετα, ὅπως ἐν τῇ νεωτέρᾳ Γαλλικῇ φιλολογίᾳ εἰσὶ τὰ ποιήματα τοῦ Mery καὶ Barthelemy.

Αἰολικοὶ καὶ Δωρικοὶ μελοποιοί. Ἐκτὸς δὲ τῶν μέχρι τοῦδε ἀπαριθμηθέντων ἤκμασαν καὶ ἄλλοι λυρικοὶ ποιηταί, οἵτινες συνήθως διακρίνονται κατὰ τὴν διττὴν τῆς λυρικῆς τάσιν εἴτε πρὸς τὸ *Αἰολικὸν* εἴτε πρὸς τὸ *Δωρικόν*· καθόσον ἡ μὲν Αἰολικὴ ποίησις τὴν Λέσβον ἔχουσα κέντρον ἐξέφραζεν ἰδίως διὰ τῆς λύρας ἢ κιθάρας προσωπικὰ πάθη ἢ αἰσθήματα, ἡ δὲ Δωρικὴ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Σικελίᾳ διαπλασθεῖσα προσεφύετο μᾶλλον εἰς τὰς δημοσίας τοῦ βίου σχέσεις καὶ ᾖδετο ὑπὸ τῶν χωρῶν.

Ἀλκαῖος (*590*). Εἰς τοὺς *Αἰολεῖς λυρικοὺς* τῆς πρώτης τάξεως ἀνήκουσιν *Ἀλκαῖος* ὁ Μιτυληναῖος (γεν. 610 π. Χ.), ὅστις ἐτόνιζε τὰς χορδὰς τῆς λύρας του κατὰ τῶν τυράννων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἐξωσθεὶς δ' ὑπ' αὐτῶν μετὰ μακρὰς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ περιπλανήσεις ἐπανῆλθε πάλιν οἴκαδε ὑπὸ τὴν ἡπίαν τοῦ Πιττακοῦ κυβέρνησιν καὶ συνδιαλλαγεὶς μετ' αὐτοῦ διήνυσεν ἡσύχως τὸν ὑπόλοιπον βίον του. Ἡ κυριωτέρα ἐκ τῶν ᾠδῶν τοῦ ποιητοῦ τούτου εἶνε ἡ ἀποτεινομένη κατὰ τοῦ τυράννου *Μυρσίλου* καὶ περιέχουσα τὴν περίφημον ἐκείνην παρομοίωσιν τῆς πολιτείας πρός τι σκάφος, ὅπερ εἰς σκοπέλους ἢ εἰς ἀπορρῶγας ἀκτὰς προσκροῦσαν ἐκτίθεται ὅλως εἰς τῶν ἀνέμων καὶ τῶν ἀγρίων κυμάτων τὴν διάκρισιν.

Σαπφὼ (*610*). Ἡ σύγχρονος τοῦ Ἀλκαίου καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς νήσου καταγωμένη *Σαπφώ*, ἥτις ἐξέχεεν εἰς πύρινα ἄσματα τὸν πρὸς τὸν ὡραῖον νεανίαν *Φάωνα* ἔρωτα αὐτῆς καὶ τελευταῖον, ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθη, ἀπεφάσισε νὰ σβέσῃ τὴν καταναλίσκουσαν φλόγα τοῦ πάθους της εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης καταποντίσασα ἑαυτὴν ἐκ τοῦ κρημνοῦ *Λευκάτα*. Τινὲς δὲ φρονοῦσιν ὅτι ἡ Λεσβία Σαπφὼ εἶνε διάφορος τῆς καταποντισθείσης καὶ ἐξ Ἐφέσου καταγομένης. Ὅλη ἡ ἀρχαιότης μαρτυρεῖ ὅτι τῆς Σαπφοῦς ἡ στροφικὴ ποίησις ἦτο τὸ ἄκρον τῆς χάριτος καὶ γλυκύτητος.

Ἤριννα. Ἡ φίλη αὐτῆς καὶ πιθανῶς συμπολῖτις *Ἤριννα*, ἥτις, καίπερ εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας της κατὰ τὸ δέκατον ἔνατον ἔτος

ἀποβιώσασα προέβη εἰς μέγα κλέος· τὸ πολύκροτον αὐτῆς ποίημα «ἡ Ἡλακάτη» ἐν τριακοσίοις ἑξαμέτροις ἐξισοῦτο κατὰ τὴν ἀξίαν πρὸς τὰ Ὁμηρικὰ ἀριστουργήματα.

*Μυρτίς, Κόρινν*α. Ἡ *Μυρτὶς* ἐξ Ἀνθηδόνος τῆς Βοιωτίας καὶ ἡ ταύτης μαθήτρια *Κόρινν*α ἐκ Τανάγρας, ἀμφότεραι, ὡς λέγεται, διδάσκαλοι τοῦ Πινδάρου.

Τέρπανδρος (*685*). Ὁ *Τέρπανδρος* ἐξ Ἀντίσσης θαυμάσιος σκολίων ποιητὴς ἐφευρετὴς τοῦ *βαρβίτου* καὶ τῆς *ἐπταφθόγγου λύρας* πρῶτος ἐπὶ τὸ τελειότερον τὴν μελῳδίαν τῶν Ὁμηρικῶν ἁσμάτων κανονίσας.

Ἀνακρέων (*559-474*). Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ τῶν Αἰολέων ποιητῶν τάξιν δύναται νὰ ὑπαχθῇ καὶ *Ἀνακρέων* ὁ Τήϊος ὅστις μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν ἅλωσιν τῆς πατρίδος του ἀπῆλθε τὸ πρῶτον εἰς Ἄβδηρα, ἔπειτα εἰς Σάμον, καθ' ὃν χρόνον ἐκράτει αὐτῆς ὁ Πολυκράτης, καὶ τελευταῖον εἰς Ἀθήνας, ὅπου εὗρε λαμπρὰν παρὰ τοῖς Πεισιστρατίδαις δεξίωσιν καὶ ἔζη ἐν φιλικῇ μετὰ τοῦ Σιμωνίδου οἰκειότητι· Ἀπέθανε δὲ εἰς τὰ Ἄβδηρα κατὰ τὸ 85 ἔτος τῆς ἡλικίας του πνιγείς, ὡς λέγεται, ἀπό τινος ξηρᾶς ῥαγός, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδυνήθη νὰ καταπίῃ. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐτίμησαν στήσαντες αὐτῷ ἀνδριάντα. Ἡ ποίησις τοῦ Ἀνακρέοντος καλεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *ἐρωτική*, ὡς ἐξυμνοῦσα τὸν ἔρωτα καὶ τὰς τέρψεις τοῦ βίου. Εἰς αὐτὸν δὲ τοῦτον ἀπονέμεται τὸ ὄνομα *σοφός*, ὅθεν συνάγεται ὅτι οὐδεμία κακοηθείας ὑπόνοια ὑπῆρχε περὶ αὐτοῦ. Ἀφέλεια καὶ χάρις ἀμίμητος χαρακτηρίζουσιν ἐν γένει τὰ Ἀνακρεόντεια ποιήματα, τῶν ὁποίων ἡ ὑπάρχουσα συλλογὴ ὀφείλεται εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Κεφαλᾶν ἀκμάσαντα κατὰ τὴν ι' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα· θεωροῦνται δ' ὅμως νόθα.

Ἀλκμὰν ἢ Ἀλκμέων (*660*). Εἰς δὲ τοὺς Δωρικοὺς λυρικοὺς ὀνομαστοὶ μάλιστα ὑπῆρξαν, ὁ *Ἀλκμὰν ἢ Ἀλκμέων*, γεννηθεὶς μὲν ἐν Σάρδεσιν, ἀνατραφεὶς δ' ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐνταῦθα ὡς ἀπελεύθερος πολιτογραφηθείς. Κατ' ἐξοχὴν ἐρωτικὸς ποιητὴς καὶ ποιητὴς ἀξιολόγων χορικῶν ἁσμάτων, ἅτινα ὑπὸ παρθένων ψαλλόμενα ἐκαλοῦντο διὰ τοῦτο *Παρθένεια*.

Ἀρίων (*620*). Ὁ Λέσβιος *Ἀρίων* ὅστις ἐν Κορίνθῳ διατρίβων ἐποίησε τοὺς πρώτους διθυράμβους.

Στησίχορος (*640-560*). Ὁ μισοτύραννος *Στησίχορος* ἐξ Ἱμέρας τῆς Σικελίας, δι' οὗ ἐξυψώθη κατὰ πρῶτον εἰς τέχνην καὶ τὸ *ποιμενικὸν μέλος* καὶ ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὴν μετέπειτα ἀνάπτυξιν τῆς *βουκολικῆς ποιήσεως*.

Ἴβυκος, Λᾶσος, Μελανιππίδης. Ὁ ἐκ Ῥηγίου πυρῴδης *Ἴβυκος*·

Λᾶσος ὁ Ἑρμιονεὺς καὶ *Μελανιππίδης* ὁ Μήλιος, ἀμφότεροι περίφημοι διθυραμβοποιοί.

Ἀπὸ δὲ τῶν Μηδικῶν χρόνων ἡ Ἑλλὰς ἀπεκάλυψεν ἀληθῶς ἐξαισίαν τινὰ καὶ ἀείμνηστον δραστηριότητα. Ὁ πρὸς τὴν Ἀσίαν κολοσσιαῖος αὐτῆς ἀγὼν ἔθετο εἰς κίνησιν σφοδρὰν ὅλας τῶν κατοίκων της τὰς δυνάμεις, διήγειρε τὴν συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς τούτων ἑνότητος καὶ τὴν αὐτοπεποίθησιν καὶ παρέσχε διὰ τῶν γενομένων κατ' αὐτὸν πλουσίων λαφύρων καὶ λαμπρὰ ἐξωτερικὰ μέσα. Ἐν ᾧ δ' ἐντεῦθεν ὁ δημόσιος βίος ἑκάστης μὲν τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἰδίως δὲ τῶν Ἀθηνῶν, ἔλαβεν ὕψος ἀνέλπιστον καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη ἐνταυτῷ συνδεδεμέναι μετ' ἐκείνου στενώτατα καὶ ἐν ἀλληλεπιδράσει διατελοῦσαι, προήχθησαν εἰς τηλικαύτην τελειότητα, οἵα εἰς οὐδὲν ἄλλο ἔθνος καὶ ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ αἰῶνι ἀπαντᾷ. Ὁ χρόνος δὲ οὗτος εἶνε τὸ κριτήριον, ὃ οἱ μεταγενέστεροι ἐξελέξαντο πρὸς τὴν βάσανον τῆς περὶ τὰ δημιουργήματα ταῦτα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος Ἑλληνικῆς ἱκανότητος. Εἶνε ἡ ἀρχέτυπος μεγαλοπρεπὴς εἰκών, ἥτις οὐδέποτε κατὰ τὸν ῥοῦν τῶν αἰώνων ἀπέβαλε τὴν ἐκπληκτικὴν ὁμοῦ καὶ γοητευτικὴν δύναμίν της. Ἀλλὰ ὅσον ὁ εἰρημένος μέγας περὶ ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας ἀγὼν ἔθετο εἰς κίνησιν ὅλα τὰ πνευματικὰ ἐλατήρια, τοσοῦτον ὁ καταστρεπτικὸς τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους πόλεμος ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ καὶ ἐφεξῆς ἐξ ἰδιοτελῶν σκοπῶν καὶ φιλαυτίας προκληθεὶς μετέβαλεν ἐκεῖνα κατά τι καὶ ἐχαλάρωσεν. Ὥστε ἡ πνευματικὴ τῆς Ἑλλάδος ὕψωσις ἢ ταπείνωσις συνδέεται μετὰ τῆς ἑκάστοτε πολιτικῆς καταστάσεως αὐτῆς.

Πίνδαρος (522-442). Τὸ ὕψος δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ μεγαλεῖον τῆς παραστάσεως, τὴν τελειότητα τῶν αἰσθημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἐποπτείαν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ λαμπρότητα ἀπεικονίσας καὶ ἐν γένει ὑπερακοντίσας ἅπαντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν λυρικοὺς ποιητάς, ὁ Ὅμηρος, ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, τῆς λυρικῆς ποιήσεως ἀναδειχθεὶς ἦν *Πίνδαρος ὁ Θηβαῖος*, ὁ ὑπὸ τοῦ Κυϊντιλιανοῦ *ἡγεμὼν τῶν ἐννέα λυρικῶν*, ὡς πολὺ αὐτῶν ὑπερτερῶν διὰ τῆς *μεγαλοπρεπείας τοῦ πνεύματος, τῶν γνωμῶν, τῶν φράσεων, τοῦ ἐξαισίου πραγμάτων καὶ ῥημάτων πλούτου, ῥέοντος δίκην ποταμοῦ τινος εὐγλωττίας*, καὶ τούτων ἕνεκα ὢν κατὰ τὸν Ὁράτιον ἀληθῶς ἀμίμητος. «Novem lyricorum longe princeps spiritus magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum verborumque copia, velut quodam eloquentiæ flumine, propter quæ Horatius (Od. IV, 2. 1) eum merito credidit nemini imitabilem.» (Quint. X, I, 61). Εἰς τὴν διάπλασιν αὐτοῦ συνετέλεσαν ἐκτὸς τοῦ πατρός του ὁ *Λᾶ-*

σος, ἡ περίφημος *Κόρινν*α καὶ βραδύτερον *Σιμωνίδης ὁ Κεῖος*. Ὁ Πίνδαρος μετὰ τῆς ἐξόχου ποιητικῆς ἱκανότητος ἤνωνε καὶ ἄκραν *θεοσέβειαν* καὶ δι' ἀμφότερα ταῦτα ἀπέλαυε τοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ. Ἐν τοῖς συμποσίοις τῶν θεῶν προσεκαλεῖτο εἰς τοὺς Δελφούς, ὅπου ἐπὶ δίφρου χαλκίνου καθήμενος ἔψαλλε τὰ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καθιερωμένα ᾄσματά του. Κατὰ δὲ τοὺς μεγάλους ἐθνικοὺς ἀγῶνας αὐτὸς οὗτος διεύθυνε τὴν παράστασιν τῶν ᾠδῶν του. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ λυρικῶν ποιημάτων αὐτοῦ διακρινομένων εἰς *σκόλια, παρθένια, θρήνους, ὑπορχήματα, προσῳδια, παιᾶνας* κλ., σώζονται ἔτι τὰ σπουδαιότερα· ἤτοι *45 ἐπινίκια ᾄσματα* (14 Ὀλύμπια, 12 Πύθια, 11 Νέμεα καὶ 8 Ἴσθμια) ἐξυμνοῦντα τοὺς νικητὰς κατὰ τοὺς τέσσαρας περιφήμους ἐθνικοὺς ἀγῶνας καὶ ἀπαθανατίζοντα τὴν δόξαν τῶν τε ἡρωϊκῶν γενεῶν, ἀφ' ὧν οἱ νικηταὶ κατήγοντο, τῶν πόλεων, εἰς ἃς οὗτοι ἀνῆκον, καὶ τῶν θεῶν ἐνταυτῷ, εἰς οὓς οἱ ἀγῶνες ἐκεῖνοι ἦσαν καθιερωμένοι. Πολλάκις δὲ εἰς ταῦτα ὁ ποιητὴς μᾶλλον καὶ τοῦ ὑψιπέτου ἀετοῦ ὑπερτείνεται γινόμενος διὰ τῶν πτερῶν τῆς φαντασίας ὑπερνέφελος. Ἀλλ' οὐδ' εἰς τὴν πτῆσιν δεικνύεται ὁμαλός, ἀλλ' ἄλλοτε ἄλλως διὰ πυκνῶν ἐπεισοδίων ἐπικαμπὰς καὶ παρεγκλίσεις μεταχειριζόμενος *καὶ διὰ τῶν παρεκτροπῶν εἰς παντοίας παρεκβάσεις ἐξ ἀπροσδοκήτου μεταβαλλόμενος*, καθίσταται ἐν πολλοῖς τῶν χωρίων ὅλως ἄληπτος καὶ ἀκατανόητος.

Ἀλεξανδρειανῶν χρόνων λυρικοί. Ἐπὶ δὲ τῶν Ἀλεξανδρειανῶν χρόνων (336-146) πολλοὶ τῶν οὕτω λεγομένων κριτικῶν τῆς Ἀλεξανδρειανῆς ἐποχῆς ἐν τῇ μελέτῃ τῶν παλαιῶν δοκίμων (κλασικῶν) ἐντρυφῶντες ἀπεπειράθησαν νὰ διαπρέψωσι καὶ δι' ἰδίων λυρικῶν γεννημάτων. Οὗτοι, εἰκαὶ διακρίνονται ἐπὶ μεγάλῃ καλλιεπείᾳ, ὀρθότητι περὶ τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν μορφήν, ἐπὶ μιμήσει ἐπιτυχεῖ τῆς λυρικῆς γλώσσης καὶ ἐν γένει ἐπὶ πολυμαθείᾳ τῆς ἀρχαιότητος, στεροῦνται ὅμως τοῦ ἀληθοῦς ποιητικοῦ πνεύματος τῆς ἀφελοῦς φυσικότητος.

Φιλητᾶς (*300*). Ἐξ αὐτῶν δὲ μνημονευτέοι Φιλητᾶς ὁ Κῷος ὁ διδάσκαλος τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Β', ὅστις ἐποίησεν ἐλεγεῖα, ἅτινα ἔλαβεν ὡς πρότυπον ὁ Ῥωμαῖος Προπέρτιος.

Ἑρμεσιάναξ (*290*). Ἑρμεσιάναξ ὁ Κολοφώνιος ἔγραψεν ἐν τρισὶ βιβλίοις ἐλεγεῖα εἰς τὴν ἐρωμένην του *Λεόντιον*.

Φανοκλῆς. Φανοκλῆς ἔγραψεν ἐλεγείας, αἵτινες ἐκαλοῦντο *Ἔρωτες ἢ Καλοί*.

Καλλίμαχος (*243*). Καλλίμαχος ἐκ Κυρήνης ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ἐποίησεν 6 ὕμνους καὶ 60 ἐπιγράμματα.

Μεσομήδης. Ἐπὶ δὲ τῆς τῶν Ῥωμαίων (146-395) ἐξουσίας ὡς

κατ' ἐξοχὴν λυρικὸς ἤκμαζεν ἐπὶ Ἀδριανοῦ (117) Μεσομήδης ὁ Κρής, ὅστις ἐποίησε τρεῖς ὕμνους.

§ 359. **γ') Διδακτική.** Συγγενὴς τῆς λυρικῆς εἶνε ἡ *διδακτικὴ* ποίησις ἀφορῶσα εἰς τὸ *ἠθικὸν* καὶ *πολιτικὸν* μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ὡς τὸ πρῶτον δὲ τοιαύτης ποιήσεως παράδειγμα δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ προμνημονευθὲν τοῦ Ἡσιόδου ποίημα «*Ἔργα καὶ Ἡμέραι*». Εἰς τὴν αὐτὴν δ' οὐχ ἧττον ὑπάγονται οἵ τε *χρησμοί*, οἵτινες ἀνέκαθεν ἀπηγγέλλοντο ἐμμέτρως, καὶ οἱ τῶν ἀρχαιοτέρων πόλεων *νόμοι*· οὕτως αἱ κυριώτεραι τοῦ Λυκούργου ῥῆτραι συνίσταντο εἰς συντόμους *στίχους*, καὶ τοῦτο, ἵνα μένωσιν ἐντετυπωμένοι κάλλιον καὶ διαρκῶς εἰς τὴν μνήμην καὶ μεταδίδωνται ἀμετακίνητοι εἰς τοὺς ἀπογόνους. Ὡσαύτως καὶ τῶν δύο περιφήμων πολιτευμάτων τῶν Λοκρῶν καὶ τῆς Κατάνης, ὧν τὸ μὲν ἀποδίδεται εἰς τὸν *Ζάλευκον*, τὸ δὲ εἰς τὸν *Χαρώνδαν*, οἱ κυριώτεροι ὁρισμοὶ ἦσαν ἐστιχουργημένοι.

Γνωμικὰ ποιήματα. Διδακτικὸν τέλος χαρακτῆρα φέρουσι καὶ τὰ λεγόμενα *γνωμικὰ ποιήματα* περιέχοντα γνώμας καὶ ἀποφθέγματα τοιαῦτα, ἅτινα ἦσαν ὡρισμένα νὰ χρησιμεύωσιν ὡς κανόνες ἠθικῆς φρονήσεως.

Θέογνις, Φωκυλίδης (*543*). Ὡς περίφημοι δὲ γνωμικοὶ μνημονεύονται *Θέογνις ὁ Μεγαρεὺς* καὶ *Φωκυλίδης* ὁ Μιλήσιος, οἵτινες ἀμφότεροι ἤκμασαν κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος.

Πυθαγόρας (*532*), *Σόλων* (*594*). Εἰς τούτους δὲ συγκαταλέγονται προσέτι ὅ τε *Πυθαγόρας*, εἰς ὃν ἀποδίδονται κοινῶς τὰ καλούμενα *χρυσᾶ ἔπη*, καὶ ὁ νομοθέτης *Σόλων*, ὡς συντάκτης τοιούτων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα ἐσκόπουν τὴν ἠθικὴν τῶν συμπολιτῶν του βελτίωσιν, καὶ τῶν ὁποίων τινὰ σώζονται ἔτι.

Ὀππιανὸς (*180 π. Χ.*). Εἰς τὴν διδακτικὴν ποίησιν ἀνάγεται καὶ *Ὀππιανός*, ὅστις ἐποίησε πέντε βιβλία *ἁλιευτικά*, *ἰξευτικὰ* καὶ τέσσαρα βιβλία *κυνηγετικά*.

Ὀρφικά. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ παλαιοῦ ἀοιδοῦ Ὀρφέως φερόμενα, ποιηθέντα δὲ μεταξὺ τοῦ τρίτου καὶ πέμπτου ἴσως αἰῶνος μ. Χ. Ταῦτα δὲ εἶνε α') *Ἀργοναυτικά*· β') 87 *ὕμνοι*· γ') *Λιθικά*.

Σιβυλλιακοὶ χρησμοί. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ αἱ συλλογαὶ χρησμῶν φερόμεναι ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Σιβυλλῶν πλασθέντων μεταξὺ τοῦ 150 π. Χ.—450 μ. Χ.

§ 360. **δ') Ἀπόλογος (ζῴων μυθοποιΐα). Αἴσωπος (570).** Ἄλλο δὲ εἶδος διδακτικῆς καὶ γνωμικῆς ποιήσεως ἀποτελεῖ ὁ *ἀπόλογος* ἤτοι *ζῴων μυθοποιΐα*, τῶν ὁποίων κυριώτερος δημιουργὸς

λέγεται ὁ ἐκ *Φρυγίας* ἢ κατ' ἄλλους ἐκ *Θράκης* καταγόμενος *Αἴσωπος*, ὅστις κατὰ τὸ 550 ἔτος π. Χ. ἐπωλήθη ὡς δοῦλος εἰς Σάμον, ἔπειτα δὲ ἀπελευθερωθεὶς ὑπὸ τοῦ τελευταίου κυρίου του τοῦ *Σαμίου* Ἰάδμονος ἔζησεν ἱκανὸν χρόνον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Κροίσου, ἔνθα καὶ συνηντήθη μετὰ τοῦ Σόλωνος. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ μῦθοι, οὓς διηγεῖτο, εἶχον ἑκάστοτε σκοπὸν ὡρισμένα συμβεβηκότα τοῦ πραγματικοῦ βίου, πολιτικὰς περιπετείας ἢ καὶ φιλοσοφικὰς καὶ ἠθικὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς του· αἱ δὲ ἀντιθέσεις τούτων διὰ τοῦ τῶν ζώων βίου παρῆγον πάντοτε ἐν ὠφελεῖ καὶ δημώδει ἐκθέσει γινόμεναι ἰσχυρὸν καὶ πειστικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον οἱ τοῦ Αἰσώπου μῦθοι ὑπῆρχον διὰ ζώσης μόνον διαδεδομένοι καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν σύνταξις ἦτο εἰς τὸ πεζόν· διότι, μαρτυροῦντος τοῦ Πλάτωνος, ὁ Σωκράτης εὑρισκόμενος ἐν τῇ εἱρκτῇ κατεγίνετο νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς *μετρικὴν μορφήν*. Ἡ πρώτη δὲ αὐτῶν συλλογὴ ἐγένετο ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Κατὰ τοὺς ὑστέρους δὲ χρόνους πολλοὶ μιμούμενοι τὸν Αἴσωπον κατεσκεύασαν μύθους ἠθοποιοὺς παντοίων ζώων, ὥστε ἐκ τῶν περιεχομένων ἐν τῇ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Μαξίμου Πλανούδη ἐκδοθείσῃ συλλογῇ Αἰσωπείων μύθων οἱ ὀλιγώτεροι ἴσως ἀνήκουσιν εἰς τὸν πρῶτον ἐφευρετήν.

§ 361. **ε') Βουκολικὴ ποίησις.** Ἄλλο νέον εἶδος ποιήσεως συγγενὲς πρὸς τὴν λυρικὴν ἐν γένει εἶνε ἡ *βουκολική*, ἥτις ἐξ ἅπαντος προῆλθεν ἐκ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων ἐκ τοῦ κύκλου τῶν εἰς τὸν ἰδανικὸν τῆς Σικελίας ποιμένα *Δάφνιν* ἀναγομένων.

Θεόκριτος (272). Τῆς ποιήσεως ταύτης πατὴρ καὶ τελειωτὴς ἐγένετο Θεόκριτος ὁ Συρακούσιος ποιήσας οὐ μόνον *ποιμενικά*, ἀλλὰ καὶ *γεωργικά*, *ἁλιευτικὰ* καὶ ἄλλα. Τοῦ Θεοκρίτου σώζονται 1) 30 *εἰδύλλια*, ὧν τινα νόθα· 2) 22 ἐπιγράμματα· 3) ἄλλα τινὰ ἀποσπασμάτια.

Βίων (*260*). *Βίων* ὁ Σμυρναῖος μαθητὴς τοῦ Θεοκρίτου ἐποίησε 1) 18-19 ποιημάτια· 2) ᾆσμα πένθιμον εἰς Ἄδωνιν ἐν 109 ἑξαμέτροις.

Μόσχος (*240*). *Μόσχος* ὁ Συρακούσιος μαθητὴς τοῦ Βίωνος ἐποίησε 1) ᾆσμα θρησκευτικὸν ἐν 148 ἑξαμέτροις· 2) 3 εἰδύλλια· 3) 6 ἄλλα ποιημάτια.

§ 362. **στ') Δραματικὴ ποίησις.** Τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, καθ' ὃν ἡ λυρικὴ ποίησις ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἀναπτύξεώς της σημεῖον, ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ τὴν γένεσίν του καὶ τὸ ὑψηλότατον καὶ τεχνικώτατον ἁπάντων τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, τὸ *δρᾶμα*. Ἤκμασε δὲ τοῦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ λαμπροτάτου ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ *Περσικοῦ* ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ περιπύστῳ πόλει τῆς Ἀθηνᾶς, ἐνοῦν ἐνταῦθα τὴν *ἐπικὴν* ἤτοι τὴν Ἰωνι-

κὴν ποίησιν μετὰ τῶν *χορικῶν μελῶν* τῆς λυρικῆς κατὰ τὴν Δωρικὴν συνήθειαν.

Τραγῳδία. Τὰ χορικὰ δὲ ταῦτα μέλη, ἡ προκαταρκτικὴ τῆς δραματικῆς ποιήσεως βάσις καὶ ἰδίως τῆς οὕτω λεγομένης *τραγῳδίας* ἦσαν *ὕμνοι* εἰς τὸν Διόνυσον, μεθ' ὧν κατὰ τοὺς ἐφεξῆς χρόνους συνήφθη παράστασις γεγονότος τινὸς ὡς ἐπεισόδιον. Ὠνομάσθη δ' ἴσως τραγῳδία, διότι ἐπὶ τῆς παραστάσεως τῶν μύθων τοῦ Βάκχου ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ Σατύρων ἀποτελούντων τὴν συνήθη τοῦ θεοῦ ἐκείνου συνοδίαν, οἵτινες ἐξεικονίζοντο ὡς *τραγόποδες* ἢ *αἰγοσκελεῖς*.

Θέσπις (540). Ἡ ἐφεύρεσις δὲ τῆς τραγῳδίας ἀποδίδεται εἰς τὸν ἐξ Ἰκαρίας δήμου τῆς Ἀττικῆς καταγόμενον *Θέσπιν* σύγχρονον τοῦ Σόλωνος, ὅστις δίδων ἐν Ἀθήναις παραστάσεις ἐπί τινος *ξυλίνου ἱκριώματος* πρῶτος ἤγαγεν εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῶν χορικῶν ᾠδῶν καὶ ἕνα ὑποκριτήν.

Χοιρίλος, Φρύνιχος (500). Τὸν Θέσπιν δ' ἐμιμήθησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ δύο ἄλλοι Ἀθηναῖοι, ὁ *Χοιρίλος* καὶ ὁ *Φρύνιχος*, ὧν ὁ μὲν συνέταξεν ἤδη, ὡς λέγεται, 150-160 δραματικὰ ποιήματα, ὁ δὲ ἐπραγματεύθη δραματικῶς περίφημόν τι γεγονὸς τῆς ἐποχῆς του, τὴν ἅλωσιν τῆς Μιλήτου. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα ταῦτα δοκίμια ἦσαν ἔτι ἀτελέστατα.

Αἰσχύλος (525-456). Ἀληθὴς δὲ τῆς Τραγῳδίας πατὴρ ὑπῆρξεν ὁ Ἐλευσίνιος *Αἰσχύλος*, ὅστις ἐγεν. τῇ 63 Ὀλυμπ. (525 π. Χ.) ἐξ ἐπιφανῶν γονέων καὶ ἀκμαῖος ἤδη τὴν ἡλικίαν συνηγωνίσθη μετὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου νομιζομένου ἀδελφοῦ του *Κυνεγείρου* ἐν Μαραθῶνι, μετὰ δὲ τοῦ νεωτέρου *Ἀμεινίου* ἐν Σαλαμῖνι. Πρῶτος δὲ οὗτος διὰ τῆς προσθήκης *δευτέρου ὑποκριτοῦ* ἤτοι *δευτεραγωνιστοῦ* μετέβαλε τὸν *μονόλογον* εἰς *διάλογον*, ἐξύψωσε τὸν μῦθον ἢ τὴν πρᾶξιν εἰς κυρίαν *ὑπόθεσιν* καὶ ἐφρόντισε περὶ τῆς *σκηνικῆς σκευῆς* δοὺς εἰς τοὺς ὑποκριτὰς *προσωπεῖον, σύρμα* ἤτοι *ποδήρη χιτῶνα* καὶ *κόθορνον* καὶ *εἰσαγαγὼν τὸν χορηγὸν* ἤτοι τῶν *κορυφαῖον* τοῦ χοροῦ, ὅστις ἐνίοτε ὡμίλει ἐν ὀνόματι τοῦ ὅλου χοροῦ· διὸ ὁ Ἀριστοφάνης ἐξυμνεῖ σκώπτων αὐτὸν λέγων:

> «Ἀλλ' ὦ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων πυργώσας ῥήματα σεμνὰ
> καὶ κοσμήσας τραγικὸν λῆρον» (Βατραχ. 1004—5).

Ἐκ τῶν 70 ἢ κατά τινας 90 τραγῳδιῶν αὐτοῦ σώζονται 7 μόνον αἱ ἑξῆς: *Προμηθεὺς δεσμώτης, Πέρσαι, Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, Ἀγαμέμνων, Χοηφόροι, Εὐμενίδες* καὶ *Ἱκέτιδες*, τὰς ὁποίας ὅλας χαρακτηρίζει ὕψος τι καταπληκτικὸν ὡς φερομένων συνεχῶς εἰς τὸ μέσον θεῶν καὶ Τιτάνων. Ὁ Αἰσχύλος κατὰ τοὺς τραγικοὺς πρὸς ἄλλους ποιητὰς

ἀγῶνάς του εἰσῆγε πάντοτε *τρεῖς* τραγῳδίας ἀποτελούσας ὁμοῦ παρ' αὐτῷ ἓν ὅλον, ὅπερ ἐκαλεῖτο *τριλογία*. Καὶ ἐπειδὴ ἑκάστην τριλογίαν συνείθιζε νὰ συμπληρώνῃ δι' ἑνὸς τετάρτου μεσολαβοῦντος *σατυρικοῦ δράματος* σκοπὸν ἔχοντος νὰ μετριάζῃ τὴν σοβαρότητα τῆς τραγῳδίας διά τινος ἱλαρᾶς παιδιᾶς, ἐκ τούτου τὸ ὅλον ὠνομάζετο *τετραλογία*. Εἰς ὅλας δὲ τὰς τριλογίας ταύτας, ἐξαιρουμένης μιᾶς μόνης, ὁ ποιητὴς ἠρύετο τὴν δραματικὴν πρᾶξιν ἐκ τῶν μεγάλων μυθικῶν κύκλων καὶ τοὺς μύθους τούτους ἐπραγματεύετο οὕτως ἀξιοπρεπῶς καὶ σπουδαίως, ὥστε ὁ διὰ τῶν Περσικῶν πολέμων εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας ἐξεγερθεὶς Ἕλλην ἔβλεπε μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἀγαλλιάσεως τὴν τῶν θεῶν ἐπίδρασιν καὶ σύμπραξιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔθνους του. Διότι εἰς τὴν βαθύφρονα καὶ ἀδρὰν τοῦ τραγικοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ψυχὴν θρησκεία καὶ πατρὶς ἴσχυον ὡς τὸ ἄκρον τοῦ ἀνθρώπου ἄξιον τέρμα. Ὁ Αἰσχύλος, ἀφοῦ κατά τινα δραματικὸν ἀγῶνα ἡττήθη ὑπὸ τοῦ κατὰ πρῶτον ἐμφανισθέντος καὶ νέου ἔτι τὴν ἡλικίαν Σοφοκλέους, κατέλιπε πρὸς καιρὸν τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ ἀπῆλθεν εἰς Συρακούσας κατά τινας μὲν ἐκ λύπης διὰ τὴν προτίμησιν τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του, κατ' ἄλλους δὲ διὰ τὴν γενομένην κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ὡς ἀποκαλύψαντος δῆθεν τὰ *Ἐλευσίνια μυστήρια* ἔν τινι τῶν δραμάτων του, καίτοι ὁ Ἄρειος πάγος τὸν ἀπέλυσε τῆς κατηγορίας ταύτης. Βραδύτερον ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Ἀθήνας, ὅτε βεβαίως *ἐδίδαξε*, δηλαδὴ *παρέστησε* τὴν οὕτω λεγομένην *Ὀρέστειαν*, *τριλογίαν* συγκειμένην ἐκ τῶν τριῶν τούτων δραμάτων: *Ἀγαμέμνονος*, *Χοηφόρων* καὶ *Εὐμενίδων*. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐξ ἀποστροφῆς πρὸς τὴν ἀρξαμένην νὰ διαφθείρηται δημοκρατίαν ἐπανέκαμψεν εἰς Σικελίαν, ὅπου ἐτιμήθη σφόδρα ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἱέρωνος καὶ τῶν Γελῴων καὶ ἐπιζήσας τρίτον ἔτος ὢν ἐτῶν 69 *ἐτελεύτησεν ἐν Γέλᾳ* (456 π. Χ.). Οἱ Ἀθηναῖοι τοσοῦτον ἠγάπησαν τὸν Αἰσχύλον, ὥστε στήσαντες αὐτῷ μετὰ θάνατον ἀνδριάντα ἐψήφισαν «Τὸν βουλόμενον διδάσκειν τὰ Αἰσχύλου χρυσὸν λαμβάνειν».

Σοφοκλῆς (*496-406*). Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν εἰρημένον πρῶτον τραγικὸν ὁ *Σοφοκλῆς* υἱὸς Σωφίλου ἐκ τοῦ δήμου Κολωνοῦ τῆς Ἀττικῆς ἐνεφανίσθη, ὅστις ἐχόρευσε νέος ὢν περὶ τὸν βωμὸν Διὸς τοῦ σωτῆρος ἐπὶ τῇ ἐν Σαλαμῖνι νίκῃ. Οὗτος προήγαγε τὸ *δρᾶμα* εἰς τὴν μεγίστην τελειότητα ἐξωτερικῶς μὲν διὰ τῆς προσθήκης *τρίτου ὑποκριτοῦ* καὶ τῆς συστολῆς τῶν χωρικῶν μελῶν, ἐσωτερικῶς δὲ διὰ τοῦ ἁρμονικοῦ κάλλους τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐντελοῦς καλλιεπείας, ἐξαιρέτως δὲ διὰ τῆς τεχνικωτάτης διαθέσεως τῆς πράξεως καὶ διὰ τῆς βαθείας ψυχολογικῆς ἐξεικονίσεως τῶν χαρακτήρων ἐξυψουμένων διὰ τοῦ ἠθικοῦ μεγέθους ὑπὲρ

τὴν εἱμαρμένην, ἧς τὸ ἀναπότρεπτον κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἀρχαίων θραύει τὴν δύναμιν καὶ θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἱλαρὸν καὶ χάριεν ἐπανθεῖ εἰς ὅλην τὴν ποίησίν του. Τὸ τρομερὸν καὶ φοβερὸν λείπει ἀπ' αὐτῆς παντάπασιν ἢ λαμβάνει μορφήν τινα φαιδροτέραν· διότι εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους προοδεύσαντα ἤδη ἱκανῶς εἰς τὸν πολιτισμὸν δὲν ἤρκει πλέον τὸ καταπληκτικόν, τὸ ἀδρὸν καὶ ὑπέρογκον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ φέρον τὴν ψυχὴν εἰς συγκίνησιν. Ἐκ τῶν ἑκατὸν περίπου δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους ὑπολείπονται 7 μόνον: *Οἰδίπους τύραννος*, *Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ*, *Τραχίνιαι*, *Φιλοκτήτης*, *Αἴας ὁ μαστιγοφόρος*, *Ἠλέκτρα* καὶ *Ἀντιγόνη* τὸ ἀξιολογώτατον ἁπάντων καὶ ὡς κανὼν τῆς τραγικῆς ποιήσεως ἰσχύον. Ὁ Σοφοκλῆς ἀπέθανεν ἐνενηκοντούτης ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς, ὡς λέγεται, ἀγαλλιάσεώς του κατά τινα νέαν αὐτοῦ δραματικὴν νίκην *ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις*. Ἡ μνήμη δὲ αὐτοῦ καθιερώθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διά τινος ἡρωϊκῆς λατρείας.

Εὐριπίδης (*480-407*). Ἡ παρακμὴ τῆς δραματικῆς τέχνης ἄρχεται ἤδη μετὰ τοῦ τρίτου τραγῳδοῦ Εὐριπίδου τοῦ Μνησάρχου, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Σαλαμῖνι κατ' αὐτὴν τὴν πανένδοξον τῆς μάχης τῆς Σαλαμῖνος ἡμέραν καὶ ἀπέθανε τῷ 407 ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελάου. Ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν φθάνει οὔτε εἰς τὸ ὕψος τοῦ Αἰσχύλου οὔτε εἰς τὴν ἁρμονικὴν τοῦ Σοφοκλέους ἐντέλειαν, ἐξέχει ὅμως ἀμφοτέρων κατὰ τὴν περιγραφὴν τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφορῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ ἔχει ἐξαιρέτως τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ διεγείρειν τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν οἶκτον· διὸ ὁ Ἀριστοτέλης (Ποιητ. 13, 4) καλεῖ αὐτὸν *τραγικώτατον τῶν ποιητῶν, εἰκαὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομοῦντα*. Ὡς μαθητὴς δὲ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ Προδίκου ἐπιδεικτιᾷ πολλάκις διὰ φιλοσοφικῶν σκέψεων καὶ ἠθικῶν ἀποφθεγμάτων καὶ μεταχειρίζεται φράσιν περισσῶς ῥητορικήν. Ἔγραψε 75 περίπου τραγῳδίας, ἐξ ὧν περιεσώθησαν 18 μόνον γνήσιαι: *Ἑκάβη*, *Ὀρέστης*, *Φοίνισσαι*, *Μήδεια*, *Ἱππόλυτος στεφανηφόρος*, *Ἄλκηστις*, *Ἀνδρομάχη*, *Ἱκέτιδες*, *Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι*, *Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις*, *Τρῳάδες*, *Βάκχαι*, *Κύκλωψ*, *Ἡρακλεῖδαι*, *Ἑλένη*, *Ἴων*, *Ἡρακλῆς μαινόμενος*, *Ἠλέκτρα* καὶ 2 *ὕποπτοι*, *Ῥῆσος* καὶ *Δανάη*.

Ἴων, *Ἀχαιός*, *Ἀγάθων*. Συγχρόνως δὲ σχεδὸν μὲ τὸν Εὐριπίδην ἤκμασαν καὶ τρεῖς ἕτεροι τραγικοὶ ποιηταί, *Ἴων ὁ Χῖος*, *Ἀχαιὸς ὁ Ἐρετριεὺς* καὶ *Ἀγάθων ὁ Ἀθηναῖος*· ἀλλ' ἐκ τῶν ποιήσεων αὐτῶν διεσώθησαν μόνον τινὰ τεμάχια.

Ἀρίσταρχος, *Νεοφῶν*, *Μόρυχος*, *Γνήσιππος*, *Ἱερώνυμος*, *Κερκῖνοι* (*δύο*). Πρὸς τούτοις μνημονεύονται καὶ ἄλλοι τραγικοί: *Ἀρίσταρχος* ὁ Τεγεάτης ὁ περὶ τὰ 70 δράματα ποιήσας· *Νεοφῶν* ὁ Σι-

κυώνιος ποιήσας περὶ τὰ 100· *Μόρυχος* ὁ Ἀθηναῖος ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ὡς ἀδόκιμος δραματικὸς σκωπτόμενος. Ἐκ δὲ τῶν μνημονευομένων Γνησίππου, Ἱερωνύμου, τῶν δύο Κερκίνων καὶ ἄλλων ἄξιος λόγου φαίνεται Κερκῖνος ὁ νεώτερος.

Λυκόφρων, Αἰτωλός. Ἐπὶ δὲ τῶν Ἀλεξανδρειανῶν χρόνων μνήμης ἄξιοι ὁ Λυκόφρων (243) ὁ Χαλκιδεὺς περὶ τὰς 20 ποιήσας τραγῳδίας καὶ *μονῳδίαν* τοῦ *Ἀλεξάνδρου*· ὁ Αἰτωλὸς ὁ ποιήσας πλὴν *τραγῳδιῶν* καὶ ἄλλα ποιήματα καὶ εἴ τις ἕτερος.

Κωμῳδία.—Ἡ Κωμῳδία ἕτερον δράματος *εἶδος* ἐμορφώθη συνῳδὰ πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου βραδύτερον παρὰ τὴν τραγῳδίαν.

Σουσαρίων (*580*) *ὁ Μεγαρεὺς, Ἐπίχαρμος ὁ Κεῖος* (*480*). Λαβοῦσα τὴν πρώτην αὐτῆς ἀρχὴν ἐν *Μεγάροις* καὶ ἐντεῦθεν εἰς Ἀθήνας μετενεχθεῖσα ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ *Σουσαρίωνος* καὶ τοῦ *Ἐπιχάρμου*. Καὶ εἰς ὅσας μὲν πολιτείας εἰσεχώρησε, προσέλαβε τὴν δημώδη γλῶσσαν, οὐδαμοῦ ὅμως ἔτυχε μείζονος περιθάλψεως καὶ τεχνικωτέρας μορφώσεως ἢ ἐν Ἀθήναις. Ἐν τῇ Ἀττικῇ δὲ κωμῳδία διακρίνονται τρεῖς κυρίως περίοδοι.

Ἀρχαία κωμῳδία (*538-404*). Ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὴν *ἀρχαίαν κωμῳδίαν*, τὸ ἀγαπητὸν τῆς ἐλευθερίας τέκνον, ἥτις περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς δημοκρατίας ἀπέβαλε τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς χαρακτῆρα, ὅτε οἱ ποιηταὶ συνείθιζον νὰ μαστιγῶσι τὰ ἐλαττώματα, τὰς μωρίας, τὰς πλάνας καὶ τὰς κακοηθείας τῆς ἐποχῆς των μετὰ τῶν κοπτερῶν τῆς εἰρωνείας καὶ σκώψεως ὅπλων, οὐδ' ἐφοβοῦντο νὰ φέρωσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ζῶντα πρόσωπα ὑπὸ τὸ ἴδιον αὐτῶν ὄνομα καὶ μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ μορμολυκείου ἀκριβῶς παρισταμένων χαρακτήρων τοῦ προσώπου των καὶ οὕτω νὰ τὰ παραδίδωσι δωρεὰν εἰς τὸν περίγελων τοῦ πλήθους.

Κρατῖνος, Κράτης, Εὔπολις, Φερεκράτης (*450*). Ἐκ τῶν τῆς περιόδου ταύτης κωμῳδιῶν τοῦ Ἀθηναίου *Κρατίνου* καὶ τοῦ συγχρόνου του *Κράτητος* καὶ *Εὐπόλιδος* τοῦ Ἀθηναίου καὶ τοῦ ἀντιζήλου τούτου *Φερεκράτους* σώζονται μόνον ὀλίγα τεμάχια.

Ἀριστοφάνης (*460-388*). Μόνον δὲ τοῦ *Ἀριστοφάνους*, ἀκμάσαντος ἐν Ἀθήναις μεταξὺ 460-388 διατηροῦνται 11 πλήρεις κωμῳδίαι: *Πλοῦτος, Νεφέλαι, Βάτραχοι, Ὄρνιθες, Ἱππεῖς, Εἰρήνη, Λυσιστράτη, Ἀχαρνεῖς, Σφῆκες, Θεσμοφοριάζουσαι* καὶ *Ἐκκλησιάζουσαι*, αἵτινες ἐν θαυμασίᾳ Ἀττικῇ διαλέκτῳ γεγραμμέναι, πλήρεις ἀγχινοίας, *Ἀττικοῦ ἅλατος* καὶ φαντασίας, ἀφειδῶς στηλιτεύουσι τόν τε δημόσιον βίον τῶν Ἀθηναίων ἐν γένει καὶ τὸ πολίτευμα με-

ρικῶν, ἰδίως τῶν ἐχόντων δύναμιν δημαγωγῶν, π. χ. τοῦ *Κλέωνος* εἰς τοὺς Ἱππεῖς, καὶ ἀξιοσεβάστων προσέτι ἀνδρῶν, οἷον τοῦ *Σωκράτους* ἐν ταῖς Νεφέλαις.

Μέση κωμῳδία. Ἀπὸ τοῦ τέλους δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ ἀρχαία κωμῳδία στερηθεῖσα τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας προήχθη εἰς τὴν *μέσην*, ἥτις, μὴ συγχωρουμένης πλέον τῆς παραστάσεως τῶν προσώπων εἰμὴ ὑπὸ πλαστὰ καὶ ἀλληγορικὰ ὀνόματα, δὲν εἶχε τὸ ἐνδιαφέρον ἐκείνης οὐδὲ παρίστα εἰμὴ κεκαλυμμένως τὴν ἀλήθειαν.

Ἀντιφάνης, Ἄλεξις (370), Ἀλεξανδρίδης, Εὔβουλος. Ὡς ἄριστοι δὲ τοῦ εἴδους τούτου ποιηταὶ μνημονεύονται *Ἀντιφάνης* ὁ Ῥόδιος ὁ περὶ τὰς 260 κωμῳδίας ποιήσας καὶ ὁ *Ἄλεξις* ὁ περὶ τὰς 245 ποιήσας ἐκ Θουρίων, οἵτινες μόνον ἔκ τινων τεμαχίων εἰσὶ γνωστοί. Πρὸς δὲ τούτοις Ἀλεξανδρίδης ὁ ἐκ Καμείρων τῆς Ῥόδου ὁ περὶ τὰς 65 ποιήσας καὶ Εὔβουλος (376) ὁ περὶ τὰς 104, ὧν ἀποσπασμάτια μόνον σώζονται.

§ 363. **Πεζὸς λόγος.** Ὁ πεζὸς λόγος εἶνε μεταγενέστερος τοῦ ποιητικοῦ. Ὡς γέφυρα δὲ μεταξὺ ἐκείνου καὶ τούτου ὑπῆρξεν ὁ *μῦθος* (αἶνος, μῦθος, λόγος, ἀπόλογος).

§ 364. **Α΄) Φιλοσοφία.** Προτάσσεται δὲ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ φιλοσοφία ὡς ἐρευνῶσα τὰ τῆς θρησκείας. Ἀρχῆθεν δὲ ἡ φιλοσοφία ἦτο ἁπλῶς πρακτικὴ *βιοσοφία* καὶ ἀντιπρόσωποι ταύτης παρουσιάζονται οἱ οὕτω λεγόμενοι *ἑπτὰ* συνήθως *σοφοὶ* καίπερ πλείονες ὄντες πάντες σχεδὸν σύγχρονοι καὶ δι' ἀρρήκτων, ὡς λέγεται, δεσμῶν φιλίας πρὸς ἀλλήλους ἡνωμένοι.

§ 365. **Οἱ ἑπτὰ λεγόμενοι σοφοί.** Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ ἑξῆς: *Σόλων* ὁ νομοθέτης Ἀθηνῶν, *Θαλῆς* ὁ Μιλήσιος, *Πιττακὸς* ὁ Μιτυληναῖος, *Βίας* ὁ Πριηνεύς, *Χίλων* ὁ Λακεδαιμόνιος, *Κλεόβουλος* ὁ Λίνδιος καὶ *Περίανδρος* ὁ τύραννος τῆς Κορίνθου. Ἐγένοντο δὲ μάλιστα περίφημοι διὰ διαφόρων *ἀποφθεγμάτων*, ἐξ ὧν ὡς κύρια καὶ ἴδια ἑκάστου φέρονται τὰ ἑξῆς· τοῦ μὲν Σόλωνος *μηδὲν ἄγαν*· τοῦ δὲ Θάλητος *ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα*· τοῦ δὲ Πιττακοῦ *καιρὸν γνῶθι*, τοῦ δὲ Βίαντος *οἱ πλείους κακοί*. Περὶ τοῦ σοφοῦ δὲ τούτου λέγεται ὅτι διαρπαζομένης ποτὲ τῆς οἰκίας του, ἐν ᾧ ἄλλοι ἐζήτουν νὰ σώσωσι τὴν περιουσίαν των, αὐτὸς μόνος ἐξῆλθε γυμνὸς εἰπὼν ὅτι φέρει μεθ' ἑαυτοῦ τὴν περιουσίαν του, δι' ἧς ὑπηνίττετο τὴν ἑαυτοῦ σοφίαν· τοῦ δὲ Χίλωνος *γνῶθι σαυτόν*· τοῦ δὲ Κλεοβούλου *ἄριστον μέτρον* καὶ τοῦ Περιάνδρου *μελέτη τὸ πᾶν*.

§ 366. **Τρεῖς φιλοσοφικαὶ σχολαί.** Ἀλλὰ πρὸς τῇ πρακτικῇ τῶν εἰρημένων ἑπτὰ ἀνδρῶν σοφίᾳ ἤρξαντο νὰναφαίνωνται καὶ

τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῶν πραγμάτων ἤτοι τῆς φιλοσοφίας βλαστοί, εἰκαὶ τὸ πρῶτον ἐνδεδυμένοι τὸ *ποιητικὸν κάλυμμα* ὡς ἀναπτυχθέντες κυρίως ἐκ τῶν *θεογονιῶν* καὶ *κοσμογονιῶν*, ἤγουν ἐκ τῶν περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν θεῶν ποιητικῶν παραδόσεων. Τρεῖς δὲ τῆς οὕπως ἀρξαμένης φιλοσοφίας *σχολαὶ* ἐμφανίζονται κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον, ἡ *Ἰωνική*, ἡ *Ἰταλικὴ* ἢ *Πυθαγορικὴ* καὶ ἡ *Ἐλεατική*.

1) *Ἰωνική, Θαλῆς* (*600*). Καθιδρυτὴς τῆς Ἰωνικῆς ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ εἰς τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς συγκαταλεχθεὶς περιώνυμος *Θαλῆς*, ὅστις τὴν ἀρχὴν τῶν φυσικῶν πραγμάτων ἐπιζητῶν ἐξέλαβεν ὡς τοιαύτην τὸ *ὕδωρ* ἢ τὸ *ὑγρὸν στοιχεῖον*, καθ' ὅσον ἐκ τῆς πυκνώσεως ἢ ἀραιώσεως τούτου τὰ πάντα συνίστανται καὶ εἰς τὸ αὐτὸ αὖθις διαλύονται. Ὁ Θαλῆς ἐκλείσθη ἄλλως καὶ διὰ *τὰς μαθηματικὰς* καὶ *ἀστρονομικὰς γνώσεις*, ἃς ἐκτήσατο κατὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διατριβήν του, καὶ πρῶτος αὐτὸς προεῖπεν ἡλίου ἔκλειψιν καθ' ὃν χρόνον ἐπολέμει ὁ τῆς Μηδείας βασιλεὺς Κυαξάρης πρὸς τὸν τῆς Λυδίας βασιλέα Ἀλυάττην (585 π. Χ.). Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀλυάττου δύο ἡλίου ἐκλείψεις ἐγένοντο, ἡ μὲν τῇ 30 Σεπτεμβρίου 610 π. Χ., ἡ δὲ τῇ 28 Μαΐου 585. Ἡ πρώτη δὲν ἦτο ὁλικὴ διὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ δευτέρα ἦτο τοιαύτη εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῆς· ταύτην φαίνεται ὅτι προεῖπεν ὁ Θαλῆς, (Stein ἐν Ἡροδ. 1, 74).

Ἀναξίμανδρος, *Ἀναξιμένης*, *Φερεκύδης*, *Ἀναξαγόρας* (*448*). Ἐκ τῆς σχολῆς δὲ τοῦ Θάλητος προῆλθον πολλοὶ ὅμοιοι αὐτῷ σοφοὶ καλούμενοι κοινῶς *κοσμοφυσικοί*, οἷον ὁ *Ἀναξίμανδρος*, (*592*) ἄμεσος μαθητὴς καὶ φίλος του, ὁ *Ἀναξιμένης* (*560*), ὁ *Φερεκύδης* (*560*) καὶ ὁ *Ἀναξαγόρας*, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἀρχὴν τοῦ κόσμου ὑπέλαβε τὸ *ἄπειρον* καὶ *ἄφθαρτον*, ἐν ᾧ τὰ πάντα μεταβάλλονται· ὁ δὲ τὸν *ἀέρα*, ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ *τρίτος*, ὅστις, ὡς λέγεται, ἔγραψε πρῶτος περὶ φιλοσοφικῶν ἀντικειμένων εἰς τὸ πεζὸν παραδέχεται ἀντὶ μιᾶς δύο ἀρχάς, τὸν *αἰθέρα* ὡς ἐνεργητικὴν καὶ τὸ *χάος* ὡς *παθητικήν*, συνάψας ἀμφοτέρας διὰ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τὰ πάντα μορφοῦνται. Ὁ δὲ τελευταῖος ὑψώθη μέχρι τῆς ἀναγνωρίσεως ἀΰλου τινὸς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε *νοῦν*. Ἐδιδάχθη δὲ ἡ φιλοσοφία τούτου κατὰ πρῶτον ἐν Ἀθήναις.

2) *Πυθαγορικὴ ἢ Ἰταλική, Πυθαγόρας* (*532*). Τῆς Πυθαγορικῆς σχολῆς τὰ θεμέλια κατέβαλε *Πυθαγόρας* ὁ Σάμιος, ὅστις νέος ἔτι ἐμαθήτευσε παρὰ Φερεκύδῃ καί, ἀφοῦ πρὸς τελειοποίησιν τῶν γνώσεών του ἐπεσκέφθη *Ἑλλάδα*, *Κρήτην*, *Φοινίκην* καὶ *Αἴγυπτον*, ἐπανῆλθε τέλος εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἀλλ' εὑρὼν αὐτὴν τυραννουμένην ὑπὸ τοῦ Πολυκράτους ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ χώραν ἄλλην, ὅπου

ἐδύνατο νὰ διδάξῃ καὶ ἐνεργήσῃ ἐλευθέρως καὶ ὡς τοιαύτην ἐξελέξατο τὴν Ἑλληνικὴν ἀποικίαν *Κρότωνα* ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ. Ἡ *φυσικὴ καλλονή*, ἡ καινοπρεπὴς *λευκὴ στολή* του κατὰ μίμησιν ἴσως τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων, ἡ *ἄμεμπτος διαγωγή* του, ἡ *νηφάλιος δίαιτά* του, ἡ *πειθὼ* καὶ ἡ *χάρις* τῶν λόγων του ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς Κροτωνιάτας θείαν περὶ αὐτοῦ ἰδέαν καὶ εἵλκυσαν πάραυτα περὶ αὐτὸν πλῆθος ἄπειρον ἀκροατῶν. «Τοσαύτη δ' ἦν ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις πειθὼ καὶ χάρις ὡς καὶ τῆς πόλεως σχεδὸν ὅλης ἐπ' αὐτὸν ἐπιστρεφούσης καθ' ἡμέραν ὡσπερεὶ πρό τινος θεοῦ παρουσίαν ἅπαντας συντρέχειν ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν». «Ὅτι ὁ αὐτὸς πολλὰ καὶ ἄλλα διαλεγόμενος πρὸς βίου σώφρονος ζῆλον καὶ πρὸς ἀνδρείαν τε καὶ καρτερίαν, ἔτι δὲ τὰς λοιπὰς ἀρετάς, ἴσα θεοῖς παρὰ τοῖς Κροτωνιάταις ἐτιμᾶτο» (Διοδ. Χ. 2, 9). Σοφὸς δὲ παρὰ πάντων κληθεὶς ἀπεποιήθη ἐκ μετριοφροσύνης τὴν κλῆσιν ταύτην καὶ πρῶτος ὠνομάσθη οἴκοθεν *φιλόσοφος* ἤτοι φίλος τῆς σοφίας, ἐξ οὗ ἐπεκράτησε καὶ τὸ ὄνομα *φιλοσοφία*. Ἡ διδασκαλία δὲ τοῦ Πυθαγόρου διεστέλλετο εἰς *ἐξωτερικὴν* καὶ *ἐσωτερικήν*, καὶ ἡ μὲν πρώτη ἦτο κοινὴ καὶ φανερὰ εἰς πάντας, τῆς δὲ δευτέρας μετεῖχον μόνον οἱ εἰς τὰ *μυστήρια* τῆς *ἑταιρίας* μεμυημένοι. *Μαθηματική*, *μουσική*, *ἠθικὴ* καὶ *πολιτικὴ* ἀπετέλουν τὰ κύρια ταύτης μέρη καὶ κατὰ ταῦτα τὸ σύνολον τῆς Πυθαγορικῆς φιλοσοφίας. Ἰδιαζόντως δὲ ὁ Πυθαγόρας ἠγάπα καὶ ἐξήσκει τὴν μαθηματικήν, ἐν ᾗ μεταξὺ ἄλλων εὗρε τὸ περικλεὲς ἐκεῖνο θεώρημα τῆς τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου ὑποτεινούσης, ἧς τὸ τετράγωνον ἐξισοῦται τοῖς ἀπὸ τῶν λοιπῶν δύο πλευρῶν τετραγώνοις, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἔθυσεν, ὡς λέγεται, ἑκατόμβην. Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀπέδιδε δύναμιν μυστηριώδη δοξάζων ὅτι παριστῶσι τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων, τοὺς τύπους τῆς μορφώσεως τοῦ κόσμου. Ἡ μὲν *μονάς*, ἔλεγε, καθὸ πηγὴ παντὸς ἀριθμοῦ εἶνε ἡ εἰδοποιὸς ἀρχή· ἡ δὲ *δυὰς* ἐπιδεκτικὴ αὐξήσεως καὶ μειώσεως παριστᾷ τὴν *ὕλην*· ἡ δὲ *τριὰς* σύνθετος ἐκ τῆς μονάδος καὶ δυάδος συμμετέχει τῆς φύσεως ἀμφοτέρων· ἡ δὲ *τετρὰς* ἢ *τετρακτὺς* συγκεφαλαιουμένη μετὰ τῶν τριῶν πρώτων ἀριθμῶν παράγει τὴν *δεκάδα*, τὸν τελειότατον ἀριθμόν, ὅστις ἐμφαίνει τὸ πλῆρες σύστημα τοῦ κόσμου· διότι ὑπέθετεν ὅτι τοῦτο σύγκειται ἐκ δέκα μεγάλων σωμάτων οὐρανίων σφαιρῶν κινουμένων περὶ τὸ *κεντρικὸν πῦρ* κατ' ἀναλογίας καὶ ἀποστάσεις ὡρισμένας καὶ ἀποτελούντων διὰ τῆς κινήσεώς των εἰς τὸν αἰθέρα τόνους ἁρμονικούς, ὅθεν ἡ μουσικὴ τῶν σφαιρῶν, τοὺς ὁποίους ὅμως τὰ ὦτα τῶν θνητῶν ἕνεκα τοῦ γηΐνου θορύβου δὲν διακρίνουσι. Διὰ τοῦ κεντρικοῦ δὲ πυρός, ὅπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἐκάλουν καὶ *ἑστίαν τοῦ παντός*, *μέτρον φύσεως*, *μητέρα θεῶν καὶ Διὸς οἶκον ἢ φυλακήν*, ἐννοεῖτο ὁ

θεὸς αὐτὸς ὡς ὑπερτάτη μονάς, ὡς τὸ πρῶτον κινοῦν· ἀπόρροια δὲ τοῦ ἰδίου ἐλογίζετο ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον, ἀφοῦ πρὸς καθαρισμόν της περιπλανηθῇ διὰ διαφόρων σωμάτων, ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν πηγήν, ἐξ ἧς προῆλθε· τοῦτο δ' ἦτο τὸ περίφημον τῆς μετεμψυχώσεως δόγμα. Τὸ περὶ μετεμψυχώσεως δόγμα τοῦ Πυθαγόρου ἐπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον: Λέγεται δηλαδὴ ὅτι κρύψας ἑαυτὸν ὁ Πυθαγόρας ἐν ὑπογείῳ ἐκέλευσε τὴν μητέρα του νὰ διαδώσῃ λόγον περὶ αὐτοῦ ὡς τεθνηκότος· μετά τινα δὲ χρόνον ἀναφανεὶς πολλὰ περὶ τῶν ἐν Ἅιδου ἐτερατεύετο καὶ ὅτι αὐτὸς πολλάκις ἔτυχε μετεμψυχωθείς, *Αἰθαλίδης* πρὸ τῶν Τρωϊκῶν γενόμενος ὁ Ἑρμοῦ, εἶτα *Εὔφορβος*, πάλιν *Ἑρμότιμος*, *Πύθιος αὖθις ὁ Δήλιος*, ἐπὶ δὲ πᾶσι Πυθαγόρας αὐτός. — Τοῦτον δὲ βεβαίως ἐννοεῖ ὁ Σοφοκλῆς ὅτε παριστᾷ τὸν Ὀρέστην λέγοντα:

« Ἤδη γὰρ εἶδον πολλάκις καὶ τοὺς σοφοὺς
λόγῳ μάτην θνήσκοντας· εἶθ', ὅταν δόμους
ἔλθωσιν αὖθις, ἐκτετίμηνται πλέον. » (Ἠλ. 63-65).

Μετὰ τῶν θεωρητικῶν δὲ τούτων δοξῶν συνείχετο καὶ ἡ *ἠθικὴ ἢ πρακτικὴ* φιλοσοφία τοῦ Πυθαγόρου· π. χ. ἡ *ἀρετὴ* ἡρμηνεύετο ὡς μονὰς καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὡς ὁμοιότης μὲ τὸν θεόν· ἡ δὲ δικαιοσύνη ὡς ἀριθμὸς ἰσάκις ἴσος. Ἐτιμᾶτο δὲ καὶ ἐξησκεῖτο παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις ἐξαιρέτως ἡ ἀρετὴ τῆς φιλίας, καθ' ἣν οἱ φίλοι ὤφειλον νὰ συντρέχωσι καὶ καθιστῶσιν ἀλλήλους τελειοτέρους. Ἡ φιλοσοφικὴ τοῦ Πυθαγόρου σχολὴ καὶ μετὰ τὴν καθαίρεσιν αὐτῆς ἐν Κρότωνι δὲν ἔπαυσε νὰκμάζῃ εἰς πολλὰς τῆς μεγάλης Ἑλλάδος πόλεις περιοριζομένη ἰδίως εἰς τὰ ἠθικὰ καὶ μαθηματικά. Μεταξὺ δὲ τῶν Πυθαγορείων φιλοσόφων μνημονεύονται ὡς ὀνομαστότεροι: ὁ *Ἀλκμέων*, ὁ *Ἔκφαντος*, *Ὤκελλος* ὁ *Λευκανός*, *Φιλόλαος* ὁ Κροτωνιάτης, *Τίμαιος* ὁ Λοκρὸς καὶ *Ἀρχύτας* ὁ Ταραντῖνος.

3) *Ἐλεατική, Ξενοφάνης, Παρμενίδης, Ζήνων, Μέλισσος.* Συγχρόνως δὲ μὲ τὴν Πυθαγορικὴν ἱδρύθη ἐν Ἐλέᾳ, πόλει ὡσαύτως τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ἡ *Ἐλεατικὴ σχολὴ* ὑπὸ *Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου* (516), ὃν διεδέχθησαν ὁ *Παρμενίδης*, ὁ *Ζήνων* καὶ ὁ *Μέλισσος*. Καὶ οἱ τέσσαρες οὗτοι συνέγραψαν, οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἐμμέτρως, οἱ δὲ ἄλλοι δύο εἰς τὸ πεζόν. Οἱ πρὸ αὐτῶν φιλόσοφοι ἐθεώρουν τὰ αἰσθητὰ πράγματα ὡς ὄντα καθ' ἑαυτά, ἀλλ' οἱ *Ἐλεᾶται* πρῶτοι ἤρξαντο νὰ ἐρευνῶσι τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων καὶ νὰ διακρίνωσι μεταξὺ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ καὶ μεταξὺ τῶν ἐμπειρικῶν καὶ λογικῶν γνώσεων. Τὸ εἶναι καθ' ἑαυτό, ἤτοι τὸ *Ὄν*, ἔλεγον δύναται νὰ νοηθῇ μόνον ὑπὸ τοῦ λόγου, διότι αἱ αἰσθήσεις παριστῶσιν

ἁπλῶς τὸ γίνεσθαι, ὅπερ συνίσταται εἰς αἰωνίαν ῥοήν, ἄρα εἶνε μηδὲν καθ' ἑαυτό, ἁπλοῦν φαινόμενον καὶ ἐστερημένον ἀληθείας. Ἀλλὰ τὸ Ὂν ὡς τοιοῦτον ἀποτελοῦν τὴν ὑπόστασιν παντὸς πράγματος εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτό, ὥστε πᾶν ὅ τι ὑπάρχει *ἕν ἐστι κατὰ λόγον*· ἐντεῦθεν δὲ συνήγαγον ὅτι τὸ *πᾶν ἕν ἐστι, κόσμος καὶ θεὸς* τὸ αὐτὸ πρᾶγμα: «*Ἐδογμάτιζε δὲ Ξενοφάνης εἶναι τὸ πᾶν καὶ τὸν θεὸν συμφυῆ τοῖς πᾶσι.*» (*Διογ. Λαέρτ. Θ', 19,*).

Λεύκιππος. Εἰς τὴν Ἐλεατικὴν δὲ ταύτην θεωρίαν ἀντέταξεν ὁ τοῦ Παρμενίδου μαθητὴς *Λεύκιππος* τὸ ἀτομολογικὸν σύστημα δεχόμενος ὄχι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Ὄν, ἀλλ' ἀπειρίαν σωματικῶν ὄντων γεννημένων ἐκ τῆς τυχαίας συνδρομῆς ἀδιαιρέτων σωμάτων ἤτοι *ἀτόμων*, καὶ μεμορφωμένων πολλαχῶς κατὰ τὴν διάφορον σύνθεσιν αὐτῶν τούτων τῶν ἀτόμων. Τὸ σύστημα δὲ τοῦ Λευκίππου ἐξέτεινε καὶ ἐτελειοποίησε *Δημόκριτος* ὁ Ἀβδηρίτης, περὶ οὗ καὶ περὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ πολλὰ ἐγράφησαν.

§ 367. **Γενικωτέρα φιλοσοφία.** Ἡ φιλοσοφία, ἥτις διεκρίθη, ὡς εἴρηται, εἰς τρεῖς διαφόρους σχολάς, τὴν *Ἰωνικήν*, τὴν *Ἰταλικὴν* καὶ τὴν *Ἐλεατικήν*, καίπερ ἐξακολουθοῦσα ἔτι τὴν αὐτὴν *τριτὴν* διεύθυνσιν, ἤρξατο ὅμως πάραυτα νὰ γίνεται γενικωτέρα. Κατὰ πρῶτον δὲ μετὰ τοῦ Σωκράτους ἄρχεται ἡ περίοδος, ἐν ᾗ αὕτη ἐκ τοῦ συνόλου τῆς Ἑλληνικῆς παιδεύσεως ἀπορρέουσα παρίσταται ἐντελὴς καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη.

Ἡράκλειτος (*504*). Εἰς τὴν Ἰωνικὴν ἢ φυσικὴν φιλοσοφίαν ἀνήκουσιν ἔτι *Ἡράκλειτος* ὁ Ἐφέσιος, ὅστις ἀρχὴν ὅλων τῶν πραγμάτων ἐξέλαβε τὸ πῦρ, καὶ *Ἀναξαγόρας* ὁ Κλαζομένιος, ὅστις ὑψώθη μέχρι τῆς ἀναγνωρίσεως ἄϋλου τινὸς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε *νοῦν*· διὸ καὶ κατηγορήθη ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐν Ἀθήναις καὶ μόλις διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ φίλου του Περικλέους ἀπέφυγε τὴν θανατικὴν ποινήν· ἐξορισθεὶς δ' ἀπέθανε πενέστατος ἐν Λαμψάκῳ.

Φιλόλαος (*420*), *Ἀρχύτας* (*400-365*). Ἡ *Πυθαγορικὴ* φιλοσοφία μεθ' ὅλας τὰς κατὰ τῶν Πυθαγορείων γενομένας καταδιώξεις δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπίσημοι δὲ κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους Πυθαγόρειοι ὑπῆρξαν *Φιλόλαος* ὁ Κροτωνιάτης καὶ *Ἀρχύτας* ὁ Ταραντῖνος, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἀπεφάνθη ῥητῶς ἐναντίον τῆς ἕως τότε ἐπικρατούσης δόξης, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ὄχι ἡ γῆ εἶνε τὸ κέντρον τοῦ ἡμετέρου πλανητικοῦ συστήματος.

Ζήνων (*448*), *Δημόκριτος* (*421*). Τῆς *Ἐλεατικῆς* δὲ μόνος λόγου ἄξιος ἀντιπρόσωπος παρουσιάζεται κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους *Ζήνων* ὁ ἐξ Ἐλέας, ὅστις ἔθετο πρῶτος τὰς βάσεις σκέψεως· ὡς

ἀντίπαλος δ' αὐτῆς εἶναι ὁ Ἀβδηρίτης *Δημόκριτος*, ὁ τὸ *ἀτομολογικὸν* τοῦ Λευκίππου σύστημα ἐκτείνας καὶ τελειοποιήσας.

§ 368. **Διαλεκτική, σοφιστική.** Αἱ μεταξὺ τῶν εἰρημένων ἀντιθέτων φιλοσοφικῶν δοξῶν ἀναφυεῖσαι διενέξεις παρήγαγον ἤδη πρῶτον τὴν *διαλεκτικὴν* τέχνην, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς λέγεται ὁ εἰρημένος Ζήνων, καὶ ὡς ἀποκύημα αὐτῆς ἐφάνη μετ' οὐ πολὺ ἡ *σοφιστική*, ἥτις ἀπὸ τῆς κάτω Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας μεταφυτευθεῖσα εὗρε γῆν ἐπιδεκτικωτάτην, διότι διδάσκουσα πῶς ναποδεικνύῃ τις καὶ ἀνασκευάζῃ κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ πάντα διὰ διαλεκτικῶν λεπτολογιῶν καὶ σοφισμάτων προσείλκυσε τοὺς πλείστους τῶν φιλοδόξων νέων, ὅσοι προετίθεντο νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὰ δημόσια πράγματα.

Πρωταγόρας, Γοργίας, Πρόδικος, Ἱππίας, Θρασύμαχος, Εὐθύδημος, Σωκράτης (469-399). Ταύτην δὲ τῆς διαλεκτικῆς τὴν κατάχρησιν, καθ' ἣν περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου διεκρίθησαν μάλιστα οἱ σοφισταὶ *Πρωταγόρας* ὁ Ἀβδηρίτης, *Γοργίας* ὁ Λεοντῖνος, *Πρόδικος* ὁ Κεῖος, *Ἱππίας* ὁ Ἠλεῖος, *Θρασύμαχος* ὁ Χαλκηδόνιος, *Εὐθύδημος* ὁ Χῖος κλ. ἐπολέμησεν ὁ *Σωκράτης* μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ Σωκρατικῆς μεθόδου. Καίπερ δὲ ὁ ἀληθὴς οὗτος σοφὸς ἐσπούδασε νἀναχαιτίσῃ τὴν διαφθορὰν τοῦ αἰῶνός του διδακτικῶς τε καὶ παραδειγματικῶς παρασχὼν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐν εἴδει οἰκείων διαλόγων ὀρθοτέρας περὶ ἑαυτῶν, περὶ τοῦ δυνατοῦ τῶν γνώσεων καὶ περὶ τῶν αὐτῶν καθηκόντων ἰδέας, οὐδὲν ἧττον παρέστη καὶ ἐσκώφθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν ταῖς Νεφέλαις ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν σοφιστῶν καὶ ἐπὶ τέλους κατηγορηθεὶς δημοσίως ὑπὸ Ἀνύτου καὶ Μελήτου ἐπὶ ἀσεβείᾳ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ διαφθορᾷ τῶν νέων ἠναγκάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον.

§ 369. **Σοφισταί.** Ἡ περὶ *σοφιστῶν* ὡς τινος ὀλεθρίου συστήματος ἀνθρώπων δόξα εἶνε ἡ συνήθως παρ' ἀρχαίοις καὶ μεταγενεστέροις παραδεδεγμένη. Κατὰ πρῶτον δ' ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ἀντίπαλος καὶ ἀνασκευαστὴς αὐτῆς ἀνεφάνη ὁ περιώνυμος Ἄγγλος ἱστορικὸς *Γρότιος* (history of Greece). Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον τὸ ὄνομα *σοφιστὴς* ἐσήμαινεν ἐξ ἀρχῆς «δημόσιόν τινα διδάσκαλον, ὅστις ἐπὶ μετρίῳ μισθῷ ἐδίδασκεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν τὴν τέχνην τοῦ ὀρθῶς σκέπτεσθαι, διαλέγεσθαι καὶ πολιτεύεσθαι» ἄνευ τῆς κηλῖδος ἐκείνης, ἥτις προσετρίβη εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ τοὺς ἐφεξῆς χρόνους. Οἱ κατὰ μέρος δὲ σοφισταὶ δὲν εἶχόν τι κοινὸν πρὸς ἀλλήλους εἰμὴ τὴν ταὐτότητα τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ὡς πρὸς τὰς δόξας αὐτῶν δὲν ἦσαν οὕτως ἀξιόμεμπτοι καὶ ἐπιβλαβεῖς, ὅπως ὁ Πλάτων

ἠθέλησε νὰ τοὺς παραστήσῃ. Ἐξεναντίας μάλιστα ὡς δημόσιοι διδάσκαλοι ἀσκοῦντες τοὺς νέους εἰς γνώσεις καὶ ἕξεις πρακτικὰς ἀπέλαυον παρὰ τοῖς συγχρόνοις ὑπόληψιν καὶ σέβας καὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἄνδρες ἀμέμπτου βίου. Πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν ἐδείχθησαν διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματός των προαγωγοὶ τῆς *ἀρετῆς* καὶ *ἠθικῆς* π. χ. Πρόδικος ὁ Κεῖος, ὅστις διὰ τῆς περιφήμου ἐκείνης παραβολῆς τοῦ Ἡρακλέους ἐξέθετο εἰς τοὺς συγχρόνους εἰκόνα ἠθικῆς ἀνδρείας καὶ γενναίων φρονημάτων. — Πρὸς δὲ τούτοις ὁ Γρότιος ἀρνεῖται ὅτι ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ ὁδηγοί του ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν σοφιστῶν οὕτω διεφθαρμένοι, ὅσον κοινῶς ὑποτίθεται· τὰ περὶ δικαίου, ἀρετῆς καὶ φιλανθρωπίας φρονήματα διετήρουν ἔτι τὴν ἀρχαίαν ἰσχύν των. Διὰ τοῦ πολιτισμοῦ μάλιστα φθάσαντος τότε εἰς τὸν κολοφῶνα αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις ἐξηυγενίσθησαν πολὺ περισσότερον· ἡ δὲ σκυθρωπὴ περιγραφὴ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως προέρχεται ἐκ συγγραφέων, οἵτινες, ὡς ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Ἀριστοφάνης, διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐθεώρουν τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς μόνον ἀπὸ τοῦ σκιεροῦ μέρους. Ὅθεν ἂν τὰ λεγόμενα περὶ τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς τοῦ δημοσίου βίου δὲν εἶνε ἀληθῆ, οὐδὲ οἱ σοφισταὶ τέκνα τῆς ἐποχῆς των δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς διαφθορεῖς τῆς νεολαίας καὶ εἰσηγηταὶ φθοροποιῶν ἀρχῶν καὶ διδασκαλιῶν.

§ 370. **Τέσσαρες σχολαὶ ἐκ τῆς Σωκρατικῆς.** Ἐκ δὲ τῶν πρακτικῶν ἀρχῶν τοῦ Σωκράτους ἐμορφώθησαν *τέσσαρες νέαι καὶ πάντη ἀλλήλων διάφοροι σχολαὶ ἢ αἱρέσεις*: ἡ **Κυνική**, ἡ **Κυρηναϊκή**, ἡ **Μεγαρικὴ** καὶ ἡ **Ἀκαδημαϊκή**, τῶν ὁποίων ἱδρυταὶ ὑπῆρξαν ὁ Ἀθηναῖος Ἀντισθένης, ὁ Κυρηναῖος Ἀρίστιππος, ὁ Μεγαρεὺς Εὐκλείδης καὶ ὁ θεῖος Πλάτων ὅλοι ἄμεσοι μαθηταὶ ἐκείνου.

1) **Κυνική**, *Ἀντισθένης (360)*, *Κράτης*, *Διογένης*. Ὁ *Ἀντισθένης* ἐθεώρησεν ὡς τέλος ἢ ἄκρον ἀγαθὸν τὴν *ἀρετὴν* καὶ τὸν *αὐτάρκη βίον*, ἤγουν τὸν ὅσον ἔνεστι περιορισμὸν τῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν. Οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ εἴτε ἀπὸ τοῦ γυμνασίου Κυνοσάργους, ὅπου ἐδίδασκον εἴτε ἀπὸ τοῦ ἀτημελοῦς αὐτῶν ἐξωτερικοῦ ἔλαβον τὴν διφορουμένην ἐπωνυμίαν τῶν *κυνικῶν φιλοσόφων* καὶ μεταξὺ τούτων ὀνομαστότεροί εἰσιν: *Κράτης* ὁ Θηβαῖος καὶ ὁ Σινωπεὺς *Διογένης*, ὅστις ὑπερεπήδησεν ὅλα τῆς κοσμιότητος τὰ ὅρια σπουδάσας νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς σχέσεως.

2) **Κυρηναϊκή**, *Ἀρίστιππος (350)*. Ἐξ ἐναντίας δ' ὁ *Ἀρίστιππος* ἄκρον ἀγαθὸν ἐξέλαβε τὴν *ἡδονήν*, οὐχὶ δὲ τὴν τῶν αἰσθήσεων ἤτοι τὴν σαρκικήν, ἣν βραδύτερον ἠσπάσθη ἡ Ἐπικούρειος σχολή, ἀλλὰ τὴν ψυχικὴν ἢ τὴν μετὰ λόγου.

3) *Μεγαρική, Εὐκλείδης (350).* Ὁ δ' *Εὐκλείδης* παρεδέχθη ἓν καὶ ἀεὶ τὸ αὐτὸ ἀγαθόν, πολλοῖς ὀνόμασι δηλούμενον· ἄλλως ἠσχολήθη μᾶλλον περὶ τὴν διαλεκτικήν. Αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ὀπαδοί του ὡς ἐκ τῆς φιλονείκου κλίσεώς των ὠνομάσθησαν κατ' ἐξοχὴν *Ἐριστικοί*.

4) *Ἀκαδημαϊκή, Πλάτων (429-340).* Ὅλων ὅμως τῶν φιλοσοφιῶν τούτων ὑπερέχει ἀσυγκρίτως ἡ τοῦ *Πλάτωνος*, ὡς φέρουσα ἀληθῶς ἐπιστήμης χαρακτῆρα. Ὁ μέγας τοῦ ἀνδρὸς τούτου νοῦς περιέλαβε τὸ ἀληθὲς ἁπάντων τῶν πρώην καὶ τῆς ἐποχῆς του φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ μετὰ δημιουργικῆς δυνάμεως ἠρεύνησε τὰ περὶ τὸν ἄνθρωπον, τὰ περὶ τὸν κόσμον καὶ τὴν πολιτείαν καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς σχέσεις. Ἡ φιλοσοφία ἐκτεθειμένη ἐν διαλόγοις καὶ περιλαμβάνουσα *λογικήν, μεταφυσικήν, ἠθικὴν* καὶ *πολιτικὴν* ὡς ἴδια μέν, ὄχι ὅμως καὶ ὡς διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων μέρη, θέλγει διὰ τῆς βαθύτητος καὶ τῆς πλησμονῆς τῶν στοχασμῶν οὐχ ἧττον ἢ διὰ τῆς ἀκριβείας τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἐκθέσεως.

Ἔννοιαι (δόξαι), διαλεκτική, ἰδέαι, ἀληθές, καλόν, ἀγαθόν, θεῖον, ψυχή, ἀληθὴς εὐδαιμονία. Αἱ κυριώτεραι δ' ἀρχαὶ αὐτῆς εἰσιν αἱ ἑξῆς: διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τὴν ποικιλίαν τῶν πραγμάτων καὶ ἐντεῦθεν προκύπτουσιν αἱ *ἔννοιαι* ἢ *δόξαι*. Ἡ τέχνη τοῦ σχηματίζειν ἐννοίας εἶνε *ἡ διαλεκτική*· τῶν δ' ἐννοιῶν ἢ δοξῶν διαφέρουσιν αἱ *ἰδέαι*, τὰ ὄντως ὄντα, ταὐτὰ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντα, πρὸς τὰς ὁποίας οὐδὲν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἀντιστοιχεῖ καὶ αἱ ὁποῖαι ὑπνώττουσαι ἐν ἡμῖν ἐξεγείρονται ὡς ἀναμνήσεις παρῳχημένου χρόνου διὰ τῆς αὐτενεργείας τοῦ πνεύματος. Αἱ ὑπέρτατα δὲ τούτων εἰσίν: ἡ τοῦ *ἀληθοῦς*, ἡ τοῦ *καλοῦ* καὶ ἡ τοῦ *ἀγαθοῦ*, ἀποτελοῦσαι ὁμοῦ τὸ τέλειον καὶ ἐπομένως *τὴν ἰδέαν τοῦ θείου*. Ὥστε οὕτως ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος εὑρίσκει τὸ πέρας της ἐν τῇ θρησκείᾳ. Ὁ *θεὸς* κατ' αὐτὴν ἔπλασε τὸν κόσμον συνάψας τὴν ὕλην μετὰ τῶν ἰδεῶν. Ἡ ἀνθρωπίνη *ψυχὴ* ἔχει θείαν καταγωγήν· πρότερον ἔζη ἐπὶ τῶν ἀστέρων, μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν αὐτῆς ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα μετά τινος ἀλόγου ψυχῆς. Ἔρευνα τῆς ἀληθείας καὶ καταπάλαισις τῶν παθῶν εἶνε *ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία*, φυγὴ δὲ τῶν κακῶν καὶ τῆς θνητῆς φύσεως, ὁμοίωσις τῷ Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν.—Οἱ μαθηταὶ τοῦ Πλάτωνος οἱ οὕτω λεγόμενοι Ἀκαδημαϊκοὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐχωρίσθησαν προσεγγίσαντες εἰς ἄλλας σχολάς, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἑπομένοις.

§ 371. **Περιπατητικὴ σχολή. Ἀριστοτέλης (384-322).** Ὁ ἐκ Σταγείρων τῆς Μακεδονίας *Ἀριστοτέλης* ἦτο τοῦ Νικομάχου ἰατροῦ τοῦ βασιλέως Ἀμύντου Γ′ υἱός. Οὗτος ἀφοῦ ἐπὶ εἴκοσιν

ὅλα ἔτη ἀπέλαυσε τῆς διδασκαλίας τοῦ θείου Πλάτωνος, ἔπειτα δὲ κατὰ πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου ἀνεδέχθη τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου τοῦ *μεγάλου* ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας (335) ἐδίδαξεν ἐν Λυκείῳ, γυμνασίῳ, παρὰ τὸ ὁμώνυμον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀπὸ τῶν σκιερῶν περιπάτων τοῦ ὁποίου οὐχὶ δὲ ἐκ τοῦ περιπατεῖν, διότι οὕτως ἐδίδασκον σχεδὸν ὅλοι τὸ πάλαι, ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσα σχολὴ ὠνομάσθη *Περιπατητική*.

Λογική, ῥητορική, μεταφυσική, ζῳολογία, φυσιολογία. Ὁ δαιμόνιος οὗτος ἀνὴρ ἐπεχείρησε πρῶτος συστηματικὴν τῶν ἕως τότε ἀσυναρτήτων ἐπιστημονικῶν γνώσεων διάταξιν, προήγαγε μεγάλως τινὰς ἐπιστήμας ἰδίως τὴν *λογικήν, ῥητορικὴν* καὶ *μεταφυσικὴν* καὶ ἄλλας μὴ ὑφισταμένας πρότερον ἐδημιούργησε: τὴν *ζωολογίαν* καὶ τὴν φυσιολογίαν. Κατὰ τὴν καθολικὴν πολυμάθειαν, κατὰ τὴν ὀξύνοιαν καὶ κρίσιν οὐδένα ἄλλον ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔχει ἐφάμιλλον. Ἡ φιλοσοφία κατ' αὐτὸν ὡς *ἐπιστήμη τῆς ἀληθείας, τοῦ ὄντος καθ' ὅλου καὶ οὐ κατὰ μέρος περίτινας αἰτίας καὶ ἀρχάς*, ἀπαρτίζεται ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν, ἐξαιρουμένης τῆς *ἱστορίας*, καὶ διαιρεῖται εἰς *θεωρητικὴν* καὶ *πραγματικήν*, ὧν ἡ μὲν *θεωρητικὴ* ἀσχολουμένη περὶ τὸ *Ὄν* ἢ περὶ τὰ πραγματικὰ τὰ μὴ ἐκ τῆς θελήσεως ἐξαρτώμενα περιλαμβάνει: *λογικήν, μαθηματικὴν* καὶ *φυσικὴν* ἔχουσαν ὡς μέρη, *κοσμολογίαν, θεολογίαν, πρώτην φιλοσοφίαν*, ἣν ἔπειτα οἱ ἑρμηνευταὶ ὠνόμασαν μετὰ τὰ φυσικὰ ἢ μεταφυσικήν· ἡ δὲ *πραγματικὴ* στρεφομένη περὶ τὰ ἐκ τῆς θελήσεως ἐξαρτώμενα καὶ τὰ τυχαῖα περιέχει, *ἠθικήν, πολιτικὴν* καὶ *οἰκονομικήν*.— Ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος διαφέρει ὁ Ἀριστοτέλης οὐσιωδῶς κατὰ τοῦτο ὅτι ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νοῦ διατελῶν ἀσχολεῖται ἐξαιρέτως περὶ τὰ ἐμπειρικὰ τὰ ἐκ τῶν *ὑστέρων*, ἐν ᾧ ἐκεῖνος, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς φαντασίας ὧν ἐνηδύνεται εἰς τὰ ἰδεώδη τὰ ἐκ τῶν *προτέρων*. Ἐντεῦθεν δὲ πηγάζει καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ τρόπου ἢ τῆς μεθόδου ἑκατέρου αὐτῶν περὶ τὸ φιλοσοφεῖν, τοῦ μὲν ἀπὸ τῶν μερικῶν πάντοτε ἐξυψουμένου εἰς τὰ *καθόλου*, τοῦ δὲ συνήθως ἀπὸ τῶν *καθόλου* καταβαίνοντος εἰς τὰ *μερικά*.

Θεόφραστος (317), Ἡρακλείδης. Μαθηταὶ καὶ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, κοινῶς Περιπατητικοὶ λεγόμενοι, μνημονεύονται πολλοί· λόγου δ' ἄξιοι μεταξὺ αὐτῶν εἰσι, *Θεόφραστος* ὁ Ἐρέσιος ἄμεσος διάδοχος τοῦ Σταγειρίτου ἐν τῇ Περιπατητικῇ σχολῇ, ἀνὴρ εἴπερ τις καὶ ἄλλος πολυγραφώτατος. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σώζονται ἡ περὶ τὰ *φυτὰ ἱστορία* καὶ οἱ *ἠθικοὶ χαρακτῆρες* ἢ *ἀποσπάσματα*. *Ἡρακλείδης* ὁ Ποντικὸς τοῦ Πλάτωνος ὁμοῦ καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους μαθητὴς συγγραφεὺς πολλῶν *ἱστορικῶν, φιλοσοφικῶν, γραμματικῶν* καὶ *πολιτικῶν*

πονημάτων, ἐξ ὧν μόνον τινὰ ἀποσπάσματα περὶ πολιτειῶν σώζονται.

Εὔδημος, *Δικαίαρχος*, *Ἀριστόξενος*, *Στράτων*. Περιπατητικοὶ δ' ἦσαν: *Εὔδημος* ὁ Ῥόδιος συγγραφεὺς τῶν *Εὐδημείων ἠθικῶν*, *Δικαίαρχος* ὁ Μεσσήνιος, εἰς ὃν ἀποδίδονται τὰ περὶ ψυχῆς ἢ *Κορινθιακὰ καὶ Λεσβικά*, *Ἀριστόξενος* ὁ Ταραντῖνος, ὅστις ἡρμήνευσε τὴν σχέσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα ὡς μουσικὴν ἁρμονίαν, καὶ *Στράτων* ὁ Λαμψακηνός, ὅστις ἐδόξαζεν ὅτι τὰ πάντα ἐγεννήθησαν ἄνευ συμπράξεως τῶν θεῶν.

§ 372. **Τέσσαρες νέαι σχολαί.** Πρὸς τῇ Περιπατητικῇ δὲ σχολῇ ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον καὶ ἄλλαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παραφυάδες ἀρχαιοτέρων αἱρέσεων, οἷον ἡ *Ἐπικούρειος*, ἡ *Στωϊκή*, ἡ *Πυρρωνικὴ* καὶ ἡ τῆς *μέσης Ἀκαδημίας*.

1) *Ἐπικούρειος*, *Ἐπίκουρος* (342). Ὁ τῆς *Ἐπικουρείου* ἱδρυτὴς *Ἐπίκουρος* ἐκ Γαργηττοῦ δήμου τῆς Ἀττικῆς ἀνέπτυξεν ἐπὶ μᾶλλον τὸ σύστημα τοῦ Ἀριστίππου παραδεχθεὶς τὴν *ἡδονὴν* ὡς τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον προβαλλόμενον τέλος τοῦ ζῆν *ἄκρον ἀγαθὸν* καὶ ἐν τῇ θεωρητικῇ φιλοσοφίᾳ τὴν τυχαίαν ἐνέργειαν μηχανικῶν αἰτιῶν ὡς λόγον ἢ ἀρχικὴν αἰτίαν τῆς τάξεως τοῦ κόσμου.

2) *Στωϊκή*, *Ζήνων*. Ἐξ ἐναντίας δ' ὁ τῆς *Στωϊκῆς Ζήνων* ὁ Κιτιεὺς προήγαγε τὸ ἠθικὸν σύστημα τοῦ Ἀντισθένους εἰς τὴν ἐσχάτην αὐστηρότητα διδάσκων ὅτι τὸ μόνον ἀγαθὸν ὑπάρχει ἡ *ἀρετὴ* οὖσα μία μὲν καθ' ἑαυτήν, ἐκδηλουμένη δὲ διαφόρως, τὸ μόνον δὲ κακὸν ἡ *κακία*, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα εἰσὶν *ἀδιάφορα*, τουτέστι δὲν ἔχουσι τὸν λόγον τῆς προτιμήσεως καὶ τῆς ἀποβολῆς ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐξωτερικαῖς περιστάσεσιν. Ἀμφότεροι οἱ εἰρημένοι αἱρεσιάρχαι ἔσχον ὀπαδοὺς ἔτι περιφημοτέρους αὐτῶν· καὶ ὁ μὲν Ἐπίκουρος τὸν ἐκ Μιτυλήνης *Ἑρμαχον*, τὸν *Μητρόδωρον*, τὸν *Ζήνωνα*, παρ' ᾧ ὁ Κικέρων ἐν Ἀθήναις ἐμαθήτευσε καὶ τὸν *Φιλόδημον*. Ὁ δὲ Ζήνων τὸν *Κλεάνθην*, τὸν *Χρύσιππον*, τὸν *Παναίτιον* καὶ τὸν *Ποσειδώνιον*. Ἡ πεποίθησις δέ, μεθ' ἧς οἱ τῶν προηγουμένων σχολῶν ὀπαδοὶ ἐξέφερον τὰς δόξας αὐτῶν προύκάλεσε τὸν σκεπτισμὸν καὶ τὴν γέννησιν τῶν δύο ἑπομένων αἱρέσεων.

3) *Πυρρωνική*, *Πύρρων*. Καὶ ὁ μὲν *Πύρρων* ὁ Ἠλεῖος τῆς ἐπωνύμου αἱρέσεως ἀρχηγὸς ἐδόξαζεν ὅτι *οὐδεμία γνῶσις τῶν πραγμάτων* ὑπάρχει, οὐδεμία ἄρα ἀλήθεια ἐξ ἀντικειμένου· ἄκρα δὲ σοφία εἶνε τὸ *ἐπέχειν* καὶ ἡ ἐντεῦθεν πηγάζουσα τελεία *ἀταραξία*· «*τέλος εἶναι τοῦ σκεπτικοῦ τὴν ἐν τοῖς κατὰ δόξαν ἀταραξίαν.*»

4) *Μέση ἀκαδημία*, *Ἀρκεσίλαος*. Ὁ δὲ *Ἀρκεσίλαος* τῆς τελευταίας σχολῆς ὁ θεμελιωτὴς ἐπρέσβευεν ὅτι τὸ μεγαλείτερον πόρισμα τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης εἶνε ἡ *πιθανότης*, *εὐλογία*· ὅθεν ἔλεγεν «*ὁ προσέχων τῷ εὐλόγῳ κατορθώσει καὶ εὐδαιμονήσει*».

Νέα ἀκαδημία. Πρὸς τὰς ἀρχὰς δὲ τούτου συνεφώνουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καὶ οἱ μετέπειτα Ἀκαδαμαϊκοὶ οἱ τῆς λεγομένης νέας *Ἀκαδημίας ὀπαδοί*, ἐξ ὧν οἱ περιφημότεροί εἰσιν ὁ *Καρνεάδης*, ὅστις διέπρεψε καὶ ὡς ῥήτωρ, ὁ *Κράντωρ* καὶ ὁ *Κλειτόμαχος*.

Νεοπυθαγόρειοι, Νεοπλατωνικοί. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ μετ' ἔπειτα ἐγεννήθησαν αἱ τῶν *Νεοπυθαγορείων* καὶ *Νεοπλατωνικῶν σχολαί*, αἵτινες δὲν φέρουσι πλέον τὸν Ἑλληνικὸν τύπον, ἀλλ' ἀποπνέουσιν ἀέρα ἀνατολικόν, ὡς ῥηθήσεται.

§ 373. **Ἡ φιλοσοφία ἐπὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων δεσποτείας (146 π. Χ.—395 μ. Χ).** *Ἡ φιλοσοφία* καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων αὐτονομίας ἀπετέλει ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀσχολίας πολλῶν· τὴν δὲ πρὸς τοῦτο ὕλην παρεῖχον τὰ ἀξιολογώτερα τῶν ἐρευνῶν τῆς κλασικῆς ἐποχῆς πορίσματα. Αἱ σημαντικώτεραι ἐκ τῶν πρώην σχολῶν: *ἡ ἀκαδημαϊκή, ἡ περιπατητική, ἡ στωϊκὴ καὶ ἡ ἐπικουρικὴ* ὑφίσταντο ἔτι, ἂν καὶ δὲν εἶχον πλέον τὴν προτέραν σταθερὰν μορφήν. Ὡς δὲ εἰς ὅλα τῆς περιόδου ταύτης τὰ φαινόμενα, οὕτω καὶ εἰς τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐλλείπει τὸ πρωτότυπον πνεῦμα καὶ ἡ τελεσιουργὸς δύναμις. Οἱ περὶ ταύτην ἀσχολούμενοι δὲν ἐδύναντο νὰ παραγάγωσιν εἰμὴ τροπολογίας τῶν ἤδη παραδεδομένων καὶ εἰς τὰς τροπολογίας ταύτας ἔφθανον διὰ τῆς μίξεως διαφόρων προλαβουσῶν δοξῶν. Ἡ φιλοσοφία δὲν εἶχε πλέον τὴν δύναμιν τοῦ ζωογονεῖν τὴν ἐπιστήμην καὶ συντελεῖν εἰς τὴν ὑψηλοτέραν μόρφωσιν τῶν συγχρόνων. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἐπῆλθε κατάστασίς τις πνευματικῆς ἐκλύσεως προχωρούσης πάντοτε ἐπὶ μᾶλλον· τὰ ἤθη ἐξεφαυλίσθησαν ἐν γένει καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστις ἐξέλιπεν. Ἐναντίον τῆς ἠθικῆς ταύτης διαφθορᾶς ἐζήτουν τινὲς στηρίγματα ἢ μέσα θεραπείας εἰς τὰς ἠθικὰς διδασκαλίας τῆς *Στοᾶς*· ἄλλοι δὲ πάλιν μὴ εὑρίσκοντες παραμυθίαν οὔτε εἰς τὴν φιλοσοφικὴν οὔτε εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν συνωκειώθησαν μετὰ τῶν φανταστικῶν τῆς ἀνατολῆς δοξῶν καὶ ἐσπούδαζον νὰ συγχωνεύσωσι ταύτας μετὰ τῶν ἀρχαιοτέρων ἑλληνικῶν συστημάτων— *Νεοπυθαγόρειοι καὶ Νεοπλατωνικοί*· τέλος οὐκ ὀλίγοι ὠθούμενοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πρός τι θετικὸν ἐν τῇ θρησκείᾳ προσηλώθησαν ἐμπαθῶς εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς μυστικὰς λατρείας τῆς ἀνατολῆς καὶ ἐνταυτῷ εἰς ὅλας τὰς τερατουργίας πιστεύοντες ὅτι δι' αὐτῶν ἐδύναντο νὰ ἔλθωσιν εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν πνευμάτων καὶ νὰ προΐδωσι τὸ μέλλον. Ἐκ κοινῆς δὲ πηγῆς: τῆς ἐλλείψεως ἐσωτερικῆς δυνάμεως, ἐγεννήθησαν τὰ δύο ἄκρα τῶν χρόνων τούτων—*ἡ ἀπιστία* καὶ *ἡ δεισιδαιμονία*. Κατὰ μικρὸν δὲ μόλις αἱ διδασκαλίαι καὶ τὰ δόγματα τοῦ Χριστια-

σμοῦ ὑπερίσχυσαν τοῦ ἐθνισμοῦ διὰ τῶν οὕτω λεγομένων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων.

§ 374. **Ἑπτὰ σχολαί.** Ἐκ δὲ τῶν διαφόρων τούτων τάσεων καὶ ἀντιθέτων γνωμῶν καὶ ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν διαφόρων μυστικῶν θεωριῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν καθαρῶς φιλοσοφικῶν τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων προέκυψαν αἱ ἑξῆς ἑπτὰ σχολαί: α′) Ἀκαδημαϊκή· β′) ἡ Σκεπτική· γ′) ἡ Νεοπυθαγόρειος· δ′) ἡ Σωϊκή· ε′) ἡ Ἐπικούρειος ς′) ἡ Περιπατητική· ζ′) ἡ Πλατωνικὴ καὶ Νεοπλατωνική.

§ 375. **α′) Ἀκαδημαϊκή, *Φίλων*** (*85 π. Χ*). Ὁ ἐκ Λαρίσσης Φίλων προσήγγισεν ὑπὲρ πάντας τοὺς εἰς τὴν σκέψιν κλίνοντας προκατόχους του εἰς τὰς δογματικὰς τῶν προλαβόντων ἀρχηγῶν τῆς σχολῆς ταύτης ἀρχάς, ὅθεν ὠνομάσθη καὶ ἱδρυτὴς *τετάρτης τινὸς Ἀκαδημίας*, βραδύτερον ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ἤκουσεν αὐτὸν καὶ ὁ Κικέρων.

Ἀντίοχος (*75*). Ὁ μαθητὴς καὶ διάδοχός του ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀντίοχος ὁ Ἀσκαλωνίτης ἐζήτησε νὰ ἑνώσῃ τὴν Στωϊκὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς Πλατωνικῆς καὶ Ἀριστοτελείου—ὅθεν λέγεται θεμελιωτὴς *πέμπτης Ἀκαδημίας*. Ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ῥώμῃ καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Κικέρωνος ἦτο ὁ politissimus et acutissimus omnium philosophorum τῶν τότε χρόνων, μετ' αὐτὸν δ' ἐξέλιπεν ἡ σχολή. Αἱ διδασκαλίαι τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς Πλάτωνος ἀνέδυσαν πάλιν βραδύτερον κατὰ τὸν Α′ αἰῶνα μ. Χ. καὶ τὸν Β′ ἀνεμίχθησαν μετ' ἀνατολικῶν δοξῶν εἰς τὸν νεοπλατωνισμόν, ὡς ῥηθήσεται.

§ 376. **β′) Σκεπτική.** Ἀφ' ὅτου ἡ Σκέψις παρεισήχθη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν διὰ τοῦ Ἀρκεσιλάου ὁ σκεπτισμὸς ἔπαυσεν ὡς σχολή, ἀνεφάνη δὲ πάλιν αὐθύπαρκτος καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἀκαδημία ἐγένετο ἐκ νέου δογματική.

Αἰνεσίδημος (*70 π. Χ.*). Τεμάχιά τινα ἔχομεν ἔτι τῶν Πυρρωνείων λόγων τοῦ Ἀλεξανδρέως Αἰνεσιδήμου, ὅστις ἐπρέσβευεν ὅτι εἰς ὅλα τὰ φαινόμενα καὶ νοούμενα ὑπάρχει ἡ μεγίστη σύγχυσις καὶ ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ φθάσῃ τις εἰς βεβαίαν τινὰ κρίσιν καὶ εἰς ἀσφαλές τι πόρισμα· μόνον δὲ τὰ *κοινῶς φαινόμενα* δυνάμεθα τὸ πολὺ νὰ δηλώσωμεν.

Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς (*200 μ. Χ.*). Διὰ τὴν φιλολογίαν δὲ ἀξιόλογος εἶνε *Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός*, ὅστις ἔζησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις διδάσκων τὸν Πυρρωνισμόν. Τὰ δὲ σωζόμενα συγγράμματα αὐτοῦ εἰσιν: *αἱ Πυρρώνειαι ὑποτυπώσεις εἰς 3 βιβλία καὶ τὸ πρὸς τοὺς μαθηματικοὺς εἰς 2 βιβλία*. Εἰς τὸ πρῶτον ἐξετάζει οὗτος τὴν φύσιν, τὸν σκοπὸν καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκεπτισμοῦ, τὴν διαφορὰν τοῦ

σκεπτικοῦ ἀπὸ τοῦ δογματικοῦ καὶ διασαφηνίζει τοὺς ἕως τότε προταθέντας λόγους τῆς ἀμφιβολίας· εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἀνταγωνίζεται πρὸς τὸν δογματισμὸν ἐν γένει καὶ πρὸς ὅλας τὰς θετικὰς ἐπιστήμας.

§ 377. **γ') Νεοπυθαγόρειος.** Τὰ περὶ ἀριθμῶν καὶ αἱ πρακτικαὶ τοῦ Πυθαγόρου ἀρχαὶ ἐχορήγησαν τὴν ὕλην εἰς τὰς μυστικὰς ὀνειροπολήσεις καὶ εἰς τὴν ἀσκητικὴν τῶν Νεοπυθαγορείων.

Μοδεράτος (*60 μ. Χ*), *Νικόμαχος* (*150*), *Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς* (*67 μ. Χ*). Ὁ ἐκ Γαδείρων τῆς Ἱσπανίας *Μοδεράτος* ἐπρέσβευεν ὅτι οἱ ἀριθμοὶ παριστῶσι συμβολικῶς τὰς βαθυτάτας φιλοσοφικὰς ἀληθείας, εἰς δήλωσιν τῶν ὁποίων μεταγενέστεροι, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, εὗρον λέξεις· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐφρόνει καὶ ὁ ἐκ Γεράσης τῆς Ἀραβίας μαθηματικὸς καὶ μουσικὸς *Νικόμαχος* κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα. Ὁ δὲ *Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς*, ὅστις παρεβάλλετο πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ ὡς θαυματουργὸς ἐγένετο περιβόητος, ἐσπούδασε νὰ ἑρμηνεύσῃ τοὺς κανόνας τῆς ἀσκητικῆς του ἐκ τῶν τοῦ Πυθαγόρου. Τοῦ συγγράμματός του: *περὶ βίου τοῦ Πυθαγόρου* σώζονται μόνον τινὰ τεμάχια.

Σκεοῦθος, Δημοκράτης, Δημόφιλος. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων καὶ μετ' αὐτοὺς μνημονεύονται τρεῖς ἄλλοι Νεοπυθαγόρειοι: *Σκεοῦθος* ὁ Ἀθηναῖος, ὁ *Δημοκράτης* καὶ ὁ *Δημόφιλος*, ὧν οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἔγραψαν γνώμας χρυσᾶς, ὁ δὲ τρίτος βίου θεραπείαν.

§ 378. **δ') Στωϊκή.** Ὀπαδοὶ τῆς Στοᾶς ἀνεφάνησαν πολλοὶ καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἄνδρες ἐπίσημοι.

Παναίτιος (*146 π. Χ*). Ὁ Ῥόδιος *Παναίτιος* διάδοχος τοῦ Ταρσέως Ἀντιπάτρου ἐδίδαξεν ἐν Ῥόδῳ, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐπί τινα χρόνον ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ἕνεκα τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ σπουδαίου χαρακτῆρος του ἐτιμήθη μεγάλως καὶ ἐκτήσατο φίλους ἄνδρας ἐπιφανεῖς τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανόν, τὸν Λαίλιον κλ. Τὰ πολυάριθμα αὐτοῦ διὰ τοῦ γλαφυροῦ λεκτικοῦ των διακρινόμενα συγγράμματα ἀπωλέσθησαν· τὸ κυριώτερον δὲ μεταξὺ αὐτῶν ἦτο τὸ περὶ τοῦ *καθήκοντος*, ἐξ οὗ ὁ Κικέρων παρέλαβε τὰ οὐσιωδέστερα εἰς τὴν de officiis πραγματείαν του.

Ποσειδώνιος (*50 π. Χ*). Ὁ ἐξ Ἀπαμείας *Ποσειδώνιος* μετὰ πολλὰς περιηγήσεις ἔζησε καὶ ἐδίδαξεν ἐν Ῥόδῳ. Εἰς τοὺς πολυαρίθμους μαθητάς του συναριθμοῦνται καὶ ὁ *Κικέρων* καὶ ὁ *Πομπήϊος*. Κατὰ τὰ οὐσιώδη ἔμεινεν οὗτος πιστὸς εἰς τὴν Στοάν, εἴς τινα μέρη ὅμως διέφερε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἰδίως ἀπὸ τοῦ Παναιτίου. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του διεσώθησαν μόνον τινὰ ἀποσπάσματα.

Μουσώνιος Ῥοῦφος (*60 μ. Χ*), *Ἐπίκτητος* (*94 μ. Χ*). Ὁ *Μουσώνιος Ῥοῦφος* ἀκμάσας ἐπὶ Νέρωνος καὶ Οὐεσπασιανοῦ ἔγραψεν ἐκτὸς ἄλλων καὶ ἀποφθέγματα, τῶν ὁποίων σώζονται ὀλίγα τινά. Ὁ

Ἐπίκτητος ἐξ Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας ἀπελεύθερος τοῦ Μουσωνίου Ῥούφου ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τοῦ Δομιτιανοῦ ἐντεῦθεν ἀποπεμφθεὶς ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου. Οὗτος ἐξύψωσεν ἰδίως τὸ πρακτικὸν τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας μέρος, τὴν ἠθικήν. «*Ἀνέχου καὶ ἀπέχου*» ἦτο τὸ κέντρον τῶν διδασκαλιῶν του· καὶ τὸ παράγγελμα τοῦτο ἠκολούθησε πιστῶς αὐτὸς οὗτος διὰ τοῦ αὐστηρῶς ἠθικοῦ βίου του ἐν ἐκουσίᾳ πενίᾳ. Πιθανῶς ἐπιτομή τις τῶν ἐν Νικοπόλει παραδόσεων αὐτοῦ εἶνε τὸ φέρον τὸ ὄνομά του καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ συνταχθὲν ἐγχειρίδιον. Γνωσταὶ δὲ ὡσαύτως εἰσὶ καὶ αἱ ἀρχαί του, τὰς ὁποίας ὁ αὐτὸς Ἀρριανὸς ἐξέθετο ὡς διατριβὰς τοῦ Ἐπικτήτου εἰς 8 βιβλία.

Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος (*161-180*). Τὰς ἀρχὰς τῆς Στοᾶς παρεδέχθη καὶ ὁ περιώνυμος αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης *Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος* ὁ φιλόσοφος χρηματίσας μαθητὴς τοῦ Χαιρωνέως Κ. Σέξτου. Σώζεται δὲ ὁλόκληρον τὸ περίφημον σύγγραμμα αὐτοῦ: «*Τὰ εἰς ἑαυτὸν*» γεγραμμένον μεταξὺ τῶν παντοδαπῶν ἐμπολέμων τε καὶ εἰρηναίων ἀσχολιῶν του καὶ περιέχον ὅσας ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν βιωτικῶν σχέσεων ἐδυνήθη νὰ πορισθῇ παραγγελίας πρὸς τὸ ἐναρέτως πολιτεύεσθαι.

§ 379. ε΄) **Ἐπικούρειος.** Οἱ ὀπαδοὶ τῆς Ἐπικουρείου σχολῆς ἥσυχον καὶ εὐχερῆ τοῦ βίου ἀπόλαυσιν ἐπιδιώκοντες δὲν ἐδείκνυον οὔτε τὴν δραστικότητα ἐκείνην, δι' ἧς οἱ Στωϊκοὶ διεκρίνοντο σπουδάζοντες νὰ ἀποκτήσωσι δύναμιν ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου, οὔτε κλίσιν εἰς μελέτας καὶ συγγραφὰς ἀπαιτούσας κόπον. Εἰκαὶ δὲ ἡ Ἐπικούρειος σχολὴ ὡς τοιαύτη ἐξέλιπεν ἐπὶ Αὐγούστου, Ἐπικούρειοι ὅμως κατὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἐνεργεῖν συνῳδὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς ἐκείνης ὑπῆρχον διηνεκῶς.

Ζήνων (*70 π. Χ*), *Φαῖδρος*, *Φιλόδημος*. *Ζήνων* ὁ ἐκ Σιδῶνος ἐπαινεῖται ὡς Ἐπικούρειος φιλόσοφος ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος, ὅστις τὸν ἠκροάσθη. Μαθητὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ *Φαῖδρος*. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ περίπου χρόνον ἤκμασε καὶ ὁ ἐκ Γαδάρων τῆς Κοίλης Συρίας *Φιλόδημος*, τὸν ὁποῖον μνημονεύει ὡσαύτως μετὰ πολλοῦ ἐπαίνου ὁ Κικέρων καὶ τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν μεταξὺ τῶν Περγαμηνῶν ἐν τῷ ἐσχάτως ἀνασκαφέντι Ἡρακλείῳ πολλὰ συγγράμματα, οἷον *περὶ μουσικῆς βιβλία 4*, *περὶ κακιῶν* καὶ *τῶν ἀντικειμένων ἀρετῶν* κτλ.

Λουκιανός, *Λαέρτιος*. Κλίσιν δὲ πρὸς τὰς Ἐπικουρείους ἀρχὰς ἔδειξε βραδύτερον μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ὁ *Λουκιανὸς* καὶ *Διογένης* ὁ *Λαέρτιος* ἐκ Κιλικίας, ὅστις κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ΄ αἰῶνος ἔγραψε: φιλόσοφον ἱστορίαν περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων εἰς βιβλία 10.

§ 380. στ') **Περιπατητική.** Ὀπαδοὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπῆρξαν πάντοτε καὶ πανταχοῦ.

Κριτόλαος (*135 π. Χ*), *Διόδωρος ὁ Τύριος*, *Ἀνδρόνικος* (*86 π. Χ*), *Ἀλέξανδρος Ἀφροδισιεὺς* (*200 μ. Χ*). Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν ὑποκειμένων χρόνων ὁ ἐκ Φασήλιδος *Κριτόλαος*, ὅστις μετὰ τοῦ Καρνεάδου καὶ Διογένους ἐστάλη πρέσβυς εἰς Ῥώμην κατὰ τὸ 135 ἔτος π. Χ, παρουσιάζεται ὡς ἀρχηγὸς τῆς περιπατητικῆς σχολῆς καὶ διάδοχος αὐτοῦ *Διόδωρος* ὁ Τύριος. — Ἕως τότε δὲ αἱ ἔρευναι ἐστρέφοντο ἰδίως περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ· ἀφοῦ δὲ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους ἀνακαλυφθέντα ἐν Ἀθήναις παρά τινος Ἀπελλίκωνος μετηνέχθησαν διὰ τοῦ Σύλλα εἰς Ῥώμην, πολλοὶ ἤρξαντο νὰσχολῶνται περὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν καὶ νὰ γράφωσιν ὑπομνηματισμοὺς τούτων καὶ παραφράσεις. Τοῦτο δ' ἔπραξε κατὰ πρῶτον *Ἀνδρόνικος ὁ Ῥόδιος* (86 π. Χ), δι' οὗ τὰ εἰρημένα συγγράμματα ἔλαβον ἣν ἤδη ἔχουσι τάξιν. Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔχομεν πραγματείαν τινὰ περὶ *παθῶν* καὶ μίαν *παράφρασιν τῆς πρὸς Νικόμαχον ἠθικῆς*. Ὁ δὲ *Ἀλέξανδρος* ὁ Ἀφροδισιεύς, ἀνὴρ ἀγχινούστατος καὶ πολυμαθέστατος, ἐδίδαξεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐτιμήθη μεγάλως. Ἐκτὸς ἄλλων διατηρηθέντων ἐν μέρει συγγραμμάτων *περὶ εἱμαρμένης*, περὶ *ψυχῆς*, περὶ *μίξεως* συνέταξε πολλὰ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ὑπομνήματα ὅθεν ὁ *ἐξηγητὴς* κατεξοχὴν καλεῖται, τὰ ὁποῖα μένουσιν εἰσέτι ἀνέκδοτα.

§ 381. ζ') **Πλατωνικὴ καὶ Νεοπλατωνική.** Ἡ ἀκαδημία κατὰ τὸν Α' αἰῶνα π. Χ εἶχεν ἐκλίπη καὶ δὲν ἐξηγέρθη μὲν αὕτη πλέον ὡς σχολή, τὰ συγγράμματα ὅμως τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς κατὰ τὸν Α' μ. Χ αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς ἐγένοντο ἀντικείμενον συντόνου μελέτης. Τότε δὲ ἐγεννήθη σφοδρά τις πολλαχοῦ τάσις πρὸς τὴν συγχώνευσιν καὶ τὴν εἰς ἓν ὅλον μόρφωσιν τῶν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος συστημάτων, ἰδίως τοῦ *Πυθαγορείου*, τοῦ *Πλατωνικοῦ* καὶ τοῦ *Ἀριστοτελείου*. Ὡς κέντρον δὲ τοῦ ὅλου τούτου ἀνεδείχθη ὁ *Πλάτων*. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ἀνατολὴ καὶ δύσις ἦλθον ἐπὶ πλεῖστον εἰς συναφήν, εὗρον ἤδη εἴσοδον, καθὼς ἐν γένει εἰς τὸν βίον, οὕτω καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἀνατολικαὶ δόξαι καὶ κατὰ πρῶτον Ἰουδαϊκαὶ διὰ τοῦ *Φίλωνος* τῷ 40 ἔτει μ. Χ. Ἀφοῦ δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ Β' αἰῶνος ὁ χριστιανισμὸς ἤρξατο, ἰδίως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ νὰ γίνηται ἐπὶ μᾶλλον κραταιότερος, πολλοὶ τῆς ἐποχῆς των ἀξιολογώτατοι ἄνδρες, οἵτινες ἤθελον νὰ διατηρήσωσι τὴν Ἑλληνικὴν εἰδωλολατρείαν παλαίουσαν πρὸς τὸν χριστιανισμὸν συνεκεντρώθησαν περὶ τὰς Πλατωνικὰς θεωρίας, αἵτινες εὐκολώτερον ἄλλων συνεβιβάζοντο πρὸς τὰς τότε ἐπικρατούσας μυστι-

κοθεουργικὰς δόξας. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ, παρεισέφρησαν ἐπὶ μᾶλλον *Ἰουδαϊκὰ* καὶ *ἀνατολικὰ* καὶ *χριστιανικὰ* προσέτι σπέρματα εἰς τὴν μικτὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, καὶ τοιουτοτρόπως προέκυψε κατ' αὐτὴν τὴν ζωηρὰν ζύμωσιν ἀξιοσημείωτός τις *συγκρητισμὸς* ἀνήκων ἐξ ἡμισείας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ εἰς τὸν ἀνατολικὸν κόσμον, ὁ λεγόμενος *Νεοπλατωνισμός*, *τὸ τελευταῖον ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας προϊόν*.

Θράσυλος (*15 μ. Χ*). Εἰς τοὺς πρώτους, οἵτινες μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἀκαδημίας ὡς σχολῆς ἀνεκάλεσαν πάλιν εἰς τὸν βίον τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ συνέστησαν τὴν σπουδὴν αὐτῆς διὰ παραδόσεων καὶ συγγραμμάτων, ἀνήκει ὁ ἐκ Μένδης *Θράσυλος*. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ διεσώθησαν τεμάχια μόνον.

Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς (*40 μ. Χ.*), *Ἰώσηπος* (*63 μ. Χ*). Ἰουδαϊκὰς δὲ δόξας ἥνωσε κατὰ πρῶτον μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας *Φίλων* ὁ Ἀλεξανδρεὺς *φαρισαῖος* τὴν αἵρεσιν. *Ὡς πηγὴν πάσης σοφίας* ἐθεώρει οὗτος τὰς *ἱερὰς* τῶν Ἰουδαίων βίβλους καὶ εἰς ταύτας εὗρισκε τὰς δόξας τῶν περιφημοτάτων Ἑλλήνων σοφῶν ἰδίως τοῦ Πλάτωνος ὅτι «Θεὸς καὶ ὕλη εἰσὶν ἀΐδιοι καὶ ὁ μὲν ἔχει ἀπόλυτον, ἡ δὲ σχετικὴν ὕπαρξιν· ἐν ἐκείνῳ δὲ ὑπάρχει ὁ ἐνδιάθετος λόγος, περιλαμβάνων τὰς ἰδέας ὅλων τῶν δυνατῶν πραγμάτων, τὸν κατ' ἰδέαν κόσμον, κατὰ τὰς ὁποίας ἐμορφώθη ὁ παρὼν κόσμος διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου.» Σώζονται δὲ πολλὰ ἐκ τῶν ἐν μέρει μὲν *φιλοσοφικῶν* καὶ *ἐξηγητικῶν*, ἐν μέρει δὲ *ἱστορικῶν* καὶ *ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων* αὐτοῦ. Πολλὰ δὲ τῶν *ἐξηγητικῶν* ἀσχολοῦνται περὶ τὸ *πρῶτον* τοῦ Μωϋσέως βιβλίον, οἷον τὸ περὶ τῆς Μωϋσέως *κοσμοποιΐας*· *βίος σοφοῦ*, ὃ ἐστὶ περὶ *Ἀβραάμ*, καὶ τὸ κυριώτερον ἁπάντων περὶ *βίου Μωϋσέως*, ὅπερ ἐστὶ περὶ θεολογίας καὶ προφητείας. *Ἱστορικὰ* δὲ *πάντῃ* εἰσὶ τὰ δύο ταῦτα: *Φλάκκος ἢ Φλάκκων* ψεγόμενος καὶ περὶ *ἀρετῶν* καὶ *πρεσβείας* πρὸς Γάϊον. Καὶ ὁ ἱστορικὸς *Ἰώσηπος* συνεισήνεγκεν ἐπίσης εἰς τὴν ἀνάμιξιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας μετὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς.

Πλούταρχος (*50 μ. Χ*). Ἐξεναντίας ὁ ἐκ Χαιρωνείας *Πλούταρχος* παρίσταται εἰς τὰ σωζόμενα πολυπληθῆ (70) αὐτοῦ ἠθικοφιλοσοφικὰ συγγράμματα τὰ συνήθως λεγόμενα *Ἠθικὰ* ἀκολουθῶν οὐσιωδῶς τὸν Πλάτωνα καὶ τὴν Ἀκαδημίαν. Ὑγιὴς καὶ εὐθὺς νοῦς διακρίνει πάντα ταῦτα. Ἀξίαν δὲ δι' ἡμᾶς ἔχουσι καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν αὐτοῖς μνημονεύονται εἴτε αὐτολεξεὶ εἴτε κατ' ἔννοιαν πολλὰ ἀπολεσθέντων συγγραμμάτων χωρία. Εἰς τὰ ἀξιολογώτερα δ' ἀνήκουσι τὰ ἑξῆς: *Πῶς δεῖ τῶν νέων ποιημάτων ἀκούειν· περὶ τῶν ἐκλελοιπό-*

των χρηστηρίων· παραμυθητικὸς πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκα· συμποσιακὰ προβλήματα· πρὸς ἡγεμόνα ἀπαίδευτον· πρὸς Κολώτην κτλ.

Θέων (117 μ. Χ.), Φαβωρῖνος, Ἀλκίνοος (130 μ. Χ.). Ὁ *Σμυρναῖος Θέων* ἐσπούδασε νὰ καταστήσῃ τὸν Πλάτωνα καταληπτὸν διὰ τοῦ περὶ τῶν κατὰ μαθηματικὴν χρησίμων εἰς τὴν τοῦ Πλάτωνος ἀνάγνωσιν συγγράματός του, τοῦ ὁποίου ὅμως διεσώθη μόνον τὸ μέρος τὸ πραγματευόμενον περὶ τῆς *ἀριθμητικῆς* καὶ τῆς *μουσικῆς*. Ὁ *Φαβωρῖνος* ἐξ Ἀρελάτης σύγχρονος τοῦ Θέωνος ὀπαδὸς μὲν τοῦ Πλάτωνος κατὰ τὰ οὐσιώδη, κλίνων δ' οὐχ ἧττον εἰς τὸν Σκεπτισμὸν ἐδίδαξε μετὰ πολλῆς εὐγλωττίας ἐν Ῥώμῃ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ συγγραμμάτων του σώζονται μόνον *τινὰ τεμάχια* παρὰ τῷ Στοβαίῳ. Ὁ Ἀλκίνοος τέλος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατρίβων ἀνέμιξε τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους μετὰ τῆς ἀνατολικῆς σοφίας καὶ ἐγένετο ὁ πρόδρομος τοῦ *Νεοπλατωνισμοῦ*.

Ἀμμώνιος (200 μ. Χ). Ὑπὸ τὴν ἀνεπτυγμένην δὲ μορφήν του ὁ *Νεοπλατωνισμὸς* παρουσιάζεται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα καὶ ὡς τελειωταὶ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ θεωροῦνται: ὁ *Ἀμμώνιος Σακκᾶς*, ὁ *Πλωτῖνος*, ὁ *Πορφύριος* καὶ ὁ *Ἰάμβλιχος*. Ὁ *Ἀμμώνιος Σακκᾶς* χριστιανὸς ἐκ γενετῆς, διὰ τῶν συγγραμμάτων δὲ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους συνοικειωθεὶς μετὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς θρησκείας, ἐδίδαξεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μέχρι τοῦ 241 ἔτους μ. Χ. Δι' αὐτοῦ προήχθη σημαντικὰ ὁ *συγκρητισμὸς* ἤτοι ἡ ἀνάμιξις τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας μετ' ἀνατολικῶν καὶ χριστιανικῶν δοξῶν· ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν τὰς δόξας του ὡς μὴ καταλιπόντος συγγράμματα.

Πλωτῖνος, (205-270 μ. Χ). Πολὺ δὲ περιφημότερος ἀνεδείχθη ὁ *Πλωτῖνος* γεννηθεὶς ἐν Λυκοπόλει τῆς Αἰγύπτου· ἐπὶ 10 ἔτη ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ἀμμωνίῳ, ἔπειτα δὲ μετὰ μικρὰν ἐν Ἀσίᾳ διατριβὴν ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐξέθεσεν ἐνταῦθα ἐν διαλόγοις εἰς κύκλον ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων τὰς δόξας του· βραδύτερον δ' ἐκοινοποίησε ταύτας καὶ ἐγγράφως καὶ ἀπέθανε τῷ 270 μ. Χ. Ὁ βίος καὶ ἡ φιλοσοφία του ἔφερον τὴν σφραγῖδα τῆς *εὐσεβείας* καὶ τῆς *σπουδαιότητος*. Ἦτο ἀνὴρ ὀξύνους καὶ ἀξιοσεβάστου χαρακτῆρος, ἀλλὰ κλίνων πολὺ εἰς *φανταστικὰς ὀνειροπολήσεις*, τὰς ὁποίας τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνός του καὶ ἡ διδασκαλία τῶν διδασκάλων του τῷ ἐνέπνευσαν καὶ ὑπέθαλψαν. Οὕτω δὲ τὸ σύστημά του ἐγένετο παράδοξόν τι κρᾶμα βαθέων στοχασμῶν καὶ θρησκομανίας. « Ἄμεσος θεωρία τοῦ Θεοῦ εἶνε κατ' αὐτὸν ἡ πηγὴ τῆς γνώσεως, τὸ ἔσχατον κριτήριον τῆς ἀληθείας· κατορθοῦται δὲ ἡ θεωρία αὕτη μόνον ἐν τῷ

ἑνωθῆναι ἢ συγκραθῆναι μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἤτοι διά τινος αὐστηροῦ καὶ ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων κεχωρισμένου βίου. Ὁ Θεὸς εἶνε τὸ ἀρχέτυπον Ὄν, ὅπερ ὑφίσταται ἐν ἑαυτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ· πᾶν δὲ τὸ ὑπάρχον ὑπάρχει μόνον καθόσον μετέχει αὐτοῦ· ὅπερ ἐστὶ ὅλα τὰ πράγματα ἐγεννήθησαν διὰ τῆς ἐξ αὐτοῦ *ἀπορροίας ἢ μᾶλλον διὰ περιλάμψεως*. ὁ Θεὸς ἄρα εἶνε περίληψις πάντων καὶ μέτρον· τὸ ἄμεσον δ' αὐτοῦ ἀπαύγασμα εἶνε ὁ *νοῦς* ἢ ὁ λόγος, καὶ τούτου ἐκτύπωμα ἡ *ψυχὴ* τοῦ παντός· ἐκ τῆς ψυχῆς δὲ τοῦ παντὸς γεννῶνται πάλιν ἄλλαι ψυχαὶ ἐν κατιούσῃ τελειότητι· καὶ ἡ φύσις εἶνε ψυχή τις καὶ μάλιστα τοιαύτη ψυχή, ἥτις περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν παρατήρησιν αὐτῆς· ἐκτύπωμα δὲ τοῦ νοητοῦ κόσμου εἶνε ὁ αἰσθητός. Ἐν τούτῳ ἐνοικεῖ τὸ *ἀτελές*, τὸ *κακόν*, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ νικήσῃ, ἐνῷ σπεύδει εἰς τὴν μετὰ τοῦ *ἑνός*, *τοῦ θείου*, ἕνωσίν του» — Τὰς ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθείσας *54 πραγματείας* ἡ διατριβὰς συνέλεξε καὶ ἐπιδιώρθωσεν ὁ μαθητής του Πορφύριος διαιρέσας αὐτὰς εἰς 6 ἐννεάδας (ἀνὰ 9).

Πορφύριος (*233-315 μ. Χ*). Ὁ *Πορφύριος* καταγόμενος ἐκ Συρίας, ἀφοῦ διήκουσεν ἐν Καισαρείᾳ μὲν τοῦ Ὠριγένους, ἐν Ἀθήναις δὲ τοῦ Λογγίνου, παρ' οὗ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο καλούμενος πρότερον Μάλχος, μετέβη εἰς Ῥώμην ἵνα μαθητεύσῃ καὶ παρὰ τῷ Πλωτίνῳ· ἀπολαύσας δὲ τῆς οἰκειότητος αὐτοῦ διαφερόντως ἠκολούθησε τὰς ἀρχάς του. Εἰκαὶ δὲ ἧττον τοῦ Πλωτίνου βαθὺς καὶ πρωτότυπος, ὑπῆρξεν ὅμως σαφέστερὸς καὶ πλειόνων γνώσεων κάτοχος· ἀντίπαλος δὲ τοῦ χριστιανισμοῦ κεκηρυγμένος. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του πολλὰ διετηρήθησαν ὁλόκληρα, ἄλλα ἐν ἀποσπάσμασι καὶ ἄλλα ἀπωλέσθησαν· πρὸ πάντων δ' ἄξιά εἰσι: τὰ περὶ *Πλωτίνου*, τὰ περὶ *Πυθαγόρου* καὶ ἡ εἰς τὸ *ὄργανον τοῦ Ἀριστοτέλους εἰσαγωγή*.

Ἰάμβλιχος (*300 μ. Χ.*) Κυριώτερος δὲ τοῦ Πορφυρίου μαθητὴς ἐχρημάτισεν *Ἰάμβλιχος* ὁ Χαλκιδεὺς ὁ θαυμάσιος μὲν ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν προσαγορευθείς, οὐδαμῶς δὲ κατὰ τὸν φανατισμὸν καὶ τὸ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔχθος τοῦ διδασκάλου ἐλάσσων γεγονώς. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σώζονται: τὸ περὶ *τῆς Πυθαγόρου αἱρέσεως* εἰς 10 βιβλία, ὧν ἕκαστον φέρει ἰδίαν ἐπιγραφήν· ὁ περὶ *μυστηρίων* λόγος καί τινα *τεμάχια* τῶν ἀπολεσθέντων παρὰ τῷ Στοβαίῳ.

§ 382. **Β') Ἱστορία.** — Ὡς ἡ φιλοσοφία καὶ πρὸ αὐτῆς ἡ *ἐπικὴ* καὶ ἡ *λυρικὴ* ποίησις, οὕτω καὶ ἡ *ἱστορία* ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν Ἰωνίᾳ. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον αὕτη ἐκ τῆς κυκλικῆς ἀμέσως ποιήσεως πηγάσασα εἶχε μόνον τὸν μεταξὺ αὐτῆς ταύτης καὶ τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας χαρακτῆρα καλουμένη *λογογραφία*, ἤτοι ἀφήγησις *λόγων*, *παραδόσεων* κατ' ἀντιδιαστολὴν τῆς *μυθογραφίας*. Ὅλοι δὲ οἱ ἀφηγη-

ταὶ παρελθόντων πραγμάτων μέχρι τοῦ Ἡροδότου, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ *ἀληθὴς ἱστορία*, ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν λογογράφων:

Λογογράφοι: Κάδμος, Ἑκαταῖος, Διονύσιος (530), Ἑλλάνικος, Ἀκουσίλαος. Μεταξὺ δὲ τούτων περίφημοι ὑπῆρξαν: ὁ *Κάδμος*, ὁ *Ἑκαταῖος* καὶ ὁ *Διονύσιος* Μιλήσιοι καὶ οἱ τρεῖς, ὧν ὁ μὲν ἔγραψε *κτίσιν Μιλήτου καὶ Ἰωνίας*, ὁ δὲ *Ἀσίας περιήγησιν* καὶ *Εὐρώπης περίοδον*, ὁ δὲ *μυθικὰ ἢ κύκλον μυθικὸν* περιλαμβάνοντα τὰς κυριωτέρας παραδόσεις τῶν παναρχαίων χρόνων καὶ προσέτι *κύκλον ἱστορικὸν* εἰς ἑπτὰ βιβλία περιεκτικὸν τῶν συγχρόνων αὐτοῦ συμβεβηκότων, εἰς ἃ βεβαίως ἀνήκουσι καὶ τὰ *Περσικὰ* ἢ τὰ *μετὰ Δαρεῖον*. Ἐκτὸς δὲ τούτων μνημονεύονται καὶ δύο ἄλλοι: *Ἑλλάνικος* ὁ Λέσβιος καὶ *Ἀκουσίλαος* ὁ Ἀργεῖος.

§ 383. **Ἡρόδοτος (484-424).** Καθόσον δὲ ὁ μῦθος κατελείπετο καὶ τὰ παρόντα συμβάντα προεκάλουν σκέψεις καὶ ἐρεύνας, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ εἰς τὴν ἀληθῆ ἱστοριογραφίαν προσέγγισις ἐπεταχύνετο. Ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἔτρεψε τὴν προσοχὴν τοσοῦτον ἰσχυρῶς πρὸς τὸ ἐνεστώς, ὥστε ἡ πολιὰ ἀρχαιότης ὑπεχώρησε καὶ τὸ πολιτικὸν στοιχεῖον τῆς ἱστοριογραφίας, ἥτις κατ' ἀρχὰς διετήρησε τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον, ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς. Εἰς τὴν μετάβασιν δὲ ταύτην παρουσιάζεται πρῶτος ὁ Ἁλικαρνασεὺς *Ἡρόδοτος* καλούμενος συνήθως *πατὴρ τῆς ἱστορίας*, ὅστις ἐπὶ τῶν μακρῶν εἰς πολλὰς χώρας καὶ πόλεις: *Αἴγυπτον, Λιβύην, Κρήτην, Κύπρον, Φοινίκην, Συρίαν, Βαβυλωνίαν, Ἀσσυρίαν, Περσίδα, Κιμμέριον Βόσπορον, Σκυθίαν, Κολχίδα, Ἑλλάδα* καὶ κάτω *Ἰταλίαν* περιηγήσεών του πολλὰ ἐξετάσας καὶ μαθὼν βραδύτερον ἐν Θουρίοις τῆς Ἰταλίας ἐπεξειργάσθη τὴν ἐξ ἰσαρίθμων ταῖς Μούσαις βιβλίων συγκειμένην καὶ ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ συντεταγμένην ἱστορίαν του, ἥτις ἔχει μὲν ὡς κυρίαν ὑπόθεσιν τῶν Περσικῶν πολέμων τὴν περιγραφήν, παρενείρει δ' ἐν ἐπεισοδίοις μετὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος τὰ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτα ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν διατάξεων *πολιτευμάτων, ἠθῶν, ἐθίμων* ὅλων τῶν εἰς αὐτὸν γνωστῶν γενομένων χωρῶν καὶ ἐθνῶν. Εἰκαὶ δὲ προβαίνει μέχρι τῆς ἐν Μυκάλῃ μάχης, μνημονεύει ὅμως καὶ βραδύτερα συμβάντα ἕως τῶν χρόνων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (Θ', 73). *Ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀκραιφνής*, πλήρης συναίσθησις τοῦ καθήκοντος τοῦ ἱστορικοῦ ὡς λέγει αὐτός: « Ἐγὼ δὲ ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα, πείθεσθαί γε μὲν οὐ παντάπασιν ὀφείλω, καί μοι τοῦτο τὸ ἔπος ἐχέτω εἰς πάντα λόγον » (Η', 152)· πρὸς δὲ τούτοις *περιληπτικὴ γνῶσις τῶν πραγμάτων, καθαρότης* καὶ ἀφέλεια ψυχῆς καὶ βαθὺ θρησκευτικὸν αἴσθημα διακρίνουσι

τὸν Ἡρόδοτον. Τὸ ἀξιόπιστον αὐτοῦ, ὅπερ πολλάκις προσεβλήθη, (Γέλλιος Noct. Att. III, 10, 11 ἀποκαλεῖ αὐτὸν hominem fabulatorem!), ἐβεβαιώθη ἐπὶ μᾶλλον ὑπὸ νεωτάτων ἐρευνῶν καὶ ὀσημέραι κραταιοῦται τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ ἡ πίστις. Διὰ παντὸς δὲ τοῦ συγγράμματός του, ὅπερ ἕνεκα τῆς ἐντέχνου συναρμολογήσεως καὶ τῆς ἑνότητος τῶν ἐν αὐτῷ διαλαμβανομένων ποικίλων ἀφηγήσεων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ποίημά τι ἐπικόν, ἐπικρατεῖ ἡ θεμελιώδης αὕτη ἰδέα «ὅτι ἡ Νέμεσις διέπει τὴν τύχην τῶν ἐθνῶν· ὅτι θεοσέβεια καὶ μετριοπάθεια φέρουσιν *εἰς τὴν εὐδαιμονίαν*, ὕβρις δὲ καὶ βία εἰς τὴν δυστυχίαν».

§ 384. **Θουκυδίδης (471-396).** Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἡροδότου, ὡς λέγεται, γενομένη κατὰ πρῶτον ἐν τῇ πανδήμῳ ὁμηγύρει τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἔπειτα ἐν τοῖς Παναθηναίοις ἐνέπνευσεν εἰς τὸν παρόντα υἱὸν τοῦ Ὀλόρου τὸν Ἀθηναῖον *Θουκυδίδην* τὴν πρώτην πρὸς τὴν ἱστορίαν κλίσιν. Νέος ἔτι οὗτος ἐξεπαιδεύθη παρὰ τῷ ῥήτορι *Ἀντιφῶντι* καὶ τῷ φιλοσόφῳ *Ἀναξαγόρᾳ*· ἔπειτα ἐστάλη ὡς διοικητὴς μοίρας τινὸς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τὰ Θρᾳκικὰ παράλια πρὸς ἀναστολὴν τῶν προόδων τοῦ Σπαρτιάτου στρατηγοῦ Βρασίδου. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰ προειρημένα δὲν ἐδυνήθη ἕνεκα τῆς βραδείας ἀφίξεώς του νὰ προλάβῃ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐξωρίσθη τούτου ἕνεκα ἐπὶ 20 ἔτη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τὴν σχολὴν δὲ τῆς ἐν τῇ Σκαπτῇ Ὕλῃ τῆς Θρᾴκης ἐξορίας του μετεχειρίσθη εἰς τὴν θαυμασίαν ἐκείνην *περὶ τοῦ πολέμου τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ξυγγραφήν*, πρὸς κατάρτισιν τῆς ὁποίας, ἐκτὸς ὅσων ὡς αὐτόπτης ἐγίνωσκεν, ἐφρόντισε νὰ συλλέξῃ πανταχόθεν ἀκριβεστάτας πληροφορίας. Ἐν ἔτει 403 μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου κηρυχθεῖσαν ἀμνηστίαν, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας· ἀλλ' ἀρξαμένης τῆς τυραννίας τῶν τριάκοντα ἠναγκάσθη πάλιν νὰναχωρήσῃ καὶ διήνυσε τὸν ὑπόλοιπον βίον του ἐν τῇ κατὰ τὴν Θρᾴκην δευτέρᾳ πατρίδι του. Παιδεία μεγάλη κεκτημένη διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς περὶ τὸν βίον τριβῆς, τελεία ψυχῆς ἀταραξία καὶ ἀμεροληψία, ἀκριβεστάτη γνῶσις τῶν πραγμάτων καὶ ἄκρα πολιτικὴ περίνοιά εἰσιν αἱ ἰδιότητες, αἵτινες ἀνέδειξαν τὸν Θουκυδίδην τὸν *μέγιστον ἁπάντων τῶν ἱστορικῶν*. Οὐδεὶς ἄλλος ὑψώθη ὡς αὐτὸς εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἱστορικῆς κρίσεως καὶ ἐρεύνης τῶν πραγμάτων. Εἰς τὰς περιγραφὰς δὲ ἰδίως, οἷον εἰς τὴν τοῦ λοιμοῦ τῶν Ἀθηνῶν, τῶν στάσεων τῆς Κερκύρας κλ. καὶ εἰς τὰς παρενειρομένας δημηγορίας, αἵτινες παριστῶσι πιστὴν εἰκόνα τῶν φρονημάτων, προσπαθειῶν καὶ ἐλατηρίων τῶν ἐνεργῶν προσώπων, φατριῶν καὶ πολιτειῶν, δεικνύεται ἀληθῶς *ἀριστοτέχνης*. Τὸ ὕφος τῆς γλώσσης του διακρινόμενον ἐπὶ συντομίᾳ

ἀπαραμίλλῳ καὶ ἐπὶ δεινότητι, ἥτις ὅμως πολλάκις μάλιστα ἐν ταῖς δημηγορίαις φθάνει μέχρι σκοτεινότητος, ἰσχύει ὡς τὸ τέλειον παράδειγμα τοῦ ἀρχαίου Ἀττικισμοῦ, *κανὼν φράσεως Ἀττικῆς*. Ὅλη δὲ ἡ συγγραφή του εἶνε, ὅπως αὐτὸς οὗτος προέθετο, ἀληθῶς «*κτῆμα ἐς ἀεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα εἰς τὸ παραχρῆμα*».

§ 385 **Ξενοφῶν (444-353).** Ξενοφῶν ὁ Ἀθηναῖος καὶ οὗτος μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, περίφημος ὡς φιλόσοφος, στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ἐξηκολούθησε τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὰ *Ἑλληνικά του μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης*. Ἀλλὰ τοῦτο ἦν ἐκ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πονημάτων συντεταγμένον ἄνευ τῆς προσηκούσης ἑνότητος τῆς ὕλης ὑποτίθεται ἁπλοῦν τι *σκιαγράφημα*, ὅπερ ἔμελλε βραδύτερον νὰ ἐπεξεργασθῇ. Πολὺ δὲ τελειότερον ἱστορικὸν ἔργον αὐτοῦ κρίνεται ἡ *Κύρου ἀνάβασις*, ἤτοι ἱστορία τῆς ἐκστρατείας τοῦ νεωτέρου Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν μυρίων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ὑπῆρξεν ὁδηγός. Ἡ δὲ *Κύρου παιδεία* δὲν εἶνε καθαρὰ ἱστορία, ἀλλ' *ἠθικοπολιτικόν τι μυθιστόρημα*, ὅπου ὁ πρεσβύτερος Κῦρος ἱδρυτὴς τῆς Περσικῆς μοναρχίας παρίσταται ὡς ὁ ἰδεώδης τύπος μεμορφωμένου κατὰ Σωκρατικὰς ἀρχὰς ἀπολύτου ἡγεμόνος, ὅστις φροντίζει περὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ λαοῦ του ὃν τρόπον ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν φροντίζει περὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ ποιμνίου του. Εἰς ὅλα δὲ τὰ ἱστορικὰ συγγράμματά του ὁ Ξενοφῶν ἐξαίρει συνῳδὰ τῇ Σωκρατικῇ διδασκαλίᾳ τὰς ἠθικὰς σχέσεις τῶν ἐνεργῶν προσώπων προκειμένων νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς παραδείγματα τοῦ πρακτικοῦ βίου. Καὶ ὑστερεῖ μὲν τοῦ προκατόχου του κατὰ τὴν βαθύτητα τῶν στοχασμῶν, τὴν μεγαλοπρεπῆ παράστασιν καὶ ἀκρίβειαν τῶν ἱστορουμένων, τὸν ὑπερβαίνει δὲ κατὰ τὴν ἁρμονικὴν διάταξιν τῆς ὕλης καὶ ἰδίως κατὰ τὴν εὐχέρειαν καὶ γλαφυρότητα τοῦ ὕφους, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὠνομάσθη προσφυῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *Ἀττικὴ μέλισσα*, ὡσεὶ ἀπὸ τοῦ στόματός του ἔρρεον λόγοι γλυκεῖς ὡς τὸ μέλι. Ἀλλὰ παραδόξως ὁ ἱστορικὸς οὗτος ἐξ ὑπερβολικῆς πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τὸ ὀλιγαρχικὸν αὐτῆς πολίτευμα κλίσεως δεικνύεται πολλάκις μεροληπτικὸς παρατρέχων πολλὰ οὐσιώδη τῆς ἱστορίας περιστατικὰ ἄλλα ὡς πάρεργα πραγματευόμενος καὶ ἄλλα πάλιν ὑπὲρ τὸ δέον ἐξαίρων. Οὕτω π. χ. διηγεῖται ψυχρῶς τὴν πτῶσιν τῆς πατρίδος του, τὸν Λύσανδρον θεωρεῖ πάντη ἀνεύθυνον, ὑπὲρ τοῦ Ἀγησιλάου πλέκει ἐγκώμια ὑπερβολικά, τὴν αὔξησιν τῶν Θηβῶν ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας συμβάντων ψαύει ἀκροθιγῶς καὶ διὰ τοῦτο σχεδὸν ἐλάχιστον ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ Πελοπίδου, διότι διὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἡ Σπάρτη ἀπέβαλε

διὰ παντὸς τὴν ὑπεροχήν της. Ὅτε μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδόν του ἔμαθε τὴν ἄδικον καταδίκην τοῦ διδασκάλου του Σωκράτους, ὃν ἠγάπα διαφερόντως, πλήρης ἀγανακτήσεως διὰ τοῦτο κατέλιπεν εὐθὺς τὴν πατρίδα του καὶ ἀπῆλθε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον εἰς τὴν *μικρὰν Ἀσίαν*, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεπολέμησε κατὰ τῶν Περσῶν καὶ μετέπειτα περὶ *Κορώνειαν* κατὰ τῶν Θηβαίων. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὸν λακωνισμόν του τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐστέρησαν τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου καὶ ἐδήμευσαν τὰ κτήματά του, οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἐδέχθησαν προθύμως καὶ τὸν ἀπεζημίωσαν διὰ τῆς παραχωρήσεως ἑνὸς χωρίου, τῆς *Σκιλλοῦντος* ἐν Ἤλιδι, ὅπου ὡς ἐξόριστος διανύσας τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ζωῆς του ἐδαπάνησε τὴν σχολήν του εἰς τὴν σύνταξιν τῶν προμνημονευθέντων καὶ ἄλλων φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων. Ἀφοῦ δὲ οἱ Ἠλεῖοι μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην τοῦ ἀφήρεσαν τὸ εἰρημένον χωρίον, κατέφυγεν εἰς Κόρινθον καὶ βαθύγηρως ἤδη *ἐνενηκοντούτης σχεδὸν* ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα.

§ 386. **Διαφορὰ Ἡροδότου, Θουκυδίδου, Ξενοφῶντος.** Οἱ εἰρημένοι *τρεῖς ἱστορικοὶ* εὑρίσκονται εἰς ὁμοίαν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν ὡς οἱ *τρεῖς τραγικοί*. Ὁ *Ἡρόδοτος* ἐξεικονίζει ὡς ὁ *Αἰσχύλος* τὸν χρόνον τοῦ νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ μεγαλείου, ἀλλὰ καὶ τὸν δίκην παίδων εὐσεβῆ φόβον πρὸς τὴν σιγῇ τὰ πάντα διέπουσαν καὶ πᾶσαν ὕβριν ἐκδικουμένην θεότητα. Ὁ δὲ *Θουκυδίδης καὶ ὁ Σοφοκλῆς* εἰσιν οἱ σεμνοὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ πολιτισμοῦ προαχθέντος Περικλείου αἰῶνος, καθ' ὃν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς θελήσεως λαμβάνουσι τὴν πρώτην τάξιν εἰς τὰς διαμορφώσεις τοῦ γηΐνου βίου καὶ ἡ πάλη τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως πρὸς τὴν ἀνάγκην προσδιορίζει τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δὲ *Ξενοφῶν καὶ ὁ Εὐριπίδης* παριστῶσι τῆς σκέψεως καὶ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ σοφιστικῆς παιδεύσεως τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ τοῦ βίου εὐδαιμονία ἐζητεῖτο εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ αἰσθητὸν μᾶλλον ἢ εἰς τὸ ἰδεῶδες καὶ ὑψηλότερον, ἡ δὲ φιλαυτία καὶ ἡ ἀτομικὴ τάσις διερρήγνυον ἰταμῶς τὰ ὅρια τοῦ αἰωνίου δικαίου, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐθνικότητος. Ὅθεν ἐν ᾧ ὁ Ἡρόδοτος θεωρεῖ *τὴν ἱστορίαν ὡς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀποκρύφου εἱμαρμένης ἐν τῇ πορείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων*, ὁ δὲ Θουκυδίδης *τὴν πραγματεύεται ὡς μέσον τοῦ προάγειν εἰς φῶς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου διὰ τῆς ἐρεύνης τῶν πράξεων καὶ τῶν προκαλούντων αὐτὰς αἰτίων*, παρὰ Ξενοφῶντι φαίνεται αὕτη ὡς *ὄργανον ἠθικοπολιτικῆς, ὡρισμένης νὰ ὑπαγορεύῃ τύπους πολιτείας καὶ τρόπους καὶ θεωρίας κυβερνήσεως*.

§ 387. **Παρακμὴ τῆς ἱστοριογραφίας, Κτησίας (399).** Μετὰ δὲ τὸν Ξενοφῶντα ἡ παρακμὴ τῆς ἱστοριογραφίας γίνεται καταφανὴς εὐθὺς εἰς τὸν Κνίδιον *Κτησίαν*, ὅστις ἐχρημάτισεν ἰατρὸς ἐν τῇ Περσικῇ αὐλῇ μέχρι τοῦ 395 καὶ ἔγραψεν *Ἰνδικὰ* καὶ *Περσικὰ* εἰς Ἰωνικὴν γλῶσσαν μετὰ πολλῆς μὲν χάριτος, ἀλλ' ἄνευ κρίσεως ὡς τὰ παρὰ τῷ πατριάρχῃ Φωτίῳ διασωθέντα ἀποσπάσματα βεβαιοῦσι.

Φίλιστος (386), Θεόπομπος (380), Ἔφορος (333). *Φίλιστος* δὲ ὁ Συρακούσιος, ὅστις ἔγραψε Σικελικὰ ὡς μιμητὴς τοῦ Θουκυδίδου, εἰσήγαγε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ ῥητορικὸν ὕφος, ὅπερ ἠκολούθησαν καὶ οἱ ἑπόμενοι: *Θεόπομπος* ὁ Χῖος καὶ *Ἔφορος* ὁ Κυμαῖος, ἀμφότεροι μαθηταὶ τοῦ Ἰσοκράτους, συγγράψαντες ὁ μὲν *Ἑλληνικὰ* ὡς συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου καὶ Ξενοφῶντος μέχρι τῆς περὶ Κνίδον ναυμαχίας καὶ πρὸς τούτοις *Φιλιππικά*, ὁ δὲ *ἱστορίαν γενικὴν* ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν ἕως τῆς ρθ' Ὀλυμπιάδος (340 π. Χ.).

§ 388. **Ἱστορικοὶ τῶν Ἀλεξανδρειανῶν χρόνων.** Ἡ *ἱστορία* εὗρε μὲν νέαν τροφὴν εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ μεγάλου *Ἀλεξάνδρου* καὶ τῶν *διαδόχων του*, κλίνουσα ὅμως συνήθως πρὸς τὰ παράδοξα καὶ μυθώδη στερεῖται ἐσωτερικῆς ἀξίας.

Πτολεμαῖος, Ἀριστόβουλος (330). *Πτολεμαῖος* ὁ *Λάγου* βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου καὶ ὁ *Ἀριστόβουλος* ἦσαν μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀπολεσθέντων ἱστοριογράφων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου οἱ *δύο ἐμβριθέστεροι*, τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Ἀρριανὸς ἀκολουθεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς ἀξιοπιστοτέρους κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν.

Τίμαιος (352-256). Ὁ ἐκ Ταυρομενίου τῆς Σικελίας *Τίμαιος* ἀκμάσας ἐπὶ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους ἔγραψεν *Ἰταλικὰ* καὶ *Σικελικὰ* εἰς 8 βιβλία, πρὸς δὲ τούτοις *Ἑλληνικὰ* καὶ *Σικελικὰ* κλ. καὶ εἴλκυσε κατὰ πρῶτον τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς αὐξανομένης δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων.

Εὐήμερος (315). Ὁ σύγχρονος τοῦ Τιμαίου *Εὐήμερος* ὁ Μεσσήνιος ζήσας ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Κασσάνδρου καὶ κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ ἐπιχειρήσας πλοῦν τινα ἐν τῷ Ἰνδικῷ ὠκεανῷ ἐξέδωκε μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδόν του «*ἱερὰν ἀναγραφὴν*» ἢ ἱστορίαν, ἐν ᾗ διὰ μεταδόσεως διαφόρων ἐπιγραφῶν εὑρεθεισῶν δῆθεν εἰς ναοὺς ἰδίως εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς ἔν τινι πιθανῶς πλασθείσῃ νήσῳ εἰς *πυραμίδας, τάφους* καὶ *ἄλλα μνημεῖα* ἐζήτησε νὰποδείξῃ, ὅτι ὁ *Κρόνος*, ὁ *Ζεὺς* καὶ ἅπασα ἡ γενεὰ αὐτῶν ἦσαν ἄνθρωποι ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὅτι δι' ἀπάτης κατώρθωσαν νὰ τύχωσι θείων τιμῶν. Ὁ Εὐήμερος ἐκτήσατο μεγάλην φήμην· ὁ δὲ

Πλούταρχος φρονεῖ ὅτι διὰ τῶν πλαστῶν καὶ ἐπαγωγῶν διηγήσεών του ἐγένετο αἴτιος ὅλης τῆς εἰς τὸν κόσμον τότε ἐπικρατησάσης ἀθεΐας.

Ἑκαταῖος, Ἱερώνυμος (330). Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων μνείας ἄξιοι τῆς ἐποχῆς ταύτης Ἕλληνες ἱστορικοί εἰσιν: *Ἑκαταῖος* ὁ Ἀβδηρίτης καὶ *Ἱερώνυμος* ὁ Καρδιανός, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἔγραψεν *ἱστορίαν τῶν Ἰουδαίων καὶ περὶ Αἰγυπτίων φιλοσοφίας*· ὁ δὲ *ἱστορίαν τῶν κατορθωμάτων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διδόχων αὐτοῦ.*

§ 389. **Ἀτθιδογράφοι.** Τούτοις προσθετέοι καὶ οἱ λεγόμενοι συγγραφεῖς τῶν Ἀτθίδων. *Κλειτόδημος, Φανόδημος, Ἀνδροτίων, Φιλόχορος* κλ. οἵτινες ἔργον εἶχον τὴν ἱστορίαν τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τὴν τῶν ἀρχαίων θεσμῶν καὶ ἠθῶν τῆς Ἀττικῆς *χρονολογικῶς* καὶ *ἀρχαιολογικῶς* ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Βηρωσσός, (280), Μανέθων (270 π. Χ). Ὁ δὲ Βηρωσσὸς ἱερεὺς ἐν Βαβυλῶνι συνέγραψε «Βαβυλωνιακὰ ἢ Χαλδαϊκά»· ὁ δὲ Μανέθων ὁ Σεβεννύτης ἀρχιερεὺς ἐν Ἡλιουπόλει συνέγραψε σὺν ἄλλοις καὶ «Αἰγυπτιακὰ» ἐν 3 βιβλίοις· ἀλλ' ἀμφοτέρων τὰ συγγράμματα ἀπώλοντο, ἀποσπασματίων μόνον διασωθέντων τινῶν.

§ 390. **Πολύβιος (212;-122 π. Χ).** Ὑπὲρ πάντας, ὅμως διαπρέπει *Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης* υἱὸς τοῦ Λυκόρτα, ὅστις ἐλθών, ὡς εἴρηται, εἰς Ἰταλίαν μετὰ χιλίων ἄλλων Ἀχαιῶν, ἔζησεν ἐνταῦθα 17 ἔτη καὶ ἔτυχεν ἐξ ἀρχῆς τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ νεωτέρου Σκηπίωνος. Ἀφοῦ δὲ ὡς ἀκόλουθος αὐτοῦ εἰς τὰς ἐκστρατείας του καὶ δι' ἄλλων μακρῶν περιηγήσεων ηὔξησε τὰς γνώσεις του παρασκευασθεὶς οὕτω καὶ ἱκανὴν ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀρχείων συναθροίσας ὕλην ἐπεχείρησε μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπάνοδόν του τὴν συγγραφὴν καθολικῆς τινος ἱστορίας *εἰς 40 βιβλία* ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου καὶ τελευτώσης εἰς τὴν κατατρόπωσιν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Περσέα (220-168 π. Χ). Τῆς πολυτίμου ταύτης ἱστορίας διεσώθησαν *τὰ πρῶτα 5 βιβλία καί τινα ἀποσπάσματα τῶν λοιπῶν.* Ὁ Πολύβιος ἐν τῇ συγγραφῇ του ταύτῃ προέθετο διπλοῦν σκοπόν: *πρῶτον* νὰ δείξῃ πῶς ἡ Ῥώμη προήχθη διὰ τῆς ἰδιότητος καὶ ἰσχύος τοῦ πολιτεύματός της εἰς παγκόσμιον κράτος καὶ *δεύτερον* νὰ διδάξῃ τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας καὶ στρατηγοὺς ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ χρόνων ἐκτιθεὶς τὰ συμβάντα κατὰ τὴν συνάφειαν τῶν αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων αὐτῶν. Ὅθεν δικαίως θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος ἱδρυτὴς τῆς *πραγματικῆς ἱστορίας.* Τελεία γνῶσις τῆς *ὕλης*, ἣν πραγματεύεται, τῆς *στρατιωτικῆς τέχνης* καὶ τῆς *πολιτικῆς*, *ὑγιὴς κρίσις*, *ὀξυδέρκεια* καὶ *ἀγάπη* πρὸς τὴν ἀλήθειαν διακρίνουσιν αὐτὸν δι' ὅλου τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ.

§ 391. **Ποσειδώνιος, Θεοφάνης, Τιμογένης.** Ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Πολυβίου μέχρι τοῦ Αὐγούστου εἶνε γνωστὰ μόνον τὰ ὀνόματά τινων ἱστοριογράφων, ἐξ ὧν ἄξιοι μνείας: ὁ ἐξ Ἀπαμείας *Ποσειδώνιος*, ὅστις ἔγραψεν ἱστορίαν τῶν μετὰ Πολύβιον μέχρι 62 π. Χ., *Θεοφάνης* ὁ Μιτυληναῖος φίλος τοῦ Πομπηΐου καὶ *Τιμογένης* ὁ Ἀλεξανδρεὺς (ἀκμ. ἐπὶ Αὐγούστου). Οὐδὲν ὅμως ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν διεσώθη· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δ' ἐκείνης καὶ ἀκολούθως ἤκμασαν πολλοί, ὧν τὰ κατὰ τὸ πλεῖστον σωζόμενα ἔργα χαρακτηρίζει ἐν γένει ἡ πρὸς τὸ ῥητορεύειν τάσις.

§ 392. **Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (30 π. Χ.).** Οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ ἑξῆς: *Διόδωρος* ὁ Σικελιώτης, ὅστις μετὰ πολλὰς περιηγήσεις εἰς διαφόρους τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης χώρας καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον συνέταξε παγκόσμιον ἱστορίαν ἥ, ὡς τὴν ὀνομάζει, *βιβλιοθήκην ἱστορικὴν εἰς 40 βιβλία*, ἐξ ὧν σώζονται ὁλόκληρα τὰ πρῶτα 5 πραγματευόμενα περὶ *Αἰγύπτου*, περὶ *τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀσίας*, περὶ *τῆς μυθικῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων* καὶ περὶ *τῶν ἑλληνικῶν νήσων*, τὰ ἀπὸ τοῦ 11-20 περιέχοντα κατὰ Ὀλυμπιάδας τὴν ἱστορίαν ἀπ' ἀρχῆς *τῶν Περσικῶν πολέμων ἐπὶ Ξέρξου μέχρι τοῦ πολέμου τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Ἀντίγονον*, καὶ πρὸς τούτοις ὀλίγα τινὰ τεμάχια τῶν λοιπῶν. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Διοδώρου δὲν ἀποτελεῖ ὀργανικόν τι ὅλον ἀλλ' εἶνε σωρεία τις γεγονότων ἐκτιθεμένων ἐθνογραφικῶς κατὰ χρονολογικὴν τάξιν. Ἄλλως αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ εἰσιν ἀμερόληπτοι, ἐμφαίνουσι δ' ἄνδρα ἔχοντα ὀλίγην ὀξυδέρκειαν.

Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός. *Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς* σύγχρονος καὶ φίλος Ἡρῴδου τοῦ μεγάλου, παρ' οὗ ἐστάλη ὡς ῥήτωρ ἡ πρέσβυς πρὸς τὸν Ὀκτάβιον Αὔγουστον. Τούτου μνημονεύονται πολλὰ συγγράμματα, ἰδίως *ἱστορία τις καθολικὴ εἰς 144 ἢ κατὰ* τὸν Σουΐδαν εἰς 80 βιβλία· προσέτι *συναγωγὴ* παραδόξων ἠθῶν ἤτοι συνηθειῶν διαφόρων ἐθνῶν· περὶ τῶν ἐν τοῖς πρακτικοῖς καλῶν καὶ ἡ βιογραφία τοῦ Αὐγούστου, τῶν ὁποίων ὅμως σώζονται μόνον ὀλίγα τεμάχια.

§ 393. **Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεὺς (31 π. Χ.).** *Διονύσιος* ὁ Ἁλικαρνασσεύς, ὅστις ἀπὸ τοῦ 31 ἔτους π. Χ. ἔζησεν ἐν Ῥώμῃ 22 ὅλα ἔτη καὶ ἔγραψεν ἐνταῦθα *ἀρχαιολογίαν ῥωμαϊκὴν* ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου ἤτοι μέχρι τῆς ἐποχῆς, ἀφ' ἧς ὁ Πολύβιος ἤρξατο εἰς βιβλία 20, ἐξ ὧν μόνον τὰ πρῶτα 11 διεσώθησαν. Αἱ πηγαί, ἀφ' ὧν ὁ Διονύσιος ἤντλησεν, ἦσαν αἱ αὐταὶ τὰς ὁποίας καὶ ὁ Λίβιος ἐπωφελήθη· κατέβαλε δὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν ἀνερεύνησιν αὐτῶν καὶ δεικνύει ἐν γένει κριτικὸν νοῦν, ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ ὅμως, ὃν προέθετο, νὰ δείξῃ τὸ μέγεθος

τοῦ ἔθνους, οὗτινος τὴν ἱστορίαν γράφει, παρεμβάλλει πολλὰ ἐκ παραδόσεως καλλωπιστικὰ ἀκούσματα. Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀρχαιολογίας ὁ Διονύσιος συνέταξε καὶ διάφορα ἄλλα *ῥητορικὰ* καὶ *κριτικὰ συγγράμματα*, οἷον ῥητορικὴν τέχνην, περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, τῶν ἀρχαίων κρίσεις ἤτοι τῶν παλαιῶν χαρακτῆρας καὶ ὑπομνηματισμοὺς περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων.

§ 394. **Φλαύϊος Ἰώσηπος.** *Ὁ Φλαύϊος Ἰώσηπος* (γεν. 37 μ. Χ) ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μακκαβαίων, Φαρισαῖος. Κατὰ τὸ 63 ἔτος μ. Χ σταλεὶς ὡς πρέσβυς τῶν Ἰουδαίων εἰς Ῥώμην ἐπέτυχε διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῆς Ποππέας συζύγου τοῦ Νέρωνος τὴν ἀπόλυσίν τινων Ἰσραηλιτῶν κρατουμένων ὑπὸ τοῦ προκουράτορος Φήλικος. Κατὰ δὲ τὴν ἐπάνοδόν του εὗρε τοὺς ὁμογενεῖς του ἐν πλήρει ἀποστασίᾳ· ἀφοῦ δὲ ματαίως ἐπειράθη νὰ τοὺς καθησυχάσῃ καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἐκπεμφθεὶς Οὐεσπασιανὸς ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν (66), ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ἰωταπάτης ἐν Γαλιλαίᾳ καὶ ἐπὶ τῆς ἁλώσεως ταύτης ἔπεσεν αἰχμάλωτος εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του καί τινος προφητείας ὑπὲρ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐκέρδησεν αὐτόν τε καὶ τὸν υἱόν του Τίτον καὶ οὕτως ἠλευθερώθη πάλιν ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀναγορευθέντος κατὰ τὴν ἐκείνου πρόρρησιν αὐτοκράτορος. Ἀκολούθως συνώδευσε τὸν Τίτον ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ἱερουσαλὴμ (70), προέτρεψεν εἰς μάτην τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς ὑποταγὴν καὶ ὤφειλε τέλος νὰ γενῇ αὐτόπτης μάρτυς τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος του. Μετὰ τὸ συμβὰν δὲ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἀπολαύων τιμῶν μεγάλων καὶ ἀσχολούμενος εἰς τὸ συγγράφειν διήνυσε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του μέχρι τοῦ 90 μ. Χ. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἐν οἷς ἀναφαίνεται ἡ σπουδή του τοῦ νὰ ἐξυψώσῃ τὴν δόξαν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ῥωμαίων, σώζονται τέσσαρα πολλοῦ λόγου ἄξια τὰ ἑξῆς: *ἰουδαϊκὴ ἱστορία* περὶ ἁλώσεως εἰς 7 βιβλία, γραφεῖσα ἀρχῆθεν ἑβραϊστί, ἔπειτα δὲ παρ' αὐτοῦ τούτου ἐξελληνισθεῖσα· *Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία* εἰς 20 βιβλία ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ προαγομένη μέχρι τοῦ Νέρωνος· περὶ ἀρχαιότητος τῶν Ἰουδαίων κατὰ Ἀπίωνος εἰς 2 βιβλία καὶ τέλος *αὐτοβιογραφία τις* ὄχι ἄνευ ἱστορικοῦ συμφέροντος.

§ 395. **Πλούταρχος (50-120 μ. Χ.).** *Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεὺς* εἷς ἐκ τῶν γονιμωτάτων συγγραφέων περί τε τὴν *ἱστορίαν* καὶ τὴν *φιλοσοφίαν* ἐκπαιδευθεὶς ἐπιμελῶς ἐν Ἀθήναις καὶ διὰ πολλῶν περιηγήσεων αὐξήσας τὰς γνώσεις αὐτοῦ ἀναβὰς εἰς τὴν Ῥώμην ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Ἀδριανοῦ· ἀκολούθως μετῆλθε πολλὰ ἀξιώματα· *ὕπατος*, *ἀνθύπατος* τῆς Ἰλλυρίας, *προκουράτωρ* τῆς Ἑλλάδος

καὶ τελευταῖον ἐπεδόθη ὅλως εἰς τὰς ἐπιστήμας ἐν Ῥώμῃ καὶ βραδύτερον ἐν Χαιρωνείᾳ ἄρχων καὶ ἱερεὺς ἐνταυτῷ. Ἀποβλέπων εἰς τὸ γενικὸν τοῦ αἰῶνος του πνεῦμα καὶ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ φιλοσοφικῶν σπουδῶν ὁρμώμενος προέθετο ὡς κύριον σκοπὸν τὸ νὰ συντελέσῃ διὰ τῆς ἱστορίας εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ ἀποκατάστασιν τῶν ἠθῶν· τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐπεδίωξεν ἐν τῇ συντάξει σειρᾶς τινος *βιογραφιῶν τῶν λεγομένων παραλλήλων βίων* ἐνδόξων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, συγκρινομένων πλὴν ὀλίγων πρὸς ἀλλήλους ἀνὰ δύο. *Νόθα* δὲ θεωροῦνται: *ὁ βίος τοῦ Ὁμήρου καὶ ὁ τῶν δέκα ῥητόρων.* Εἰς τὰ ἱστορικὰ δὲ τοῦ Πλουτάρχου συγγράμματα ἀνήκουσιν ἔτι καὶ ταῦτα: *Αἰτίαι ρωμαϊκαὶ καὶ αἰτίαι ἑλληνικαί*, ἤτοι ἔρευναι ἀρχαιολογικαί· περὶ τῆς *Ἡροδότου κακοηθείας*· περὶ *Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος*· περὶ *παραλλήλων ἑλληνικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν*· περὶ *τῆς Ῥωμαίων τύχης*· περὶ *τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης* ἢ ἀρετῆς καὶ ἄλλα. Πολλὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, οἷον τὰ ἀποφθέγματα βασιλέων καὶ στρατηγῶν καὶ ἄλλα ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν. Τὸ εὐγενὲς καὶ ὅσιον φρόνημα, ὅπερ ἐκδηλοῦται εἰς ὅλα μὲν τὰ ἱστορικὰ τοῦ Πλουτάρχου ἔργα, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς παραλλήλους βίους ἀποτελεῖ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν συντελεστάτην εἰς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν. Τὸ λεκτικόν των ὅμως εἶνε οὐχὶ λίαν ἐπιμεμελημένον, κομπῶδες δὲ καὶ πολλάκις σκοτεινόν.

§ 396. **Ἀρριανὸς (130), Δίων Κάσσιος (180 μ. Χ.).** Ὁ μετὰ τὸν Πλούταρχον ἀμέσως ἀκμάσας *Φλαύϊος Ἀρριανὸς* ἐκ Νικομηδείας μαθητὴς τοῦ Ἐπικτήτου ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς προαχθεὶς εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα συνέταξε πλῆθος *ἱστορικῶν, τακτικῶν, γεωγραφικῶν, φιλοσοφικῶν* καὶ ἄλλου εἴδους συγγραμμάτων. Ἐκ τῶν πρώτων σώζονται: *ἱστοριῶν ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου βιβλία Ζ'* ἐν ἀττικῇ διαλέκτῳ· *Ἰνδικῆς* βιβλ. 1 ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ καὶ ἐν μέρει ἀποσπάσματα παρὰ Φωτίῳ τῶν Παρθικῶν αὐτοῦ, *τῶν μετὰ Ἀλέξανδρον, τῶν Ἀλανικῶν* καὶ *τῶν Βιθυνικῶν*. Ὁ Ἀρριανός, ὅστις ἔλαβεν ὡς παράδειγμα τὸν Ξενοφῶντα, ὑπερβαίνει κατὰ τὴν χάριν καὶ σαφήνειαν τῆς ἐκθέσεως καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ λεκτικοῦ ὅλους τοὺς συγχρόνους συγγραφεῖς· μιμούμενος δὲ τὸν εἰρημένον ἀρχαῖον ἱστορικόν, τὴν Ἀττικὴν μέλλισσαν, ἔγραψε καὶ λόγον κυνηγετικόν.

Ἀππιανός. Ὁ σύγχρονος τοῦ Ἀρριανοῦ *Ἀππιανὸς* ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἔγραψε κατὰ μέθοδον ἐθνογραφικὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν εἰς 24 βιβλία, ἐξ ὧν σώζονται ἔτι τὰ 6-8, 11-17, τὸ 23 καί τινα τεμάχια τῶν ἀπολεσθέντων. Ἐν τῇ παραστάσει μιμεῖται τὸν Ἡρόδοτον καὶ Πολύβιον· τὸ ὕφος του εἶνε ἁπλοῦν, εὔκολον, ἀλλὰ ξηρόν.

Ὁ *Δίων Κάσσιος* ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας (γεννηθεὶς περὶ τὸ 156 ἔτος π. Χ.) κατὰ πρῶτον ῥήτωρ καὶ δικηγόρος, ἔπειτα μεγάλας πολιτικὰς ἀρχὰς ἐπὶ πολλῶν αὐτοκρατόρων μετελθών ἔγραψεν ἐν προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ *ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν* ἀπὸ τοῦ Αἰνείου μέχρι τοῦ 229 ἔτους εἰς 80 βιβλία, ἐξ ὧν σώζονται μόνον τὸ *ἕκτον* καὶ τὸ *τριακοστὸν μέχρι τοῦ πεντηκοστοῦ τετάρτου*· ἀπὸ δὲ τοῦ 55-60 ὑπάρχει ἐπιτομή τις ἀνωνύμου καὶ ἀπὸ τοῦ 35-80 ἄλλη ἐπιτομὴ τοῦ ἐκ Τραπεζοῦντος *Ἰωάννου Ξιφιλίνου* ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα. Ὁ Δίων τεχνεύεται τὴν παράστασιν καὶ τὴν γλῶσσάν του κατ' ἀρχαιοτέρους συγγραφεῖς *Θουκυδίδην* καὶ *Πολύβιον*, δεικνύει ὅμως φρόνημα ἀνελεύθερον καὶ ἐκ τούτου πολλαχοῦ κρίσιν μεροληπτικήν.

Ἡρωδιανὸς (*230*). Ὁ μικρὸν μετ' αὐτὸν ἀκμάσας *Ἡρωδιανὸς* ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἀφοῦ καὶ οὗτος μετῆλθεν ἐν Ῥώμῃ δημοσίας ἀρχάς, ἔγραψε περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας ἱστορίαν ἕως τοῦ Γορδιανοῦ Γ' 180-238 εἰς 8 βιβλία· περιέχει δὲ αὕτη γεγονότα πολεμικὰ καὶ προσωπικὰς τῶν αὐτοκρατόρων σχέσεις μετὰ σποράδην παρενειρομένων ἠθικοπολιτικῶν σκέψεων. Πανταχοῦ ὁ συγγραφεὺς δεικνύει κρίσιν ἥσυχον καὶ ἀπροσωπόληπτον· ὅ,τι δὲ διηγεῖται φέρει τὸν τύπον τῆς ἀληθείας.

Κλαύδιος Αἰλιανὸς (*250*). Τέλος ὁ *Κλαύδιος Αἰλιανὸς* ἐκ Πραινέστης τῆς ἐν Λατίῳ (γεν. κατὰ τὸ 220 μ. Χ.) σοφιστὴς ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Σευήρου ἔγραψε *ποικίλην ἱστορίαν* εἰς 14 βιβλία πραγματευομένην, ὡς καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς δηλοῖ, περὶ παντοίων ἀντικειμένων: *φυσικῶν, ἐθνολογικῶν, τεχνικῶν* καὶ *φιλολογικῶν* ἄνευ κρίσεως καὶ ἐκλογῆς, λόγου δ' ἀξίων μόνον ἕνεκα τῆς ἀπωλείας τῶν πηγῶν.

§ 397. **Γ') Ῥητορική.** Ἡ *Ῥητορικὴ* ἠσκήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ πρῶτον πρακτικῶς ὑπὸ μεγάλων πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἷον τοῦ *Θεμιστοκλέους*, τοῦ *Κίμωνος*, τοῦ *Περικλέους*, τοῦ *Ἀλκιβιάδου*, ἔπειτα δ' ἔλαβε τεχνικὸν χαρακτῆρα διὰ τῶν σοφιστῶν, περὶ ὧν εὐθὺς κατωτέρω.

Γοργίας (*427*), *Ἀντιφῶν* (*460*), *Ἀνδοκίδης* (*400*). Περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ τέχνη εἰσήχθη εἰς τὸν βίον ὑπὸ τοῦ Ῥαμνουσίου *Ἀντιφῶντος*, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ διδάσκαλος τοῦ Θουκυδίδου καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον κατηγορηθεὶς ὑπὸ Θηραμένους, ἐνῷ ὁ ἀριστοκρατικὸς *Ἀνδοκίδης* κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν ἕνεκα τῆς εἰς τὰ δημόσια πράγματα ἀναμίξεώς του.

Λυσίας (*400*), *Ἰσοκράτης* (*388*). Ὁ Σωκρατικὸς *Λυσίας*, ὅστις ἠκολούθησε τὴν εἰς Θουρίους Ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν ἔγραψεν ὑπὲρ τοὺς 30 λόγους, ἐξ ὧν οἱ σωζόμενοι ὀλίγοι δεικνύουσιν *Ἀττικὴν* λεπτό-

τητα καὶ ἀκρίβειαν. Ὁ φιλόπατρις *Ἰσοκράτης*, μαθητὴς *Γοργίου*, Προδίκου καὶ Σωκράτους οὐδέποτε δημοσίᾳ ἀπὸ τοῦ βήματος ἀγορεύσας διέπρεψεν ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς· δι' αὐτοῦ ἡ θεωρία τῆς τέχνης προήχθη εἰς ὅλον τὸ ὕψος της. Τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ πρὸ πάντων τὸν περίφημον πανηγυρικόν του, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐπεξεργασίαν ἐδαπάνησε δέκα ἔτη, χαρακτηρίζουσιν ἐντελὴς συμμετρία τῶν περιόδων, ἀκρίβεια τοῦ λεκτικοῦ καὶ γλαφυρότης.

Ἰσαῖος (*360*), *Λυκοῦργος* (*350*). Ὁ *Ἰσαῖος* τῶν δύο προηγουμένων μαθητὴς ἀφιερώθη ὅλως εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ῥητορικῆς τέχνης. Ὁ *Λυκοῦργος* τιμώμενος μεγάλως διὰ τὴν ἀκραιφνῆ φιλοπατρίαν καὶ διὰ τὴν ἀκεραιότητά του ἔχει ὡς ῥήτωρ πολλὴν δύναμιν καὶ ἀξιοπρέπειαν ὡς ἐκ τοῦ ἑνὸς μόνου μέχρις ἡμῶν διασωθέντος λόγου του δηλοῦται.

§ 398. **Δημοσθένης (384-322), Αἰσχίνης (389-314).** *Δημοσθένης* ὁ μέγας ῥήτωρ ἐκ τοῦ δήμου Παιανίας μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος Ἰσαίου καὶ Ἰσοκράτους προήγαγε τὴν ῥητορικὴν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος. Μετὰ τὴν ὑπερνίκησιν ὀργανικῶν τινων ἐλαττωμάτων: *ἀτονίας τῆς φωνῆς*, *τραυλισμοῦ* κλπ. ἐπαρουσιάσθη μετά τινος ἀξιοθαυμάστου εὐγλωττίας εἰς τὰς δημοσίας αὐτοῦ ἀγορεύσεις, ὧν αἱ πλεῖσται ἀφορῶσιν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, τοῦ ὁποίου, ἀφ' ὅτου ἐστάλη πρὸς αὐτὸν πρέσβυς μετ' ἄλλων, ἐγνώρισε τοὺς ἐπιβούλους κατ' ἐκείνης σκοπούς· ἔμεινε δὲ πιστὸς καὶ ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀποστολήν του ταύτην ἕως τῆς τελευταίας ἀναπνοῆς του, ἤτοι ἕως οὗ ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου καταδιωκόμενος ἠναγκάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Καλαυρίᾳ (322).

Ὡς ἀντίπαλος ὄχι εὐκαταφρόνητος τοῦ Δημοσθένους παρουσιάζεται ὁ πρότερον ὑποκριτής, εἶτα δὲ ῥήτωρ *Αἰσχίνης*, ὅστις πρὸς χάριν τοῦ Φιλίππου κατορθώσαντος νὰ τὸν διαφθείρῃ ἐσπούδαζε νὰ καθιστᾷ ἀνισχύρους τὰς προσπαθείας καὶ τοὺς καταπληκτικοὺς ἐκείνου λόγους τοῦ Δημοσθένους. Τελευταῖον ὅμως ἀναγκασθεὶς νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν κεραυνοβόλον εὐγλωττίαν ἐκείνου ἐξωρίσθη καὶ ἐδίδαξεν εἰς *Ῥόδον* καὶ *Σάμον*, ὅπου καὶ ἐτελεύτησεν.

Ὑπερείδης, *Δημάδης* (*335*). Ἄλλοι σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι ῥήτορές εἰσι γνωστοὶ μόνον ἔκ τινων εὐτελῶν τεμαχίων, τὰ ὁποῖα σώζονται. Μεταξὺ δὲ τούτων μνείας ἄξιοί εἰσιν: ὁ *Ὑπερείδης* ἐχθρὸς τῶν Μακεδόνων καὶ ὁ *Δημάδης*, ὅστις συνείθιζε νὰγορεύῃ ἀπαρασκεύαστος, φίλος αὐτῶν.

§ 399. **Δείναρχος (340), Δημοχάρης (300) Δημήτριος Φαληρεὺς (345-283).** Ὡς δὲ ἡ ποίησις οὕτω καὶ ὁ πεζὸς λόγος δὲν ἔχει πλέον τὸν ἔντεχνον καὶ ὑψηλὸν ἐκεῖνον χαρακτῆρα τῶν παρελθόντων χρόνων. Ἡ *ῥητορεία*, ἡ γνησία αὕτη θυγάτηρ τοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου, ἐξέλιπε μετ' αὐτοῦ καὶ μόνον ὡς ἀντικείμενον διδασκαλίας στηριζομένης εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπεξεργασθεῖσαν θεωρίαν τῆς τέχνης ἔζη ἔτι ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν ῥητόρων. Ὡς ῥήτορες δὲ τῶν χρόνων τούτων φημίζονται: ὁ Κορίνθιος *Δείναρχος* μαθητὴς τοῦ Θεοφράστου γράψας ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ ὑπὲρ ἄλλων λόγους, τῶν ὁποίων σώζονται ἔτι τρεῖς. Ὁ *Δημοχάρης* ἀδελφιδοῦς τοῦ Δημοσθένους, ὅστις ἐκτὸς διαφόρων ῥητορικῶν λόγων συνέταξε καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς του εἰς ῥητορικὸν ὕφος· καὶ τελευταῖον *Δημήτριος ὁ Φαληρεύς*, οὗτινος οἱ λόγοι διεκρίνοντο μὲν διὰ τοῦ καθαροῦ καὶ ἀνθηροῦ ὕφους των, ἀλλ' ἔκλινον εἰς τὸ τρυφερὸν καὶ μαλακόν.

§ 400. **Ῥοδία ῥητορική.** Ἐν δὲ τῇ Ῥόδῳ ἤκμασεν ἡ ῥητορικὴ λαβοῦσα, ὡς ἔοικε, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ ἐξορισθέντος Αἰσχίνου. *Ἡγησίας* (300 π. Χ.), Ἀπολλώνιος (40 π. Χ.). Ἄξιοι δὲ μνείας Ἡγησίας ὁ Μάγνης, ὅστις λέγεται ὁ ἱδρυτὴς ῥητορικῆς σχολῆς ἐν Ῥόδῳ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κικέρωνος Ἀπολλώνιος ὁ Μόλων ὁ Ἀλαβανδεὺς ἐλάμπρυνε τὴν Ῥοδίαν ῥητορικήν.

§ 401. **Ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ σοφιστικὴ ἐπὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων δυναστείας.** Καὶ ἐπὶ ῥωμαιοκρατίας δὲν ἔπαυσεν ἡ σπουδὴ τῆς ῥητορικῆς· ὑπῆρχον δὲ πολλαὶ ῥητορικαὶ σχολαί, ἰδίως ἐν *Ἀθήναις*, ἐν *Ῥόδῳ* καὶ κατὰ *τὴν μικρὰν Ἀσίαν*, ὅπου οὐ μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ Ῥωμαῖοι ἐφοίτων. Ἡ ῥητορικὴ κατέλαβεν ἤδη ὅλην τοῦ πεζοῦ λόγου τὴν ἐπικράτειαν καὶ ἔπλασε χάριν τούτου ὑφήν τινα τεχνικὴν ἀφορῶσαν εἰς τὸ ἐξωτερικῶς λαμπρὸν καὶ ἐκπλῆττον, οὐσιωδῶς ὅμως στερουμένην τῆς ἀφελοῦς δυνάμεως καὶ τῆς διανοητικῆς βαθύτητος τῶν κλασικῶν χρόνων. Δεικνύεται δὲ πρὸ πάντων ἡ ἐπὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἐπίδρασις αὕτη παρὰ τοῖς ἱστοριογράφοις. Ἀλλὰ πρὸς τῷ τῶν ῥητόρων ἐμφανίζεται πάλιν ἀπὸ τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος τὸ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σωκράτους ἄφαντον γενόμενον ὄνομα τῶν *σοφιστῶν* καὶ ὑπὸ τοῦτο παρουσιάζεται μέχρι τοῦ ἕκτου αἰῶνος σειρὰ ἀνδρῶν, οὐ μικροῦ ἐν μέρει λόγου ἀξίων ὡς πρὸς τὴν φιλολογίαν. Ἡ *νέα* δὲ *αὕτη σοφιστικὴ* καταλαβοῦσα καὶ ἕδρας δημοσίας τοὺς οὕτω λεγομένους *θρόνους σοφιστῶν*, δὲν συνίστατο, ὡς ἡ παλαιοτέρα, εἰς τὴν ἑνότητα ἐπιστημονικοῦ τινος συστήματος, ἀλλὰ εἰς τὸ ὅμοιον τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀσχολίας, διὸ καὶ περιλαμβάνει ἄνδρας πάντῃ διαφόρων

δοξῶν καὶ διαφόρου ἱκανότητος. Σοφισταὶ ὠνομάζοντο ὅσοι περὶ τὴν σπουδὴν τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ἀσκηθέντες ἐθεώρουν ὡς κέντρον τῶν ἀσχολιῶν των τὴν *τέχνην τοῦ λόγου* ἢ *τῆς εὐφραδείας* καὶ ταύτην εἴτε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν περιπλανώμενοι ἢ καὶ πολλάκις μονίμως που ἐγκαθιστάμενοι ἐδίδασκον πρακτικῶς κατεξοχὴν ἤτοι διὰ παραδειγμάτων. Οἱ λόγοι αὐτῶν καὶ αἱ ἀπαγγελίαι ἢ εἶχον ὡς ὕλην παρωχημένα πράγματα: *μύθους, συμβεβηκότα τῆς παλαιᾶς ἱστορίας* καὶ κοινοὺς τόπους ἢ ἀνεφέροντο εἰς τὸ παρόν, ἦσαν δηλαδή: *ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πανηγυρικοὶ λόγοι πρὸς αὐτοκράτορας, πολιτικοὺς ἄνδρας καὶ πόλεις*. Ἡ μεγαλειτέρα τῆς νέας σοφιστικῆς ἀκμὴ συμπίπτει κυρίως εἰς τὸν δεύτερον μέχρι τοῦ τετάρτου αἰῶνος· κυριώτεραι δ' ἕδραι αὐτῆς ἦσαν αἱ *Ἀθῆναι*, ἡ *Σμύρνη*, ἡ *Ἔφεσος*, τὸ *Πέργαμον*, ἡ *Ἀντιόχεια*, αἱ *Φοινικικαὶ πόλεις* καὶ ἡ *Κωνσταντινούπολις*.

Ἰμέριος (315-386). Ἰμέριος ὁ Προυσαεὺς γραμματεὺς τοῦ φιλέλληνος αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς συνέγραψε: «Μελέτας καὶ ἐκλογάς», ἐξ ὧν 24 μὲν εἶνε πλήρεις καὶ 19 ἀποσπασμάτια.

Φλαύϊος Ἰουλιανὸς (361-363). Ὁ Ἰουλιανὸς υἱὸς τοῦ Ἰουλίου, ὁ ἐπὶ εἴκοσι μῆνας λαμπρὸς αὐτοκράτωρ ἀναδειχθείς, ἀνὴρ εὐφυής, ἠθικός, προστάτης τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν καὶ λάτρις διάπυρος παντὸς ὅ τι Ἑλληνικόν, συνέγραψε πάμπλειστα συγγράμματα, ὧν σώζονται: 1) 96 ἐπιστολαί· 2) 2 σάτυραι: οἱ *Καίσαρες* καὶ ὁ *Μισοπώγων* πλήρεις χάριτος, εὐφυΐας καὶ Λουκιανείου σκώμματος· 3) Λόγοι ἢ ἐπιδείξεις· 4) 4 ἐπιγράμματα.

Θεμίστιος (360). Θεμίστιος ὁ εὐφραδὴς καλούμενος, παιδαγωγὸς τοῦ Ἀρκαδίου συνέγραψε *λόγους* καὶ *ὑπομνήματα*.

Λιβάνιος (315-395). Ὁ Λιβάνιος ἀνὴρ πολυμαθὴς συνέγραψε *λόγους, γυμνάσματα, ἐπιστολάς, βιογραφίας, εἰσαγωγὰς* καὶ *περιλήψεις εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους*.

Συνέσιος (395). Ὁ Συνέσιος μαθητὴς τῆς περιωνύμου Ὑπατίας συνέγραψε: 1) Περὶ βασιλείας· 2) Δίων ἢ περὶ τῆς καθ' ἑαυτὸν διαγωγῆς· 3) Φαλάκρας ἐγκώμιον· 4) Αἰγύπτιοι ἢ περὶ προνοίας· 5) Περὶ ἐνυπνίων· 6) Κατάστασις ἤτοι ἐγκώμιον εἰς Ἀνύσιον τὸν ἔπαρχον Λιβύης· 7) Πρὸς Παιώνιον κτλ.

Δίων Χρυσόστομος (80 μ. Χ.), Ἀντώνιος Πολέμων (120 μ. Χ.). Πρῶτος, εἰς ὃν ἀπεδόθη τὸ ὄνομα τοῦ *σοφιστοῦ*, εἶνε ὁ Δίων ὁ ἕνεκα τῆς εὐγλωττίας του ἐπικληθεὶς *Χρυσόστομος* γεννηθεὶς ἐν Προύσῃ τῆς Βιθυνίας ἔζησε πολὺν μὲν χρόνον ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων: *Οὐεσπασιανοῦ, Νέρβα* καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ *Τραϊνοῦ*, τελευ-

ταῖον δ' ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ διέπρεψε καὶ ὡς ῥήτωρ καὶ ὡς συγγραφεύς. Σώζονται *80 πονήματα* αὐτοῦ μικτῆς ὕλης: *ἱστορικοπολιτικά, φιλοσοφικά, μυθικά*, ἠθικά, σχεδὸν ὅλα συνιστάμενα εἰς λόγους καὶ σχεδὸν ὅλα τῶν ἐσχάτων χρόνων τοῦ βίου του, ὅτε εἶχε καταλίπη τὴν Ῥώμην· περιέχουσι δὲ πολλὰς ἀξιολόγους εἰδήσεις καὶ ποιητικὰ τεμάχια· τὸ δὲ ὕφος αὐτῶν εἶνε εὐτυχής τις ἀπομίμησις ἀρχαιοτέρων συγγραφέων, *Πλάτωνος, Δημοσθένους*. Οἱ δ' ἐκπρεπέστεροι μεταξὺ αὐτῶν εἰσιν οἱ ἑξῆς: *Ὀλυμπιακὸς ἢ περὶ τῆς πρώτης τοῦ θεοῦ ἐννοίας. Περὶ λόγου ἀσκήσεως. Ῥοδιακὸς* ὁ ἄριστος βεβαίως ἁπάντων ἀποτεινόμενος κατὰ τῆς συνηθείας τῶν Ῥοδίων τοῦ μεταποιεῖν ἀρχαίους ἀνδριάντας εἰς μνημεῖα χάριν συγχρόνων διὰ νέων ἐπιγραφῶν· *Κορινθιακὸς* τῆς αὐτῆς ἐννοίας, ἀλλ' ἐμπαθέστερος.

Ὁ μετὰ τὸν Δίωνα ἀκμάσας σύγχρονος τοῦ Ἀδριανοῦ *Ἀντώνιος Πολέμων* ἐκ Λαοδικείας εἶνε γνωστὸς ὡς πολὺν χρόνον ἐν Σμύρνῃ προεστὼς σχολῆς τινος *ῥητόρων* καὶ *σοφιστῶν*. Σώζονται δὲ *δύο* αὐτοῦ λόγοι *ἐπιτάφιοι* περὶ τῶν Ἀθηναίων Μαραθωνομάχων: *Κυνεγείρου καὶ Καλλιμάχου*.

Ἡρῴδης ὁ Ἀττικὸς (*143*). Πολλαχῶς δ' ἀξιολογώτερος ἀνὴρ ὑπῆρξεν *Ἡρῴδης ὁ Ἀττικὸς* γεννηθεὶς ἐξ ἐπισήμου οἴκου. Ἐπὶ *Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων* ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ *εὐγλωττότερος τῶν σοφιστῶν*· οὐ μόνον δ' ὡς τοιοῦτος ἐτιμᾶτο, ἀλλὰ καὶ ὡς *πολιτικός*, ὡς *προαγωγὸς* τῶν ἐπιστημῶν, ὡς *εὐεργέτης* τῆς πατρίδος του, τὴν ὁποίαν ὢν κάτοχος μεγάλης περιουσίας διακόσμησε διὰ λαμπρῶν κτιρίων, καὶ τέλος ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἐν Ἀθήναις. Ἔχομεν δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἕνα μόνον καὶ τοῦτον πιθανῶς μὴ γνήσιον λόγον: *περὶ πολιτείας*.

Αἴλιος Ἀριστείδης (*150*). Ἄλλος σύγχρονος τοῦ Ἀδριανοῦ ἦτο ὁ *Αἴλιος Ἀριστείδης* ἐκ Βιθυνίας, ὅστις μετὰ πολλὰς περιηγήσεις κατεστάθη ἐν Σμύρνῃ καὶ διὰ τῆς εὐγλωττίας του ἐκτήσατο φήμην μεγάλην. Οἱ λόγοι του θαυμάζονται ἰδίως ἕνεκα τῆς πληθυμονῆς τῶν ἐν αὐτοῖς στοχασμῶν καὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἀποδείξεων. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Δημοσθένης ἦσαν τὰ πρότυπα αὐτοῦ. Σώζονται δ' ἔτι 55 λόγοι αὐτοῦ: *Παναθηναϊκὸς* κατὰ Ἰσοκράτην, *Ῥώμης ἐγκώμιον*, πρὸς *Λεπτίνην* κατὰ Δημοσθένην κλ. καὶ *δύο βιβλία ῥητορικῆς ὕλης*.

Λουκιανὸς ὁ Σαμοσατεύς (*122-220*). Μεταξὺ τῶν σοφιστῶν διαπρέπει ἐξαιρέτως διὰ τῆς παντοδαπῆς παιδείας, τῆς ἀγχινοίας καὶ εὐφραδείας καὶ ὁ ἐκ Σαμοσάτων τῆς Συρίας *Λουκιανός*. Καταρχὰς οὗτος ἤθελε νὰ γενῇ *λιθοξόος ἢ ἀγαλματοποιός*, παραυτίκα ὅμως ἐτράπη πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν σπουδήν, ἐξήσκησε τὴν δικηγο-

ρίαν ἐν Ἀντιοχείᾳ, περιηγήθη ὡς σοφιστὴς καὶ ῥήτωρ Ἑλληνικὰς πόλεις, Μακεδονίαν καὶ Γαλατίαν, ἔπειτα ἐν Ἀθήναις ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τέλος κατὰ τὸ πλεῖστον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἔζησεν ὡς αὐτοκρατορικὸς προκουράτωρ. Σώζονται ἔτι ὑπὲρ τὰ 80 συγγράμματα αὐτοῦ, ἐξ ὧν ὅμως πολλὰ ἀμφιβάλλονται ὡς νόθα. Εἰς ταῦτα πᾶν ὅ,τι περὶ τὰ ἤθη, τὰς θρησκευτικὰς καὶ φιλοσοφικὰς δόξας τῶν τότε καὶ τῶν προλαβόντων χρόνων ὑπῆρχε μομφῆς ἄξιον παρίσταται ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ γελοίου, ἐξαιρέτως δ' ὑποβάλλεται εἰς χλευασμὸν ἡ ἀρχαία τῶν θεῶν χορεία ἢ μυθολογία. Πανταχοῦ δ' ὁ Λουκιανὸς δεικνύεται ὢν ἄνθρωπος πολύπειρος, διακρινόμενος κατεξοχὴν ἐπὶ δεξιότητι περὶ τὴν εὔστοχον καὶ οὐδέποτε ὑφειμένην εἰρωνείαν, ἐπὶ πλήρει γνώσει τῶν κλασικῶν συγγραμάτων καὶ ἐπὶ ἐντελεῖ φιλοκαλίᾳ. Εἰς τὸ λεκτικόν του ἐπανθεῖ ἡ χάρις τῆς γλαφυρότητος· ἀρίστη δὲ εἶνε ἰδίως ἡ ὑπ' αὐτοῦ γινομένη χρῆσις τῶν διαλόγων καὶ ἡ γλῶσσά του ἀποπνέει τὸν καθαρὸν ἀττικισμόν. Ὁ περιώνυμος ἑλληνιστὴς Ἐρασμος ὅλος ἔνθους ὑπὲρ τοῦ Σαμοσατέως χαρακτηρίζει αὐτὸν μετὰ πολλῆς εὐφυΐας οὕτω: Tantum obtinet in dicendo gratiae, tantum in inveniendo felicitatis, tantum in jocando leporis, in mordendo aceti, sic titillat adlusionibus, sic seria nugis, nugas seriis miscet; sic ridens vera dicit, vera dicendo ridet; sic hominum mores, affectus, studia, quasi penicillo depingit» (Ἐράσμου τόμ. I, σελ. 243). — Τινὲς παρέβαλον πρὸς τὸν Λουκιανὸν τὸν Βολταῖρον· ἄλλοι ὅμως πολὺ ὀρθότερον κρίνοντες εὑρίσκουσι τὸν Ἕλληνα Βολταῖρον ἀσυγκρίτως τοῦ Γαλάτου ἀνώτερον. Ἐκ τῶν διατηρηθέντων πονημάτων αὐτοῦ ἀξιανάγνωστα πρὸ πάντων εἰσὶ ταῦτα: *Τίμων ἢ μισάνθρωπος*. *Διάλογοι θεῶν*. Νεκρικοὶ διάλογοι. Χάρων ἢ ἐπισκοποῦντες. Ἁλιεὺς ἢ ἀναβιοῦντες. Κατάπλους ἢ τύραννος. Ἑρμότιμος ἢ περὶ αἱρέσεων. Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν. Ἀλέξανδρος ἢ ψευδόμαντις. Ὄνειρος ἢ ἀλεκτρυών. Ἱκαρομένιππος ἢ ὑπερνέφελος. Δὶς κατηγορούμενος ἢ δικαστήρια. Πλοῖον ἢ Εὐχαί.

Μάξιμος ὁ Τύριος (180). *Μάξιμος ὁ Τύριος* ὀπαδὸς τοῦ Πλάτωνος διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας καὶ ῥητορικῆς ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι. Σώζονται φιλοσοφικαὶ ῥητορικαὶ διατριβαὶ αὐτοῦ, αἵτινες δὲν στεροῦνται μὲν πνεύματος, γέμουσιν ὅμως περιττῆς πολυλεξίας καὶ φράσεων ὑπερκόμπων.

Φλαύϊος Φιλόστρατος (200) ὁ πρεσβύτερος, Φιλόστρατος ὁ νεώτερος (230). Ὁ ὀλίγον τι μεταγενέστερος αὐτοῦ *Φλαύϊος Φιλόστρατος* ἐκ Λήμνου διδάξας ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ῥώμῃ ἐζήτησεν ἀντιθέτως πρὸς τὸν Λουκιανὸν νὰ στηρίξῃ τὴν κλονουμένην δημώδη θρησκείαν

καὶ πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἔγραψεν: *Ἡρωϊκά*. *Βίον* Ἀπολλωνίου Τυανέως τοῦ θαυματουργοῦ, ὅστις κατὰ τὸν Α΄ μ. Χ. αἰῶνα περιπλανώμενος ἐκτήσατο ἀνωτέρου ἢ θείου τινὸς ὄντος φήμην. Βίους 59 σοφιστῶν, ἤτοι φιλοσόφων ὡς ῥητόρων καὶ Εἰκόνας ἤτοι ῥητορικὰς εἰκονογραφίας. Καλεῖται δὲ συνήθως ὁ *Φιλόστρατος* οὗτος *πρεσβύτερος* πρὸς διαστολὴν τοῦ ἀνεψιοῦ του νεωτέρου Φιλοστράτου, ὅστις ἔγραψεν ὡσαύτως *18 Εἰκόνας*.

Ἀθήναιος ὁ Δειπνοσοφιστὴς (*235*). Τὰ μάλιστα δὲ λόγου ἄξιος εἶνε ὁ ἐκ Ναυκράτιδος τῆς Αἰγύπτου καταγόμενος *Ἀθήναιος* συγγραφεὺς τῶν Δειπνοσοφιστῶν *ἐν 15 βιβλίοις* ἢ διαλόγοις, τοὺς ὁποίους ἑταιρία τις 29 σοφῶν καὶ τεχνιτῶν ἀπήγγειλαν ἔν τινι συμποσίῳ. Εἰς ὀλίγους συγγραφεῖς ὀφείλομεν τοσοῦτον ἀρχαιολογικῆς πολυμαθείας θησαυρόν, ὅσον ὁ Ἀθήναιος χορηγεῖ εἰς ἡμᾶς. Ἐκ πλείστων ἐν μέρει ἀπολεσθέντων συγγραφέων διέσωσεν οὗτος οὐ μόνον ἀριθμὸν πολυτιμοτάτων τεμαχίων τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλας ἀγνώστους ἀφηγήσεις ἐξ ὅλης τῆς ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας.

§ 402. **Ῥητοροδιδάσκαλοι.** Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἄλλοι ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν τῶν προηγηθέντων κατηγορίαν ἠσχολήθησαν ἁπλῶς περὶ τὴν *θεωρίαν τοῦ πεζοῦ λόγου* ἢ *περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν κανόνων τῆς ῥητορικῆς*.

Ἑρμαγόρας ὁ Τήμνιος (*40 π. Χ.*), *Γοργίας* (*50 π. Χ.*), *Ἑρμογένης* (*180 μ. Χ.*). *Ἑρμαγόρας ὁ Τήμνιος* κατὰ τὸν Α΄ μ. Χ. αἰῶνα ἔλαβεν ὡς ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης του τὰ περὶ εὑρέσεων. *Γοργίας* δὲ ὁ νεώτερος σύγχρονος τοῦ Κικέρωνος ἔγραψε περὶ σχημάτων πραγματείαν, τῆς ὁποίας μόνον μετάφρασίς τις εἰς τὸ λατινικὸν σώζεται. Ἀλλὰ κυριώτερος τῆς ῥητορικῆς θεωρίας συγγραφεὺς ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας *Ἑρμογένης* ἀκμάσας ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου. Τὸ σωζόμενον ἔτι σύγγραμμα αὐτοῦ περιλαμβάνει ὅλην *τὴν ῥητορικὴν τέχνην* διῃρημένον εἰς 5 μέρη, ὧν τὸ μὲν *πρῶτον* περιέχει *προγυμνάσματα ῥητορικά*, τὸ δὲ *δεύτερον* πραγματεύεται *περὶ στάσεων*, τὸ *τρίτον* περὶ *εὑρέσεων*, τὸ *τέταρτον* περὶ *ἰδεῶν* καὶ τὸ *πέμπτον* περὶ *μεθόδου*. *Κρίσις, καλαισθησία, σαφὲς* καὶ *ἀβίαστον* λεκτικὸν διακρίνουσι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγραφέως, ὅστις ὅμως πολὺ νέος ἔτι ὑπέκυψεν εἰς νόσον πνευματικὴν ἀθεράπευκτον στερήσασαν αὐτὸν ὅλου τοῦ μνημονικοῦ.

Ἀφθόνιος (*818*). *Αἴλιος Θέων* (*365*). Κατὰ τὰ προγυμνάσματα δὲ τοῦ Ἑρμογένους ἐπεξειργάσθη ὁ Ἀντιοχεὺς *Ἀφθόνιος* τὰ ἑαυτοῦ προγυμνάσματα ὡς διδακτικόν τι διὰ τὰ ῥητορικὰ σχολεῖα σύγγραμμα, ὅπερ καὶ κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα ἀπέλαυε μεγάλης φήμης. Τὰς

ἀρχὰς δ' ἀμφοτέρων ἡρμήνευσεν ἔπειτα καὶ ἐξέτεινεν ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας *Αἴλιος Θέων* ἐν τοῖς προγυμνάσμασιν αὐτοῦ.

Λογγῖνος (*213-273 μ. Χ.*). Μετὰ τοὺς εἰρημένους διέπρεψεν οὐ μόνον ὡς ῥήτωρ, ἀλλὰ καὶ ὡς κριτικὸς ὁ Ἀθηναῖος *Διονύσιος Κάσσιος Λογγῖνος*, ὅστις ἐσπούδασεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ *Ἀμμωνίου Σακκᾶ* καὶ *Ὠριγένους τὴν νεοπλατωνικὴν φιλοσοφίαν*, ἔπειτα δ' ἐδίδαξε ταύτην καὶ τὴν ῥητορικὴν ἐν Ἀθήναις καὶ τελευταῖον ἐγένετο σύμβουλος ἤ, ὡς ἂν εἴποι τις σήμερον, ὑπουργὸς τῆς Ζηνοβίας ἐν Παλμύρᾳ, ὅπου καὶ ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ τοῦ ἀνατρέψαντος τὸ Παλμυρικὸν βασίλειον (273). Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων σώζεται μόνον τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο: Περὶ Ὕψους.

§ 403. **Α') Μυθιστορία.** Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἡ οἰκογένεια δὲν εἶχεν ἔτι ἦν ἔπειτα ἔλαβεν ἀξίαν καὶ σημασίαν· ὁ τῶν καθ' ἑκάστους Ἑλλήνων βίος ἦτο τοσοῦτον δημόσιος, ὥστε οἰκιακὰ συμβεβηκότα, οἰκιακαὶ συμφοραὶ καὶ εὐφροσύναι δὲν ἐδύναντό ποτε νὰ ποκτήσωσι γενικόν τι διαφέρον· ἡ φαντασία ἐὰν ἤθελε νὰ παραγάγῃ τεχνικά τινα δημιουργήματα, εὕρισκε στάδιον εὐρὺ εἰς τοὺς μύθους. Νῦν δὲ μετὰ τὴν παῦσιν τῆς δημοσιότητος αἱ ἰδιωτικαὶ σχέσεις ἐγένοντο κατὰ μικρὸν πλείονος λόγου ἄξιαι· ἡ ἔλλειψις μεγαλουργῶν δημοσίων συμφερόντων ἐπέτρεψε νὰναπτυχθῶσιν ἄλλα πάθη· ἰδίως δὲ ἡ κλίσις πρὸς τὰ ἡδέα καὶ ἀλγεινά, πρὸς τὰς εὐτυχίας καὶ συμφορὰς ἔλαβε μεγαλειτέραν σημασίαν· ἡ φαντασία διὰ τῶν θαυμασίων γεγονότων, ἅτινα αἱ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατακτηθεῖσαι χῶραι προσέφερον, ἐτράπη πρὸς νέας τάσεις καὶ νέα στάδια· ἤρξατο ἤδη νὰρέσκηται εἰς τὴν ἐφεύρεσιν περιπετειῶν καὶ παθημάτων ἐχόντων ὡς κέντρον τὸν ἔρωτα, συμβαμάτων ἐν ταῖς περιηγήσεσι, μυθαρίων καὶ παρομοίων ἄλλων ἀντικειμένων. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψεν ἡ *μυθιστορία* (Roman). Τὰ προϊόντα τοῦ εἴδους τούτου συνέχονται κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν μετὰ τῶν *ῥητορικῶν φιλοσοφικῶν* συγγραμμάτων τῆς ἐποχῆς των· δύνανται δὲ νὰναχθῶσιν εἰς 4 τάξεις.

α') *Ἐρωτικὰ μυθικὰ ἢ Μιλησιακά.* Τὰ *ἐρωτικὰ μυθικὰ διηγήματα* ἢ τὰ οὕτω λεγόμενα *Μιλησιακὰ* ἐφεῦρεν ὁ *Μιλήσιος Ἀριστείδης*. Πότε δὲ οὗτος ἤκμασεν, εἶνε ἄδηλον. Ἐκ δὲ τῶν συγγραμμάτων του σώζεται μόνον Λατινική τις μετάφρασις γενομένη παρά τινος *Σισένα* συγχρόνου τοῦ Σύλλα. Τὸ μόνον δὲ μέχρις ἡμῶν περιελθὸν τοῦ εἴδους αὐτοῦ σύγγραμμα εἶνε τὸ εἰς τὸν Λουκιανὸν ἀποδιδόμενον: *Λούκιος ἢ Ὄνος*, ὅπερ ὅμως κατὰ τὸν Φώτιον εἶνε ἐπιτομή τις τῶν δύο πρώτων βιβλίων τῶν παρά τινος Λουκίου Πατρέως ἀγνώστου ἐποχῆς ἐκπονηθεισῶν *Μεταμορφώσεων*.

β') *Ἐρωτικαὶ περιηγήσεις.* Αἱ *ἐρωτικαὶ περιηγήσεις* ἤρξαντο ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κυκλοφοροῦσαι ὡς μυθώδεις παραδόσεις ἀπωτάτων χωρῶν καὶ ἐθνῶν. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη καὶ ἡ κλίσις πρὸς τὰ θαυμάσια.

Ἀντώνιος ὁ Διογένης. Τοιαύτης φύσεώς εἰσι: τὰ ὑπὲρ *Θούλην* ἄπιστα τοῦ *Ἀντωνίου Διογένους* (ἀδήλου ἐποχῆς) εἰς 24 βιβλία, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον ἐν περιλήψει μνημονεύεται εἰς τὴν Μυριόβιβλον τοῦ Φωτίου.

γ') *Ἐρωτικὰ διηγήματα ἢ παθήματα.* Ἐκτὸς τῶν 36 *ἐρωτικῶν διηγημάτων ἢ παθημάτων* τοῦ ἐκ Νικαίας *Παρθενίου*, ὅστις πολὺν χρόνον διέτριψεν ἐν Ῥώμῃ (60 π. Χ), ἔχομεν ἔτι ἓξ ἄλλα πλήρη καὶ ἓν κατ' ἐπιτομήν, εἰς τὰ ὁποῖα ὅλα ἐπικρατεῖ συγγένειά τις καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐφεύρεσιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ μύθου καὶ ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν αὐτοῦ· τὸ δὲ λεκτικόν των εἶνε καθαρὸν καὶ γλαφυρόν, ἀλλ' ὄχι ἐλεύθερον τῶν κηλίδων τῆς σοφιστικῆς.

Ἰάμβλιχος (150 μ. Χ.), Ξενοφῶν ὁ Ἐφέσιος. Ὁ ἀρχαιότερος τῶν συγγραφέων τῶν τελευταίων τούτων εἶνε ὁ ἐκ Βαβυλωνίας ἢ Συρίας *Ἰάμβλιχος* (ὄχι ὁ φιλόσοφος), τῶν Βαβυλωνικῶν ἱστοριῶν τοῦ ὁποίου σώζεται παρὰ Φωτίῳ περίληψίς της, ἐμφαίνουσα τὸ πλῆρες ἀκολασιῶν καὶ τερατουργιῶν περιεχόμενον τοῦ συγγράμματος. Πιθανῶς δὲ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἤτοι εἰς τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα ἀνήκει καὶ ὁ *Ἐφέσιος Ξενοφῶν* συγγραφεὺς τῶν *Ἐφεσιακῶν ἢ τῶν κατὰ Ἀνθίαν καὶ Ἀβροκόμην εἰς πέντε βιβλία.*

δ') *Ἐρωτικαὶ ἐπιστολαί.* Οἱ συγγραφεῖς τούτων χαρακτηρίζουσι δι' ὀξέων σκιαγραφιῶν τὸν *βίον καὶ τὴν διαγωγὴν ὁλοκλήρων τάξεων ἀνθρώπων*· τείνουσι δὲ πρὸ πάντων εἰς τὸ κομψὸν τῆς φράσεως καὶ εἰς τὸν ῥητορικὸν καλλωπισμόν.

Ἀλκίφρων (250; μ. Χ.). Ὁ κυριώτερος δὲ τῶν *ἐπιστολογράφων* τούτων εἶνε ὁ *Ἀλκίφρων*. Αἱ ἐπιστολαί του *εἰς 3 βιβλία* ἐξεικονίζουσιν εἰς ὕφος εὔκολον καὶ ῥέον διαφόρους τάξεις ἐν διαφόροις καταστάσεσιν ἐντεῦθεν *ἐπιστολαὶ ἁλιευτικαί, παρασιτικαί, ἑταιρικαί.* Ἰδίως δ' αἱ ἐπιστολαὶ τῶν ἑταιρειῶν ἔχουσιν ἕνεκα τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν βάσεως καὶ τῶν εἰς ἃς ἀναφέρονται πηγῶν, τῶν ποιητῶν τῆς κωμῳδίας, ἱκανὴν ἀξίαν διὰ πάντα φίλον τῆς ἀρχαιότητος. Πολλαὶ δ' αὐτῶν χειραγωγοῦσι καὶ εἰς τὴν βαθυτέραν ἔρευναν τῶν ἠθῶν καὶ τῆς παιδείας τῶν Ἀθηναίων.

§ 404. **Ε') Γραμματική.** Ἡ ἔρευνα καὶ ἑρμηνεία κατά τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ περιεχόμενον, ὅσον τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα παρήγαγεν ἐν καιρῷ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας πεζῶν ἢ ποιητικῶν δη-

μιουργημάτων, ἀπετέλεσαν ἐξ ἀρχῆς τὴν κυριωτέραν τῶν Ἀλεξανδρειανῶν πεπαιδευμένων ἀσχολίαν καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβε κατὰ πρῶτον τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡ λεγομένη *γραμματικὴ (τέχνη)* ἢ *φιλολογία*. Ἐκ τῆς μεγάλης πληθύος τῶν συναθροισθέντων ἀρχαίων ποιητῶν τε καὶ πεζογράφων οἱ Ἀλεξανδρειανοὶ *γραμματισταὶ* ἢ *κριτικοὶ* διέκριναν πάραυτα τοὺς ἐξέχοντας καὶ ἀνήγαγον αὐτοὺς εἰς *κανόνας*, ὅθεν προέκυψε τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι οἱ μὲν *κεκριμένοι* (*κλασικοὶ*) συγγραφεῖς ἀντιγραφέντες ἐπιμελῶς διεσώθησαν κατὰ μέγα μέρος, οἱ δ' ἄλλοι παραμεληθέντες ἀπωλέσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον.

Ζηνόδοτος ὁ Ἐφέσιος (280 π. Χ.), Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος (221 π. Χ.). Μεταξὺ δὲ τῶν κριτικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας μνείας ἄξιοι πρὸ πάντων εἰσί: *Ζηνόδοτος ὁ Ἐφέσιος* (280 π. Χ.), πρῶτος ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πρῶτος ἱδρυτὴς γραμματικῆς σχολῆς αὐτόθι· *Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος* (221) ἔφορος ὡσαύτως τῆς βιβλιοθήκης μετὰ τὸν Ζηνόδοτον, ὅστις εἰσήγαγε τὰ διακριτικὰ σημεῖα καὶ τοὺς τόνους, ὥρισε τοὺς κανόνας καὶ ἐπεχείρησε πολλὰς διορθώσεις κειμένων, ἰδίως τοῦ Ὁμήρου.

Ἀρίσταρχος (170 π. Χ.). *Ἀρίσταρχος* ὁ ἐκ Σαμοθράκης μαθητὴς τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ ἁπάντων τῶν Ἀλεξανδρειανῶν *κριτικῶν* ὁ περιφημότερος ἀσχοληθεὶς ἰδίως εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ Ὁμήρου. Τὸ μέχρι τοῦδε σύνηθες κείμενον τοῦ ποιητοῦ καὶ ἡ εἰς 24 βιβλία διαίρεσις αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς αὐτόν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπεξειργάσθη τὸν *Αἰσχύλον, Σοφοκλέα, Πίνδαρον, Ἀριστοφάνην* καὶ ἄλλους.

Κράτης (170). Ἀντίπαλος αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰς περὶ Ὁμήρου δόξας ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Μαλλοῦ τῆς Κιλικίας *Κράτης, ἱδρυτὴς τῆς ἐν Περγάμῳ γραμματικῆς σχολῆς*· ἡρμήνευε τὰς ποιήσεις τοῦ Ὁμήρου ἀλληγορικῶς.

Ζωΐλος ὁ Ὁμηρομάστιξ (285-247). Ὁ δὲ Ἀμφιπολίτης *Ζωΐλος* ἀκμάσας ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου εἶνε γνωστὸς μόνον ὡς πικρὸς τοῦ Ὁμήρου κατήγορος, ἤ, ὡς κοινῶς λέγεται, *Ὁμηρομάστιξ*.

§ 405. **Γραμματική, λεξικογραφία καὶ συλλογαί.** Ὡς ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων πρότερον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαίων ἡ Ἀλεξάνδρεια ὑπῆρχεν ἡ ἕδρα τῶν φιλολογικῶν ἢ γραμματολογικῶν σπουδῶν. Εἰκαὶ δὲ οἱ νῦν γραμματικοὶ ἧττον τῶν προλαβόντων ὀξυδερκεῖς, δὲν ἔπαυσαν ὅμως νὰ ἔχωσι σωτήριον ἐπίδρασιν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὅσον ἔνεστι καθαρότητος καὶ ἀξίας τῆς γλώσσης διὰ τῆς ἰδίως ἐπιμελοῦς ἐρεύνης καὶ χρήσεως τῶν ἀπηρχαιωμένων λέξεων καὶ φράσεων, τῆς παρὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τῷ συγγραφεῖ συνήθους σημασίας αὐτῶν. Ἐντεῦθεν τὰ λεγόμενα *γλωσσάρια, λεξικὰ κατ' ἀλφάβητον*

κτλ. Πρὸς δὲ τούτοις διὰ τῆς συμπαραθέσεως ἐκφράσεων κατὰ τὴν παραγωγήν των, ἡλικίαν, διάλεκτον, διάκρισιν τῶν συνωνύμων κτλ. καὶ διὰ τῶν περὶ τὸ συντακτικὸν μέρος τῆς γλώσσης, περὶ τὰ μέτρα τῆς ποιήσεως καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἐρευνώντων μεγάλως προήγαγον τὴν φιλολογίαν. Ὅλαι δὲ αὗται αἱ προσπάθειαι ἐφαίνοντο τόσῳ ἀναγκαιότεραι καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς γλώσσης ἀναπόφευκτοι, ὅσῳ ὀλιγώτερον ἡ σοφιστικὴ προσεῖχεν εἰς τὸ ἀρχαϊκόν, ἁπλοῦν καὶ εὐγενὲς περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἔκθεσιν.

Ἀπολλώνιος (*50 π. Χ.*), *Ἐρωτιανὸς ἢ Ἡρῳδιανὸς* (*60 π. Χ*). *Τίμαιος* (*280; μ. Χ*). Πρῶτος τῆς προκειμένης περιόδου γραμματικὸς παρουσιάζεται ὁ *Ἀπολλώνιος* σοφιστής, γεννηθεὶς πιθανῶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἢ τοὐλάχιστον ἐνταῦθα ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Διδύμου ἐκπαιδευθείς. Τὸ περὶ Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας λεξικὸν αὐτοῦ, λέξεις *ὁμηρικαί*, σώζεται, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν ἀκρωτηριάσεων καὶ παρεμβολῶν. Μετ' αὐτὸν ὁ *Ἐρωτιανὸς* ἢ *Ἡρῳδιανός*, ἰατρὸς καὶ γραμματικός, συνέταξε λεξικόν τι *ἑρμηνευτικὸν τοῦ Ἱπποκράτους: τῶν παρ' Ἱπποκράτει λέξεων συναγωγή*, κατὰ τάξιν ἀλφαβητικήν· καὶ τοῦτο δὲ σώζεται ἠκρωτηριασμένον κατά τινα νεωτέραν ἐπεξεργασίαν. Ἐὰν τὸ λεξικὸν τῶν Ἡροδοτείων λέξεων ἀποβλέπῃ τὸν γνωστὸν ἢ ἄλλον ἄγνωστον Ἡρόδοτον, εἶνε ἀμφίβολον. Ὁ *Τίμαιος* σοφιστὴς συνέγραψε τὸ σωζόμενον λεξικὸν τῶν παρὰ Πλάτωνι λέξεων, *λέξεις Πλατωνικαί*.

Πτολεμαῖος ὁ Ἀσκαλωνίτης (*50*), *Ἰούλιος Πολυδεύκης* (*170 μ. Χ.*). Ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς σημασίας τῶν λέξεων, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εἷς ἢ πλείονες συγγραφεῖς τὰς μετεχειρίσθησαν, προέκυψεν ἀναγκαίως ἡ παρατήρησις ὅτι πολλαὶ λέξεις εἰσὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν συγγενεῖς μὲν ἀλλήλαις, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἀλλήλων διαφέρουσι, καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀκριβεστέραν ἔρευναν τοῦ κατὰ πόσον τοιαῦται *συνώνυμοι* λέξεις συγγενεύουσιν ἢ διίστανται ἀπ' ἀλλήλων. Τὴν πρώτην κατὰ τοῦτο δοκιμὴν ἐπεχείρησεν ὁ ἐξ *Ἀσκάλωνος Πτολεμαῖος* διά τινος συγγραμματίου: *περὶ διαφορᾶς λέξεων*. Ἀκολούθως τὸ στάδιον τῆς συνωνυμικῆς ἐξετάθη διὰ τοῦ *Ἰουλίου Πολυδεύκους* τοῦ ἐκ Ναυκράτιδος, ὅστις ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ Κομμόδου ἐχρημάτισε δημόσιος διδάσκαλος τῆς *ῥητορικῆς* ἐν Ἀθήναις. Τὸ «ὀνομαστικὸν» αὐτοῦ εἰς 10 βιβλία δὲν ἀκολουθεῖ τὴν ἀλφαβητικήν, ἀλλὰ τὴν καθ' ὕλην τάξιν. Ἔχει δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦτο *μεγίστην ἀξίαν* ὡς τὸ μόνον ὑπόλοιπον τοιούτου εἴδους ἔργον πρὸς γνῶσιν τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἀρχαιοτήτων.

Τρύφων (*25 π. Χ.*). Ἡ σπουδὴ δὲ τῶν γραμματικῶν πρὸς τὸ ἐπαναγαγεῖν τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ἀρχαίαν καθαρότητα προεκάλεσε

συγγράμματα περὶ διαλέκτων, ἰδίως δὲ συλλογὰς *Ἀττικισμῶν*· τὸ ἱκανῶς ἐκτενὲς τοῦ *Τρύφωνος* ἀκμάσαντος ἐπὶ Αὐγούστου περὶ τῶν διαφόρων διαλέκτων ἀπωλέσθη· διετηρήθησαν δὲ αὐτοῦ τούτου δύο μικρότερα: τὸ *περὶ παθῶν λέξεων* καὶ τὸ περὶ *τρόπων*.

Φρύνιχος (*190 μ. Χ.*), *Αἴλιος Μοῖρις*. Τοῦ *Φρυνίχου* ἀγνώστου πατρίδος, ὅστις ἔζησε καὶ ἔγραψεν ἐν Βιθυνία, ἡ *σοφιστικὴ παρασκευὴ* εἰς 37 βιβλία ἀπωλέσθη ἐκτὸς ὀλίγων τεμαχίων· διετηρήθη δὲ ἡ τοῦ αὐτοῦ *ἐκλογὴ ῥημάτων* καὶ *ὀνομάτων Ἀττικῶν*, ἅτινα παραβάλλονται κοινοῖς ῥήμασι καὶ ὀνόμασι καὶ διατάσσονται κατὰ τὰ εἴδη τοῦ λόγου. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συνήθροισεν ὁ *Αἴλιος Μοῖρις* ἐπικαλούμενος *Ἀττικιστής*: *λέξεις καὶ Ἀττικῶν καὶ Ἑλλήνων*. Ὑπερέχει δὲ οὗτος καὶ τοῦ Φρυνίχου ὡς πρὸς τὴν συντομίαν, σαφήνειαν καὶ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῶν ἐκφράσεων.

Διονύσιος ὁ Θρᾷξ (*60 π. Χ.*), *Δράκων* (*130 μ. Χ.*). Εἰς τὴν *μετρικήν*, *προσῳδίαν καὶ τὸ συντακτικὸν μέρος τῆς γραμματικῆς* ἐνησχολήθησαν ἰδίως οἱ Ἀλεξανδρειανοὶ φιλόλογοι. Ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἀριστάρχου προέκυψε *Διονύσιος* ὁ ἐπονομαζόμενος *Θρᾷξ*, ὅστις ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ῥόδῳ τὴν ῥητορικήν. Εἶνε δὲ ὁ συγγραφεὺς *τέχνης τινὸς γραμματικῆς* τῆς πρώτης βάσεως εἰς τὴν γραμματικὴν διδασκαλίαν. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *Δράκοντος* ἐκ Στρατονίκης, σώζεται ἔτι πραγματεία τις περὶ *μέτρων ποιητικῶν*.

Ἀπολλώνιος ὁ δύσκολος (*150*), *Ἡρῳδιανὸς* (*170*), *Ἡφαιστίων*. Ἀπὸ πάντων δὲ τῶν εἰρημένων διακρίνεται διὰ τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς περὶ τὰς ἐρεύνας του ὀξυνοίας *Ἀπολλώνιος* ὁ ἐπικαλούμενος *δύσκολος*. Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων σώζονται: τὸ περὶ *συντάξεως* τῶν τοῦ λόγου μερῶν εἰς 4 βιβλία· τὸ περὶ *ἀντωνυμίας* καὶ τὰ περὶ *συνδέσμων* καὶ *ἐπιρρημάτων*. Διὰ λόγου καὶ συγγραφῆς ἐκτήσατο φήμην καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπολλωνίου *Ἡρῳδιανός*, ὅστις ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ. Ἔχομεν αὐτοῦ πολλὰς πραγματείας ἠκρωτηριασμένας, πλήρη δὲ μόνον τὴν περὶ *μονήρους λέξεως*. Τὸ ἐγχειρίδιον περὶ *μέτρων* καὶ *ποιημάτων* τοῦ *Ἡφαιστίωνος* εἶνε τὸ μόνον τοιούτου εἴδους ἐκτεταμένον σύγγραμμα τῆς ἀρχαιότητος, λόγου ἄξιον μάλιστα ἕνεκα τῶν ἐξ ἀπολεσθέντων ποιητῶν καὶ ἰδίως λυρικῶν πρὸς ἑρμηνείαν τῶν κανόνων ἠντλημένων παραδειγμάτων.

§ 406. **Σχολιασταὶ ἢ σχολιογράφοι.** Οἱ γραμματικοὶ οὗτοι πρὸ πάντων οἱ Ἀλεξανδρειανοὶ ἔγραφον πολλάκις εἰς τὸ *περιθώριον* τῶν χειρογράφων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ μάλιστα ποιητῶν βραχείας σημειώσεις πρὸς ἑρμηνείαν τῶν λέξεων καὶ τῶν πραγμάτων, διαφόρους γραφάς, διαφωνούσας ἄλλων γνώμας, παράλληλα χωρία καὶ

παρόμοια ἄλλα, καλούμενα *σχόλια* ἀπὸ τῆς λέξεως *σχολή*, ἤτοι *ἐπιστημονικὴ ἀσχολία*, ὅθεν καὶ οἱ γράφοντες ἐπωνομάζοντο *σχολιασταὶ* ἢ *σχολιογράφοι*· αἱ τοιαῦται σημειώσεις, διετηρήθησαν μετὰ τῶν χειρογράφων καὶ πολλαὶ αὐτῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα μετεποιήθησαν εἰς ὑπομνήματα.

Δίδυμος ὁ χαλκέντερος (*30 π. Χ.*), *Ἀπίων*. Εἷς ἐκ τῶν ἐξόχων σχολιαστῶν εἶνε ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας *Δίδυμος* ὁ ἐπικαλούμενος *χαλκέντερος*. Ἐκ τῶν εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν ὑπομνηματισμῶν του ἔχομέν τινα ἀποσπάσματα μετὰ μεταγενεστέρων προσθηκῶν εἰς τὰ οὕτω λεγόμενα παλαιὰ σχόλια. Ἐκτὸς δὲ τούτων διεσώθη καὶ τεμάχιόν τι τοῦ περὶ τῆς Ἀρισταρχείου διορθώσεως συγγράμματος τοῦ Διδύμου. Τοῦ δὲ Ἀλεξανδρειανοῦ *Ἀπίωνος*, ὅστις ἐπεκαλεῖτο *μόχθος*, μαθητοῦ τοῦ Διδύμου ἔχομεν μόνον ἀποσπάσματα ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν λέξεων.

Οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπέστησαν τὴν προσοχήν των καὶ εἰς τοὺς ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις συγγράμμασιν ἀπαντῶντας μύθους, ἐξ ὧν ἐσχημάτισαν συλλογάς χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῶσι νὰ εἰσδύσωσιν ἐντελῶς εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν· ἡ ἀρίστη δὲ τῶν τοιούτων συλλογῶν εἶνε ἡ οὕτω λεγομένη τοῦ *Ἀθηναίου Ἀπολλοδώρου*, μαθητοῦ τοῦ Ἀριστάρχου, Βιβλιοθήκη, ἐν ᾗ ἐκτίθεται ὁ κύκλος τῶν μύθων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων θεογονιῶν μέχρι τοῦ Θησέως, πρὸ πάντων κατὰ τοὺς κυκλικοὺς καὶ λογογράφους.

§ 407. **στ΄) Γεωγραφία.** Καὶ ἡ γεωγραφία παρ' Ἕλλησιν ἐσπουδάζετο σὺν τῇ προαγωγῇ τοῦ πεζοῦ λόγου.

Θαλῆς (*639-546*). Πρῶτος λέγεται ὅτι ἠσχολήθη περὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ μάλιστα τὴν φυσικὴν Θαλῆς ὁ Μιλήσιος. Οὐδὲν ἐσώθη.

Ἀναξίμανδρος (*600 π. Χ.*). Πρῶτος δέ, ὅστις ἐχάραξε *γεωγραφικὸν χάρτην*, λέγεται Ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος. Οὗτος συνέγραψε καὶ «Περίοδον γῆς ἢ περιήγησιν». Ἀλλ' οὐδέτερον σώζεται.

Ἡρόδοτος. Ὁ δὲ ἱστορικὸς Ἡρόδοτος ἐν τῇ ἀθανάτῳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ περιέχει πλεῖσθ' ὅσα γεωγραφικὰ πλείονος λόγου ἄξια.

Σκύλαξ (*490*). Ὁ Σκύλαξ καταγόμενος ἐκ Καρυάνδης τῆς Καρίας περιηγήθη κατὰ διαταγὴν Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου τὰ παράλια τῶν Ἰνδιῶν.

Πυθέας (*330 π. Χ.*), Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης συνέγραψε περίπλουν τῆς Γαλατίας καὶ τῶν ἀρκτώων τῆς Εὐρώπης.

Νέαρχος (*330*), *Δικαίαρχος* (*335*). Ὁ Νέαρχος κατήγετο ἐκ Κρήτης. Συνέγραψε δὲ *Παράπλουν* ὡς ναύαρχος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οὗ χρῆσιν ἐποιήσατο ὁ Ἀρριανός. Ὁ δὲ Δικαίαρχος ἐκ Μεσσήνης

συνέγραψε *Βίον Ἑλλάδος* ἱστορικοῦ καὶ γεωγραφικοῦ περιεχομένου.

Ἐρατοσθένης (250 π. Χ.). Ἐρατοσθένης δ' ὁ Κυρηναῖος πρῶτος αὐτὸς κατέστησε τὴν γεωγραφίαν ἀξίαν ἐπιστημονικῆς μελέτης. Σώζονται δὲ μόνον ἀποσπασμάτια.

§ 408. **Γεωγράφοι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.** Ὅσῳ ὀλιγώτερον οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν τελείαν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας των ἠρέσκοντο εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, τοσούτῳ πλείονα κλίσιν ἠσθάνοντο εἰς περιηγήσεις, καθόσον μάλιστα ἡ μεγάλη τῆς γλώσσης των διάδοσις ηὐκόλυνε σχεδὸν πανταχοῦ τὴν μετὰ τῶν κατοίκων ἐπιμιξίαν των. Ἐκ τούτου δὲ ἡ γνῶσις τῶν χωρῶν ηὐξάνετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἐξηκριβοῦντο τὰ κατὰ μέρος· ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐν γένει τῆς γεωγραφίας ἐπεξεργασία βοηθουμένη ὑπὸ τῶν ἀνακαλύψεων τῆς ἀστρονομίας ἠδυνήθη ἤδη νὰ προοδεύσῃ σημαντικά.

Εὔδοξος (125 π. Χ.), Ἀρτεμίδωρος (100 π. Χ.), Ἀλέξανδρος Πολυΐστωρ (85 π. Χ.). Ὅ τι ὁ Κυζικηνὸς *Εὔδοξος*, ὅστις ἐπειράθη νὰ περιπλεύσῃ τὴν Ἀφρικὴν δυτικῶς, παρετήρησε περὶ τῆς χώρας ταύτης, περὶ τῆς Ἱσπανίας καὶ Ἀσίας, ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Στράβωνα. Ὁ *Ἀρτεμίδωρος* ἐξ Ἐφέσου, ὅστις διέπλευσε τὸν Εὔξεινον Πόντον, τὴν Μαιῶτιν, μέγα μέρος τῆς Μεσογείου καί τινα μέρη τοῦ Ὠκεανοῦ, ἔγραψε *περίπλουν* ἢ *γεωγραφούμενα εἰς 11 βιβλία καὶ Ἰωνικὰ ὑπομνήματα*. Τοῦ πρώτου συγγράμματος ἔχομεν ἔτι τινὰ τεμάχια καὶ μέρος ἐπιτομῆς γενομένης παρὰ τοῦ ἐξ Ἡρακλείας Μαρκιανοῦ κατὰ τὸ 400 ἔτος μ. Χ. Τὸ δὲ ἐκτενὲς *τεσσαρακοντάβιβλον* γεωγραφικὸν σύγγραμμα τοῦ *Ἀλεξάνδρου Πολυΐστορος* ἐπωφελήθησαν ὁ Πλίνιος καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος.

§ 409. **Στράβων (66 π. Χ.—24 μ. Χ.), Ἀρριανὸς (136 μ. Χ.).** Ἀλλ' ὁ ἀξιολογώτερος τῆς προκειμένης ἐποχῆς συγγραφεύς, καθόσον ἀφορᾷ τὴν καθόλου γεωγραφίαν, εἶνε ὁ ἐξ Ἀμασίας τῆς Καππαδοκίας Στράβων, ὃν παιδεία, κλίσις πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ ἐξωτερικαὶ σχέσεις ἀνέδειξαν *κατεξοχὴν γεωγράφον*. Τὰ γεωγραφικὰ αὐτοῦ ἐν 17 βιβλίοις τὸ ἐκτενέστερον τοῦ εἴδους τούτου ἔργον τῆς ἀρχαιότητος, εἶνε ὁ καρπὸς ἰδίων μακρῶν περιηγήσεων τῆς *Αἰγύπτου, μικρᾶς Ἀσίας*, μέρους τῆς *ἀνατολικῆς Ἀσίας*, τῆς *βορείας παραλίας τῆς Ἀφρικῆς*, τῶν *νήσων τῆς Μεσογείου*, τῆς *Ἑλλάδος* καὶ τῆς *Ἰταλίας* καί τινος ἐπιμελοῦς καὶ μετὰ κρίσεως μελέτης τῶν ἐπισημοτέρων Ἑλλήνων προκατόχων του. Ἐν ᾧ ἀσχολεῖται κυρίως περὶ τὴν *φυσικὴν* καὶ *πολιτικὴν* τῶν διαφόρων χωρῶν περιγραφήν, λαμβάνει οὐχ ἧττον πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὴν *ἱστορίαν*, τὰ *ἤθη*, τὰ *ἔθιμα* καὶ *πολιτεύματα τῶν ἀρχαίων* ἐθνῶν. Ἡ δ' ἔκθεσις καὶ ἡ

γλῶσσά του εἶναι ἀφελὴς καὶ ἀνεπιτήδευτος. Ἐκ δὲ τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ *Ἀρριανοῦ* διασωθέντων συγγραμμάτων ἀνήκουσιν ἐνταῦθα οἱ *περίπλοι Εὐξείνου Πόντου καὶ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης*.

§ 410. **Παυσανίας (130 μ. Χ.).** Ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς *τοπογραφίας* τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν τῶν μνημείων τῆς τέχνης, οὐδεὶς ἄλλος συγγραφεὺς ἔχει τοσαύτην ἀξίαν ὅσην ὁ ἐκ Λυδίας *Παυσανίας*. Παρεσκευασμένος μετὰ τῶν ἀναγκαίων προκαταρκτικῶν γνώσεων περιῆλθεν ἐκτὸς ἄλλων χωρῶν τὴν Ἑλλάδα, εἶδεν ὅλας αὐτῆς τὰς *πόλεις*, τοὺς *ναούς*, τὰ *ὄρη*, τὰ *ἱερά*, ὅλα τὰ *μνημεῖα* ἀρχαῖά τε καὶ νεώτερα, ἠρεύνησε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν καὶ συνήθροισε τὰς περὶ τῶν καθ' ἕκαστα διαδεδομένας παραδόσεις. Τῶν πορισμάτων δὲ τῆς περιηγήσεως ταύτης τὸ σύνολον εἶνε ἡ βραδύτερον ἐν Ῥώμῃ συνταχθεῖσα *Περιήγησις τῆς Ἑλλάδος εἰς 10 βιβλία*, ὧν ἕκαστον φέρει ἰδίαν ἐπιγραφὴν τῶν ἐν αὐτῷ περιγραφομένων μερῶν τῆς χώρας: *Ἀττικά, Κορινθιακά, Βοιωτικά*, καὶ οὕτω καθεξῆς. Μετὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ τοπογραφικῶν ἀναμιγνύει καὶ πολλὰ ἱστορικά. Φιλαλήθεια δὲ καὶ ἀκρίβεια δεικνύονται πανταχοῦ τοῦ συγγράμματος. Τὸ δ' ὕφος του εἶνε ἀπομίμησις τοῦ ἡροδοτείου, πολλάκις ὅμως ἀποβαίνει τραχὺ καὶ σκοτεινὸν ἕνεκα τῆς συντομίας.

Πτολεμαῖος ὁ Κλαύδιος (150 μ. Χ.), *Ἀγαθήμερος*. Ἐν τῇ μαθηματικῇ δὲ ἰδίᾳ γεωγραφίᾳ ἀποτελεῖ ἐποχὴν ὁ *Κλαύδιος Πτολεμαῖος*. Ἐν τῇ ὀκταβίβλῳ αὐτοῦ *γεωγραφικῇ ὑφηγήσει* ἐσπούδασε νὰ προσδιορίσῃ δι' ἀστρονομικῶν ὅρων τὴν θέσιν τῶν τόπων κατὰ μῆκος καὶ πλάτος· τὸ ὄγδοον δὲ βιβλίον περιέχει καὶ εἰσαγωγὴν εἰς κατασκευὴν *γεωγραφικῶν πινάκων*. Τοῦ δ' *Ἀγαθημέρου*, ὅστις ἔζη κατὰ τὸν Β' ἢ Γ' αἰῶνα μ. Χ. ἔχομεν ὑποτύπωσιν γεωγραφίας ἐν ἐπιτομῇ εἰς βιβλία 2, ὧν τὸ δεύτερον ὑποτίθεται μὴ γνήσιον.

§ 411. **ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ.** Αἱ ἐπιστῆμαι ἐθεραπεύοντο παρ' Ἕλλησιν ἀείποτε· ἀλλ' ἀπὸ τῶν Μηδικῶν ἤρξαντο κυρίως αἱ σπουδαιότεραι περὶ αὐτὰς μελέται καὶ μάλιστα ἐπὶ Περικλέους.

§ 412. **Α') Ἰατρική.** Ἡ ἰατρικὴ ἐτιμᾶτο μεγάλως ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων. Εἰκαὶ δὲ περιωρίζοντο οἱ ἰατροὶ κυρίως εἰς τὴν θεραπείαν πληγῶν καὶ ἐν γένει ἐξωτερικῶν δηλήσεων τοῦ σώματος, φαίνεται ὅμως ὅτι ἐγνώριζον τὰς ἐνεργείας πολλῶν βοτάνων καὶ μετεχειρίζοντο τὰ φάρμακα κατὰ τὴν γενομένην πεῖραν. Οἱ περιφημότεροι δὲ διὰ τὰς βοτανικὰς αὐτῶν γνώσεις, οἷον ὁ *Ἀσκληπιὸς* καὶ ὁ *Χείρων*, ὁ *Μαχάων* καὶ ὁ *Ποδαλείριος*, ἀνήκουσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

§ 413. **Ἱπποκράτης (460-357).** Πατὴρ δὲ τῆς ἰατρικῆς ἐγένετο ὁ Ἱπποκράτης υἱὸς Ἡρακλείδου καὶ Φαιναρέτης γεννηθεὶς

ἐν Κῷ. Ὁ Ἱπποκράτης δικαιότατα θεωρεῖται ὁ πατὴρ τῆς ἰατρικῆς, ὅπως ὁ Ἡρόδοτος τῆς ἱστορίας, διότι πρῶτος αὐτὸς ἀπεχώρισε τὴν ἰατρικὴν ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ ἢ προφητικοῦ ἐπαγγέλματος εἰς ἰδίαν ἐπιστήμην. Ἐκ τῶν ἀποδιδομένων δὲ τῷ Ἱπποκράτει συγγραμμάτων τὰ πλεῖστα εἶνε ὑποβολιμαῖα.

§ 414. **Τρεῖς σχολαί: Ἐμπειρική, μεθοδική, πνευματική.** Ἐκ τῆς Ἱπποκρατείου σχολῆς προέκυψαν τρεῖς σχολαί: ἡ *ἐμπειρική*, ἧς ὀπαδοὶ ἦσαν ὁ *Σεραπίων*, ὁ *Ἀρχάγαθος*, ὁ *Ἀσκληπιάδης*, ὁ *Διοσκορίδης*, καὶ ἄλλοι· ἡ *μεθοδική*, ἧς ἱδρυτὴς λέγεται *Θεμίσων* ὁ Θεσσαλός, καὶ τῆς *πνευματικῆς*, ἧς ὀπαδὸς Ἀθήναιος ὁ *Ἀτταλεύς*.

§ 415. **Ἀρεταῖος (98 μ. Χ.).** Τῶν εἰρημένων σπουδαιότερος ὀπαδὸς κατ' ἀρχὰς μὲν τῆς *πνευματικῆς* σχολῆς, εἶτα δὲ τῆς *ἐκλεκτικῆς* ὑπῆρξεν ὁ Ἀρεταῖος ὁ ἐκ Καππαδοκίας. Οὗτος συνέγραψεν 8 βιβλία, ἐξ ὧν τὰ πρῶτα τέσσαρα: «Περὶ αἰτιῶν καὶ σημείων ὀξέων καὶ χρονίων παθῶν,» τὰ δέ: «Περὶ θεραπείας ὀξέων καὶ χρονίων παθῶν».

§ 416. **Κλαύδιος Γαληνὸς (196).** Ὁ διασημότατος πάντων ἦτο Κλαύδιος Γαληνὸς ὁ ἐκ Περγάμου τῆς Μυσίας. Συνέγραψε περὶ τὰ 225 συγγράμματα, ὧν σώζονται περὶ τὰ 100. Ὁ Γαληνὸς ἀπέλαυε τοιαύτης τιμῆς καὶ εἶχε τοιοῦτο κῦρος παρὰ τοῖς ἰατροῖς, ὥστε μέχρι τοῦ 16 αἰῶνος κατ' αὐτὸν ἐκρίνοντο τὰ ἰατρικὰ ζητήματα καὶ ἐγίνετο ἡ θεραπεία τῶν νοσούντων.

§ 417. **Β') Μαθηματικὴ καὶ φυσική.** Καὶ περὶ τὰς ἐπιστήμας ταύτας ἠσχολήθησαν οἱ Ἕλληνες, ἐξ ὧν πρῶτοι οἱ τῆς *Ἰωνικῆς φιλοσοφίας* καὶ μάλιστα οἱ Πυθαγόρειοι. Ὁ Ἀναξαγόρας δὲ καὶ Ἱπποκράτης ὁ Χῖος (450 π. Χ.), Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης προήγαγον κατ' ἐξοχὴν τὴν μαθηματικήν. Πολὺ δὲ πλέον τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν προήχθησαν κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρειανοὺς χρόνους αἱ *μαθηματικαὶ καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι* καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν περὶ ταύτας διακριθέντων ἤκμασαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Εὐκλείδης (300 π. Χ.). Ὁ *Εὐκλείδης* ἐκ Γέλας τῆς Σικελίας διδάσκαλος τῆς *καθαρᾶς μαθηματικῆς* αὐτόθι ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Α' συνέταξε στοιχεῖα γεωμετρίας εἰς 15 βιβλία, ἅτινα καὶ μέχρι τῆς σήμερον θεωροῦνται ὡς τὸ διδακτικώτερον καὶ εὐμεθωδέστερον σύγγραμμα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστήμης.

Ἀρχιμήδης (287-212). Ὁ μαθητὴς αὐτοῦ *Ἀρχιμήδης ὁ Συρακούσιος* ἐδείχθη οὐ μόνον γεωμέτρης ἄριστος, ἀλλὰ καὶ μέγας μηχανικός, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ θαυμάσιαι περὶ τὴν *ὑδροστατικὴν* ἀνακα-

λύψεις του καὶ αἱ μηχαναί, ἃς ἐσοφίσθη καὶ μετεχειρίσθη ἐν τῇ τριετεῖ ἀμύνῃ τῆς πατρίδος του κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ἀπολλώνιος (221), Ἀρίσταρχος (260 π. Χ.). Ἀπολλώνιος ὁ Περγαῖος διατελέσας τὸ πρῶτον ἐν Περγάμῳ, εἶτα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔγραψε θαυμάσιόν τι περὶ κωνικῶν τομῶν σύγγραμμα. Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος προήγαγε τὴν ἀστρονομίαν διὰ τοῦ περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστάσεων ἡλίου καὶ σελήνης συγγράμματός του καὶ ἐδίδαξε πρῶτος ὅτι ἡ γῆ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον καὶ περὶ τὸν ἄξονά της· ὅθεν εὐλόγως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου.

Ἐρατοσθένης (276–196), Ἵππαρχος (150 π. Χ.). Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος ὑπῆρξεν ὁμοῦ φιλόλογος καὶ μαθηματικὸς περίφημος καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐξύψωσε τὴν γεωγραφίαν εἰς ἐπιστήμην. Πάντων ὅμως τῶν ἀστρονόμων ὑπέρτερος ἐδείχθη ὁ ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας Ἵππαρχος, ὅστις ἔζησε τὸ πρῶτον ἐν Ῥόδῳ καὶ ἔπειτα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Πρῶτος δ' αὐτὸς ὥρισεν ἀκριβέστερον τὴν διάρκειαν τοῦ ἡλιακοῦ ἔτους καὶ ὑπελόγισε τὰς ἀποστάσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀπ' ἀλλήλων. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σώζονται: τῶν Ἀράτου καὶ Εὐδόξου φαινομένων ἐξηγήσεις βιβλ. 3 καὶ παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ τεμάχιόν τι ἐπιγραφόμενον: ἔκθεσις ἀστερισμῶν ἢ περὶ ἀπλανῶν ἀναγραφή.

§ 418. **Θεραπεία τῆς μαθηματικῆς ἐν Περγάμῳ, Ῥόδῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ.** Ἡ μαθηματικὴ διετήρησε τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς ἀξίαν ἐν Περγάμῳ καὶ ἐν Ῥόδῳ, ἰδίως ὅμως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Αἱ ἀρχαὶ τῶν προλαβόντων μαθηματικῶν περιελήφθησαν ἤδη εἰς ἐγχειρίδια, ὑπεμνηματίσθησαν καὶ πολλὰ σκοτεινὰ αὐτῶν μέρη διευκρινίσθησαν.

Δίδυμος Σηρῆνος, Μενέλαος (100 μ. Χ.), Θεοδόσιος (130), Νικόμαχος (150). Εἰς τὸν γραμματικὸν Δίδυμον τὸν Ἀλεξανδρέα ἀποδίδεται σύγγραμμά τι, πραγματευόμενον περὶ μέτρων μαρμάρων καὶ παντείων ξύλων. Τοῦ ἐξ Ἀντίσσης Σερήνου (ἀδήλου ἐποχῆς) ὑπάρχουσι 2 βιβλία περὶ τομῆς κυλίνδρου καὶ κώνου. Μόνον δὲ εἰς Λατινικὴν μετάφρασιν ἔχομεν τὰ σφαιρικὰ τοῦ Ἀλεξανδρέως Μενελάου, ὅστις ἄλλως θεωρεῖται καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῆς τριγωνομετρίας. Τοῦ ἐκ Τριπόλεως Θεοδοσίου σώζονται ἐν πρωτοτύπῳ μόνον τὰ 3 βιβλία τῶν σφαιρικῶν του. Ὁ δ' ἐκ Γεράσης Νικόμαχος εἶνε ὁ συγγραφεὺς ἀριθμητικῆς τινος εἰσαγωγῆς, τὴν ὁποίαν ὑπεμνημάτισεν ὁ Ἰάμβλιχος, καὶ ἑνὸς ἐγχειριδίου Ἀρμενικοῦ εἰς 2 βιβλία.

Αἱ περὶ τὴν μαθηματικὴν πρόοδοι ἐξεδηλώθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς ἐκείνους κλάδους μάλιστα, ἐν οἷς

γίνεται ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν ἐκείνης, τοὐτέστι εἰς τὴν *ἀστρονομίαν* καὶ *χρονολογίαν*, *μηχανικὴν* καὶ *πολεμικὴν* καὶ περὶ τὴν *μουσικήν*.

α'. *Ἀστρονομία καὶ χρονολογία*. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Στωϊκοῦ *Ποσειδωνίου*, ὅστις διεκρίθη καὶ ὡς ἀστρονόμος παραδεχθεὶς τὴν σφαιρικότητα τῆς γῆς οὐδὲν διετηρήθη.

Γέμινος (*66 π. Χ.*), *Σωσιγένης* (*46 π. Χ.*), *Ἀρριανός*, *Ἀλέξανδρος Ὑψιπίλης* (*160 μ. Χ.*). *Γέμινος* ἴσως ἐκ Ῥόδου συνέγραψε πολύτιμον *κοσμογραφικὸν σύγγραμμα* ἐπιγραφόμενον: *Εἰσαγωγὴ εἰς τὰ φαινόμενα*, *ἐν ᾗ* περιλαμβάνεται καὶ χρονολόγιόν τι. Ὁ δὲ περιπατητικὸς *Σωσιγένης*, διὰ τοῦ ὁποίου κυρίως ἐκανονίσθη τὸ ἡμερολόγιον ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος, τὸ *ἰουλιανὸν ἔτος*, δὲν κατέλιπε σύγγραμμά τι. *Ἀρριανὸς* δέ τις ἀγνώστου καταγωγῆς καὶ χρόνου συνέγραψέ τι περὶ ἀστρονομίας, οὗ εὑρίσκονται τεμάχια παρὰ τῷ Στοβαίῳ. Ὁ Ἀλεξανδρεὺς *Ὑψιπίλης* θεωρεῖται συγγραφεὺς πιθανῶς μὲν τῶν δύο τελευταίων βιβλίων τῶν τοῦ Εὐκλείδου *στοιχείων*, βεβαίως δὲ τοῦ συγγραμματίου: *περὶ τῆς τῶν Ζῳδίων ἀναφορᾶς*.

Κλαύδιος Πτολεμαῖος (*125-161*). Πρὸ πάντων δὲ *Κλαύδιος ὁ Πτολεμαῖος* ἀποτελεῖ ἕν τε τῇ μαθηματικῇ, ἣν ἅπασαν ἐπραγματεύετο, καὶ ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ ἐποχήν. Εἰς τὸ κύριον αὐτοῦ σύγγραμμα, τὸ ἐπιγραφόμενον *μεγάλη σύνταξις τῆς ἀστρονομίας* εἰς 3 βιβλία, συνήθροισε, παρέβαλε καὶ ἐπέκρινε τὰς προλαβούσας περὶ συστήματος τοῦ παντὸς ἀνακαλύψεις, ἠρμήνευσε ταύτας κατ' ἰδίας παρατηρήσεις καὶ ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς συστήματος, ὅπερ παρέπεμψεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ ὄνομά του μετὰ δόξης καὶ ἴσχυσεν ὡς τὸ ὀρθότερον μέχρι τοῦ Κοπερνίκου. Θεμέλιον δὲ τούτου ἦτο τὸ *ἀκίνητον τῆς γῆς* θεωρουμένης ὡς σφαίρας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς περὶ αὐτὴν κινουμένης οὐρανίου σφαίρας. Σώζονται δ' ἔτι *ὑπομνήματα* εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀνήκοντα εἰς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς Πάππον καὶ Θέωνα· ἡ δὲ μετάφρασίς του εἰς τὸ Ἀραβικὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἀλμαγέστον* ἐγένετο κατὰ τὸν θ' μ. Χ. αἰῶνα. Ἐκτὸς δὲ τοῦ εἰρημένου ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἔτι τοῦ Πτολεμαίου συγγράμματα, τὰ ἑξῆς: *Τετράβιβλος σύνταξις μαθηματικὴ εἰς 4 βιβλία*. *Φάσις ἀπλανῶν ἀστέρων καὶ συναγωγὴ ἐπισημασιῶν* (κυρίως χρονολογικόν τι). *Ὑποθέσεις καὶ πλανωμένων ἀρχαὶ* κτλ.

β'. *Μηχανικὴ καὶ πολεμική*. Αἱ δύο αὗται ἐπιστῆμαι, εἰκαὶ δὲν ἔλαβον αὔξησιν οὐσιώδη, ἐπεξειργάσθησαν ὅμως ἐπιτυχῶς καὶ ἠρμηνεύθησαν.

Ὀνόσανδρος (*50 μ. Χ.*), *Αἰλιανὸς* (*98-130*), *Ἀπολλόδωρος*, *Πολύαινος* (*160-178*). Ὁ *Ὀνόσανδρος* ἢ *Ὀνήσανδρος* φιλοσοφικῶς διαπεπλασμένος ἐξέθηκεν εἰς τὸν *στρατηγικὸν* αὐτοῦ *λόγον* ἀρχὰς καὶ

διατάξεις ἠρανισμένας ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πείρας Ῥωμαίων στρατηγῶν περὶ πάντων, ὅσα στρατηγός τις τῆς ἐποχῆς ταύτης ὤφειλε νὰ γνωρίζῃ ὡς πρὸς τὴν *συγκρότησιν στρατοῦ, πολιορκίαν πόλεως, ὀχύρωσιν στρατοπέδου· περὶ τοῦ φέρεσθαι κατὰ τὴν μάχην, τὴν μεταχείρισιν τῶν στρατιωτῶν* κτλ. Τὸ λεκτικόν του, καίπερ ἀπομίμησις τοῦ Ξενοφῶντος, εἶνε ὀλίγον τι τραχύ. Ὁ *Αἰλιανὸς* καλούμενος κατεξοχὴν *τακτικὸς* πιθανῶς Ἕλλην τὸ γένος, ἀκμάσας ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ ἐν Ῥώμῃ συνέγραψε συγγραμμά τι εὐφραδὲς καὶ χρησιμώτατον εἰς γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς πολεμικῆς: *τὸ περὶ στρατηγικῶν τάξεων*. Ὁ δὲ *Ἀπολλόδωρος* σύγχρονος τοῦ Αἰλιανοῦ περίφημος ἀρχιτέκτων ἔγραψε *πολιορκητικά*. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ τοῦ *Φλαυΐου Ἀρριανοῦ ἡ ἔκταξις κατ' Ἀλανῶν* πιθανῶς μέρος τοῦ ἀπολεσθέντος συγγράμματος τῶν Ἀλανικῶν καὶ ἡ *τακτικὴ τέχνη* συμφωνοῦσα εἰς τὰ πρῶτα τμήματα κατὰ λέξιν ὡσεπιτοπλεῖστον πρὸς τὰ τοῦ Αἰλιανοῦ, ἕνεκα ὅμως πολλῶν χασμάτων λίαν σκοτεινή. Τὸ δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «στρατηγήματα» γνωστὸν ὀκτάβιβλον σύγγραμμα τοῦ ἐκ Μακεδονίας *Πολυαίνου*, ἀκμάσαντος ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ Λ. Οὐήρου εἶνε ἀπάνθισμα ἐκ πολλῶν ἀπολεσθέντων· ἐν τούτῳ δὲ κεῖται καὶ ἡ ἀξία αὐτοῦ.

γ'. *Μουσική.* Ἡ *μουσικὴ* ἐθεωρεῖτο οὐ μόνον ὡς μέσον πρὸς ἐξημέρωσιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἔξαψιν ὁμοῦ καὶ καταστολὴν τῶν παθῶν, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύει μάλιστα ἡ ἱστορία τῆς Σπάρτης, καὶ πρωΐμως ἤδη ἐτελοῦντο *ἀγῶνες μουσικοί*, οἷοι πρὸ πάντων ἦσαν οἱ *Πύθιοι*. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος τέχνη εἶχε προαχθῆ εἰς οὐ μικρὸν ἀναπτύξεως βαθμόν, καθότι οἱ ποιηταὶ ἀπήγγελλον τὰ ποιήματα αὐτῶν ὑπὸ τὴν συνοδίαν αὐτῆς καὶ ἅπασα ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης εἶνε πλήρης διηγήσεων περὶ τῆς μαγικῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ τῆς βαθείας εἰς τὴν ψυχὴν των ἐπιδράσεως. Οὕτω π. χ. λέγεται ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἐδυνήθη νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς ἡσυχίαν διά τινος σπονδειακῆς αὐλῳδίας νέον ἐμπαθῆ μέχρι μανίας· ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς ἴσχυσε νὰναχαιτίσῃ ἄλλον νέον ἀπὸ τῆς προθέσεως φονικῆς τινος πράξεως διὰ τῆς μουσικῆς ἀπαγγελίας ἑνὸς στίχου.

Τέρπανδρος (676). Ὡς ὁ κυρίως δὲ τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς δημιουργὸς ἐμφανίζεται ὁ Λέσβιος *Τέρπανδρος*, ὅστις καταγόμενος ἔκ τινος μουσικῆς οἰκογενείας παραλαβούσης τὴν τέχνην ἀπὸ τῶν τῆς Πιερίας ἀοιδῶν πρῶτος ὑπήγαγεν εἰς *τεχνικοὺς κανόνας* τὰς ὑφεστώσας τῶν διαφόρων χωρῶν ψαλμῳδίας καὶ ἐμόρφωσεν ἐντεῦθεν σύστημά τι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διεκρίθη ἐν Σπάρτῃ προκειμένων μουσικῶν ἀγώνων, ἀκολούθως δ' ἔλαβεν ἐν τοῖς Πυθίοις *τετράκις τὰ νικητήρια*.

Ἑπτάχορδον, βάρβιτον, Δωρική, Φρυγικὴ καὶ Λυδία ἁρμονία. Αὐτὸς δὲ οὗτος κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν εἰσήγαγεν ἀντὶ τοῦ *τετραχόρδου* τὴν καλουμένην *ἑπτάφθογγον* ἢ *ἑπτάχορδον λύραν*, ἐφεῦρε καὶ τὸ *βάρβιτον*, *ἕτερον εἶδος λύρας*, καὶ πιθανῶς ὥρισε πρῶτος καὶ τὴν σχέσιν τῶν ὑπαρχουσῶν τριῶν ἀρχαιοτάτων *ἁρμονιῶν*: *Δωρικῆς*, *Φρυγικῆς* καὶ *Λυδίας*, ὧν ἡ μὲν Δωρικὴ ὡς βαρυτάτη εἶχεν ἀνδρικόν, σπουδαῖον χαρακτῆρα, ὅστις ἐνήργει καταπραϋντικῶς· ἡ δὲ Φρυγικὴ ὡς *μέση*, *μεσόφωνος*, οὖσα ἰδίως εὔχρηστος εἰς τὰς θορυβώδεις ὀργιαστικὰς ἑορτὰς τῆς Φρυγίας τῶν θεῶν μητρὸς *Κυβέλης* καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν Διονυσίων, ἔφερε χαρακτῆρα ἐνθουσιαστικόν· ἡ δὲ Λυδία ἐξομοιουμένη ἕνεκα τῆς ὀξύτητός της μὲ τὴν γυναικείαν φωνὴν διέθετε διὰ τῆς μαλακότητός της εἰς πραότητα καὶ γλυκυθυμίαν, ὅθεν ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐθεώρει ἰδίως εἰς τὴν *ἀνατροφὴν τῶν νέων* συντελῆ.

Ἰωνικὴ ἁρμονία. Μετὰ τοὺς χρόνους δὲ τοῦ Τερπάνδρου ἐπῆλθε μεταξὺ μὲν τῆς Δωρικῆς καὶ Φρυγικῆς ἡ *Ἰωνικὴ ἁρμονία*, τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήριζε τὸ ἁπαλὸν καὶ χαλαρόν, ἀνειμένον, μεταξὺ δὲ τῆς Φρυγικῆς καὶ Λυδικῆς ἡ *Αἰολική*, τὴν ὁποίαν διέκρινε τὸ ζωηρὸν καὶ ἐμπαθές. Βραδύτερον τὸ μουσικὸν σύστημα ἐτελειοποιήθη ἔτι μᾶλλον διὰ πέντε ὀξυτέρων καὶ πέντε βαρυτέρων ἁρμονιῶν ἢ τόνων.

Ὄλυμπος (650-620), αὐλός. Ἀρχηγέτην δὲ τῆς ἔπειτα ἐπικρατησάσης εὐαρέστου Ἑλληνικῆς μουσικῆς ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ τὸν ἐκ Φρυγίας *Ὄλυμπον* τὸν νεώτερον τὸν ἐφευρετὴν τοῦ *τρίτου ἢ ἐναρμονίου μουσικοῦ γένους* διατρίψαντα πολὺν χρόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ πρὸς τῇ μέχρι τότε μόνον ἐν χρήσει οὔσῃ κιθάρᾳ εἰσαγαγόντα τὸν *αὐλόν*, δι' οὗ ἡ μουσικὴ ἔλαβε μὲν πλείονα ἐλευθερίαν, ἀπέβη δὲ ἐντονωτέρα καὶ τρυφηλοτέρα, ὅθεν οἱ αὐστηρότεροι κριταὶ ἀπεδοκίμαζον ὑπὸ ἠθικὴν ἔννοιαν τὸν αὐλόν.

Θαλήτας (620). Διὰ δὲ τοῦ ἐκ Γόρτυνος τῆς Κρήτης *Θαλήτου* ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ προήχθη εἰς τὴν *τρίτην αὐτῆς περίοδον* λαβοῦσα δι' αὐτοῦ χαρακτῆρα πανηγυρικῶς ὑψηλόν, σχεδὸν ἱερατικὸν ἰδίως εἰς τοὺς παιᾶνας, καὶ ἰσχύουσα νὰ κατευνάζῃ τὰς ἠθικῶς τεταραγμένας ψυχάς. Διὸ ὁ Θαλήτας μετεπέμφθη ποτὲ ἐκ Κρήτης ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἵνα διὰ τῆς τέχνης ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν δι' ἐσωτερικῶν ταραχῶν διασεισθεῖσαν πόλιν. Αἱ μελῳδίαι του κανονισμέναι διὰ τὰ ἁπλούστατα ὄργανα ἦσαν, ὡς λέγεται, κοσμιώταται καὶ ὡραιόταται.

Κλονᾶς, Ξενόδαμος. Μετὰ τοῦ *Κλονᾶ* δὲ τοῦ ἐκ Θηβῶν ἢ ἐκ Τεγέας, τοῦ ἐκ Κυθήρων *Ξενοδάμου* καί τινων ἄλλων τεχνιτῶν ἡ μουσικὴ προέβη ἀκολούθως εἰς τεχνικωτέραν τινὰ περίοδον καὶ ἀνήχθη εἰς ὃ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πινδάρου ἦτο ὕψος. Ἡ μετὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ

δημοσίου βίου τῶν Ἑλλήνων ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μουσικὴ ἐξητάσθη ὕστερον ἔτι ἐπιστημονικῶς, οἷον ὑπὸ τοῦ περιπατητικοῦ *Ἀριστοξένου* καὶ τοῦ μαθηματικοῦ *Εὐκλείδου*.

Ἀριστείδης Κυϊντιλιανὸς (*110 μ. Χ.*), *Ἀλύπιος* (*150*), *Γαυδέντιος*, *Βάκχιος*, *Διονύσιος*, *Κλαύδιος Πτολεμαῖος*. Κατὰ δὲ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους πολλοὶ ἐνησχολήθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὴν θεωρίαν καὶ ἱστορίαν τῆς τέχνης ταύτης. Περὶ *Φιλοδήμου* τοῦ ἐκ Γαδάρων ἐγένετο ἤδη λόγος ἀνωτέρω (σελ. 769). Ὁ *Ἀριστείδης Κυϊντιλιανὸς* (110 μ. Χ.) ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ πρῶτος τὴν μουσικὴν εἰς τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸ μέτρον τῶν ποιητῶν. Μετ' αὐτὸν δὲ μνημονεύονται τέσσαρες ἄλλοι συγγραφεῖς: ὁ *Ἀλεξανδρεὺς Ἀλύπιος*, τοῦ ὁποίου ἡ μουσικὴ εἰσαγωγὴ συντείνει μεγάλως εἰς κατάληψιν τῆς ἀρχαίας μουσικῆς· ὁ *Γαυδέντιος*, ὅστις ἀκολουθεῖ τὸν Ἀριστόξενον εἰς τὴν *ἁρμονικὴν εἰσαγωγήν* του· *Βάκχιος* ὁ πρεσβύτερος, οὗτινος ἡ *εἰσαγωγὴ τέχνης μουσικῆς* γεγραμμένη κατ' ἐρωταπόκρισιν συντείνει εἰς διδασκαλίαν τῶν περὶ τὴν τέχνην ταύτην ἀρχαρίων· καὶ τέλος ὁ ἐξ Ἁλικαρνασσοῦ *Διονύσιος* ὁ νεώτερος συγγραφεὺς πολλῶν μεγαλειτέρων συγγραμμάτων περὶ μουσικῆς καί τινος ἱστορίας αὐτῆς. Καὶ ὁ *Κλαύδιος Πτολεμαῖος* διὰ τῶν *Ἁρμονικῶν* αὐτοῦ εἰσέδυσε βαθύτερον εἰς τὴν φύσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος τέχνης ἁπλοποιήσας τοὺς τόνους καὶ εἰσαγαγών τινας σταθερωτέρους κανόνας.

§ 419. **ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΚΑΙ ΒΙΟΣ.** Ἡ Ἑλλὰς συνίστατο ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων καὶ ἔτι μετέπειτα ἐκ τοσούτων αὐτονόμων πολιτειῶν, ὅσαι σχεδὸν ἦσαν αἱ πόλεις αὐτῆς.

Δοῦλοι, *θῆτες*, *εὐγενεῖς*. Πανταχοῦ δὲ τούτων ἐμφανίζονται τρεῖς διάφοροι ἀνθρώπων τάξεις· καὶ εἰς μὲν τὴν *πρώτην* ἢ *κατωτάτην* ὑπάγονται οἱ *δοῦλοι*, οἵτινες ἀνέκαθεν ἦσαν ἢ *ἀργυρώνητοι* ἢ *αἰχμάλωτοι* ἐν πολέμῳ, *Ἕλληνες* ἢ *ξένοι* καὶ οἱ τούτων ἀπόγονοι· εἰς δὲ τὴν *δευτέραν* ἀνήκουσιν οἱ *θῆτες*, τουτέστιν οἱ *ἀκτήμονες ἐλεύθεροι*, οἵτινες, ἵνα πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐξεδίδοντο ἐπὶ μισθῷ εἴς τινα κύριον εὐγενῆ καὶ ὑπηρέτουν αὐτῷ ὡς γεωργοί· αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἐν ταῖς κοιναῖς συναθροίσεσι συνιστῶσι καὶ τὸν δῆμον ἢ τὸν λαόν· τὴν *τρίτην* τέλος καὶ ἀνωτάτην τάξιν συγκροτοῦσιν οἱ *εὐγενεῖς*, οἵτινες ἐκ προγόνων ἐπιφανῶν ἢ ἡρώων καταγόμενοι διεκρίνοντο διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ εὐστροφίας των, πλεονεκτημάτων, τὰ ὁποῖα ἐσπούδαζον νὰ διατηρῶσι διὰ τῶν συνεχῶν ἱπποτικῶν ἀσκήσεων καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης νὰ ἐπιδεικνύωσιν αὐτοὶ τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ ἀποτελοῦντες καὶ πρῶτοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐφορμῶντες.

§ 420. **Βασιλεῖς.** Τὰ πρωτεῖα δὲ μεταξὺ αὐτῶν φέρουσιν οἱ

βασιλεῖς ἢ ἄνακτες, οὓς ἡ κοινὴ γνώμη ἐθεώρει ἐκ παραδόσεως ὡς ἔχοντας συγγένειαν μετὰ τῶν θεῶν καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Διός, διὸ καὶ ὠνομάζοντο συνήθως *Διογενεῖς καὶ Διοτρεφεῖς*.

Ἐπὶ Ὁμήρου αἱ πλεῖσται τῆς Ἑλλάδος πολιτεῖαι *ἐβασιλεύοντο* εἰσέτι, ἐν ᾧ ἔν τισιν ἤρξατο ἤδη ναναφαίνηται ἡ πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν ἢ δημοκρατίαν τάσις· ὅθεν ὁ ποιητὴς ἐξυμνῶν τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα διὰ τῆς γνωστῆς ἐκείνης τοῦ Ὀδυσσέως ἀποφάνσεως:

«Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω,
εἷς βασιλεύς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
[σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσι βασιλεύῃ»] (Ἰλ. Β', 204-206).

ἀναφέρεται βεβαίως εἰς τὸ παρελθόν, καθόσον ἡ προλαβοῦσα σχέσις ὑπῆρχε τοῖς πᾶσι γνωστή. Ἡ ἡρωϊκὴ δ' αὕτη βασιλεία κατὰ κληρονομίαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ πρωτοτόκου εἰς πρωτότοκον περιερχομένη δὲν φέρει οὐδαμῶς τὸν χαρακτῆρα αὐθαιρέτου ἢ ἀπεριορίστου ἐξουσίας· τὰ καθήκοντα αὐτῆς, ὅλος ὁ σχηματισμός της ἀναμιμνήσκουσι σχέσεις πατριαρχικὰς ἀρχαϊκῶν χρόνων. Ὁ βασιλεὺς εἶνε ἀρχηγὸς ἐν πολέμῳ· ὑπέρτατος δικαστὴς καὶ *θεμιστοπόλος* ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ του προσφέρει ὡς ἱερεὺς δημοσίας θυσίας καὶ εὐχὰς εἰς τοὺς θεούς. Τὰ μόνα δὲ ἐνδεικτικὰ τοῦ ἀξιώματός του σημεῖά εἰσι: τὸ *σκῆπτρον*, ὅπερ φέρει ἐν χερσίν, οἱ προπορευόμενοι αὐτοῦ *κήρυκες* καὶ ἡ *πρωτοκαθεδρία*, ἣν λαμβάνει ἐν ταῖς δημοσίαις συναθροίσεσι καὶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν· ἡ ἐκ δημοσίων δὲ ἀγρῶν τοῦ οὕτω λεγομένου τεμένους πρόσοδος, ἡ μείζων ἐν τῇ διανομῇ τῶν λαφύρων μερὶς καὶ δῶρα προσφερόμενα ἑκουσίως ἀποτελοῦσιν ἀντὶ παντὸς φόρου τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς του· Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἄρχῃ αὐτογνωμόνως, καθ' ὅλας τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις ὑποχρεοῦται νὰ καλῇ εἰς συμβούλιον τοὺς κρατίστους τῶν εὐγενῶν, ἤτοι τοὺς παρ' Ὁμήρῳ καλουμένους *γέροντας, ἀριστῆας ἢ βουληφόρους*· κατόπιν δὲ τῆς μετ' αὐτῶν συνδιασκέψεως, ἥτις πολλάκις γίνεται ἐν τῷ δείπνῳ, νὰ *συγκαλῇ εἰς ἀγορὰν* καὶ τὸν δῆμον, ὅτε οἱ εὐγενεῖς ἐκεῖνοι οἱ τὴν βουλὴν τῶν γερόντων συγκροτοῦντες ἐπὶ ξεστῶν λίθων πέριξ αὐτοῦ καθήμενοι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κήρυκος προσφερόμενον αὐτοῖς σκῆπτρον ἔχοντες, καθόσον ἕκαστος ἐλάμβανε τὸν λόγον, ἐκφέρουσιν ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς συζήτησιν προτιθεμένης ὑποθέσεως τὴν γνώμην των. Εἰς τὸν κύκλῳ δὲ ἱστάμενον δῆμον οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται ἢ νὰ φανερώνῃ ἁπλῶς τὴν ἔγκρισίν του διὰ τῆς *ἐπιβοήσεως* ἢ τὴν ἀποδοκιμασίαν του διὰ τῆς *σιωπῆς*.

Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν ὁ ἑλληνικὸς βίος ἔπαθεν ὁλοσχερῆ ἀλλοίωσιν διὰ τῆς πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος ἀνιδρύσεως

ἐλευθέρων πολιτειῶν. Ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ ἤδη πολέμου ἡ βασιλεία δὲν ἀπέλαυε πλέον, ὡς τὸ πρότερον, τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν πολλῶν. Διὰ δὲ τῶν ἐπελθουσῶν μεταναστάσεων καὶ τῆς ἕνεκα τούτων μορφώσεως νέων κοινωνικῶν σχέσεων ἀντὶ νὰ ορθωθῇ ἀπέβαλεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ἰσχὺν καὶ ἀξίαν, ἥτις ἠρείδετο ἐπὶ τῆς μακρᾶς συνηθείας, ὥστε κατὰ τὸν Η′ αἰῶνα εἰς τὰς πλείστας τῶν πόλεων κατηργήθη, εἰς ὀλίγας δέ τινας μικρὸν ἔτι διετηρήθη, ἀλλὰ λίαν περιωρισμένη, ἕως οὗ περὶ τὴν ἔξοδον τοῦ Ζ′ αἰῶνος ἐξέλιπεν ἐντελῶς εἰς πάσας ἐκτὸς τῆς *Σπάρτης* καὶ τῆς *Ἠπείρου*, αἵτινες *διέσωσαν μόναι τὰ ἀρχαῖα καὶ πατροπαράδοτα*.

§ 421. **Ἄριστοι, εὐγενεῖς ἢ εὐπατρίδαι.** Ἀπὸ τῶν βασιλέων ἡ ἐξουσία περιῆλθεν ἀμέσως εἰς χεῖρας τῶν *ἀρίστων, εὐγενῶν ἢ εὐπατριδῶν*, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπόγονοι ἀρχαίων ἡρώων, βασιλικῶν γενῶν ἢ κτιστῶν πόλεων, οἷοι ἦσαν π. χ. οἱ *Κοδρίδαι* καὶ οἱ *Μελανθίδαι* ἐν Ἀθήναις, οἱ *Βακχιάδαι* ἐν Κορίνθῳ, οἱ *Ἀλευάδαι* ἐν Λαρίσσῃ καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ, ὑπερεῖχον τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἢ διὰ τῆς κτηματικῆς περιουσίας των ὡς *γαμόροι* καὶ *κληροῦχοι* ἢ διά τινος ἐπιφανοῦς ὁπλισμοῦ ὡς *ἱππεῖς* ἢ *ἱππόται* καὶ ἐν γένει διὰ τῆς κρείττονος ἀνατροφῆς καὶ παιδείας των. Τιμώμενοι δὲ οὗτοι τὸ πρῶτον ἕνεκα τῆς λαμπρᾶς καταγωγῆς καὶ τῆς προσωπικῆς των μᾶλλον ἀξίας ἡγοῦντο μόνοι τῶν πραγμάτων ἀδιαφιλονεικήτως. Ἀφοῦ ὅμως κατὰ μικρὸν καὶ μεταξὺ τῶν δημοτῶν οὐκ ὀλίγοι διεκρίθησαν διὰ τῆς περὶ τὰ ὅπλα ἱκανότητος καὶ διὰ τῆς εὐπορίας εἰς ἐκείνας μάλιστα τὰς πόλεις, ὅπου οἱ ἀγροὶ ὅλοι δὲν διενεμήθησαν, καὶ ἰδίως εἰς τὰς παραλίας, ἔνθα ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ἐμπορία καθίστων εὔκολον τὸν πορισμὸν πλούτου, ἔκτοτε καὶ ἡ τάξις τῶν *πλουσίων* ἤρξατο νὰ συναμιλλᾶται καὶ συνεξομοιῶται πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν ἢ πρὸς τοὺς *εὐγενεῖς*, ὥστε πολλαχοῦ τὸ *τίμημα* ἁπλῶς, παραβλεπομένης τῆς καταγωγῆς, ἴσχυεν ὡς μέτρον τῆς προτιμήσεως, ὅθεν ἐγεννήθη *ἡ πλουτοκρατία ἢ τιμοκρατία*.

§ 422. **Δῆμος.** Ἀπέναντι τῆς διττῆς ταύτης ἀριστοκρατίας ὁ *δῆμος*, ὅστις μετήρχετο διάφορα ἐπιτηδεύματα καὶ πρὸ πάντων τὴν ἁλιείαν καὶ ναυτιλίαν ἐν ταῖς παραλίαις πόλεσι, διετέλει πολὺν χρόνον ἐν καταστάσει ὑποταγῆς. Ἀλλὰ διὰ τῆς φιλοπονίας του καὶ ἐμπορίας εὐπορώτερος βαθμηδὸν γενόμενος καὶ τέλος συνειδὼς τὴν ἰσχύν του ἐπεθύμησε τοῦ νὰ συμμετάσχῃ ἐπίσης τῶν πραγμάτων. Ἐνισταμένης δὲ πρῶτον τῆς ἀρχούσης τάξεως προέβη εἰς ὡρισμένας ἀπαιτήσεις καὶ μεθ' ἑκάστην νέων δικαίων παραχώρησιν καθίστατο τολμηρότερος καὶ ἐξέτεινε τὰς ἀξιώσεις καὶ ἀπαιτήσεις του, ἕως οὗ κατώρθωσε νὰ με-

ταβάλῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὴν παλαιὰν ἀριστοκρατίαν εἰς *εὔκρατον δημοκρατίαν*· καὶ πρότερον μὲν συνέβη ἡ μεταβολὴ αὕτη εἰς τὰς παραλίους πόλεις, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὰς μεσογαίας, ἵνα ἡ γεωργία ἀπετέλει τῶν πολιτικῶν σχέσεων τὴν βάσιν.

Ἀριστοκρατία, δημοκρατία, ὀλιγαρχία, ὀχλοκρατία, δημαγωγία, τυραννίς. Ἀλλ' ἡ ἕνωσις αὕτη τῶν δύο ἀντιθέτων πολιτειῶν, *ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας* εἰς ἓν εὔκρατον σύστημα δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε διαρκής· ἐξεναντίας ἡ ἀδιάκοπος ἀμφοτέρων πάλη, ἡ ἐναλλὰξ περίσχυσις τῆς ἑτέρας, ἡ παρέκβασις ἐκείνης μὲν εἰς *ὀλιγαρχίαν*, ταύτης δὲ εἰς *ὀχλοκρατίαν*, καὶ μεταξὺ τούτων ἡ μεσολάβησις τῆς *δημαγωγίας* καὶ *τυραννίδος* εἰσὶν αἱ συνήθεις φάσεις καὶ περιπέτειαι τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς.

§ 423. **Τυραννίς.** Ὁσάκις ὁ δῆμος ἐνεφανίζετο ὡς ἀντίπαλος τῆς ἀνωτέρας τάξεως, τοῦτο συνήθως ἐγίνετο διά τινος *δημαγωγοῦ*, εἰς τὸν ὁποῖον προσηλοῦτο μετὰ πλήρους ἐμπιστοσύνης. Ἅμα δὲ οὗτος ἐλάμβανε τοιαύτην ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ πλήθους, ὥστε νὰ τὸ μεταχειρίζηται ὄργανον εὐπειθὲς τῶν σκοπῶν του καθίστατο εὐκόλως *τύραννος* κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, ὅστις, ἐν ὅσῳ εἰς τὴν προκειμένην κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας πάλην δὲν προσέβαλλε τοὺς καθεστῶτας νόμους, ἀνεδεικνύετο πολλάκις *μέγας εὐεργέτης* τοῦ λαοῦ. Ἄλλως τε δὲ ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν τὴν ἀρχαίαν τυραννίδα, *τὴν πρὸ τοῦ Περσικοῦ πολέμου*, ἀπὸ τῆς ἔπειτα παρουσιαζομένης.

Ἀρχαιοτέρα τυραννίς. Ἡ *ἀρχαιοτέρα τυραννὶς* ἦτο ἀπεριόριστος μοναρχία, ἥτις, καθ' οὓς χρόνους οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἢ καθ' ἑαυτοὺς διεφώνουν ἢ πρὸς τὸν δῆμον ἤριζον, ἐλάμβανε διά τινος πραξικοπήματος δολίου ἢ βιαίου τὴν θέσιν ὑπευθύνου ἀρχῆς, ὁ δὲ λαός, ὅστις δὲν εἶχεν εἰσέτι λησμονήσῃ τὴν εἰς τὴν ἑνότητα τῆς ἐξουσίας ἀφοσίωσίν του καὶ τὴν πραεῖαν τῶν πρώην ἡγεμόνων του κυβέρνησιν, τὴν ἀνείχετο καὶ τὴν ὑπεστήριζεν. Ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τῆς τυραννίδος ταύτης ἡ ἀριστοκρατία τοῦ γένους ἐξασθενήσασα δὲν ἐδύνατο νὰντίσχῃ κατὰ τοῦ ὁσημέραι ἐπιδιδόντος δημοκρατικοῦ πνεύματος καὶ παλαίουσα πρὸς τοῦτο συνεχῶς ἀπέβαλε τὴν παλαιὰν χρηστότητα καὶ εἰλικρίνειαν καταστᾶσα ὕποπτος καὶ φιλέκδικος· ἠλαττώθη δ' ἐπὶ μᾶλλον καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκροτούντων αὐτὴν γενῶν σχετικῶς πρὸς τὸν πάντοτε αὐξανόμενον δῆμον.

Τιμοκρατικοί. Ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς προσωπικῆς ἀξίας προαχθεῖσα ἀριστοκρατία, ἤτοι ἡ τάξις τῶν προϊόντων ἢ *τιμοκρατικῶν*, δὲν ἐδύνατο ἐπίσης ἕνεκα τῆς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰδιοτελοῦς διαγωγῆς της νὰ στερεωθῇ ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης, καὶ οὕτω διε-

τέλει πολὺ πλέον τῆς πρώτης ἐκτεθειμένη εἰς τὸν φθόνον καὶ εἰς τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ, ὥστε ἐκ τοῦ λαοῦ προελθοῦσα ἔλαβε πρὸς τοῦτον θέσιν ἐχθρικήν.

Ὀλιγαρχία. Ἡ προσπάθεια λοιπὸν τῆς οὕτω μεταβληθείσης τάξεως τῶν ἀρχόντων εἰς τὸ νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ πλήθους δι' ὅλων τῶν ἀθεμίτων μέσων ἀποτελεῖ τὴν παρέκβασιν τῆς ἀριστοκρατίας εἰς *ὀλιγαρχίαν*, ἤτοι εἰς ἐξουσίαν τῶν *ὀλίγων*, τοὺς ὁποίους ὁ δῆμος καθὸ πλῆθος, πολλαπλότης προσώπων, ἐθεώρει ἀντιπαρατασσομένους αὐτῷ ἢ ἀντιπάλους.

§ 424. **Δημοκρατία, ὀχλοκρατία, νέα τυραννίς.** Ἡ ἀρχαιοτέρα τυραννίς, ἥτις διὰ τῆς ταπεινώσεως τῶν εὐγενῶν ἐσκόπει γενικήν τινα ἰσότητα, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ μηκέτι διεφθαρμένου δήμου διετήρησε τὴν ἐξουσίαν της ἐν ὅσῳ δὲν εἶχε στραφῇ κατὰ τῶν πολιτῶν. Ἀλλ' ἀφοῦ μετὰ τὴν εὐτυχῆ τῶν Περσικῶν πολέμων ἔκβασιν τὸ φρόνημα τοῦ δήμου ἐξήρθη, ἔκτοτε ἡ *δημοκρατία* διὰ τῆς ἀκατασχέτου ἐκείνου ὁρμῆς πρὸς τὴν ἀπόλυτον εἰς τὰ κοινὰ πράγματα συμμετοχήν του ἀπὸ εὐκράτου μετέστη εἰς *ἄκρατον*, καὶ ἔνθεν μὲν ἐσχηματίσθη κατὰ μικρὸν ἡ *ὀχλοκρατία* καὶ ἡ ἀπὸ ταύτης *ἀχώριστος δημαγωγία*, ἔνθεν δ' ἀνεφάνη ἡ *νεωτέρα τυραννίς*, ἥτις διάφορος τῆς ἀρχαίας δὲν ἐπροστάτευε τὰ δίκαια τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ στηριζομένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς μισθωτοὺς δορυφόρους ἐπεδίωκεν ἴδια συμφέροντα καὶ προεκάλει ἐμφυλίους στάσεις, ἐξορίας, προδοσίας κτλ. ὅθεν προῆλθεν ἡ διαστροφὴ τῶν δημοσίων ἠθῶν καὶ ἐπὶ τέλους ὁ ὄλεθρος τῆς Ἑλλάδος.

Ὑπὸ τοιαύτας πολιτικὰς φάσεις καὶ μεταβολὰς παρουσιάζονται ἀπὸ τῆς καταργήσεως τῶν ἀρχαίων βασιλειῶν αἱ κατὰ μέρος τῆς Ἑλλάδος πολιτεῖαι, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἐξισοῦται σχεδὸν πρὸς τῶν πόλεων αὐτῶν τὸν ἀριθμόν. Σημειώσεως δὲ ἄξιον εἶνε ὅτι καὶ ἐν ταῖς μεταβολαῖς ταύταις καὶ τῇ ποικιλίᾳ τῶν πολιτευμάτων πάντοτε ἐπικρατοῦσι κοιναί τινες ἀρχαὶ ἐμφαίνουσαι τὸ προεξέχον δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν ἔτι χρόνων, ὡς εἴδομεν, ὑπῆρχεν ἐν μέρει ἐνεργόν. Πανταχοῦ δηλαδὴ ὁ δῆμος ἐκκλησιάζων μετέχει τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς διοικήσεως τῶν πραγμάτων, οὐδὲ θεωρεῖται συνήθως *ἐλεύθερος πολίτης* ὅστις ἀρχόμενος δὲν συνάρχει ἐν ταὐτῷ μέχρι τινὸς βαθμοῦ. Προσέτι ὅλαι αἱ δημόσιαι ἀρχαὶ *ἐνιαυσίως* ἐκλεγόμεναί εἰσιν *ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τοῦ δήμου*. Οὐδαμοῦ τέλος ὑφίστανται ἰδία τις *δικαστῶν τάξις*, ἀλλά, ἐξαιρουμένης μόνης τῆς Σπάρτης, εἴτε ἡ *ἐκκλησία* αὐτὴ τοῦ δήμου δικάζει εἴτε ἐκλέγει τὰ μέλη τῶν δικαστηρίων ἐκ τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν. Ἐν γένει ἡ

πολιτεία παρὰ τοῖς Ἕλλησι δὲν ἦτο τύπος ἁπλοῦς, ἀλλ' ὁ βίος αὐτὸς ἢ τοὐλάχιστον τὸ κέντρον τῶν πολυειδῶν σχέσεων τοῦ βίου. Ὥστε πᾶσα ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις ἐδύνατο ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πολιτείαις νὰ λάβῃ χαρακτῆρα δημόσιον, οὐδ' ἐπετρέπετο εἰς Ἕλληνα νὰ μένῃ ἀπαθὴς θεατὴς ἤτοι νὰ διάγῃ, οὕτως εἰπεῖν, βίον ἰδιωτικὸν ἀπέναντι τῆς πολιτείας.

§ 425. **Σπάρτη, Ἀθῆναι.** Ἐκ τῶν πολυαρίθμων δ' Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, αἵτινες κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ἔλαβον τὴν τελείαν σύστασίν των, ἡ *Σπάρτη* καὶ αἱ *Ἀθῆναι*, ἀντιπρόσωποι τῶν δύω κυριωτέρων φυλῶν, *Δωρικῆς* καὶ *Ἰωνικῆς*, καὶ σύναμα τῶν δύω ἀντιθέτων πολιτικῶν συστημάτων, *ἀριστοκρατικοῦ* καὶ *δημοκρατικοῦ*, παρίστανται οὕτως ἐξέχουσαι διά τε τῆς μείζονος ἐκτάσεώς των, τοῦ κρείττονος ἐσωτερικοῦ ὀργανισμοῦ των καὶ τῆς πρὸς τὰ ἔξω κραταιᾶς ἀναπτύξεως καὶ ἰσχύος των, ὥστε εὐλόγως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸ κέντρον ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

§ 426. **Δίκαιον, χειροκρατία.** Ὅ,τι δὲ διαρκούσης τῆς ἡρωϊκῆς βασιλείας παρίστησιν ἔτι ἀτελῆ καὶ ἐν σπαργάνοις, οὕτως εἰπεῖν, τὴν πολιτείαν, εἶνε ἡ τοῦ δικαίου ἐπισφαλὴς κατάστασις. Ἔννομός τις τάξις ἐγγυωμένη τοῦ τε ἀσθενοῦς καὶ τοῦ ἐλαχίστου τὴν προσωπικὴν ἀσφάλειαν δὲν ὑπάρχει εἰσέτι· ἡ *χειροκρατία* ἰσχύει πανταχοῦ. Ὅθεν ἕκαστος ἐπὶ τοσοῦτον μόνον ἦτο ἐξησφαλισμένος κατὰ τῆς βίας καὶ κακώσεως, ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἑαυτὸν ἐδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ. Γυναῖκες καὶ τέκνα εἶχον ἀνάγκην τοῦ κραταιοῦ βραχίονος τοῦ πατρὸς καὶ ἀνδρός. Τούτου δ' ἕνεκα ὅ τε ἀνὴρ καὶ ὁ νέος ἔπρεπε νὰ *ὁπλοφορῶσι* διηνεκῶς. Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα γέμουσι παραδειγμάτων ὕβρεως καὶ θρασύτητος, δι' ὧν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξυμνημένοι ἥρωες κατήσχυνον ἑαυτούς. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἔλλειψιν ἐννόμου ὑπερασπίσεως ἐξ ἀνάγκης ἡ *τίσις* (*ἐκδίκησις*) ἔπρεπε νὰ λάβῃ μεγάλην ἀξίαν. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις αὕτη ὑπῆρχε φραγμός τις κατὰ τῆς βίας καὶ τῆς ὑπερόχου ἰσχύος, καθόσον μάλιστα ἅπασα ἡ πολιτεία ἀναλαμβάνουσα ὑπὸ τὴν προστασίαν της τὸν ὑβρισθέντα καθιέρου τὴν συνήθειαν τῆς ἰδιωτικῆς τιμωρήσεως. Εἰς τοὺς πλησιεστέρους δὲ συγγενεῖς ἀνῆκε τὸ χρέος νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν φονέα διὰ τὸ ἐκχυθὲν αἷμα καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς τίσεως ταύτης ἡ πολιτεία ἐξήλαυνε τὸν ἔνοχον καὶ τὸν παρέδιδεν οὕτως εἰς τὴν καταδίωξιν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων. Συνήθως δὲ τότε οὗτος ἀπομακρυνόμενος τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος περιεπλανᾶτο ὡς ἱκέτης ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἐκτὸς ἐὰν κατώρθου νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν κότον τῶν ὑβρισθέντων δι' ἀποτίσεως. Καὶ περὶ τῶν δύο περιπτώσεων τῆς *τίσεως* καὶ *ἀποτίσεως* εὑρίσκονται παραδείγματα οὐκ ὀλίγα ἐν τοῖς Ὁμηρι-

κοῖς ποιήμασιν (Ὀδ. Ω, 433. Ἰλ. Ι, 631). Τούτου δὲ γενομένου ἐπανήρχετο εἰς τὴν πρώτην κατάστασίν του καὶ διετέλει ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ δήμου ἐξησφαλισμένος κατὰ πάσης περαιτέρας καταδιώξεως τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος.

§ 427. **Θεοσέβεια, ἄσυλον, φιλοξενία, ὅρκια.** Εὐτυχῶς καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀτελεῖ ἔτι τοῦ κοινωνικοῦ βίου καταστοσει παρατηροῦνται ἤδη ἴχνη ἀνθρωπισμοῦ, σπέρματα μέλλοντος πολλὰ ὑπισχνουμένου. Ὁ φόβος τῶν τιμωρῶν θεῶν χαλινώνει τὸ πάθος καὶ τὴν θρασύτητα τοῦ κακούργου καὶ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως δὲν τὸν ἀφίνει ἥσυχον ἕως οὗ ἐξαγνισθῇ διὰ τὸ κακούργημά του. Ὁ βοήθειαν ἐξαιτούμενος ξένος καὶ πτωχὸς εὑρίσκει πανταχοῦ *ἄσυλον* καὶ περιποίησιν· πάντῃ δ' ἀγενὲς νομίζεται τὸ νὰ ζητῶνται εὐθὺς πληροφορίαι περὶ τοῦ ὀνόματος, τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς αἰτήσεώς του. Ἀφοῦ οὗτος ἀνεψύχετο διὰ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ λουόμενος ἤλειφε τὸ σῶμά του μετ' ἐλαίου, τότε κατὰ πρῶτον ἠρωτᾶτο πῶς ὠνομάζετο, ποία ἦτο ἡ πατρίς του καὶ τί ἐζήτει· ὅστις δ' ὡς ἱκέτης ἐκαθέζετο παρὰ τὴν ἑστίαν ἢ ἔψαυε τῆς κόνεως ἢ *σποδοῦ* δὲν ἐδύνατο οὔτε νὰ ποπεμφθῇ οὔτε νὰ βλαφθῇ ὁπωσδήποτε. Καὶ ὁ ἐπαίτης αὐτὸς διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστατευτικὴν τοῦ Διὸς σκέπην. Ὁ ξενιζόμενος μετὰ τὴν φιλόφρονα ὑποδεξίωσιν τιμώμενος ἀποπέμπεται μετὰ δώρων· ἡ σχέσις δ' αὕτη τοῦ ξενιζομένου πρὸς τὸν ξενίζοντα εἰς τὸν ἀμοιβαῖον σεβασμὸν καὶ τὴν ἐγκάρδιον στοργὴν στηριζομένη μεταβαίνει κληρονομικῶς εἰς τοὺς υἱούς, διὸ καὶ τὰ δῶρα τῆς ξενίας φυλάττονται ἐπιμελῶς ὡς φιλικῆς ἀναμνήσεως τεκμήρια. Οἱ *κήρυκες*, καὶ ὅτε παρὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ ἔρχονται, θεωροῦνται ὡς πρόσωπα ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστα, ὅπερ ἐμφαίνει τὴν πρώτην τοῦ *διεθνοῦς δικαίου βλάστησιν*. *Σπονδαὶ* ἢ *συνθῆκαι* γίνονται διὰ πανηγυρικῶν θυσιῶν καὶ ὅρκων· φέρει δὲ ὁ ὅρκος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους λίαν σπουδαῖον χαρακτῆρα. Οἱ ὀμνύοντες ἐπικαλοῦνται διαφόρους θεούς, τὸν *Δία*, τὸν *οὐρανόν*, *τὴν γῆν*, τὸν *πάνθ' ὁρῶντα ἦλιον*, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς *Στυγὸς τὸ ὕδωρ* « ὅστε μέγιστος ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν » (Ἰλ. Ο, 37).

§ 428. **Οἰκογενειακὸς βίος καθ' Ὅμηρον.** Πρὸ πάντων δὲ ὁ *οἰκογενειακὸς βίος* φέρει κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους καθαρῶν καὶ ἡμέρων ἠθῶν χροιάν. Ἡ *πολυγαμία* κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν φαίνεται ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀπηγορευμένη, καίτοι ἡ μετὰ *παλλακῶν*, *αἰχμαλωτίδων* ἢ *ἀργυρωνήτων* συνουσία δὲν φέρει αἰσχύνην εἰς τὸν ἄνδρα. Ὁ *γάμος* δὲ στηρίζεται εἰς τὴν οἰκειοτάτην μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς σχέσιν, εἰς τὴν

ὁμοφροσύνην ἀμφοτέρων τῶν συζύγων, ὥστε ὁ μὲν ἀνὴρ νὰ νομίζῃ τὴν γυναῖκα ὡς ἀξίαν ἑαυτοῦ σύμβιον, αὕτη δὲ νὰ διάκηται πιστὴ πρὸς ἐκεῖνον. Ὁ Ὀδυσσεὺς διαλεγόμενος μετὰ τῆς Ναυσικάας λέγει (Ὀδυσσ. Ζ. 182).

... ·οὐ μὲν γὰρ τοῦγε κρεῖσσον καὶ ἄρειον
ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
ἀνὴρ ἠδὲ γυνή.....

Ἡ πρὸς τὸν ἄνδρα μετὰ τελείας ἀφοσιώσεως ἀγάπη, ἡ τήρησις πίστεως ἀδιασείστου εἶνε τῆς γυναικὸς ὁ κάλλιστος κόσμος. Ἡ *Ἑλένη* καὶ ἡ *Κλυταιμνήστρα* ἐπέσυραν εἰς ἑαυτὰς τὴν γενικὴν καταφρόνησιν διὰ τὴν ἀπιστίαν των καὶ ἡ πρώτη ἀποκαλεῖ αὐτὴ *ἑαυτὴν κύνα* (Ἰλ. Ζ, 356), ἐνῷ ἡ *Πηνελόπη* καὶ ἡ *Ἀνδρομάχη* ἐξυμνήθησαν ὡς παραδείγματα συζυγικῆς στοργῆς καὶ πίστεως ἀξιομίμητα. Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐκινοῦντο ἐλευθέρως ὡς ἀληθεῖς οἰκοδέσποιναι, καὶ οὐ μόνον προΐσταντο τῶν οἰκιακῶν ἐργασιῶν καὶ ἐπέταττον τὰς ἐλευθέρας θεραπαίνας καὶ τὰς δούλας (*δμωάς*), οὐ μόνον ἐπεμελοῦντο τοῦ *ἱστοῦ*, τοῦ *ἀτράκτου* καὶ τῆς *πλύσεως* καὶ παρεσκεύαζον τὰ εἰς τὸν ἱματισμὸν ἀνήκοντα, ἀλλ' ἀνεμιγνύοντο καὶ μεταξὺ τῶν δαιτυμόνων καὶ ξενιζομένων, μετεῖχον τῶν συνδιαλέξεων καὶ πολλάκις ἡ ψῆφός των ὑπερίσχυεν εἰς πάντας. Οἱ *παῖδες* ἀνετρέφοντο ἐπιμελῶς. Οἱ ἐκτὸς τοῦ γάμου μετὰ *παλλακῶν* γεννηθέντες συνηυξάνοντο μετὰ τῶν γνησίων· καὶ οὗτοι μὲν διένεμον *τὴν πατρικὴν κληρονομίαν* διὰ κλήρου εἰς ἴσα μέρη, οἱ δὲ νόθοι ἐλάμβανον μικρότερον μέρος· οἱ υἱοὶ ἠκολούθουν τὴν κατάστασιν τοῦ πατρός. Οἱ ἐξ ἐλευθέρου ἀνδρὸς μετὰ δούλης γεννηθέντες παῖδές εἰσιν ἐλεύθεροι (Ὀδυσσ. Ξ, 201 κλ.)· σέβας καὶ ἀγάπη πρὸς τοὺς γονεῖς λογίζεται καθῆκον ἱερόν. Τὸν παρὰ φύσιν ἢ ἀπειθῆ υἱὸν καταδιώκει ἡ *Ἐρινὺς* καὶ ἡ τοῦ πατρὸς ἀρὰ οὐ μόνον αὐτὸν τοῦτον στερεῖ πάσης εὐτυχίας καὶ ἡσυχίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπογόνους του μέχρι τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς ἐπιβαρύνει.

§ 429. **Ἀσχολίαι ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.** Μόνη ἀξία τῶν ἀνδρῶν *ἀσχολία* ἐνομίζετο ἡ τῶν ὅπλων χρῆσις εἴτε ἐν πολέμῳ εἴτε ἐν ἐπικινδύνῳ θήρᾳ. Ἀλλ' εἰκαὶ τιμᾶται μόνον ὁ ἀνδρεῖος καὶ ὁ φιλοκίνδυνος, ὁ δὲ ἀποφεύγων τὸν πόλεμον ἢ τὸν κίνδυνον καλεῖται «*ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης*», οὐχ ἧττον καὶ ἐν τοῖς ὅπλοις αἱ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς διαχύσεις δὲν κατεπνίγοντο. Ὁ βασιλεὺς εἶνε στενώτατα μετὰ τῶν εὐγενῶν του συνδεδεμένος διὰ τῶν δεσμῶν τῆς φιλίας. Αἱ εὐφρόσυνοι *εὐωχίαι* ἐξυψοῦνται δι' ᾀσμάτων καὶ κιθαρισμῶν καὶ δι' ἡρωϊκῶν ᾠδῶν, ὥστε νὰ μὴ ἐκτρέπωνται εἰς ἀγροϊκα συμπόσια. Ἡ *τόλμη*, ἡ *ἀνδρεία* καὶ τὸ φιλοπόλεμον ἔχουσι βάσιν τὸ εὐγενὲς τῆς δό-

ξης καὶ τιμῆς αἴσθημα· τὸ ἐξυμνηθῆναι δι' ᾠδῶν καὶ προτάττεσθαι τῶν ἄλλων, τὸ κτήσασθαι δόξαν μεταξὺ τῶν θνητῶν, ἦτο διὰ τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωας τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐπιθυμίας των. Τότε δὲ μόνον ὁ σκοπὸς οὗτος ἐδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ, ὅτε τῶν χειρῶν καὶ ὅπλων τὰ κατορθώματα συνεδέοντο μετὰ φρονημάτων, ἅτινα οἱ ποιηταὶ ἐξύμνουν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν ἥρωα.

§ 430. **Χειροτεχνία.** Ἐν τούτῳ δὲν λείπει καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἰδία τις περὶ τὴν *χειροτεχνίαν* δεξιότης. *Κεραμεῖς, χαλκεῖς, σιδηρουργοί, χρυσοχόοι, τέκτονες* μνημονεύονται πολλάκις. Αἱ γυναῖκες ὑφαίνουσι *χιτῶνας* καὶ *τάπητας*· καὶ ὅπως αὗται ἐπιτηδεύονται τὰ ἔργα ταῦτα, οὕτω βλέπομεν καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς συντρέχοντας ἰδιοχείρως εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν οἰκιῶν των. Τὰ μέγαρα τῶν βασιλέων παρίστανται κομψά, ἐκτεταμένα καὶ εὐρύχωρα. Ἡ λαμπρότης, ἣν ὁ Ὅμηρος ἀπονέμει εἰς τὰ δώματα τοῦ Μενελάου καὶ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Ὀδυσσέως θαυμάζει (Ὀδύσσ. Δ, 71) ἔχει πραγματικὸν πρότυπον, ὅσον καὶ ἂν ἐκαλλώπισε καὶ ἐξύψωσεν αὐτὸ ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ.

Δμωαί. Μέγας δὲ ἦν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν *δμωῶν*, αἵτινες οὐ μόνον ἠσχολοῦντο εἰς τὸ *νήθειν, ὑφαίνειν* καὶ *πλύνειν*, ἀλλ' ἔφερον καὶ *ὕδωρ* ἐκ τῶν ἀπωτέρων *πηγῶν* καὶ *κρηνῶν* εἰς τὰς ἐπὶ ὑψηλῶν λόφων κειμένας ἀκροπόλεις, ὅπου συνήθως οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ περὶ τούτους εὐγενεῖς κατῴκουν, καὶ ὤφειλον προσέτι διὰ *χειρομύλων* νὰ μεταποιῶσι τὸν σῖτον εἰς ἄλευρον καὶ ἄλλας ἐπιπόνους νὰ ἐκτελῶσιν ἐργασίας.

§ 431. **Οἰκογενειακὸς βίος μεθ' Ὅμηρον.** Ἐξετάζοντες γενικῶς τὸν μεθ' Ὅμηρον οἰκογενειακὸν παρ' Ἕλλησι βίον εὑρίσκομεν ὅτι ἡ οἰκογένεια σύγκειται ἐν γένει ἐξ *ἀνδρὸς* καὶ *μιᾶς γυναικός*, ὡς ἐπικρατούσης πάντοτε τῆς μονογαμίας, ἐκ τέκνων καὶ μείζονος ἢ ἐλάττονος ἀριθμοῦ *δούλων*.

Γάμος, μοιχεία, παλλακή, ἀσχολίαι ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Πολίτης τις μόνον μετὰ πολίτιδος ἐδύνατο νὰ συνέλθῃ εἰς νόμιμον γάμον. Αἱ *προῖκες* ἦσαν εὐτελεῖς καὶ ὁ *γάμος* αὐτός, καίπερ διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν συναπτόμενος, ἐθεωρεῖτο κυρίως ὡς *πολιτικὸν συνάλλαγμα*, ὅπερ ὁ ἀνὴρ ἐδύνατο εὐκόλως νὰ διαλύσῃ. Ἡ *μοιχεία* ἐκολάζετο συνήθως αὐστηρῶς. Εἰς τὸν ἄνδρα ὅμως δὲν ἀπηγορεύετο νὰ ἔχῃ πρὸς τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ καὶ *παλλακήν* τινα ἐκ τῆς τάξεως τῶν δούλων ἢ τῶν μετοίκων. Ματαίως δὲ ἤθελέ τις ζητήσῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ πρὸς τὰς γυναῖκας τρυφερὸν αἴσθημα τῶν νεωτέρων· εἰς αὐτοὺς ἐφαίνετο ὅτι ἡ γυνὴ ἐκπληροῖ ἀρκούντως τὸν σκοπὸν τίκτουσα τέκνα

καὶ ἐπιμελουμένη τούτων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη. Ὅθεν περιωρισμένη κατ' οἶκον ἐπαρουσιάζετο δημοσίως μόνον κατὰ τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ τότε πάλιν κεκαλυμμένη. Ἤδη δὲ τὰ οἰκιακὰ τῶν γυναικῶν ἔργα δὲν εἶχον πλέον τὴν παλαιὰν φήμην εἴτε διότι ἔλειπεν ὁ ἐπαινέτης αὐτῶν Ὅμηρος εἴτε διότι ἀληθῶς ἡ ἀναπτυχθεῖσα *βιομηχανία* ἐχορήγει τοιαῦτα πολὺ κρείττονα. Τῶν πλουσίων αἱ γυναῖκες ἀπηλλάττοντο πολλάκις τῆς οἰκιακῆς ἐργασίας διὰ τῆς ὑπηρεσίας τῶν δούλων, αἱ δὲ τῶν πτωχοτέρων ἐξετέλουν τῶν ἐλλειπόντων ὑπηρετῶν τὰ ἔργα. Οἱ τῆς ἀνωτέρας τάξεως πολῖται ἐκτὸς τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ὥρας τοῦ δείπνου ἔμενον ὀλίγον χρόνον ἐν οἴκῳ, διότι συνήθως εἶχον ἀσχολίαν τινὰ δημοσίαν ἢ ἄλλως ἐδαπάνων τὸν καιρόν των ἔν τινι λέσχῃ· οἱ δὲ βιομήχανοι ἔπρεπε φυσικῶς νὰ ἀσχολῶνται εἰς τὰ ἔργα των.

§ 432. **Ἀγωγὴ παίδων.** Ἡ *ἀγωγὴ* τῶν παίδων, παραλειπομένων τῶν κατὰ τοῦτο ἰδίως τὴν Σπάρτην ἀφορώντων, μέχρι τοῦ *ἕκτου* καὶ *ἑβδόμου* ἔτους τῆς ἡλικίας των ἦτο σχεδὸν εἰς μόνην τὴν φροντίδα τῶν γυναικῶν ἀνατεθειμένη.

Ὄνομα, παιδαγωγός. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου ἐτελοῦντο *θρησκευτικαὶ τελεταί*, δι' ὧν τοῦτο συνιστᾶτο εἰς τὴν προστασίαν τῶν πατρῴων θεῶν λαμβάνον ὄνομά τι, εἰς ὃ ἔπειτα πρὸς διάκρισιν προσετίθετο μόνον τὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἔστιν ὅτε τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως. Μετὰ τὴν πρώτην δ' ἐκείνην ἡλικίαν διωρίζετο φύλαξ τις τοῦ παιδὸς ὁ λεγόμενος *παιδαγωγός*· πιθανῶς δὲ καὶ κοράσια ὑπεβάλλοντο εἰς ὁμοίαν ἐπιτήρησιν. Ὁ τοιοῦτος δὲ παιδαγωγὸς ἐφρόντιζεν, ἐὰν ἦτο πρὸς τοῦτο ἱκανός, καὶ περὶ τῆς πρώτης ἐκπαιδεύσεώς του. Καθῆκον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἦτο νὰ συνοδεύῃ τὸν μαθητήν του πανταχοῦ καὶ νὰ προφυλάττῃ αὐτόν, ὅσον ἔνεστιν, ἀπὸ πάσης βλάβης.

Δημόσια σχολεῖα, γυμνάσια. Δημόσια σχολεῖα ἢ *ἐκπαιδευτήρια* κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν σημασίαν δὲν ὑπῆρχον, καθότι τὰ *γυμνάσια* εἶχον ἄλλον σκοπόν, ἤτοι ἦσαν ὡρισμένα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος διὰ γυμναστικῶν ἀσκήσεων.

Ἀνάγνωσις, γραφή, ᾠδική, ἐθνικὰ ἄσματα. Εἰς τὸ *ἀναγινώσκειν* καὶ *γράφειν* ἐλάμβανον ἀπὸ τῆς ζ' ἑκατονταετηρίδος μόνον οἱ παῖδες εὐπόρων γονέων μαθήματα· πρότερον δὲ ἦτο συνήθεια νὰ διδάσκωνται ἁπλῶς τὸ *ᾄδειν* καὶ μετ' αὐτοῦ τὰ *ἐθνικὰ ἄσματα*· ταῦτα δὲ καὶ ὅ τι ἐδύνατο νὰ ἐπενεργήσῃ ἡ μετὰ τῶν οἰκείων ὁμιλία ὑπῆρχον τὰ μόνα εἰς τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν ἐφαρμοζόμενα μέσα. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα, ὅτε *γραμματισταὶ* ἐδίδασκον τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, τὰ *Ὁ-*

μηρικὰ καὶ ἄλλα παρόμοια ἄσματα ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως. Δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο ἡ *μουσικὴ* καὶ ἡ περὶ τὴν *μιμητικὴν* παράστασιν δεξιότης ἠνοῦντο στενώτατα μετὰ τῆς διδασκαλίας. Ὑψηλοτέρων δ' ἐκπαιδευτηρίων ὑπῆρχε παντελὴς ἔλλειψις, διότι οἱ μετέπειτα παρουσιαζόμενοι *φιλόσοφοι* ἢ *σοφισταὶ* οὐδὲν ἄλλο ἔπραττον ἢ νὰ συναθροίζωσι περὶ ἑαυτοὺς ἄνδρας εἰς διδακτικὴν συνέντευξιν.

Περὶ τῆς μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς δὲν γνωρίζομέν τι ἀκριβές. Ὁ μὴ ὀφείλων νὰσχολῆται εἰς ὡρισμένα ἔργα ἄλλην καθημερινὴν εὐχαρίστησιν δὲν εὕρισκεν εἰμὴ νὰ περιφέρηται τῇδε κἀκεῖσε, νὰ βλέπῃ, ἀκούῃ καὶ διαλέγηται περὶ τοῦ πῶς τὰ πράγματα ἔχουσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Θρησκευτικαὶ πανηγύρεις, φιλοξενία, περιήγησις. Ἰδιαιτέρας δὲ *πανηγύρεις* προεκάλουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ *θρησκεία* καὶ μάλιστα ἡ προσφορὰ θυσιῶν καὶ αἱ ταύτας διαδεχόμεναι εὐωχίαι. Καὶ ἡ *φιλοξενία* ἐνηργεῖτο κατὰ τὸν αὐτὸν ὡς καὶ πρότερον τρόπον· κυρίως ἰδιωτικαὶ κοινωνίαι ἦσαν σπάνιαι. Τὸ *περιηγεῖσθαι*, καίπερ μὴ ὑπαρχόντων ξενοδοχείων, δὲν εἶχεν οὐδεμίαν δυσχέρειαν· διότι ἐν ἐλλείψει ξενοδόχου ἕκαστος ἰδιώτης ἐδέχετο ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ τὸν περιηγητὴν καὶ συνήθως ἐφιλοδωρεῖτο ὑπὸ τούτου ἀναχωροῦντος.

§ 433. **Οἰκία.** Ἡ τῶν οἰκιῶν διακόσμησις διέσωζε κατὰ μέγα μέρος τὸν ἀρχαϊκὸν τύπον· εἰς τὰς πλουσιωτέρας δὲ μόνον τῆς *μικρᾶς Ἀσίας* καὶ τῆς *μεγάλης Ἑλλάδος* πόλεις ἡ ἐσωτερικὴ τῶν οἰκιῶν λαμπρότης πιθανῶς εἶχεν αὐξηθῆ· ἐκεῖ τοὐλάχιστον συνείθιζον νὰ καλλωπίζωσι τοὺς τοίχους τῶν θαλάμων.

Λουτρά, κῆποι, δίφροι, κλῖναι, ποτήρια. Εἶχον πολλοὺς *τάπητας*, διάφορα καὶ ἐν μέρει πολύτιμα σκεύη καὶ παρὰ τὴν οἰκίαν ποικίλα τερπνὰ ἱδρύματα, οἷον *λουτρά, κήπους* κτλ. Ἐν δὲ τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἐπεκράτει ἔτι μεγαλειτέρα ἀφέλεια· ἀντὶ τῶν *δίφρων*, οἵτινες ἐχρησίμευον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τὰς γυναῖκας, μετεχειρίζοντο νῦν ἐστρωμένα ἀνακλιντήρια πρὸς τὸ καθέζεσθαι καὶ ἀναπαύεσθαι. Αἱ *κλῖναι* ἐστρωννύοντο διὰ λινῶν καλυμμάτων καὶ παρὰ τοῖς κοινοῖς ἀνθρώποις διὰ δερμάτων καὶ πολλάκις διὰ καλάμου. Ὡς *ποτήρια* ἐχρησίμευον *κώθωνες, κοτύλαι* καὶ *στάμνοι*, ἡ δὲ χρῆσις τῶν *κρεαγρίδων, περονίων*, δὲν εἶχεν ἔτι εἰσαχθῆ.

§ 434. **Δεῖπνα, τριῶν εἰδῶν βρώματα.** Τὸ κυριώτερον *δεῖπνον* ἐγίνετο μετὰ μεσημβρίαν, καὶ ὁ εὔπορος παρέθετεν ἐπὶ τῆς τραπέζης *τρία βρωμάτων εἴδη*, ὧν τὸ μὲν συνίστατο εἰς *θρίδακας* ἢ *τρώξιμα, ἰχθύας, ὠά*, καὶ ἐν γένει εἰς πράγματα ἐρεθίζοντα τὴν ὄρε-

ξιν, τὸ δὲ εἰς *κρεάτινα ἐδέσματα* μετὰ τῶν προσοψημάτων, καὶ τὸ τρίτον εἰς *ὀπώρας*. Τὸ συνηθέστερον δὲ ποτὸν ἦτο *ὕδωρ* καὶ *οἶνος*, καὶ ἐπὶ εὐωχιῶν τὸ πίνειν ἐξηκολούθει μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ ἠρτύετο δι' ἀρωμάτων.

§ 435. **Ἱματισμὸς (χιτών, ζωστήρ, χλαῖνα ἢ φᾶρος).** Ὁ *ἱματισμὸς* τῶν ἀνδρῶν συνίστατο ἐξ ἑνὸς *χιτῶνος*, *λινοῦ ἢ ἐριούχου*, ἄνευ χειρίδων περισφιγγομένου διὰ *ζωστῆρος* καὶ ἑνὸς *ἐπανωφορίου*, ὅπερ καλούμενον *χλαῖνα ἢ φᾶρος* ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ὤμων διὰ περόνης· καί, ἐπειδὴ συνέτεινεν οὐ μόνον εἰς τὸν στολισμὸν ἀλλὰ καὶ εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ψύχους ἢ ἀνέμου διεκρίνετο διὰ τῆς πυκνῆς ὑφάνσεώς του, *χλαῖνα πυκνή, ἀλεξάνεμος, ἀνεμοσκεπής*. Ἡ κεφαλὴ ἔμενεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσκεπής, καὶ τῶν *πεδίλων* σπανίως ἐγίνετο χρῆσις.

Σχιστός, Ἰάς. Πολὺ δὲ πλέον καλλωπιστικὴ ἦτο ἡ τῶν γυναικῶν περιβολή. Ἀντὶ τῆς ἀρχαίας Δωρίδος ἐσθῆτος τοῦ *σχιστοῦ* ἤ, ὡς ἄλλως ἐλέγετο, τῆς *περονητρίδος* εἰσήχθη πρωΐμως ἡ Ἰάς, *Ἰωνική*, συγκειμένη ἐκ χιτῶνος λινοῦ μετὰ χειρίδων καὶ ἔκ τινος πολυπτύχου ποικίλου *πέπλου*, ὅστις ἐκάλυπτε σύναμα καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ διὰ πολλῶν πορπῶν συνήπτετο.

§ 436. **Κηδεία νεκρῶν.** Ἡ *κηδεία* τῶν νεκρῶν ἐθεωρεῖτο παλαιόθεν ὡς χρέος τι ἱερόν. Ἅμα οἱ συγγενεῖς συνέκλειον τοῦ ἀποθανόντος τὰ ὄμματα, ὁ νεκρὸς *ἐλούετο, ἠλείφετο* μετ' ἐλαίου καὶ καλυπτόμενος μετὰ λευκῆς *ὀθόνης* ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν προετίθετο ἐπὶ λέχους. Διαρκούσης δὲ τῆς προθέσεως ταύτης, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι ἐθρήνουν ἀποδρύπτοντες τὰς παρειὰς καὶ ἀποκείροντες τὴν κόμην. Μετὰ ταῦτα ὁ νεκρὸς ἐξεφέρετο καὶ ἐκαίετο.

§ 437. **Ἐπιτηδεύματα.** Εἶναι τὸ κύριον τῶν ὁμηρικῶν ποιήσεων περιεχόμενον ἀποτελεῖ ὁ ἡρωϊκὸς βίος, παροδικῶς ὅμως αὗται λαμβάνουσι πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ἄλλων τάξεων τῆς κοινωνίας τὰς *ἀσχολίας* καὶ τὰ *ἐπιτηδεύματα*. Ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως ἐξεικονίζονται *ἡ ἀροτρίασις* ἀγροῦ, *ἡ ἑορτὴ* τῆς συγκομιδῆς, *τὰ συγκομιστήρια* ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ φαιδρός τις *τρυγετός*. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ πηγῆς δηλοῦται ὅτι τὸ μέγιστον μὲν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους μέρος εἶνε ἀδιαίρετος *βοσκήσιμος γῆ*, ἔνθα πολυάριθμοι *ἀγέλαι βοῶν, αἰγῶν* καὶ *προβάτων* περιπλανῶνται ὑπὸ δούλων φυλαττόμεναι καὶ ὑπὸ ἑνὸς *ἀρχιποίμενος* ἢ *ἀρχισυβώτου* ἐπιτηρούμεναι. Ἀλλὰ καὶ ἱκανὸν ἤδη τῆς γεωργησίμου γῆς μέρος εὑρίσκεται ὡς *ἰδιοκτησία* ἀποκεχωρισμένον καὶ εἰς τὴν γεωργίαν μετ' αὐστηρᾶς τῶν ὁρίων ἐπιτηρήσεως προσδιωρισμένον. Τὰ ἐπιτηδεύματα ἢ αἱ ἄλλως λε-

γόμεναι *βάναυσοι τέχναι* δὲν ἐδύναντο φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰκμάσωσι διαφερόντως εἰς ἔθνος, ὅπερ διὰ δούλων τὸ πλεῖστον ἐπορίζετο τὰ τοῦ βίου ἐπιτήδεια. Καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μεθ' Ὅμηρον αἰῶνας ὑπῆρχεν ἔτι πανταχοῦ ὀλίγοι οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς ἐργόχειρόν τι, οὐδ' ἦσαν τοιοῦτοι πολὺ ἀναγκαῖοι, καθ' ὅσον οἱ πλουσιώτεροι εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταξὺ τῶν δούλων αὐτῶν ἐργάτας τῶν συνήθων πραγμάτων, οἱ δὲ πτωχότεροι πρὸς τῇ περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολίᾳ κατεσκεύαζον πρόχειρά τινα χειροτεχνήματα καὶ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἐβοηθοῦντο πρὸς ἀλλήλους. Μόλις δὲ ἀπὸ τῆς ζ' ἑκατονταετηρίδος, ἀφοῦ ἡ ὑπηρετικὴ πολλῶν τόπων τάξις ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ συνδέσμου, ὅστις προσήλωνεν αὐτὴν μᾶλλον εἰς τὴν γῆν, καὶ ἀφοῦ συγχρόνως ὁ περιορισμὸς τῶν ἀγρῶν δὲν ἐπέτρεπε πλέον, αὐξανομένου τοῦ πλήθους, εἰς ὅλους νὰ πορίζωνται ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τὰ πρὸς τὸ ζῆν, πολλοὶ ἐκ τῶν τῆς κατωτέρας τάξεως μετέβησαν εἰς τὰς μεγαλειτέρας πόλεις, ὅπου μετήρχοντο οἱονδήποτε ἐπιτήδευμα καὶ ἐκ μετοίκων ταχέως κατὰ τὰς τότε πολιτικὰς μεταβολὰς ἐγένοντο πολῖται. Ἔκτοτε δ' ἐγεννήθησαν πολλαχοῦ μὲν *ἐργοστάσια* καὶ *τεχνουργεῖα*, μάλιστα δὲ εἰς τὰς πόλεις τῆς *μικρᾶς Ἀσίας*, καὶ προσέτι εἰς τὴν *Κόρινθον*, *Σικυῶνα*, *Ἀθήνας* καὶ *Αἴγιναν*.

§ 438. **Γεωργία.** Ὅπως δὲ ἡ περὶ τῶν ἀγελῶν φροντὶς κατεξοχὴν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους ἢ ἀργυρωνήτους δούλους ἢ εἰς τοὺς ὑποδουλωθέντας ἀρχαίους κατοίκους τῶν κατεκτημένων χωρῶν ἦτο ἐπιτετραμμένη, οὕτως ἡ *γεωργία* ἐξησκεῖτο ἰδίως ὑπὸ ἐλευθέρων, ἀλλ' ἀκτημόνων μισθάρνων, τῶν καλουμένων *θητῶν*. Κατὰ ταῦτα τὴν *γεωργίαν* ἐδύνατο πᾶς πολίτης νὰ μετέρχηται προσωπικῶς ἄνευ τινὸς αἰσχύνης, μόνον δὲ παρὰ τοῖς αὐστηροῖς Δωριεῦσι δοῦλοι ἀποκλειστικῶς ἐξήσκουν τὴν τέχνην ταύτην. Ἐκτὸς δὲ τῆς *Σπάρτης* καὶ *Κρήτης* οὐδαμοῦ τὸ ἀδιαίρετον τῶν ἀγρῶν ἐτηρεῖτο ἀκριβῶς. Ἡ ἰδιοκτησία εἶχεν ἤδη περιέλθη εἰς χεῖρας πολλῶν ἐλευθέρα, καὶ μόνον οἱ τῶν τεμενῶν καὶ οἱ τῶν κοινοτήτων ἀγροὶ ἐξεμισθοῦντο ἢ ἐξεδίδοντο ἐπὶ ὡρισμένῃ ἐτησίᾳ παροχῇ.

Πυρός, *κριθή*, *ὄσπρια*, *λάχανα*, *λίνον*, *κάνναβος*, *βύσσος*, *βάμβαξ*. Ἐκ τῶν καλλιεργουμένων δὲ δημητριακῶν καρπῶν οἱ κυριώτεροι ἦσαν ὡς τροφὴ μὲν τῶν ἀνθρώπων ὁ *πυρὸς* (σῖτος) καὶ τὰ συγγενῆ τούτῳ εἴδη· εἰς χρῆσιν δὲ τῶν κτηνῶν μᾶλλον ἡ *κριθή*· πρὸς δὲ τούτοις ἐκαλλιεργοῦντο πολλὰ *ὀσπρίων* καὶ *λαχάνων εἴδη*. Τὸ *λίνον* ἐγένετο ἐπὶ μᾶλλον γενικώτερον, καίτοι εἰς κατασκευὴν ἱματίων συνηθέστερα ἦσαν τὰ *ἔρια*· ἡ *κάνναβις*, καθ' ὃν τρόπον ἀποφαίνεται περὶ ταύτης ὁ Ἡρόδοτος (Δ', 74), ὅστις τὴν εἶδεν ἐν ταῖς βορειοτέραις

χοραις, δὲν ἦτο ἐν Ἑλλάδι γνωστή. *Βύσσος* σημαίνουσα καὶ τὸ λεπτότερον *λίνον* τὴν ἄλλως λεγομένην Ἀμοργίδα καὶ τὸν νῦν καλούμενον *βάμβακα* εὑρίσκετο κατὰ τὸν Παυσανίαν (Ε', 5, 2. Ζ', 21, 7.) τοὐλάχιστον βραδύτερον ἐν Ἤλιδι, ἀλλὰ μόνον αὐτόθι.

Οἶνος, ἔλαιον, ὀπῶραι, μέλι, ἰσχάδες. *Οἴνου* δὲ εἶχεν ἡ Ἑλλὰς πολλὰ καὶ διάφορα εἴδη, ἐν οἷς τὰ τῶν νήσων ὑπερτέρουν. Ἡ *ἐλαιοφυτεία* εὐδοκίμει σχεδὸν πανταχοῦ· ἀμφοτέρων δὲ τῶν προϊόντων *οἴνου* καὶ *ἐλαίου*, ἐγίνετο μεγάλη ἐξαγωγή. Ἡ *ὀπωροκομία* ἤκμαζεν οὐδὲν ἧττον καὶ ἡ *μελιττουργία*· Ἀττικαὶ *ἰσχάδες* καὶ Ὑμήττειον *μέλι* ἐζητοῦντο πανταχόθεν.

§ 439. **Θήρα, ἁλιεία.** Ἡ χρῆσις τῆς *θήρας* ἐπετρέπετο εἰς πάντας τοὺς πολίτας ἀκωλύτως. Οἱ δρυμοὶ περιεῖχον διάφορα ἀγρεύματα καὶ ἐκ τῶν ἀγρίων θηρίων ὑπῆρχον εἰσέτι πρὸ πάντων λύκοι πολλοί. Ἡ *ἁλιεία* ἐξ ἐναντίας δὲν ἦτο ἐπίσης ἐλευθέρα, καθότι ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν λιμνῶν αἱ πλεῖσται ἐξεμισθοῦντο ὑπὸ τῆς πολιτείας. Κατ' ἐξοχὴν δ' αἱ τῆς Βοιωτίας ἔβρυον παντοδαπῶν ἰχθύων, καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ παρακείμενα πελάγη. Ἐν δὲ ταῖς μεγαλειτέραις πόλεσι πλούσιοι ἐστελλον πλοῖα πρὸς ἁλίευσιν, ἥτις μάλιστα ἐν τοῖς πρὸς τὸν Πόντον φέρουσι πορθμοῖς ἦτο λίαν εὐπρόσοδος.

§ 440. **Μεταλλεία, χρυσός, ἄργυρος.** Ἡ *μεταλλεία* κατὰ τοῦτο μόνον συνηριθμεῖτο εἰς τὰ δημόσια νομαῖα, καθ' ὅσον ἡ πολιτεία ἀπὸ τοῦ καθαροῦ ταύτης εἰσοδήματος ἐπορίζετο προσόδους· ἄλλως δὲ οἱ κατ' ἰδίαν πολῖται μετήρχοντο αὐτὴν διὰ πολλῶν ἀνδραπόδων. Ἐπλούτει δὲ ἡ Ἑλλὰς τῶν πλείστων χρησίμων εἰς τὸν βίον μετάλλων· *ἀργύρου* δὲν ἐστερεῖτο, ἀλλ' ὁ *χρυσὸς* ἐσπάνιζε· *λατομεῖα*, πρὸς βαφὴν χρήσιμοι καὶ κεραμίτιδες *γαῖαι* ἐπλεόναζον πανταχοῦ.

§ 441. **Ναυτιλία, ἐμπόριον, πλοῖα.** Ἕνεκα δὲ τῆς πρωΐμου τῶν Ἑλλήνων συνοικειώσεως μετὰ τοῦ πελάγους καὶ αἱ πρὸς τοῦτο σχέσιν ἔχουσαι ἀσχολίαι εἰσὶν ἤδη παρ' αὐτοῖς πολὺ συνήθεις. Ἡ *ναυτιλία* φαίνεται ἀρκούντως ζωηρὰ καὶ τὸ *ἐμπόριον*, καίπερ εἰσέτι παθητικόν, δεικνύεται πανταχοῦ ποικίλον. Ἡ κατασκευὴ τῶν σκαφῶν ὑπερέβη τὴν πρώτην νηπιότητα· κατὰ τὸ πλεῖστον ταῦτα φέρουσι *πεντήκοντα κώπας*, εἰκοσιπέντε ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς· συνήθως δ' αἱ πεντηκόντοροι χρησιμεύουσιν εἰς τὴν *ταχυπλοΐαν* καὶ εἰς τὴν *πειρατείαν*· ἀλλὰ πρὸς ταύτας ὑπάρχουσι καὶ *φορτίδες* ἢ *ὁλκάδες*, ἐξ ὧν ἄλλαι μὲν ὑπὸ εἴκοσι καὶ ἄλλαι ὑπὸ ἑκατὸν κωπῶν κινοῦνται (Ὀδύσ. Ι, 322, Ἰλ. Υ, 247).

Τελεωτέρα ναυτιλία, ἀστέρες, πληρώματα. Καὶ ἡ *ναυτιλία* ἔλαβε κατὰ μικρὸν βελτιώσεις· τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἐγένοντο χωρη-

τικώτερα καὶ τὰ πολεμικά, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκεῖνα διεκρίνοντο διὰ τοῦ γαστροειδοῦς ἢ κολπώδους σχήματός των, συνήθως δὲ καὶ διά τινος πλατέος πυθμένος· οὐχ ἧττον ἀπεῖχον ἔτι τῆς ἐντελοῦς ναυτιλίας οἱ Ἕλληνες πολύ. Ὁ πλοῦς γινόμενος ἔτι κατὰ τοὺς *ἀστέρας* ἀπέβαινε φυσικῷ τῷ λόγῳ δύσκολος καὶ ἐπικίνδυνος ὁσάκις ὁ οὐρανὸς ἦτο νεφελώδης· διὰ τοῦτο πᾶς ναυτιλλόμενος ἀπεμακρύνετο ὅσον ἔνεστιν ὀλιγώτερον τῶν ἀκτῶν, διὸ καὶ ἀντὶ τῶν ἱστίων συνηθέστερον ἐγίνετο χρῆσις τῶν κωπῶν. Τὰ *πληρώματα* συνίσταντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ δούλων, μετοίκων ἢ καὶ ἐκ τοῦ θητικοῦ πλήθους· μόνον δὲ ὁ ναύκληρος ἀνῆκε πάντοτε εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν. Μετὰ τὴν εἰς τοὺς λιμένας προσόρμισιν τὰ πλοῖα συνήθως εἵλκοντο εἰς τὴν ξηράν· καὶ κατὰ τὸν πλοῦν δὲ αὐτῶν ἦτο πρᾶγμα σύνηθες νὰ φέρηται τὸ πλοῖον ἐπί τινος εὐκαίρου τόπου οἱασδήποτε ἀκτῆς καὶ νὰ γίνηται ἐκ νέου ὕδατος καὶ τροφίμων προμήθεια.

§ 442. **Ἐμπορεύματα Φοινίκων καὶ Ἑλλήνων.** Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἐκενώθη ἤδη ὑπὸ τῶν παλαιόθεν κυριωτέρων θαλασσοκρατῶν Φοινίκων· τὰ πλοῖά των προσπελάζουσιν ἤδη εἰρηνικῶς, ἤτοι ἔρχονταί τινα αὐτῶν ἐκ διαλειμμάτων ὡς ἐμπορικὰ φέροντα εἰς τοὺς Ἕλληνας *ἀθύρματα, κασσίτερον, χρυσόν, ἄργυρον, ἤλεκτρον,* καὶ *ἐλεφάντινα ὀστᾶ, πολύτιμα ἱμάτια* καὶ *σκεύη*. Τὰ ὡραιότερα *ἀγγεῖα*, αἱ λαμπραὶ *ἐσθῆτες* ἐν τοῖς θησαυροῖς καὶ *ταμείοις* τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ὁ κάλλιστος τῶν γυναικῶν κόσμος *χρυσᾶ περιδέραια, ψέλλια* καὶ τοιαῦτα ἄλλα εἰσὶν ἔργα Σιδωνίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, Φοινίκων τεχνιτῶν.

Ἐμπόριον ἀνταλλακτικόν. Οἱ Ἕλληνες δίδουσιν ἀντ' αὐτῶν *αἰχμαλώτους, οἶνον* καὶ *δημητριακοὺς καρπούς*· ὥστε τὸ ἐμπόριον γινόμενον ἐπὶ ἀντιδόσει ἄλλων φορτίων εἶνε κυρίως *ἀνταλλακτικόν*. Οἱ *δοῦλοι* καὶ *ἄλλα ἐμπορεύματα* ἐκτιμῶνται κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν βοῶν. *Χαλκὸς* ἀνταλλάσσεται πρὸς *σίδηρον* ἐν γένει· τοῦ πρώτου ὑπάρχει πλησμονὴ μεγαλειτέρα, ὅθεν καὶ αὐτὰ τὰ ὅπλα εἰσὶ χάλκινα.

§ 443. **Τελεωτέρα ἐμπορία.** Ἡ *Ἐμπορία* τῆς Ἑλλάδος κατὰ θάλασσαν σχεδὸν πάντοτε ἐνεργουμένη εἶχεν, ὡς εἴρηται ὅλως χαρακτῆρα παθητικόν· διότι οἱ Φοίνικες προσκομίζοντες εἰς τὰ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἐμπορεῖά των διάφορα τεχνουργήματα ἐλάμβανον αὐτόθεν ἀκατέργαστα προϊόντα· ἀλλ' ἀφοῦ, γενομένων ἐπικρατεστέρων τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, ἐκεῖνοι ἐξεβλήθησαν κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλην φάσιν. Τοῦτο δὲ συνέβη κατὰ πρῶτον ἐν ταῖς παραλίαις τῆς μικρᾶς Ἀσίας διὰ τῶν *Ἰώνων*, ἐν ᾧ αἱ νοτιώτεραι νῆσοι ἔμειναν εἰσέτι ὁρμητήρια

τῶν εἰρημένων. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου λιμένες ἐξαιρουμένων τῶν Ἀθηνῶν περιελθόντες εἰς τὰς χεῖρας τῶν Δωριέων δὲν εἶχον πολλὴν μετὰ τῶν ξένων ἐπιμιξίαν· ἄλλως δὲ οἱ Ἕλληνες, οὔπω ἔτι ἀναπτυχθείσης τῆς βιομηχανίας των, δὲν ἐδύναντο ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰπαλλαγῶσι τῶν Φοινίκων. Διὸ τὸ ἐμπόριον διετήρει κατὰ μέγα μέρος τὸν ἀρχαῖόν του χαρακτῆρα, ἐκτὸς μόνον ὅτι οἱ Ἴωνες ἤδη ἀνέλαβον ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἀσίας καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τὸ τῆς διαμετακομίσεως ἔργον καὶ ἔφερον οὕτως εἰς σύνδεσμον τοὺς κατοίκους τῶν βορειοτέρων θαλασσῶν καὶ τοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Ἠπείρου μετὰ τῶν Φοινίκων.

Ἐμπορικαὶ πόλεις. Ἀφοῦ δὲ ἅπαξ οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἄποικοι ἤρξαντο νὰ ἐξασκῶσι τὸ ἐνεργητικὸν ἐμπόριον, ἐπόμενον ἦτο νὰ μετάσχωσι καὶ αἱ εὐλιμενώτεραι τῆς Ἑλλάδος πόλεις: *Κόρινθος, Μέγαρα, Ἀθῆναι, Αἴγινα, Τροιζὴν* καὶ *Ἐπίδαυρος* ὡς πρὸς τὰ ἀπώτερα μέρη. Ἐπὶ τέλους οἱ Φοίνικες διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν Δωριέων ἀπὸ τῆς θ' ἑκατονταετηρίδος εἰς τὰς νοτίους νήσους μέχρι τῆς Ἀσιατικῆς Δωρίδος ἀπεμακρύνθησαν παντάπασιν ἐκ τοῦ Αἰγαίου πελάγους· καί, ἐπειδὴ οἱ Δωριεῖς ἔκλινον μᾶλλον εἰς τὴν γεωργίαν, ἐντεῦθεν οἱ Ἴωνες ἀνέλαβον ὅλον τὸ ἐμπόριον, ἠναγκάζοντο ὅμως νὰ πλέωσιν ἤδη εἰς τὴν *Λυκίαν* καὶ *Κύπρον* πρὸς ἀναζήτησιν τῶν Φοινικικῶν ἐμπορείων.

Συνοδικὸν ἐμπόριον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπεχείρησαν οὗτοι καὶ τὸ *συνοδικὸν ἐμπόριον*· ἀλλ' ὀλίγοι μόνον ἐξ αὐτῶν καὶ πρὸ πάντων οἱ *Χαλκιδεῖς* καὶ *Ἐρετριεῖς* ἐξέτεινον ἐνωρὶς τὴν ναυτιλίαν των καὶ περὶ τὴν Πελοπόννησον· κυρίως τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς μετεκομίζοντο ἀπὸ τῆς Κορίνθου καὶ Σικυῶνος εἰς τὴν ἀπωτέραν καὶ κατὰ μικρὸν ἀνοιγομένην Δύσιν. Πρὸς τὰ βόρεια δὲ πελάγη οἱ Ἀσιανοὶ Ἴωνες συνεμερίσθησαν ταχέως τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Εὐβοέων ἐκείνων Ἰώνων, μετέσχον δὲ τούτου καὶ τὰ Μέγαρα καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἐν ᾧ ἡ Αἴγινα φαίνεται ὅτι περιωρίζετο μᾶλλον εἰς τὴν μετὰ τῆς Πελοποννήσου συγκοινωνίαν. Τελευταῖον ἀπὸ τῆς ζ' ἑκατονταετηρίδος ἡ βιομηχανία ἐπέδωκεν εἰς ὅλας τὰς πόλεις, αἵτινες ὑπῆρξαν μέχρι τοῦδε σταθμοὶ ἐμπορικοὶ καὶ ἀνεῴχθη νέον στάδιον, ἐν ᾧ αἱ μὲν τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας παραλίαι κατελήφθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων, ὁ δὲ Πόντος ἐγένετο διὰ τῶν ὑπὸ τῆς Μιλήτου ἱδρυθεισῶν πολυαρίθμων ἀποικιῶν μᾶλλον γνωστότερος, ἡ Αἴγυπτος εὐπροσιτωτέρα καὶ ἡ Κυρηναϊκὴ σημαντικωτέρα. Ἐν γένει περὶ τὰ Μηδικὰ τὸ ἐμπόριον ἀπέβη ἐνεργητικόν τε καὶ παθητικὸν ὁμοῦ καὶ πρὸς τοῖς ἀκατεργάστοις μετεκομίζοντο καὶ πολλὰ κατειργασμένα ἐμπορεύματα εἰς τὴν ἀλλοδαπήν.

§ 444. **Νομίσματα.** Νόμισμα ἐφ' Ὁμήρου δὲν ὑφίσταται· ἀργύρου δὲ γίνεται ἀναλόγως ὀλιγωτέρα μνεία· ὁ δὲ χρυσὸς ὁρίζεται κατὰ τὸ βάρος· τὸ δὲ τάλαντον σημαίνει ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ποιήμασι μικρόν τι *βάρος χρυσοῦ*. Ἡ εἰσαγωγὴ τῶν *νομισμάτων* καὶ τῶν σχετικῶν πρὸς ταῦτα *σταθμῶν* καὶ *μέτρων* ἀποδίδεται συνήθως εἰς Φείδωνα τὸν Α', ἀκμάσαντα κατὰ τὸ μέσον τῆς η' ἑκατονταετηρίδος, οὐδ' ὑπάρχει τις ἀμφιβολία ὅτι ἀμφότερα ἐγένοντο συνήθη πρὸ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος, ἤτοι κατὰ τὴν ζ' ἑκατονταετηρίδα. Πιθανώτατον ὅτι ὁ Φείδων ἦτο ὁ κατὰ πρῶτον κανονίσας αὐτὰ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι· καθ' ὅσον ὁ Ἡρόδοτος ῥητῶς ἀποφαίνεται (Α' 94), ὅτι οἱ Λυδοὶ ἦσαν πρῶτοι ἀνθρώπων, οἵτινες *νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοψάμενοι ἐχρήσαντο*. Διὸ ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἡ διάταξις αὕτη μετεδόθη κατὰ πρῶτον διὰ τῆς Ἰωνίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τάλαντα, μναῖ, δραχμαί, ὀβολός, τετράδραχμα, δαρεικοί, στατήρ, κίβδηλα νομίσματα. Ἡ ἀξία δὲ τῶν νομισμάτων ὑπελογίζετο κατὰ *τάλαντα*· καὶ ἕκαστον μὲν τούτων ἀντεστοίχει πρὸς ἑξήκοντα *μνᾶς* (1375 περίπου σημερινὰ τάλληρα), ἑκάστη δὲ μνᾶ πρὸς ἑκατὸν *δραχμὰς* καὶ ἑκάστη δραχμὴ πρὸς ἓξ *ὀβολούς*, οἵτινες διηροῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς διάφορα μικρὰ χαλκονομίσματα. Συνηθέστερον δὲ ὁ ὑπολογισμὸς ἐγίνετο κατὰ τὸ *Αἰγιναῖον* τάλαντον ἢ κατὰ τὸ *Εὐβοϊκόν*, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον ἦτο μικρόν τι ἔλαττον τοῦ πρώτου. Πραγματικῶς ὅμως ἐκόπτοντο μόνον *τετράδραχμα* νομίσματα μέχρις ἡμιωβολίου· μναῖ δὲ καὶ τάλαντα ἦσαν ἁπλῶς ὀνομαστικὰ ποσὰ νομισμάτων χρυσῶν· νομισμάτων ὑπῆρχε τοὐλάχιστον πάντοτε σπάνις, ὡς πολὺ ὀλίγου χρυσοῦ ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένου· ἀλλὰ καὶ βραδύτερον συνηθέστεροι ἦσαν οἱ Περσικοὶ *δαρεικοί*, ὧν ἕκαστος ἀνελόγει πρὸς ἕνα Ἑλληνικὸν *στατῆρα*, ἤτοι πρὸς εἴκοσιν *ἀργυρᾶς δραχμάς*. Ἔστιν ὅπου δ' ἐχαράσσοντο ἤδη καὶ κίβδηλα νομίσματα (Ἡροδ. Γ', 5, 6. καὶ Δημοσθ. κατὰ Τιμοκρ.). Εἴς τινας δὲ πολιτείας ὑπῆρχον νομίσματα ἐκ *μολύβδου*, καὶ *σιδήρου* καὶ ὁμοίας ἄλλης ὕλης, ἅτινα ὅμως μόνον αὐτοῦ εἶχον τὴν ὡρισμένην ἀξίαν. Τὸ πρὸ τοῦ Σόλωνος δὲ ἐμπορικὸν τάλαντον ὡς σταθμὸν ἐζύγιζε *74 περίπου λίτρας*, καθ' ἃς εὐκόλως δύναται νὰ ὑπολογισθῇ τῶν μνῶν καὶ δραχμῶν ἡ σημασία· ἀκολούθως ἐξέπεσε καὶ τοῦτο κατὰ τὸ βάρος, ὅθεν προέκυψαν πολλαὶ διαφοραί.

§ 445. **Μέτρα, στάδιον, πλέθρον, ἀμφορεύς, μέδιμνος, χοῖνιξ.** Ὡς μέτρον δὲ μήκους ἐχρησίμευε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐν γένει τὸ *στάδιον*, ἀποτελοῦν 600 πόδας, ὥστε 40 στάδια ἐξισοῦνται πρὸς ἓν Γερμ. γεωγρ. μίλιον ἤτοι πρὸς 2 ὥρας. Τὸ πλέ-

θρον ἦτο τὸ ἕκτον μέρος τοῦ σταδίου καὶ ἐν μικροτέροις διαστήμασιν ἡ καταμέτρησις ἐγίνετο δι' *ὀργυιῶν, πήχεων* καὶ *ποδῶν*. Ῥευστὰ πράγματα ὡρίζοντο ἐπὶ μεγάλων μὲν ποσοτήτων διὰ τοῦ *μετρητοῦ* ἢ *ἀμφορέως*, ἐπὶ μικροτέρων δὲ διὰ τῆς *κοτύλης*, ἀποτελούσης $^1/_{144}$ τοῦ ἀμφορέως. Ξηρὰ δὲ τέλος ἐμετροῦντο διὰ τοῦ *μεδίμνου* καὶ διὰ τῆς *χοίνικος* περιεχούσης τὸ 48 μέρος ἐκείνου.

Εὐθηνία, τιμὴ κτηνῶν, ἀχρηματία. Οἱ ἄνθρωποι ἔζων, ὡς τις ἤθελεν εἰπῆ τὴν σήμερον, *εὐθηνότατα*· διότι κατὰ τὸν αἰῶνα ἤδη τοῦ Σόλωνος ὁ *βοῦς* ἐν Ἀθήναις ἐτιμᾶτο *πέντε δραχμῶν*, τὸ *πρόβατον μιᾶς δραχμῆς*· ὡσαύτως δὲ καὶ εἷς μέδιμνος σίτου. Ὁ λόγος δὲ τῶν χαμηλῶν τούτων τιμῶν ἦτο φυσικῶς ἡ ἔλλειψις ἀργυρίου καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ ἀδύνατον ἢ τὸ δύσκολον τῆς μετακομίσεως τῶν προϊόντων εἰς ἀπωτέρας χώρας, ὅπου ἐκεῖνα ἔλειπον παντάπασιν ἢ δὲν συνέρρεον ἀφθόνως· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡ εὐθηνία οὐσιωδῶς δὲν ἦτο μεγαλειτέρα ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην χώραν καὶ εἰς πάντα ἄλλον χρόνον, καθότι ἀναλόγως καὶ αἱ πρόσοδοι ἑκάστου εὑρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν δαπάνην σχέσιν. Μόνον οἱ ἀληθῶς πένητες ἐδύναντο ἐν τῇ ἀφθονίᾳ τῶν ἀναποφεύκτων ἐπιτηδείων νὰ ζῶσιν εὐκολώτερον. Ἐπειδὴ προσέτι τοῦτο μὲν ὁ αἴθριος οὐρανὸς ἀπήλλαττε τοὺς ἀνθρώπους πολλῶν ἀναγκῶν, τοῦτο δὲ δοῦλοι ἐξήσκουν ὅλας τὰς βαναύσους τέχνας, συνέβαινε νὰ ὑπάρχωσι πάνυ ὀλίγοι οἱ κυρίως ἐπαῖται· συνετέλει δὲ οὐ μικρὸν εἰς τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν ἀπόρων πολιτῶν καὶ ἡ συνεχὴς νέων ἀποικιῶν καθίδρυσις.

§ 446. **Τόκος ὑπερβολικός.** Ἀποτέλεσμα τῆς εἰρημένης ἐλλείψεως χρηματικῶν κεφαλαίων καὶ τῆς ἰσχυρᾶς τούτων ζητήσεως κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ἔτι ἀτελοῦς καταστάσεως τῆς νομοθεσίας ἦτο ἡ τοῦ *τόκου ὑπερβολή*. Ὁ *τοκισμὸς* χρημάτων συνειθίζετο πολὺ πρὸ τοῦ Σόλωνος, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ. Ὑπελογίζετο δὲ ὁ τόκος διττῶς, ἐκλαμβανομένου τοῦ μηνὸς ὡς μέτρου τοῦ χρόνου· διότι εἴτε ἐπληρώνετο περὶ ἑκάστης μνᾶς ὡρισμένον τι ποσόν, οἷον *5 ὀβολοί*, εἴτε δανειζόμενός τις ἐπὶ μακρότερον χρόνον, οἷον ἐπὶ ἓν ἔτος, συνεφώνει ὡρισμένον τι μέρος τοῦ κεφαλαίου, π. χ. ἓν τρίτον ὡς τόκον (*τόκοι ἐπίτριτοι, τουτέστι 33 τοῖς* $^0/_0$). Ἀνώτερος δὲ ἦτο ὁ *ναυτικὸς* καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ ναυτοδανείου ἐλογίζοντο ὑπέγγυα τό τε σκάφος, τὸ φορτίον καὶ ὁ ναῦλος. Εἰς χρηματικὰς δ' ἐργασίας ἐνησχολεῖτο ἤδη ἰδία τις τάξις ἀνθρώπων ἀνηκόντων ὡς ἐπιτοπλεῖστον εἰς τοὺς *ἀπελευθέρους* καὶ *μετοίκους*. Ἀπὸ τῶν κεφαλαιούχων δὲ τούτων ἐδανείζοντο οἱ ἔχοντες χρείαν δι' ἐνεχύρων καὶ ἐπὶ ὑποχρέων ἢ βεβαρυμένων ἀγρῶν ἐτίθετο ὡς ἐπιτοπλεῖ-

στον ὄρθιός τις λίθος μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐπιγραφῆς, ἅτε μὴ ὑπαρχόντων βιβλίων ὑποθηκῶν, ὅτε δὲν ὑπῆρχε τελεία ἀσφάλεια (Boeckh. Staatsh. τόμ. α', 135).

§ 447. **Κτίσις οἰκιῶν πρὸς μίσθωσιν.** Ἄλλο δὲ πολὺ σύνηθες μέσον τοῦ ὠφελεῖσθαι ἐκ κεφαλαίων ἄνευ τινὸς ἐπιτηδεύσεως συνίστατο εἰς τὸ *κτίζειν οἰκίας* πρὸς ἐκμίσθωσιν· διότι οὐδεὶς μὴ ὢν ἀληθὴς πολίτης ἐδύνατο νὰ ἔχῃ κτῆμά τι ἀκίνητον καὶ πάντες οἱ μέτοικοι, οἵτινες χάριν τῶν ἀσχολιῶν των ἔχρῃζον κτιρίων οὐ μικρᾶς ἐκτάσεως, ἠναγκάζοντο νὰ μισθώνωσιν οἰκίας.

§ 448. **ΤΕΧΝΗ.** Ἡ τέχνη διατελεῖ ἔτι εἰς τὴν νηπιότητά της. Προπορευομένη δὲ φαίνεται μάλιστα ἡ *ἀρχιτεκτονική*, καὶ τοῦτο διότι φυσικῷ τῷ λόγῳ οἱ ἄνθρωποι ἠναγκάζοντο νὰ στρέψωσι τὴν προσοχήν των πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀναγκαιοτέρας χρείας. Κατὰ τοὺς Ὁμηρικοὺς καταλόγους ἡ Ἑλλὰς περιελάμβανεν ἤδη οὐκ ὀλίγας πόλεις καὶ κώμας, ὧν τινες εἶχον *τείχη, πύργους* καὶ *πύλας πλατείας*. Αἱ ἀγυιαὶ αὐτῶν ἦσαν, ὡς τοῦτο ἰδίως ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν Ἀθηνῶν συνάγεται (Ὀδύσσ. Η, 80), εὐρεῖαι καὶ κανονικαί, ἀλλ' ὄχι εἰσέτι *λιθόστρωτοι*.

Οἰκίαι, δόμοι. Ὅσον δ' αἱ κατοικίαι τῶν κοινῶν ὑπῆρχον *πενιχραί*, τοσοῦτον οἱ *δόμοι τῶν εὐγενῶν* καὶ μάλιστα οἱ τῶν *ἡγεμόνων* διέπρεπον· ὡς παράδειγμα δὲ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὁ τοῦ Ὀδυσσέως, ὅπως ὁ Ὅμηρος τὸν περιγράφει (Ὀδ. Ζ, 299. Η, 81 Φ, 42). Δημόσια κτίρια δὲν ὑφίσταντο εἰσέτι εἰς τὰς πόλεις· ὕπαιθρός τις καὶ διὰ λιθίνων θρόνων περιβεβλημένη πλατεῖα ἦτο ὁ συνήθης τῶν δημοσίων συνδιαλέξεων τόπος.

Ναοί. Καὶ περὶ *ναῶν* δὲ σπανίως γίνεται λόγος ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις, διότι τοιοῦτοι μνείας ἄξιοι δὲν ὑπῆρχον, ἐκτὸς τοῦ ἐν Ὕμνῳ τοῦ Ἀπόλλωνος μνημονευομένου *λιθίνου ναοῦ τῶν Δελφῶν*, ὅστις ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Μινυῶν Τροφωνίου καὶ Ἀγαμήδους καὶ ἔμεινε πολλοὺς αἰῶνας ἀμεταποίητος.

Γλυπτική, ἀγαλματοποιΐα. Πᾶν δὲ ὅ,τι αἱ ἄλλαι εἰκαστικαὶ τέχναι, ἰδίως ἡ *γλυπτικὴ* καὶ *ἀγαλματοποιΐα* ἐδυνήθησαν μέχρι τοῦδε νὰ παραγάγωσιν, ἦτο εὐτελές. Ἐν ὅσῳ δ' αὗται δὲν εἶχον ἀναπτυχθῆ, οἱ θεοί, προκειμένης ἀνάγκης νὰ ὑπάρχῃ τοὐλάχιστον ἀντικείμενόν τι λατρείας ὑποπίπτον εἰς τὰς αἰσθήσεις, παρίσταντο διά τινος αὐτοφυοῦς *κορμοῦ δένδρου* ἢ δι' ἑνὸς *ἀπελεκήτου λίθου* ἢ τὸ πολὺ διά τινος *λιθίνης* ἢ *ξυλίνης στήλης*. Ἡ πρώτη δὲ τῆς τέχνης ἀρχὴ ἐδηλώθη διὰ τῆς ἐπὶ τοιούτων ξύλων ἐπεξεργασθείσης *ἀνθρωπομόρφου κεφαλῆς*, ὡς τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ διασωθέντες *ἀρχαῖοι Ἑρμαῖ*, οἵτινες ἔπειτα ἐβελτιώθησαν πολὺ μεταβληθέντες ἀπὸ ξυλίνων εἰς λιθίνους.

Δαίδαλος. Ὡς ἀρχηγὸς δὲ τῆς βελτιώσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἀγαλματοποιΐας καὶ ἐν γένει τῆς γλυπτικῆς τέχνης ὁμολογεῖται κοινῶς ὁ περιώνυμος *Δαίδαλος* κατὰ τὴν σύμφωνον τοῦ Διοδώρου καὶ Παυσανίου μαρτυρίαν Ἀθηναῖος τὴν πατρίδα καὶ Ἐρεχθείδης τὸ γένος. Τοσοῦτον δὲ κατὰ Διόδωρον ὑπερέβη πάντας κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν *ἀγαλμάτων*, ὥστε οἱ μεταγενέστεροι ἐμυθολόγησαν ὅτι ταῦτα ἔβλεπον καὶ περιεπάτουν ὄντα ὁμοιότατα τοῖς ἐμψύχοις. Πρῶτος δὲ αὐτὸς *ὠμμάτωσε καὶ ἐποίησε τὰ σκέλη διαβεβηκότα* καὶ τὰς χεῖρας *διατεταμένας*, ἐν ᾧ οἱ πρὸ αὐτοῦ τεχνῖται κατεσκεύαζον τὰ ἀγάλματα ἔχοντα τὰ μὲν ὄμματα μεμυκότα, τὰς δὲ χεῖρας καθειμένας καὶ ἐπὶ ταῖς πλευραῖς προσκεκολλημένας. Πολλοὶ δ' ὅμως τῶν νεωτέρων πρεσβεύουσιν ὅτι τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Δαίδαλον ἔργα εἶνε γεννήματα ὁλοκλήρου σχολῆς, καθόσον καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἡ λέξις «*δαίδαλος*» ἐσήμαινεν ἐν γένει ἔντεχνόν τι.

§ 449. **Προαγωγὴ τῆς τέχνης.** Μετὰ δὲ τὴν *κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν* προήχθη ἐν γένει ἡ τέχνη καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη καὶ αὐταὶ αἱ *παραστατικαὶ* λεγόμεναι, οἵαι εἰσιν: *ἡ γυμναστική, ἡ ὀρχηστικὴ* καὶ *ἡ μουσική*, καὶ αἱ *πλαστικαὶ* ἢ *εἰκαστικαί*, εἰς ἃς ὑπάγονται *ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτικὴ* καὶ *ἡ ζωγραφική*. Ἡ πρὸς ταύτας φυσικὴ παντὸς Ἕλληνος κλίσις ἐκ τοῦ ζωηροῦ αἰσθήματος τῆς *φιλοκαλίας* πηγάζουσα ἐνισχύετο θαυμασίως καὶ ὑπὸ τῆς πολιτείας αὐτῆς, ἥτις θεωροῦσα τὴν τέχνην ὡς *συστατικὸν τῆς δημοσίας ἀγωγῆς μέρος* τοὺς μὲν εὐπόρους προέτρεπε νὰ συντελῶσιν εἰς τὰς *μιμητικάς, μουσικὰς* καὶ *ποιητικὰς* παραστάσεις ἐν ταῖς λειτουργίαις τῆς *χορηγίας*, τοὺς δὲ ἀριστεύσαντας *τεχνίτας* ἀντήμειβε καὶ ἐτίμα διὰ διαφόρων μέσων, οἷον διὰ τῆς ἐλευθέρας ἐν τοῖς *πρυτανείοις σιτήσεως*, δι' *ἀνεγέρσεως ἀνδριάντων*, δι' *ἀπονομῆς τοῦ δικαιώματος* τοῦ πολίτου, δι' *στεφανώσεως* κτλ.

§ 450. **Γυμναστική, ὀρχηστική.** Ἡ *γυμναστικὴ* καὶ *ὀρχηστική*, αἵτινες ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὴν *μιμητικήν*, προηγήθησαν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν. Ἀμφοτέρας ἐχούσας μεγίστην ῥοπὴν εἰς τὴν ἁρμονικὴν τοῦ σώματος μόρφωσιν, ἐξήσκουν οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν· αἱ δὲ τοῦ *Λυκούργου* καὶ τοῦ *Σόλωνος* νομοθεσίαι ταύτας καθιέρωσαν καὶ ὡς μέσα ἀγωγῆς. Περίφημοι δὲ μάλιστα παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ὑπῆρχον οἱ ἐν ταῖς οὕτω λεγομέναις *Γυμνοπαιδίαις* τελούμενοι *γυμναστικοὶ χοροί*, ὅπου οἱ παῖδες χορεύοντες ἐμιμοῦντο τὰς κινήσεις τῆς *πάλης* καὶ τοῦ *παγκρατίου*. Αἱ δὲ *ὀρχήσεις*, τὰς ὁποίας συνήθως ἡ *μουσικὴ συνώδευεν*, εἶχον ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν θρησκευτικὸν γινόμεναι περὶ τοὺς βωμοὺς πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν, οἵτινες κατὰ τὴν

κοινῶς ἐπικρατοῦσαν πίστιν ἠρέσκοντο τὰ μάλιστα εἰς τὰς πανηγυρικὰς καὶ μετὰ ῥυθμῶν κινήσεις. Ἔπειτα δ' ἔλαβον χαρακτῆρα πολεμικὸν καὶ κατὰ τοῦτο διεκρίνοντο πρὸ πάντων οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες καὶ ὅτε ὥρμων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐβάδιζον ῥυθμικῶς, ἐν ᾧ οἱ αὐλοὶ ἀνέκρουον τὸ οὕτω λεγόμενον Καστόρειον μέλος, ἤτοι τὴν συνήθη πολεμικὴν μελῳδίαν.

§ 451. **Ἀρχιτεκτονική.** Ἡ ἀρχιτεκτονική, ἥτις παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἔθνεσιν εἶχε σκοπὸν μᾶλλον τὸ κολοσσιαῖον, παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἔλαβε κατὰ πρῶτον τὸ ἐκ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας προκύψαν τερπνὸν μέτρον τοῦ καλοῦ. Ἀφοῦ δὲ ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ κατέβαλεν, οὕτως εἰπεῖν, προηγουμένως τὰ στερεὰ θεμέλιά της ἐπὶ τῶν Κυκλωπείων τειχῶν, ἔλαβεν ἔπειτα ὑψηλοτέραν ἔξαρσιν εἰς τὴν κατασκευὴν τελείων ναῶν μετὰ κιόνων καὶ προπυλαίων, γυμνασίων, ᾠδείων, θεάτρων κτλ. Ἡ οἰκοδομὴ ὡραίων κατοικιῶν κατὰ τοὺς ἁπλοῦς ἀρχαίους χρόνους ἦτο μακρὰν τῆς ἰδέας τοῦ ἰδιώτου, ἀποβλέποντος μόνον εἰς τὸ ἀνέτως διαιτᾶσθαι· ὅθεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ καλὴ ἀρχιτεκτονικὴ περιωρίζετο μόνον εἰς τὰ δημόσια κτήρια, τῶν ὁποίων ἡ ἵδρυσις ἦτο ἔργον τῆς πολιτείας. Μεταξὺ δὲ τούτων προηγήθησαν οἱ ναοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως οἱ ἀρχαιότατοι ἦσαν ὡσαύτως ἁπλούστατοι καὶ στενώτατοι ὡς ὡρισμένοι νὰ ὦσιν ἡ κατοικία ἑνὸς θεοῦ, οὐχὶ δὲ στοαὶ συναθροίσεως τῶν λατρευτῶν αὐτοῦ· μετέπειτα δὲ οἱ ναοὶ καὶ ἡ διακόσμησις αὐτῶν ἐγένοντο τὸ κύριον ἀντικείμενον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐδεικνύετο ὅλος ὁ πλοῦτος τῆς Ἑλληνικῆς φιλοκαλίας.

Δωρική, Ἰωνική, Κορινθιακή. Καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δὲ τῆς προκειμένης τέχνης καὶ ἰδίως τῆς περὶ τοὺς ναοὺς ἐκδηλοῦται ἡ διαφορὰ τῶν φυλετικῶν χαρακτήρων. Καὶ ἀρχαιοτάτη μὲν καθαρῶς Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ παρουσιάζεται ἡ *Δωρική*, ἣν διακρίνει τὸ ἄκομψον καὶ ἁπλοϊκόν, ἀλλὰ καὶ μεγαλουργὸν ὁμοῦ ἐκτυπούμενον ἰδίως ἐν τῇ τῶν κιόνων παχύτητι καὶ πυκνότητι, ἐν τοῖς ἐπὶ τούτων ἐπικειμένοις στερεοῖς διαζώμασι καὶ γείσοις καὶ ἐν τοῖς προεξέχουσι κιονοκράνοις· δευτέρα δὲ μετὰ τὴν Δωρικὴν ἕπεται ἡ *Κορινθιακὴ* οὖσα τροποποίησις ἐκείνης ἐπὶ τὸ βέλτιον, ὅπως παρίσταται ἐν τοῖς ναοῖς τῆς ἀρχαίας ἀφνειοῦ Κορίνθου διὰ τῶν πλουσίως κεκοσμημένων κιόνων. Μεταξὺ δ' ἀμφοτέρων μεσολαβεῖ ἡ ἱλαρωτέρα *Ἰωνικὴ* διαφέρουσα κατὰ τὸ ἐπιμηκέστερον καὶ ἰσχνότερον τῶν κιόνων, τὴν ἀραιοτέραν θέσιν αὐτῶν, τὴν ἐπὶ τὸ περιττότερον καὶ κομψότερον διακόσμησιν τῶν κιονοκράνων, ὅπως διετυπώθη μάλιστα ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ κατὰ τὴν Ἔφεσον περιφήμου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ὅστις τὸ πάλαι συνηριθμεῖτο εἰς τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Ὁ ναὸς οὗτος

μέγιστος πάντων (Παυσ. Δ, 31. 6) εἶχεν ἐμβαδὸν 425×2,20 πόδ. Οἱ κίονες αὐτοῦ 60 πόδας ὑψηλοὶ ἦσαν ἐν μέρει μονόλιθοι. Ὅλη δὲ ἡ οἰκοδομὴ ἐπιτελεσθεῖσα διὰ τῆς συνεργείας καὶ συνεισφορᾶς πολλῶν οἰκογενειῶν διήρκεσε 220 ἔτη.

§ 452. **Τεχνῖται.** Ὡς ἀρχαῖοι δὲ *ναῶν τεχνῖται* μνημονεύονται πολλοὶ ἄξιοι λόγου συγχρόνως ἐν πολλοῖς τῆς Ἑλλάδος τόποις καὶ ἐν τοῖς ἀποικίαις. Σάμιοι.

Ῥοῖκος (640), Θεόδωρος (600), Μεταγένης, Θεόδωρος, Σπίνθαρος (542), Ἀντιστάτης κλ. *Ῥοῖκος* καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Θεόδωρος* ὁ πρεσβύτερος, οἵτινες ἔκτισαν τὸ ἐν Σάμῳ *Ἡραῖον*. *Χερσίφρων* καὶ ὁ τούτου υἱὸς *Μεταγένης* οἱ Κνώσιοι, τῶν ὁποίων ἔργον κατὰ μέγα μέρος ὑπῆρξεν ὁ εἰρημένος τῆς Ἀρτέμιδος ναός· προσέτι *Θεόδωρος* ὁ Τηλεκλέους ὁ ποιήσας τὴν ἐν Σπάρτῃ θολοειδῆ σκιάδα. *Σπίνθαρος* ὁ Κορίνθιος, εἰς ὃν οἱ ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου φυγαδευθέντες Ἀλκμεωνίδαι ἐπέτρεψαν τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ἐν Δελφοῖς λαμπροτάτου ναοῦ. Ὁ *Ἀντιστάτης*, ὁ *Κάλλαισχρος*, ὁ *Ἀντιμαχίδης* κτλ., οἵτινες δαπάνῃ τῶν Πεισιστρατιδῶν ἐπεχείρησαν ἐν Ἀθήναις τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἐκ τῶν μὴ ἱερῶν δὲ οἰκοδομημάτων τῆς ἐποχῆς τῶν ἀρχαιοτάτων τυράννων ἄξιά εἰσιν· ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ *θησαυρός*, ὃν ᾠκοδόμησε *Μύρων* ὁ τῆς Σικυῶνος τύραννος (περὶ τὴν 33 Ὀλυμπιάδα) ἔχων δύο θαλάμους, τὸν μὲν Δωρικῆς, τὸν δ' ἐργασίας τῆς Ἰωνικῆς· ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐν Ἀθήναις *στοά*, κτίσμα τοῦ Κλεισθένους καὶ τὸ ἐν Μεγάροις *ὑδραγωγεῖον*, ὅπερ ἔκτισεν ὁ Θεαγένης· προσέτι ἡ μεγάλη ἐν τῷ λιμένι τῆς Σάμου *προκυμαία*, τὴν ὁποίαν κατέβαλεν ὁ Πολυκράτης ἐκτὸς ἄλλων ὑπερηφάνων μνημείων.

§ 453. **Πλαστική.** Μετὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς δὲ συνέχεται καὶ ἡ *πλαστικὴ* (εἰς καθολικωτέραν σημασίαν) ἢ *ἀγαλματοποιΐα*, ἥτις ἐφ' ἱκανὸν χρόνον μεταχειρισθεῖσα ὡς ὕλην ἐργασίας τὸ ξύλον ἦτο κυρίως *ξυλογλυφία*.

Ἑρμαῖ ξύλινοι καὶ λίθινοι. Ὡς τὰ πρῶτα δὲ *ξυλίνων* καὶ ἐν μέρει *λιθίνων ἀγαλμάτων* δοκίμια θεωροῦνται οἱ καλούμενοι *Ἑρμαῖ*, ὅ ἐστι στῆλαι τετράγωνοι, αἵτινες ἔχουσαι ἀνθρωπίνην *κεφαλήν*, *σφηνοπώγωνα* κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ τὸ σημεῖον τοῦ *φαλλοῦ* ἀνηγείροντο ἐν ταῖς *ἀγυιαῖς* καὶ *τριόδοις* καὶ *ὡς ὁδόμετρα* ἢ *ὡς ὅροι* ἐν *τοῖς ἀγροῖς*.

Τορευτική. Ἀπὸ δὲ τῶν τοιούτων ἀτέχνων κατασκευασμάτων προήχθη κατὰ πρῶτον ἡ *τορευτικὴ* ἤτοι ἡ τέχνη τοῦ περιβάλλειν *ξύλινα σκεύη ἐλέφαντι* ἢ *χρυσῷ* καὶ διακοσμεῖν ταῦτα ποικίλοις *χρώμασι*. Σημειωτέον δὲ ὅτι *ἀγάλματα* ἐκ μετάλλων δὲν παρουσιάζον-

ται ἐξ ἀρχῆς χυτά, ἀλλὰ σφυρήλατα φέροντα καὶ ἐπιτετυπωμένα ζῴδια ἐπίσης σφυρήλατα ἢ ἔκκρουστα· καὶ τοιοῦτον ἦτο τὸ ἐν Σπάρτῃ ἐκ χαλκοῦ *Διὸς ἄγαλμα* κατὰ τὸν Παυσανίαν (Γ', 17. 6) *παλαιότατον πάντων ὁπόσα ἐστὶ χαλκοῦ*, ὅπερ ἐποίησεν, ὡς λέγει, ὁ ἐκ Ῥηγίου *Λέαρχος* μαθητὴς τοῦ *Διποίνου* καὶ *Σκύλλιδος*.

Χαλκοπλαστική, Ῥοῖκος, Θεόδωρος. Περὶ τὴν ἀρχὴν ὅμως τῶν Ὀλυμπιάδων ἡ κατασκευὴ μεταλλικῶν δημιουργημάτων, ἤ, ὡς λέγεται, ἡ χαλκοπλαστικὴ προέβη εἰς νέον βαθμὸν ἀναπτύξεως ὅτε οἱ ἐν Σάμῳ περιβόητοι τεχνῖται *Ῥοῖκος* καὶ *Θεόδωρος* πρῶτοι ἐφεῦρον τὴν τέχνην τοῦ «*χαλκὸν ἐν χοάνοις διαχέαι*» τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἐβελτίωσαν μόνον τὴν χώνευσιν τοῦ χαλκοῦ καὶ ἴσως πρῶτοι ἐπεχείρησαν νὰ διαχέωσιν *ὁλόκληρα ἀγάλματα* καὶ ἄλλα ἔκτυπα ζῴδια ἐν *λίγδοις* ἢ *χώνοις* (Παυσ. Η', 14. 5. Θ', 41. 1. καὶ Ι', 38. 3).

Κάλλων, Ὀνατᾶς (540). Βραδύτερον δὲ *Κάλλων* καὶ *Ὀνατᾶς* οἱ Αἰγινῆται προήγαγον εἰς τελειότητα καὶ τὴν *χαλκοπλαστικήν*.

Ἀγαλματοποιΐα, Δίποινος, Σκύλλις (580). Τέλος πάντων διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ μαρμάρου ἡ *ἀγαλματοποιΐα* ἢ *γλυπτικὴ* ὑψώθη εἰς τὴν πλήρη τεχνικὴν ἐλευθερίαν. Τὰ πρῶτα δὲ καὶ ἐπιτυχῆ μαρμάρινα ἀγάλματα κατεσκεύασαν οἱ ἐκ Κρήτης Δαιδαλίδαι *Δίποινος* καὶ *Σκύλλις* θεμελιωταὶ τῆς ἐν Σικυῶνι περιφήμου σχολῆς, ἐξ ἧς προῆλθε καὶ ὁ εἰρημμένος *Κάλλων* ἀρχηγὸς τῶν Αἰγινητικῶν ἀγαλματοποιῶν.

Γλυπτικὴ ἢ λιθοξοϊκή, Ἀγελάδας (450). Ὀνομαστοὶ δὲ περὶ τὴν γλυπτικὴν ἢ λιθοξοϊκὴν ἐδείχθησαν κατὰ τὸ τέλος τῆς προκειμένης περιόδου *Ἀγελάδας* ὁ Ἀργεῖος, οὗτινος μαθητὴς ὑπῆρξεν ὁ εἰς τελειότητα τὴν πλαστικὴν προαγαγὼν μέγας *Φειδίας* καὶ *Κάναχος* ὁ Σικυώνιος.

§ 454. **Γραφική, Κλεάνθης, Τηλεφάνης.** Ἡ *τρίτη* τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, ἡ *γραφικὴ* (κοινῶς ζωγραφικὴ) πολὺν χρόνον διετέλεσεν ὑπηρετοῦσα τὰς πρώτας δύο περιοριζομένη εἰς τὴν ἐπικόσμησιν καὶ τὸν χρωματισμὸν τῶν ἔργων αὐτῶν. Ἡ βαθμηδὸν δὲ γένεσις τῆς προκειμένης τέχνης προῆλθε (Plin. Hist. natur. XXXV, 3. 5) ἐκ *σκιαγραφημάτων* καὶ *μονοχρωμάτων*. Καὶ πρῶται μὲν ἕδραι αὐτῆς ὑπῆρξαν ἡ *Κόρινθος* καὶ ἡ *Σικυών*, πρῶτοι δὲ μονοχρωμάτων ζωγράφοι λέγονται *Κλεάνθης* καὶ *Τηλεφάνης*, μετὰ τοὺς ὁποίους ἤκμασεν ἐν Ἀθήναις ὁ *Εὔμαρος* ἐφευρετὴς τοῦ *χρωματισμοῦ*.

Κεραμογραφία, Κλεοφάντης, Εὔχειρ, Εὔγραμμος. Πρωΐμως δὲ ἤδη ἡ γραφικὴ ἠνώθη μετὰ τῆς κατασκευῆς πηλίνων ἀγγείων καὶ ἡ πρωτίστη ἕδρα τῆς *κεραμογραφικῆς* ἦν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κορίνθῳ. Ἐκ Κορίνθου δὲ πιθανῶς μετεδόθη ἡ τέχνη αὕτη περὶ τὴν 30 Ὀλυμπ.

καὶ εἰς Ταρκυνίαν τῆς Τυρρηνίας διὰ τῶν τεχνιτῶν *Κλεοφάντου*, *Εὔχειρος* καὶ *Εὐγράμμου*, οἵτινες ἠκολούθησαν ἐκεῖ τὸν Δημάρατον. Τῶν ἀρχαιοτέρων δὲ γραπτῶν ἀγγείων ὑπῆρχον κυρίως δύο εἴδη: τὰ *ὑπόξανθα* (λευκοκίτρινα) ἄνευ γανώσεως (στιλβώματος), πλατυτέρου σχήματος, ἔχοντα γραφὰς *ἐρυθράς*, *φαιάς*, *ὑπομελαίνας* καὶ *ἰοβαφεῖς*, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τερατομόρφων ζῴων, καὶ τὰ *πυρρὰ* ἢ *ἐρυθρὰ* κάλλιον γεγανωμένα καὶ εὐσχημότερα ἔχοντα γραφὰς μελαίνας ὡς ἐπὶ τὸ πλέον μυθολογικῶν ἀντικειμένων. Καὶ τὰ μὲν τοῦ πρώτου εἴδους οἱ ἀρχαιολόγοι καλοῦσιν *αἰγυπτιάζοντα*, *φοινικίζοντα* καὶ *δωρίζοντα*.

Σκιαγραφία, *Κίμων*. Μόλις δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς προκειμένης περιόδου ἡ γραφικὴ ἤρξατο νὰ τελειοποιῆται ἀληθῶς διὰ *Κίμωνος* τοῦ *Κλεωναίου*, μεταχειρισθέντος κατὰ πρῶτον τὴν *διοπτικὴν* ἢ *ἀποπτικὴν σκιαγραφίαν* (perspectif), ὅθεν λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Αἰλιανὸς ἐν τῇ Ποικ. Ἱσ. Η, 8). «Κίμων ὁ Κλεωναῖος ἐξειργάσατο τὴν τέχνην τὴν γραφικήν, ὑποφυομένην ἔτι καὶ ἀτέχνως ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ ἀπείρως ἐκτελουμένην καὶ τρόπον τινὰ ἐν σπαργάνοις καὶ γάλαξιν οὖσαν». Ἀλλ' ἡ περαιτέρω καὶ ὑψηλοτέρα αὐτῆς ἀνάπτυξις ἐγένετο ὕστερον.

§ 455. **Ἡ τέχνη μετὰ τὰ Περσικά.** Ἡ *τέχνη* προήχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπὸ βοηθητικοὺς συντρέχοντας ὅρους εἰς ἀληθῆ τελειότητα *ἀριστοτεχνίαν*. Ὁ αἴθριος οὐρανός, αἱ ποικίλαι καὶ περικαλλεῖς μορφαὶ τῆς φύσεως, ὁλόκληρος ὁ δημόσιος βίος ἐνέπνεον εἰς τοὺς πλήρεις ἀντιληπτικῆς δυνάμεως καὶ φαντασίας Ἕλληνας φαιδρότητα γνησίαν, ἥτις ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν περὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἀκρίβειαν καὶ καθαρότητα. Ἡ φύσις ὑπῆρξε τὸ πρότυπον τῶν Ἑλλήνων τεχνιτῶν. Ἡ παρατήρησις τῶν ὡραίων τύπων καὶ σχημάτων αὐτῆς εἰς τὰ εὐγενῆ ἔργα καὶ ἰδίως εἰς τὸν ἄνθρωπον παρήγαγε τὰς εἰκαστικὰς τέχνας καὶ παρέσχεν αὐταῖς τροφὴν ἀνεξάντλητον.

Ἀρχιτεκτονική. Ἡ *Ἀρχιτεκτονικὴ* κατὰ πρῶτον μετὰ τὰς ὑπὸ τῶν Περσῶν γενομένας πορθήσεις καὶ ἀναστατώσεις ἤρξατο νὰκμάζῃ εὑροῦσα ἀσχολίαν ἄφθονον εἰς τὴν ἵδρυσιν, ἐπέκτασιν καὶ διακόσμησιν *ναῶν*, *ἀγορῶν*, *στοῶν*, *λεσχῶν γυμνασίων*, *θεάτρων*, *ᾠδείων* καὶ ἄλλων δημοσίων οἰκοδομημάτων. Πρὸς τῷ *Δωρικῷ* κόσμῳ καὶ τῷ *Ἰωνικῷ* ἐμορφώθη ἤδη ἐπὶ τὸ τελεώτερον ὁ *Κορινθιακός*, ὅστις ὑπερέβαλε τὸ ὑψηλὸν καὶ ἁπλοῦν ἐκείνων κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ καλλωπισμόν, ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἔλαβε τὴν τελείαν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Ὁ Δωρικὸς ὑπεχώρησεν ἐν Ἑλλάδι μᾶλλον εἰς τὸν *Ἰωνικόν*, ἐν τῇ Μεγάλῃ ὅμως Ἑλλάδι καὶ ἐπὶ τῆς Σικελίας διετήρησε πάντοτε ἣν ἐκτήσατο ἰσχύν.

§ 456. **Τεχνῖται.** *Ἰκτῖνος, Καλλικράτης, Μνησικλῆς.* Ὡς ἀρχιτέκτονες δὲ περίφημοι μνημονεύονται ὁ *Ἰκτῖνος* καὶ ὁ *Καλλικράτης*, οἵτινες κατεσκεύασαν τὸν *Παρθενῶνα* ἤτοι τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ ἀκροπόλει, τὸ μέγιστον καὶ τελειότατον ἀρχιτεκτονικὸν οἰκοδόμημα, καὶ ὁ *Μνησικλῆς* ὁ κτίστης τῶν Προπυλαίων.

Ἐρέχθειον, ὁ τῆς Δήμητρος κλπ. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων κτίσματα πλείστου λόγου ἄξιά εἰσι: τὸ *Ἐρέχθειον ἐν Ἀθήναις, ὁ ἐν τῇ Ἐλευσῖνι μέγας ναὸς τῆς Δήμητρος, ὁ τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὁ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἐν Τεγέᾳ, ὁ τῆς Ἥρας ἐν Ἄργει, ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Φιγαλίᾳ, ὁ τῆς Ἥρας ἐν Σάμῳ καὶ ὁ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἐφέσῳ.*

§ 457. **Γλυπτική.** Ἡ *γλυπτικὴ* ταὐτιζομένη κατ' οὐσίαν μετὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς προέβη ἀπὸ τῆς ἁπλῆς περὶ τὸ διάγραμμα ἀκριβείας καὶ τῆς μηχανικῆς δεξιότητος εἰς ἐλευθερωτέραν ἀντίληψιν καὶ παράστασιν τῶν ἀντικειμένων. Καὶ κατὰ τοῦτο διακρίνονται ἴδιοί τινες τύποι ἢ χαρακτῆρες· ὁ ἀρχαιότατος εἶνε ὁ *τραχύς*, ὅστις παρατηρεῖται κάλλιστα εἰς τὰ ἐν Αἰγίνῃ εὑρεθέντα *ἀγάλματα*. Τοῦτον διεδέχθη ὁ *τέλειος* ἢ *ὑψηλός*, ὅστις ἐδείχθη κατὰ πρῶτον ἐν Ἀθήναις εἰς τὰ ἔργα τῆς τοῦ Περικλέους ἐποχῆς.

§ 458. **Φειδίας, Πολύκλειτος, Μύρων.** Ἐπὶ τοῦ Περικλέους ἤκμασεν ὁ *μέγας ἀγαλματοποιὸς* καὶ *ἀρχιτέκτων Φειδίας* κατασκευάσας μεταξὺ ἄλλων ἀριστουργημάτων τὸ κολοσσιαῖον ἐκεῖνο *χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός*, τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλοπρεπὲς πρόσωπον ἐνέπνεεν ἱερὸν σέβας εἰς πάντα θεατήν, διότι ἐφαίνετο ὡσανεὶ ἤθελε νὰ σείσῃ ὅλον τὸν Ὄλυμπον κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν ἔκφρασιν δι' ἑνὸς νεύματος τῆς κεφαλῆς του.

«Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον» (Ἰλ. Α', 528-30).

Τὰ ἀγάλματα, ἅτινα ὁ λόρδος *Ἐλγῖνος* ἀφῄρεσεν ἀπὸ τοῦ Παρθενῶνος καὶ μετήνεγκεν εἰς Ἀγγλίαν, δίδουσιν ἰδέαν τοῦ ὑψηλοῦ ὕφους, κατὰ τὸ ὁποῖον διεκρίθησαν ὡσαύτως μετὰ τὸν Φειδίαν ὁ *Πολύκλειτος* ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθέντι ἀγάλματι τῆς *ἐν Ἄργει Ἥρας* καὶ ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Βοιωτὸς *Μύρων*, ἐξαίρετος *ζῳοπλάστης ἢ θηριογλύπτης*, οὗτινος ἡ περίφημος *χαλκίνη βοῦς* ἐσταμένη ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν ὑμνήθη διὰ πολλῶν ἐπιγραμμάτων.

§ 459. **Σκόπας, Πραξιτέλης, Λύσιππος, Ἀπελλῆς.** Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν δὲ πόλεμον ἐμορφώθη τὸ ἐπίχαρι ἢ ἐπιτερπὲς ὕφος ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν: τοῦ *Σκόπα*, τοῦ *Πραξιτέλους*, εἰς τοῦ

ὁποίου τὴν *Κνιδίαν Ἀφροδίτην* συνέρρεον πανταχόθεν θεαταί, καὶ τοῦ *Λυσίππου* συγχρόνου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἀπεικόνιζεν ὁμοιότατα καὶ κάλλιστα ἀνδριάντας ἀνθρώπων γνωσῶν καὶ ἦτο σύναμα ἄριστος χαλκοπλάστης. Ἔργα δὲ τοῦ μὲν περιφήμου *Λυσίππου* ἦσαν *ὁ ἀνδριὰς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου*, ὅστις εἰς αὐτὸν μόνον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου ἐπέτρεπε τὴν παράστασίν του, τὰ τοῦ *Σωκράτους* καὶ *τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος ἀγάλματα* καὶ πρὸ πάντων καθήμενός τις *Ἡρακλῆς* καὶ εἷς *Ζεύς*. Τοῦ δὲ Ἀπελλοῦ: *ἡ εἰκὼν Ἀλεξάνδρου φέροντος τὸν κεραυνὸν ἐν τῇ χειρί*, αἱ τοῦ *Κλείτου* καὶ τοῦ *Νεοπτολέμου ἐφίππων*, Ἀφροδίτη *ἀναδυομένη* καὶ ἐξαιρέτως Ἄρτεμις περικυκλουμένη ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν νυμφῶν αὐτῆς.

§ 460. **Γραφική**, *Πολύγνωτος*, *Ἀπολλόδωρος*, *Ζεῦξις*, *Παρράσιος*. Τῆς ἀρχαίας *γραφικῆς* διεσώθησαν μόνον ὀλίγιστα λείψανα. Πολὺν χρόνον περιωρίζετο αὕτη εἰς ἐγκαυστικὰς μόνον *ἐπὶ ἀγγείων εἰκονογραφίας*. Κατὰ πρῶτον δὲ διὰ *Πολυγνώτου* τοῦ Θασίου περὶ τὸ 490, ὅστις προσῆψεν ἔκφρασιν εἰς τὰ σχήματα καὶ φιλόκαλον διακόσμησιν, καὶ διὰ τοῦ Ἀθηναίου *Ἀπολλοδώρου*, ὅστις ἐφήρμοσε τὸ *σκιόφως*, ἐξυψώθη αὕτη ἐκ τῆς ταπεινῆς σφαίρας εἰς μείζονα περιωπήν. Ἐτελειοποιήθη δ' ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἡρακλείας τῆς μικρᾶς Ἀσίας *Ζεύξιδος* περὶ τὸ 400 καὶ τοῦ συγχρόνου *Παρρασίου* τοῦ Ἐφεσίου. Γνωστὸς δὲ εἶνε ὁ ἀγὼν ἀμφοτέρων. Αἱ ὑπὸ τοῦ Ζεύξιδος ἐντός τινος καλάθου ζωγραφηθεῖσαι σταφυλαὶ ἦσαν τοσοῦτον φυσικαί, ὥστε πτηνὰ ἀπατώμενα ἵπταντο περὶ αὐτάς. Ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Παρρασίου ἐπὶ τοῦ ἰδίου καλάθου ζωγραφηθὲν κάλυμμα ἠπάτησε καὶ τὸν Ζεῦξιν αὐτόν. Ἐπὶ δὲ τῶν Ἀλεξανδρειανῶν ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη παρήκμασεν, ἐπὶ δὲ τῶν Ῥωμαίων ὁσημέραι ἐξέλειπε σὺν τῷ ἐκπίπτοντι Ἑλληνικῷ βίῳ.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α'. ΤΟΜΟΥ

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΧΑΙΑ ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ α΄—476 μ. Χ.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ 3—60.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄. ΕΙΣΑΓΩΓΗ . . . . . σελ. 3—13

§ 1. Ὁρισμὸς τῆς ἱστορίας. . . . . » 2

2. Πηγαὶ τῆς ἱστορίας . . . . . » 2— 4

3. Βοηθητικαὶ τῆς ἱστορίας ἐπιστῆμαι. . . . . » 4—11

4. Διαίρεσις τῆς ἱστορίας . . . . . » 11—12

5. Μέθοδος. . . . . » 12—13

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄. Ο ΠΑΝΑΡΧΑΙΟΣ ΑΙΩΝ Η ΤΑ ΠΡΟΕΙΣΟΔΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ . . » 13—60

6. Παραδόσεις περὶ κοσμογονίας . . . . . » 13—14

7. Γένεσις καὶ μεταβολαὶ τῆς γῆς . . . . . » 14—20

8. Ἡλικία καὶ ἀρχικὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους . . . . » 20—21

9. Ἑνότης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους . . . . . » 21—26

10. Ἀρχικὴ πατρὶς τοῦ ἀνθρώπου. . . . . » 26—29

11. Γένεσις τῶν ἐθνῶν καὶ διασπορὰ αὐτῶν . . . . . » 29—33

12. Ἀρχικὴ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων . . . . . » 33—36

13. Ἀρχαὶ τοῦ πολιτισμοῦ . . . . . » 36—39

14. Γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς πολιτείας . . . . . » 39—42

15. Ἐπαγγέλματα καὶ τάξεις . . . . . » 42—44

16. Τὰ ἀνατολικὰ βασίλεια . . . . . » 44—45

17. Ἀρχὴ καὶ ἀνάπτυξις τῆς θρησκείας . . . . . » 45—51

18. Λατρεία, ἱερατεῖον . . . . . » 51—55

19. Ἀρχαὶ τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης . . . . . » 55—57

20. Σύνδεσμος θρησκείας καὶ πολιτείας (ἱεροπολιτεία). . . . . » 57—60

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΘΝΗ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ 61—280.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΑΣΙΑΣ.—ΣΙΝΑΙ . » 61—95

21. Ἀσία κοιτὶς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἑστία τοῦ πολιτισμοῦ.. » 61

§ 22. Γεωγραφικὴ ἔποψις τῆς Ἀσίας, ὅρια καὶ διαίρεσις. . . . . σελ. 62
23. Τὰ κυριώτερα ὄρη . . . . . » 62
24. Τὰ ὕδατα, πελάγη, λίμναι, κόλποι, πορθμοὶ καὶ ποταμοί. . . » 62—63
25. Ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἀσίας. . . . . » 63
26. ΣΙΝΙΚΗ . . . . . » 63—64
27. Κάτοικοι πανάρχαιοι . . . . . » 64
28. Παραδόσεις . . . . . » 64—65
29. Κατακλυσμός, ὁ σοφὸς Ἰού. . . . . » 65
30. Οἱ τρεῖς πρῶτοι βασιλεῖς. . . . . » 65—66
31. Οἰκογένειαι, ὀκτὼ κλῆροι. ἐννέα ἐπαρχίαι. . . . . » 66
32. Μικροὶ ἡγεμόνες, Μανδαρῖνοι . . . . . » 66—67
33. Ἰσότης εἰρηνικὸς βίος Σινῶν, καθέδρα ἡ Σχανσή, «χρυσοῦς αἰὼν τῆς ἀθωότητος καὶ ἀφελείας». . . . . » 67—68
34. Νηπιώδες οἰκογενειακὸν πνεῦμα, οἰκογενειακὴ πολιτεία. . . . » 68
35. Λατρεία τοῦ αὐτοκράτορος, τὰ πέντε στοιχεῖα τῆς διατηρήσεως. » 68—69
36. Θρησκεία, ὁ ὑπέρτατος κύριος, Οὐρανός . . . . . » 69—71
37. Βιβλίον τῶν ᾀσμάτων, χρονικά, γλῶσσα καὶ γράμματα. . . . » 71—72
38. Περίοδος τῆς πάλης, δυναστεία Τσεοῦ (1122-255 π. Χ.), Βενβάγγ, Βουβάγγ, ἡγεμόνες μικροί. . . . . » 72—73
39. Πολιτισμός, νόμισμα μεταλλικόν, ἱμάτια, παιδεία, σχολεῖα. . » 73
40. Χαρακτὴρ πολιτικός, Ἰογνοῦ ἔθνος ληστρικόν, ἐχθήλυνσις τῶν βασιλέων Τσεοῦ . . . . . » 73—74
41. Φιλόσοφος Λαοτσὲ (604 π. Χ.), σύστημα αὐτοῦ . . . . . » 74—75
42. Φιλόσοφος Κομφύκιος (552-479 π. Χ.), σύστημα αὐτοῦ καὶ συγγράμματα . . . . . » 75—77
43. Σχολὴ τῶν μαθητῶν τοῦ Κομφυκίου, Μέγκτιος. . . . . » 77—78
44. Κατάπτωσις τοῦ Τσεοῦ, δέκα βασίλεια, κατάλυσις τῆς δυναστείας τῶν Τσεοῦ. . . . . » 78
45. Δυναστεία Τσὶν (255-206), Βαγκτσὶγγ ὁ ἐπικαλούμενος Σχιχοαγκτὴς (ὑπέρτατος) (246-209), κατορθώματα αὐτοῦ ἐξαίσια 78—81
46. Ἐπανάστασις, ὄλεθρος τῆς γενεᾶς Τσὶν . . . . . » 81
47. Δυναστεία Χὰν 206 π. Χ.-263 μ. Χ.), ἐπάνοδος πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ πρόοδος . . . . . » 81—82
48. Πατριαρχία καὶ δεσποτεία ἀποβαίνουσιν ἁπλοῦς τύπος, μεγάλαι δαπάναι, πτωχεία, δουλεία, νίκη τέλος τῶν πεπαιδευμένων » 82—83
49. Θρησκείας τροποποίησις, εἰσαγωγὴ τοῦ Βουδδισμοῦ . . . . . » 83—84
50. Κατακτήσεις Βουτῆ (141-87 π. Χ.), Δαΐρης βασιλεὺς Ἰαπωνίου (59 π. Χ.) . . . . . » 84—85
51. Κατάλυσις τῆς Ἰνδοβακτριανῆς ἐξουσίας τῶν Ἑλλήνων, ὑποταγὴ τῶν βαρβάρων Ἰογγνοῦ καὶ ἄλλων. . . . . » 85—86
52. Πρόοδος τῶν Σινῶν πρὸς δυσμάς, κατάκτησις τῆς μικρᾶς Βουχαρίας, εἴσοδος Βουδδιστῶν, Χριστιανῶν, Μωαμεθανῶν κλ. εἰς Σινικήν . . . . . » 86—88
53. Βουδδισμὸς ἐν Σινικῇ, Ἰνδικὴ ἐπίδρασις εἰς αὐτήν . . . . . » 88—89
54. Διαφθορὰ Σινῶν, λαμπρὰ δυναστεία τῶν Θὰγγ (626-907 μ. Χ.), ὁ νῦν ὀργανισμὸς τῆς Σινικῆς, σχολαί, ὑπέρτατον συμβούλιον . » 89—91
55. Ἀκμὴ τοῦ πολιτισμοῦ Σινῶν ἐπὶ Θὰγγ καὶ Σόγγ, πρωτεύουσαι πόλεις τοῦ κράτους, βιομηχανία . . . . . » 91—92
56. Τέχναι, φιλολογία, ἐπιστῆμαι (ἱστορία, φυσική, ἀστρονομία, ἀριθμητική, γεωμετρία, φιλοσοφία), διαφθορὰ τῶν ἠθῶν. . . . » 92—93
57. Παρακμὴ Σινῶν, εἰσβολὴ Μογόλων, κώδηξ περὶ τοῦ στασίμου βίου τῶν Σινῶν, φιλοσοφικὸν σύστημα Ἰυκιαώ . . . . . » 93—95

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'. ΙΝΔΟΙ . . . . . σελ. 95—125

§ 58. Ἑλλιπεῖς εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων περὶ Ἰνδικῆς, πληρέστεραι τῶν νεωτέρων Εὐρωπαίων. . . . . » 95— 96

59. Ἡ ἐντὸς τοῦ Γάγγου Ἰνδική . . . . . » 96

60. Τρία μέρη ἡ Ἰνδικὴ ἤπειρος (ἀλπεία, βαθυπέδιον, ὀροπέδιον) » 96— 97

61. Πανάρχαιοι κάτοικοι Ἰνδικῆς . . . . . » 97

62. Παραδόσεις, Ῥαμαϋάνα, Μαλαβαράτα . . . . . » 97— 98

63. Ἐξέτασις Ἰνδικῆς ὑπὸ Σκύλακος, ἐκστρατεία Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου. . . . . » 98

64. Ἀλεξάνδρου ἐκστρατεία εἰς Ἰνδικήν, Ἑλληνοβακτρικὸν βασίλειον . . . . . » 98— 99

65. Βικραμαδιτύας βασιλεύς, ἐννέα μαργαρῖται τῆς ποιήσεως, ἔριδες Βουδδιστῶν καὶ Βραχμάνων, ἐπιδρομὴ λευκῶν Οὔννων. . » 99—100

66. Γασναυΐδαι Τοῦρκοι, Ἀφρικανοί, Ἄγγλοι . . . . . » 100

67. Τάξεις πολιτῶν: Βραχμᾶνες, Ξατρίαι, Βαισίαι, Σοῦδραι (Ῥασβοῦτοι, Μαράτται) . . . . . » 100—103

68. Σύμμιξις τῶν τεσσάρων τάξεων, Παρίαι, νομοθεσία Μανοῦ, Σχάνδαλοι, Ἀθίγγανοι, Παλλεῖς, Πουλίαι . . . . . » 103—104

69. Πολίτευμα, κοινότης, πατριαρχία, πρόκριτοι, γερουσία, βασιλεύς, ἀντιβασιλεῖς τοποτηρηταί, δημοσιῶναι, πολλὰ βασίλεια. » 104—106

70. Ἀτελεῖς (ἀφορολόγητοι), Βραχμᾶνες, χειρώνακτες καὶ ἐργάται, καλλιεργία τῆς γῆς . . . . . » 106

71. Βασιλεύς, ἑπτὰ Βραχμᾶνες καὶ δεκαοκτὼ αὐλικοί, ἀνώτατον συμβούλιον τοῦ βασιλέως, μία σύζυγος τοῦ βασιλέως . . . » 106

72. Δικασταὶ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ Βραχμᾶνες, κρίσις θεοῦ, ποιναί, κλοπαί, παράβασις συζυγικῆς τιμῆς, μοιχεία, Ῥιγβάδαι (βιβλίον) . . . . . » 106—107

73. Στρατιωτικὰ (στρατός, πολεμικὰ μέσα, ἐκπυρσοκροτικαὶ μηχαναί, παράταξις, σφηνοειδὴς φάλαγξ) . . . . . » 107—108

74. Διαφορὰ Σινῶν καὶ Ἰνδῶν, θρησκεία Ἰνδῶν, Βράμα ἢ Παραβράμα, ἄπειρα πνεύματα, Βραχμάν, Βισχνούς, Κρίσνας, Σίβας, (Μαχαδέβας), Βανάνη, Καλή. . . . . » 108—110

75. Ὀκτὼ θεοί, πνεύματα 330 ἑκατομμύρια, ὁρατὸς κόσμος ὡς τόπος ἐξορίας, μετεμψύχωσις, θυσίαι, προσφοραί, γυμνοσοφισταί, φακιρισμός . . . . . » 110—111

76. Βουδδαϊσμός, Σακυαμουνὴς ἢ Γαυτάμας, σύστημα τοῦ Βούδδα (θεὸς καὶ φύσις ἕν, μετεμψύχωσις, ἀρχικὴ δύναμις) . . . . » 111—112

77. Βραμαϊσμοῦ κατάπτωσις, ἀντίθεσις Βραμαϊσμοῦ καὶ Βουδδισμοῦ, Ἀκότας, ἤττα Βουδδαϊσμοῦ καὶ ἐξάπλωσις, ἐπαῖται μοναχοί, Βιχαραὶ (μοναστήρια), κληρικοὶ ἄγαμοι, μετάνοια, ἁμαρτίαι, λατρεία, λείψανα Γαυτάμα, τοῦ Βούδδα καὶ Σακυαμουνῆ, μνημεῖα, Δαλεϊλάμης. . . . . » 112—118

78. Φιλολογία, Σανσκριτικὴ γλῶσσα, τέσσαρες Βέδαι, Οὐπνεκάτη, Ὑποβέδαι τέσσαρες ἢ Παραβέδαι, δεκαοκτὼ Πουράναι. . . » 118—119

79. Μανοῦ νομοθεσία, ποιναί, φιλοσοφία, δύο ἐποποιΐαι (Ῥαμαϋάνα, Μαχαβαράτα), Νάλας καὶ Δαμαϊάντη. . . . . » 119—121

80. Κοσμικὴ φιλολογία δραμάτων καὶ λυρικῶν, Καλιδάσα ἡ Σακοντάλα. . . . . » 121—122

81. Τέχνη, τεκτονική, γλυπτική, ναοὶ Ἐλεφαντίνης, Σαλσέττης, Γατικῶν ὀρέων, Ἐλλόρας, ὁ ναὸς Καιλάσας, ἑπτὰ παγόδαι, ναὸς Χαλιμβουράμ, ἱεραὶ λίμναι, τεκτονικὰ ἄκομψα. . . . » 122—123

82. Ἐπιτηδεύματα, βιομηχανία, ἀρώματα, πολύτιμοι λίθοι,

μαργαρῖται, ὑφάσματα, ἐμπόριον Βανιάνων, ἤθη, ἔθιμα, κατάργησις τῆς καύσεως τῶν χηρῶν . . . . . σελ. 123—125
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΑΡΙΩΝ (ΖΕΝΔΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ), ΜΗΔΟΙ . . . . . » 125—133
§ 83. Ἀρία, Βακτρία, Σογδιανή, Ὑρκανία, Ἀραχωσία, ἱερατικὴ πολιτεία, Ἀσσύριοι, Μῆδοι, Πέρσαι . . . . . » 125—127
84. Αὐέστα (Ζενδαυέστα) συλλογὴ θρησκευτικῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν, Χέομος (Χόμανος), Βενδιδάδ, Δισεμσχίδης, Περσέπολις (Βερ) . . . . . » 127—128
85. Τούρ, Μινόδσχερος, Και-Κοβάδ, Και-Καύιοι . . . . » 128
86. Νίνος, ἱερατικὸς χαρακτὴρ Βακτρίων, τέσσαρες τάξεις . . » 128—129
87. Θρησκεία, Ὡρομάσδης, δύο βασίλεια φωτὸς καὶ σκότους, Ζερυάνα, Ἀκαράνα, Ἀμισχασπάνδαι, Ἀριμάνης . . . . » 129—131
88. Μηδία, Ἀτροπατηνή, Κάσπιαι Πύλαι, μεγάλη Μηδία . . » 131
89. Μήδων ἓξ γένη, Ζενδικὴ γλῶσσα, Παλβική, θρησκεία, ὀκτὼ βασιλεῖς, σατράπαι . . . . . » 131—133
ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ'. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ Η ΧΑΛΔΑΙΟΙ . . » 133—149
90. Εὐφράτης καὶ Τίγρις, Μεσοποταμία, Πασιτίγρης, Περσικὸς κόλπος, Βαβυλωνία . . . . . » 133—135
91. Ἔθνη Σημιτικῆς καταγωγῆς, πρώτη ἀνθρώπων κατοικία, Βῆλος, Ὡάννης, Ξίσουθρος, κατακλυσμός . . . . . » 135—136
92. Χαλδαῖοι (=Βαβυλώνιοι ἄρχοντες καὶ ἱερεῖς), ἀρχαῖοι κάτοικοι, Βαβυλών, Βαβυλώνιοι, Σημιτικὸν ἔθνος, ἱερεῖς . . » 136—138
93. Πολιτισμὸς Χαλδαίων, καλλιέργια τῆς γῆς, οἰκοδομήματα, χρεμαστοὶ κῆποι . . . . . » 138—140
94. Ναβονάσσαρος, νέον Χαλδαϊκὸν κράτος, Περσικὴ σατραπεία » 140—141
95. Λαμπρότης Βαβυλῶνος (πόλεως), βιομηχανία, ἐμπόριον . . » 141—143
96. Θρησκεία Βαβυλωνίων, ἀστρολατρεία, ἀστρολογία . . . » 143—144
97. Βῆλος, Μύλιττα, ἀκολασία γυναικῶν Βαβυλῶνος . . . » 144—145
98. Ἀστρονομία, ἑβδομάς, μήν, ἐνιαυτός, ζῳδιακὸς κύκλος, ἐκλείψεις . . . . . » 145—147
99. Ἀστρολογία, ψευδοσοφία, ἱερατικὰ γένη Χαλδαίων . . . » 147—148
100. Σχολαὶ ἱερέων, σφηνοειδῆ γράμματα, ἀλφάβητος, χρονολογικὸν σύστημα . . . . . » 148—149
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'. ΑΣΣΥΡΙΟΙ . . . . . » 149—160
101. Ἀσσυριακοῦ κράτους χώρα (Κουρδιστάν) . . . . . » 149
102. Ἐγχώριοι βασιλεῖς, Σεμίραμις, Νίνος (πόλις), Νινύας, Σαρδανάπαλος . . . . . » 149—154
103. Κτησίου καὶ Ἡροδότου διαφορά, Φούλ, Τιγλὰθ-Πιλεσσάρ, Σαλμανασσάρ, Σεναχαρείμ . . . . . » 154—156
104. Μητρόπολις τῶν Ἀσσυρίων Νινευή, μεγάλα τείχη, βίος Ἀσσυρίων, βιομηχανία . . . . . » 156—159
105. Θρησκεία Νισρόχ, Ἀσσούρ, τάξις ἱερέων . . . . . » 159—160
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'. ΠΕΡΣΑΙ . . . . . » 160—210
106. Ἀρχαιότης τῶν Περσῶν καὶ ἵδρυσις τοῦ βασιλείου αὐτῶν διὰ τοῦ Κύρου . . . . . » 160—164
107. Κατάλυσις τῆς ἀρχῆς τῶν Λυδῶν καὶ κυρίευσις τῶν κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν . . . . . » 164—169
108. Ἅλωσις τῆς Βαβυλῶνος, ἐπιστροφὴ τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς αὐτόθι αἰχμαλωσίας των καὶ θάνατος τοῦ Κύρου . . . . » 169—171
109. Καμβύσου βασιλείου, ἅλωσις τῆς Αἰγύπτου . . . . . » 171—173
110. Ἀτυχὴς ἐκστρατεία τοῦ Καμβύσου κατὰ τῆς Αἰθιοπίας καὶ

τοῦ Ἀμμωνιακοῦ . . . . . σελ. 173—174
§ 111. Θάνατος τοῦ Καμβύσου, Ψευδοσμέρδις. . . . . » 174—176
112. Ἀναγόρευσις Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου, τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ . . . . . » 176—180
113. Ἐκστρατεῖαι τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν, Ἰνδῶν κτλ. . » 180—184
114. Οἱ διάδοχοι Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου βασιλεῖς μέχρι Δαρείου τοῦ Κοδομανοῦ . . . . . » 184—189
115. Ἐσωτερικαὶ καταστάσεις τοῦ Περσικοῦ κράτους. . . . . » 189—210
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'. ΦΟΙΝΙΚΕΣ . . . . . » 210—217
116. Χώρα . . . . . » 210—211
117. Πόλεις. . . . . » 212
118. Βασιλεῖς, βουλαί . . . . . » 212
119. Ναυτιλία. . . . . » 212—213
120. Ἀποικίαι. . . . . » 213—214
121. Πλοῖ Φοινίκων . . . . . » 214—215
122. Σχέσεις μητροπόλεως καὶ ἀποικιῶν . . . . . » 215
123. Ἐφευρέσεις Φοινίκων. . . . . » 215
124. Θρησκεία. . . . . » 216
125. Φοινίκων ὑποταγή . . . . . » 216—217
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'. ΙΣΡΑΗΛΙΤΑΙ . . . . . » 217—262
126. Παλαιστίνη, Ἰσραηλῖται ἢ Ἰουδαῖοι ἢ Ἑβραῖοι. . . . . » 217—219
127. Πόλεις. . . . . » 219
128. Τέσσαρες περίοδοι τῆς ἱστορίας Ἰσραηλιτῶν. . . . . » 219—220
129. Περίοδος Α'. Ἀπὸ Ἀβραὰμ μέχρις Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. . » 220—221
130. Ἰσαὰκ. . . . . » 221—222
131. Ἰωσήφ. . . . . » 222—223
132. Ἰσραηλῖται ἐν Αἰγύπτῳ. . . . . » 223
133. Μωϋσῆς . . . . . » 223—227
134. Περίοδος Β'. Ἀπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ μέχρι Σαούλ . . . » 227—228
135. Ἐχθροὶ Ἰσραηλιτῶν, Φιλισταῖοι . . . . . » 228
136. Δεκατέσσαρες κριταί . . . . . » 228—229
137. Περίοδος Γ'. Ἀπὸ Σαοὺλ μέχρι Ῥοβοάμ, Σαοὺλ βασιλεύς. » 229—230
138. Δαυὶδ βασιλεύς, Ἰσβοσθέ, Ἀβεννήρ . . . . . » 231—235
139. Σολομών. . . . . » 235—241
140. Περίοδος Δ'. Ἀπὸ Ῥοβοὰμ μέχρι τῆς αἰχμαλωσίας Βαβυλῶνος . . . . . » 241—245
141. Προφήτης Ἠλίας . . . . . » 245—247
142. Ἐλισσαῖος . . . . . » 247—248
143. Ῥοβοάμ, Ἀβιού, Ἰωσαφάτ, Ἰωράμ, Γοθολία. . . . . » 248—250
144. Προφῆται. . . . . » 250—253
145. Ἀσσυριακὴ αἰχμαλωσία. . . . . » 253
146. Βασίλειον τοῦ Ἰούδα. . . . . » 253—255
147. Θεοκρατίας καὶ εἰδωλολατρείας πάλη . . . . . » 255—258
148. Ἱερεμίας ὁ προφήτης . . . . . » 258—259
149. Αἰχμαλωσία Βαβυλωνιακὴ καὶ Ἱερεμίας. . . . . » 259—262
ΚΕΦ. ΙΑ'. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΜΙΚ. ΑΣΙΑΣ. ΦΡΥΓΕΣ » 262—270
150. Χώρα . . . . . » 262—264
151. Ἔθνη . . . . . » 264—265
152. Φρυγία . . . . . » 265—266
153. Παραδόσεις. . . . . » 266—270
154. Λατρεία Κυβέλης . . . . . » 270
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'. ΤΡΩΕΣ . . . . . » 270—273

§ 155. Χώρα . . . . . σελ. 270—271
156. Παραδόσεις. . . . . » 271—273
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιγ'. ΛΥΔΙΑ . . . . . » 273—280
157. Χώρα, Μαιονία . . . . . » 273
158. Τρεῖς δυναστεῖαι. . . . . » 273—280

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΕΘΝΗ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ (ΑΦΡΙΚΗΣ) 280—333

ΚΕΦ. ΙΔ'. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΛΙΒΥΗΣ. ΑΙΘΙΟΠΕΣ. » 280—285
159. Ἡ Ἀφρικὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦν οὐχὶ πᾶσα γνωστή. . . » 281—282
160. Αἰθιοπία, ποταμοί, κάτοικοι. . . . . » 282
161. Μερόη . . . . . » 282—285
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ. . . . . » 285—325
162. Αἰγύπτου ὀνόματα, ὅρια . . . . . » 285—288
163. Διαίρεσις Αἰγύπτου . . . . . » 288—290
164. Περίοδοι τρεῖς. . . . . » 290—291
165. Περίοδος Α'. . . . . » 291—295
166. Περίοδος Β'. . . . . » 295—300
167. Περίοδος Γ'. . . . . » 300—305
168. Τάξεις Αἰγυπτίων . . . . . » 305—309
169. Διοίκησις. . . . . » 309—310
170. Δίαιτα, κατοικίαι, γάμος, πληθυσμός . . . . . » 310—311
171. Θρησκεία. . . . . » 311—316
172. Ἐπιστῆμαι, γράμματα (ἱερογλυφικά, ἱερατικά, δημοτικά) . » 316—319
173. Τέχνη . . . . . » 319—323
174. Βιομηχανία. . . . . » 323
175. Γεωργία . . . . . » 323—324
176. Ἐμπόριον. . . . . » 324
177. Ἐπιμιξία . . . . . » 324—325
178. Κοινωνικαὶ σχέσεις Αἰγυπτίων . . . . . » 325
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ις'. ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΟΙ . . . . . » 325—333
179. Χώρα . . . . . » 325—327
180. Ἀποικίαι, ἐμπόριον, ἡ Καρχηδὼν κρατίστη . . . . . » 327—330
181. Πολίτευμα . . . . . » 330—331
182. Πρόσοδοι. . . . . » 331
183. Πολεμικά, στρατός, ναυτικόν . . . . . » 331—332
184. Θρησκεία, ἀνθρωποθυσία. . . . . » 332—333
185. Ἐπιστῆμαι, τέχναι, φιλολογία. . . . . » 333

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΛΛΗΝΕΣ 334—828

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'. ΧΩΡΑ . . . . . » 334—356
186. Ἑλλάς. . . . . » 334
187. Πρῶτον ἡ κυρίως Ἑλλάς . . . . . » 335—339

§ 188. Τριμερὴς ἡ κυρίως Ἑλλάς. . . . . σελ. 339—346
189. Δεύτερον νῆσοι . . . . . » 346—347
190. Τρίτον ἀποικίαι . . . . . » 347—356
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'. ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΑΙΩΝ (χ.—1104 π. Χ.). . . . . » 356—382
191. Παραδόσεις. . . . . » 356—357
192. Κάτοικοι. . . . . » 357—363
193. Ἄποικοι. . . . . » 363—364
194. Ἀρχαιόταται μεταναστάσεις καὶ πολιτεῖαι. . . . . » 364—368
195. Ἥρωες . . . . . » 368—376
196. Ἡρωϊκοὶ πόλεμοι . . . . . » 376—382
ΚΕΦ. ΙΘ'. ΔΙΑΠΛΑΣΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ (1104-500). . » 382—427
197. Νέαι μεταναστάσεις ἑλληνικῶν φύλων . . . . . » 382—384
198. Μεταναστάσεις Δωριέων καὶ κάθοδος Ἡρακλειδῶν. . . . » 384—388
199. ΣΠΑΡΤΗ. . . . . » 388—401
200. ΑΘΗΝΑΙ . . . . . » 401—418
201. ΗΠΕΙΡΟΣ. . . . . » 418
202. ΘΕΣΣΑΛΙΑ. . . . . » 418
203. ΒΟΙΩΤΙΑ. . . . . » 418—419
204. ΦΩΚΙΣ . . . . . » 419
205. ΔΩΡΙΣ . . . . . » 419
206. ΛΟΚΡΙΣ, ἀνατολικὴ καὶ δυτική . . . . . » 419—420
207. ΑΙΤΩΛΙΑ. . . . . » 420
208. ΑΚΑΡΝΑΝΙΑ. . . . . » 420
209. ΜΕΓΑΡΙΣ. . . . . » 420
210. ΚΟΡΙΝΘΟΣ, βασιλεῖς (1074-747), πρυτάνεις ἢ τύραννοι (747-581) . . . . . » 420—421
211. ΣΙΚΥΩΝ . . . . . » 422
212. ΦΛΙΑΣΙΑ. . . . . » 422
213. ΑΧΑΙΑ. . . . . » 422
214. ΗΛΙΣ. . . . . » 422
215. ΑΡΚΑΔΙΑ. . . . . » 422—423
216. ΑΡΓΟΛΙΣ. . . . . » 423—425
217. ΚΡΗΤΗ. . . . . » 425—426
218. ΕΥΒΟΙΑ . . . . . » 426
219. ΑΙΓΙΝΑ. . . . . » 426—427
220. ΚΕΡΚΥΡΑ . . . . . » 427
ΚΕΦΑΛ. Κ'. ΑΚΜΗ ΕΛΛΑΔΟΣ (500-431 π. Χ.). . » 427—492
221. Σημασία τῆς περιόδου ταύτης . . . . . » 427—428
222. Αἴτια τῶν Μηδικῶν πολέμων καὶ ἀφορμαί . . . . . » 428—429
223. Ἰωνικὴ ἀποστασία (500-494) . . . . . » 429—431
224. Πρώτη ἀτυχὴς ἐκστρατεία Περσῶν (492) ὑπὸ Μαρδόνιον. . » 431
225. Πόλεμος Αἰγινητῶν καὶ Ἀθηναίων, Κλεομένης . . . . . » 431—432
226. Δευτέρα ἐκστρατεία Περσῶν ὑπὸ Δᾶτιν καὶ Ἀρταφέρνην. Μάχη Μαραθῶνος (490) . . . . . » 432—433
227. Μιλτιάδης († 489). . . . . » 433—434
228. Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης . . . . . » 434—435
229. Τρίτη ἐκστρατεία Περσῶν (480-479) ὑπὸ Ξέρξην . . . . » 435—442
230. Μάχη Θερμοπυλῶν, Λεωνίδας (480) . . . . . » 442—445
231. Ναυμαχία Ἀρτεμισίου. . . . . » 445—450
232. Ναυμαχία Σαλαμῖνος (480). . . . . » 450—455
233. Μάχη Πλαταιῶν (479), Παυσανίας, Ἀριστείδης. . . . . » 455—461
234. Μάχη Μυκάλης (479), σύγχρονος τῇ ἐν Πλαταιαῖς, Λεωτυχίδης, Ξάνθιππος. . . . . » 461—463
235. Ἀνοικοδόμησις Ἀθηνῶν (478) καὶ περιτείχισις, Πειραιεὺς λιμήν, Θεμιστοκλῆς . . . . . » 463—465
236. Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι Ἑλλήνων κατὰ Περσῶν (476-449) Κίμων († 449) . . . . . » 465—481

§ 237. Ἀκμὴ Ἀθηνῶν ἐπὶ Περικλέους . . . . . σελ. 481—486
238. Πρόδρομοι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, συμμαχίδες Ἀθηνῶν τινες πόλεις καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐξ ἀντιζηλίας . . . . » 486—492
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'. ΕΞ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΙΔΙΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝ ΠΑΡΑΚΜΗ (431—338) . . . . . » 492—577
239. Διαφορὰ κυρίως Ἰώνων καὶ Δωριέων τὸ κύριον τῶν ἐμφυλίων πολέμων αἴτιον . . . . . » 492—493
240. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431—404) . . » 493
241. Ἀφορμαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου . . . . . » 493—496
242. Τὸ κύριον αἴτιον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου . . . . . » 496—497
243. Πρῶτον μέρος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431—421) » 497—510
244. Δεύτερον μέρος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (421—413) » 510—518
245. Τρίτον μέρος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (Δεκελειακὸς 412—402) . . . . . » 518—528
246. ΣΠΑΡΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑ (404—371) . . . . . » 528—529
247. Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις τύραννοι (404), Κριτίας, Θηραμένης . . . . . » 529—530
248. Καθαίρεσις τῶν τριάκοντα ὑπὸ Θρασυβούλου καὶ ἀνίδρυσις τῆς δημοκρατίας (404—403) . . . . . » 530—532
249. Σοφισταί . . . . . » 532—533
250. Κύρου ἀνάβασις (401) . . . . . » 533—535
251. Θίμβρων καὶ Δερκυλλίδας κατὰ Περσῶν (400—399) . . . » 535—536
252. Ἀγησίλαος κατὰ Περσῶν (396—394), Τισσαφέρνης, Τιθραύστης . . . . . » 536—538
253. Κορινθιακὸς πόλεμος, Ἀνταλκίδειος εἰρήνη (395—387) . . » 538—541
254. Βία Σπάρτης κατὰ Μαντινείας, Φλιοῦντος, Ὀλύνθου καὶ Θηβῶν (386—379) . . . . . » 541—543
255. Ἀκμὴ Θηβῶν (379—362) . . . . . » 543—557
256. Χαύνωσις Ἑλλήνων . . . . . » 557—558
257. Ξένοις μισθοφόροι Παμμένης, Νικόστρατος, Ἀγησίλαος, διαφθορὰ Σπάρτης . . . . . » 558—559
258. Συμμαχικὸς πόλεμος (357—355) . . . . . » 559—560
259. Δεύτερος (τρίτος) ἱερὸς πόλεμος (355—346) . . . . . » 560—562
260. Ἀγῶνες Ἑλλήνων κατὰ Μακεδόνων . . . . . » 562—572
261. Σικελικά (410—340) . . . . . » 572—577
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑ (336-323) . . . . . » 577—609
262. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (356-323) . . . . . » 577—578
263. Διδάσκαλοι Ἀλεξάνδρου . . . . . » 578—579
264. Ἀποστασία ὑποτεταγμένων τῇ Μακεδονίᾳ λαῶν . . . . » 579
265. Ἀλέξανδρος κηρύσσεται στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων (336) . . . . . » 579—580
266. Ἀλέξανδρος ὑποτάσσει τοὺς βαρβάρους κατεδαφίζει τὰς Θήβας (335) . . . . . » 580—582
267. Σύνοδος Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, ὁ Διογένης ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου (335) . . . . . » 582—583
268. Ἀπόβασις Ἀλεξάνδρου εἰς Τροίαν ἐκ Δίου (334) . . . » 583—584
269. Κατάστασις Περσίας ἐπὶ τῆς εἰς Ἀσίαν ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου . . . . . » 584—585
270. Ἡ ἐν Γρανικῷ μάχη (334) . . . . . » 585—586
271. Ἀλέξανδρος ὑποτάσσει τὴν μικρὰν Ἀσίαν (334) . . . . » 586—588
272. Ἡ ἐν Ἰσσῷ μάχη (333) . . . . . » 588—589
273. Ὑποταγὴ Φοινίκης, Παλαιστίνης, Αἰγύπτου, Ἀμμωνιακόν, ἵδρυσις Ἀλεξανδρείας (332) . . . . . » 589—591
274. Ἡ ἐν Ἀρβήλοις μάχη (331) . . . . . » 591—592
275. Ὁ Ἀλέξανδρος προελαύνει μέχρι Βακτρίας (330) . . . . » 592—594
276. Ὑποταγὴ Παρθιαίας, Ὑρκανίας, Μάρδης, συνωμοσία κατ' Ἀλεξάνδρου, θάνατος Φιλώτα καὶ Παρμενίωνος (330) . . » 594—595

§ 277. Ὑποταγὴ τῆς μέχρις Ἰαξάρτου (Τανάϊδος) χώρας, Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐσχάτη (329-327) . . . . . σελ. 595
278. Ἀπόπειρα συγχωνεύσεως Ἑλληνικοῦ καὶ Ἀσιατικοῦ βίου, δυσαρέστησις Μακεδόνων, φόνος Κλείτου καὶ ἄλλων . . . » 595—597
279. Ἀποστασία Σπιταμένους, Ῥωξάνη (327). . . . . » 597
280. Ἀποστασία Σπάρτης ὑπὸ Ἄγιν (330). . . . . » 597—598
281. Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν (327-325). . . » 598—603
282. Ἐπάνοδος εἰς Περσίαν καὶ θάνατος Ἀλεξάνδρου (325-323). » 603—609
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'. ΠΑΡΑΚΜΗ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΞ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΙΔΙΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝ (323-146) . . » 609—710
283. Συγγενεῖς Ἀλεξάνδρου ὡς διάδοχοι . . . . . » 609—610
284. Ἔρις περὶ τοῦ διαδόχου, διαίρεσις τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου (323). . . . . » 610—611
285. Προπαρασκευαὶ ἀποστασίας ἐν Ἑλλάδι, Λεωσθένης (323). » 611—613
286. Λαμιακὸς πόλεμος (323) . . . . . » 613—616
287. Ἐκστρατεία Ἀντιπάτρου καὶ Κρατεροῦ εἰς Αἰτωλίαν (322) » 616
288. Οἱ περὶ τῆς ὑπάτης ἀρχῆς ἀγῶνες τῶν διαδόχων καὶ ἡ πανωλεθρία τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τοῦ Ἀλεξάνδρου . . . . » 617
289. Ἀγὼν Ἀντιπάτρου, Ἀντιγόνου, Κρατεροῦ καὶ Πτολεμαίου κατὰ Περδίκκου καὶ Εὐμένους (321) . . . . . » 617—619
290. Σύνοδος Πτολεμαίου, Ἀντιπάτρου, Ἀντιγόνου καὶ ἄλλων ἐν Τριπαραδείσῳ καὶ νέα διαίρεσις τοῦ κράτους (321). . . » 619
291. Ἀντίγονος καταβάλλει τὸν Εὐμένη καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ (321) . . . . . » 619—620
292. Πόλεμος Πολυσπέρχοντος καὶ Κασσάνδρου περὶ τοῦ θρόνου Μακεδονίας (318—316). . . . . » 620—626
293. Ἀγὼν Εὐμένους καὶ Ἀντιγόνου, θάνατος Εὐμένους (315). » 626—628
294. Ἀντίγονος καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ σύμμαχοι Πτολεμαῖος, Κάσσανδρος, Λυσίμαχος καὶ ἄλλοι (312—311). . . . . » 628—631
295. Ἀντιγόνου καὶ Πτολεμαίου διαμάχη καὶ αὐτονομία δῆθεν Ἑλλάδος (313—308). . . . . » 631—633
296. Δημήτριος πολιορκητής (307—283) . . . . . » 633—638
297. Συμμαχία Κασσάνδρου, Λυσιμάχου, Πτολεμαίου καὶ Σελεύκου κατ' Ἀντιγόνου (302) . . . . . » 638—639
298. Ἡ ἐν Ὑψῷ μάχη καὶ θάνατος Ἀντιγόνου (301) . . . . » 639—640
299. Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ ἀγῶνες ἐν Ἑλλάδι, Θράκῃ καὶ Ἀσίᾳ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πατρικῆς βασιλείας καὶ θάνατος αὐτοῦ (301—283). . . . . » 640—645
300. Ἐμφύλιοι ἀγῶνες Σελεύκου καὶ Λυσιμάχου (283—281) . » 645—648
301. Πτολεμαῖος ὁ κεραυνὸς κηρύσσεται βασιλεὺς Μακεδονίας (281—280). . . . . » 648
302. Εἰσβολὴ Γαλατῶν εἰς Ἑλλάδα (280—279) καὶ ὄλεθρος αὐτῶν . . . . . » 648—652
303. Ὁ Πύρρος προσβαλὼν μάτην τὴν Σπάρτην φονεύεται ἐν Ἄργει (272) . . . . . » 652—654
304. Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς καταλαμβάνει Ἀθήνας καὶ Ἀκροκόρινθον (262) . . . . . » 654—655
305. Τύραννοι, Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία . . . . . » 655—656
306. Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία (280—146) . . . . . » 656—660
307. Αἰτωλικὴ συμπολιτεία (323—146) . . . . . » 660—661
308. Ἄρατος προσάγεται καὶ ἄλλας πόλεις πρὸς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν (229—228) . . . . . » 661—662
309. Ἀπόπειρα μεταπολιτεύσεως ἐν Σπάρτῃ ὑπὸ Ἄγιδος Δ'. (242—241). . . . . » 662—666
310. Κλεομενικὸς πόλεμος (227—221). . . . . » 666—673
311. Συμμαχικὸς πόλεμος (220—217) . . . . . » 673—678
312. Πρώτη ἀνάμιξις τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ, πρῶτος καὶ δεύτερος Ἰλλυρικὸς πόλεμος (229—218) . . . » 678—680

§ 313. Τρίτος Ἰλλυρικὸς πόλεμος (217—215, Φίλιππος . . . . σελ. 680—681
314. Ὁ Φίλιππος κατὰ τῆς Μεσσηνίας, θάνατος Ἀράτου (213). » 681—682
315. Φιλοποίμην στρατηγὸς Ἀχαιῶν (208—183) . . . . . » 682—683
316. Πρῶτος συμμαχικὸς πόλεμος Ῥωμαίων, Αἰτωλῶν καὶ εἶτα ἄλλων Ἑλλήνων κατὰ Φιλίππου, Ἀχαιῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων (211—205) . . . . . » 683—685
317. Ὁ Φίλιππος κατὰ Ῥοδίων, Ἀττάλου καὶ Αἰγυπτίων (204-200) » 685
318. Δεύτερος συμμαχικὸς πόλεμος Ῥωμαίων κατὰ Φιλίππου (200—196). . . . . » 685—688
319. Ὁ Φλαμινῖνος κηρύσσει τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους ἐν τοῖς Ἰσθμίοις (196) . . . . . » 688
320. Αἱ ὑπὸ Φιλίππου κατεχόμεναι Ἑλληνικαὶ πόλεις κηρύσσονται αὐτόνομοι, πόλεμος κατὰ Νάβιδος (195) . . . . . » 688—689
321. Πόλεμος τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας κατὰ τῆς Σπάρτης, ἤττα Σπαρτιατῶν, θάνατος Νάβιδος (192) . . . . . » 689—690
322. Πόλεμος Ἀντιόχου καὶ Ῥωμαίων (192). . . . . » 690—693
323. Πόλεμος Ἀχαιῶν κατὰ Μεσσηνίων, θάνατος Φιλοποίμενος (183), Λυκόρτας . . . . . » 693—695
324. Τρίτος Μακεδονικὸς πόλεμος, θάνατος Φιλίππου (179), Περσεὺς (179-168), ὑποταγὴ Μακεδονίας τοῖς Ῥωμαίοις (168). » 695—702
325. Δεκαετία Ἑλλήνων καὶ ἰδίᾳ Ἀχαιῶν καὶ Λακεδαιμονίων ἐξεγείρουσι τὴν Ῥώμην εἰς ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος (167-146). » 702—706
326. Τέταρτος Μακεδονικὸς πόλεμος, Ἀνδρίσκος καὶ Φίλιππος (150—148), Μακεδονίας ὑποταγή. . . . . » 706—707
327. Ἑλλάδος ὑποταγὴ τοῖς Ῥωμαίοις (146) . . . . . » 707—710
ΚΕΦ. ΚΔ'. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ (146 π. Χ.—395 μ. Χ.) . . . . . » 710—721
328. Κατάστασις Ἑλλήνων ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους. . . . . » 710—711
329. Πολιορκία (87—86) καὶ ἅλωσις Ἀθηνῶν ὑπὸ Σύλλα ἐπὶ τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου (88—84) . . . . . » 711—713
330. Πομπώνιος Ἀττικὸς (109—33), Ἀριοβαρζάναι εὐεργέται Ἀθηνῶν . . . . . » 713
331. Ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων Καίσαρος, Πομπηΐου, Αὐγούστου, Ἀντωνίνου οἱ Ἕλληνες ζημιοῦνται (48-31). . . . » 713—714
332. Καῖσαρ καὶ Ὀκτάβιος εὐεργέται Ἑλλήνων. . . . . » 714—715
333. Οἰκτρὰ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος. . . . . » 715
334. Εὐεργέται τῆς Ἑλλάδος αὐτοκράτορες Ῥωμαῖοι. . . . . » 716
335. Χριστιανισμός. . . . . » 716—717
336. Εἰσβολὴ βαρβάρων εἰς Ἑλλάδα . . . . . » 717—718
337. Φαινομένη εὐδαιμονία ἐν Ἑλλάδι. . . . . » 718—719
338. Ἐν Ἑλλάδι δὲν ἐγένοντο διωγμοὶ Χριστιανῶν . . . . . » 719
339. Κωνσταντῖνος ὁ μέγας (307 μ. Χ. -337). . . . . » 719
340. Φλαύϊος Ἰουλιανὸς ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλέλλην αὐτοκράτωρ (361-363) . . . . . » 719—720
341. Εἰσβολὴ Οὔννων καὶ Ὀστρογόθων (376-382), Θεοδόσιος (379-395). . . . . » 720—721
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (Χ.—395 μ. Χ.) . . . . . » 721—828
342. ΘΡΗΣΚΕΙΑ . . . . . » 721—722
343. Ὀλύμπιοι θεοί, τὸ δωδεκάθεον . . . . . » 722—724
344. Κατώτεραι θεότητες . . . . . » 724—725
345. Δαίμονες . . . . . » 725—726
346. Λατρεία . . . . . » 726
347. Ἱερεῖς, μάντεις. . . . . » 726—727
348. Θρησκευτικὴ ἕνωσις τῶν Ἑλλήνων . . . . . » 727
349. Μαντεῖα. . . . . » 727—729
350. Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον . . . . . » 729—730
351. Ἱεραὶ πανηγύρεις ἢ περιοδικοὶ δημόσιοι ἀγῶνες. . . . . » 731—734

§ 352. ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ . . . . . σελ. 734
353. Ἑλληνικὴ γλῶσσα . . . . . » 734—735
354. Διάλεκτοι . . . . . » 735
355. Ἄγραπτος γλῶσσα . . . . . » 735
356. ΠΟΙΗΣΙΣ, ᾄσματα, ἀοιδοί . . . . . » 736
357. α) Ἐπική . . . . . » 736—742
358. β) Λυρική . . . . . » 742—750
359. γ) Διδακτική . . . . . » 750
360. δ) Ἀπόλογος (ζῴων μυθοποιΐα), Αἴσωπος (?70) . . . . . » 750—751
361. ε) Βουκολικὴ ποίησις . . . . . » 751
362. ς) Δραματικὴ ποίησις . . . . . » 751—756
363. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ . . . . . » 756
364. Α') ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ . . . . . » 756
365. Οἱ ἑπτὰ λεγόμενοι σοφοί . . . . . » 756
366. Τρεῖς φιλοσοφικαὶ σχολαί . . . . . » 756—760
367. Γενικωτέρα φιλοσοφία . . . . . » 760—761
368. Διαλεκτικὴ καὶ σοφιστική . . . . . » 761
369. Σ[illegible] . . . . . » 761—762
370. Τέσσαρες σχολαὶ ἐκ τῆς Σωκρατικῆς . . . . . » 762—763
371. Περιπατητικὴ σχολή, Ἀριστοτέλης (384-322) . . . . . » 763—765
372. Τέσσαρες νέαι σχολαί . . . . . » 765—766
373. Ἡ φιλοσοφία ἐπὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων δεσποτείας (146 π. Χ. —395 μ. Χ.) . . . . . » 766—767
374. Ἑπτὰ σχολαί . . . . . » 767
375. α') Ἀκαδημαϊκὴ [illegible]λων (75 π. Χ.) . . . . . » 767
376. β') Σκεπτική . . . . . » 767—768
377. γ') Νεοπυθαγο[illegible] . . . . . » 768
378. δ') Στωϊκή . . . . . » 768—769
379. ε') Ἐπικούρειος . . . . . » 769—770
380. ς') Περιπατητική . . . . . » 770
381. ζ') Πλατωνικὴ καὶ Νεοπλατωνική . . . . . » 770—773
382. Β') ΙΣΤΟΡΙΑ . . . . . » 773—774
383. Ἡρόδοτος (484-424) . . . . . » 774—775
384. Θουκυδίδης (471-396) . . . . . » 775—776
385. Ξενοφῶν (444—353) . . . . . » 776—777
386. Διαφορὰ Ἡροδότου, Θουκυδίδου, Ξενοφῶντος . . . . . » 777
387. Παρακμὴ τῆς ἱστοριογραφίας, Κτησίας (?99) . . . . . » 778
388. Ἱστορικαὶ τῶν Ἀλεξανδρειανῶν χρόνων . . . . . » 778
389. Ἀτθιδογράφοι . . . . . » 779
390. Πολύβιος (212;—122 π. Χ.) . . . . . » 779
391. Ποσειδώνιος, Θεοφάνης, Τιμαγένης . . . . . » 780
392. Θεόδωρος ὁ Σικελιώτης (30 π. Χ.) . . . . . » 780
393. Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς . . . . . » 780—781
394. Φλάβιος Ἰώσηπος . . . . . » 781
395. Πλούταρχος (50—120 μ. Χ.) . . . . . » 781—782
396. Ἀρριανὸς (130), Δίων Κάσσιος (180 μ. Χ.) . . . . . » 782—783
397. Γ') ΡΗΤΟΡΙΚΗ . . . . . » 783—784
398. Δημοσθένης (384;—322), Αἰσχίνης (389;—314) . . . . . » 784
399. Δείναρχος (340), Δημοχάρης (300), Δημήτριος Φαληρεὺς (345—283) . . . . . » 785
400. Ῥοδία ῥητορική . . . . . » 785
401. Ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ σοφιστικὴ ἐπὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων δυναστείας » 785—789
402. Ῥητοροδιδάσκαλοι . . . . . » 789—790
403. Δ') ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ . . . . . » 790—791
404. Ε') ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ . . . . . » 791—792
405. Γραμματική, λεξικογραφία, καὶ συλλογαί . . . . . » 792—794
406. Σχολιασταὶ ἢ σχολιογράφοι . . . . . » 794—796
407. ΣΤ') ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ . . . . . » 796

§ 408.	Γεωγράφο[illegible] Ῥωμαϊκῶν χρόνων	σελ.	796
409.	Στράβων ([illegible]—24 μ. Χ.), Ἀρριανὸς (136 μ. Χ.)	»	796—797
410.	Παυσανίας ([illegible]Χ.)	»	797
411.	ΕΠΙΣΤΗΜΑ[illegible]	»	797
412.	Α) Ἰατρική	»	797
413.	Ἱπποκράτης	»	797—798
414.	Τρεῖς σχολαί: ἐμ[illegible]θοδική, πνευματική	»	798
415.	Ἀρεταῖος (95 μ. Χ[illegible]	»	798
416.	Κλαύδιος Γαληνός	»	798
417.	Β') Μαθηματικὴ καὶ φυ[illegible]	»	798—799
418.	Θεραπεία τῆς μαθηματικῆ[illegible]ω, Ῥόδῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ	»	799—803
419.	ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΚΑΙ ΒΙΟΣ.	»	803
420.	Βασιλεῖς	»	803—805
421.	Ἄριστοι, εὐγενεῖς ἢ εὐπατρίδαι	»	805
422.	Δῆμος	»	[illegible]—806
423.	Τυραννίς		
424.	Δημοκρατία, ὀχλοκρατία, νέα τυραννίς		
425.	Σπάρτη, Ἀθῆναι	»	808
426.	Δίκαιον, χειροκρατία	»	808—809
427.	Θεοσέβεια, ἄσυλον, φιλοξενία, ὅρκια	»	809
428.	Οἰκογενειακὸς βίος καθ' Ὅμηρον	»	809—810
429.	Ἀσχολίαι ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν	»	810—811
430.	Χειροτεχνία		811
431.	Οἰκογενειακὸς βίος μεθ' Ὅμηρον	»	811—812
432.	Ἀγωγὴ παίδων	»	812—813
433.	Οἰκία	»	813
434.	Δεῖπνα, τριῶν εἰδῶν βρώματα	»	813—814
435.	Ἱματισμὸς (χιτών, ζωστήρ, χλαῖνα ἢ φᾶρος)	»	814
436.	Κηδεία νεκρῶν	»	814
437.	Ἐπιτηδεύματα	»	814—[illegible]
438.	Γεωργία	»	81[illegible]
439.	Θήρα, ἁλιεία	»	
440.	Μεταλλεία, χρυσός, ἄργυρος	»	816
441.	Ναυτιλία, ἐμπόριον, πλοῖα	»	816—817
442.	Ἐμπορεύματα Φοινίκων καὶ Ἑλλήνων	»	817
443.	Τελεωτέρα ἐμπορία	»	817—819
444.	Νομίσματα	»	819
445.	Μέτρα, στάδιον, πλέθρον, ἀμφορεύς, μέδιμνος, χοῖνιξ	»	819—820
446.	Τόκος ὑπερβολικός	»	820—821
447.	Κτίσις οἰκιῶν πρὸς μίσθωσιν	»	821
448.	ΤΕΧΝΗ	»	821—822
449.	Προαγωγὴ τῆς τέχνης	»	822
450.	Γυμναστική, ὀρχηστική	»	822—823
451.	Ἀρχιτεκτονική	»	823—824
452.	Τεχνῖται	»	824
453.	Πλαστική	»	824—825
454.	Γραφική, Κλεάνθης, Τηλεφάνης	»	825—826
455.	Ἡ τέχνη μετὰ τὰ Περσικά	»	886—827
456.	Τεχνῖται	»	827
457.	Γλυπτική	»	827
458.	Φειδίας, Πολύκλειτος, Μύρων	»	887
459.	Σκόπας, Πραξιτέλης, Λύσιππος, Ἀπελλῆς	»	827—828
460.	Γραφική, Πολύγνωτος, Ἀπολλόδωρος, Ζεῦξις, Παρράσιος	»	828

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ"
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878